

~~Jan 34~~

~~9. a. 1~~

a
11
103

~~20~~

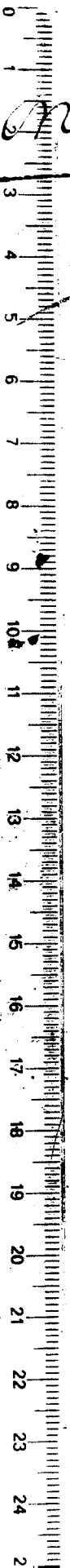
Don Juan

 No. 1
 10-103

3-5-05

Don Juan or 2. (upside down)

2 400 40 Gallea MADE IN SPAIN

R. 7297 - Libreria

IN B. PAULI APOSTOLI EPISTOLAM

AD ROMANOS

Absolutissima Commentaria.

REVER.^{MI} D. CORNELII MVSSI
Episcopi Bituntini, Conuentualis

FRANCISCANI.

*Del Collegio della Compagnia de S. M. de Granada
In quib. germana ac intimā Apostoli sensa, mirificè explicatur.
Præcipua Christianæ fidei Dogmata declarantur. Dubia di-
solvuntur. Obscura dilucidantur. Per multaq; alia eruuntur;
quæ hætenus, non ita passim ab alijs fuere animaduersa.*

AD ILLVST.^{MVM} AC REVER.^{MVM} PRINCIPEM,
& D. D. Ascanium Columnam S. R. E.
Cardinalem Amplissimum.

VENETIIS EX IVNTARVM TYPOGRAPHIA
M D LXXXVIII.

Cum Licentia Superiorum, & Privilegijs.

MO MO

ILLVSTR. AC REVER.
PRINCIPI,
ET D. D. ASCANIO COLUMNÆ
S. R. E.
CARDINALI AMPLISSIMO.

Iosephus Mussus addictissimus Seruus. S. P. D.

*V*M multi, qui amicitia, familiaritateq̄ fuerunt cum Cornelio Musso Bituntinensium Episcopo coniuncti, ijq̄ Romani viri grauisimi, me non solum suasisent, sed etiam rogassent, præcipue vero Illustris. et Reuerendissimus, ac in omnibus bonarum artium disciplinis eruditissimus Cardinalis Syrllettus dum viueret, plurimum cohortatus esset; ut postquam ipsius Reuerendissimi D. mei Conciones Romæ ab eo habitas, tanto studio, tantaq̄ pietate, edendas curassem, colligerem quoque ea omnia, quæ in Epistolas ad Romanos, et ad Hebreos Romæ pariter, idem ipse elucubratus fuit. Tanto enim Ecclesie Dei splendore, tanta Apostoli maiestate, & sui admiratione, Anno Domini, M. D. XXXIX. dum Paulus tertius immortalitate dignus, summa cum gloria Ecclesie Romanæ præset, incredibili præstantissimorum virorum concursu, huiusmodi Epistolas, publicè docuit, ac explanauit, ut ex communi sententia, ab eodem Apostolo, vix aliquid amplius potuerit desiderari. Tunc in ancipiti meus versabatur animus, Optabam enim viris amplissimis morem gerere, in re potissimum, quæ gloriam Cornelio

a ij Musso,

Musso, cui tant opere debeo, augere posset. Præterea suspi-
cabar, tot laboribus, auctorem, non extremam addidisse ma-
num, ut in lucem merito edi possent; Ob id præcipuos Theo-
logos consului, quibus hæc ipsa illius scripta examinanda tra-
didi, qui cum diligentissimè ea perpendissent, ac in optimam
formam esse redacta inuenissent, magnopere Catholicam fi-
dem, Christianamq; Religionem amplificatura esse, si in lu-
cem darentur iudicarent, nec minus grata legentibus futu-
ra, quam tunc audientibus fuerint et iucunda. Eorum itaq;
iudicio adductus, decreui ea edere, atque alicui amplissimo
viro ex Romanorum Primoribus dicare, cuius auctorida-
tem subnixâ, ac splendore illustratâ, in manus hominum per-
uenirent. Cum igitur multum mecum ipse cogitarem, Sa-
pientum iudicio fretus, Te unum Illustrissime Ascani, ne-
dum dignum, cui hæc Corneliæ Commentaria dicentur, sed
et à quo, lumen atq; splendorem, omni ex parte ipsa accipere
possent, rectè iudicasse firmissimè credo. Nam cum tu Illu-
strissimo & Clarissimo longa maximorum Principum se-
rie, Regio ac Imperatorio sanguine sis procreatus, in sa-
crum purpuratorum Patrum Collegium, ob singularem il-
lam tuam, eximiamq; Philosophiæ, Theologiæ, ac Iurispru-
dentia doctrinam, quam multis, iisq; lectissimis eloquentiæ
floribus, undiq; exornas, innumerabiles etiam alias tuas
virtutes, quæ in te, ut in firmamento lucidissimæ stellæ corru-
scant, veluti firmissima Ecclesiæ Sanctæ Columna, à San-
ctissimo D. Nostro Sixto Quinto, incredibili omnium ap-
plausu merito fueris cooptatus. Siquidem, ut veram doctri-
nam, fidemq; Catholicam, & eam maxime, quæ à Summis
illis Apostolorum Principibus promanavit, sustinendo defen-
deres, ac tuereris; Sic dubitandum non est, quin hæc ipsa Com-

menta-

mentaria, in hac ita per excelsa, per polita, exornata, ac be-
nè firmata Columna, altitudine sublimi, nobilitate, ac digni-
tate Illustriss. et Excellentissima; splendorem maximum, sum-
mam gloriam, ingentemq; laudem, ac celebritatem, consecu-
tura non sint. Accedit etiam, quod valde consentaneum e-
rat, partesq; meæ postulabant, ut hæc ipsa in S. Paulum l. cu-
brationes, ac Commentationes Corneliana, dignitati tuæ po-
tius quam alteri Principi, dedicarentur. Tum quia, ille ip-
se Reuerendissimus meus Dominus dum vixit, Illustrissi-
mæ domui tuæ Columnæ, addictissimus fuit semper, præser-
tim Illustriss. & Excellentissimo Patri tuo Marco Antonio
Columnæ, Inuictissimo Principi, ac Imperatori, quondam
Romani exercitus contra Turcas, eorumq; profligatori ac
Triumphatori gloriosissimo, et immortalis, quem ipse, ut ab
eo plurimum, ob singularem eius doctrinam et eloquentiam
diligebatur, sic ille ut par erat, tanquam Dominum ac pa-
tronum suum præcipuum observabat, quam maximeq; cole-
bat. Tum etiam, quia cum eas sub Illustr. & splendidissimo
tuo nomine diuulgarem, perinde fore censui, ac si Senatui,
P. Q. R. dicauissem: præsertim, cum nulla alia de causa, hæc
tam magna, tamq; copiosa explanatio Epistolæ Beati Pau-
li ad Romanos, scripta fuerit, quam ut Populus Romanus,
ab ipso auctore, hoc beneficio afficeretur, ne scilicet more illo-
rum Præcorum, qui verum Deum ignorabant, & qui cum
Gentes essent, ut ipse S. Paulus ait, veluti belluæ, in peccato-
rum turpitudinibus vivebant, ipsi quoque viuerent; Sed po-
tius: tanq; veri Christiani, et ut primarij ac præcipui totius
terrarum orbis hominum, omnem carnis immunditiam de-
testarentur, & omne scelus, omnes hæreses ac diabolicas su-
persitiones, non solum abhorrent, sed etiam mirabilibus

a ij funda-

fundamentis, & argumentis, quæ in ipsis Commentarijs reperiuntur, hæreticorum figmenta, deicere, atq; demoliri possent, qui ob verum, et germanum Epistolæ sensum, ab eisdem male, ac improbe intellectum, semper de precipuis fidei dogmatibus, infinitas controuersias concitare ausi, atque conati fuerunt. Quare Cardinalis Amplissime, Princepsq; Illustrissime te oro, atq; obsecro, ut benigno, & grato animo, hoc tibi consecratum munus accipere ne graueris, neq; temeritati unquam ascribere velis, ego humilis seruus tuus, summi interdum huius nostri Sanctissimi Pontificis prudentiam imitando, qui illic nuper in urbe Roma, Sanctorum Apostolorum Principum, Petri & Pauli statuas, atq; imagines, supra marmoreas illas antiquissimas Romanorum Imperatorum Columnas, tanta cum laude, ac totius populi admiratione erigendas curauit: Sic itidem ipse, altera eiusdem Sancti Pauli Apostoli effigiem, quam Reuerendiss. ipse Dominus meus Cornelius Mussus, in ijs suis Commentarijs expressit, longe illa fortasse veriore, præstantioreque, supra celissimam ac Illustriss. Columnam tuam, ausus fuerim collocare, sed potius, summa beneuolentiæ, vel ut melius dicam, obseruantia erga te meæ tribuere, qua, & operis auctorem, & populum Romanum, & te in primis Illustrissimorum Heroum Columnam, maximè prosequor. Cui tandem, omni qua possum, ac debeo humili reuerentia Illustrissimas manus deosculor, Deumq; Opt. Max. precor, ut te, diu, incolumen, florentemq; conseruet. Vale.

Venetijs. Xvii. Kal. Octo.

M D LXXXVIII.

IN

IN B. PAULI APOSTOLI
EPISTOLAM AD ROMANOS

P R Æ F A T I O.

REVER. P. F. CORNELII MUSSI
Placentini, Conuentualis Franciscani,
Episcopi Bituntini.

Ex ille summus, & omnipotens, qui triplicis mundi, mundus & ipse habenas flectit; cui vario cursu parent sidera, famulantur innumerae legiones Olympi, omnisque natura militat; ignis, aer, vndaq; tellus; qui nullius boni indigus, in seipso semper est felix; si vel vno duntaxat momento, à contemplatione cessaret, si actu mens illa, quæ omnium mentium mens est vnica, ab intelligendo desisteret; si inquam vel tantillum otiosus ferriaretur, infigne nihil, nihil honorabile esset in eo; qui felicitatis est pelagus, esset omnino felicitatis expers; qui nobilissima vita viuit, dormientis instar, qui mortui imaginem refert, miseri inquam & infelicis se se haberet. Ita inquit summus ille Philosophus, Philosophorū omnium citra controuersiam & doctissimus, & eloquentissimus. Εἰτε γὰρ μὴ ἐν νοεῖ, τὶ ἀν εἶν τὸ σεμνὸν, Ἀλλ' ἐπειὶ ὡς ἐρ ἀν εἶν ὁ θεὸς ὡδ' ὦν. Propter ea, dum de Dei Optimi Maximi, & hominū felicitate differeret, Deū (inquit) viuere cuncti existimant, & operari, ergo illum ipsum dormire dicendum non est, quemadmodum Endymionem. Indignum namque hoc esse videtur numine Deorum omnium. Hinc probauit Adagium illud sapientis græciæ. Οὐδ' ἐν δὲ φέρεται τὸ ἡμισὸν τῆς βίου τῆς ἀδαιμονίας τῶν ἀθλίων. Dimidio vite, eo scilicet tempore quo dormimus; non differre felices à miseris. Et equidem magna ratione, quippe quoniam felicitas, cum sit vita optima, & nobilissima, non potest non ex

a iiij diametro

diametro pugnare cum somno, quem τὸ θανάτου ἀδελφόν, hoc est mortis fratrem appellant. Ad diuinam itaque felicitatem nobis comparandam vigili contemplatione, meditatione assidua, indefesso studio opus est, Viri, & nobilium studiosissimi, & studioforum nobilissimi. Ita enim fiet, vt quam nobis breuem vitæ metam natura præscripfit, temporis auara dispensatione, cuius vna parcitas, & vt græcè dicam *φυλακρημοσύνη*, laudabilis est, in illius iniuriam, quæ cornicibus, & coruis mater, nobis vnis nouerca esse voluit, diuturnum, immensumq; vel saltem sufficiens viuendi spatium faciamus. Qui nanq; in omni eorū vita otio, luxui, voluptatibus, & ignauia se totos dedunt, etiam si Nestora illum annosum æmularentur, æquarent, attingerent, superarent, mihi Cadmeos illos fratres, de quibus fabulantur Poetæ, viderentur imitari, qui qua hora nati vnà fuere omnes, eadem singuli interierunt. Contra verò, qui literarijs studijs vacant, qui vt Deo similes quoad possunt efficiantur, dormiunt modicè, vigilant immodicè, hi si etiam breuissimo viuant tempore, magnam felicitatem adepti, multarum scientiarum collectis diuitijs, se se diutissime vixisse re ipsa testantur. Nulla autem scientia est, pro qua comparanda, grauiore sint ferendi labores, maiores subeundæ vigiliæ, quàm pro hac omnium longè diuinissima, celsissimaq; & prima philosophia, quæ cum ad ipsam veri essentiam, veritate duce sustollat contemplandam, nõ secus ceteras hominum disciplinas excellere videtur, quàm viuifica, & spiritifera lux veritatis, profundè ignorationis caliginem. Quamuis enim humani ingenij sagacitas, pleraque attigerit, peruestigarit, enuclearit, quæ in sacratissima hac sapientia, diuino spiritu docentur, tam multis nihilominus difficultatibus, tantis nodis obuoluta est, vt ex vniuersis hominum lucubrationibus, nescire magis cogamur omnes, quàm scire quiuis possit. Quò placet vos vertite, & cernere licebit, varias opiniones, aduersas sententias, dissidentia iudicia, indissolubiles controuersias, repugnantes rationes, ambiguitates innumeras, inaccessibiles veri latebras, quò fit, vt in tanta diuersitate, quid potissimum credas, profus ignores: adèd nihil certi, nil solidi, nihil inconcussi, homines docuerunt, de primo rerum principio, de Deo inquam Optimo Maximo. Et quid mirum? si enim philosophorum vertices, & coryphæi, in naturalibus rebus, quas visus cernit, atrectat manus, digitus perscrutatur, non semel allucinati sunt, quomodo summam illam substantiam, quæ adèd à sensibus abest, vt plus abesse non possit, humana ratio inuestigare sufficiet? Illis præsertim asseuerantibus, ita se se habere nostræ mentis aciem, ad ea quæ omnium naturæ manifestissima sunt, quemadmodum se se habet oculus noctuæ ad lucem solis. Oportuit itaq; oportuit, mihi credite, vt Deus omnipotens, nostras tenebras miseratus, cælestem hanc huius

sapientia

sapientiæ lucem ad terras mitteret, qua & à philosophis ignorata disceremus, & quæ illi attigerunt, absolutius, verius, facilius, non modo magni ingenij homines, sed cuiusuis ordinis mares & foeminae excipere possent, & intelligere. Vnde illud est quod Esaias cecinit, Põnam vniuersos filios tuos doctos à domino. Quæ enim Dei sunt, nemo nouit, nisi spiritus Dei, inquit Paulus; nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum. Tanta est autem huius sacræ scripturæ maiestas, & illius qui eam tradidit, vt nefas sit, ad ea quæ docet credenda, velle sensuum iudicio, probatione euidente, syllogismo demonstratiuo, logicis argumentationibus vrgeri. Hic enim vnice locum habere debet, quod Pythagorei de magistro respondere consueuerant, Ipse dixit. Nemo tamen vestrum hinc arbitretur, minus certitudinis habere diuinam hanc sapientiam, quod fidei innati vos oporteat, non rationi. Quæso enim, quod præcipuum habet vnaquæque scientia supra ipsum Credere? Creditur Grammatico, de verborum significationibus. Credit Rhetor Dialectico, in argumentationum locis. Poeta mensuras, sola fide mutuatur à Musico. Geometra proportionum sumit ad Arithmetico. Astrologus credit vtrique. Nisi Astrologo credat primus Philosophus, nec numerum orbium, nec motorum, venari ritè potest. Vnde est illud peripateticorum prouerbium. Vnicuique perito in sua arte credendum est. Naturalis principia quædam habet, quæ si quis pertinacius negare voluerit, non habet quo illa demonstraret, nisi coniecturas aliquas sensuum, qui & fallere, & falli possunt. Credit itaq; & naturalis, magè quàm sciat. Veritatibus ergo istis, quas diuinus spiritus, non humanus edocuit, (est enim omnis homo mendax, Deus autem verax) longè magis, maioriq; ratione credendum est, quod qui facit, est melius dispositus quàm si esset sciens. Tantum abest, vt verum sit, quod maledicus ille Porphyrius & impijssimus Auerroes, christianis, & iudeis obijciunt; nudis Moseos, Prophetarum, Christi, & Apostolorū verbis, quibus humana ratio experimentum non præbet, credentes, leuitatis esse arguendos, quasi indoctas fabulas, & anilia deliramenta sequantur. Hæc enim diuinæ sapientiæ secreta, ipsa diuina sapientia, quæ quoniam Deus est, fallere, falliue nequaquam potest, hominibus reuelauit: illorumq; veritatem, altioribus lóge argumentis quàm rationum ostendit: dum ad confirmanda ea quæ sunt supra hominis captum, & quæ naturalem cognitionem, excedunt, de quibus dicitur, Plurima supra sensum hominis ostensa sunt tibi, opera mirabiliter fecit quæ omnis naturæ superant potestatem, languores curans, suscitans mortuos cæcis visum, surdis quoque auditum restituens; & quod mirabilius est, idiotas & simplices, piscatores, indoctissimos scilicet omnium viros, summa sapientia, atque facundia rep-

a v te im-

te implens, quibus innumerabiles turbas, non simplicium modo, sed Sapientum, sed Regum, sed Cęsarum; non armorum violentia, non carnalium voluptatum promissis illecebris, sed totius mundi contemptu, inter persecutorum etiam tyrānidem, quod mirabilissimum est, ad Christi Iesu fidem conuocauit. Si hæc quę non nisi à Deo fieri possunt, qui falsitatis testis esse non potest, veritatem huius diuine sapientię non probant, non concludunt, non fidem astruunt, quę vnquam ratio probabit, astruet, concludet? Optimè & verè dicebat Anselmus. Domine si est error, à te decepti sumus. Tot enim & tantis signis confirmata sunt hæc, quę non nisi per te fieri possent.

2. Pet. 1.

Hinc Petrus Apostolorum primus, Non indoctas (inquit) fabulas secuti, notam vobis fecimus Domini nostri Iesu Christi virtutem, sed speculatores facti illius magnitudinis. Et charissimus frater suus Paulus. Quomodo (ait) effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quę cum initium accepisset enarrari per dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo, signis, portentis, & varijs Spiritus sancti distributionibus? Eia igitur, hæc sacratissima Dei opera, has diuinas opes, has cęlestes ambrosias, non quas fabulose fundit cornu Amaltheę, sed quas voluit summa Dei benignitas, è summo illo promptuario, ad totius mundi vitam, nostris instillare pectoribus, hauriamus, potemus. Hęc sunt scripta, quę à cęteris mihi distare videntur, quę ac viuientia à mortuis, cęlestia ab infernis, & à caducis immortalia, aliquid viuificum, & supernę lucis non parum in se seruantia. Verba quę loquor, (dicebat præceptor noster,) spiritus, & vita sunt. Et Petrus. Domine ad quem ibimus? verba enim vitę eternę tu habes. Ob id liber vitę nuncupantur sacri hi codices. Hęc omnia inquit Ecclesiasticus, liber vitę; & Ioannes ille theologus. Hęc scripta sunt, vt credatis & vitam habeatis. Hęc est altissima illa sapientia, è summi Iouis capite nata, citra quam nemo aliquid verè scire, cum qua nemo quicquam potest ignorare. Sophistę omnes, Poetę, Philosophi, de sacro huius sapientię salutaris fonte potarunt. Si Tertulliano credimus, & insigni, & vetustissimo, Numenius Philosophus, Platonem, Mosen esse dicebat, attica lingua loquentem. Hermippus testatur, Pithagoram plurima de Moseos libris in suam philosophiam transtulisse. Clearcus Peripateticus, Aristotelem afferit pleraque à Iudeo quodam, diuinarum mliterarum locupletissimo didicisse. Quanquam hi omnes, diuinis aduersus diuina, quod beatissimus pater Dionisius de Apollophanę conquestus est ad Policarpum, nefarię vsi fuerint. Digniores profectò, qui ad Caucasiam rupem relegati, à vulturibus rodererentur, quàm fabulosus ille Prometheus, quod sacrum de cęlo igne subiecta ferula ad terrena eliciuisset. Profectò illud verissimum est, li-

teras.

teras nescit, qui sacras ignorat. Ob id enim tantis, totq; nominibus celebrantur, nempe vt lucerna, qua in veritate dirigantur gressus nostri: vt gladius, quo fidei orthodoxę hostes perimantur; vt clipeus ignitus, quo nos tela, & ictus eorum declinare possimus; vt firma petra, supra quam ædificandum est: vt lapis lidius, quo omnia examinanda dogmata: vt clavis, qua claudantur, recludanturque cęli: vt cithara, qua tædia huius solemur exilij; vt Σλεξιφάρμακον, quo cunctis animorum egritudinibus medeamur: vt μῶλυ, quod à fascinis reddat fecuros: vt reliquię Christi absentis, quas religione maxima colere decet: vt vehiculum fidei, quo ad contemplandam diuinę maiestatis speciem perducamur: vt carbunculus accensus, quo flammescant peccata nostra: vt aqua viua, qua concupiscentiarum ignes extinguantur: vt panis viuus, quo confirmemur: vt meracum, quo continenter gaudeamus: vt lac, quo paruuli in Christo adulescant: vt cibus solidus, quo perfectum Christi roborentur in virum: vt pecunia, qua negotiemur donec veniat homo ille nobilis Christus Iesus. O beatos itaque, & ter beatos illos, qui in huius altissimę philosophię libris, die, noctuque versari voluerint. Beatus (inquit Psalter) qui in lege Domini meditatur die ac nocte. Et Ioannes theologus. Beatus qui legit, & qui audit verba hæc; & seruat ea quę in eis scripta sunt. Et Christus. Beati (inquit) qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. Quam proculdubio felicitatem, nullę hominum disciplinę nisi falsò promittere possunt. Sciant autem, vniuersi omnis ordinis homines, neminem esse, qui ad huius sacratissimi verbi Dei cognitionem, non aliquo modo, pro data sibi capacitatis gratia teneatur, nõ iuuenes, non senes, non mulieres, non paruulos, non indigenas, non aduenas. Hinc olim præceptum fuit Dei viui. Erunt verba hæc in corde tuo, cunctis diebus vitę tuę, & narrabis, & mandabis, ea filijs tuis; & nepotibus custodire, & facere ea, meditaberis ea sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens & confurgens, & ligabis ea tanquam signum in manu tua, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos, scribesq; ea in limine & ostijs domus tuę. Propterea Iesus ille Naue, legit omnia verba legis coram omni multitudine, mulierum, paruulorum, & aduenarum. Esdras quoque, attulit librum legis in platea, & legit in eo coram omnibus qui poterant intelligere. Iesus quoque noster, iussit prædicari Euangelium suum omnibus hominibus, idque non in aurem, non clancularijs sermonibus, non in cubiculis, sed palam, sed in lumine, super tecta, ad turbas omnes. Nõ omnia certè bibliorum mysteria, omnibus passim sunt inuulganda: Boni enim doctoris est, quod unicuique confert, dignoscere; & illi quidem lactis præbere alimoniam, sapientiam vero loqui inter perfectos, vt omnibus omnia factus esse videatur: quo omnes lucrari possit.

Psal. 1.

Apc. 1.

Luc. 11.

Deut. 6.

Ios. 8.

3. Egd.

Mar. 16.

IBELI 1103

RSTI 1103

possit. Veruntamen, tam necessariae veritatis, & sapientiae pastu, nemo defraudari debet. Hinc Nicena synodo cautum est, ne christianorum aliquis, sanctis Bibliorum voluminibus careret. Proh dolor, qua miserabili, heu nimium miserabili nostri temporis infelicitate factum est, ut cuncti cunctos libros legant, relegant, exosculentur, amplectantur, hic vnus negligatur, contemnatur, vilissimus habeatur: fontem derelinquimus, ut lacunarum aquis potemur? Reginam miram varietate decoram abiicimus. ut cum ancillis fornicemur? Diuinas iustificationes posthabemus, ut sciolorum hominum adinuenta sectemur? O nos misellos Omne quod ex diuina sapientia non est, mihi credite, error est. Deus enim solus fons est veritatis, à quo haurire necesse est, qui vera dogmata cupit: cum nulla sit de secretis naturae, deque ipsius auctore Deo scientia, sine diuino numine. Diuina nanque humanis viribus non tanguntur, & naturalia quouis momento sensum effugiunt. Quò fit, ut plerunq; quam nos de hisce scientiis arbitramur, sit error, & falsitas. Illis ergo mentem praecemur omnes, qui cum humanas disciplinas apprime calluerint, tunc primum videtur sibi ipsis beatæ vitæ viam didicisse. Mentem enim profus exuerunt, qui hac diuina sapientia spreta, humanis scientiis fidunt. Vnde Caldaeorum philosophi audiuerunt Esaiam dicentem, & improprietatem, Sapientia tua, & scientia tua, ea ipsa decepit te, defecisti in multitudine adinventionum tuarum. Nisi enim hæc sacra adsit philosophia, reliquas abesse omnes, vel incassum adesse singulas, nemo est tam stupidus, qui iam non per belle intelligere possit.

Porro diuinæ huius sapientiae thesauri, nunquam oculis nostris refferabuntur, nisi adsit qui aperiat, sacrumque inferat lumen. Nullum autem, sacratissimo Paulo inuenire poterimus certiore ducem; de quo nimium verè dicemus, nos nunquam illustriorem solem offendisse, cui infigere conaremur obtutus. Illum ipsum ergo itineris nostri aurigam læti suscipimus: tanquam vtriusque instrumenti refectionis auctorem: cuius ope, ad diuinarum opum, sanctuarium ingredi, admitti que valeamus. Si enim sapientiam spectes, est testimonium illud de eo, Et si imperitus sermone, non tamen scientia. Si virtutem, audis Dominum dicentem; Vas electionis est mihi iste. Si facundiam, Vocabant Barnabam Iouem, Paulum vero Mercurium; Si fidem, Bonum certamen certavi, cursum cõsummaui; fidem seruauit. Si zelum, Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Si labores. Abundantius Apostolis omnibus laboraui. Si contemplationem, Raptus est vsque ad tertium coelum. & vidit arcana quæ non licet homini loqui. Si sollicitudinem, Instantia mea, & sollicitudo omnium ecclesiarum. Si gratiam, Gratia Dei sum id quod sum. Si dignitatem, Apostolus anthonomastice dicitur, non

ab

ab hominibus, neque per hominem. Si miracula, in carcerem coniectus est, clamauit voce magna, terremotus factus est, fundamenta carceris tremuerunt, aperta sunt ostia, vinculaque soluta. Si charitatem, Libenter impendam, & super impendar ego ipse pro animabus vestris. Si tollerantiam. In laboribus plurimis, in plagis supramodum, in mortibus frequenter. Si seueritatem. Absens quidem corpore, praesens autem spiritu, iudicaui eum tradere sathanæ. Si diuinum spiritum. Puto quod & ego spiritum Dei habeam. Si scripturarum sensum. Nos sensum Christi habemus. Orarum diuini verbi ducem, Deum magis dicam, an hominem? Deum dicam, & hominem, quoniam qui adhæret Deo, vnus spiritus efficitur cum illo. Propter quod & ipse dicebat, Viuo ego iam non ego, viuit autem in me Christus. Quem itaque theologum sequi possumus, doctiorem, vehementiorem, aliloquo hoc Apostolorum Apostolo; cui vni penè totum orbem credidit vnigenitus Dei filius? Paulinis scriptis hoc est peculiare, non mouent, non persuadent, sed cogunt, sed agitant, rapiunt, vim inferunt, habet diuino loqua hæc tuba, verba animata, flammea, viua, aculeata, ad viuum vsque spiritum penetrantia, & totum hominem mirabili quadam potestate transformantia, ut de illis potissimè intelligatur illud, Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrantior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem animæ, & spiritus, compagum quoque & medullarum. Et illud, Nonne verba mea quasi ignis, & quasi malleus conterens petras? Audeo dicere, non potest Iesum ignorare, qui Paulinas Epistolas, etiam si alia non apprimè intelligat, meditatur frequenter.

Paulum autem interpretaturus, initio illud occurrit: cur post Euangelium Christi Iesu, de quo dicebat Ioannes. Si quis apposuerit ad hæc, apponet illi Deus plagas, ausus est ipse & scribere, & scripta ecclesijs destinare? proculdubio enim exempla & præcepta bene viuendi, in euangelijs digesta sunt plenissimè, alioquin mancum sit Dei verbum necesse est, superflua itaque esse videtur Pauli doctrina. At si superuacanei non fuerunt Prophetarum labores, qui post Moseos legem, de qua item dictum fuerat, Non addetis ad verbum, quod loquor vobis, nec auferetis ex eo, tot volumina ediderunt, quoniam rediuiuia facinora Israeliticæ gentis, operæ pretium erat, nouis comprimere clamoribus. Nec Paulus frustra docuit & prædicauit, quoniam initia nascentis Ecclesiæ, nouis causis vrgentibus instruere oportebat: scribere autem, non modo verbo docere decuit, ut & post futuras excluderet quæstiones, & tantæ sapientiæ exemplum ad posteritatis vniuersæ memoriam trãsmitteret. Neque hoc euangelio derogat: est enim Euangelium totius Paulinæ sapientiæ seminarium, ut nequaquam verum sit, Paulum superaddere Euangelio, sed interpreta-

tari

Act. 16.

2. Cor. 12.

1. Cor. 2.

1. Cor. 5.

1. Cor. 7.

1. Cor. 2.

2. Cor. 6.

Gal. 1.

Heb. 4.

Hier. 23.

Apoc. 22.

Deut. 4.

Esa. 47.

1. Cor. 2.

Act. 9.

Act. 14.

1. Tim. 4.

2. Cor. 2.

1. Cor. 15.

2. Cor. 12.

2. Cor. 10.

1. Cor. 15.

Gal. 1.

P R Æ F A T I O.

1. Cor. 2. tari Euangelium. Nō enim iudicaui me aliud scire inter vos (ait ille,) nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Sed si Christi interpretem agit Paulus, cur inquires, vndique tot abstrusis mysterijs, tantisq; difficultatibus scaturit, vt de illo potissimum dicere valeamus, quod scripserit, & non scripserit, ediderit, & non ediderit? Scribit enim de illo Petrus Apostolus, charissimus frater noster Paulus, secundum sibi à Domino datam sapientiam scripsit vobis, in cuius Epistolis, sunt multa intellectu difficilia, quæ indocti & instabiles deprauant ad eorum perditionem. Profecto, nihil difficilius in sacris noui testamenti libris, Pauli doctrina. Hinc enim fit, vt in ea omnium hæresum latibula, & prisca, & recentiores heretici, constituere moliuntur: quippe quia nihil minus quàm Paulum intelligunt. At hoc laudi dādum est, non vitio. Admirabilior enim redditur difficultate scientia, quæ facilitate vilescit: indignæ mentes ab illis penetralibus arcentur, quæ non nisi triuialia quæque scrutari possunt. Neque enim sordidis animorum vasculis, nectar haurire fas est: superba ingenia deprimuntur, quæ & orbem, & Deum suis ratiocinationibus metiri posse confidunt; sed hæc in vniuersum docent, cur omnis scriptura sacra scriptis & difficultatibus sit obuoluta. Nunc ergo particulatim audite, cur peculiari quodam modo, labyrinthum quæstionum, Paulus noster sit ingressus, & quæstionum quidem vix extricabilium, quæ omnis christianæ fidei summam tangunt, de Christi gratia, de fide, de operibus, de merito, de libero arbitrio, de prædestinatione, de lege, de peccato Adæ, de sauciata natura, quas & obscurissimè pertractasse videtur, adeò vt, & post sexcentos interpretes, quotidie nouis egere credatur interpretibus. Causa hæc est: Qui ex Iudæis crediderant in Christum, partim zelum legis habentes, licet non scientiam, partim inanis gloriæ siti temulenti, dum sibi cupiunt doctorum nomen, dignitatem, autoritatemque aucupari, docebant opus esse circumcisione, seruanda sabbatha, nouilunia, nec tollerandum esse Paulum, qui harum rerum tolleret obseruationes; simplicioresq; arte fallebant huiusmodi sermonibus: Paulus heri, vel nudius tertius exortus est, Petrus & qui cum illo sunt, sunt vertices Apostolorum: ille eorum discipulus fuit, isti vero Christi Iesu: ille solus est, isti multi, non est ergo ferendus vnus ille Paulus, sequamur oportet Petrum, Ioannem, Iacobum: Illi autem circumcisionem non abrogant, delectum ciborum obseruant, eis credamus, tanquam Christi Apostolis, non Paulo. Propter hosce ergo impostores, qui ipsius existimationem subuertere conabantur, quò facile aduersus ecclesiam incendium periculosum excitari potuisset. magnifico sensu, magna mysteria, in omnibus suis Epistolis, inculcabat Sanctissimus hic Apostolus. Hac enim ratione, & pij confirmari poterant, & impostores

P R Æ F A T I O

postores confundi, qui Pauli autoritatem deprimere satagebant. Nempè tam abdita arcana differere non potuisset aliquis, nisi *θεοδιδάκτος*, & coelitus emissus. Potuisset diuina illa sensa, eloqui planius, potuisset, sed & decuit ea velare schematibus, tropis, circumlocutionum ambagibus, æquiuocis vocibus, amphibologijs. Neque enim meruerant Paulum intelligere, qui Paulo detrahebant. Qui vero in obsequium Christi, quem Paulus prædicabat, in captiuitatem redigebat intellectum, hos sanè vnctio sancti spiritus docebat de omnibus. Ob id ipse dicebat. Si opertum est Euangelium nostrum, in his qui pereunt est opertum. Christi enim bonus odor fumus, alijs odor mortis in mortem, alijs odor vitæ in vitam, Discite vos hinc, quomodo ad sacras hæc Epistolas tractandas accedere oporteat. In diuinis studijs, pietas, religio, humilitas, oratio, deuotio, longè magis, quàm ingenium iuuant, mentemq; adaperiunt: & qui ad ea secus accedunt, non modò non proficiunt, sed plerunque euadunt deteriores: errantes ipsi traditi in reprobum sensum, aliosque in errorem mittentes. Diuina enim & sancta, sanctè & purè tractanda sunt. Contra qui humili, prostrata, prouolutaque mente, scientiæ inflanti, edificantem charitatem adiungere nituntur, pijsq; precibus Deum optimum maximum continenter exorant, Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua: hi non modo Paulum peruium habent, sed quæ sit longitudo, latitudo, profunditas, atque altitudo scientiæ Dei, comprehendere quàm facile possunt. Scriptum est enim, abscondita fuisse hæc à sapientibus, & à prudentibus, itemque reuelata paruulis. Propter quod, & saluator dicebat, Nisi omnes efficiamur sicut paruuli, ineptos esse singulos diuino regno.

Vniuersum autem Pauli opus, de Diuina Gratia pertractat, in hoc vno laborat Apostolus, vt, incunctanter, & indefessè commendet donum Dei, quo vno salui fiunt filij promissionis, filij misericordiæ, filij testamenti noui. Ideo autem hoc potissimum ipse facit, ne diuinæ gratiæ videatur ingratus. In ipso nanque super omnes alios claruit diuina benignitas, qui citra omnem præparationem, sine vllis meritis, quæ vel congrua, vel condigna vocant, immo cum multis & maximis demeritis, eo tempore, quo in Christi ecclesiam, maxima effluerat ira, ideoque summo supplicio dignus erat, pro damnatione consequutus est misericordiam, & pro pena donum suscepit. Scripsit autem omnibus, omnium idiomatum populis Apostolus, Hebræis, Græcis, & Latinis, vt omnibus hominibus nota fiat diuina Christi Iesu gratia, & nullus excusationem prætereundam ignorationis: sed omnis lingua confiteatur, quia dominus noster Iesus Christus, in gloria est Dei patris. Neque enim gens vlla est, cui familiaris non sit altera trium linguarum. Hi sunt funes illi, ex quibus nodus ille contextitur,

2. Cor. 10.

1. Ioan. 2.
2. Cor. 4.

Psal. 118

Matt. 11.

Matt. 18

Philip. 2.

Ecc. 4. *Apec. 1.* *Rom. 1.* *Heb. 2.*
 textur, qui frangi non potest; de quo dicitur, Funiculus triplex dif-
 ficile rumpitur. Epistolæ illius sunt bis septem, vt sanctissimum o-
 pus, geminato septenario, qui numerorum omnium facerrimus est,
 absolutum, apud omnes sanctificetur. Septem ecclesijs scriptæ sunt,
 Romanorum. Corinthiorum, Galatarum, Ephesiorum. Collo-
 sensium. Philippenfium, & Theffalonicensium, vt ad omnem Ec-
 clesiam scripsisse intelligamus Apostolum, quemadmodum & Apo-
 calypsim Ioannis, ad vniuersos Christi fideles directam fuisse, ex eo
 constat, quod septem Ecclesijs fuerit destinata. Est enim numerus
 septenarius, vniuersitatis sacrum symbolum. Eam Epistolam quæ
 est ad Hebræos non recensemus, licet enim indubiè Pauli fuerit, &
 sit: non est tamen illa ad aliquam vnam Ecclesiam destinata, sed ad
 omnes qui in diuersis ecclesijs debebant Iudæos. Quæ verò ad Ti-
 motheum, ad Titum, ad Philemonem sunt, alia ratione sunt extra
 hunc catalogum positæ, quod quædam particularia negotia tra-
 ctent, non omni Ecclesiæ communia, sicut primæ ad Ecclesias. Mo-
 dus quem tenet his in Epistolis Paulus, est modus scribentium Epi-
 stolas familiares. Primum enim hi salutem dicunt; quod expetunt
 narrant, persuadent, probant, insinuant negotium, præcantur si
 quid petant: addunt excusationes in signum amoris, multa verba,
 cum in principio, tum in fine, admiscunt, benevolentiam, & animi
 promptitudinem indicantia, se se offerunt, demum amicorum salu-
 tationibus concludunt Epistolas. Hæc omnia diligentissimus Apo-
 stolus vbique obseruat.

Iam ergo ad primam Epistolam, quæ ad Romanos inscribitur, ac-
 cedamus. Prima vero est, non scribendi tempore, sed ordine do-
 ctrinæ: quam enim primo scripserit, quam secundo, quam tertio,
 hoc nobis parum vile est si sciamus. Plurimum autem conferre po-
 terit, si intellexerimus, quâ primo adipisci oporteat, quâ secundo,
 quâ tertio. Hæc itaque Romanorum Epistola, primum obtinet lo-
 cum, quoniam alijs in Epistolis ostenditur de diuina gratia, quâ sit
 multiformis, quod se se communicet. & diffundat gratis, omnibus in
 Christum credentibus. Declarantur illius proprietates, effectus, si-
 gna, adducuntur quæ eam impediunt. Hæc autem vnicè contendit,
 quod omnibus ad benè, beateq; viuendum, necessaria sit, ne vllò vn-
 quam tempore Iudæorum vel Gentilium aliquis, quauis operatio-
 ne, coram Deo iustus esse potuerit, licet ab hominibus gloriam & lau-
 dem pleriq; egregijs facinoribus promeruisse videantur, nisi affuerit
 Christi gratia: quæ etiam ante temporis plenitudinem, cum nondum
 Dei filius descendisset ad terras, in ipsum venturum credentibus
 opitulabatur. Constat autem, quod in omnibus negotijs, sermo an-
 res aliqua sit, sermonem antecedit, quo quid illa sit, & qualis, decla-

ratur

ratur. Alia etiam ratione, cæteris Epistolis hæc ipsa præponitur
 quoniam cum diuina gratia vniuersos egere demonstrat, caput om-
 nium peccatorum conterit, quod superbia est. Quis enim audeat su-
 perbire, & in seipso gloriari, cum didicerit, nihil quempiam habere
 boni, quod nõ à Deo Optimo Maximo gratis acceperit? Rursus, quo-
 niam gratiam hanc Dei, non nisi fidelibus condonari declaratur hac
 in Epistola. Indignus est enim Christi gratia, qui Christo non fedit.
 Iurè prima est. Est enim fides, radix & initium spiritalis vitæ, non fe-
 cus, quàm alrix anima, quàm vegetatiuam vocant, corporalis. Vnde
 scriptum est, Iustus ex fide viuit. Sine fide enim impossibile est pla-
 cere Deo. Cum etiam inter omnes Ecclesias, Romana diuino mu-
 nere primatum obtinuerit. Est nanque Romæ thronus Apostolicæ,
 & supremæ potestatis, cui omnes mundi Primates, iure diuino caput
 inclinant, magna ratione, quæ ad Romanorum Ecclesiam est scripta
 Epistola, singulas antecedit. Tempore quoque Pauli, totus gentium
 orbis, Romanorum parebat imperio: inter Epistolas itaque eius, qui
 Doctor, Apostolus, & Magister gentium positus erat, illa præfertur,
 quæ ad Principem vniuersarum vrbiū, vt illam instruat, & per eam
 orbem, directæ fuit.

Rationem huius Epistolæ, breuibus verbis accipite. In vrbe Ro-
 ma, publica omnium gentium fama, celebre factum erat Christi no-
 men: multiq; erant, & ciuū Romanorum, & aduenarum, Iudæorum-
 que qui hic debebant, in Christum tanquam magnorum operum pa-
 tratorem credentes. Porrò Diabolus, qui Christi gloriam, suæ tiran-
 nidis interitum, & perniciem esse cognoscebat, Romanorum quoque
 inuidebat saluti, seditionem excitauit inter eos, qui ex Iudæis, & qui
 ex Gentibus in Christum credebant, vt multitudinis credentium pa-
 cem perturbaret, & Christi Ecclesiam discinderet: spe non dubia fre-
 tus, si Romæ vbi domicilium erat Imperij, res pro suo arbitrio per-
 turbare potuisset, totum orbem illius exemplum facile secuturum.
 Cœperunt itaque, inter promiscuam multitudinem Iudæorum, &
 Gentium, paulatim suboriri alternæ, & mutuæ detractiones: dehinc
 aperta ferè dissensio, augebantur odia, vires crescebant rumori: Gen-
 tiles aspernebantur Iudæos, quod Christum occidissent, quod dura
 ceruice, Prophetarum & filij Dei oraculis, tam pertinaciter restitif-
 sent, quod legi adhuc fiderent, quam ipsi detrectabant: quod Chri-
 sti gratiam paruipendere, vel hac ratione viderentur, superbiebant:
 sibiq; ipsis blandiebantur, quod vix natum Iesum ipsi adorassent,
 quod læti illius sacrum suscepissent Euangelium, quod tot Philoso-
 phi, tanto ingenio præditi, & omnis sapientiæ parentes, ex Gentibus
 orti fuissent; ad extremum, quod toti orbi imperassent. Iudæi vetu-
 sta superbia turgidi, obijciebant Gentibus Idolorum culturam, quod
 Deum

P R Æ F A T I O

Deum verum nunquam antea agnouissent, quod sine lege *αθροι*, sci licet, & *ανομι*, brutorum more, quàm hominum more, ad illud vsq; tempus vixissent: gloriabantur de diuinis eloquijs, antiquę legis operibus, Euangelion, & gratiam Christi promeruisse contendebant: tanquam immundos despiciebant omnes, quotquot ex Gentibus ad fidem conuertebantur, quoniam ex circuncisione non essent expiati. Et quot Iudæorum erant, bone Deus, qui videntes Spiritus sancti charismata, in Gētiles effundi latius, quàm consentaneum suo ipforum liuori crederetur, vt potè cogitantes quod illis vnīs factę olim fuerant promissiones, Deum maledictis & iniurijs afficiebant? Res tota in fabulam versa est, nobis Deus promisit, ethnicis reddidit: ex nobis natus est, & gentes seruauit; nostris parētibus pollicitus est, & filios præteriens, alios qui nunquam illum cognouerant, in nostra bona immisit: nos legem exercentes, & prophetias legentes, laborauimus, hi qui ab aris & simulachris heri recesserunt, in altiore gradu locati sunt. Vbi nunc rerum prouidentia? Cur nobis crudeliter subtrahitur, quod Gentibus profanis indignè, & citra omne meritum largitur Deus? O Iudaicam perfidiam. Hic erat status christianę fidei in vrbe Roma. Hęc erat ratio Ecclesię hic nascentis, & coalescentis. Sic enim errores, atq; scandala, & hęreses disseminare Sathanas consuevit. Deus item benedictus, ea nonnunquam patitur suboriri, quando vt Paulus noster dicebat, Oportet hęreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant in nobis. Toti vrbi itaque, & per urbem orbi consulit & medetur Apostolus hac in Epistola. Ad quem enim negotium Romanorum pertinuisse magè credimus, quàm ad Paulū ciuem Romanum? Notior est vobis vox illa Pauli, quàm vt hic referatur, *Hominem Romanum, & indemnatum licet vobis flagellare? Hac enim de causa, vestem consularem circumfererebat, tanquam Romanę nobilitatis, & ciuilitatis insigne, quod illius pater iam pridem à Romanis dono acceperat, & cum eam semel Troade reliquisset, apud Carpum, Timotheo charissimo scripsit, vt eam perferri iuberet, quo agnosceretur, agnitusque inter barbaras gentes, tutius Euangelion Christi prædicare posset: Futurum enim erat, vt qui Dei Apostolum probris afficiebant, & iniurijs, ciuem alioquin Romanum vererentur. Postquam ergo Romam tunc primum venire non potuit, alijs sanctę Ecclesię negotijs præpeditus, cum esset Athenis, Epistolam hanc incēpit, quã deinde perfecit Corinthi, & ex Corintho Romam misit. Scripsit autem illam Pauli nomine, Tertius quidam, vt interea quousq; ad eos ipse veniret, Romani hoc suę sententię monumentum haberent, & quasi testimonium suis literis consignatum. O verè patrię patrem. Scopus autem Epistolę huius est, neminem vllò vnquam tempore, penes Deum iustificatum iri, nisi Christi Iesu fide & gratia; legis opera,*

1. Cor. 2

A. 12.

& sacri-

P R Æ F A T I O

& sacrificia, inutilia prorsus esse, & fuisse, nisi fides in Christum præcesserit. Nec Iudæos, nec Gentiles quantalibet sanctitate conspicuos, Christi gratiam promeruisse, sed omnibus citra meritum donatam esse: donatam inquam non redditam: quod enim redditur, non est donum, sed debitum, merces non gratia. Gratia enim dicitur, quia gratis datur, non ex meritis: Christi promissiones nequaquam excidisse; Israelitis nanq; credita sunt diuina eloquia, Israelitis item natus est omnipotens Dei sermo: at non omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitę, nihil in nobis verę virtutis esse posse, nisi à Deo datum fuerit, & tributum: propterea quod in nobis est boni, id totum in Dei Optimi Maximi gloriam esse referendum. Iam ergo tubam hanc Pauli, attentius audiamus.

Rom. 3.

Rom. 9.

QUOMODO PRÆDICABUNT
nisi mittantur?

R O M. IO.

Quæ & loquimur, non in doctis humanæ sapien-
tiæ verbis: sed in doctrina spiritus; spiri-
tualibus spiritualia comparantes.

I. C O R. 2.

INDEX RERVM, ET NOMINVM INSIGNIORVM,

huius operis copiosus. Primus numerus pa-
ginam, secundus columnam indicabit.

A

- A** Aron, non perfectus Christi
tipus. 599 col. 2
Aaron filij, in lege poterant tan-
tummodo sacrificia offerre.
534. col. 1.
Aaron & Moſen ſimul, Chriſtum referre.
569. col. 2
Abba, quid interpretetur. 390 1
Ab actiua ad paſſiuam quomodo valet con-
ſequentia. 238 2
Abacuch liber, duo præcipue continet. 48. 2
Abraham iuſtus erat, antequam illud legere-
tur. Credidit Abraham Deo & c. & quo-
modo: 197. 2
Dediſſe gloriam Deo, & quomodo. 215. 1
Vna uxore non contentum fuiſſe & quia.
217. 1
Perfecte diuina, pmiſſioi credidiſſe. 213. 1
Quomodo Deo crediderit in immolatione
Iſaac. 215. 2
Riſiſſe tantum, non irriſiſſe de Deo. 216. 2
In virtute, renouatum fuiſſe. 217. 1
Abraha, cur facta tãta promiſſiones. 134. 2
Non propter eius merita naſcitur Chri-
ſtus. 134. 2
Primus fuit qui Deo crediderit. 201. 1
Pater circūciſorū, et præputiatorū. 201. 2
Quorum autem magis. ibid.
Illius paternitatem, non ex natura, ſed ex
Dei dono proueniſſe. 207. 2
Cur multarum gentium pater, & non om-
nium. ibid.
Abſtinentia laus. 596. 1
Acies duas tantum, futuras eſſe in Iudicij
die eſſe a dextris, & a ſiniſtris. 272. 1
Actionem & paſſionem, unum motum eſſe.
238. 1
Secundum naturam, paſſione priorem. ibi.
Non poſſe vnã, a duabus virtutibus pro-
uenire. 312. 1
Actus fidei exterior, confeſſio eſt. 494. 2
Adam, cur fuerit extra Paradifum crea-
tus. 258. 2
factus inſipiens. 160 1
antequam cecidiſſet, Chriſtum Ieſum cre-
didiſſe incarnandum. 58 2
Poſt peccatum, vero, etiam mortem Chri-
ſti, & reſurrexerunt credidiſſe. ibid.
Adam, iuſtificatum gratia, non etiam operi-
bus fuiſſe. 166 1
Ex ligno vitæ, quomodo ei immortalita-
tas. 259. 2
Eius peccatum, poſteritatem totam inqui-
naſſe. 243 2
Si non peccaſſet, omnia illa dona, hæredi-
taria ſucceſſione nobis conferenda fo-
re. 248. 1
Inſignem virtutibus factum. 251 1
In eo non fuiſſe paſſiones, quæ rationis iu-
diciũ præuenirent, impedirent ve. ibid.
Comediſſe pomum, fuiſſe malum, non ex
genere, ſed quia prohibitum. ibid. 2
Tenebatur etiam pœna æterni ſupplicij:
nos autem tantum diuina viſione priua-
mur. 252. 2
Non fuiſſe ab omni miseria liberū. 308. 2
Adamum, peccatum, & mortem, excelle-
nter Chriſtus, eius gratia, & vita. 260 2
Adoptiones due. 394 1
Aer, cur n crepuſculo frigidior ſit quam in
media nocte. 329. 2
Aegyptiorum flamines, publico errario vi-
xiſſe. 637. 1
Aeternitas quæ ſit. 209 2
Non habere partes ſibi ſuccedem es. ibid.
Aeternitati omnia æque præſentia. 209. 2
In æternitate omnia eſſe. 209. 2
Affectus hominis ad amãda inuiſibilia, ex
terioribus actionibus, excitatur. 393. 2
Afflictionem, materiam patientiæ exercen-
da, eſſe. 229 2
Agens, vt in aliquod paſſum agatur, quot re-
quirantur. 267 1
Agi, quomodo omnia dicantur a Deo. 386. 1
Agi dicimur aliquando, & quomodo. 387 1
Aliquos Chriſti domo, haud peccaſſe. 308. 2

Altiora

Index

Altera qua Deus occulta esse voluit, nullus scrutetur. 545 1
Ambulare in dilectione, quid sit. 607. 1
Amen dictio, quid importet. 37. 2
Amicus amici, est semper inuiduus comes. 242 2
Suapte natura maxime amabilis est. 562. 1
Amicus conuiuere, cur delectabilissimum 229 1
Amicos Dei, magis agi quam agere. 385. 1
Amor tunc moderatus, cum modum non habet. 447 2
Amor Dei ignis est. 447 2
Ex libertate nascitur. 581 2
Amara omnia, dulcia facit. 242 2
Liberorum est, seruatorum timor. 572 1
Amori proprium, liberè moueri. 391 2
Amor proprius, quomodo in homine dominetur. 346 2
Amorem sequentia, spiritui sancto adscribi. 232 2
Anabaptistarum secta unde orta. 502 1
Anathema quid. 445. 1
Quomodo Paulus esse voluerit. 446 2
Angelum, aliquando Deum dici. 136 1
Angelica salutatio, nostra felicitatis initium 642 2
Angelos vehementer expectare reuelatione gloria filiorum Dei. 397 1
Non desiderare, & quomodo. 402 2
De Angelis, à Paulo sit mentio simul & tractatus. 347 2
Anima & caro, in scripturis, pro homine quandoque accipitur. 12 1
Animam hominis non esse in semine, nisi quia ex semine traducitur caro vel corpus. 250 2
Immortali animæ, magis corpus immortale deberi. 258. 2
Cur oporteat induere carnem. 381 2
Non carni corpori ut motore mobili, nisi ut formam materia. 382 1
In baptismo secundari. 282 2
Portare in manibus, quid sit. 438 1
Anima nuncupatione, interdum totus homo accipitur. 541 1
Animas denuo corporibus uniri, deliramentum esse. 382 1
Anni nomine, virtutes cælestes intelliguntur 527 1
Ante diluuium, hominum cibaria. 595 1
Apes non habere iudicium nisi ad mella,

& sic de cæteris animalibus. 311 2
Apolinarius error, quod Christus, animam non habuerit. 12 1
Apollo de quo in Actis apostolicis, vir magnus. 523 1
Apostolus, missus interpretatur. 3 2
Apostoli primi prædicatores fuere qui pacem mundo prædicabant. 498 2
Apostolorum pedes, quales. 498 2
Apostolos & Martyres nunc in cælo pro nobis orare. 405. 1. & 406 1
Apostolatus est gratia, sed non gratificatio, & unice gratis data. 499 1
Apostoli Pauli epistola ad Romanos cui sit directa. 16 2
Apostolus Paulus cum legem emulabatur, erat seruus Mosè, nunc vero Christi. 25. 1
Cur Missus ad Ananiam 27 2
Morem eius esse, præputium pro præputiato usurpare. 128 1
Ab Apostolis quot bona mundo annuntianta. 499 1
Apprehensionis, & comprehensionis differentia 136 1
Arborum metaphora, qua ratione utatur Apostolus. 527 1
Arborem totam esse in semine, at non secundum actum. 314 1
Architectus qui dicatur. 263 2
Ara cæli templi edificatio, unde initium habuerit. 58 1
Arreptiij & Demoniaci, quomodo spiritui subiiciantur. 389 1
Arrius hæreticus. 280 1
Artis facere, prudentia agere. 376 1
Astrologia, cælorum, Abram operam de disse. 212 2
Auaritia, scelus detestabile. 64 1
Auaritia, & fornicatio concupiscibilis criminalia sunt, sed illa vitale, hæc delectabile 69. 2
Auditus qui, & quomodo ad fidem se habent. 499 1
Auerrois error de intellectus assistentia. 235. 2

B.

Babilonenses, diuinaria artis peritissimi. 57 2
Baptismus triplex, aqua, sanguinis, & spiritus sancti 283 1
Baptismus, proportionem morti Christi respondet. 280 2

Qui

Index

Qui sicte ad eum accedit, transplantari dicitur. 281 2
Omnia peccata actualia, & originalia tollit 282 1
Baptismus unus. 502 1
Regeneratio spiritualis est. ibid.
Baptismus reiterare dementia est. 502 1
Ad baptismum primo venientes, sola fide saluari 37 2
Per Baptismum Christi licet homo suscipiat gratiam quoad mentem: remanere tamen in eo infectionem, & corruptionem quo ad carnem. 284 2
Nihil in eo agi quod tenella puerorum atas refugiat. ibid. 1
Peccata non dimitti asserere, periculosissimum. 363 2
Baptismum Ioannis præparatorium ad Christi baptismum fuisse. 282 1
In baptismo, nullus nostris conatus, necessarios esse. 364 2
In Baptismo, crucis caractere consignamur: ut carnis, & spiritus cupiditates crucifigendas esse intelligamus. 131 1
Sicut circumcisio carnis absque circumcisioe spiritus nihil prodest, ita baptismus sine operibus non prodest. ibid.
Baptizandi qui veniunt sat est Christo confidant. ibid.
Baptizatus utrum possit abstinere ab omnibus peccatis mortalibus. 287 1
Baptizatos omnes habere potentiam perseuerandi. 289 2
Non omnes tamen in bono sine gratia perseuerare posse. ibid.
Barbari qui inepte dicantur 33. 1
Barbariem omnem Christus a quibusdam nationibus ciecit. ibid.
Beatitudines, cur ita dicantur. 160 2
Augeri bonis operibus 192 2
Eorum summa que ibidem.
Non in diuitijs, honoribus & humo consistere 403. 2
Bella corporalia, nostra tempestate valde neccessaria. 173 2
Belligerare, rem iniustam non esse. 295 1
ne sentiendum de omnibus esse. 88 1
Benignitate nos ad proximum rectè ordinare. 337 1
Bestia terribilis a Daniele visa, qua sit. 523 1
Bestiam fame mori si duo carni frusta adessent. 288 2

Bestias innumeratas in homine esse. 371 1
Binarius numerus apud Mathematicos quid importet 518 1
Bonum, non est per se causa mali, sed per accidens. 335 1
Bonum est, quod perducit ad finem. 348 1
Boni an simus scire non possumus 87 2
Bona innumera per spiritum sanctum in nobis collata. 233 2
Bona quæ Deus promittit, raro non euenire 480. 2
Bonitatis diuinae, thesauri immensi. 83 2
Conitatem, rationalem perficere. 337. 1
Brachium domini quid sit. 500 2

C.

Cabalistas, mædaces esse. 519. 2
Cadere ex nobis posse. 432 2
Cantus in ecclesia, quos fructus pariat. 392 2
De cantu christiano quid Plinius nepos referat. 393 1
Caput non influere opera vitalia membris diuisis, sed coniunctis. 267 2
Caro spiritui contrariatur. 354 1
Caro sensusque, quomodo Dei legi subiectus. 375 1
Carni, & vitæ nostra nocentia. 435 1
Carnis concupiscentiam, aliquando bonam esse, & quomodo. 293 1
Carnem domare, unusquisque potest, dei dono. 384 2
Carnis prudentiam, semper in malam partem a Christo & Paulo accipi. 376 2
Per carnem aliquando ceremonias intelligi. 362 2
Carnem malam, & à malo ortam, secundum Manicheos 376 1
Carnalem hominem, nullo modo in Dei Gratiam receptum esse, quomodo intelligatur 380 1
Carnium esus abstinentia, commendatur. 595 2
Causa nulla spectanda, in Iacob electione 105 1
Causale nil, respectu Dei 419 2
Census quid sit. 580 2
Cerimonialia, & iudicialia non necessaria, & quomodo. 114 1
Vnum mandatum esse. 334 1

Cere-

Index

Ceremonialia praecepta, & sacramenta, sancta & iusta non nisi ex deuotione, & obedientia facientium esse. 128 2
 Certandum esse usque ad sanguinem, ut peccata repellamus. 280 1
 Certitudo qua est cum alterius suppositione, non est certitudo absolute. 142 1
 Certitudinem maiorem de rebus esse, cum in facto esse sunt, quam in fieri. 208. 2
 Charitas adiuncta fidei, purificat totum cor. 195. 1
 Illud Pauli dictum. Charitas Dei diffusa est & c. quomodo intelligatur. 232 1
 Charitatem & gaudium, concupiscentiam perficere 336 2
 Charitate peccatum tollitur. 439 1
 Christus, unctus interpretatur. 3 1
 Leo, & Leona vocatus. 530 1
 Ex semine David, cur factus esse dicitur. 112 2
 Primus Dei heres. 394 1
 Est illa virtus, quam Euangelium annuntiat. 34 2
 Non est Deus, tantum opinione nostra ut gentium Dicitur re ipsa Deus. 444 2
 Salutaris, & saluare nuncupatur. 643. 1
 Quare venerit ad Iudaeos. 522 2
 Non tantum nobis meruit gratiam baptismalem, sed etiam poenitentialem. 95. 2
 Cur multos caecos & claudos & c. sanauit. 363. 1
 Veram carnem habuit. 368. 1
 Non tamen assumpsit carnem peccati. ibidem.
 Similitudinem vero carnis peccati assumpsit ibid.
 Christus, cur orandi formam instituit. 432. 1
 Quomodo morti eum Deus pater tradidit. 433 1
 Post eum autem nos omnes merito clamare Abba pater. 392 1
 Cur item ex Iudaeis, & gentibus processerit 522. 1
 Christus unus fecit bonum. 161 2
 Scipsum morti tradidit. 219 2
 Quomodo sanguine suo Deo satisfecerit. 175. 1
 Quomodo peccato mortuus sit. 291 1
 Christus, vel Spiritus sanctus, fluius uolentius appellatur. 387 1
 Christi mysteria, Philosophis aliquando nota fuerunt. 57 1
 Quibus uero ibid. 2
 Sine Christi gratia, nullus potest esse sine peccato. 369 1
 Christi in genealogia, cur meretrices connumerentur 145 1
 Christi meritum, obedientiaq. 273 2
 Auxilium ni adsit, nullo usqua tempore quis pie, probeq. uiuere potest. 59 1
 Christi mors, cur redemptio appelletur 219. 1
 Cur item satisfactio ibid. 1
 Cur etiam sacrificium vel hostia ibid. 1
 Cur similiter meritum ibid. 1
 Nisi Christi merito cooperare uoluerimus, nequaquam salutem aeternam consequenturi. 96. 2
 Christi dono saluantur, qui saluantur. 269. 1
 Christo Iesu, fide nos adhaerendum esse. 172 2
 Christum, secundum carnem, filium Dei esse, non meruisse. 147. 1
 Dum sanguinem suum fudit, iustum agnitum fuisse. 178 1
 Propter eius fidem, uniuersa impleta esse 183. 1
 Renascentiam suam iure uocasse philosophiam. 172 1
 Non propter aliquorum, sed omnium delicta mortuum fuisse. 219 1
 Eius mortem nostrae uitae spiritualis causam prorsus extitisse. 220 2
 A peccato originali nos causaliter liberasse. 264 2
 Post etiam hominum mortem, diuina ope singulis praesto esse. 260 1
 Blasphemare, non esse leuius quam idola colere. 550 2
 Nunquam legi, eum carnes comedissee. 595 1
 Eo rursus adueniente, caeremonias carnis cessasse. 130 2
 Veram carnem habuisse. 368 1
 Non solum pro Praedestinatis in mundum uenisse. 265 2
 Quomodo Deus tradiderit. 433 1
 In Christum peccat, qui proximum parui facit. 607 1
 Christo, liberati sunt homines a dominio peccati. 367 2
 De Christo quomodo Sybillae prophetarunt. 57. 1

Qui

Index

Qui cum praecesserunt in gentibus, non omnes perditos esse. 58 1
 Christianus, amore non timore cogendus. 579 1
 Malus an occidendus. 599 1
 Christiani, aliquando lapides appellari. 568 2
 Illi uani sunt qui fidei, & non operibus incumbentes, saluari arbitrantur. 39. 1
 Christiani nomen, ex Graecis primum in Antiochia ortum esse. 4 2
 Christiani, ex gentibus mortui, per Iudaeos uiuificandi erunt. 524 2
 Christiani, in iniurijs ferendis iudaeis crudeliore. 560 2
 Christiano, nil detestabilius quam homines in peccatorum sentinam prorabere. 363 2
 Christiani, an teneantur obedire sublimioribus potestatibus. 568 1
 An etiam principibus infidelibus. 574 1
 Debent in se conformari. 425 2
 Christianos, merito dominos, non solum ecclesiasticos sed seculares habere. 571. 2
 Ciborum aliquorum in sanctis, delectus, & obseruatio. 595 1
 Cibi nullius usus, secundum se malus. 598. 2
 Ciborum ex delectu, qualis inter Iudaeos, & Gentiles fuerit orta seditio. 588 1
 Ciborum delectus, laudabilis consuetudo. 594 2
 Ciborum sumptione, multipliciter nos peccare. 598 2
 Circa cibos cauenda quae & quot. 593 1
 Ciceroni omnes esse uolunt, nemo Paulinus. 642 1
 Circuncisio quid. 201 2
 Quomodo abrogata fuerit. 123 1
 Est antiquior lege. 221 2
 Sicut haec Iudaeos potius perdit quam saluet, ita fides quae sine operibus est. ibidem. 2
 Quando Iudaeis proderat ibid.
 Obest potius post emulgatum euangelium, etiam si totum Decalogum obserues. 122 2
 Non tantum est mortua, sed mortifera 123. 1
 Circuncisio, & omnes caeremoniae antiquae legis, erant quadam protestationes fidei. 123. 1
 Signaculum iustitiae. 128 1
 Alia manifesta, alia abscondita. 129 2
 Qui carne & non corde circuncisus est, ac si praepitatus esset. 129 2
 Circa cordis circuncisionem, iustitiam non haberi ibid.
 Circuncisio succedit Baptismus. 124 1
 Circuncisionem ardentem dominus Abrahamo praecipit, & quare. 130 1
 Cur noluit dominus per dies octo differri. ibidem.
 Nisi carne Iudaei circuncisi fuissent, non intellexissent cor circuncidendum esse. ibid.
 In circuncisione, cur Deus praeeperit membri uirilii, & non alterius, partem abscondi. ibid.
 Clamor cordis quid 392 1
 Cogitationes factorum defendent factores. 115 2
 Arguent item uicissim auditores ibid.
 Mentem, animumque nostrum improviso confundunt. 290 1
 Cognoscere Deum per septem gradus, necesse est, & qui. 23 2
 Commercio inter daemones, & hominem. 338 1
 Concilium concilio reformatur in agendis secundum exigentiam temporum. 125. 1
 Concubitus hominum finis, non tantum est generatio, sed educatio proles. 69 2
 Concupiscentiam carnis repellere, uirtus est. 293 1
 Non nisi concupiscenti nocere. 327 2
 Vel boni uilii, uel delectabilis illicita esse. 328 1
 Carnis, uerè peccatum esse. ibid.
 Quasi ignis exardescere. 294 1
 Sine concupiscentia nullum peccatum committitur. ibid.
 Coniugij restituendi rationem, prolem esse. 318. 2
 Conscientia mille testes. 442 2
 Quandoque errat. ibid.
 Conscientia erronea, periculosa. 605 2
 An liget 605 1
 Quomodo liget. 614 2
 Conscientiae errores, & scrupuli quomodo tolli possunt. 605 2
 Consilium quorum sit. 310 1
 Cum consensu lethale quod. 293 1
 Consensio fugienda. 70 1
 Contentiosus qui & superbus. 70 2
 Cor pro anima intelligi. 235 1

Cordis

Index

Cordis durities qua, & unde sit dicta. 86. 2
Cor, in medio corporis est. 234
Hic quiescit, cum habet quacumque vult. 222. 1
Cordis mollitiem ex Deo esse. 84. 2
Cordis durities, quid sit. 86. 2
Corde qd credimus, ore ferendū esse. 493. 2
Corporis nomine, vel carnis, quandoq; totus homo accipitur. 541. 1
Corpus peccati, quid sit. 3. 8. 1
Corpus caeleste quomodo in hac inferiora agat. 14. 2
Non semper proprios effectus producit 139. 1
Et unde impedimentum, ibid.
Corpore concepto & organizzato, a Deo glorioso animam infundit. 251. 1
Cornua in scriptura sacras dignitate, significare. 522. 2
Quae in utraque scriptura reperiantur, ibidem.
Credere quid oporteat. 38. 1
Cur credere oporteat ibid.
Cur magis fidem quam quod vis aliud, euangelium a nobis exigit, ibid.
Quid credendi, vel fidei nomine significetur ibid.
Credere tria importat, credere Christum, Christo, & in Christum. 135. 2
Credere in Christum, non est implere cognitio intellectus sicut credere Christo, & in Christum, ibid.
Qui credat omnia. 40. 2
Quo primo in Christum. 42. 1
Credere voluntarie, magnum esse donum 197. 1
Deo Moses qui cum eo loquebatur magnum non fuisset credere. 198. 1
Credendum esse ex auditu, non ex visu. 501. 1
Cultus Dei. 542. 4
Cursus, diuinae legis obseruationem significare metaphoricè. 454. 2

D,

Dauidis oratio in peccati sui agnitione. 144. 1
Datum pro ablatiuo saepe apud Graecos poni. 291. 1
Deus praescit. 416. 2
Deus instar siguli multa operatus est. 466. 2
Non irascitur nisi iuste. 468. 1
Nulli debet. 469. 2

Nullum patitur sine demeritis, indurari, seduci, perire. 469. 2
Providentia hēt de iustis peculiarē. 412. 2
Potissimum de hominibus curam gerit. 418. 1
Creaturarum, hominum, & iustorum, Deus est. 22. 2
Quomodo dicitur odire peccatores, 241. 2
An magis nos quam Christum dilexerit. 433. 1
Est in omnibus creaturis per essentiam, per potentiam, & per praesentiam. 234. 2
Non est iniustus. 453. 2
Non ideo hominem praedestinat, quia praenouit illum bene operaturum. 414. 2
Vas a ira sustinet, non facit. 471. 2
Pro sua voluntatis tantum arbitrio, minime indurat. 457. 2
Nullum ultro relinquit aut despicit. 74. 1. & 2
Non saluat nisi volentes. 268. 1
Dicitur excacare, indurare, aggravare, seducere, tradere, & quomodo. 61. 1
Pro nobis saluandis, non facit omnia quae potest, sed quae satis sunt. 108. 2
Solus glorificat, qui & iustificat. 424. 2
Deus diligit omnes qui eum diligunt. 16. 1
Licet autem generet Deum, non tamen sunt duo Dii. 19. 2
Non patitur quod impleant manus nostrae quod ceperant. 31. 2
Mouet omnia, sed non eodem modo. 14. 2
Neque ut pater, neque ut filius, citra reuelationem agnosci potest. 54. 1
Qua ratione a cunctis agentibus naturalibus, & voluntariis differat, ibid. 2
Intelligi voluit ex mundi fabrica, ordine, & ratione. 55. 2
Non est author, cuius est ultor. 68. 1
Quomodo hominem in secunda peccata labi permittat, ibid.
Et illi gratia lumen non largitur, & quomodo, ibid.
Quomodo vero dicatur dare reprobis sensum, ibid.
Semper causam in iudicio, non personam spectat, ibid.
Non adeo ovis, aut lupus sese vere cognoscit, sicut Deus indicat de ouibus & de lupis. 81. 2
Dicitur irasci cum punit. 86. 1
Punit autem citra condignum, & praemiatur ultra condignum. 91. 2

In

Index

In cordibus fidelium legem scribit digito suo, s. spiritu sancto. 113. 2
Argui posset infidelitatis, si ingrato redderet quod gratis promissit. 141. 1
Si inique indicat non est Deus. 148. 1
Zelotes est. 152. 2
Misericordiam omnibus, at non singulis impendit. 153. 2
Ex nostris faelicitatibus conglorificatur. 155. 2
Proprio filio non pepercit, cum vidisset neminem alium explere posse. 178. 1
Nihil superuacane agit. 179. 2
Non est Deus Iudaeorum tantum, sed etiam omnium. 181. 1
Id vero non dominio, & providentia sed spetiali cultu, ibid. 2
Diligebat nos, ut nos faceret bonos, nunc autem factos bonos, ut glorificandos. 41. 2
Deus omnium peccata vertit in bonum. 412. 1
Providet in iustis ut inuentis, ibid.
Quomodo diues, ibid.
Prophetas ditauit, ibid.
Deum nos intelligere, & scire, non esse probatu difficile. 415. 2
Deum apprehendi posse, non comprehendere. 536. 1
Omnium mensuram esse, & quomodo. 519. 1
Fidem creare immediate. 503. 2
In Deum animam reduci, & quomodo. 547. 2
Deus illius dicitur causa, cuius oppositum non facit. 459. 2
Omnibus, sufficiente gratia opitulatur. 460. 2
Peccata vnice non fecit, ibid.
Quandoque Hipocritam regnare facit. 461. 1
Sua voluntate, sine cuiuspiam demerito, potest velle, ut aliquis sit seruus, pauper, egrotus & similia. 461. 1
Sine demeritis, non vult hominem derelinquere, ut anima pereat. 461. 2
Dei dona acceptari per fidem & charitatem. 37. 1
Ira eius qua sit. 86. 1
Sapientia omnia subdi. 152. 2
Scientiam ita se habere ad scibilia, ut haec scibilia ad scientiam nostram. 208. 2
Amicitia, non est dimidiata. 372. 2
Dei filius, primogenitus in multis fratribus. 426. 11

Quomodo clarificandus & glorificandus. 621. 2
Dei filium, hominem factum fuisse. 9. 1
Deum & hominem esse. 10. 1
Dei dilectio, quam potens & efficax in seruis suis. 437. 1
Est anima vita. 438. 2
Deo quo magis homo coniungitur, eo felicitior. 114. 2
Per accidens eo infelicitior, ibid.
Magis obediendum, quam hominibus. 143. 2
Placere, qui sibi displicet. 192. 2
Reconciliari nos ipsi, non ipsum nobis. 241. 1
In scripturis aliquando oia tribui. 431. 1
Omnia praesentia esse, ex^o mathematico declaratur. 209. 2
Nihil futurum. 425. 1
Deo charos, angustias magnas passos fuisse. 230. 1
De Deo non diffidendum. 214. 2
Deum habere in memoria. 67. 1
Habere in voluntate, ibid.
Habere in notitia, ibid.
Magis animum quam externa operare, spicere. 115. 1
Semper comprobari iustum in sermonibus suis. 138. 1
Semper vincere in iustitia, cum de iustitia ab hominibus iudicatur. 138. 1
Semper veracem, ibid.
Permittere non bona sed mala. 143. 2
Bona agere volentem, non permittentem tantum, ibid.
An infideliter agere cum homini persequeranti in bono, vitam aeternam non largitur. 145. 2
Conditione stante promissa seruari: amota vero minime. 146. 1
In eo adiuvare hominem, quod docendo ignorantiam auferat. 189. 2
Magis dicendum providere: quam prauidere. 208. 1
Nihil contra naturam facere. 213. 1
Cur inter Deum & hominem foedus sit ininitum, ut Deus fieret homo. 219. 1
Deum debere, nil aliud est nisi Deum decorare. 249. 1
Nihil esse quod debeat agere, ibid.
Eodem actu largiri gratiam, & tollere culpam. 228. 1
Posse de potentia absoluta beatos omnes anni-

Index

annihilare. 314 1
 Nos diligere, & quomodo. 362 1
 Hominis voluntatē, & praparat adiuan-
 dam, & adiuuat praparatam. 456 1
 Quomodo peccatorem ad pœnitentiam in-
 uitat. 461 1
 Nostra salutis adeo cupidus, ut suppeditet
 quod nescimus. 406. 1
 Nihil de nouo scire. ibid. 1
 Vt eum diligamus, quomodo vocatio sit
 causa. 411 1
 Deum nulli debere. 306. 1
 Vocare omnes: ut sint sancti. 17 1
 Neminem abijcere. 526 2
 Non statim punire. 84 1
 Indurare & excacare. 86 2
 Coronare in nobis dona sua. 8 2
 Deum nobis mori, quō intelligatur. 394 2
 Aliquando fontes non vindicare. 278 2
 Non omnium misereri. 463 1
 Omnia intraspicere. 81 2
 Omnia curare. 83 1
 Respicere opera in iudicio. 101 1
 Non citra causam reprobare. 105 2
 Induos tanquam rebelles de domo sua abie-
 cisse. 529 1
 Delicti nomine, Iudæorum incredulitas.
 523. 2
 Demones, cogitatus hominum proprie non
 cognoscere. 82 1
 Derelicti a Deo qui fuerint. 16 2
 Destinatio quæ sit. 422 1
 Dies non omnes, in negotiis mundanis ex-
 pendendos. 593 2
 Dierum delictus. 591. 2. & 594 2
 Dierum aliquorum obseruantia, laudabilis
 defensio. 592 1
 Dierum obseruatio iudaica, arguitur. 594. 1
 Differentia inter tempus ab Adam vsq; ad
 Moysen, & a Moysen vsque ad Christum.
 257 2
 Differentia inter peccare, & esse sub pecca-
 to. 297 2
 Dignitate Apostolica, nulla maior in Ec-
 clesia. 498 1
 Dilectio vocationem præcedit. 16 2
 Omnium bonorum fons est. 16 1
 Dilectio, qua Deus nos diligit, & qua nos
 Deum diligimus. 232 1
 Dilectio nostra, pro mus fructus gratiæ.
 237. 1
 Dilectiois diuinæ conditiones plurimæ. 562. 2
 Diligens Deum, difficile non est in dilectio-
 ne perseverare. 435 2
 Diligentibus Deum etiam peccata in bonum
 cooperari, & quomodo. 411. 2. & 412 2
 Diligere Deum quā facile sit. 435. 1
 Consilium sit, an præceptum. 561 2
 Distinctio non est apud Deum. 495 2
 Diuidit Deus dona sua prout vult, non secun-
 dum virtutes nostras. 549 1
 Diuinæ dilectionis conditiones. 562 2
 Docere ad quos pertineat. 550 1
 Doctrina quid ibid. 1
 Dominica dies, quare nobis solennis sit.
 592 1
 Dominica die ieiunandum non esse. 596 2
 Dominium an sit contra naturam. 566 2
 Dona cum augentur, & donorum rationes
 augeri. 156 2
 Donorum suorum Deus non pœnitet. 532. 2
 Dorsi curvitas, seruitutem exprimit. 514. 1
 Duo Amores fecerunt duas ciuitates. 433. 1
 Durities cordis ex nobis est. 84 2
 Dux est propter exercitū, non e contra. 583. 1

E

Ecclēsia monstrum est, si nisi
 unum caput habeat. 548 1
 Ecclesia vniuersalis, errare nō
 potest. 606 2
 Ecclesia cur sustineat in ieiunio
 quempiam vino vti. 595 2
 In ea omnes functionem aliquam habere.
 550 2
 Vniuersum corpus est, cuius caput Christus, ocu-
 li prelati, actiui manus, laici aures, prædi-
 catores ora. 252 1
 In eius manu, non sinagoga, sunt tabule fœ-
 deris. 113 2
 In ecclesia mira varietas. 637 1
 Ecclesiæ autoritas determinandi, quæ ad fi-
 dem spectant, in Pontifice residere. 606. 1
 Ecclesiæ sanctæ nihil hæresibus perniciosius.
 279 2
 Ecclesiam quandoque rationabiliter leges
 mutare. 577 2
 Ecclesiam, quomodo depingant Petrus &
 Paulus. 568 1
 Ecclesiasticum dominium non sufficere.
 572 2
 Ecstasis, siue raptus, quando in homine exi-
 stit. 389 2
 Ecstasim per paucos esse qui patiuntur. 389. 2
 In ecstasim rapti dupliciter. ibi.

Esse-

Index

Effectus postiuui priores sunt priuatiuis, secū-
 dum intentionem: & secundum ordinem
 causæ formalis. 165 1
 Electio non est firma, nisi surgat qui cecide-
 rat. 180 2
 Eligere & velle, actus sunt interiores in no-
 stra potestate: at exterius exequi, & effice-
 re quod volumus, in manu Dei. 30 1
 Eligere, actum esse liberi arbitrii. 322 2
 Electio, Consilium, & deliberatio est ratio-
 nis sequi. ibidem. 1
 Non potest esse circa ea quæ rationē subter-
 fugiunt. ibid. 1
 Eleemosina, fructus appellantur & quare.
 638 2
 Eleemosinam, misericordiam dici. 453 2
 Emolumenta quædam Principibus danda.
 580 2
 Aemulari quid. 551 2
 Aemulari in bonam partem accipi. 521 2
 Episcopis exercitia bellica repugnare.
 573. 1
 Epistolam Pauli, excedere aliarum epistola-
 rum modum. 626 1
 Epistole torius ad Romanos, summa. 646. 1
 Epicuri error, de diuina prouidentia. 91 1
 Error Pelagii, de legis obseruatione absque
 diuina gratia. 110 2
 Esaiam clamare super Israhel quid importet.
 475. 2
 A Iudæis serra sectum. 506 1
 Euangelium, bona est annunciatio. 5 1
 Euangelium Dei sacrificatur, dum diffemi-
 natur. 628 1
 Euangelium Matthæi, & epistola ad He-
 bræos, hebræa lingua conscripta. 42 2
 Euangelium & lex Moysi, vna lex non d ue.
 171. 1
 Euangelium in omnium linguas transfusum
 esse, & quare. 181 2
 Dici lex fidei. 186 1
 Quinimo & fides. ibid. 1
 Et ceremonialia, & iudicia alia abolerisse.
 320. 1
 Euangelij author Deus. 5 1
 Euangelium diuinam virtutem annunciat,
 & eius est organum. 34 2
 Omnibus tradendum erat, ut omnes per ip-
 sum saluarentur. 36 1
 Dono datum hominibus. 37 1
 Eius nomen, non meretur lex vetus. 3 2
 A Paulo decretum appellari. 185 1
 Tenebrosus Iudæorū facibus, nō egere. 17. 1

Euangelij, & legis differentia. ibid.
 Eucharistia sacramentum, ipsa est gratia.
 361. 2
 Euentus non est, nisi eius quod futurum est.
 210 2
 Exequimur nihil, quod exequendi ratio non
 præcesserit. 421 2
 Excommunicationis gladius, raro euaginan-
 dus. 618 1
 Exhortatio quid. 555 2
 Experimentis nonnullis, conijcere quisq; po-
 test, se se in Dei gratiam receptum esse.
 89. 1

F

Facere quod in se est. 174. 2.
 & 349 2
 Facere alterū quale ipsum, de-
 siderium naturalissimum est
 196. 2
 Facinora, quæ Diis suis tradidit antiquitas.
 64. 2
 Facultatem proficiendi in melius, à Christo
 nobis præstari. 282 1
 Falsitatem predicare, nunquam licere pro-
 pter scandala. 611 1
 Fame & siti omnem necessitatem intelligi.
 559 2
 Fatum quid. 313 1
 Fatum dici, quasi quoddam effatum diuinæ
 prædestinationis. ibid. 1
 Fœcunditas nostra à Deo semper est. 518. 1
 Fœminarum prima laus, pudor, & hone-
 stas. 65 2
 Aliquis usus naturalis. 66 1
 Fœlicitas hominis, salus & saluatio dicitur.
 643. 1
 Festi dies non abutendi. 593 1
 Festos dies an Pauli tempore Ecclesia seruaf-
 set. 592 1
 Festa Christi Iesu, B. Virginis, sanctorumq;
 solennia semper fuisse. 592 2
 Festiuitatum obseruatio, vel ab Apostolis,
 vel a Conciliis statuta fuisse. 594 2
 Fides Christiana extollit hominem supra na-
 turam. 22 1
 Ex fide, & contra fidem esse, differt. 21 1
 Iustitiæ pars est. 137 2
 Et si tendat in opera, manet tamen, & sit
 perfectior. 45 1
 Est operum grauida. 46 2
 Gratiam & gloriam largitur. 49 1

Vnde

Index

Vnde sit dicta. 137 2
 Christi qua dicatur. 169 2
 Firma est, & nihil de his que sunt nature
 considerat. 215 1
 Respicit Deum. 137 1
 Fidem Theologis veri ex operibus arguunt.
 493 2
 Fides, quomodo sit ex auditu. 501 2
 Omnis virtutis fundamentum. 20 1
 Si fidei nostre rationes indagare volueri-
 mus, cito nos cadere oportere. 214 2
 Fidei omnia miracula adscribuntur. 37 1
 Fidem respicit Deus primo non opera, pro
 expiandis peccatis. 48 1
 Informem, tantum intellectum purificare.
 195. 1
 Informem, citra gratiam gratificam esse.
 ibidem. 2
 Præputij, antiquiorem fide circumcissionis.
 esse. 202 1
 Ad fidem catholicam pertinere, omnes ho-
 mines necessitatem moriendi incurere.
 256. 1
 Fides, pro fidelitate accipi posse. 204 1
 Ex auditu est, at non tantum. 503 1
 Gratia est. 223 2
 Fidei initium ex Deo est. 503 1
 Fides Christi, non semper publicanda.
 495. 1
 Fide, non scientia, communiter viuere homi-
 nes. 360 2
 Ex fide esse. & contra fidem, differunt.
 20. 1
 Fiducia in Christum est, non ut peccemus,
 sed ut coherceamus omnes nostras concupi-
 scencias. 41 1
 Tunc primum sibi quisque moritur, cum si-
 bi fidit. 49 1
 Filius adoptiuus hæres potest esse. 484 2
 Filium Dei, vere Deum esse. 7 2
 Quot flagellis pater affecerit. 435 2
 Filius Dei est omnium scripturarum sco-
 pus. 6 1
 Est factus, non simpliciter sed secundum car-
 nem. 11 2
 Finem legis Christum fuisse, quomodo intelli-
 gatur. 487 2
 Fomitens, Deum non imputare. 362 1
 Relinquit in carne. ibid.
 Viuere ad exercitium & coronam. 292 2
 Fornicatio crimen graue. 69 1
 Ea totum corpus nostrum inficitur. 66 2
 Forma nulla excludit priuationem, nisi sub-

iectum formando. 165 1
 Furti nomine, mala innumera intelligi pos-
 se. 119 2
 G.
Gaudium quomodo perfectum.
 400. 2
 Gaudium plenum, quando erit.
 400. 2
 Gemendum esse, & quare. 400. 1
 Generationem in Deo esse. 8 1
 Generatio diuina qualis non sit. 3. 1 & 2
 Generare, vere reperitur in diuinis. 7 2
 Generosi ad virtutes, facilius exemplis quã
 verbis incitantur. 635 1
 Gentilis quid. 128 1
 Gentilis oleaster nuncupatur. 425 2
 Gentiles excusari non posse, si Deum verum
 non coluerunt. 58 2
 Messia ad hæseri erant, Zacharia testimo-
 nio. 473 2
 Gentilium facinora innumera, immo & stul-
 titia. 64 1
 Eorum simulachra. Ibidem. 2
 Gentes & peccabant, & aliorum peccata
 probabant. 91 2
 Non omnes impias esse. 115 2
 Non seruabant omnia que lege Mosaica
 præcipiebantur. ibid.
 Gentibus nõ fuisse necessariam omnium ob-
 seruationem que lege præcipiebantur, ad
 iustificationem conuenientem. ibidem.
 Gentes, securius salutem consequi sub obser-
 uantibus legis quã sub sola lege natura-
 li. 115 1
 Que legem obseruabant, coram Deo iustifi-
 cari ac si essent absque præputio. 129 1
 Gentium & Iudeorum nomine, totum homi-
 num genus exprimitur. 80 2
 Cum gentibus in die iudicij mitius quã cum
 Iudeis agatur: & cum paganis mitius,
 quã cum Christianis. 100. 1
 Gentes nequaquam perijissent, etiam si Iudei
 non peccassent. 522 1
 Gentiū multos, multis Iudeis platos eẽ. 100. 2
 Gentibus etiam, non Iudeis tantum, fuisse
 Messia gratiam promissam. 473 1
 Gentibus quibusdam, magis subesse expedit,
 quã præesse. 581. 1
 Gloria Dei qua. 228 1
 Gloriam Dei qui prædicat, cõsentaneum est
 ut & ipse sit gloriosus. 194 1

Virtuti-

Index

Virtutibus deberi tamq; mercedem. ibid.
 Glorietur Paulus, in gratijs sibi a domino
 datis. 629 1
 Gratia, meritorum omnium principium. 235. 1
 Gratia tribus nominibus appellatur. Gratia, do-
 num, & iustitia. 262 2
 Gratia diuina, sine mediatore Christo habe-
 ri non potest. 491 1
 Posse nos abuti. 426 2
 Gratia penitentialis, gratia est omnino. 511 2
 Gratia dignus sit homo, ex hoc quod datur il-
 li gratia, nec aliter. 238 1
 Sine gratia penes Deum, nihil mereri pos-
 se. 512 1
 Gratia quot significet. 19 1
 Gratiarum actio & promissio quomodo dif-
 ferant. 20 2
 Gratia iustificans, ex Iudeis transfuit ad ge-
 tes. 50 1
 Non debet excludi à natura. 212 2
 Nulla est, q; & simul merces non sit. 146. 2
 Cur operans dicatur. 263 1
 Gratia gratis data qd, & cur ita dicatur. ib.
 Gratia penitentialis vix gratia est. 511 2
 Gratificantis effectus gratia. 260 1
 Gratiam non tantum recipimus, sed & illi
 coagimus. 91 2
 Ex operibus legis non conferri. 160 1
 Dicitur mercede quã Deus nobis dat. 188. 2
 Vocari legem & quomodo. 184 1
 Gratiam diuinam cur abundare oportuerit.
 245. 1
 Tripliciter accipi. 302 1
 Gratiam Christianorum non esse unam, sed
 multas & varias. 261 2
 Per gratiam non potest fieri ablatio priua-
 tionis quin fiat aliquid positium. 165 1
 Post acceptam gratiam gratificantem di-
 uino indigemus auxilio. 18 2
 Ex gratia promissionem factam. 188 2
 Gratia necessitas, pro Dei gloria consequen-
 da. 94 1
 Gratia Christi cõuenit, ut sit efficacior Adæ
 delicto. 268 2
 Gratia, nulla nostra merita præcedere. 511. 1
 Gratia gratifica, an idem sit cum dilectione.
 235 2
 Gratiam gratificam habere, non esse in no-
 stra potestate. 388 2
 Gratia gratis data proprium. 547 2
 Gratia gratis data, etiam in primis homini-
 bus. 544 1
 Gratuita Dei vocatio, iustum salutis. 15. 2

Gratias Deo semper reddendas. 19 1
 Grauiissime peccare, qui ignorat. 60 2
 H.
Habitus virtutis non facit ut
 necessario quis agat in parti-
 culari. 342 1
 Inclinat actum habitui cõfor-
 mem in generali. ibid.
 Que repeti sunt, secundum habitum sunt.
 ibidem. 2
 Hebraismum esse, vno verbo duas signifi-
 care actiones. 221 1
 Truncatas locutiones vitare solitos. 291 2
 Helias quomodo interpellat contra Israel. 516 2
 Quomodo solus relictus, qui Deum apte co-
 leret. 517 1
 Helia Prophetæ, præconia. 510 2
 Hæreses magna ex parte religiosos adimue-
 nere. 115 1
 Hæretici quomodo tollerandi. 579 2
 Hæreticorum mos, scripturas torquere. 194. 1
 Hæreticos, & excommunicatos non saluan-
 dos esse. 642 2
 Himenci & Phileti error, circa corporum
 resurrectionem. 403 1
 Hipocritarum cultus. 542 4
 Holia apud Hebræos quid significet. 258 2
 Homo, ut salutem consequatur, destinari o-
 portet. 421 2
 An potest non peccare. 338 2
 An necessario peccet. ibid.
 A peccato sine Dei gratia resurgere non po-
 test. 339 1
 Vti gratia, & non vti, potest. ibidem. 1
 Liberi arbitrij est. 109 1
 Est arbor euerfa. 132 1
 Dignus non est damnis, qui non habet gra-
 tias de datis. 138 2
 Tribus ordinibus subiicitur. 153 1
 Quod agit ex habitu conuenienti sue natu-
 ræ ex se agere dicitur. 185 2
 In quantum homo, non in quantum Christia-
 nus generare dicitur. 227 2
 Homo vel Deo amicus, vel inimicus. 339. 1
 In peccato mortali existens an suo libito pec-
 cata cauere possit. 339 1
 Ex scelere in scelus saepe declinat. 340 1
 Homini anima in Deum vertitur vti ignis
 infernum: seruata tamen propria natu-
 ra. 371 2
 Natura quotupliciter accipi possit. 66 2

b ij Liberum

Index

<i>Liberum arbitrium quid.</i> 297	1	<i>Cur absoluta fuerit.</i> <i>ibid.</i>	
<i>Virtutem aliquando deficere in bene agendo</i>	2	<i>Iudeorum sanctitati adscribenda non est.</i>	
340	2	145	1
<i>Hominem, impossibile esse in tanta vigilan-</i>		<i>Si David non peccasset, Christum incarna-</i>	
<i>tia persistere; quanta ad detestanda omnia</i>		<i>tum ex eius merito, opinari potuisset.</i> <i>ibi.</i>	
<i>peccata requiratur.</i> 343	1	<i>Præter istam, nullam aliam gratiam, me-</i>	
<i>Interiorum, esse verè hominem.</i> 354	1	<i>ram gratiam esse.</i> 146	2
<i>Hominem contentionum, non virum deside-</i>		<i>Cur Spiritui Sancto attribuitur.</i> <i>ibi.</i>	
<i>riorum reprehendit Paulus.</i> 467	1	<i>Induere Christum, quid sit.</i> 587	2
<i>Hominem laborare debere.</i> 419	1	<i>Indurare pro demonstrare aliquando intelli-</i>	
<i>Sine Dei gratia mereri non posse.</i> 348	1	<i>gi.</i> 458	1
<i>Non repente peccare.</i> 445	1	<i>Indurationis causa, non est Deus.</i> 459	1
<i>Hominum curiositatibus, quomodo satisfa-</i>		<i>Ignis nomine quid intelligat Augustinus,</i>	
<i>ciendum.</i> 536	2	<i>dum loquitur de puerorum poena.</i> 271	1
<i>Homines, diuino semper indigere auxilio,</i>		<i>Ignorantia duplex. Affectata, & voluntaria.</i>	
<i>ne a gratia excidant.</i> 17	2	486	2
<i>Nequaquam fuisse pares.</i> 567	1	<i>Affectata non excusat, sed potius peccatū</i>	
<i>Homines in angelorum loca suffectos fuisse.</i>		<i>adaugēt.</i> 67	1
140	2	<i>Illatis iniuriis ignoscendum.</i> 558	1
<i>Honor Principibus debendus.</i> 581	1	<i>Imago naturalis filii quæ.</i> 425	2
<i>Holocaustum quale erat.</i> 541	1	<i>Imago creationis est omnis creatura, licet nõ</i>	
<i>Horarum, observatio rationabilis.</i> 592	2	<i>æque.</i> 64	1
<i>Hospitalitatis laus.</i> 557	1	<i>Imaginis & vestigii differentia.</i> 426	1
<i>Hostia pacifica quæ erat in ueteri lege.</i> 541.	2	<i>Imagines tres, sunt in homine.</i> 426	1
<i>Hostem odire, naturæ an personæ uitium sit.</i>		<i>Imaginem necessario deficere ab eo cuius est</i>	
561	1	<i>imago.</i> 260	2
<i>Humilitas quæ.</i> 546	1	<i>Impares esse, damnatorum & infantium</i>	
<i>Humilitatis gradus.</i> 12. 545	2	<i>pœnas.</i> 272	2
		<i>Impeccabile aliquem non fore, nisi ab eo tol-</i>	
I,		<i>latur omnium peccatorum origo.</i> 227	1
		<i>Impœnitentiam, ex nobis esse.</i> 85	1
<i>Acob mysterio, an dolo se esse</i>		<i>Impietas Idololatriæ, è cœlo in terras descen-</i>	
<i>Esau dixerit.</i> 153.	2	<i>dit.</i> 50.	2
<i>Jacobi sanctitas, Esau ne impie-</i>		<i>Est iniustitia, non è contra.</i> 52	1
<i>tas, non fuit causa, ut hic re-</i>		<i>Impietas in Deum, iram Dei concitat.</i> 99	2
<i>probaretur, ille eligeretur.</i>		<i>Impios voluisse sine fide viuere, ut potuissent</i>	
451.	2	<i>sine sine peccare.</i> 154	1
<i>Idumæi qui.</i> 449	1	<i>Posse agere interdum bonas actiones ex ge-</i>	
<i>Iesus quid significet</i>		<i>nere.</i> 160	2
<i>Carnem dormit viresq; adauxit omnibus</i>		<i>Imprecationes, quæ sunt in scriptura sacra</i>	
<i>credentibus in eum.</i> 483	2	<i>tripliciter, declarantur.</i> 515	2
<i>Ieiunium, cuiuscuque scandali intuitu, non</i>		<i>Improperia quæ Christus pro nobis libenter</i>	
<i>omittendum.</i> 608	1	<i>passus est.</i> 610	1
<i>Ieiunii modus.</i> 595	2	<i>Imprudencia potius est carnis prudentia.</i>	
<i>Observatio, in sanctis Dei.</i> 594	2	374	2
<i>Observatores & amici.</i> 595	2	<i>In compositi qui dicantur.</i> 71	1
<i>Inclinatio ad malum, vere homo uetus dici-</i>		<i>Incredulitate, Deum quam maximè exacer-</i>	
<i>tur.</i> 285	1	<i>bati.</i> 216	1
<i>Inclinare ad malum quid sit.</i> 77	2	<i>Infantes in limbo, num priuationis pœna tri-</i>	
<i>Incuratio est promissio sine alterius suppo-</i>		<i>stentur.</i> 269	1
<i>sitione.</i> 145	1	<i>Nescire se à gloria aternæ uitæ esclusos esse</i>	
<i>Ut promereri eam potuisset, humanam na-</i>		<i>ibidem.</i>	
<i>turam nihil egisse.</i> 146	1	<i>Meliorē noticiam quam omnes. philoso-</i>	
		<i>phos</i>	

Index

<i>phos habere.</i> <i>ibid.</i>		<i>Judas Apostolus fuit, nec tamen Apostola-</i>	
<i>Præter dictam pœnam, nullam aliam ha-</i>		<i>tus illum Deo gratum reddidi t.</i> 13	2
<i>bere.</i> 270	1	<i>Judaica superbia latibula varia.</i> 202	1
<i>Non indicandos, sed indicatos.</i> 271	2	<i>Judæa, a Deo repudiari omnino meruerat.</i>	
<i>Baptismo non in re, sed voto tantum pa-</i>		510	2
<i>rentum, posse saluari, falsum.</i> 272	1	<i>Judæus olea dicitur.</i> 425	2
<i>Infidelium, non omnia opera, peccata morta-</i>		<i>Judæus sicut præfertur in pœna, ita et in præ-</i>	
<i>lia.</i> 21	1	<i>mio.</i> 100	2
<i>Infirmis fratribus se accommodare quando</i>		<i>Si Christum non venisset de cœlo, excusatio-</i>	
<i>que necesse est.</i> 618	1	<i>nem habuisset sua infidelitatis.</i> 92	2
<i>Inimici nos Deo fuimus, nõ ipse nobis.</i> 241.	1	<i>Populus, à tribu Judææ cognominatur.</i> 118.	1
<i>Iniuriarum nostrarum vindex Dominus.</i>		<i>Confitens est.</i> <i>ibid.</i>	
559.	1	<i>Judæorum lex cessauit, tanquam in Christi fi-</i>	
<i>Iniuriarum nobile vincendi genus.</i> 560	1	<i>guram instituta.</i> 124	1
<i>Iniurias inferentium, vindicta magna.</i> 59.	1	<i>Aiudæis tantum, obseruanda fuisse præce-</i>	
<i>Iniustitia, argui Deum non posse.</i> 47	1	<i>pta cœremoniæ.</i> 115	2
<i>Inuidi exprobratio.</i> 557	2	<i>Judæi à peccatis, potius timore pœne, quam</i>	
<i>Inuocare, Credere, Audire, Prædicare, Mit-</i>		<i>amore abstinebant.</i> <i>ibid.</i>	
<i>ti, quid sint.</i> 497	2	<i>Per legem & circumcisionem elati, uni-</i>	
<i>Iouinianus, vir ginitati matrimonium aqua-</i>		<i>uersæ legis fuerunt præuaticatores.</i> 124.	1
<i>uit.</i> 544	2	<i>Judæos omne meritum, & legis, & cir-</i>	
<i>Insiticius Christo, quis dicatur.</i> 281	2	<i>cumcisionis perdidisse.</i> <i>ibid.</i>	
<i>Intellectus diuinus, nunquam nosceret me sal-</i>		<i>Amaro pasci cortice, medullam vero pene-</i>	
<i>uandum, nisi me saluaturn iri decreuisset.</i>		<i>trare non posse.</i> 132	a
509.	2	<i>Judæi plura intensiue & extensiue benefiti-</i>	
<i>Intellectus cum iustatus est, facile instantur</i>		<i>à Deo, quam ethnici acceperunt.</i> 134	1
<i>omnia.</i> 44	1	<i>Quomodo Dei filii adoptiui dicantur.</i> 444.	1
<i>Ad intellectus cognitionem, maxime hi</i>		<i>Culpa propria, a Deo reiecti.</i> 505	2
<i>duo sensus deseruiunt, visus scilicet & au-</i>		<i>Judæi, & filii, & serui appellati.</i> 390	2
<i>ditus.</i> 87	1	<i>Primi qui credere.</i> 526	2
<i>Minus malum est, intellectum falli, quam</i>		<i>Ad retaliandum iniurias propensi.</i> 558	1
<i>corrumpti affectum.</i> 88	2	<i>Ante Christum iustificabatur ex fide Chri-</i>	
<i>Intellectus, ut intellectus, liber non est.</i> 311.	1	<i>sti venturi.</i> <i>ibid.</i>	
<i>Si intellectus iudicio tantum inmitteremur</i>		<i>Magnis laudibus à Paulo extolluntur.</i>	
<i>nos minime agere.</i> 311	1	118	1
<i>Intellectum a voluntate determinari.</i> <i>ibid.</i>	2	<i>Quomodo in Christum ex ignorantia pec-</i>	
<i>Ab eo libertatis radicem esse.</i> <i>ibid.</i>		<i>cauerunt.</i> 484	1
<i>Intellectum diuinum, diuinam non regulare</i>		<i>Judæoru veteres patres, restantur messiam,</i>	
<i>voluntatem.</i> 465	1	<i>etiam propter Gentiles venisse.</i> 474	1
<i>Intellectum, nostrum nihil magis quietare,</i>		<i>Judæorum populum, in duas diuidi partes.</i>	
<i>quam ut sciamus nos nescire quæ Dei</i>		513	1
<i>sunt.</i> 464	2	<i>Judæorum magna pars excacata est.</i> 513	1
<i>Intellectum mysteriorum, sequi fidem, non</i>		<i>Destitutio, nihil Christo derogat.</i> 476	1
<i>præcedere.</i> 501	1	<i>Casus, non irreparabilis.</i> 245	1
<i>Inuocatio; id est ab ñnis exiēs vocatio.</i> 496.	2	<i>Cæcitas, ad Gentium salutem quid contule-</i>	
<i>Ira est accensio sanguinis circa cor.</i> 86	1	<i>rit.</i> 529.	1
<i>Ira Dei, iustitia Dei est.</i> 468	1	<i>Mensa, sacra scriptura est.</i> 514	2
<i>Isaac risus interpretatur.</i> 216	2	<i>Casus, quomodo utilis.</i> 520	2
<i>Israeliticus populus, Dei populus appellatus.</i>		<i>In eorum loca, subrogatas gentes.</i> 139	2
508.	1	<i>Obdurations esset, quæ in euangelio sunt, sig-</i>	
<i>Nunc vero minime repudiatus.</i> <i>ibidem.</i>		<i>menta crederemus.</i> 129	2
<i>Israelitæ qui dicantur.</i> 443	2	<i>Judæis, non legem sub fide commissio tradi-</i>	
<i>Israelita nomen unde.</i> 444	1	<i>tam, sed Euangelium sub fide diuina pro-</i>	
		<i>missum.</i>	

Index

<i>missum</i> 135.	2	<i>Iustificatio prima id est baptismalis, gratis</i>	
<i>Ex Iudaeis non omnes Christi morti consensisse</i> , 515	1	<i>condonatur a Deo</i> . 180	2
<i>Iudaeos cum degenerarunt ab Abraham, de fuisse eius esse filios</i> . 139	2	<i>Iustificatio humana, quae</i> . 48	1
<i>Genibus, profecisse, si ad ouile domini venissent</i> . 524	1	<i>Iustificatio nota fit ex Euangelio</i> . 170	2
<i>Primos Dei filios fuisse, gentiles secundos</i> . 452	2	<i>Quid pariat</i> . 228	2
<i>Recte a Christo adulteros appellari</i> . 120. 1	1	<i>Iustificatio in primo homine fidem, spem, & charitatem praecessit</i> . 237	2
<i>Nec miracula Christi vidisse, nec doctrinam audiuisset</i> . 514	1	<i>Iustificatio gratiae attribuitur</i> . 177	2
<i>Non cognouisse Christum, esse Deum, neque Dei filium</i> . 484. 1. & 485	1	<i>Aliquando fidei, aliquando operibus attribuitur, & conciliantur loca</i> . 198	2
<i>Quam impense dilexerit Deus</i> . 521	1	<i>Ex se facit spem viuam in iustificato</i> . 229	1
<i>Non peccasse ad mortem</i> . 483	1	<i>In iustificatione, duo potissimum consideranda</i> . 238	1
<i>In fine mundi ad Christum reuersuros</i> . 476. 1	1	<i>In iustificatione impij, cotrabitur quoddam spirituale matrimonium, inter Deum & hunc in</i> . 225	1
<i>Si in Iudaeis carnalibus expletæ fuissent diuinae promissionis, Deum facile reprehendi potuisse infidelitatis</i> . 140	1	<i>Est etiam quidam ordo naturalis. ibidem.</i>	
<i>Iudicare quid</i> . 148	1	<i>Iustificationem nuda fidei, perperam attribuitur</i> . 123	1
<i>Aliquando accipi per iustificare</i> . 611	1	<i>Iustificationis nostrae instrumentum, Christus & fides at diuersimode</i> . 224	2
<i>Iudicatur singuli homines cum anima est corporibus exeunt</i> . 116	2	<i>Iustificationis termini</i> . 220	1
<i>Iudicium triplex, discretionis, & condemnationis, & approbationis</i> . 82	1	<i>Fructus quot, & qui</i> . 243	1
<i>Iudicium, pro discretionem accipi posse</i> . 602	2	<i>In iustificatione tria esse, & quo ordine</i> . 225	1
<i>Iudicium de occultis, de dubiis, & impertinentibus, nulli concessum</i> . 962	1	<i>Quid ad eam consequendam, agenda</i> . 193. 2	2
<i>Iudicium, requirit omnis retributio, qua diuersis diuersa reddantur</i> . 116	2	<i>Si opera bona praecederent iustificationem, non haberet quis gloriam apud Deum. ibidem.</i>	
<i>In iudicio omni, ad esse oportere iudicem, caudicium, testem, & reum</i> . 115	2	<i>Iustificationis primus effectus pax, secundus perseverantia in gratia</i> . 226	2
<i>Deum iudicem, nos reos, caudicium nostras fore cogitationes. ibid.</i>	2	<i>Iustificationis finis, est remissio culpae</i> . 238. 2	2
<i>Iudicii dies, dies reuelationis dicitur, & quare</i> . 90	2	<i>Iustificationem impiorum, Christi morti ascribit apostolus, iustorum glorificationem, eius vitæ</i> . 240	1
<i>In iudicio fiet virtute diuina, ut mala in mentem nostram reuocentur. ibid.</i>	1	<i>Iustificare quid</i> . 424	1
<i>Iudicium & iudicandorum in die iudicii diuersitas</i> . 601	2	<i>Iustificare Dei & iustificare hominis</i> . 238. 1	1
<i>Iurauit Deus per semetipsum & quare</i> . 3. 1	1	<i>Iustificamur ante omnia opera initialiter, post vero perfecte</i> . 45	2
<i>Iururandum, est aliena aegritudinis antidotus. ibid.</i>	2	<i>Iustificari qui se credit sine fide, stultus est</i> . 46	1
<i>Iurationi assuescere periculosissimum. ibid.</i>	2	<i>Iustificari aliquando accipitur pro haberi pro iusto</i> . 145	1
<i>Iurare sanctos, raro. ibid.</i>	1	<i>Iustificari gratis, & merito redemptionis Christi an repugnet</i> . 123	1
<i>Iurasse Paulum, ter tantum. ibid.</i>	1	<i>Per fidem donum Dei esse</i> . 144	2
<i>Qui ex toto corde principi se addixit, nil magis cauet quam ne Domino mentiat</i> . 24. 1	1	<i>Iustificari cupienti a Deo, quae credere oportet</i> . 197	1
<i>Iurcurandi mos hebraeis</i> . 602	1	<i>Iustificatur aliquis per fidem, cum Charitate, simul & spe</i> . 237	2
<i>Ius paternum esse, inter Deum & homines</i> . 313	1	<i>Iustificatus nunquam excidit a diuina gratia qua iustus est</i> . 226	1
<i>Iustificatio quid</i> . 44	1		

Iustifica-

Index

<i>Iustificatus, peccare potest</i> . 227	2	<i>tummodo</i> . 168	2
<i>Iustitia dicitur a iusta</i> . 44	1	<i>Necessaria fuit</i> . 355	2
<i>Iustitia duplex, baptismalis, & poenitentialis</i> . 494	1	<i>Peccatum non est</i> . 337	1
<i>Ciuilis, & humana</i> . 488	2	<i>Spiritualis est. ibid.</i>	1
<i>Iustitia Dei quae</i> . 369	1	<i>Mandatum dicitur</i> . 331	1
<i>Ciuilis quae. ibid.</i>	1	<i>Lex mortis & interitus</i> . 35	2
<i>Iustitia Dei, Deus est</i> . 487	1	<i>Similis claudo</i> . 110	1
<i>Ex magna oriatur misericordia</i> . 468	2	<i>Si ad iustificationem non sufficit, nec natura</i> . 112	1
<i>Cur non a principio manifestata fuerit</i> . 172	2	<i>In quo a fide Abrahae differat</i> . 205	1
<i>Iustitia Christi duplex</i> . 169	2	<i>Quomodo iustitia occasio fuerit</i> . 162	2
<i>Iustitia omnis est per fidem in Christum</i> . 48. 1	1	<i>Quomodo semper durabit</i> . 309	2
<i>Iustitia dicitur Dei aliquando, quandoque nostra</i> . 47	2	<i>Quamuis spiritualis sit, qui subiunguntur tamen, carnales sunt</i> . 337	2
<i>Differt a iustitia legis</i> . 489	1	<i>Eius intentio quae fuerit</i> . 274	2
<i>Iustitia interior non habetur, si caro Spiritui reluctatur</i> . 608	1	<i>Vtilitas praecipua</i> . 288	1
<i>Iustitia partes duas</i> . 205	1	<i>Lex, Euangelium est & dicitur</i> . 5	1
<i>Iustitiae adeptio, id est iustificatio a lege manifestata erat</i> . 129	1	<i>Lex libertatis</i> . 570. 1. & 185	2
<i>Iustitia praesens parum prodest nisi finalis ad sit</i> . 424	2	<i>Lex Christi, Mose legem, in quo potissimum excedat</i> . 365	2
<i>Iustitiam Dei, iniustitia hominum non vincit</i> . 137	2	<i>Lex audientes facit, gratia factores</i> . 111	1
<i>Iustus est qui in principio sermonis accusator est sui</i> . 49	2	<i>Lex factorum iudaeis. Lex fidei omnibus data est</i> . 181	2
<i>Legi subicitur non ut coactus, sed voluntarius</i> . 113	1	<i>Lex membrorum, & lex peccati eadem lex est</i> . 357	1
<i>Ex se ipso nemo esse potest</i> . 43	1	<i>Legis & gratiae differentia</i> . 315	2
<i>Iusto legem non esse positam, quomodo intelligatur</i> . 167. 2. & 279	1	<i>Legis nomen Euangelio conuenire</i> . 184	2
<i>Iustus semper gaudere, semperque latari</i> . 228	1	<i>Opera, non iustificare, ad iustificationem tamen prodesse</i> . 165	1
<i>Iusti quomodo sumus</i> . 44	1	<i>Mandata, an sine gratia impleri possint</i> . 196	2
<i>Iusti qui</i> . 149	1	<i>Legis plenitudo gratia est</i> . 184	1
<i>Quo officio legis fungantur ibid.</i>	1	<i>Legis veteris praeccepta, quot</i> . 359	2
<i>Inuamur a Deo, ut agamus & nos</i> . 405	1	<i>Legis nouae praeccepta, quot</i> . 359	1
		<i>Legis mandata implens sine gratia iustificatione, an coram Deo iustificabitur</i> . 166. 2	2
		<i>Legis naturalis, iura admirabilia</i> . 56	2
		<i>In legis iniuriam a Paulo prolata</i> . 325	1
		<i>Legem commendat Spiritus sanctus in scripturis</i> . 325	2
		<i>In aeternum permansuram</i> . 316	2
		<i>In ramis renouatam, in stipite firmam</i> . 318	1
		<i>Legem Mose peccatum non esse</i> . 326	2
		<i>Iustam & bonam esse, non tamen culpa vacare, quomodo intelligatur</i> . 333	1
		<i>Legem Christi, Mose lege, perfectiorē</i> . 328	2
		<i>Legem acceptam, grauius esse peccare quam sine ea</i> . 331	1
		<i>In Mose lege quinque praecipue continentur</i> . 183	2
		<i>Quomodo euacuata. ibidem.</i>	
		<i>Leges humanas non posse nisi praua opera externa</i>	

Index

externa prohibere. 327 1
Legum latores a Diis se edoctos esse asser-
bant. 35 1
Consentaneum est, ut Deus legibus uniuersis
manum imposuisset. 136 1
Legalium obseruatione, Petrus quomodo pec-
cauerit. 125 2
Modum ei licuisse sed non fuisse consenta-
neum. 126 1
De huius increpatione à Paulo ibi. 2
Quid ei uitandum fuisse. *ibid.*
Legem, qui mundi nationibus dederit. 35.1
Vetusta precepta legis nature manifestare,
quæ Adæ peccato oblitterata fuerat. 114.1
Nisi Iudæi obseruassent, maledicti fuissent
ibidem.
Legem veterè dici legem nõ gratiã. 184.2
Sicut pedagogum fuisse. 165 1
Peccato non caruisse. 333 1
Suapte natura fomitem non augere. 335.2
Dari hominibus lapsis, fuisse bonum. *ibid.*
Legem Nouam, Spiritus sancti gratiam ef-
se. 184 2
Dici legem amoris. 186 1
Veterem abrogasse. 356 2
Liberum arbitrium nõ potest in bonum sine
Dei gratia. 349 2
Liberio arbitrio, sæpe in scripturis omnia tri-
bui. 431 1
Libertas multipliciter accipi. 307 1
Libertas carnis perniciofa. 299 1
Licentiam accipi posse, in citandis verbis sa-
cris. 514 1
Loca quibus ostenditur, liberum arbitrium
in homine esse. 209 2
Locorum & temporum obseruatio fienda.
592 2
Loth an peccauerit, sodomitis adducens fi-
lias in deflorationem. 152 1
Loth excusari à tanto, sed non à toto. *ibid.*
In luce esse, quid sit. 236 1
Luciferi superbia, unde orta, 329 1

M,

Alitia dominante, nisi adsit
gratia, cæci euadimus. 72.1
Ex magistratibus quæ prou-
niant commoda. 580 2
Maiora fuisse peccata ante le-
gem, quam post legem. 330 2
Maiores scandala non recipere. 603 1
Maius esse impium iustificare, quam iustu

glorificare, quomodo intelligatur. 239 2
Malefici occidendi, non priuata authorita-
te. 579 2
Malu omne ex aliquo bono sæpe oriri. 335.1
Non est causa boni, nisi per accidens. 524.2
Non esse scire malum. 375 2
Ex malo, aliquando bonum suboriri. 334.2
Mala culpe non sunt facienda, ut veniant
bona. 78 1
Mala quæ perpetimur, quot & quanta. 429.1
Mala imprecari his qui nos persequuntur, li-
cet quandoque. 516 2
Mala, quod uertantur in bonum. 429 2
Mala omnia non sunt cõdigna ad futuram
gloriam, & quare. 395 1
A diuina prouidentia, in aliquod bonum or-
dinantur. 144 2
Mala, quæ comminatur Deus, non semper
accidere. 480 2
Manes error de lege veteri. 135 1
Manichei error, de gratia diuina. 341 2
Manicheorum error de lege Mosi. 325 1
Manichei, nuptias damnabiles, & cibos il-
licitos esse suapte natura autumabant.
598. 2
Manuum impositio, ministerium est. 553.2
Maria virgo, Iosepho desponsata fuit. 483.1
Non legitur in scripturis Dei filia, sed Dei
mater. 255 1
Mariam Magdalenam (fertur) prædicasse
641. 2
Mater ecclesiæ, sinagoga. 124 1
Materierum artificialium, & naturalium
differentia. 466 1
Matrimonium ex diuina ordinatione, inai-
uisibile. 322 2
Mediator Christus, Dei & hominũ. 224.1
Medicina inutilis quæ. 108 1
Melius esse de omnibus bene sentire, quam
deficere. 627 1
Mendacium esse, fugiendum. 145 2
Iocofum, atque officiosum, peccatum morta-
le non esse, ibidem.
Mendicitas non abhorrenda. 557 1
Mensuram non eandem omnium. 380 2
Mentiendum non esse, etiam propter homi-
cidium uitandum. 151. 2
Mercedem peccato comparari. 67 1
Mercurii dies, ieiunio celebrandus. 596 1
Mereri, non est tam agere, quam modus a-
gendi. 348 2
Meriti exhibitio, et mercedis redditio, aequi-
parari debere. 312 2

Meritum

Index

Meritum nostrum est ex Dei gratia, & nõ
e contra. 98 2
Sine alicuius præcepti obseruantia, dignu
non esse. 250 1
Non sumi a Theologis nisi respectu felicitatis
aternæ. 312 2
Ad meritum quatuor concurrere. 312 2
Messias, eripiẽs dicitur in Prophetis. 530.1
Quomodo saluare mundũ debuerat. 530.2
Quomodo descendere potuit e cælo. 492. 1
Quomodou, ab inferis ascendere.
Messia duplex egressus. 9 1
Messia Euangelii perfectio legis est. 476. 2
Metaphora, quibus hortamur peccata relin-
quere, & virtutibus vacare. 586 1
Miracula supra naturam, & præter natu-
ram, non tamen contra naturam esse. 213.2
Misereri, magis actum interiorem quam
exteriorem esse. 453 2
Misereri omnium potest Deus, at non decet.
463. 2
Misericordiam, nunquam iustitiam præclu-
dere. 91 1
Non excludit iustitia. *ibid.*
Mitius agendum in iudicio, cum his qui ex
infirmis peccarunt. 109 1
Minora præcepta data fuisse Iudæis, quam
nobis, 359 1
In nobili subiecto prius esse oppositum quod
abijcitur, & post quod motum assequitur.
225 2
Modestia est, ut homo seipsũ cõponat. 337.1
Modus omnibus scientijs adhibendus. 63.1
Monarchia Ecclesiastica. 568 2
Moralia quæ decalogo continebantur, neces-
aria esse. 114 1
Ad eorum obseruationem, omnes tenentur
ibidem.
Eorum transgressio, immundam animam
facit. 128 2
Euangelium non aboleuit. 320 1
Mortuos omnes qui nunc uiuunt. 256 2
Mors unde orta. 259 2
Quomodo regnasset in eos qui non peccauc-
runt. 260 2
Mors corporalis, quomodo peccati origina-
lis pœna. 258 1
Mortis Christi ratio fuit, ut nos a peccatis
in sanguine suo lauaret. 291 1
Mortem Christi, fuisse causam mortis pec-
catorum nostrorum. 218 2
Redemptionem, satisfactionem & Hostiam
dici. 219 1

Mortem uiuere, non tamen regnare. 257 2
Mortuus est Christus propter omnia delicta
abolenda, non aliquorum tantum. 219 1
Mortuus non est nobis Christus, si peccato
uiuimus. 493 2
Moses, an uiderit Deum facie ad faciem.
136. 1
Licet mitissimus, aliquando tamen seruus
exitit. 617 1
Manum cohibet, Christus manum & ani-
mm. 326 1
Quomodo in monte tabor Christo affuerit.
321. 1
Motus hominis in Deũ primus, quæ sit. 45.1
In omni motu tria reperiri. 225 1
Motus primos in nostra non esse potestate.
293 1
Peccati rationem non habere. *ibid.*
Mulherem viro non mori: nisi mortuo viro.
319. 1
Duobus vinculis alligatam esse. 322 1
Virum ea superiorem. 323 1
Mulieres, non omnibus communes esse debe-
re. 323 2
Mundi nomine omnes gentes intelligun-
tur. 523 2
Mundi consummatio quando erit. 504 2
Innouatione, multi insciẽter irrisisse. 397.1
Mundus pro homine aliquando accipitur.
159. 2
An diuina prouidentia regatur, uetus di-
sputatio. 517 1
Mundus hic corruptibilis est. 398 1
Mundus qui quis extiterit, uas erit miseri-
cordiæ sanctificatum. 471 2
Ministerium quid. 553 2
Mysterium incarnationis filij Dei, quando
demonibus, quando uero hominibus inno-
tuit. 484 2
Mysteria diuina nullus recte loquitur, nisi a
Deo missus. 497 1
Mysteria Christianæ fidei, non posse ratione
comprehendi. 14 1

N,

Natura nulli deficit in necessa-
rijs, nec Deus. 59 2
Si Deus defecerit, ars medica
vana erit. 364 2
Natura omnis, aliquem finem
habet. 236 2
Natura humana Christi, omnibus angelis
melior est. 107 1
Natura omnis aliquem habet finem a diuina
prouidentia

Index

<i>providentia sibi praestitutum.</i> 236	2
<i>Natura & Dei intentio, ut homo liber esset.</i>	567
<i>In natura ordine, omnia inferiora parent, superiora regunt.</i> 244	2
<i>In natura lege, sacerdotes a tributis, & censibus liberos fuisse.</i> 575	1
<i>Naturam esse, ut non debeant habere homines gloriam Dei.</i> 271	2
<i>Natura, quisque gaudet libertate.</i> 567	1
<i>Natura ab adolescentia sua, vaga, imperita, & infirma ad efficiendum.</i> 290	2
<i>A Natura innatum, ut corde, ore, gestibus & vocibus collaudetur Deus.</i> 393	2
<i>Naturalia cum a debito ordine naturali secedunt, corrumpi.</i> 153	1
<i>Naturas uniuersales, Deo collatas, particulares esse.</i> 213	1
<i>Contra naturam particularem aliquid virtute Dei fieri posse.</i> <i>ibid.</i>	
<i>Non tamen contra naturam simpliciter.</i> <i>ibi.</i>	
<i>Præter naturam quid, ibid.</i>	
<i>Hæc propter naturam, æterna non posse esse.</i> 285	2
<i>Necessarium esse, & necessario euenire, differunt.</i> 210	2
<i>Nemo gratis à Deo derelinquitur, vel odio habetur.</i> 74	1
<i>Nemo ab inferis se exciuit.</i> 321	1
<i>Nemini eorum qui ante Christum mortui sunt, patebat aditus ad regna cælorum.</i> 95	2
<i>Nemo scit absolute, an coronandus sit vel non.</i> 509	1
<i>Nemo vincit nisi hostem habeat.</i> 407	2
<i>Nemo qui Christum negauerit, saluabitur.</i> 494	2
<i>Neminem se innocentem probare debere coram Deo.</i> 90	1
<i>Neminem Deum reprobare.</i> 526	2
<i>Neronis luxuria, atque crudelitas.</i> 582	2
<i>Nihil melius fieri, aut cogitari quam Deo gratias referre.</i> 19	2
<i>Nihil habens aliquam formam posse agere ex vi illius in oppositum.</i> 227	2
<i>Nomen Dei, Christus est.</i> 496	1
<i>Nominis Dei inuocatione, omnia desiderata obtineri.</i> 296	2
<i>Nomina generalia peccatorum in proximis.</i> 60	2
<i>Non omnis anima, omni potestati subdita est.</i> 578	1
<i>Non omnis qui vocat, sed qui inuocat Christum, saluari potest.</i> 496	2
<i>Nostra ætate, nationes inuentas esse, veteribus ignotas.</i> 504	2
<i>Notitia Dei duplex, visionis, & Approbationis.</i> 509	2
<i>Nouati error, circa peccatorum remissionem.</i> 363	2
<i>Nouit Deus saluandos.</i> 509	2
<i>Nouit Deus prædestinatum saluandum, posse tamen damnari.</i> 439	2
<i>Nouitates plurimæ per Christum acceptæ.</i> 324	2
<i>Nullus licet bonus, quousque uiuit, adeo est confirmatus, ut peccare non possit.</i> 227	1
<i>Nullus populus putandus à Deo derelictus nisi per hyperbolas.</i> 75	2
<i>Nullum sine lege reperiri.</i> 109	2
<i>Numeros in scripturis qui obseruant, inepti re.</i> 518	2
<i>Numeri quid sint.</i> 519	1
<i>Numerus binarius quomodo infelicissimus.</i> <i>ibidem.</i>	
<i>Senarius perfecte primus & cur.</i> <i>ibid.</i>	
<i>Numeris niti uelle superstitiosum.</i> 520	1
<i>Numerati sunt, qui saluandi sunt.</i> 428	1

O,

<i>Obedientiam mandatum exigere.</i> 250	2
<i>Pulchram non esse sine certamine.</i> 280	1
<i>Oblata cito uelociter: dulcius uero accipi quæ desiderata petuntur.</i> 133	1
<i>Obstetrices aegypti, quia mentita laudari.</i> 143	1
<i>Occasionem ad causam per accidens reduci.</i> 335	1
<i>Omnis qui petit accipit, siue iustus, siue iniustus.</i> 104	2
<i>Omnis infidelium uita, peccatum esse.</i> 614	2
<i>Omnia quæ agimus contra id quod credimus agendum esse, peccata esse.</i> 613	1
<i>Omnia quæ in nobis sunt, in Deum reduci.</i> 232	2
<i>Omnia ex Deo esse, in Deum, & per Deum.</i> 537	1
<i>Omnia propter hominem facta.</i> 398	1
<i>Omnia creata, à Creatore plurimum distare.</i> 518	2
<i>Operari oportere, qui uult saluari.</i> 431	2
<i>Opera, fidei adiuncta esse debere.</i> 14	1
<i>Ad salutem necessaria esse.</i> 41	2
<i>Opera quadam, fidem indicantia.</i> 93	1

Operum,

Index

<i>Operum, extrema Dei, medium Dei, & huiusmodi esse.</i> 26	1
<i>Nostrorum generatua.</i> 91	2
<i>Actus quadrupliciter.</i> 92	1
<i>Defectus unde.</i> 127	2
<i>Opera placere Deo, quia eius author primus ei placet.</i> 194	2
<i>Operatum esse Deum uniuersa, quomodo.</i> 155	1
<i>Operatione eo magis ab habitu esse, quominus præmeditata sit.</i> 342	2
<i>Operantis bene, scopus.</i> 320	2
<i>Oppositorum quot modis unum dicitur, & reliquum.</i> 129	2
<i>Olea inter arbores facundissima.</i> 527	2
<i>Ones occisionis quæ.</i> 436	1
<i>Onibus, Christi famuli comparantur.</i> 436	1
<i>Orare pro se, necessitas cogit, pro alijs, charitas hortatur.</i> 482	1
<i>Orandum, utrum sit, pro uenialiter peccantibus.</i> 482	1
<i>Fisse pro regibus.</i> 581	2
<i>Oratio impij, uertitur in peccatum.</i> 413	2
<i>Oratio impetrat, quod natura non obtinet.</i> 621	1
<i>Oratione, & gratiarum actione, epistola hæc concludi.</i> 655	1
<i>Oratione, ad Deum concinna, author uniuersam Epistolam comprehendit.</i> 655	1
<i>Orationis uirtus, & efficacia.</i> 639	2
<i>Orationem fidei inniti.</i> 404	2
<i>Orandi modum nos nescire.</i> 405	2
<i>Cum noxia petimus quid agendum.</i> 18	2
<i>Quomodo ardentem oremus.</i> 23	1
<i>Ab orationi absit multa loquutio, sed non desit multa precatio.</i> 404	2
<i>Ordo quid sit.</i> 567	1
<i>Ordo in Ecclesia pulcherrimus.</i> 568	1
<i>Ordinem in omnibus constituit Deus.</i> 563	2
<i>Ordines uarij, uariaque potestatum nomina.</i> 578	2

P,

<i>Allestini, mortis reos, quomodo occidissent.</i> 604	2
<i>Papa quid significet.</i> 71	1
<i>Dicitur iure sanctissimus.</i> 17	2
<i>Paruulus scandalizatur.</i> 603	1
<i>Pascere gregem, regere est.</i> 69	2
<i>Pati, mortem esse.</i> 383	2
<i>Pati aliud, & indurare.</i> 469	2
<i>Patientia Dei & bonitas, alios ad penitentiam adducit, alios duriores facit.</i> 462	1
<i>Patientia uirum probat.</i> 231	1
<i>Oritur ex spe.</i> 620	2
<i>Plus egent boni quam mali in hoc seculo.</i> 97	1
<i>Sine ea non esse spem.</i> 230	1
<i>Non esse sine maximis afflictionibus.</i> <i>ibid.</i>	
<i>Ira scibilem perficere.</i> 337	1
<i>Paucissimi qui semper in bono perseverauerint.</i> 290	1
<i>Paucissimi iudei, per Messiam saluandi erant.</i> 475	1
<i>477</i>	1
<i>Pax quid sit.</i> 222	1
<i>Omnem dissensionem tollit.</i> <i>ibid.</i>	
<i>In quo concordiam excedat.</i> <i>ibid.</i>	
<i>Oritur ex iustitia.</i> 608	2
<i>Omnia bona complectitur.</i> 22	1
<i>Perfecta, non nisi in alia uita haberi potest.</i> 222	1
<i>Pacem, quæ tollant.</i> 222	2
<i>Qui habet cum Deo, pacatissimus est.</i> 223	1
<i>Apostolus tribuit iustitiam, David charitati.</i> 223	2
<i>Pacem hominis, intus & foris perturbantia.</i> 222	2
<i>Paulus binomius erat.</i> 1	1
<i>Quid significet.</i> <i>ibid.</i>	
<i>Paulus id est operatus uel actus.</i> 1	2
<i>Paulus id est quietus.</i> 1	2
<i>Cur se Iesu Christi seruum nominet, & non Dei.</i> 2	2
<i>Tripliciter Christi seruus fuit.</i> 3	1
<i>In saluando omnibus in epistolis semper studiosus.</i> 64	1
<i>Cur Petrum hæc in epistola non saluauerit.</i> 644	1
<i>Seipsum totum dicit.</i> 125	2
<i>Cur Petrum reprehenderit.</i> <i>ibidem.</i>	
<i>Piscatorem agit.</i> 507	1
<i>Non omnia edocuit scriptis.</i> 379	2
<i>Quomodo a corpore dissolui cupiat.</i> 358	1
<i>Charitatis flamma ardens totus.</i> 437	2
<i>Cur ad Casarem appellarit.</i> 574	2
<i>Imitandus.</i> 631	2
<i>Pauli Apostoli Zelus.</i> 445	2
<i>Patientia singularis.</i>	1
<i>Præconia.</i> 629	1
<i>Signa innumera.</i> 629	2

Index

Linguae, & uerborū p̄clara facinora. 629. 2
Mortis causa fusē narratur. 640 1
Paulo apostolo notam fuisse sui ipsius p̄destinationem. 508 1
Paulus, uniuersam Christianorū legem hac in epistola edocuisse. 646 1
Peccans ex ignorantia, non peccat ad mortē. 482. 1
Peccandi occasionem ex aliquo, sumi dupliciter. 603 1
Peccare in Spiritū sanctum, quid sit. 483 1
Peccatum originale, radix omnium delictorum. 273 1
Potentias omnes inficere. 615 1
Quomodo erat in mundo, ab Adam, usque ad Moysen, ablatum uero per Christum. 263. 2
Peccatum Adā, fuit peccatum non tantum personae sed naturae. 273 1
Inobedientia fuit. 263 2
Peccatum rationem naturalem excacare à Prophetis perhibetur. 88 1
Peccatum nullum grauius quam peccata defendere. 120 2
Omne, sua natura malum, 151 1
Post peccatum manere reatum. 153 1
An Deo parere gloriam possit. *ibid.*
Tantum nostrum, non Dei opus. 155 1
Facere ad Dei gloriam, per accidens. *ibid.*
Cur Deus in lege naturae, & lege scripta substituisse. 178 1
Adeo est uoluntarium, ut si uoluntarium non est, peccatum non sit. 352 1
Multis dici modis. 252 2
Peccatū Originale, Philosophiam non agnoscere. 244 2
Quid sit. *ibid.*
Vnde dictum. *ibid.*
Vnum esse propter unitatem principij Adā in quo omnes homines erant. 253 2
Beata uirginem non contraxisse. 254 1
An fuerit deletum usque ad legem. 257 1
Peccatum, & ordinatum a Deo, pugnare. 279. 2
In armis non esse, & quomodo. 294. 1
Quomodo sub statu legis regnasset secundum Apostolum. 296 2
In obedientiam parere. 302 1
Mercedem esse debitam peccato. 305 2
Per legem cognosci, minime tamen auferrī. 327. 2
Peccatum primum, esse agnitum per legem Moysi. 65 2

Nemo abiicit nisi agnoscat. 332 1
Supra modum esse quod post legem scienter admittatur. 336 1
Plus est quam querela. 369 1
Deum uertere in sacrificium pro peccato. 367 1
Meruisse aduersa. 395 2
Peccatum & diuinam electionem pugnare. 439. 1
Peccatum ex electione, secundum Philosophos. 483 2
Peccatum ad mortem quid sit. 482 1
Peccatum mortuum esse, quomodo intelligatur. 330 2
Peccatum, cur mortale dicatur. 483 2
Peccatum quod fit ex industria, per se irremediabile. 483 1
Peccatum blasphemiae, quomodo olim puniebatur. 150 2
Schismatis, acriter mulctatum. *ibid.*
Peccatum, defectum significat. 412 1
Funis est quo circumligamur. 65 2
Animam pudefacit. 495 2
Est p̄na peccati. 66 2
Peccatum sequens, p̄nam esse precedentis. 79 2
Peccato mortali detentus, abstinere non debet ab operibus bonis. 87 2
Peccata abundant quandoque, & non abundant gratia. 278 2
A peccatis Iudaei, timore non amore abstinebant. 115 2
Qui timore abstinet, animum habet non abstinendi. *ibid.*
Peccatis homines, quomodo Dei gloriam adaugent. *ibid.*
De peccatis an sint gratiae agenda. 306 2
Peccati reatum post peccatū manere. 153. 1
Origo unde. 227 1
Corpus, delictorum uniuersitatem efficit. 286. 2
Peccati nomine, intelligendus esse peccati reliquias. 292 2
Occasionem esse uitandam. 602 2
A peccato surgere non esse tantum à peccato cessare. 300 1
Peccatorum sordibus obuoluti, spiritum quidem habent, at non suum. 24 1
Peccato peruertitur omnis ordo, ut ancilletur Dominus. 44 2
Quis sit eius terminus à quo, & ad quem. 45. 1
Peccatorum generalia nomina quae. 68 2

Poteft

Index

Poteft peccator alium peccatorem corrigere. 87 2
Peccatorum omnium origo. 356 2
Peccata mortalia, non omnia, ex sui natura, esse ad mortem. 482 2
Peccatis abundantibus, aliquando abundat Christi gratia. 280 1
Peccatis interdum peccata mederi. 265 2
Peccator nunquam caret omni Dei gratia. 345. 2
Peccatorem, unum uelle secundum m̄tem, & contrarium secundum carnem. 353. 1
Peccatores, Deum non exaudire, non uidequaue uerum. 404 2
Pelagij error de libero arbitrio. 341 2
Pelagij, et Iuliani haeresis, circa paruulorum peccatum originale. 272 1
Poenitere Deū aliquādo, & quomodo in scripturis accipiatur. 532 2
Periurantes non iurantes, detestandi. 23 1
Pentecostes diei obseruatio, Origene adhuc uiuente. 592 1
Perseuerantia petitur a Deo tanquam Dei donum. 97 2
Personam excipere quid sit. 103 1
Personarū nullus apud Deū delectus. 101. 2
Petrus Romae cruci affixus. 34 1
Petrus & Paulus non fuere condiscipuli. 644. 2
Eodem tempore predicabant. *ibid.*
Idem omnino. *ibid.*
Petrum fuisse Romae. 29. 2. & 633. 2
Petri successor, quomodo sit episcopus Romanus. 33 1
Quomodo uniuersalis ecclesiae Pastor. *ibid.*
Petrus in quo peccauerit, in obseruatione legalium. 125 1
Petrum nisi Dominus respexisset, nunquam fleuisset amare. 414 1
Cur a Paulo increpatus. 612 2
Petrum non misisse manum in messem aliorum. 524 1
Pharnes quid significet. 636 1
Pharao, propria malitia diuinam iram sibi thesaurizauit. 457 2
Cor suum aggravauit. 458 1
Non iniuste damnatus. 463 1
Pharaon, nō defuisse misericordiam. 462. 1
Pium esse in haeticos seuire. 579 2
Phaebes mulier nobilis, immo uirago. 641. 2
Philosophorum principes, aut male, aut non exacte de hominis felicitate loquuti sunt. 403. 2

Philosophorum etiam sententia, una dies in hebdomada Deo dicanda. 592 1
Philosophis aliquibus, nota fuisse Christi mysteria. 57 1
Poenas huius saeculi, medicinas potius, quam poenas esse. 154 1
Post remissionem, quomodo sint iustorum certamina. 254 1
Poenā damnatorum, electorum gloriam redidit illustrem. 468 2
Poenitentes, innocentibus quomodo magis dilecti a Deo dicantur. 107 2
Platonis idololatria. 64 2
Pleni gratia dicuntur, Christus, uirgo, Apostoli, & Christiani, diuersa tamen ratione. 627 1
Pleraque doceri posse, quae tamen non expediunt. 406 2
Plus est inchoare quod non habemus, quam augere quod iam habemus. 63 1
Plurimi trahuntur ad Christum, qui non accedunt ad Christum. 22 1
Plurimi est momenti initium eius quod non erat: quam incrementum eius quod iam erat. 20 1
Pontifex, ut singularis persona, potest errare. 606 2
Vt Pontifex & ecclesiae caput, errare non potest. *ibid.*
An obligare possit ad peccatum mortale. 577. 1
Pontifex, Petri successor. 570 2
Populi non credunt, nisi a Prædicatoribus edocli. 502 2
Populos primum fuisse, quā Principes. 583. 1
Posse peccare non est pars libertatis. 209 1
Potestas Dei est uirtus in salutem, non in interitum. 35 2
Posse homini non peccare, donatum, quomodo. 352 1
Potestates caelestes faelices, & cur. 243. 1
Potestatibus semper obediendum. 576 2
Præceptore, quantum omnes indigeamus. 499. 2
Præceptum legis, coactiuam vim habere. 166. 2
Præceptum illud. Diliges dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, &c. in hac uita nō plene compleri. 402 1
Præcepta moralia, an ex nobis impleri possint. 491 1
Præcepta Euangelica, minima appellari, & quare. 299 1

Prædi-

Index

Prædicare Evangelium ubique, quid sit.	2	qua potest. 461	2
504.	2	Principes ad puniendos improbos, quorum-	2
Prædicare de iure nemo potest nisi missus.	1	dum scēuitia, sepe utuntur. 462	2
498.	1	Principum honos quis. 582	2
Prædicatores mittuntur, vel mediate vel im-	2	Regimina, quomodo Deus approbet. 576	1
mediate. 497	2	Onera plurima. 581	2
Prædestinationis mysterium, vere profun-	1	Dignitas præclara. 583	1
rum. 409	1	Leges iniusta esse possunt multipliciter.	1
Prædestinatio non transit in præteritum.	2	578.	1
439.	2	Principibus malis, an semper & ubique pa-	2
Prædestinatio, stat cum libero arbitrio.	2	rendum. 576	2
430.	2	Principibus subiectio debetur, Honor, Ti-	1
Prædestinationis meritum non inueniri, re-	2	mor, & alia. 583	1
probationis autem utique. 463	2	Privilegium singulare filii Dei plus potuisse	2
Ad prædestinationis effectum consequen-	2	quam peccatū primorū parentum. 255.	2
dum, orationes plurimum valere. 30	2	Prisca, & Aquila iud. xi. 645	1
Prædestinationis ordinem esse cum præsup-	2	Profundum quid sit. 535	1
positione causæ secundæ. 141	2	Propheta cur semper novis reuelationibus in-	2
Effectum, multis salutem ibid.	2	digeant. 388	2
Prædestinationis nomen, à Paulo primum	1	In prophetis duo esse. ibid.	1
inuentum. 421	1	Prophetiam mendacem esse non agnosci.	1
Non est nisi respectu bonarum rerum.	1	488.	1
422.	1	Ad prophetandum maxima mentis elatio	2
Multis causam esse standi, nemini vera la-	2	requiritur. 550	2
bendi. ibid.	2	Prophetas per raro uxoratos legi. ibid.	1
Prædestinationis & providentiæ differen-	1	Propheta quid sit. 551	2
tia. 421	1	Ad cognitionem quomodo pertineat. ibi-	1
Prædestinatorum, & reprobatorum diffi-	1	dem.	1
rentia. 470	1	Quorum sit cognitio. ibid.	1
Cognitio an necessaria. 508	1	Propheta, quasi prophetantes. ibid.	1
Prædestinatio, amorem arctat ad æternam	2	Propheta naturalis de quibus est. 552	1
vitam. 509.	2	Propheta diffusio. 553	1
Est in prædestinate non in prædestinato.	1	Propheta quomodo donum sit. ibid.	1
512.	1	Prophetabant in primitiua ecclesia creden-	1
Præscit Deus mala, licet non faciat. 416	2	tes. ibidem.	1
Prædestinatus, aliquando peccat mortaliter.	1	Prophetiam naturalem nihil proportionis.	1
Præscit, quandoque meretur. 106	2	cum nostra fide habere. ibid.	1
Prædestinatus, est qui in Christo Iesu est, &	2	Propheta, qui Dei, qui cœli, qui diaboli dicā-	1
secundum spiritum ambulat. 209	2	tur. 6	1
Erit, qui persecuterit usque in finem. ibi.	1	Ad prophetiæ usum, prophetæ bona dispo-	1
Prædestinatis non omnibus, eorum prædesti-	1	sic requiritur. 550	1
natio reuelatur. 508	1	Promissionem diuinam nūquam propter no-	1
Præscire, & prævidere quid sint. 416	1	stra peccata irritam. 141	1
Præsidium necessitas. 567	2	Promissiones Iudeis factas, omnibus factas,	1
Prænotat Deus propria voluntate peccātes,	2	non fuisse. 449	1
at non prædestinat. 422	2	Propitiatorium in lege vetere. 175	1
Prænam gratiam, Christum promeruisse.	1	Christum præfigurasse. ibidem.	1
147.	1	Propter Ecclesiam suam, quanta fecerit	1
Præcipuus vnus in Ecclesia. 568	2	Deus. 568.	1
Principia scientiarum humanarum si qui	1	Proportio quid. 261	1
non acceperint, philosophorum iudicio pu-	2	Prosperitatibus quomodo boni, & mali affi-	1
nienidos esse. 471	2	ciantur. 91	1
Principis benigni est, vitare mala omnia	2	Providentiæ pars prudentiæ est. 417	2

Providen-

Index

Providentiæ hominis, sub Dei providentiæ	2	Questiones duas, christianos omnes scire o-	1
continetur. 418	2	portere, quid credere, & quid agere.	1
Providentiæ & prædestinationis differentia.	1	646.	1
421.	1	Qui absque præceptore, litteras diuinas didi-	1
Providentiæ diuina non omnia committen-	1	cerint, & prædicarint. 27	1
da, citra opera nostra. 419	1	Qui Deo non placet, nullo externo opere pro-	1
Providentiæ non posse esse incertam.	1	mereri potest ut placeat. 50	1
420	1	Qui Evangelium annunciant, de Evangelio	2
Providentiæ diuina ordinatum, non posse ali-	1	uiuere debere. 635	2
ter euenire. ibid.	1	Quies perfecta, quomodo acquirenda sit.	2
Totum mundum regi. 417	1	400.	2
Non esse notitia quæ in speculatione consi-	1	Qui iustificatur, per accidens est quod sit in	1
stat. ibid.	1	peccato. 37	1
Providentiæ alicuius, quot modis effectum nõ	1	Quod filij Dei sumus, dono speciali cognosce-	2
fortiatur. 420	1	re posse. 394	2
Providentiæ diuina executionem, non posse	1	Quod melius est ratione & consilio, Deus	1
propter eius providentiæ mutationem im-	1	est. 386	1
pediri. ibidem.	1	Quod prauū sumus, Deo imputandum non	2
Proximi dilectione, legis præcepta adimple-	2	est. 467	2
ri. 583	2	Quomodo intelligatur dictum illud. Reliqui	2
In proximi actionibus dubia in meliorem	1	mibi septem millia & c. 517	2
partem sunt interpretanda. 88	1		
Proximi peccatum esse corrigendum, at	1		
propriū minime negligendum. ibi-	1		
dem.	1		
Proximi scandalum fugiendum. 502	2		
Prudentiam magis quam sapientiam opera-	1		
nem respicere. 379	1		
Carnis nature inclinationem ad virtutem	1		
prorsus corrumpere. 379	1		
Prudentiam carnis diuinis non parere man-	1		
datis. 375	1		
Prudens non potest esse quis in malo nisi ma-	2		
lum approbet. 375	2		
Puerorum locus. 272	2		
Puerorum penam mitissimam esse, qui cum	1		
peccato originali decedunt. 269	1		

R,

Abbi Alchusi, probat Dei in-
carnationem. 445
Radix meriti, amor Dei est.
347.
Recti nomine quid intelligatur
251.
Reddere rationem pro alijs, quomodo intelli-
gatur. 601
Redemptio, duo præcipue requirit. 176
Redemptio corporis nostri, quæ. 400
Regis Regum filij, Pontifices sunt, episcopi,
& sacerdotes. 575
Regem non habere hominē supra se qui eius
facta diiudicat. 144
Minima per se operari, maiestatem non de-
cere. 563
Reges duos esse, Deum & peccatum. 294.
Reges, pastores dici. 569
Regem veneratione quot bona exhibeat.
581.
Regnum Dei factum esse venale non gra-
tia, sed merito. 39
In Regeneratione, omnia quæ Deus condi-
dit, illustriora erunt. 397
Relatiua nunquam esse italiæ nisi ad corre-
liua comparantur. 419
Religiosi an sint exempti à laicorum obediē-
tia. 575
Sunt mundo mortui, & quomodo. 22

Religio-

Q.

Quadragesimarij numeri, obserua-
tio sacra. 596
Quadragesimarum, & obserua-
tio, merito in vere cele-
branda. 557
Quadragesimale ieiunium institutum vetus
596.
Quare tot indeos & gentiles perire nunc pa-
titur Deus. 534
Quæ sparsim sunt in inferioribus, in superio-
ribus colligata inueniuntur. 69
Querenda diuina consilia, à pontificibus &
sacerdotibus. 606

Index

<i>Religiosorum mendicitas, nec aspernanda neque delenda.</i> 635	2
<i>Renasci dicimur, cum baptizamur.</i> 282	1
<i>Renouatio ad baptismum spectat.</i> 364	1
<i>Repudium nunquam licuisse, neque in lege veteri.</i> 152	1
<i>Res ex causis cognosci.</i> 227	1
<i>Rerum in nouatione nihil pestilentius.</i> 565	1
<i>Respondere Deo, illumque arguere nullus potest.</i> 64	2
<i>Rasurrectio quid sit.</i> 321	1
<i>Resurrectio Christi, non est causa tota & ad equata nostra resurrectionis.</i> 383	1
<i>Resurrectio Christi causa nostra resurrectionis corporalis.</i> 266	2
<i>Resurrectio mortuorum ostenditur.</i> 381	2
<i>Reuelationem glorie filiorum Dei uniuersa; natura expectat.</i> 396	2
<i>Roma, christianae ecclesiae caput.</i> 28	2
<i>Romam a Petro Babilonem nuncupatam fuisse, & quare.</i> 29	2
<i>Petrus cur Romam ardentem ire appetisset.</i> 30	1
<i>Romano pontifici, omnes subditos esse.</i> 271	1
<i>Romanorum mirifica virtutes, & laudes.</i> 20	2
<i>Insignis nobilitas.</i> 25	1
<i>Maxima dignitas.</i> 28	1
<i>Romani, piscatoriam artem in magno pretio habuerant, magno honore habere.</i> 507	1
<i>Romanorum & graecorum olim scelera turpissima.</i> 66	2
S,	
 <i>Abbatii ieiunium unde ortum.</i> 596	1
<i>Sacerdotes, an à ceteris distincti sint.</i> 539	1
<i>Sacerdotes legales, quomodo hoc nomen retinissent.</i> ibid.	2
<i>Sacerdotes non omnes omnibus.</i> 547	1
<i>Sacerdotes a mulieribus semper abstinentes.</i> 544	1
<i>Sacerdotes aegypti carnibus & vino abstinentes.</i> 595	1
<i>Sacerdotum immunitas.</i> 575	1
<i>Sacerdotibus indignum est, a secularibus uelle iudicari.</i> 574	2
<i>Non tantum sacra facere conuenire.</i> 573	2
<i>Sacra scriptura olim neglectus.</i> 279	2
<i>Sacramenta veteris legis, elementa dicenda.</i> 122	1
<i>Sacrificium pro peccato quale erat in ueteri lege.</i> 541	1
<i>Sacrificiorum genus, & c.</i> 541	1
<i>Saluari omnes per misericordiam Dei.</i> 533	2
<i>Saluamur securius in religione quam in saeculo.</i> 115	1
<i>Salutare, etiam citra epistolam, charitatis indicium.</i> 642	1
<i>Salutationes ceremoniosas, prohibet Christus, & Heliseus.</i> 43	1
<i>Sanctae Paulae, beati Hieronimi testimonio, aspera ieiunia.</i> 595	1
<i>Sancti viri, quot & quanta propter Dei amorem superarunt.</i> 437	1
<i>Sanctificatio, est iustitia consummata.</i> 304	1
<i>Sanctos, non eleemosinas, sed erogatum animum spectare.</i> 639	2
<i>Pro nobis interpellare.</i> 433	2
<i>Sanctos Dei filios, agi à diuino spiritu.</i> 386	1
<i>Sanctorum vita omnis, martyrium est.</i> 437	2
<i>Sanctum esse, rebellare tyranno.</i> 296	1
<i>Sanctum quid apud latinos significet.</i> 17	2
<i>Quid communitur.</i> ibid.	1
<i>Sanctis, quomodo optet Paulus.</i> 18	1
<i>Sanctos iniuriam propriam nunquam ultos esse.</i> 501	1
<i>Miracula impetrare, non facere.</i> 405	1
<i>Sanguinem effundens, irregularis efficitur.</i> 573	1
<i>Sapientia quae sit.</i> 535	2
<i>Ligno uita comparatur.</i> 258	2
<i>Intellectum format, & inflammat affectum.</i> 71	1
<i>Sapientia christiana, cum sit fides, non scientia, non est in ea querenda ratio.</i> 472	2
<i>Sarram Angelum irrisisse.</i> 216	2
<i>Contra naturam concepisse.</i> 208	1
<i>Saulus (qui postea paulus) Sauli Regis, nomine & crudelitate haeres.</i> 1	1
<i>Propter scandalum euitandum pusillorum, differenda esse doctrinae ueritas.</i> 127	1
<i>Scandalum Petri, quomodo in obseruatione legalium fuerit.</i> ibid.	1
<i>Scandalum praebet, qui uel est malus, uel mali speciem habet.</i> ibid.	2
<i>Scandalum quid ibid.</i>	1
<i>Cur diffiniatur dictum uel factum minus recte praebens occasionem ruinae.</i> ibid.	1
<i>Scandalum duplex, actiuum, & passiuum.</i> 603	1
<i>Scandala, uel euitanda, uel tollenda.</i> 603	2
<i>Scandalizari semper, peccatum esse.</i> 604	1
<i>Scitu quinque necessaria ad salutem.</i> 627	1
<i>Scientiam nostram ex affectiuam, uel operatiuam.</i> 405	2

Index

<i>Scire rem oportet cum humilitate, non cum timore.</i> 63	1
<i>Scriptura sacra, de bonis & malis loquitur tanquam de uno solo.</i> 531	2
<i>Seraphici spiritus, cur Angelos, & Archangulos excedant.</i> 243	1
<i>Secundum accipi aliquando, ut propter.</i> 187	2
<i>Seculum quot annis constet.</i> 543	1
<i>Semen ad peccatum originale remote agere.</i> 251	1
<i>Separari Domino Deo, quid sit.</i> 4	2
<i>Sermones ex dicendi causa, librandos esse.</i> 270	2
<i>Intelligendos, secundum id quod per se est non per accidens.</i> 482	2
<i>Ex sermone, prophetia, & ministerio, & doctrina, gratias omnes pendere.</i> ibid.	2
<i>Serpens aeneus uere serpens dicebatur: ita Christus uere homo erat.</i> 367	2
<i>Seuire quandoque, in homines improbos, oportere.</i> 617	1
<i>Seruendum Deo, sine intuitu praemij.</i> 97	2
<i>Seruire suos uoluit dominus, non imperare.</i> 2	1
<i>Seruus civiliter quid habeat.</i> 2	1
<i>Seruum illius, aliquem esse, cui ad seruendum se tradit.</i> 299	2
<i>Serui quo uiles & inutiles efficitur.</i> 2	1
<i>Seruorum timere est.</i> 309	2
<i>Pusillanimes esse.</i> ibidem.	1
<i>Seruientium peccato, ignominiam & uerecundiam fructum esse.</i> 305	1
<i>Seruitus, non est contra naturam.</i> 567	2
<i>Quae exprobranda.</i> 2	1
<i>Seruitus Christi a nobis quid exigat.</i> 3	2
<i>Seruitutis titulus, non exprobrandus.</i> 2	1
<i>Premium.</i> 299	2
<i>Seruitutem peccati: tria afferre.</i> 304	1
<i>Ad seruitutem diuinam, libere accedendum.</i> 300	1
<i>Sibilla, Deo plena.</i> 57	2
<i>Signa uetera cessasse, & in nouata esse per Christum.</i> 201	1
<i>Similitudo inter Christum mortuum, & resurgentem, & inter nos baptizatos.</i> 283	1
<i>Similitudines uariae inter Christum & Adam.</i> 260	1
<i>Sinagoga Moysi, miro ordine instituta.</i> 568	2
<i>Sion pro Iudaea intelligi.</i> 530	1
<i>Sion, arx Hierosolymae.</i> 530	1
<i>Societatibus malis, omnes homines non corrumpi.</i> 352	1
<i>Socratis idololatria.</i> 64	2
<i>Socrates unde sapiens.</i> 61	2
<i>Animarum medicus appellatus.</i> 404	1
<i>A dijs quid petendum censuisset.</i> ibid.	1
<i>Sodoma quid interpretetur.</i> 477	2
<i>Solet homo quomodo hominem generent.</i> 251	2
<i>Soni nomine in scriptura, quid intelligatur.</i> 504	1
<i>Speciem aliquando in scripturis, usurpari per genere, & e contra.</i> 271	1
<i>Spes, quid sit.</i> 401	2
<i>Non est in beatis.</i> 402	2
<i>Spe omnia substinere.</i> 229	2
<i>Spe salui facti sumus.</i> 403	1
<i>Spei iungendum timorem.</i> 430	1
<i>Spiritus quid.</i> 369	1
<i>Pro toto homine aliquando accipitur secundum superiore partem.</i> 336	2
<i>Spiritus Sanctus quid sit.</i> 378	1
<i>Spiritus si quis Christi non habet, hic non est eius, quomodo intelligatur.</i> 378	2
<i>Spiritus profanum qui habent, Deo sunt odiosi.</i> 344	1
<i>A spiritu Dei an dicamur agi, uel duci.</i> 387	2
<i>Agere à spiritu quid.</i> 388	1
<i>Spiritus Christianorum illo Iudaeorum efficaciorum.</i> 390	1
<i>Spiritus totum, debere occupari in sola religiosa cogitatione.</i> 392	1
<i>Spiritus sancti uincitorem, docere sanctos de his quae sunt ad salutem.</i> 508	2
<i>Spiritus, unicus et multiplex.</i> 391	1
<i>Spiritus sanctus a patre & a filio est realiter distinctus.</i> 232	1
<i>Spiritus sanctus, amor est.</i> 625	2
<i>Spiritus sanctus dicitur dari & esse in nobis & quomodo.</i> 234	1
<i>Spiritus sancti dona multiplicari.</i> 391	1
<i>Spiritus sanctus, in huius seculi rebus, maxime ostendit esse infelicitatem.</i> 404	1
<i>Spiritus Christi, amoris spiritus est.</i> 378	1
<i>Spiritus prohibere, non esse in nostra potestate.</i> 389	1
<i>Spiritus in bonam partem semper a Christo & a Paulo, accipi.</i> 376	2
<i>Spiritus sancto, renouantur homines, purgantur, lauantur, & c.</i> 233	2
<i>Sanctificari homines.</i> 628	1
<i>Spirituales homines, quandoque peccare.</i> 379	2
<i>Stoicorum opinio de orationibus.</i> 30	1

Index

T,

T Alenti nomine, quid intelligatur. 149	2
T acianorum, & Manicheorum error, de ciborum delictu. 125	1
T empora tria, ante legē, sub lege, & sub gratia. 274	1
T enebrarum opera. 587	1
I ntentionem, quomodo Deus dicatur inducere. 61	2
T estamentum vetus, lex est. 5	2
T estamentum novum Evangelium. ibid.	
T estimonia scripturarum, pro meritis aeternae vitae defendendis. 94	2
T estimonia in scripturis sacris, patrem & filium in diuinis contestantia. 6	2
T imendum est homini semper, ne pereat. 481	1
T imor, corda horum inquitare. 222	1
T imotheum, cur Paulus Apostolus circumciderit. 125	1
T irannorum status infelix. 582	2
T olli culpam, non tolli reatum, ex scripturis sacris inueniri. 265	1
T orpescere non debere christianos, spe fretos diuina predestinationis. 472	2
T radere plus est quam permittere. 67	2
T radere in reprobum sensum quid. 67	2
T rahit Deus neminem violenter. 387	2
T ria peccatū quodlibet secum deserit. 192	1
T ribulatio est materia exercenda patientiae. 129	2
T ribulationem esse cum fine, mercedem vero sine fine. 395	2
T ributum quid sit. 580	1
T ributum & census differre. ibi.	
T ributum dare, subiectionis esse signū. 581	1
T riplici incommodo laborat peccator cum peccat. 349	1
T urbam laicos: septuaginta sacerdotes: duodecim Apostolos; Petrum Pontificem referre. 69	2
T urpissimum à re vilissima vinci. 560	2
V,	
V asa misericordiae, electi sunt. 470	2
V asorum honoris & contumelie similitudinem, quoad omnia non quadrare. 467	2
V elle secundum spiritum quid sit. 353	1
V eneris dies, quare ieiunio penè dicatus. 596	1
V erba illa Gen. Sub te crit appetitus tuus, declarantur. 50	1
V erba illa Exo. Ego indurabo cor pharaonis, varie interpretantur. 458	1
V erba illa Esaiā. Excacator populi huius in te rpretantur. 278	2
V erba illa. Esaiā. Ducam caecos in viam quam non nouerunt, declarantur. 532	1
V erba illa Davidis Non resurgent impij in iudicio exponuntur. 601	2
V erba illa Davidis. Oēs declinauerunt. & c. interpretantur. 157	2
V erba illa Davidis. Omnis homo mendax, interpretantur. 142	2
V erba illa Prophetæ. Quoniam Zelus domus tue. & c. Exponuntur. 619	2
V erba illa. Cant. Nigra sum sed formosa, interpretantur. 531	2
V erba illa C H R I S T I. Nō quod intrat in os & c. declarantur. 597	2
V erba illa Christi. Multi sunt vocati, pauci vero electi, interpretantur. 428	1
V erba illa Saluatoris, Quoties volui congregare filios tuos. & c. interpretantur. 530	1
V erba illa Christi. Non omnis qui dicit mihi Domine, domine, declarantur. 361	2
V erba illa Domini nostri. Necessè est ut veniant scandala. Exponuntur. 604	1
V erba illa Christi Iesu. Quicumque dimiserit uxorem suā excepta causa fornicationis, declarantur. 323	2
V erba illa Lucæ. Duo erāt in lecto vno. & c. interpretantur. 106	1
V erba illa Domini nostri. Neminem per viam salutaueritis exponuntur. 643	1, 2
V erba illa Christi Iesu. Manducate quæ apponuntur vobis, exponuntur. 598	1
V erba illa Christi. Si oculus tuus simplex fuerit. & c. exponuntur. 152	2
V erba illa Christi Iesu. Qui credit, non iudicatur, interpretantur. 92	2
V erba illa Trabi. Agi, urgeri, declarantur. 228	1
V erba illa Pauli. Nox recessit. Dies autem appropinquauit, declarantur. & c. 236	1
V erba illa Pauli. Caritas nō querit quæ sua sunt, interpretantur. 446	1
V erba illa Apostoli. Caritas Christi urget nos, quo intelligantur. 337. 1. & 387	1
V erba illa Pauli. Nemo potest dicere Iesus nisi in Spiritu sancto, exponuntur. 496	2

Verba

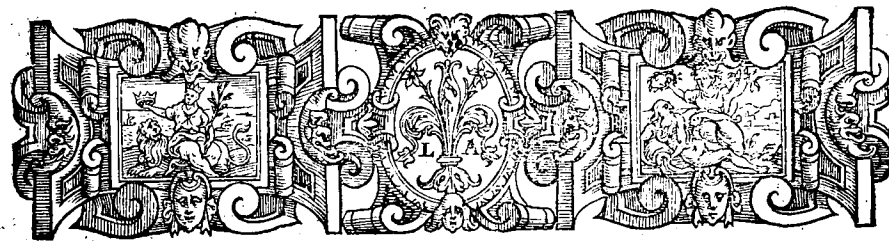
Index

V erba illa Apostoli. Omnia munda mundis, declarantur. 347	1
V erba illa Ioannis Apostoli. Est peccatum ad mortem. & c. exponuntur. 483	1
V erba illa Ioannis. Qui nocet noceat adhuc. Exponuntur. 278	1
V eritas intellectus, duplex. 89	1
V eritates multas tacere aliquando utile, & necessarium. 319	1
V estigia Dei, creaturæ. 536	1
V etus homo, fomes peccati est. 285	1
V etera dogmata semper sectanda, noua abiicienda. 302	2
V incere quem dicamus. 339	2
V incere tormenta quando dicimur. 435	2
V inci a re vilis, turpe esse. 560	2
V incentius, Christi athleta inuictissimus. 435	2
V indicta Dei maxima, in improbos est, sero vindicare. 458	2
V iolentiā a Spiritu sancto non inferri. 337	1
V isio diuina, est bonum supernaturale. 271	1
O mnia penetrat. 210	2
V num verbum, hebreorum more, duas significat actiones. 231	1
V irtus omnis, dispositio perfecti est. 236	1
V irtutes, arma dici. 586	2
V irtutes sine Dei amore, bonas esse, secundum quid. 348	2
V ita calebs, coniugio purior. 544	1
V ita Christi, alia post triumphum, alia ante mortem. 281	1
V itam omnem, & mortem similiter, ad Dei laudem christiano, dirigere. 600	1
V itam corporalem, precepta legis, ut legis custodientibus, promissam esse. 489	1
V ita aeterna, gratia nuncupatur. 189	2
V ita aeterna, Deus est. 98	1
V ita aeterna, credentibus & operantibus promissa. 494	1
A d vitam aeternam, quomodo quisque perueniat. 181	1
V ocatio duplex, aeterna & temporalis. 4	1
V ocatio duplex, altera secundum propositum, altera non. 411	2
V ocationis diuinae gradus. 15	2
V ocari secundum propositum, & ex operum prenotatione, pugnat. 411	2
V ocat Deus hominem dupliciter. 423	2
V ocati Christi Iesu qui sint. 15	2
V ocatorū numerus, soli Deo cognitus. 428	2
V ox hæc Homo, quomodo infamis apud Paulum. 148	1
V ox interior, maximè ad salutem necessaria. 423	2
V rio, effectus proprius charitatis. 223	1
V oluntas Dei multiplex. 543	2
V oluntas quandoque seducitur. 343	2
V isionem Dei nemo effugere potest. 59	2
V rbis Roma præconia. 70	2
V itatur Deus malorum cordibus ad laudem bonorum. 76	1

Indicis finis.

*V*M planè nouerim, quàm grata, quamque accepta Reuerendissimi D. Patris Cornelij Mussi Episcopi Bituntini opera, uniuerso terrarum orbi semper extiterint. Nò solum ex eo, quod multos annos, et ipso uiuente, ac eodem mortuo, in lucem prodita fuere, verum etiam, cum ex concionibus, quas cum Dei laude, & Ecclesie sanctæ ornamento, ac ingenti ipsius gloria, varijs in locis publicè habuit: tum ex tribus de Diuina Historia libris, anno præterito in nostra Typographia impressis: æquè ex fructu, & utilitate, quam ex eorundem lectione fideles omnes percipiunt. Hinc, cum ab admodum Reuerendo D. Iosepho Musso, illius celeberrimi Præsulis (cuius memoria nunquam erit intermoritura) discipline alumno, scriptorumque suorum electissimorum bene merenti herede, eius Commentaria super Epistola B. Pauli Apostoli ad Romanos, latino sermone conscripta, & miro artificio elucubrata acceperim, nulli quidem sumptui parcens, maiore qua potui diligentia, curauì in publicum esse proferenda. Cum ex communi doctissimorum Theologorum sententia, in dictis Commentarijs, placita enucleata, ac præcipuè nostræ fidei dogmata, in hereticorum confusionem, & catholicorum confirmationem, aperte tractata fuerint, & explicata. Omitto germanum Apostoli sensum, in profundissimis atque altissimis sententijs explanatum: & si non meliorem, fortasse nihilominus alteri non secundum, neque inferiorem eorum, qui hæcenus scripserunt. Qua propter, non solum debere omnes, Reuerendo P. Magistro Marino Mauro Veneto, Conuentuali Franciscano, inter Theologos & Concionatores nostra ætate non vulgari, sed etiam ita deuinctos esse arbitror, quàm cui maxime. Quippe qui gratus, atque memor effectus, amoris in eum Reuerendissimi illius Antistitis Bituntini, nulli, etiam grauissimo labori pepercit, quem ipse ob maximam difficultatem in legendo archetypo suscepit, quam sanè plurimam, atque ingentem tulit, & cui, procul omni dubio, facile succubisset, nisi tanti viri memoria, atque grata animi recordatio, opem sibi non tulissent. Namque ipse, penè è puluere, a quo diu obruta fuerunt, & a tenebris in quibus iam pridem latuere, ad lucem eripuit fulgentissimam: atq; hoc opus, tanto viro dignum, tam mira celeritate ac sollicitudine perlustrauit, quanta nescio an potuisset aliquis. Qui demum, nullo defessus labore, adhuc mihi pollicetur, (Deo sibi vitam prorogante,) quædam alia eiusdem authoris super Epistola ad Hebreos Commentaria, Latine itidem exarata. Quæ ego còlibentius prælo subiiciam, quò hæc opera non ingrata videbo, immo libenter accepta, sicuti dum a uina authoris voce pendebant, chara atque iucunda omnibus esse solebant.

IN
D. PAULI APOSTOLI
EPISTOLAM AD ROMANOS
Commentaria.

CAPVT PRIMVM.

Rom. 1.

*P*AVLVS seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo; qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius Dei in uirtute, secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi. Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei, vocatis sanctis. Gratia uobis, & pax à Deo Patre, & Domino nostro Iesu Christo. O salutationem numeris omnibus absolutissimam, & innumeris bonis refertam. Nomen salutantis primum attendite. Paulus. Saulus antea erat, Sauli regis nomine ex crudelitate hæres, cum Christum iniquissimè non minus quàm Dauidem Saul ille persequeretur. Idcirco de utroque puto dictum fuisse olim,

Gen. 49.

Act. 13.

Beniamin lupus rapax. Ambo enim Beniamin contribules erant; nunc ergo mutatus in virum alterum, christianam modicitatem, & humilitatem Saulea illa tumiditate deposita, est amplexus. Binomius erat, & Saulus, & Paulus dicebatur. Ita enim legimus in Actis Apostolicis. Saulus qui & Paulus. Sed superbum illud Sauli nomen spontè reiecit, hoc humile Pauli retinet, quod

Bit. ad Rom.

niam reipsa in oculis suis verè Paulus erat, paruulus scilicet humilis, & modicus. Ego enim sum minimus omnium Apostolorum, (inquit,) & non sum dignus vocari Apostolus. Vnde & *Ibidem.* se se abortiuum Christi discipulum uocitabat. Verè Paulus, hoc est hebraicè Paul, quod sonat operatus, uel actus. Neque enim ipse se se ad tantam euexit celsitudinem, sed magis actus est totus, virgenti stimulo illo, cui reluctari durum erat. Ob id verè clamat, *Ibidem.* Gratia Dei sum, id quod sum. Hæc enim mutatio Pauli, fuit dexteræ excelsi. O quantum præmij ex hac nominis mutatione consequutus est Apostolus. Verè enim Paulus effectus est, quod os tubæ inter præf, & quietus, *απο του τρυβεται.* Cū primū Saulus, id est abutès còsilio, atq; tentatio, & diceretur, & esset. Nanque malè còsultus, Christum sequentibus, persecutiones, tentationes, minas, & cædes inferebat, & alios insequens; angebatur in seipso, vitamque debebat inquietissimam. In Christo itaque, cum primum illi humiliter hæsit, inuenit requiem, eo dicente, Omnia arbitratum sum ut stercora, ut Christum lucrifaciam, & inueniam in eo requiem: & tanquàm tuba, ab Hierusalem usque ad Illyricum repleuit omnia Euangelio Christi. Vnde & verè dicebat. Abundan-

A dan-

dantius apostolis omnibus laboravi. *Seruus Iesu Christi*. Nemo titulum seruitutis exprobrat. Illa sola est insuperabilis seruitus, cui execrandum iniquitatis dominium responderet, de quo Psaltes. Non dominetur mei omnis iniustitia. Ab huius autem execrandae dominationis liberati, nonne serui esse debent illius a quo liberantur? At Christus est qui liberavit, qui dedit eum recipientibus potestate ut filij Dei fiant: illius ergo serui sunt. Et quia serui eius, ideo maxime & vere liberi, iuxta illud. Si filius Dei vos liberaverit, verò liberi eritis. At non tam liberi, quam liberati. Christus liber, serui eius liberati.

Verum seruire suos voluit dominus Iesus Christus, non imperare, ministrare, non ministrari, prodesse, non praeesse. Vnde, qui maior est, sit sicut minister vester. Nam & filius hominis est in medio, sicut qui ministrat, non sicut qui recumbit. Ciuilliter tamen intelligitur hoc in loco, ratio, nomenque seruitutis. Seruus enim ciuilliter, nulla ratione habet vnde in seipso possit gloriari. Omnia enim quae seruus habet, domini sunt, maxime si sit seruus emptius. Icirco Paulus se Christi Iesu seruum appellat, ut iam suo ipsius exemplo discant Romani, omnia merita, accepta ferre Deo optimo maximo Christo Iesu. Quid habes à Iudaeis, quid habes à Gentilibus, quod non accepisti à Christo Iesu? Et si accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti? Vt quid ambo contenditis? Omnia in Dei gloriam facite, Christi enim estis, non vestri. Humilliamini omnes, putate singuli vos Paulum quid esse, vel potius nihil, ut diuinæ gratiae non ingrati, inueniatis duce Christo, requiem animabus vestris. Cum feceritis omnia quae praecipita sunt vobis, dicite serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Vere non eritis inutiles serui, si bonis operibus pro virili vestra infudaueritis. Deo enim sine premio nequaquam seruire potest, qui Abrahamo pollicitus fuit. Ego ero merces tua. At vos ipsi, ratum habentes quod & vestra opera operetur in vobis Deus, iuxta Esaiam dicentem. Omnia opera nostra operatus est in no-

bis domine: dicite etiam vsque ad hyperbolas, serui inutiles sumus; Dei misericordiam agnoscite, non exaltate vestram iustitiam. Omnes enim iustitiae nostrae, tanquam nostrae existimari debent, quasi pannus menstruate, ut nequaquam illis fidamus, vel tantillum, sed diuinæ gratiae. Ipse enim Deus, prius dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis expiandis & abluendis. Quis ante dedit illi, & retribuatur ei? Non ex operibus iustitiae quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Pij operibus Deum colentes, proculdubio vitam mereamur aeternam. Scriptum est enim. Reddet Deus unicuique, secundum opera sua. Sed nihilominus diuinam liberalitatem cognoscere oportet, quae primum nos omnes, ex diabolica subtulit potestate: sub cuius degentes imperio, velut eius mancipia, incassum vnusquisque pro consequenda gloria illa laborasset. Deinde pepigit nobiscum, ut si diligenter vineam dominicam exercuerimus, amplissimo illo premio scimus locupietandi. Haec omnia Romani, quod sedus nobiscum inierit omnipotens, quod nos tam magno & incomparabili pretio redemerit, diuinæ gratiae munera sunt: qui ergo gloriatur, non iam in seipso, sed in domino gloriatur. Favorabilis namque admodum est haec sententia, ut quoniam empti sumus pretio magno, glorificemus Deum in cunctis cogitatibus nostris: ipsi gloria, nihil nobis ex nobis adscribentes. Qui enim se existimat aliquid esse cum nihil sit, ipse se seducit, quod etiam hyperbolicè dicitur.

Non incassum autem Iesum Christum nominat, non item Deum. *Seruus* (inquit) *Iesu Christi*. Iesus enim saluator interpretatur. Ipse est ergo qui saluat, vult dicere Apostolus. Vt quid Iudaeus in lege, Gentilis in sapientia gloriatur? Neque lege tu Iudaeus, neque sapientia tu Ethnicè saluatus es. Namque & Iudaei à lege, & Gentiles à sapientia exorbitauerunt; vnus Iesus saluauit omnes. Omnes enim peccauerunt, & egerunt gloria Dei. Ille ergo vnus mundi perdit saluator, colatur, adoretur, illi fidant omnes, non legi, non sapientiae.

CHRISTVS

Esa. 64.

Ephes. 5.

Rom. 11.

Tit. 3.

Matt. 16.

1. Cor. 1.

1. Cor. 6.

Galat. 6.

Rom. 3.

CHRISTVS autem, vnctus interpretatur, quod reges, sacerdotes, & prophetae, qui Christi dicebantur communi nomine, oleo sacro inungerentur. Nomen autem istud, saluatori nostro factum est proprium & principale, non adiectiuum: ob id quod inuisibilis gratiae oleo, praeter omnibus participibus suis, iuxta Dauidis oraculum inunctus fuerit; adeo ut & nos de eius plenitudine acceperimus omnes, iuxta Euangelium Ioannis. Vnde & Christi nomine, illustres euasimus; cum primum sanctissimo illo oleo omnium nostrum sordes terfit, & foetorem expurgauit. A Christo itaque, cuius vnguentis delibuti, tam pulchri, & decori redditi estis, o Iudaei, o Gentiles, toto corde pendete suspensi illum recognoscite dominum, à quo tantae gratiae felicitatem, tamque multorum charismatum vnctionem in vos ipsos, effusam esse, certissime scitis, cum christiani nominis incomparabilia dignitate. Huius ergo Christi Iesu, seruus, sum ego Paulus, inquit Apostolus. Et magna quidem ratione, seruus illius fuerat. Primum enim, si verum illud est, serui facti estis cui obedistis, quomodo Paulus non est Iesu Christi seruus, qui vnice ei placere & parere ad eum cupiebat, ut & cunctos homines nihili faceret, dicens. Si hominibus placerem, Christi seruus non essem? Amplius, si non mentitur Spiritus sanctus, qui dixit. A quo quis victus est, illius & seruus est, iure optimo Paulus Iesu Christi primum hostis acerrimus, post, diuina illius virtute captus, & superatus, cum audiuit, Durum est tibi contra stimulum calcitrare, eius seruus, & captiuus effectus est. Nam & bello capti, victorum mancipia fiunt. Tertio, cum exhibuisset membra sua seruire immunditiae, & iniquitati, nuper autem diuina ope factus esset seruus iustitiae, ob id quod iustitia nostra Christus est, quem admodum Propeta canit, Tu es domine patientia mea: inquit enim Paulus, Factus est nobis Christus Iesus iustitia, sapientia, sanctificatio, & redemptio; non potuit conuenientiore titulo se se appellare quam seruum Christi Iesu. Importabile iugum est seruire tyrannis, o gentes, neque

nos, neque patres nostri portare potuimus onus antiquae legis o Iudaei: at seruitus Christi Iesu, summa libertate liberior, iugum meum suauis est, (inquit ipse) & onus meum leue. Vos in libertate vocati estis. Cur ergo iterum conuertimini ad elementa legis? State, state, & nolite rursus iugo seruitutis contineri. Confidite Gentiles, eratis enim ancillae filij; sed nunc liberae filij estis, qua libertate Christus vos liberavit: tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem Spiritus seruite inuicem: quod si inuicem mordetis & comeditis, videte ne ab inuicem consumamini. Hoc praecipuum liberae Christi Iesu seruitus, à seruis eum pie colentibus exigit, candorem animi, & mutuum inter eos amorem. Ne sint quae inter vos contentiones & schismata, Idipsum sapiatis, & dicatis omnes: Vt quid Iudaei aliena torquemini felicitate, & ex alterius bono vestrum malum conficitis? Vt quid Gentes aduersus Iudaeos gloriamini? Salus enim ex Iudaeis est: sic inuicem alter alteri occasio perditionis existit, quando vos meliores alterutrum iudicatis, quando inuicem maledictis vicisci putatis.

Vocatus Apostolus. κλητός, habetur Graecè, non λεγόμενος, Παιούλος δούλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητός ἀπόστολος. Et sensus est, non dictus, vel appellatus Apostolus, sed à Deo accitus, accersitus, euocatus ad munus apostolicum, ad sacram hanc legationem. *Apostolus* namque est missus, siue legatus, ἀποστοῦ ἀποστέλλω, quod est mitto. Vnde *Abdias*, inquit legatum vocauit. Legatum (inquit) misit ad gentes. Et Paulus appellauit eum Apostolum ad Hebraeos, ob id quod à patre de caelo sit missus ad terras, ipso dicente. A me ipso non veni, sed est verus qui misit me quem vos nescitis. Sensus itaque Pauli hic est, quem admodum è tenebris meis in quibus iacui, non mea virtute, sed vocante Deo ad Euangelicam hanc lucem exurrexi, ita Christi fidelis effectus, non me ipsam ad summum hanc apostolatus apicem ingessi, pseudoapostolorum more, sed me ad fidem vocauit Deus, ille ipse, nullis meritis id exigentibus,

pro beneplacito suæ voluntatis, hanc prouinciam mihi demandauit, pro quo legatione fungor in cathena. Vocauit me tanquam Aaron per gratiam suam, vt reuelaret filium suum in me. O qui vocati estis, vocantis donum cognoscite; Tua hic merita superbe conticescât, vna Dei Optimi Maximi gratia regnet: neque enim gratia ex merito, sed meritum ex gratia. Est autem diuina vocatio duplex, qua se se vocatum fuisse profiteretur Apostolus, Altera æterna, de qua dicitur, Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Nempe Deus, cum sit ipsissima (vt ita dixerim) æternitas, non aliter nouit facta, quam fienda. Nihil enim illi fiendum est, sed omnia iam facta sunt. Propter quod & Esaias dicebat. Qui fecit quæ futura sunt, tanquam iam ea omnia fecerit Deus, quæ vt fierent, in ipsa æternitate disposuit. Et Paulus noster dicebat, Quos prædestinauit, hos vocauit, hos iustificauit, hos magnificauit, quasi iam omnes prædestinati sint, & iustificati, & magnificati. Cum tamen adhuc vsque in finem sæculi, prædestinatorum multi sint iustificandi, & magnificandi. Verba enim præteriti temporis, posuit de rebus etiam futuris, quod futura omnia in diuinam æternitatem relata, tantam subeant certitudinem atque necessitatem, vt præterijse ea dicendum sit: neque enim potest præteritum non præterijse. Habetis ergo Vocationem æternam. Nondum enim natos vocat Deus, sicut & prænoicit, & prædestinat, & iustificat, & magnificat. Vnde est illud. Priusquam te formaré in vtero noui te, & antequam exires de vulua, sanctificauit te, & prophetam in gentibus dedi te. Est & Vocationis temporalis, cum qui ab æterno vocati sunt & electi, antequam nati essent, demum vel signo, vel uoce, vel inspiratione ad id muneris inuitantur, quo digni habitus sunt, non inuenti. Qualis est illa Simonis, & Andrea, quos vocauit dominus ad mare dicens. Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. Et illa Pauli, Saule, Saule, quid me persequeris? Cum nondum essent in mundo, vocarat eos de mundo; vocauit ergo & tunc, à mundo. Sic autem

vocati & ante sæcula, & in sæculo; acriter pro Christo laborauerunt, vt diuinam illius gratiam non in vacuum recepisse viderentur. Quod fit, vt summa quidem omnis eorum opere, Deo vocanti debeat. Sed & illi nequaquam sua laude penitus sint defraudandi, quoniam scriptum est, Gloria & honor omni operanti bonum. Potuissent nanque Deum vocantem non audire, & cum illum audissent, & exaudissent, pigrescere. Neque enim Deus hominum mentem, quam vtrinque liberam fecit, cogere consuevit, sed neque necessitatem inferre, quoniam disponit omnia suauiter, mouens causas secundas secundum quod suapte natura sunt natae moueri. At non modo illum audiuerunt, sed & strenuissime, totis (vt aiunt) neruis, munus illud ad quod euocati fuerant, obierunt; non illis defuit diuina opis, sed nec ipsi diuinæ opi defuerunt. Vnde Paulus dixit. Gratia Dei in me vacua non fuit.

Segregatus in Euangelium Dei. Nunc tandem magna emphase Apostolus, se se à sanctitate commendat: In nomine Pauli, miraculum: in ministerio & seruitute, autoritas: in apostolatu, scientia insinuata est, hic modo, sanctitas indicatur. Est enim separari dño Deo, dedicare, sanctificare, tollereq; à prophetis vsibus, & mancipare diuinis. Vnde illud, Separa mihi omne quod aperit, vuluam. Et illud. Sancti estote, quia ego sanctus sum: & Separaui vos à cæteris populis, vt essetis mei. Hunc in modum ergo separatus erat Paulus. Ecce. *Segregatus in Euangelium Dei.* Iam pridè ad pedes Gamalielis edoctus, iuxta veritatem paternæ legis, super omnes coetaneos meos, proficiebam in Iudaismo, Cum ergo placuit altissimo, segregauit me à Phariseis, & Apostolis aggregauit, à lege literæ tanquam occidente, & mortificante me separauit, & addixit Euangelio. Vnde illud est quod dicebat, Segregauit me ex vtero matris meæ. Synagoga nanq; mater illius intelligitur; in qua natus & educatus est; vterus eius, Phariseorum secta, è quorum numero vnus ille fuit. Neque enim Essenus, sed nec Saducæus, at Phariseus, Paulus

Paulus erat, ipso testante, Phariseus ex Phariseis, de tribu Benjamin. Vide autem quantum extollit Christi Iesu legem, cum illam tam pulchro nomine, & titulo reddit illustrem, nempe Euangelij. Procul dubio enim lex vetus, nõ meretur nomē Euāgelij. Euangelium enim, bonam & faustā annunciationem significat. Quomodo ergo Euangelium erat lex illa Mōseos, de qua scriptū est. Dedi eis præcepta nõ bona? Et iterum. Vmbra habens futurorum bonorum, nõ ipsam imaginem rerum. Quomodo est euangelica, si timorem semper incutit & terrorem? At noua lex, Euangelion, & est & dicitur, cuius latore nascente, tunc primum pax annūciata est ab Angelis vniuerso orbi. Euangelion autem Dei, quoniam tam noua, mirificaq; pacis annūciatio, non nisi diuino numine, cōtigit hominibus. Deus quoque hanc legem, quæ tam expectata noua continet, ipse condidit, & inuulgauit: non Angelus euangelium scripsit, vt legem Mōse. Lex enim per transgressionem posita est, ordinata per angelos. At Euangelij autor est Deus. Hic est Deus noiter (inquit Baruch) & nõ astimabitur alius aduersus eum, hic adiuuenit omnem viam discipulæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israhel dilecto suo. Potest & alius sensus esse verbi huius, *Segregatus in Euangelium Dei.* Fortasse enim indicare voluit, peculiare suæ apostolicæ legationis munus: Nāque alij Apostoli missi sunt, vt & docerent, & baptizarent. Ita enim dixit illis Christus Iesus. Ite in vniuersum mundum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. At Pauli, & comitis indefessi Barnabæ, hoc vnum erat negotiū, hoc proprium munus, vnice illis diuino spiritu commissum atque concredidum, vt diuino Euangelio propagando, tanquam verè Episcopi superintenderent. Ieiunantibus nanque Apostolis, & sacra facientibus, vox de cælo facta est, Separate, mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos; anno tertio decimo post Christi necem. Propter quod Paulus dicebat. Non misit me dominus baptizare, sed prædi-

care. Et veh mihi si non euangelizauero, necessitas enim mihi incumbit. Segregatos quoque fuisse intelligi potest, hosce diuinos præcones, quoniam cum cæterorum apostolorum vniciq; pars aliqua orbis credita esset, his duobus mundus ipse totus, demandatus est. Tunc autem demulcet Iudæos: Quos enim primū exacerbauit, Euangelion legi præponens, fas fuit lenire, quod optimè agit, declarans Euangelium in sacris Prophetarum libris Iudæis, non semel fuisse promissum. Hac enī rōne, Gentes iudaica familia cedant oportet. Neque enim profana Philosophorum volumina, neque Gentilium libri, paucissimis exceperis, de sacro hoc Euangelio meminerunt, sed vni Iudæorum codices, qui & merito sancti dicuntur, quod sanctificent homines. Sanctificare autem non possent, nisi à spiritu sancti: tatis, à diuino scilicet spiritu conditi essent. Vnde inquit. *Segregatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat in scripturis sanctis per Prophetas suos.* Vno autem Euangelij nomine, omnia includuntur, iuxta verbum Luca; Oportebat pati Christum, & prædicari in nomine eius poenitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes. Cum enim non sit homo particeps euangelij, nec dignus euangelio sine poenitentia, & alijs. Omnia illa iuberi intelligitur prædicanda, vt prædicatio Euangelij non sit inanis. Sed nominatur Euangelium, vt distinguatur noua lex à veteri, quæ etiā poenitentiam prædicauit, & vt magis alliciantur gentes, Euangelij dulcissimo nomine. In testamento veteri, promissio facta est, ecce *επαγγελία*: in nouo redditur quod promissū est, ecce Euangelium. Non ergo totum Testamentum vetus, lex est, sed habet etiam promissiones. Testamentum nouum, totū est Euangelium. *In scripturis sanctis.* Verè *Sanctis.* Nam à Spiritu sancto conditæ: à sanctis Dei hominibus scriptæ, finem sanctum scōrum habentes, & quæ vniuersos homines sanctificant. Quæ veritatem docent, arguunt falsitatem, auocant à malo, inducunt ad bonum, & ad perfectam æternitatem perducunt, iuxta Paulum. Omnis scriptura diuini-

tus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendū, ad corripiendū, ad erudiendū in iustitia: vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.

Per Prophetas suos. Philosophorum plerique, fuerant prophete cœli, vt Astrologi. Alij prophete Diaboli, vt Comagi. Nonnulli prophete mundi, vt diuturna experientia, futurorum præscij. Nullis horum prophetarū, promissit omnipotens sacrum Euangelion, sed Prophetis suis. Suo scilicet spiritu plenis, Esaiæ, Hieremiæ, Dauidi, cæterisque veteris instrumenti patribus, quasi terrenis deis, magâque hominibus. Iuxta illud. Ego dixi Dij estis. Hi enim sunt, de quorum vaticinijs dicitur. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Hoc autem Euangelium Dei est, De filio suo. Tanquàm de subiecto vt aiunt, quod rectius, scopum dixeris. Dei nanque filius, omnium scripturarū scopus est, propter quod Iudæis dicebat, in tam magni splendoris luce caligantibus. Scrutamini scripturas, quoniam illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Et Paulus. Finis legis Christus est. Legitur autem hæc litera, vt hoc totum sit parentesis, (quod ante promiserat in scripturis sanctis.) Quis verò sit iste Dei optimi maximi filius, subindicat dicens adhuc post longam parentesim. (qui genitus est ex semine Dauid secundum carnem: Qui definitus est filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctitatis ex resurrectione mortuorum) Iesu Christo domino nostro. Iesus Christus itaque est ille Dei filius, de quo Euangelium vnice differit, & omnis sacra Scriptura, cui & testimonium perhibet, quod filius Dei sit, vniuersus Prophetarum chorus; qui tandem, cum venisset pleniudo temporis, exinaniuit semetipsum formam serui accipiens, & habitu inuentus vt homo, natus ex Maria Virgine, de domo & familia Dauid. Magna autè & inaccessibleia sunt hæc tria mysteria, quæ tangit Apostolus. Primum quidem, quod summus ille omnium rerum parens, filium habeat, non adoptione tantū, scriptum est enim. Ego dixi Dij estis, & filij ex-

celsi omnes. Et iterum. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus Abba pater; sed natura. Secundum, quod ille ipse Dei filius, homo factus sit. Hoc enim mēs humana capere nequaquam potest. Tertiū, quod Deus iste de Deo, natus, & incarnatus, sit Iesus Christus dominus noster. O magnum & ineffabile sacramentum. Rei maiestate proculdubio deterremur, sed diuini spiritus bonitate confidimus. Nota est nobis proprij ingenij tenuitas, at notior est Dei optimi maximi virtus, quæ irrationale animal, tam breui momēto imbuerere poterit, vt magno orbis miraculo Prophetam erudierit. Ad horum itaque interpretationem, & declarationē audenter accedimus. Quid enim hoc sacratius sacramento? Quid hac sacramēti huius voluptate iucundius? Qui vbi, quæ mella dulciora? Estote quæso attentissimi.

In primis, innumera sunt sacrarum Scripturarum loca, quæ in diuina illa & supersubstantiali essentia, patrem continentantur, & filium. Nemo nouit filium nisi pater. Et Patrem nemo nouit nisi filius. Pater diligit filium, & omnia dedit ei in manus. Sicut suscitatur pater mortuos, & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Qui credit in filium Dei, habet vitam æternam. Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, nouissimè locutus est nobis in filio. Veteris etiam instrumenti codices, hoc non tacuerunt. Primum enim in Prouerbij legimus quæsiuisse illum. Quod nomen est eius? & quod nomen filij eius si nosti? In Psalmis, Dominus dixit ad me, filius meus es tu. Quod & si Iudaica perfidia ad Dauidē referat, quem Dei filium loco isto credidit appellari, facile refellitur. Nam addit Deus omnipotens, Ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuā, & possessionem tuam terminos terræ. Vt enim hinc incipiamus. Neque hodie genitus est Dauid, in ipsa scilicet æternitate, cui nihil vnquam præterijt, nihil etiam futurū est, nisi

Ioan 1.
Rom 8.
Matt. 11
Ioan. 13.
Ioan. 5.
1. Ioan. 5.
Hebr. 2.
Prou 30.
Psal. 2.
Ibidem.

Psal. 81.
2. Petr. 1.
Ioan. 5.
Rom. 10.
Galat. 4.
Philip. 2.
Psal. 81.

nisi eo modo quo omnia in æternitate disposita sunt, vt fierent in tempore. Sed neque ad vsque terræ limites, Dauidis imperium dilatarū fuit, vel propagatum, si regnorum libris credimus. Ad filium ergo Deo patri coeternum, cuius ditonis omnis terra subiecta fuerit, Dauidis verbum referatur, necessū est. Alio quoque in Psalmo legimus, Ipse inuocauit me, pater meus es tu. Quæ verba ad Salomonem referunt cæci Iudæi, cum tamen velint nolint, ex his quæ sequuntur, alio tēdant. Confestim enim subditur, Ponam in sæculū: sæculi semen eius, & thronum eius sicut dies cœli. Quod si de Salomone, vel apparenter intelligi potest, vos ipsi iudicate. Fateamur oportet mihi credite, hæc omnia de Dauidē, & Salomone dici quidem, sed in alterius figuram, cuius ipsi typum gessere. Nunquàm enim aliter poterunt in eis hæc vniuersa cōpleri, quæ scriptura complenda testatur. Filium ergo Deus habet, quem ipse genuit ante luciferum, & tamen hodie. Ante luciferum inquit, genui te, & hodie genui te. In tempore enim genitus est lucifer, at in æternitate Dei filius: æternitate autem nulla dies vnquam non est hodierna. Vnde & ipse filium inquit. Ante omnes colles generauit me dominus. Et equidem mea sententia, nemo mirari debet, quod Deus generet: mirandum potius esset, si non generaret. Ita enim ipse dicit per Esaiā. Nunquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam? Ego qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero? quæ verba, etsi ad multiplicationē filiorum Israel de captiuitate reuertentium in terram suam referantur, rationem nihilominus efficiunt firmā, & stabilem, vt si ipse alijs generationem tribuat, sterilis non sit. Neque fingi potest, vt similitudine quadam duntaxat generare dicatur, cum in adoptionem nos suscipit. Efficacissimè enim illa ex Dei ore prolata sentētia probare & demonstrare videtur, vt qui alios verè generare facit, & ipse non modo similitudinariè, sed verè gignat. Oportet nanque causam non ignobiliorem esse causatis his, quæ ab ea dependent, vt scimus.

Quia tamen nonnunquàm generationis vocem, creationem ipsam significare perhibetur in sacris literis: scribitur enim in libro Iob. Quis est pluuia pater? vel quis genuit stillas roris? de cuius vtero egressa est glacies? & gelu de cœlo quis genuit? Idcirco ne tale quid putares ex paternitatis, filiationis, atque generationis nominibus intelligi, Deum scilicet esse genitorē duntaxat, & patrē creaturæ cuiuspiam, quod Arrium alioquin acerrimi ingenij virum decepit, additum est in sacris eloquijs, filiū Dei, à Deo genitū, esse verè Deū. Dicitur enim in Euangelio Ioannis. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbū. Verbi enim nomine, filium Dei significari nemo est qui nesciat. Ob id quod subinfertur, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quæsi vnigeniti à patre. Hic est enim vnigenitus ille, de quo iterum dicitur. Vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Cuius & Paulus meminit ad Hebræos. Et cum iterum introducit primogenitū in orbem terræ dicit. Et adorent eum omnes angeli Dei. Neque enim creaturam, sed Deum creatorem angeli adorāt atque venerantur. Sunt & alia loca, quibus filium Dei verè Deum esse conuincitur. Primum quidem, quoniam omnia per ipsum facta sunt, ergo ipse factus non est. Secundo, quoniam nulla creatura quid sit Deus secundum substantiam, demonstrare potest. Omnia nanque, quæ à Deo sunt condita, & creata, à Dei perfectione longè deficient: at Dei filius est imago inuisibilis Dei: splendor gloriæ, & figura substantiæ eius: Deus itaque sit, necesse est. Tertio, quæcunque pater facit, hæc & filius similiter facit. Dicit enim de seipso. Cum eo eram cuncta componens. Et Apostolus. In ipso condita sunt vniuersa, siue in cœlo, siue in terra, siue Throni, siue Dinationes, siue Principatus, siue Potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & omnia in ipso constant. Amplius. Portat omnia verbo virtutis sue, purgationem peccatorum faciens. Deum ergo, est Dei

Iob 38.
Ioan. 1.
Ibidem.
Heb. 1.
Ioan. 1.
Heb. 1.
Ioan. 5.
Prou. 8.
Coloss. 1.
Heb. 1.

filii, & non creatura Dei. Hæc enim nulli creaturæ possunt conuenire, sed creatori tantum. Non tacuit hanc veritatem, veteris testamenti scriptura. Nanque de Dei filio loquens, quem & verbum nominat. Eructauit cor meum verbum bonum. Omnipotens sermo tuus domine, à regalibus sedibus venit. Sic inquit. Sedes tua Deus in sæculum sæculi, virga directionis, virga regni tui, dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vixit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae præ consortibus tuis. Quid enim his verbis apertius, ad ostendendum filium Dei, Deum esse: Deum inquam verè, non similitudinarie solù, non adoptione modo, sed natura. Ita enim interpretatus est Ioannes in altera Canonica. Vt scimus in vero filio eius: hic est verus Deus, & vita æterna. Iam ergo primam partem absoluius, Deum genuisse filium quempiam, qui & Deus est, & continenter generare. Filium item Dei genitum esse, & generari semper, vt nullo vnquam tempore non sit verum quod dicitur à Patre, Ego hodie genui te. Quo autem modo generetur, à me non expectate quaeso. Scriptum est enim, Generatione eius quis enarrabit: Quod itaque Propheta impossibile dixit affatu, quis narrare incipiet? Beatisimus pater Dionysius, omnium post Apostolus theologorum, & primus, & maximus, quanquam theologi nomen nunquam sibi ipse vendicauit, nec alijs tribuit, præterquam Apostolis, & Prophetis; de diuinis nominibus inscripfit suam theologiam, velut qui optimè noscet, nos quidè nomina Dei tractare, rem autem ipsam atque naturam prorsus nobis incomprehensam, & ineffabilem esse. Scimus itaque quod in Deo est generatio. Scriptura sacræ hac voce vtuntur, at rem ipsam, generationis illius vim, modù, nos nescimus; nomen patet, latet quod nomen sine significatur. De creatis hæc rebus agentes, melius intelligimus quam exprimamus: in diuinis è contra, longe melius nominamus, quam quisq; possit mente concipere. Dicam ergo tibi, qualis non sit diuina generatio; qualis sit, tu præcibus impetrare forsân pote-

ris: studio certè sciri nequaquam potest. Nō generat Deus filium, quemadmodum ignis ignem. Ab igne enim lignum calore alteratur, & ad qualitatem, & speciem ignis corpus illud extraneum, transmutatione successiua producitur. Deitas autem, non est forma materiem exigens, nec apud eam est transmutatio, aut vicissitudinis obumbratio. Non itè generat Deus Deum, quemadmodum planta plantam: plantarum nanque humor qui intra eas est, in semen conuertitur, & extra tandem emissus crescit in plantam: qualis modus est & animalium, quæ plantis in generando finitima sunt: ob id quod generare, non animalibus vt animalia, sed quatenus viuientia sunt, quod & stirpibus commune est, conuenire sapientes tradunt. Nanque in his genitum est extra generantem, Dei verò filius nō est extra patrem. Vnus enim est Deus noster: Deus autem non extra Deum. Non potest etiam diuina generatio intelligi, vt sit similis emanationi quam in sensibus experimur. Neque enim à sensu gignitur sentiendi actus, nisi re sensibili mouente sensum. Deus autem ab exteriori nō mouetur: Neque enim esset primum agens. Corporeis etiam organis egent sensitiua vires, Deus autem spiritus est, spiritus carnis & ossa non habet. Si verò intellectuales nros factus spectare volueris, nō talis est generatio illa, qualis hominum. Accedit enim in tempore intellectui humano, verbum quod interiori mente concipimus, quod intentione intellectam Philosophi vocant: At Dei verbum, à patre genitum, Deo gignente coæternum esse perhibetur, Ioanne dicente, In principio erat verbum. Sed nec talis est, qualis Angelorum. Accidit enim intelligere Angelis. Nam nō est idem in eis quodlibet intelligere & esse: ob id quod potentia rationem, summis etiam Philosophis id asseuerantibus, citra controuersiam prorsus exuerunt. Non est itaque substantia intelligentis cōceptum verbum: at Dei filius, idem numero Deus, est cum gignente patre. Ioannes enim clamat, Et Deus erat verbum. En habes negantem theologiam de generatione

ratione filij Dei, illatibi sufficiat: affirmantem nouit ille qui raptus est ad tertium cælum, sed non licuit illam hominibus loqui: cum iam non homines erimus, sed sicut angeli Dei in cælo, tunc videntes Deum facie ad faciem, omnia hæc arcana intuebimur. Quid enim est quod non videant, qui videntem omnia vident?

Secundum quod videndum proposuimus, erat Dei filium, hominem factum fuisse. Hoc enim inter diuina opera, maximè rationem excedit, nihil siquidem mirabilius excogitari potest diuinitus factum, quàm quod verus Deus, Dei filius, fieret homo verus. ita vt eadem persona, verè diuinam, vereq; humanam haberet in seipsam naturam. Vnde non modo Iudæi, sed & Christianorum plurimi, Hebræi, Cherintus, & postea Paulus Samositanus, atque Fotinus grauissimè hac in luce sunt hallucinati. Quo factum est, vt à veritate recedentes, diuersas hæreses ipsi condiderint. Hoc ergo est nostræ salutis mysterium, quod diuina auctoritate tradente confitemur. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Hoc docet Apostolica tuba. Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Et iterum, Misit Deus filium suum factum ex muliere. Prophetæ itè id apertissimis verbis docuerunt, quam vsque in hodiernum diem, velamen positum sit super cor iudæorum. In primis nanq; Esaias, duas vnus hominis naturas breuissimo sermone cōplexus est, dicens. Paruulus datus est nobis, & filius natus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Michæas item, cuius testimonio nullum est clarius, inquit. Et tu Bethleem effrata, paruulus es in millibus Iuda, ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel, & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis. Duplicem namq; egressum Messia astruit verbis istis, Alterum ex Bethleem, alterum à diebus

æternitatis. Primus naturam ostendit humanam. Secundus diuinam inuincibili argumento declarat. Est & testimonium Baruch. Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eum, hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Vaticinium quoque illud. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. Ostendit duas hæc naturas, nanque, non nisi hominem mulier, non nisi Deum virgo concipere potest, quia partus, & conceptus, homo est: quia à virgine, Deus. Quis hæc testimonijs audeat, refragari? Hæc est ergo catholica fides, vt credamus hæc duas naturas vnitas esse, non accidentaliter modo, quo pacto homo vnitur vestimento, sed secundum vnâ hypostasim, & suppositum vnum. Adè vt nostra susceperit Deus, sed tamen propria non amiserit: in homine hominem renouauit, sed in seipso immutabiliter perseverauit: nec inferiorem naturam consumpsit glorificatio, nec superiorem diminueret potuit assumptione. Tam magna nihilominus est vnio, tantumq; sedus vniuersque naturæ, vt totum dicatur Deus, totum dicatur homo, totum vicissim Deus homo, & totum homo Deus. Ita vt quæ Dei sunt, homini illi attribuantur, & Deo quæ sunt illius hominis: quoniam vnus & idem est filius Dei, & filius hominis, de quo vtraque dicuntur. At diuina prædicantur de eo secundum diuinam naturam, humana secundum humanam. Quæ hoc sacramentum mens comprehendere, quæ hanc gratiam lingua valet enarrare? Non sum ego tam hebetis ingenij, vt scrutari, indagare, metiri, finireq; præsumam, modum quo diuinum illud, & sacrum connubium diuinæ, & humanæ naturæ celebratum est. Mihi sat erit, si magna ratione illud factum fuisse vobis omnibus demonstrauero. Sed neque immodicè laborandum erit, si diligenter audire volueritis. Proculdubio nanq; mysteria quæ sunt supra hominis caput, quæ pro hominum salute explicanda

Baruch. 3.

Esa. 7.

Ioan. 4.
Luc. 2. 4.

Philip. 2.

Gal. 4.

Esa. 9.

Mich. 5.

Ioan. 1.

Ibidem.

canda fuerant, si alius quispiam, vel angelus, vel homo docuisset, quoniam non modo hominum, sed & angelorum nonnulli apostatarunt. Scriptum est enim. Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in angelis suis repperit prauitatem. Neque angelis, neque hominibus indubiè credidissent homines: omnibus enim vel hac saltem ratione, vt potè eiusdem naturæ existentibus, fidem imminuerunt hi, qui non steterunt, in veritate. Oportebat autem nos certiorari de veritate docentis. Conueniens itaque erat, vt hominum magister, Deus esset. Ad Deum autem, si in sua permanisset inuisibili maiestate, quoniam lucem habitat inaccessibile, nemo hominum ascendere potuisset, vnus illis demptis, quos equus amauit Iupiter, qui & in carne præter carnem viuens, Deum videre potuerunt. Oportuit ergo Deum esse, pariter, & hominem, vt de veritate nulli posset dubitatio contingere quia Deus: excofationem nemo prætereundere posset ignorationis, quia Homo.

Hunc itaque Dei filium, Deum, & Hominem, Iesum Christum fuisse, tertio loco declarandum est. Id enim molitur in præsentiarum Apostolus. Sed nulla vnquam (vt verum fatear) assertio, dilucidior fuit ista. Nisi enim is fuerit Deus & homo, quis vnquam alius fuit auterit? Mitto penè innumera suæ diuinitatis argumenta, quæ nequaquam mundus si singula scriberentur, capere posset. Hoc vnice fidem facit indubiam, quod ad extremum in ligno crucis, vt nos à morte redimeret interemptus, dum qui eum cruci affixerant, extinctum illum putarent, diceretq; in opprobrium & derisionem, Nunquid qui dormit adiciet, vt resurgat? Ipse seipsum deuicta morte suscitauit, & mors illi vltra non dominabitur. Quid faciet viuus, si mortuus mortem vicit? Ex hac tam admirabili, tam gloriosa, tam subita resurrectione, maximè obstruuntur ora loquentium, & Christi Iesu gloria augetur: non quod in seipsa incrementum suscipiat, quæ decreta non patitur, sed quod magis apud homines innotescat, efficiat-

turq; clarior & manifestior: quod ipse petere videbatur, dum Patrem rogaret hunc in modum. Pater, clarifica filium tuum, vt & filius clarificet te. Mortem interimere, Dei solius est proprium, qui est fons vite, id moriens Christus absoluit, primus immortalis à morte resurgens, cui nimium verè conuenit verbum illud. Ego ero mors tua ò mors, morsus tuus ero ò inferne. Quomodo itaq; non est Deus? Hominem eum iuisse nemo ambigit, quoniam passus est, mortuus est, sepultus est. Inuincibili itaq; argumento colligimus, quod Deus & homo ipse fuerit, & hoc est quod Paulus inquit. Qui, Iesus Christus dominus noster, *Deus est*, hoc est agnitus, declaratus, *filius Dei*, non adoptione modo, sed natura, *In virtute*. Hebraismus est. Vbi enim latini ablatiuus vtuntur, hebrei addunt præpositionem in, vnde illud est. In principio fecit cælum, & terram. Omnia in sapientia fecisti. Deduxisti populum tuum in manu Moyfi, & Aaron.

Sensus itaque huius est, agnitus esse Christum in virtute. id est virtute, vel à virtute quam ostendit ex resurrectione mortuorum. Non quia is alios suscitauerit. Heliseus enim homo erat, qui tamen mortuos mortuum suscitauit: mortuos ergo suscitare non concludit Christum Iesum fuisse Deum, nisi ad modum suscitandi recurras, quia scilicet propria virtute, in imperantis modum hæc mira patrabat: at quod is à mortuis se se excitavit ad vitam, hoc modum suæ virtutis probat in reliquis operibus, quod scilicet verè virtute propria, non alterius operens, ea faciebat, quæ tam mirabilia videbantur. Cauillari possent qui Christi oderunt gloriam reliqua omnia, quæ ipse gessit, at rediuita illius vita, cauillum omnem tellit, excludit omnia dubia, probat singula esse vera, quæ nisi resurrexisset, à perfidis & obstinati animi viris, in dubium reuocari facile potuissent. Ad eò vt basis, & columna christianæ religionis, sit gloriosus iste Christi Iesu triumphus, qua nulla solidior, & fortior: propter quod constantè Paulus dicebat. Si Christus non resurrexit, inan-

inanis est omnis fides nostra. Non ab re etiam videmus Christum Iesum, tot argumentis veritatem suæ resurrectionis probari voluisse, nõ semel neq; bis, non vno argumèti genere, quoniã ex hoc misterio totum negotium penderet. Vides autem, quomodo litera textus optimè his nostris expositionibus respondet per singula. Neque enim est hic sermo de prædestinatione, quod prædestinatus sit homo ille, vni Deo, hoc est natura illa diuino verbo, sed sermo Pauli est, quod hominè illum agnatum est, esse deum definitum est, determinatum, demonstratum, indubitanter assertum citra controuersiam, omniumque calculo comprobatum: ex hoc ipso quod mortuus, in seipso effecerit; quod i alijs toties egerat viuus. Pertinacis nãque & perfrictæ frontis est, negare hoc tam admirabile opus, esse certissimum diuinæ virtutis argumentum. Quod vero interponitur. *Secundum spiritum sanctitatis*. in hunc modum exponitur, vt sit antithesis illius quod dictum est secundum carnem, & planissimus est sensus: secundum carnem est filius David: quod vero secundum spiritum, non sanctificatum vt filij adoptionis, sed sanctificantem filius Dei verè fuerit. Agnatum est ex hoc, quod à mortuis ipse mortuus resurrexit: hoc enim manifestè arguit, quod fuerit naturalis ille filius Dei sanctissimus, qui & alios sanctificare posset & expiare, vt pote Deo æqualis. Hic est verus sensus. Potest tñ & aliter exponi, vt sit sensus, *definitus est*. id est agnitus, iudicatusque & creditus esse filius Dei, secundum spiritum sanctificantem, hoc est per spiritum sanctitatis, ab his scilicet qui non spiritu nequam, sed sancto ducuntur & loquuntur. Vel dici potest tertio, quod ille homo Iesus Christus fuit Deus, per operationem spiritus sancti, vniens duas hoc sce naturas: secundum quod & de spiritu sancto conceptus esse in simbolo apostolico prædicatur: iuxta verbum angeli ad virginem. Spiritus sanctus superueniet in te. Diuini ergo spiritus opere, Dei verbum assumpsit hominem, & homo erectus est in Deum: Deus erat, sed homo factus est, & mansit Deus: susce-

pit humanitatem, non amisit diuinitatem: factus est humilis, mansit sublimis: natus de patre dei verbu, natus de matre verbum caro factum: Veritatem carnis, cum conciperetur accepit ex virgine, & cum nasceretur, integritatem virginis seruauit in matre: omnium naturarum creator et dñs, creauit virginè, in tempore tamen secundum carnem, generandus à virgine. & hoc est quod dicit Paulus;

Qui factus est ex semine David secundum carnem. Nõ enim simpliciter factus est, quoniã & per eum secundum spiritum sanctitatis facta sunt omnia, at secundum carnem factus est. Quod arcanum, quoniam pharisei qui se se legis peritissimos arbitrabantur, ignorabāt. Dicebat enim, Quid vobis videtur de Christo: cuius filius est? Responderūt, Davidis. Ait ergo illis. Quomodo ergo David vocat eum in spiritu dominum dicens. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis? si enim David vocat eum dominum, quõ filius illius est? Et nemo poterat ei respondere verbum. O si euangelicæ lampadi, oculos mentis non oclusos habuissent, quàm facilè respondissent. En Paulus noster. Secundum carnem est filius Davidis, at fm alteram naturam, videlicet secundum spiritum sanctitatis, secundum diuinam maiestatem, Davidis dominus. Per ipsum enim Dei verbum condita (inquit) sunt secula. Dicens ergo. *Secundum carnem*, seruauit verbo suam dignitatem, qua prece dit omnis, & omnibus dominatur. Par etenim fuit, vt et nobis humanitate congrueret, et omnes diuinitate precelleret. Nisi eni fuisset verus Deus, nõ attulisset remediũ, nisi fuisset verus homo, nõ præbuisset exemplum. Hanc autem vnitatem, qua creatura creatori conferitur, intelligentiæ oculis, nec Manichæorum, nec Arij cæcitas videre potuit. Illi enim Christu assertunt nequaquam corporaliter natum vel factum: hi autem contendunt, eum minimè fuisse Deum. Nos fidem catholicam prædicamus, apostolici simboli regulam confitemur. Quod uere Deus, et uerè homo factus ex muliere fuerit Christus Iesus. Ob id enim ipse se se dicebat pater minore

Iob. 4.

Ioan. 8.

1. Tim. 6.

Psal. 40.

Rom. 6.

Ioan. 17.

Osc. 13.

Gen. 1.

Psal. 76.

4. Reg. 4.

Luc. 2.

1. Cor. 15

Matt. 22

Psal. 109.

Ioan. 14. nozem. Pater maior me est: cui tamen sese confitebatur æqualem. Ego & pater vnus sumus. Næq; humanam naturam sub imparitatis, & diuinam declarat æqualitas. Fortasse autem vltra ea quæ dicta sunt, Paulum interpretari possumus, vt Christum Dei filium fuisse, non vnico, sed triplici argumento declarat. *Virtus: secundum Spiritum sanctitatis: & ex resurrectione à mortuis.*

M. ar. 6. Vt virtus, ad miracula referatur, quæ viuens effecit, de quibus dicebant. Vnde huic hæc oia: & virtutes tales, quæ p manus eius efficiuntur. Virtus enim de illo exibat, & sanabat omnes. Spiritus sanctitatis, referatur ad mortem, quæ nos omnes expiauit, & sanctificauit. Resurrectio à mortuis, ad triumphum gloriæ summa vt & vita, & mors, & resurrectio, testimonium perhibeant deitati Christi Iesu. Vel virtus, quidem ad miracula. Spūs sanctitatis ad vitam sanctissimam Christi referenda est, quæ sine peccato vixit, & peccata etiam peccatoribus dimisit. Tertius, ad mortem & resurrectionem simul.

Luc. 6. Quod vero diuinam duntaxat naturam, & carnem Christi commemorat. Apostolus, non vos moueat. Fortasse enim hinc Apollinaris permotus est, vt in Christo animam esse negarit. Videre tamen debuerat Christū ipsū asserentem, Tristis est anima mea. Et nunc anima mea turbata est. Cui non contradiceret Apostolus, cū dicat. Potestatem non habemus in destructionem euangelij, sed in sanctificationem. Dicendum itaque morem esse scripturarum frequentissime, & animam & carnem pro homine toto accipere, Scriptū est enim, Et videbit omnis caro salutare dei. Animæ egressæ de femore Iacob septuaginta. Et nemo nescit carnis & animæ vocibus, vniuersum hominē significari: nempe & totum pro parte, & partem pro toto vsurpari, elegans est loquutionis tropus. Quod spiritū sanctum reformationis humanæ sacramentū operatū fuisse dixerit, non eò tēdit, vt tres illas diuinas personas separatim agere intelligam⁹, sed vt admirabile hæc diuini verbi incarnationem, non alia ratione, quam inestimabili charitate

dei factam fuisse pro explorato habeatur. Ob id enim diuino spiritui eam ad scribit, cui amorem theologi appropriatē competere docent, quemadmodum potentiam patri, filio sapientiam. Vocat autem spiritum sanctum, *Spiritum sanctitatis*, Hebraico quodam, quæ tamen sequitur sapientes omnes. Quæ enim eminenter aliquid habent, si ab eo denominari illa liceat, non significatur nomine diminutiuo, sed principali. Vnde linguam Hebraicam, quia excellenter sanctum esse putant, non uocat linguam sanctam, sed sanctitatis. Hinc legimus oleum exultationis, uirgam drectionis, aquā refectionis, quod oleū valde exhilaret, aqua reficiat, virga dirigit, Spiritus diuinus itaq; spiritus sanctitatis maximo iure dicitur, quoniam est ipsa sanctitas sanctissima, sanctificatque omnes in Christum Iesum credentes.

Quod tertio asserit. *Iesum Christum factum esse secundum carnem ex semine Dauid.* Cautē intelligi oportet. Semen nāque matris est, non famella: Constat autem Iosippum nequaquam agnouisse Mariam, quæ & virgo concepit, & virgo peperit. Primus namque Adamus ille, sine viro & sine muliere plasmatus est. Nos omnes, ex viro & muliere in lucem edimur. Eua sine muliere ex viro cū sopore se se dedisset, miro quodā modo prodijt: consentaneum fuit itaq; vt sine viro ex muliere nasceretur nou⁹ iste *Ar d'vō hēs*, qui in cælis patrem habet sine matre, & in terris matrem sine patre. Hac itaque ratione duntaxat. Ex semine factum, vel genitum fuisse Christum Iesum putate omnes: quoniā ex sanguinibus virginis conceptus est, & his quidem purissimis. Hos autem sanguines, & omnē carnem virginis ex semine parentum traxisse modo humano originem nemo dubitat. Vnde hoc est quod scholastici non aspernandi dicunt. Ex semine genitum esse Christū, non secundum rationem feminalem, sed secundum corpulētam substantiā. Ex semine autem Dauid, quoniam Virgo erat de domo & familia Dauidica. Neq; n. Iosippo nupsisset, nisi fuissent ambo contribules, quoniam iusti erāt. Sequitur.

Heb. 1.
Ps. 44.
Ps. 22.

Act. 4.

Pf. 18.

Rom. 3.
Rom. 10.
Rom. 10.

Isa. 2.

Sequitur. *Per quem accepimus gratiam & apostolatū, vt obediatur fidei in omnibus gentibus pro nomine eius.* Postquam enim Euangelium commendauit ab antiquitate, quia olim promittitū à conditore, nempe quia illud & edidit, & inuulgauit Deus, non angelus, non homo; A subiecto, quoniā de filio Dei differit. Nunc alia ratione ipsum extollit, quā videlicet vbiq; terrarū disseminandum, annunciandumque fuit: Lex vetus, vni tantum populo concessa fuerat, Iudææ fines non excessit, at faustu hoc euangelium, quoniam optimum, omnibus populis, & Scithis, & Thracibus predicandum erat apostolorum voce, vt in fines orbis terræ potentissimum. Christi Iesu nomē propagaretur, quod vniuersi homines salui fierent. Neq; enim est aliud nomen sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri, nisi nomen Iesu, inquit Diuus Petrus. Hoc namq; est, quod Dauid ille uatum eximius, dixerat, In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Præteritum ponens vice futuri, prophetarum more, quod in Deo ipso fienda iam facta sint. Et tanquam facta conspiciuntur, vt supra annotauimus ex Isaia. Hoc itaque loco Paulus, non Euangelium modo, sed & Christum commendat à munificentia, quoniā omnibus gentibus, ditissimos ipsius sui Euāgelij thesauros effundit quā liberalissimē: nulli parcus est, omnibus beneficus. An Iudæorum Deus tantum: nonne & Gætium? Idem enim est dominus omnium, diues in omnes qui inuocāt illum. Quomodo autem inuocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo autem credent, sine prædicante? Fides enim ex auditu est. Quomodo autem prædicabunt nisi mittantur? Propterea ergo misit apostolos suos in vniuersum orbem, vt docerent omnes gentes obedire fidei, credere: quod credentes illū inuocare, id est intus vocare possent, & inuocando saluari. Omnis enim qui inuocauerit nomen domini, saluus erit. Hoc est ergo quod agit Apostolus, fortassenon sui ipsius tm, sed omniū apostolorum, qui Euangelium annunciarunt, vice loquens. *Per quem, scilicet Ie-*

sum Christum, Dei & hominis filium. *Accepimus gratiam.* Vt crederemur ipsi, vt iustificaremur, vt gratificaremur. *Gratificauit enim nos in dilecto filio suo Deus omnipotens. Et apostolatū,* vt alijs prædicaremus. Recte autem dicit *accepimus*, non ipsi comparauimus; accepimus tantum, dono dedit Deus omnipotens per Iesum Christum. *Et gratiam, & apostolatū.* Sed nonne & apostolatū gratia est: sanè gratia est, sed non gratifica, & vnice gratis data. Iudas namque apostolus fuit, nec tamen apostolatus illum Deo gratum efficere potuit. Quo noui isti Theologi perbellè refelluntur, qui summas hosce sanctæ ecclesiæ dignitates, peccatis letalibus prorsus ammitti existimant. Is namque verè apostolus fuit. Ego vos elegi duodecim, (dicebat Chrs) & vnus ex vobis diabolus est. Vnde & Petrus illum fuisse Episcopū ea contione, quam habuit coram omni ecclesia, pro deligendo altero, qui in illius album scriberetur, testatus est. Oportet (inquit) vt impleatur scriptura. Episcopatū eius accipiat alter. Quem tamen perditissimæ vitæ fuisse nemo nescit. Grās siquidem gratis datas, non fugunt crimina, quoniam criminibus nō aduersantur, vt gratificæ. Cur autem, & quo fine Paulum, apostolico munere fecit Chrs insignem, reliquos quoq; duo denarij chori apostolos? *Vt obediatur fidei.* Hoc est quod alibi dicebat. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentes vlcisci omnem inobedientiam, cū impleta fuerit vestra inobedientia. Propositum Christi, Pauli, & Apostolorū erat, vt munitiones Græcorum, sophismata, sillogismi: Turres Iudæorum, animi pernicitiæ, atq; durities prædicationum tubis corruerēt, sponteque Iudæi & Græci colla chriane fidei subijcerēt; Non illi rationes, argumenta, sapientiā quarerent: non hi signa de cælo efflagitarent: vtriq; mox audito Euangelio obedirent, & crederent, & credentes iuncta fidei charitate operarentur. Neque enim obedimus Christianæ fidei, si nuda tantum credulitate Christo inhereamus. At si iacto fidei fundamento super-

Eph. 1.

2d

Ioan. 6.

Act. 1.
Ps. 108.

2. Cor. 10

2d

2d

super-

superedificemus aurum, argentum, & lapides pretiosos, propterea non dixit Paulus vt credat, *Sed vt obediat fidei.* Fides autem vtrumque præcipit, vt credamus primum corde, oreque confiteamur, & deinde vt opemur. Ob id Paulus alibi inquit, In Christo Iesu, neque Circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, non nuda, atque per charitatem operatur. Quo quid aperit ad illos conuellendos, qui vnam fidem extollunt, omnibus operibus reiectis? Non iam ergo inquit Apostolus, obediendum est legi o Iudæi: non Romanorum idololatriæ, o gentes, obediendum est fidei Iesu Christi. Iam implendum illud est, Ecce dominus vnus, & nomen eius vnum. Vnde subdit. *In omnibus gentibus.* Quod & fortasse addidit Paulus, vt Iudæos pungeret, si hac voce gentium, non etiam Israheliticæ populi intelligantur. Sed hi tantum, quos comuni vocabulo gentiles appellare consueuimus; In sinuans, longe maiorem vberiorque fructum allaturas getes quam Iudæos. Ob idque illos abijciendos, illas vero in Christi ecclesiam recipiendos. De Iudæis enim scriptum est. Tota die expandi manus meas, ad populum non credentem, sed contradicentem mihi: De Gentibus autem. Inuentus sum à non querentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant. Quod vero dicit, *Pro nomine eius.* Ad illud refertur, Accepimus gratiam & apostolatam. Et sensus est, Vice Christi Iesu munere fungimur apostolico. Ascendens nanque super cælos Christus Iesus, apostolis vices suas commisit, dicens. Sicut misit me pater, & ego mitto vos. De Paulo quoque dixit Anania: Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram regibus, & gentibus, & filiis Israhel. Ob idque Apostoli docuerunt, quasi ab ipso Christo Iesu, cuius legatione fungebantur, non quasi ab eis dicta & asserpta sint, nõ debeat ab auditoribus in dubium arguta curiositate, vel irreligiosa temeritate reuocari, sed pia mente credi atque suscipi. Neque enim mysteria Christianæ fidei cõprehendi possunt ratione, sed fide simplici tenenda sunt; defendi possunt, quoniam demõ-

strationis vim habere nequaquam valent. Argumentationes vniuersæ, quæ contra ea à mundi sapientibus adducuntur, vel topicæ sunt, vel sophisticæ omnes, quoniam falsum demonstrari non potest: verum siquidem esse oportet, quod scit. Attamen ronis humanæ capacitatem excedunt, quæ diuina reuelatione docentur; propterea quia rationem superant, demonstrari non possunt: ad eò vt à nonnullis credantur esse naturali cognitioni contraria, quod esse penitus impossibile, ipsa ratio naturalis ostendit, quoniam verum vero contrariari nequit. Quod optimè meditatus Paulus dicebat. Prope est verbum in corde tuo, hoc est verbum fidei quod prædicamus. Illa ergo particula, interposita est per parenthesis. (*Vt obediat fidei in omnibus gentibus.*) vt litera sic legatur. Per quæ accepimus gratiam, & apostolatam pro nomine eius, vt obediat fidei in omnibus gentibus.

In quibus estis & vos vocati Iesu Christi.

Quod verbum magna ratione adiectum est, ne tantum apostolus Romanus argueret temeritatis, quod suæ ipsorum vrbi, vbi iam Petrus apostolorum Princeps prædicaret, literas ipse daret pro eis cõfirmandis, quos sanctissimus ille, & constantissimus senex, Christi nomine & dignitate heres, instituerat. Videbatur siquidem primo aspectu, falcem in alienam messem mittere, & in alterius labores introire. Nõ ita est Romani, nõ ita est. Apostolus sum ego omnium gentium, inquit Paulus, qui operatus est Petro in apostolatam circuncisionis, operatus est & mihi intergentes. Ille dignitate maior est, omnis apostolici collegij vertex; at euangelizandi munere, par est mihi: Et Roma vrba vrbs est gentium: ne queso itaque miremini, quod ad vos ipse scribam, & quod alij tanto labore feminarunt, ipse mettere velle videar. Qui sub Moses pedagogia, instituti non fuere, apud eos omnes, Euangelicæ prædicationis munus à Christo, non cum in terris moriturus viueret, sed postquam ad cælos triumphaturus, perhéniterque regnaturus ascendisset, est mihi demandatum. In his, vel inter vos estis & vos.

Noa

Non dicit, horum principes estis vos, ne Romanorum foueat insolentiam, sed inter hos estis & vos, ne ceteri inflato animo dominari desiderent, tanquam qui ceteris sint pares natura, non superiores.

Estis autem vocati Iesu Christi. O gratia singularem. Non aspernatus est vestram tyrannidem: non idolorum cultum: non veri dei ignorationem, non sceua bella, nec mores impudicos: non prophanos ritus. Vos quoque, vos inquam, qui omnium gentium seruibatis erroribus, ad disciplinam veritatis imensa sua liberalitate vocauit. Quò eras Roma per diabolium tenacius illigata, eò per Christum es mirabilius absoluta. Te, quæ barbaras domuisti nationes, indomita, iugo suauissimo dei filius edomuit. Altissimis Philosophorum, & Oratorum sectis intumueras, ad humile Christi Iesu doctrinam es euocata. Gratiam, gratiam vocantis agnosce Roma, qua de profundissimis errorum tenebris, ad euangelicam lucem conuersa fuisti. Nullo tuo opere id meruisti Roma, summo supplicio digna eras, sed misericordiam consequuta es. Non vltro adisti Christum, ipse te acciuit; nihil est tua virtute actum: gratis te euocauit Deus, donum est, non merces, gratia non præmium hæc diuina vocatio. Vocauit autem, non modo per Iudæos illos, qui ad urbem vram prædicaturi accesserant, atque per Petrum Apostolorum principem, sed & vocauit ipse: interius vris spiritalibus auribus nescio quid insufurrans. Neque enim præconum voces quicquam efficiunt, quantumuis viues, & efficaces, nisi cordibus in sonet diuinum susurrum, de quo dicitur. Quasi furtiuè suscepit auris mea venas susurrus eius. Nram est circumuagati, & euangelium prædicare, at Dei audientibus persuadere. Hac ergo duplici vocatione vocati estis. o Romani, interiore, scilicet & exteriori. Notandum est autem loquutionis modus. *Estis vocati Iesu Christi.* Sicut enim inclat Venetiarum vrbs, patres illi primores, Rogati, sine vlllo apposito dicuntur, quo etiam modo qui ad auxillum Rei bellicæ tanquam amici accersiebantur,

à Romanis, euocati dicebantur; ita qui ad Rempublicam Christianam vocantur, vt illius sint membra, sine adiecto alio, *Vocati Christi Iesu*, ab Apostolo appellantur.

Vide autem quàm assidue inculcat vocationis nomen; Paulus seruus Iesu Christi, vocatus apostolus. Estis & vos vocati: Et infra. Vocatis sanctis, volens scilicet nos admonere diuinæ beneficentiæ. Neque enim ad Christum accedere posset quis, nisi vocatus, non modo exterius, sed interius à Christo. Sol em sine sole non videmus, ad Christum sine Christo non accedimus. Non vos (inquit) me elegistis, sed ego elegi vos. Vnde hi sunt gradus, quibus ad supernam illam Hierusalem ascendimus. Trinus est, diuina vocatio, quæ est signum æternum illius electionis, de quo dicitur, Elegit nos in ipso ante mundi cõstitutionem. Secundus est, nræ mentis spontaneus assensus, atque fides. Qua vocanti libere credimus. Tertius, Charitas, quæ est fidei forma. Quartus est, bona voluntas, atque, propositum bene operandi si tempus adsit. Quintus, est bene operari: Sextus est perseuerantia. Qui hos sex gradus scandere potest, & septimum facile conscendet æternæ felicitatis. Initiu ergo salutis est, gratuita dei vocatio: Nimirum itaque, si ab illa magè penes Paulum hunc diuinæ gratiæ præconem uocalissimum, christicolæ nomé accipiunt. Hactenus personam salutantem, illius munera, munerumque dignitatem, habetis. Audite nunc quibus salutem dicit, & quam salutem præcatur illis.

Omnibus qui sunt Roma, Dilectis Dei vocatis sanctis. Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & domino Iesu Christo. O quam alienus est ab omni assentatione Paulus apostolus. Non patritijs primum, & vris consularibus salutem dicit, postea plebeculæ & pauperibus, promiscuè reiecta omnium graduum differèntia, *Omnibus* (inquit.) *Qui sunt Roma, dilectis à Deo. Vocatisque sanctis,* omnibus inquam Christi Iesu fidelibus. (neque enim ad infideles qui Romæ erant, hæc ipsa Epistola dirigitur. Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare?) gratiam opto, pariter atque pacem. Apud Deum nanque,

Gal. 6.

Zach. 14.

Esa. 65.

Ibidem.

Ioan. 20.

Act. 9.

Rom. 10.

Rom. 10.

Iob 4.

Ioan. 15.

Eph. 1.

1. Cor. 5.

Gal. 3. Nanque non est personarum, horum scilicet graduum temporalium respectus vel exceptio. Non est apud Deum seruus & liber, mas vel femina, idiota vel nobilis, Iudæus vel gentilis, barbarus vel scitha, diues vel pauper, ille grauior, qui melior, non qui potentior. Terrenas hæc conditiones non aspiciunt omnipotens, omnes ipse pariter fecit honoris, nihil serui ex seruitute, damni expectent, nihil lucri nobiles ex ingenuitate, paruum & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus. Extremæ ergo impietatis fuerit, ob res terrenas, in cælestibus discernere homines, quos Deus voluit esse pares. Vnã itaque merito Apostolus, omnium prædicatorum magister, equã & parẽ omnibus salutationem transmittit. Attende autem Apostolica verba. *Omnibus dilectis Dei.* Qui Christiano nomine censentur, omnes, vocat dilectos Dei: Cur? vt ad diligendũ Deũ prouocentur. Diligatis dominum, quã ipse prior dilexit nos. Cur? Non enim est certum, an omnes Deum diligant, qui Christiani sunt, sed certũ est quod omnes diliguntur à Deo. Non autem exiguum dilectionis signum est, quod fecerit nos nasci ex Christianis, nõ ex Turcis, aut Iudæis. Cur? Vt intelligat omnes, hunc esse omnium bonorum fontem, diuinam scilicet dilectionem, non qua Deum diligimus, sed qua à Deo diligimur. Non est magna felicitas amare principem, sed amari à principe; vt ergo felicissimos significet esse Chrm colentes, appellat eos dilectos dei. Quid enim mali euenire potest his qui à Deo diliguntur, cum ille etiã mala omnia verat in bonũ? At principes diliguntur quandoque, non diligunt, Deus diligit omnes qui eum diligunt. Neque enim diligimus, nisi primum dilecti. In hoc inquit est charitas Dei, non quod nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Ne autem generale quidpiã intelligeres hoc ipsa dilectionis voce, qua describitur, Diligit omnia quæ sunt, & nihil odit eorum quæ fecit. Neque enim odit Deus Mauros, Teucros, aut Iudæos, quod ipse in eis non fecit, odio habet, nempe

impietatem: at ipsos quos fecit, qua ratione fieri potest, vt non diligit modo, sed amet? Propterea addit. *Dilectis Dei vocatis sanctis.* Hæc ipsa est dilectionis ratio, qua Chrm Iesum piẽ colentes profecquitur Deus; nempe ita diligit singulos, vt omnes velit esse sanctos: ne mini quoque deest, quod minus vnusquisque iustus efficiatur, & sanctus, modo ipsi diuinæ opi deesse nõ uoluerint. Eorum culpa est, si sancti nõ euadunt, quoniam diuinæ gratiæ pertinacissimo resistunt liberæ voluntatis arbitrio. Ipse enim quos ad Chri Iesu Euangelion euocat, vocat vt sint sancti, non quia sancti essent vocantur à Deo, sed nec, quia sancti futuri essent: at ideo vocantur, vt sancti euadant. Dilectio itaque uocationem præcedit, & uocatio sanctitatem. Non vocantur nisi dilecti, non sunt sancti nisi vocati, quoniam uocatio initium est sanctificationis, & dilectio causa uocationis. Nemo uerò dicat, hæc uerba *Dilectis Dei vocatis sanctis*, contrahere ly omnibus, vt sensus sit, non omnibus Chriianis, sed tantum prædestinatis directam esse epistolam: Nam quis scit se esse prædestinatum? Nemo, nemo igitur eam legisset. Dicendum ergo est, quod omnibus Chriianis directam fuit, & omnes ille pro prædestinati habuerit, & omnes item prædestinatos esse piẽ diuina gratia credebatur, vt uerè credere quisque oportet.

Attendite quẽso præterea hoc in loco epistolam tanti Apostoli mentem, sciebat, ex Chriianis qui Romæ erant, plerosque in agro dominico, inter sanctas segetes feminasse Zizania, & ansam dedisse tantæ seditioni, quæ in animarum multarum perniciem, heũ nimium increuerat: omnes tamen Chriianos indiscriminatim, pius Apostolus existimat esse à Deo dilectos, uocatos, vt sint sancti, hoc nimirum est, prædestinatos. Discite, discite à Paulo piẽ de omnibus iudicare, neminem putate à Deo derelictũ, præter paucos illos quos scriptura sacra commemorat, Pharaonem, Esau, de quibus illud nimium uerè dicitur. Considera & uide opera Dei, quia nemo potest corrigere, quem ille despexerit. Adeste, adeste omnes qui doceris, acsiuiffe

acsiuiffe sibi paucos quosdam Deum, quod prædestinati dicuntur: illosque saluatos iri, cæteros omnes reprobatos esse, & æterno interitui emancipatos, etiam, citra eorum culpam, vna duntaxat Dei uoluntate & placito. En noster Paulus, omnes qui Chro credunt, arbitratur uocatos esse vt sint sancti. Hæc autem uocatio, prædestinationis diuinæ effectus est: neminem itaque credit diuina ope destitutum. Quos enim reprobauit, non uocat vt sint sancti: ad gratias gratis datas uocat quidẽ & promouet, sed ad sanctitatem absit vt quecipiam uocet quem odio habuerit. Putate, putate ergo Deum uelle omnium & singulorum qui sacro Chri Iesu lauacro sunt regenerati, salutem & gloriam: Et propterea uocare omnes vt sint sancti: sed eorum uitio euenire, vt quemadmodum sunt uocati; non sint etiam & electi: Multi (inquit Chrs) sunt uocati, pauci autem electi: Quod uocati sint multi, diuinæ est gratiæ, quod non omnes uocati sint electi, humanæ libertatis; quoniam diuinam uocem plerique obaudiunt, uoluntaria surditate, de quibus dicitur. Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surde obturant aures suas, quæ non exaudiet uocem incantantium, & uenefici incantantis sapienter. Ob id non citra mysterium hortatur Apostolus, Ambuletis dignè in uocatione qua uocauit uos Deus; Et Psaltes. Si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra. Neque gratis conqueritur omnipotens, Vocauit & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret me. Et Dei uerbum caro factum. Tota die expandi manus meas, ad populum non credentem, sed contradicentem mihi. O utinam, non plerique Deum obaudirent. Ego sto inquit dominus ad ostiũ, nempe cordis interioris, nobis nescio quid insufurrans, & pulso, non semel, neque bis tantum. Aperi mihi, si quis aperuerit, & audierit uocem meam, intrabo ad illum, & cenabo cum illo, & ipse mecum. O ampla præmia. O operam cenam, quæ proculdubio citra rationẽ promitteretur, nisi nos à Deo uocante, nostro libero arbitrio, (heũ ni-

mium libero) resillire possemus. Quid enim præmij promeremur, si necessitate Deo paremus, non uoluntate? Audi, Audi quid dicat Iobus ille de quibusdam. Dixerunt Deo, recede à nobis, uia scientiarum tuarum nolumus. Hi ergo uocantur quidem, & uocantur vt sint sancti: Sed id ad quod uocati sunt, suo ipsorum uitio non assequuntur. Vnde illud, Volui congregare filios tuos sub alas & noluisti. Magna itaque ratione Apostolus, uocatos omnes chisticolas inquit fuisse, vt sint sancti. Hic enim est sensus uerbi illius. *Vocatis sanctis.* Possunt tamen & separatim legi. *Vocatis, sanctis.* Mos nanque est scripturæ sacre, & præcipue apostoli huius, fideles omnes, sanctos appellare, etiam uiuentes. Cum homine sancto assiduus esto. Ora pro nobis, quia mulier sancta es. Paulus apostolus Ecclesiæ quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis, qui sunt in uniuersa Achaia. Paulus & Timotheus omnibus sanctis qui sunt in Chro Iesu, cũ Episcopis & Diaconibus. Paulus apostolus his, qui sunt Colossis sanctis & fidelibus. Mihi omnium sanctorum minimo. Sanctum latinis quãdoque sonat execrabile, neque procul à scriptura sacra. Nã Genesis trigesimo octauo, meretrix appellatur sancta, vt scilicet sit locutio per antiphrasim. Ita quoque sacrum accipitur pro immundo & contaminato, vt Auri sacra fames. Sed communiter sanctum, purum dicitur & immaculatũ *αγιον*, uel *αγιους*. Itẽ et inuolabilia, ueneranda, & firma, dicitur sancta. Vnde populus Israel dicitur sanctus, sacerdotes, templa, uasa, quia dedicata Deo, & quasi participantia diuinis honoribus, quæ uoluntate, aut tangere nefas erat. Vnde mirandum est, & ualde mirandum, cur qui sacra scripturam, & præcipue Paulinam theologiam profitentur, & Paulum omnium errorum asylum constituunt, tam uehementer detractent sanctissimum summi sacerdotis nr̃i Romani Pontificis nomen. Si nanque Paulus fideles omnes, sanctos appellat. Cur non Episcopi qui præsent sanctiores? Summus Pontifex, qui & Episcopis eminet, sanctissimus dici debet. Hinc Leonis Pa-

Matt. 20.

Psal. 57.

Eph. 4.

Psal. 94.

Pro. 1.

Esa. 65.

Apo. 3.

Ecc. 7.

pæ Primo, in Concilio acclamatum est, Viuat Leo Sanctissimus & Oecumenicus. Diuus ille Hieronimus, ab omni adulatione prorsus alienissimus, cum ad Damasum Pötificem scriberet. Beatissimo (inquit) Papæ Damaso. &c. Hac autem sanctitatis appellatione, vtuntur sacræ literæ, quod præter Christianos, Euangelion gentes omnes appellet imundas: Et in testamento veteri, præter Iudeos, quibus vnica data lex fuerat, idola colerent, vniuersi populi, dicerenturque ob id in opprobrium, canes, & incircuncisi.

Sed si Romanos omnes, Apostolus arbitratu esse abs Deo dilectos, & vocatos, atque sanctos, quomodo illis gratia optat: Iam in diuina gratia constituti sunt, qui à Deo diliguntur. Præcatur eis gratiam subsequente, atque cooperantem. Oportet enim semper orare, Ne proicias nos in tempore senectutis. Cum defecerit virtus mea, ne dere linquas nos domine. Misericordia dñi præueniet me, & subsequatur me omnibus diebus vitæ meæ. Et ne nos inducas in tentationem. Idcirco Ecclesia orat. Tua nos domine gratia præueniat, & sequatur. Actiones nostras que sumus domine aspirando præueni, & adiuuando prosequere, vt cuncta nostra oratio & operatio, à te semper inci piat, & per te cepta finiatur. Sicut enim non nisi Deo spirante bene volumus, ita non nisi ipso adiuuante perficimur. Deus enim (inquit) operatur in nobis & velle & perficere, non tamen sine nobis. Gratia Dei mecum, dicit Apostolus: & iterum. Vestram salutem operamini. Ob id præcabatur Psaltes. Fiat manus tua super virum dexteræ tue, & super filium hominis quem confirmasti tibi, & non discedimus à te: ne frustra in commotionem pedem meum. Non tradas me à desiderio meo peccatori. Multis enim data est gratia, quibus non data est perseverantia. Hoc ergo optat Romanis Paulus, vt quemadmodum Deus fecerat vt increduli crederent, ageret vt credentes, perseverarent, qui præuenerat vt conuerterentur ad Christum. Subsequeretur, ne auerterentur à Christo. Nanq; & post

acceptam gratiam gratificantem, nos Deo patri per Iesum Christum, indigemus adhuc diuino auxilio, quod continenter regamur & protegamur, ne à semel accepta gratia, malè viuentes excidamus. Cuius ratio est duplex, & generalis, & particularis. Generalis, quidem, quoniam nulla creatura, in quem uis actum, nisi à Deo moueantur omnes, ob id quod prima omnium causa est prodire, valet: neque enim secundæ causæ mouent, nisi à prima moueantur. Particularis vero, quoniam natura hominis, licet gratia gratifica sanetur quo ad mentem, nihil minus in huius vitæ statu, est semper in homine corruptio & infectio quædam: quo ad carnem, fomes illi & lex membrorum per quam seruit legi peccati, & quod non vult malum agit, vt dicit Apostolus. Remanet etiam in intellectu quædam obscuritas ignorationis, secundum quam dicitur, Quid oremus, sicut oportet, nescimus. Plerumque enim expedientia nobis, nos ipsi declinamus, petimusq; noxia. Cum enim nec nos ipsos perfecte cognoscere valeamus, ni mirum, si quid nobis conducatur, ignoramus. Vnde illud est, Cogitationes mortaliu timide, & incertæ prouidentie nostræ. Propter hæc itaque opus est, vt in cunctis ad Deum recurramus, qui nos sua manu sustentet & dirigat, ac protegat, quoniam omnia ipse nouit, & potest: aliter enim, liberum nostrum arbitrium, inter tot impedimenta occurrentia, infirmitatem carnis, obscuritatem intellectus, abduceret à gratia. tollendo scilicet usum gratiæ, & trahendo ad infirma carnis. Facilis nanq; descensus auerni, sed reuocare gradum, superasque euadere ad auras, hoc opus, hic labor est. Quia ergo sicut non ascendimus, nisi Deo nos sursum agente, ita non discedimus, nisi permittente Deo. Orandum est, ne permittat. Ita enim fit, vt nemo audeat sibi quicquam arrogare. Ob id Paulus dicit. Qui se exultimat stare, videat ne cadat. Noli extolli sed time. Ex Deo enim est quod stamus, ex nobis quod cadimus. Ita nanq; dicit Paulus, Voluntati enim Dei stat quod stat, & iterum. Potens est Deus statuere illum;

Hier. 32.

illum; Et Deus optimus maximus per prophetam. Timorem meum dabo in corde eorum, ne recedat à me.

Esa. 32.

Non modo autem gratiam præcatur Romanis, sed & pacem. Gratia (inquit) & pax. Maximè enim pace indigebant Romani, quorum seditiones & odia, iam iam formidabile bellum excitarant. Fortassis autem, pacem illam Romanis exoptat, cuius intuitu bellamur omnes hoc in agone constituti. Pacem scilicet illam perhennè superne patriæ, de qua dicit. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in requie opulenta.

Gratia & Pax. Gratia secundum communem loquendi modum, tria significare solet & tripliciter sumi. Primo enim, significat fauorè, vel dilectionem tantum alicuius, vt cum dicimus, hic habet gratiam Cæsaris, id est Cæsar diligit eum. Secundo, sumitur pro dono aliquo gratiæ donato, vt cum dicimus, facio tibi hanc gratiam. Tertio, pro recompensatione beneficii accepti, secundum quod dicimus agere gratias. Secundum pendet ex primo, tertium ex secundo. Nam ex amore donamus, ex donis autem gratiarum actio nascitur. Gratia & Pax. Primum autem gratiam, deinde pacem, quoniam qui in Dei gratiam receptus non fuerit, pace vera nequaquam frui potest. Non enim est pax impijs, inquit Dñs. Dicebant pax pax, ait Vates ille egregius Hieremias, & non est pax. Cum dixerint gaudium, & pax, & securitas, inquit Paulus. repentinus eis superueniet interitus. Quo pacto bone Deus, in pace degere possunt impij, quod conscientia semper bella gerunt, & cum hostes non habeant, secum certant?

Esa. 48.
Hier. 6.

1. Thef. 5.

A Deo patre nostro, & domino Iesu Christo. O miram verborum energiam. Si Deus est, scit. Si Pater est, vult. Si Dominus est, potest. Si Noster est, omnino efficit, vt gratiæ compotes, pace spiritali, & hic & in futurum perfruamur, modo nos illi non videat pertinaciter aduersantes. Si Iesus est, id est Saluator, gratiam quomodo non elargietur vt saluari valeamus? Si Chrs est, id est si vnctus est, quomodo non effundet in nos omnes oleum misericordiæ & pa-

Rom. 7.

Rom. 8.

Sap. 9.

1. Cor. 10.
Rom. 11.
Rom. 14.
Ibidem.

cis, cuius symbolum est olea? Quem ergo supra, filium Dei appellauit secundum spiritum sanctitatis, Iesum Christum, nunc eundem dicit, deum patrem, & dominum. Vt intelligas, quoniam non est nisi vnus Deus. Licet nanque Deus generet Deum, non sunt tamen duo Dij, duo Diui, duæ personæ diuinæ vtique vnus tamen, & non plures Dij. Non in cassum autem tot nominibus appellat Christum Iesum, Deum, Patrem, Dominum, & Nostrum. Vt discas eum reuereri tanquam Deum, mettere tanquam dominum, diligere tanquam patrem, zelare tanquam nrm. O quantum inuoluit diuinæ gratiæ charitatis, nos hominum, Deum verum & viuum, sumus in dominum & patrem nacti: non id vnquam merueramus antequam fieret, diuina charitate factum est. Dilectio enim gratiam; gratia pacem diuinam nobis est elargita. Vnde cum primum cæli aperti sunt, & diluuium illud sacrum factum est, quo ad nos gratiarum imbres ruerere ceperunt, cecinerunt angelorum chori, In terra pax.

Luc. 2.

Primum quidem gratias ago deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis; quoniam fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo. O felix exordium, verè beatissimo huic Apostolo conueniens & decorum, quo docemur omnium bonorum decimas, hoc est summam omnem, quam in nobis, vel in alijs virtutum & gratiarum esse cognoscimus, Deo optimo maximo persolvere & referre. Quid melius, aut corde gerimus; aut prominus ore quam Deo gratias? Hinc Ecclesia omnia officia complet in hanc vocem, Deo gratias. Nihil est, quod illi displiceat magis, igratis animis. Nihil item est, quod illum oblectet æque, ac hominum gratitudo. Hinc Apostolus hortatur. In omnibus gratias agite. Propter quod pius ille & sanctissimus pater Augustinus. Gratias (inquit) tibi in omnibus agere debeo domine, in prosperis, quia consolasti: in aduersis, quia castigasti: antequam essem, quia me fecisti: cum essem, quia salutem dedisti: cum peccassem, quia indulxisti: cum in periculo essem, quia adiuuisti, cum perseverassem, quia coronasti. A gratiarum actione ergo, bo-

1. Thef. 5.

nus magister, qui primū facit quod docuit, Epistola feriem & tractatum est exorsus, vtpote qui primitias Deo offerendas esse frugum omnium, apprimē nouisset legem edoctus. Captat itaque hac gratiarum actione, beneuolentiam Romanorū. Sed quid est hoc, pro quo gratias agit? Magnum profectū & admirabile donum, ingens & memorabilis gratia, communi omnium Christianorum exultatione veneranda. Quæ nam? Roma, vniuersi ordinis Imperatrix & domina, cuius nomen ubiq; terrarum latissimè, & magna cum gloria celebrabatur, quæ multis aucta victorij imperij sui iura, terra, marique distenderat, olim furebat in Christianos omnes, nunc christianam fidem proficitur, & colit, predicante Petro, qui magna ratione apostolici ordinis senatorum primus, ad arcem fuerat destinatus imperij, inuictæ crucis trophæum, supplicium miserorū olim, modo nobile signum imperij amplectitur, adorat, Christianiq; nominis suscipit dignitatē. Quo fit, vt crucifixi virtute, in dei gratiam recipiatur, quam olim infamis sculpulum Deorum cultus, reddiderat inimicam. Vniuersas demum omnis orbis regiones, tantæ mutationis, quam fecit dextera excelsum, publica fama peruolat, quæ etiam vires acquirit eundo, placet compluribus Romanorum exempla sectari, quorum antea, vt parent imperio, in Christi assecras tanto furore grassabantur. O magna ergo exultationis materies, & quod Christi in go Roma colla subdiderit, & quod ad extremas & barbaras nationes, cum tanta Christi gloria iam hæc fama peruenerit. Hęc itaque duo sunt, pro quibus se se continenter, Romanorum vice, Deo gratias agere dicit Apostolus, quibus Romanos omnes sibi maxime conciliat, reddiditque in rethoris modum beneuolos cælesti illa, & melliflua lingua: significans velle se se Deo optimo maximo præcipua hac ratione perpetuo teneri: quod tantam urbem, in orbis vertice sitam, ad extremū miseratus, summa illa bonitate, de tenebris ad hanc lucem deduxerit, & ex maxima peccatorum colluue, ad tantæ dignitatis fasti-

gium insperato prouexerit. *Fides uestra annunciat. Olim prænu-
ciata, nunc autem annunciat. Cum
Chrs venturus esset, prænu-
ciabatur, cum venit, annunciat. Prædixerunt
Prophetæ fidem gentium. Apostoli
gratulantur impletum: de futuro est p-
missio, de præterito gratiarum actio.
Est autem hiperbola in apostolicis ver-
bis. Fides (inquit) uestra annunciat in
vniuerso mundo. Cuiusmodi & in loco
illo Euangelij. Et videbit omnis caro,
quod os domini locutum est. Et alibi,
Exibat ad Ioannem omnis Hierosoly-
ma, & omnis Iudæa. Et iterū, Totus mū-
dus vadit post ipsum. Per hiperbolem
dicitur, Romam toti orbi imperasse.
Est ergo & hiperbola, cum dicitur, eo-
rum fidem fama omnes peruasisse ter-
ras & regiones. Magno autem myste-
rio diuinitus hic apostolus, Romanos
demulcet laudib; hisce, ut quæ gra-
uia mox illis obiecerit, leuius ferat. Per
ro enim rigida increpationis vulnus &
plaga tumens, refecanda erant, vt cōua-
lescerent. Debuit ergo sapientissimus
hic medicus, eos antea leuissima manu
palpare, & oleo inungere lenitatis.
Attende autem, quod non Romanorū
virtutibus, iustitiæ, prudentiæ, religio-
ni, magnanimitati gratulatur, sed vni-
cæ fidei, quoniam omne quod non
est ex fide, peccatum est. Multæ procul
dubio fuerunt Romanorum virtutes,
quibus orbis imperium promerere
præceteris, quamuis supra hominum
vires sit certo examine, merita iudicare.
Regnorū Deorū reuerentia in pri-
mis. Qui enim ad templa confugis-
sent, ipsis vrbes debellantibus seruabā-
tur illesi. O sæcula nostra. O mores p-
ditissimos. O neglectam religionem.
Clementia & benignitas animorum:
accepta enim iniuria ignoscere male-
bant, quàm persequi. Vnde illud in
Prouerbio erat. Parcere subiectis, &
debelle supbos. Iusturadi inuiolabi-
lis religio. Notissimū enim est exemplū
Marci Reguli, qui ne fedifragus habe-
retur, ad hostes reuersus est, & occisus
ab eis. Equitas incorrupta iudiciorū.
Non enim ab re Paulus Apostolus Ro-
mam appellauit, dicens, Ad Cæsarem*

sto

sto. Ibi oportet me iudicari: non enim
est consuetudo Romanis, damnare ali-
quem hominem inauditū. Amor Rei-
publicæ, quo etiam permoti primores
illi, qui de tot gentibus triumpharunt,
tanquam ciues priuati se se gerentes,
nullus eorum purpura induebatur, nec
diademate insignis erat. Ob id enim
Iudas Machabæus, si sacris literis cre-
dit pōt, Romanos voluit sacro federe
colligari. Veruntamen ad cælestem il-
lam gloriam consequendam, inania
erant hæc omnia, quoniam super are-
nam, & non super petram Christianæ so-
lilitatis initebatur omnis eorum stru-
ctura. Fidem itaque Apostolus dunta-
ctat extollit hoc in loco, quod illa sit ba-
sis omnis uere uirtutis. Cum enim uir-
tutibus boni fiamus, boni vero Deo
nō placere non possint, qui est uerè bo-
nus, quo pacto fieri pōt, vt sine fide si-
mus ueris, perfectisq; præditi uirtuti-
bus? Si scriptum est, Sine fide impossibi-
le est placere Deo: Non fuerunt pecca-
ta mortalia fateor præclara illa Roma-
norum quæ celebrantur facinora, neq;
peccata mortalia sunt omnium infide-
lium omnia opera: hoc enim est in quo
potissimè, à nouis istis Theologis dissi-
demus: at omnino à uera uirtute aliquo
modo deficiunt cuncta, quorum fun-
damentum non est Christi fides. Quæ ta-
men ex infidelitate, tanquam ex radi-
ce proficiuntur, non defectus modo,
sed peccata letalia sunt. Coinquina-
tis enim & infidelibus, nihil est mun-
dum, sed inquinatæ sunt eorum mens
& conscientia: vt intelligas differre
hec. Non esse ex fide, & esse contra fi-
dem. In his quæ non sunt ex fide, defi-
cimus: in his quæ contra fidem, uerè
peccamus, in illis non meremur nisi te-
poralia quæquæ, in his uerè demere-
mur. Magna ergo ratione gratulandū
Romanis erat, postquam in Christum
Dei filium credidissent, quoniam qui
vmbas uirtutum hæcenus haberūt,
uere uirtutibus de cætero, si uellent,
facile illustrari possent. Nimirum autē,
si gratias agit Deo Apostolus, quoniam
Dei donum est fides, & non ex no-
bis, ne quis gloriatur: nisi enim Chrs
ad nos cōmigrasset, nisi ad nos habuis-

st

Bit. ad Rom.

set sermonem, uocassetque, nunquam
ipsi paruisset quispiam. Qui enim sunt
creditori, nisi qui audiunt? Qui etiam
audiunt exterius, nisi interius mouean-
tur, aduocenturq; à Deo vt fidei myste-
ria diuino munere intelligant & cre-
dant, nequaquam credent. De quibus
dicitur. Quis suscitauit ab oriente ius-
tum, & uocauit eum ut sequeretur se?
De his nanque quæ mysteria fidei tan-
gunt, uerum est quod Apostolus dixit.
Non sumus sufficientes cogitare aliqd
ex nobis, tanquam ex nobis, sed suffi-
cientia nra ex Deo est. Non incassum
autem addidit, à nobis quasi, ex no-
bis, ne libertatem arbitrij tollere uide-
retur. Perinde enim est, ac si diceret,
nrum est credere. Quis enim ad fidē
quempiam nolētem cogit, uel inuit?
Est enim libera hominum uoluntas, vt
credere possint & non credere. Aliqd
ergo agimus cum credimus: libere enī
mysterijs fidei assentimur, sed & hoc ip-
sum quod facimus, nō est ex nobis, sed
à Deo, qui hoc ipsum posse, uocādo, trá-
hendoque confert hominibus, de qui-
bus dicitur. Nemo uenit ad me, nisi pa-
ter meus traxerit eum. Libertatem er-
go arbitrij defendit cum dicit, à nobis,
diuinam quoque gratiam commēdat,
cum addit, non quasi ex nobis: Quod
& perbellè insinuauit Chrs Iesus. Cū
enim dixisset, Nemo uenit ad me, nisi
pater meus traxerit eum, confestim sub-
didit. Omnis qui audiuit à pte meo, &
didicit, uenit ad me. Notate uerba.
Non dicit. Omnis qui audiuit a pte
meo, uenit. O scripturarum mutilato-
res, sed omnis qui audiuit, & didicit, uenit
ad me. Non fat est ergo trahi, quod
ex Deo tantum est, oportet & addisce-
re, quod Dei, & nrum est. Quod fit, vt
omnes quidem, qui ad Chrm ueniunt,
sint tracti, & uocati: at non omnis qui
trahitur, uenit. Si enim non ita est, cur
Chrs non dicit. Omnis qui audiuit, di-
didit, & uenit ad me, sed omnis qui au-
diuit & didicit: quasi non fat sit audire,
nisi & nos discere vltro uelimus. Pluri-
mi ergo trahuntur mihi credere, & uo-
cantur à Chro, qui non accedunt ad
Chrm, quia nō addiscunt, nō persuadentur,
non consentiunt uocanti, à

B 3 trahente

Osee. 11.

trahente refluiunt. Neque enim trahēs vim infert, sed timorem. In funiculis (inquit) Adam traham vos, in funiculis charitatis. Gratiā itaque (vt aliquando finiam) agit Deo Apostolus, ob id quod Roma ad Christi fidem conuersa sit. Quoniam hæc ipsa conuersio, initiū habuit à diuino munere, quo Pelagianū maximè repelluntur, qui augmentū quidem fidei putabant à Deo esse, at ex nobis ipsis initium. Pluris enim est momenti, initium eius quod non erat, quàm incrementum eius quod iam erat. Vnde ergo nobis ipsis, quā plus est tribuimus; & quod min⁹ Deo? Certe christiana fides sustollit hominem supra propriam naturam, nempe ad cōmunionem diuinæ naturæ, iuxta Petri Apostoli verbū, Magna & prætiōsa promissā donauit vobis Deus, vt per hoc efficiamini consortes diuinæ naturæ. Nihil autem proprijs viribus supra propriam naturam extollitur, sed virtute superioris. Neque enim aqua ascendit in aera, nisi virtute aeris: neque aer in ethera, sine vi etherea. Quomodo ergo fieri potest, vt homo propria vi se rapiat in fidem Chri, sine Christo? Trahat ergo Chri's necessè est, immittendo cogitatus, & infundendo gratiam, qua ad eum accedere valeamus. Quoniam tamè motus in re mota recipitur, vnūquo. Ique autem recipitur secundum naturam & modum recipientis, ideo cum recipiētium nostrum, vnusquisq; ab initio libera sit præditus facultate, nemo est qui non liberè & contingenter moueatur, trahente Deo, etiam si efficacissimè trahat. Quem enim efficac⁹ traxit Paulo Deus omnipotens? Certe neminem, & tamen ipse non audiuit, Impossibile est tibi cōtra stimulum calcitrare, sed duntaxat, Durum est tibi cōtra stimulum calcitrare. Resilire ergo possumus vniuersi, vt potè qui agimur qui sem, sed & agimus. Vnde Paulus dixit. Quid me vis facere? & non dixit, quid in me vis facere? Quid scilicet vis vt faciam ego? Non agimus tamè, nisi primum à diuina gratia acti: Ergo inquis, non vnice Deo gratias agere oportuit Apostolum pro fide Romanorum, sed partim Deo, partim Romanis.

Act. 9.

Immo vnice Deo, quoniam quod nos agimus, tenemur agere, at Deus gratis nos agit, & mouet. Magna sunt nobis parata præmia si agimus, nēpè eter na felicitas. At Deus quid inde mercedis vel lucri expectare potest, si etiā suæ vocationi pareamus? Scriptum est enim, Deus non indiget aliquo, cū ipse det omnibus vitam, inspirationē, & omnia. Quid prodest Deo si iustus Iob 21. fueris. aut quid ei conferes si immaculata fuerit vita tua? Si peccaueris, quid ei nocebis? Et si multiplicata fuerint iniquitates tuæ, quid facis contra eum?

Considera autem, quod Apostolus cōmunem omnium Deum, Deum suum appellat. *Gratias* (inquit) *ago Deo meo*. Et quid mirum, quando Deus ipse se se Abraham, Isaac, & Iacob Deum appellare voluit? Ego inquit sum Deus Abraham, Isaac, & Iacob. Est enī Deus omnium creaturarum iure dominij. Omnia tibi seruiunt, inquit Propheta. Est Deus hominum, peculiari quadam prouidentia. Nunquid Deo est cura de bobus? Est Deus iustorum vehemētiore charitatis affectu. Vos amici mei estis, si feceritis ea quæ præcepta sunt vobis. Gratiā autem agit Deo suo per Iesum Christum. Neque enim sibi ipsi fidit, aded vt credat Deo placita esse vel futura esse quæ illi obtulerit. Nihil (inquit) mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Fidit autem Iesu Chri, qui vnus est Dei & hominum mediator constitutus: cuius interuentu, hostiē omnes, & sacrificia laudis, nō possunt Deo glorioso non placere. Ipse enim est Angelus ille, de cuius manu ascendit fumus incensōrum in odorē suauitatis coram domino. Ob id sacro sancta Ecclesia, in vniuersis præcationibus, id inuolata consuetudine obseruat, vt nunquā mediatoris nomen silentio prætereatur, nempe spū sancto edocta, nihil diuinæ maiestati posse esse acceptum, quod summus ille sacerdos Deo coniunctissimus Chri's Iesus, per quem nobis maxima & prætiōsa donauit, ipse non offerat. Dignè enim eodem ordine & medio in Deū recurrere oportet omnia & singula, quō abs Deo nobis sunt liberalissimè cōdonata,

Exo. 3.
1. Paralip.
29.

1. Cor. 8.

Ioan. 15.

1. Cor. 4.

1. Tim. 2.

Apo. 8.

2. Petr. 1.

vt nō secus charitū maria refluat, q̄ fluxerint. *Testis n. est mihi Deus, cui seruo in spū meo, in Euangelio filij eius, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis.* Quibus verbis comprobatur quod dixit, se se lætitia magna affici, & gratias Deo agere cum audit, tam inclitam vrbem, quam vniuersus suspicit orbis, Romam, in Dei gratiam receptam fuisse. Probat autem hoc argumentum, quoniam indefinenter orat pro Romanis, vt ad cumuliora dona prouehantur. Neque enim ardentè oramus vilo vnquam tēpore, nisi cum id obtentum fuerit quod optabatur, lætitia pariari & gaudium. Rursus, quoniam eos visere non leuiter cupit Tertio, quia vehementer optat coram eis habere sermonem, quo possit Romanis omnibus aliquid vtilitatis afferre. Vnde subdit. *Desidero enim videre vos, vt aliquod vobis impartiar donum spirituale quo confirmemini.*

Quoniam autē de affectu cordis erat illi sermo, Deum qui corda hominum rimatur & penetrat, iure iurando adducit in testem. Neque enim facile credi posset, tam pia viscera gestare Paulū erga Romanos, quos ipse nunquam viderat, citra iurandum: Nemo autē vestrum admiretur, cum auditis iurantem Apostolum. Omnis enim contro uersie finis, ad confirmationem est iuramentum, inquit idem ipse Paulus. Hinc Psaltes, non iurātes, sed periurantes detestatur est. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui iurat proximo suo, & non decipit. Angelū illum qui stabat super petram & super mare, iurasse per viuētē in secula seculorum, legimus in Apocalypsi. Iurauit Moses, Iosue, David. Iurauit non se mel Christum. Iurauit summus Rex omnium pater. Iurauit dominus, & non pœnitebit eum. Quibus iurauit in iram. Per memetipsum iurauit dicit dominus, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me. Quoniam enim neminem habuit per quem iuraret maiorem se, iurauit per semetipsum: homines enim per maiorem sui iurant, dixit Apostolus, locum

Hebr. 6.

Psal. 14.

Apo. 10.

Exo. 2.

Ios. 2.

1. Reg. 20.

Ioan. 8.

Psal. 109.

Psal. 94.

Gen. 22.

Hebr. 6.

illum Geneseos enarrans. Haud tamè silendum est, iurandum esse alienæ egritudinis antidotum & medelam. Neque enim iurandi nobis esset vlla necessitas, si quæ simpliciter verè asseruntur, fidem facerent in illorum animis qui audiunt. Hoc est dubio procul, quod voluit intelligi saluator noster cū dixit. Sit sermo vester, est est, non non: *Quod enim plus est, à malo est. Non dixit, quod plus est, malum est: nō est enim malum suapte natura iuramentum, quod iuramentum dicitur, quoniam quasi pro iure introductum est, vt pro vero & rato habeatur ab omnibus, quod sub diuini nominis inuocatione dicitur, sed tamen à malo est. Ab infirmitate enim eorum quibus iuramus, nascitur iurandi necessitas: quoniam hac via credimus eorum morbis adhibere remedium. Quemadmodum ergo medicinas frequerare, nulli medici, imperitis, & auarīs exceptis, quos participes lucri pharmacopola cōmendat, præ cæteris, ægrotantibus cōsuleret: (medicina nanque omnes inueterant, & nulla est quæ plurimum proficit, & non obsit in aliquo, si Galeno credimus.) ita iurationi assuescere, periculosissimū duco; quod difficile sit admodum, qui iuramentis delectatur, nō facillimè peierare. Adde, quod qui iurandis assuescunt, pro qualibet leui causa, nomen diuinum assumunt, quod alioquin nō decet, præterquam in maximis rebus ob illius admirabilem, tremendamque maiestatem nominare. Ob id præcepit spūs sanctus, Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Et iterum, Vir multum iurans, replebitur iniquitate, & non discedit plaga à domo illius. Idcirco rarè ter pios illos, & sanctos patres, cælicolas potius quàm terrigenas iurasse legim⁹: & Paulus noster, (vt de illo dicamus) vix ter iurauit in omni vita, vt ex Epistolis eius colligi potest. Nunc ergo iurat. *testis est mihi Deus.* Non execratur, simplicissimè Deum assumit in testem. *testis* (inquit) *est mihi Deus.* qui scilicet falsum testari non potest, quique omnia nouit. Verè testem Pauli Deum esse, dignum erat, quoniam*

Matt. 5.

Ecc. 2. 3.

Ibidem.

& Paulus Dei primum testis fuerat. **Mat. 10.** Ita enim dixit Christus. Qui confitebitur me, confitebor & ego eum. Perin de enim est ac si dixisset. Qui mihi testis fuerit, ero & illi testis ego. *Cui seruo.* Quis tam imprudens summi Pontificis seruos, qui ille in testimonium falsitatis quam ipse agnosceret, non vereretur adducere? Fingi ergo non potest, vt Paulus sibi ipsi conscius, Deum omnium Pontificum & Cesarum potentissimum atque sanctissimum, cuius ipse seruum se esse predicat, assumens in testem, sub illius nomine fallum dicat, & mentiat. Ob id ergo adiecit. *Cui seruo.* Non incassum verò, & addidit. *In spiritu.* Qui domini alicuius prepotentis adulatione, seruos se esse iactant, suntque assentatores non serui, vt aliorum rubore suas astruant impudentias, non verentur principem suis ipsorum technis & artibus, in testem cuiusuis fucati mendacij adducere. Immo nullum est hominum genus, hisce adulatoribus impudentius. At qui verè ex toto corde se se principi addixit & emancipauit, & non in hipocrisi, nihil cauet magis, quam ne domino mètiri videatur. O hipocritas ergo, nequissimum hominum genus, quousque patietur vos diuina ira? Hi sunt Romani, qui hac ipsa hipocritiæ seruitutis specie, dum peruersam & infamem eorum vitam, pietatis fucò obliniunt, domini ipsam & verbo & opere (quod magis est), in mentitæ iniquitatis testem non verentur adducere: adulatores **Mat. 15.** Dei, non adoratores vel cultores. De quibus dictum est. Hipocritæ, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorū longe est à me. Paulus itaque noster, vt cum non hipocritam, quin potius hipocritarum omnium hostem acerrimū Roma agnosceret, dixit. *Seruo in spiritu.* Non genibus tantum, non labijs, non cantionibus; non psalmodijs, non peccatoris tunctionibus, nō manuum elevationibus, non vltroneis suspirijs, hoc enim omnia ni pietas interior adfit, inania, Deoque ingratissima sunt. Tantum abest vt placeant. Mihi ergo credite Romani, postquam testem inuoco Deum viuum. *Cui seruo in spiritu meo.*

In homine interiori, & non in hipocriti: propta deuotione, & uera pietate, ex toto corde seruo, vt illi tantum obediam, non ad quæstum, non ad aucupandam inanem plebeculæ gloriolam, vt falsi quidam apostoli, qui propterea veram spiritus pietatem, pro externa & frigida superstitione, ne dicam religione, posthabent. Quod corpore seruo, cōmune est & illis, qui plerūq; mētiuntur: at ergo non corpore modo, sed & in s; ū seruo, quod ab illis est quā remotosissimum. Qui seruit Deo in spiritu, id est ex animo, fieri nequit, vt mentiat, quoniam qui facit mendacium, filius est Diaboli, tantum abest, vt sit verè seruos Dei. Hebraismus autem est, *in spiritu*, pro spiritu, vt super notauimus. Addit autem *In spiritu meo.* Peccatorum sordibus obuoluti, spiritum quidem habēt: at nō suū. immo vt verū dicamus, spm nō habēt, nec cor. Vbi. n. est thesaur⁹ tuus, ibi est & cor tuum, inquit Chrs. At sancti, spiritum habent, & suum, quandoquidē & Deum in seipsis habent, cuius sunt ipsi, ipsarūq; omnia. Qui enim adheret Deo, vnus spiritus est. Quò fit, vt & vere dicere possint singuli, quod voce Dei dicitur. Mea sunt omnia. Quoniam autem, nemo potest duobus dominis seruire, quod veritas ipsa testata est. Si Paulus se se Deo seruire dicit, & non mentitur, cum superius tanquā honorificentissimum titulum sibi adscripserit. Seruus Iesu Christi, confestim sequitur, vt Deus, sit Iesus Chrs. Quod & alia ratione insinuat Apostol⁹, nempe subdit. *Seruo in spiritu meo, in Euangelio filij eius.* Supra enim, Euangelium Dei, patris esse dixit, hic autē asserit quod sit filij Dei. Filius ergo Dei Deus, idem autem Deus; vnde quod patris est, datum est filio. Pater omnia dedit mihi in manus, dicebat Christus Iesus. Et pater ille, æterni patris symbolum. Fili, omnia mea tua sunt. Idem ergo Euangelium, eadem lex, doctrina eadem, Dei patris & filij: Quod si dixit Chrs Iesus, Mea doctrina non est mea, & non de eo, ratione alterius tantum natura, id dictum fuisse putatis, sed & vtriusq;: Hic sit sensus, ne Arriani triūphent

phent, Doctrina mei non est à me: quæ admodum enim datur filio vt sit, ita & datur vt noscat. Neque enim aliud est esse Dei, aliud sapientia, qm̄ summa illa simplicitas, rerū plura litatē nō patit.

Non vacat autem misterio, quod dixit, se seruire Deo in Euangelio filij ei⁹. Hac enim particula, sibi magnam comparauit autoritatem. Moyses qui legem tulit, erat famulus Dei. Moyses famulus meus, ait dominus. At qui Euangelium edidit & prædicauit, filius Dei. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. De seruo igitur famuli, Paulus, factus est seruus filij; cum legem æmulabatur, erat seruos Mose, nunc postquam Euangelium prædicat, est seruus Chri. Quātum putas sit charior principi, qui filio famulatur, quā qui curiali alicui quātumuis nobilissimo? Ipse ergo Deus, q me sua gratia delegit, vt illi non iam in lege quæ antiquatur & senescit, sed in euangelio, quod nunc recens prodit in lucem, deseruiā, ipse mihi testis est, quod non mentior: inuoco eum in animam meam, quod *sine intermissione* (per hiperbolam est dictum, si habitualiter intelligi velis.) *Memoriā vestri facio.* Non dicit habeo, sensus ergo est, Deum indefinēter inducere enitor, vt ipse vestrum omnium meminerit. Illi ergo memoriā facio. Neque enī ab re oramus, Memento nostri dñe in beneplacito populi tui: Nostrum siquidem meminisse dicitur, cum indulget, obliuisci cum flagellat. Vel modus loquendi est, *Memoriā vestri facio.* id est vestrum recordor semper in orationib⁹ meis, quoties scilicet oro, toties de vŕo profectu sollicitor. Et quid mirum? Pauli nepotes spirituales erant Romani, qui Petrum charissimum eius fratrem in patrem sortiti fuerant, quo pacto fieri poterat, vt illorum obliuisceretur? Concius erat ipse Romanorum, non se se gessisset Romanum ciuem, nisi patriæ continenter meminisset. Romanorum enim hæc erat insignis nobilitas, hæc gloria, vt priuata abiecta publica charitate induerēt. Pro orbe omni præcabatur indefinenter Paulus: Instātia mea quotidiana omnium ecclesia-

rum; nulla itaque ratione orbis princeps Roma, illi è memoria excidere potuisset: ex qua disseminabatur verbum Dei in omnes gentes, vt fidei Chriana præconium, & Iesu Chri nomen gloriosissimum nusquam post Romæ receptum Euangelium resideret, sed iam omni igne vehementius, breuissimo temporis interuallo, totum orbem inuaderet.

Tu hic considera apostolica viscera, & paternæ charitatis exemplar. *Obsecrans*, adiurans, obtestans per saxa, per crucem, per clauos, per sacra mysteria Chri Iesu. *Si quomodo*, vel etiam occasione martirij. Impatiens enim & exestuans amor, modum non habet: Quocunque modo meum erga vos amorē ostendero. is si etiam animam meam pro vobis efflare cōtigerit, gratissimus fuerit. *Iam aliquando*, post longa scilicet desideria fatigatus, vel semel saltem antequam moriar. O si mihi det Deus, vt aliquando vos uideam, certè illud cum Simeone concinam. Nunc dimittis seruum tuum domine, secundū verbum tuum in pace. Iam incolatus me⁹, nanque nimium, heu nimium prolongatus est. Nihil est quod cupiam magis, quā vt *Prosperum iter habeam*, non opinione mundi. Mundus enim prospera, aduersa plerūq; putat, itemque aduersa prospera: Quippe quia ne scimus quid petamus. Terrena quæq; & caduca, vehemēter desideramus, frigidissime inhiamus ad cælestia: vtinā non tepidē. At Paulus, cælestia & spiritalia tantum efflagitat; prospero itinere me ad vos venisse putauero Romani, si vos in fide, quam à Petro didicistis, quæ communis est & mihi, uidero stabiles, & vnanimis. Ita enim fiet, vt vos de mea, ego de vestra fide inuicem in domino consolemur. Ad illud ergo refertur prosperitas itineris, quā cupit, quod infra dicit post multa; hoc est vt mutuam consolationem capiam in vobis, per eam quæ est fidem vestram atque meam. Quamuis tamen, ardentissime Romam petere desideraret. Vide quod sequitur.

In voluntate Dei. O felix desideriorū mensura. Cupit vehementer Romanos

nos inuifere : amat eos vt viscera sua, nec tamen eos videre vult nisi diuinæ voluntati id satisfaciatur. Illa est regula sui amoris : nulli cedebat Paulus amore, vincebat, & non vincebatur, nec tamen mensuram limitemque transgreditur sanctæ & perfectæ charitatis. Patiar libenti animo etiam mori, anteq̃ vos videam, quamquam id alto iam diu infederit animo, nisi Deo placuerit, vt desiderio meo tam ingenti sit factū satis, iam omnem meam voluntatem diuinæ subieci voluntati: Omnia & me ipsum arbitratus sum vt stercora, vt Christum lucrificam. Vt ego iam non ego, viuit autem in me Christus. *Veniendo ad vos, vel veniendi*: desidero enim & desiderio desideravi iam diu, *videre vos*, oculis carnis, quos omni hora presentes habeo oculis mentis & spiritus. Parenthesis autem est ista particula (*desidero enim videre vos*.) vsque ibi, Hoc autem, est, exclusiue. Discant hinc omnes paulinam modestiam, qua tam sanctæ charitatis, tam pium desiderium Dei arbitrio subiecit benedictus Apostolus. Quo circa, & qui præcationibus etiam assiduis Deum exorant, nihilque consequuntur, incipiunt non egredere. Quis enim quærit hominū, nostris temporibus, Paulo nostro potior est: qui tamen libidinum incentiuus extimulatus, cum non semel domino supplicasset, voti compos esse non potuit. Ratum habeamus omnes cum Paulo, id totum nobis conducere, id totum nobis esse prosperum quod diuinæ voluntati placuerit. Scriptum est enim. Quid oremus nesciamus, sed spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Hoc ergo est quod his verbis significatur. *Obscurans si quo modo iam aliquando prospere itinere me ad vos in voluntate Dei venire contingat.* Hæc est enim planior literæ versio. Sequitur deinde parenthesis illa. (*Desidero enim videre vos, vt aliquod donum spirituale vobis transmittam, vel in vos, ad vos confirmandos.*) Quam non citra mysterium interposuit Apostolus. Insignis enim, & conspicua erat eo tempore Romanorū ciuitas, ad eam vt ex vltimis Hispaniarum, Galliarum finibus homi-

nes, illius admirabilis gloria, quæ omnem circumuolabat orbem, Romæ visendæ gratia perduceret. Ne ergo crederes hac curiositate vrbis teneri Apostolum qua cæteri, addidit. *Desidero videre vos*, hac tantum ratione, vt aliquid vobis impartiar donorum spiritualium. quæ mihi gratis contulit omnipotens, quo vos ipsi confirmemini in fide, quam à Petro didicistis. Vide autem quanta est Pauli modestia. Nihil in me est (inquit) ex me ipso, quod vobis proficere possit. Ex Deo omnia sunt, quæ bona sunt. Ideo donum nominat *καρισμα*. Omne datum optimum, & omne donum perfectum defursum est, descendens à patre luminum. Rursus, non magna sibi tributa esse dona commemorat, sed paruum quid exiguum, non ad ingratitude, sed ad humilitatem, ne grandia de seipso predicare videatur. Paulus sum ego. paruulus, minimus inter apostolos, mihi grandia dona non congruunt, sed per exigua. Ideo non *καρισμα* sed *καρισμα* expressit. Item non dicit, Romanos esse per ipsum confirmandos, sed gr̃a illa spiritali Dei, vel dono, vt aliquid inquit paruum, mihi paruulo conueniens donū, ad vos trāmittam, vt illo vos confirmemini. Notissimum enim illi, & perspectum erat Dauidis carmen. Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis. Cum enim in quolibet bono opere tria sint, initiū, progressus, & summa, extrema vnicè diuini muneris sunt; mediū dei & hominum. Dei itaque est, confirmare, perficere, atque cōsummare in nobis fidem, quam donare dignatus est; & proculdubio hoc, oratione illa moliebatur Psaltes. Opus tuū domine fuit, vt cæca gentilitas lumine veritatis afflata, verum Deum saluatorem agnoscere potuerit. Confirma igitur quod fecisti. Nec tamen admiretur quispiam, si Paulus sibi adscribit gratiæ collationem. Non est enim hæc gratia gratifica, de qua scriptum est, gratiam & gloriam dabis dominus. Vnus Deus infundere potest gratiam hominibus, & vnus Iesus Ch̃s illam promeruit. Gratia per Iesum Ch̃m (inquit Ioannes) facta est. At gratia hæc spiritalis, est doctrina euangelica

euangelica, in qua tam subito eruditus fuit Apostolus ab eo qui non indiget tempore interuallis vt doceat, Lex vetus gratia fuit, at gratia carnalis magis quam spūs: vnde & caro nominatur frequentissimè. Euangelion autem est spūs, & spiritalis doctrina, quæ non in litera occidente, sed in viuificante spū gloriatur. Caro non prodest quicquā, spūs est qui viuificat, docebat Ch̃s. Et iterum, Verba quæ ego loquor, spiritus, & vita sunt. Huius ergo gratiæ, aliquid pro virili communicare Romanis desiderabat Apostolus. Hac enim ratione dicebat de seipso & coapostolis, Dei enim adiutores sumus. Potest & intelligi, quod intenderet Romanos ad vnitatem & vnanimitatem reducere. Hoc enim potissimum fidem confirmat. Multitudinis credentium cōvnum, & anima vna. Cuiusmodi nihil est, quod infirmet magis quàm diuisiones & schismata. Hæc autem vnitatis, & pax, verè est gratiæ, & spiritalis gratia Dei, quam tanto desiderio precabatur Iesus Ch̃s. Pater rogo, vt illi sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Quomodo enim non est donū Dei, si à Deo petitur? Proculdubio autem præco iste vocalissimus, ad hanc gratiam cooperari poterat, tanquam Dei & Ch̃i Iesu minister, quanquam non comparetur ab hominibus, sed dono habeatur à Deo. Dicebat enim, Sic nos existimet homo, vt ministros Ch̃i, & dispensatores mysteriorum Dei. Qua ratione & ipsi ab eo confirmari poterant, quorū fides seditionibus, & dissensionibus iam labefactari incipiebat. Et quid mirum si Apostolus dicit, Romanos per eum confirmandos esse, cum & Corinthijs dicat se de disse illis fundamentum spiritalis edificij? Tanquam sapiens architetus (inquit) fundamentum posui. Fundamentum autem esse Christi fidem nemo nescit, quam & donari à Deo demonstratum est. Eadem ergo ratione intelligendum est, Romanos à Paulo confirmatos iri, qua intelligitur Corinthios per eum iniciandos. Ex Deo namque initium & summa, at & ad initium & ad summā, vtitur opera hominum. Organa enim sunt homines dei opti-

mi maximi, at organa viua, non qualia sunt ferra, & malleus fabri: sed quomodo philosophi omnes secundas causas asserere non dubitant esse organa primæ: neque enim aguntur tantum, sed & actæ agunt. Quemadmodum enim summus ille rerum opifex, licet sibi sufficiat, nec alicuius virtutis sit indignus, mauult tamè secundas causas, Solem, Lunam coagere ad effectus hosce naturales, quàm solus illos producere, Ita Iesus Christus quanquam nullius opera egeat ad erudiendos homines, quod innumera exempla demonstrat. Antonius enim ille heremi cultor, sine vlla præceptorum ope, scripturas diuinas memoriter tenuisse, & credendo pia illa simplicitate intellexisse predicatur. Seruus etiam ille Barbarus Christianus, nullo docente homine, orando triduanis precibus impetrauit plenam diuinarum literarum notitiam, ita vt oblatum codicem, stupentibus qui aderant, legendo percurreret. Paulus apostolus, neq; ab homine, neque per hominem, vas electionis abs Deo solo effectus est, & omni sapientia plenissimus. Attamen, communiter pro hominum gloria consuevit, de nostris peccatoribus tāquam de diuinis templis responsa dare, & ea quæ nobis conducunt, viuis oraculis edocere. Quomodo namque Dei templa homines essent, si per homines hominibus verbum suum ministrare nolle videretur? Hinc Paulus missus est ad Ananiam, vt per eum sacramenta perciperet, fieretque Ecclesiæ membrum. Spado ille ad Philippū, à quo & baptizatus & eruditus fuit. Cornelius ille, Centurio ad Petrum, Apostolorum principem, à quo quid credere, quid sperare, quid agere, eum oportebat; postquā regeneratus est baptismalibus vndis, audiuit. Ni mirum itaque, si & Romanos à Paulo erudiendos atque confirmandos esse audimus. Fluctuabant enim, & circumferebantur, quamquam optimè eos instituisset Petrus: consolidandi ergo erant, & stabilendi in Dei timore, Pauli prædicationibus. Ipse enim erat dux uerbi: ita vt omnes illi in euangelizandi munere, primas darent. O si Romæ, sua illa tuba p-sonuisset,

Philip. 3.

Gal. 2.

1. Cor. 12

Rom. 8.

Luc. 1.

Ioan. 6.
Ibidem.

1. Cor. 3.

Act. 4.

Ioan. 17.

1. Cor. 4.

1. Cor. 3.

Psal. 67.

Psal. 83.

Ioan. 1.

Gala. 1.

Act. 9.

Act. 8.

Act. 2.

sonuisset, & Iudæorum, & Gentilium corda flexisset, terruisset, conciliasset: Placabat feras, vipeream venena tollebat. Quid putas fecisset de hominibus? Græcos sapia, Iudæos signis, Romanos lepore, Barbaros humanitate consumasset. Ob id ergo desiderabat Romam properare. *Hoc autem est simul consolatum iri in vobis, per eam que inuicem est fidem vestram atque meam.* Exponit, post parenthesis prosperitatem itineris, quam optabat. Mille me aggrediantur pericula, latronum, marium, fluminum, modo cum ad vos ipse venero, neminem vestrum reperiam a fide Petri descivisse, cum quo omnia mihi communia sunt dogmata: Me summam itineris prosperitatem nactum fuisse arbitror. Hoc unice cupio, ut vos, mihi; ego vobis inuicem consentientes, obmutescere faciamus hominum imprudentium ignorantiam. Varius rumor quem audio, mea viscera pungit, & angit. Si itaque me veniente Romam, alternis colloquiis didicerit, eandem esse fidem vestram atque meam, vos a me ipso, me a vobis in his quæ fidei Christianæ mysteria tangunt, non differre, magnum inde solatium accipiam: vobis gratulabor & mihi: vos itidem mihi & vobis congraudebitis, cum non secus vos credere quam ego doceam, qui Apostolus sum Gentium: nec me aliter docere quam Roma vestra: Petri discipula crediderit, intelligetis. Sunt plerique impostores, qui me non ferendum putant, quod illis a Petro inter Apostolos primæ dignitatis dissentire existimer, meam deprimere student auctoritatem: aliorum Apostolorum gloriam attollunt, non ut illos laudibus ornent, sed ut simplices seducant, persuadeantque illis a me desciscere. O quam ergo mihi gratum fuerit, cum re ipsa comprobabitur, me eam fidem tenere, quam princeps Apostolus ci chori principem urbium Romam edocuit: hic est sensus Apostoli. Quod preconium queso (Roma, audi & confidera) quod inquam preconium hoc ipso excelsius? Hæc est summa tuarum laudum: hæc incomparabilis gloria: hæc omnium veterum semper recens & maxima dignitas, neminem esse catho-

licum, nisi Romanæ Ecclesiæ fidem, quam Petrus plantavit, corde & ore teneat, atque profiteatur. Vides Paulum angustum, excruciatum quousque; appareat illius Evangelium, Romanorum fidei concordare, tunc consolatione non modica perfruetur, cum Romam ab ipso, itemque vicissim ipsum a Roma non deuiare, comperit, & perspectum. Sciebat beata hæc anima, Petri fidem a sua non esse vel tantillum alienam: attamen ijs qui ipsum accusabant, hoc persuasum iri, ne in vacuum cucurrisset crederet. Cupiebat, quod fieri quam facile potuisset, si dedisset illi Deus Romam, ubi Petrus sedem sanctam exerat, appellere. Hoc desiderium adeo Paulum urgebat, ut ex Damasco Petrum adiuerit, futurum urbis Romæ Episcopum. Veni (inquit) Hierosolimam videre Petrum, & deinde post annos quatuordecim contuli cum eo, cum Ioanne & Iacobo qui videbantur columnæ esse, euangelium quod predicato in Gentibus. Vbi. Vbi sunt qui sanctæ Romanæ Ecclesiæ detrahere non verentur? Audiât Hieronymum ad summum illum Romæ Pontificem Damasum. Hæc est fides Papa Beatissime, quam in catholica didicimus Ecclesia: in qua si minus per ritum, aut parum cautè forte aliquid positum est, emendari cupimus a te, qui Petri fidem, & sedem tenes. Si autem hæc nostra confessio apostolatus tui iudicio comprobabitur, quicumque me culpante voluerit, se imperitum, vel maleuolum, vel etiam non catholicum comprobabit. O verba clarissima. Rursus ad eundem. Beatitudini tuæ Petri communione consortior, super illam petram scio ædificatam esse ecclesiam. Et alibi. Vitalem nescio. Miletum respuo. Paulinum ignoro, quippe quia sedis huius fuerunt aduersarij: qui cathedræ Petri iungitur, meus est. Vides, vides, quantum Hieronymus tribuat sanctæ huic cathedræ Petri Romanæ Ecclesiæ? Tribuit & tantundem Augustinus, cathedram pestilentiarum vocans eos, qui vel extra, vel contra Ecclesiam Romanam, sedes sibi instituerunt. Sedem (inquit) usurpant Petri, cuius tamen traditionem corrumpunt: ordinem sibi sine

origine

origine vendicantes, corpus sine capite profitentes. Quid clarius pro veritate ista asseueranda, quod totius Christianæ Ecclesiæ Roma sit verè Cephas, caput: & princeps? Ambrosius ubique; magistrum se profitemur sequi Romanam Ecclesiam. Athanasius ex græcis, ad Marcum Romanæ urbis Episcopum. Mirum profecto, mihi, quæ, quot, & quanta in huius rei testimonium protulit. Præ Beatissimè, & omnino Sancte, optam a vestre sancte sedis Ecclesiæ auctoritate, quæ est mater & caput omnium ecclesiarum: Niceni Concilij exemplaria ad correctionem & recreationem fidelium orthodoxorum recipere. &c. Dispergit, (mihi credite) cum hereticis, & cum schismaticis, qui cum Petro & Petri successore, cum Ecclesia Romana non colligit. Nemo autem admiretur, quod Christus hanc urbem sibi delegerit suæ sanctæ ecclesiæ caput. Vbi summus totius orbis pastor, & Pontifex, cui omnifaria facultas, diuino munere tributa est, resideret. Conueniens enim fuit, ut ubi erat caput superstitionis, illic caput quiesceret sanctitatis. Vbi gentilium principes habitabant, ibi Ecclesiarum proceres morarentur. Vbi erat magisterium erroris, inde disciplina propagaretur veritatis. Vbi solum erat Imperatorum, ibi erigeretur thronus regis regum. Propterea Petrus, cui iam demandata fuerat totius Ecclesiæ cura, Christo dicente ei, Pascue meas. Ποιμαίνες enim verbum Græcum, regere significat. Vnde Reges vocantur Ποιμαίνες λαών, pastores populorum, cum quatuor annis in partibus Hierosolimitanis degens, Ecclesiam rexisset, septemque annis in Antiochia, ubi primum orta est Christiani nominis dignitas: Ibi enim inceperunt nominari Christiani, si in actis apostolicis legimus, relicta Hierosolyma atque Antiochia, Romam venit; hicque sedem tenuit, ut Antiochiæ dignitatem, hæc ipsa Roma reciperet. Paulus quoque Petri frater charissimus, cum omnem ferè orbem peragrasset, hac demum, diuino eum agente spiritu, venit, ut sacrum hoc mystici corporis Christi caput, ambo quasi duo oculi,

viuifico lumine decorarent. Nemo mihi dicat, Petrum non fuisse Romam. Marcus Evangelista, ubi scripsit Evangelium? certe Romam, ut Clemens inquit. Scripsit autem sub Petro, ut Hieronymus in libro illustrium virorum testatur. Vnde & Petrus illum filium appellat. Marcus (inquit) filius meus. Quis ergo est tam perfrictæ frontis, ut Petrum dicat nunquam fuisse Romam? Rogo doctiores, quæ est illa Babilon de qua Petrus inquit. Salutatur vos Ecclesia quæ est in Babilone collecta. Si non est Roma, quam ab idolorum errorumque confusione, & a captiuitate populi Christiani noiauit Babilonem? Quarite oes interpretes. scrutamini, considerate, & iuentis de Roma dictum fuisse & impletum vaticinium illud Esaiæ. Ciuitatem sublimem humiliabit, calcabit eam pes pauperis, scilicet Christi, & gressus egenorum, Petri & Pauli. Athanasius id testatissimum habet. Philo ille doctissimus asserit, se se cum Petro Romam loquutum fuisse. Clemens apostolorum contemporaneus. Eusebius Chronographus. Augustinus. Hieronymus. omnis patrum consensus, communis hominum fama, tota profus Ecclesia, nullo reclamante, qui catholicus censetur, hoc credit, hoc prædicat. Quis id in dubium audeat reuocare? Dicitu antichriste. Vbi occubuit Petrus? Quo martirij genere? Quo imperante? Si non Romam, non sub Nerone, non crucis patibulo interfectus est? O hereticorum pudendam impudentiam. Ex Petro itaque, qui non sine numine Diuum, Romam sibi delegerat, sortiti estis, o Romani hanc dignitatem, ut non sit Christi fides, quæ Romanæ veteris Ecclesiæ non concordat. Ob id Paulus, exoptat fidem suam conferre cum Romanis. Sicut & cum Petro contulerat Euangelium. idque prolixis omnibus imperare satagebat.

Nolo autem vos ignorare, fratres, quia saepe proposui venire ad vos, (Sed prohibitus sum usque adhuc) ut aliquem fructum habeam in vobis, sicut & in cæteris gentibus. Ne putarent Romani, Paulum frigidè desiderasse Romam petere. hæc addidit verba, quibus & seipsum a negligentia & torpore excusauit. Nihil non egi, ut vos conuenirem Romani, non semel, neque bis,

Act. 12.

1. Pet. 5.

Esa. 26.

Ioan. 2.6.

Act. 2.

bis, sed persæpe propositum mihi fuit illò venire, vt fructum aliquem ex agris illis uestris feracissimis, in horreum diuinum congregarem, cum vobis, tum mihi; Nanq; non modo terra super se venientem sæpe bibens imbrem, & germinans herbam oportunitam, benedictionem accipit à Deo, sed & agricola qui eam exercuerunt, amplissimis premijs locupletantur, vt verum omnino sit quod dominus dixit, Qui metit, mercedem accipit, & fructum sibi congregat in æternam vitam. Et quod Dauid cecinit. Labores manuum tuarum, quia māducabis, beatus es, & bene tibi erit. Ob id ergo Paulus dicit, se fructū habiturum in Romanis, sicut & in cæteris Gentibus, Græcis, & Barbaris habuerat. Omnes ergo gentes, exprimentur tribus hisce vocib⁹, Græcorū, Barbarorū, & Romanorum. Iudæos tacet, quoniā à Iudæis repulsus cum Barnaba, migrarat ad gentes, dicens. Vobis qui dem oportebat primū prædicari verbū dei, sed quia repulistis illud, ecce conuertimur ad gentes. Vnde modicum quid fructuum colligere potuit ex Iudæis. Quamuis autem hac spe, hocquē desiderio vehementi permotus, propositū illi fuerit visendē Romę, prohibitus tamen est multoties vt lucusq; nunquā fuerit, nec esse potuerit voti compos. *Prohibitus sum* (inquit) *vsque adhuc.* Et est parenthesis. Non eum vetuere pericula, non maria, non impediuit eum sathanas, vt de alio quodam negotio dicit, vetuit eum spūs sanctus, ni fallor, quomodo & legimus in Actis apostolicis. Transeuntes Paulus & Timotheus Phrigiam, & Galatię regionem, vetati sunt à spū sc̄to loqui verbum Dei in Asia. Cum peruenissent autem in Misiā, tentabant ire in Bithiniam, & permisit eos spiritus Iesu Ch̄i. O magnā, & imperferutabilem abisum iudiciorum dei. Semper quidem iustorū, sed semper secretorū. Attendite quæso ré miram. Apparuerat dominus Paulo nocte quadam, & dixerat illi, Constans esto Paule, sicut enim testificatus es de me in Hierusalem, ita oportet te & Romę testificari. Cur ergo est quod Paulus id tam ardentè desiderat, nec ta-

men assequitur, profectò cū dixerit verba illa Ch̄s Iesus? Indicant ita præscitū, prædestinatumq; esse diuina mēte & uoluntate, vt Paulus Romā adiret nec tamen illò iuit, nisi post longa desideria, post magnas diurnasq; præcationes: Quod testimoniū exquiri pōt euidentius, ad hęc veritatem astruendā, prædestinationis effectū, nō sine nr̄is orationibus adimpleri? Prænotionē, prædestinationemq; dei, fateor æternam esse, quis id ignoret: præces itaq; cū temporarię sint, illam iuuare non possunt: Et si quoque ille ab æterno præcognoscatur, nulla mediōrū prænotio, est prædestinationis causa: Nēpe finis, mediā oīa antecedit, etiā in mente, non modo, in uolūtate; At ad consequendū prædestinationis effectū, plurimū faciūt orōnes. Absint nr̄i rēporis heretici, qui oīa immobiliter venire dicunt, & mira necessitate, Epicureorū nō longe dissimiles, qui orōnes, & sacrificia nullo pacto prodesse putabāt, rati ex dispositione corporū superiorū q̄ Deos uocabāt, & ex fato quod græce ἡμαρτην, dī, omnia necessariū & immobiliter euenire. Absint & Stoici, qui orōnib⁹, mutari Deos existimabāt, vt modo vnū vellent irati, modo aliud eorū aīs placatis. Altera opinio, certitudinē tollit diuinę prænotionis, & prædestinationis. Altera prorsus nr̄i arbitrij expugnat, & abrogat libertatē. Sc̄ta fides Iesu Ch̄i asserit, Deū falli, mutari uē, nō posse, attamē effectū illū, qui est prædestinationis finis, nō modo à Deo ipso pēdere, sed & à nobis. Attēdere itaq; oportet, non modo ordinē Dei ad effectū, sed & ordinē uolūtatis nr̄ę, secūdarū scilicet causarū ad eundē, & ordinē etiā causę primę, Dei uidelicet ad nostrā uoluntatē. Nā causa secunda, nō ordinat ad effectū eius, nisi ex ordinatione causę primę. Deus autē benedictus, dat nobis ipsīs, vt & nos in suam ad effectū illum. Nō ergo possunt esse inutiles p̄ces nr̄ę ad id cōsequendū, quod Deus prædestinavit his medijs fieri, & q̄ sancti viri orādo efficiūt, Ita prædestinata sunt, vt p̄cib⁹ obtineant. Inquit Gregorius. Præces cū rectę sunt, in efficaces esse non p̄nt, inquit Boetius. Sicut enim prædestinationis diuinę effectus est

vt hoc

vt hoc fiat, ita quod præcibus fiat. Propterea legimus, datā esse Isaac uxorem sterilem, ex qua tamē illi promissum fu erat & prædestinatum, multiplicandum esse semen eius, sicut stellas cęli, & arenam maris. Cur: vt rogaret dominum qui daret cōceptum Rebeccæ, rogauit & exauditus est, nec vnquam fuisset prædestinationis effectus adimpletus, nisi ipse viscera domini propulsaſset. Legimus quoque in sermonibus Diui Stephani Prothomartiris. Si Stephanus non orasset, Paulū ecclesia non haberet, cum tamen Paulum ante secula prædestinasset omnipotens. Tale qd est hoc quod de Paulo legimus. Statuerat omnipotens, vt ipse Romā testificaret Christum: Sanguine subsciberet, & morte iuuaret, tamen exorari uoluit, & frequentissimē, multoq; tempore eū prohibuit, ne optatissimo itinere frui posset, quo ardentius orans id tandem impetraret, quod non nisi præcibus obtinerēdum, prædestinatum fuerat. Quod uero dicitur, Paulum uoluisse Romam accedere, uenisseq; illi accessum Deū gloriosum, neminem moueat contra nostrarum uoluntatum efficaciam & libertatem. Quis enim tā impiē doceat, homines adeo liberos esse, vt dominū non habeant? Non audis increpitos fuisse illos, qui dixerant, labia nostra à nobis sunt, quis noster dominus est: Liberi sumus proculdubio, & hominem exiit, qui se se cum cæteris hominibus nō liberum esse profiteretur. At dominū habemus, Deum uidelicet, cui dicitur. *Tibi domine omnia seruiunt.* Neque enim dictum est, omnia tibi domine seruiunt, dempto homine, sed omnia citra exceptionem. Num ergo qui prohibet ignem ne urat, aquam ne dilabatur, prohibere non poterit hominem, ne exequatur quod mēte concepit? Caute, ne dum puras hominem facere liberum, facias sacrilegum. Eligere, uelle, actus hi interiores sunt, in nostra potestate, at exterius exequi, efficere quod uolumus, quod eligimus, in manu Dei est, non nostra. Voluit Balaam maledicere populū Dei, sed tamen linguam illius mouit Deus, vt maledicere benediceret. *Quid apertius? Meditabat Caiphaz Ie-*

su Christi necem, attamen admouit illi ora Deus, vt de humani generis salute prophetaret. Hoc est quod dixit sapiēs, *Hominis est præparare animam, sed domini gubernare linguam.* Propterea adhortatur demum, *Reuela domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuę.* Significans, cum cogitamus consilia, & non per spiritum domini, nos utique cogitare, consulere, deliberare, etiā diuinę uoluntati reluctantes, at irritos esse & inanes omnes conatus nostros, quippe quia non patitur Deus omnipotens, vt impleant manus nostrę quod ceperant. Scriptum est enim, *Dominus dissipat cogitationes populorum, & reprobat cōsilia principum.* Et alibi. *Veh vobis, vt faceretis consilium, & nō ex me, vt ordiremini telam, & non per spiritum meum: Nunc stent, & saluent se si possunt consilia tua.* Est itaque nostra uoluntas, plerunque contraria diuinę uolūtati. Ecce nostra libertas. Volumus enim quod Deus non uult nos uelle, uidelicet fornicari, cōcupiscere, torpere. *Volui (inquit) & nolulistis.* Motus ergo liberi arbitrij nostri, heu nimiam liberi, reluctatur diuino beneplacito. *Quæ maior libertas ista? posse resilire ab omnipotentissimo omnium domino? At quantum ad exitum, vel euentum, semper id sequitur, vt de nostra mala uoluntate, suam adimpleat Deus bonam uoluntatem.* Ecce exemplum apertissimū Iudæorum. Mala uoluntate Christum Dei filium perdiderūt, at ipsis male uolentibus, bene usus est Deus omnipotens, vt diuinam uoluntatem omnino perfecerint vel nolētes. De quibus scriptum est, *Conuenerunt uerē in ciuitate ista, aduersum sanctum puerū tuum Iesum quem unxisti; Herodes & Pilatus cum gentibus & populis Israel facere; quæ manus tua & consilium tuum decreuerūt fieri.* Resilire ergo possumus à diuina uolūtate, sed ipsa uoluntas uinci non potest. Semper enim manet inuicta. Propter quod Iosipp⁹ ille, malo fratrum consilio uenundatus, sed optimo Dei consilio, Aegypti Saluator effectus, & dominus, illis dixit. *Vos cogitastis de me malum, sed Deus uertit illud in bonum.* Ita ergo nostra libertas defendatur,

Prou. 16.

Ibidem.

Psal. 32.

Esa. 30.

Esa. 47.

Mat. 23.

Act. 4.

Gen. 50.

tur, vt diuinæ omnipotentia non contradicat. De qua scriptū est, Omnia quecumque voluit fecit: siue in celo, siue in terra, Non enim dicitur. Eorum que voluit quædam fecit, & quædam non. Sed omnia que facere voluit, fecit. Quod si virgeas. Voluit saluare Iudæos, nec tamen saluauit, vincitur ergo diuina voluntas, illis saluari nolentibus. Nullum argumentum est fortius pro his, qui asserunt, quos Deus efficaciter saluare voluerit, necessario saluatos iri, quoniã diuina voluntas non vincitur, vinci autem posset, si illi posset non saluari, at veritas est inconcussa, quantumcunq; efficacissimè velit me saluare Deus, posse me non saluari: quo enim est efficacior sua voluntas, eo possum magis nõ saluari. Vis rationem? Ecce. Si diuina voluntas est efficax, ergo non tãtum id fiet quod vult fieri, sed eo modo fiet, quo vult fieri. Vult autem me saluari contingenter, quia disponit omnia suauius, mouedo res secundū quod sunt nature moueri, ergo contingenter saluabor, poteroque non saluari. Nec obstat argumentum illud, quod vinci non potest diuina voluntas: neq; enim vincitur, nec vinci potest, & tamen non sequitur inde, vt necessario saluemur. Quod quomodo sit, breuiter tibi id aperiam. Et quia de iudæis peculiariter aducebatur difficultas, de illis loquens & ego, hoc pacto tibi responsum velim. Refugientes diuinam bonitatem, qua beati fuissent, non potuerunt effugere feueritatem, qua miserimi effecti sunt, diuinam ergo uoluntatem omnino nõ uicerunt. Si Herus dicat, Volo ut omnes serui mei laborent in uinea, post modum epulentur, qui uero non laborauerit, in pistrino semper molat: qui laborare contempserit, certe contra uoluntatem domini facit, at illius uoluntatem tunc uinceret, quando pistrinum etiam cõtemnens, fugeret. Hoc autem fieri nullo modo potest sub diuina potestate. Contra uoluntatem ergo Dei facimus plerūque, at ipsa nunquam uincitur. Vinceretur autem, si ipsa non inueniret quid de illius contemptoribus faceret, adeo ut hi qui misericordiam in donis contempserunt, & in suppli-

cijs potestatem atque iustitiam euaderent. Sed id impossibile esse nemo ambigit, quoniam scriptum est. Si uolueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis; si autem nolueritis, gladius deuorabit uos. Euade gladium, & diuinam uicisti uoluntatem, sed illum non euades, si Deo uolueris obedire: Manet ergo diuina uoluntas inuicta. Quo ad hoc autem satis sit dictum hic. Sequitur. *Græcis quoque & Barbaris, sapientibus, & insipientibus debitor sum.* Quia enim tantam charitatem ostenderat erga Romanos, ne crederes eum uoluisse sibi uerbis tã dulcibus deuincere urbem hanc omnium primam: Idcirco adiecit, Nihil est quod mihi debeatis, ego omnibus debeo. Nec fœlix Gretia, nec extrema barbaries mihi quicquam debet, nec tu alma Roma. Irrecusabile on^o habeo ego prædicandi omnibus, & sapientibus & insipientibus. Veh mihi si non euangelizauero, necessitas enim mihi incumbit, ut omnibus quo ad possum, proficere studeam. Omnia autem possum in eo qui me cõfortat. Nihil ergo a me putate amplius habere, quo uobis gratificari cuperem, iussa Dei duntaxat completurus aduenio. Gratias omnes date Deo soli, qui tantam lucem omnib⁹ uoluit esse communem. Græci autem & barbari nomine, omnes comprehendit populos, ni fallor Apostolus, in hoc græcos sequutus, qui omnes populos barbaros uocabant, qui græcè non loquebantur. Vnde & in opprobrium græcè linguæ expertes ab eis dicebant *αγλυστοι*. hoc est elingues. Forte tamen alia ratione, græcos & barbaros tantum nominat, Romanos subticens & Iudæos, ut barbari intelligantur Scithæ, Thracæ, ceterique tales, feris moribus, inculta barba, & rura atque nemora cum feris incolentes, quos nec sapientia græci, nec Romani urbanitate, neque Iudæi sanctimonia, uel ceremonijs expolitos reddidissent. His ergo potissimum prædicaturus erat apostolus, quo tuba illa admoniti, discerent barbaros mores in sanctos commutare. Nanque ex munere apostolatus Iudæi euangelizari non tenebatur. Petro enim circumsisio credita erat. Paulo præputium, ut

1. Cor. 9.
Philipp. 4.

Gal. 2.

ad Galatas apparet. Vnde si Paulus Iudæis prædicabat, erat supererogatio ministerij huius, ipso dicente. **Rom. 11.** Quandiu quidem ego sum Gentium. Apostolus, ministerium meum honorificabo. Sed quid de Roma? Romæ primum tenebatur. At postquam Petrus ex Antiochia Romam transfudit sedem, ipsi Petro atinebat Romanos erudire, qui licet uniuersalis Ecclesiæ caput esset Romæ, tamen erat proprius Episcopus. Neque enim par erat, vt residente Petro Romæ, alius quispiam Romanos instrueret, propterea, & seruatum est, vt successor Petri, sit & Episcopus Romanus, & uniuersalis Ecclesiæ pastor. Absolutus fuerat ergo Paulus à debito, cum Petrus Romam uenit, ipso iure principatus Petri. Græcis ergo tantum, & barbaris ex munere uel ex officio debebat, non alijs: licet ex charitate omnibus, secundum quam dicitur. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Barbariem autem omnem Iesu Christi beneficio, ab omnibus nationibus exulasse, postquam sanctissimis illius institutis, mores barbaros cum honestissimis commutarunt, nemo nescit, vt iam christianorum nemo barbarus, dicendus sit, quanquam ignarum vulgus Alpiū interuallo, barbaros homines à cultis & politioribus se iungi imprudenter existimet. Et scioli quidam, nonnullarum nationum homines, barbaros uocent, quod inconcinne, & illepide loquantur. Quod si ita est, & Italos in medio Latio, & græcos in medijs Athenis, quàm plurimos esse barbaros asseuerare cogemur. Illud autem uerbum *sapientibus, & insipientibus*. Ita intelligatur, vt *sapientis* nomine docti, de quibus ipse dicit. Sapientiam loquimur inter perfectos. *Insipientis* uero, rudes, paruuli, qui sapientia carēt, significant, de quibus dicitur. Etenim non potui loqui uobis tanquam spiritualibus, sed tanquam carnalibus, tanquam paruulis in Christo lac potum dedi uobis. Omnibus ergo debebat Apostolus, qui spiritu Dei plenus, & lacte, hos alere, illos solido confortare cibo apprime nouerat, omniumque linguis lo-

Rom. 11.

Rom. 13.

1. Cor. 2.

1. Cor. 3.

Bit. ad Rom.

quebatur, vt & Græci, & Barbari eum possent intelligere prædicantem. Neq; n. incassum tantis gratijs, Paulum Deus reddiderat insignem atque admirabilem, sed vt uniuersam terram, prædicando lustraret, & non modo consularibus uiris, patricijs, philosophis, eruditjs, sed & rudibus, & mulieribus, & pueris, tam utile & saluberrimum Euangelium apertum redderet, atque omnibus captu facilimum. Quemadmodum. Solem, Lunam, Maria diuitibus, pauperibus, satrapis, & seruis communia fecit diuina prouidentia, quod communi hominum uitæ necessaria sint hæc omnia, propterea omnibus concedenda, eadem & maiore ratione, Euangelium Christi, quod vitam animarū præbeat, omnibus uniuersi orbis hominibus, inuulgandum erat, & declarandum, non magis principibus, quàm pauperibus. Id autem præstitit Paulus noster: Ob id ergo dicit. *Sapientibus, & insipientibus debitor sum.* Quasi uelit dicere Apostolus. Scio in uobis plerisque sapientes esse, uiros sublimes, nobiles, literatos, rudes item, & pauperes, omnibus in commune, propositum est ueritatis Christi præconium. Non nouit dignitatis discrimen, non gradus præstantiã, omnibus ego æquè debeo prædicare: propter omnes Romam desidero conuenire, non quod diuinæ uoluntati repugnam, quæ aliò semper me ducit, ad vos venire festinantem: ne quidem quero, cur me prohibeat vos adire, tantum abest, vt resiliam, pareo incomprehensæ illi prouidentia, & nullam suæ uoluntatis rationem expoicens. Id enim dedecet morigerū seruū: quò me dirigit, tendo: sèp enitor uidere Romam, qd à vro amore nunquã desistere possim. Orarum Apostolus. qd nitebat eos uidere, suam erga Romanos declarat amorē, qd uerbabat nec cõtraibat, perfectã Dei obedientiam testat, & probat. *Ita quantum in me est, promptus sum, & uobis qui Roma estis Euangelizaro.* Non enim me pudet euagelij Christi. Ne putatè id quod Barbaris & indoctis gētibus prædicaui erubescã prædicare uobis, qui & sapiē-

C

tia, &

tia, & dominio cunctas orbis nationes excellitis: & consulis, & rethoribus, & poetis, & plebeiis, minutulisque hominibus, indiscriminatum promptus sum predicare.

I. Cor. 2.

Non iudico me aliquid scire inter uos, nisi Iesum Christum. Omnis mea gloria ex Christo est, tantum abest ut erubescam de Euangelio eius. Erubescendum est uestris sapientibus, qui caelos hominibus repleuerunt, & incestatorem Iouem Deum putauerunt, & colluerunt. Mihi non est erubescendum, qui Christum filium Dei praedico, & omnes alios Deos falsos respuendos esse declaro. Non in sublimitate sermonis, sed in ostensione spiritus virtutis, hoc & uobis praedico, si Deus dederit. O animam generosam, quae tanta alacritate hanc provinciam praedicandi Romanis suscipere parata est; provinciam mille periculis plenam. Non ignorabat maritimas peregrinationes, tentamenta, insidias, vexationes, labores, seditiones, tyrannidem impietatis, Caesarem crudelitatem, sciebat quae sibi impendebant omnia: attamen non modo non segnior effectus est, sed & ardentior, & vehementior. Quo factum est, ut tandem Romam peruenerit, illicque a Nerone, qui tunc imperabat, eodem die, eademque hora qua Petrus cruci affixus est, capite caesus uitam finierit. O beatissimum Paulum. Cui & post tot coronas, aureola martirij non defuit.

Virtus enim Dei, vel potestas est in salutem omni credenti. O vere Euangelium, fausta scilicet & felix annuntiatio diuinæ virtutis non humanae, quae potens est prestare solidam, veraque salutem omnibus hominibus, modo credere velint. Aqua frigida animae sitienti; & nuncius bonus de terra longinqua. Quam charius ergo nobis esse debet Christi Euangelium, quod de caelo nouitatem hanc omnium nouitatem gratissimam annunciat? Non humanum quid fragile, vel infirmum, sed diuinum & omnipotens robur praestitum esse omnibus ad salutem, non temporalem sed aeternam.

Pron. 25.

Virtus enim Dei est. dicit Apostolus. Pulchra antithesis. Virtus peccati lex: Virtus Dei Euangelium: per illum abundauit delictum, per hoc superabundauit & gratia. Ut salua nauis dicitur cum ad portum peruenit, & non ante, sic nemo nostrum saluum dicitur, nisi cum ad regnum caelorum peruenit: Tunc enim extra pericula erimus, quod propriae significat vox ista saluationis, vel salutis. Porro, ut nauis in sinu maris, etiam salua dici potest, sic qui habet fidem qua iustus est coram Deo, saluus dicitur, tametsi quo ad viuere, semper illi bella, periculaque immineant. Vnde illud, Spe salui facti sumus. Et illud. Gratia dei saluati estis per fidem. Quoniam haec sunt in electis certissima salutis pignora. Haec ergo est huius Romanorum Epistolae negotium. Haec est assertio, quam vnice molitur Apostolus, & declarare, & probare, quod Iudaeis scandalum est, atque gentibus stultitia. Hoc ipsum omnibus credentibus esse Dei virtutem, qua saluari possint vniuersi, nempe, Christum, Christi que sacrum Euangelium. De utroque enim id verè dicitur à Paulo quamuis alia ratione. Euangelium nanque diuinam virtutem annunciat, estque organum diuinæ virtutis, verba habens ignita, mirabili quadam potestate totum hominem transformantia. At Christus ipse, illa ipsa est Dei virtus, quam Euangelium euangelizando annunciat. Cuius ope, euangelicis verbis, rapimur, viuificamur, abstergemur, expiamur, sanctificamur, & saluamur. Qui enim se se totum Christo crediderit, omnino saluabitur. Omnis enim qui credit in illum, non confundetur, ut inquit Propheta. Hoc itaque, videlicet quod *Euangelium*, (ratione scilicet rei euangelizatae, quae Christus est, non ratione verborum euangelizantium,) sit.

Rom 8.
Eph. 2.

Psal. 24.

Rom. 1.

Virtus Dei in salutem omni credenti. Et id quod asserit Apostolus, declarabitur statim verbis illis. Reuelatur enim iustitia Dei de caelo super omnem impietatem, & iniustitiam. &c. Hic tantum ponitur, & asseritur tantquam *basis* huius negotij, immo tantquam

quam fundamentum omnis christianae structurae. Hoc autem verbo simul redditor ratio, cur Paulum pudere non oporteat Euangelij ab eo praedicandi, quoniam, scilicet ipsum Euangelium. *Virtus Dei est in salutem omni credenti.* Quis diuinam virtutem annuncians, quae perditum genus hominum saluari possit, potius non gloriatur quam erubescat? Plebiscita vestra Romani. Senatusconsulta, Vis magistratum, & consuetudinis, Curia Romuli, Ius Papirianum, leges Numae Pompilij, duodecim illae tabellae, omnia haec, o gentes, virtutes hominum sunt, & propterea imbecillae, nec saluant, nec interimunt animas hominum, quare nec illarum observatio necessaria est ad salutem. Ea facilitate refelli possunt, qua receptae fuerant. Neque enim humanae haec leges, alia ratione ligant, nisi quoniam populi iudicio qui communi consensu omne imperium atque potestatem in principem contulit, receptae sunt: Quamquam legum latores, ut decretis suis vulgi auctoritatem conciliarerent, se à Dijs edoctos illis praescribere confinxerint. Osyris apud Aegyptios à Mercurio. Solon apud Athenienses à Minerua. Minos apud Cretenses à Ioue. Licurgus apud Lacedaemonas ab Apolline. Numa apud Romanos à Nimpha Aegenia. Euangelium autem Christi, inquit Apostolus noster. *Est virtus Dei.* Non humanum quid annunciat, sed diuinum: non est doctrina hominum, est doctrina diuina, & propterea inuiolabiliter obseruanda, adeo ut qui in vno mandato offenderit, factus sit omnium reus. Hinc mittens Christus Apostolos, ut Euangelium disseminarent ubique terrarum, dixit eis. Euntes docete omnes gentes, seruare omnia quaecunque mandaui vobis: Tantamque ostendit esse Euangelij virtutem, ut & dixerit, qui illius praecones contempserit, Deum ipsum contemnere: Qui vos spernit, me spernit, & qui me spernit, spernit eum, qui me misit. Est itaque virtus Dei. Quantus ergo & qualis putas sit iste orator caelitus mis-

Iac. 2.

Matt. 28.

Luc. 10.

sus Paulus, ad annunciandum hanc diuinam virtutem vel potestatem? Non vacat autem mysterio illud verbum. *Est*, praesentis temporis. Indicatur nanque, quemadmodum Christus credi voluit de seipso quod est, quo sua aeternitas declaratur, Deo dicente. Mose, Ego sum, qui sum. Sic dices filijs Israel, qui est misit me ad vos. Vnde in Euangelio legimus. Si non credideritis, quia ego sum. Antequam Abraham fieret ego sum. Ita Christi Euangelium, non modo virtus fuit, vel erit Dei, sed est, omni scilicet tempore. Citra euangelium nanque, nulli unquam contigit salus, nec continget. Vnde propterea Euangelium, nouum & aeternum testamentum, appellatum fuit à Christo in caena illa sanctissima. Habetis ergo, quod virtus Dei est Euangelium.

Exo. 3.
Ioan. 7.

Ioan. 8.

Matt. 26.

Virtus autem Dei in salutem. Amanda est ergo haec diuina potestas, longe magisquam timenda, quoniam non est virtus in interitum, sed in salutem.

Lex Moysi, Iudae, erat virtus Dei, sed non in salutem. Scriptum est enim de ea, Occasione accepta, peccatum per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam, & per illud occidit: Quod ergo bonum erat, mihi factum est mors. Erat lex mortis & interitus, tantum abest, ut vllò unquam tempore fuerit lex salutis, vel virtus in salutem. Propterea timendum semper erat Iudaeis, nobis non est timendum, quibus Euangelium salutem pollicetur aeternam. Sperandum est nobis & amandum, ut hanc salutem consequamur. Breuis differentia legis & Euangelij, Amor & Timor. Erat utique lex illa Iudaeis necessaria ad salutem olim, sed tamen non sufficebat ad salutem, quia ut verè dicam, reos homines constituit potius quam saluaret: Cominabatur enim, & non opitulabatur: iubeat, non sanabat, languorem ostendebat, non auferebat. Nemo autem ignorat illud, Nitimur in vetitum, quoniam & quod concupiscitur, nescio quodam modo dulcius fieri, cum vetat. Euangelium autem Christi, quo ad rem euangelizatae maxime quae Christus est, non modo necessaria, sed &

sufficiens est ad salutem. Quoniam Christus Iesus nouitate spiritus quam largitur, vetustate ablata, hominem denuo natum saluat & sanat. Filius hominis non venit mactare, sed saluare, dicebat ipse de seipso. Et iterum. Non misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui saluantur, inde saluantur, qui non saluantur, aliunde non saluantur. Perditio nostra, ex nostra est potestate. Salus autem ex virtute Christi, vt omnino verum sit quod dicitur per Oseam. Perditio tua ex te Israel est, tantummodo in me auxilium tuum: Et quod Paulus hic dicit, se se annu- ciare potentiam Dei in salutem. Est enim Christus tantum virtus saluans, non perdens, tendensque ad salutem, non ad perditionem: si quæris virtu- tem perdentem, humanam imbecil- litatem agnosce tantum; si saluantem, virtus effectrix salutis nostræ Deus est: formalis; gratia, cooperatrix, & si- ne qua, neminem saluari contingit, consensus vtroneus liberi arbitrij: In- strumentalis, Euangelium quod præ- dicatur. Meritoria Christus, de quo discessit Euangelium. *Omni.* O verbum dulcissimum. Nemo desperet: nemo dicat. Sum ne ego prædestinatus? Om- nes, omnes venit saluare Christus, non modo eos qui saluantur, sed & qui pereunt. Pro omnibus venit Christus, non pro paucis. Cur plorat Christ' super Hierosolimitanos ciues, nisi quia ipse volebat saluare eos, & ipsi noluerunt? Si diuinus Christi fa- uor, urbem illam dereliquerat profusus, & nolebat eam saluare, nonne me- rito illi deploranti resp. ondere potuis- sent: Cur inanibus lachrymis te ma- ceras? noli nobis imputare quod nos- tra culpa non commissimus, nostra improbitate, & nostra voluntate fa- ctum est, quod factum est. Omnibus ergo, omnibus (mihi credite) affuit virtus Christi, vt saluentur. Ideo leges gentium gentibus, lex moysi he- breis duntaxat data fuit. Euange- lium autem, omnis generis homini- bus tradendum fuerat, vt omnes sal-

uarentur per ipsum. Est enim vir- tus Dei in salutem omnium.

Idecirco præceptum fuit Apostolis, prædicare euangelium omni creatu- ræ; quamuis Christus ipse Iudæis vnus prædicauerit, & nunquam Gentibus. Quoniam enim Messias e- rat, Messias autem iudæis tantum vi- debatur esse promissus in lege, non item gentibus, ne ab eo iudæi occa- sione accepta auerterentur. Qui gen- tes, canes, incircuncisos, peccatores, in despectum vocabant. Consentaneum fuit, vt Iudææ limites ipse non excederet, quod & factum fuit, vt si quando gentilibus aliqua salutis beneficia impendebat, quo omnem gratiam haberent, Iudæis notumque fieret, quod Iudæi tan- tum illi curæ erant, (O diuinam & ad- mirabilem sapientiam) vellet à Iu- dæis exorari, id Centurionis histo- ria, atque Chananeæ latissime ostendit, Propterea & dicebat. Non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Vnde & cum viue- ret, Apostolis prohibuit, In viam gentium ne abieritis, quasi Euange- lium illo tempore, Iudæis tantum propagandum esset. Eo autem à mor- tuis resurgente, morte deuicta, in- credibilis illa virtus diffundenda fuit ad omnes gentes, vt omnes qui sub mortis Imperio primum detine- bantur, scirent rediuiuæ Christi vi- tæ glorioso triumpho, esse se se reuo- catos ad vitam, & ad salutem.

Parum est enim mihi (dicebat Vates ille,) vt suscites feces Israel, dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Propter quod Petrus Apostolici collegij prin- ceps, in Concilio Hierosolymitano hūc in modum primus, tanquam verè ce- rorū caput, & Iacobo et maior qui Epi- scopus vrbs Hierosolymæ erat, fari cœ- pit. Viri fratres. Deus, qui corda nouit, testimonium perhibuit, dans genti- bus spiritum sanctum sicut & nobis, & nihil discernit inter nos & il- los, fide purificans corda eorum.

Quo fortasse permoti Iudæi, coepe- runt indignari christianis, vt potè qui iudaica

iudaica superbia, & nescio quo liuo- re singularitatis plusquam par sit, & decent auidi, diuinas gratias ethnicis qui idola coluerant, non esse vilo pa- cto profundendas. Iudicabant, fere- bantque egerimè, quod in eos om- nes sine delectu, æque ac in ipsos, de- quibus olim Psaltes cecinerat, Non fecit taliter omni nationi, spiritus san- cti charismata diffunderentur, sacrum- que Euangelion ad totius mundi sa- lutem inuulgaretur. O noxium in- uidiæ virus. Hinc & Paulum fer- re non poterant, quoniam christiana exestuans charitate, gentes omnes amplectebatur ad eò & fouebat, vt non modo eas Iudæis exequare, sed & præferre videretur: ratus omnem Iudæorum sanctimoniam, ob phari- saicum illum tumorem, quo propriis meritis fræti, Diuinæ gratiæ pluri- mum derogabant, Deo ingratisimum esse; gentium vero quauis magna facinoræ, ingenti illa humilitate, qua Deo, omnem illorum salutem Deo optimo maximo acceptam fere- bant, aboleri, non imputari à diuina misericordia.

Credenti. Donum nō est donum, ni- si acceptetur. Requiritur enim quod donetur, & quod acceptetur. Euangelium igitur dono datum est hominibus vniuersis à Deo: porrò si non acceptatur, non erit donum, quare nec saluabit: acceptatur ergo per fidem: quotquot credunt, acceptant: qui non credit, non acceptat, nec saluatur. Quare Dei dona debent acceptari, & chara haberi, atque in magno prænio: Illud fit per fidem. Hoc per charitatem. Tanto autem hoc excellit illud, quanto qui frigide dona acceptant & vilipendunt, habentur pro ingratissimis. Ergo confir- matio est in charitate, non in fide, vt intelligamus, tunc haberi apud Deum iustos, cum amamus, non cum credimus. Adde, quod dona Dei debent expendi, exercitarique, non custodi, vt ex parabola talento- rum habemus: Exercetur autem euan- gelium per charitatem, quæ est radix operum, dicente Paulo, Quod fides

per charitatem operatur: non sola, ergo multo plus facit charitas, quàm fides, quia illa non operatur sine cha- ritate, atque ideo donum Dei langu- sceret. Radix peccati Adæ fuit, quia non credidit Deo comminanti: radix nostræ salutis est credere Deo promit- tenti, sed ille suæ incredulitati adiun- xit peccata alia, comedit pomum, ex- cufauit, se abscondit. &c. Nos ergo fi- dei iungamus alia opera vt saluemur. Vnicè autem de fide mentionem facit Paulus, quia fidem Christi plantare cupiebat. Romani eximijs virtuti- bus pollebant, iustitia, clementia, fortitudine, non oportebat igitur multum laborare, vt commendaret eis mores bonos: in vna fide laboran- dum erat. Ideo igitur vbique illam extollit. Sed & illud obseruandum est, quod de illis qui primo ad Christum veniunt & ex Iudaismo, & ex gentilitate loquitur. Illi autem sola fi- de saluantur: at post baptismum rela- pti in peccatum, si iustificari cupiunt secunda iustificatione, oportet o- peribus illam sibi comparent. De his in hac Epistola non est sermo: Qua- re nimirum, si de vna fide sermo ha- betur, non de operibus. Mira profes- sio est fidei virtus, quæ illi tribuitur, & à Theologis, & à Magis. Omnia nanque miracula fidei adscribuntur. Fide euasit Daniel pericula leonum. Emorroisse ait Christus. Fides tua te saluam fecit. Centurioni, sicut cre- didisti fiat tibi: Pallas apud Home- rum his verbis consolatur Achillem, Veni ego pacificaturus tuam iracun- diam, modo credideris. Medicorum est aphorismus, Ille plures sanat, in- quem plures confidunt. Idcirco Li- nus Poeta dixit, Dijs omnia credenda esse. Cuius rationem videtur reddi- disse Christus. Nam credenti (in- quit) in Deum, omnia possibile sunt. Nihil autem incredibile, nisi im- possibile: si ergo nihil impossibile, nihil incredibile. *Euangelium* ergo Christi, inquit Apostolus, *virtus qui- dem Dei est in salutem omnibus* cuius- iusvis gentis hominibus, Græcis, Bar- baris, sapientibus, insipientibus.

Luc. 9.

Ioh. 3.

Ose. 13.

Luc. 19.

Mar. 7.

Ps. 147.

Matt. 15.

Matt. 10.

Esa. 49.

Act. 15.

Gala. 6.

Bit. ad Rom.

Matt. 15.

Matt. 8.

Mar. 9.

At hoc vnicè requiritur, vt credant in Christum. Vnde illud est. Qui credit in filium Dei, habet vitam æternam: Qui non credit, ira Dei manet super illum. Et illud, Crede, & saluus eris. Qui credit in me, non morietur. Qui credit in eum, non confundetur. Illud quoque. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum, nõ pereat, sed habeat vitam æternam. Vh illis, qui non credunt. Inde enim mors nascitur, vnde vita nasci debuerat. Christi bonus odor (inquit idem ipse Paulus noster,) alijs est odor vitæ in vitam, alijs odor mortis in mortem. Credentibus in Christum odor in vitam, non credentibus, odor in mortem. At qui non credit, ex seipso non credit: Qui ergo intereunt, ex seipsis intereunt, nõ ex Christo. Intereunt autem dubio procul omnes non credentes. Iudicium eius est quod legimus in actis apostolicis. Exorcistæ nanque nonnulli, cum nec tantillum in Christum Iesum crederent, tentauerunt inuocare nomẽ eius, vt demoniacum quendam liberaret. Ad. 19. Adiuro (inquiunt) te per Iesum, quem Paulus prædicat. O rem miram, & prodigiosam, respondens spūs nequã dixit illis. Iesum noui, & Paulum scio, vos autem qui estis: Et insiliens in eos homo qui habebat demonium, & dominatus amborum, inualuit cõtra eos, ita vt nudi & vulnerat effugerent de domo illa. Credere ergo oportet in Christum, eos qui saluãdi sunt Christi virtute. Sed opere pretium fuerit videre tria hæc. Quid oportet credere. Secundum. Cur credere oporteat. Tertium. Qua ratione fidem magis quã quodlibet aliud opus exigit à nobis Euangelium Christi. Virtus Dei est (inquit Paulus) in salutem omni credenti: Et Christus Iesus. Hoc (inquit) est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille. Hoc enim non modo huius Epistolæ basis, sed & scopus est Paulinæ omnis philosophiæ. Magnus ergo sermo nobis hoc in principio habendus est, nec demum cum progressi fuerimus, accidat nos tota aberrare via. Paruus enim error in princi-

pio, est maximus in fine.

Principio autem ante omnia intelligendum est, quid fidei vel credendi nomine, significetur in omnibus hisce scripturæ locis. Neque enim significatur nuda & simplex illa credulitas, quæ est operatio quædam intellectus, sed & omnis animi fiducia vel confidentia. Nuda enim credulitas quæ cogitatione completur, est infra scientiam, vt Proclus inquit. At hæc fides, quam græci πίστις vocant, constas scilicet & firma omnis animi persuasio, qua nos ipsos concredimus illi, cui fidem adhibemus, persuasum habentes id omnino fidum esse quod credimus, est supra scientiam omnem & intellectum. Hanc autem fidem, quemadmodum in Christum Iesum, quisque, ita nemo in alium quempiam nec in seipsum habere debet. Scriptum est enim. Maledictus qui confidit in homine, & qui firmat carnem brachij sui. En itaque quid credere oporteat. Hoc videlicet, quod Christus Iesus Dei virtus sit in salutem omnibus credentibus. Quoniam ipse vltro ingenti victus charitate, se se pro omnibus obtulit Deo patri in ara crucis, vt omnes saluarentur. Hoc crediderit tria comprehenduntur. Credere Christum, Credere Christo, & Credere in Christum. Christum crediderit demones. Tu es Christus filius Dei viui, quid venisti ante tempus torquere nos? Nanque illis perspectum erat, vehemente saltem opinione, Iesum Christum esse. Christo crediderunt quotquot dicebant: In nomine tuo demonia eiecimus, prophetauimus, virtutes fecimus. Credebant enim illi asserenti, quod suo nomine demones fugarentur, & curarentur morbi. At in Christum non credunt, nisi veri filij Dei, vnde demones perdidit Deus, nec illos saluauit eorum inanis fides. Illi autem audient Christum dicentem. Disceditis à me omnes qui operamini iniquitatem, nunquam noui vos. De his autem qui in Christum credunt, de quibus est illud Ioannis verbum. Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt

in

in noie eius. scribit, Omnis qui credit in illu nõ confundet. Qui credit in filiu Dei, habet vitam æternam: Et alia plura, quæ adducta sunt superius. Credere ergo in Christum, non est simplex cogitatio intellectus, sicut credere Christo, & Christum: Sed & operationem voluntatis includit, qua in Christum imus, eundo confidimus, & speramus, sperando diligimus, diligendo propter eum operamur, si possumus. Neque enim fiducia esse potest, nisi vana sine amore, nusquam vero amor est sine opere. Quis non incassum fidit principi, quem non amat? Mihi crede, amor, est radix fiducia omnis. Rursus, quis interius diligit ardentem, qui exterius ocietur & torpescat? Amor otiosus esse non potest. Operatur magna si est, si vero operari renuit, amor non est. Quo manifeste colligitur, inanem esse fiduciam in Christum sine bonis operibus. Incassum nanque fides Deo, si Deum non diligis. non diligis autem, si non operaris. Quam vani ergo sunt Christiani illi, qui fidunt se se per Christum saluatos iri, nec tamen operibus bonis incumbunt. O misellos. Si habuero omnem fidem (inquit Apostolus.) ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Iacobus tam vehementer infestus est his qui docent, nudam fidem sine operibus ad salutem conducere, vt etiam illos demonibus comparet. Et demones inquit credunt, & contremiscunt. Quid verius? Quid breuius? Quid vehementius dici potuit? Et de fiducia quoque concludit. Quid proderit fratres mei, si fidem quisque se habere dicat, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides saluare illum? Fides, sine operibus mortua est. En ad extremum. Qui non diligit, manet in morte, inquit Ioannes. Vides ergo quid credere oporteat, & quæ sit fides de qua dicitur. Virtus Dei Christus est in salutem omni credenti. Hæc enim est, vt credamus id ipsum. Videlicet, quod Christus, Dei virtus est in salutem omni credenti.

Credenti inquam ipsi, ipsum, & in ipsum. Et hæc est fides de qua ad Galatas dicitur. In Christo Iesu, neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur: Fiducia scilicet in Christum Iesum, qua ratum nobis esse debet, neminem perdendum qui in illum credere voluerit. Quæ nequaquam nuda est, vel infotmis, sed charitate formata. Cur credere oporteat, nunc dicendum. Equidem Deus nostra ope non eget, vt ab illo saluemur. Scriptum est enim. Quis adiuuit Spiritum domini? Et iterum. Cuius adiutor es? Nunquid imbecillis, & sustentas brachium eius qui non est fortis? Proculdubio itaque posset Deus citra omnia opera nostra nos saluare. Qui enim fecitte, sine te, non ne posset saluare te, sine te? Verum, pro hominum gloria, vt aliqua saltem ratione promæreamur salutem nostram, cum nos sine nobis creauerit, nos saluare sine nobis non voluit. Exigit ergo à nobis, vt credamus, quo non citra omnem meritum, tantam felicitatem consequamur. Gloriosus nanque est, aliquem suis meritis exaltari, quam profusus gratuito dono. Quò fit, vt & summus pater filium suum hominem factum, promereri voluerit gloriosum illum triumphum, vltro ne obedientia quam exhibuit vsque ad mortem crucis. Propter hoc enim inquit Apostolus, exaltauit illum Deus, & dedit illi nomen super omne nomen. Vnde hinc conijcere licet, quam grauiter halucinentur nostri temporis Matheologi, qui putant nos diuinæ gratiæ derogare, qui merita prædicamus; Ipsi ipsi extollimus diuinam gratiam, non illi. Longè enim est maior nobis collata gratia, si mereamur æternam vitam, quam si secus: nanque, & quod mereamur, est gratiæ: Gratia hoc nobis contulit, non ipsi comparauimus, vt immensum illud premium promerere valeamus. Gratia. Gratia non merito, venale factum est regnum Dei, vt iam illud emere possint singuli, quantumuis pauperes, modo in Christum credant.

credant. O maria gratiarum; angusta admodum & auara est hereticis diuina gratia, quæ totum sibi retinet nihil nobis impartitur, nisi quantum faber ferræ, vel Figulus luto. At nobis est quàm latissima, quæ nos sibi coniungit mira societate, ut illa nobiscum & nos secum agentes, & gratiam agnoscamus, & præmium. Ob id Paulus ad Ephesios vtrunque complectitur. Gratia (inquit) saluati estis, per fidem; Explicat quod Dei est, cum inquit, nos gratia Dei salutem fuisse adeptos? adiecit demum quod nostrum interest, fide videlicet nos saluos esse effectos, ne liberum tollat arbitrium: Ita inquit magnus Athanasius. Subdidit autem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est. Quod dupliciter exponi posse litera ipsa ostendit. Primo quidem: Et hoc, videlicet fides, non ex nobis, ipsa enim est Dei donum, & non per nos comparatum. Secundo vero. Et hoc, videlicet, saluati per fidem, Dei donum est, non ex nobis: Non enim suapte natura fides meretur æternam salutem, sed hac tantum ratione, quia Deo fuit placitum, ut nos per fidem exciperet, ne scilicet prorsus videremur ignaui, & aliquid ad nostram salutem ipsimet confereremus. Nemo itaque nobis obiciat, quod diuinæ gratiæ simus ingrati: Nam catholicorum nullus, de meritis sibi adblanditur, nullus in seipso gloriatur, omnes docent, quod merita sunt ex gratia, non gratia ex meritis: gratis enim datur gratia. Cum ergo audis gratis, tace de meritis. Ex hoc autem dilucidum esse potest, quod tertio loco proponebatur, Cur Euangelica, apostolicaque doctrina maximè exigit fidem, Immo ut verius loquamur, nihil aliud exquirere videtur ab homine, quam ut Christo fidat: adeo ut & Christiana lex dicatur tota lex fidei: in hoc potissimum à lege veteri discreta, quod illa appelletur lex operum vel factorum. Huius inquam tota ratio est, quoniam hoc ipso fidei nomine, totum adscribitur gratiæ Christi, & nihil in homine remanet, vnde possit gloriari. Qui enim se

totum alicui committit, illi innititur non sibi, nec alteri. Qui itaque Christo fidit, credens quod saluare possit, quod velit, & quod saluaturus sit, nullo pacto in seipso gloriatur, nec in alio, sed in domino duxat. Qui nanque in seipso gloriatur vel tantillum, non prorsus fidit Christo, fidit & sibi, Propterea itaque vnice quidem fidem expetit Euangelium Christi, ut omne os obstruatur eorum qui ignorantes iustitiam Dei, & suam querentes statuere, pharisæum illum, imitantes qui iactabat opera sua, iustitiæ Dei nequaquam subiecti fuerunt. Qui verè fidit Christo, & virtuti ac gratiæ, atque merito Christi, ut per eum sit saluandus, credit omnia quæ ad salutem necessaria sunt: illi omnino per Christum esse condonanda: Hanc autem fiduciam scit esse necessariam. Credit itaque & ipsam eius fiduciam, non modo alia dona & gratias, à Christo sibi esse datam, nõ suo merito cõparatam, dicens cù Paulo vere fidelium fidelissimo. Miam consequutus sum, ut fidelis essem: Nihil ergo est boni quod sibi arroget, omnia Deo accepta refert. Quid hac humilitate sanctius? Hanc autem humilitatem venit edoctrus Christus Iesus, ut qui gloriabatur, in domino gloriaretur. lam enim omnem patris gloriam abstulisse videbantur, & Iudæi & gentes. Cum hi ex legis obseruantia, hæc ex sapientia naturali inaniter, & impudenter tumescerent, & euanescerent. Magna ergo ratione vnã fidem extulit, ipse & omnis Apostolorum chorus, qua soli Deo innitimur, soli Deo inhaeremus, ex solo Deo pendemus, ipse solus exaltatur, illi soli tribuitur omnis honor & gloria. Nemo tamen vehementior in fide ista commendanda, cælesti, & diuini quo Paulo nostro, qui omnis superbiæ domitor, suis in epistolis aded hanc in Christum fidem extulit, ut plerique de subobscuris eius sententijs, occasione accepert, & credendi & docendi his, qui Christo fidunt tanquam de salute securis, non esse in

alio

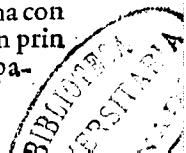
alio opere laborandum; quasi qui Christo fidat, omnia impleuerit quæ ad saluandos nos prescribuntur. Cum tamen Apostolus, de pijs operibus super fidei fundamentum edificandis, idem senserit quod cæteri. Cur enim quem admodum loca perquirunt, ubi fides extollitur, non ita curiose vestigant testimonia, quibus opera commendantur? Dum tempus habemus, operemur bonum. Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Reddet Deus mercedem laborum sanctorum suorum. Reddet Deus vniciquæ, secundum opera sua. Cum metu & timore, salutem vestram operamini. Gloria honor, & pax omni operanti bonum. In Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. Fornicatores, avari, adulteri, regnum Dei non possidebunt? Cur non legunt Christum dicentem. Si vis ad vitam ingredi serua mandata? quemadmodum legunt, qui crediderit saluabitur; qui non crediderit condemnabitur. Cur non audiunt Petrum cù dicit. Satagite ut per bona opera vestra certam faciatis vocationem nostrã, quemadmodum audiunt, In virtute Dei custodimini per fidem in salutem? O homines iniquissimos, errantes, & in errorem mittentes. Conferamus, conferamus nos loca hæc omnia, & intelligamus cum sanctissimis nostræ orthodoxæ Ecclesiæ patribus, fiduciam in Christum non ideo prædicari, ut cum securitate peccemus, immo ut credentibus coercentes omnes concupiscentias, bonis operibus insudemus, & nobis ipsis vim ad bene, beateque viuendum inferamus, quo magnam hanc fiduciam habere valeamus. Quo pacto enim male viuentes fidere possumus, ut Christus omnis sanctitatis fons & magister nos diligat, iuuat, & foueat? Vana esset fiducia mea in principem, quem continenter verbis, cogitatibus, & factis lacerarem, modo ipsi nota esset animi mei in eum obstinata peruersitas: Deus omnia nouit, quæ ratione ergo fieri potest, ut tibi proficiat in eum fides, si malis operibus illum

lest

continenter inhonoras? Rursus, & si quandoque peccamus, propter illum. I. Ioan. 2. aduocatum quem habemus apud patrem qui semper interpellat pro nobis, quem infideles non habent, minime de diuina indulgentia atque misericordia desperemus, dicentes non temeraria illa & punitiosa sed pia & humiliter securitate. Et si etiã peccauerimus dñe, tui sumus. Qui ergo potes permanentes in malignitate disperdere, velis quæsumus, pœnitentium peccata sanare: quod dicere non possunt qui in peccatis perseuerant, emortua illa fide fracti. Hac itaque declaratione, & liberum arbitrium statuimus, cuius est vltro nea hæc fides: nemo enim inuitus cogi potest ad fidem. Opera quoque ad salutem necessaria esse docemus, ut pote sine quibus inanis sit hæc in Christum fides. Et nihilominus, gloriam Christi confitemur, extollimus, & prædicamus, dicentes quod ipse solus est virtus Dei in salutem omni credenti: non liberum arbitrium, non opera: quoniam nisi Christus ipse nobis gratiam promeritus fuisset, nec liberum arbitrium, nec opera possent nos saluare, sed nec nostra fides. Hæc nanque est Christi gloria, ut non tu te ipsum salues, sed Christus saluet omnes. Vniuersique hac Christi gloria egemus, clamante Apostolo, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius: Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum.

Sequitur Paulus. *Iudæoque primum & Græco.* Nemo vestrum admiretur verbo illo primum. Neque enim Paulus mollitur principaliter Christum, Christi que Euangelium saluare Iudæos quæ gentes, græcos, vel barbaros. Oppositum nanque asseuerare contendit hæc in epistola, non magis partem esse salutem Iudæis, quàm gentibus, sed omnibus æque. Quippe quia Deus, cum sit omnium conditor, ad præstandam vniuersis populis solidam, perpetuamque salutem, filium suum vnigenitum è celo destinavit ad terras. Neque enim aliter dirimere potuisset subortas Iudæorum, gentiumque in vrbe Roma contentiones. Illud ergo *primum* non prin-

cipa-

cipaliter significat, sed temporis ordinem duntaxat, non principalitatem scilicet in salute, sed in necessitate salutis. *Primum*, necessitate Iudæis, secundo gentibus, quia Iudæi magis rei erant coram Deo, ergo magis indiguerant Euangelio ut saluarentur. *Primum* quidem, in intentione Dei fuit propter salutem Iudeorum, secundo gentium, quia Iudæis repellentibus, Apostoli iuerunt ad gentes. Nominauit grecos non gentes absolute, quia gentiles primo saluati sunt quam Iudæi. Nam Iudæi ex gentibus, non ex Iudæis gentes. Abraham enim in gentilitate saluatus est, non in preputio. At greci omnino post Iudæos. Peperit (in summa) Christus omnibus hominibus salutem, quantum in se fuit, inquit Paulus. primo tamen Iudæis, quam alijs populis. Quippe quoniam, & primo fuit Iudæis Euangelium annunciatum: Vnde & qui primo crediderunt in Christum fuere Iudæi: Nec est ut Magos obijcias, qui vix natum Christum adorauerunt. Eum enim præcessere pastores, qui Iudæi erant. Maria quoque & sponsus eius Iosippus. Rei gestæ ergo ordinem attendentes, cernimus Christum prius fuisse in Iudæorum salutem, quam gentium. Quo verbo extimulantur Iudæi, nempe quoniam ob eorum magnam ingratitude, tantam salutem negligentes, indigni effecti sunt diuinarum gratiarum, quam illis olim gratis ante omnes nationes se se abundantissime diffuderant. Translata siquidem fuere postmodum primogenitura iura, ex Iudæis in gentes, ex Esau in Iacob, Paulo dicente. Cæcitas contingit in Israel, donec plenitudo gentium intraret. Cum autem omnis plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus fiet. Grecorum ergo appellatione hoc loco, gentes omnes intelligi possunt; ut greci tanquam omnis ipsius Philosophiæ parentes, nomen dent ceteris: vel quoniam maior christianorum multitudo eo tempore, erant greci. Grecis enim post Iudæos primū prædicatum est, Euangelium, quam ceteris gentibus. Iudæi ergo grecos,

græci alias gentes præcesserunt in auditu euangelij. Vnde & ex græcis ortum est christianum nomen in vrbe Antiochia. Et hæc est causa (ni fallor) qua ferè omnis doctrina euangelica & apostolica, scripta est græco idiomate, non latino, quod plerisque mouet, potissimum autem & maiore ratione de hac Pauli epistola, cū ad Romanos destinata sit: illa quæ est ad Hæbreos, nā scripta est hebraicè, videtur ergo quod satius fuisset & latinis, latinè scribere, cum apostoli omnes, omnium linguis loquerentur; Huius ergo hæc est ratio, quoniā scilicet primi christiani, iudeis exceptis, græci erant, & numero plures etiam in vrbe Romana. Adde quod & lingua græca valde felicitior est, & aptior ad sacra mysteria exprimenda, quam latina. Rursus, felici illa ætate, sapientes vbiq; terrarum grecanicam linguā callebant, latina siquidem Romana, erat lingua popularis, vulgi, & materna ferè; oportebat autem vti secretiore idiomate, quod non omnibus passim communia fierent Christi mysteria. Scriptum est enim. Nolite sanctum dare canibus, nec mittatis margaritas ante porcos: ideo græce scripserunt Apostoli omnes & Paulus. Cum ergo apostolus latine non scripserit latinis; sed græcè, ne passim omnibus inuulgarentur margaritæ istæ, mirum profectò, mirum, quomodo nostrates in maternam linguam vertant omnia, ut etiam deliræ anus hæc mysteria pertractent. Cur vero Apostoli non hebraicè scripserint, puto in causa id fuisse, quoniam licet lingua illa sacratissima sit, & sacris sermonibus atque mysterijs aptissima, non erat tamen adeo communis toti orbi vti græca: Oportebat autem omnibus nationibus inuulgare euangelium Christi. Utendum ergo fuit græco sermone, tanquam communiore. Potest & ratio alia assignari, quoniam Christi Iesu & apostolorum persecutione, indignos se se effecerant Iudæi mysteriorum christianæ religionis: nequaquam ergo fas erat hebræo idiomate illa conscribere, vtpote ab eis conculcanda & ridenda. Cur autem Euangelium Matthæi & epistola

Matt. 8.

stola ad Hæbreos scripta sint eorum lingua: In causa est, quoniam hæc duo, vnicè ex veteris testamenti vaticinijs contendunt contra hebræos iam aduenisse Messiam, cessasseque legem. Fas ergo fuit, ut eorum armis cõfoderentur, quo vel crederent vincenti, vel omnino inexcusabiles essent.

Iustitia enim Dei reuelatur in eo ex fide in fidem, sicut scriptum est. Iustus autem ex fide viuet. His verbis probatur duplex illa assertio, quæ supra proposita fuit. Videlicet Euangelium Christi esse Dei virtutem in salutem omni credenti. Sed primum Iudæo quam Gentili. Probationis verò virtus & summa hæc est. Credentes omnes iustificantur per fidem in Christum, primum tamen Iudæi quam Gentiles, hanc ipsam assequuntur iustificationem, ergo & salutem omnes credentes per fidem in Christum consequuntur: antecedunt tamen Iudæi gentes. Ex iustificatione ergo per fidem in Christum, probatur salus æternæ gloriæ per fidem in Christum; & ex ordine iustificationis, ordo glorificationis. Quæ ut clariora sint, altius repetenda res est. Nemo vestrum ignorat, iustificationem esse medium ad gloriam paradisi, dicente Apostolo

Rom. 8: Quos iustificauit, hos glorificauit: non glorificantur nisi primum iustificati, nam in ciuitatem illam supernam Hierusalem, non ingreditur quicquam imundum aut coinquinatum. Iustos ergo esse oportet omnes; & ab omni prorsus labe expiatis, quotquot illuc ingredi voluerint, ut regnent cum Christo. Nemo autem ex se ipso iustus esse potest: quandoquidem & protoplastus noster, antequam etiam cecidisset, originale illam iustitiā dono accepit a creatore: non illam ipse sibi comparauit. Nos itaque qui in ipso peccauimus omnes, & facti sumus filij iræ, multo magis oportet ut iustificemur, id est iusti fiamus, non ex nobis, sed dono Dei, propterea & iustitiā nostram, Dei donum esse, testantur sacri omnes diuinarum scripturarum codices. Quos iustificauit (inquit Paulus.) Notate verbum, non quos iustos inuenit, sed quos iustos ipse fe-

Apo. 21.

cit, hos demum glorificauit. Exaudi me domine in tua iustitia, inquit Psaltes, non inquit in mea iustitia; sed in tua: mea est iniquitas & impietas. Si iustus sum, tuo dono iustus sum, tu me iustum effecisti, non ego me ipsum. Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in cõspectu tuo omnis viuens. Si qua est nostra iustitia, ex nobis ipsis tanquam ex nobis comparata, audi qualis nam sit. Omnes iustitiæ nostræ inquit Esaias, quasi pannus menstruatus. Nullus apud te per se innocens est, inquit Moyses. Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti, inquit Iobus. Et iterū. Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere? Nemo enim est mundus à sordè, neque infans cuius est vita vnius diei super terram. Quo Pelagianorum error conuincitur manifestissime, qui peccatum Adæ transiisse in posteros tam impudenter negare sunt ausi, præterquam imitatione: Et propterea sauciatam naturam superbi agnoscere nolentes, liberum nostrum arbitrium præcipitare magis quam exaltare moliebantur, docetes, quemlibet ex se ipso posse de impio iustum fieri, proprijsque meritis surgere à peccatis, Deoque sine eius gratia reconciliari, quod impijsimum esse, christianorum nemo non confiteatur.

Eph. 2.

Si enim per naturam iustitia esse poterat, ergo gratis Christus mortuus est. Ideo enim mortuus est, ut nos sanctificaret atque iustificaret. Clamandum est ergo cum Paulo, Quis me liberabit de carcere mortis huius? de peccato? Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. Propter quod Paulus idem concludit, Deus est qui iustificat impium. Omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei: ut non iustificetur omnis caro in cõspectu eius. Sed iustificati simus gratis per gratiam ipsius.

Rom. 8.

Quid autem sit hæc ipsa impij iustificatio, optimè intelligemus si primum quid iustitia sit, illa dico, de qua scripturæ sacræ, iura Cæsarium, atque Pontificum, sermonem faciunt, dilucidum fuerit. Motus nanque ex terminis ad quos

Psal. 142.
Psa. 64.
Exod. 34.
Iob. 9.
Ibidem.
Psa. 64.
Exo. 34.
Iob. 9.
Iob. 25.
Rom. 7.
Rom. 3.
Ibidem.
Ibidem.

ad

quos sunt, dignosci solent. Attendite, iustitiæ sacrum, illibatumque nomen. Iustitia quasi dicitur iuxta: quod enim est iuxta regulam, rectum dicitur, & iustum: & quod non est iuxta, non iustum, neque rectum: ut patet ex com muni usu loquendi in artibus, & in ædificationibus, maxime ubi est perpê diculum, iuxta quod (ut ita dicam) iustantur omnia. Regula itaque iuxta quam debet iustari homo est Deus, & lex eius, quæ exigit, ut superius in homine dominetur, inferius subijciatur: Cum homo se habet iuxta hanc regulam, est iustus cum non iuxta, iniustus; quia obliquus, non rectus. Quoniam itaque operationum humanarum, hoc est quæ sunt propriè hominis in quantum homo, primum principium proximum est intellectus & ratio; primum principium quo intellectus in captiuitatem redigitur in obsequium Christi: Cum autem intellectus est iustatus, facile iustantur omnia. Ni mirum igitur, si radix iustitiæ tribuatur fidei. Nam & principium iniustitiæ & obliquitatis est, quod intellectus nõ credat Deo, sed complementum deinde iustitiæ est in voluntate, quæ per charitatem plenè iustatur, ut homo nõ velit, nisi quod vult Deus, non odiat, nisi quod odit Deus. Et hæc est consummatio iustitiæ. Caritas enim maior est fide, & ita consummat quod illa in cepit. Tribuitur tamen totum fidei, quia est principium. Nam principium est totum. Hinc Paulus vtrunque coniunxit, Fides quæ per charitatem operatur. Iustitia itaque de sui ratione, quamdam recititudinem ordinis importare videtur, apud omnes. Christiana ergo interioris hominis iustitia est, cum supremum in homine subditur Deo, & animæ vires inferiores, supremæ scilicet rationi obsequuntur atque parent. Magna enim iniustitia est, creaturam non subijci creatori, & in creaturis, inferiorem non superiori. Cum ergo totus homo Deo subijcitur, & in homine caro spiritui, sensus rationi, iusti sumus. Iustificatio itaque quid aliud est, quàm motus quo homo mouetur à Deo glorioso, à statu peccati ad statum præ-

dictæ iustitiæ per gratiam gratificamur? Peccato siquidem peruertitur omnis ordo, cum ancilletur domina, & dominetur ancilla. Mouet autem Deus hominem conuertendo illum ad se ipsum, qui primum auersus fuerat ab eo, secundum quod dicitur, Deus tu conuertens viuificabis nos. Conuerte nos Deus salutaris noster. Cum itaque homo sit libero præditus arbitrio, requiritur, quod Deo hominem primo mouente, & ipse seipsum motu moueat, & conuertat ad Deum; si visum habeat liberi arbitrij. Quod dico propter pueros, qui cum non sint compotes rationis, & motus liberæ voluntatis, mouentur abs Deo ad iustitiam per solam gratiam, quæ eorum animulas perficit atque format; citra omnem eorum operam. Neque sine mysterio. Sicut enim culpa illa originalis a qua expiantur, non propria voluntate, sed carnali origine ipsos inficit, & Deo reddit inimicos: ita par est, ut spiritali duntaxat regeneratione quæ fit baptismalibus vndis, quanquam nullus ad sit propriæ voluntatis motus, Dei gratia iustificentur. Qui ergo iam adoleuerunt, Deo eos conuertete per gratiam, necesse est, ut & ipsi libere conuertantur ad illam acceptandam. Vnde Propheta dixit. Conuerte nos domine, & conuertemur. Neque enim proficeret conuertere Deum, nisi & tu conuerti velles. Propterea Paulus hortatur. Videte fratres, ne quis desit gratiæ Dei. Iterumque. Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Notate verba. Deus quidem mouet omnia, sed non eodem modo. Aliter nanque, & aliter mouentur ab eo, etiam naturales res, ob diuersas earum naturas aliter grauius, aliter leuius. Hominem ergo ad iustitiam mouet, trahit, & vocat secundum conditionem naturæ humanæ. Hæc autem est hominis conditio, ut non agatur tantum, sed & agat ipse seipsum, diuina gratia primum actus. Impossibile est itaque ut iustificetur a Deo quisquam (infantibus, & his, qui vsum non habent liberi arbitrij demptis,) nisi qui iustificatur, aliquo modo seipsum admoueat, diuina gratia præueniens.

De

De qua dicitur. Misericordia domini præueniet me. Et iterum. Præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis. Propterea dicitur. Omnis qui audierit à patre meo, & didicit, venit ad me. Discere enim, non est sine motu liberi arbitrij. Prima autem conuersio, primumque motus hominis in Deum, est motus fidei, de quo dixit Paulus noster, Accedentem ad Deum oportet credere. Ad iustificationem ergo impij, quod de nostro primum afferre oportet, est fidere, quod Deus sit per Christum Iesum omnium impiorum iustificator, atque credentibus in eum remunerator. O beata fides. Hæc est vera pietas, Docti, verus Dei cultus, quo anima soli Deo inhaeret atque innititur. Fidens scilicet ipsi tantum, & gratiæ eius per Christum, non sibi. Confestim autem sequitur, immo simul est motus ad detestandum perpetrata facinora. Mobile enim cum mouetur, simul recedit à termino à quo, & accedit ad terminum ad quem. Terminus à quo, est peccatum in iustificatione. Terminus ad quem, est gratia diuina & iustitia. Accedens ergo fide ad diuinam gratiam, recedit à peccato: non recedit autem nec accedit anima nisi desiderio, & detestatione, vel fuga. Hi enim affectus sunt pedes animæ. Accedit ergo per desiderium & vniõnem ad Deum, cum fidit illi, & eius iustitiæ, & recedit à peccato vel ab iniustitia, per detestationem. Vnde hoc est quod penitens ille dicebat, Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam dño. Ecce terminus à quo recedit. Et tu remisisti impietatem peccati mei. Ecce terminus ad quem accedit. Qui enim verè ad Deum accedit desiderio vehementi, & amore, & illi fidit, nihil hæfitans de diuina eius gratia consequenda, ne vana sit fiducia ei, quomodo nõ vniuersos gressus abhominabitur malæ actæ vitæ: quomodo rursus non proponet eniti, ut in posterum Deum non offendat, sed illi satisfaciat potius bonis operibus, quo illi valeat reconciliari? Quanquam neque huic proposito fidat, sed diuinæ gratiæ duntaxat, quam Christus ipse promeritus est. Sic itaque cum

impius primum esset, fit pius, & de iniusto iustus per fidem in Christum. Si accedunt deinde bona opera, iustitia eius auctior fit & consummator. Ita enim dicitur in Apocalypsi; Qui iustus est, iustificatur adhuc. Neque enim fieri posse crediderim, ut credentes merito Christi Iesu, nos saluatos iri, adiungentes bona opera quoad possumus, non magis fidamus & confidamus, Christi gratiam nobis esse profuturam, quæ si inimicos reconciliat, multo magis eos, qui pro virili conantur illi place re. Nequaquam ergo fidimus operibus, sed fidimus continentem Christo pollicente. At primum citra opera fides est perexigua: Cum operati fuerimus, augetur fides, fitque immotum & stabile firmamentum, quo omnino sine hæsitatione confidimus diuina nos gratia saluatos iri: Clamantes nihilominus cum Paulo, Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos. Ex fide ergo imperfecta operantes, in fidem, tendimus perfectiorem & fortiorem. Sicque primum initium habentes iustificationis, nanciscimur complementum & consummationem. *Iustitia ergo Dei ex fide in fidem tendit, ex fide imperfecta, in fidem perfectissimam.* Perficitur enim fiducia ex operibus. Quis enim nesciat, habitum crescere ex actibus? Vnde & charitas inchoata meretur augeri, ut aucta mereatur perfici. Nunquam ergo operibus tribuimus iustificationem, nisi quoniam operibus consumatur & augetur fides qua iustificamur: Ante opera quidem initialiter, perfectè verò post opera. Ecce Iacobus Apostolus, & Christi germanus, quomodo hæc omnia tetigit in epistola sua. Ex operibus (inquit) iustificatur homo, & non ex fide tantum. Vnde & subdit, Abraham pater noster, nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? (intelligatis postquam credidit. primum enim credidit, quàm obtulerit filium,) vides quoniam fides cooperabatur operibus illis, & ex operibus fides consummata est? Quanquam tamen initium iustificationis eius fuerit fides, Mose dicente, *Gen. 15.* Credidit Abraham Deo, & reputatum est

est

Psal. 84.
Psal. ibid.Psal. 58.
Psal.
Ioan. 6.

Heb. 11.

Hier. 31.

Hebr. 12.
1. Cor. 6.

Psal. 31.

Apoc. 12.

Tit. 1.

Iac. 2.

Gen. 15.

2. Cor. 10

Galat. 6.

est illi ad iustitiam. Nullo nanque pacto prodesse illi profuerunt ad iustificationem, opera quæ fidem præcesserunt, quantumvis moraliter (vt aiunt) bona: Et hoc est, quod vnice molitur Apostolus hac in Epistola, vt videbitis, quo optimè tollitur controuersia Iacobi & Pauli, dum alter plurimum tribue re videtur operibus, alter nihil. Iam enim patet, quomodo intelligendus sit vterque. Quæ enim opera præcedunt fidem, nec possunt iustificare: quæ vero sequuntur, augent fidem atque iustitiam. Vnde Paulus dicit. Nos spiritu ex fide, spem iustitiæ expectamus. Quod intelligi non potest, nisi de iustitia consummata: cum ex fide sit iam iustitia initiata. Spes ergo est consummata iustitiæ. Ita ergo tendit Iustificatio ex fide in fidem. Notate autem hunc modum loquedi Apostoli. Quia enim Ex, notat terminum a quo, vt cū dicimus, ex albo fit nigrum, ex aqua aer, ne crederes, quod fides esset terminus a quo iustificationis, qui semper est oppositus termino ad quem, & corrumpitur illo adueniente, propterea addidit *Ex fide in fidem*. Vt intelligas, & si fides tendat in opera, manere tamen fidem, sed fieri perfectiorem: Quem admodum cum dicimus ex aurora fit dies, manet aurora, sed perficitur. Ita ex pueris tendimus in viros, at puer non corrumpitur, efficitur perfectior. Fides ergo semper manet, & cum perditur fides, perditur iustificatio omnis. Qui enim per opera credit iustificari & saluari sine fide Christi, stultus est, & meritò iam iudicatus. Si vero iustus effectus, non addit iustitiæ opera, cum alioquin possit, deperditur hæc ipsa iustitia, atque languescit. Cum enim iustus iusta agere teneatur, & ipse fide in Christum fretus torpescat, quomodo fingi potest, quin omissione saltem peccet? Quoniam sterilis est, nec affert fructum iustitiæ domino. Scripsum est autem, Omnis arbor quæ nõ facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Notate verbum. Non modo arbor quæ facit fructum malum, sed quæ non facit fructum bonum excidetur à gratia, & in ignem mittetur æterni sup-

pliciij. Quomodo ergo iustus est qui nõ operatur? Quin potius, quomodo non iniustus, quamuis Christo fidat? Hæc enim fides inualida est, quam non opera comitatur, vt inutilia opera, quæ hæc ipsa fides non antecedit. Ipsa est enim petra illa, super quam ædificanda est operum omnium structura: quæ si nõ adfit, ædificamus super arenam: si vero iacto illius fundamento, non super ædificamus aurum, argentum, lapidesque prætiosos, opera bona & pia, pro eorum gradibus & differentijs, hæc distincta nominibus, incassum iecimus fundamentum, irridemurque à domino. Ecce qui cepit ædificare, & consummauit. Et profectò mirum quo non pacto fide mortua nonnulli sibi vi tam perpetuam pollicentur. Non enim incassum dixit Petrus. Ministrare in fide vestra virtutem, in virtute, in virtute scientiam, in scientia abstinentiam, in abstinentia patientiam, in patientia pietatem, in pietate amorem fraternitatis, in amore fraternitatis charitatè: apertè insinuans, fidem non esse satis. Vnde concludit, Cui hæc præsto non sunt, cæcus est & manu tentans, cui non datur tempus operandi; Modo in Christo fidat iustificationem assequitur per diuinam gratiam, quæ nullas patitur venire moras. Sed qui operari potest, oportet eum operari, vt initium nouæ illius creaturæ Dei, iustitia illa consumetur. Dices, immo videtur quod nullo pacto fides sine operibus quicquàm valeat ex apostolico verbo ad Galatas, Fides quæ per dilectionem operatur. Quæ ergo non operatur, nequaquàm prodest. At hoc vos non moueat. Palam enim videretur Deo tribuere crudelitatem atque iniustitiam, hæc ipsa sententia. Modo ergo adfit propositum operandi, id satis est, dicite Propheta. Si auerterit se impius ab impietate sua, omnium iniquitatum eius quas operatus est, non recordabor amplius. Tunc enim fides operatur habitu, Si non actu. Est nanque operum grauida, nihil præter tempus partus expectans. At si tempus adfit, & non pariat, iam non erat grauida, sed sterilis: sterilitatem autem omnium maledicta esse

esse in Israel certò scimus. Vnde & in paradiso illa amenissima, quæ typū gefit Ecclesiæ, nulla arbor sterilis erat. Ex his habes quantum sit tribuendum fidei, quantumque operibus pro iustificatione impiorum. Tota enim radix est à fide in Christum, cum gratia præuenimur. Finis etiam est in fidem per mediã operationem. Fidimus enim, antequam operemur Deo per Christum: operantibus nobis, augetur fides. Sicque per fidem, initiata iustitia consumatur, & per fidem auctiorem factam non sine operibus. Propterea in Euangelio petimus augmentum fidei. Domine, adauge nobis fidem: vt & iustitia nostra augetur. Probatum est ergo, quod iustificatio fit per fidem. Probandus est modo ordo iustificationis, quod primò Iudæi sint iustificati quàm gentiles. Probatur sic. Hanc fidem primo habuere Iudæi, quàm gentes, quippe quoniam gentes paucis patribus exceptis, Iob, Balaam, & alijs nonnullis, nõ crediderunt in Christum nisi postquam natus est. Iudæi vero, etiam in testamento veteri crediderunt in Christum uenturum, ergo primo iustificati sunt Iudæi quàm gentes. Iustificabantur enim illi ex fide in Christum uenturum, qui promissus fuerat, & expectabatur à Iudæis omnibus, quàm fidem nisi habuissent, nullo pacto quibusuis corum operibus, nec morum, nec cetimoniarum, nec sacrificiorum, iustificari potuissent coram Deo, licet ab hominibus laudem promerere potuissent, qui corda hominum non nouerunt, sed attendunt tantum opera, vnde plerique hipocrititij operibus decipiuntur. Gentes vero iustificantur ex fide in Christum, qui iam uenit. Si ergo longè prior est iustificatio iudeorum quàm gentium, etiã & salus. Ni mirum ergo (vult dicere Apostolus) si prius fuit prædicandum euangelium Iudæis quàm gentibus: fuit nanque primum annuncianda salus iustis, quàm iniustis. Iusti erant Iudæi, eum Christus uenit, ex hoc quod in eum credebant nasciturum, ratum habètes, non suis operibus sed mediatoris gratia saluatos iri. Iniusti autem erant gentiles, quoniam suis operibus fidentes,

gratiam venturi mediatoris non agnoscebant, quam alioquin cognouerunt postmodum cum uenit. Primum ergo Iudæis prædicandum fuit, secundo gentibus. Sicut ergo iustitia ex Iudæis deuenit ad gentes, ex fide in Christum uenturum, quæ erat fides propria Iudæorum, in fidem in Christum qui iam uenit, quæ est fides propria gentium: ita salus ex fide in fidem eodem modo dimanare cognoscitur à Iudæa in gentes. Propter quod dicebat Christus. Salus ex Iudæis est. Illa erat fides veteris testamenti, hæc noui: illa sinagoge, hæc Ecclesiæ: illa legis, hæc Euangelij. Illa prophetarum, hæc apostolorum. Nam quod illi promittebant tanquam à longe uidentes, illi exhibuerunt, manibus proprijs contrectantes. Vnde & illorum vnus inquit. Quod uidimus oculis nostris, quod audiimus, quod perspeximus, quod manu nra contrectauerunt de verbo uitæ, testamur & annunciamus vobis. O beatos viros. Iure magno dicebat illis Iesus. Beati oculi qui uident quæ uos uidetis. Multi Reges & Prophete uoluerunt uidere quæ uos uidetis, & non uiderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Hoc itaque est, quod dicit Apostolus noster, *Iustitia Dei* Non iustitia hominum. Sicut enim dicitur Domini est salus, quia scilicet saluat: ipse non homo, Ego (inquit) sum dominus, & non est absque me saluator. Ita dicitur, Iustitia Dei, quia homines ipse iustos facit. Quod si quandoque dicitur iustitiam esse nram, vt in psalmo illo, Iudica me domine secundum iustitiam meam. Et alibi. Retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi, id non aliter intelligatur, quàm locus ille, Nonne scriptum est in lege uestra. Ego dixi dii estis? Nullus enim ignorat legem à Deo esse, & tamen Christus legem hebræorum appellauit, quia data Iudæis, simile quod est in oratione dñica, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Si noster est, cur à Deo illud dari exposcimus? Dei est haud dubie, quia à Deo datur, sed nra fit diuino munere. Iustitia ergo qua iusti sumus, Dei est, quia à Deo nobis.

Ioan. 4.

1. Ioan. 1.

Matt. 13.

Psal. 3.

Ps. 17.

Ps. ibid.

Ioan. 10.

Matt. 6.

Rom. 8.

Luc. 14.

Luc. 17.

1. Petr. 1.

Gal. 6.

Ezec. 33.

Matt. 3.

bis gratis condonat: nra est: est quia in nobis recipitur. Iustitia ergo Dei est. Quaedam iustificatio humana est, de qua dicitur, Iustificatis impium propter munera. Hac non fiunt homines iusti, sed iudicantur tantum iusti. Et plerunq; temere, adeo est fallax humanum iudicium: At Deus ipse iustificando, vere iustos facit. Hac ipsa ergo iustitia Dei, non qua ipse Deus iuste iudicat, de qua dicitur, Iustus dominus & iustitiam dilexit, sed qua iustos facit, Reuelatur ex fide in fidem. Declaratur scilicet, quod descendat ex fide iudeorum in Chrm venturum, in fidem gentium, in Chrm, qui iam venit. Ita interpretatus est seipsum Apostolus ad Galatas capite tertio. Priusquam (inquit) veniret fides, sub lege custodiebamur, cõclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Ostendit enim patres veteres, vixisse in fide quadam velata, donec veniret fides quam expectabant reuelandam. Fides patrum, fuit fides in Chrm Iesum venturum: Ea quæ reuelanda expectabatur, erat fides in eum, cum iam venisset. Ex fide ergo, quam gentes nõ habebant, transierunt in fidem ipsis communem, & gentibus omnibus. Et ita eodem verbo Pauli. *Iustitia Dei reuelatur ex fide in fidem.* Secundum duas nras expositiones, probata fuit duplex illa assertio, Iustificari hominem per fidem, & iustificatos esse primum Iudæos quæ gentes. Non itaque lege iustificati sunt Iudæi, vult dicere Apostolus. Omnis iustitia, tam in veteri, quam in nouo testamento, est per fidem in Chrm mediatorem Dei & hominum: per legem nulla, nisi forte coram hominibus. Si enim ex lege, vel per legem diuina iustitia, ergo gratis Chrs mortuus est. Propterea in Epistola ad Hebræos latissimo sermone ostenditur, neque Abraham, neque Isaac, aliosque coram Deo iustificatos esse, nisi ex fide in Chrm. Sed & hoc inquit hic Apostolus reuelatur in Euangelio, idest expressè declaratur. Pluribus enim in locis Euangelij arcana istud referatur, Deum non respicere opera pro expiandis peccatis, sed fidem in Chrm, pijs tamen operibus grauidam. Mulieri nanque illi pecca-

trici quæ pia opportunitate importuna, in domum pharisei accessit, lachrymisque cepit rigare pedes domini, dictum est, Vade in pace fides tua te saluam fecit. In vrbe Capharnaum legimus, oblato quodam paralitico ad pedes saluatoris, quod videns ipse fidem illorum, dixit, Fili, remittuntur tibi peccata tua. Quid amplius querimus, cum non modo fide propria in Christum, sed & aliena audimus expiari, purificari, absolui, iustificariq; peccatorem, sanariq; non corpore modo, sed anima? Velatum autem erat mysterium istud (inquit) Apostolus, in testamento veteri, & uerum dicit. Velamè autem est in verbis illis Abacuch propheta. *Iustus ex fide uiuit.* Quibus verbis, molitur Apostolus, hæc duo intellexisse Prophetam, Primum, ex fide in Chrm mediatorem & redemptorem, hominè esse iustum coram Deo. Secundum, ex fide in Chrm consequenter acquirere vitam æternam. Hoc autem satis difficile erit deducere, & declarare, nisi altius speculemur. Scito ergo, librum illum Abacuh duo duntaxat continere, Regnum Babylonis, quo potestas diaboli significatur, destruendum. Filios Israel, qui Chriani populi typum gessere, è captiuitate illa liberandos. Contenditque Vates ille, omnino hæc duo fienda esse. Ita enim post longas disputationes, pollicitus fuerat illi Deus, qui mentiri non potest. Dicit itaque, Ecce, qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipsa. Iustus autem, in fide sua uiuet. Arguamus nos hunc in modum. Recta aia, & iusta aia idem sunt. Similiter nõ recta aia, & non iusta anima idem sunt. Iustus itaq; ex illo est iustus, ex cuius opposito non recta anima, est non recta anima. Est autem non recta anima, ex hoc quod non creditur Babylonem destruendam, filiosque Israel liberandos. Ita enim inquit Propheta, Qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipsa. ergo iustus est iustus, ex hoc quod credit hæc duo omnino fienda. Hæc autem duo, illis uerborum inuolucris figuratè, significabant, euertendam esse diaboli potestatem, redimendosque christicolos, qui sunt

sunt veri Israelitæ à captiuitate peccati. Ergo intentio Prophetæ est, iustos illos parres, fuisse iustos ex hac fide in Christum. Ecce primum. Addit autè, quod talis iustus ex fide uiuet, in futuro. Nõ itaque intelligit de vita gratiæ. Illa enim iam uiuit actu, quia iustus. Iustitia enim Dei est anima: vita; ergo intelligit de uita gloriæ, Ecce secundum. Fides ergo largitur gratiam & gloriam, hoc est iustitiam & salutem, adeo ut & qui tunc credidit hoc fiendum esse omnino Chri gratia, & qui nunc credit id iam esse factum, nequaquam possint non placere Deo, & non consequi vitam æternam, quod propositum fuerat. Perbelle ergo dictum est, Christum esse Dei virtutem, in salutem omni credenti, atq; in iustitiam: ne crederes ex fide salutem haberi, at ex operibus iustitiam, vel è contra: Totum ex fide habetur modo dicto. nequaquam scilicet nobis ipsis, sed diuinæ gratiæ, per Chrm fidentibus. Quod utiq; est uerissima pietas, vnus Dei cultus, ut omnia ipsi ferantur accepta. Legatur ergo Prophetæ uerbum illud hunc in modum. *Iustus ex fide uiuet.* Iustus ex operibus: qui scilicet ex operibus suis credit se se iustificatum iri, estque de numero illorum nonaginta nouem iustorum, quos parabolicè extimulauit Christus, qui non indigēt, idest non indigere sese existimant penitentia, nec gratia Christi. Ignorantes scilicet iustitiam Dei, & suam querentes statuere, ille nequaquam uiuet, immo nec uiuit. Tunc enim primum quisque moritur, cum sibi fidit. Egro perfimilis, qui magnis febris ex estuatur, & sese valere optime credit. Fit enim, ut citissime emoriatur miser, quoniã sibi ipsi de valetudine inaniter adblandiens, medicum non querit. Quis autem sine medico conualuit vnquam? Sine illo inquam medico, de quo scribitur. Honora medicum, propter necessitatè enim creauit eum altissimus. Suspicio etiam hoc uerbo, *Iustus ex fide uiuet,* probare Paulum quod dixit, Græco etiam esse in salutem Euangelium Chri, quia dicitur *Viuet,* non uiuit, Iudæus prorsus iam tunc uiuebat in fide ueteri, & qui non uiuebat, in illa fide, nõ erat iustus

coram Deo Iudæus: licet coram hominibus: sed gentilis non uiuebat, at victurus erat, ergo Propheta dicens *Viuet,* intelligit quod non tantum Iudæo, sed Græco erat futurum Euangelium in salutem. Dicamus tandem, *Iustus ex fide uiuit,* Est iustus, qui in principio sermonis accuator est sui: Est iustus, qui ex fide uiuit. Est iustus, qui est absq; terrore. Primus quidem bonus & laudabilis, quia accedit ad uiam. Secundus melior, quia currit per uiam. Tertius optimus, quia iam appropinquat ad finem uie. Primus. n. penitentiam agit. Secundus iam egit, & gratiam consequutus est. Tertius est prope gloriam. Illum reducit dñs. Secundum deducit, Tertium educit. Sequitur modo. *Reuelatur enim ira Dei de celo in omnem impietatem, & iniustitiam hominum.* Impietas propriè est peccatum quo Deum colere dedignantur impij, non credentes ei, non timentes eum, non fidentes in eo: Hæc est peruersa opinio de Deo, dictis uerbis, & operibus, ut Basilis dixit. Iam uero quid sunt manifestè impij, qui contemnunt Deum, & pro talibus haberi inter homines non erubescunt. Alij uero quadam hipocrisi, hæc impietatem suam oculat hominibus, & usq; adeo etiam tendunt in deterius, ut cum pij existimentur ab alijs, sibi ipsis quoq; uolunt uideri pij, & iusti, fucantes & palliantes alta quadam carnis sapientia, quæ inimica est Deo, suam impietatem, ut Dionisius tyrannus, qui spoliavit Iouem amictu illo aureo: Hi palam perditum sunt, quod contemnunt Deum, prorsus temerarij homines, audacesque, & securi in peccatis, Contra utrosque loquitur Paulus. Idcirco dicit, *Omnem impietatem.* Contrariorum contrarias esse causas manifestum est. Impietas in Deum, idest infidelitas, iram Dei concitat. Quid mirum ergo si pietas, idest fides, diuinam gratiam adducit hominibus? Prima ratio ex testimonio Prophetæ, demonstrauit Iudæis. Iudæis inquam ad Christum conuersis, qui non literæ occidenti, sed spiritui uiuificanti innituntur. Hæc ad Gentiles dirigitur, ad Gentiles inquam Christianos effectos. In pietate uestra o Gentes, Deum ad iracundiam

diā prouocastis, pietate ergo, fide in illum, eiusque filium putate vos esse conciliatos, in diuinamque gratiam receptos, absque meritis. Primum quod in vobis ex vobis, Deo displicuit olim cum innumeris obruti facinoribus effectus, non fuit fornicatio, non dolus, non innaturalis naturæ usus, fuit infidelitas, ad infidelitatem secute sunt. Vniuersæ infidelitatis vestre, omnia scilicet peccata, & in proximos vestros, & in vos ipsos, que turpe est etiam fari, ergo primum quod in vobis Deo placitum est, est fides. Habitat enim Christus per fidem in cordibus vris. Putate ergo cuncta inutilia esse ad iustificationem coram Deo, nisi adsit pietas. Hæc est basis fidei. Sine fide enim impossibile est placere Deo. Qui autem Deo non placet, nullo quouis. externo ope ut Deo placeat, potest promereri, quandoquidem primum oportet, ut placeat ipse, deinde opera. Scriptum est enim, Respexit Deus ad Abel, & ad munera. Primum ad Abel, & deinde ad munera. Fide autem placemus Deo tantum, ergo opera ex impietate nascentia, Deo ingrata sunt. Filij diaboli sunt, quotquot non credunt. Dedit autem potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Iudei itaque primum placere fidei iudate, uos impietate displicuistis. Nimirum ergo si illis primum promulgatum est Euangelium. Potuissent autem respondere Apostolo, gentium nomine, sapietes illi, & Græcorum, & Romanorum, Vt quid Paule, Deo displicuit nostra infidelitas? Vide ne multæ teliteræ ad insaniam vertant. Iudei in Dei filium venturum credere potuerunt, quoniam illis factæ fuerant promissiones. Nō fecit taliter omninationi: Nos, non nisi natum cognouimus, vix agnitum coluimus, adorauius, in eū credidimus: non ergo nostra culpa factum est, ut in Christum antea non crederemus. Non id, non idō gentes, vos adeo exofas reddidit Deo patri, inquit Apostolus, quod in Christum venturum non credideritis, Sed quod & in diuinam illam maiestatem, quam apprime cognouistis, nulla illius habita ratione, omnifariē fuistis impijssimi. Iudeis o-

lim præceptum erat, ut vnusquisque crederet in Christum, expectaretque aduentum illius, tam mirificis, tanque multis præconijs annunciatum patribus: Vobis sat fuisset, si Deum summum omnium opificem, vniuersi moderatorē perpetuum, vltorem scelerum, bonorumque remuneratōrē, piē (ut par est) coluissetis, non vestre, sed diuinæ illi virtuti fidentes in omnibus. At vos, cum optimè naturali lumine, quique vestrum agnoscere posset summam illam, & omni cultu dignissimam atque admirabilem maiestatem, omnes nihilominus ad creaturas cōuersi, auer si estis à creatore. Hinc irritatus & exacerbatus est Deus, ut vos pro vris meritis dereliquerit. De celo reuelatur hæc ira Dei in vestras impietates, inquit Paulus. In cælo nanque nata est impietas, cum Lucifer ille plenus sapientia & decore, tanquam verè φιλανθρωπος in Deum insurrexit, cui piē subesse debuerat, optauitque tam impudenter ut Deus adorari, dicens. In cælum conscendam, super astra exaltabo solium meum, & ero similis altissimo. O summam impietatem. E cælo autem descendit ad terras in homines, hæc ipsa impietas. gentes enim creaturas pro creatore coluerunt, creatore spreto quem alioquin cognoscebant. Et quod longe magis dolendum est, in terris incrementum suscepit. Nempe non angelos modo, non homines duntaxat, pro Deo vero adorabant, sed & cælos, & stellas, plantas, animalia, cespites, porrū, cepe, reptilia quæque: & quod oēm impietatem superat, solis & stellarum, brutorum atque planetarum emortua simulachra, imagines & figuras. Altius itaque demersi sunt in terris, viles homuntiones quæ in cælis superne illæ mentes. Quomodo ergo tantis impietatibus gentium parcendum fuit? Que nullum non attigerunt impietatis gradum? Hoc est. n. quod Apostolus insinuat dicens, *Ommem impietatem*. Si vnā illā impietate angelorum, tam acerrimè vindicauit ops, reuelatur ergo hac ratione, & declaratur ex ipso celo descēdisse iram dei merito in hominum impietates. Si angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum

tartarum tradidit cruciados in iudiciū referuari, quō iram dei homunculos fugere iustum erat, qui Deo profusus neglecto ad vilissima queq;, & ad vilissima rerum viliores imagines conuersi sunt: Propterea & in Euāgelio perhibetur, iudicio illo Dei extremo; ipsi demonibus associados esse impios hoīes, ut in æternum vno eodemque supplicio torqueantur, qui vnus & eiusdē culpe fuerē participes. Ita ergo diuina grā iustificans (ut summam perstringam rationis huius) ex Iudeis trāsiiuit ad gētes, quā & fides, qua iustificamur primum, ex vno populo dimanauit ad alterum, sicut diuina ira descendit è cælo in homines, quoniā & ipsa impietas, qua nobis irasci consuevit ops, ex cælo descēdit ad terras. Et è pulchra antithesis, Gratia ex fide in fidem: Ira ex impietate in impietate, ex cælo in homines. Grā ex Iudeis in Gētes. Ira ex angelis in terribenas. Nemo itaque vrm, O Gentiles, causetur, primo prædicatum esse Euāgelion Iudeis quæ vobis, neque dicatis Deum gloriosum vobis non affuisse, ut Christum Iesum agnoscere antea potuissetis, quæ admodum Iudeis datum fuit priusquam veniret, vos ipsi Deo defuistis, non vobis Deus. Si enim ad primam causam conuersi, quam alioquin cognoscebatis, illi exhibuissetis famularum, fortasse, qui dederat vobis tot dona naturalia atque gratuita, dedisset & gratificatus. Sed vna impietate factum est, ut & quæ condonauerat gratis, abstulerit ingratitis. Spreuisse vos visus est Deus, quoniam ipse primo spreuistis eum. Insipientia vix violat vias suas, Deū autem causat in corde suo. Sed, O, quæ acriter pungit Iudeos hoc sermone Paulus. Si scires Iudee, si scires Apostoli sensu. Primum ipsi pij dei cultores eratis Gentiles impij, sed demum eō impudētius prolapsi estis, quod familiarib⁹ dilexerat & edocuerat vos diuina gratia. Contra, gentes relicta impietate, pietatem suscipiunt. Nūc ergo vice uersa irascitur vobis, Deus ob vras impietates, gētes autē amplectitur & fouet, quæ ingenti pietate Christum eius filium, & sacrū Euāgelion quod vos ipsi reijcitis, profitentur, & colunt. Pietas vna in gentes translata est, & impietas

gentium in vos ipsos. Sicut ergo gratia Dei & salus ex Iudea migravit ad gentes, ita ira dei relictis gentibus, ueniet super uos. O filij diffidentie. Lucē ipsi euangelicę lampadis primū uidistis, cū gentiles cęci essent, nunc ipsi diuino iudicio cęci estis, illi uero oculis undequaque plenissimi. In iudicium uenit Christus, quod factū est, ut qui uidebant cęci fierent, & qui non uidebant, illustrarent. Hęc est mens Apostoli. Tanquā medius enim & sequester à spū sancto constitutus in hoc negotio, pro dirimēdis litibus Iudeorum & Gentium, modo hos arguit, modo illos, modo hos demulcet, modo illos, cunctis equus, nemini blandus. *Eorum, qui ueritatem in iniustitia detinent*. Id est, qui ueram cognitionem, quam de Deo habent, non habere simulant, & non esse uerum uolebant, ut licentius contra illā leuare possent. Gentium philosophos itaque; hic arguit Apostolus. Hi enim sunt qui uerā, quā de Deo, non sine Deo consequuti fuerant sciam, dissimulantes, uel etiam negantes, rationibus naturalibus magē, & sibi ipsis cōtradocere uoluerūt, quæ Deū adorare ut par erat. Hac saltē rōne in spūm sc̄tm peccantes, quod agnitam ueritatē, idolorū infando cultu & superesserūt, & opere, si non uerbis impugnantur. O philosophis indignissimū facinus. In perfectū Dei amorē, atque obsequiū cognitio erupisset illius exquisita cognitio, quā ipsi abs Deo haberāt. At illis erat mala mens, malusque animus. Summa enim cū diuinitatis iniuria, ueritatem illam, quasi in carcere relegatā, maxima irreuerentia, & uiolētia detinebant, ut iam non possent ab ipsa bonarū operationum fructus prodire, sed sterilis & infecunda maneret in eorū pectoribus. Adde, quod cū uulgus perdenia queq; diuagaret, si ipsi metu posthabito, quæ alioquin in sapientis cadere nō oportere, sciebāt, reiectis p̄fane illius religionis erroribus, uerā Dei pietatē atque cultū (ut par erat) philosophica constātia, & seria grauitate docuissent, uel è medio sublata esset idololatrię impietas, uel docuissent, non tā latē propagata ubiq; terrarū. At nulla dei habitatio, cuius gloriā ingrati sitire debue-

rant, qui eos ad tantam prouexerat sapientiam, ut iam pro Dijs haberentur. **1. Cor. 8.** Quāq̄ scirent, idolū nihil esse, quāq̄ **Psal. 95.** pro explorato haberēt, oēs Deos gētiū esse demonia, ne uulgo displicerēt, maluerunt externis obsequijs, & ipsi idola colere cū populis illis, litare, & offerre thura, & conscia eos extimulāte, q̄ ueritate agnitam inuulgare mūdo. Notissimū est illud Philosophi uerbū, quod uigiens pauidus, & pallidus protulit. quo frigida illa astutia, se se excusari putauit ab ignauiā. Nolo eos secundo in philosophiā peccare. Exēplo itaq; cogebant Idiotas summi illi magistri Gētiū ad idololatriā, qm̄ falsos Deos & ipsi colebant, & ueritatem Dei uiui magna in iustitia detinebant in seipsis, nec alios instruebant. Quid. n. iniustius, quā contra conscientia agere? Omne enim quod est contra conscientia, peccatum est. Quid iniustius, q̄ formidare homines, negligere Deum? Et est hebraismus. *ueritate in iniustitia detinent.* pro ueritatem iniustitia detinent. id est iniuste, immo & impiē. Omnis nāq; impietas est iniustitia, non ē contra, quanquā propriē impietas sit in superos, iniustitia in proximos. Declarat autē Apostolus, quō ueram Dei notionem fuerint consequuti Philosophi. *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis.* Est autē modus loquēdi Philosophorū, quo dicūt, Prima principia esse per se nota, quod habitualiter nihilominus, non actualiter intelligēdū est. Ita ergo. *Quod notum est Dei,* id est quod nosci pōt lumine naturalis rōnis de Deo, citra oracula uatū, ut Deū esse, esse primā oīum causā, oīum rerū curā gerere, nullis cōcludi potentia, sapiētū, bonitatisue limitibus, remunerare bonos, improbos atq; fontes uicisci, quanquam tardiusculē: Oīa profus hęc & talia pleraq; , uinacissimis illis & pspicacissimis ingenijs, quibus à Deo ipso donati fuerāt, cognouerunt. Adeo, ut & uniuersę gentes, ex philosophis se se omnia hęc scire profiteantur. Vnde hebraismus est ni fallor, *In illis,* pro *Ex illis.* Consueuerunt. n. hebrei in pro *Ex* frequēter usurpare. Quod ergo *Notum est* naturaliter *Dei,* de Deo, apud nationes, quas

iubar diuinę legis & reuelationis nō illustrauit: *manifestum est in illis,* id est ex illis, qui (ut dicebatur) ueritatem in iniustitia detinebant, quasi sopitā, conspultamq; nē alios irradiaret suis igniculis atq; fulgorib⁹. *Deus. n. illis manifestauit.* Et tūc interponit parēthesis, qua modus aperit & declarat. *(Inuisibilia enim Dei a creatione mundi, ex his que facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque uirtus eius, & diuinitas.)* O summā ergo Philosophorum ingratitudinē. Non enim illis uerus Deus innotuit tantū, cum euangelium mundo illuxit, non eo tempore primum, quo Iudęis legē tulit in Sina, sed ab orbe condito, ante omnem legem, ipse seipsum illis prodidit, & manifestauit. Ut intelligas, nō modo Iudęos placuisse Deo, sed & Gētes, immo prius ualde Gentes. Cum enim nondum Iudęi essent, erant gentes. Vnde & primi qui sanctitate Deo chari fuerunt, ex gentibus erant, pręputiati scilicet non circumcisi: Propter hos ergo inquit Apostolus, qm̄ natura Deus inuisibilis erat, & naturale lumē intellectus non fuisset satis ad erigendos illos in Dei notitiā, uniuersum hoc fecit, quod cū uideretur ab omnibus, opificem omnibus manifestaret. Sicq; per ea quę uidentur, inuisibilia oculis mente conspici possent, & ille esse omniū Deus crederetur, qui hoc tantę molis opus effecisset, quod à seipso fieri impossibile Gētiū sapiētes iudicassent. Et proculdubio, nullo uel fidei, uel legis adiuti lumine, si naturali tantum ratione diligenter creaturas perscrutari uolu erimus, tam multiplicis forme, essentia, uirtutis, in mundo hoc magno, quasi in libro Dei legentes, uel quasi de Deo, muto quodā eloquio, naturas hęc rerū interrogantes, omniumq; spe modo, dispositione, pondere, mensura, quasi aperta uoce respondentibus, ex effectibus causam, ex figmento sigulum, ex arte artificem, qualis, quantusq; sit, cognoscere poterimus, & admirari. A magnitudine speciei & creature (dicebat Sapēis) poterit cognoscibiliter creator horū uideri. Quoniā enim nemini dubiū est, quin Deus omnia quę sunt, sapientissimē cōdiderit: sicut scriptū est: Omnia

Sap. 13.

Pf. 103. Omnia in sapientia fecisti. Relinquitur, ut diuinam sapientiam, quasi modo quodam admirabili, singulis illius operibus impressam, secundum illud, **Ecc. 1.** Effudit sapientiam super omnia opera sua, cōspicere ualeamus. Rursus, quia nihil de numero est eorum quę sunt, quod bonum non sit. Vidit enim Deus cuncta quę fecerat, & erant ualde bona; nulla res autem est bona nisi diuina bonitate, ad fontem illum bonitatis cognoscendum, manu ducimur, & rapimur. Quo contra illi arguuntur à Salomone, **Sap. 13.** Ex his quę uidentur bona, nō potuerunt intelligere eum, qui uerē est bonus. Postremo, quoniam uirtus facientis, rebus factis eminentior esse cōuincitur: Ex potestate rerum creatarū, quis est qui citra reuelationes, e mundi fabrica, non possit intelligere modo uelit, diuinę maiestatis celsitudinem, vim, atque potentiam? Propterea dicitur. **Ibidem.** Si uirtutem, & opera mirati sunt eorū, intelligant quoniam qui fecit hęc, fortior est illis. Cæcus est, mihi credite, q̄ huius mundi splendoribus, nō illustratur. Surdus est, qui tot omnium rerū clamoribus non excitatur. Stultus est, qui tantis inditijs, ad Deum cognoscendum, non eleuatur. Gloria enim domini plenum est opus eius, inquit Propheta. Et equidem, ut uerum fatear, dixerim ego aberrare à creaturis, qui à creatore aberrant. Quod & Psaltes cecinit. Non intellexerunt (inquit) opera domini, & in opera manuum illorum disperdes eos, & nō edificabis eos. Et iterum Hęc cogitauerunt, & errauerunt. **Pf. 27.** Qui enim ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut girū stel larum, aut nimiam aquam, aut solem, & lunam Deos putauerunt, ut in libro Sapientię dicitur, quomodo ignis, aeris, aque, solis, & lunę naturas apprimē uestigant? Quando quidem quę non nisi ab alio esse possunt, primam causam existimauerunt. Quod enim ali cuius rei natura non patitur, nulla ratione, nisi ignorationis illi ascribi pōt. Qui ergo creaturas apprimē cognoscere pōt, & creatorem facillē contemplantur. Propterea David, cum in diuinam sustolli cognitionē eō minus posset, **Eit. ad Rom.**

set, quō magis desiderabat, clamaret, que Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eā. Se se quā maximē fuisse adiutum ex creaturarum contemplatione cōfessus est, dicens. Mirabilia opera tua, & aīa mea cognosceret nimis. Idcircoque dicebat. Meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarū meditabar. Et certē, nec Plato, nec Aristoteles, omnis philosophię parentes, alia incessere uia ad summum rerū opificem, nisi sacram hanc mundi. Scalā ascendentes. Septem autem sunt illi⁹ gradus, Origo rerū, Magnitudo, Multitudo, Pulchritudo, Operatio. Plenitudo, atque Ordo. Quas qui scandit, nō pōt Deum gloriosum non intueri, uel inuitus. Origo enim, secundum productionem, secundum distinctionem, & secundum ornatum. Magnitudo, secundum molem dimensionis, secundum uirtutis excellentiam, & secundū efficaciam actionis. Multitudo, secundum diuersitatem generum, specierū, atque indiuiduorum, in substantia, in forma, atque in figura. Pulchritudo, secundum uarietatem luminum, celorum, & figurarum. Plenitudo, rationū seminalium in materia, uirtutum actiuarum in formis, effectuumque in uirtutibus. Operatio, naturę, artis, morū, Ordo, durationis per prius & posterius. Situs, per superius & inferius: Influentię, per nobilius & ignobilius. Omnia hęc ergo, quo pacto cognosci possunt, uel superficiter, quin fenestram nobis longē lateque patentem efficiant, ad diuinam illam maiestatem contemplandam? Sicut enim ex motibus & administratione corporis, animā quam non uides intelligis, sic ex administratione, regimine, ordine, magnitudine, pulchritudine uniuersi, intelligimus Deum esse, qui omnia hęc fecerit. Magnitudo rerum, origo, potestas, atque motus, diuinam potentiam; Ordo, dispositio, multitudo, pulchritudo, sapientiam: presertim cum in tanta uarietate & antithesi rerum, seruatur inuariatitas orbis, iusto omnium federe, & perpetua pace colligatus: Vnus autem, operatio, atque plenitudo, declarat procul-

Pf. 138.

Ibidem. Pf. 142.

dubio bonitatem. Optime ergo dicit summus iste Philosophus. *Inuisibilia Dei*. potentiam, sapientiam, bonitatem. *A creatione mundi*, à mundo scilicet condito. *Ex his quæ facta sunt, intellecta videntur*. id est cognosci intellectu. Intellectus enim oculus animæ metaphora quadam à sapientibus dicitur, hæbreis, grecis, & latinis. Quod si dicas, Deus nihil est horum quæ facta sunt, neque alicui eorum simile, quomodo ergo ex his Deus nosci potest? nam cognitio fit per similia quæque, ut philosophi tradunt, ad quos nunc sermo iste dirigitur. Breuiter tibi sum responsurus. Et si, quid Deus sit, ex creaturis ignorare cogamur, non est tamen exiguum quid, si quid Deus ipse non sit, inuenire possemus. Hoc autem nobis præstant creaturæ, quandoquidem earum nouitas, quod ipse non sit nouus: mutabilitas, quod non mutetur: compositio, quod non componatur, ostendit. Non enim potest esse nouus, qui innouat omnia, non potest mutari, qui singula mutat, non potest componi à quo cuncta componuntur. Hæc est docta illa ignorantia, qua ad imemum illud iubar caligantes, quod magis nos ipsos caligare cognoscimus, eo minus caligamus. Nox illuminationis meae, inquit, Vates. Tunc enim maximè Deum cognoscimus, cum minimè eum cognosci posse cognoscimus: Quam enim sit incomprehensibilis, comprehendentes, iuxta Dionysiacam theologiam, non modicam incomprehensibilitatis partem compræhendimus. Si iterum obijcias. Nemo nouit patrem nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Gentiles ergo quibus non est reuelatum, nequaquam potuerunt ad Deum cognoscendum perducere lumine naturalis rationis. Illud fatebor, Deum ut patrem nequaquam citra reuelationem agnosci posse, neque ut filium. Planè enim constat, generationem filij Dei, trinitatem personarum diuinarum, non posse naturaliter sciri (quanquam enim Philosophi quidam dixerint. Monas gignit Diadem: hi miscuerunt legalia phisicis, ut & quidam Philosophus dixit. Vel forte alio tendebant verbis illis quam ad personas diuinas asseuerandas.)

Deum tamen absolute, citra reuelationem nosci posse, manifestum est. Quandoquidem Deum esse, est de eorum numero, quæ perse nota dicuntur: adeo, ut non nisi insipientes id negare possint: De quibus psaltes. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Hoc itaq; dicit Paulus noster, non aliud.

Addit autem, *sempiterna quoque virtus eius & diuinitas*. Virtutis nomine intelligite vim, cuncta de nihilo producentem. Vno enim Aristotile excepto, philosophi omnes cognouerunt Deum creasse celos, atque terras, maria, omniaque quæ in eis sunt. Totus enim mundus, sua immutabili mutabilitate, se se factum esse, & nequaquam semper fuisse, proclamatur. Per diuinitatem vero, miram, ineffabilemque omnium rerum cura, sollicitudoque & prouidentia intelligenda est. Deum enim greci θεός appellant ἀπὸ τοῦ θεῖν. hoc est à currendo, quod ubique dum opus est, tanquam prouidus accurrat, ad sit, operumque ferat. Vnde cum Deum nominati audis, nihil magis tibi in mentem veniat, quam fons omnis boni, liberalis vero, ac minimè austerus, & inexorabilis, sed sic largus & prodigus in usum se fruuentium, ut ab omnibus auferri, teneri, possiderique gaudeat: ad opitulandumque aded sit accinctus, ut nusquam cunctetur, vel remoretur. Non vacat autem mysterio verbum illud *sempiterna*. Quod & ad virtutem, & ad diuinitatem refertur. Difert enim Deus à cunctis agentibus, & naturalibus & voluntarijs hac ratione. Ignis enim vitione crescit, fitque ardentior, & potentior, propriumque est omnibus agentibus quæ naturalia sunt, ut actionibus crescant. Homo item particularibus prouidentijs, fit & prouidentior & prudentior: Si quidem habitus omnes accessione actu confirmantur & augentur. Longè diuersus est diuinarum actionum modus: non est ipse creando factus potentior, neque indices fit prouidentia diligentior: agnoscitur magis ab hominibus quam prius agnitus fuerat. At nihil illi profus augetur, si quidem ante secula potentissimus, sapientissimus, optimus, maximusque fuit Deus: aded

aded ut vniuersum, & conditor vniuersi, non melius maiusque sint, quam conditor ille vnus, qui in seipso sempiterna maiestate, cui nulla accessio fieri potest, habet, & præhabet, ambit & præambit omnium rerum perfectiones. Propterea ergo dictum est *Sempiterna*, Non distinguuntur autem in Deo re ipsa, sapientia, potentia, bonitas, prouidentia. Quemadmodum enim calor & siccitas in igne distincte sunt qualitates, in sole tamen vnica est virtus, quæ & exsiccatur & calet, quæ non est calor, nec siccitas, sed altius quid & melius. Homo etiam quinque sensibus distinctis, sensiles res percipit, quas tamen vnica intellectus functione complectitur, & regia potestatis, vel potestatis vnica est, qua militibus, ciuibus, agricolis, consulis imperatur, cum tamen super hos omnes, varia sint constituta munera magistratum. Semper enim quæ in inferioribus sparsa inueniuntur, in superioribus cernimus esse collecta. Ita diuina ista & supersubstantialis essentia, vnice vnica est, & (ut verius dicam,) vnitas ipsa. Nihil tamen est, quod perfectionem sapiat in hisce rebus quas ipse condidit, quin miro & instabili modo in ipsa esse dicere debeamus. Tum quia causa omnium, tum quia omnia intelligit. Nam & effectus in causa, & intellectilia sunt in intelligente: Omnia tamen in eo vnica sunt, non plura: sicut & ipse in omnibus vnus, non plures. Pluribus autem nominibus hac tantum ratione, exprimitur bonus, sapiens, potens, pater, refugium, vita, saluator, fons, lux, esse; quod res per quas eum intelligimus, plures sunt, pluresque rationes habent. Non enim vniuersas perfectiones vnica habet, sed sparse sunt in omnibus. Neque autem aliter Deum intelligimus, quam aggregando, colligendoque in vnica Deum singula quæque, quæ in Dei operibus dispersa conspiciamus. Cum autem uidebimus Deum sicuti est, quod fieri nequaquam potest quousque peregrinamur à domino, tunc tantum vnica uidebimus, vnoque nomine omnia quæ in Deo sunt, quæ uere vnica sunt, exprimemus. De quo tempore dixit Zacharias, In die illa, erit,

dominus vnus, & nomen eius vnica. Hoc dictum sit, ne tibi offendiculum pariat verbum illud *Inuisibilia, virtus, & diuinitas*. Cum idem sint omnino omnia, quæ Dei sunt. Hic enim est modus, quo nos cognoscimus Deum, componendo scilicet & aggregando plura, ac si Deus compositus esset ex pluribus: cum alioquin simplicissimus sit. Propterea Paulus nunquam dixit, nos cognoscere Deum, sed inuisibilia Dei, & quod notum est Dei. Quod obserua. Plerumque enim quæ Deo conueniunt, cognoscimus, at Deum ipsum minimè cognoscimus. Hæc ergo omnia quo ad possibile est homini, naturali duntaxat lumine fulti, gætium philosophi apprimè cognouerunt. Non enim inuidit illis Deus suam inuisibilem naturam, sed sicut Phidias opera, ex commensatione quadam & proportionem membrorum, Phidiam absentem indicabant: Ita ex mundi fabrica, ordine, & ratione, Deus intelligi voluit, quanquam oculis corporeis Deum nemo vidit vnquam. Ita ut sint inexcusabiles. Quia cum Deum cognouissent, non tanquam Deum glorificauerunt, aut illi gratias egerunt. Fateamur illos, de infidelitate in Christum Iesum hac ratione excusari posse, quoniam illis, tantum, taleque mysterium ad quod citra reuelationem mens humana pertingere nequaquam potest, non fuit agnitum. Sed hinc omnino inexcusabiles sunt, quoniam quæ mirandis operibus Deum esse cognouerant, nepharijs flagitijs, irritauerunt, & offenderunt. Quo clipeo vos tutari possum de philosophis? Quid pro vobis excusandis fingi, excogitariue potest: Immo quæ ratio non contra vos est, qui neglectui Deum habentes, quem laudant & glorificant astra matutina, ab ipso auersi, in vos (de impudentes) conuersi estis: Vos arguit celum, quoniam Cæli enarrant gloriam Dei: Omnis mundus vos accusat, detestatur, quoniam creaturæ vniuersæ, ostendunt se non esse Deum, sed esse alium quem piam qui eas fecerit: cuius laudi semper sit insistendum: cui parere necesse sit. Interrogauimur, O philosophæ, & docebant te: volatilia cæli, & indicabunt tibi loquere.

Psal. 138.

Mat. 11.

1. Iou. 3.
2. Cor. 5

Zach. 14.

Ioan. 1.

Psal. 18.

Dnt. 32.
1. sal. 99.

terre & respondebit: narrabunt quoque pisces maris. Quis ignorat quod omnia hæc manus domini fecerit? Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Tu tamen, solus iumentis peior, scientia inflante, & perdente, malitia plenus, illum non glorificasti tanquam Deum. Vidisti tolli gloriam Dei, darique creaturis, nec tamen excanduisi: passus es irrideri Deum, & coli idola. Cur Deum verum & viuum, in conspectu gentium non glorificasti, non exaltasti, non prædicasti, sed nec in corde tuo illum adorasti? Mitto, quod ut perditum hominis, redemptorem illum non colueris, neque enim vitiatæ radicis maculâ propaginis traducæ per generationis faramenta, ad omnes humanæ arboris ramos diffusam, agnouisti, primam scilicet primi hominis præuaticationem, per quam peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors. Quare ni mirum, si redemptoris opem non desiderasti. Infirmus eras tibi, tamen velut maniam passus, de sanitate blâ diebaris. Sint hæc missa omnia; At quo quæsito colore excusari potes: curre, recurre, quære, require, gira, regira, quod adumias deum quem nouisti, non colueris ut Deum, ut conditorem, ut omnium rerum curam gerentem? Num illi sacrificasti sacrificium cordis? Audi, audi Philosopho, & erubescere. Vix cecucientibus nostri animi oculis, culicem exactè possumus contemplari. Deus autè, ut magnes calibem trahit, ad tantam te euexit dignitatem, ut non modo omnium rerum, sed & creatoris rerum magna, ex his quæ videntur, facile posses introspicere & penetrare. Quas illi gratias pro tanto munere retulisti, operibus, vel verbis dixisti, vel saltem egisti animo, O superbe? Merito factum est, ut qui pridem Deo plenus eras, (Deum. n. n. in Deo agnoscere potuisses), tua ingratitude, Deo vacuo prorsus remaneres, atque in similitudinem dolij, quod nisi optimè spiranti, respirantique aeri sit occlusum, euanescit. Quoniam ventus superbiæ, tua corda perficere cepit, quæ ingratitude fons est, Deo à te recedente, vel potius te Deum deferente, (ne quid grauius di-

cam,) expellente atque reijciente, omnino euanesceres. Tibi ipse nanque fidebas: qui, (dicas) quid quæso es quæ mera bulla, nisi te impleat Deus, qui omnia implet? Vere ergo bulla effectus es, quæ nihil aliud habet quàm tumorem, inanisque est admodum, quanquàm magnū quid extrinsecus videatur. Vniuersi homines vanitas sunt. Qui itaque Deo vacuus est, quo fulciri possunt omnia, & in seipso elatus, nonne est vanissima vanitas? Cogitationes hominum vanæ sunt (inquit Salomon,) & vani sunt omnes homines, quibus non subest scientia Dei sui. Fumus quo ascendit altius, tanto amplius euanescit. ita ut tandem in nihil redigatur. Tu ergo Philosopho, qui arrogantia fumo efferebaris, tibi ipsi adscribens, tuo ingenio, quia lucubrationibus tuis, vigilijs, tantarum rerum peritiam, volens à cæteris hominibus vocari magister, cum magistrū cognoscere debuisses Deum optimum maximum, quod grâdiora tibi de te pollicebaris, eò vanior mundo effectus es & agnitus. O beatos illos, qui non acceperunt in vano animam suam, qui scilicet inutilem, vanissimamque de se ipsis fiduciam cognoscentes, soli Deo fidunt, & innituntur. Hæc est fides, quæ purificat corda hominum. Filij hominum, vsquequo graui corde? ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Hoc est quod dicit hic Apostolus.

Sed euanuerunt in cogitationibus suis. Sequitur autè. Et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, & stulti facti sunt.

At primum scrupi quidam sunt euellendi, ne angatur pusillus. Videri siquidem potest alicui, prorsus inculpato esse Gentium Philosophos omnes, quam ad Deum puro corde & pio non accesserint: Quandoquidem dixit Christus Iesus. Nemo venit ad patrem, nisi per me. Si ipse est via, veritas, & vita, & illis non affuit, quo poterat ire nisi in deum, in errores, in mortem? Videtur quod necessario aberrauerint, nec sint ulla ratione culpandi: Iudei culpandi sunt, quibus omnia hæc agnita & perspecta fuere. Gentes excusari iure

Sap. 7.

Act. 15.

Ps. 4.

Ioan. 14.

Ioan. 10.
Rom. 1.

posse videntur: quod si nec pro gentibus vlla est excusatio impietatis, ergo pie viui potest citra Christi opem: quod si est, mentitur Christus qui dixit, Omnes quotquot venerunt præter me, fures fuerunt, & latrones. Mentitur Paulus qui Christum dixit esse virtutem Dei in salutem: Neque enim est virtus in salutem, si sine illius adiutorio, aliqui probi viuere & saluari possunt, vel aliquo tempore potuerunt. Amplius. Durus est Apostolicus sermo, quo dicit Deum se se philosophis è mundi fabrica manifestasse, ita ut inexcusabiles essent. Cum enim inexcusabiles effecti sunt, ipsa Dei veri notione, tunc maxime excusandi fuisse videtur, quoniam scilicet eos Deus tam magna illustrauit sapientia, ut inexcusabiles essent. Melius cum eis actum fuisse putauerit fortassis pusillus, si tanta non fuissent præditi sapientia, quoniam excusari potuissent. Et si eos tandem damnatos iri cõtigisset, mitius egisset & tortor, quoniam scriptum est. Seruus sciens voluntatem domini sui & non faciès, plagis vapulabit multis: seruus autem non sciens, vapulabit quidem, sed paucis. Hoc demum petitur. Cui philosophi illi ad Deum ascenderint ex his quæ videntur, si illorum aliquibus fuit reuelatum Iesu Christi mysteriū, quo agnito potuerint in Deum pio affectu ire, atque sanctis operibus insudantes, pro virili salutem æternam consequi: Mirum enim videtur, & diuina pietate indignum, ut tot clari gentium heroes, vniuersi, suo sine, diuina scilicet visione, frustrentur perpetuo.

Ordinem autè in respondendo seruabimus præposterum, quo facilius satisfieri possit singulis quæ adducuntur. In primis itaque. Absit, vt dicamus, Philosophorum nulli nota fuisse Christi mysteria. Philosophia nanque à Caldeis incepit, ex Caldeis ad Ægyptios, ex Ægyptijs ad Græcos. Quomodo ergo credi potest, ut Abraham qui Caldeus erat & gentilis, & in gentilitate, ut græce dicam θεὸς πωλυθεῖς, & Deo charissimus, non mentoriā aliquam reliquerit Christi venturi, quæ deinde seminarium fuerit compluribus, huius

pernoscendæ veritatis? Scriptura sacra testatur, Balaam Magum & Ariolum, astrorum speculatore, hanc ipsam veritatem agnouisse. Iobumque Vitudam. Docti Athene, aram illam erexerant sacratam Ignoto Deo: quam cum vidisset Paulus, per ignotum Deum dixit significatum esse Christi mysteriū, subobscure ab his qui inscribi iusserat agnitus. Vnde ait. Quem ignorantes colitis, hunc ego annuntio vobis. Scimus Sibillas, pleraque Christi arcana cecinisse. Mercurium illum ter maximum. Platonem quoque, qui in Egypto sub Prophetarum disciplina erudiri voluit. Legimus de diuino verbo, tam altè philosophatos esse, ut incunctanter credi possit illos de vero verbo De, iquod filium dicimus, licet à lōgè, non nihil olfecisse. Vt Sibillis nota facta sunt Christi mysteria, hoc est mulieribus, cur non veris philosophis, Babylonensibus scilicet, qui diuinatoriæ artis peritissimi fuisse traditur, quos reges gentium in dubijs velut oracula cõsulere consueuerant? At secretorum Dei rationem reddere nemo potest, nisi is cui ille reuelare voluerit. Dicitur tamen potest hunc esse Dei morem, ut infirma eligat, quod fortia quæque confundat. Illi enim philosophia inflati, obicem superbiæ diuinis fauoribus opposcentes, inepti erant ad diuinas illas immisiones recipiendas. Finerunt tamen & illi, & cæteri sapientes Ethnorum pleraque, quæ Christi mysteriū concernebant. Quamquam aliò menses eorum versabatur. Vnde velut Caiphas, nescientes quid dicerent, prophetabāt. At sibillæ Deo plene. (moribus enim sanctissimæ erant) perinde vaticinatae sunt de Christo, ac Prophetæ sancti apud hebræos. Vnde & addi potest, quod ad confusionem superborum illorum philosophorum, Deus suscitauerit spiritum mulierum, uti & ad confusionem seniorum, suscitauit spiritum Danielis. In historijs vestris o Romani, Diuus Thomas se legisse testatur. Constantini, & Helenæ matris temporibus, cum sepulchrum quoddam foderetur, inuentum esse hominem multis antea seculis vita functum, qui auream laminam habebat

Num. 22.

Iob. 19.

Act. 17.

1. Cor. 1.

Ioan. 11.

Dan. 13.

habebat in pectore, hæc verba continē-
 tem, Christus nascetur ex Virgine, &
 ego credo in eum. O Sol, sub Helenæ
 & Constantini temporibus iterum me
 videbis. Est & testimonium illud notis-
 simum Oâtauiani, qui cum puerum il-
 lum in cælo ex virgine nasciturum vi-
 disset, aram illam, quam & hodierna-
 die dicitis Aram cæli ædificauit. Tan-
 tum hæc omnia fidem faciūt indubiā,
 quod & plerisque alijs Philosophis, &
 Regibus, & humilioribus viris atque
 mulieribus, notum fuerit magnū hoc
 nostræ salutis mysterium. Et propterea,
 non omnes qui Christum præcesserūt
 in gentibus, perditos esse. Idque (vt ré-
 aperiam) Dionisius Pauli nr̄i discipu-
 lus, asseuerat indubiè, plerosq; scilicet
 gentiles salutem æternam fuisse ante
 Christum, ope angelorum qui eos cus-
 todiebant, assecutos. Dionisio autem
 quis audeat reluctari? potissimum cum
 neque ratione efficaci, neque scripture
 sacræ testimonio, neq; Ecclesiæ autho-
 ritate, neque doctorum consensu, pos-
 sit improbari, quod ipse theologorum,
 primus post Apostolus edocuit: cui om-
 nes reliqui caput inclinant: Indubie ita
 que dicendum, reuelationem plerisque
 factam esse Gentilium: Et ita plerosque
 credidisse in Christum Dei, & hoīum
 mediatorem, paruulos (vt aiunt) expli-
 citè, multos tamen implicitè. Noue-
 rant quidam filium Dei incarnandū
 ex Virgine, vocandūque Iesum, qm̄
 saluaturus erat populum è peccatis. At
 magna pars credebatur hoc vnice, Deum
 prouidere omnibus hominibus, pro-
 pterea confidebant illum aliquo tem-
 pore humanum genus liberaturum,
 modo quem ipse conuenientiore iu-
 dicaret: Quem & credebant nonnul-
 lis pij animi viris, à diuino numine re-
 uelatum fuisse: licet ipsi illum profus
 ignorarent. Dicitur enim in Iob. Qui
 docet nos super iumenta terræ. Vnde
 & illud. Boues arabant, & asinè pasce-
 bantur, Diuus Gregorius hunc in mo-
 dum interpretatus est: Vt sapientio-
 res & meliores, bouum nomine signifi-
 centur: rudes vero, & crassioris miner-
 uæ viri, per asinos. Vnde illud est
 ἐν οὐρανῷ μυστήρια. Sitque sensus, hos il-

lis coherere, vt quæ illi ruminant &
 triturrat vestigates, exactiusq; intelligē-
 tes, simplici pastu hi accipiant. Nequa-
 quam ergo gentiles, vlllo pacto possunt
 excusari, si Deum verū non vt par erat,
 adorauerunt. Neq; enim illis defuit
 Christi opes, quominus potuerint piè
 sancteque viuere, atque demum salua-
 ri. Quoniam gentibus sat erat implici-
 ta hæc in mediatorem fides: que vti om-
 nibus semper necessaria fuit, ita nulli
 vmquam deesse potuit, adeò ingens est
 diuina gratia in homines. Si dicas, de-
 fuit alicui. Respondeo, culpa eius de-
 fuit, qui cum naturali lumine abusus
 impietatem exercuerit in Deum, indi-
 gnus fuit, vt gratia maiore illustra-
 tur. ne & peccaret in Dei filium, gra-
 uiusque torqueretur. Non fuit autem
 culpa Dei gloriosi: nā Deus omnes ho-
 mines vult saluos fieri: & quantum in
 se est, vult saluare. Non est autē aliud
 nomen sub cælo, nec fuit vmquam, aut
 erit, in quo oporteat nos saluos fieri, q̄
 nomen Christi Iesu. Oportuit itaque,
 oportuit mihi credere, sacramētū istud
 Incarnationis filij Dei, omni tempore
 ab omnibus populis credi: quare &
 cognosci, quamquam non eodem mo-
 do, sed alio & alio, secundum diuersi-
 tatem temporum atque personarum. Ad-
 damus enim, antequam cecidisset,
 credidit Christum Iesum incar-
 nandum, non vt redemptorem. Tolle
 nanque morbum, & non erit medici-
 na: sed vt glorificatorem. Omnino
 enim incarnatus fuisset Dei filius, quā-
 uis ille non peccasset, at gloriam consu-
 maturus hominis, nō redemptionem.
 Id ergo sciuit fide protoplastus. Vnde
 & dixit. Relinquet homo patrem &
 matrem, & adheret uxori suæ, & erūt
 duo in carne vna. Christum & Eccle-
 siam aperte significans, vt Paulus dixit.
 Sacramentum (inquit) hoc, magnum
 est, ego autem dico hoc esse in Christo,
 & in Ecclesia. Post peccatum vero
 credidit, & incarnationem, & mortē
 Christi, atque resurrectionem. Non
 enim sine his omnibus liberatum fuit
 hominum genus. Hæc omnia Abel, cæ-
 terique gētilēs omnes, Noe, Loth, Mel-
 chisedech. (erat enim populus vnus)
 credidere.

1. Tim. 1.

Act. 4.

Gen. 1.

Eph. 5.

credidere. Neque enim aliter sacrifici-
 a illa obtulissent victimarum. Illis enī
 omnibus, Christi mors figurabatur. Ma-
 ioribus quidem figuræ notæ erant. at
 rudibus sufficiebat, quod crederent ea
 esse disposita diuinitus, quod erat im-
 plicitè, credere in Christum, credendo
 scilicet maioribus, quibus putabant sa-
 cramentorum illorum, notam esse ra-
 tionem. Post peccatum ergo protopla-
 stus hæc omnia nouit. Cur vero anteq̄
 peccaret, non illi ea nota fuerint, hæc
 est ratio. Quoniam ipse nesciuit se pec-
 caturū, ac iccirco nesciuit se se agni im-
 maculati oblationem in ara crucis, esse
 sanandum. Lege vero Iudæis lata, quæ
 populum Dei à gentibus segregauit, Iu-
 dæos omnes credere oportuit explici-
 tè hæc omnia, quāquam modum quo
 hæc complenda essent, non nisi do-
 ctiores scire tenerentur. Gentibus sat
 fuit implicita illa fides. Promulgato
 euangelio, absolutè omnes gentes pro
 miscui sexus, citra omnem defectum,
 maiores & minores, rudes & docti, te-
 nentur explicitè credere & scire Chri-
 stum, esse incarnatum, natum, passum.
 mortuumque pro nobis, & omnia ea
 quæ in Apostolico symbolo continen-
 tur. Subtilia tamen mysteria, quæ in-
 his tanguntur, aliqui magis, aliqui mi-
 nus, secundum quod statui & officio
 conuenit vniuscuiusque. Fateor ergo
 (vt aliquando finiam) quod nisi ad-
 sit Christi opes, nullo vnquam tempore
 quisquam, piè probeque viuere po-
 test, adeò vt salutem consequatur æter-
 nam: nec potuit, nec poterit. Ab origi-
 ne mundi, semper homo indiguit me-
 diatore. Hoc enim in causa est, cur
 Christi Euangelium dicatur æternum
 in Apocalipsi: Et Christus occisus ab
 origine mundi, vt neminem sine illius
 fide, saluari vmquam potuisse vel posse
 intelligas. Verum hæc ipsa Christi co-
 gnitio, nulli vel Iudæo, vel Græco, vel
 Barbaro defuit, nisi qui indignissimus
 fuerit. Quo fit, vt constantissimè cre-
 dam, si quis de ætremis Garamātibz,
 aut in Libiæ nemoribus, seu inter Sci-
 thas & Traces ab incunabulis aleret,
 adolescenteque ætate Deum coleret.
 (Deum enim & tempora ipsa clamant,

& laudat, atque laudandum docent)
 rursus adniteretur pro virili, naturalis
 legis iura seruare, vt quod sibi vellet fie-
 ri, alijs desideraret: iteq; quod nollet,
 cauere ne alijs concupisceret. (hæc. n.
 omnibus sunt indita, vt iam nemo di-
 cere possit, quis ostendit nobis bona? Psal 4.
 Signatum enim est super nos lumē vul-
 tus tui domine, (inquit propheta:) du-
 bio procul miseris & pijsimis om-
 nium hominū pater, qui homines om-
 nes condidit vt nemo pereat, illum al-
 tiori lumine illustraret, quò vel iterius
 afflatus, vel edoctus exterius, angelorū
 vel hominum ope, è nemore egredere
 tur, viamque quæreret, qua Christum,
 Christi que sacramenta perciperet & pos-
 set, quāquam nec ipse Deus alligatus sit
 sacramentis, vt præter communē ordi-
 nem, non aliquos saluare possit citra sa-
 cramenta. Nulli rei natura deficit in
 necessarijs, & putamus auctorem natu-
 ræ defuturum animabus, pro quibus
 voluit horrendæ crucis subire patibulum?
 Non deesset corpori Deus, vt
 viuere posset. Ratum enim est, vni-
 uersis sapientibus, quod puer iste inter
 syluas natus & alitus, nullam edoctus
 linguam, (neque enim loqui natura,
 sed arte addidimus, cum anima nostra
 sit tabellæ nudæ persimilis, in qua ni-
 hil est depictum,) Si è syluis ad vrbes
 egrederetur, quo posset sibi parare ali-
 moniam, & alijs conuiuere, vel vocēs
 naturales, animi affectus indicantes na-
 turaliter emitteret, quemadmodū bruta,
 vel nutibus, quod muti faciunt, insi-
 nuaret quid ipsi esset cordi. Qua ratio e
 itaque fingi potest, vt qui animarum sal-
 uator est, animabus deficere velit, nisi
 ipsæ animæ primum sibi deficient? Ab-
 sit, Absit, vt in hæc incidamus impieta-
 tem. Philosophi ergo, qui auctorem
 naturæ dereliquerunt, naturaliaque iu-
 ra omnia transgressi sunt, vnde cauētur
 non habent, si Christum ab eis co-
 gnosci non voluit. Se ipsos in excusa-
 bilitate accusent, nō se se excusantes, de
 Deo conquerantur.
 Ad illud autem quod querebatur de
 verbo Apostoli: Deum se se gentibz ma-
 nifestasse, ita vt essent inexcusabiles, fa-
 cilè est respondere. Simile est enim
 verbo

Psal 4.

HE

Iob. 35.
Iob 1.

Verbo illi Christi. In iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non videt, videant: & qui vident, cæci fiant. Neque enim ad hoc venit Christus, ut videntes cæci fierent, cum scriptum sit de illo. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Sed hoc omnino euenit Christo predicante. Ut qui videre se se putabant, de legis lumine superbiētes; medici cælestis gratiam illuminantem non quærent. Sicque excæcarentur profus, cum alioquin ad eos illuminandos medicus è cælo, se se demississet ad terras. Videm⁹ etenim phœbea luce ita fieri, quamuis enim Sol omnia corporea illuminare soleat, in terris tamen fumos, lucem radiorum eius vapores eleuare, atq; terminari in dēssimas nebularū caligines. Nemo nescit, nō ut id fieret, sol illuxit, sed sole illuminante, id euenit. Imber etiā è cælo ad terras inebriādas atq; fecūdādas, quo fructū vberiorē pariāt, dimittit, tellus tamen inculca, cuius glebas frequenter non proscindit arator, quæ saxi est vndique oppleta, quo magis imbre pfunditur, eō magis vrticas, spinas, & tribulos luxuriando germinare consuevit. Non ut id fieret descendit imber, sed imbre descendente, terræ vitio id factū est. Quo fit, ut benedicatur imber, maledicatur terræ. Ecce Paulus noster ad Hebræos. Terra enim sæpe venientē super se bibens imbrem, & germinās herbam oportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo: proferens autem spinas ac tribulos, reprobata est, & maledictio proxima. Medici quoque pharmaca, egrum desperatum occidunt nonnunquam, quæ tamen, ideo propinātur, ut sanitatem efficiāt. Mors ergo sequitur ad medicinam, nō intenditur à medicina. Non itaque Deus ad tantam sustulit sapientiam gētes, ut fierent inexcusabiles, sed cum ipse ingratiſsimæ Deo fuerint, neque ipsum ut par erat, coluerint, quem apprimē illius munere cognouerant, factum est, ut nulla ratione potuerint excusari. Mos vſitatissimus est scripturarū, præpositionem hāc. *Ut*, non semper notare finem, vel causam finalem, sed conse-

quationem nonnunquam. Oportuit (inquiunt) Christum pati, ut impleatur scripturæ. Tantum Christus passus est, ut vaticinia implerentur? Minime. Neque enim quia Prophetæ prædixerunt, mortuus est Christus, sed quia moriturus erat, id Prophetæ prædixerunt. Illo tamen moriente euenit, ut & vaticinia, oraculaq; sint consummata, quæ nisi ipse mortuus fuisset, consumari non potuissent. Sedit super asinam, & super pullum filium subiugalis, ut impleretur quod dictum est, Ecce rex tuus venit tibi, mansuetus, iustus, & saluator, sedens super asinam & pullū eius. Num ideo sedit Christus super asinam, ut vaticinium illud verificaret? Absit. Sed ideo verificatum est, quia Christus sedit. Sedit autem, quia à patre decretum fuit ante sæcula, ut sederet; & ideo quia sic infallibiliter fiendum erat, Zacharias ante, illud cæcinit, quia, Non faciet Deus verbum, nisi reuelauerit ad seruos suos Prophetas. Innumera quoque talia loca sunt in scripturis vtriusque testamenti. Ita ergo intelligi debet & locus iste: propterea non dicit Paulus, Deus se se illis manifestauit, ut essent inexcusabiles, sed *Deus se se illis manifestauit*: & punctetur litera. *Ita ut sint modo*, scilicet suo ipsorum vitio *inexcusabiles*: Indicatur ergo clarè consequationem, non finalem causam. Vide Pauli mirum ingenium.

Quod vltimo obijciebatur: Melius cum philosophis actum fuisse, si tanta non fuissent præditi scientia: Negandū est omnino. Grauiſsimè enim peccas si ignoras, (inquit Diuus Ambrosius), id est periculosiſsimè; quia cum nescis te peccare, remedium non quæris. Ita fit, ut de peccato in peccatum præceptus corruas. Absit ergo à vobis ut dicatis, nollem ea scire quæ scio, ut de ignorantia possem excusari coram Deo: quod illi dixerunt in Iob. Recede à nobis, viam scientiarum tuarum nolumus. Ex magna enim peccandi libidine cōtingere videtur, quod aliquis ignorare velit, ut scilicet liberè atque licenter possit inhærere peccatis. Quoniām sicut sciētia, cum sciens ea abutitur illum inexcusabilem reddit, ita cum recte ea vtiſ-

Matt. 26.

Zach. 9. 9.
Matt. 21.

Amos. 3.

Iob. 21.

retrahit hominem à peccato, ne inexcusabilis fiat, & durius torqueatur. Quo fit, ut hæc affectata ignorantio, nō modo nō excuset, sed augeat valde peccatum, sitq; ipsa peccatum simul atque pœna. Redeamus ergo unde digressi sumus. Philosophi Deo spræto, ad seipsos conuersi, quod quidem est peccati ratio, conuertit scilicet ad commutabile bonum, & auerti ab incommutabili bono, *Euauerunt*, frustrati sunt, *in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum*. Non Deus eorū corda obscurauit, Deus lux est, & in eo tenebræ, non sunt vllæ: illuminat Deus, non obscurat suapte natura: Ex seipsis ergo obscuri, tenebricosiq; effecti sunt, à luce illa spiritali sponte recedentes, & tenebras peccatorum super lucem diligentes. Ex Deo fuit, quod uiderent, ex ipsis, quod cæci essent. Sed dices. Paulus alibi dicit. Deus excæcavit mentes infidelium. Vide, unde quomodo inuertantur, & extorqueatur omnia ab hæreticis. Deus huius seculi (inquit Paulus) excæcavit mentes infidelium. Sathanas scilicet, non Deus: Ille est princeps mundi huius, si Christo credimus. Ille est qui obtūdit, hebetat, & excæcat, (non tamen nisi te colente,) mentes & corda. Deus uero illuminat. Et ne euadere uidear difficultatem, aduerte doctrinam hanc, quomodo Deus excæcat dicitur, indurare, aggrauare, seducere, tradere: Hęc enim omnia in scripturis leguntur. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. Induravi cor Pharaonis. Induxisti nos domine, ne timeremus te, & errare nos fecisti à vijs tuis. O vos felices, si huius doctrine pietate incedere uolueritis, vobis polliceor cuncta erunt peruia, quæ magnis viris abstrusa sunt. Mos est peculiaris in sacris literis, ut Deus dicatur id facere, cuius oppositum ipse non facit. Ecce innumera testimonia. Primum, in oratione dominica, petimus, Et ne nos inducas in tentationem. Num Deus inducit in tentationem, cum scriptū sit. Nemo cum tentatur dicat, quoniam à Deo tentatur. Deus enim neminem tētat: Tentatione illa noxia dico, à quo peti-

1. Ioan. 1.

2. Cor. 4.

Ioa. 14.

Esa. 6.
Exo. 10.
Esa. 63.

Matt. 6.

Iac. 1.

mus liberati. Certe enim tentat, & Deus tentauit Abrahāam: sed non est hæc tentatio, de qua oramus; Ne nos inducas intentionem. Et tamen de hac dicimus, ne nos inducas in tentationem: ipse ergo inducit in tentationem? Absit. Sed inducere dicitur: quando non compeſcit tentantem, aut tentatum non iuuat ut possit subſtinere. Adhuc orat David. Elationē oculorum meorum ne dederis mihi. Num ipse dat elationem oculis, qui odit oculos sublimes? Dat elationē, quando non dat humilitatem. In Euangelio legimus dixisse Christum quibusdā improbis. Fletus erit, & stridor dentiū vobis, cum videritis uos expelli foris de regno Dei, ubi erūt Abraham, Isaac, & Iacob. Quomodo expellentur foris, si nunquam fuerunt intus? Dicuntur expelli, quoniam non admittentur ut ingredi possint. O mirabile secretū. Excæcat ergo cum nō illuminat, indurat cum non emollit, tradit cum non subſtinere. Hęc est regula infallibilis. Alia, quæ in his occurrit, dicuntur alias. Hoc nunc sit satis. Illorum mētes iam imbuerat diuina cognitio. Cū ergo vana ipsorum existimatione tumescerent, euauerunt: cum primum essent Deo pleni, ignorantia tenebræ illos iam vacuos offundere cepit. Non ergo culpam retorqueamus in Deum, sed in illos. Deus enim iam intellectū illorum profecerat dono sapiētiæ, emollisset, & affectum igne charitatis, nisi ipsi obstaculum posuissent: Ceperūt sibi arrogare quod habebāt, à Deo auer si sunt pœnitus: ipsi ergo seipsos uoluntarunt ad tenebras, ut iam insipientes facti essent, cum tamen sibi plurimum de sapientia blandirentur. Hac enim ratione, potissimum suam ipsorum insipientiam detegebāt, quod tumido corde, oreq; vaniloquo se se sapientes esse iactabant. Socrates enim ille mortaliū sapientissimus ex Ethnicis, hinc sapiens appellatus est, quod dixerit se nihil scire. Hoc vnum (inquit) scio, quia nihil scio. O philosophis ergo indecoram iactantiam. dicere se esse sapientes. Non potest non indoctus esse, qui se doctum credit. *Dicentes ergo se esse sapientes,*

Gen. 22.

Ps. 130.

Luc. 13.

T. 2.

T. 2.

Ioan. 1.

Hebr. 6.

pietates, stulti facti sunt. Indocta ergo doctrina, & imperita peritia, cui bellè cōuenit illud Pauli ad Corinthios. Siquis se existimat scire, nondum cognoscit, quomodo illud oporteat scire. Hic. n. erat modus, quo eos Deum cognoscere oportebat. Immo, hic est modus omnibus nostris scientijs adhibendus. Oportet ré scire cum humilitate, non cum tumore. Non est enim parua scientia scire humiliari, neque pro re medica. Illam sibi tribuit Paulus ad Philippenses. Scio (inquit) humiliari. Difficile est autem humiliari doctos viros, quia scientia inflat. Hinc Paulo datus est stimulus carnis, ne magnitudo reuelationum ipsum extolleret. Secundo, oportet scire cum sobrietate, quæ decet, quæ licet, quæ non placent. Hinc Paulus. Non iudicauit me aliquid scire inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et alibi. Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Tertio, citra errorem. Qui enim errat fallitur, & ignorat, non scit. Est enim scientia tantum uerorū. Vnde Paulus. Semper discunt, & nunquam ad scientiam veritatis. Quarto, citra hesitationem. Nam qui dubitat nescit, immo, qui nescit se scire, nescit. Scientia enim est rem per causam cognoscere, & quoniam illius est causa. Hinc Paulus. Scio cui credidi, & certus sum. Quinto, cum simplicitate intelligentis, non cum modo circūueniendi per fallacias, & nouitates, vel uerborum, vel sententiarum. Quod Paulus notasse uidetur ad Timothæum. Deposito custodi, deuitans prophanas uocū nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Sexto, sunt scienda salubria, non perniciosas. Ea enim melius est ignorare, quam scire. Hinc enim Adam perijt, quia uoluit scire bonum & malum; non periturus, si bonum tantum scire uoluisset. Hinc ad Ægyptios. Scientia tua decepit te in prophetis. Et Psaltes. Quia non cognoui literaturam, introibo in potentias domini. Septimo, cum animo edificandi proximum: & ita cum charitate. Nam charitas ædificat. Ad

utilitatem enim aliorum datur scientia. *1. Cor. 8.* in uno eodemque spiritu, quo alia dona dantur, quæ dicuntur gratiæ gratis datæ. Octauo, citra inuidiam. Est enim communicanda libenter scientia omnibus, neque enim minuitur, sed augetur ipsa communicatione. Vnde illud. Ponam in lucem scientiam eius. Et illud. *Sap. 6.* Quam sine fictione didici, & sine inuidia communico. Non enim cum efficacia operis, ut quod scimus exequamur, & operemur. Scienti enim bonum & non facienti malum erit illi. Hinc. Seruus, sciens uoluntatem domini sui & non faciens, uapulabit plagis multis. Qui hos modos non habent, & si multa sciunt, scientes fortasse dici possunt, sed non sapientes. Humilitas igitur arguit mundi philosophos, arrogantes, & tumidos: sobrietas curiosos: certitudo sciolos: ueritas hereticos: Simplicitas iuriscōsultos: salubritas magos, phariseos, malignos: liberalitas inuidos, & auaros: efficacia operū ociosos. Merito itaque Paulus Philosophos arguit. Nam errorum, uanitati que populorum in multis cedentes, etiam Platoni omnium Philosophorum nobilissimo, Deos multos coluere, vel colendos putauerunt; partim errorum auctores, partim erroribus resistere non audentes. *Dicentes ergo se esse sapientes, stulti facti sunt.* Perdam sapientiam, sapientum, & prudentiam prudentum reprobabo. ait Dominus. Eorum scilicet, qui in oculis suis uidentur sibi esse sapientes & prudentes. Vnde scriptum est. *Veh vobis qui sapientes estis in oculis uestris.* Et alibi. Si cæci essetis non haberetis peccatum: nunc autem dicitis uidemus, & peccatum uestrum manet. *Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinē imaginis corruptibilis, hominis & uolucrum, & quadrupedum, & serpentium.* Obserua ordinem. Primo posuerunt obicem diuino lumini, sibi ipsis adscribentes sapientiam, quam habebant, non Deo. Omnis enim sapientia à domino Deo est. Secundo, ex hoc tanquam ex causa meritoria, sapientiam perdidērunt, de qua tanta uanitate gloriabantur, & ignari effecti sunt. Nam per quem quis peccat, per hæc & torquet. Tertio cum

cum sapere sibi maximè uiderentur, eo ipso quo desipiebant maximè. (id enim ignari omnes faciunt) ex ignorantia in stultitiam sunt prolapsi. O iusta Dei iudicia. Ecce ergo signum, stultitiæ atque dementiæ, idololatriæ. Impietatis itaque, & idololatriæ primi magistri fuere Philosophi: at non quando sapientes erant, sed quam primum stulti effecti sunt. Stultitiæ autem causa superbia fuit: superbiæ occasio scientia. Hinc merito Hieremias. Stultus (inquit) factus est omnis homo à scientia sua. Et lex tantum est occasio peccatorum, teste Paulo. Lex tamen sancta: Non itaque hinc scientiam culpate, sed abusum eorum quibus est mala mens, & malus animus. Hi enim sunt qui de medicinis uenena conficiunt, qui eademmodum pij de uenenis antidota salutaria. Omnia enim munda mundis: coinquinatis nihil est mundum. *Mutauerunt ergo gloriam incorruptibilis Dei.* Quod non habetur, non mutatur: habent ergo incorruptibilis Dei gloriam Philosophi. Quid enim est gloria nisi clara cum laude notitia? Hanc itaque Dei gloriam omnino habebant. Deo enim cedit ad gloriam cum noscitur condidisse omnia, & omnibus prospicere. Hoc fatebantur gentium Philosophi. Non enim sine causa dictum est, quod ueritatem Dei in iniustitia detinebant. Sed illam permutauerunt. Quod enim de Deo uero sapiebant, quod esset princeps orbis, pater, gubernator, conditor, colendus, glorificandus, id ad creaturas transfulerunt, quæ sunt imagines Dei. O permutatione ridiculam. Id quod est exemplaris, transferre in imaginem. Semper enim imago, longè deficit ab exemplari: non coluerunt autem imagines Dei incorruptibiles, ut angelos, cælos. Id enim leuius crimen fuisset, sed imagines corruptibiles atque caducas, homines, mares, & feminas, tauros, crocodillos, anseres, cignos, hæc omnia in Deorum numerum retulit stulta gentilitas, & diuinis honoribus est uenerata. Et quod grauissimum est, atque nulla uenia dignum, Mortuis hæc Dijs atque Deabus. (Omnes enim natura experimēto pro-

didit esse mortales.) per immodicum affectum atque lutum, simulachra sculpsere lapidibus, auro, ære, atque pinxere figuras: sicque pictis similitudinibus, aut fictis immolauerunt: quos secuta posteritas coluit, ut Deos. Postremo, quod omni admiratione & detestatione dignissimum est, etiam illi qui apud gentes sapientiæ gloria excelluere, ficta hæc simulachra adorauerunt. Quis enim nescit egregiam tot philosophorum insaniam? Pithagoras præ cæteris uenerandus, non ne circa simulachra mirificè delirabat? Socrates, non ne moriens Gallum Esculapio immolari præcepit? Astrologi, non ne in cælum tulere scorpiones, uersas, canchros, pisces, ut ab eis nostras actiones, uitam, & mortem pendere crederemus? Illum, quem Diuum appellat Platonem, non ne legimus cum Socrate descendisse in Pireum, effectam hominis arte Dianam adoraturus? O scelus. Philosophos, animata maclare inanitis, & uia afferre mortuis. Quæ nã his spes, vel quæ erit uenia, qui mutis & immobilibus fidunt. eaque pro uero Deo uenerantur & colunt? Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non uidebunt. Aures habent, & non audiunt. Nares habent, & non odorabunt. Manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo. Similes ergo illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Confundentur (inquit Propheta alius,) omnes qui finxerunt Deum, & sculpunt omnia inania. Hoc est ergo quod Paulus dixit.

Mutauerunt gloriam incorruptibilis dei. Non reipsa. Gloria enim Dei nec tolli, nec minui potest. Sed quantum in seipsis fuit. *in similitudinem imaginis corruptibilis.* Non modo in imaginem corruptibilem Dei in hominem, in taurum, in leonem, in arietem. Taurum enim pars una Ægypti: leonem alia, alia crocodillum, partim Antinoum Hadrianum cinedum. Ciprij Venerem atque Cupidinè. Libiæ Arietem. Iouem Latianum prisca Romani, hominem alioquin

Psal. 113.

Ps. 96.

1. Cor. 1.

Esa. 5.

Ioan. 9.

Eccl. 1.

Sap. 11.

cum

1. Cor. 8.

Philipp. 4.

1. Cor. 8.

2. Cor. 12.

1. Cor. 1.

Rom. 12.

2. Tim. 3.

1. Tim. 1.

1. Tim. 6.

Esa. 47.

Isa. 70.

quā impudicissimum, rapientem Ganimedem, furtiuq; aucupantem adulteriam, maētatis colebant hominibus: Iunonem, Minervam, Dianam, Neptunum, alij adorabant. Ecce imagines Dei. Omnis enim creatura imago est creatoris, quanquā nō aēque omnes. Angelus enim & homo propriē dicuntur imagines: omnia alia uētigium magis, quam imago. Sed mutauerūt Dei gloriā etiam in similitudinē imaginis, in simulachrum scilicet, vel picturā hominis, Cigni, Aquilę, Tauri, Leonis, Venēris, Antinoi, Iunonis, Iouis, Dianę, Palladis. Vnde sequitur, Apostolus, *Hominis: & uolucrum: & quadrupedum, & serpentium.* Vt eos semper in deterius lapsos esse, pręcipites intelligamus. Peius est enim colere uolucres quam hominē, & quadrupedia quam uolucres, & serpentes, quam iumenta. Peius item simulachra horum adorare, quam has ipsas res, quę natura subsistunt. Nichil enim pręferre uidentur diuinitatis mortuę istę figurę, quę solum humanę artis industria id cōsequute sunt, ut non, nihil esse uideantur. Quod fit, ut longē magis Phidię, Lisippo, Praxiteli impendēdi sint diuini isti honores, quam simulachris, quę ipsi brachio uirtutis suę, ferro, & dolabra tam miro artificio fabricarunt, ut Dij putari possent. O cęcas hominū mentes. Quid à religione, & sapientia fingi potest alienius, quam idola colere? Et tamen hi, qui primi huius superstitionis impijssimę fuere autores, religiosissimi habiti sunt, & sapientissimi. Vt Numa Pompilius apud uos Romani. Dolete, dolete patrum uestrorum cęcitatem, infaniam. Gaudete, exultate, gratias agite Christo Iesu, Petro & Paulo, quorū opera sublata est prorsus hęc à diabolo excogitata impietas: ne quęso redeatis ad Idololatriam. Auaritiam ergo procul, procul repellatis. Est enim auaritia idolorum seruitus: & eō detestabilior, quo aureę statuę nobiliores sunt auri incomposita massa. Vnde minus peccare uidetur, qui auream statuam colit, quam qui aurum. Fornicationē caute. Fornicatio nanque idola fecit, & idololatriam auxit. Nota enim sunt tur-

pia facinora, quę de Dijs suis scripsit antiquitas, amores impudici, stupratę mulieres, adulterini filij, profani concubitus, violationes puerorum, anxie semper Zelotipię, & infanda Ludibria. O infames Deos, Deasque, ab omnibus hominibus execrandas. Propter quod, tradidit illos Deus, in desideria cordiū suorum, in immunditiam, ut contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis. Qui commutauerunt ueritatem ipsius in mendacium, & coluerunt, & seruiuerunt creaturę potius quā creatori, qui est benedictus in secula. Amen.

Hic duo admirare, pientissimi medici salubre consilium: & gentium mirā ingratitudinem. Vidit Gentes graui hoc morbo impietatis laborare, Deus omnipotens: Quę cum maximē laborarent, se se maximē ualere inaniter exstimabant: Dei opem reiicientes, atque ipsum Deum pro manuum figmentis negligentes. O infelicissimos populos: Perdere eos Deus potuisset, noluit: at illarum salutis curiosus & anxius, quid egerit, audite. Medicus si agrum incontinentem uideat, & sibi minus morigerum atq; obtemperantem, quo discat illi parere, & faciliē conualescat, permittit illum nonnunquam suo pte uti arbitrio, laxat habenas regiminis uitę. Vnde magis ac magis afflictaur ingrauescente morbo. Ita fit, ut ille suam agritudinem longe magis reformidare incipiat, medicique operam instantius efflagitet, illi in cunctis obsequat, recuperandę ualeitudinis desiderio, & demum sanetur: Sic unde imprudens & crudelis iudicari poterat, quod pijs simus & sapientissimus fuerit, felici exitu dignoscitur. Hac arte cum Gentibus usus est Deus: sed sua ipsarum ingratitudine, non cessit eis feliciter quose se egrotare cognoscerent, & medicū quærerent, permisit eos aliquo tempore sequi desideria cordis sui: Hoc est. n. quod dicitur. *Tradidit illos in desideria cordis illorum.* Neque enim dicitur, Tradidit eis desideria in corde eorum, sed tradidit eos in desideria cordis eorum. Habebant ergo desideria, & in illa desideria eos tradidit Deus. Quod intelligi non potest, nisi ut permiserit eos relaxatis habenis, libero arbitrio ad malū suapte

1.10.

suapte natura prōptissimo. Dimisit eos secundum desideria cordis eorū, ibunt in adinuetionibus, vel in uoluptatibus suis. Vides quomodo non dimittit gratias pro uoluntate, sed qui digni sunt ut dimittantur. Ita ergo dimisit Gentes. Cępit ingrauescere morbus, ex idolatris enim, omnifarię uitijsissimis atq; impurissimis effecti sunt. Hęc enim erat sua desideria, suę scilicet concupiscentię immundę carnis uoluptates brutales. Vnde exponete se se uidetur Apostolus, cum dixit. In desideria cordis illorum. Addit, *In immunditiam.* Infidorum enim idolorum cultura omnis mali causa est, inquit sapiens. Quę ergo in alijs maximis digna uituperationibus, iudicare debuerāt, in seipsis omni pudore posthabito perpetrabant: palam fornicantes, caracteresq; , & uitijsnes sibi ipsi infligentes in idolorum cōsecrationibus. O mortiferam agritudinem animorum. Felices eos, si tunc tandem clamassent ad dominum. Miserere mei, quoniam infirmus sum: pręsto illis affuisset, & conualuissent. At ipsi phreneticis longē deteriores, Deo illos pulsante, cum ipsi placuit, ut resipiscere uellent, *Commotauerunt ueritatem Dei in mendacium.* Cognouerunt se se impietatis morbo laborare. Intellexerūt non alterius ope, quam Dei posse conualescere. Probauerunt re ipsa à Deo edocti, quod eos ad tempus dereliquerat, Deos illos inanes esse, uerumque & uiuum Deum qui creauit cęlum & terram, colendum & adorandum: quippe qui solus potest saluare & perdere. Idola enim, nec bene possunt facere, nec male, nec sanare, nec interficere. Hanc ergo ueritatem cognouerunt, sed illam impudentissimē in mendacium commutauerunt. Non modo Deum non coluerunt, sed in spiritum sanctum peccantes, dixerunt, & re ipsa docuerunt, Deum uerum nō esse colendum; quasi qui in cęlis habitat, & circa cardines cęli perambulet, humana negligat prorsus nec uideat, ac si uisceret ille, cum hęc minima attēdere uellet. His enim pręstigijs, illudebant simplicibus lauati illi Philosophorum principes. Idola uero, opere do-

Bit. ad Rom.

cebant esse ueros Deos, hominum rectorēs, quoniam illo prorsus neglecto, illis uis sacra fecerunt, & immolarūt. Ecce quomodo nunc grauius deliquere quam antea. Primum, stulti erant cum idolatrare cęperunt: sed nunc ueritatem actu cognoscunt, & tamen negant, seruiunt *Creaturę potius, quā creatori.* Non quod utriusque seruiant, sed quod fatius iudicent, seruire creaturę creatorē neglecto, quasi creator superiora curet, inferiora in idolorum manibus dereliquerit. Quid mæreretur egrotus, si morbo, morbiq; grauitate perspecta, piū diligenterque medicum, suę illius saluti sollicitē incumbentem sperneret & negligeret denuo, illumq; pertinaciter & impudenter uerbis & factis expellere niteretur, cum alioquin ipse æger non esset extra mentem? Proculdubio rursus laxandę essent illi habene, ut pro libidine uiueret, quod grauius ægrotaret, suoque periculo factus cautior, disceret quam periculosum sit medicum inhonorare, atque contemnere tanta impudentia. Ita ergo fecit Deus cum Gentibus, propterea tradidit illos Deus in affectus ignominie. Non ipse illis hos affectus immisit, vel instillauit, sed cum ex desiderijs suis, quibus primum permisi sunt, hos affectus etiā nolente Deo, qui malum uelle non potest, nec uult ipsi concepissent, in deterius semper procedentes, quoniā peccata funes quidam sunt, quibus circumligamur, & captiuamur, ut ex uno in aliud eamus semper, secundum quod dicitur. Funes peccatorum circumplexi sunt me. Quoniam qui facit peccatū, seruus est peccati, Deus ipse dimisit eos istis prauis affectibus. Quod factum est, ut libidine eos exesturantes, ardor infanus & cęcus, adeo amentes effecerit, ut omnia peruerterent naturę iura. In Deum. n. scienter peruerfi, quō non omnia etiam scienter peruerterēt? Et qui naturę tauorem dereliquerunt, quomodo naturę ordinem seruare possent? Turpe est etiam fari: nam pudori parcendum est, nefaria, in naturaliaque Ethnicorum crimina. Nam *Femina*, quarum prima laus pudor est, & honestas, eorum illorum immunditijs, tur-

Psal. 118.
Ioan. 8.

E. pissima

pissima quæquæ edoctæ, *Immutauerunt naturalem usum, in eum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi, relicto naturali usu feminae.* Quam homini sotiam Deus dederat, ad prolis generationem: hoc enim vsu natura seruat. *Exarsent in desiderijs suis.* O ignem vrentem. Nota verbum *Exarsent*, non amarunt modo, non concupierunt, intemperatissima cupiditate acti, furentes *Exarsent*, ex estuarunt, intra proprios naturæ limites continere se se non potuerunt. Natura hoīs (ō doctiores) dupliciter accipi potest. Pro ea natura primo quæ est propria hominis, & secundum hoc omnis inordinata libido, immo omne peccatum, est cōtra naturam hominis, quia eo ipso quo est contra rationem, est contra naturam hominis: quia natura hominis est, vt viuat secundum rationem. Alio modo, pro ea natura quæ est communis sibi & alijs animalibus. Et secundum hoc quædam specialia peccata, non omnia sunt contra naturam, vt concubitus masculorum & feminarum coitu masculino, extra vas suum. Hoc est igitur quod dicit Paulus, *Relicto naturali usu feminae.* Indicat. n. esse aliquem vsu feminae naturalem, quare & bonum, contra hereticos quosdā prohibentes nubere, dicentes conjugalem concubitus esse peccatum, quia scriptum est, Bonum est mulierem non tangere. Intelligitur enim ante contractum matrimoniū hoc Apostoli verbum: at post, bonum est tangere: licet sit melius abstinere & permanere in virginitate. Amplius. *Relicto naturali usu feminae.* Rectus rerum vsus, hoc est rationi consentaneus, temperantiæ parens; abusus vero, hoc est non rectus & peruersus, intemperantiæ fomes. Neque enim (vt exemplum afferam) cibi sunt mali, sed crapula: neque liberorū procreatio, sed scortatio: neque opes, sed immodica habendi libido: neque honor & gloria, sed eiusdem immoderatus ambitus, & affectatio. Quod cum ita sit, manifestum est in rebus nihil mali esse, nisi abusum, qui semper solet accidere ex mentis negligentia circa naturalem culturam agri nostri, hoc est animæ nostræ, & rerum quas Deus

1. Cor. 7.

nobis contulit ad rectè vtendum. *Inuicem masculi in masculos turpitudinem operantes.* O Naturæ hostes perpetuos. O hominum omnium furore occidēdos, per quos tam hostiliter agitur, vt perditum eat commune genus. O canibus impudentiores. O bestis omnibus bestialiores. Sed effrenata libido, modum seruare non nouit. Recordamini, recordamini delitiosæ illius Pētapoleos, quàm diuina fulmina, & cælestes ignes funditus euerterunt. Compulit, compulit Alma Roma crimen, istud Sodom eorum, ante tempus gehennam patefieri, vt dum diuinam iram cogitamus, detestabile hoc scelus, quo anima & corpus polluitur, ab omnibus, & omni ex parte pellatur. Nemini autem videatur incongruum, si quæ geruntur turpiter, manifestius explicetur à Paulo Apostolo. Fit enim hoc in correctio nem eorum, qui talia committere non erubescunt, quæ turpe est etiam dicere. Hi autem sunt, qui mistice carnē suillam comedunt, & omnia quæ lege prohibentur. In tantum quidem Græci & Romani hoc quondam vitio laborauerunt, vt & clarissimi Philosophorū Græciæ, haberent publicè concubinas. & Hadrianus Philosophiæ artibus eruditus, Antinoum consecrauit in Deū, templumq; ei, ac victimas, & sacerdotes instituerit. Et ex eo Ægypti ciuitas, ac regio nomen accepit. Sequitur. *Mercedem quam oportuit sui erroris in semetipsis recipientes.* Par enim est, vt pœna peccato respondeat. Iudæi naturam, contra naturæ legem iniuriosi fuerunt & impij, creaturas adorantes neglecto creatore, in propriam ergo creaturam, contra naturæ iura grauissimè deliquerunt. Illud culpa. hoc pœna fuit: sed & pœna, culpa est. Culpa ergo pœna culpæ: peccatum pœna peccati: En eorum stipendium, merces, & retributio, peccata omnia. Quantum in ipsis fuit, summo dedecore, & irreuerentia affecerunt creatorem, consentaneum erat, vt hoc supplicio plecterentur, quo sibi ipsis peccantes enormissimè, maximam vltro afferrent iniuriam atque pœnam, quàm à nullo quopiam pertulissent, irrogatam. O pœnam, omnium

nium

nium acerbissimam. Certè nulle pœnæ, nulli labores, nullæ miseriæ, peccatis possunt comparari: Quod si peccantis non sentiunt, sed potius oblectantur, ne tibi mirum videatur: hæc est maxima eorum miseria: qui miseri sunt, & felices se esse putant: & phrenitici atq; furentes, sibi ipsis multas inferāt iniurias, quæ ad lachrymas mouent alios, ipsi tamen interim ridēt, videnturq; epulari: Nec tamen eos à penis liberos esse dices; sed magis eorum miserebere, quod in tantis supplicijs versantes, nullum supplicium sentiant, suamq; miseriam profusus ignorent. Ita accidit illis qui computruerunt in ceno peccatorum. Hoc ergo est quod Apostolus dicit. *Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit eos Deus in reprobum sensum, vt faciant quæ non conueniunt.*

Hoc enim verbo declaratur quomodo dignè merces peccato respondeat. Vnde illud, *Et, stat expositiue,* pro id est. Vide ergo quàm bellè est illis retributum. Deum habuerunt in notitia. Et est loquendi modus, pro Deum, cognouerunt. Habere enim in memoria, est recordari: habere in voluntate, est amare: habere in notitia, est cognoscere. *Quem & communiter vsurpāt Theologi.* Deus habet res omnes in intelligentia: Re ipsa tamen non probantur, non ostenderunt Deum cognoscere: id enim pijs operibus ostenditur. Vnde Christus dicebat. *Dicitis patrē habemus Deum, sed vos non cognouistis eum: Ego autem scio eum, & si dixero, quia nescio eum, ero similis vobis mendax.* Paulus quoque. *Fatentur se nosce Deum, factis autem negāt.* Philosophi ergo, quia Deum non colebant, vt par erat, non modo non probabant se se illum, cognoscere, sed probabant nequaquam cognoscere, quanquā reuera cognoscerent. Id enim est, quo inexcusabiles reddebantur. O peruersam mentem. Dignum ergo fuit, vt traderet illos Deus in reprobum sensum, vt bonum malum iudicarent, itēque malum bonum, lucē tenebras, & tenebras lucem: improbè acta, probè; & probè acta, improbè. Non illis tradidit Deus hunc sensum reprobum, id-

Ioan. 8.

Tit. 1.

est iudicium deprauatum, rationem, erroneam: ipsi ex se ipsis sibi corruerant intellectum: Cum scirent Deum, maius quid esse omnibus creaturis, malignè tamen iudicabant creaturam esse colendam, non Deum. Dimisit ergo Deus, vt hoc peruerso eorum iudicio vterentur in omnibus pro libidine. Quò factum est, vt ipsi ex se ipsis quæ admodum creaturam iudicauerunt esse creatorem, reprobò, erroneoque iudicio: ita bonum iudicarent esse malum, & malum bonum, virtutem vitium, & vitium uirtutem. Ea ergo quæ facere conueniebat, non fecerunt, fecerunt autem quæ minimè conueniebant, ducti sua illa reprobamēte. Reprobam autem dicit, non reprobam, vt intelligas non à Deo fuisse reprobam, sed ex se ipsis, ex malitia: cum scirent bonum esse, vt Deus coleretur, multo aliter iudicauerunt. Hic itaque fuit eorum reprob⁹ sensus, cui merito dimissi sūt.

Tradere in reprobum sensum (vt sciatis) exponitur communiter à patribus orthodoxis, pro eo quod est pmittere: vt Deus neminem positiuè agendo tradat, sed iustè subtrahendo gratiā permittat. At dubium est. Nam cum nihil mali homo faciat nisi deo permittente, igitur quoties peccamus, dicimur à Deo tradi: quod tamen non est consentaneum scripturis sacris. Plus igitur est tradere quàm pmittere. Nam in primis peccatis pmitteri dicimur, non autem dicimur tradi, nisi post longam catheram peccatorum: quando per abrupta uitiorum flagitia decliues nos ipsos in ingentia scelera præcipientes dedimus. Hinc Paulus non dicit Gentium Philosophos traditos esse, vt gloriam incorruptibilis Dei commutarent in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, volucrum, quadrupedum, & serpentum, quod primū peccatum eorum fuit, sed cum deinceps pseruerarent in huiusmodi peccatis ait, *Tradidit eos Deus in desideria cordis eorū, in immunditiam, & in passiones ignominie, & in reprobum sensum.* Ergo latius patet pmittere quàm tradere: vt omnis qui traditur permittatur quidē, sed nō è cōtra. Tunc enim tantum traditur, quādo lō-

E 2 ga ca-

Prov. 18.

ga cathena malorum in profundum tra-
xit miserum peccatorem, ut illud im-
pleatur. Impius, cum in profundum
peccatorum uenerit, contemnit, sequi-
tur eum opprobrium, & ignominia. Et
responsio quidem est, totum quod argu-
do concluditur, verum esse, neque ta-
men hoc ipsum quod est tradere, est p-
se, & verè, & propriè intenta actione
facere, ut peccemus, quia peccati autor
Deus esse non potest. Est enim regula
illa Fulgentij celebratissima. Deus nō
est autor illius rei, cuius est ultor.

Quod autem positiuo verbo exprima-
tur, tradendi, vel excæcandi, seu indu-
randi, hæc Dei permissio, nemini mirū
esse debet. Ideo enim fit, ut intelliga-
mus, quo non ita est de Deo, & lu-
mine eius, quod est gratia, ut de sole.
Sol enim ubi non illuminat, ideo non
illuminat, quia illuminare ob impedi-
mentum quod illi apponitur, non po-
test: At Deus, quando hominem in se-
cunda peccata labi permittit, & illi græ
lumen non largitur, non necessitate p-
mittit ut sit in tenebris, sed iudicio &
scientia. Volens enim, & sciens, ac pru-
dens, subtrahit illi grām qui vult in pec-
catis perseuerare. Congruū igitur est,
ut non illuminare solis, priuatiua actio
ne significatur: Non enim dī sol ob-
scurare domum clausam, vel excæcare
oculum egrum, sed non illuminare, quā
ut dictum est, necessitate agit. At Deus,
qui ratione & iudicio dat lumen & tol-
lit, dicitur illuminare, & excæcare,
quāquam excæcando nihil immittat te-
nebrarum, sed tantum tollat lumen.

1. Thef. 2.

Verum locus quidam est Pauli, quo
Deū gloriosū, non mō dimittere repro-
bo sensui homines asseritur, sed dare re-
probum sensum: quod quidem diffi-
le est. Ecce verba eius. Reuelabitur il-
le iniquus, cuius est aduentus secundū
operationem sathanæ, in omni virtute,
signis, & prodigijs, mendacibus, & in
omni seductione iniquitatis, his qui pe-
reunt, eo quod charitatem veritatis nō
acceperunt ut salui fierent, ideo mittet
illis Deus operationem erroris, ut cred-
ant mendacio, ut iudicentur omnes
qui non crediderunt veritati, sed con-
fenserunt iniquitati. Verum Athana-

sius, operationem erroris interpretat
opera antichristi, quæ moliturus est ut
alios circumueniat: Et exponit, mittit
illis operationem erroris, id est finet hunc
antichristum aduentare: non quod in
eorum animis immittat operationem
erroris. Si tamen hoc non placet, iam
supra dictum est, id Deum efficere, cu-
ius oppositum nō facit: mittit ergo ope-
rationem erroris, cum non mittit ope-
rationem veritatis. Neque enim fit, qđ
Deus non facit. Non potest ergo quis
habere operationem veritatis, nisi De⁹
illam mittat, & faciat. Cum ergo nō
facit, si est operatio, est operatio erroris.
Ita ergo non fecit Deus, ut Gentes coli-
berentur à peccatis. Quo factum est,
ut mox ex impietate in Deum repleta
fuerint omni iniquitate, in proximum,
& in seipos. Indeque in malitia gloria-
rentur, quasi in virtutibus egregijs, &
præclaris facinoribus: vnde tamen eru-
bescere eos oportuerat.

*Repletos, (inquit Apostolus) Omni in-
iquitate, malitia, Hęc. n. duo generalia sūt
nomina peccatorum in proximos. Ini-
quitas opus externum significat, quo
contra æquitatem offenditur proximo.
Malitia, peccatum cordis exprimit, ma-
lignam scilicet cogitationem, atque affe-
ctum. Ex impietate ergo, tanquā ex ori-
gine iniquitas scaturiginē habet, & mali-
tia. Explicat autem particulatim Apostolus
peccata oīa. Fornicatione, Auaritia, nequi-
tia, plenos inuidia, homicidio, cōtentione, do-
lo, malignitate, susurrones, detractores, Deo
odibiles, cōtumeliosos, superbos, elatos, inuēto-
res malorum, parentibus non obediētes, in-
sipientes, incompósitos, sine affectione, absque
federe, sine misericordia.*

Vide autē quō à fornicatiōe sumat ex-
ordiū: adeo ut videat vexillifera pcorū
oīm, ut cōfundat Gētes: Quā Gētilis, et
conuersi ad Chrīm, existimabāt fornicati-
onē simplicē nō esse peccatū, propter
quā in Cōcilio Hierosolymitano, neces-
se fuit Apostolos sup hac re ferre sententiam.
Dissidiū. n. magnū ob id fiebat in Eccle-
sia, quā qui ex Iudejs venerāt p legem
edocti, quā p̄cipit. Oīno nō erit scortū
inter vos, fornicari quouis modo p̄m
lētale putabant, & verè. Scriptū est. n.
Fornicatores & adulteros iudicabit de⁹. Hebr. 13.

Fornicator

Eph. 5.

Tob. 4.

Act. 15.

Ezech. 16

1. Cor. 6.

Ibidem.

Fornicator non habet hæreditatem in
regno Dei. Attende tibi fili mi ab om-
ni fornicatione, & præter vxorem tuā
non patiaris crimen, scire. Quid cla-
rius? Contra; gentes communiter cre-
debant id sine Dei offensa licere, & fal-
sō. Ita quoque & schisma faciebat ex
alio latere ciborum delectus. Gentes
enim, omni cibo indiscriminatim chris-
tiana libertate gaudentes, utebantur,
quod & licebat. Iudæi verò, id ma-
gna superstitione abhorrebant, ppter
antiquæ legis consuetudinem. Apo-
stoli itaque fornicationem Gentibus pro-
hibuerunt, ut scandalum vitaretur Iu-
dæorum. Et iudæis, idoloritibus exceptis
& sanguine, ciborum delectum, ne
daretur offendiculum gētibus. Visum
est spiritui sancto & nobis, nihil ultra
vobis imponere oneris, quā hæc ne-
cessaria, ut abstineatis uos ab immola-
tis simulachrorum, & sanguine, & suf-
focato, & à Fornicatione. Magna itaque
ratione, & Apostolus noster pec-
cata explicans Gentilium, particulatim
incipit à fornicatione, ut eos pungat.
Adde, quod & supra dixerat. Visum
feminae naturalem esse: ne ergo tu oc-
casionem accepta, putares nullum cōcu-
bitum non licere, hoc cauillo, quoniā
naturalia peccata non sunt, siquidem
peccatum omne, aliquo modo contra-
naturam est: propterea principem fecit
peccatorum omnium, fornicationem.
Et tamen nondum potuit uobis persua-
dere. (O gentibus omnibus duriores)
ut credatis, scortationes peccata esse le-
thalia. Heu, Heu. fabricastis lupanaria
in capite omnis viæ: abhominabilem
fecistis decorem vestrum. Christiano
viro id satis sit, quod Paulus ad Corin-
thios dixit. An nescitis, quod qui ad-
heret meretrici unum corpus efficitur?
Fugite, fugite ergo fornicationē. Quod-
cunque enim peccatum fecerit homo,
extra corpus suum est. Qui autem for-
nicatur, in corpus suum peccat, inquit
Apostolus noster. Vide quomodo aug-
get, & exaggerat fornicationis crimen.
O pulcherrima ratio, sed difficilis.
Quodcunque peccatum fecerit homo,
extra corpus suum est. Qui autem for-
nicatur, in corpus suum peccat. Et si

Bit. ad Rom.

inquit, cum trucidamus hominem, cū
furamur, corpore hæc scelera commit-
tamus, nullum tamē scelus vniuersum
corpus con spurcare videtur, aque ac
fornicatio. Extra nos agimus in vniuer-
sis alijs peccatis. At re venerea, ipsi to-
tum corpus inficimus. Ab homicidio
& avaritia nanque, nemo cum reuer-
titur, balnea adire contendit. At si
meretrici, se se commiscuerit, tanquam
totus immundus, ut sordes abstergat,
ad se lauandum properat, adeo huma-
na mens peccati huius turpiore quā-
dam habet opinionem. Est & alius
sensus. Possunt alia peccata patri sine
propriij corporis opera: molitur ille ho-
micide, furtum, mente: quod alius
demum eo instigante, exequitur. Verū
non potest non commaculati propriū
corpus ex fornicatione: Neque enim
sine corpore proprio licet quempiā for-
nicari. O diuinum Apostolum. Philo-
sophos vero hæc ratio moueat. Nam
concupitus finis, nō est generatio pro-
lis duntaxat, sed & educatio. Hac enim
ratione, maximè refellitur Socrates, q
omnia, & vxores volebat esse commu-
nia. Animalium ut animalia, finis est
generatio tantum, at hominum, ut ho-
mines, hoc & illud. Præter rem vxoriā
ergo, quæ matrimonij lege sola exclu-
dit vagos concubitus, omnis vsus fœ-
minæ innaturalis est homini ut homo:
quanquā homini ut animal, nō sit in-
naturale nisi crimen pessimum, quod
turpe est etiam fari. Illud enim anima-
lia omnia abhorrent. Hinc fornicato-
rem ab omnibus hominibus, quin ve-
rò à cunctis prorsus animantibus, pel-
lendum intelligere potestis. Post forni-
cationem, Auaritia, Concupiscibilis
vtrumque crimen est, sed fornicatio
delectabile respicit, avaritia vile. Cō-
cupiscit autem vnusquisque, prius, &
magis delectabilia quā utilia. propte-
rea præposuit Apostolus fornicationē
auaritiæ. Inde autem avaritia nascitur.
& fit insatiabilis: quoniam Deum nō
habemus. Qui enim citra Dei opes, in-
numeros thesauros habet, parum sem-
per habet. Capacem nanque Dei, ni-
hil minus Deo satiari potest. Nequitia,
Fellitum cor & amarum, intentioque ma-
ligna,

E 3

Matth. 10. ligna, de qua. An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Malus est oculus nequam, (inquit) Ecclesiasticus.

Ecc. 14. *Invidia.* Ex qua nequitia nascitur, fouetur, & augetur. Invidia autem est de proximi felicitate torqueri. At quæso Pauli verba perpendite. *Plenos* (inquit) *invidia.* Bene plenos, ita ut crepēt. Nulli profectō sceleri tam appropriatē conuenit implere, quā Inuidiæ. Sunt enim pleni inuidi in corde, in ore, in opere: quare omnino pleni. Nihil enī est quod non sit plenum. In corde pleni superbia, ut vesica vento: auaritia, ut camin⁹ igne: luxuria, ut lacuna luto. In ore pleni iniquitudine multiloquij, sicut mustum absq; spiraculo: amaritudine detractionis, ut serpentis lingua veneno: turpitudine vaniloquij, & scurrilitatis, ut fluctus maris spumans. In opere, pleni malis artibus, sicut venter arctans plenus cibo: malis exemplis, sicut corpus plenum lepra, quod alios inficit: malis habitibus cum quibus moritur, ut inueteratus homo plenus dierum. O pessimum hominum genus. *Homicidijs;* quorum Invidia est prima materies. Invidia diaboli, mors introiuit in orbem terrarum. Cainq; cum Abeli inuideret, illum necauit, ut intelligas animæ & corporis mortem ex Inuidia dimanasse. *Contentione.* Verborum scilicet clamosa altercatōe, qua non ratione, sed animi pertinacia aliquid defenditur. Hæc enim nihil minus decet Christianum, adeo ut Chrs dixerit. Si quis angariauerit te mille passus, vade cum illo & alia duo. Qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, da illi & pallium. Propter quod Ciprianus inter mundi abusiones, hæc duo coniunxit, Pauperem superbum, Christianum contentiosum. Et Paulus, nostris. Siquis videtur esse contentiosus inter vos, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Christi. Honor enim illi est, quæ se separat à contentione. Inquit sapiens. *Dolo.* quo aliud foris ostēditur, & aliud intus latet: quod ad hipocritism ptinet. Vnde dolo sum Paulum illi appellabāt, Dicentes eius personam induiti: Cum essem astutus dolo, vos cepi. Cum ve-

rius dixissent, id quod de Nathanaele dixit Christus. Ecce verē israelita, in quo dolus non est. *Malignitate.* malo igne qui semper vrit, nunquam extinguitur, adeo ut continenter malignus seipsum angat & excruciet, cogitās indefesse die noctuq; *q̄d̄upisds.* Quomodo alium insequi possit. Qui enim aliū in corpore persequitur, prius in seipso tribulationem habere cogitur. *Sufurrōnes,* Qui quasi furtiuē ad aures sibilant: discordias inter amicos clanculariē seminantes. De quibus dicitur. *Bilinguis & susurro* maledicetur in populis. *Detractores.* Qui absentium famam imminuere satagunt, vel crimina illis falsō impingētes, vel virtutem gloriam alterius comparatione, aut pallio aliquo obscurantes. *Deo odibiles.* *θεοσυεις,* quod & Dei ofores significat: quod ad susurrōnes & detractores refertur. Hi enim maximē odire Deū probatur, quoniam odiunt proximū, & fratrem suum. Qui enim non diligit fratrem suum quē videt, Deum quē non videt, quomodo potest diligere? Hos etiam maximē odit Deus: immo nō tantum odit, sed detestatur, quoniā susurrōtionibus, & detractionibus maximē dissoluitur sacrum fraternæ charitatis vinculum, quod tamen indissolubile esse voluit. Propterea dicitur. Sex sunt quæ odit Deus, & septimum detestatur anima eius. Oculos sublimes: linguam mēdācem: manus effundentes innoxium sanguinem: cor machinans cogitationes pessimas: pedes veloces ad currendum in malum: proferentem mendacia: testem fallacem: & eū qui seminat inter fratres discordias. *Contumeliosos.* Hi sunt, qui proximo coram aperte irrogāt turpibus uerbis iniurias, qui & conuictiosi dicuntur. *Superbos.* Ex effectu agnosce causam. Nō est contumeliosus, nisi superbus. Conuictia enim ex superbia proficiscuntur. Superbi autem sunt, qui omnibus præesse, nemini subesse uolunt. *Elatos.* gloriabundos, qui & super ipsos, nedū supra alios efferuntur: magna & gloriosa de seipsis sentientes. Vnde elationem puto esse causam superbiē: quæ admodum superbiam contumeliæ.

Neque

Neque enim alijs præesse cupit, nisi qui primum grandia de seipso existimauit in corde, dicens. Quis sum ego? Non sum sicut ceteri homines. *Inuentores malorum.* Non essent iniquitate pleni, nisi redundarent. Alueus enim, luminis cum plenus est redundat: Ut ergo licere credatur quod libet, hi qui iniquitate pleni sunt, adiuueniunt noua mala, factiones, hereses, sectas, ut iam eos pudeat in vitijs esse secundos. Magnam enim gloriam putant, si malorum, vel heresum possint esse principes, quo nomen eorum in terris celebretur. Erostratum illum emulantes, qui ne innotinatus moreretur, Dianæ templum succendit, cuius infamis gloria, in secula viuet. *Parentibus non obediētes.* Non modo carnalibus, sed etiam spiritualibus, quod hereticorum nostri temporis peculiare est: qui orthodoxæ Ecclesiæ patres, sanctitate, doctrina, miraculis illustrissimos, profus nullipendunt æque ac homunculos: & patrem patrū, summum sanctæ Ecclesiæ Pontificem, conuictijs continenter insectantur: errantes ipsi, & in errorem alios mittentes. Super quos manet ira Dei atq; furor. *Inspicientes.* Neque enim in malivolam animam introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Scientes esse, possunt mali, at minimē sapientes. Sapientia nanque intellectum format, & inflammat affectum. Ob id enim sapientia dicitur, quasi sapida scientia. Omnis autem sapientia à Domino Deo est. Qui ergo à fonte sapientiæ recesserunt, insipientes euadāt, necesse est. Hinc diabolus, scientiam quidem promisit primis parentibus. Eritis sicut Dij scientes bonum & bonum. Sapientiam polliceri non ualuit. Ecce enim sapientia ipsa est pietas, inquit lob. id est *θεοσεβεια,* Dei cultus. *Incompositos.* Omnis enim insipiens inordinatus est, habitu, incessu, risu, corpore, atq; affectu animi. *Sine affectione.* Præterquam ad seipsos. Qui enim sapientia caret, & charitate careat, necesse est. Abundet enim in illo iniquitas, quare restigescit charitas. Est ergo. *φιλανθος, φιλανθια* autem omnium peccatorum est radix. Duo amores (inquit

Augustinus) fecerunt duas ciuitates, Amor dei ciuitatem dei. Amor sui ciuitatem diaboli. *Absq; federe.* *αποιδους,* hoc est immemores fœderis. O infidos. Si non amore proximi, cur non vestri honoris intuitu, pacta seruatis, qui et hostibus seruanda sunt? Amor commodi excæcat oculos malignorum, mihi credite, ut & honorem contemnāt, quem alioquin tanti facere videntur. *Sine misericordia,* alienæ, propriæq; miseræ, ut iam & illi indigni sint profus diuina misericordia. Quoniam nec alijs, nec sibi fuere vnquam misericordes. Viscera enim impiorum crudelis. *Pro. 13.* inquit sapiens. Propter quod & scriptū est. Iudicium sine misericordia fiet illi, qui non fecit misericordiam. Ecce quæ magna peccatorum colluies, sup vniuersum genus ethnici populi, ex idololatriæ impietate inundauit. Ut nullum sit peccati genus, quod ipsi non attigerint: carnis, spiritus, in Deum, in seipsos, in proximos, in pares, in superiores, in inferiores, ex ignorantia, ex fragilitate, ex malitia, ex dispositione, ex habitu. Aspexit illos ad extremū Deus, suam ipsorum (heu nimium) morbosam ægritudinem miseratus. Pulsauit, eos vocauit, traxit, quo agnoscerent se se hoc supplitij genere, diuina iustitia esse multatos: ut de peccato in peccatum prolaberentur. Sicque ad illius opem, iam vitijs saturi, confugerent. Agnouerunt itaque ipsi hanc diuinam iustitiam, qua multati sunt: Simulq; intellexerunt, nisi resipiscerent vitare nequaquam posse, quin æternis cruciatibus adijcerentur. O diuinam pietatem, nullo vnquam tempore exhauriendam. Merito iam derelinquēdi profus fuerant: non eos tamen dereliquit, sed tam magno lumine irradiauit, ut adhuc possent, (modo diuino auxilio uoluissent cooperari) reuocare gradum ad supera. At ipsi quasi desperantes, non posse resistere petulantia carnis, adeo oppressi erant, semetipsos omnifarie tradiderunt iniquitati, & in peccatis perseuerantes, contemnentes diuinam iustitiam atq; cognitionem, in profundum obstinationis deuenerunt: & apertē mali effecti, nedum ea impu-

denter agebant, quæ alioquin turpissima esse cognoscebant: sed & quod vituperabilius est in sapiente, aliorum peccata probabant. Peccare enim sapientem, ex fragilitate contingere potest, at peccata probare, anteferreque virtutibus, non nisi ex malitia venit, quæ nullam habet excusationem. Hoc est ergo quod ultimo exaggerat Apostolus. *Qui*, gentium sapientes, diuino afflatus lumine, quo primum ad tempus orbatifuerant, *Cum iustitiam Dei cognouissent*, non qua iustos facit, de qua supra fuit sermo, sed qua iustus est, & iustè iudicat atque percutit: Ex hoc scilicet quod iustè eos tradiderat, ut peccatum sequens esset pœna præcedentis: quod utique illi cognoscere ex se non potuissent, si prorsus fuissent diuina ope destituti. Dominante enim malitia, nisi gratia effulserit, vix cæcitate exuere possumus. Excæcavit enim eos malitia eorum. Inquit Propheta vnus. Et alius. Ambulabunt ut cæci, qui in domino peccauerunt. Et Iob. Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius. Alius quoque. Via eorum tenebrosa, nesciunt ubi corruunt. Propter, quod Christus. Sinite (inquit) illos, cæci enim sunt. Cum ergo hanc diuinam iustitiam admirabilem, & tremendam, cognouissent, sciuisentque esse gehênæ emancipatos, nisi resipuissent, *Quoniam qui talia agunt*, qualia de ipsis recensita fuere, *digni sunt morte*, æterna. Stipendia enim peccati mors. *non solum qui ea faciunt*, perseverantes omnino, effrenati, & impudentes. *Sed*, quod peius est, quoniam illis ex munere sapientiæ competit, ut errantes arguant & emendent, approbando illorum errata, vel adulationibus, vel saltem dissimulationibus & silètio. Est enim consentire, silere cum arguere possis. *Consentiant facientibus*. Cum ipsi hæc faciunt, ipsi tantum peccant, cum consentiant facientibus, ob illorum autoritatem, & peccant ipsi, & alios peccare quasi compellunt. Quæ ratione Paulus increpuit Petrum. Cur (inquit) cogis gentes iudaizare? Innuunt etiam per hæc verba Apostolus, quod quæcumque facinora perpetraverunt, scientes, & prudentes fecerunt.

Nam qui ad mala facta consentit, approbat etiam ea quæ non facit, atque ideo Paulus loquitur de perfectis peccatis, perfectis inquam consensu, voluntate, scientia, ut sint inexcusabiles. O magnam ergo Gentium omnium impietatem. Puras ne itaque à Gentilibus, cum toties in Deum pertinacissimo libertatæ voluntatis arbitrio recalcitraueris, euangelice, lucis gratiam quæ tibi effulset nuperimè, tuis operibus promeruisse? Quid promeruisti nisi mortem? Supplicium, pœnam. Deus autè gloriosus, qui est diues in misericordia, pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, citra omne meritum, immo cum tot, tanisquæ demeritis, ingenti hoc iubare Christi filij sui, te illustrare voluit. Gratiam, Gratiam ergo agnoscite, à Gentes, merita (superbè) conticefcant, gratia sola regnet. In rebus omnibus per tempus exortis, hæc summa gratia fuit, & meracissima gratia; à nullo vniquam quauis ratione promerita: sed omnino à Deo gratis data. Hoc, hoc molitur Apostolus, primi huius capituli fine.

Antequam tamen aggrediamur secundum Caput, plurimum laborandum est, ne quid diuina pietate indignum, in his quæ hæcenus dicta sunt, intelligatis.

In primis enim, (ut omnia colligantur) dictum est, Gentiles scientia inflatos, in ignorantia tenebras cecidisse, ac demum stultos effectos, idola coluisse. Ob id, secundo. Deum gloriosum tradidisse, hoc est dimisisse eos in desiderijs cordis eorum, ut contumelijs afficerent corpora sua. Tertio. Eos veritatem tandem diuina luce agnitam, in mendacium commutasse ex propria malitia, propter quod, Quarto, ut merces operi responderet, illos traditos in reprobum sensum, ut probitatem scelus iudicaret, omniaque naturæ iura peruerterent, nefandissimisque vitijs polluerentur: Quos tandem miseratus Deus, aspexit de excelsis sancto suo, illuxitque in cordibus eorum, ut diuinam iustitiam cognoscerent: nihilominus tamen quam prorsus desperati, illi reuocare pedem non modo noluerunt, sed impudentissimè

prudenter talia patrantes, qualia & brutis indigna sunt, alijs quoque blandiebantur, similia perpetrantibus. Magna sunt hæc & mira, & omnium hominum fortasse ingenium superantia: nihilominus quoniam nostri temporis pseudo Apostoli, omnia deprauant, causamque hinc accipiunt, non tenuè seducendi pusilli gregis, non quod illos reuocare posse confidam. Qui enim bis commonitus non resipuerit, subuersus est, & suo iudicio damnatus. Paulo teste. Sed ne simplici animas, in parem trahant amentiam, super his philosophandum est subtiliore indagine. Tu Pater, pijs votis adesto.

Citra rationem in primis, videntur propter idololatriæ scelus, relictis fuisse Philosophi & Gentiles abs Deo, quoniam non coluere idola nisi cum stulti effecti sunt, parcendum fuit furori, atque stultitiæ.

Secundo. si eos dereliquit Deus in desiderijs suis. homo peccator sibi ipsi relictus, quem Deus deserit sua ope, non potest nisi peccare. Quam ergo iustè peccata sequentia imputantur Gentibus, quæ postquam relictæ sunt, omnino non peccare non potuerunt?

Tertio, tradidit eos, ut contumelijs afficerent corpora, ut faciant quæ non conueniunt: Si ergo id effecerunt, quod ut fieret, voluit Deus: Et ob id eos tradidit: si inquam fecerunt quæ fieri minus decebat. Si in naturam, & in seipsos iniuriosi fuerunt, diuinum beneplacitum compleuerunt. Cur ergo puniuntur? cur item arguuntur?

Quarto. Neque directè, neque indirectè, Deus est alicuius peccati causa. Si tradidit eos, ut faciant quæ non conueniunt, vitari non potest, quin sit peccatorum sequentium aliqua ratio, causa.

Quinto. Quomodo hæc simul stant, traditi sunt, ut ingrauescete morbo medicum quærant, & ut faciant quæ non conueniunt? Videntur hæc pugnare inuicem. Quomodo etiam deserit, iustè medicus ægram, ut agnoscat se se egrotare, pareat medico, & sanetur? Nam non sunt facienda mala, ut veniat

bona. Malum est hominem derelinqui, non ergo id debuit facere Deus, ut respiscant qui peccauerunt. Rom. 3.

Sexto. Quomodo derelinquuntur Gentes ut conuertantur, cum derelictus conuerti nequaquam possit? Conuersio enim hominis ad Deum, eam quæ est Dei ad hominem sequitur, non præcedit: ut Prophetæ & Euagelia vno ore testantur. Quomodo ergo etiam dicitur, quod veritatem diuina luce tandem agnouerunt, atque Dei iustitiam, si erant prorsus suo arbitrio libero traditi, & à Deo derelicti? Non intelliguntur hæc. Dimitti enim suæ voluntati peccatorem, effectus est diuinæ reprobationis, ordinatus ad æternam damnationem. Quomodo ergo derelictus, peccatum suum agnoscit? Diuino lumine adiutus, non est derelictus, si adiutus.

Septimo. Peccatum vnum esse alterius pœnam, non videtur rectè dici ab Apostolo, mercedem quæ oportuit sui erroris. &c. Quoniã omnis pœna à Deo est; Non est enim malum in ciuitate quod non faciat dominus. Et loquitur de malo pœnæ Amos loco illo. Peccatum ergo, vel non est pœna, vel à Deo est: Esse à Deo non potest, quoniam Deus est peccati ultor, non est autem eiusdem rei actor & ultor. Item, Deus peccatum odit. Odio sunt Deo impius & impietas eius. Diligit autem omnia quæ sunt, & nihil odit eorum quæ fecit. Non ergo ipse peccatum facit. Adhuc. Vidit cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Peccatum non est bonum, quoniam naturam non seruat, sed vitiat ac corrumpit, ergo non est à Deo factum. Quomodo ergo pœna? Adde. Deo autore non fit homo deterior. Peccatis quibusuis fit homo deterior. Sauciatu ille declarat, de quo legitur. Plagis impositis, abierunt eo semiuiuo relictus. ergo Deo autore homo non peccat. Non itaque peccatum sequens, pœna est alterius peccati præcedentis. Hæc sunt quæ hoc in loco angere & excruciare consueuerunt. Hinc itaque principium esto.

Negari non potest, quin Deus gloriosus

Tit 3.

Rom. 3.

Amos 3.

Cap. 14.

Sap. 11.

Gen. 2.

Luc. 10.

18

sus aliquos homines prorsus despiciat, reprober, odiat, derelinquat. Id enim apertissima ipsius eloquia testantur.

Hebr. 12. Non inuenit penitentiae locum, quam cum lachrymis inquisisset eam.

Ecl. 7. Considera opera Dei, & vide, quia nemo potest corrigere, quem ille despererit.

1. Re. 16. Samuel. Quid oras pro Saule, cum ego proiecerim eum? Esau odio habui. Idcirco Dauid precabatur. Ne proicias me a facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Veruntamen haec duo sint tibi certissima.

Rom. 9. *Psal. 50.* Primum, neminem gratis a Deo derelinqui, vel habere odio. Impie, impie asserit, pro ipsissima (vt aiunt) voluntate diuina, quosdam despici & derelinqui. Deus operatur omnia (inquit Paulus,) secundum consilium uoluntatis suae. Non dicit. Secundum uoluntatem, (notate) neque enim citra mysterium, consilium adiecit uoluntati Apostolus. Sed vt intelligas rationem aliquam esse, cur Deus aliquos derelinquat. Quae autem est ratio? Venit ex occultissimis demeritis, inquit sanctus Augustinus. Ipse, ipse primum derelinquitur ab eis. Peccata uestra, diuiserunt inter uos & Deum uestrum, dixit Esaias. Quia proiecisti me, proiciant te, inquit Dominus. Si dereliqueritis dominum, derelinquet uos, inquit Propheta. In Osea autem legimus. Oblitus es legis Dei tui, & ego obliuiscar tui. Huc tendunt omnia ista sacrarum scripturarum testimonia. Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Non uult aliquem perire, sed omnes ad penitentiam reuerti: Haec est uoluntas Dei, sanctificatio uestra. Non uocauit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Deus mortem non fecit: sed impij manibus & uerbis accersierunt illam. Perditio tua ex te Israhel est, tantummodo in me auxilium tuum. Deus uult omnes homines saluos fieri. Patienter agit propter nos, nolens aliquem perire. Non uult Deus perire animam, sed retrahens cogitat, ne pereat penitus qui abiectus est. Conuertimini & uiuite. O magnae spei uerba. Tenuerunt hanc sententiam patres omnes. Augu-

Rom. 9.
Psal. 50.

Eph. 1. stinus de correctione & gratia. De praedestinatione Sanctorum. De uera & falsa penitentia. De gratia & libero arbitrio. Ambrosius, de uocatione gentium. Chrysostomus, super Ioannem, & sup Paulum. Gregorius, super Ezechielem. Athanasius, in Epistola hac ad Romanos. Origenes *περί αρχών* tertio. Vt recentiores praeteream. Magistram sententiarum, & Diuum Thomam, illum labore, hunc eruditione & doctrina omni exceptione maiores. Et profecto aduersa sententia, palam uidetur Deo tribuere crudelitatem, a quo sermone uehementer abhorrent religiosae aures. Absit ergo, absit a nobis. Fecit Deus uniuersos homines ad imaginem & similitudinem suam, non propterea ut aliquos puniret vel daret, sed ut uniuersi aeternis illis diuitiis fruere rentur. Neque uerum est quod Paulus dicat, protulisse Deum ad ostendendas diuitias gloriae suae, uasa quaedam irae: Pertulit inquit Paulus, non protulit, substituit, prorsus, tollerauit, non fecit. O nebulones impudentissimi. Non sunt necessarii ei homines impij, inquit Salomon. Nemini mandauit impietate, agere, & nemini dedit spatium peccandi. Non ergo dicas, ille me implanauit, inquit Spiritus sanctus. Namque cum suae iustitiae aequitate compellitur, ut aliquos perdat, inuitus ferè id facit. Heu inquit (dolentis affectu,) consolabor de hostibus meis? Tantum abest, ut ultro deseuire velit in aliquem, ultro fauet aliquibus: nullum ultro despicit vel relinquit. Quod si scriptum est. Cuius uult miseretur, & quem uult indurat. Audite Augustinum, quem alioquin suarum impietatum patrocinatore constitutere Neoterici moluntur, interpretantem, in libro octuaginta trium quaestionum, & de Gratia & libero arbitrio. Quod ait Apostolus. Cuius uult miseretur, & quem uult indurat: In eo que indurari uel seduci permittit, mala eius merita credite: In eo cuius miseretur, gratiam Dei non reddentis mala pro malis, sed bona pro malis, & fideliter, & indubitanter agnoscite. Pharaonem enim indurauit Deus, per iustum iudicium,

Esa. 59.
1. Reg. 15.
2. Para 15

Osee. 2.

Exo. 18.

2. Pet. 3.

1. Thess. 4.

Sap. 1.

Osee 13.

1. Tim. 2.
2. Pet. 3.
2. Reg. 14.

Esa. 21.

stinus de correctione & gratia. De praedestinatione Sanctorum. De uera & falsa penitentia. De gratia & libero arbitrio. Ambrosius, de uocatione gentium. Chrysostomus, super Ioannem, & sup Paulum. Gregorius, super Ezechielem. Athanasius, in Epistola hac ad Romanos. Origenes *περί αρχών* tertio. Vt recentiores praeteream. Magistram sententiarum, & Diuum Thomam, illum labore, hunc eruditione & doctrina omni exceptione maiores. Et profecto aduersa sententia, palam uidetur Deo tribuere crudelitatem, a quo sermone uehementer abhorrent religiosae aures. Absit ergo, absit a nobis. Fecit Deus uniuersos homines ad imaginem & similitudinem suam, non propterea ut aliquos puniret vel daret, sed ut uniuersi aeternis illis diuitiis fruere rentur. Neque uerum est quod Paulus dicat, protulisse Deum ad ostendendas diuitias gloriae suae, uasa quaedam irae: Pertulit inquit Paulus, non protulit, substituit, prorsus, tollerauit, non fecit. O nebulones impudentissimi. Non sunt necessarii ei homines impij, inquit Salomon. Nemini mandauit impietate, agere, & nemini dedit spatium peccandi. Non ergo dicas, ille me implanauit, inquit Spiritus sanctus. Namque cum suae iustitiae aequitate compellitur, ut aliquos perdat, inuitus ferè id facit. Heu inquit (dolentis affectu,) consolabor de hostibus meis? Tantum abest, ut ultro deseuire velit in aliquem, ultro fauet aliquibus: nullum ultro despicit vel relinquit. Quod si scriptum est. Cuius uult miseretur, & quem uult indurat. Audite Augustinum, quem alioquin suarum impietatum patrocinatore constitutere Neoterici moluntur, interpretantem, in libro octuaginta trium quaestionum, & de Gratia & libero arbitrio. Quod ait Apostolus. Cuius uult miseretur, & quem uult indurat: In eo que indurari uel seduci permittit, mala eius merita credite: In eo cuius miseretur, gratiam Dei non reddentis mala pro malis, sed bona pro malis, & fideliter, & indubitanter agnoscite. Pharaonem enim indurauit Deus, per iustum iudicium,

ciam, quoniam ipse indurauit seipsum per liberum arbitrium. Quid clarius? O ueram. O piam assertionem. Ita fit, ut nemo desperet, nemo concidat animo, nemo culpam in Deum retorquet. Ex se se perdi qui perditur, certo sciat.

Alterum, quod firmissime tenere quaeque debet, id est, ut nullum unum populum absolute, a Deo prorsus derelictum putandum sit, nisi per hyperbolas. Non omnes Iudaeos, non omnes paganos, non omnes Reges, non omnes priuatos, non omnes nobiles, non omnes ignobiles, non omnes sublimes, non omnes humiles, non omnes doctos, non omnes illiteratos, in quibuscunque differentijs hominum, linguarum, professionum, morum, aetatum, uoluntatum, conscientiarum, putate esse aliquos praedestinos: neque enim de uoluntate efficaci. Illud Pauli uerbum. Deus uult omnes homines saluos fieri, nunquam erit uerum, ut diuino illo ingenio, quo i alijs utitur Augustinus, perbelle annotauit: Nisi hoc statuamus inconcussa sententia, pro generibus singulorum illud intelligi oportere: fateamurque in omnibus differentijs, esse aliquos praedestinos, quos Deus minime dereliquit, nec derelinquet, nisi forte ad modicum tempus. Cum ergo audis Deum dereliquisse Gentes, duo tibi in mentem ueniant. Primum, quod non citra earum culpam derelicti fuerint. Audisti enim eos primum dereliquisse dominum. Secundum. Quod nec prorsus omnes sunt derelictae. Cernis enim quot ad Christi fidem conuersi fuerint, qui primum erant impijissimi. Cum itaque Paulus contra omnes inuehatur, uel hyperbola est, uel nisi adsit hyperbola, declaratione eget, quam tu accipe breuius. Non fuerunt omnino traditi destituti; Gentiles, sed auxilium efficacax Dei quod electis, praedestinatique conferre solet, subtraxit, alioquin eos ope sufficiente iuuans & sustinens: non tamen etiam destinens eos in aeternum auxilio illo efficacax. Neque enim fuissent e praedestinatorum numero eorum aliqui, si sic in aeternum destituisset eos omnes Deus benedictus.

1. Tim. 2.

Rom. 9.

Ecl. 15.

Ibidem.

Ecl. 15.

Esa. 1.

Rom. 9.

Ad tempus ergo duntaxat tradidit eos Deus, quos deinde reuocauit, & amplexus est. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam dilectam, & non misericordiam consequutam, misericordiam consequutam. Iuxta illud Esaias. Ut mulierem derelictam, & merentem spiritu uocauit te dominus, & uxorem ab adolescentia abiectam. Dixit enim Deus tuus. Ad punctum in modico dereliqui te, & in misericordibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te, & in misericordia sempiterna miseratus sum tui. Et hic est modus, quo frequenter nonnullos etiam praedestinos, ad tempus derelinquit, instar pij medici, sicut supra dicebamus, subtrahens scilicet auxilia illa efficacax, quibus communiter abundant electi, quae tria sunt. Primum enim Deo in electis cohibere, vel reprimere solet concupiscentias inclinantes cor ad malum, ne nimium eos alliciant & perturbent. Secundo, arcet demonem & ministros eius, ne fortius illos aggrediantur quam illi possint sustinere. Tertio, gratia quadam peculiari eos manu tenet, ut nullo etiam impetu facto demonum, quantumuis magno, aut vi concupiscentiarum, cadant. Sicut scriptum est dixisse illum Paulo tot oranti, ut stimulus carnis aufereretur ab eo. Sufficit tibi gratia mea. Quandoque ergo nostris demeritis efficitur, ut Deus tria haec auxilia, aliquo tempore a nobis auferat, quae gratis dedit: licet auxilium sufficiens nequaquam negetur alicui, nisi paucissimi illis quos pertinacissimo propriae uoluntatis arbitrio, restituisse Deo scriptura sacra commemorat. Primum, non cohibet ignem concupiscentiarum. Secundo, non comprimit demonem. Tertio, non manutent in tentationibus. Exemplum primi esset. Si quis in domo tua, succensum ignem extinguere adniteretur, & tua ingratitude uictus, ab opere desisteret. Exemplum secundi. Si quis Leonem rabidum te aggredientem, cathena ferrea ligaret, & te illius ingenuo animo abutente, non semel, is recederet paulisper, & pateretur ut insiliret Leo aduersum te. Exemplum

Ose. 2.

Esa. 54.

Ibidem.

2. Cor. 12.

plum tertij. Si in magnam aquarū gurgitem, cadente viro quopiam, alius omni uteretur opera ne suffocaretur. is autē liberatorem percutiens calcibus, pugnis, dentibusque dilacerans, sibi ipsi tandem dimitteretur ab eo. Ne ergo Deus nos vnumquam deserat, semper prae oculis habeamus Dei timorem & amorem.

Accedamus modo ad dissoluendas illas dubitationes. Prima facile diluitur. Haud dubiè enim, gloriam Dei ad creaturas non transfundere Gentes, nisi cum euauissent & insanissent. At quod euauerint, & insanierint, suo ipsarum vitio euenit. Qua ratione ergo fingi potest, vt sint inculpatæ? Num temulentum virum excusabis, si uirū in ipsa temulentia occiderit? Si mulierem violarit? si principem inuaserit? Duplice pœna mulcandus est potius, & quia ebriosus factus est, & quia inuasis. Vtrumque enim culpa est. Stultitiam Gentes sibi magno prætio compararūt, superbiæ scilicet luciferinæ: Sibi ipsis sapientiæ donum adscribentes, quā dono Dei acceperant. Cumque ergo stulti effecti, idola coluerint, & stultitiæ & idolatriæ pœnas luant, necesse est. Tantum abest, vt stultitia possit impietate excusare. Secundæ satisfacimus hūc in modum. Tradere in desideria cordis, excacare, despiciere, indurare simpliciter, & similia, ex sua natura ordinatur ad damnationem eius qui traditur, qui excæcatur, qui despicitur. Propter hoc enim ponuntur esse effectus diuinæ reprobationis. Propterea, sic absolute traditus, relictus, excacatus, vt sic, non potest cauere peccata, quamuis tamen libero arbitrio nequaquam careat. Veruntamen tradere, uel excacare, vel despiciere, ad tempus ex diuina ordinatur misericordia, medicinaliter ad salutem eorum, qui traduntur & excacantur, vt scilicet peccata sua agnoscentes, humiliantur coram Deo, & conuertantur. Neque enim simpliciter omni ope sunt destituti, sicut illi quos absolute deseruit Deus, Sacrarū scripturarum testimonio. Neminem enim alium debemus credere prorsus derelictum, præter eos, quos spiritus sanctus

docet. Et propterea non est verū, quod hi ad tempus derelicti, non possint nisi peccare. Conuerti possunt, Deo tamen primum eos conuertente, qui misericordiam etiam illis hoc modo traditis & excacatis impendit, cum illi placet. De numero nanque illorum sunt, quibus omnia cooperantur in bonum, etiam peccata ipsa, per accidens tamē, quia scilicet humiliores resurgunt, & cautiore. Quantum ergo ad quosdam, Tradere in desideria cordis, ordinatur ad salutem: quantum ad alios, ad damnationem, vt dixit Diuus Augustinus. Tertio de quæstionibus Euangelij. Ex natura sua tamen, quo ad omnes, ordinatur ad damnationem. Ex diuina misericordia tantum & gratia quo ad aliquos, ad salutem. Ita tamen, vt intelligas, ex diuina misericordia etiam cum qui excæcantur, pereunt, ruentes de sceleris in scelus, illa eorum peccata atque pœnas alijs proficere, licet non eis. Plurique enim videtes eos præcipites rueri & perdi, reformidant magis peccata, cautioreque; euadunt, ne à Deo derelicti & ipsi dilabantur in turpissima quæque facinora, & cum eis pereant. Deus autem gloriosus hoc vnice intendit: Nā non lætatur in perditione uiuorum, sed lætatur in ædificatione aliorum, & in ostensione suæ gloriæ & virtutis. Tantum hac causa passus est, Pharaonē indurari, sicut infra dicitur, non ut ipse periret, sed vt ipso periente, annuntiaretur nomen eius in vniuersa terra: effectusque ipse cæteris in exemplum. Ad Tertiam, responsum velim ex dictis superius, de modo loquendi scripturarum, quæ nonnunquam propositionē illam vt consueuerunt vsurpare, non vt significet causam finalem, sed cōsequutionem. Non itaque tradidit gentes Deus hoc fine, vt contumelijs afficerent corpora, vt amplius peccarent, vt perirent. Absit, sed ideo tradidit, vt traditæ cognoscerent, quā malū fuerat eas recessisse à Domino. Quemadmodum neque medicus ægrotum incontinentem deserit, vt moriatur, sed vt morbi grauitate perspecta, medici operam instantius efflagitet, ipsi morē gerat, & conualescat. Inde tamen se-

quutum

quutum est, vt traditæ Gentes in deterius processerint, nec Dei tradentis culpa, sed ipsarum vitio. Hoc autem ex exemplis quæ supra adduximus facile intelligi potest. Pius ille amicus, qui ignem extinguere, compescere leonem, eripere te de aquis multis adnititur, tuaque ingratitude recedit, nequaquā intendit, vt ignibus consumaris, occidaris à belua, mergaris flumine, minimè: Intendit hoc vnice, nolle te tunc iuuare, eo tamen te non adiuuante consequitur, vt pereas, nisi ille te rursus adiuuet. Ita ergo Deus, vult tantum derelinquere ingrati animi virum: hæc est pœna, quā intendit Deus: ad hoc tamen tanquam pœnæ comes sequitur, vt amplius peccet & pereat tandem, nisi ipse denuo opem ferat, quod & facit, ingēti illa uictus pietate, post modicum tempus, vt dictum est. Ex his dilucidum fit, quod quartò objiciebatur. Deus enim nō est causa peccati, quamuis tradat Gentes, in desideria cordis earum. Quā nō ideo tradit vt peccent, licet ipso eas tradente, sequatur vt peccent ex natura traditionis illius, nisi diuina mīa succurrat. At huic declarationi, duo obstat vident. Primum, uerbum Augustini de Gratia & libero arbitrio. Manifestum est (inquit) Deum operari in cordibus hominum, inclinando voluntates eorum in quodcunque voluerit, siue in bonum, siue in malum. Intelligis: Inclinat in bonum & in malum, ergo non tantum consequitur peccatū, Deo derelinquente hoiem, sed intenditur ex hoc, quod homo derelinquitur. Iussit nanq; Deus Semei vt malediceret Dauid, qd' utiq; peccatum fuit, & à Deo mulctatum. Quid apertius: Secundo. Si Deo derelinquente hominem, sequitur vt homo amplius peccet: etiam si Deus nō ideo derelinquat vt peccet, non videtur soluta difficultas, quā qui occasionem dāni dat, damnum dedisse uidetur, dat occasionem amplius peccandi, ergo optime, hominum culpa, in Deum potest retorqueri. His tñ nemo moueatur tantillum. In primis enim, quod nup dē de occasione, nullius est roboris. Si enim concludit quicquā, arguo tibi sic. Ergo peccauit Deus, cum egem tulit in

Sina. Immo & omnia peccata possunt in Deum retorqueri, quā nisi esset lex, non esset peccatum: Quoniam lex est occasio mortis & peccati, teste Paulo. Respondetur itaque. Occasionē quandam dari, quandam accipi tantum. Tūc datur occasio, cum aliquid agitur min' rectē quā par sit: vnde alij prouocantur ad peccandum malo illius exēplo. Tunc accipitur, cum ex opere quantumuis bono, aliqui offenduntur vnde edificarī debuerant. Quomodo pharisei audito Christi verbo, alioquin sanctissimo, scandalizati sunt: quos dimittēdos esse iussit Christus, quod cæci essent, ducesque cæcorum. Cum Deus hominē derelinquit ad tempus, non dat occasionem peccandi, quin potius (vt Diuus Hieronymus annotauit super psalmo octuagesimo, loco illo. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorū) dat occasionem penitentiam agendi, de præteritis malæ actæ vitæ sceleribus, quoniam scilicet saturati, nauseatiq; vitiorū deformitate, vel sic agere deberent penitentiam, & diuinam misericordiā implorantes, resurgerent. Homo tamen accipit occasionem inde peccati, vnde sanari debuerat. Ois itaq; culpa hominis est. Ita quoq; de lege dicendum. Non dedit Deus per legem occasionem peccati, sed homo accepit ex lege. Propterea Apostolus, magno mysterio dixit. Occasione accepta, peccatum per mandatum operatum est oēm concupiscentiam: vt tolleretur hunc cauilum, quāuis nec tollere poterit. Non defuerunt. n. qui ob id legem veterem malam esse, & à malo Deo conditam nō veriti sunt asseuerare. Illud Augustini verbū, qd' adeo magnificent nostri temporis lucifuge, vobis omnibus vt puto perspicuū est, quomodo intelligi debeat, ex his q̄ supra annotata sunt, de modo quo Deus in factis literis excacare, indurare que dī. Sicut enim excacare dī, quando nō illuminat, indurare cum non mollit, inducere in tentationē, cum non liberat: ita dī inclinare ad malum, quā non inclinat ad bonum. Horū autem oīum hæc est rō, quā sicut visum quidem habem⁹, & tñ lux interna pupillæ non satis est nobis, vt in actum uidendi prodire valeamus:

Rom. 3.

Mat. 15.

Ps. 80.

Rom. 7.

sa. 54.

Sap. 12.

2. Reg. 16.

valeamus: sed oportet adesse & lucē externam medijs. Neq; enim colores nō esse videmus, quamuis visum tenebræ nequaquā tollant. Ita liberum arbitrium habem⁹, at nisi primus ille motor ipsū moueat, moueri ex se ipso tanq̄ ex seipso, nequaquam potest, nisi forte ut cadat & dilabatur, contra Pelagium. Deo ergo non emolliente durefcit, non illumināte obscuratur, non inclinante ad bonū præcipiti lapsu ad malum fluit. Verū neminem non inclināt Deus ad bonū, nisi ipse id promereatur. Hoc. n. per pulchrē docet ibi Augustinus, quod nobis mirum in modū patrociniatur. Tantū abest ut contradicat. Hæc enim sunt illius uerba, capite vigesimo primo. Sed mutilantur ab his qui uolunt sapere plus quā oportet, nec sapiunt ad sobrietatē. Satis quantum existimo, manifestatur operari Deum in cordibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates quocunq; uoluerit, siue ad bona pro sua misericordia, siue ad mala pro meritis eorum. Ac per hoc qñ legitur in literis veritatis, à Deo seduci hoies, aut obtūdi, vel obdurati corda eorum, ut iuste ista parent, ne incurratis in illud pro uerbium, Insuperbia uiri uoluit uias eius: Deum autem causatur in corde suo. Quod adducebatur de Semei. Augustinus illud exposuit, capite uigesimo. ut intelligat vade ex quo Semei maleuolus erat, & homo improbus, proprio uitio suo. ita inquit ille. Iudicio iustissimo dimisisse Deum maledicere Dauid, quo notior fieret virtus Dauidis, & inde ampliora p̄mia promereretur, quo tollerātius perferret canis illius impias blasphemias. Vitur enim inquit Augustinus, cordibus etiam malorum ad laudē atq; adiumentum bonorū. Sic usus est Iuda tradente Ch̄m. Sic iudeis illū crucifigentibus. Quanta. n. inde bona præstitit populis credituris Deus benedicens, qui & ipso diabolo utitur, pessimo quidem, sed optimē ad exercendā fidem, probandamq; pietatem bonorū. Non sibi, qui omnia nouit antequā fiant, sed nobis, quibus erat necessariū, ut eo modo ageretur nobiscum. Quinta difficultas, vnico uerbo enodatur, & soluitur. Mala culpæ non sunt faciēda

ut ueniant bona. Sed cui dubium penas esse inferendas, ut qui non amore virtutis peccata oderunt, oderint saltē formidine penæ? Hic est finis cuius gratia, Deus instar medici, ut dictū est, plerosque derelinquit ad modicum: quod contumelijs autē afficiant illi corpora sua, terminus est, finis uero minimē. Omnis enim finis bonum est. Hinc iridebat Philosophus ille Poetā dicētem Mortem esse finem. Non enim oē ultimum finis, sed ultimum optimum. Sextā, euacuauimus paulō supra dicentes, nequaquam simpliciter derelictas fuisse Gentes, sed ad tempus.

Remanet septima, quæ duo petit. Primum. Num Deus sit peccatorū n̄forū causa. Secundum. Si non. Quomodo unum peccatū sit pena alterius, cū oīs pena sit à Deo illata. Ad Primum, indubiē dicendum est quod non. Nam peccatum est auerti à Deo, & conuerti ad creaturam. Deus autē oīa ad se conuertit. Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus, inquit scriptura sacra. Ob id dicitur. A. & O. Quoniā principium est, & finis rerū omnium. Trahit itaq; oīa in seipsum, quod & omnes causæ quoad possunt efficere, nituntur, Deum ipsum imitantes. Quæ rōne fingi potest, ut Deus sit causa peccati, quo homo auersus ab incommutabili illo bono, conuertitur ad hæc commutabilia bona? Actio peccati est à Deo. Deus enim est causa omnium specierū, & oīum motionum, ut dicit Augustinus tertio de Trinitate. At deformitas illa quæ est peccati rō, prorsus in hominem redditur, non in Deum vllō pacto. Quod & Philosophi faterentur de peccatis natura, q̄ monstra dicunt. Hæc enim in secundas causas reduci dicunt, in Deum minimē. Quod si solus ageret, omnia perfectissimē ageret. In hoīem itaq; reflectantur peccata oīa malorum. Neque in hoīem, ut mouentem & agentem, sed ut deficientem ab ordine primi mouentis & agentis, qđ Deus est. Neque enim peccat homo ut agens, sed ut deficiens: cum nec peccatum effectus uerē sit, sed defectus magis & nihil potius censeatur q̄ aliquid. Quemadmodum. n. qui claudicat mo-

uetur,

uetur. & mouetur inconcinne, secundum quod tibia deficit in uirtute motiua: ita qui peccat, agit: & agit peperam. Motus claudicationis secundum quod motus est, causatur à uirtute motiua hominis, vel animalis, quæ tibiam mouet, sed secundum quod claudicatio est, obliquitas scilicet illa, incessus, vel progressus, nō est à uirtute motiua, sed à tibia quatenus deficit, nec suscipit perfectē influxum motiua uirtutis. Ita ergo peccatū, secundum quod actio est, est à Deo mouente hoīem, & ab homine: At ut inordinatio est, & deformitas. illius causa homo est, secundum quod deficit in agendo; cū non eo modo mouet, quō mouetur à Deo. Suopte enim libero arbitrio, non modo agitur, uti naturalia quæque, sed & agit. Hincq; nascitur, ut longē plura sint hominum errata, quā in alijs rebus conspiciantur: plura item & maiora sapientium hoīum, qui sibi, suoq; ingenio fidēt, quā simplicium, qui se se diuinæ uoluntati committunt in omnibus: iactantque in Deum optimum maximū uniuersos cogitatus. Hi enim sunt quos bene fortunatos esse uideamus, qui à principio illo dirigunt in actibus suis, quod est melius ratione & consilio. Quid autē melius ratione & consilio, nisi Deus? Iacta, iacta ò Homo cogitatum tuum in domino, & ipse te enutriet. Ad secundam partem dubij: Quomodo unum peccatum est pœna alterius. Respōdente, quod proptiē & per se cum peccato conueniat, ut sit actio uoluntaria: Tolle enim uoluntarium, tollis peccatum: pœnæ uero, quod sit passio inuoluntaria: Si enim uoluntaria est, iam nō est pena. Peccato hac ratione, repugnat adesse esse penam, & pœnæ esse peccatū, ut plus repugnare non possit. Per accidēs itaq; duntaxat, hæc simul coincide re. peccatum, & penam intelligendum est hoc modo, qm actio peccati, vel sit interior, ut inuidia & ira, vel sit exte-

rior, ut fornicatio, homicidium, & alia, magnum est peccantis tormentum, magna afflictio, & magnus cruciatus, secundum quod damnati dicunt penitentiam agentes. Lassati fumus in uia iniquitatis, ambulauimus uias difficiles. Et hac ratione, non modo unum peccatū est pena alterius, sed etiam sui ipsius.

Iussisti domine, & ita est, (dicebat Diuus Augustinus) ut omnis inordinatus animus, sit sibi uitium & pena. Potest & alio modo intelligi, peccatum sequens esse pœnam præcedentis. Quoniā scilicet Deus omnipotens, qui tibi primū peccanti facillē pepercisset, te in alia peccata dilabentem, grauissimē demum percutit, ut usque ad nouissimum quadrantem, rationem reddas omnis uitæ postquam ab initio noluisti respicere, sed crimen adhens crimini, thesaurizasti tibi iram in die iræ; diuitias patientiæ & longanimitatis Dei contemnēs,

qua te ad pœnitentiam semper inuitauit, traxit, adduxit. Dicamus itaque ad difficultatis scopum. Omnis pœna, quatenus pena est, à Deo infligitur. Peccatum, pena quidē est, sed non quatenus peccatum, at per accidens, Duobus hisce modis declaratis. Quare non inde sequitur, à Deo esse peccata hominum. Ex nobis itaque sunt, tanquam ex nobis: quare & interitus noster, atq; perditio ex nobis est, non ex Deo. Hinc Deus damnatis dicit iuxta prophetam.

Ambulate in flammis, quas ipsi succendistis uobis: non ego succendi, sed vos succendistis: Ego mortem non feci, sed vos manibus, & uerbis accersistis illā, me etiam nolente. Quod & apud Homerū Iupiter cecinit, chorum Deorum alloquens:

ὁ πόποι ὄιον δὴν ἡ θεὸς βροτὰ ἀτινόντα
ἐξ ἡμεῶν τὰρ φασι καὶ ἐμμέναι οἶδε καὶ
αὐτοὶ
σφίτιν ἀταλασίῃσιν ὡπὲρ κῶρον ἀλπέ
ἔχουσιν.

CAPVT SECVNDVM.

Propterea inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas. In quo enim alterum iudicas, teipsum condemnas. eadem enim agis que iudicas.

vel q iudicas. o xpi v. v.

Durioribus verbis, Iudæorum partes agens Apostolus, hoc primo capite Gētes omnes, & philosophos Gentium in se status est, turpissimam infamemque illorum uitam & detegens & exaggerans. Nunc ergo pro Gentibus pugnat, ad Iudæos se conuertit, qui antiqua superbia turgidi, Gentes omnes detrectare atque despiciere non erubescabant: cum alioquin ipsi, paribus, ne grauioribus dicam facinoribus, etiam lege lata obruti fuissent. Eosque arguit, tanquam nulla venia dignos, qui cum innumeris Prophetarum oraculis, non lumine naturali duntaxat, de diuina iustitia edocti essent, quod Gentibus datum nequaquam fuit, impunitatis nihil minus spe concepta, eadem ipsi impudenter agebant, quæ in Gentibus alto supercilio morte digna iudicabant. Ita fit, ut vulneribus Gentium, Iudæorum vulnere medeatur Paulus, quæ alioquin incrudescere, & insanabilia fieri potuissent. O languentis Ecclesiæ medicum, verè celsitus emissus; qui prudenti simplicitate, omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaciat: ut nemo pereat, ut cuncti salutem consequantur: ut omnes erigat in spem viuam. Vide autem quanto ingenio præcedentibus sermonibus contextitur hæc rō. *Propterea*, inquit Apostolus, quia scilicet diuinam iustitiam, & tu agnouisti contra qui idola colunt, qui naturæ puerunt iura, qui carnis immunditiam sectantur, qui Dei nullam habent rationem, digni sunt morte. Id enim lex ubique clamat. *Inexcusabilis es, coram*

diuino iudicio: Quanquam apud homines sanctissimus tua hipocrisi uideare. *O Homo omnis.* Quod Gentiles sint inexcusabiles dictum est, & demonstratum. Additur ergo. *Omnis*, ut Iudæos intelligas esse inexcusabiles, & consequenter omnes homines inexcusabiles erunt. Gentium enim & Iudæorum nomine, totum hominum genus exprimitur. *Homo* autem dicit Apostolus, non vir, quasi carnalis: spiritualis nanque, vir dicendus est potius quam homo, Paulo dicente. Cum sit inter vos Zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? *Qui iudicas*, qui scilicet tota temeritate, & grandiloquis correctionibus reprehendis & condemnas aliorum errata. *In quo enim crimine alium Gentilem populum iudicas*, reprehendis, damnasq; , etiā *teipsum condemnas*, quāuis nullus homo aduersum te sententiā ferat. Et est hebraismus. *In quo alium iudicas*, id est, de quo, vel quo, sine propositione. Potissimum autem hac ratione in Iudæos inuehitur Apostolus, quoniam his semper fuerat eorum proprius, incurabilisq; morbus, ut magna superstitione, & austeritate peccantes omnes, & obseruarent, & explorarent, atque redarguerent: propria uero flagitia, itemque maiora prorsus, negligerent. Quibus perbellè dictum est. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Duces ceci excolantes culicem, camelum autem glutientes. Quid uides festucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non consideras? Vnde, quāuis hoc in loco nomen, non exprimat Iudæorum, scelus tamen ipsos pdit. *Eadem enim agis. clam. Que*, aperte *Iudicas* digna morte, & condemnatione. Eadem itaque ratione, qua in alios excandescis, in teipsum excandescere debueras.

1. Cor. 11 debueras. Si enim nosmetipsos iudicarem, non utiq; iudicaremur. At id nō effecisti o Iudæa. Pare ergo supplicio, **Luc. 19.** tua ipsius snia multabere: Ex ore tuo te iudico serue nequā: iudicasti innocentiam p̄mijis, malitiā dignam esse supplicij. Qua frōte ergo defendi potes, tuorū scelerū conscius, q̄ eadē sunt cū criminibus gentiū: Nāq; & tu Iudæe creaturas pro creatore, creaturas itē corruptibiles, & illarū simulacra, vel idola coluisti: En Ezechielē, Dñs dixit ad me. **Exech. 8.** *Fi* li hoīs, putas nē uides abhominatiōes pessimas, quas domus Israel facit, ut p̄cul recedā a sanctuario meo: Ingressus & videbis. Et ingressus, uidi, & ecce omnis similitudo reptilū, & animalū abhominatio, & uniuersa idola dom⁹ Israel depicta erant in pariete in circuitu per totum. Cur ergo tāta austeritate gētū idololatriā abhominaris o Iudæe, qui uniuersa eorum impietatis, & iniquitatis es particeps? Deum dices, doquerunt philosophi gentiū, humana nō curare. Vident ergo ex malitia ipsi peccasse: At nos ex fragilitate quidē peccauimus, sed nihil tale de Deo ipso cogitauimus vnq̄. Immo & cogitasti & dixisti, Dereliquit dñs terrā, & in celis habitat. Philosophi illi se se sapiētes esse iactabāt: nōne & vos superbia inaniq; gloria pares fuistis eis: dicētes, Sapiētes nos sumus, & lex dñi nobiscū est: Relicto naturę vsu, illi exarserūt in cōcupiscentijs suis. Vnde & de uobis non uerē dixit Hieremias, Maior effecta est iniquitas illiæ populi mei p̄cō Sodomę? **Exec. 16.** *Fab* castis. n. lupanaria in capite oīs uia, abhominabile fecisti decorē vrm, vicistis Sodomā sceleratius agentes. Quid itaq; est facinoris, quod æque ac Gētes vos ipsi, quos Deus populū sibi fecerat peculiare, nō p̄petraueritis: hoc tm̄ discriminis inter Gentes & uos esse uidet, quod Gētes aperte & palā, & peccabāt, & aliorum p̄cā probabant: Vos hipocrite, sanctitatis fuco, enormia queq; facinora palliare consueuistis, tanq̄ sepulchra dealbata, que foris quidē pulchra uident, intus autē plena sunt fetorib⁹ & spurcitijs uniuersis. Gētes apparent qd̄ sunt, suntq; quod apparēt. Iudæi mōstris oībus monstruosiores, nec sunt quod

apparent, nec apparent quod sunt. Gētiles cum mali & sint, & videant, uitari possunt: At Iudæi qui virus impietatis & iniquitatis, virtutis, & pietatis specie, contegere student, quippe quos pl⁹ angit inanis gloriæ cupido, q̄ odium p̄cōrum, & hoīum laus, q̄ Dei amor, eō pernitiosiores sunt, quo plus piculi habet venenum q̄ gladius. Cū ergo Gētes excusationem prætere nequaquā valeant, si iudei clipeo aliquo se se tutari possunt, tu ipse iudicato. *Sequitur.*

Scimus. n. quoniam iudicium Dei est secundum veritatem in eos, qui talia agunt. Quo verbo Iudē reddi, cur defendi nequaquā possint Iudē coram Deo: quia scilicet, Deus gloriosus, s̄m veritatem iudicat oēs homines. Diuinum nanq; iudiciū falli non potest, quo boni discernuntur a malis. oues abhedis, pie colētes ab hipocritis. Hoīum iudiciū non est secundum veritatem, quippe quia Homo uidet quæ foris patent, Deus autē intuet cor. Potest ergo hipocrita fallere hoīem aliquoto tēpore, at Deum qui scrutat corda, & renes, non fallit, vel semel: Spirituum. n. ponderator est dñs, inquit scriptura sacra. Nulla est larua quæ hoīem personare possit coram Deo. Vestimenta ouium uident hoīes, plerumq; lupinam rabiē non uident. At Deus utruq; uidet: quin ut maius dicā, nō ad eō ouis lupifera, se se exactè cognoscit & diiudicat, sicut Deus uerē iudicium affert & de ouibus & de lupis. Oēs. n. motus, cogitationes que mentium atque affectus cordium, & voluntatum cognoscit apprimē, ut potē, quia intimior est cordibus nr̄is, q̄ nos ipsi, & operatur in nobis cogitationes nr̄as, affectus nr̄os, omnesq; motus, magis & immediarius, immediatione (vt aiunt) virtutis, q̄ nos ipsi. Si ergo nos ipsi eas cognoscim⁹, multo magis Deus. Vnde illud est, Opus ei nō erat, ut quis testimoniū phiberet de hoīe. Ipse. n. sciebat quid esset in hoīe. Et in Prouerbijis. Infernus & pditio coram Deo, quanto magis corda filiorum hominum? Hinc querenti Prophetæ, Prauum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Respōsum est. Ego dominus scrutans corda, & renes. Cuius rationem uidet reddidisse

1. Cor. 9.

Mat. 7.
Mat. 18.

Luc. 6.

Mat. 13.

2. Reg. 16

1 Para 28
Prou. 16.Ioan. 16.
Ioan. 2.
Prou. 15.

Hier. 17.

Psaltes cū diceret. Qui finxit sigillatim corda eorū, intelligit oīa opera eorum. Quo uerbo ostēdit, proprium esse Dei, vt cogitatus nros cognoscat. Quare demonib⁹ nequaquā cōueniet: & si cū signa qdā ex aīo exprimunt ī corpore, hoīm dispositiones ēt uoce non prolatas, sed cogitatione tm̄ conceptas, tota facilitate perdiscant, sicut annotauit Augustinus in libro De Diuinatione demonū. Iā ergo habes, quid significet fm̄ ueritatem indicare Deū: Potest & fortasse intelligi *Secundum ueritatem*. id est fm̄ æquitatem. Hoīes nanq; in causis ēt optimē agnit⁹ & perspectis, interdum deficiūt ab æqtate iudicij, timore, amore, odio, muneribusq; corrupti nōnunq; & misericordia flectuntur à rigore iustitiæ. Frequenter puniuntur unus, alius euadit indemnis ei⁹dem criminis confors. Longe ergo aliter tractantur res apud Deū q̄ apud mortales: non iudicatur cū Deo sicut cum mundi hui⁹ hoībus. Deus iudicat sicut est iudicandum, sine ulla psonarū exceptione, non neq; angelis pepercit, neq; hoībus parcat: Nemo itaque quātalibet dignitate p̄p̄leat, Rex, Cæsar, Pontifex, sibi de impunitate blādiatur, humana iudicia summē istē potestates non subeunt. Subibunt oēs uel inuitē iudiciū Dei. Ex dictis patet, qd̄ iudicium, uel iudicare hoc in loco, potest & discretionē significare, & condēnationem. Deus. n. uerē iudicat & discernit, & secundum æquitatem iudicat, id est condēnat. De iudicio discretionis & illud est. Iudica me de⁹, & discerne cām meam. De iudicio condēnationis illud. Qui non credit, iam iudicatus est. Non misit Deus filium suū, vt iudicet mundum. Præter iudicium tm̄ discretionis, & condēnationis, est iudiciū approbationis. Sic. n. intelligit Apostolos iudica tuos esse orbē. Sedebitis super sedes duodecim, iudicātes duodecim tribus Israel. Est iudicium comparationis, quō Niniuite iudicabūt iudeos, & Sabæi. Iudæi nanq; illis cōparati, deteriores apparebūt. Viri Niniuite, surgent in iudicio cū generatione ista, & condēnabunt eā. Est & iudiciū disceptationis & examinationis, quale erit iudiciū Dei uniuersale, cum his qui Chri fidē professi

fu erint, opera tm̄ non habuerint Christianæ professionis. Confurgent gentes in uallē Iosaphat, & ibi sedebō, vt iudicē gentes. Impij nanq; infideles ad eos, non examinabunt. Vnde illud est. Nō resurgent impij in iudicio. Est, & iudicium discussionis proprię cōscientiæ. Si nosmetipsos iudicarem⁹, nō utiq; iudicarem⁹. Postremo & temeritatis. Nolite iudicare fm̄ faciem. Itemq; correctionis. Tu quis es, q̄ iudicas alienū seruum? Inexcusabilis es o homo oīs, qui iudicas. Puto ergo vos mentē Apostoli habere his in uerbis. *Scimus, quoniā iudicium Dei est secundum ueritatem in eos, qui talia agunt.* Si tu peccator, peccatore tui simile iudicas, quāto magis Deus iustus te iniustum diiudicabit, o satrapa? Opera non genus, disquirunt oīs. Ne puta Iudæe propter genus Abrahami, tibi esse parcendum. Propterea addit.

Existimas autem hoc o homo, qui iudicas eos, qui talia agunt & facis eade. Quia tu effugies iudicium Dei? Id autē molitur Paulus loco isto. Gentilis ò Iudæe, tuū iudiciū effugere nō potuit, tu ne ergo diuinum effugies? Ille iniquus abs te iniquo est iudicatus, non ne iniqui ambo ab æquissimo iudice iudicabimini? Tu ex iniquitate illū iudicasti, Deus qui iudicat orbē terræ in iustitia & æquitate, te non iudicabit? Tu Gentilē iudicans, te ipsum condēnas uel inuitus. In aliū. n. calculum ferēs tuę sn̄iæ & iudicij, tibi ipsi nescius defensionē oēm p̄cidis. Vnde deus, cuius oculis oīa nuda sunt & aperta, te tuo iudicio diuini iudicij reū, absoluet, probabit, collaudabit: O q̄ uana spe tibi adblāditis miselle, si hoc existimas. An quia dictū est, Beata gēs, cuius est dñs Deus eius, arbitraris iudeorū, fontes & infontes pro immēsa illius mīa fore absoluedos; Gētes, ad eas. u nice condēnandas quas repudiassē tot feculis uidebat ob idololatriā? Nos, nos q̄ sp̄m Dei habemus. (puto. n. quod & ego sp̄m Dei habeā,) scimus, citra oēm dubitationē. (Nostra. n. fides, oī sciētia certior est. Scio cui credidi & cert⁹ sū,) qm̄ iudicabit Deus oēs qui malē fu erit operati, uel Iudeos, uel Gētiles. nulla habita psonarū rōne. Nemo est, qui de manu sua possit eruere. Nō ne auditis Dauidem.

Ioel. 3.

Psal. 11.

2. Cor. 11
Ioan. 7.
Rom. 2.

Psal. 9.

Heb. 4.

Psal. 32.

1. Cor. 7.
1 Tim. 1.Ioel. 10.
Psal. 138.

3. Cor. 5.

Luc. 12.

2. Petr. 3.

Luc. 5.

Psal. 74.

Rom. 10.
Pror. 18.Apo. 2.
Iob. 24.

Apo. 18.

uidem? Quo ibo à spū tuo? & quo a facie tua fugiā? Oēs, oēs nos manifestari oportet ante tribunal Dei, vt recipiat vnusquisq; prout gessit, siue bonū, siue malū. *An diuitias illas bonitatis eius & patientiæ, & longanimitatis contēnis?* Vnde quā uides hoc in seculo neq; impios aduersus iustos p̄ualere, augeri potētia, honoribus affici, opinari Deū nō curare res humanas, oīa casti euenire, fato regi orbē non prouidētia, nulla hoīm culpa irritari aut exacerbari Deū? Curat, curat humana quęque Deus, de quo scriptū est. Nōne quinq; passerēs uenēūt dipōdio, & unus illorū non est in obliuione corā Deo? Odit Deus pcā hoīm improborū, & nunq; dimittit ea impunita: At dissimulat interdū p̄pter p̄niam, ad eō, vt dormire uideat, sed uigili cura patienter agit, nolens aliquē perire, sed oēs ad p̄niam reuerti, ut inquit Petrus. Differt penas, non prorsus donat, expectat in istar agricolę (inquit Iacobus) patienter ferēs, vt accipiat fructū temporaneū & ferotinū. At vti bonus est in expectādo, ita & iustus est in puniendo. Noli ad eō diuinæ mīæ fidere, ut iustitiā nō interdum consideres. Diuina patientia mēsu ram habet, transacta illa, non prorogat, sed grauissimē lesē maiestatis reus, qui tanta longanimitate patientia & bonitate abusus fuerit, multabit. Cum accipero tempus, (inquit) ego iustitias iudicabo: qui amplissimo illo thesauro, opulētij illis inenarrabilibus diuinę mīæ, locupletari noluerit. (Diues est. n. Deus in mīa, super oēs qui inuocant illum.) De thesauro alio iræ & furoris stipēdia p̄corū accipiet, æternā mortē. Ita fit, ut illud impleat, Impius, cum in profundum peccatorū uenerit, Deo illum diutius q̄ ipse mereat expectante, accepta occasione contemnit; seducit per Dei patientiā, improbi ferui instar, qui si nō assidue pungit & percutitur, insolefcit, secundū quod scribit. Dedi illi tempus vt peniteret, & noluit penitere à fornicatione sua. Et alibi. Dedit ei Deus locū penitentiæ, & ille abutit eo in superbiā: sequitur tādē eum opprobriū, & ignominia. Quantū. n. in delictis fuit, & quantum glorificauit se, tm̄ date ei tormentū & luctū. Vt tandem dicere cō-

pellat atrocitate penarū. Mutatus es mihi in crudelē, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi. Rectē autē *diuitias* nominat, & *illas diuitias* per *expartiv*, diuina bonitatis. Rogo. n. quę opes maiores, quis thesaurus æque immēsius, ac ille nunq; exhaustus? Primo. n. doctrinæ rorem. Pluit sup iustos & iniustos. & solē suę gr̄æ oriri facit, sup bonos & malos. Secundo. Hortať, vt respiscant oēs. Conuertimini ad me in toto corde v̄ro. Reuertere, reuertere sanimitis, & ego suscipiā te. Tertio, tēpus elargit ad penitentiam. Dedi illi tēpus, vt p̄niam ageret. Quarto, diutius expectat vt peniteam. Expectat dñs, vt misereatur nri. Quinto, ne grauius dilabamur, manu tenet. Impulsus euersus sum, vt caderē, & dñs suscepit me. Sexto. Nos quasi dormiētes luce sua excitat, & expurgifici facit. Deus illuxit in cordibus nris. Surge q̄ dormis, & illuminabit te Chrs. Septimo. Cōtinenter pulsata aīe nra fores. Ego sto ad ostium & pulso. Octauo. demonis arcet rabiē & ipetū, ne dicere possit, Præualui aduersus eos. Noctē & die seruo eam, ne forte uisitet contra eam. Nono. Eos qui grauissimē deliquerunt reuertentes, demum inter amplissimos misericordiā sinu amplectitur & suscipit. Vulgo dī. Si dimiserit uir uxorem suam, & recedēs ab eo duxerit uirū alterū, nunquid reuertet ad eam ultra? Tu autē fornicata es cū amato ribus multis, tm̄ reuertere ad me dicit dñs, & ego suscipiā te. O incomparabile ergo thesaurū diuinę bonitatis. Sed, ò ingratiſsimos, qui tata abutunt bonitate. *Ignorans quoniā benignitas Dei ad penitentiam te adducit?* O improbē, vt peccare aliquādo, turpitudine peccati nau searus, desistas, diutius te expectat, & dissimulat peccata tua Deus optimus maximus: at tu liberius peccas: Ex medicina ergo tibi morbū cōficias: erit. n. uindicta crudelior, quō ingrātē & impiē tanta benignitate abusus fueris. Ita diuina patientia atque benignitas, sua pte natura est causa salutis, abutentib⁹ atque spernentibus, occasio est maioris supplicij. Si enim & hoīes qui in sublimē sunt constituti, aliquo tēpore, subditos solent expectare peccantes, quo

Iob. 30.

Matt. 5.
Ioel. 2.

Cant. 6.

Apo. 2.
Esa. 30.

Psal. 117.

Ibidem.
Eph. 5.
Apo. 3.Psal. 12.
Esa. 17.

Hier. 3.

ipsi sua eorū patientia, quasi muto eloquio intelligat se se ad respicientiā vocari. Humanum nanq; est peccare, & humanum item pro erratis qñq; penitere: Quid mirū si & Deus, qui nemini salutē inuidit vmq;, sed oēs vult saluatos fieri, spatiū tēporis indulget, quo peccōres possint pñiam agere & expiari? Si. n. statim puniret, nemo hac ten' remāssisset, nec Perrū, nec Paulū, Apostolorū coriphēos & vertices, ecclesia haberet. Et cū scriptū sit. Septies in die cadit iustus, nemo ex iniusto iustus fieret, si nō aliquoto tēpore vellet substinere peccantes. Sed nimis valde expectat, dicetis, Vobis lōgior hęc mora vř q̄ diuinā vřo iudicio deceat aquietatem, quia breues admodū dies hoīs sunt. Vnde si expectet improbū decem annis, existimatis infinito tēpore illius improbā vitā tollere ab abs Deo. At apud Deū mille anni tanq̄ dies hesternā q̄ preterijt. Illi ergo parū, est si et in oī vitā, ad horā vsq; efflandā animā, distinet improbi alicui⁹ flagellum, atq; vltionē. Ne ergo culpate Dei patientiā, culpate hoīum inuerecundiam atq; impenitentiam. Cur homūtio hac diuina patiētia inuitatus, teipsum non corrigis, negligis autē qm̄ non statim pro meritis dedisti penas? Hinc maximē trepidatione oportet, nō confidere: qm̄ post dilationem supplicij, nisi respueris, non modo dilatio illa diuinā tollerantiā, tibi ad irā Dei euadendam non conducet, sed maioribus atq; atrocioribus tormētis eius occasione, iustissimo illo itemq; tremendo Dei iudicio multabere. Nullā. n. ignorationis excusationem adducere poteris, quippe q̄a optimē nosti, tēpus hoc vitā non prorogari, vt peccēs magis, ac magis, sed vt respicias, & cōuertaris ad dñm. Contēptor es itaq; nō ignorans: durus es, nō inscius: obstinatus nō cæcus. O Iudei, uos conuenio: Vos ipsi filium Dei pro vobis incarnatum occidistis. Quē culpa grauior excogitari pōt? Pijssimus tñ omnium pater, cum vos exterminare, ad nihilum redigere posset, tanta nihilominus misericordia vos substinere, toleratq; Ne quāfo diuinā illam bonitatem contēnit. Manet enim vobis ira maior. Tetarditas supplicij grauitate

compenfabitur, nisi respueritis. Ecce quod sequitur.

Secundū duritiā aut tuam, & impenitens cor, thesauriz as tibi iram. Sic apud Esaiam legimus, morā. n. faciente domino, increduli & illufores insultabant nuncijs, qui eum cito venturum, dicebant, Manda, remanda, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Quē aut pœna improbos hosce incredulos, & contumaces sequuta sit, non tacuit Dei Vates. Erit (inquit) verbum domini, vt vadant & cadant retrorsum, & conterant, & illaqueantur, & capiant. Vadūt enim retrorsum huiusmodi impenitentes, & duri corde ad credendum iudicium domini venturi in maiestate, quia apostatant à fide. Cadunt in sexcenta flagitia: illaqueantur mortiferis scelerum delectationibus, vel quadā penē inextricabili peccandi necessitate, vt nec velint, nec possint pœnitere, alligati cathena ferrea cōsuetudinis vitiolæ. capiuntur morte improuisa & subitanea, conterunturq; demum æterna damnatione. Pulchrē enim scriptum est, Nescit homo finem suū, sed sicut pisces capiūtur hamo, & aues laqueis, sic homines in tempore malo, cum eis ex templo superuenerit. Expectemus igitur omnes dominum, quasi citissimē venturum ad iudicium: & quamuis non festinet, sed differat aduentum suum, pro dilatione huius aduentus, nō tepescat fides, nec estuat patiētia. Verū in Iudeos hęc verba aptius dici pñt, *Secundū duritiā tuam, & impenitens cor tuum, thesauriz as tibi iram.* Ipforum enim est, propria cordis durities. Vnde Deus toties dicebat. Populus hic, est dura ceruice. Intelligis autem verba Pauli *secundum duritiā tuam?* Cordis mollities ex Deo est. Deus emolliuit cor meum, inquit Psaltes. Et Dominus. Auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. At durities est ex nobis. Legimus enim in Euangelio. Apparuit Iesus vndecim discipulis recumbentibus, & exprobrauit incredulitatem eorum & duritiā cordis. Vt quid homini, exprobrasset quod non fecisset homo, Sed Deus? Nostra, nostra

Esa. 28.

Ecc. 9.

Exo. 34.

Ps. 21.

Ezech. 36

Mar. 16.

Hier. 5. fra est, & ex nobis ipsa durities. Indurauerunt (inquit) facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. Nota verbum, noluerunt. Hinc Propheta. Nolite obdurare corda vřa. Propterea & Stephanus, verē martirum sequutos, hoc est corona, constanter arguebat Iudeos, quod dura ceruicis essent, spūiq; sancto obstinato corde restitissent. Ipse quoq; Deus. Scio quia durus es tu, & nervus ferreus ceruix tua. De Pharaone quoq; legimus. Aggrauauit Pharaon cor suum. O uerbū apertissimū. Non citra mysterium itaq; ait Paulus. *Secundum duritiā tuam.* Cor durum nanq;, malē habebit in nouissimo, inquit Sapientis. Quod haud dubiē indignum diuina iustitia uideretur, si à Deo esset, & non ab hoīe hęc ipsa cordis pernecia, atque durities. Addit autē, *Et impenitens cor tuum.* Penitentia à Deo est. Ne qñ det illis Deus penitentiam, & respiciant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur. Postq̄ conuertisti me, egi penitentiam, & percussi femur meū. At impenitentia ex nobis est. Noluit (inquit) Apoc. 2. Iob. 24. penitere à fornicatione sua. Dedit illi Deus locum penitentis, & ille abutitur eo in superbiā. *Thesauriz as tibi iram.* id est accumulas, coaceruas. Non ergo Deus nos fecit vasa iræ, ex nobis ipsis, nos ipsi efficimur diuina vltione, atq; ira dignissimi: adeo vt idem noster *2. Tim. 2.* Apostolus dixerit. Si quis emūdauerit se à vitijs, erit uas sanctificationum dño, vile ad omne opus bonum paratum. Ex Deo est, vt simus vasa honoris: at ex nobis, vt simus vasa contumeliæ. Siquidem gratia ex Deo est. Grām & gloriā dabit dñs. At ira & vltio prouocatur à nobis. Propterea dicit dñs improbis in Esaiā. Ambulate in flammis, quas ipsi succendistis vobis. At hic est solennis difficultas. Quāquam durities ex Deo non sit, neque impenitentia, neque ira: si penitētia, mollities, gratia, ex Deo est, sequitur, vt nequaquā homini sit imputandum, si mollitiem cordis non habet; si non penitet peccatorum. Nanq; hęc sunt dona Dei, nulli autem de iure imputari potest, si id non habet, quod habere ex se nequaquā potuit. Quid ad hoc? Immo debet imputari. Nanq; &

Eph. 2

Bit. ad Rom.

fides dei donum est, inquit Paulus. & tñ imputatur ad culpam non habentis: Qui incredulus est filio, non videbit uiam, sed ira dei manet super eū. Id est, quod ego impugno, dices: Nam neque hoc vř iuste imputari, qm̄ nō ex nobis, sed ex Deo dependet. Causam q̄ro, cur iuste imputat? Respondeo itaq;, & assigno causam. Licet nos gratiā mollificātem, conuertentemq; ad penitentiam salutarem, ex nobis habere nequaquā possimus, nō tñ libero arbitrio, possumus nos ipsos impedire, quin eam recipiamus, si illam Deus dare voluerit. Dē enim de quibusdam in libro Iobi. Dixit Deus, recede à nobis, viam scientiam tuarū nolumus. Et iterum. Ipsi fuerūt rebelles lamini. Magna ergo ratione, nobis imputatur, si nō conuertimur, si non emollimur, qui cōuertenti, emollientiq; Deo, impedimenta præstamus. Nemo. n. est, quem Deus auersum non conuertat, quem non emolliat durū, nisi ipse pertinacissimē, suo libero arbitrio resistat. Nullus est hic excusationis locus. Sole. n. mundum illuminante, meritō imputat illi, qui claudit oculos si nō uideat, & nō uidēdo in foueā cadat, uel demergat, qñ videre nō posset, nisi lumine solari puentus. Tale qd hic est. Et si. n. à deo sit mollities cordiū, ex Deo tñ non est, quin illā oēs habeat, sed ex eorum vitio, qui uolūtariē resistūt, conantes in contrariū. Ne ergo dicas, mollescere nequeo, tñ ne durescas, & emollieris: Si obduruisti, nō dico tibi, age vt emolliaris: sed ne agas, ne recluderis, ne resistas, patere, vt i te agat de⁹, & emolliet te, operabit in te uelle & p̄ficere: auferet duritiā oēm, modo nō ei⁹ actioni, resistere adnitaris pro virili. Nēdū. n. paratus est De⁹, tibi sua dona elargiri, sed & ad ea accipiēda instigat, mouet, pulsāt: tñ ne spernas, ne repudies, ne agas in diuersū, ne dissentias, ne no uo p̄cō illū irritare uelis, q̄scce agere p̄uersē, & eris particeps gr̄e eius. Hic aut anteq̄ ulterius p̄grediamur, multa ope prætiū est declarare. Primū, quid sit ira Dei. Secundū, quid cordis durities. Et qm̄ de iudicio hoīm, pleraq; dixit Apostolus in eos iuectus, qui cū eadē agant que iudicat, à iudicio tñ non desistunt.

Ioan. 3.

Iob. 21.

Iob. 24.

I. J. 3.

Iob. 21.

Iob. 24.

Iob. 21.

Iob. 24.

Iob. 21.

Iob. 24.

Tertio loco videndū est, quō se ipsos illi condēnent, qui vitium arguūt quo poluti sunt. Nanq; cum ad fraternæ correctionis præceptum singuli teneātur, condemnet autem seipsum, & peccet, qui peccatum aliquod repræhensus, illo ipso non careat: Videtur homo peccator pplexus esse, adeo vt nesciat, quid eum agere oporteat, quoniā committit si corrigat, si non corrigat omittit, peccatum ergo cauere non potest: Angustia sunt illi vndiq; Eademq; difficultas vrgere videtur de his, quibus ex munere iudicare conuenit, punire, atque corrigere delinquentes, Principibus, Episcopis, patribus, iudicibus omnibus. Est & quarto videndum. Num aliquis de seipso, possit exacto iudicio veram proferre sententiam, an bonus sit, vel malus: quoniam dictum est, diuinum iudicium duntaxat, esse secundū veritatem: quia etiam additum fuit Iudicium hominum fallax esse, hac ratione, quia homo videt tantum quæ foris patent. Queri potest quinto loco, Nū dubia quæ ex exterioribus contingere possunt, quæ scilicet non constat, an bono, vel malo modo fiant, semper in meliorem partem hominum iudicio sint interpretanda? Quo ad Primum, Deū irasci, tropus est, & in sacris literis creberrimus. Iram domini portabo, quoniam peccaui ei. Misisti iram tuā quæ deuorauit eos sicut stipulam. Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Fundamenta motium conturbata sunt, commota sunt, quoniam iratus est eis. Deus enim gloriosus, nec fuerit, nec irascit, quoniā cū tranquillitate iudicat, vt dicitur in sacris literis. Vnde in libro Iudith legitur. Deus sicut homo non mutabitur, nec sicut filius hominis ad iracundiam concitabitur. At irasci dicitur cū puniunt, cum vlciscitur, cum castigat, metaphora quadam, quod qui irascitur, vindictam sitiāt. Est enim ira, sanguinis accensio ex appetitu vindictæ. Omnes. n. transferentes, secundum aliquam similitudinem transferunt. Ni mirum autem, si in sacra scriptura tropi isti & metaphore vsitantur, vt dicatur Deum irasci, dolere, penitere, misereri, gaudere:

cum tamen a deo hi affectus absint à diuina illa maiestate, vt plus abesse non possint. Quoniam hisce vocibus perterrentur reprobae mentes, & pia corda compunguntur. Quo ad secundū, Durum & molle proprietates sunt, corporum. Durities nanque est potētia non bene patiendi: mollities contra, bene patiendi potestas est. Transferuntur autem ad animam, quæ nomine cordis exprimitur, tropo quodam. Sicut enim durum esse ferrum dicimus, quia non cedit agenti, vel non facillē cedit, contra, ceram mollem, quia cedit & facillē, ita animam illam duram dicimus, quæ Dei bonitate ducta non lenitur, nec pœnæ formidine cōcussa flectitur. Ita cor durum propriē, est animus erectus, superbus, securus, qui audacissimē omnia præsumit, neque iram, neq; iudicium Dei metuit, vt à malo proposito dimoueat. Quod durus dicite excogitari potest? Vis enim illa diuina omni malleo potentior, tangit, percussit animam, & tamen anima non cedit. Sed sicut incus resistit malleatori. Contra mollis est anima, quæ diuinis impressionibus facile cedit, & quo deo placet, vertitur vltro: Vnde & transferētes, duram animam, lapideam appellamus, & mollem carneam: quod lapis inflexibilis sit, caro verò facillē pro libito huc illucque uertatur. Quod si ita est, optimē liquet, duritiem ex nobis esse non ex Deo, quoniam Deus omnia trahit & conuertit ad seipsum, vt supra dicebamus: duritiā autem auertimur abs Deo, & peccatis inhaeremus. Non infitior tamen, quin deferendo, vel non impediendo, iusto suo iudicio indurare dicatur, sicut & excæcare & obscurare, quāquam ipse sit lux illa vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: sicut Sol est causa illuminationis oīum corporum. Debes enim scire, quod Sol naturali quadam necessitate lucet & illuminat, At Deus benedictus, Sol ille spiritualis, necessario quidem sibi ipsi lucet, at voluntariē nos illuminat, secundum ordinem suæ sapientiæ. Omnia enim in sapientia fecit. Vnde scribitur: Deus operatur omnia secundum consilium

filium voluntatis suæ. Sol itaque non suo iudicio agit, vt lumen interius non immittat, cum fenestræ domus occlusæ fuerint, necessario id accidit, vt non immittat, nec uolente, nec nolente, nec non volente, nec non nolente Sole, non immittit quidem, at nec potest immittere. Non itaque sol dici potest obscurare domum illam, sed causa obscuritatis solus ille est, qui fenestræ occlusit. Deus autem proprio iudicio in eas animas, in quibus obstaculum reperit, lumen gratiæ, non immittit. Nēdū ergo ille, qui obicem posuit diuino luminis, se se luce priuauit, sed & Deus, qui obicem ponenti illi gratiam elargiri noluit, pro sua ipsius culpa dici potest, illum in tenebris reliquisse, & gratiam subtraxisse, quia poterat etiam rebellē commutare voluntatem, & emolliere cor durū. Et hic est modus, quo Deus excæcationis intellectus, duritiei cordis, & surditatis aurium causa est. Hæc enim distinguuntur secundum multiplices effectus, qui ex diuina gratia proficiscuntur. Nam dono sapientiæ intellectum illustrat, igneque charitatis sanctissimæ emollit affectum: Ad cognitionem autem intellectus, maximē duo hi sensus deseruire uidentur, visus, & auditus. Visus quidem, quo ad inuentionem. Is enim plures rerum differentias demonstrat, & certius. Auditus, quo ad disciplinam, quia verbis nri conceptus indicantur. Propterea quo ad visum, dicitur excæcare, quo ad auditum, aggrauare, quo ad affectum, indurare: vt intelligas semper motum animi nostri, peccato q̄ pertinaciter inhaerentis, & à Deo auersi, iram Dei præcedere: quæ fit, vt subtracta gratia pro demeritis, mens non illuminet diuinitus ad rectē videndum, nec cor emolliatur ad piē, sancteque viuendum. Quo ad hoc autem, dicta sufficiant.

Ad difficultatem tertiam, respondendum est, hoc pacto. Nescio enim ego uidere, cur perplexus sit, qui aliū est correcturus, si eodemmet crimine ipse fuerit illigatus. Debet enim peccatū proprium dimittere, atq; penitere primū, & deinde alienū corrigere, iuxta Chri verbum. Eijce primum trabem de

oculo tuo, & tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui. Quo ad mentem Apostoli tamen, & veritatem, caue ne credas, corrigentem alium atq; iudicantem, eademque agentem quæ iudicat & corrigit, peccare semper: Cum enim scriptum sit. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est: Nemo esset ferē, qui citra culpam posset corrigere delinquentem. Adde, quod qui peccato mortali tenetur, abstinerere non debet ab eleemosina, propter peccatum: neque enim peccat erogando pauperibus, licet in peccato existat, quicquid hæretici dicant, asserētes, omnia peccatoris opera, peccata esse. Eò ergo minus videtur peccare corrigendo, quod plus vtilitatis & necessitatis habet spiritualis eleemosina, quam corporalis. Nō ergo id molitur Paulus cum dicit. In quo alterum iudicas, te ipsum condemnas. Vt sit sensus. Tibi ipsi damnationem acquiris, vel accumulās. Nam non sibi damnationem acquiris, si est in minori peccato, & arguit de maiori: si est in occulto & arguit de publico. Neque etiam (vt maius dicam) si est in publico, & arguat non contemnens, aut obiurgans, sed simul congemiscens, hortansque, vt cum eo penitere uelit. Sicut optime tetigit diuus Augustinus, in libro de sermone domini in monte. Nanque, cum homo diligere teneatur proximum sicut seipsum, ita tenetur aliena peccata corrigere, & contra ea irasci, atque excandescere, ac si sua essent, vt docuit Diu⁹ Gregorius, in quinto Moralium. Cum ergo peccatum non tollat omnino iudicium rationis rectum, licet diminuat, potest peccator alium peccatorem corrigere. Nam correctio delinquentis, attinget nobis quatenus uiget aliquomodo rectū rationis iudicium in intellectu. Apostolus ergo hoc vnicē astruere intēdit. In quo alterum iudicamus, eadem tamen agentes, nos ipsos condemnare. id est nos ipsos condemnatione dignos pronuciare, & contra nos ipsos sententiam ferre. Propria enim conscientia ostendit nos condemnabiles esse, atque reos & inexcusabiles à licentia peccandi,

1. Re. 16.

Mich. 7.
Exo. 15.Psal. 6.
Psal. 17.

Sap. 12.

Iudith. 8.

Ioa. 1.

Psal. 103.

Euc. 6.

peccandi, cum peccatum proximi corripimus, proprium negligentes, vel difsimulantes: & si corripientis culpa illi qui corripitur innotuit, etiam in conscientia illius, corripientis condemnatio ne dignus cenferetur, atque merito iudicatur. Quare, & scandalum illi parit ipsa eius correctio: quandoquidem occasionem præbet, ut credat non ex charitate illum arguere, ne pereat. (Verisimile si quidem est, ut primum proprie salutis quisque sit studiosus quam alienæ) sed ex ostentatione tantum, ut laudes aucupetur ab hominibus: & propter hoc indigna, & indebita videtur esse publici peccatoris correctio, atque etiã prædicatio. Cuius enim uita despicitur, restat ut eius prædicatio contemnatur. Addo tamen. Quod si austera seueritate peccator, aliena peccata diiudicet, quasi sua facinora non recognoscens, quibus pollutus est, velitque teneri iustus, & in corde suo se se proximo preferat, nedum damnationis sententiam contra seipsum pronunciat, sed etiam nouo peccato, æternum sibi acquirit interiũ, atque iudicium.

Vtrum verò in actionibus proximi, dubia in meliorem partem sint interpretanda, quod ultimo querebatur, solutio huius clara est ex Apostolo infra. Is qui manducat, non manducantem non spernat: Et qui non manducat, manducantem non iudicet. Nemo enim debet alium contemnere: male autè opinari de aliquo citra cogentem causam, est contemnere illum. Nisi ergo manifesta adsint iudicia, quæ nos in diuersum trahant, debemus de omnibus bene sentire. Et proculdubio mihi uideatur, quod facile interpretari in malum ea quæ bono animo fieri possunt & malo, vel ex nobis est, quia mali sumus, & nostræ malitiæ conscij, alios omnes existimamus malos esse: iuxta illud. In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes existimat stultos: Aut quia male afficimur proximis nostris. Qui enim aliqui odit, quicquid ille agat, torquet in sinistram partem. Tantum abest, ut dubia interpretentur in melius. Christiana ergo charitas exigit, ut ambigua omnia in meliorem partem inter-

pretentur, saltem negatiuè, hoc est non in deterio rem. Ita enim loqui uidetur Apostolus. Non dicit, Is qui non manducat, manducantem laudet, qui manducat non manducantem. extollat. Sed non spernat, non iudicet, sententiã suspendat, ne sit præceps in iudicando, O temerarij audite si qui estis. Itaqueque christiana lex exigit, ut saltem negatiuè omnes homines iudicem esse bonos, nisi in contrarium manifestissima euidenti que ratione trahamur. Tunc enim honorabiles nobis habent, cum iudicantur boni, contemptibiles cum secus. Quod si dicas. Proni sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua. ut dicitur in libro Geneseos. ergo potius in malam partem, interpretari debemus, quæ dubia sunt, ut rarius in iudicando fallamur. Stultorum enim infinitus est numerus. Hoc clipeo muniunt se suspitiosi, qui leuissimis quibusque inditijs, malè sentiunt de omnibus: senes potissimum, qui longa experiètia, multorum hominum agnouerunt defectus, adèd ut vix benè sentiant de aliquo. Sed ego dico tibi, multo melius esse, ut aliquis frequenter fallatur, bene sentiens etiam de improbis hominibus, quam rarius malè sentiens de vno tantum homine. Nam qui bene sentit de omnibus, nemini est iniuriosus: At qui de vno duntaxat temere male opinatur, illi vni iniuriam iam fecit in corde suo. Dices fortè, sibi iniuriosus est qui frequenter bene opinatur, quoniam seipsum fallit in iudicando: Peius est autè nocere sibi quam alteri. O pium errorem. O facram iniuriam. Melius est habere affectum rectum, quam intellectum verum. Minus ergo malum est falli intellectum, quam corrumpi affectum. Non possum male opinari de aliquo citra causam, nisi affectu corrupto: si ergo sit falsitas in intellectu, modo non sit obliquitas in affectu, parum refert christiano viro. Sed & hoc scias (Docte) neque in intellectu esse falsitatem, dum bene iudicamus de improbo quopiam, quoniam non planè constat illum esse improbum, verus est intellectus non falsus, dum rectus affectus est: At non verus ut speculatiuus, sed ut operatiuus:

Gen. 2.

Ecc. 2.

non

non ut cognoscens, sed ut dirigens in operationem. Nam cum cognoscit, & iudicat illum esse bonum qui reuera malus est, falsa quidem est cognitio, falsumque iudicium. At cognitio hæc, iudicium hoc, facit intellectum dirigere in opus conformiter ad appetitum rectum: atque propterea ut dirigentur esse verum. Alia est enim veritas intellectus, ut cognoscat ex conformitate, scilicet ad rem cognitam: Ab eo quod res est vel non est, oratio dicitur uera vel falsa. Et alia, ut dirigat per conformitatem ad appetitum rectum, sicut in Ethicis declaratur. In moralibus autè, quam quæsiõ ueritatem requirere oportet intellectus, nisi ut practicus est, & dirigat in operationem: Vt ergo verus sit, bene de omnibus sentiamus, & iudicemus modo dicto, negatiuè. Neque enim tenemur ad iudicium semper, dum occurrit ambiguum quid in bonum; quandoquidem nec ad iudicandum suspendere possumus iudicium: at si iudicandum est posituè, in bonam partem dubia omnia interpretanda sunt. Hac regula, nec obliquitas erit in affectu, nec falsitas in intellectu.

Ad illud autè quod querebamus de fallaci hominum iudicio. Certè illud mihi placet, ut dicatur, neminem posse de seipso ratum afferre iudicium: quoniam tota hominis, uita mutationi subiacet: cedit ille, surgit iste. Iacob fit Esau. Esau Iacob, olea in oleastrum mutatur: migratur ouis in lupum, lupus in ouem. O quanta uarietas. Quis ergo etiam de se ipso potest rectè iudicare? Nescit homo, (inquit Salomon) utrum amore vel odio dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta. At Deus gloriosus, mutationes omnes immutabiliter uidet: quippe quia illi præsentissima sunt omnia. Ille ego solus iudicare potest secundum ueritatem. Sed ne uideamur euadere, dico quod neque secundum presentem iustitiæ statum, homo de se ipso potest rectè iudicare quod bonus sit. Nonnullis experimentis, utique; concipere quisque potest, se se in Dei gratiam receptum esse, ut potè cum letalis culpæ non est conscius sibi ipsi, cum percipit diuinas delectationes, contemnitque

Ecc. 9.

terrenas, cum nihil supra, nihil contra, nihil item æque ac Deum cognoscit se se diligere. Hæc enim diuina dilectio, est manna illud absconditum, quod nemo nouit, nisi qui accipit, iuxta Apocalipsim Ioannis. Attamen, cum omnibus etiam hisce coniecturis, exactè, & certè; citrà reuelationem, nullus uimquam sciuit, scire uel potuit, se se esse Deo charum, iustum, pium, bonum, quantacumque diligentia rimulas proprii cordis peruestigari. Audi Dauidem clamantem. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me domine. Et tamè de seipso dixerat. Tota nocte exercitabar, & scopebam spiritum meum. Audi & Paulum. Nihil mihi conscius sum. Sed non in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat me, dñs est. Audi Iobum. Neque reprehendit me cor meum in omni uita mea. Si tamè iustificare me uoluerò, os meum condēnabit me. Si innocentem me ostenderò, prauum me comprobabit. Et alibi: Verebar opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Et iterum. Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Tam multæ sunt cordis hominum latebræ, tot antra inscrutabilia, ut nisi Deus illius intimam introspeciat, de quo scribitur, Discretor est cogitationum & intentionum cordis; Et pertingit usque ad diuisionem animæ & spūs, compagum quoque & medullarum, à nemine possit usque ad profunda penetrari. An mali sumus, utique sciri potest. Nā peccatum, bonum commutabile respicit, quod utique ipsi cognoscimus: at uera uirtus, & perfecta bonitas, neminem inhabitat sine diuina grā, & sine spū sancto. Quis autè est adèd acuti, clarique intuitus, ut diuinum illud lumē tanti splendoris, quo anima perpendit, uidere possit? Diuinam gratiam nemo exactè nouit participare se se, qui & Deum non magna ex parte cognoscat, gratiæ largitorem: qui & cum ipsa grā hominem replet, illo dicente. Ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Scriptum est autem de Deo. Lucem habitat inaccessibilem. Eriterum. Ecce Deus magnus, vincēs scientiam nostrā. Quis est ergo ille, qui gloriari

Apo. 22.

Ps. 18.

Ps. 76.

1. Cor. 4.

Iob. 24.

Iob. 9.

Ibidem.

Heb. 4.

Ibidem.

Ier. 14.

1. T. m.

Iob. 36.

riari (nisi temere) possit de diuina grā? Audite Iobum. Si venerit ad me, non uidebo eum, & si abierit, non intelligam. Adde, quod bonarum mentium est, agnoscere culpam, ubi non est culpa. Vnde si citra reuelationem quæspiam asserat, se se nullo peccato mortali teneri, credo ego, quod iam incurrit peccatum superbiæ, atque iactantiæ, & etiam falsi, asserendo quod nescit. Et hoc ni fallor, intellexit Ioannes dicens.

1. Ioan. 1. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Neque enim de peccato quod ueniale vocat, sermo est loco illo, sed de peccato mortali. Potest esse, ut aliquis diuina gratia, nullo peccato mortali teneatur: At nemo id debet asseuerare, nisi & illi Deus id reuelarit, quoniam aliter sciri non potest. Nemo itaque se se probet, & innocentem existimet coram Deo, sed potius quisque dicat. Vias meas in conspectu eius arguam, ponam coram eo iudicium meum, & os meum replebo increpationibus. Versetur ante oculos nostros imago futuri iudicij, & ascendet homo aduersum se ante faciem suam, atque constituto in corde iudicio, adsit accusans cogitatio, testis conscientia, & carnifex cor: in de sanguis animi confitentis per lachrymas profluat, postremo, ab ipsa mente talis sententia proferatur, ut indignum se se quisque existimet gratiæ Christi Iesu. Hac enim cautela nulla securior. Vnde cum & proximis remedia spiritalia adhibere curamus, securiore via & modo id fiat, morbum pestilentiore esse quam sit, supponendum est. Siquidem quod grauiori egritudine opitulatur, & leuiori multo magis proficit ad medelam: quam in iudicando atque diffiniendo, secus sit agendum, ut dictum est paulo superius. Reuertamur modo vnde diuertimus. *Thesaurizans tibi iram, in die ire, & reuelationis, & iusti iudicij Dei.* Deus tibi ò Iude quæ omnia præstitit, inquit Paulus, quæcunque ad salutem vel necessaria, vel expedientia fuerant, bonorum atque malorum notitiam tradidit, tulit legem, tantam exhibuit tolerantiam, inuitauit sepius ad respicientiam, diem quoque terribilem extremi iudicij comminatus est per Prophetas; Non fecit taliter omni nationi: neque, n. iudicandos esse omnes homines, nouerunt Gentium Philosophi, quorum magna pars animorum immortalitatem, ne dicam corporum rediuuiam uitam, ignorauit. At tibi omnia hæc agnita sunt, ut ad meliorem frugem posses reuocari. Quoniam ergo contumax esse perseueras, coaceruas tibi iram in die illa diuini furoris, super te effundendam. Non meminit diuini iudicij, cum Gentes alloqueretur Apostolus, turpitudine vitij illas vnicè, tanquam generosi animi abstertere voluit à vitio. At Iudæos timore penæ coerces ut duos & improbos, propterea diem ire uocat, ut terreantur. Estque uox prophetæ, Dies, ire, dies illa, dies calamitatis, & miseriæ. Diem uero reuelationis, ut intelligant, turpissima eorum facinora fuco hipocrisis tecta, velataque omnia omnibus Gentibus, quod confundatur atque erubescant, esse reuelanda, atque palam manifestanda. Illuminabit abscondita tenebrarum, & reuelabit consilia cordium, inquit alibi Paulus. Et Daniel. Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Ioannes quoque. Iudicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum. Hinc Dies appellatur, non pro temporis qualitate, sed pro occultorum manifestatione. Iudicium dñi sicut merides, dixit Propheta. Equum enim erit, ut vniuscuiusque acta coram tribunali diuinæ iustitiæ publicè discutiantur, quod uniuerso orbi innotescat, quam iuste & clementer Deus ipse iudicabit probos, & improbos. *Diem postremo iusti iudicij Dei* appellat Apostolus, ut sciant, tunc nullatenus illis esse parcendum. Horrendum enim est die illa, incidere in manus dei uiuētis. Proculdubio omnes, via dñi misericordia & ueritas. Iustitia enim & pax osculatæ sunt. inquit Psaltes. Vnde in uniuersis Dei optimi maximi operationibus, continenter inueniuntur hæc duo, mīa, & iustitia. Namque cum impium iustificat, quod diuinæ gratiæ tm, vel mīa, videtur adscribi posse, iuxta illud. Iustificati gratis per gratiam ipsius, & iustitia ipsa apparet, quæ promissa

Iob. 9.
1. Ioan. 1.
Iob. 13.
Psal. 147.
Soph. 1.
1. Cor. 4.
Dan. 7.
Apoc. 20.
Psal. 36.
Hebr. 10.
Psal. 34.
Psal. 124.
Rom. 3.
Rom. 3.

promissa seruat, iuxta illud. Ut iustificeris in sermonibus tuis. Et deinde relaxat facinora propter dilectionem. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cum damnat reprobū, quod diuinæ iustitiæ tantum adscribendum censeretur, iuxta illud. Iudicium sine misericordia fiet: Et mīa est, quæ punit citra condignum. Psaltes dicente. Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nras retribuit nobis. Et Hieremia. Misericordiæ domini, quia non fumus cōsumpti. Nunquā ergo misericordia iustitiam præcludit, neque iustitia excludit mīam. Veruntamen, appropriatæ quædam misericordiæ magis, quædam magis iustitiæ adscribuntur. Iustificatio misericordiæ. Condemnatio iustitiæ. Hoc seculum mīa, extremum iudicium iustitiæ. Hoc itaque est illud, quod Paulus diē illum appellat diem *iusti iudicij Dei*, *Qui reddet unicuique, secundum opera sua.* Nunc, non redditur unicuique, sed opera sua. Via enim impiorum purgatur in hoc seculo. Bene est omnibus, qui prauaricantur & iniquè agunt, quod admirabatur indignabundus ille & querulus Abacuh cum Hieremia. Quare respicis contemptores & taces, deo rante impio iustiore se? Lacerata est lex, & non peruenit usque ad finem iudicium. Vnde demum Tragediam illam Epicurus excitauit, ut Deum negligere res humanas cōcluderet: quæ innumeris philosophasti (absit. n. ut philosophos appellem qui diuinam prouidentiam è medio tollere nō erubescunt) sequuti fuerunt. Videbat enim Epicurus, bonis aduersa semper accidere, malos è contra beatos esse: Innocentiā minus tutam, scelera impunè committi: Cumque, non intelligeret, prosperitatibus malos allici ut conuertantur, aduersitatibus exerceri bonos, ut ad diuinā ardentius erigantur, iuxta illud. Multiplicate sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt: Et mala quæ in hoc mūdo nos præmunt, ad Deum nos ire cōpellunt, immatura nece rapi bonos, ne malitia immutet intellectum eorum: diu uiuere improbos, quo uitij tandem saturi, fastidio saltem respiciant. O craf-

Psal. 50.
Luc. 7.
Iac. 2.
Psal. 102.
Trem. 3.
Hier. 12.
Abac. 1.
Psal. 15.
sam ignorationem. Hisce rationibus ergo *ἀθεος & ἀνομος*, existimauit nullam esse prouidentiam. Tunc itaque inquit Apostolus, cum aduenerit dies ille nouissimus, non erit, ut angatur quisquā de diuina prouidentia atque iustitia, *Reddet enim Deus illa die secundum opera sua.* Quod cum futurum crederet Psaltes, recinit. Mei autem penè moti sunt pedes. penè effusi sunt gressus mei, quia zelauit super iniquos, pacem peccatorum videns. Hoc enim labor est ante me, donec intrè in sanctuarium domini, & intelligam in nouissimis eorum. Multa ergo hic relinquuntur à Deo impunita, in extremo iudicio usque ad nouissimum quadrantem iudicanda. Bonis enim bona, melioribus meliora, malis mala, peioribus peiora, retribuēt: quod pollicitus olim Christus fuerat cum diceret. In quamensura mensi fueritis, remetietur uobis. Quod quidem intelligitur, non quo ad æqualitatem mensuræ secundū quantitatem, quoniam ut dictum est, punit citra condignum, & præmiat ultra condignum: Sed quo ad æqualitatem mensuræ, secundum proportionem, vel proportionalitatem. Qui enim plus peccauit, plus punietur, qui minus, minus, qui magis piè vixit, amplioribus premijs locupletabitur, & minoribus qui minus: scribitur enim. In domo patris mei, mansiones multæ sunt, Et stella differet à stella in claritate, pro his qui piè Deū coluerunt: Et pro reprobis. Quamtu glorificauit se, & in delitijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Et iterum. Secundum qualitatem delicti, erit & plagarum modus. Hoc est quod vult dicere Apostolus. Intelligis autem Pauli verbum? *Reddet unicuique, secundum opera sua.* Non tantum itaque recipimus diuinam gratiam, sed & illi coagimus atque cooperamur. Opera bona non tantum sunt Dei, sed & nostra: Si Dei non sunt, ut quid illi gratias agimus? Si nostra non sunt, ut quid pro illis remuneramur? Tria sunt operum nrorum genera, cogitare, velle, perficere. Cogitare, operatur Deus in nobis sine nobis. Immittendo. n. bonā cogitationem nos præuenit. Velle, operatur

Psal. 72.
Psal. 82.
Luc. 6.
Ioan. 14.
1. Cor. 15.
Apoc. 18.
Dent. 25.

in nobis, sed nobiscum: immutando. n. malam voluntatem illam, sibi vltro ne nostro, iungit consensu. Perficere operatur in nobis per nos: ministrando. n. consensui facultate; mper apertū opus, internus opifex innotescit. Ita inquit Diuus Bernardus, de libero arbitrio, vt à Deo sit nra salutis exordium, non p nos vtique, nec nobiscum: At consensus & opus, & si non ex nobis tanquam ex nobis, non iam tamen sine nobis. Gratia Dei mecum. nō dicit in me, sed mecum. Hinc hortatur Paulus. Dum tempus habemus, operemur bonū. Et in testamento veteri Spiritus sanctus. Quodcunque potest manus tua, instanter operare. Diuus etiam Augustinus, expressissimè de Ecclesiasticis Dogmatibus, quatuor opera, uel actus posuit. Inuitare, acquiescere, adipisci, perseuerare. Primus est Dei tantum. Secundus nostrę potestatis, Tertius item est Dei tantum. Quartus, Dei & hominis, licet principalis Dei q̄ hominis. Manet itaq; ad querendam salutē arbitrij nri libertas, sed admonente prius, & inuitante Deo. Ecce primus actus. Vt acquiescamus autem saluari inspirationi, nostrę potestatis est. Ecce secundus. Vt adipiscamur quod cupimus, diuini est muneris. Ecce tertius. Vt non labamur in adepto salutis munere, sollicitudinis nostrę est, & celestis pariter adiutorij. O catholicam declarationem. Rectè autem adiutorium nominat, iuxta orationem Dauidis, Adiuuans nos Deus salutaris noster. Qui. n. adiuuari postulat, per seipsum fatetur aliqd operari. Neque enim mortuus adiuuari peteret: tamen in opere, primas tribuit adiuuanti: Diuinum ergo adiutorium efflagitantes, nec ingrati sumus gratiæ à qua adiuuamur, nec liberū arbitrium mortuum dicimus, licet infirmum. Si enim mortuū est, & nihil agimus, quomodo dicit Ioannes; Omnis qui habet hanc spem, sanctificat se? Quomodo dicit Paulus. Si quis emundauerit se à vitijs, erit uas utile, sanctificatum dño: Audis: Sanctificauerit se. Emundauerit se. Quomodo toties Christus. Couertimini. Surgite. Accedite. Agite. Venite. Penitemini? Hęc

intelligi non possunt, nisi non nihil & nos operemur. Hoc ergo in causa est, cur Apostolus dicat opera nra. *Reddet* (inquit) *vniciuique secundum opera sua.* Opera autem dicit, nō opus. Opus est, credere in Christum. Hoc est opus Dei (dicit Christus), vt credatis in eum quē misit illē. Non ergo fat est hoc vnum opus, fidere Christo, oportet & operari alia opera. Fides sine operibus, motua est. Non omnis qui dicit mihi dñe domine, intrabit in regnum celorum. Iniqui regnum Dei non possidebunt, inquit Apostolus. Neque fornicarij, neque adulteri. At christianorum plurimi, qui Christo fidunt, iniqui sunt, & fornicarij, & adulteri. Illi itaq; regnum Dei non ingredientur, sed iudicabuntur ad gehennam. Immo eo grauius ceteris qui Christo non crediderunt, quo par est vt seruus sciens uoluntatem dñi sui, & non faciēs, plagis uapulet durioribus, Petro dicente. Melius erat eis, uiam veritatis non cognouisse, q̄ post agnitam ueritatem retrorsum abire, ab eo quod traditum est illis sancto mādato. Quod si dicas. Scriptum esse. Qui credit, non iudicatur. Hic est illius uerbi genuinus sensus. Non iudicabitur, quasi non crediderit. Profecto enim infidelitatis non arguetur, qui in Chr̄m crediderit, sed ideo condemnabitur, q̄a fidem non fuerint pia opera comitata. Quomodo & illud intelligitur. Si nō uenissē, & locutus non fuissē eis, peccatum non haberent. Neq; n. intelligitur quod absolutē peccatum non habuissent Iudęi. Si Christum non de celo uenisset ad terras, atq; coram illis non tot signa fecisset, sed peccatum infidelitatis non habuissent, excusationem. n. prætendere potuissent ignorationis, si non credidissent in eū: non inde tamen sequitur, vt absolutē de omnibus peccatis potuissent excusari. Potest & aliter uerbum illud intelligi. Qui credit, non iudicatur. Iudicio scilicet condemnationis, nisi præcesserit iudicium examinationis. Quo contra dñ. Qui non credit, iam iudicatus est. Neq; enim nō credentium causa discutientur in iudicio, vt Diuus Gregorius, inquit, Sed à conspectu iudicis iam præiudicati, eis redargu-

Mar. 1.
Ioan. 6.Iac. 2.
Matt. 7.

1. Cor. 6.

Luc. 12.

2. Pet. 2.

Ioan. 3.

Ioan. 16.

Ioan. 5.

redargutionis indigni, cum damnatione suę infidelitatis abscedent. At fidelium causę, qui christianę fidei quā professi sunt, opera non adiunxerint, examinabuntur his uerbis. Esuriui em & non dedistis mihi manducare. Sitiui, & non dedistis mihi bibere. &c. Nota uerbum illud enim, quod causę redditur condemnationis. Non ergo quia Deus uoluntate sua te reprobavit, aut odio habuerit, condemnaberis. Quantum in medico est, sanare uenit ægrotum. Misit Deus filium suum vt saluet mundum, non vt condemnet mundū, sed ipse se interimit, quod pręcepta medici seruare non uult. Ex ipso saluari nō uis. Ex te ipso iudicaberis. Hęc Augustinus super Ioannem. Potest & tertio modo declarari. Qui credit, non iudicatur, eo modo quo & declaratur uerbum illud. Qui crediderit, saluus erit. Fide scilicet formata, quę charitatem complectitur, estq; ferax operum, quę Apostolus alibi expressit. Fides quę per charitatem operatur. Huic autem fidei non opponitur tantum infidelitatis error, sed quodlibet peccatum quod mortale appellant. Qui itaq; sic crediderit, non iudicatur ad gehennam: saluabitur, ascendetque cum benedictis, celesti gloria potiturus in eum. Omnia ergo uerum est, quod Apostolus dicit, redditurum esse Deum vniciuique secundum opera sua. Nanq; dicitur & his qui hac fide formata, operibusq; fuerint conspicui, & Deo chari, Venite benedicti patris mei, possidete regnum paratum uobis à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. &c. Ecce opera omnia fidem indicantia, de quibus Iacobus. Ostende mihi fidem tuam sine operibus, & ego ostendam tibi fidem meam ex operibus. O quā aptissimum flagellum ad illos cedendos, qui meritis operum detrahent impudentissimè, & impijssimè. Venite benedicti: Esuriui, & dedistis mihi manducare. &c. Vita itaque æterna, non aded donum est, quin sit etiam nostrorum operum merces, corona, & stipendium. Ecce iustum Christi iudicium, Possidete, paratum uobis regnum. Esuriui enim & dedistis

mihi manducare. &c. Assignat causam. Non cur præparatum sit regnum, aut prædestinatum ante sæcula, illius enim æternę prædestinationis, nulla est causa vt reor, nisi diuina uoluntas, intelligite docti. at reddit causam cur admissi simus ad regni illius possessionē. Quia (inquit) Esuriui, & dedistis mihi manducare. &c. Sed quis quæro apertior Pauli nostro? *Reddet* (inquit) *secundum opera sua.* Non dicit dabit, donabit, reddet, retribuet, quasi pro iam merito præmio. Parabola quoque illa uinitorum refert, dixisse patrē familias procuratori. Voca operarios, & redde illis mercedem. Saluator etiam discipulos hortabatur, vt spe mercedis, ardentius operam nauarent diuinę legis obseruationi. Gaude & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in celis. Quin & in testamento veteri, Deus se se mercedem appellauit fidei uirtutumq; Abrahami. Ego ero protector tuus, & merces tua magnanimitas. Vbi est merces, agnoscitur debitum, non donum. Paulo dicente. Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Quid est enim merces, nisi meriti merces? Quid meritum, nisi mercedis meritum? Est & locus ille apertissimus Pauli, qui de seipso dicebat. Bonum certamen certauit, cursum consummaui, fidem seruauit. in reliquo reposita est mihi corona iustitię. Notate uerbum, non dicit, corona, uel gratia misericordię, quę reddet mihi, non dicit dabit: in illa die iustus iudex, nondicit misericors pater. In Apocalypsi quoque legitur. Ambulant mecum in albis, quia digni sūt. Absint ergo, absint procul à nobis, qui nullo nostro opere uitam æternam nos dignè promereri posse contendunt. Diuina gratia est radix meriti. Nullus unquam catholicus dubitauit de hac ueritate. Ipsa est enim aqua illa de qua Samaritidi dixit Iesus. Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquę salientis in uitam æternam. Nanque diuina spiritus sancti gratia, nō nostro merito in adoptionem filiorū Dei recipimur. Paulo dicente. Qui spiritum aguntur, hi filij Dei sunt. Et iterum. Accepistis spiritum adoptionis filiorū Dei.

1. Cor. 15
Gal. 6.

Ecl. 9.

Ps. 78.

1. Ioan. 1.

2. Tim. 2.

Zach. 1.

Matt. 17.

Esa. 45.

Ioel. 3.

50

Matt. 10.
Matt. 5.

Gen. 14.

Rom. 4.

2. Tim. 2.

Apoc. 3.

Ioan. 4.

Rom. 8.

R. 4.

Dei. Ipso autem iure adoptionis, hæredes sumus æternæ vitæ. Eodem testante. Si filij, & hæredes. Vnde hinc maxime Pelagium illum monachum detestamur, qui existimauit nos diuina gratia non egere, vt vitam æternam promereamur. Nanque nulla natura inferior, ad id quod est proprium superioris, per se scilicet, & per essentiam illi conueniēs, eleuatur propria virtute, sed eget virtute illius superioris, quæ illam ad se rapiat quoquomodo, & euehat. Luna enim, quæ ex se opacum corpus est, aded ut dicta sit à sapientibus terra magis, quàm cælum, non fit lucida virtute sua, sed ui solis eam illuminantis: cui soli natura conuenit lucere. Aqua itē, cui suapte natura inest frigiditas, calorem non suscipit nisi vi ignis, cui ex natura propria id competit, vt sit principium calidarum rerum, ac iccirco calidissimus. Deo glorioso, suapte natura competit æterna vita, qui est fons vitæ, & in seipso semper sua felicitate potit, vidēs seipsum, fruēsque seipso. Quomodo ergo homo operari vi ad talem, tantamque gloriam eleuari potest, nisi Deus illū suo auxilio ad se rapiat & assumat? Hoc auxiliū, gratia est, quæ nos illi charos facit, æque ac filios, vt dictum est. Gratia Dei itaque, est radix prima æternæ gloriæ consequendæ. At, & ipsa gratia spiritus sancti, voluit nos esse *συνεργούς*, hoc est cooperatores. Nos itaque sumus, qui diuina præuerti gratia, gratia ipsa, & nostris operibus illam comitantibus, æternam vitam promeremur. Si valorē operum attendas, quatenus ex nobis sunt, dic cum Paulo. Non sunt cōdignæ passiones præsentis seculi, nec operationes ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Possunt, (vt scholasticorum voce vtat,) congruē mereri æternā gloriam, at minimē ex condigno. Si tamen illa consideres, vt ex virtute spiritus sancti, per gratiam nos mouentis at que sursum agentis proficiuntur, & Dei nanque sunt, & nostra indiuiduē opera omnia. Dic cum Paulo. Non iniustus est Dens, vt obliuiscatur laboris uestri. O verbum aperuissimum. Iniustus esset Deus, inquit Apostolus, si obliuisceretur laborum nostrorum.

Obliuisceretur autem, si non remuneraret. Propterea addit. Nolite amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationē. Dic & cū Hieremia. Est merces operi tuo. Innumera sunt scripturarum testimonia per meritis æternæ vitæ defendendis. Salutem vestram operamini, inquit Apostolus. Inclinaui cor meum, ad faciēdas iustificaciones tuas, in æternum, per retributionem, inquit Propheta. Dominus quoque parabolicē operarium illū alloquens, cum quo fœdus inierat de denario diuturno, dixit ei. Tolle quod tuum est. Denarium illum non iam suū amplius esse dicens, sed operarij: Quid apertius? Cernere licet in Paulinis Epistolis, tot loquendū modos. Qui si merita dantes, explicari, aut etiam intelligi nequaquam possunt. An nescitis, quid hi qui in stadio sunt currūt? oēs quidē currunt, sed vnus accipit brauiū. Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinēt, at illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Certa bonum certamen, & apprehende æternam vitam. Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Labora sicut bonus miles. Curamus ad propositum nobis certamen. Aspiciebat Moyses in remunerationē. Accedentem ad Deum, oportet credere quia est, & inquirentibus se, remunerator sit: Expone tu omnia hæc loca, si nullum est meritum. Frigent omnia hæc Pauli uerba, nisi opera meriti habeant rationem. Non intelligitur mihi credere corona, brauium, merces, remuneratio, certamen, militia, sine merito, sine ratione stipendij. Vanæ sunt cōparationes istæ, si uita æterna donatur, sine meritis non redditur. Concludamus itaque cum Apostolo. Dignos nos fecit, in partem fortis sanctorū in lumine, & transtulit in regnum filij, cuius sumus hæredes: natura digni non sumus. Quis enim prior dedit illi, & retribuet ei: at gratia digni efficiuntur. Quo perbellē conciliantur loca illa inter se, prima faciē tam aperte pugnantia. Coronat te in misericordia & miserationibus. Rēposita est mihi corona iustitiæ. Reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt.

Hebr. 10.

Hier. 31.
2. Cor. 5.

Ps. 118.

Matt. 20.

1. Cor. 9.

1. Tim. 6.

2. Tim. 2.

Ibidem.

Hebr. 12.

Hebr. 11.

Ibidem.

Coloss. 1.

Rom. 11.

Psal. 102.

2. Tim. 4.

sunt. Saluabitur innocens, saluabitur autem à munditia manuum suarum. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiā saluos nos fecit. Retribuet mihi dominus, secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi. Gratia dei uita æterna. Misericordia domini locum faciet vnicuique, secundum meritum operum suorum. Pro nihilo saluos facies illos. Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Ego curro non quasi in incertum. Qui bona egerūt, ibūt in vitam æternam. Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite serui inutiles sumus. Voca operarios, & redde illis mercedem. Translati sumus per Christum de morte ad vitam. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Ne dicas in corde tuo propter iustitias meas introduxit me dominus, vt terram hæc possiderem. Portio mea domine in terra viuentium. Et alia quàm plurima: Rogo enim quæ pugnatia maior? Si ergo spiritus spiritui non contradicit. concilianda sunt omnia, vt nec gratia meritum tollat, nec meritum gratiam, modo prædicto. Non derogamus autē Christi glorioso triumpho atque merito, nostra prædicantes merita, vt blaste rare solent in gratiam plebeculæ conciliandæ theologi isti scripturarij. (Libet enim noua monstra nouo nomine appellare.) Fatemur Christum, vnicē sine nobis meruisse regni cælestis primū occlusi reserationem, pro omnibus hominibus, tanquam summus ille Pontifex, qui per proprium sanguinē introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta, iuxta Paulum. At ianua apta, & nobis contendendum est, vt illuc ingrediamur. Mortis & inferni inuictus ille triumphator, iter nobis omnibus patefecit. Ad uitam notas mihi fecisti vias vitæ. inquit Propheta. Et iterū. Ascendit ante eos pandens iter, rompheam amouit: quæ nobis obsistere poterant, sustulit omnia: ex nobis erit si non ingrediemur. Conatus ergo illi nostri, pro ingrediendo regno, merita sunt. At nisi ipse fores aperuisset primū, nullus unquam quouis merito

Rom. 11.

Iob. 22.

Tit. 3.

Psal. 17.

Rom. 6.

Ecl. 16.

Psal. 65.

Rom. 9.

2. Cor. 9.

Ioan. 6.

Luc. 17.

Matt. 20.

1. Ioan. 3.

Matt. 19.

Psal. 118.

Hebr. 0.

Psal. 25.

Mich. 2.

illuc ingredi potuisset. Longē pluris est, ianuam aperire, quàm ea aperta ingredi. Inditio sunt patres illi sanctissimi, qui ante Christi Iesu mortem, omnes uita functi, ad tenebras infernæ regionis descendebant: quoniam nemini eorum patebat aditus ad regnū, nōdum referatis paradisi foribus, illucque ducis illius potentissimi aduentum preestolabantur; passione siquidem Christi credita, atque preuisa, à peccatis omnibus ipsi expiati erant: quæ alioquin illis fuissent impedimento personali ad ingrediendum, etiam aperto ostio. At nō potuit amoueri impedimentum nature, totius omnium hominum, nisi iam Christo passo. Illud autem erat ianuæ celestis clauis: iam itaque post Christi mortem, reseratum regnum cælorum, vim patitur, & violenti rapiunt illud. Illi scilicet, qui pijs, sanctisque operationibus, vim inferunt carni & concupiscentiæ: Quæ uiolentia primū non erat satis, cum clausæ essent fores. Ecce ergo nostrum meritum. Adde tamen, quod neque citra Christi meritum, nostra opera merita sunt: quandoquidem sine pura in eum fide, (vt diximus) casta, vanaque sunt vniuersa hominū opera: & omnis meriti gloria, illi adscribenda est, per quæ gratis iustificati sumus, vt mereamur. Vnde cum Paulo dicit vnusquisque nostrum. Viuo ego iam non ego, uiuit autem in me Christus. Mereor ego, iam non ego, meretur autem in me Christus, vsque ad omnem hipobolam. Nanque non modo fatetur ecclesia orthodoxa, aperuisse cælos Christum, sed & illum vnicē meruisse nobis omnibus sine nobis, primam gratiam baptismalem, & remissionem omnium peccatorum. Quam iam apertum cælum, ingredi possimus. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, dicebat Ioannes, non pro nostris autem tantum, sed & pro totius mundi: quo ad sufficientiam scilicet. Cum baptizamus, vnico Christi merito, delentur peccata omnia: nihil cooperatur nostra voluntas, nisi in adultis baptizatis: non modo etiā hæc primam gratiam meruit Christus, sed ad gratiam secundam, penitentiale scilicet, quæ habetur post lapsum in peccatorum

Mat. 11.

Gal. 2.

1. Ioan. 2.

catum mortale. Licet enim operemur, nos ipsi recipientes ad impetrandam gratiam de congruo, meritum tamen Christi est totalis causa de condigno ad illam obtinendam. Primam gratiam nobis meretur sine nobis, secundam non sine nobis: nunquam ergo meremur sine Christo. Christus autem nobis meretur in terdum, etiam sine nobis. Tantum abest, ut Christi gloriam imminuamus, vel tantillum. Neque enim verbum Esaie ignoramus, quo dicitur. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine: quandoquidem licet in operibus dux sit Deus per Christum Iesum, homo, comes indiuiduus, summa tamen omnium Deo adscribi debet per Christum Iesum: ut qui gloriatur, in domino gloriatur. Sed nolumus homines pigritare, torpescere, ut de Christi merito securi, sibi adblandientes, negligant bona opera. Paulus enim Apostolus hortatur. Cum timore, & tremore salutem vestram operamini. Cur cum timore & tremore? Cum securitate dicendum fuerat. Si Christus totum efficit quo ad meritum spectat: Si Christi merito saluantur omnes. Si nullatenus homo meretur, si nemini laborandum est. Si fiat fidei Christi meritis? idcirco ergo cum timore, & tremore adiectum est: quoniam nisi merito Christi cooperare voluerimus, nequaquam salutem aeternam consequi poterimus: quo ad nos spectabit, incassum mortuus erit Christus: neque enim sui meriti erimus participes, nec esse poterimus: qua ratione etiam dicitur in Psalmo. Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Remissa enim securitas, culpas fouet & auget: at timor delicta semper excludit. exultatio citra timorem negligens redditur, illi sociata, caelestem reuerentiam atque obedientiam parit. O quantam fenestram aperuit vulgo ad impietatem, haec vox aquilonis, Christus meruit pro nobis omnibus, fidamus illi & suo merito, atque salui erimus. Freno, freno opus erat non calcaribus: aqua, aqua ferre oportebat non oleum: sunt nimis prona ad torporem omnium vulgariu corda. Nimirum, heu nimium de diuina misericordia presumimus omnes:

Certe haec non ignorastis, ut quid ergo in plebem vestram irruocabili prauitate ad omnia flagitia propensam disseminastis, inanes esse conatus nostros? una Christi ope omnes saluatos iri, qui misericordiae fons est, qui cognouit figmentum nostrum, & recordatus est, quia puluis sumus? Quem pietatis fructum, dicite quaeso, peperit haec uestra tragedia, nisi segnitatem, relaxationem, licentiam peccandi, diuinam iustitiam contemptum, neglectum omnis sanctae sollicitudinis? O pestilentissimos antichristianae theologiae magistros. Reddet, reddet Deus vobis secundum opera uestra. Tunc iustitiam agnoscetis, qui nunc non nisi misericordiam agnoscere voluistis, quo licenter viuere possitis pro libidine. Hoc est ergo quod Paulus edocuit, ut finiamus. Reddet Deus unicuique secundum opera sua. Explicat autem particulatim, & quibus reddet, & quae. His quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionem quarunt. vitam aeternam. Potest dupliciter legi: Primo sic. His quidem, qui per patientiam boni operis quarunt gloriam, honorem, & incorruptionem, aeternam vitam, supplendum est, reddet. Secundo. His quidem, qui quarunt aeternam vitam, per patientiam boni operis, reddet gloriam, & honorem, & incorruptionem. Et haec lectio placet magis. Sed prima planior est: O desides & inertes: expurgamini, ne sola fide putate uos iri saluatos: ne item solis opibus, cum fide patientia uobis necessaria est, ut promissiones haereditare valeatis. Ne fatigemini animis uestris deficientes. In patientia uestra, possidebitis animas uestras, dixit Christus. Unde & terrae feraci atque fertili, illos comparauit, qui fructum afferunt in patientia. Undique imminet pie Deum colentibus tentationes, perturbant aduersitates, detractiones mouent, frangunt infirmitates: magna ergo patientia opus est his, qui Deo seruire cupiunt: ut scilicet usque in finem perseuerent, ut non aspiciant retrò ob difficultatem cepti itineris, ut non desperent, quia illis merces in praesenti vita non redditur, ut patienter expectent coronam illam lapidum

Heb. 10.
Heb. 12.
Luc. 21.
Luc. 8.

pidum pretiosorum, ut fideles sint usque ad mortem, & tunc dabitur eis coronam uitae. Hoc est ergo quod Apostolus dicit. Secundum patientiam boni operis. Plus enim egent patientia boni quam mali in hoc seculo neque. Unde Paulus hortabatur, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in autorem fidei, & consummatorum Iesum. Non enim qui inceperit, sed qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Non incassum autem adiecit hanc particulam Paulus de patientia, & perseuerantia, quod necessaria sit, ut scilicet Iudaeos pungeret, qui de lege sibi frustra adblandiebantur. Lex enim sicut ad salutem, ita est inefficax ad perseuerantiam sistam. Neminem ad perfectum adduxit lex. Docet perseuerantia opus esse, sed vires non largitur perseuerandi: aliud de petere eas oportet a gratia Christi Iesu. Neque enim nos ipsi ex nobis possumus perseuerare in bono: liberum enim arbitrium hominis suapte natura variabile est, de bono in malum, de malo in bonum: quod ergo immobiliter adhaereat bono, quod est perseuerantia, oportet, quod ex immobili aliquo mouente nanciscatur, videlicet ex Deo. Omne enim mobile variabile, ad hoc quod immobiliter & inuariabiliter sistat, figuratque in vno, eget mouentis inuariabilis ope. Hinc est quod perseuerantia petitur a Deo, tanquam Dei donum. Perfice gressus meos in semitis tuis, & non moueatur vestigia mea. Fiat manus tua super virum dexteram tuam, quem confirmasti tibi, & non discedimus a te. Confirma hoc Deo quod operatus es in nobis. Adulatio autem esset & irrisio, a Deo petere quod ipse non daret. Paulus autem dicit. Deus pater noster exhortetur corda uestra, & confirmet in omni opere & sermone bono. Petrus quoque, Deus omnis gratia, qui vocauit vos in aeternam gloriam suam, ipse perficiet, confirmabitque, soli dabit. Patientia ergo boni operis, perseuerantia est, quam quisque semper petere debet a Deo, vel peccator, vel iustus. Nemo enim est qui non dicere teneatur. Et ne nos inducas in tentationem. Haec autem oratione petitur perseuerantiae donum, sicut annotauit egregia san-

Heb. 12.

Mat. 24

Heb. 7.

Psal. 16.

Psal. 79.

Psal. 67.

2. Thes. 2.

2. Petr. 5.

Mat. 6.

ctissimus Ciprianus. Et post eum. Augustinus in libro de bono perseuerantiae. Quod autem dicit hic Apostolus.

Gloriam, honorem, & incorruptionem querentibus. Adhuc Iudaeos extimulat, qui opera sua faciunt, ut uideantur ab hominibus. Illi ergo iam receperunt mercedem suam, sed qui intuitu gloriae illius nunquam interiturae, honorum illorum immortalium patienter, perseueranterque pijs operibus incumbunt, his pro mercede retribuatur aeterna vita. Tria autem dicit, *Gloriam, honorem, & immortalitatem*, vel incorruptionem. Quae gloria maior illa? Iusti fulgebunt sicut Sol. Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. Estis ciues sanctorum & domestici Dei: Venite benedicti patris mei, possidete paratum uobis regnum. Quem honorem, ille honor non antecellit? Eritis sicut angeli Dei in caelo. Nescitis quoniam angelos iudicabimus? Et transiens ministrabit illis. Statuet oues a dextris. Regnant ipsi cum agno, & agnus cum illis. *Gloriam autem, & Honorem* nominant scripturae sacrae, quae haec bona praeter ceteris sunt curae mortalibus, sed bona illa, meliora incomparabiliter erunt: At nomine praecleariori non poterant significari. Cum autem *Incorruptionem* addit, corporum immortalitatem intelligit, quam post resurrectionem scriptura sancta beatis pollicetur.

Dubitabis fortasse propter uerbum Pauli. *His qui per patientiam boni operis gloriam, honoremque, & incorruptionem quarunt, reddetur aeterna vita.* Num Deo non est seruiendum, absque mercedis intuitu? Num mercenarij non uolunt perantur in Euangelio Ioannis? Quomodo ergo illi remunerantur, qui pijs operibus incumbunt hac intentione, ut aeternam vitam consequantur? Sine premio utique Deo seruire non potest: at sine intuitu premij seruiendum est. Non id te perturbet, qui mercedis temporalis desiderio & spe, Deo famulatur, is mercenarius est, quem in Euangelio Ioannis, vituperabilem condemnabilemque ostendit Christus. At spes aeternae uitae consequendae, quomodo potest nos efficere vituperabiles? quandoquidem spes ipsa, quae uirtus est, & anchora nostrae salutis, ut dixit

Nat. 6.

Mat. 13.
Psa. 20.

Eph. 2.

Mat. 25.

Mar. 12.

1. Cor. 6.

Luc. 12.

Mat. 25.

Apo. 22.

Ioan. 10.

Heb. 6.

H. 11. Apostolus, quid est aliud q̄ mercedis illius inuisibilis expectatio? Moses aspicebat in remunerationem, ut supra dicebamus. Dauid quoque dicebat. Inclinaui cor meum, ad faciendas iustificationes tuas in eternum, ppter retributionem. Quid immoror? Christus Iesus hortatus est, vt spe mercedis illius operemur ardētius. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in celis. Et vt aliquando concludā, requere aperiā: Quid est æterna uita nisi Deus? Ille est nostræ felicitatis obiectū, immo ipsa felicitas, ipsa merces. Qui ergo ad mercedem illam respicit, ad Deū ipsum inhiare uidetur. Amicorū autem est, quod quarant inuicem vnus alio perfrui. Hinc Paulus, Cupio (inquit) dissolui, & esse cum Christo. Et Dauid. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Qui ergo uerē Deum diligit, id præ oculis habet semper, vt illuc perueniat quod tendit. Non habemus autem hic ciuitatem permanentē, sed futuram inquirimus. Futuræ ergo intuitu operatur, & per patientiam boni operis, beatitudinem illam expectat. Tantum abest, vt à charitate deficiat: deficeret siquidem, si mercedē poneret finem Dei quem amat: qm̄ amicus sui gratia diligit, non alterius: At si merces finis statuatur, ipsius est finis, non vltimus: vltimus. n. Deus est, cui felicitate illa coniungimur. Quo deficit? quin potius, quomodo non perfectē Deū amat? A tñone omnino mercenarij dicemur (quod utique est infame nomen) postquam intuitu mercedis Deo famulamur: Cum de re constat, non est uis faciēda de nominibus. Non enim res sermone, sed sermo rei debet esse subiectus. At si noūm tantam habes rationē, dic, nos nequaquā uerē esse mercenarios appellandos, qm̄ æterna uita non adeo merces est, quin sit magē hæreditas. Filij ergo sumus, non mercenarij. Hinc oramus. Pater n̄r qui es in celis, sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuū. Non dicimus merces tua. Nobis. n. iure adoptionis potius q̄ seruitutis, debet regnum celorū. Paulo dicere. Si filij & hæredes. Rō quoq; prima

debiti est diuina promissio. Propter q̄ & ipse dicebat. Patientia uobis necessaria est, vt uoluntatē Dei faciētes, reportetis promissiones: non mercedē appellans, sed promissionem, æternam illam uitam. Sicut & terram illam hebreorū, noluit alio noīe appellari Deus, q̄ terrā promissionis, vt non alio iure, non alio debito datam Iudeis fuisse intelligeres, nisi iure diuinæ promissionis. Est enim Deus uerax. & non pōt semetipsum negare. Non debebat Iudeis Deus, etiā cum promississet: at sibi debebat, quia promiserat. Ita ergo uita æterna nobis debetur, non adeo tanquā merces seruis, quin & magē tanquam filijs predestinata atque promissa hæreditas: Et cum piē Deum colimus, debet Deus pmissa reddere. Non debet nobis, debet sibi: propterea, vt uitam æternam cōsequamur, quam promissit, largitur & gratiam, sine qua haberi ullo pacto nō posset. Vnde & gratiam diuinā nos Deo gratificantem, Apostolus arram vocat, & pignus glorię illius, & hæreditatis. Si gnati estis (inquit) Spū sancto promissionis, qui est pignus hæreditatis n̄ræ. Vt omnino uerum sit, nec tamen merita tollat, quod Diuus Augustinus dixit, Deū coronare in nobis dona sua. Contra Pelagium, qui merita humana sic p̄dicabat, vt ea ex semetipso habere homines diceret. Scriptum est. n. Quid habes homo quod non accepisti? Et si accepisti, quid gloriaris quasi nō acceperis? Et iterum. Oē datum optimū, & oē donum perfectum, desursum est, descēdens à patre luminum. Vnde & Ioānes p̄cursor dñi dicebat. Non pōt homo accipere quicquid, nisi fuerit ei datum de celo. Vtiq; de celo, vnde et uenit spūs sanctus, & Ch̄s Iesus, qui & ascendens in altum, captiuauit captiuitatem, & dedit dona hoibus. Nos. n. quamuis humana merita prædicemus, ipsa tñ Dei esse dona cognoscimus & confitemur: qm̄ meritū n̄r̄m ex Dei grā, non grā Dei ex merito n̄ro. Sed non ne debet meritis n̄ris merces illa? Vtiq;. Verum enim uero, longē plus merita n̄ra debēt Deo, q̄ nisi donasset, vt essent merita, nullo pacto fuissent nisi demerita. Coronat ergo dona sua, quia coronat merita n̄ra, quæ Dei

Hebr. 10.

Rom. 3.

Eph. 1.

1. Cor. 4.

Iac. 1.

Ioan. 6.

Eph. 4.

Dei utiq; opera sunt, & n̄ra. At ut merita sint, dei dono factum est, non merito n̄ro. Et ideo dicit P̄r ille sanctissimus, de Grā & libero arbitrio ca. 6. Si merita n̄ra sic intelligerent, vt etiā ipsa Dei dona esse cognoscerent, non est reprobanda ista sn̄ia: qm̄ uero humana merita sic p̄dicat, vt ea ex seipso habere hoīem dicant prorsus talia cogitāti, uerissimē d̄r, Dona sua coronat Deus, nō merita tua. Nota uerbum, Talia cogitanti, Pelagio hoc d̄r, quo intelligat deprimendū liberum arbitrium, qui prorsus ipsum extollere magna arrogātia nitebat. Hac. n. arte incessit semper ipse cum hereticis, vt contra Pelagianos ad Manicheos declinare uideretur, cōtra Manicheos itē ad Pelagianos. Neq; n. uirgam, quā in vnā partem deflexeris, ad rectitudinē reduces, nisi in aliā primū reflectat. Catholico ergo nō d̄r. Dona sua coronat Deus, non merita tua. Sed audi qd d̄r ab eodem Augustino. ca. 7. Nō Deus coronat merita tua tanq̄ merita tua, sed tanq̄ dona sua. Plurimū. n. interest inter hæc. Fatemur. n. hoc sermone, n̄ra esse atq; Dei opera, quæ merita dicuntur, & sunt. Nostra item merita coronari: uerum addimus, quod summa & gloria meriti, atq; coronæ tribuenda est Deo: quod quis vnquam negauit catholicorū? At primo illo loquēdi modo, negabatur merita nostra coronari. Ita ergo sit, vt uita æterna merces sit & donū, hæreditas & stipendium. Sequitur.

His autem qui sunt ex contentione. Qui scilicet non ignorantia, aut fragilitate, sed animi pertinacia contentiosē egerint contra Dominum, diuinæ eius gratiæ, obstinato resistētes arbitrio: quiq; iussa eius, quæ alioquin sanctissima esse nouerant, transgressi fuerint propria malitia, contententes ne uinceretur corū peruicacia à diuina bonitate. Cōtentio enim contra perseuerantiam, de qua supra dictum est, opponitur. Est ergo perseuerantia in bono, contentio pertinacia in malo. *Et qui non acquiescunt ueritati.* agnitæ, impunitatem suorum sibi facinorum promittentes: cum optime sciāt Deum iudicaturū esse orbē terræ in iustitia. Contra quod d̄r. Ne dixeris in corde tuo peccaui, & quid mihi accidit

Ioc. 5.

triste? *Credunt autem vel obediunt Iniquitati.* cuius sunt serui: quæ eos suo pondere ad alia peccata trahit, & pertrahit. Nam qui facit peccatum, seruus est peccati: His tanquā *Ira* retribuitur. hoc est ultio vel uindicta Dei: nimia eius patientia & expectatione acerbior facta. *Indignatio.* oīs orbis. Scriptum est. n. Pugna bit orbis terræ contra insensatos. Vel et sui ipsorum: discrutiat. n. doloribus, angoribus oppressi, uexati sollicitudinibus, indignē ferent, odioq; prosequuntur omnia in quibus primū oblectabantur: atq; seipsos, dicētes intra se p̄niam inaniter agentes, quid nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia? Quid contulit nobis? Lassati sumus in uia iniquitatis. *Tribulatio,* tā multiplex, tā grauis, vt cogantur desiderare mortē, sed mors fugiet ab eis, vt d̄r in Apocalypsi, quo in æternum crucient. Hæc autē potissimū erit tribulatio, qm̄ ministris scelerū, quibus se se circūdatus intus & foris conspiciant, ad eō terrebunt, vt sibi ipsis sint pauori atq; formidini: & si mori eos non esse impossibile, facillē p̄ dolore nimio redigerent in nihil. *Et angustia.* Animi. s. anxietas, qua ītestinis meroribus afflicti desperates prorsus, tabescunt, grauissimē torquebunt. & oē desiderū eorum peribit. Hæc ergo oīa pro delictorū qualitate effundent. *In omnē aīam hoīs operantis malum.* Quod additū est, vt potentissimi quiq; terreant. Neq; enim cōsules, neq; reges, neq; n. Cæsares effugere poterint diuinā ultionem, si mali operati fuerint. Scriptū est. n. de eo, Qui dicit regi apostata, qui uocat duces impios, non accipit personas principum, nec cognouit tyrannū cū disceptaret contra pauperē. Opus. n. manū eius sunt uniuersi: Magnū & pusillum ipse fecit, & equaliter est illi cura de omnibus. Considera autē, quod cū de his, qui bonis operib' patietur insudant, sermonē faceret, dixit. Deū redditurū illis esse uitam æternam. Nunc uero de impijs loquens, non inquit Deus illis reddet irā, indignationem, tribulationē, & angustia. Sed illis reddet, ira, indignatio, tribulatio, & angustia. Cur hoc? Magno mysterio id factum est. Indignū nanq; v̄r dicere, Deū qui fons est pietatis, uin-

Ioan. 8.

Sap. 5.

Ibidem.

Apoc. 9.

Iob. 34.

Ibidem.

tis, vindicare, vlcisciuē. Indignū esset ni si mulctarentur improbi: at & indignū est dicere, quod Deus illos mulctet. Dicit ergo eos oīno mulctandos, nec oīno mulctabuntur nisi à Deo. At Dei optimi maximi, cui proprium est misereri semper & parcere, voluit supprimere nomē: vt intelligas, ex te ipsonō ex Deo te perditum iri, Non te Deus creauit, vt damnareris, at tu teipsum damnasti, vel perdidisti: O improbē. Non Deus ex se excanduit in te, sed ex te: Nam, & cum condemnat, dolere dī Deus in sacris literis. Heu (inquit) consolabor de hostibus meis. Tantum abest, vt ex diuina illa bonitate, prædestinatur aliquis ī interitum: præscitur interitus, non prædestinatur à Deo. At salus vtiq; præscitur & prædestinat: & si dicere fas est, prius prædestinat, q̄ prænoscat. Est ergo li-
 teris sensus. *His qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira, & indignatio, reddetur, vel retribuetur.* Non dicit iram, indignationem, tribulationem, & angustiam. Sensus enim esse. Deus reddet. Vnde ergo reddetur? Ex seipsis antecedenter, licet ex Deo consequenter, vt scholastici dicunt. Quapropter in Esaia legitur dicturum esse Deum. Ambulate in flammis, quas ipsi succedistis vobis. Quia autem dixerat in discriminatum, effundendam esse iram Dei in omnem animam hominum, qui Deum neglexerint & iussa Dei, onerat iudæum in multa *Iudæique primum, & Græci.* Omnes certē nulla habita ratione præterquam meritorum mulctabuntur senerissimē, at primum Iudæus quàm Græcus. Græciq; nomine Gētes omnes intelligit præputiatis. Non intelligitur autem ordo iste, quo ad tempus, sicut supra cum Euangelium dicebatur esse in salutem omni credenti, Iudæo primum & deinde Græco. Sed ordo est pænarum: mitius ageatur cum Gentibus: grauioribus supplicijs torquebuntur Iudæi. quippe quia, & si vterque inexcusabilis sit, Iudæus & Græcus, vt ostendimus, longē tamen magis caret defensione Iudæus, quàm Ethnicus populus: sicuti & nunc maxime Christianus. Vnde eodem cri-

Esa. 1.

Esa. 50.

mine grauius peccamus, nos omnes quibus euangelicalampas effulsit, q̄ paganorum omnis multitudo. Et propterea, magna ratione grauius à tortoribus affligemur. Quod ne nobis eueniat, Deum continenter timeamus. Timor enim dñi expellit omne peccatum: illique gratias agamus, qm̄ cum augentur dona, rationes crescunt donorum.

Ecl. 1.

Gloria vero & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæoq; primum & Græco. Sicut præfertur Iudæus in pœna, ita præfertur in præmio. Qui enim copiosiores abs Deo accipit gratias, si non in eo vacuæ fuerunt, ampliora merita cumulauit: amplioribus itaque premijs locupletabitur in illa perhenni gloria: siquidem gloria, gratiæ responderet & merito. Cum autem iudæum excellere Græcum intelligis, populi ad populum comparantur: non singuli Iudæi ad singulos Gentiles. Semper enim Iudæi populi Deo curæ fuerant magē, quā gentes, & ante, & post Christi aduentum, quousque in vnigenitum eius filium tanta impietate deseuerunt. Vnde & absolute in patria illa supercælesti, qui maiore gloria potiunt, iudæi sunt. Apostoli nanq; ex Iudæis erāt: & Deipara illa virgo sanctissima, quam super omnes Angelorum choros exaltatam esse certissimē scimus. Christus quoq; Dei & Virginis filius Iudæus esse voluit, & inter Iudæos vitam agere, atque mori. Verum non potest negari, Gētium multos, multis Iudæis esse prælatos, quoniam & plerisque Gentilium data sunt spiritus sancti charismata, super multos Iudæos, non dico tamen super omnes. Quod si dicas, dixisse Christum, cum populum populo conferri vellet, parabola quadam. Erunt primi nouissimi, & nouissimi primi, prophetia fuit. Mortuo Christo Iesu primum conuertendas esse Gentes, quæ tamen eo viuente nouissimē conuersæ fuerant. Migravit enim salus ex Iudæa ad Gentes: Iudæos autem auertendos esse à fide: nouissimaque hora conuertendas denuo. Iuxta illud Apostoli: Cæcitas contingit in Israel, donec plenitudo gentiū intraret: cum aut plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus

Matt. 20.

Rom. 11.

saluus fiet: Et in diebus illis saluabitur Iudæus. Ordinem ergo temporis expressit Christi vaticinium: qui primi fuerunt tempore, erunt tēpore nouissimi: Et quod nouissimi tempore, primi itē tempore erunt. Pauli autem sn̄ia, ordinem exprimit hoc in loco principalitatis. Primus fuit in gratia Iudæus: erit ergo primus in gloria, si piē vixerit. Primus itē in pœna si secus, vt pote magis ingratius. Sic habetis sensum Pauli. Scis autē doctē, quid molitur Apostolus hisce rationibus? Magnam & miram quamque vnice, hac in Epistola intelligit diuinito quis iste præco conclusionem. Nihil habuisse Iudæum, vnde gloriari potuerit, præferriq; Gētibus, etiam cum nondū illuxisset orbi lux illa magna euangelici verbi: quo potissimum tempore reiecta videbantur Gētes omnes: nihil inquam penitus, nisi ipse operationibus pijs se se effecerit superiorem. Ne gloriaris Iudæe, quod lex Mosi, tibi vni tradita fuerit, & credita: quod ex genere Abrahami stirpe sancta descenderis: quod de Ægypto liberatus, tantis prodigijs ductus fueris in terram lacte & melle manatē: Hæc omnia tuis patribus obfuisent, nisi toto corde, pijsque operibus Deum coluissent. acrius nanq; multasset eos Deus, quàm Gentes quibus minora, paucioraq; dona collata sunt. Opera, opera respicit Deus in iudicio, non stirpem, non circumcisionem, nō legem. Si enim Græcos excusari non potest, quod nature lege & rōne ductus, non fuerit melior effectus, putas ne tui illi patres poterunt, vel potuissent aliquo prætextu defendi, qui tot tantaq; gratias acceperunt? Æqua, æqua mihi crede fuit omnium hominū ratio, non modo postquam Dei filius Christus Iesus, pro omnibus se se demisit ad terras: qui & pro omnibus mortuus est, Iudæis & Gentibus, sed & antea, per secula omnia. Neq; n. male operantem Iudæum saluauit vnquam Deus, aut saluabit: neque item piē Deum colentem Ethnicum repudiabit, aut repudiabit: affuit pijs omnibus sufficiente ope, abfuit item ab impijs vniuersis: Reddet Deus vnicuique secundum opera ei, bona bonis, mala malis indiscrimina-

Eit. ad Rom.

tim: & meliora melioribus, peiora quoque peioribus. Non te præferet Deus in iudicio, quia Iudæus sis, nisi & melior fueris. Non abdicabit ethnicos, quia ethnici sint, nisi & impij, prophanique extiterint. Si crimina paria fuerint, non grauius gentilem, sed te grauius torquebit. Tantum abest, vt illi officiat, quod gentilis sit, tibi quoque proficiat, quod Iudæus sis. Vnde sequitur.

Non enim est personarum acceptio apud Deum. Ne ergo putes, fautorem habere Deum, quia illius primogenitus fueris, vocaritque te pupillam oculi sui, nisi & tu pijs actionibus fauorem illum tibi conciliaris: nec vereatur ethnicus aspernāda fore opera illius si pia fuerint. Deus optimus maximus, in iudicando non excipit personam hominum. Ex Euangelio id maximē liquet, quod omnibus est gentibus inuulgatū: sed & omni tempore ita fuit. Hoc est enim quod contendit Apostolus. Videlicet, vt nunquam apud Deum habitus fuerit personarum delectus. Quæmodum enim gentes supra insectabatur, quæ in legis nature statu Deum neglexerat: ita Iudæos nunc alloquens, ad eos has rationes dirigit prudentissimus Apostolus, pro tempore legis scriptæ, quo maximē uideri credique poterant ethnicis superiores, & meliores. Non adiecit autem hanc clausulam, cum dixit puniendos esse Græcos & Iudæos: id enim probatione egere nō videbatur. At præter Iudæorum opinionem erat, quod etiam Græci, qui antequam Christus sua luce eos illuminasset, neque legem, neque prophetas habuerant, honorarentur in regno cælorum. Temporibus nanque, quæ euangelicam noui testamenti gratiam præcefferant, reiecti fuisse Gentiles omnes existimabantur à Iudæis. Vt ergo id astruat, si Gentiles piē vixerint esse remunerandos gloria, honore, atque pace, protinus post illud uerbum, dicit.

Non est enim personarum exceptio apud Deum, apertissimē significans, nisi ita fieret, uitari non posse, quin Deus esset personarum exceptor.

G 3 Omnibus

Omnibus ergo bonis, vel iudæis, vel ethnicis bona: omnibus malis item, vel iudæis, vel ethnicis mala, retribuet Deus à Iudæe, vult dicere Apostolus. Quoniam absurdissimum est, ut apud Deum sit personarum exceptio. Nanque ex veteris instrumenti libris, id maxime colligere potes. Scribitur enim in libro Paralipomenon. Non est apud Deum iniquitas, nec personarum exceptio, quasi finitimum sit iniquitati, vel idem quod iniquitas, exceptio personarum. Moses quoque dicebat. Deus magnus, potens, & terribilis, qui personam non accipit.

2. Para. 19

Deut. 10.

Gen. 23.

Malac. 1.
Luc. 17.

Matt. 20.

Sed hic sunt magnæ difficultates. Prima quædam. Quoniam fratrum illorum quos vterus vnus, eodem concubitu concipit, eodemque momento in lucem simul effundit, eligit alterum, alterum reprobatur atque repudiatur. Iuxta illud verbum Prophetæ. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quod & generalius explicuisse visus est Christus dicens. Duo erunt in lecto, vnus assumetur, & alter relinquetur. Cum ergo paribus non paria reddat, quomodo non est personarum exceptio Deus?

Secundo. Vinitores illos, qui pòdus diei & estus portarant, pares fecit illis in premio, qui ad vesperascente die, vineam ingressi, vix vna hora laborauerunt, tantundem reddes mercedis his, qui vndecima hora conducti fuerant, quantum reddiderat primis: qua ratione itaque defendi potest, quin pro libito agat, personamque excipiat, quandoquidem facit quod vult: meritum autem rationem nequaquam considerat?

Tertio. Melior est iustus præscitus vel reprobatus, quam peccator prædestinatus. Deus autem plus diligit peccatorem prædestinatum, quoniam illi vult efficaciter vitam æternam, quam non vult reprobo, meliora ergo minus diligit. Quo pacto ergo personam non excipit? Sicut enim bonos diligit, ne sit exceptor personarum, & malos odit: ita meliores plus diligere debet: Quod cum non faciat, videtur difficile vitare exceptionem personarum.

Difficultatem vero istam, duo alia auget ex eodem capite. Quoniam Ange-

lus est hominè melior, dicente psaltes. Minuisti eum paulominus ab Angelis. Plus tamen diligit hominem, quam Angelum. Assumpsit nanque hominem, non Angelum. Nusquam Angelos apprehendit (inquit Paulus) sed semen Abraham apprehendit. Iustus etiã innocens est penitente melior; magis tamen diligit penitentem, quoniam plus gaudet de vno penitente, quam de nonaginta nouem iustis, qui penitentia non indigent: ut scribitur in Euangelio. Et inter penitentes etiam, qui amplius peccauit, plus diligit. Vbi enim abundauit delictum, superabundauit & gratia, inquit Apostolus: cum tamè qui minus peccauit, sit melior.

Ps. 8.

Heb. 2.

Lu. 15.

Rom. 5.

Quarta difficultas est. Quoniam Sodomæ. Tiri quoque, & Sidonij, si miracula illa uiderent, quæ coram Iudæis facta sunt in Capharnaum, Corozaim, & Bethsaida, penitentiam egissent. Ipso Christo Iesu asseuerante in Euangelio. Veli tibi Corozaim. Veli tibi Bethsaida, quia si in Tiro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in te, olim in cinere, & cilitio, penitentiam egissent. Et tu Capharnaum, Nunquid vsque in cælum exaltaberis? ad infernum descendes. Quia si in Sodomis factæ essent virtutes quæ factæ sunt in te, mansissent in hanc vsque diem. Coram illis autem noluit Deus, ut fierent, quæ alioquin facta sunt indignissimis illis populis, qui diuina bonitate abusi: quo maiora signa videbant, eò duriores, & peruicaciores efficiebantur. Hinc potissimum ostendi uidetur, quod partium fautor, personarumque exceptor sit Deus omnipotens. quoniam dignos repellit, indignos excipit, & amplectatur; atque fouet.

Matt. 11.
Luc. 10.

Quinta est. Quoniam in libro Sapientie legimus. Exiguo conceditur misericordia, potentes autem poterit tormenta patientur. Videtur ergo, quod si eodem crimine pauper & diues peccauerint, grauius sit puniendus diues quam pauper. Hoc autem ad iniustitiã spectat, & ad acceptionem personarum. Nanque scribitur præceptum esse in lege. Pauperis non misereberis in iudicio. Dicat ergo Deo. Patere legem, quam tu ipse tuleris.

Sap. 6.

Exo. 23.

leris. Hæ sunt difficultates, quæ hic locum habent. Confidite tamen. Nulla enim argumentationum machina, subruere possunt hanc solidam, inuictamque diuinæ iustitiæ veritatem: ex qua certè mille propugnacula pendent, & innumerati clipei. Habetis lobum dicentem. Qui dicit regi apostata, qui vocat duces impios, qui non accipit personas principum, nec cognouit tyrannum cum disceptaret contra pauperem. In libro Sapientie legitur. Non excipiet cuiusquam Deus, qui est omnium dominator: nec verebitur magnitudinem cuiusquam. Pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus. In Esaiã. Non clamabit, neque accipiet personam. Paulus toties inculcat. Deus personam hominis non excipit, ad Ephesios. ad Galatas ad Colossenses. Petrus clamatur magna voce. In veritate cõperi, quia non est personarum exceptor Deus, sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Sunt alia pleraque loca, sed hæc satis sunt, suppete satis. Quis itaque munitissimam hanc turem poterit subuertere? Initio autem intelligere oportet, quid significetur voce ista, personam excipere, tui in sacris literis, tum communi loquentium vsu. Quamquam enim sapientum sit, ut pauci, loquendum tamen esse, ut plures, nemo nescit vestrum, qui adestis. Hic ergo principium esto. Vole, reuolue omnia Bibliorum volumina, nusquam reperies, hæc vocem vsurpari, nisi ut vitium est, & magnum vitium. Interroga doctos, & indoctos, omnes tibi dicent, exceptionem personarum, sonare nescio, quid iniquitatis. Hinc Iudæi illi, quo Christo adularentur, sua illa astutia, qua in cunctis vtebatur permoti, alijs laudibus compluribus quidem & egregijs, hanc addiderunt, quod non respiceret personam hominum.

Sob. 34.

Sap. 6.

Esa. 42.

Eph. 6
Gal. 2.
Closs. 3.

Act. 10.

Matt. 12.

miseris

transferri, cui in omne eum est omnis honor tribuendus & gloria, nempe personarum exceptionem? Scio ego, commentitijs, glosematibus argutulos homines interpretari posse, ut personarum exceptio, minimè à virtutis orbita declinet; sed & mihi omnium doctorum minimo, qui docti, aut arguti nomen nec vendico, nec arrogo, difficilè haud fuerit, paradoxa quæque & impia vnico adiecto verbo adeò interpretari, ut pia & sancta credantur, & sint. Christum Iesum haud esse vnquam vitam sanctum: mundum æternum esse profusus. Mariam minimè fuisse θεοτόκον. Omnia necessitate agi. Deum nescire, quæ agimus, quæ vnquam dogmata pestilentiora istis impietatibus? Adde tamen verbum, & catholica censebuntur ab oibus Christi fidelibus, ea parte qua Deus est. Viuit Christus in æternum. In Idæa mundus æterno tempore fuit. Ex se mulier haud potuit Deum gignere. Necessitate infallibilitatis diuinæ scientiæ aguntur omnia. Nescit Deus, quæ agimus sicut nos. Num ergo mihi liceret has impietates inuulgare mundo? Mundus semper fuit. Nulla est contingentia rerum. Christus non est mortuus. Maria non est θεοτόκος. & alias prædictas, contra scripturam sacram, contra communem vsu loquendi, ob id quod defendi tam facillè possunt? Dispercam si id mihi licet. Quamquam ergo si vocem torqueas, exceptio personarum, possit seiungi à vitio, postquam sacra scriptura tota, & omnis multitudinis vsus, illam secus accipit, absit, ut nisi magna impietate, vel christianus, vel ethnicus blasphemare possit, dicens Deum personam excipere. Clamemus ergo omnes. Non est, non est personarum exceptio apud Deum. Liberis uerbis loquuntur Philosophi inquit Diuus Augustinus, nec in rebus ad intelligendum difficillimis, offensionem religiosarum aurium pertimescunt: Nobis autem ad certam regulam loqui fas est, ne verborum licentia, etiam de rebus quæ his significuntur, impiam gignat opinionem: Quod autem vitium sonat exceptio personarum? Vitium quod iustitiæ iudicis, vel iudicij opponitur.

nitur. Quere, require sacros codices, ubi prohibetur exceptio personarum, confestim vel antecessit, vel sequitur sermo de iustitia, vel de aequitate iudicij. In testamento veteri, ubi præcipitur, ne personam iudices excipiant, ita legimus dixisse Moysen, Quod iustum est, iudicate, siue ciuis sit, siue peregrinus, nulla erit distinctio personarum. Ita paruum audietis, ut magnum: nec accipietis cuiusque personam. Rex ille Iosaphat, cum iudicibus persuaderet, ut recte iudicarent. Sic exorsus est. Videte quid agatis. non enim hominis, sed Dei exercetis iudicium: non est autem apud Deum iniquitas, nec exceptio personarum. Paulus, cum dominos adhortaretur, ne seruos despiciat, aut affligant. Scitote (inquit) quia dominus, & illorum, & vester in cælis est, qui recte iudicat, & personarum exceptio non est apud illum. Quam ergo est egregia virtus iustitia, atque æquitas iudicij, tam turpe facinus est personam excipere, vel spectare. Est enim iniquitas, atque iniustitia, partium fautores, exceptores personarum dicuntur & sunt. Et profecto cum Apostolus, post magnum illud mysterium Israelis & Edom, quod tam obscuro & altiloquo sensu attigerat. Cum nondum nati essent, aut quicquam boni, vel mali egissent, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia maior seruiet minori. Cum inquam post hoc tam magnum sacramentum argumentaretur, Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas apud Deum? Quid putas iniquitatis nomine intellexerit, nisi personarum exceptionem? Intelligamus ergo primum, quid sit iustitiæ æquitas: De hinc facile, quid sit personam excipere, quod iniquitas est innotescere poterit vniuersis. Iudices equi spectant causam, rationemque causæ, & omnia ea quæ ad causam faciunt; quæ ad causam non faciunt, non spectant. Nullo pacto. Contra, ergo qui non spectat causam, vel rationem causæ, neque quæ ad causam faciunt, sed ea tantum, vel magis, quæ nullatenus faciunt ad causam, is personam accipit, & est iniustus. Est ergo hæc distinctio in iudi-

cio, spectare causam, & expectare personam. Omnia quæ ad causam non faciunt, sed accidunt causæ, & extrinseca sunt à causâ, personæ dicuntur & sunt. Ad causam faciunt, quæ fauore vel multa dignum, aut indignum hominem reddunt: quæ nec dignum, nec indignum, personæ sunt, & extra causam. Summe exemplum. Qui insula magistrati doctum, & eruditum virum coronaret, causam spectare diceretur: qui affinem quantumuis ἀμουτρο, personam. Doctrina ergo ad causam facit, & est causæ ratio, quia digni reddimur insula, cum docti sumus: Affinitas minime ad causam istam facit, ob id affinitas persona est, & dicitur. Opponuntur ergo hæc duo, excipere causam, excipere personam: debetque iudex excipere causam, non excipere personam, ex ratione iustitiæ quam seruare tenetur. E contra statim. Cum personam excipit, à iudicij æquitate declinat. Ecce modo veritas. Deus iustus iudex causas discernit, reddens in iudicio vnicuique pro meritis, ut dictum est, vitam æternam bonis, malis æternum supplicium, vel Iudæi sint, vel Gætilis, vel mares, vel femina: vel serui, vel liberi. Hæc enim sunt quæ ad causam faciunt, bona & mala opera, non esse Iudæum vel Gentilem, circumcisum, vel præputiatum, marem vel feminam, barbarum, vel Scitham, seruum vel liberum. Quo ergo pacto dici potest, ut Deus sit personarum exceptor? Possim maiore seueritate dicere, Deum nullatenus exceptorem personarum esse, quoniam is excipit personam, qui causam non spectat, quam spectare tenetur: at Deus, qui est supremus legum lator, nulli est additus iuri. Nulla est enim regula vel lex illi actionum suarum, præterquam consilium suæ voluntatis. Id enim iustum quod ipse vult: id iniustum quod non vult. Neque enim putandum est, primum, iustum esse aliquid, secundo Deum illud velle, quia iustum. Sed è contra, quæ vult ipse, volendo facit, ut sint iusta. Sicut itaque Deo optimo maximo, nihil facere videtur ad causam, ita nihil videtur referri posse ad personam. Proposita namque habent fieri circa idem. Sed hanc rationem redderem proteruo cuiquam.

cuiquam: vobis catholicis, fidelibusque, & veritatis studiosissimis, volo mitiore illa declaratione satisfacere, quoniam diuina illa voluntas, omnium legum, & vniuersi iuris regula, metam præfixit suæ iustitiæ. Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui vero mala, in ignem æternum. Hæc ergo est causa vitæ æternæ, supplicijque æterni, bene & male agere. Hanc causam spectat Deus semper in iudicio, nonquam aliud: nunquam ergo accipit personam. Si aliquando declinaret ab hac regula: si inquam bene operantem aliquem condemnaret ad tartara: si aliquem impiè viuentem eueheret ad superos, posses aliquomodo cauillari quod personam excipere. At nunquam id factum est, nunquam id fiet: omnes saluabuntur, qui piè vixerint, qui impiè, damnabuntur vniuersi: Nulla ergo est, vel fuit, aut erit exceptio personarum in Deo: ut dicatur sic breuissimè. Qui spectat causam, quam spectare oportet, non excipit personam: Deus spectat causam, quam spectare oportet. Ergo personam non excipit Deus.

Ad Primam itaque difficultatem, de Iacob & Esau, ex dictis responsio patet. Vbi non est spectanda aliqua causa, ibi non potest esse exceptio personarum, quoniam excipimus personam, cum causam, quam spectare oportet, non spectamus: sed aliud quid, quod nihil faciat ad causam, ut dictum est. Nulla autem fuit spectanda causa in electione ipsius Iacob, qua vel eligeretur, vel reproberetur, quia nulla erat absolute causa ipsius Iacob. Causa enim est, ut diximus, & ad causam facit, quod dignum indignumue reddit. Modo, nec boni quicquam, nec mali egerat Iacob, cum electus est. Nec ergo dignus, nec indignus erat electione, ad æternam vitam: indignus dico positiuè. Dignitas enim est ex bono opere: indignitas ex malo. Gratis itaque, & dono dei non merito suo, electus est. Si fuisset aliqua causa, qua dignus fuisset reprobatione, & egressus eum, utique exceptor personarum dici potuisset. Si item in Esau aliquid fuisset quo dignus fuisset electione, cum reprobaui, simili ratione curreret argumentum. At Iacob non fuit dignus

odio, nec amore. Esau non fuit dignus amore, quod ergo Iacob elegerit, illum reprobavit, non facit eum exceptorem personarum. Qui excipit personam, alicui facit iniuriam: In hoc casu cui fit iniuria? Dicite quæso. Fit ne iniuria Esau? minimè. Iniuria fieret, si dignus fuisset electione, dignus autem non fuit. Adde tamen, quod in iudicio cum reddet Deus Iacob vitam æternam, spectabit causam. Absit. n. ut premia illi consequatur sit, nisi ea pijs operibus promeruerit: quantumuis etiam absolute millies reuelasset illi Deus, quod è numero esset prædestinatorum. Est. n. autoritas illa clarissima, cui refragari non licet in Ezechiele. Si dixerio iusto quod vita viuet, & confisus in iustitia sua fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius obliuioni tradentur, & in iniquitate operatus est, morietur. O uerba mirabilia. Quo uero ad Esau spectat, quod videtur (ut verum fatear) difficultatem facere. Aduertatis. Minimè concedo, gratis, & citra causam, quanquam non fuerit dignus amore, Deum illum odio habuisse. Citra omnem causam, prædestinat quos prædestinat: at non citra causam reprobat, quos reprobat: ut nemo quicquam habeat, quod vel apparatus Deo possit impingere: Prænouit Esau futura facinora, omnia namque quæ in tempore futura sunt, in presentia diuinitatis presentis semper luce cernuntur. Oblatum ergo in puris naturalibus Esau, Iacob, scilicet parem, absit ut illum odiat Deus, vel reprobet, ne sit prius ipse victor, quam homo peccator, quæ illum non ita efficaciter diligit. Reprobatur autem illum. ut pertinacissimo propriæ voluntatis arbitrio, diuinæ gratiæ resistentè: atque ita non damnandum noscit, sed iam damnatum atque perditum suo ipsius vitio, liberalissimum siquidè Deum, atque misericordissimum prædicare debemus, & credere: At minimè iniustum. Propterea prædestinationem antecedere merita, etiam præuisa confitemur: quoniam donum est prædestinatio, & effectus misericordiæ. At reprobationem antecedere demerita, apertissimè, & omnino negamus: quoniam est effectus iustitiæ. Iacobus ergo dignus nequaquam fuit

Ezech 3.
et 18.

fuit diuina electione, sed nec reprobatione. Deus illum dignum fecit electione: at Esau ex se dignus fuit reprobatione. Quod merebatur, datum illi fuit. Si excipit personam, tu ipse videto. Pauli autem sententia loco suo declarabit. Hic enim est Apostoli sensus indubiè, & pura veritas, quamuis Paulina verba aliò tendere videantur his, quibus mos est omnes scripturas deprauare. Neque enim Apostolus de odio dei, quod damnaretur intelligit loco illo. Sed neque Malachias, cuius est illud uaticinium: at de odio quo temporaliter affligeretur duntaxat, seruiens minori, cum maior esset: quod & illi occasio fuisset salutis, modo ipse diuina bonitate non fuisset abusus: Sicut tangitur in Epistola ad Hebreos. Illud autem Christi uerbum. Duo erunt in lecto uno: vnus assumetur, & alter relinquetur. Facile declaratur, ut nequaquam militet contra æquitatem diuini iudicii. Loquitur enim Christus, de tempore illo persecutionis antichristi: Et ut periculum magnum imminere omnibus ostendat, inquit, Duo erunt in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur. Duo erunt in lecto, vnus assumetur, & alter relinquetur. Per eos nanque qui agrum colunt, prelati intelliguntur. Per molentes, actiui: Per eos qui in lecto sunt, contemplatiui: Significat ergo Christus, omnium horum aliquos esse declinatos à fide Christi, aliquos permanentes. Statim enim dixerat, quod tribulatio talis erit, ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi: Qui ergo declinabunt inter hos omnes, relinquentur ut peccant: qui stabunt, assumuntur ad gloriam. Causam, causam ergo spectabit Deus in hoc iudicio, non personam. Neque enim ulli stantem repudiabit, quauis alia ratione personatum: neque aliquem assumet eorum, qui declinauerint. Intelligetis mysterium? Omnes qui Christo finaliter credent, iustificabuntur, & glorificabuntur: nemo iustificabitur, neque glorificabitur, qui Christo non credat perseveranter. Omnino ergo personam non excipit. Et hæc est

causa, (sicut alias tetigi,) quare Deus uult nos omnes suæ gratiæ non nihil operari, ut manifestissimum sit omnibus, quod personam non excipit. Si enim tantum reciperemus, & non ageremus, cum non omnes saluentur, facile in mentem venire posset, quod Deus excipit personas, non causam. Hoc ergo profusus sublatum esse videtur, quoniam recipere gratiam, non est causa salutis sed cooperari. Saluantur omnes, qui bene agunt, cooperantes gratiæ Dei: pereunt qui secus.

Parabola uinitorum, profusus omnem cauillum tollit huius materiæ. Tantum abest, ut aliquo pacto militet pro exceptione personarum: Quæ res ex eo patet, quod interrogate patrefamilias eos, qui undecima hora missi sunt in uineam. Quid hic statis tota die ociosi? Responderunt, quia nemo nos conduxit. Ex qua responsione satis perspicuum est, illos promptissimo animo fuisse ad operandum. Deus itaque animum operandi attendens, non minus quam laborem externum, non debuit eos minus remunerare quam alios. Non enim numerositas operum, non diurnitas temporum, sed maior charitas, maiorque uoluntas auget meritum. Causam ergo respexit Deus. Tantum abest, ut personam respexerit. Causa enim est operari respectu premij, vel mercedis. Et dum facultas non adest, animus operandi, vel propositum, quo non minus digni sumus remuneratione, quam operibus.

Ad tertiam difficultatem, de iusto reprobato, & de peccatore predestinato, modo respondeo. Negari non potest, quin predestinatus aliquando peccet mortaliter, & predestinatus aliquando mereatur. At falsum est, & impiu assere, predestinatum cum mortaliter deliquit, tunc esse Deo charum: & predestinatum cum bene operatur, tunc esse odio Deo. Deletur de libro uitæ cum peccat, qui erat predestinatus. Qui peccauerit in me, delebo eum de libro meo, inquit Dominus. Tantum abest modernorum impietas, à ueritate, qua dicunt opera omnia predestinati esse meritoria: & nullum peccatum ei imputari. O antichristos.

Apoc. 2.

christos. Si deletur de libro uitæ cum peccat, quomodo diligit à Deo? Secundo. Scribitur in libro uitæ predestinatus, cum bene operatur. Scribam super eum nomen dei uiui: Quomodo ergo est odio deo, cum bene agit? Nunquam bene operantem odit Deus, pro eo tempore quo bene operatur. Nunquam ite male operantem diligit. Qui enim bene operantem odit, bona opera odit: Qui male operantem diligit, mala opera diligit. O bone Deus. Odis ne tu bona opera? male facta diligis ne? hoc esset excipere personas: Dicamus ergo, quod pro eo tempore quo à Deo diligitur magis predestinatus peccator, pro eo tempore melior est. Hoc autem est tempus, extremum uitæ, quo uocem domini audit, ut uera Christi ouis. Hæc est enim illa uox, quam non negligit ouis propria, quam non audit aliena. Pro aliquo alio tempore peior est, & pro illo non diligitur magis predestinatus iustus: quod quidem est tempus predestinatus iustitiæ, non finalis. Voluntas enim Dei, est causa bonitatis in rebus, secundum illud itaque tempus, pensanda est eius bonitas, qui amat à Deo, secundum quod, dandum est ei ex bonitate diuina, aliquod bonum. Secundum illud ergo tempus, quo predestinatio peccatori dandum est ex diuina bonitate, maius bonum uerè melior est: licet secundum aliquod, aliud tempus sit uerè peior: quia etiam secundum aliquod tempus, secundum illud scilicet tempus infinitum quo non fuit, neque bonus neque malus erat: quoniam illo tempore nihil fuit ei dandum, vel datum ex diuina bonitate: nihil inquam gratiæ uel gloriæ. Quod dicebatur de Angelo & de homine. Dico, quod naturam humanam Christi, assumptam à Dei uerbo, Deus plus amat quam omnes angelos: & illa melior est omnibus angelis, ratione illius unionis hypostaticæ. At si loquamur de humana natura, communiter, conferreque eam uelimus angelicæ, quo ad gratiam & gloriam, hoc modo æqualitas inuenitur inter has naturas; cum eadem sit mensura hominis & angeli; ut dixit Ioannes in Apocalypsi: Propterea Angelus noluit adorari à Ioanne, sed ait. Vide ne feceris.

Apoc. 21.
Apoc. 11.
19.

ris, conferuus enim tuus sumus. Ita tamen, quod quidam angeli, quosdam homines, & quidam homines nonnullos angelos antecedunt. Quo ad naturam tamen, angelus est homine melior: nec assumpsit Deus hominem, quia plus eum diligeret quam angelum, sed quia plus homo indigebat quam angelus: quoniam tota hominis natura perierat, non item tota angelica. Nonne enim prudens & pius paterfamilias, cibos pretiosos dabit seruo ægotanti, quos non dat incolumi filio? Cum tamen nemo dubitet, filium à patre plus diligere quam famulum. De Innocente, & de penitente, tripliciter responderi potest. Primo quidem, ut iusti & innocentis nomine, non uerè iustus & innocens intelligatur, sed qui se se iustum iactat, & innocentem pharisaico tumore elatus. Hi enim sunt illi iusti, quos non diligit Deus. Unde & Paulus dicebat. Ignorantes iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Propterea, & magna ratione, non agintanouem esse perhibentur: quo ex numeri illius infelicitate, (bis enim deficit, non aginta à centum, & nouem à denario) uitium intelligas, non uirtutem horum qui sibi irrogant iustitiam, & se se arbitrantur penitentia non egerunt. Secundo, si uerè iustum & innocentem, uerè penitenti peccatori conferas, dico, quod æquale donum gratiæ, plus est penitenti, qui penam meruerat, quam innocenti, qui penam non meruerat. Quis nesciat plus esse aureum pauperi, quam Cæsari millia? Hic certe est sensus genuinus illius magni gaudij, super vno peccatore penitentiam agente. Tertio dicuntur magis dilecti penitentes, quam innocentes, quoniam licet ceteris paribus, innocentia longe sit melior penitentia, tamen penitentes plerumque surgunt cautiore, humiliore, atque feruentiore in bonis operibus; ac propterea meliores. Quis uero Princeps, non magis militem diligeret, qui post fugam conuersus; fortissimè hostem præmeret, & inuaderet, quam qui nunquam fugit, nec unquam etiam fortiter in acie dimicauit?

Difficultas de Tirijis: & de Sodomeis, duo

duo petit. Primum. An illi iniuste fuerint condemnandi ex hoc quod miracula illa non viderunt, quæ si uiderent, penitentiam acturi erant. Secundum. Cur illis non est datum, ut ea uiderent quæ admodum Iudæis? Cum Deus certo certius sciret, eos conuertendos illis visis. Ordine autem præpostero respondendum est. Ad secundum ergo in primis dico, dubitationis uerbum additum esse in Christi uerbis. Si (inquit) in Sodomis factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem: quod non incassum adiecit sapientissimus Dei filius: sed ut ostenderet, quod quauis diuina notitia omnia contingentia complectatur determinatè, infallibiliter, & citra omne dubium, tamen libero nostro arbitrio, haud necessitatem imponit. Qua ratione & parabolice loquens Deus dixerat olim. Verebuntur forte filium meum. Et profecto admirabili sapientia usus est Christus Iesus loco illo. Duo enim exempla attulit, alterum de Sodomis, alterum de Tiro & Sidone: alteri adiecit fortè, subtraxit ab altero. Putas ne temere? Hoc mysterio magno & admirabili, quo intelligas, ex vno omnium futurorum commoventium Deum, ita certum habere notitiam, ut falli nequaquam possit. Euenient enim dubio procul omnia, quæ euentura esse nouit Deus omnipotens. Ex alio scias, neque tantillum diuina scientia periclitari hominum libertatem. Ex utroque, in seipsis actiones nostras ad nos relatas, contingentes esse, ad Deum vero cui presentissima sunt, necessitatis rationem induere. Quoniam omne quod est, quando est, necesse est esse. Si itaque Sodomei miracula illa uiderent, nec penitissent, id enim fieri poterat propria eorum libertate, quæ non tollit prophetia Christi Iesu, neque gratia quantumuis magna, quousque peregrinamur à domino, grauius mulctandi fuissent diuino iudicio. Magna ergo misericordia usus est Deus gloriosus. Tantum abest, ut ex iniquitate populos illos repudiarit, ob id quod signa coram eis non fecit, quæ Galilæis ostendat: unde & mitius cum illis ageretur, quoniam miracula non viderunt quam

cum Galilæis. Ita enim dixit dominus. Remissius erit in die iudicij terræ Sodomorum quam tibi. Nulla ergo ratione exceptio personarum est apud Deum. quandoquidem grauius punit deteriores, leuius item qui minus peccant. hoc enim est spectare causam, non personam. Si tamen grauius torquerentur hi, qui non uiderunt, sicuti qui uiderunt, uideretur utique Deus excipere personam: at impari poena, ut dictum est, mulctabuntur.

Primum dubium, ergo iniuste condemnauit eos Deus. Sed & hoc breuissime dissoluetur. Quis enim nesciat, si Deus uellet, omnes homines, & demones saluos iri posse? atque etiam saluari? Omnia enim quæcunque uoluit, fecit. At non facit pro nobis saluandis omnia quæ potest, facit ea quæ satis sunt. Nunc ergo causari possumus, quod Deus nos iniuste damnet? Minime. Quandoquidem licet plura possit facere, quam faciat ut saluemur, nihil tamen requiritur ex parte eius quod non faciat, ut possemus saluari si uelimus. Culpa ergo nostra est, si non saluamur. Miracula itaque non sunt necessaria ad hoc, ut penitentiam agamus. Unde merito reprehensus est diues ille, qui miracula profectibus tam ardentè exposcebat. Habent Moysen & Prophetas, audiatis illos. Et si Moysen & Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent. Legimus nanque in sacris literis, quod plerique sine miraculis penitentiam egerunt: alij, quod mirabilia uiderunt, eò indurere magis. Si itaque Deus largitur alicui, ut miracula uideat, gratis sua meracissima liberalitate, nulli debitor: quod si alijs omnibus non eadem dona impartiat, Deum nequaquam conuincit iniuste condemnare qui miracula non uiderunt: quoniam & illi possunt si uolunt citra miracula saluari. Sed dices. Ad minus uidetur excipere personam, cum uni ostendat miracula, alij non. Minime propter hoc excipit personam Deus, quoniam ut supra dicebatur, ubi non est spectare causam, non potest locum habere personarum exceptio: in denarijs locum non habet spectare causam, sed

in iu-

in iudicijs. Scriptum est enim. An non possum facere de meo quod uolo? Tolle quod tuum est, & uade. Si enim spectanda est causa dignitatis & meriti, iam non est donum, sed debitum. Quod aliqui miracula uideant, donum Dei est: sed non necessarium: necessaria est diuina gratia, sine qua poenitere, vel saluari nemo potest. Si hanc negaret alicui citra demeritum, cum alijs eam largiatur citra meritum possent, impij exceptionis Deo inurere notam: at cum nulli eam deneger, nisi indignissimis, esto aliquibus faueat magis, quam ceteris, nihil est quod possis conqueri, nisi iniustissime.

Si dicas, dat illi non digno maiorem gratiam, cur non & mihi, æque non digno? Hic siste. Noli querere, si non vis errare. Si esset dignus, iam non esset donum, neque gratia, sed debitum: non digno datur gratia, non dico tamen indigno, de communi lege, de adultis loquimur.

Illud quod ultimo obijciebatur, Paulinæ sententiæ mirum in modum patto cinatur. Exigui enim infirmi intelliguntur. Mitius ergo ageretur cum his, qui ex infirmitate peccarunt, quam cum poteribus, qui non ex infirmitate peccasse, sed ex malitia conuincuntur. Hoc enim ad causam facit uenire, vel mitioris poenæ. Infirmitas nanque dignum reddit, malitia indignum: alleuiat enim infirmitas, aggrauat malitia peccata omnia, sicut scitis. Omnino ergo uerum est quod reddet unicuique secundum qualitatem operum, nullosque pacto personas respicit, sed facta. Nanque etiam qui ex ignorantia peccauerit, mitius torquetur, quam qui ex scientia. Unde hac ratione dixit Apostolus, grauius plectendum esse iudæum quam gentilem: cognitio enim maior facit, ut quoniam non præstat opere, quod nouit esse præstandum, sit reus maioris criminis, & grauiori poenæ consequenter adijciendus. Nulli parceret omnipotens, iudæo uel ethnico, qui peccauerit: quoniam peccatum causa est, & ad causam facit diuinæ punitionis: quamuis enim Ethnicus legem scriptam non acceperit, non inde tamen diuinam iram effugiet: Ne-

que item Iudæus, quia acceperit. Accepisse legem vel non accepisse, non facit ad causam, sed extra causam est, & persona quædam esse uidetur: peccasse uel non peccasse facit ad causam. Hoc itaque spectabit Deus. Ecce Apostolus.

Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, & quicumque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. De lege Moysi hic est sermo. Nemo nanque est, qui omnino sit *δνομος*, sine lege: quoadmodum lex naturalis quæ scripta est in cordibus, & Barbaris, & Thracibus communis est. Neque enim aliquod peccatum esset, citra legem istam, innatam, uel innatam, qua dictante intellectu, ostenditur quid agendum homini sit, quid uideandum. Ethnici ergo inquit Paulus, quibus lex moysayca data non est, non ob id carebunt poena si peccarint, sed & ipsi peribunt, in peccatis suis, ibuntque in ignem æternum. Verum peribunt sine lege. Sensus est ni fallor, sine hac lege moysayca eos arguente, accusante, examinante, atque iudicante, condemnabuntur ut pereant, secundum quod dictum est supra, non esse discutiendas infidelium causas. Qui uero in lege peccauerunt, iudicabuntur per legem. Iudæi quibus lex data fuit, non modo peribunt, sed ut erubescant, per ipsam legem, per ipsam iura, coram tribunali illo, seueritate magna examinabuntur, iudicabuntur, arguentur, & condemnabuntur ut pereant, si compertum fuerit eos deliquisse: quemadmodum & diximus, christianos qui fidem habuerint, opera uero minime fidei adixerint, esse examinandos, & iudicandos, ut uerbum illud hoc in loco *Per legem iudicabuntur*, addat super illud peribunt. Utrique peribunt, at ethnici peribunt tantum, non iudicabuntur per legem. Iudæi uero, primo iudicabuntur per ipsam legem quam transgressi fuerint, secundo peribunt. Et hoc est quod Paulus sequitur.

Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Quia enim dixerat de Ethnicis, quod peribunt, de iudæis autem dixerat tantum iudicabuntur per legem: ne crederes quod non essent perituri si peccarent fauore

fauore legis quam abs Deo acceperat, addidit hanc particulam, qua intelligis & ipsos esse perituros. Neque enim datur medium, vel condemnabuntur, vel absoluentur in iudicio illo: non absoluentur inquit Paulus, siue non iustificabuntur, quod idem est ex hoc uno, quod legem audierint, nisi & illam seruauerint opere. Neque enim audire legem ad causam facit absolutionis vel iustificationis, sed facere legem, id est, factis exercere quæ leges sunt, quare condemnabuntur ut pereant. Adde tu, eo quæ seuerius cõdemnabitur, quo grauius peccat, qui legem abs Deo accepit, quam qui secus. Hoc est enim quod Paulus infra tangit, ut fiat supramodum peccans peccatum per mandatum, id est mandatum accepto per legem, qui illud transgreditur, supra modum magis peccat, eo qui mandatum illud non accepit. Tantum ergo abest, ut accepisse legem, peccata diminuat atque penam. Si itaque Gentiles, qui legem nõ audierunt, legem fecerint, iustificabuntur coram Deo, pereuntibus Iudæis, qui audierunt & non fecerunt. Causam itaque semper spectat Deus in iudicio, non personam.

Duo autem hic consideranda sunt. Primum, intentio Apostoli, atque scopus mentis eius. *Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.* Quis est qui possit facere legem, citra Christi gratiam. O Iudæe, vel unquam potuerit: Ex lege, quidẽ legis madata cognoscuntur non seruantur: peccata intelliguntur non cauentur. Lege fit, ut quid Deus fieri velit, intelligatur, & audiatur: at gratia fit, ut legi obediatur. Auditores nos lex facere potest, at gratia sola factores. Similis est lex claudo, qui viam transeuntibus demonstrat, qua possint peruenire quo cupiunt: ipse tamẽ non eos ducit, non tribuit facultatem eundi, sed humi iacet, unde & lassivatori desperationem auget magis cõsequendæ patriæ, ad quam tam prolixo itinere intelligit esse perueniendum. At Christi Iesu Euangelium, in spẽ viam erigit, vires enim perueniendi omnibus in Christum credentibus suppeditat, quo Spũ sancto qui datur nobis,

dilatatum cor, viam diuinorum mandatorum percurrant celeriore passu: reficitq; interim ambulantes pascuis vberibus. Quare de primo ad vltimum, nõ ex lege factoribus legis, sed ex fide Christi Iesu accidit iustificatio. Nihil itaque habes de Iudæe, unde te ipsum extollas, ethnicumq; detrectes, aut despicias. Sicut enim ille non potest ex se facere legem, nec tu ipse accepisse legem, te nequaquam iustificat, sed fecisse. Cum ergo ex lege id præstare non possis, ut quod gloriaris in lege: Si legem tu non feceris, maiores pœnas exolues, quam gentilibus. Tibi ergo uidetur esse Christi gratia necessaria magis, quam gentilibus. Cur ergo Christi gratiam abijcis, qui citra eam grauius peccatus es, quæ quicquid alius? Potest & contra Pelagium referri. O Pelagi. *Factores legis iustificabuntur.* Num homo suo opte libero arbitrio legem omnem seruare potest, maxime ad intentionem legis latoris Dei? Finitis enim legis est Caritas, de corde puro, & conscientia non ficta. Nunc charitatem, cor purum, conscientiam non fictam, ex nobis tanquam ex nobis habemus? Nonne dicit Apostolus, Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis? Nonne Psaltes depræcatur. Cor mundum crea in me Deus? Nonne legimus ab Hebræos. Emundauit conscientiam nostram ab operibus mortuis? nec ergo charitas, nec puritas cordis, nec cõscientiæ mundities, alicui ex seipso contigit unquam, sed omnia hæc Dei munera sunt. Ergo & Dei munus est seruare legem, quare & iustificatio consequenter & salus. Hinc Propheta. Nisi quia dominus adiuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. Hinc discipulis dicentibus, quam difficile est ingredi regnum Dei, & saluari, respondit Christus. Apud homines impossibile est, apud Deum autem omnia possible sunt. Nemo itaque, se se laudet, & extollat, alium uel contemnat, sed qui gloriatur, in domino gloriatur.

Secundo notandum est illud uerbum. *Iustificabuntur.* Non enim dicit Apostolus, iustificantur, sed iustificabuntur. Sensus itaque est, quod in iudicio illo

Dei semper expauescendo, hi unius iustificabuntur, qui legem seruauerint. Audisse autem, vel non audisse legem, nihil facit ad hoc, ut iustificetur tunc iudei, vel non iustificentur gentes. Non accipitur ergo hic iustificatio pro adeptione iustitiæ: nam in hoc seculo tantum sic iustificamur modo dicto supra, ex fide in fidem: Ex fide scilicet initiata sine operibus, in fidem operibus seruauit, auctam, atque consummatam. Sed sensus est. *Factores legis iustificabuntur.* id est iusti habebuntur, aut reputabuntur, sicut dictum est in Euangelio. Ille uolens se iustificare, id est iustus haberi atque deputari. Et alibi: Ex uerbis tuis iustificaberis, & ex uerbis tuis condemnaberis, id est iustus deputabere, & condemnabere: Est ergo antithesis in his Pauli sententijs. Qui vel in lege, vel sine lege peccauerint, peribunt. Qui vel in lege, vel sine lege peccata uitarint, fecerintque legem, iustificabuntur, iusti habebuntur, atque salui fient. Illi namque & in hoc seculo iustificatione nacti erunt, qui fecerint legem, non qui audierint: Non quod ex obseruantia legis iustificatio nobis adueniat, sed quod lex obseruari nequaquam possit, ad intentionem legislatoris Dei, nisi a iustificatis, vel iustis effectis fide, & gratia Christi Iesu. Quis enim diceret, non iustificatos eos, qui fuerunt legi in totum obediens? Quando nisi iustificarentur, non possent esse obediens. Lex enim auditoris facit, cum in nostris auribus forinsecus insonat: at gratia factores, cum intrinsecus corda nostra dilatat. Hi ergo quod legem fecerint, iustificatione hoc in seculo adepti, in illo seculo iustificabuntur, id est iusti deputabuntur coram Deo. Quoniam autem durum uideri potuisset iudæis, quomodo Gentiles facere ualeant legem, seruare scilicet præcepta legis quam non audierunt, ideo subdit Apostolus, quod & gentes legem habuerunt. Quo uerbo, & iudeis gloriam illam magnam tollit, qua de legis proprietate sibi adblandiebantur: & Gentes, quas primum depræsserat, dum infanda illarum facinora commemorauit, modo erigit & consolatur, honorificisque uerbis mira arte extollit. Po-

nitur autem tota hæc clausula per parenthesis. *(Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, hi legem non habentes, sibi ipsis sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.)* Hæc autem Gentes laus tam magna est, ut quæstionem pariat non exiguam. In Hieremia enim legimus, (sic illum interpretante Paulo Apostolo in Epistola ad Hebræos) distinguuntur nouum testamentum à uetusto, quod nouum scriptum sit in cordibus, uetustum in tabulis lapideis. Christi fideles ergo, qui ad nouum atinent testamentum, unde discernuntur à gentibus quæ habent, & ipse opus legis scriptum in cordibus suis, uidentur profecto gentes nõ modo populo illo uetere potiores, qui legem in tabulis accepit, sed & quasi nouo christianorum populo priores: quoniam id illis iam ipsa natura præstitit, quod nobis præstatur gratia noui testamenti. Quomodo etiam intelligitur, Gentes naturaliter quæ legis sunt facere: Si enim natura saluari possunt, seruataque sunt à gentibus præcepta legis, ergo per naturam iustitia homini cõtinere potest, atque gloria uitæ æternæ. Christus ergo gratis mortuus est: Neque enim indigebamus Christi morte & gratia, postquam natura fatis erat ad implendam legem, consequendamque felicitatem. Sed absit, ut tantus diuinæ gratiæ præco, quod unice hac epistola molitur, hic destruat, diuinæ scilicet gratiæ per Christum hominibus partem necessitatem. Intueamur contextum Apostoli, & unde ad hæc uerba deuenit, altius repetamus. Sic enim mens illius intelligitur. *Primo*, Negotium aggressus Epistolæ, commendauit Euangelium, & sancta in Christum fidei pietatem. Virtus Dei est in salutem omni crediti, Iudæo primum & Græco. Iustitia enim Dei reuelat in eo ex fide in fidem, sicut scriptum est, Iustus ex fide uiuit. Deinde loquutus est de illis impijs, quibus propter superbiam, nec ipsa Dei cognitio profuit, quia cum Deum cognouissent, nõ sicut Deum glorificauerunt, &c. Magnaque illorum facinora exprobrauit usque ad finem primi capituli. Inde transiit ad alios, qui talia agunt qualia

Rom. 7.

Luc. 10.
Matt. 12.

1 Tim. 1.

Rom. 5.

Ps. 50.
Heb. 9.

Ps. 93.

Mar. 10.

2. Cor. 10.

Hier. 31.

Rom. 1.

Rom. 2.

& ipsi,

& ipsi, arguunt tamen & iudicant eos durioribus increpationibus, nempe ad Iudæos quamuis eos non primum ex-præfferit nominatim. Illisq; postmodum comminatus est dicens. Ira, indignatio, tribulatio, angustia in omnem animam hominis operantis malū. Iudæiq; primum & Græci. Gloria vero, honor, atque pax omni homini operanti bonū, Iudæoq; primū & Græco. Quod probauit. Quia aliter Deus esset personarum exceptor. Non est autem personarum exceptio apud Deum. Id etiam probauit. Qui enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: Et qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Non enim audiores legis iusti sunt apud Deum. Sed factores legis iustificabuntur, ut Iudæos extimularet. His dictis, statim subiungit hanc parenthesis. *Cum enim Gentes, que legem non habent.* &c. Non ergo nomine Gentium hic alios significare uideretur, quam eos, quos supra. Græci nomine significarat, cum diceret, Iudæo primum, & Græco. Intuere diligenter. Non potest intelligere per Gentes, nisi populos illos, qui Græci nomine expræssi fuerant. Adde modo, sed Iudæo & Græco dictum est supra, Euāgelium esse virtutem Dei in salutem, ergo ista Græcus, qui nomine Gentium hic significatur, qui naturaliter facere quæ legis sunt, dicitur, & scriptum habere in corde opus legis, attinet ad euangelium Christi, creditq; in Christum. Propterea illi honor, gloria, pax, atque incorruptio promittitur hic ab Apostolo. Quomodo enim extra Euāgelij gratiam cōstitutis, promittere posset hæc Apostolus, quandoquidem contendit tam magno labore, nemine iustificari posse sine gratia saluatoris, quare neque glorificari? Hoc enim est vnum Pauli negotium, in omnibus suis epistolis. Si lex ipsa non sufficit ad iustificationem, quod pbat in Epistola ad Galatas, multo minus natura ipsa. Quod ergo dicitur Gentes naturaliter facere ea, quæ lege præcipiuntur, id non de Gētibus omnibus: nō enim de atheis intelligitur, sed de gentibus quæ & in Christum Iesum venturum implicite credebant, ut alias diximus.

Gal. 2.

Verbum verò illud *Naturaliter*, expositione eget. Homo enim, ut homo, nō naturaliter agit: distinguitur siquidem natura contra liberum arbitrium, vel voluntatem, quam Græci *προαιρεσις*. vocant, & *αυτὴ ἐξουσίαν*. Ignis naturaliter agit, at homo libere, nō naturaliter: natura siquidem est ad vnum determinata voluntas, atque liberum hominis arbitrium indifferens. Hic itaque non accipitur naturaliter, ut opponitur illi quod est liberè, & voluntariè agere: neque etiam accipitur, ut excludatur virtus illa supernaturalis diuinæ gratiæ gratificæ, sicut diximus, citra quam nemo seruare potest, quæ diuina lege describitur. Seruare dico, (ut omne os obstruatur, & gratia Christi regnet), adeo ut seruanti detur honor, gloria, pax, & incorruptio. Id enim neque protoplastus potuit præstare in integræ naturæ statu, citra gratiam & charitatem infusam. Hanc sanè obseruationem in medium affert Apostolus, qua scilicet meremur æternam vitam, non aliam, ut ex contextu apparet.

Excludere ergo intendit Paulus tantum cum dicit *Naturaliter*, legem foris fecus nostris auribus insonantem. Ipsa est enim verè extrinseca à natura, & inimica naturæ. Lex quidem iram operatur, destruit naturam, non seruat, ut verum fatear. Vnde nihil magis odimus, quam leges, maximè autem lex illa Mosy est nobis inimica, quoniā peccata ostendens & mandata, desperationem auget naturæ: siquidem naturæ vires non suppeditat, ut illa caueat, hæc obseruet. Gratia Dei certè non est natura: verum quoniam intrinsecus dat incrementum naturæ, alitq; naturam, & fouet, diffundendo charitatem in cordibus nostris per Spūm sanctū, qui datus est nobis: sine ea enim licet plantare, rigareque possimus, minime tamen crescere. Qui enim incrementū datur, Deus est. Propterea ipsa gratia non debet excludi à natura. Est quidē tota vis (ut hyperbolicè loquar) ipsius naturæ: quoniam & imaginem Dei in qua conditi natura sumus, peccatis abolitā, ipsa instaurat in nobis. Tantum abest, ut per naturam negata sit gratia, p quā

1. Cor. 3.

est

est reparata natura. Quod itaque non Dei spūm, non fidem Christi, non gratiam commemorarit, sed naturam tantum, neminem moueat, sed illud tantum hinc colligamus omnes, Gētes istas, nō sicut Iudæos pmissa lege exteriori, sed citra legem ad fidem Christi, Dei dono intrinsecus naturam adiuuante, atque roborante peruenisse, seruasseq; præcepta legis, etiam secundū intentionē legislatoris Dei, ac apud Deū iustas esse habitas. Quibusq; nō fuit hac ratione necessarium ut daretur lex. Quoniā iusto non est lex posita, ipse enim est sibi lex: Seipsum ipse ligat, & attingit sine ligante lege, fungiturq; officio legis, dum sponte seruat ea, ad quæ seruanda lex ligat iniustos, & eorū refrenat audaciā. Non enim subijcitur legi ut coactus, timore pænæ iustus, sed voluntariè virtutis amore, quā spū Dei agitur: qui autē spū Dei aguntur, hi filij Dei sunt, non serui: seruorum autem est timere legē, filiorum vltroea, voluntariaq; obedientia se se subijcere legi, etiam sine præcipiente. Hæc est Pauli mens dubio procul. Non est itaque ut Gentes illas conemur discernere à Christianis, quibus per Prophetam promittebatur nouum testamentum scriptum in cordibus, quoniam & hæc ipse Gentes, per infertionem, quam oleastro præstitam esse dicit infra, ad eandem oleam, id est ad eundem populum Dei atinent, cū in Christum credant, illisque credentibus virtus sit ipse Christus, & Euāgelij eius in iustificationem & in salutem. Propterea, & ostēdunt legem in cordibus scriptam, hoc est ostēdunt, quod intimo cordis affectu iustitiam legis amplectuntur. Iustitiæ autem legis, hoc est manifestata per legem, non parta à lege, sed à gratia, est si les per dilectionem operas: Ex qua fide iustificat Deus Gentes, et si legem non audierint auriculari auditu. Auditus enim interior satis est, de quo dicitur. Omnis qui audierit à patre meo, & didicit, uenit ad me. O magnum Gentium gratiam. Hanc autem Spūs sanctus præuidens, prænucciavit Abrahæ dicens. In semine tuo, benedicentur omnes Gentes: ut per hanc promissionis gratiam infereretur oleaster

1. Tim. 1.

Rom. 8.

Gal. 5.

Gal. 3.

Ioan. 6.

Gen. 22.

231

Bit. ad Rom.

oliuæ, & fierent fideles Gentes filij seminis Abrahæ, quod Christus est. sectantes fidem Abrahæ, qui & ipse nondum accepta, aut audita externa lege à Deo, lōge antea edoctus intrinseca credidit, & reputatum est illi ad iustitiam. Tale ergo est quod dicit Paulus, hoc in loco de Gētibus, quod anteq̄ uenisset Christus, legis opera scripta habebat in cordibus, quale illud quod Corinthijs dixit, qui in Christum credebant, cum iā uenisset. Epistola mea estis uos, scripta non atramento, sed Spū Dei uiui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Deus autem est, qui in cordibus fidelium legem scribit digito illo suo, quo demonia & peccata omnia ei ciuntur, Spū sancto, scilicet, quo diffunditur charitas, fidei forma, quæ est legis plenitudo, atque propterea hominum omnium, Iudæorū, & Græcorū iustificatio.

Notandum est ergo hoc in loco, quod cum supra in vniuersum Gētes ab impietate damnaret, intelligebantur semper aliqui Gentilium ab illa damnatione immunes fuisse. Hi enim sunt, de quibus modo dicit, quod legē naturaliter faciebant. Vnde nec dicit hic, quod Gentes omnes faciebant, sed cū dixisset, Cum Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, generalem hunc sermonem de Gentibus, restrinxit ad aliquos. Hi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.

Quod magis patet in textu Græco, ubi dicitur. *ὅταν γὰρ τὰ ἐθνῆ, id est neutro genere.* Et deinde subditur, *οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες: οὗτοι,* enim est masculini generis quod non potest ad *τὰ ἐθνη* referri. Non ergo intelligitur de omnibus Gentibus, sed restringitur ad nonnullos Gentilium, qui legem faciebant, ostendebatq; legis opus scriptū in cordibus suis. Nō vacat autē misterio, quod Apostolus indefinito sermone loquat, *Ea quæ legis sunt faciunt.* Neq; enim dictum est, omnia quæ legis sunt, faciūt. Hinc nanque duo colliguntur. Primū. Quod non omnia quæ lege mosayca præcipiebantur, seruabant Gentes. Secundum. Quod nec omnium obseruationem necessaria erat illis ad iustificationem consummatā, atq; ad salutem.

H Moralia

Galat. 3.

2. Cor. 3.

Moralia quæ decalogò continentur, ne cessaria erant, quoniam sunt de lege natura, quæ omnibus communis est: Ceremonialia & iudicialia, minimè. Illa ergo omnia naturaliter seruabant Gentes, modo dicto, natura instaurata per gratiam. Nam qui offenderit in uno, factus est omnium reus. Hæc vero nequaquam seruabât Gentes, sed Iudæi. Scire enim debes, quod lex illa uetusta, præcepta legis naturæ manifestabat, quæ Adæ peccato quasi oblitterata fuerant, & sepulta: Illis tamen alia propria superaddebat. Omnes itaque homines, ad communia illa tenebantur: non ob id quod lege illa mosaica, sed quod lege naturæ præciperentur. Quemadmodum & nos ad decalogum, non quia Moses (vel Deus per Mosem) sed quia in Euangelio Christus iussit illi obseruari, tenemur inuolubiliter. Verum ad illa propria, solus Iudæorum populus obligabatur: cuius ratio est, quoniam lex illa uetus data est populo illi iudaico, ut quandam prærogatiuam sanctitatis obtineret super cæteros: propter reuerentiam Christi Iesu, qui ex iudæis nasciturus erat. Quæcunque autem ad specialè aliquorum sanctificationem ordinata sunt, nõ obligant nisi illos unos. Propterea enim clericis diuinis ministerijs emancipatos, uides ad plura obligari quàm laicos: & religiosos adhuc ad plura, quàm clericos seculares. Rationabiliter itaque factum est, ut ad plura teneretur Iudæi, quàm Gentes: quippe qui erant in perfectiore statu. Quæ est alia Gens sic inclita, ut habeat ceremonias, iustaque iudicia, & uniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros: En populus sapiens, & intelligens, gens magna. Non est alia natio tam grandis, dicebat Moses. Propterea Deus benedictus populo illi, Perfectus (inquit) estis, & absque macula coram domino Deo tuo. Vnde & idcirco legimus, quod quandam professionem coram sacerdote uotum emittentes, instar religiosorum utebantur, sic præcipientem Moysen. Profitetur hodie coram domino Deo tuo, quod ingressus sum in terram pro qua iurauit dominus patribus nostris, ut daret eam nobis. Et maledicti fuissent, si non ser-

uassent omnem legem. Ita enim scribit. Maledictus qui nõ permanet in sermone legis huius: maledictione dico non humana, sed diuina: quoniam & coram Deo, cuius vices agebat sacerdos, profitebatur. Sicut & maledicuntur religio si, quod facta professione, demum, ut licentius uiuant, à uia ueritatis, & iustitiæ apostatare consueuerunt. Hoc itaque in causa est, cur Apostolus indefinitè dicit, Gentes seruare legem, non uniuersaliter. Uniuersaliter enim tenebantur eam seruare Iudæi tantum, non Gentes.

Sunt tamen hic tria dubiola. Primum. Si Gentes non tenebatur ad hæc propria præcepta mosaicæ legis, poterantque saluari sine illis, iudæi uero transgredientes aliqua peccabant, & non poterant saluari nisi totam legem obseruaret, ut dictum est, infeliciores erant conditio iudæorum quàm Gentilium. Secundo. Gentes desiderabant admitti, admittebanturque; ex diuino mandato ad obseruantias legis mosaicæ, & ad ritus iudæorum, ad phasæ celebrandum, & ad alia pleraque; frustra uideretur admittæ, si absque illis legalibus obseruationibus saluari potuissent. Tertio. Cùm Deo optimo maximo omnes homines subiiciantur, oibus suis legibus uidentur subiici omnes. Qui enim subiicitur Cæsari, omnibus Cæsareis legibus astringitur: & qui Pontifici, pontificijs.

Ad Primum. Nulli dubium est, hominem eò magis esse felicem, meliorisque conditionis, quo Deo magis coniungitur: potest tamen accidere, ut per accidens, quo magis cõiunctus est Deo, eò magis fiat infelix suo ipsius uitio: quoniam in altum sublatus, cum peccat, ruit grauiore lapsu, sicut contigit in nobis, in clericis scilicet, atque religiosis. Iudæi ergo per se melioris erant conditionis, quoniam diuino cultui addicti magis, & Deo familiares. Non enim fecit Deus taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Vnde Moses dicebat. Quæ est alia gens quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest nobis: Nec est ut cauentur legis grauitatem. Si enim uoluissent, mandata illa omnia eos illis ex eorum

virtute, impossibilia seruatu, ne dum difficilia, quàm facillè diuino adiuturum, seruare potuissent: dicente Moyses. Mandatum quod præcipio tibi, nõ est supra te, sed iuxta te est in corde tuo, ut facias illud. At per accidens efficiebantur infeliciores Gentibus. De his quæ per accidens sunt, nulla est nobis habenda consideratio.

Ad secundum. Vtique perfectius, & securius salutem consequentur Gentes, sub obseruantijs illis sanctissimis, quàm extra sub sola lege naturali: sicut & perfectius & securius in religione saluari possumus, quàm in seculo; quicquid hæretici dicant, qui cõlibatum, & monachismum quo ad possunt infestantur, ea ratione ut reor, ne erubescere cogantur, si in faciem pij & bene morati uiri, eis obijciant, quod à religione & cõlibatu apostatauerint. Mirum enim profecto, mirum atque dolendum, magna ex parte hæreses non adinueniunt, nisi eos, qui primum cõlibem agentes vitam, ab omni morum sanctimonia, tandem claustra egressi, turpissimè defecerunt, qui alioquin oportebat, in medio nationis prauæ atque peruersæ lucere tanquam luminaria in mundo.

Hac ergo ratione prædicta admittebantur Gentes ad illas ceremonias. Non ita tamen, quin sine illis saluari possent, sicut etiam, & qui seculares dicuntur, saluari possunt. Nec hi uni saluantur, qui religionis claustra, uilibus induti uestibus, & tenui pasti cibo ingrediuntur, & colunt. Ad Tertium facillè patet responsio. Si enim Pontifex, aliquas leges sacerdotibus proponat, ut quod comam non nutriant, nec barbaram radant, laici non tenentur ad illarum obseruationem. Si Cæsar quoque, suis militibus præscribat, nonnulla militiæ cura, non omnes qui Cæsaris ditioni subiecti sunt, illa seruabunt, sed ueni milites. At legibus, quas communiter ab omnibus uolunt seruatas iri, communiter subiiciuntur omnes. Decalogus itaque, diuina lege fuit ab omnibus obseruandus. Vnde & Christus Iesus illum renouauit dicens. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Addiditque dilectus illius discipulus. Qui

in uino offenderit, factus est omnium reus. At à Iudæis tantum obseruanda fuerunt præcepta illa ceremoniarum, atque iudiciorum, quoniam illis uinis fuerant credita atque demandata, nempe, ut ministris familiaribus tanti regis, quos decebat esse sanctiores atque perfectiores, ideo circuncidebantur, ut circuncisio esset illis in signum quo cõtinenter id scirent, uidelicet se se esse diuinis obsequijs penitus addictos & emancipatos. Vnde & propterea arguendi magis erant, quoniam non modo ceremonias atque iudicia, sed & præcepta morum, transgrediebantur, Deumque innumeris flagitijs ad iracundiam prouocabant. Quod si interdum abstinebant à peccatis aliquibus, metu potius pœnæ quam lex statuebat, quàm Dei amore id faciebant. Qui autem timore abstinet, animum habet non abstinendi: nisi enim timeret pœnam, non abstineret: animum autem respicit Deus magis, quàm externa opera. Futurum ergo erat, ut Gentes illos antecellerent in iudicio, iustificarenturque comparatè Iudæis: sicut dicitur ipsi Hierosolymæ. Injusti casti sorores tuas. Omnis enim historia ostendit, populum illum fuisse semper rebellem & indomitum, ad uniuersaque scelerum genera maximè propensum. Ne ergo dicat Iudæus, sub lege uixi, gentili sum melior, non qui audierint, sed qui seruauerint legem, hi apud Deum iusti in die iudicij deputabuntur. Hoc est quod molitur Apostolus. Et tunc sequitur post magnam illam parenthesisem. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, auditorum scilicet, & factorum, & cogitationibus inter se inuicem accusantibus, aut et defendentibus. Cogitationes auditorum accusabunt eos, qui nõ audierint, excusabuntque se ipsos, sed cogitationes factorum, defendent factores, vicissimque arguent auditores, & iste uincet ad extremum. In omni. n. iudicio, iudicè adesse oportet, causidicū, qui interdū fungit actoris uice. Testè, & reum. In iudicio itaque; illo, iudex erit Deus: nos oēs rei, quæ astabimus ante tribunal. causidicus, uel actor, nostræ cogitationes, quibus post conflictationes accusabimur. Si au-

dierimus, tantum legem defendemur, si fecerimus: propria conscientia erit mille testes, qua probabimur non igno- rasse malum, nec bonum: propterea- que potuisse omnes declinare à malo, & facere bonum: sed spontè plerof- que ordinem inuertisse legum, & natu- ræ, declinasse à bono, fecisseque malum. Hoc ergo iudicio, vel iustifi- cabimur à iudice, vel cōdemnabimur. *In die cum iudicabit Deus occulta hominum, secundum euangelium meum per Iesum Christum.*

Non leui coniectura, non suspitioni- bus incertis, sed intimis cordiū pen- etralibus perspectis, quæ nemo nouit ni- si ipse. Virtute enim diuina fiet, (vt inquit D. Augustinus de Ciuitate Dei,) vt vniciūque opera sua bona, vel mala in memoriam reuocentur, & mentis intuitu, mira celeritate cernantur, vt ac- cuset, vel excuset scientia cōscientiam, atque ita simul, & omnes & singuli iudi- centur, vt nihil remaneat pertractan- dum, sed tm̄ promulgāda sententia, om- nibus breuissimè ad conclusionem red- ductis. Iudicabuntur autē à Deo *Per Ie- sum Christum*, quoniam Iesus Chr̄s ipse erit, qui iudicabit. Et quia heres patris, cui omnia subiecit sub pedibus. Et quia iure sapientiæ illi competit iudicare. Bu- tirum enim & mel comesturū fuisse, di- cebatur à variis, vt sciret iudicio elige- re bonum, & reprobare malū. Et quia Deus & homo est, vt Deus errare nō po- test, vt homo scit compatī infirmitatib⁹ nris. Quia filius hoīs est, vt ipse dixit: & vt oēs honorificent illum, sicut honorāt patrē. Et quia est caput ecclesie, Nam iu- diciū regendi membra, collocatur in capite. Et quia est princeps regum ter- ræ. Principis autem est iudicare subdi- tos. Et quia per ipsum fact⁹ est, & refor- mata natura humana, per ipsum ergo etiam fuit iudicanda. Iudicabit autē in forma humana, vt videat eum omnis caro, & qui eum pupugerunt. Hinc in Apocalypsi legimus, quod est iudex à Deo constitutus uiuorū, & mortuorū. Et in Euangelio. Pater. n. non iudicat, quemq̄, sed oē iudiciū dedit filio. In Da- niele et. Filius hoīs veniebat, & dedit il- li Deus potestātē & regnum. Hæc autē

iudiciaria potestas, Christo homini col- lata est in premium humilitatis, quam exhibuit, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Quo- niā ergo pro omnibus hominibus mor- tuus est, sanguinem fudit ad abluenda peccata omnia quo ad sufficientiam, li- cet non in omnibus hominibus ablu- ta fuerint, effectualiter, ipsis impedimē- ta præstantibus sanctissimo illi lauacro: Idcirco congruum est, vt oēs hoīes in iudicio illo congregentur, vt eius exal- tationem videant in humana natura, quò electi gaudeant, doleantq; & tabe- scant reprobī, qui illi rebelles fuerunt, & ingratiissimi. Vnde dicit. Ecce veniet cum nubibus, & videbit eū omnis ocu- lus. Ne autē crederes Apostolum, ex pro- prio capite ad terrendā plebeculā, ima- ginationem iudicij concepisse, atq; con- finxisse. Addidit. *Secundum euangelium meum.* Et litera sic construit. Iudicabit Deus occulta hoīum per Iesum Chr̄m, secundum euangelium meum: vt hoc (*Secundum euangelium meum*) interposi- tum sit tanq̄ parenthesis. Euangeliū au- tem quod nunc suum appellat, quia id ipse prædicabat tāquam minister Chri- sti, ipso dicente. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & di- spensatores ministeriorum Dei. Supra dicebatur esse Euangelium Dei, & Christi. Deus autem veritas est, & men- tiri non potest. Itaque si euangelium iudicium annunciat, erit omnino iu- diciū. Cælum enim & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt: dixit Christus. Ne quis quæso, vos seducat per inanem Philosophiam fr̄s. Erit, erit certè iudicium. Omnis enim retributio, qua diuersis diuersa red- duntur, iudicium requirit, bonis retri- buenda sunt bona, malis mala à diuina iustitia. Necessè est ergo fieri iudiciū, bonorū oīum & malorum. Iudican- tur certè singuli homines statim cū ani- mæ e corporibus exeunt, illisque pro- meritis redditur, vel pœna, vel premiū, dicente domino per Ioselem. *Cito ve- lociter reddam vicissitudinem vobis, su- per caput vestrum.* Vnde & de malis dī in Iob. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt,

Et de

Luc. 16. Et de epulone. Mortuus est diues, & sepultus est in inferno. De bonis item legimus dixisse Paulum, cum ad æquo animo ferendam mortem hortaretur.

2. Cor. 5. Scimus quoniā si terrestris domus no- stra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, sed æternā in cælis. Vnde & ipse dicebat. Cupio dissolui, & esse cum Christo. Ra- tum habes post sui corporis dissolutio- nē, subito animam esse in cælis cum Christo regnaturam. Iuxta verbum quod Christus latroni dixerat. Hodie mecum eris in paradiso. Tamen con- siderandum hic est, quod quilibet ho- mo, & singularis quædam persona est, & est pars totius humani generis. Du- plex ergo oportet esse iudicium, alterū singulare, quo reddatur vniciūque se- cundum ea quæ gessit, saltem quo ad animam, quæ est principaliorū homi- nis portio. Equum enim videtur, quo- niā militia est vita hominis super ter- ram: Et sicut mercenarij dies eius, vt dixit Iobus, vt post præsentem vitam, quæ vnice est status merendi atque de- merendi, statim vniciūq; reddatur de- bita merces, & stipendium: scriptum est enim. Non morabitur opus mer- cenarij tui apud te, vsque manē. Alterū iudicium vniuersale, quo simul oībus, tanquam humani corporis membris, reddatur quod meruerunt, & quo ad animam, & quo ad corpus. Iudicio particulari satisfacit diuina iustitia sin- gulis: vniuersali satisfacit oībus. Quā- uis enim singulis ante vniuersale iudi- cium mortuis, constet de eorum ppria vel condemnatione, vel glorificatione, non tamen omnibus omnium aliorū damnatio innotescit, vel præmium: Quare nec plenam omnes de diuina iu- stitia notitiam habere possunt, sine illo iudicio. Necessè est ergo iudicium fa- cere, quò omnium causæ coram om- nibus discutiantur. Illisque discussis, bonis gloria & honor, malis ira, & indignatio retribuatur: Iudæis atque Gentilibus, sine exceptione vlla per- sonarum. O nos miseros, qui ter-rena quæque, tam ardentè amamus, pecuniam, voluptates, ignauiam, li-

Bit. ad Rom.

bidinem, scorta, hominum amicitias, honores, magno illo præmio, cuius immensa est, & inestimabilis pre- tiositas, interim nos ipsos defraudan- tes, peccata virtutibus, sathanæ iura, Ch̄i monitis, saluti ppriæ penitentiæ, vi- tæ interitum ante ponimus, ad extre- mum Deum ipsum, nullipendentes prorsus & post habentes, qui nihil, nec filium suum quem habebat cha- rissimum, & vnigenitum nobis præ- posuit, sed de sinu eius illum ad nos destinatum misit, vt pro nobis tot, tā- taque probra sustineret, quot & quanta sustinuit vsque ad mortem. Qua venia digni erimus? Qua mi- seratione in extremo illo iudicio adeo terribili horrendoque? Nulla pro- fecto. Omnia clamabunt aduersus nos, cælum, astra, Deus, angeli, & ip- si quoque demones accusabunt nos. Sed & nos ipsi, nobis ipsis inimicabi- mur. Ne ergo amplius feramur præ- cipites, sed resipiscamus: ne audien- tes, & non facientes legem, cum iu- dæis pereamus æterno supplicio, ne- que pro elapsis facinoribus desperemus, quoniam si accusabit nos con- scientia, modo pœnitere velimus, ex- cusabit nos sanguis Christi Iesu. Ad- uocatum enim habemus apud patrem, qui est propitiatio pro peccatis nostris. At nisi pœniteamus, acerbissimi nos manent æternæ gehennæ cruciatus, eoq̄e duriores, quo amplioribus do- nis insignes redditi, ingratitude com- probabimur omnibus nationibus esse longè superiores. Audite Paulum inuehentem contra Iudæos, ex eorum dignitate, atque ingratitude, quos tamen ipsi antecellimus. Sequitur.

Vide, vel ecce tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & cog- noscis voluntatem, & probas utiliora instrū- ctus per legem. Confidis te ipsum esse ducem ca- corum, lumen eorum qui in tenebris sunt, ca- stigatorem insipientium, magistrū, infan- tum, habentem formā scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium doces, te ipsum nō do- ces? Qui prædicas non furandū furaris? Qui- dicis non mechandum mecharis? qui abhomi- naris idola, sacrilegiū facis? Qui in lege gloria- ris, per præuaricationē legis Deū inonoras?

H 3 O ma-

Eph. 1.
Esa. 7.

Heb. 4.

Ioan. 5.

Ipb. 1.

Apor. 1.

Apor. 1.
Apo 11.
Act. 4.
Ioan. 5.
Dan. 7.Philip. 2.
2. Cor. 5

Apo. 1.

Luc. 2.3.

Iob. 7.
Iob. 9.
Ibidem.

Leuit. 19.

1. Cor. 4.

Rom. 1.

Luc. 2.1.

Coloss. 2.

Iob. 3.

Iob. 21.

1. Ioan. 2.

O magnam Pauli artem, atque facundiam. Quinq; quinarijs insectatur Iudæos, tantâ felicitate, vt nihil amplius possit desiderari. Potest autem legi interrogatiue, & sine interrogatione, hic apostolicus sermo, vt patet. Intentionem audite. Quoniam dixerat, factores legis, non auditores esse corâ Deo iustificandos in die illa: ne iudej, qui primū gloriabantur qd legē accepissent, sub lata illa gloria, ad hanc cōuerterent, & dicerent, se se legē obseruare: deprimēs eos, ostendit quod tantum legem audierunt, minime autem legem obseruarent, quin potius eam dissipauerunt. Quo probatur, id quod in principio huius capituli asumpserat, videlicet iudæos talia agere, qualia arrogantissimè in gentibus reprehendebant. Cōiuncturque propterea ipsos, nulla ratione defendi, aut excusari posse corâ Deo, sicut illic dicebatur. Quo uero magis eos humiliet, primum extollit, atq; effert quoniam magnis laudibus & præconijs. A dignitate nominis primū, qd & generis nobilitatem insinuat. Secundo. A lege. Tertio. A Dei familiaritate. Quarta. A secretis eius illis notis. Quinto. Ab optima institutione.

Dicit ergo. *Ecce tu Iudæus cognominaris.* Quod est primum. Iudæum autem populū illum omnem; cognominari à tribu Iudæ asserit Paulus, nomine aliarum tribuum omissis: quoniam sub regia illa tribu Iudæ, reliquæ omnes militabant. Hinc bis Propheta cecinit. Iuda rex meus. Quod Iacob prædixerat. Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec ueniat, qui mittendus est. Hinc semp Iudas in castris tanquam dux & rex aliorum præcebat, vt in Numeris legim. Fortè etiam Iudæi populi illi israelitè nominabantur, quoniam Iudas tunc habitabat Hierusalem simul cum Benjamin. cæteris tribubus ad mare Caspiū (vt aiunt) in montibus illis conclusis. Notate autem Pauli artem. Non dicit. *Iudæus es, sed cognominaris.* Gloria magna est cognominari iudæum, esse tam sancti nominis (quod israelitas peperit sanctissimus ille inter duodecim, princeps primus Iudas) omnibus hæredè.

Sed O quàm maior esset, esse uerè Iudæum. Iudæus enim confitens est, qui ergo confitetur se nosse Deum, factis autem negant, quomodo uerè iudæi sunt? Dicunt se iudæos esse, & non sunt, sed sunt synagoga sathanæ. *Et requiescis in lege.* Ecce secunda laus. Nō vagaris per errorū deuia, uti sectæ philosophorum, ex quibus nihil habetur certi, nihil solidi. Tu legem habes, quâ Deus tibi attulit de celo, audi autē qd in hoc præconio latet. O Iudæ. Ob id quod lex tibi data est, tu tibi ipsi blandiris de ipsa lege, places tibi ipsi. Quasi dicere uelit, gratiam nullipèdis: tanquam enim securus de iustitia & de salute per legem, legi totus inniteris, te ipsum hac ratione extollis super omnes nationes. *Et gloriaris in Deo.* Ecce tertia. Dicis. Notus in Iudæa Deus. Non fecit taliter omni nationi. Beata gens, cuius est dominus Deus tuus. *Et cognoscis uoluntatem.* Subintelligit Dei. Ecce quarta. Tanquā à secretis diuinæ illius maiestatis existens, cognoscis quod illi placet, quod illi non placet, per mandata affirmantia atque negantia. Utinam quemadmodum nosti, ita faceres uoluntatem eius. Nosti certè, sed non fecisti: Quot plagis ergo uapularis? multis & magnis profecto. Neque enim prodest scire quid facere debeas, cum facias qd non debes. *Et prebas utiliora instructus ex lege.* Ecce quinta. Non modo quæ illi placent, & quæ displicent nouisti per legem, sed quæ illi placent, magis, quæ minus: quæ item displicent magis, & quæ minus. O te felicem, si saltem uilia seruares, postquā utiliora negligis. Omnia enim quæ præcipit ipse, uilia sunt. Ego dominus (inquit) docens te utilia. At tu non modo potiora non obseruasti, sed omnia & secundæ & primæ tabulæ præcepta transgressus es, & in proximo, & in seipso Deum offendisti quantum in te fuit, ò Iudæ. Incipit autem postmodum eorum arrogantiam apertius extenuare, exprobratq; in eorum faciem uerbâ quinque, quæ ipsi tumido corde, & opere uaniloquo in aliorum contumeliam, atque in eorum inanem atque insanam gloriam personabant. *Confidis, inquit, teipsum esse ducem cæcorum.*

Apoc. 9.

Ps. 75.
Psal. 147.
Ps. 32.

Esa. 48.

rum. Cum tamen miser & cæcus non aduertat, quàm manifestè Deus ad Gentes transferret. Synagoga tua palam repudiata. Iam enim habet in manibus libellum repudij, literam scilicet legis nudam, quæ fornicationes, & adulteria illius spiritualia euidenter coarguit. Et præter hunc libellum, nihil aliud habet. Vniuersam enim dotem ipsius, ad nouam nuptam agni transtulit Deus pater. In manu quippe Ecclesiæ, non synagogæ, sunt tabulæ fœderis; in duobus testamentis sacramenta uinctionum, dignitas regum, ordo sacerdotum, ministeria leuitarum, cultus uasorum & templi, munera charismatum, genera uirtutum, sensus scripturarum, trophea Martyrum, Confessorum insignia, uirginū corollæ, subsidia gratiarum, sacrificiorum ueritas, gloria sacramentorum. Vniuersæ opes celi, totus thronus Dei, omnis denique uestra gloria ò iudæi iactabundi, à uobis est traslata, nobis est collata, per Deum gratiæ, per dominū uirtutum, per regem gloriæ. Vide igitur immodicam superbiam iudæorum hac eorum metaphora. Cæcus duce indiget, illi ergo ipsi cunctos cæcos existimare consueuerant: Sibique arrogabāt ducatum uniuersarum gentium: neminem enim pollere ingenio naturali credebāt, præter ipsos: nempe quod suo ipsorum iudicio peccatores omnes essent, illis vnus demptis. Peccatum uero rationem naturalem exæcare perhibetur in Prophetis. Propterea enim dixerūt pharisæi illi cæco nato. In peccatis natus es totus, & tu doces nos? O cæci, & duces cæcorum. Quomodo per uiam quam alijs ostenditis, ipsi non ambulatis? Cæcus si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. *Lumen eorum, qui in tenebris sunt.* Prima metaphora superbiebat de naturali ingenio, cui cecitas opponitur. Hac secunda de lege scripta, cui? luce, qui carent, apud illos in tenebris uersari dicuntur, vt eorum opera omnino egeant. Scribitur enim. Mandatum est & lux & lex. Et in psalmo. *Lucerna pedibus meis uerbum tuum.* *Eruditorem insipientium.* Sapientia non est sine uera Dei religione. Ecce sapientia ipsa est pietas, inquit Iobus.

Ioan. 9.
Matt. 15.
Ibidem.

Psal. 118.

Iob.

Arrogant ergo sibi sapientiam & pietatem hoc uerbo: cunctis alijs exprobrat impietatem, & insipientiam, cum tamen ipsi essent impijssimi, & insipientissimi, quoniam in maliuolam animam, non introibit sapientia. *Doctorem insipientium.* Duo magna dicunt de seipsis hoc uerbo. Primū, quod sint sanctissimæ uitæ. Qui enim infantem erudire curat, moribus præstet, necesse est. Quomodo fuerit imbuta recens, seruabit odorem. Testa diu. Secundo, quod humilem doctrinam paruipendant, & tanquā docti & prouecti, magna & sublimia arcana perscrutentur. Sed illis exceptis, non nisi humilia quæque omnibus conueniant, tanquam infantibus. Qui nec lactis alimoniam, ab alijs percipere possint quàm ab ipsis. *Formam habentem scientiam, & ueritatis in lege.* Omnem superbiam superat hæc postrema. Arrogant enim sibi, quod errare nullatenus possint, quoniam formam, ideam, exemplum habent in lege, qua ita ducuntur, vt nunquā exorbitare ualeant, gratiam omnem Dei abijciunt, in lege duntaxat confidentes. Tunc itaq; Apostolus, inuehitur in eos quinq; pulcherrimis antithesibus. *Qui ergo alium doces, teipsum non doces? &c.*

Primum autem generale est. Cur non conuenit uita doctrinæ? Cur multa doces, & ardua, nec tamen minora facis? Tale quid est illud, quod dicebat Christus. Super cathedram Moysi, sederunt scribæ & pharisæi: Omnia quæ dixerint uobis, seruare & facite, secundum autem opera eorum, nolite facere. Dicunt enim, & non faciunt. Inexcusabilis itaque es ò Iudæ. Nosti enim quod faciendum sit: neque enim doceres alios, si nescires, tamen teipsum non doces. Non enim bene operaris, sed male. Videris ergo ex malitia, & ex contemptu delinquere. Secundum. *Qui prædicat non furandum, furaris?* Per furtum, omnem auaritiam, usuram, fraudem, indebitam conquisitionem, aut tenacem retentionem rerum corporalium intelligite: Qui enim auaritia, tyrannidi adedè pareat, vt pauperibus eleemosinas non suppeditet cum possit, non modo fur est, sed homicida. O iudæi, ò iudæi,

Sap. 1.

Iob.

Matt. 23.

Psal. 23. dei, qui fenore sanguinem pauperum emungitis. audite Dauidem. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. En Paulus uos fures appellat. Tertium. *Qui dicis non mechandum mecharis.* Notum est, iudeos appellari à Christo generationem adultera. Nam; cum desponsasset sibi ipsi Deus populum illum in fide, ipsi fornicabantur cum Balaam, cū Astaroth, alijsq; idolis. Idolorū autem cultus, fornicatio ubique in facris literis appellatur. Hoc est ergo for tasse quod reprehendit Apostolus: vel etiam veram fornicationem corporale exprobat eis, quoniam cum Gētes abhorrerēt, quia fornicari citra adulteriū licere putabant, ipsi tñ libidine exestuantes, nec adulteria deuitabant, incestusque & vitia innominabilia. Hoc autem puto moliri Apostolū, quoniam quartum antitheton est de idololatria. *Qui abhominaris idola, sacrilegiū facis?* Sacra niolas, legem, templū, Deū ipsum haud colis, quem plenis buccis prædicas esse colendum, cunctaq; idola contemnenda. Sequitur quintum. *Qui in lege gloriaris,* Te beatum dicens, quia Dei nostri voluntatem, *Per transgressionem legis, Deum inhonoras?* Non modo in teipso, sed in alijs. Præbes namq; tuis flagitijs Gētibus occasionem, vt dicāt, En populus Dei, cernite qualis sit. nos fornicamur, & ipsi; idola colimus, & ipsi; furamur, & ipsi; insolēsimus, & ipsi; & Deus eorum, eos patitur, certè nō est melior nostris Dijs. O magnam blasphemiam. Audite maiorem: propter peccata vestra Iudæi, magnis temporibus dereliquit uos Deus omnipotens. Seruiebatis Gētibus. Babilon captiuos uos tenuit, oppræsserunt uos Assyrij, Madianita, Philistei, Cananei. Tunc dicebant barbaræ ille gentes. En populus Dei, quomodo à nobis est uictus & superatus? Certè, Dei nostri vicerūt dominum suum. Vel enim non potuit eos saluare Dens eorum, vel noluit: si noluit, iam non est Deus suus: Est autē Deus suus, ergo non potuit. Non est ergo Deus uerus. Sed nostri sunt ueri dii, per quos nobis est parua uictoria. Au-

dis Iudee maximam hanc blasphemiam Gentiū occasione, non à Gentibus accepta, sed à iudeis data. Quid hic dicet? Obmutescite, obmutescite quæso, & respicite. Nullum enim peccatū grauius, quàm peccata defendere. Non uobis ego conuitia infero (inquit Paulus) Iudæi, ita scriptum est in Prophetis uestris. Quod gentes occasione data eis à uobis nomen dei blasphematur, atque quantum in ipsis est, de honestate nituntur. Illi enim nomini semper sancto & glorioso, nulla iniuria, nullum dedecus potest irrogari. Vnde inquit. *Nomen Dei per uos blasphematur in gentibus, sicut scriptum est.* Scriptum est autem istud, & in Ezechiele, & in Esaia. *Sir ergo αναεφωλέωσις* contra iudæos. O Iudee. Qui in Deo gloriaris, cur Deū inhonoras? Qui requiescis in lege, cur transgredieris legem? Qui noli diuinam voluntatem, cur eam non adimpleas? Qui potiora probas, cur uana fectaris? Qui cæcos ducis, cur recta uia non ambulas? Qui alijs luces, cur uersaris in tenebris? Qui alios reprehendis, cur tibi ipsi places, & blandiris? Qui insipientes castigas, cur initium sapietiæ nescis? dei timorem? Qui magisteriū tibi arrogas infantium, cur sensu adhuc paruulus es? Qui formam scientiæ habere te iactas, cur tam deformatus es in operibus tuis? Qui iudæus cognominaris, cur omni ethnico comprobaris esse deterior? Qui fidis ueritati legis, cur illam nō amplecteris? Qui blasphemias abhominaris, cur blasphemiarū occasionem præbes? Sequitur.

Circuncisio quidem prodest. Si legem obserues. Si autem præuincator legis sis, circuncisio tua præputium facta est. Vult uincere Iudæos Apostolus, postquam bellum suscepit, ne pugnasse uideatur quasi acere uerberans; uictoribus armis tam acriter dimicat, vt incunctanter sit de eis triumphaturus. Tollit itaque omnem ansam, ne habeant quo se se possint uertere. Probauit, quod audire legē non est satis, vt possint præferri gentibus. Ostendit quod ipsi nō fuerunt, sed dissipauerunt legem domini. Vnicū hoc eis refugium remanserat circuncisionis, tollit & istud. Sed cum omnē legis gloriam

gloriam è medio sustulerit, nonne & circuncisionem euacuauit? Nequaquā. Est namque antiquior lege circuncisio. Nam ad legem non attinet, quasi lege instituta, vel præcepta. Eam enim præcepit Deus ante legem. Vnde Christus dicebat. Circuncisio non est ex Moyse, sed ex patribus. Abraamus enim primus fuit, qui se se ab infidelium cōmerto separauit. Exiuit namq; de terra sua, & de cognatione sua, unumque Deum uiuum, & ueram coluit: cū alij Caldæi ignem colerent. Ad protestationem ergo fidei unius ueri Dei, ipse primus circuncisionem accepit. Quā dein de omni populus obseruauit, tanquā caracterem diuini fœderis. Neq; hinc ergo d Iudæi, potestis præferri Gētibus, inquit Paulus, à posterioritate procedens ad priora. quod uobis unis sacrū illud signum circuncisionis ante legem allatum sit de cælo. Circuncisio namq; tibi data fuit, quo intelligeres, te esse debitorem unius eusæ legis faciendæ. Si ergo tu circuncisus, à lege profusus defecisti, vt monstratum est. Dicis enim non furandum, & furaris, prædicas nō mechandum, & mecharis. nonne circuncisio tua inutilis tibi erit, & est? eque ac Gentibus præputium? A debito namque deficiis, si legem non seruas, cum circuncisionem gestas in carne? A debito inquam, quod cum Deo optimo maximo fœdere circuncisionis intercedente contraxisti, non cum homine: Quid ergo coram Deo tibi opitulari poterit circuncisio nuda, sine legis obseruatione? Opitularetur, si legem seruares, cum non serues, officit tibi, non p̄ficiat. Conuincit namque te fœdera uolasse Dei. Est, enim signum indelebile atque memoriale perhenne, omni chirographo potentius tui debiti, circuncisio. Ostentans ergo circuncisionem, literas tuę damnationis in medium tu ipse adducis. Tu teipsum condemnas miselle: contra te iura & arma defers toto tempore uitæ tuæ, quibus merito potes ad gehennam iudicari. O quàm felicior est præputiatij circuncisio, si circuncisus à lege deficiat. Connectenda itaq; est hæc ratio, propter illud uerbū enim, ad illud supra ualde. Non enim audito-

res legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Dicere. n. potuissent iudæi post omnia quæ dicta sunt cōtra eos, quorum radix illud fuit. Non enim auditores legis. &c. Si legē non fecimus, circuncisio tamen nos saluabit. Quomodo noui isti theologi dicunt. Si opera non facimus, fidem tamen amplectimur. Baptizati sumus, nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, merito suo saluabimur. Ob id ergo contra Iudæos inuehit Apostolus, & implicite contra hæreticos uellos. O miselli: sicut circuncisio iudæos perdit potius, qui legem transgrediuntur, quàm saluet, ita Christi fides, quam non opera comitantur, uos ad inferos perducet. Tantum abest, vt fide nuda saluare, quis possit, modo ualeat operari.

Hic autem ad memoriā reuocare oportet, quæ supra dicebamus. Apostolum Iudæos insectari, arguereq; contra eos, pro tempore illo quo potissimū Gētes excellere uidebantur: antequā scilicet Christi lampas omnibus nationibus illucesceret. Tunc enim ad eum omnis orbis diuinas gratias recepit abūdē, vt facile uideri possent ethnici iudæis parere, ne dicam superiores. Eo ergo tempore, selecti quo uidebantur Iudæi, vt essent diuinum peculium, cum nondum Christus uenisset ad terras, uerū est hoc quod dicit Paulus. *Circuncisio quidem prodest.* Tempore namque illo, quo lex erat in vigore, circuncisio iudæis proderat, quoniam debeatur per circuncisionem peccatum originale. Neque enim credendum est, Deum aliquando humanum genus dereliquisse sine remedio morbi illius, qui ex infecta radice omnes huius arboris ramos uitauit. Potissimum autem non dereliquit populum illum, quē sibi elegerat in peculium & hæreditatem. Nullum autem uideretur esse collatum remediū ad abolendam contagionem illam, præterquā circuncisio. Idcirco enim præceptum fuit, vt omnes circunciderentur. Masculus (inquit) cuius præputij caro circuncisa non fuerit, delebitur anima illa de populo meo. Fateor, quod non aperiebat ianuam paradisi circuncisus. Id enim fieri

1. Tim. 6.

Ez. c. 5.
Ez. 4. 5.

Ioh. 7.

Gen. 11.

Rom. 2.

Leuit. 17.

fieri non poterat nisi Christi morte exhibita Deo patri, qua solutum fuit prae-
teritum nostrae redemptionis: Attamen con-
ferebatur gratia in circumcisione qua
anima pueri, cuius caro circumcisa fue-
rat, iustificabatur coram Deo. Aduerte
tamen, & caue. Clamat enim Apo-
stolus ad Galatas. Si data esset lex, quae pos-
set iustificare, ergo gratis Christi mor-
tus esset. Circumcisio ergo non po-
terat iustificare. Item sacramenta vete-
ris legis, uocat elementa egea & infir-
ma ibidem, non alia ratione, nisi quia
non iustificabant, non emundant animam,
non illam gratiam deo efficiunt. Idcirco
dicendum, quod circumcisio propria vi,
non debebat peccatum, neque aliud ve-
teris legis sacramentum id efficere po-
terat. Et in hoc errabant Iudaei, crede-
bant enim statum legis veteris, ex se suf-
ficientem esse ad iustificationem absque
fide Christi: Vnde non accipiebant ip-
si circumcisionem, ut protestationem,
& professionem Christi venturi, sed
potius, ut sacramentum ex opere ipso,
valens iustificare. Contra illos ergo
optimè Paulus dicit, quod ex se non iu-
stificabat, sed tantum quatenus ipsa car-
nis circumcisio, includebat fidem Chri-
stiventuri, eratque; signum passionis eius fu-
turae. Ille enim fuit, & est verus agnus
Dei, qui abstulit omni tempore & au-
fert peccatum mundi. Erat ergo infirma
circumcisio, non poterat mundare ani-
mam ex se ipsa, quoniam erat egea:
non habebat in se gratiam: at quatenus si-
gnaculum erat fidei Christi, sicut Pau-
lus dicit, in virtute illius fidei inclusae
sub illo signo, emundabat & iustifica-
bat. Sic ergo proderat. Prodest autem
inquit, si legem obserues. Adulto loqui-
tur. Qui enim circumcisus est, & iusti-
ficatus coram Deo, cum adoleuit, nisi bo-
nis operibus obseruatione legis adau-
geat iustitiam illam incohatam, ipsa de-
perditur, ut supra dicebamus de fide,
& de prima gratia quae non augetur per
opera. Nam in via dei nostra progredi,
regredi est. Ex his puto haberi apostoli-
cum sensum. At dicamus modo de
Circumcisione. Postquam Christus ve-
nit, euangeliumque mundo inuulgauit,
quo circumcisioni baptisma succes-

sisse monstratum est, num Circumcisio
proderit, si legem obserues? Respon-
deo. Si omnem legem dei seruemus,
Decalogum scilicet, qui simpliciter salu-
ti necessarius est, circumcisio ipsa non
modo non prodest, immo obest. Laetali
culpa delinqueret, qui nunc circumcide-
retur. Vnde & omnes Iudaei mortali-
ter peccant cum circumcidentur. Infeli-
ces, qui vnde delere originale peccatum
arbitrantur, huic alio peccato se se Deo
reddunt inimicos. Dices. Paulus non
videtur hoc dicere, sed istud tamen, quod
qui circumcideretur nunc, poneretque
spem in circumcisione, assequenda iu-
stificationis opera, ille peccaret,
quoniam iniuriam arrogaret morti Chri-
sti Iesu. Dicit enim sic. Euacuati estis
a Christo, qui in lege iustificamini, a gra-
tia excidistis, id est, qui lege, vel sacramen-
tis legis arbitramini vos iustificari coram
Deo. existimatis enim gratiam noui tes-
tamenti esse insufficientem, & inuali-
dam. At si quis circumcideretur, spem
tamen nullam poneret in circumcisio-
ne, sed in baptismo Christi omnem, non
videtur quod ille peccaret, saltem mor-
taliter. In dicitio est, quod etiam post ascen-
sionem Christi Iesu, Apostoli circumci-
sionem patiebantur. Et Paulus, qui le-
gem tollere uidebat, & funditus euer-
tere Timotheum, alioquin Christianum
in primitiua illa ecclesia, circumcidit.
Neque dicendum est, peccasse Paulum
neque etiam Timotheum. Concilium
quoque illud Hierosolymitanum, quo
circumcisio abrogata fuit, non eam ab-
rogauit, ut mortiferam, sed ut non ne-
cessariam duntaxat. Quod patet, & ex
occasione Concilij. Orta namque erat,
palamque crescere videbatur haeresis
illorum qui dicebant. Nisi circumcidi-
mini secundum morem Moysi, non po-
testis saluari. Et ex verbis Petri, qui tan-
quam primus inter Ecclesiam proceres,
& Pontifex summus, sententiam Conci-
lij protulit. Visum est spiritui sancto,
& nobis, nihil ultra uobis imponere
oneris praeter haec necessaria, ut absti-
neatis uos ab immolatis simulachrorum,
& sanguine, & suffocato, & fornicatio-
ne. &c. Citra periculum itaque anima-
rum videtur, quod possit adhuc obser-
uari

Gal. 6.

uari circumcisio Iudaeorum, modo creda-
tur firmiter, quod non sit necessaria ad
iustificationem, vel ad salutem, iuxta
Apostolum, In Christo Iesu, neque circū-
cisio aliquid ualet, neque praepitium, sed
noua creatura. Secundum indulgen-
tiam namque, potiusquam secundum im-
perium uidetur abrogata, licet secun-
dum imperium statutum sit, quod inu-
tilis censetur. Haec tamen inaequauit
vos moueant. Inuisa enim stat nostra
haec veritas, citra controuersiam ab om-
nibus catholicis recepta, & asserta, quod
circumcisio haec carnalis & fetida, nunc
non tantum est mortua, vel inualida, sed
mortifera, & maxime perniciofa. Ecce
Apostoli ratio. Qui circumcidit se, debi-
tor est uniuersae legis faciendae, quo ad
moralia & ceremonialia. Illud enim
debitum circumcisio ipsa, ex se ipsa, vel
ponas spem, vel non ponas, protesta-
tur. Sicut baptismus suapte natura protesta-
tur debitorem esse uniuersae legis euan-
gelicae Christi Iesu, eum qui baptizat
obligare autem se se ad uniuersam legem
illam, est peccatum mortale. Ostendo.
Nam ceremonijs illis legis veteris qua
pluribus, & sacrificijs protestabat deus
missurum se esse Messiam Christum Ie-
sum, morteque sua humanum genus li-
beraturum, qui obligaret se ad uniuersam
legem, obligaretur ad credendum
Messiam esse uenturum, suaque passio-
ne liberaturum perditam hominis na-
turam, ex ceremonijs illis, quae suapte
natura id indicabant. Obligaretur er-
go ad credendum, quod non uenisset
Messias, idque protestaretur facto obser-
uans ceremonias illas. Nonne ergo mor-
taliter peccaret, cum iam uenisset, mor-
teque sua pro nobis omnibus se se offe-
rens Deo patri hostiam in ara crucis fe-
cerit satis Christus Iesus? Protestari fal-
sum, quomodo possumus citra pecca-
tum mortale? Intelligitis mysterium?
Circumcisio, & omnes ceremoniae anti-
quae legis, erant quaedam protestationes
fidei, in qua consistit interior Dei cul-
tus: Fidem autem interioriorem protesta-
ri possumus operibus & uerbis: utroque
protestationis genere, cum falsum pro-
testamur, peccamus mortaliter. Eadem
est fides dubio procul, quam habuerunt

patres illi, & quam habemus nos de
Christo Iesu, cum aliter protestan-
tantur ipsi, qui eum praecesserunt, ali-
ter nos qui Christum sequuti sumus. Ip-
sis nondum uenerat Christus, ideo uer-
bis his, fidem certissimam in qua uiue-
bant protestabantur. Ecce uirgo con-
cipiet, & pariet filium. Quae sunt uer-
ba futuri temporis. Nobis iam uenit, &
fidem eandem protestamur, non uer-
bis futuri, sed praeteriti temporis. Ecce
uirgo concipiet, & peperit. Haec de uer-
bis. Qui ergo nunc diceret. Ecce uirgo
concipiet, & pariet filium. Dices. non fore fu-
turi, quod iam factum est, mortaliter
peccaret. Nonne? Veniamus ad facta.
Circumcisio, ceremoniaeque illae, opere
protestabantur Christum nasciturum,
moriturum, ex ratione signi, suapte na-
tura. Baptismus; aliaque sacramenta
nouae legis, sunt signa protestatiua Chri-
stum esse natum, passum, mortuum, se-
pultum. Sicut ergo antiqui, pie & ueraciter
uero, & facto protestabantur hec
fidentia: ita nos & impie & false agere-
mus, si uerbo & facto aliquo, protestare-
mur non esse facta: Quod utique fieret,
si circumcideremur, uel alias legis cere-
monias seruaremus. Et hoc est, quod
Augustinus dicit contra Faustum. Iam
non promittit noster nasciturus, passurus,
resurrecturus, quod illa sacramenta quo-
dammodo personabant, sed annuncia-
tur quod natus sit, quod passus sit, quod
resurrexerit: quod sacramenta quae a Chri-
stianis aguntur, iam personant. Peccat,
peccat ergo qui circumciditur. Tantum
abest, ut circumcisio profit nro tempore.
Hac ratione ni fallor dicebat Pau-
lus, tam audenter. Si circumcidamini,
Christus uobis nihil prodest. Quid au-
tem uult dicere his uerbis: uult dicere
hoc. Si ipse Christus non uobis prodest,
vos ipsi uobis obestis. Neque enim pro-
dere possumus nobis ipsis, nisi nobis
prosit Christus. Modo, uel ponamus
spem, uel non ponamus in circumcisio-
ne, Christus quem uenturum adhuc pro-
testamur signo illo non potest prodesse:
& cum non prodest, obest Christus.
Suum non prodesse obesse est. Neque
enim aliter obest, nisi cum non prodest.
Quemadmodum nauita non aliter perdit
nauem,

Eja. 7.

Galat. 5.

Act. 15.

Act. 15.

Gal. 5.

nauem, nisi cum non seruat, non regit. Vult aliud dicere Apostolus. Si circūcidamini, Christus uobis nihil prodest. Prodest omnibus Christus, modo non ponant eius gratiæ obstaculum. Sicut Sol omnes illuminat, modo fenestras non claudant, cum radij solis ingrediuntur. Si ergo ex circumcisione fit, ut Christus nobis nequaquam prosit, illa ergo est obstaculum Christi Iesu gratiæ. At nihil gratiæ obstat, præterquam peccatum mortale, itaque citra peccatū mortale, nunc circūcidi nemo potest. Ita nemo potest non baptizari, qui nō mortaliter peccet. Quod enim circumcisione protestabantur patres illi futurū esse, id nos baptisimo protestari debemus iam factum. Quoniā reuera, quod sciendum erat, factum est. Vnde circūcisioni in hac protestatione, succedit baptismus Christi Iesu, sicut dicit Paulus ad Colossenses. Circūcisi estis circūcisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis. Sed in circūcisione Domini nostri Iesu Christi, conscripti ei in baptisimo. Quod dicebatur de Concilio Hierosolimitano, neminē terreat. Si quis enim ea quæ illic acta sunt introspectat, videbit sententiam latam esse tantum hac intentione, ut Iudæi, & Gentiles, quos tunc in primitiua illa Ecclesia simul habitare necesse erat, possent pacificè viuere, atque coalesceret fidelium multitudo. Mater enim ecclesiæ sinagoga, cum honore erat ducebatur ad sepulchrū, ut non statim inhiberetur Iudæis legalia seruare. Credi dissent enim Gentes, religionem Iudeorum semper falsam fuisse, & profanā, non minus, quàm suam ipsarum idololatriam, si statim vetuisset Spūs sanctus legales illas, antiquasque ceremonias, uti statim corruit simulachrorum impietas: cum tamen non esset hinc inde par ratio. Idololatria abolita fuit, quoniam mala, religiones Gentium euersæ sunt, quoniam malæ: at Iudæorum lex cessauit, tanquam in Christi figuram instituta. Adueniente enim ueritate, uiam bram cessare par erat. Propterea itaque, non fuit primum tumulanda sinagoga, uel sepelienda cum ritibus Gentium, quo discerneretur nō paru in-

ter hæc esse discriminis. Legalia itaque quæ ante Christum erant uiua, Christo adueniente, patientes; & morientes, cum dixit, Consummatum est, mortua effecta sunt, usque ad Euangelij promulgationem. Sic mortua adhuc, filia sinagoga Ecclesia uenerata est magnā pietate. Promulgato euangelio, manifestataque ueritate Christi, omni cum reuerentia sepeliuit, declarans de cetero, mortem imminere his, qui iam ad cadauer illud corruptū, penitus & scattens, atque mortiferum accesserit. Sacrum ergo illud Concilium, adhuc legem uenerabatur, ut mortuam, sed nō sepultam. Id enim maximè hinc appareret, quoniam decretum est, ne sanguine & suffocato uescerentur Christiani. Quod dubio procul, contra Euangelij uidebatur, quo dictum est Non quod intrat in os, coinquinat hominem. Et contra christianam libertatem, quæ proficitur. Omnia munda mundis, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Id ergo tantum hac ratione factum est, quo uideretur aliquam haberi rationem Iudæorum, ex quibus ortus est Chrs, ne & ipsi acrius exacerbarentur. Iudæis enim propter antiquam consuetudinem, sanguis & suffocata carnes, erant abhominabiles cibi, nauseamque illis pariebant: consentaneum ergo uisum est spūi sancto, & Apostolis, ut pro eo tempore, omnes, à sanguine & suffocato abstinerent. Ciuitas enim exigit, ut si unā uescimur, te abhominante cibū aliquod, & ego abstineam. Prohibitum est etiam, ne uescerentur idolotithis, carnibus scilicet, quæ immolabantur simulachris, non alia ratione, nisi ne suspitiosi iudei occasionem acciperent existimādi Gētiles, ob idolorum reuerentiam, carnibus illis uti, & ad idololatriam reuerti. Ne itaque pax perturbaretur, factum fuit Concilio illo definire, quod Circūcisio, alięque legis ceremoniæ, essent emortuæ. Consulebatur enim hoc pacto Gentibus, quæ tam graue pondus detrectabant. Consulebatur etiam iudeorum, zelo quibus nimis odiosum fuisset promulgare statim, peccare mortaliter, qui circūcidebatur: adeo eos angebat ze-

lus

lus legis, licet non secundum scientiā. Procedente uero tempore, manifesta- taque Euangelij ueritate, quæ non potuit tam subito ad lucem omnium uenire, decretum est, non modo mortuam esse legem, circūcisionemque, sed mortiferam: Sicut & decretum est, nos posse uesci sanguine, suffocato, omnibusque alijs cibis cum benedictione Dei, qui primum, causa illa uigente prohibebatur. Sicut in Epistola ad Timotheū ostendit Apostolus, contra Tatianos & Manicheos, qui omnino esse iudaizan dū in ciborū defectu temere arbitrati sunt. Cessante enim causa, cessat effectus. Vnde sepius uidet, in his quæ agenda sunt, secundum temporum exigentiam, Concilium Concilio reformari. Quod enim magna ratione, præcedens Concilium Spū sancto dirigente statuit pro eo tempore, magna item ratione à sequenti, eodem Spū sancto dirigente, reuocatur pro alio tempore. Ad quod egregiè facit autoritas illa magni regis Artaxerxis, quæ habetur in libro Hester. Non debetis putare, si diuersa iubemus, ex animi nostri uenire leuitate, sed pro qualitate, & necessitate temporum, ut reipublice possit uilitas ferre sententiam. De Paulo Apostolo, qui Timotheum circūcidit, scire debes, illum tam uehementem fuisse in prædicando Euangelio Christi Iesu, ut pseudo Apostoli plerique, liuore perciti, disseminarent ubique terrarum, Paulum legem Mosi destruere penitus, & abolere, quo maximum Iudæorum odium, qui tunc erant maior pars Christianorum, illi compararunt, si Iacobo credimus. Cum enim Paulus uenisset Hierosolymam. Iacobus urbis illius Antistes, cum senioribus omnibus illum hunc in modum allocuti. Vides frater, quot millia sunt in Iudæis, qui crediderunt, & omnes amulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quia discessionē doceas à Mose eorum, qui per gentes sunt Iudæorum, dicens non debere eos circūcidere filios suos: Neque secundum consuetudinem ingredi. Paulus Apostolus itaque, qui dicebat, Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifaciam, qui aded scandalum horrebat, ut diceret. Si propter escam scandalizarem fratrem meum, non manducabo carnes in æternum. Et iterum. Quis scandalizatur, & ego non uor? Quoniā Timotheus ex matre Iudæa progenitus fuerat, illum circūcidit. Sed quid dico Timotheum circūcidit? Seipsum totondit, Nazarenorum more, purificauitque cum Nazarenis, quibus mos erat termino sui uoti expleto, se se sanctificare. His enim ostendebat Apostolus, quoniam & ipse secundum Mosem ambulabat, custodiens legem, quod illi agendum esse consuluerat Iacobus ille sanctissimus. At si non peccauit Paulus, cum has ceremonias, circūcisionemque seruauit, ut scandalū deuitaret pusillorum, cur peccauit Petrus, qui ne scādalo esset Iudæis, quorum ipse Apostolus erat, iudaice uiuebat, delectū ciborum obseruans? Cur illum repræhendit Paulus? Cur restitit illi in faciem, tanquam non ambulanti ad ueritatem Euangelij? Cur Iacobus non restitit Paulo eadem & grauiora patranti? Dura sunt hæc & ardua. Senex ille sanctissimus, pio zelo exestuans, in rectione rectissima, quoniam uiam Iudæos ad scandala propensissimos, segregabat se à Gentibus, quæ omnibus cibis indiscriminatim utebatur. Paulus item radit caput, seruat sabbatha, iudeorum more, Timotheum circūcidit, cur ille repræhenditur, iste tantis effertur præconijs? Rem tibi aperiam breuissimè. Non peccauit Petrus, nec repræhensus est, quoniam legalia pro eo tempore obseruauerit. Id enim tunc licebat illi sicut & Paulo, & eò magis, quoniam ipse vertex erat Apostolici collegij. Vnde Paulus illum ex animo adiuit, Hierosolymā profectus, contulitque cum eo, & cum Iacobo Euangelium, quod ipse prædicabat. At uerè peccauit in hoc, & ob id restitit illi in faciem Apostolus noster. Quoniā cum esset Antiochiæ, quæ est ciuitas Gētiū, nullo delectu habito ciborum, indiscriminatim cum Gentibus ad Christū conuersis omnibus, uescibat, quod & decebat iuxta Christi præceptum. Manducate quæ apponuntur uobis. Et uerbum de celo illi factum, quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris. Cū plerique autem

1. Cor. 6

1. Cor. 11

Luc. 10

Act. 10

autem Iudæorū illuc venissent, timuit ipse admodum, ne eis hæc libertas christiana, esset aliquo modo scandali, vel offendi culi occasio, offensique, à fide descissent. Adeo ergo curiosum, studiosumq; & diligentem se se ostendit, ne accepta occasione, scandalizarent Iudæi, si vidissent eum, qui ex iudaismo conuersus erat ad Christum, cum Gētibus manducare omnia indifferenter, ut se se subtraxerit à Gentibus: nec uoluerit amplius manducare cum eis. Inde autem sequutum est scandalum Gētilium, quoniam uisa tanta illius diligentia, super hoc negotio facta, uidētes, intentionem facientis, non uidentes que uisus pia erat & recta, existimarunt uerè necessariam esse, ciborum delectationem, aliorumque fortasse legalium obseruationem, quod omnino falsum erat. Quod egit Petrus, certè, licebat, & expediebat pro salute Iudæorū: imodus faciendi licuit quidem, sed non fuit expediens. Multa licent, quæ non expediunt, dicit Paulus, ipso uertice Apostolorum reprehendente, erat facere quod fieri non expediebat. Verè ergo reprehensibilis fuit, sicut dicitur in Epistola ad Galatas. Suo enim exemplo, cum tantam adhiberet diligentiam pro Iudæis, cogebatur secundum illarum opinionem, qui magna rigiditate factum, modūque faciendi examinabant, propter uirtutem, & præstantiam, Gentes iudaizare. Cum tamen ipse nihil minus cordi haberet, quàm iudaizandum esse Gentilibus. Culpa itaque leuissima fuit. Neque enim egit, quod non licebat, aut quomodo non licebat, sed quod licebat, modo quo licebat: at non expediebat. Quis est autem, qui non aliquo modo delinquat, etiam perfectus, & confirmatus, cum Ioannes dicat. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est: Quod autem leuissimè peccauit Petrus, (si peccauit) potissimè ostenditur, quoniam Paulo palam eum arguenti, non modo non restitit indignabundus, aut contradixit, sed consensit, & acquieuit. Potuerat se se excusare, at nihil contra asserere uoluit, ostendens pergrata illi fuisse, quæ à Paulo obijce-

1. Cor. 6.

Gal. 2.

1. Ioan. 1.

rentur. Hoc enim efficacè argumentum est suæ rectissimæ intentionis. Ut tamē prouideretur scandalo Gentium, quàm nihil nisi leuissimè peccasset, ipse magna ratione reprehensus fuit. Ita enim increpante Paulo, consentiente & acquiescente Petro Iudæis superbia, Gētibus desperatio ablata est. Totū enim magna Dei dispensatione peractū est, non propter Petrum, sed discipulorū intuitu, qui haud dubie plurimum offendi potuissent. Cum enim in omnium oculis audierunt, redargutum esse Ecclesiam principem, qui tam solida erat religionis collumna, ipsumque acge uisce reprehendenti, legem sectari acriter reformidarunt. Unde Paulus, non uidetur inculcasse Petrum sui ratione, ob legis uetustæ obseruationem, si diligenter uerba attendamus, at uicè asseclorum respectu, qui Gentiles erant, quoniam ipsi offendebantur ualde cum uiderent Petrum se se subducere ab ethnicorum commercio. Si inquit tu cum Iudæis sis, Gentiliter uiuis, & non iudaicè, quomodo Gentes cogis iudaizare? De Paulo Apostolo uero, quamuis & legalia ipse quandoque seruauit, nihil horum contigit unquam. Iudaizabat ipse presentibus iudæis tantum in Hierosolymis, gentiliter autem uiuebat cum gentibus, iuxta præceptum illud. Ad quancumque Ecclesiam ueneris, illi te conformes. Non modo ergo scandalum non præbebat, neque præbuit unquam Apostolus noster, sed nec secutus est ex eius operibus scandalum Gentilibus. Idcirco non fuit ulla ratione reprehensibilis. Timotheum circumcidit, qui ex matre iudæa natus fuerat. Quod & licebat, & expediebat. At Titum, cuius pater ethnicus fuit, atque ethnica mater, noluit circumcidere. Si enim illū circumcidisset, fuisset inde scandalum Gentibus: quemadmodum & fuit ex Petro. Ad quid agendum erat Petro, dices: Inter Iudæos, & Ethnicos constituto: necesse erat, ut uel Iudæi, uel Ethnici scandalum paterentur. Vitandum potius illi fuerat scandalum Gentium, quàm scandalum Iudæorum. At utraq; uitari potuisset: modo enim Petrus non tam curiosum se se ostendisset illuc aduen-

Gal. 2.

Matt. 15.

1. Cor. 9.

Matt. 18.

aduentantibus iudæis ex Hierosolyma, subtrahendi se se ab Ethnicis: uel etiam illis rationem exposuisset, cur se se subtraxisset, ut Iudæorum scilicet infirmitati consulere non fuissent offensi ethnici. Quod si adhuc durasset, nouisset ex malitia, non ex ignorantia, uel ex infirmitate procedere. Et ita intellexisset esse Phariseorum, non pusillorum, scandalum, & propterea non esse curandum, iuxta Christi uerbum. Sinite illos, quia cæci sunt, & duces cæcorū. Propter scandalum enim uitandum pusillorum, differenda est doctrinæ ueritas. At propter scandalum Phariseorum minime. Verum puto ego, quod cessasset scandalum, altero horum duorum modorum. Alterum horum certè fecisset Paulus, qui in negotijs omnibus peragens, prudentissimum se se ostendit in omni uita, atque cautissimū. Poterat circūducere mulieres, quemadmodum cæteri Apostoli fratres domini, & Cephas: poterat dum euangelium prædicaret, de euangelio uiuere. Quis enim militat suis stipendijs unquam? Quis plantauit uineam, & de fructu eius nec edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Veruntamē, ipse quoniam inuitus erat plurimis, nullo horū est usus, ne quod offencilum daretur eius occasione euangelio Christi. Dices. Dedit ne Petrus scandalum Gētibus: minime. Ipsi acceperunt. fuit scandalum acceptum, non datum. Scandalizari non possunt uiri perfecti: Qui enim scandalizatur, pusillus est: sicut uidetur innuisse Christus cum dixit. Videte, ne scandalizatis unum ex his pusillis, qui in me credunt: Multo magis non possunt scandalizare. Plus nanque repugnat perfectioni scandalizare, quam scandalizari. Incaute (ut dictum est) agebat Petrus, subtrahēs se se ab Ethnicis, ut Iudæorum scandalum uitaret. At iste cautelæ defectus, non erat tanti momenti, ut merito illi possent ex hoc scandalizari: Ex infirmitate nanque humana (ut dictum est) prouenit, ut in omnibus uiris, etiam perfectis, quantuncunq; summa diligentia omnia quæ faciunt, nitantur facere secundum exactum ordinem rationis, iuxta Paulum dicentem. Om-

nia honestè, & secundum ordinem fiāt in uobis, aliquid semper inueniat quod aliquo modo à perfectione deficit, uel in dictis, uel in factis. At isti defectus non dicuntur scandalizare. Sic enim quilibet scandalizaret. Item nec debet aliquis hinc scandalizari: Ille autem defectus, scandalum præbet merito, qui uel est secundum se aliquid malum, ut peccatum, uel saltem habet speciem mali, ut recumbere in idolo, sicut dicit Paulus. Scriptum est enim, Ab omni specie mala abstinete uos. Propterea scandalū diffinitur, ut sit dictum, uel factum minus rectè, præbens occasionem ruinæ. Non esse adeo exactè & completè cautum in omnibus, sicut oportet non est malum secundum se, neque habet speciem mali, adeo, ut præbeat occasionem ruinæ, propter rationem tactam humanæ infirmitatis, qua in multis etiā perfecti deficiunt, licet non multum ab ordine rectæ rationis exorbitent, sed modicum & leuiter. Et ideo non potest talis defectus habere uirtutem de se scandalū, sed occasione tantum accepta. Quomodo & lex mosaica, quoniam non erat tam exactè perfecta, quemadmodum lex euangelica Christi Iesu, occasione accepta per mandatum occidit, operataque est mortem, sicut infra dicitur. Tandem ergo patet, quid tenendum sit de obseruatione legalium, post Christi aduentum. At Paulus, (ut dictū est) loquitur pro tempore legis scripte. Circumcisio ergo Prodest, (inquit) Si legem obserues. Sin autem præuicator, uel transgressor legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Adultos enim loquitur, ut dicebamus. Non ergo fidendum circumcisioni, sed obseruationi legis, o Iudæi. Ethnici enim peribunt, quia circumcisi non sunt, tua existimatione. Ipsum enim præputium est diuinæ legis præuicatorio, cum circumcidendum esse præputium iusserit Deus. At nisi legem & tu obserues, perinde eris atque iudicaberis, ac si cum gentibus præputium haberes, non circumcisi enim. Ergo & tu ipse peribis, quamuis circumcisi sis, si à lege exorbitaueris. Explicat autem id melius per locum à contrario. Nam in causis ueris & proprijs, & (ut aiunt) ad equa-

1. Cor. 14.

1. Tim. 5.

Rom. 7.

tis.

tis. Sicut affirmatio est causa affirmatio-
nis, ita negatio negationis. Si ergo cir-
cuncisio esset causa salutis, qui non ef-
set circuncisus, quamuis omnia alia ha-
beret, saluari nullatenus posset. Sed non
ita est. Nam ethnicus incircuncisus sal-
uari potest, si legem faciat. quamuis non
circuncidatur, ergo circuncisio non est
causa, sed aliquid aliud. Quid? Seruare
legem. Nam qui seruat legem, vel cir-
cuncisus, vel non circuncisus, salua-
tur. Contra vero. Qui non seruat, vel
circuncisus, vel non, non saluatur. Di-
cit itaque.

*Si igitur praputium, iustitias legis custo-
diat, nonne praputium illius in circuncisio-
nem reputabitur?*

Gal. 2.

Mos autem Apostoli est, praputium
vsurpare pro praputiato: Et etiam inter-
dum circuncisionem pro circuncisus. Ut
ibi: Qui operatus est Petro in Apostola-
tu circuncisionem, operatus est & mi-
hi inter Gentes. Dicit ergo. *Si praputium,*
id est si Ethnicus praputiatus non cir-
cuncisus, custodiat legem, perinde re-
putauit ac si esset circuncisus. Abscin-
dere ergo carnem, de Iudae, te nequa-
quam iustificabit coram Deo, sed face-
re legem: quoniam & Gentes quae le-
gem seruant, carnem tamen non abscin-
dunt, iustificantur coram Deo, ac si ef-
sent absq; praputio, vel circuncisus. Cir-
cuncisio est signaculum iustitiae, signa-
culum autem refertur ad esse cuius est
signaculum. Nisi ergo iustitia adsit,
vanum signaculum est circuncisio, de
Iudae. Non est autem iustitia sine legis
obseruatione, ergo sine legis obserua-
tione, circuncisio vana est, & nihil pro-
dest. Res autem non est vana quamuis
non habeat aliquod signum: Si ergo Gen-
tilis iustus sit. (Est autem iustus, si legem
seruat,) quamuis circuncisionem non
habeat, nihil illi est, vel esse potest detri-
menti coram Deo. Vnde sequitur.

*Et iudicabit id quod ex natura est prapu-
tium, Legem consummans, te qui per literam
& circuncisionem prauaricator legis es?*

1. Cor. 6.

Quod eo modo intelligitur, quo &
illud. Nescitis quoniam angelos iudica-
bimus? Quomodo enim angelos homi-
nes iudicabunt, nisi quoniam com-
paratis hominibus, & angelis, inuenien-

tur aliquos angelos nonnullos homines
superasse? Ita ergo Gentilis, qui natura
est praputiatus. Idcirco enim Gentilis
dicitur, quasi genialis, id est genitus talis. Si
legem consummarit, hoc est perfecerit,
adimpleueritque, tibi comparatus de Iu-
dae, qui in literali circuncisione gloria-
ris, hoc est in carnali illa praputij abs-
cissione, & legem penitus transgredis,
inuenietur superior coram Deo iudi-
cio illo quod errare non potest.

Notandum est autem verbum illud, Pau-
lo superius de iustitijs legis. Si ergo prapu-
tium iustitias legis custodiat. Cere-
monialia praecepta vocantur ab Apo-
sto lo iustitiae carnis. ad Hebraeos. Quae pa-
rabola (inquit) est temporis instans, iux-
ta quam munera & hostiae offeruntur,
quae non possunt iuxta conscientiam per-
fectum facere seruientem, solummodo
in cibis, in potibus, & varijs baptisina-
tis, & iustitijs carnis, vsque ad tempus
corruptionis impositis. Cuius ratio est,
quoniam ceremonia illae expiabant ab
immunditijs carnalibus, vel corporali-
bus, quibus homo efficiebatur inhabi-
lis, vel ineptus ad cultum diuinum. Si-
cut leprosus dicebatur immundus, vel
ille qui tangebatur aliquid morticinum:
non erant immunditiae haec in anima,
non erant peccata, sed erant tantum qua-
dam (vt ita dixerim) irregularitates. Na-
m vt Apostolus docet, magno illo ingenio.

Heb. 9.

Impossibile est sanguine taurorum, aut
hircorum aufertur peccata. Sanguis ta-
men hircorum & taurorum, & cinis
vitulae aspersus, inquinatos sanctificat
ad emundationem carnis. Iustitiae ergo
legis hoc in loco, distinguuntur contra
iustitias carnis. Praecepta moralia itaque
hic intelliguntur, quorum transgressio
verè iniustam, & immundam facit ani-
mam coram Deo. Quorum etiam ob-
seruatio est iustitia aucta & consumma-
ta hominis coram Deo. Praecepta enim
ceremonialia & sacramenta non erant
sancta & iusta nisi ex deuotione, & obe-
dientia facientium. Et in hoc distingue-
bantur a sacramentis nouae legis, quae
ex seipsis conferunt gratiam. At mora-
lia ipsa, ex seipsis iusta erant, & sancta.
Idcirco dicuntur iustitiae legis, quonia-
eorum obseruatio erat verè iustitiae exe-

Heb. 9.

cutio.

cutio. Vnde disponebant ad gratiam
Christi iustificantem. Ecce primus. Con-
seruabant etiam diuinam gratiam, qua
iustificati erant. Ecce secundum. Idcir-
co iustificare dicebantur his duabus ra-
tionibus. Adeptio tamen iustitiae, quae
proprie significatur nomine iustifica-
tionis, erat quidem manifestata a lege,
vt dixi supra, at non parta a lege, sed
a gratia Christi Iesu. Si ergo gentilis haec
obseruauerit, quamquam iustitias car-
nis non obseruet, praputium reputa-
bitur, perinde ac si esset circuncisio. Non
dixit praputium superabit circuncisio-
nem, ne acrius exacerbaret Iudaeos, sed
praputium reputabitur: quasi praputium
malum sit, circuncisio bona, sed malum
vertendum sit in bonum. Qua arte
verbis quidem circuncisione atrollere
videtur: at re ipsa extenuat, & nullipen-
dit. Ita fit vt veritatem doctrinae auden-
ter praedicet, & doceat pro gentibus, Iu-
daeorum tamen infirmitati suauiter me-
deatur, ne offendatur inde, vnde eos
aedificare cupiebat. Nominat autem
deinde literam & circuncisionem.

*Qui per literam & circuncisionem prauari-
cator legis es.* Potest illa copula Et legi
expositiue. *Per literam,* id est *Per circuncisio-
nem,* carnalem, literalemue. Potest et
per literam vniuersa lex intelligi, quam
supra accepisse gloriabantur Iudaei: vt
simul destruat omnem Iudaeorum super-
biam. Quoniam & per legem, & per
circuncisione elati, vniuersae legis sunt
prauaricatores. Supra enim ostensum
est, quod non faciebant legem quo ad
Moralia: nunc ostenditur ex illo quod
circuncisio sua in praputium uersa est.
Ergo omne meritum & legis & circun-
cissionis perdidit. Vnde ergo pos-
sunt gloriari? Notandum est autem loqui di-
modus, per literam & circuncisionem: Ac-
cipit propositionem vnam pro alia. *Per*
cum. cum litera & circuncisione prapu-
aricator es legis, hebraismo quodam.
Neque enim hic potest, *Per* notare habitudine
causae, sicut patet, sed notat consequen-
tiam, vel horum concomitantia,
cu litera & circuncisione transgredis
legem. Quia autem dixit *Iudicabit quod ex natu-
ra praputium, legem consummans,* quo insi-
nuasse visus est alterum esse praputium, quod

Bit. ad Rom.

non a natura inest: ideo id explicat ap-
tius: Quia tamen Iudaeis notior erat, & ho-
norabilior vox circuncissionis, ideo de
circuncissione loquitur, dicitque, duas esse,
Circuncissiones. Cum enim circuncisio,
& praputium opponantur, agnito quod du-
plex sit circuncisio, consistere poterit vni-
cuique duo esse praputia. Quot enim modis
dicitur vnum oppositorum, tot modis
& reliquum. Quia vero circuncisio Iu-
daeorum est propria, duo etiam genera dicitur
se Iudaeorum ex gemina hac circuncisio-
ne. Inquit itaque, *Non enim qui in manifesto, Iu-
daeus est: neque, quae in manifesto est in carne*
circuncisio, sed qui in abscondito Iudaeus est,
& circuncisio cordis in spiritu, non in litera, cuius
laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

Et legendum est totum hoc pacto. Non
enim qui in manifesto Iudaeus est, est Iu-
daeus: neque, quae in manifesto est in car-
ne circuncisio, circuncisio est, sed qui in
abscondito Iudaeus est, est Iudaeus, & cir-
cuncisio cordis in spiritu non in litera circun-
cisio est, cuius laus est. Est ergo ex Apo-
stoli verbis vna circuncisio manifesta,
alia est abscondita. Manifesta est circun-
cisio carnis: Abscondita est circuncisio cor-
dis, i. animae, vel voluntatis. Est item du-
plex praputium, manifestum & occultum:
manifestum est praputium naturae Occul-
tum praputium voluntatis & cordis.
Dicamus de Circuncissione. Contrarium
enim adiunctum contratio, manifestum
euadit. Prima circuncissione pellicula viri-
lis membri absconditur. Secunda rese-
cantur superfluae, nociuaeque; cordis nostri
cupiditates. Ex corde enim exeunt cogita-
tiones male, homicidia, adulteria, bla-
sphemiae, falsa testimonia, furta, & haec
sunt quae coinquinant hominem. Qui
ergo peccata omnia reseruerit corde,
dicitur, estque, circuncisus, quamuis in car-
ne sit naturaliter praputiatus. Contra.
Qui carne circuncisus est, corde uero
nequaquam, perinde est, ac si esset prapu-
tiatus. Nisi enim circuncisus, cordis, il-
la quae est carnis comitet, illa ipsa inutilis
est. Neque enim iustitia habetur citra cordis
circuncisionem. Quemadmodum ergo
nisi adsit iustitia, quam circuncisio pro-
testatur, circuncisio ipsa vana est. Ita
nisi adsit cordis circuncisio, inanis,
irritaque prorsus est & superua-

Matt. 15.

I canea

Hier. 4. canea circuncisio carnis. Hinc præceptum fuit. Circuncidimini domino, & auferte præputium cordium uestrorum viti Iudæ. Quoniam non modo in no uo, sed in veteri instrumento ratum erat, incassum circuncidi virile membrum, nisi amputarentur noxiæ mentis cogitationes. Propterea conquerebatur dominus de Iudæis. Omnes Gentes habent præputium, domus autem Israel incircuncisi sunt corde. Hinc Stephanus ille protomartyr, Iudæos cõpellans. O incircuncisi (inquit) cordibus & auribus, vos semper spiritui sancto resististis. Sed cur, dices tanta feueritate præcepit dominus circuncisionem illam carnis Abrahamo? Si enim inutilis erat absque circuncisione cordis, hanc primum exigere debuit, secundo illam. Verum iam corde circuncisus erat Abrahamus ille sanctissimus, cum mandatum accepit circuncidendæ carnis. In præputio enim creditur Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Hæc ipsa fuit sua cordis, atque mentis circuncisio. Cuius deinde signaculum in carne accepit, vt hæc protestatio circuncisionis cordis, hæc imitatio fidei, atque iustitiæ tanti Patriarchæ, radices figeret in cordibus posteritatis: cuius nunquam obliuiscerentur, circuncisionem in carne gestantes indelebile: qua intelligerent, oportere mente circuncidi, ne signum vanum esset prorsus, si nihil illi responderet. Ideo noluit dominus circuncisionem carnis differri post octo dies, ne parcentes dolori incisionem illam plerique refugerent. Et ne etiam parentes, quorum amor semper augetur erga filios, illarum saluti timentes, à circuncisione eorum abstinerent. Quod Moses alioquin sanctissim⁹ egit pro Heliezer. Vnde & magnum illi periculum imminere didicit ab angelo. Apparuit enim illi angelus, volebatque occidere eum in diuersorio. Deo nanque cordi erat, vt omnes corde circunciderentur. Nisi autem carne circuncisi fuissent, non intellexissent cor circuncidendum esse. Siquidem ex visibilibus, ad inuisibilia cõsurgimus omnes: neque ad inuisibilia rapitur animus, nisi ex his quæ videntur, quasi confri-

catus incalescat. Eam vero partem iussit abscindi Deus potissimum, vel ne aliud membrum deturparetur quod aspectu horreret, vel vt inde humanum genus castigaretur, sanguinemque Deo conciliando effunderet, & libaret, vnde illum ad iracundiam prima illa ætas hominum prouocauerat. Aded vt aquarum colluue perdita fuerit, illis exceptis quos in sanctissimæ inuisceræ; crucis figuram archa lignea seruauit indenes. Aut etiam, vt carnis concupiscetia, membri illius circuncisione reprimere tur atque cohiberetur. Postquam enim gratiarum imbres, effundere pollicitus fuerat omnipotens super semen Abrahami, erat illi castitate placendum. Fortasse & in fugillationem sacrorum Veneris & Priapi, quibus pars illa pudenda honorabatur. Figurabatur autem circuncisione illa, infirmitatis & corruptio nis nostræ naturæ ablatio, quæ Christi Iesu aduenientis gratia, hic in initia quædam, at cõplenda nõ erat nisi octaua ætate, quæ est ætas resurgenti quæ octauo ille dies indicabat suboscure. Propterea præputium fuit magno illi Iesu Naue, vt secunda circuncisione cultro lapideo filios Israel circuncideret. Quod proculdubio figura fuit, huius naturæ spiritualis circuncisionis, quæ incohata primò diuina gratia, quæ mentem sonat, complendam secundo expectamus. cum corruptibile hoc induetur incorruptione: & lex membrorum auferetur, quæ viros quantumuis perfectos, quousque peregrinantes, extimulat, aded vt illorum quidam dicat. Non quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo malum, illud ago. Non autem iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Video enim aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Propterea quoniam omnis nostra corruptio, omnique infirmitas culpa & pena, ex peccato illo Adæ descendit, quod contrahimus carnali origine, membrum illud generationis magno mysterio circuncidi iubebatur. Adueniente itaque Christo Iesu, vt aliæ ceremonie cessarunt, ita cessauit circuncisio hæc carnalis, vt non simus amplius sub lege circuncisionis, sed sub baptismo, qui sacramentum est, & generalius, matibus commune & femellis: &

Ios. 5.

Rom. 7.
Ibidem.

lis: & purius. Quid enim aqua mundius, qua immunditiæ omnes abluuntur? Et facilius. Nihil enim agitur in baptismo, quod vel tenella puerorum ætas refugiat. Ad manus autem est cuiusuis hoc sacramentum. Vbiq; enim aqua reperire licet. Omnes item & vetulae baptizare possunt. Est & efficacius. Quæ enim & qualis est illa aqua, quæ corpus tangit & cor abluit? Siquidem baptizati pueri si moriuntur, statim euolant ad regna cælorum. Circuncidebantur illi in carne, vt intelligerent eos esse circuncidendos in spiritu: at nos non circuncidimur quidem, sed crucis caractere consignamur, vt non modo circuncidendas esse carnis & spiritus cupiditates, sed crucifigendas, occidendas, sepe liendisque cum Christo Iesu, intelligamus. Quicumque baptizati sumus, (dicebat Paulus) in mortem Christi baptizati sumus. Quo fit, vt sicut circuncisio illa carnis non proderat sine circuncisione spiritus, ita nec baptismus noster nobis sit profuturus, nisi adulti, fidem quam in baptismo protestati fuimus, & perfecti, opere teneamus. Adde, non tantum non proderit, immo oberit. Quantum putatis deteriora mereri supplicia (dicit Apostolus) eum qui filium Dei conculcauerit: Habetis ergo duas Circuncisiones, sunt itaque & duo Iudæorum genera. Iudæi manifesti, id est qui dicuntur, sed non sunt Iudæi. Iudæi occulti: id est qui sunt, licet non dicantur Iudæi. Qui corde circuncisi sunt, sunt veri Iudæi, vel circuncisi sint carne, vel non. Qui vero carne tantum, falsi Iudæi, & equidem falsi hypocrite: quoniam signum ostendunt verè circuncisionis quæ non habent, ostendunt esse populum Dei & non sunt. Hinc in Apocalypsi: Dicunt se Iudæos esse, & non sunt, sed sunt synagoga Sathanæ. Iudæi sunt nomine, nõ re ipsa: & homo pictus, homo dicitur: at si arguas. Est homo pictus, ergo homo, negabit tibi argutus dialecticus cõsequutionem. O Iudæe, qui primum gloriabaris, quod tam honorifico nomine esses illustris & conspicuus: cum re perdidisti, perdidisti & nomen. Qui Christi fidem toto corde amplectitur, & suscipit, ore prædicat, & opere colit,

Gal. 3.

Heb. 10.

Apo. 2.

is est verè Iudæus, & verè circuncisus: & hic laudem habet atque gloriam, non ab hominibus supple tantum, qui exteriora vident, interiora videre nõ possunt: sed & ab ipso Deo, quæ corda intuetur: Tu Iudæe gloriam hominum quæris. Hinc carnalem circuncisionem ostentas, qua ab Ethnicis etiam mortu⁹ discerni potes, vt à Deo consignatus. Omnia opera sua faciunt, vt ab hominibus videantur. inquit Christus. Sed id te scire oportuit, Deum non te adscripsisse in suorum fidelium cathalogo, propter hanc carnis concisionem, quæ & alijs potest esse communis, sed propter illam quam homines videre nequaquam possunt. Si illa cares, gloriam habere poteris ab hominibus: at penes Deum inglorius eris. Qui carnis præputium habuerit, quod illi natura dedit, nõ habuerit autem præputium voluntatis, vel cordis, sed fuerit circuncisus intrinsecus, tibi à Deo optimo maximo ingloria & honore præponetur. Nõ est vt dicas, Vos qui Christum colitis, præputiati carne, nullum habetis signum, quo inter alios ualeatis agnosci sicut nos. Vobis illo tempore, necessarium erat signum, quoniam vos unos elegerat Deus in populum peculiarem: At cum noster Christus adueniret, omnes homines, Barbaros, Scithas, Iudæos, Græcos, ad sanctam Ecclesiam promiscue conuocauit. Non est ergo alicui homini necessarium signum, quoniam omnes vult esse suos: non vult aliquem militare sub alio Rege, indiscriminatim gratias suas hominibus impertitur. Vnde & breue dixit siendum esse. unum omni le omnium sub vno pastore. Quod ergo tunc necessarium erat, nunc superfluit circuncisionis signum.

Notandum autem est verbum illud. *Circuncisio cordis in spiritu, non in litera.* Aures circuncidi possunt, & secundum spiritum, & secundum literam. Ita vngues, & palpebræ, & alia corporis membra: At cor non nisi secundum sensum spiritualem circuncidi potest, quo ad vnum modo prædicto. Neque enim intelligi potest, vt pars summa cordis, vel ima circuncidatur, nisi à literarijs theologis, quales sunt, qui Iudæi dicuntur.

Matt. 23.

Ioan. 10.

tur. Hi enim amaro pascuntur cortice, medullam penetrare non possunt. At intelligi debet amputanda esse noxia desideria, quæ hominem mergunt in interitum: cuius etiam figura præcessit in arboribus, quas dominus circumcidi iussit, ne incircumcise luxuriarent. Est enim homo arbor eversa, ut philosophi dicunt. Quod & Dauid cecinit. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. Propterea ergo adiecit, *In spiritu, non in litera.* Forte etiam altius, quid intellexit Apostolus, circumcisionem nostræ cordis non fieri in litera sed in spiritu, non in litera legis, sed in spiritu gratiæ diuinæ. Litera enim legis occidit, spiritus gratiæ est, qui viuificat: quoniam ex lege nõ potest impleri lex, sed ex gratia, Lex auditores facit, gratia factores, sicut supra dictum est. Si ergo circumcisio vera est seruare legem, eam circumcisionem præstat spiritus, litera præstare non potest. Quid autem vult hinc habere Paulus? Istud. Gratia per Iesum

Christum facta est, & lex est data per Moysen. Christus ergo est, qui corda nostra circumcidit. Moses carnem tantum circumcidebat. O Iudæ intelligis? Christum. Christum agnosce, ad quem solum præcandum est, ut corda nostra purificet. Cor mundum crea in me Deus. Hoc est quod lex tua pollicebatur. In nouissimis diebus venit Christus Iesus. Nouissimè loquutus est nobis in filio. Nouissimè misit Deus filium suum. Nos sumus, in quos fines seculorum deuenerunt. Ex lege ergo significatum est, tot antea seculis, non posse tui cordis circumcisionem expleri, citra nouissimam Christi opem & gratiam. Cur ergo in lege gloriaris, & es ingratus gratiæ? Gratiam, gratiam Christi Iesu agnosce superbe. Obmutescat lex. Sola Christi gratia in te regnet, quemadmodum in Gentibus. Non est enim differentia inter Iudæos & Gentes. Omnis qui timet Deum, & facit iustitiam, acceptus est. illi. &c.

Pf. 50.

Heb 1.

1. Cor. 10

Act. 10.

CAPVT TERTIVM.

Vid ergo amplius Iudæo est? aut quæ utilitas circumcissionis? Acerbius præcedente capite insectatus est Apostolus, Iudæos, quam eorum pateretur atra bilis, & indignabunda superbia. Propterea illatis vulneribus, nunc medetur. Optimum illum medicum imitatus, qui super vulnera sauciati oleum, & vinum simul infudit, ut alterum leniret suauiter, acriter alterum remorderet. Quo autem gratior sit hæc medela, eorum vice illa exposcit Apostolus. Vilescunt enim cito oblata, dulcius accipiuntur quæ desiderata petuntur. Exposcit autem, personam induens laceratis & concitati infirmi. Certè enim, non poterant non indignati esse Iudæi, audientes rideri circumcisonem, nulli pendilegem, æquari præputium circumcissioni, ethnicumque Iudæo. Quandoquidem, sublata videbatur omnis eorum eximia laus, & gloria, quam plenis bucis in Gentium contumeliam (ut diximus) iactabant. En ergo uocem que rulam, quam pro eis emitit Apostolus. Si vera sunt, quæ hæcenus assuecasti, o Paule, tanta uehementia: quid igitur illud est quod restat Iudæo supra Gentes? Ethnici natura nobis sunt pares: Lex Deus nos uisus est extulisse supra illas: honorifico illo Iudæorum nomine nos fecit insigniores: atque demum circumcissione nos distinxit ab uniuersis nationibus. Tu legem nobis non prodesse demonstrasti, iudaico item nomine falso nos appellitari, circumcissionem sustulisti profus, pares ergo uideque nobis erunt Gentes, nihilque est amplius, quo nos illis præferri valeamus. Etiam pro eo tempore, quo nondum Christus aduenerat, qui duos parietes unum fecit, tanquam ille angularis lapis, qui re-

probatus ab ædificatoribus, & factus est deinde in caput anguli. Secundo. Quæ utilitas circumcissionis, si præputium in circumcissionem uerti potest, ut præfatus es o Paule: temerè, & incassum uideatur nobis data fuisse circumcisio, quæ doquidem præputiati etiam poteram, illam cordis assequi circumcissionem, atque spiritalem iustitiam, postquam & Gentes id posse hæcenus contendisti. Cur itaque nos selegit Deus, ut populum peculiarem, in signum que selectio nis, tradidit nobis circumcissionis mandatum? Audis exacerbata Iudæe uerba? Intelligis Alma Roma circumcissionis querimonias contra Paulum, tibi, & omni præputio ardentius patrocinantem? Farmacum ergo adhibeat pius iste animarum curator, necesse est. Id autè facit respondensque, satisfaciens, propositis querelis. Neque autem hic sistens, sed ex responsionibus diuinam iustitiam, illam, inquam, qua Dei munere iusti sumus, cuius supra meminerat exorsus. Iustitia Dei reuelatur in euangelio ex fide, in fidem, manifestans & extollens. Ostenso enim primo capite, quod Gentes ex seipsis diuinam iram, propria iniustitia & impietate prouocauerant. Et Secundo. Quod Iudæi nequaquam mitiore pœna puniendi erant, immo acriore: Consentaneum erat, ut declararet nostris iniustitijs, nequaquam adesse concitatum Deum, ut gratiarum imbres, quibus Iudæi, & Gentes iustificarentur, conciliarenturque, noluerit effundere, sed potius, cum nostris tam magnis & multis demeritis, ut ostenderet diuitias gratiæ suæ, omnes iustificasse sua misericordia. Ita enim fiet, ut nostra merita conticescant, & extollat atque prædicetur unice Dei donum, quo ex iniustis, iustitiam coram Deo assequuti sunt uniuersi populi. Qui si eorum

Luc. 10.

Pf. 117.

Rom. 2.

Eph. 2.

Bit. ad Rom.

1 3 rum

rum facta, & non suam magis ipsius, misericordiam respexisset Deus, ultione & supplicio grauiissimo digni erant, non fauore: primum tamen Iudæi, quæ Gentes. Habes itaque Pauli mentem, & scopum uides, ad quem quæstiones hæc dirigit & responsiones. Dicit itaque, respondens utrique quæstioni duobus verbis: profertur tamen magis prima in quæstionem. Secundam sequenti capite prosequetur.

Multum, per omnem modum, Et valde, & multipliciter. *Nel* (vt aiunt) intensiue & extensiue, plura accepit Iudæus, quæ ethnicus: variæque; & magnæ sunt circumscriptionis utilitates. *Per omnem modum,* Multo ampliora habet Iudæus dona, quæ Gentilibus. Interpretatur autem id quod primo dicitur. *Multum.* Varios deinde modos in sequentibus explicabit. Inquit ergo. *Primum quidem, n. quia credita sunt illis eloquia Dei.* Cum audis primum, nõ referas ad illud per omnem modum, vt unum modum explicet nunc, sed ad illud multum, quod primo dictum est. Hoc est quod primum dixi, (vult dicere Paulus) multum esse Iudæo. Multum enim est istud, credita Iudæis esse diuina eloquia. Multum est simpliciter, & absolute, Deum alicui concedere sua eloquia, oracula, promissa, legem, sed multo plus est Iudæis, qui semper fuerunt Deo, quam ingratiissimi. Non vestris benefactis, d. Iudæi, Gentes vnquam excelluistis, sed diuinis muneribus dum taxat, vult dicere Apostolus. Apud Deum enim, sua ipsius gratia tanti habiti estis, vt quamuis perfidiam vestram nosceret, & ceruicem durissimam, atque indomabilem, uobis tamen vnice crediderit, atque commiserit cælestia illa diuinæ legis arcana, non alijs nationibus. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Quere, require, nulla potest assignari ratio, cur Iudæis vnus debuit legem illam dare Deus omnipotens, nisi magnus, quem erga illos habuit amor, & vehemens charitatis dilectio, sine ullis eorum meritis, immo cum multis, & maximis demeritis. Si enim dicas, quod alijs populis ad idoloatriam declinatibus, soli Iudæi in Dei veri cultu perstitere, & propterea reli-

qui omnes indignos se se effecerunt recipiendæ legis. cum scriptum sit. Nolite sanctum dare canibus. Hæc ratio nihil valet. Quoniam post latam legem, populus iste Deos Gentium adorauit, quod longe grauius fuisse nemo dubitat, quam inexcusabiles magis erant lege data, quam antea. Si dicas: Ideo datam fuisse illis legem, aliaque beneficia particularia, propter promissiones quas sub iuramento fecerat tribus illis Patriarchis, Abrahamæ, Isaac, & Iacob. Non inficior bonam esse hanc rationem. Expresse enim dicitur in Deuteronomio. Scito, quod non propter iustitias tuas dominus Deus tuus dedit tibi terram hæc in possessionem, cum durissimæ ceruicis sis populus, sed vt compleret verbum suum dominus, quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abrahamæ, Isaac, & Iacob. Quod declarauit diligenter Apostolus dicens ad Galatas. Abrahamæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. Non dixit seminibus quasi in multis, sed semini, quasi in vno, quod est Christus. Significans promissiones hæc fuisse, vt Christus ex eis nasceretur. Propter quod rationale fuit, vt populus ille præceteris maiore sanctitate polleret. Et ita diuina lege instrueretur particulariter. Bona itaque est responsio illa. Verum non est completa: Adhuc enim ulterius querendum est. Cur Abrahamæ factæ sunt promissiones hæc, tales scilicet & tantæ. Non enim propter merita Abrahamæ factum est, vt Christus ex eius semine nasceretur, sed potius, quia ex eius semine nasciturus erat, merita cumulauit, illo eum sanctificante, qui in lumbis eius erat, per quem super femur iurare uoluit seruum suum dicens. Pone manum tuam super femur meum, & iura mihi per Deum cæli. Gratuita enim Dei electione & uocatione id factum est, iuxta illud Esaiæ. Qui suscitauit ab Oriente iustum, uocauit eum, vt sequeretur se. Nulla itaque est ratio alia uera, & ultima (vt concludam,) cur ad eum fauerit Iudæis Deus benedictus, nisi ingens charitas & dilectio, qua eligere uoluit populum hunc, & præses eorum præ ceteris: vt qui ex eis progeniti essent, legem acciperent diuino eloquio de medio ignis insonante

Matt. 8.

Deut. 9.

Gal. 3.

Gen. 29.

Esa. 41.

in sonante in Sina. iuxta uerbum Mose: Audistis uerba illius de medio ignis, quia dilexit patres, & elegit semen eorum post illos. Nota uerbum. Recte ergo dicit Apostolus, Deum credidisse eis legem, suam scilicet eorum fidei, gratis commisisse tam pretiosos thesauros. Si enim aliquod meritum præcessit in Abrahamo, cui factæ sunt primum promissiones, illud fuit fides. Sed primum promissiones factæ sunt, quam ipse credidit. Credidit namque promittenti. Suspice cælum, & numera stellas: Sic erit semen tuum. Qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis hæredem. Tunc enim sequitur Moses. Credidit Abrahamo Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, ergo omnino gratis credidit Deus sua eloquia Abrahamo, & posteritati: quod utique signum fuit eximie dilectionis. Si uero tu ulterius queras. Quare Abrahamo, & nato eius, huncque populum adeo dilexit, vt ex eo uoluerit Christum nasci, ideoque illi data fuerit lex non alteri. Tibi dicam illud Augustini. Noli querere, si nõ vis errare. Si tamẽ vis querere, ne me interroga quæso, interroga doctiorem, sed caue ne inuenias præsumptorem.

Notandum est autem uerbum illud. *Credidit Deus eloquia sua illis.* Non dicit tradidit, sed credidit. Cur sic: vt Iudæos pungat. Ipse sua eloquia uobis credidit, & uos cogitationes uestras, atque uos ipsos non creditis Deo. Commisit sua uobis bona fide, & ipsi perfidia uestra, tantæ fidei semper estis ingrati. Cur illi non fiditis, sed uobis, sed uestris operibus, sed legi: Gratia, gratia Dei fidentum est, qui citra omne meritum, opes illas diuinas uobis concedere uoluit. Est & aliud mysterium. Quæ fidei aliquid committuntur, bona fide reddi dicuntur committenti: O Iudæi. Vbi est lex, quam fidei uestræ commisit Deus? Audite Dauidem. Tempus faciendi domine, dissipauerunt legem tuam. Audite Esaiam. Expectaui ut faceres uuas, & fecisti labruscas. Expectaui, ut faceres iudicium, & ecce iniquitas, & iustitia, & ecce clamor. Tanquam amicis (d. perfidi) uobis Deus credidit legem sanctissimam,

Psal. 118.
Ose. 10.
Esa. 6.

quæ uinea inftar excoleretur, ut fructum in uobis afferet domino: Vos tanquam hostes, non modo non illi fructum eius reddidistis, sed dissipastis illam penitus, seruosque; Prophetas occidistis. Siccinẽ agitur generatio praua atque peruersa, popule stultè & insipienti? Siccinẽ inquam cum amico, qui pretiosa quæque; tue fidei & seipsum tandem commisit? Cui Deo optimo maximo, qui te adeo diligebat, ut diceret de his, qui tibi inimicabantur. Qui tangit uos, tangit pupillam oculi mei. Ipse ergo credidit tibi eloquia sua, nec tu primum illi credideras. Quis autem dedit illi, & retribuatur ei? Ipse primum suas diuitias tuæ fidei committere uoluit: at tu magna infidelitate decretasti, ut illius bonam fidem superares. Potest & intelligi. *Credita sunt illis eloquia Dei.* Non lex sub fidei commisso illis tradita est, sed euangelium ipsum, tibi fide diuina promissum est. Et hoc uideretur magis quadrare literæ, quoniam sequitur post. Nunquid incredulitas eorum fidem Dei euacuabit? in futuro tempore. Significat ergo eloquia illa, promissa quidem esse, sed nondum tradita. Pro tempore enim legis loquitur, ut alias diximus: Si tamẽ legem intelligis non euangelium. Quod eloquia Dei legem appellet, ne uos moueat, ob id quod alibi dicitur, legem datam ab angelis fuisse non à Deo. Non enim excludit angelos Apostolus, sed Sathanam. Nõ est lex uetus mala, (vult dicere Paulus) bona est & sancta, ut dicitur. Non ergo à demone, vel à malo Deo tradita, ut Manes confinxit, sed à uero Deo: nõ tamẽ immediate, sed per Angelos, sicut ad Galatas dicitur. Lex per transgressionem posita est, ordinata per angelos in manu mediatoris. Cui & consensit Stephanus dicens de Mose. Hic est, qui fuit in ecclesia, in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in Sina monte, & cum patribus nostris, qui accepit uerba uitæ dare nobis. Et magna quidem ratione, legem illam ministerio Angelorum accepere Iudæi, quoniam lex illa perfecta non erat. Ita enim dicitur. Neminem ad perfectum adduxit lex. Erat perfecta pro eo tempore. Dei enim perfecta sunt opera. Erat perfecta pedagoga,

Deut. 32.

Zach. 1.

Rom. 11:

Galat. 3.

Act. 7.

Heb. 7.

Deut. 32.

Gal. 3.

dagogia, sed non perfecta simpliciter lex: at preparabat ad perfectionem euangelij, tanquam pedagogia ad sublimiorem sapientiam. Lex enim pedagogus noster fuit in Christo. Consentaneum itaque fuit, ut supremam manum imponeret Deus legibus vniuersis, suo ore docens euangelicam sapientiam, omnibus numeris absolutam. Legem verò illam per pedagogos, per angelos qui ei famulantur, & seruiunt ad nutum, traderet hominibus. In vniuersis enim artibus, quod perfectum est, architectus ipse solet efficere: quod disponit ad formam, operarij faciunt, qui subministrant architecto, omnia tamen architecto adscribuntur, cuius iussu atque regula, cuncta fiunt. Ita ergo diuina illa lex dñi, & Dei eloquia, quoniam diuino numine afflati angelis, illam ediderunt, & lapidibus insculpsunt. Vnde & angelus ille, qui cū Mose loquebatur, Deus ferè semper dicitur in scriptura sacra, quoniam ut Dei nuncius, illius agebat vices, illius quoque assumpto corpore eloquia proferebat. At Euangelium, diuina lex dicitur, quoniam Deus uerus in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est: ipseque hanc doctrinam mundo dedit & inuulgauit. Tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo, ut dicitur in Baruch. Cæpit enim aperire nouissimis diebus os suum, qui antea aperiebat ora Angelorum atque Prophetarum: Sicut ostendit Apostolus latissime in Epistola ad Hebræos. Et hinc solui potest quæstio illa famosa. Num Moses vidit Deum facie ad faciem, an non. Non enim vidit Deum, sed angelum vice Dei. Propterea enim ipse dicebat. Ostende mihi gloriam tuam. Sætebat namque, quid uideret, & quod non videbat, desiderabat. Non ergo videbat ipsam Dei essentiam, neque à Deo immediatè instruebatur, sed per subiectam creaturam, per angelum, atque per nubem. Illud autem uerbum, loquebatur cum Deo facie ad faciem, sicut amicus cum amico. Et illud, Ore ad os loquor ei palam, & non per enigmata, & figuras Deum uidit, secundum opinionem populi sortasse est uisum, qui putabat

Aaruch 3
Heb. 1.

Exo. 33.

Ibidem.

verè cum Deo loqui Mosen facie ad faciem, maxime cum viderent faciem eius quasi cornutam, cum de monte descenderet, præ nimio splendore; Vel exponi potest, ut per hiperbolam sit dictum, iuxta uerbum illud, intelligaturque; quædam eminens contemplatio, & ualde familiaris, citra tamen diuinæ essentiae uisionem, quam dicit intuitiuam. Hæc enim nulli uiatori concessa fuisse uidentur, iuxta illud Dei uerbum. Posteriora mea uidebis, faciem meam videre non poteris. Non enim uidebit me homo, & uiuet. Quanquam & loca hæc omnia possimus interpretari, atque conciliare dicentes. Mosen quidem uidisse aliquando diuinam essentiam, quemadmodum Paulo nostro in raptu cõtingit, qui mundo mortuus quidem, sed Deo uiuens, nesciens si in corpore, vel extra corpus fuisset, horaria, ut ita dixerim beatitudine, tunc potiebatur. Neque enim ulla difficultas cogit, qua non idè possimus asseuerare de Mose cum Augustino ad Paulinam de uidentem Deum. Et duodecimo super Genesim ad literam. Potissimum cum ipse fuerit eximius prophetarum. At nihilominus, incõcussa est sententia, quam protulimus, ex sacris literis. Mosen cum legem accepit, tunc non uidisse Deum, sed angelum tantum, nec Deum illi apparuisse, sed angelum. Vidit Deum facie ad faciem utique, sed alias uidit, non tunc, & non cum ipse uoluit, petens. Ostende mihi faciem tuam, si inueni gratiam in oculis tuis, ne gloriaretur, sed cum Deo placuit, qui dein de coram Aaron & Maria illum glorificauit. Si quis fuerit inter uos Prophetarum domini, in uisione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum: at non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est, ore enim ad os loquor ei, palam, & non per enigmata. Cum ergo legem habuit in monte Sina, eloquia illa, erant eloquia angeli pro ipso Deo, non Dei. Ut excellentiam nouæ legis super veterem hinc etiam cognoscatur, quoniam multifarie, multisque modis locutus paribus in prophetis, nouissimè locutus est nobis in filio, & per filium, qui est uere Deus. Propter quod & Apostolus inuectus in Iudeos, qui diuina illa elo-

Exo. 34.

Exo. 33.

1. Cor. 13.

Num. 12.

Heb. 1.

Heb. 2.

quia per angelos tradita neglexerunt, acriter inuehitur contra christianos, & duriora comminatur his uerbis. Abundantius oportet obseruare nos ea, quæ audiimus, ne forte perefluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaticatio, & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem? Habetis ergo diuina munera, gratis collata Iudeis supra Gentes. Habetis item Iudæorum perfidiam. Sequitur Apostolus. *Quid enim si quidam non crediderunt? Num infidelitas eorum, fidem Dei euacuat? Absit.* Audite quæso uos de ad hæc uerba deuenerit Paulus noster. Cū uiderent Iudæi, qui ad Christum Iesum conuersi fuerant, Gentes quæ parum antea idola coluerant, uero Deo neglecto, in ecclesiam recipi, gratiaque & donis sanctissimi spiritus abundare æque ac Iudæos, sine uilo personarum delectu, magno liuore perciti, quippe qui illis uis sciebant ex scripturis pollicitationes factas esse Messiae, commoueri ceperunt, & hesitare: non deerant, qui dicerent sicut in principio Epistolæ narrauimus. *Mes per fabulam tota uersa est, nobis promisit Deus, sed alij reddidit.* Ex Iudeis ortus est Christus, Gentes tamen saluauit: Iudæorum pariter pollicitus est, & filios quasi præteriens, in eorum bona ethnicos, qui nullam antea ipsius habuere rationem, immisit. Vides quæ pauci Iudæi fauoribus & gratijs supercaelestibus porantur? Hi qui ab aris & simulachris heri, uel nudius tertius recesserunt, in altiore gradu locati sunt. Vbi nunc Dei promissa? Vbi ipsius fidelitas? Si nos perfidi & rebelles magna ex parte fuimus, atque sumus, patres tamen fideles fuere, super quibus pollicitationes factæ fuerunt. Illorum fidem, non nostram perfidiam respicere debuerat Deus, & non nobis neglectis, Gentes in nostra bona sufficere. Promissa seruare debuit, ut iustus haberetur. O magnas in Deum blasphemias. At eas peperit indiscreta paternæ legis æmulatio. Medetur ergo huic infirmitati Apostolus. medetur autem adeo, ut punget, simul & leniat. Certe (inquit)

quidam ex Iudæis. non dicit maior pars, neque omnes, ne uulnera refricare uel le uideatur, quo in crudeles magis. Increduli fuere Deo, & nunc & antea semper Spiritui sancto dura facie & indomabili corde restiterunt. Indigni itaque sua ipsorum culpa effecti sunt, quibus ueteriora beneficia impenderentur. Culpandi hinc sunt maxime, unde maxime gloriari ipsi & laudari ab alijs, modo uoluissent, non adeo ingrati animi esse, potuerant. Verum ex illorum perfidia, & ingratitude, putas ne de Iudæe, quem Zelus uerit, & liuor, uolantem esse fidem Dei Sumitur autem hic Fides pro fidelitate, eo modo quo communiter dicitur, uerum illum esse bonæ fidei, qui complet promissa. nullaque ratione unquam deficit à promissis. Hinc seruare fidem, frangere fidem, iuxta illud (non christianum tamen.) Frangenti fidem, fides frangatur eidem. Et hæc fides hinc dicta est (ut inquit Cicero) quod id fiat, quod dictum est. Estque pars iustitiæ, sicut ille dixit, & bene, primo de officijs. Absit ergo, ut dicas, tua ingratitude de homo factum esse, ut quod Deus promiserat, non impleatur. Non uincit tua iniustitia diuinam iustitiam. Diuina iustitia est, & exigit, ut sua uerba compleantur, ut sua promissa reddantur. Cælum & terra transibunt, uerba autem Dei non transibunt. Non potest negare semetipsum Deus. Dixit ergo & non faciet? Pollicitus est, & non exequetur? Absit. Quamuis ergo iniustus sis, & iniquus, contumelia afficiens eum, qui nunquam cessauit in uos omnes esse beneficis, quamuis de Iudæi spreueritis Dei filium, atque illum tandem cruci affixeritis, à quo tanto estis affecti dignitatis honore: Quamuis uestra incredulitate supplicij dignissimi fueritis, nunquam fauoribus, aut gratijs, & id Deo presentissimum semper fuerit, qui non aliter nouit fienda, quam facta: scitote tamen non excidisse, nec excidere posse diuinas promissiones ueris patribus olim factas, & toties reiteratas, Et cū maxime illas excidere putatis, tunc minime excidunt. Compro-

Act. 7.

1. 19

1. 67

Luc. 2. 1.

Comprobatur enim Deus, semper iustus in sermonibus suis, vincitque in iustitia, cum ab hominibus iudicatur & arguitur de iniustitia, sicut scriptum est in Dauid. *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.* Sit, sit ergo Deus verax. id est asseratur, asseratur quod Deus semper est verax, uel fiat uerax, non in se, sed in hominum opinione, quomodo & fit sanctus, vel sanctificatur, non in augmentum sanctitatis, sed in glorificationem, & manifestationem; *Et omnis homo mendax*: Hoc enim asseri debet citra controuersiam. Omnes enim Gentes pro Dei excellentia dimicant, nec aliquid esse Deum putant, nisi quod rebus omnibus anteponunt. Quis ergo tam barbarus, tam feris moribus est, ut audeat dicere Deum nostra culpa fieri posse mendacem? Est semper, est semper uerax, & mentiri non scit, neque potest. Cur ergo conquereris o iudæ de diuinis promissis? *Quoniam promisit exoluet, ne dubita. Potest autem uerbum illud. Sit autem Deus uerax; & omnis homo mendax.* Aliter exponi. Ne enim putaret iudæus, diuina promissa reddenda esse iudæis, cum omni etiam eorum culpa, hac ratione. Quoniam licet magna iudæorum multitudo perfida fuerit, contumaxque, & ingrata Deo, nonnulli tamen iudæi continenter diuina precepta seruauerunt, atque Deo se se exhibuerunt fidelissimos, iuxta illud. Reliqui mihi septem millia uirorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal. adeo, ut paucorum merito, omnibus pepercerit Deus omnipotens, nolueritque promissa patribus adimplere: ipso Deo dicente ad *Rom. 11.* Loth de Sodomis. Si inuenero decem iustos, non delebo ciuitatem: uehementius quid addit Apostolus, si liber. Fac iudæos omnes non credidisse. Dic iudæorum neminem diuina precepta seruasse, ponatur uniuersos fuisse incredulos, oportet inconcussum semper esse hoc axioma, Deum esse ueracem. Sequitur ergo, ut non possit hominum peccatis uiolari diuina ueracitas, atque fidelitas. Addo (inquit Apostolus) eo magis cognosci Deum esse fidelem atque iustum in promissis, quo magis pecca-

mus. Quemadmodum dixit Prophetam. *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.* Homines nanque deficiunt a promissionibus quandoque, ob eorum ingratitude quibus promiserant: & id iustum esse uidetur. Neque enim est dignus dandis, qui non habet gratias de datis. At Deus, quauis hominum ingratitude, nunquam deficit à suis promissionibus; promissa semper exoluit, quanquam tu illi fidem non serues, quam dedisti in baptismo, uel in circumcissione, ipse tamen fidem datam nequaquam uiolat. Memor erit in seculum testamenti sui, (inquit Dauid.) Et fidelia omnia uerba eius, confirmata in seculum seculi, facta in ueritate & æquitate. Fidelissimus itaque super omnes, nostris peccatis comprobatur, & iustissimus. Tantum abest, ut ex nostra culpa possimus notam inurere Deo infidelitatis uel iniustitiæ. Inquit ergo. *(Sit autem Deus uerax, omnis autem homo mendax.)* Et hoc debet legi parenthesis. ut responsio integra sit, hæc in textu. Absit. *sicut scriptum est, ut iustificeris in sermonibus tuis & vincas cum iudicaris.* Nulla itaque hominum culpa Dei fidelitatem diminuit, atque infidelitatem euacuat ullo pacto. Dicit enim Sapiens. Non est Deus ut homo, ut mentiat, neque ut filius hominis ut mutetur. In Psalmo quoque, Deus benedictus (inquit) in æternum seruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi. Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint, & iustitias meas profanauerint, & mandata mea non custodierint, visitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum, & in uerberibus peccata eorum, misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque necebo ei in ueritate mea, neque profanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labijs meis, non faciam irrita.

Sed hic sunt angustia, antequam uerba Dauidis quæ assumit Apostolus interpretemur. Si enim Dei promissa non uolantur, neque uiolari possunt ut deficiat, est ergo immobilis ueritas diuinarum promissionum. Sed illud, cuius ueritas immobilis est, oportet esse certum at-

Ps. 110.
Ibidem.

Num. 23.
Ps. 88.

que indubitatum, igitur diuina promissiones certo certius, & absque dubio implebuntur, ita ut effectus certissime sequatur illarum promissionum. Quoties autem aliquis effectus certe ex aliqua causa prouenit, nisi aliquid possit illi causæ resistere, necessario semper euenit, nec potest non euenire. Nam da, oppositum tu potest non euenire, ergo dubium est an eueniat, non igitur certe eueniet. Dixi uero, nisi aliquid possit uim causæ prohibere, propter actiones corporum celestium: ex quibus non semper producuntur effectus proprii quos intendunt: quoniam dispositiones in his inferioribus, ratione materiæ, plerique resistunt illis uirtutibus celestibus, quibus hæc sublunaria aguntur & reguntur. At nisi materia resisteret, uel aliquid aliud, necessario semper proprii effectus quos intendunt producerentur, quoniam certe & indubie sunt natura, eos effectus producere supernæ illæ lationes. Arguatur modo sic. Promissionibus diuinis, nihil potest resistere: maximè enim hominum peccata resistere uiderentur, sed ea non obstant, quoniam incredulitas nostra fidem & iustitiam Dei non euacuat, ut dicit Apostolus. necessario itaque eueniet id, quod Deus promissit euenturum. Potestque hæc ratio maximum habere robur in diuina prædestinatione. Prædestinatus enim si damnari potest, hoc uidetur maximè defendi. ob id quod suis flagitijs, potest coronam amittere prædestinationis. iuxta illud. Tene quod habes, ne alius accipiat tibi coronam uitæ. Sed hoc destruit hic Apostolus, quoniam nostra iniustitia non uiolatur diuina iustitia, atque legalitas fidei, omnino itaque saluabitur, nec poterit non saluari qui prædestinatus est, iure diuinæ fidelitatis, quæ uiolari non potest quouis hominum peccato. Videtis quo tendit hæc difficultas? O infelices, qui Paulum putant esse cuique peruium & facilem. Omnis sacra scriptura forte facilis est: uis Paulus nihil habet facile: omnia difficilia, abstrusa, recondita, adeo ut plerumque compatiar hæreticis si lapsi sunt in tantam magnas & impias hæreses: at Spi-

Apoc. 3.

ritu sancto, humilitateque duce ad Pauli sensa scrutanda, accedere debuerant, non ambitione, non liuore, non tandem (ut morbum detegamus) huius sanctæ sedis odio. Id enim eos impulit ad has infaustas, infelicesque tragedias, quibus hodie totus orbis tumultuatur. Vos attendite, ne in hanc abissum ruatis præcipientes.

Dicamus primo, quid intendat Paulus. Secundo, propositæ difficultati satisfaciemus. Mens Pauli ex contextu omnis epistolæ hæc est, nequaquam ex incredulitate iudæorum excidisse promissa Dei facta iudæorum patribus pro filijs, de Christo, & de Ecclesia, atque de Gratijs; & charismatibus Christi. Cur hoc? Quoniam deficientibus a fide iudæis, pro illis subrogatae sunt Gentes, iuxta uerbum illud Iobi. *Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.* Nullatenus ergo promissa dei, falsitate aliqua destructa sunt, ob incredulitatem iudæorum. Promiserat credentibus, credentibus exoluit. Manet enim immobile testamentum, domini iuramento firmatum his, qui crediderunt, quoniam nouit dominus qui sunt eius. Scio quid dices. Promissa sunt facta iudæis ipsis. Vtique. Sed cum à fide defecerunt iudæi, & rem, & nomen perdidere. Dicunt se iudæos esse & non sunt, sed sunt Sinagoga Sathanæ. Non enim qui in manifesto: iudæus est; Promissa sunt facta populo dei. Volo. Sed ipsi cum Christum negauerunt dicentes. Nolumus hunc regnare super nos. Non habemus regem, nisi Cæsarem. Hunc nescimus unde sit: inde non fuerunt amplius populus Dei. Audi Danielelem. Et non erit populus eius qui cum negaturus est. Audi Dauidem. Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt. Gentiles effecti sunt populi Dei. Erit in loco in quo dicebatur, Non populus meus, & dicetur, Vos populus meus estis. Promissa facta sunt filijs Abrami. Fateor. Sed cum degenerarent ab Abraam, illico desierunt esse filij Abraam. dicente Christo eis. Si filij Abraham estis, opera Abraham facite. in eorumque loca subrogatae sunt credentes Gentes, quæ merito

Iob. 34.

2. Tim. 2.

Apoc. 2.

Rom. 2.

Luc. 19.

Ioan. 9.

Dan. 9.

Ps. 17.

Ps.

Osee 2.

Ioan. 8.

Gal 3.
Rom 9.

rito fidei Abrahamæ, dicuntur, qui credidit Deo in præpatione, & in gentilitate, (vt ita dicam) & reputatum est illi ad iustitiam. Hinc Paulus. Non qui ex semine sunt Abrahamæ, omnes filij Abrahamæ, sed in Isaac vocabitur tibi semen: id est, Non qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine Abrahamæ. Propterea Ioannes ille sanctissimus, qui baptismi fontem primus aperuit, præcursor dñi, sciens inanè hanc iudeorū gloriā, vt eos cōfunderet, ostenderetq; non esse pernitiōsa securitate fidendum diuinis promissionib⁹, quibus pollicitus fuerat Deus femini Abrahamæ dare terram, gratiam, & gloriā. (ex eo enim ipsi maximè superbiebāt, & torpescabant sicut nostræ ætatis christiani,) in eos omnes dixit, cū in litore Iordanis prædicaret. Facite fructus dignos pœnitentiæ, & ne velitis dicere intra uos, Patrem habemus Abrahamā. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamæ. Intelligis quo tendunt hæc verba? Huc spectant. Filij Abrahamæ utiq; promisit Deus magna. O Iudæi, & non alijs: at nisi opera Abrahamæ feceritis, tanquam spurij ab hæreditate repellimini. Neque timeatis diuinam inde minui fidelitatem. Oīno enim in filijs Abrahamæ complebuntur promissa. Gentiles enim, qui instar lapidū modo duri sunt, & frigidi, lapideaq; simulachra colunt, suscitabuntur, vt credant femini Abrahamæ, quod Christus est. Fiantq; per fidē filij Abrahamæ, & ipsi saluati, in cœlo testimonium perhibebunt Deo, quod sit uerax in promissis. iuxta illud. Et erit testis in cœlo fidelis. Promissa facta sunt Israelitis. Concedo. Sed non omnes, q; ex Israele sunt, hi sunt Israelitæ. Ni mirum, ergo si in eis non completa fuerit promissa Dei. At in gentibus tantum. Id enim rationes omnes requirebāt diuinæ iustitiæ, & fidelitatis: Et audeo dicere, facile potuisse, vel apparenter reprehendi de infidelitate Deum, si in iudeis carnalibus expletæ fuissent diuinæ promissiones. Alijs enim promississet, alijs reddidisset. Promissa nanque facta erant iudeis, Israelitis, filijs Abrahamæ, populo Dei, ipsis nullum horum.

Matt. 3.

Rom. 9.

conueniebat, eis itaque non fuerunt reddendæ illæ pollicitationes, vel exoluentæ, sed Gentibus. Quid uobis vñ? Hoc est quod & uoluit dicere Christus in Parabola vineæ, Auferetur à uobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Et iterum. Multi ueniunt ab Oriente & Occidente, & recumbēt cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cœlorum. Vides ergo (ni fallor) omni luce clarius, diuina promissa nequaquam excidere ob iudeorum incredulitatem. Licet enim ipsi peccarint, Deus tamen non inuenitur mendax, neque profanum testamentum eius. Profana enim esset promissio si esset inexpleta, expletur itaq; , expletur, aut in prædestinatis ex Gentibus, quæ per lapides significabantur in verbo illo præcursoris. Iota vnū, aut unus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. Hinc Deus benedictus. Semel (inquit) iuravi in scō meo si Dauid mentiar. i. nō mētiar. Est. n. si p non, cōi loquentium vsu. Et sequitur id pro quo iurauit, & nō mentietur. Semen eius in æternum manebit. Semen autem Dauidis. Christi scilicet, qui in psalmo illo, Dauidis nomine significatur. est populus acquisitionis, numer⁹ electorum. Omnes scilicet, qui ei mēte, uera fide, vsque in finem crediderūt & credent. Non Iudæi qui carnaliter à Dauide trahunt originem. In credentibus enim futurum Dei regnum seminatum est: in ipsis ergo diuina promissa complebantur, & quotidie complētur. Hæc dubio procul est sentētia apostolica. Si fas est Paulum ex Paulo interpretari: Ad difficultatem itaque quantum huc spectat, ex dictis facilè est respōdere. Si enim Deus promisit, vel prædestinauit te saluatum iri, nulli dubium te posse perire. Neque enim prædestinatione necessitatur nostra uoluntas. Diuina tamen promissa etiam admissio, quod etiam pereas, (quod an sit admittendum, nunc non disputo) non excidunt: quoniam alius in locum tuum, diuina misericordia subrogabitur, qui tua corona potietur. Quemadmodum in locū angelorum successi sunt homines, & in Iudeorum locum Gentiles. Homines non tenent loca sua, sed ruinas implēt angelo-

Matt. 21.

Matt. 8.

Matt. 5.
Pf. 81.

Act. 3.

angelorum. Gentibus non debebatur tantus honor, Iudeis debebatur. Gaudet ergo dignitate iudeorum, nō propria. Ita te cadente, surgit alius, qui tua corona potitur, vt electorum numerus suppleatur. Ita enim dicitur. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Nunquam ergo diuina prædestinatio, vel promissio est irrita vel inanis, nec esse potest, propter peccata nostra. Dices forsitan. Hoc nō sufficit. Nam Paulus ostendit nō modo non violari diuinam fidelitatem ppter nostra peccata, sed declarari & elucescere magis, vt iustificeris (inquit) in sermonibus tuis, non uidetur hoc posse verificari, nisi eidem peccatori reddatur, quod promissum erat, non alteri, qui suas vices teneat. Nunc enim maximè comprobatur, Deum esse fidelissimum, quoniam quod gratis citra merita promiserat, reddit etiam ingrato, ne mentiri uideatur. Non aded autē clarè comprobatur si aliū subroget, in quo promissio, vel prædestinatio compleatur. Dico autem tibi ego, quod immo maximè argui posset infidelitatis, si ingrato redderet, quod promisit gratis, si immeritum seruaret, quem citra meritum prædestinauit. Scis rationem? Ecce. Ordo prædestinationis ad salutem, quæ est effectus eius, est cum præsuppositione causæ secundæ, voluntatis scilicet humanæ, vt & ipsa cooperetur, non ad prædestinationem, sed ad effectum prædestinationis. Hinc enim contingenter saluamur nō aliunde. Si ergo me, non cooperantem vllo pacto, sed nitentem in contrarium saluaret Deus, nonne infidelis est? nonne à legalitate deficit? ita certè. Supposuit enim secundam causam cooperari: Si ergo operatio secundæ causæ non adsit, & effectus sequatur, iam mentitus est Deus: nō est uerax in promissis. Vt ergo sit semper uerax, oportet me cooperari ad effectū: Si non cooperor, non sequitur effectus. At summa illa sapientia, etiam me non cooperante, sua in me promissa alio modo adimplet. Neque enim defunt illi uia explendi quod promisit, vt omnino fidelitas Dei meam superet ingratitude. Subrogat alium, qui coronā

meam, meam dico accipiat modo prædicto. Ita homo mendax inuenitur. Deus autem semper uerax. Est tamen vna prædestinatio atq; promissio, quæ est sine omni suppositione causæ secundæ. Vna tantum, & nulla est alia præter eam: & ideo effectus illius, cum omnibus demeritis hominum, semper sequitur in illo eodem, cui illa promissio facta est. Scis autem quæ est? Illa est, quæ tangit Dauid in psalmo quem Apostol⁹ allegat. *Vt iustificeris in sermonibus tuis*, sed illam in expositione uerbi illius declarabimus. Habetis ergo solutionem difficultatis, quantum hic attinet.

Abolutè autem respondere illi difficultati, qua probatur ex certitudine prædestinationis necessitas effectus, prædestinati, hic nō est locus, sed aliud spectat; Ne tamen interim angatur pusillus, breuissime dicatur, quod corpus cœlestis agit in hæc inferiora necessario, quasi necessitatem inducēs, quantum est de se. Hinc itaque nascitur, nisi sit aliquid quod resistat, effectus illos de necessitate puenire, quos cœlestes virtutes intēdūt. At Deus benedictus, non agit in illius, qui prædestinatus est uoluntatem, quasi eam necessitando: mouet enim illam eo modo, quo est nata moueri, non auferendo scilicet modum suum, qui in libertate ad vtrumlibet consistit. Idcirco quamuis diuinæ uoluntati prædestinanti, vel promittenti nihil resistat, neque etiam peccata, tamen uoluntas, & quælibet alia res exequitur, quod Deo placet, secundum modum proprium uniuscuiusque. Nanque & modum illum agendi dedit diuina uoluntas, quæ conseruat in rebus, disponens omnia sua uoluntate, vt omnino sua uoluntas impleatur ab omnibus, quamuis nō vno modo. Propterea naturalia, diuinam uoluntatem explent necessario: homines semper liberè & contingenter, quoad usque sunt in uia. Vnde resisteremus Deo, si necessario faceremus id quod Deus uult à nobis liberè & contingenter fieri: Tantum abest, vt quoniam uoluntati diuinæ non potest, quis resistere, inferri posset, ergo prædestinatus necessariò saluabitur. Quamuis tamen illud quod Deus uult fieri, inuictè, & indubi-

Sep. 8.

indubitata fiat in celo, & in terra. Si prædestinatio esset sola causa, & ab ea totaliter proueniret salus prædestinati, argumentum concluderet, quod necessario prædestinatus saluaretur: sed non est tota causa. Alia causa secunda coagit, voluntas prædestinati: illa autem liberè & contingenter primæ cooperatur. Esto ergo, quod ex vi prædestinationis necessario sequeretur effectus salutis, ex uoluntate tamen nostra, contingenter saluatur, ergo simpliciter contingenter saluatur. Quis enim nesciat concurrentibus pluribus causis ad vnum effectum, vna necessaria, altera contingente, effectum esse contingentem? Quemadmodum in dialecticis argumentationibus, vna præmissa existente necessaria, altera possibili, conclusionem esse possibilem non necessariam? Concessum est citra controuersiam à sapientibus. At instabis. Omnis certitudo, quæ est cum suppositione alicuius, non est certitudo absoluta, sed conditionalis: sicut non est certum, quod sol causet fertiles segetes, nisi cum hac conditione, si uirtus terræ vel seminis fuerit bene disposita ad cooperandum Soli: Et quoniam Sol coexistit ad prædictum effectum uirtutem illam femininam, vel terræ, ut secundam causam: prædestinatio exigit uoluntatem humanam, ut illi coagentem ad salutem prædestinati: potest autem uoluntas humana non coagere, ergo certitudo salutis, quæ habetur ex prædestinatione, non est certitudo absoluta, sed conditionalis: Si bene operabitur uoluntas humana, saluabitur. Sicut est certum mihi, quod Sophronicus si mouetur currit. Quod si sic non est maior certitudo de salute in illo, qui scit se esse prædestinatum diuina reuelatione, vel etiam in Deo, quæ in me, vel in alio quopiam. Omnibus enim certum est, quod qui Deo cooperabitur usque in finem, saluabitur. Quid ad hoc? Responsio ultimata hæc est. Licet enim uoluntas humana, vel liberum arbitrium, etiam in prædestinato deficere possit à salute: Tamen illi, quæ Deus prædestinauit, tot adminicula præbet, tot cum modis iuuat, ut vel non cadat, vel cum ceciderit surgat, exhortationes, orationum suffragia, dona gratiæ, inspi-

rationes, & alia huiusmodi: Quibus utuari potest homo, quod tandem saluatur. Si ergo consideremus salutem respectu causæ proxime, scilicet liberi arbitrii, non habet certitudinem, sed contingentiam. Hinc Paulus, qui sciebat se esse prædestinatum, Certus sum, quod neque mors, neque uita, neque angeli, neque principatus, neque creatura alia poterit nos separare à charitate dei quæ est in Christo Iesu. Dubitabat tamen de salute. Castigo corpus meum, & in feruitutem redigo, ne cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Hinc Petrus. Satagite ut per bona opera uestra, firmam faciatis electionem uestram. Notate uerbum, firmam, *ῥεβαιοῦ*. Neque enim aliter est firma, si hanc causam secundam, quæ potest non cooperari primæ, spectamus, sed firmatur continue, at respectu causæ primæ, quæ est prædestinatio, habet certitudinem. Sed si simpliciter quæras. Deus ne habet certitudinem absolutam, vel non? Absolutam, quoniam hæc causa secunda subiaceret etiam ordini prædestinationis. Licet ergo ipse Deus supponat causam secundam absolutam ad consequendum prædestinationis effectum, sicut sol uirtutem feminis, tamen quia causa secunda subiicitur in totum prædestinationi, non sic uirtus terræ, vel seminis soli, ideo habet certitudinem absolutam, quamuis non habeat certitudinem absolutam, quod ex sole sequatur fertilitas segetum: Exemplum enim non est simile, ut iam uides. Et hæc sint satis, superque satis.

Examinanda modo sunt duo illa uerba. Primum. *Omnis homo mendax, Deus autem uerax.* Secundum. *Vi iustificaris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris.* Quo ad primum. Ne tibi quæso in mentem ueniat, Omnis homo mendax, ergo & hic mendax, qui dicit. Omnis homo mendax: mendacium ergo esse dicere, Omnis homo mendax. Omnis homo certè est ex se mendax Petrus enim qui Ecclesiæ petra fuit, dum de se præsumpsit, mendax inuentus est: ter namque dominum negauit, pro quo uitam ponere tam audaciter promiserat. Recte ergo propheta. Ego (inquit) dixi in excessu meo: non dixi absolutè ego, mentiri

Rom. 8.

1. Cor. 9.

2 Pet. 1.

Mat. 26

Pj. 50.

riti enim & ipse potuissim, sed dixi in excessu, me ipsum excedens, extra me positus, hoc est in extasis, in raptu mentis meæ: non pauore alienatus, quod pusillorum est, sed diuina inspiratione sursum actus, Omnis homo, carnis fragilitate mendax, diuina fortitudine uerax. Cum ergo ueraces sumus, diuinis muneribus id adscribamus: cum mēdaces, nostrum esse fateamur. Magna namque prudentia geritur, ut sibi aliquis imprudens esse uideatur. Sicut ergo leues corde, & fatui se se ueracissimos esse uerè mentiuntur, ita illuminati, ex se ipsis se se citra omne mendacium mēdaces esse cognoscunt. Sicut enim nullares est calida, nisi caliditatem participet ab igne, qui suapte natura calidissimus est: ita nulla creatura uerax esse potest, nisi à ueritate ueracitatem participet. Veritas autem Deus est. Hinc Dauid præcatur. Emitte lucem tuam, & ueritatem tuam. Cum ergo uerax homo est, Deum induere uidetur, & exuere hominem. Hinc Prophetis, ad quos sermo Dei factus est, qui propterea mentiri non poterant. Ego dixi dii estis, inquit omnipotens, & filij excelsi omnes. Est solum difficultas, quoniam in libris Regum, cum spiritus ille mendacij dixisset domino. Egrediar, & ero spiritus mendax in ore Prophetarum Achab: dixit dominus. Decipies & præualebis, egredere & fac ita. Secundo. Obstetrix Ægypti, propter mendacium laudatur, benedicunturque à domino, quoniam scilicet mentitæ sunt Pharaoni, qui eis peccerat, ut masculos interficerent, & seruarent tantum feminas hebreorum. Videtur ergo & mendacium esse ex Deo, & Deo placere mendacia. Verum absit hic error à fidelibus. Scriptum est. n. Perdes omnes, qui loquuntur mendacium. Qui facit mendacium, filius est diaboli, qui cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur. Os quod mentitur occidit animam. Noli uelle mentiri omnem mendacium. Ad difficultatem ergo dicatur. Verba illa Dei. Egredere & fac, non sunt intelligenda per modum præcepti, sed per modum permissionis: eo modo, quo etiam illud intelligitur quod Christus dixit Iudæ in cœna.

Pj. 42.

Heb. 4.

Pj. 81.

2. Reg. 22

Exo. 1.

Pj. 5.

1. Ioan. 1.

Ioan. 8.

Sab. 1.

3. Re. 22.

Quod facis, fac citi. Si enim fuisset præceptum, obedientia Iudæ laudaretur: permisit tantum Christus: Quod autem permittit, est contra eius absolutam uoluntatem: ut nosti optime. Neque enim bona permittit, sed mala. Bona autem ipse agit uolens, non permittens tantum. Obstetrix laudatur atque remuneratur, non quia sint mentitæ, sed quia timuerunt Deum: ex cuius timore duo secuta sunt, non obediunt Regi, & mentitæ sunt: Quoniam timuerunt, meruerunt etiam, quia non obediunt regi. Oportet enim obedire deo magis quam hominibus. Unde in Exodo dicitur. Timuerunt obstetrix Deum, & non fecerunt iuxta præceptum regis. Ideo Deus edificauit eis domos. At mendacium nequaquam meritorium fuit, immo peccatum. Omne enim mendacium est peccatum per se, atque ideo fugiendum: non dico tamen peccatum mortale propter iocofum atque offitiosum. Verum neque ista sunt sine, sicut dicit Augustinus, super psalmo quinto. Quoniam cum uoces sint naturalia signa conceptuum, affectuumque animi, innaturale est & indebitum, ut aliquis uoce significet id quod non habet in mente. Habetis ergo primum. Credo tamen ego, ut uerum fatear hoc in loco, Paulum intelligere omnem hominem esse mendacem: non ut communiter est sermo de mendacio, sed tantum ut opponitur fidelitati vel legalitati, atque stabilitati, sicut per oppositum, Deum esse ueracem intelligit, hoc est stabilem, fidelemque, & constantem in promissionibus exoluendis. Homines enim & si uerè ex corde promittant aliquid, nec mentiantur: (Mendacium enim est cum vnum simulamus ore, aliud animo meditantes:) tam interdum occasione, vel accepta, vel data deficient, deficereque uolunt à promissis: & ore protestant se se uelle promissa seruare. Non est ergo propriè mendacium. Nam cum non loquitur homo contra id quod habet in mente, non mentitur, licet infideliter agat, quoniam mutat animam. Hæc igitur est mendacij ratio, quam Paulus hic intendit, uidelicet mutare propositum, de quo dicitur in Prouerbij. Stultus

Ioan. 13.

Act. 5.

Exo. 1.

Ecc. 27. tus vt luna mutatur. Deus autem (vt dictum est) nunquam deficit, quin que permittit exoluat: nullo ergo pacto mendax est, neque esse potest. Ego enim Deus, & non mutor.

Ps. 50. Quo ad secundū. Dauidis verba hæc sunt. *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. Vt iustificeris in sermonibus tuis & vincas cum iudicaris.* O magnæ spei verba. Rectè Dauidis sunt, qui in exēplum proponitur non cadendi, sed si cecideris, non desperandi. Videre videor Alma Roma, Dauidem illum Regē, post adulterium, homicidiumq; in seipsum conuersum, magnis suspirijs, & querulis vocibus acclamantem. Infelix ego homo. quo me veram? Quo ibo? qui cælum terramque offendi? In meipsum peccaui grauissimè, qm̄ qui fornicatur, in corpus suum peccat. Et qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur. In proximum, quoniam Vriam occidi. To to populo deinde scandalum fui. Nomen Dei propter me blasphematur ab omnibus. O me miserū. Deum offendi qui præcepit, Non occides, Non mecha beris. Quid faciam? Ad quem cōfugiā? Angustiæ sunt mihi vndiq; & quid eligam pœnitens ignoro. Desperabo ne? Absit. Scio quid faciam. Surgam à desperatione, cui iā ferè succubui, & ibo ad patrem meū qui me creauit. Iudex est & iustus, sed & misericors. Misericordia enim super omnia opera eius.

1. Cor. 6. Percutiet, sed sanabit, corripiet, sed nō perdet. Ad te igitur pijsimè Deus, tristis & mærens venio. Miserere mei deo. Tibi enim soli peccaui: Nimirum tibi soli: Tu quidē me in regem vnixisti: populus Deo peccat & regi: rex hominē non habet qui eius facta diiudicet. Tibi soli ergo relinquit meā iniquitas puniēda. Tibi soli peccaui. Tu enim mihi precipisti, vt omnia pfecto diligenter, sed propter te solum: Ego autem odi Vriā, Bersabeam amaui, sed propter se. Ideo tibi soli peccaui: in te solum deliqui. Tu ergo solus es spes mea. Ad te solū verba doloris effundo. Miserere mei Deo, secū dum magnam misericordiam tuā. Vtique illam magnam. Nam malum coram te feci. Te p̄sente, te vidente: sciebā qd̄ vbiq; eras, respiciēs p̄ fenestras p̄spi

Exo. 20. ciēs p̄ cancellos. Hoīe spectāte, hortuif sem id facinus, te p̄sente non expaui. O scelus. Dele, dele pijsimè Deus iniquitatem meam, dele de anima maculam, de libro memoriam, de cōscientia vermen, de affectu appetitum, de gustu errorem. Non audis susurria dñe eorum qui dicunt, ex stirpe mea nequam amplius nasciturum Christum? quoniam in te peccaui. Tu tamen illud mihi sub iuramento pollicitus es. Ne ergo dum mea errata vident, putent te esse mentitum. Munda me, vt me mūdato iustificeris, iustus scilicet & verax reperiatis in sermonibus tuis, quos mecū de futuro humani generis redemptore, habuisti, qui sit tibi in filium, & regnum eius æternum. & vincas, ostendens eos esse mendaces, & te veracem cum iudicaris. ab eis, nequaquam amplius facturum quod promissisti. Præualeat, p̄ualeat veritas promissionis, & iustitiæ tuæ fidei peccato meo, ne violetur tua fidelitas iniquitate mea. Exolue, exolue quod gratis promissisti, vt cum alij homines interdum deficiant à promissis, ingratitude eorum quibus promiserunt: te nequaquam deficiēte, ex peccatis meis iustissimus appareas, atq; fidelissimus. Ita de veneno peccati mei fiet orbi medicina salutifera. Manifestabitur enim ueracitas summa testamenti tui. Non ideo peccaui vt iustificeris: me felicem, si hac intentione peccassē: at postquam peccaui, si p̄missa serues, meq; non abijcias, de quo iam dixisti, Inueni hominem secundum cor meū, iustissimus, & veracissimus declarabere communi hominum omnium testimonio. Hæc fuit ipsius Dauidis oratio, quam & exaudiuit Deus: Dixit enim illi Nathan. Transtulit dominus à te peccatum tuum. Et ita propter peccatum commissum in Deum, non desitit Deo à promissio. Hoc est quod vult habere hic Apostolus noster. Non subrogauit alium in locum Dauidis peccatoris, sed ex ipso Dauide uoluit nasci Christum, quemadmodum illi pollicitus fuerat. De fructu ventris tui, ponam super sedem tuam. Itaque ex peccato Dauidis, iustissimus atque fidelissimus apparuit omnipotens, promissā adimplens citra

Dan. 13. omne

Luc. 15. omne

Ps. 102. omne

Osc. 6. omne

Ps. 50. omne

Ps. 113. omne

2. Re. 12. omne

Ps. 113. omne

Ps. 113. omne

Ps. 113. omne

Ps. 113. omne

Ps. 113. omne

Ps. 113. omne

Ioan. 9. omne meritum, immo cū maximo demerito eius, cui promissio facta fuerat. Illud ergo. *Vt iustificeris*, consequentio nem significat, non causam finalem, sicut & illud, In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident uideant. Iustificari autem hic non accipitur, vt idem est quod fieri iustū, sed deputari iustum, haberiq; pro iusto, vt patet. Sed hic digrediamur. Hæc est illa promissio & prædestinatio, quæ sine omni suppositione causarum secundarum facta est. Incarnatio uidelicet filij Dei, ex Dauide & ex Iudæis. Et ideo nullo hominum peccato poterat fieri inanis & irrita, necessario oportebat illam adimpleri, necessitate immutabilitatis, & infallibilitatis. Vnde ex Iudæis natus est Christus, & ex semine Dauid secundum carnem: quamuis iudæi p̄fidi fuerint, & Dauid maxime Deum irritauerit. Propterea, vt id immobile esse crederes, iuramento firmavit. Iusurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis. Hinc Paulus interposuit consilij sui iusurandum, vt per duas immortales res, (quia impossibile est mentiri Deum,) firmissimū solatium habeamus. Sed cur hoc? vt eui dentius appareret incarnationem illā filij Dei, ex mera gratia, citra omne humanum meritum factam esse. Si Dauid non peccasset, potuissent forte opinari Iudæi sanctitate sua id ipsum meruisse, vt filius Dei ex semine eius descenderet. At cum tam turpiter peccarit, cognoscitur gratia Dei sola, non ipsius merito id factum esse. Et inter gradus genealogiæ Christi, per quos venit de cælo ad terras, numerantur etiam meretrices, Raab, & Bersabee, incestus quoque ille Thamar, quem & religiosa auris horre uidetur, nō alia ratione, nisi ut intelligas cum oibus hominum demeritis, voluisse Deum hominem fieri, vt gratiā iustificantiem sui aduentus, ex sua misericordia agnosceremus, non ex nostro merito. Neq; enim Dauidē, virum sanguinum, blasphemum, adulterum, homicidam habuisset in patrem, nisi hoc voluisset certo certius, euidētissimeq; omnibus notum esse. Non ascribatur sanctitati Iudæorum, ex quibus or-

tus est Christus, Christi natiuitas, vnice fauori & gratiæ Deiascribatur, qui Iudæos ad eū extollere uoluit, ut etiam peccatoribus Iudæorum nasci non fuerit indignatus. Stetit ergo firma hæc promissio Dei: nec Dauidis, iudeorumque facinoribus potuit, nec potuisset aliquo pacto uiolari: Et vt stare, iustificauit Dauidem, Iudæosque sanctificauit. Sicq; agnitum esse, sanctitatem & iustitiam illam non esse ex seipsis, sed ex Deo, qui uoluit immobiliter obseruare quod iuramento firmarat. Hoc enim illud est, de quo dicitur. Iurauit dominus, & nō penitebit eum. Præter hanc promissionem vt dixi, nulla est, nec fuit vnquam alia, quæ non fuisset cum suppositione secundæ causæ: nec prædestinatio ipsa nostræ salutis, vt dictum est. Et magna quidem ratione. Nam salus est merces & præmium: uita nostra est militia sup terram: in militia autem nō certificant de corona milites nisi conditionaliter. Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Vita nostra est cursus, salus illa est brauium, non promittitur brauium nisi benè currenti. Hinc Paulus, Sic currite, vt comprehendatis. Propterea dicebat dominus per Ezechielem. Si dixerō iusto uita uiues, & non morieris, ipse autem cōfusus in sua iustitia, fecerit iniquitatem, nunquid uiuet? Quod si non semper hæc suppositio explicetur, intelligitur tamen semper. Inditium est modus hic loquendi Dei. Si dixerō. uita uiues. Nullam ponit conditionem, qd̄ tamen subintelligenda sit, patet ex eo quod subditur. Ipse autem confusus in iustitia sua, &c. Conditio ergo est, uita uiues, si perseveraueris in his que capi sti, iuxta illud. Qui perseverauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam gloriæ. Te ergo non perseverante, nū Deus infideliter agit, cum tibi nō largitur æternam vitam, quam promissit? infideliter ageret si largiretur: fideliter ergo agit Deus semper, & nūquam deficit à promissis. Docuit nanque Seneca in libro de beneficijs, vt teneatur homo facere, quæ promittit, requirit, quod omnia immutata permanent, alioquin, nec fuit mendax in promittendo.

mittendo, promisit. n. quod habebat in mente, subintellectis debitis conditionibus: nec est etiam infidelis non implendo quod promisit, quia eedem conditiones non extant. Et quid dico ego de Seneca? Hac rōne excusauit se à leuitate. Apostolus secunda ad Corinthios, qm̄ Corinthū nō audiuerat, sicut olim pollicitus fuit, vt videre licet. Si itaq; hęc hominem sufficenter excusant, ne dicatur deficere a promissis, quō Deum nō excusabunt, quod nulla ratione mutari potest, nec mentiri? Fidelis itaque est sermo suus. Non enim est in illo, Est & Non, vt Paulus dicit, sed est in illo Est. Ita nanque dicit Deus. Si uolueritis, & audieritis me, bona terrę comedetis: si nolueritis, gladius deuorabit vos. Repente loquar aduersus Gētem, & aduersus regnum, vt eradicē, destruiam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa, pœnitentiā & ego agam à malo quod cogitauit vt facerem eis. Nunq̄ ergo ipse deficit ab his quę promittit, quoniam semper cōditio subintelligenda est, & ita stant illa seruat, amota illa non seruat, vt sit semper verax & fidelis: neq; n. verax esset, si seruaret. Sed tu dices. Hoc est pulchrum videre. Cur illa promissio de filiis Dei aduentu fuerit absoluta, & nulla alia: & propterea nullo peccato potuerit illa non adimpleri: Nos vero peccatis nris Dei promissā interdum non obtinemus, quamuis diuina veritas nō violetur. O magnum mysterium. In vniuersis operibus Dei, non fuit opus aliud quod merā gratię, præterquā hęc bene dicta & ineffabilis incarnatio Iesu Chr̄i. Ad illam enim nulla simpliciter merita præcesserunt, nec sua, nec aliena. Quid enim egit homo ille, humana natura scilicet Chr̄i anteq̄ assumeret à uerbo, vt vnionem illam promereri potuisset? Maria virgo θεοτόκος, etiam tēpore conceptionis quid egit, vt tantum donum promereret quo Deū pareret & hōem? Rectē dictū est illi ab Angelo. Inuenisti grām apud Deū, non emisti, nō meruisti, inuenisti gratis, forte diuina accepisti: Fortasse mereri potuit, vt acceleraret incarnationis illa grā singularis, quod nec assero: sed nihil aliud oīno. Qm̄ er-

go fuit mera grā absolute, ipleri eā de-cuit et cum omnibus Iudeorū facinoribus, ne demerita hōium grām Dei superare viderentur. Si enim dictum est Rom. 11. homini, Noli uinci à malo, sed uince in bono malum: multo magis id conuenit Deo. Et i hac Epistola potissimū de hac grā loquitur Apostolus, quę credita est, hoc est promissā iudeis, quā tñ qm̄ ipsi promeruisse contendebant ex lege, ex patribus, ex circuncisione, propterea adeo acriter contra eos procedit, ostendens eos fuisse perfidos & infideles, cęlestem tñ promissionē adimplēse Deū, vt omnia ab omnibus grā Dei feratur accepta. Nulla alia grā est mera gratia. Nanq; vita æterna quę grā dñi, etiā promeritis nris nobis redditur. Nō est ergo tñ gratia sed merces. Item nec prima grā baptismalis nra, est mera gratia, illam. n. nobis meruit Chr̄s de cō digno, vt aiunt. Grā secunda baptismalis, non est mera grā: eā. n. Chr̄s meruit, habetq; causam meritoria de congruo saltē hęc grā, in eo cui confert: & propterea nulla promissio est absoluta pter illā vnā, qm̄ Deus vult nos ipsos aliquaiiter sibi coagere & conpari, vt qd daturus est nobis, & ex dono eius pueniat, & ex merito reddat. Intelligit d Grātiani, q extollēdā grā prætextu liberū arbitrium prorsus tanta impietate eneruatis. Nulla, nulla grā est mera gratia nostra sine merito. Incarnationē autē Dei sola grā fecit. Vnde absolute donū est nō meritū vlla rōne, ideo spūi sancto attribuitur, qui donum dicitur. Oportuit itaq; illā absolute fieri, atq; etiam promitti, vt sola gratia agnosceretur.

Sed dices. Nonne prædestinatio nra est mera grā: Non. Prædestinatio Chr̄i meruit prædestinationē eorū, qui prædestinantur. Est mera grā respectu pdestinatorum: illam. n. nullatenus meruerunt, nec ex operibus factis, nec fideis: at Chr̄s cum sit caput Ecclesię meretur membris: cum sit naturalis Dei filius, mæretur adoptiuos fratres. Vnde Paulus ideo dicit prædestinatos prædestinari, qm̄ dignum est, vt Christus habeat multos fratres, qui conformes sint imagini eius. Breuiter ergo, Chr̄s ipse omnia nobis bona meruit primum.

Et

Et hoc est illud in quo uno Paulus laborat in defesse, primam grām nos nullatenus promeruisse, sed Chr̄m. Quod heretici non intelligentes, transferunt ad omnia, vt omne meritum auferant à nobis. Ex his aut omnibus quę dicta sunt, vide tu hinc tria alia magna sacramenta. Primum, quā inaniter sibi arrogant Iudæi, quod euangelicā grām promeruerint, quando quidem gratis citra oē meritum conditus est Chr̄s Iesus, q est autor euangelij. Quo. O Iudæi meruistis fidem Chr̄i Iesu, qua efficeremini filij Dei, quando nec Chr̄s Iesus secundū carnem meruit esse filius Dei? Secundo. Quām falso dicant nonnulli, hominum ex præsciētia meritorum prædestinari. O miseri. Iesus Chr̄s est caput prædestinatorum, nos membra. Est enim primogenitus in multis fratribus: & nos prædestinati non sumus, nisi, q a ipse primum prædestinatus est, vt simus eius fratres, & cohæredes, iuxta illud. Si filij, & hæredes, heredes quidē Dei, cohæredes autem Christi: Sed Christ⁹ Iesus, non ex meritis præscitis prædestinatus est esse Dei filius, at merē gratis, itaq; nec aliorum prædestinatorū merita prænoscentur, vt prædestinentur. Tertium, q impiē asserat antichristi nostræ ætatis, Deum reprobare aliquos, p beneplacito suæ uoluntatis duntaxat, si ne præsciētia demeritorū. O improbi. Citra omne meritū, immo cum tot, tantisq; demeritis hominum oīum, Deus prædestinauit humanam naturam vnire diuinæ, vt homo esset filius Dei: & si ne demeritis credemus, Deum homines emancipare, vt sint filij iræ, damnationis, mancipiaq; diaboli? Absit, absit. tam grauis error à fidelium mentibus. Neq; enim nostra iniquitas diuinā superat gratiam. vt hic docet Apostol⁹ apertissime. At superaret, si citra culpam reprobos aliquos haberet Deus, quos odiret, velletque perire. Reuertor modo ad Textum.

Si autem iniustitia nostra, iustitiam Dei commendat. Quid dicemus? Num iniustus Deus, qui infert iram? (Secundum hominem dico.) Absit. Dicitum est ab Apostolo, Deum optimum maximum honorasse Iudæos supra Gentes omnes, quo-

niam credidit illis eloquia sua: ipsos autem dedecorasse Deum sua incredulitate atque perfidia: promissā tamen Dei eorum ingratitude nequaquam excidisse, quod maximē diuinam legalitatē ostendit: siquidem ingratis existentibus eis & perfidis, exoluit nihil minus, quę pollicitus fuerat, ne à fide deficeret: quemadmodum ex Dauide, iuxta promissā nasci voluit illius vnigenitum filium carnem factum, licet ipse pœna & supplicio dignus esset non Dei fauore. Hinc enim iustitia diuinæ fidelitatis, & maior & illustrior apparuit. Hęc est summa omnium quę hoc tertio capite hætenus sunt declarata. Sed si hæc vera sunt, dicit Apostolus. (Notate diētionē aduersatiuam, Sed, vel Autem). Si autē hæc vera sunt. (Ecce difficultas) Nostra ergo peccata commendat. id est insignē faciunt, illustrent, reddunt in hominū oculis clariorem, & magis conspicuā diuinam iustitiā. Quod si ita est. Quid dicemus ad hūc cauillum? Ergo iniquus est Deus, qui infert iram? id est uindictā. Nū ita est, quod iniquē plectamur peccātes, à Deo? Vt enim quod iniquē, qā contra æquitatem: æquitas. n. exigit, vt nequaquā debeat nobis irasci Deus cū peccamus, sed cōciliari potius: qn̄quidem cum ex nris peccatis gloria eius augetur magis, saltē apud hōes, honore digni sumus cū peccamus, non supplicio: fauore, non ira: gratia nō uindicta: Irascitur autem maximē propter difidentiam & incredulitatem nostram. Veniet ira dei inquit Paulus, in filios difidentie, ergo iniquē irascit & indignē, qm̄ nra dissidētia fidelitas Dei extollit, vt dictum est. Qm̄ aut cōsequutio hæc, Deū iniquē irasci, vel iniquū esse cū irascit & percutiet qui peccant, nimiū est impia & irreligiosa: ne tibi esset offendiculo pijs auribus, addit illā parenthesisim. (Secundum hominem loquor) Ne me putes ex animo loqui, non id intēdo, quod infertur, argumentatio humana est, & secundum hominem, carnalem scilicet, imperitum, atque male dauidicam snām interpretantem. Magnum enim solatium imprudēter existimant; peccatis tuis verbo illo collatam esse homines ipij, vt iustificeris i sermonibus tuis,

2. Cor. I

Ia. I.

Hier. 18.

Rom 8.

Ibidem.

Luc. I.

Eph. 5.

& vincas cum iudicaris. Dicunt nanq; hi qui gloriantur in rebus pessimis, & lætantur cum malefecerint. Si iustificatur Deus in n̄orum indulgentia peccatorum. Si uincit homines cum iudicatur ab hominibus: si errata n̄a m̄q; ma-
 teriam Deo ingerūt: Si per iniquitates nostras, ipsius bonitas excercetur, & gloria dilatatur, iniustè peccata n̄a puniuntur, quæ ad manifestandam Dei patientiam atque fidelem beneuolentiam adeò proficiunt. *Qua* enim iustitia diuina, damnat iniustitiam Deus, si humana in iustitia, secūdū te ò Apostole, ò Prophe-
 ta, sit iustior? *Qua* æquitate infideles oēs mulctat, si hominum infidelitate au-
 gescit diuina fidelitas? Cernis quo tēdit cauillus iste, *Secundum hominem?* ad diuinam iustitiam accusandam, & ad excusandam humanam iniustitiā. Rectè ergo. *Secundum hominem.* Vox nanque infamis est homo, apud Paulum. Scri-
 ptum est enim, Cum sit inter vos Zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hoīem ambulatis? Audi ergo quàm horret cauillū hunc Apostolus. *Absit.* quod Deus sit iniquus, quia uin-
 dicat in eos, qui delinquit: ob id quod iustior apparet peccatis hoīum. Sequit̄. *Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mū-
 dum?* Hæc litera potest duppliciter legi. Primo, ut Apostolus repellat hoc ab-
 surdum alio absurdo, ut malum nodū, malo cuneo propellat, sicut est in pro-
 uerbio. *Alioquin* (inquit) *quomodo iudicabit Deus hunc mundum?* Si iniquus est Deus, ut inferitur ab homine, non itaq; iudicabit mundum. Iudicare est ius di-
 cere qui iniquus est, nō dicit ius: Deus ergo si iniquus est, non iudicabit. Ostē-
 sum est aut supra, quod iudicabit mun-
 dum ergo non est iniquus. Dices. Dicit ius, sed non faciet, iudicabit enim ini-
 qua, puniendo peccatores, quod iniq-
 tatem eius ostendit. Iudex enim ini-
 quus iniquè iudicat: contra, Deum ini-
 què iudicare, est impossibile. Iudica-
 bit ergo secundum æquitatem & veri-
 tatem: quare relinquatur, ut sit equus
 & iustus. Si dicas, non est ostensum,
 quod non possit iniquè iudicare. Ostē-
 do. Si enim iniquè iudicat, iam non
 est Deus. Probo. Si Deus est, est pri-

mus iudex atque supremus, primus iu-
 dex non potest iniquè iudicare, quia si
 inique iudicat, errat: si errat, oportet
 eum dirigi non dirigere, itaq; non pri-
 mus contra positum, à primo igitur ad
 vltimum sequitur, quod Deus non est
 iniquus. Hinc Iobus ille sanctissimus. *Iob. 33.*
 Verè Deus non condemnat frustra,
 nec omnipotens subuertit iudicium.
 Alius modus, qui mihi magis placet,
 est, ut hæc verba non sint Pauli refle-
 ctentis vel retorquentis argumentum
 in hominem, sed hominis replicantis
 contra Pauli responsionem. Dixit Pau-
 lus horrentis voce. *Absit*, ut Deus sit
 iniquus. Ecce replica. *Alioquin*, si nō
 est iniquus. *Quomodo*, qua ratione iudi-
 cabit, vindicando & puniendo *Mun-
 dum?* peccatores, qui mundi nomine
 in sacris literis appellantur? *Mundus*
 vos odit, quia me prius odio habuit.
 Omne quod est in mundo, aut est con-
 cupiscentia carnis, aut concupiscentia
 oculorum, aut superbia uitæ. Non
 potest mundus odisse uos, me autem
 odit, quia testimonium perhibeo,
 quod opera eius mala sunt. Vnde
 Christus Iesus, omnes illius assecras
 non modo presbyteros, monachos, re-
 ligiosos, omnes Christianos, uoluit spi-
 ritales esse & dici, neminem munda-
 num. Elegi uos de mundo. *Quam-
 uis* nunc (proh dolor) omnes munda-
 nissimi sint, & qui spiritales dicun-
 tur, omnibus mundanis mūdaniore.
 Nulla ratione ergo uidetur, quod mun-
 dus puniri debeat, si non est iniquus
 Deus: inquit homo, probatur. *Si enim ue-
 ritas Dei, in meo mendacio abundauit in glo-
 riam ipsius, quid ad hoc & ego tanquam pec-
 cator iudicor?* Et est idē argumētū quod
 primum fiebat: at illud erat ab iniusti-
 tia, hoc à mendacio. Duo enim supra-
 dicta fuerant ex Dauide. Omnis homo
 mendax, Deus autem verax. Et tibi soli
 peccauit, & malum coram te feci, ut iu-
 stificeris in sermonibus tuis. Primū ar-
 gumentum huic secundæ sententiæ Da-
 uidis, de iniustitia hominum, & iusti-
 tia Dei innitebatur: hoc innititur pri-
 mæ, de n̄o mendacio, & ueritate diui-
 na. Eadem tñ est uis utriusq; propterea
 integranda est vna ratio ex ambobus.

Veritas

Veritas Dei nostris mendacis crescit,
 iniustitiæ n̄æ comparata diuina iusti-
 tia, magis, magisq; apparet. Vt quid er-
 go in mendaces desuetus Deus, atq; in
 improbos, postquā ipsū n̄a peccata
 glorificant? Non modo non sunt puniē-
 di peccatores, qui Deo contumeliam
 irrogare uidentur, sed remunerandi,
 qm̄ nostris iniurijs gloriosior euadit.
 Hoc exigit diuina iustitia. Vnde & ter-
 reni principes, quæ in eorum gloriam
 fiunt, magnis & multis præmijs prose-
 quuntur. *Qua* æquitate ergo. O Paule,
 in iudicio illo horrèdo quod toties in-
 sonās in auribus puniemur? *Et non* po-
 tius nos secure *faciamus mala*, menda-
 cia, iniustitias, *ut ueniant bona*, ut gratijs
 & fauoribus Dei pro iustitia remuneremur:
 quippe qui debet nostra facinora
 coronare, cum ex eis gloria ipsius fiat
 augustior & manifestior toti orbi. Et iō
 quanto maior & plura mala fecerim,
 maiora pluraq; bona ab illo pro cuius
 laude peccauimus, recipiemus. (*Sicut bla-
 sphemamur*, & pro idest, *Sicut aiunt qui-
 dam nos debere*) Hoc est uerbum Pauli
 per parenthesis positum, ante illud fac-
 ienda mala, ut ueniant bona immed-
 iate. Istud enim est quod imponebat
 Apostolis, maximè aut Paulo, ut dice-
 ret, facienda esse mala, ut uenirent bo-
 na. Et id est de quo conqueritur Aposto-
 lus, dicitq; se se blasphemari, callumnia
 & iniuria magna affici, cum illi adscribi-
 tur tam turpe facinus, ut prædicet, pec-
 candum esse, ut gratia Dei abundet. Ec-
 ce, ecce hæreticorum n̄i temporis præ-
 ceptores, qui Paulo ipso adhuc uiuente,
 prædicationes atque Epistolas paulinas
 deprauabant. Habetis testimonium Pe-
 tri: habetis nunc & querelam Pauli. *Si-
 cut* (inquit) *blasphemamur*. Mos fuit sem-
 per hæreticorū torquere scripturas, pro
 fanare euangelium, Paulum corrumpere.
Blasphemamur, inquit Apostolus,
 callumnia patimur ab his pseudo apo-
 stolis, qui sermones nostros adeò tor-
 quent, ut dicere audeāt, nos peccata fo-
 uere. *Quamuis* enim ipse dixerit. Vbi
 abundauit delictum, superabundauit,
 & gratia: non illo tendit uerbum istud,
 ut accipere possint peccatores ansam,
 qua dicant Paulum uelle nos ad pecca-

Rom. 5.

Bit. ad Rom.

ta accendere, ut ampliores gratias obti-
 neamus: *Quamquā* pleriq; ad hunc sen-
 sum maligno animo pia illius uerba
 detorquerent. Et sequitur concludēdo
 Apostolus de his, qui sua uerba perpe-
 ram sunt interpretari ad animarum p-
 ditionem. *Quorum damnatio iuxta est.*
 O Pauli peruersiores. Audite Paulum. *I. Ioan. 5.*
 Est qui accusat uos Paulus, in quo uos
 speratis. *Vra* (inquit) *dānatio iusta est.*
Qm̄ Epistolas & sermones meos, aliò
 torquetis, quàm tendant. Neq; n. dice-
 re uolui, Vbi abundauit delictum, sup-
 abundauit & gratia, igitur peccemus,
 augeamus scelera, permaneamus ī pec-
 cato, ut gratia abundet. *Absit* hoc ab om-
 nium fidelium mente, sed illud potius
 meo uersabatur in animo, ergo cōtinē-
 ter Deo agamus gratias, quippe, quia
 cum omne hominum genus grauissi-
 mo illo & læthali morbo radice uitæ
 laboraret, qui non nisi medici cælestis
 ope sanari poterat, ipse n̄is infirmitati
 bus miseratus, ut nobis mederetur se se
 demisit ad terras. O ingētem misericor-
 diam. O maximū Dei fauorē. Nō pote-
 rat tanta peccatorū rubigo cōsumi, nisi
 tā magno igne ardētissimæ charitatis &
 miæ dei, ut filius suus pro nobis homo
 fieret, qui merè gratis nos liberaret, se
 se pro omnibus, citra oīum merita deo
 patri offerēs hostiā in ara crucis, gratis
 uenūdati fuimus, & gratis sine argento
 redēpti sumus, iuxta Prophetā. Propter
 scelus. n. populi sui, percussit filiū suum
 dñs ops, & filio suo non pepercit, sed
 pro nobis omnib; tradidit illū. *Quis* er-
 go hinc nisi ingratiſſimus diuinæ gratiæ
 dicere audeat, permaneamus in pecca-
 tis, ut gratia Dei abundet? Abun-
 dauit, abundauit iam, & superabun-
 dauit cum abundaret delictum, quo-
 niam maius est Charisti donum q̄ fuerit
 Adā delictum. Oportuit enim Chri-
 stum Deo placere magis, & reuera-
 placuit, quàm displicuerat Adā ille ter-
 renus, qui erat forma uēturi. Abijciēda
 ergo sunt peccata oīa, bonis operibus
 est contendēdū, ut Deo placeamus, ne
 tanta gratiæ de cætero simus ingra-
 ti. Non dixi vnquam ego Paulus, om-
 nem hominum gratiā haberi citra di-
 spositionem post peccata. *Absit.*

Ioan. 5.

Rom. 5.

I. Ioan. 5.

Esa. 53.

Rom. 8.

Rom. 5.

K 3

Absit.

Abfit, ne somniaui quidem: at gratiam illam summam Incarnationis verbi dei, omnem orbem citra omne meritum peruassisse. Contendi semper, tum contra Iudæos, tum cōtra Gentes. Vt quid si meritis detraho, collatis ad illam gratiam, quam totus orbis certe promereri non potuit; me absolute negare merita, vnicē gratiam extollere, quasi abundet vbi delicta abundant, nec parare nos oporteat ad illam, quo sermone torpere coguntur vniuersi, tam impiè prædicatis? O impostores. O harpiæ scripturarum. O lucifugæ. O fontes sine aqua. O nebule turbinibus exagitate, quibus caligo tenebrarum referuatur, vt inquit charissimus frater meus Petrus. Qui abundantes in vaniloquio, pellicitis in desiderijs luxuriæ idiotas & carnales, qui paululum effugere incipiunt ab orbita sanctæ matris Ecclesiæ, illisq; libertatem promittitis, cum & ipsi serui sitis omnis iniquitatis & corruptionis. A quo enim quis superatus est, illius & seruus est. Habetis apostolicum sensum, & quæstiones iam patient, in litera longè, quàm in sensu difficiliore. Litera enim inuoluta est, & obscura propter diuersarum partium verba, quæ ponuntur simul non distincta. Petuntur ergo in summa tria. Primum. Quomodo peccatis, homines dei gloriam adaugeant. Secundum. Num ideo Deus peccantes indignè afficiat supplicijs. Tertium. Nunquid sint faciēda mala, vt veniant bona. Ad eō autem indignum est Christiano viro hec in dubium reuocare, vt Apostolus respōsionem illis afferre fuerit dedignatus. Nāque & omnes piæ aures horrere debēt dicentem, nostris flagitijs, nos glorificare Deum, quo ad primum. Deum iniquè punire, & vindicare peccātes, quo ad secundum. Facienda esse mala, vt veniant bona, quo ad tertiu. Et si quis hec dixerit, vel horum aliquid, secundū hominem loquitur, non secundum Deū. Omnis autem homo ex se mendax, vt dictum est: Quoniam tamen veritas maximè elucescit ex dubitationum solutione, non erit inutile circa hæc dubitare.

Primum itaque dubium est. Quoniā

Abraham ille sanctissimus, cum prope esset, vt ingrederetur Ægyptum, dixit Sarai vxori suæ. Noui quod pulchra sis mulier, & cū viderint te ægyptij dicturi sunt, vxor illius est, & interficiēt me, & te referuabunt. Dic ergo obsecro, qd̄ soror mea sis, vt bene sit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui. Iacob quoque mentitus est patri suo cęcutienti, dicēs se esse Esau, ad quod mēdacium etiam cōpulsus est, vt ita dicā, à sanctissima illa Rebecca, quæ non sine numine diuum ait illi. Perge fili, & si maledixerit tibi, super me sit ista maledictio. Iudith etiam commendatur, quæ tamen Holoferni mentita est, vt posset liberare populum illum, cuius salutem tam anxio animo sitiebat: neq; enim potuisset illū interficere, nisi eū mendacio decepisset. Licet igitur facere mala, vt veniant bona. Mendaciū enim suapte natura malum esse, nemo nescit ex hjs, quæ supra dicta sunt. At bona intentione sanctos istos & sanctas, mentitas esse referunt scripturæ sacræ. Cui quæstioni, & videtur fidem astruere dictum illud Christi Iesu. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus lucidum erit. id est, si tua intentio recta fuerit, operationes vniuersæ bonæ erunt.

Secundum dubium est, de iustitia & equitate Dei iudicantis, vlciscentisque improbos. Inquit enim Apostolus, Conclusit Deus omnia sub peccato, vt omnium misereatur, ergo indignè peccantes flagellat & percutit. Item, plus exigit in pena, quàm commissum sit in culpa. Scribitur enim in Apocalypsi. Duplicate ei duplicia, secundum opera eius. Et in Esaiā. Suscepit de manu dñi duplicia, p̄ omnibus peccatis suis. Hoc autem est contra æquitatem, qua præcipitur. Secundum mensuram delicti, erit & plagarum modus. Et in mensura contra mēsuram cum adiecta fuerit, iudicabit eam. Et quantum glorificauit se, & in delictijs fuit, tm̄ date illi tormentum & luctum. Adhuc, Peccatum blasphemix puniebatur in testamento veteri simplici lapidatione: Peccatū vero schismatis tam formidabili in consuetaque morte mulctatum est: Aperta est. n. terra, & deglutiuit Datham & Abiron.

Longe

Longe tamen illud quo Deus in seipso grauius est isto delicto, quo i proximis duntaxat, offenditur.

Tertium dubium est. Quoniā dixit Deus Pharaoni. In hoc ipsum excitauit te, vt ostendam in te virtutem meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Ex peccato ergo Pharaonis, euasit diuina iustitia illustrior, cum superbè illum reluctantem diuinis iustionibus, nolētēq; acquiescere Deo, tantis plagis demum, & tam horrenda morte mulctauit, vt toti orbi possit esse exemplum, iuxta illud. Pestilente flagellato, stultus sapiētior erit. Et illud aliud. Dediti metuentibus te significationē, vt fugiant à facie arcus, vt liberentur dilecti tui. Quoniam vltor iniquitatum gladius est. Hac etiam ratione videtur ex peccato Adę, diuina misericordia clariius effulsisse toti orbi, cum Deus omnipotens tradidit filium, vt seruum redimeret. Hinc cæcum natura illuminaturus Iesus, Lazarum quoque quadriduanum suscitaturus, in mysterio & figura humani generis reparandi. Hæc (inquit) cōtigerunt, huic cæcitas, illi infirmitas, vt per eos filius Dei glorificetur. Nunc ergo rem aperiamus. Ita enim fiet, vt facile argumenta vniuersa diluantur.

In primis itaque, quomodo possumus asserere, vt mentiri liceat, vel peccatum aliud quodpiam patrare, vt inde bonū aliquod eueniat, cum peccatum omne suapte natura malum sit? Est autem mali consultoris per mala media ad bonū finem deuenire, sicut docetur in Ethicis. Nequaquā ergo est peccandum, vt inde bonum eueniat peccanti, vel alteri. Quis enim nesciat, vitanda esse mala consilia, cum scriptum sit. Facienti nequissimum consilium, super ipsum deuoluetur? Amplius. Malum nulla ratione eligibile est, quoniā bonū est, quod omnia appetunt. Arguatur ergo. Peccatum non est eligibile vel appetibile, ergo neque per se, neq; propter aliud, potest recte appeti, quare nec fieri: Neque enim rectè fit, quod rectè non appetitur. Fortius. Bonum contigit fieri vno modo tantum, vt dicit summus ille Philosophus in Moralibus suis. Malum vero omnifariam. Omnifariam enim

cōtingit declinare a scopo sagittarium, at non nisi vno modo tangere scopum. Bonum itaque est ex integra causa, malum ex uno quolibet defectu nascitur. Quomodo ergo sufficit recta intentio, si opus ex genere malum est, vt illud bene fiat? Postremo. Charitas est finis legis iuxta Paulum, ad eō vt ex charitate teneamur agere quæ agimus, vel saltē nihil contra charitatem. Quomodo ergo possumus agere citra culpam, aliqd̄ inordinatum bona intentione, cum illud ex quo inordinatum est, sit contra charitatem? Charitas enim ordinata est, dicente sponso suo. Ordinauit in me charitatem, in Canticis Canticorū. Quæ autem contra charitatem sunt, nequaquam licent. Peccatum uero quodlibet, est actus inordinatus: Nulla ergo ratione peccare licet. Sed nunquid ad euitandum vnum peccatum maius, nō licet patrare aliud minus? Dico quod non. Bonum est vitare peccatum maius: at non ne maius bonum est euenire bonum simpliciter, quàm vitare malum? Peccatum vero minus, malū est, si ergo non sunt faciēda mala vt eueniant bona, multo minus faciēda sunt, vt peiora vitentur. O quot sunt, qui peierant in iudicio, quo aliquibus vitam seruarent? Non sunt, non sunt faciēda mala, vt veniant bona. Intelligite, & abscedat communis error. Etiam propter homicidium vitandum, nō est mentiendum. Quod dicitur in Prouerbio, De duobus malis, minus malū est eligendum. Falsum est, impium, & absurdissimum. In corporalibus damnis utique est verum: quo maius euitare valeamus, minus eligim⁹. Si det optio, vel te interficiam, vel da mihi mille aureos, secundum eligendum est, vt quod homo committat aliquod peccatum, quamuis minimum propter aliud vitandum: id nunquam fuit, nec est licitum.

Sed hic sunt tres difficultates. Prima. Quoniam Loth ille sanctissimus, ingredientibus, ad cum Angelis, cum pessimi illi Sodomei vim facerent, vt eos cognoscerent, dixit. Nolite, nolite hoc malum facere: Habeo duas filias, quæ nondum cognouerunt virum, educam eas ad vos, & abutimini eis sicut placuerit,

K 4 dummodo

dummodo viris istis nihil mali faciatis, quia ingressi sunt sub umbra culminis mei. Obtulit ergo filias suas in deflorationem, ut hospites seruariet, quoniam de iure naturae est hospitem conseruatio. In libro etiam Iudicum legimus senem illum virum Belial, qui contra naturam in iuuenem peccare volebant, obtulisse filiam virginem, ut libidine sua complerent, abstinereque a scelere tanta turpitudinis. Secundo. Ecclesia licite permittit meretrices in ciuitatibus, ne omnia libidinibus turbentur, ut dicit Augustinus. Tertio. Moses licere dixit, libellum repudij ad duritiam cordis Iudeorum, ut scilicet vxoricidia prohiberet. Quid ad haec?

Ad Primum, dico quod omnino Loth peccauit. Non enim potuit offerre filias suas modo illo praefato, quin consentiret aliquo modo deflorationi, quae ex genere erat peccatum mortale. Excusatur tamen aliquo modo a tanto scilicet, non a toto, ob maximam mentis perturbationem quam incurerat, videns tanto impetu domui suae & hospitibus violentiam inferri. Perturbatus itaque admodum, ad illa uerba deuenit. Et quid mirum si dicam Loth peccasse, cum & legatur illum saturum, & vino madidum duas filias cognouisse: Si enim de prima excusari possit, certe de secunda excusari non potest. Quod ergo dicitur de conseruatione hospitem, quod est de iure naturae. Concedo. Et quilibet tenetur tueri hospites quantum potest, sed per modos qui liceant: nullus tamen peccare debet pro eis conseruandis, quoniam hoc est contra ordinem charitatis.

Quod dicitur de Ecclesia, facile diluitur. Non enim alio modo permittit meretrices, nisi quia non punit. Non potest autem omnia punire, sed relinquere pleraque diuino iudicio punienda. Non ergo Ecclesia credit, quod liceat pellicatus, sed tamen dissimulatur modo dicto. De Mose, & de repudio, multis modis posset dici, sed iste mihi placet admodum, ut dicat. Repudium nunquam licuisse, et in lege veteri: quod optime ostendit, si communem usum patrum attendamus, qui boni habitus sunt. Consuetudo inquam, non corruptela, usus non abusus. Nullus enim eorum repudiavit uxores,

nisi super hoc habuerint spatium dei mandatum, qui matrimonium solus praefert facere atque dissoluere ut illi placet. Quod dico propter, Abraamum, qui Deo iubente emisit Agar. Quantum ad thorum, utique licebat repudiare causa fornicationis, sed quantum ad uinculum minime, quia scriptum est. Quos Deus coniunxit, homo non separet. Et est ratio Christi haec in Euangelio Matthaei. Moyses ergo tamen permisit, sicut & permisit versus fornicationem alienigenis, cum tamen omnis uisura est Gentili licita non sit, sicut dicitur in libro Malloth, qui est authenticus apud Hebraeos, & hoc ideo, quia omnis uisura est contra naturam, ut ostendit quinto Ethicorum, praecise autem permittit sicut fornicatio cum pellice ab ecclesia, propter uitam adulteria: Non tanquam liceret, sed tanquam minus illicitum esset. Haec autem permissio a peccato non excusat. Nam omnia quae permittuntur, mala sunt, quoniam non bona, conceduntur vel consuluntur, non permittuntur. Stat ergo conclusio. Nequaquam bona intentionem excusate a peccato, ut omnino blasphemia sit, sicut inquit Apostolus dicere, Faciamus mala, ut ueniam bona.

Quod dicit Christus de intentione sub methaphora oculi, huc tendit, modo opus non sit ex genere malum. Si affuerit intentio recta & simplex, nullas habes plicas dupliciter: neque enim potest homo duobus dominis seruire, Deo & mammonae, totum ritum agitur, cum merito: at quamuis opus ex genere bonum fuerit, ut erogare pauperibus, si non adsit intentio simplex, dirigens te ad Dei amorem tantum, in cassum agentur. Qui enim terrenam inde spectat gloriam, ut pharisei, qui tuba canunt, de quibus ibi sermo habitus est, etiam si ad Deum partim anhelet, is frustra agit. Zelotes namque Deus noster est, neque uult aliud quippiam intendi in nostris actionibus, quam ipsum tantum. Unde & clamat. Gloriam meam alteri non dabo. Actus itaque ex genere bonos, perficit bona intentio: medios uel indifferentes, excusat: malos uero nequaquam.

Quo ad secundum. Sapientis est ordinare. Deus est sapientissimus, ordini itaque suae sapientiae, & prouidentiae subduntur omnia, non modo naturalia, sed etiam humanae operationes.

Res

Res autem naturales cum debito & naturali ordine recedunt, corrumpuntur. Oportet itaque, quod & homo cum uoluntarie transgreditur ordinem diuinae legis, puniatur ab ipso. Unde quia homo tribus ordinibus subiicitur, ordini proprie rationis, ordini superioris potestatis. Omnis enim anima sublimioribus potestatibus subdita est) ordini quoque diuinae legis: non est satis hominem puniri cum peccat conscientiae remorsu. id enim meretur, quoniam a rationis ordine deficit. Non item satis est, torqueri a iudice, reus est humani supplicij: Quoniam qui gladium non sine causa portat, male faciens non timuit: sed adhuc oportet eum mulctari a Deo, qui est princeps omnis ordinis, & primus iura dicens in omnibus causis, cuius iussa uolauit. Et hoc est, quod ratum uocemus, a quo & rei dicimur: obligatio scilicet ad penam, de qua in Exodo. Percussit eos propter reatum uituli: Hic autem reatus manet etiam post peccatum, ergo post peccatum iustum est nos a Deo vindicari. Puniri uel pena non est malum, ut magnus ille Dionysius dicebat quarto de diuinis nominibus, sed esse dignum pena, illud ergo a Deo est. Ego dominus faciens pacem, & creans malum, id est uindictam, uel penam. Hoc autem nostra culpa nobis contingit. Ambulate in flammis, quas ipsi uobis succendistis, id est quibus uos ipsos dignos effecistis.

Quo ad tertium. Si peccatum nihil est, nisi auerti a Deo, conuertiturque ad creaturam, non uideo quomodo nostra peccata Deo parere possint gloriam. Cum peccamus, nos ipsos Deo anteponimus, namque uoluntate diuinae uoluntati, neque non aliter peccari potest, ergo peccata imminuunt Dei gloriam quantum est ex sua ipsorum ratione. Tamen abest, ut extollantur, uel comendant. Et ut dicam de Pharaone. Nonne Pharaon adeo induruit, ut impudenter diceret. Dominum nescio, & Israel non dimittam? Quo itaque pacto fingi potest, ut Pharaon diuinam gloriam extulerit, qui pro uirili adnitebatur Dei nomen pessum iri?

Ad ea modo quae obijciuntur. Respondendum est. Primum ergo ad illud de Abraamo, dicat, uoluisse ueritate ce-

lari, non ut mendacium dici: potest ueritas aliqua celari absque peccato interdum. Non item aliquod mendacium dici. Non enim dixit. Dic quod non sis uxor mea. Id enim si dixisset, mentita esset. Sed dic, quod soror mea sis. Verum autem soror erat, ipso dicente dei de. Verum soror mea, es filia patris mei, non matris meae. Quia scilicet ex parte patris illi attinebat. Omnes enim homines & mulieres eiusdem cognationis propinquae, dicuntur in sacris litteris ueritissimo more fratres & sorores. Unde & legimus eundem Abraamum appellasse Loth fratrem, cum tamen esset nepos, non frater. Erat itaque soror Sarai & uxor: & Abraham tamen rogauit, ut taceret coniugium, quo ille non interficeretur. Iacob autem diuino afflatus spiritu, mysterio non dolo, dixit se esse Esau, quoniam primogenitura Esau illi iure de iure diuino debebatur, & translata erat ad ipsum, unde poterat illius nomine appellari citra omne mendacium: quoniam sua dignitate & proprietate potiturus erat, & coram Deo iam meritum potestabatur. Iudith uero non laudatur, quia mentita sit, sed propter ingentem charitatis affectum, quo tanto periculo, tanta magna animositate se se exposuit.

Ad ea quae dicebantur contra diuinam iustitiam. Ratione. In primis. Dicitur illud Apostoli intelligendum est hoc pacto. Concluit Deus omnia sub peccato: Omnes status, omnes leges, omnia tempora, ut omnium misereatur. Iudeorum, scilicet & Gentium, non Iudeorum tamen, non Gentium tamen, sed omnium populorum. Verum non omnium Iudeorum, neque omnium Gentium. Omnibus ergo misericordiam impendit Deus, sed non singulis. Iustus enim est & aliquos mulctat, ut ostensum est. Quae dicebat dupliciter tormeta, non debet intelligi secundum excessum penae ad culpam, in duplo: cum ostensum sit Deum punire citra condignum, sed intelligi debet, quod homo qui peccat, dupliciter, in anima. & in corpore punietur: secundum quod totus homo peccat, non anima solum, nec corpus solum. Et hac ratione fiet generale iudicium, ut totus homo sit particeps penae, qui fuit princeps culpe. Si urgeas. Quia pena excedit culpam, quoniam per modicam delectationem & momentaneam torquedi sumus in eternum. Tibi responsum uelim. Quamuis enim culpa temporalis sit actio, uoluntate tamen aeterna est. Iuxta illud Iobi. Aestimauit abissum quasi senescit. Iob. 41. Voluit.

Iud. 19.

Dent. 24.

Gen. 19.

Gal. 4.

Matt. 19.

Rom. 13.

1. Pet. 2.

Exo. 32.

Esa. 45.

Esa. 50.

Matt. 6.

Matt. 6.

Esa. 42.

Exo. 5.

Gen. 20.

Gen. 13.

Gen. 27.

Iudith. 10.

Gen. 2.

Iob. 41.

Voluissent enim impij sine fine viuere, vt potuissent sine fine peccare. Ad summam ergo iudicantis iustitiam pertinet, vt nunquam careant supplicio, q̄ nunquam voluerunt carere peccato.

Deut. 23.

Vltimum vero dissoluitur, quoniam in futuro iudicio, secundum mensuram delicti, erit plagarum modus. At in hac vita nō semper, sicut supra dicebamus. cap. 2. Huius autem rationem accipere. Pœnæ huius seculi, medicinæ sunt magis, quàm pœnæ, quandoque autē morbo minori adhibetur medicina fortior quàm maiori, si grauius inde periculū immincat. Quid autem perniciosius schismate, quo omnis hominū pax auferatur, perturbanturque vniuersæ societates. Iure ergo grauius fuere puniendi qui schisma illud concitarunt, quàm blasphemii. At durius in alio sæculo blasphemii punientur, quam quicumque alij.

Rom. 9.

Illud postremo quod obijcit de Pharaone, cuius peccato diuina gloria videtur esse angustior facta. Neotericos istos Aquilonis theologos, bone Deus, quàm oblectat, quàm mouet, quàm gestire facit. Operatur Deus (inquiunt) in nobis non modo virtutes, sed peccata. Scriptum est enim. Vniuersa propter se metipsum operatus est dominus, etiā malum in diem mali: quoniam & ex peccatis gloria diuina manifestatur: sicuti patet ex testimonio Pauli de Pharaone, quod desumitur ex Exodo. In isto itaque operatur virtutes, in illo peccata p̄ beneplacito suæ voluntatis, quoniam hac via ostendit Deus diuitias gloriæ suæ, eligens aliquos in vasa iræ, aliquos in vasa misericordiæ. Mirum profectō, mirum. Scriptum est enim, Bonorū nrorū non indiget dominus, multo minus ergo malorum. Vnde hinc perbellē isti reselluntur ni fallor. Nam Deus non indiget nro mendacio, nostra culpa, nra perditione ad ostendendam gloriam suam, igitur impium est dicere, quod velit nos peccare atque perire pro gloria sua. Dicamus ergo nos, peccatis imminui diuinam gloriam per se, & propterea peccata non possunt esse à Deo, nisi vt permittente, quoniam nihil est à Deo positua actione, nisi quod Dei glo-

Exo. 9.

Ps. 15.

Iob. 13.

riam laudat per se. Laudant enim eum omnia opera sua. Sunt ergo à nobis peccata: at Deus qui ad eum bonus est, vt nequaquam sineret malum aliquod fieri in vniuerso, nisi adeo potens esset, vt de quolibet malo posset elicere bonum, postquam peccata iam patrata sunt in illius contumeliam, abutitur eis in gloriam suam: quomodo insidijs fratrum Iosippi, quibus perniciem illi moliebatur, ipse in illius exaltationē abusus est, eo dicente. Vos cogitastis de me malū, sed Deus vertit illud in bonum. Ita & iniquitate Iudæorum, qua tanta rabie defuerunt in Christum, abusus est in Christi triumphum, & in Iudææ exterminium. Ad Dei namq; attinet bonitatem, vt nihil relinquant in rebus quod sit inordinatum. Vnde in naturalibus experimento. & scientia uidemus, omnia mala à diuina prouidentia ordinari ad aliquod bonum. Hæc enim ratio est qua ostenditur, omnia esse bona in vniuerso. Corruptio nanque aeris est generatio ignis: occisio ouis est, pastus lupi. Cum ergo actus nostri diuinæ prouidentie limites non exeant, oportet nostra peccata ad aliquod bonum ordinari ab ipso Deo. Hoc autem conuenientissimè fit, cum Deus peccantes castigat. Ita enim sub ordine iustitiæ, quæ ad æqualitatem reducitur, comprehenduntur ea quæ debitam mensuram excederunt. Excedit enim homo cum peccat propriam voluntatem, diuinæ præferens uoluntati. Cum ergo peccator contra voluntatem suam patitur, Deo ipsum secundum ordinem suæ sapientie vlciscēte, excessus ille tollitur, & ad æqualitatem reducitur: quod maximè in Pharaonem contigit. Qui quoniam excederat peccandi modum, punitus est et supra modum: magno tamen modo, vt timor scelestis omnibus incuteretur, & diuina iustitia in omnem terrarum orbem inuulgaretur, præter & contra Pharaonis intentionem. Vnde audeo dicere, quod si verum est, Deum peccata in nobis operari ad gloriam suam, sicut isti theologo dicunt, ergo insolubilis est hic cauillus quem Paulus secundū hominem proposuit, videlicet. Iniquus est Deus qui infert iram; quoniam ideo

Gen. 50.

Gen. 1.

Prou. 16.

Iuan. 11.

ideo peccamus, quia Deus operatur in nobis peccata ad gloriam suam ostendendam. Nequaquam ergo secundum æquitatem, puniri possunt qui delinquant. Amplius. Vitari non potest hic alius cauillus. Ergo facienda sunt mala, vt veniant bona. Deus enim operatur in nobis peccata, vt glorificetur in nobis. Tertio. Difficile est tutari Deū opera sua coronare in me, & in illo opera sua castigare. Hoc paradoxon multis paradoxis tutelaribus opus habet. Cur enim si virtutes & peccata opera sunt Dei, hunc præmiat, illum punit? In hoc certe punit opera sua, in illo opera sua item præmiat. Si hoc rationem habet, tu cogita. Nobis nulla est talis difficultas, quoniam peccata dicimus esse tantum nostra opera, non Dei, vt peccata. Et quamuis ad Dei gloriam faciant, hoc tantum est per accidens, modo dicto. Quæ autem facit Deus, per se, ad illius gloriam faciunt, & de numero eorum sunt, de quibus dicit. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Illud vero. Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus, etiam malum ad diem malum, quod ad eum magnificiunt, neminem moueat. Sic intelligitur, vt Diuus Hieronymus annotauit. Moliť enim sapiens loco illo Deū non condidisse vllam naturam ex se malam: sed tamen sic sua ineffabili, miraque sapientia omnia temperare, vt mala quoque, quæ ab eo non sunt, quasi eius essent opera, uertat in gloriam suam. Nec enim luciferum condidit ipse malum, de quo ibi loquitur, sed sua sponte malum effectum, reseruat eternis supplicijs. Vnde in die iudicij, in eo, & p̄ eum maximè diuina vindicta manifestabitur. Quoniam & torquebitur ipse, alios quoque torquebit in igne. Non est itaque verum, quod ab homine assumebatur, Iniustitiam nostram diuinam iustitiam commendare: sed Deum ex nris iniustitijs occasione accepta, suam ipsius iustitiam declarare, atque etiam misericordiā. Itaque nihil sequitur eorū, quæ homo deducebat.

Quod dicebatur à Christo. Infirmas hæc non est ad mortem, sed vt glorificetur filius Dei per eam. Ex his quæ

aliàs annotauimus, dilucidum est. Tenetur enim præpositio illa vt, cōsequentiue, non finaliter. Dubio procul, ex nostris miserijs glorificatur Deus, at per accidens, Deo illis abutente. Verum, ex ipsis per se nequaquam, sed potius ex nostris felicitatibus tam animæ, quàm corporis glorificatur, vt constat. Et sic patet mens Apostoli.

Sequitur. Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam. Causari enim sumus Iudæos & Græcos, omnes sub peccato esse. Longa digressionem à proposito, non extra propositum deuagatus est Apostolus, vt vidistis. Propositum enim erat. Quid igitur amplius est Iudæo? Nunc ad idem reuertitur ob responsonem datam. Ita enim responsum fuit, multum per omnem modum. Quid ergo inquit nunc inflati Iudæi? Quid inquam dicebas Paule supra, nos Gentibus esse patres? Quid ergo impudenter nobis comparari volunt Athæe Gætes? Quid ergo laboras incassum, ostendens nos nequaquam præcellere Ethnicos, quos nobis vnus electis repudiavit Deus? Ex ore tuo te iudicamus. Quærebamus. Quid amplius Iudæus habet? Respondisti uel inuitus: Multum per omnem modum.

Rom. 3.

Nihil aliud uolumus. Recantasti: uictas dedisti manū. Multo maiora & plura, tibi sunt collata Iudæe diuino munere, quàm Gentibus. Hæc dixi, & dico. At non inde sequitur, quod omnino præcellas, quod sis melior quàm præferri merearis, quoniam diuinis gratijs semper abusus es. Propria actiones sunt, quibus melior, digniorque alter altero iudicari debet. Neque enim honor, sed esse dignum honoribus, alios alijs efficit superiores. Quod plura tibi collata sint, lex, circumcisio, oracula, iudicia, ceremoniæ, nequaquam efficit, vt Ethnicum antecellas. Gratis enim tibi primum collata sunt omnia diuino fauore, nō tua dignitate, vel merito. Tu deinde, cum diuino fauore suffultus, dignum te efficere potuisses, indignum te effecisti. Quæ enim tibi Deus sub fidei commissio tradidit, minus seruasti omnia. Deum nanque ignominia & dedecore affecisti, qui honores tibi contulit amplissimos. Vnde ergo gloriari potes.

potes quod sis gentibus melior atq; superior? Certè si præcellis, ingratitude præcellis, Quia cum augmentur dona, rationes etiam crescunt donorum. At id non expressit Apostolus, ne acerbior videretur: sed ait. Hoc est quod supra moliebamur, cum primo capite in Ethnicos, secundo in Iudæos inuerti ostendimus & Iudæos & Græcos sub peccato esse omnes. Quoniam Iudæos præuaricatio mandatorum, Gentes naturæ lex quam violarunt, indicat, & condemnat. Ita ut uterque sit inexcusabilis, & præputiatus, & circumcisus. Nullaque sit ratio, unde alterutra pars sanctitate, meritisq; præcellat, vel Iudæorum, vel Græcorum. Hincq; apparet, quod toties dictum est supra, Græcorum nomine, Gentes omnes intelligi. Adducit autem Apostolus Davidis, aliorumq; vatum veteris instrumenti verba, quibus non modo Gentes conuincit exorbitasse, sed & Iudæos, sicut scriptum est inquit. *Quia non est iustus quisquam, non intelligens, non requirens Deum. omnes declinauerunt, simul inuiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant venenum aspidum sub labijs eorum. Quorum os maledictionis & amaritudinis plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in vijs eorum, & viam pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum.*

Ne autem vaniloqui Iudæi, ad impudentem eorum effrenatamq; iactantiã, qua insolenter effèri consueuerant, se se conuerterent, dicentes, nihil ad eos hæc verba spectare, sed ad Ethnicos tantum, qui Dei veri nullam rationem habuerant, sed tanquam insipientes dicebant in corde suo, Non est Deus. Quæ admodum Pharaon, Sennacherib, & Nabuchodonosor. Hi enim cum Iudæos captiuassent, verbis & factis Deum Israel blasphemabant, putabantq; illū non esse verum Deum, postquam illos, qui eius populus erant, non adiuuarat. (Istud enim est quod Iudæorum magna pars somniauit, psalmum illū Davidis qui incipit. Dixit insipiens in corde suo &c. enarrans.) Ne ergo ad hoc re-

fugium conuertantur, arcet eorum linguam, ora compescit, aufertq; tumore, subiiciens. *Scimus autem, vel nouimus autem. Quod quacunque lex loquitur, his qui sub lege sunt, loquitur, ut omnes os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo.*

Non uult autem his verbis significare Apostolus, quod in lege non fiat interdum memoria de Gentibus, quæ non sunt sub lege, id enim falsum esset. Sed hoc molitur, quod omnis intentio legis principaliter est ad correctionem eorum, qui sunt in lege, & propterea à communibus reprehensionibus peccatorum maximè prolixij & serijs, nõ intendit eos eximere, quin potius illas, p ipsis, & contra ipsos principaliter, licet etiam contra Gentes, exagerat. Non. n. alio mysterio videt reprehendere Gentes, nisi ut Iudæi, qui sanctissimi esse deberent, ea caueant, quæ in Gentibus anomis & atheis adeo abominanda esse prædicantur. Dauidem ergo argue re Gentes prædictis verbis, non negamus. Pharaonem, Nabuchodonosor, & Sennacherib, sed istud asseueramus, qd prorsus Iudæos non excipit. Interdum excipit Psaltes Gentes à Iudæis, ut psalmo illo. Deus venerunt Gentes in hereditatem tuam. Item. Notus in Iudæa Deus. At vbicunque se iungit hos ab illis, distinctis & proprijs sermonib' utitur. Hic in distinctè loquitur, ergo pro omnibus loquitur. Quod maximè ex eodem psalmo, unde maior pars horū verborum desumpta est, conijci potest, ut Apostoli partes cõtra feditissimos Iudæorum sensus tueamur. Ita enim habet. Dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum. Ecce quã generaliter loquitur: super filios hominum. Subdit autem statim. Omnes declinauerunt, simul inuiles facti sunt &c. Ad filios hominum itaque referatur oportet verbum illud. Omnes. Omnes ergo filios hominum asserit declinasse: non utique Ethnicos tantum, sed & Iudæos. Verum aduertatis, non singulos Iudæos. Eodem enim psalmo dicitur à Dauide. Quoniam dominus in generatione iusta est. Fatetur itaque Psaltes, aliquos esse iustos: sed id fat est Aposto-

Ps. 78.

Ps. 75

Ps. 13.

lo, nullum vnum populum fuisse iustum, nec Iudæum, nec Gentilem. Et ita distinctio quæ psalmo illo innuitur, & significatur iustorum & peccatorū, non potest intelligi, ut pro iustis Iudæi, vni accipiantur, pro impijs omnes Ethnici: quæ admodum superbia Iudaica præferebat: quoniam & inter Iudæos plerique fuere impijssimi, qui vero Deo neglecto, Idola coluerunt, dicentes in corde suo. Non est Deus. Nõ videt nos. Dereliquit terram, & in celis habitat. Inter Gentes etiam, nonnulli fuere veri Dei cultores & sancti, ut supra ostensum est, sed intelligenda est, quod in omni populo aliqui fuere iusti, in quibus Deus per gratiam habitabat. Nullus tamen vnus populus iustus fuit. immo maior pars, & Iudæorum & Gentium fuit impijssima, atque iniquissima. Vnde & pauci illi iusti ab alijs vim patiebantur. Propter quod subditur. Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam sicut escam panis? Non intelligens per plebem Dei omnes Iudæos, nec per eos qui deuorant, omnes Gentiles, sed distingue, & deuorantes, & plebem Dei in Iudæos, & in Gentiles: ut intelligamus in omni populo fuisse refahim, & Zadichim, ut hebræorum voce utar. Ita enim à veritate tracti, dixerunt veteres psalmorum interpretes, psalmum illū pro omnibus impijs omnium populorum editū esse, in libro qui dicitur Midras Tilim, qui magnæ autoritatis est, apud Hebræorum sinagogas.

Ibidem.

Ibidem.

Hic tamen opere præui est considerare, quæ dauidica illa verba. Oes declinauerunt, simul inuiles facti sunt, non est qui faciat bonū, non est usq; ad unū, apertissimè declarant mentem Prophetæ esse, non modo nullum vnum populum egisse bonum, sed nullum vnum hominem. Dictum quoq; illud. Non est iustus, ne vnus quidem, eandem sententiam prætere uidetur. Apostolo certè satis est, à Iudæorum populo tollere superbiam illam, qua de sanctitate sibi vniuersi blandiebantur. At prophetica hæc verba longè plus probare uidentur: propter quod pleriq; cum difficultatem aliter euadere non possent, dixe-

Rom. 3.

runt, ea intelligenda esse de peccato originali. Omnes enim & singulos, culpa illa lætalis infecit, vno Christo Iesu Dei & hominis filio excepto. At errant toto cælo, longeque distant à veritate. Adducit enim Apostolus hæc verba ad illa confirmanda, quæ primo & secundo capite dicta sunt contra Iudæos, & contra Gentes, ut patet. *Causati enim sumus (inquit) & Iudæos & Græcos sub peccato esse omnes. Sicut scriptum est, &c. Sed nūquam hactenus loquutus est, nisi de peccatis actualibus Iudæorum & Gentium, ut apparuit. Quare hæc prophetica oracula, de actualibus peccatis intelligenda sunt. Vel ab re atanto Apostolo, & citra propositum adducta sunt. Item. nihil hoc capite agitur de peccato originali, sed infra capite quinto. Illic ergo fuerant adducenda hæc verba, nõ hic. Mirum enim esset, quod extra intentionem suam, allegaret Prophetas de peccato originali loquentes tantus Apostolus. Admissio etiam, quod de peccato originali sit sermo propheticus intelligendus, difficultatem patimur propter immaculatam virginis deiparæ conceptionem, quam sancta Christi Iesu Ecclesia, sollemnissime celebrat, concinens. Tota pulchra es Maria, & macula originalis non est in te. Quomodo ergo stat, quod omnes & singuli declinarint, infectique fuerint? Omnino itaque de actualibus peccatis intelliguntur prophetarum uerba. Vnde Esaias deplorabat admodum conformiter ad Dauidem peccasse omnes, neminemque iustum esse. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque declinavit in viam suam, & facti sumus immundi omnes nos, quasi pannus menstruata omnes iustitiæ nostræ, & cecidi mus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ absulerunt nos: non est, qui inuocet nomen tuum, qui confurgat & teneat te. Micheas quoq;. Veh mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumno ramos uindemiæ, non est botrus ad comedendum. Perijt sanctus, & rectus in hominibus non est. Qui optimus est in eis, est quasi spina de sepe. Dauid etiam alibi. Saluum me fac Domine, quoniam*

Cant. 4.

Esa. 53.

Mich. 7.

Ps. 11.

quoniam defecit sanctus. Et propterea redditur locus iste difficilior, quia videtur, omnes & singulos actualiter peccasse. Vbi ergo sanctificatio Ioannis Baptistæ, Hieremiæ, Mariæ Virginis? Si diceremus, omnes & singulos peccasse atque cecidisse venialiter, fortè nulla esset difficultas. Scriptum est enim, Septies in die cadit iustus. Hinc David. Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in cōspectu tuo omnis viuens. Quis nanque dicere potest uerè, profus mundum est cor meum? cum scriptum sit, Stellæ non sunt munda in conspectu eius. Et si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. At prophetica hæc sententia, quam sumpsit Apostolus, & hæc quas nuper nos ipsi adduximus, grauissima peccata recentent, quibus vniuersos abominabiles factos esse testantur, nempe tantamquam pollutissimos atque perditissimos. Quid ergo dicendum est? Ad hyperbolas ni fallor recurrèdum est, quibus frequentissime vtuntur Propheta, atque etiam Apostoli. Et Christus ipse, adèd vt sine hyperbolis pleraque loca scripturæ inextricabilia sint omnino: Vt illud. Nemo eorum, qui uocati sunt, gustabit cœnam meam. Illud. Virum, de mille vnum reperi. Ex mulieribus autem vnam non inueni. Illud. Erunt omnes docibiles Dei. Illud. Videbit omnis caro salutare Dei. Illud. Stultorum infinitus est numerus. Sensus ergo est. Tam magna fuit impiorum multitudo, vt omnes penè, perfidi esse, ac ideo perij se putarentur. Paucissimi etenim erant, qui pietati incumberet, si hoc conferas cum impijs, & iniquis. At nisi adsit hyperbola, quid excogitari potest pro declaratione huius loci? Hoc vnice restat, vt intelligatur hæc testimonia Prophetarum, non secundum id quod de facto fuit. Neque enim omnes tanta labes inquinavit: plurimi siquidem ab his flagitijs fuerunt immunes, sed fm illud quod de facto fuisset secundum statum naturæ lapsæ, si in illo mansisset, & non illos subleuasset omnipotens, gratia reparante, vel etiam præseruante per Christum, etiam cum nondum ve-

nisset. Omnes nanque & singuli, vt nec Ioannem Baptistam, nec Virginem θεοτόκον excipiamus, si sibi ipsis relictis fuissent, & non eos excellens Christi gratia præseruasset, verè peccatores, iniusti, atque abominabiles fuissent coram Deo. Scribit enim Moses. Nullus apud te domine per se innocens est. Et ideo titulus psalmi magno mysterio hic est, in finem psalmus David. Notate. Notate. Titulus enim est verè Titan, qui omnem psalmum illuminat, & apertum iter ostendit. Finis legis Christus est, ad iustitiam omni credenti in hac uita, & ad coronam in alia. In Christum ergo erigendi sunt animi nostri, cum psalmum istum legimus, vel concinimus: intelligentes nos omnes ex nobis pollutissimos esse natura, sed Christi gratia, qui finis est, perficiens & consumans, esse iustificatos: atque demum si in eum crediderimus, saluandos. Dices. Non cōsonat admodum hæc interpretatio vatibus. Nam dicunt. *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt.* &c. Non oēs declinauerunt, inutiles facti fuissent, &c. Nisi aliud obstet, hoc nihil est. Deus enim cuius numine afflati loquuntur sancti Dei homines, videt non solum quæ sunt, sed quæ omnino forent, nisi quouis modo impedirentur. Rectè ergo dicitur uidisse Propheta in spū, declinasse omnes, & cecidisse, quoniam reuera id omnibus contigisset, nisi externa ope adiuti & præseruati fuissent. Cautum Propheta & Apostoli Christum, redimisse, iustificasseque, & illuminasse omnes, de facto tamen non ita est, pluribus impedimenta præstantibus gratiæ suæ: sed de facto ita fuisset & esset, nisi suis fauoribus resisteretur. Nonne hic est sensus Prophetarum, & Spiritus sancti? Ille certè. Meritò iustificati sunt omnes, de facto non omnes. Cur ergo non pari ratione admitti debet iste sensus. Omnes declinauerunt, non quod ita fuerit, sed quod ita fuisset, nisi gratia diuina se se opposuisset pro aliquibus: ne id quod naturale erat, fieret etiam personale? Quod enim Ecclesia sancta tenet de peccato originali in Virgine, illud scilicet naturam infecisse, non personam, id dicimus de peccatis actualibus,

bus, quæ mortalia vocant in plerisque, quos diuina per Christum opes, præser uauit: vt qui gloriatur, nō in seipso, sed in domino gloriatur. Hanc autè fuisset mentem Dauidis psalmo illo hinc potest animaduerti. Cum enim dixisset. Quoniam dominus in generatione iusta est, ne iusti illi sibi de iustitia adblatirentur, quasi ex se iusti essent, subdidit post pauca. Quis dabit ex Sion salutare Israel? Si enim ex se ipsos iusti essent, ex seipsis etiam salutem nancisci possent. Nec quærendum esset. Quis dabit ex Sion salutare Israel? Ostendit itaque eos, non esse ex se iustos sed ex illo iustos esse, ex quo saluandi sunt. Quis est autem ille nisi Deus? Vnde sequitur. Cū auerterit dominus captiuitatem plebis suæ. Non ergo primum est iusta: & quia iusta est plebs sua, sed primū est plebs sua, electa in hereditate, & deinde ab eo facta iusta per fidem Christi Iesu, quæ ex se fuisset iniusta. Auertat ergo captiuitatem plebis suæ, generationis iustæ, cum veniet ad iudicium viuorum & mortuorum, regnumque iustorum. Tunc enim damnabit diabolus, qui Dei plebem inopia crudelitate persequitur, & captiuare festinat, & tunc exultabit Iacob, & lætabitur Israel. Populus enim Dei, est Iacob in hac uita, id est supplantator vitiorum, in alia erit Israel, uidens Deum facie ad faciem, quando Deus erit omnia in omnibus. Idem ergo est Iacob & Israel, sed primū Iacob, deinde Israel. Vnde non mare esse Israel, qui Iacob esse renuerit. Habebis ergo altum & verum Prophetam, atque Apostoli sensum. Populi omnes peccauerunt grauissimè: nam & sapientia Gentes, & lege Iudæi, abusi sunt: Iudæorum autem & Gentium, pauci illi qui non peccauerunt, diuinæ gratiæ se se debere nouerint non naturæ, non legi. Hoc enim est quod Apostolus dicit. *Vt omnes os Iudæorum & Gentium obstruatur.* Generaliter loquutus est, ne Iudæis esset acerbior, si dixisset, vt Iudæorum impudentia obstruatur. Illud tamè omnino dicere voluit. Lingua enim eorum velut torrens violentus & rapidus ferebatur ad exprobandas Gentes, & seipsos commendandos. Ex lege ergo

conuincuntur & Iudæi, & Gentes de peccatis, inquit Paulus, vt nec Iudæorum aliquis dicere possit, nesciebam me sub peccato esse. *Et subditus fiat omnis mundus Deo.* Fortè mundus pro homine accipitur, vt ibi. Mundus eum non cognouit. Vel mundus adiectiuè, vt omnis quod mundus est, obnoxius sit Deo. Agnoscat scilicet omnis iustus se nequaquam sibi sufficere ad munditiam, vel ad salutem, sed egere Dei operis. Vel mundus pro peccatore accipitur, vt supra. Quomodo iudicabit mundum? Vt omnis peccator sit reus diuini iudicij, agnoscatque si saluatur, pro Dei munere saluatur: qui ex seipso non nisi supplicia primum meritis fuerat. Hac enim via omnes homines humiliari discunt coram Deo.

Examinanda modo sunt verba Prophetica. *Non est iustus in terra, ne unus quidem.* Prima pars huius sententiæ est Salomonis. Non est (inquit) iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Secundam partem: *Ne unus quidem.* Videtur mihi Paulum tanquam Salomonis interpretem addidisse. Id enim non inuenitur in Salomone. David tamen illud expræsse dicere videtur, cum inquit. Non est qui faciat bonum, non est vsque ad unum. Quo uero ad dictum Salomonis, non multum fauet Apostolo, qui non tantum probare intendit, quod nullus populus plenam iustitiam fuerit cōsequutus, sed quod omnes grauissimis peccatis obuoluti fuere. Salomon enim tantum intendit, quod nemo est, tam iustus, qui quantumuis iuste uiuat non aliquomodo peccet, id est deficiat à completa ratione boni atque iusti. Propterea adiecit Apostolus alia uerba Dauidis, quibus explicantur peccata grauissima omnium populorum, commissionis, omissionis, oris, operis, cordis. Vnde incipit. *Non est intelligens, non est requirens Deum.* Hoc non habetur expræsse in psalmo, sed implicite tantum. Ita enim habet. Dominus de celo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens, aut requirens Deum. Et sequitur. Omnes declinauerunt. simul inutiles facti sunt. Ergo sensus est. Quod non est intelligens, neque requirens.

Prou. 24

Psal. 142
Prou. 20Iob. 15
1. Ioan. 1Luc. 14
Eccl. 7Ioan. 6
Luc. 3
Eccl. 2

Exo. 34

Psa. 13

Rom. 10

Psa. 13

Ioan. 1

Rom. 2

Eccl. 7

Psal. 13

Psal. 13

Gen. 3. requirens Deum. Vidit enim Prophe-
 ta ille (ut scopum intelligas psalmi illius)
 peccatum illud gr̄ade protoplasti, cum
 ita dolens irrupit. Dixit insipiens in cor-
 de suo, non est Deus. Adam nanq; fuit
 ille insipiens, qui dum sapientissimus
 fieri voluit, suggerente diabolo. Eritis si
 cut dij scientes bonum & malum, insi-
 pientissimus effectus est, & malam felici-
 tatem tam vili pomo commutās. Vnde
 & ipse dixit, in corde iam insipiens
 factus, ne contristaret delicias suas, nō
 est Deus. Qui enim Deum mendacem
 fecit, ratus haudquaquam mori si etiam po-
 tum illud comederet, vel gustaret, cū
 alioquin dixisset ei Deus. Quacunq; ho-
 ra comederis ex eo, morieris. Peccator
 etiam quisque eo ipso quo peccat, Deū
 negat in corde suo, dum existimat Deū
 non videre illum, aut non animadu-
 surum aliquando in sua facinora. Vi-
 dit insuper Propheeta omnis humani ge-
 neris interitum. Vnde sequitur. *Corru-
 pti sunt.* Fermento scilicet impietatis:
 & *abominabiles facti sunt coram Deo,*
in studijs suis, id est in suis mundanis,
 & secularibus affectionibus. Hee' nan-
 que sunt, quibus abominabiles Deo
 reddimur, & introducit mox Deū qua-
 si de excelso scō suo prospicientem, vt vi-
 deat si in tanta ruina, vel vnus reperia-
 tur qui ipsi adhæreat, intellectu creden-
 do, & affectu amando atque colendo,
 postquam primus ille hominum parēs,
 nec credidit, nec dilexit. Hoc est enim
 quod dicitur. *Si est intelligens, aut re-
 quirens Deum.* Concludit itaque vidisse
 neminem, quin potius omnes decli-
 nasse, plenosq; iniquitatib⁹ fuisse, quas
 longo sermone describit. Vnde sequi-
 tur. *Omnēs, tam Iudæi, quàm Ethnici,*
declinauerunt, à diuinis præceptis, à re-
 gula, à firmamento iustitiæ, lege nature
 insitæ omnib⁹, lege scripta data iudeis.
Simul inutiles facti sunt. Medicinam inu-
 tilem dicimus, qua non sanatur ægrot⁹.
 Ideo enim propinatur, vt sanet. Iudæi
 ergo & Gætes inutiles facti sunt simul,
 pariter æque ad felicitatem ad quam
 procreati fuerant. Homines nanque
 cum Iudæi, tum Gentes conditi sunt, vt
 summum bonum intelligant, intellige-
 do ament, amando possideant, possi-

dendo fruantur. Cum itaq; & Iudæi &
 Gentes tantis essent obruti facinorib⁹,
 diuinaque ideo gratia destituti, vani &
 inutiles erant vniuersi eorum conatus,
 ad illum finem attingendum. *Non est
 qui faciat bonum.* Cum nomen boni au-
 dis sine addito, intellige bonum quod
 meritorium appellant. Voces enim am-
 biguæ quæ analogiam quandam habēt,
 cum absolutè proferantur, id significāt,
 & pro eo accipiuntur, quod primum
 est. Vnde ad alia transferri solent. Exē-
 plum est de sanitate. Dicimus quidē ho-
 minem sanum esse principaliter, quia
 in ipso est sanitas: humorum uidelicet
 temperies. Hinc transfertur nomē sa-
 ni ad cibos, ad medicinas, ad dietam,
 ad vrinam, ad pulsus: quod hæc omnia
 non verè sint sana, sed sanum hominē,
 vel efficiunt, vel indicent, vel confer-
 uent. Bonum multiplex est, at po-
 tissimum & principaliter id dicitur bo-
 num (in actionibus nostris loquor) quo
 nostrum finem, felicitatem illam super-
 naturalem, quæ est summum hominis
 bonum, promeremur. Nihil enim bo-
 no meritorio addi potest. Operationes
 ergo aliæ, hinc nomen boni mutuātur,
 quod ad hanc rationem boni cōducunt,
 vel disponunt. Cum ergo dicitur, *Non
 est qui faciat bonum,* non tanta rigiditate
 intelligendum est, ut nemo etiam im-
 piorum quicquam boni agere possit.
 Absolute possunt etenim impij agere,
 & interdum agunt actiones bonas ex
 genere, & etiam morales. Inquit nanq;
 Diuus Augustinus de spū & litera. Im-
 piorum etiam, nec Deum verum uera-
 citer iusteque colentium, quædam fa-
 cta, vel legimus, vel audimus, vel noui-
 mus, quæ secundum iustitiæ regulam,
 non solum uituperare non possimus,
 uerum etiam merito recteq; laudam⁹.
 Quò pulchrè conuellantur, qui se se ia-
 ctant Augustianæ theologiæ professō-
 res, qui omnia peccatorum acta, pecca-
 ta esse contendunt. Scire enim debue-
 rant, quod in peccatore, cum peccato
 quantumuis magno, est bonum natu-
 ræ. Diminuit certè peccatum naturā,
 sed non tollit prorsus. Sauciatum legi-
 mus, non mortuum illum qui incidit in
 latrones. Ratio autem naturalis, suapte
 natura

Luc. 10.

natura depræcatur semper ad optima.
 Cum ergo peccator, etiam impius, infi-
 delis, maurus, vel scitha, ratione dictā-
 te, aliquod bonum agit, non referens
 ad malum finem, non peccat. Vnde
 non possum ego capere, quod non om-
 nes iustorum, etiam prædestinatorum
 actiones sint meritoria, & tamen om-
 nes iniustorum actiones, sint peccata,
 dico etiam reproborum. Videtur enim
 quod si omnia reproborum acta pecca-
 ta sint, omnia prædestinatorum sint me-
 ritoria. At hoc est impossibile, & fal-
 sum. igitur & illud. Cum itaque dicit
 psalmes. *Non est qui faciat bonum.* Inten-
 dit tantum excludere bonum illud, quod
 principaliter significatur nomine bonæ
 actionis, quod est meritum, vel bonum
 meritorium. Certè enim nihil est hac
 bonitate bonum, sine summi boni ope,
 id est sine diuina gratia: Et vbi deest a-
 gnitio æternæ vitæ, quæ habetur per
 Iesu Christi fidem formatam, vana est
 omnis virtus, & falsa. Vnde nec bona
 dici potest, quia non coniungit fini.
 Quemadmodum nanque, non impe-
 diunt ab æterna uita iustos, quædam
 peccata venialia, sine quibus hæc uita
 non ducitur, sic ad salutem æternam, ni-
 hil profunt impio aliqua bona opera,
 sine quibus difficillime uita cuiuslibet
 quantumuis pessimi hominis, inueni-
 tur. Hæc Augustinus. Postquam ergo
 dixerat Dauid. Omnes declinauerunt,
 simul inutiles facti sunt. Subdidit quasi
 declarans. Cur inutiles? Quia scilicet,
 non est qui faciat bonum meritorium.
 Sine tali bono autem nemo coronatur,
 nemo peruenit ad palmam, quoniam
 vita æterna redditur pro meritis, vt di-
 ctum est alias. Quare autem non me-
 rentur? quia *Declinauerunt.* Cui enim
 declinat homo à iustitia, abijcit diuinā
 gratiam, quæ est principium meriti.
 Hæc itaque est ratio completa, quia *de-
 clinauerunt inutiles facti sunt.* Proba-
 tur autem hæc consequutio. Declina-
 uerunt, ergo inutiles facti sunt: quia ne-
 mo est eorū qui declinauerunt, qui fa-
 ciat bonū. id est mereatur. Eorum. n. qui
 declinauerunt, nemo meret. Surrexit
 nanq; iam, qui meret, vel nunq̄ decli-
 nauit. Sed cur declinauerunt. Verbum

Bit. ad Rom.

illud ex se reddit rationem. Declinare
 enim est actus spontaneus, non inclina-
 ti sunt, non sunt acti præcipites, sed vi-
 tro nemine eos impellente, vel cogente,
 aut præcipitante. *Declinauerunt.* gra-
 tiam diuinam abijciētes, & se se in hoc
 cæno uoluntates. Inueni enim quod De⁹ *Ecclesiast.*
 fecit hominem rectum, (inquit sapiēs) *sicut*
 sed ipse infinitis se immiscuit questio-
 nibus. *Non est usque ad vnum.* Vel non
 est etiam vnus populus Iudæus scilicet,
 qui bonum agat, quem Deus tantis gra-
 tijs insigniuit. Vel non est etiam vnus
 homo in uniuerso, per hiperbolam, vel
 sine hiperbola verè, nullus est præter
 vnum Christum iesum. Omnes nanq;
 suapte natura fuissent, & essent propen-
 sissimi animi ad omnia flagitia, nisi ille
 uerè vnus Christus Iesus, sua ope adiu-
 uaret: citra quā bonum aliquod, vel in-
 cipere vel perficere imbecillitas huma-
 na nequaquam potest. Vnde Esaias in
 cantico oīa ad Deū referēs bona dixit. *Esai. 26.*
 Omnia opera nra, operatus es in nobis *Philip. 2.*
 dñe. Et Paulus. De⁹ operat⁹ in nobis uel
 le & perficere. Ille ergo vnus facit bo-
 num in omnibus hominibus, nemo al-
 ius facit, vel fecit, vel faciet ex se ip-
 so. Et iste est melior intellectus, vt
 inquit Augustinus, quo intelligamus
 neminem fecisse bonitatem usque ad
 vnum. id est usque ad Christum, quia
 non potest quisquam hominum facere
 bonitatem nisi ipse monstrauerit, &
 diffundēdo charitatem in cordibus no-
 stris per Spiritum sanctum, qui datur
 nobis, effecerit. Et ita uerbum illud.
Usque ad vnum, potest legi & inclusiuè,
 & exclusiuè. Si enim accipiatur
 vnus pro Christo, qui uerè est vnus,
 & solus inter mortuos liber: Expe-
 dit uobis, vt vnus homo moriatur
 pro populo, dixit Spiritus sanctus per
 os Caiphæ: quo intelligeretur sua sum-
 ma & singularissima præstantia, at-
 que dignitas incomparabilis, & vni-
 ca: Sic stat exclusiuè. Ille enim vn-
 us fecit bonum, quia est fons om-
 nis boni. Multa bona opera ostendi *Ioan. 10.*
 vobis, dicebat ipse. & omnia bona no-
 stra ab eo sunt. Si uero non accipiatur
 pro Christo. Stat inclusiuè. Nullus
 absolutè homo, bonum fecit, ad sen-
 sum

sum datum, non de facto, sed natura. Ita enim reuera omnes pditi fuissent, nisi Deus per Christum omni tempore opem tulisset. Et hic sensus est magis conformis textui hebræo, qui habet. Nec etiam unus. *Sepulchrum patens est guttur eorum.* Metaphora est. Nō enim alia ratione aperitur sepulchra, nisi vt mortua cadauera tumulentur. Sepulchris ergo patulis, comparantur impij, quoniam bonos & pios vi & fraude deglutire velle uidentur. Vel alia similitudo est, quoniam violentiā prauū odoris, quem male viuentes exhalant, instar sepulchri patens, pestilentissima doctrinā, mortifero fœtore adaugent. *Linguis suis dolose agebant.* Ore proximum corrumpentes. Corrupti enim bonos more, scolloquia mala: cor de seipfos primum enecantes. Dolose etenim agimus lingua, cum aliud meditamur, aliud exprimimus. O vtinam adulatorum pestifera ora, vel sepulchra letalia, in eternum claudantur, ne exhalatione sua principibus generent mortem. Scriptum est enim. Omnis odor mortis, procedit de ore eorum. *Venenum aspidum sub labijs eorum.* In nullos melius dici potuisset hoc uerbum, quā in Iudæos, qui ad instar aspidis obturauerunt aures suas, ne præcepta euangelicæ legis audirent. Aspidi cum blanda carmina dicuntur, illa semper minatur exitium. Ita & Iudæorum ora maledica, pro bonis & dulcibus Chrii monitijs, cum blasphemabant, & de nece eius coactis concilijs pertractabant. Propterea sequitur. *Quorum os maledicentia, & amaritudine plenum est,* id est, blasphemijs, atque minis, contra id quod dicitur. Nolite maledicere. Omnis amaritudo tollatur à uobis. *Veloces pedes eorum.* expediti consuetudine male faciendi, ad effundendum sanguinem. Domini nostri Iesu Christi atque Prophetarum. Dicitur enim Hierosolyma. Hierusalem, Hierusalem quæ occidis prophetas & lapidas eos qui ad te missi sunt. Rectè ueloces dicuntur fuisset Iudæorum pedes. Hoc est affectus præcipites atq; progressus, citissime. n. coacto Concilio cogitauerunt Iesum interficere: atq; breui spatio occiderunt.

Et hoc tū in impios Iudæos, & in Ethnicos generaliter referri potest, vt patet. Quorum cuilibet dici potest. In alis tuis inuentus est sanguis pauperū, & innocentum. Manus vestre sanguine plenæ sunt. Virum autē sanguinū & dolosum abominatur dominus. Vnde prohibuit Dauidem, ne edificaret templum domino, dicens. Non ædificabis mihi domum, quā multum sanguinem effudisti. *Contritio & infelicitas in vijs eorum.* Optimè uia omnium impiorum describitur, cum contritio appellatur. Terit enim & teritur. Impij nanq; & alijs nocent, & sibi. Infelicitas uero, quia per impiorū itinera, nunquā nisi ad infausta supplicia peruenitur. Iter enim impiorum peribit. Viæ autem impiorum sunt eorum praua opera, quibus sibi ipsis parant animæ infelicitatem; & plerumque etiam contritionem, cōfractionem corporis in hac uita. Omnes enim malorū hominum uia plenæ sunt labore & miseria, illis dicentibus. Ambulauimus uias difficiles. *Et uiam pacis non cognouerunt.* Hæc est causa, cur in vijs impiorū sit contritio & infelicitas, quia scilicet uiam pacis æternæ quæ Chrius est, uirtutum omnium auctor, quibus anima degit pacificè, pacē habens secum cum Deo, & cum proximo, non agnouerunt, id est agnoscere noluerunt opere, de quibus dicitur. Fatent se nosce Deum, factis autē negant. Sed cur hæc uiam non agnouerunt? Ecce causa. *Quia non est timor Dei ante oculos eorum.* Non enim metuunt futuram Dei iudicium, & ideo non obseruant mandata eius, per quæ peruenitur ad sapientiā & ad agnitionem uia & ueritatis quæ Chrius est. Initium nanque sapientiæ, est timor domini. Cum enim timemus dominum, foris sensus nostros à delectatione carnis arcemus, & refrenamus. Ita interni boni spiritualis dulcedinem, delibare incipimus, quo tandem ad optatissimam Dei sapientiam peruenimus. Sic completa est expositio huius scripturæ ueteris, quam ex diuersis psalmis compactam, in vnum rededit Apostolus, & hic adduxit. Neque enim in Hebræis codicibus habentur simul hi uersiculi, vt videre potestis. Forte autem septua-

Hier. 2. E 4. 1.

Ps. 5.

1. Par. 21.

Ps. 1.

Sap. 5.

Tit. 1.

Psal. 110.

ginta interpretes imitatus est Paulus, qui in Iudæorum confusionem & uitu periu, simul hos omnes uersiculos collegerunt in psalmo tertio decimo. Arbitrari & ipsi alioquin doctissimi, his uerbis non modo Dauidem inuehi in Ethnicos, sed & in Iudæos.

Si quis uero curiosus est ordinis horum uersuum, quos hic contexit Apostolus, quamuis in hebræo non sint simul, & propterea nec sint contexendi, distinguat illos hoc pacto. Primum ponitur Conclusio. Non est iustus ne vnus quidem. Non est intelligens, nō est requirens Deum. Secundo. Ostenditur radix, & initium omnium malorum operum. Omnes declinauerunt. Tertio progressus. Simul inutiles facti sunt. Sepulchrum patens est guttur eorum. Quarto miserabilis terminus. Contritio & infelicitas in vijs eorum. Quinto. assignatur illud à quo primum defecerunt homines, quo deficiente declinarunt. Non est timor Dei ante oculos eorum. Quod potest dici causa defectiua perditionis eorum. Et sic omnia patent, probataque est quæstio Pauli: Omnes sub peccato fuisset, tum iudæos, tum Græcos. Notanter autem dicit. *Sub peccato.* Non in peccato, vt ostendat eos seruissè peccato, peccatumque illis dominari, atque dominatum fuisset. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. O duram seruitutem. Aggrauatus sum multo vinculo ferri, & non est respiratio mihi, inquit ille. Responso itaque ad summam quæstionis, tam superbe Iudæorum, hæc est. Si diuinum fauorem spectemus, certè præcellitis. Si merita uestra, nequaquam. Quoniā sub peccato fuistis, sicut Gentes. Propterea Paulus duobus uerbis, hæc omnia conclusit, quæstio erat. *Quid ergo? Præcellimus?* Respondeo. *Non omnino.* ου πάντως, indicauit ergo, quod aliqua parte præcellunt, aliqua uero nequaquam. Per omnem modum, multo ampliora collasūta à Deo munera iudæis, quā ethnicis, sed non per omnem modum Iudæi excellunt Ethnicos, vt sit antithesis in his responsionibus. Sequitur.

Propterea, quod ex operibus legis non in-

ustificabitur omnis caro coram ipso. Si sic legatur: continuatio hæc est, & intentio. Postquam enim ex hoc, quod sub peccato fuere omnes, licet non singuli, ostensum est neminem omnino præcellere: uult ostendere, quod & illi pauci, qui iusti fuere inter Iudæos, non præcellunt illos paucos, qui iusti fuere Gentilium. Et ita contextitur litera. *Quid ergo? præcellimus?* Iusti nostri saltem præcellunt omnino, propter opera legis, quam ethnici non seruant. *Non prorsus. Propterea quia ex operibus legis, non iustificabitur omnis caro coram ipso.* Potest etiam litera legi, Propterea ex operibus legis, non iustificabitur omnis caro coram ipso. *διότι enim sonat propterea quod, & propterea.* Tunc ergo litera coniungitur cum immediatè dictis. Vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo. propterea ex operibus. & c. Vt hoc sit corollarium sequens contra Iudæos. Si enim ex operibus legis iustificamur, iam non subijcitur Deo tanquam gratis nos iustificati. Vt itaque subditi simus, omnes à diuina eius gratia recognoscentes nostram iustitiam, fateamur, quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. Eadem est ratio iustitiæ, vel iustificationis coram Deo, & Iudæorum, & Gentilium. Propterea si iustos conferamus inuicem, neutra pars præcellit. Par est utriusque iustitia. Neque enim iactare legem potestis, quasi ipsa faciat uos iustos, super iustitiam Gentium, quoniam peccator, non euadit iustus coram Deo ex operibus legis, neque euadit vnquam, etiam tempore illo, quo lex vigorem habebat, nondum inuulgato Euangelio Christi Iesu. Rectè autem dicitur, *Coram Deo.* Coram hominibus nanque, qui facta uident, intentionem facientis non uident, opera legis iustificare uidentur: at coram Deo nequaquam iustificat, qui corda prospectat. Dixit autem *Omnis caro.* ne crederes, quod Ethnicum quidem non iustificarent, sed Iudæum, utique. Neminem peccatorem ergo uult dicere Paulus,

vel sit Iudæus, vel Gentilis coram diuino iudicio, iustum efficere possunt legis opera: aliunde habetur iustificatio. Inde autem illam habuerunt Gentiles, unde Iudæi. Non enim est distinctio, ut statim dicitur. Itaque non præcellit Iudæus Gentilem, ratione iustificationis. Cum vero carnem audis, non massam hanc carnis intelligas. Illa enim nec iusta est, nec iniusta. Iusta est anima, & iniusta, non caro. Vel ut rectius dicam. Totus homo est, qui iustus est, vel iniustus: qui etiam iuste agit & iniuste per animam. Anima enim non agit, sed est id quo homo agit. Sicut visus non uidet, sed homo per visum. Carnis ergo nomine, homo peccator intelligitur, qui in carne est, & carnalia sapit. Qui autem in carne sunt, (inquit Paulus alibi,) Deo placere non possunt. Unde bene uiuentibus dicitur. Vos in carne non estis, sed in Spiritu. Prudentia enim carnis, inimica est Deo. Caro ergo, id est peccator, non iustificatur ex operibus legis. Ne autem indignatus Iudæus diceret. Ergo vana est lex, incassumque data, quippe qua non attingitur finis eius, iustificatio nostra. Respondit Apostolus, interrogationem præueniens. *Per legem enim cognitio peccati.* Ne indigneris, Non detrahimus legi, non deficit à suo fine. Finis eius, cognitio peccati est, non peccatorum iustificatio, non peccati consumptio. Nisi lege peccata agnoscerentur, vana esset, quoniam propter hoc data fuit. At omnia peccata lege cognoscuntur, atque etiam prohibentur. Aliunde autem petendum est, ut agnita deleantur. Id enim ipsa suis operibus præstare non potest. Si enim per legem iustitia, ergo gratis, hoc est supflue, Christus mortuus est, dicit alibi. Nam mortuus est ideo, ut iustificaret nos, ut dicemus hoc eodem capite. Non ergo mihi dicant, quod opera legis iustificabant, sed non ita perfecte. At Christi fides & gratia: quia modicam gratiam conferebant, absolutè non iustificabant, quantumuis exigua iusti-

ficatione coram Deo. *Vis videre?* Ecce. Anima coram Deo iustificata, iam digna est æterna vita, & idonea omnino ad participationem diuinæ illius felicitatis. Scriptum est enim. Quos iustificauit, hos glorificauit. Nam minima gratia potest promereri æternam uitam: quia in domo patris mei, mansiones multæ sunt. Lex autem non potest, nec potuit vnquam hominem idoneum facere, ad gloriam illam perennem. cum scriptum sit. Neminem ad perfectum adduxit lex, Ad perfectum autem adduceret, vel adduxisset si potuisset, vel posset per seipsam hominem in tali gradu constituere, ut finem attingeret. In his enim, quæ ad finem ordinantur, perfectum illud est, quod attingit finem: Imperfectum, quod iuuat quidem ad attingendum finem, at non est satis. Quomodo dicimus, medicinam illam perfectam esse, qua sanamur: imperfectam, quæ proficit quidem, sed non sanat. Lege ergo, impossibile erat hominem iustificari, iuuabat ad iustificationem dubio procul. at non iustificabat. Et inde est, quod lex vetus bona quidem fuisse dicitur, sed imperfecta: at Euangelium, & bonum & perfectum. Virtus enim Dei est, in salutem omni credenti.

Quidam tamen, ut euaderent hoc argumentum, dixerunt. Quod ex operibus legis non conferebatur gratia. Illa enim est, qua digni sumus æterna uita, sed tamen tollebat peccatum. At hoc esse non potest. Nam peccatum cum tollitur, homo iustificatur. *Infra.* Beatus uir, cui non imputauit Dominus peccatum. Non iustificatur autem nisi per gratiam. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Ergo si peccata tollebat lex, gratiam conferebat, & redit argumentum. Alij itaque dixerunt. Quod conferebat gratiam, quo ad effectus priuatiuos, sed non quo ad positiuos gratiæ, tollebat maculam, reatum gratia illa, sed nullum effectum positiuum faciebat.

Rom. 8.

Ioan. 14.

Heb. 7.

Rom. 1.

Ps. 31.

Rom. 3.

At id est falsius. Quia priores sunt secundum intentionem, & secundum ordinem causæ formalis, positiuus effectus, quam priuatiui: licet secundum ordinem causæ materialis, sit secus. Lux enim non expellit tenebras, nisi illuminando aerem. Forma nulla excludit priuationem, nisi formando subiectum. Priuationis enim ablatio, non intenditur nisi per accidens. Ignis nanque, non intendit corrumpere lignum, nisi quia formalis ignis in eo possibilis est formæ ignis, quam intendit inducere. Non potest ergo fieri per gratiam ablatio priuationis, quin fiat aliquid positiuum. Fuerunt nonnulli, qui rationabilius loquentes, dixerunt. Per opera legis atque etiam per sacramenta, confertur quidem gratia quo ad hoc, quod est facere dignum æterna uita. Sed non quo ad hoc, quod est reprimere concupiscentiam impellentem ad peccandum. Sed nec id verum est, ni fallor. Nam minima gratia gratifica est sufficiens, modo illam non in vacuum recipiamus, ad hoc ut possimus resistere concupiscentiæ, & non peccare. Item. Non possum intellegere, quomodo ex lege poterant illi digni fieri æterna uita, quia statim sequitur. ergo perfecta fuit lex illa, ut arguebam. Dicatur ergo, quod omnino non conferebatur gratia ex operibus legis. Et ita opera legis non iustificabant: iuuabant tamen ad iustificationem. Sed quomodo iuuabatur? Sicut pedagogia ad sublimiorem sapientiam. Pedagogus enim paruulis assignatur, qui lasciuietem refrenet adolescentiam, & pronam in scelera puerorum corda metu pænæ coherceat, ostendatque quid agendum, quid cauendum, ut ad altioris Philosophiæ digniora studia, cum ad legitimam ætatis annos peruenerint, & grauioribus præceptoribus traditi fuerint, præparati inueniantur. Ita ergo lex, si Paulo credimus, ad Galatas scribenti populo illi lasciuienti, superbeque de suis viribus confidenti, dicentique iuxta Esaiam. Non deest, qui faciat, deest qui iubeat, pedagogi seuerioris instar apposita est, ut custodiret eos, erudiretque in præceptis, peccata ostenderet, terrorem incuteret, viam

veritatis demonstraret, à qua deficientes conuicti & confusi timore humiliarentur: agnoscerentque se se infirmos esse, & inualidos ad legem faciendam, & ad consequendam salutem. Intelligerentque, non tantum, doctorem sibi esse necessarium, sed adiutorem Deum. Neque enim deerat qui iuberet, sed deerat, qui faceret. Et propterea à pedagogi rigiditate, iubente, terrente, comminante, ad piam matrem, diuinam gratiam iustificantem, viuificantem, & saluantem confugerent. Intelligitis mysterium? Lege audiebant Iudæi, Fac quod iubeo. Non occides. Non concupisces. Non furtum facies. Confugientes ergo ad gratiam Dei, illi fidentes non sibi ipsis, non suæ virtuti, sicut primum tertii præceptorum grauitate. (Hoc iugum enim super ceruices nostras impositum, neque nos, neque patres nostri portare potuimus, dixit ille magnus Iudæorum magister.) dicebant. Da quod iubes domine, Sic itaque, quod lex minando imperabat, ipsi credendo à gratia impetrabant, ut facerent. Voluntas ergo ostendebatur infirma per legem, ut sanaret gratia voluntatem, & voluntas sana per gratiam, impleret legem. Quomodo igitur, opera legis animam sanare, & iustificare poterant, si implere ea nullus valebat, qui primum gratia sanus non esset & iustificatus? Erat ergo occasio iustificationis tantum modo dicto, quia præparabat, dirigebatque ad gratiam iustificantem, atque Deo per remissionem peccatorum conciliantem. Vis exemplum accommodatum? Ecce. Eo modo fuit occasio iustitiæ lex, quomodo admiratio fuit occasio Philosophiæ. Propter admirari siquidem, inciperunt homines & nunc, & primum Philosophari. Principium sumendo à leuioribus, deinde paulatim procedentes, & de maioribus dubitantes. Vides? Admiratio non facit sapientem per se, quoniam admiratio repugnat sapientiæ. Sapiens enim non admiratur: at non euasit sapiens, nisi per admirationis occasionem. Per accidens ergo fecit sapientes homines admiratio. Ita lex pu-

Exo. 20.

Act. 15.

gnat cum iustificatione, operatur terrēdo iram magis, quā gratiam per se. At sine terrore non venit ad gratiam. Territi enim Iudæi minis legis, ut iram euaderēt, in seipsis deficientes, spe uia ad gratiam Dei erigebantur. Sicq; iustificabantur. Nisi per legem agnouissent suam imbecillitatem, nisi aucta esset in eis præuaticatio, legis prohibitionibus, ad gratiam non cucurissent. Quare nunquam sibi fidentes, fuissent iustificati: sed neque legem ipsam implere potuissent.

Sed mittamus, quod sine diuina gratia gratifica, possint impleri mandata legis. Id enim certè protoplastus potuit, alioquin non potuisset in statu illo naturæ conditæ non peccare. Cum nihil aliud sit peccatum, quā diuinæ legis præuaticatio: Num ergo implens mandata legis, sine hac gratificante gratia, iustificabitur ex operibus legis coram Deo? Minime. Quomodo enim iustus erit coram Deo, qui quamuis impleat legem, non implet ex amore & charitate Dei? Finis quippe legis, charitas est, de corde puro, & conscientia non ficta. Qui autem gratiam Spiritus sancti non habet, ex amore & charitate legem non implet. Quoniam charitas diffunditur in cordibus nostris per Spūm sanctum, qui datus est nobis. Et protoplastus ergo, gratia iustificatus est, non operibus. Quandoquidem legis præcepta, & si quo ad substantiam operum implere possent natura, minime tamen sine gratia, quam gratificam dicimus, quo ad modum agendi, ad summi omnium legum latoris Dei intentionem, At post illum nemo (ut uerum fatear) neutro modo, aded corrupta est natura nra. Potest uniuersa legis mandata perficere, contra Pelagium illum monachum. Neque hinc tamen Deum nobis præcepisse impossibilia cauilletur hereticus. Seruum enim pigrum non damnaret, si ea quæ fieri nullo modo poterant, impareret, dicit Augustinus. Et Hieronymus in expositione fidei catholice, maledicendos esse illos omnes asseruerat, qui Deum homini aliquid seruatu impossibile iussisse dicunt. Illud enim quod amicorum ope possumus, per nos ipsos

possumus. Siquidem amicus est alter ego, ut docerur in Ethicis. Quod ergo auxilio Dei possumus, qui nos in amicitiam suam recipere haud dedignatur. Iam (inquit) non dico uos seruos, sed amicos: præstoque nobis est semper, ut modo illum non abijciamus, ualeamus omnia facere quæ uolumus. Nihil enim est impossibile credenti. Quæcunq; petieritis, dabit uobis, quo colore dici potest impossibile: Solida itaque & inuicta est Pauli sententia. *Ex operibus legis, non iustificabitur omnis caro.* Quamquam si subtilius introspeciamus, magnum aditum nobis facit ad hanc ueritatem dilucidandam uerbum illud *Legis*. O si heretici uerba singula Pauli penderent, nullus error, nulla inscitia eos à ueritate posset dimoueri. Et si aded curiosi sumus, in peruestigandis omnibus uerbis unius Aristotelis, quæ illustria furti magis, quā inuenta, tanti nominis Philosophum effecerunt: cur non debemus esse curiosissimi in Paulo interpretando, quem diuina sapientia aded efferre uoluit, ut omni orbi stuporem ingerat, & admirationem? Dicit ergo. *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.* Non dicit. *Ex operibus simpliciter.* Notate. Præceptum legis, habet vim coactiuam. Non est enim lex, nisi liget & cogat. Coactio autem legis est per meritum penæ. Excludit ergo, o Iudæe diuinam gratiam qua iuamur, ut delectemur in lege. Certè si facis legem, timore penæ facis, non amore iustitiæ. Seruilliter itaque legi diuinæ pares, non liberaliter. Ergo legi males non parere, si liceret. Aliud ergo facis, aliud facere uelles. Facis legem, sed nolles nisi timeres. Quomodo ergo potest hæc legis obseruatio te iustificare coram Deo? Non enim fructus bonus esse potest, qui de radice non surgit scæ charitatis. Oportet ergo quod adsit gratia spiritus sancti, qui charitatem diffundat in cordibus, inspiretque pro concupiscentia mala, bonam concupiscentiam, dilectionem scilicet Dei. Tunc enim incipit homo delectari de lege diuina, cum diligit Deum, sicut dicit Apostolus. Méte condelector legi Dei: Etiam si lex mé

Hæc

Hæc nanque delectatio non est donū, nisi gratiæ Dei. Cum autem quis delectatur, saltem secundum interiorem hominem in Dei lege, lubens facit legem, non ex tristitia, aut ex necessitate, sed animo hilari: dedieque in diem, hæc hilaritas augetur, donec tota carnis uetustas, nouitate spiritus mutata præseat: liberante nos de corpore mortis huius, gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. O felices illos, quibus hæc dona contingunt. Signanter ergo dicit Apostolus. *Ex operibus legis, non iustificabitur omnis caro.* Addendo enim *Legis*, indicat esse alia opera, ex quibus iustificari potest omnis caro. Licet nulla operibus legis ex iustificetur. Et equidem. Cum magis legem illam considero, uideo quā impossibile erat, & est, hominem ex operibus illis iustum esse coram Deo. Nam lex illa, quia erat tanquam puerorum pedagogus, pmissiōibus temporalium bonorum alliciebat, ad obseruanda diuina mandata. Si uolueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Vnde si historias veteris testamenti reuoluamus, uidemus semper Iudæorum statum in prosperitate, quandiu legem, seruabāt. Ita enim pueri munusculis puerilibus ad uirtutes, puocantur. Qui autem propter temporalia Deo optimo maximo famulatur, is quomodo iustificari potest coram Deo? Ex lege, ut lex, id habebatur, propter suam imperfectionem. Qui enim Deo parebat propter se, & ut Paulus ait, Quæ retro sunt obliuiscens, & ad ea quæ priora sunt se extendens, is non iam ad legem, sed ad Euangelium attinebat, ergo ex lege ut lex, iustificatio haberi non poterat. Non ergo mihi dicas. Paulus excludit à iustificatione, opera propria legis, qualia sunt ceremoniæ atque iudicia. Moralia enim, quæ decalogo continentur, non uidentur esse præcepta propria legis, quandoquidem sunt de lege naturæ, quæ communis est omnibus Gentibus. Non id inquam mihi dicat. De operibus enim illis loquitur, in lege præceptis, per quæ peccata cognoscuntur. Inquit enim *Per legem cognitio peccati.* At decalogus iste est, per quem peccata cognoscuntur, quo præcipitur

non mechandum, non concupiscendū. Ab his ergo quæ decalogo præcipiuntur, aufert Apostolus vim iustificationem. At non absolūtè, sed ut lege præcipiuntur. Hoc est terrente, comminante, cogente, alliciente per promissiones terrenas, ut opera gratiæ sunt, non legis, ut scilicet delectabiliter ex dilectione, non ex timore fiunt propter Deum, certe iustificat, uerum non prima iustificatione. Iusti enim sumus primū, quā delectabiliter ex dilectione Dei præcepta impleamus, at secūda iustificatione, augendo scilicet, & conseruando iustitiam, diuina gratia in nobis partam, ante omnia opera. Caro ergo, (ut dicit Apostolus magno mysterio,) non iustificabitur ex operibus, id est peccator, at qui iustus est, iustificatur adhuc per opera, uerum nec peccatorem, nec iustum opera legis, ut legis erant, ullo modo iustificabant coram Deo. Si enim secundum substantiam operum tantum saluabantur, timore saluabantur, uel amore terrenorum bonorum. iuxta illud. Confitebitur tibi, cum benefeceris ei. Non ergo poterant iustificare, si secundum intentionem legislatoris dei, id fieri non poterat nisi per gratiam primam iustificantem. Iustificatio itaque præcedebat opera, non sequebatur, uel causabatur ex operibus iustificationis, augmentum & conseruatio ex operibus illis delectabiliter factis. Vtiq; erat, sed iam ipsa non erant legis, sed gratiæ opera. Qui ergo tunc iustificabatur, iam non erat sub lege, ut iustificati, sed sub gratia. Non ergo attinebant ad legem, sed ad Euangelium: non ad uetus testamentum, sed ad nouum, quod maxime est lex gratiæ. Iam itaque uides, quomodo Paulus intelligit. *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.* Et ideo inquit alibi Paulus, Augustino sic eum interpretante. Iusto non est lex posita, non quia iustus non debeat uillegere. Sed hic est sensus. Iusto non est lex posita, quasi per legem iustus sit, sed iniusto, ut cognoscens peccatum per legem, per fidem confugiat ad iustificantem gratiam: & per donum sancti spiritus, suauitate iustitiæ & uirtutis interius delectatus, penam literæ terrenis, &

L

tis, &

Ioan. 15.

Mar. 9.
Ioan. 15.

Rom. 3.

Rom. 3.

Es. 41.

Philip. 4.

Rom. 7.

Ps. 48.

1. Tim. 1.

tis, & comminantis euadat. Sicq; iustus, lege legitime utatur, eam terredis imponens iniustus, ut cum & in ipsis caperit concupiscentiæ morbus in centiuo prohibitionis, & cumulo præuaricationis augeri, & ipsi ad sanâtem gratiam fidenter accedant. Habetis sensum Pauli. Difficile tamen videtur illud. *Per legem cognitio peccati.* Antequam enim data esset lex cognoscebatur peccatum. Forte dices. *Per legem,* legem naturalem intelligit, qua bona & mala cognoscuntur, iuxta illud. Sensu impleuit corda eorum, & bona & mala ostenditeis. Sed id esse non potest. Eadem enim lege dicit peccatum cognosci, qua dicit, peccatum non deleri, vel animam non iustificari. Dicit autem animam non iustificari ex lege Moysi, ergo & dicit peccatum cognosci lege Moysi. Non obstat autem, quod dicitur, ante legem fuisse nota peccata: Id non negat Paulus, Sat illi est, quod ex lege Moisaica agnita sunt. Non enim dicit, primum agnita sunt hac lege, vel non nisi hac lege, ut patet. Omnino ergo verum est, quod cognitio peccati habetur hac lege, dum verat, dum præcipit. At, tunc est dubitatio maior. Quoniam si lege, ista peccata tantum cognoscuntur, hicque est finis legis huius, non vt peccata deleat, sed ostendat tantum & indicet delenda per gratiam: Cum sine hac lege, peccata cognoscerentur, videtur omnino vana, & inutilis lex ista: incassumque lata à Deo glorioso. Ita enim arguitur ab Apostolo. Si data esset lex, qua posset iustificare, ergo superflue, Christus mortuus esset. Forte hac ratione uictus Apostolus infra dicit. Non solum peccatum cognoui per legem, sed non cognoui nisi per legem: quasi si aliunde cognosci possit, inuitabiliter sequatur, quod frustra tulerit eam Deus. Et tamen non uidetur esse verum, quod lege naturali, quæ est indita cordibus, peccata non cognoscantur. Quid ergo? Nequaquam vos moueat hæc difficultas. Omnino enim, & si lege naturali peccata cognoscuntur, necessarium fuit diuinam hanc legem habere. Tantum abest, ut inutiliter sit allata de cælo. Scire enim debes

hominem, cum sit Dei nexus, & mundi, vniuersique merito miraculum appellatus, ob id quod illum ex duabus naturis, tanta contrarietate pugnantibus, tantaque unione coalescentibus, figulus supercælestis fabrefecit, ad duos fines tendere, alterum naturalem, supernaturalem alterum, qui omnis humanæ, & naturalis facultatis proportionem excedit. Si ad naturalem tantum, quemadmodum vniuersæ res aliæ, ordinem haberet, vnice lex naturæ sufficeret, qua bonum uirtutis, atque peccatum, ut uirtutis opponitur, cognoscere egregie posset, & uitate: at cum ad beatitudinem illam diuinam creatus sit, quæ non sine meritis attingi potest, oportet ut peccata cognoscat, non modo quatenus sunt contra rationem, sed quatenus ipse illis Deum optimum maximum offendens, demeretur: sitque indignus tam magna felicitate, ut illis sic agnitis, à peccato, non modo, quia contra uirtutem est, & contra honesti rationem, sed magis, quia Deum ad iracundiam prouocat, abstinere velit. Habes ergo solutionem. Lex naturæ docet peccata esse, contra rationem, at quod Deus illis offendatur, propter ipsa concitatur, prouocetur, excandescat, iuretque contra peccantes. Non introibunt in requiem meam, id non nisi hac lege primum hominibus innotuit. Et sic optime quadrat sensui Apostolico litera. Lex non præbet vires, ut conciliari possimus Deo. Ostendit quomodo illi offendimus, sed tamen non largitur, ut in illius gratiam redeamus. Quia tamé ante hanc legem, fuerunt quidam viri præcipui, prophetico spû pollentes, & magna sanctitate insignes, credendum est, quod ex instinctu diuino, quasi ex quadam priuata lege diuina, peccata cognoscerent, & ut contra rationem, & ut piacula Dei. Sicut & creditur, quod Deo inspirante, sacrificia illa carnalia, nouerint Deo offerenda esse quæ offerrebant, & ut Deum colerét, expiarétq; non modo interiore cultu, sed exteriorere: Et ut Christi mysterium, qui se obtulit deinde in sacrificium Deo patri figurarent: quæ sacrificia postmodum hæc hu-

Psa. 94.

humani lege præcepta sunt. Sed quid inde uult habere Apostolus. *Per legem cognitio peccati?* Num, non aliud intendit, quàm peccata ostendit, non delet lex? Aliud certè mollitur Apostolus. Quid hoc. Ergo Ethnicus ex lege mitiore pena plectetur, ò Iudæe. Ergo tu maioris criminis reus existis, quia te peccatum minus latuit. Quid itaque gloriaris? Quid præcellis? Præcellis in crimine, præcelles & in supplicio: Quoniam nõ præcelluisti in merito. Sed gratiam agnosce, & omnium peccatorum ueniã obtinebis. Ecce. *Nunc autem sine lege iustitia Dei, manifestata est, testificata à lege, & à prophetis. Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes, qui credunt. Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei.* O sermonem desideratissimum. Conuictus est omnis orbis de peccato. Probatum est, vniuersos homines grauissimè deliquisse: spem ueniã oportebat afferre, cælestem hunc & diuino loquum oratorem, alioquin futurum erat, ut facile conciderent, & desperarét, cum Iudæi, tum Gentiles. Ecce itaque initium felix magnæ spei nostræ. *Nunc.* O seculum aureum. Seculum gratiæ, seculum euangelij, hoc est fausta, felicisque annunciationis. *Sine lege.* sine adminiculo legis. Ne glorieris, ò Iudæe. Nihil tibi debeo, nihil ad hanc diu expectatam felicitatem contulit lex, desperationem magis auxit, quàm spem attulerit. Dura enim iubebat, duriora minabatur, nec vires perebat, illa seruandi, cauendi ista: *Iustitia Dei.* Non qua iustus est, sed qua iustos facit: gratia Dei, qua nos iusti sumus. *manifestata est.* Erat olim, & hæc ipsa iustitia, qua iustificabantur patres, sed quasi oculum erat, continebat Deus in sinu miserationes suas, velataque latitabat in paucissimis: nunc apparuit clarissimè benignitas, & humanitas saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Non re, sed spe: mittens filium suum carnem factum, ut iniustitias nostras iustitia sua ipse deleteret. Hoc est, quod supra dicebatur. Iustitia Dei reuelatur ex fide in fidem. Occulta erat gratia

Rom. 1.

in lege. Vnde & Iudæi legem à gratia seiungebant prorsus: non intelligentes legem ministratorem esse mortis sine gratia, & gratiam esse tanquam animam legis. Nunc ergo in nouo testamento, per Christi passionem, tanquam scissione uel reuelatur & manifestatur. Peccatum non est agnitum, ut offensa Dei, sine legis adminiculo. Iustitia tamen ista qua peccata delentur, sine legis ope mundo illuxit. Nanque Gentes huius iustitiæ fuere participes: illam tamen non per legem habuere, sed diuina gratia. Si per legem parta fuisset ori bi hæc ipsa diuina iustificatio, populus ex lege, illam assequi non potuisset. Communis est autem omnibus nationibus, etiam in media barbarie, degenitibus, atq; improbissimis Samaritanis, Cananeis. Nam samaritanæ receperunt Spiritum sanctum in signo uisibili, prædicante Petro. Non ergo beneficio legis est comparata. Veruntamen *Testificata à lege, & à prophetis.* Ne tumulum excites seditiosa Iudæa, non rem nouam peregrinamque afferimus. Hæc ipsa iustitia, oraculis legis & Prophetarum prædicata est. Vndique testimoniū perhibetur à priscis uatibus antiquæ tæ, & sanctæ legis, quod nouissimis hisce temporibus, omnis mundus diuina iustitia exundare deberet. Tantum abest, ut hæc ipsa Christi iustificatio cum lege pugnet, vel cum Prophetis. Prope est salus mea, ut ueniat, & iustitia mea ut reueletur, inquit ille. Et iterum. Scriptum est. Verbum abbreviatum, & consumans faciet dominus super terram, & consumata abbreviatio inundabit iustitia. *Iustitia autem Dei, per fidem.* Iustus ex fide uiuet. Non qualicumque, sed illa quam Hebræi uocant Emunah, id est, fidei inherencia, qua sine amore, & opere esse nequit. *Iesu Christi* Id est in Iesum Christum: Dicitur enim fides Christi, non qua Christus credit, sed qua credimus nos in Christum: sicut iustitia Dei, non qua iustus est Deus, sed qua nos iusti sumus. dicitur. Id autem in Christum oportet credere, quia lex per Moysen data est, gratia per Iesum Christum facta est.

Act. 8.

Esa. 56.

Psa. 10.

Rom. 1.

Ioan. 1.

Rom. 2.
Ioan. 1.

In omnes. Non Iudæos modo, sed Ethnicos. Non enim est acceptio personarum apud Deum: Ideo ipse plenus gratia fuit, ut de plenitudine eius nos omnes acciperemus. Sicut dicit Ioannes. Ex cælis autem venit hæc iustificatio, & gratia, sicut & Christus de cælo uenit ad terras. Vnde subdit. Et. pro idest. *Super omnes*. Super nos gratias Deus largissimas pluit. Iustitiam nobis gratis infundit. Non ipsi eam ex nobis comparauimus. Est donata è superis, non ex infimis parta, vel inuenta: At non sine nobis. Vnde ait. *Super omnes, qui credunt in eum*. Et nos enim aliquid in medium afferre oportet, sed per exiguum. Quid? Illud. Credere in Christum. Credunt adulti, nullo modo posse sua infirmitate adimplere ea quæ necessaria sunt ad salutem, quæ lege præcipiunt, nisi Christi gratia eis subueniat. Credunt ex ipsis imbecillitatem esse seruandæ legis, consequendæque iustitiæ, & felicitatis, omnem eorum fiduciam in Christum rejiciant. Credant firmiter absque hæsitatione, ex ipso esse virtutem, immo ipsum esse virtutem in salutem omni credenti hoc pacto in eum: hoc sufficit, ut citra omnia opera iusti Deo deputentur coram: cum Iudæi, tum Ethnici. Hæc enim fides, ferax operum non esse non potest. En verbum abbreviatum iustitiæ, quæ nostris temporibus omni mundo eluxit. *Non enim est distinctio*. Par est omnium populorum causa. Ne mihi dixeris, Thracæ hi sunt. Scithæ illi: hi circumcisi, illi præputiati: has distinctiones nunc non respicit Deus. In Christo Iesu, non est masculus & femina, seruus & liber. *Omnēs peccauerunt*. Tu Iudæe, qui legem accepisti, potuisti quæ amplius proficere, amplius defecisti: Potuisti peccatum euitare, quod ex lege agnoueras, nec ramen euitasti: Mihi crede (inquit Paulus) nemo est, qui non peccauerit. Hanc ergo rationem aspexit Deus omnium miseratus: propterea sine delictu, gratis iustificauit omnes. Etenim *omnes egent gloria Dei*. Modus loquendi est, sicut & in euangelio. Dilexerunt gloriam hominum magis quam Dei, id est eis magis curam fuit, ut essent gloriosi apud homines, quam apud Deum. Egent er-

Rom. 3.
Ioan. 12.

go, vel carent omnes, (quonia omnes peccauerunt) gloria Dei: id est gloria apud Deum. Nemo enim peccator gloriam habet apud Deum, quamuis bona opera operetur, quousque in peccato manet, oportet illius peccata primum aboleri: hoc autem est illum iustificari coram Deo. Cum autem peccata deleta sunt, tunc gloriam habet apud Deum. Postquam ergo omnes peccauerunt, quilibet est apud Deum inglorius, & innotinatus. Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Deleantur de libro vitæ, & cum iustis non scribantur. Et si plerique apud homines gloriam habeant, equum ergo fuit omnes glorificari hac iustificatione: ex seipsis autem glorificari nequaquam potuerunt, sed Deus illos gloriosos reddidit in conspectu suo, iustificans eos gratis, cum venit plenitudo temporis ordinatissima dispensatione Dei, ad usque nouissimos mundi dies prorogata. Vnde sequitur. *Iustificati gratis per gratiam ipsius*.

Psal. 13.
Psal. 13.

Sed hic sistamus aliquantulum. Non videtur in primis clarum, quod Apostolus dicit. Iustitiam Dei manifestatam esse sine lege, testificatam tamen a lege. Hæc enim duo pugnare uidentur. Qui enim testimonium alicui præbet, illum manifestat, si per legem testificatur iustitia, ergo manifestatur non sine lege. Secundo. Si ex lege non iustificabitur omnis caro, nec ex Euangelio. Ostenditur. Lex non iustificat, inquit Paulus infra, quoniam iram operatur. Vbi non est lex, nec præuaricatio: sed multo magis iram operatur, euangelium, additque præuaricationem præuaricationi. Paulo dicente. Irritam quis faciens legem Moysei, sine ulla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit? Ergo nec ex Euangelio iustitia, sed ira Dei potius reuelatur.

Rom. 4.

Heb. 10.

Tertio. Iustitiam illam latuisse olim dictum est, tempore gratiæ manifestatam fuisse. Cur non primum a principio debuit manifestari, postquam tam facile fuisset omnibus iustificari per fidem in Christum, ut omnibus qui perierunt subueniretur?

Quarto.

Heb. 7.

Quarto. Si pauci illi, qui ante Christi aduentum iustificati sunt, per eandem fidem in eum, videtur ergo esse eadem eorum, & nostra fides, ergo eadem lex. Euangelium legitur & lex Mosi, una lex sunt, non duæ. Hoc est quod petitur. Quia Paulus oppositum sentire videtur. Translato (inquit) sacerdotio, necesse est, ut legis translatio fiat. Sacerdotium leuiticum, translatum est per sacerdotium Christi, ut patet, ergo & lex. Non sunt ergo una lex, sed duæ, sicut duo sacerdotia, quomodo itaque quod in vna latet, manifestatur in alia?

Ad hæc. Respondetur. Primo quidem, quod Apostolus non intelligit iustitiam Dei manifestatam esse sine lege. sed construenda est sic litera, ut habeat textus. *Sine lege iustitia Dei*. Supple habita. *nunc manifestata est, testificata a lege, & prophetis*. Hic ergo sensus est, Iustitiam illam qua Deus iustos facit, sine lege, nouissimo hoc tempore, manifestatam fuisse olim cum lege promissam, atque uaticinijs Prophetarum.

Rom. 10.

Ad secundum. Non est par ratio. Quoniam opem largitur sufficientem. Christi Euangelium, qua omnes, modo uelint, illi possunt obedire: Quod utique lex non faciebat. Si autem non omnes obediunt euangelio, hoc non est ex imperfectione legis euangelice, quæ admodum de mosaica dicebatur: quæquam tamen ex Euangelio non confirmetur quisquam, ut peccare non possit. Id enim pertinet ad statum futuræ vitæ, respectu cuius, status Euangelij figuralis est & imperfectus. Sicut status legis antiquæ, respectu legis euangelice.

I. Cor. 15.

Rom. 8.

Ad Tertium. Non prius quod spirituale est, sed quod animale: ut inquit Paulus ad Corinthios. Lex noua est spiritualissima, immo dicitur lex spiritus, non ergo debuit dari a principio mundi. Nihil enim ad perfectum adducit statim a principio. Procedit, nanque natura de imperfecto ad perfectum. Ex puero fit vir. Ex aurora dies. Lex ergo vetus præcedere debuit tanquam pedagogus noster in Christum, quo doceremur iustificandos nos esse ex fide. At ubi uenit fides, iam non sumus sub pedagogo. Est & alia ratio ex eodem.

Gal. 3.

Apostolo. Lex enim noua est lex gratiæ. Oportuit itaque quod homo relinqueretur sibi in statu ueteris legis, ut cadens in peccata multiplicia, suam infirmitatem, & imbecillitatem cognosceret. Videretque se medico, & medicina gratiæ indigere. Lex (dicit Paulus) subintravit, ut abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Quod obijcitur, quod plerique iustificati fuissent, & saluati: nihil est. Totum enim humanum genus, propter peccatum primi parentis, meruit priuari auxilio gratiæ. Et ideo quibuscunque non datur, vel non fuit datum, ex iustitia datum non fuit. Quibus uero datur, vel datum est, ex gratia datum est, & datur. Hoc sit tibi semper ante oculos, neminem indignè perijisse, nec perire. Omnibus enim dedit Deus semper opem, sufficientem, qua saluari possent, nullique defuit qui dignus fuerit.

Rom. 5.

Rom. 10.

Gal. 3.
Colo. 3.

I. Cor. 13

Gal. 4.

Ad Quartum. Facile patet quid dicendum sit. Non enim distinguitur lex noua & uetus penes fines. Finis nanque utriusque Christus. Sed lex uetus fuit data pueris. Est enim quasi pedagogus puerorum, ut inquit Paulus noster. Lex autem noua est lex perfectionis, quoniam est lex charitatis. Caritas autem est uinculum perfectionis. Vnde inquit Apostolus. Cum factus sum uir per Euangelium, euacuauit ea quæ erant paruuli. Hoc est elementa legis egena & infirma, quæ imperfectos erudiebant, ut ad perfectionem adducere non poterant. Et si qui perfecti erant in lege ueteri, ad Euangelium pertinebant, non ad legem, uniuersalis autem plenitudo perfectionis ad plenitudinē temporis reseruata est, in qua misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem qua est in Christo Iesu. Quem proposuit Deus propitiatorium, vel propitiatorem per fidem in sanguine ipsius*. Ecce. Ecce magnum & ineffabile omnis christianæ Philosophiæ mysterium. Omnium iustam, & haud scio, an unquam iustiore Alma Roma querelam. Tam ardentibus animis in sua quisque studia

morta-

mortales incumbunt. Totam ætatem in hominum dogmatibus inter se mirū quanta contrarietate pugnantibus conterunt. Altissimè insident, & tenacissimè hærent, homūculorum sophismata, distinctiones, fillogismi, cauilli, regulæ, argumenta, dubiola. O labor improbus, & hoc summū Philosophiæ genus, quo instaurata est hominum bene condita natura, mysterium sanctissimè, itēque truculentissimæ mortis Christi Iesu, qua nobis omnibus est parata uita, negligitur, ridetur, frigide, utinam & non impiè, à plerisque tractatur. Bene renascentiam uocauit Christus ipse philosophiam suam. Nati enim primum, peccato mortui, illius pretiosi sanguinis ope, renati sumus. Huic Philosophiæ nauate operam. En Paulum, quē vobis non theologorum schola, sed ipse pater cœlestis organum electum, & insignem sui nominis præconem, atque tantæ sapientiæ magistrum dedit. ipsum audite. Quoniam peccasse omnes, prophetis oraculis demonstratum est: par fuisse, ut diuina misericordia citra delictum, nouissima saltem mundi ætate, iustificaret omnes, peccata omnium aboleret, omnesque populos sibi conciliaret. quo nemo esset inglorius apud Deum, ex Paulo didicistis. Nunc modū intelligite, quo est facta hæc diuina iustificatio vniuersorum hominum. Sine sanguinis effusione, in lege vetere non fiebat peccatorū remissio. Par fuit, quoniam Omnia in figura contingebant illis, ut non sine sanguine in Euangelio, nostra peccata delerentur. Fudit ergo pro nobis abluendis innoxium illum cruorem Christus Iesus, Deus omnipotens, & homo immaculatissima uita, quo dealbata sunt animæ nostræ, & factæ tanquam lana munda. Si enim sanguis hircorū, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spūm sanctum semetipsum obtulit immaculatū Deo, emundabit consciētiam nostram ab operibus mortuis: id est à peccatis, quorum stipendium mors est. lauit ergo nos, à peccatis nostris in sanguine suo. Hoc fuit pretium illud incompara-

bile, quo venundati diabolo, redempti sumus. Empti estis pretio magno, inquit Apostolus, non auro, aut argento corruptibili, sed pretioso sanguine agni immaculati & incontaminati Christi. ut dixit Petrus, præcogniti quidem, definitiq; ante mundi constitutionem: figurati etiam statim orbe condito, iuxta verbum Ioannis. Occisus est ab origine mundi, sed manifestati nouissimis temporibus. Quicumque ergo in ipsum crediderit, inquit Apostolus, accedente tam ingenti merito sanguinis Christi Iesu, gratuito dono per suam gratiā, iustificabit illum Deus: sicut & antea iustificauit. Nemo miretur si fides ad iustitiam nostram necessaria est, nā Christus ipse, veluti corporis huius mistici, quod est Ecclesia caput, pro omnibus membris sumpsit medicinam illā ad eō amarā, ut diceret. Quis est dolor, sicut dolor meus? Ut igitur medicina à capite sumpta, omnibus membris proficiat, oportet membra à capite non esse seiscita. Quis enim nesciat medicinam, abscesso membro nequaquam proficere? Adhæremus autem capiti Christo fide, quoniam per fidem habitat ipse in cordibus nostris. Qui igitur crediderit, tāquam per optimam medicinam à capite sumptam, expurgatus à morbo, saluus erit. Qui non crediderit, tāquam medicinæ expers, condemnabitur, moriens scilicet in peccato suo.

Sed hic considerādum est, quod hæc duo pugnare videntur. Primum. Iustificamur gratis. Secundum. Iustificamur merito redemptionis Iesu Christi. Pugnāt gratuita gratia cum hoc merito. Si enim per redemptionem, quæ est in Christo Iesu iustificamur, ergo nō gratis. Et si gratis, ergo nō per redemptionem, quæ est in Christo Iesu. Redemptio nanque meritum sonat, quare excludit gratiam. Nonne ita est? Nequaquam. Quia quod Christus Iesus redemerit nos, promerueritque nobis tot, & tanta, gratia meracissima fuit, quoniam humanitas illa gratis vnita est uerbo, citra omne meritum. Quia unione factū est, ut nobis omnes gratias meruerit. Si itaque initium spectes, iustificamur merè gratis: quoniam gratis cōditus est Christus

Dei

1. Cor. 6
1. Pet. 1.

Apo. 13.

Hier.
Tr. 1.

Marc. 16.

Dei & hominis filius. Cuius merito in eum credentes dignum est, ut iustificemur. Huc tendit Apostolus, ut omnia merita nostra excludat, vnice Christi meritum, simulatque donum amplectamur. Ne extollas, o Iudæe Neomenias tuas, sabbatha tua, decalogum tuum. Ne Græce afferas moralis tuæ Philosophiæ præcepta. Exorbitastis omnes, egregie docuistis, at nephariā vitam duxistis semper: opus erat vno Christo Iesu, cuius meritis, citra omnia uestra merita, immo cum multis atque magnis uestris demeritis, iustificari coram Deo. En aduenit Christus: omnis iam uester tumor abscedat: illum unum colite, illi vni genua flectite, gratias illi uni mecum agite, qui uiuificauit nos cum illo, donans nobis omnia delicta. Cernis quo spectat Pauli sensus? O hæretici, quousque aberrastis, aliofque aberrare facietis? Non est hic sermo de Iustificatione absolute: non qualemcumque iustitiam nostram dicit esse gratis, sine nostris meritis datā à Deo per redemptionem, quæ est in Christo Iesu. De baptismali iustificatione dūtaxat loquitur Paulus. atque de prima gratia, quam promeruisse, & Iudæi, & Gentes contendebant. Hæc gratis omnino, citra omnem nōrorum meritorum rationem, immo cum nōris demeritis maximis, quantacumque sint, vel fuerint, vnice suffragāte Christi merito, nobis condonatur. Veniant piratæ. Archi piratæ, p̄dones ad sanctissimum Christi Iesu lauacrum, ad fontem baptismaliū undarum, tantum credant Iesu Christi merito, se se expurgandos esse, atque expiandos ab omnibus peccatis, baptizentur, id sufficit, ut iusti corā Deo deputentur. Nihil hic dicas de operibus. Audis, gratis, tace de meritis. Quando & pueri, qui nec id possunt præstare ut credant, sola ablutione Deo reconciliantur per Christum, fiuntque filij Dei, cum natura essent filij iræ, & diaboli. At cum homo ex filio Dei, denuo peccans fit diaboli filius, ut Deo iterum reconcilietur in gratiam, num non requiruntur opera? Num sat est Christi merito fide re, cum ualeas operari? Absit. Absit, ut id concedamus. Pœnitentia opus

est. quam meritò secundam post naufragium tabulam appellant. Non est tunc facilis mihi credite secundus ad Deum accessus, necessarius est plactus, & fletus, fletus animæ dico, magis quàm oculorum. Corda scindere oportet, iuxta Prophetam. Vide quā amare fleuit Petrus, postquam ter dum mori timuit, vitam negauit. Recordare lachrymarum Ezechiae: pœnitentiæ Niniuitarum: contritionis Dauidis. Noli quæso diuinam misericordiam ad eō extolle, ut iustitiæ obliuiscaris. Iezabelem illam repræhendit Deus. Dedi illi tempus (inquit) ut peniteret, & noluit penitere à fornicatione sua. Chrs Iesus cum cœlos conscendere uellet, audi quē memorabile documentum reliquerit. Oportuit Christum pati, & resurgere à mortuis, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes Gentes. Audis copulari Christi mortē, & penitentiam? Iungere opere pretium est hæc duo merita, ut secundo lapsi reconcilientur. Paulus ad primores Ephesinæ ecclesiæ. Nihil (inquit) subtraxi uobis utilium, quo minus annunciarer uobis, ut docerem vos publicè, & per domos, testificans Iudæis, atque Gentibus pœnitentiam & fidem in dñm nostrum Iesum, Christum. Audis penitentiam & fidem? Non mihi dicas Luthere, Optima penitentia, noua uita. Id tibi concedam in illis, qui baptizant, de quibus dicebat Petrus. Pœnitentiam agite, & baptizentur unusquisque; v̄m: At qui post baptismum denuo lapsus est, quomodo non eū ueteris uitæ penitere oportet antequā inchoet nouam? Quō nō eum atteri necesse est, & cōteri: Quō non satisfacere: Quō non confiteri? Quō non alia pia atque egregia facinora quo ad pōt operari? Hæc est ratio penitentię, quam exigimus ab his qui exciderunt à diuino, fauore. Immo non exigimus nos, exigit Deus. Nemo enim particeps esse potest meriti Christi Iesu, nisi ipso Christo configuremur aliquantulum. In Baptismo configuramur sacramentaliter, iuxta illud. Configurati sumus ei in baptismo in mortem. Propterea baptizatis nulla pœnitentia satisfactoria

Ioel. 2.

Mar. 14.

Esa. 38.

Ione. 3.

Ps. 50.

Apo. 1.

Luc. 24.

Act. 10.

Act. 1.

Rom. 6.

factoria imponitur, quia sunt totaliter liberati satisfactione Christi Iesu. Quoniam vero is pro peccatis nostris semel mortuus est, non possumus secundo baptizari, ut secundo configuremur, rursus crucifigentes nobis filium Dei. ut inquit Paulus. Oportet ergo, qui post baptismum prolapsi sunt, configurari Christo per aliquas pœnalitates, vel pœnitiones quas in seipis sustineant. Quae tamen multo minores etiam sufficiunt, quam essent condignae peccato: cooperante semper merito redemptiois Christi Iesu. Intelligis? Non ergo satis est noua uita, sed oportet satisfacere pro delictis commissis. Hinc Deus benedictus. Memor (inquit) esto unde excideris, age pœnitentiam, & prima opera fac. Quo fit, ut hanc secundam gratiam pœnitentialem, non omnino gratis accipiamus à Deo. Audenter dicam, emimus illam, non dono obtemus. Ita dixit dominus Angelo Laodiciae. Dicis quia diues sum, & locupletatus, & nullius egeo, & nescis quia tu es miser & miserabilis, pauper, cæcus, & nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, & probatum ut locuples fias, & uestimentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuæ: & collirio inunge oculos tuos. O sententiâ verè (ut isti aiunt) irrefragabilè. Quid enim auri igniti & probati nomine hic intelligit, nisi charitas Dei, quae est idem quod gratia diuina gratifica, quam graeci κἀρω uocant? Quid item collirium illud significat, præterquam eandem gratiam, qua mentis oculi illuminantur? Emitur ergo à peccatore diuina gratia gratifica, cum gratia gratis data puentus, (quae est diuina motio spiritalis, qua mouentur animae omnes ad supernaturale bonum, quæ admodum motione generali omnia mouet ad proprias uniuersuiusque naturalis rei actiones. Hæc enim motio, quam auxilium mage dixerim ego, quæ gratiam, quoniam non efficit gratos, præcedit omne meritum nostrum, & condignitatis, & congruitatis) conatu adhibito liberi arbitrij, se se corrigens atque dijudicans ne iudicetur, ut inquit Apostolus, pœnitens atque dolens disponitur ad illam. Tunc enim meriti de

congruo saltem, ut Deus illam infundat, sed cooperante dubio procul satisfactione Christi, sine qua omnia nostra merita inania essent. Non hic me vrgeas propter uocem illam, emere, Certè enim non potest condigno pretio nostris operibus gratia diuina. At si galeorum proposuerit summus Pontifex, à quibusuis vnica oratione posse comparari. is qui illud munus absoluerit, galeorum nonne emisse diceretur? Vtique. Venalem fecit Deus omnipotens secundam gratiam unicuique, qui in Christum crediderit, modo se se paret quoad potest: doleat de peccatis commissis, non noua committat, accedat ad sacerdotè, pulsanti gratiæ non resistat. Scriptum est enim, Deus dat Spiritum bonum peccentibus se. Hæc ergo quisquis agit, gratiam emit. O quam exiguum pretium. Gratias itaque agamus Deo optimo maximo, tanquam uerè gratis totum agatur. Gratia enim sola factum est, ut tam parua opella nostra tantus thesaurus, tanta margarita pretiosa à nobis omnibus ualeat comparari. Non vacat ex mysterio illud. Collirio inunge oculos tuos. Deus est, qui suo collirio inungit oculos nostros. At id peccatori dicitur, quoniam in potestate hominis est, ut sibi detur, ut illam emat: Cum se se ad illam modo dicto parare possit, faciens quod in se est, non ex se tantum, sicut declarauimus, sed primò motus à Deo. Sicut enim nihil naturæ, sine Deo, ut primo principio naturarum omnium: ita nihil gratiæ sine eo, ut principio gratiæ facere possumus. Facere autem hominem quod in se est, ut per hoc sit sufficienter præparatus ad gratiam. Ita enim sumitur facere quod in se est in proposito, est aliquid gratiæ: quoniam est, in initium ad gratiam. Est nanque conuersio ad Deum, quæ in sui termino est meritum, ut potè, gratia informata. Igitur sine Deo, ut specialiter mouet animam, gratia illa sua ad supernaturale bonum, non potest homo facere, quod in se est modo dicto. Et de hoc satis. Reuertamur ad Apostolum. Deus (inquit) proposuit Christum Iesum propitiatorium in sanguine ipsius. Noluit dicere propitiatorium, sed propitiatorium, ut eminentius quid

quid diceret. Sicut non dicimus Deum esse bonum, sed bonitatem: non sapientem, sed sapientiam. Ita dixit & Ioannes. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris non pro nostris, aut tantum, sed pro totius mundi: Et Paulus noster ad Corinthios. Ipse factus est nobis redemptio, sapientia, & iustificatio. Alludit autem fortasse hic Apostolus ad propitiatorium illud testamenti veteris, ut insinuet, Christum figuratum fuisse per illud. Erat enim operculum archæ propitiatorium, vel sedile, ut alijs placet: dicebaturque propitiatorium, quoniam ex eo audiebantur responsa diuina pietatis: quibus ostendebatur propitius populo illi. Cui ergo hæc omnia melius conueniunt, quam Christo Iesu, qui archam sanctæ Ecclesiæ umbra sua operit, atque tegit, cuique ipsa tanquam sedis innititur: Sedes tua Deus in seculum seculi. Ex quo demum diuina responsa data sunt cælitus omni hominum generi, allatum scilicet euangelium, quod aliud nihil est, quam fausta & felix humanæ salutis annuntiatio. Est autem propitiatorium Christus, in sanguine suo. Sensus est. Deum esse propitium nobis per Christi sanguinem, quæ pro nobis effudit. Non enim aliter meruit Christus, propitiationem dei nobis omnibus, quam morte sua, & sanguine suo. Ratio est ista. Quia non nisi eo moriente, satisfactum est offensæ quam Deo irrogauerat protoplastus: Ipse dicente: Quæ non rapui, tunc exolebam. Tunc autem primum offensus, ei qui offenderat propitiatur, cum pro eo factum est satis. Quomodo autè satisfecerit Christus sanguine suo, breuibus accipe. Is uerè pro Regis offensâ facit satis, qui se maiestati exhibet, quod æque uel magis placeat, quam offensâ. Christus uero moriens, ex tam magna charitate atque ex obedientia patris, rem diuinæ maiestati gratam magis exhibuit, quam displicuerit offensâ primi parentis, & nostra: & plus quam offensâ illa exigeret. Primo quidem. Quoniam non ex tanta malitia peccarunt progenitores nostri, ex quanta charitate se se morti Christus exposuit. Secundo. Quia non erat tantæ dignitatis offendens, quan-

tæ Christus, qui pro eo mortuus est. Erat enim Deus & homo. Videri poterat satis esse, si Adam mortuus fuisset: At Christus, ut abundantius satisfaceret, mori uoluit, cuius uita, erat uita Dei: & propterea omnium uitam incomparabiliter excedens. Tertio. Quia non solum mori uoluit, sed acerbissimis supplicijs, atque uniuersorum membrorum intensissimis doloribus macerari: non solum itaque sufficienter satisfecit, sed superabundanter, pro peccatis totius mundi, ut Ioannes dicit. Unde non solum omnes homines à peccato liberauit, sed gratiam iustificantem, atque gloriam beatitudinis illis promeruit. Diligenter autem considerandum, quod Apostolus non dixit, Deus proposuit Christum esse propitiatorium, uel forte, uel fuisse, sed absolute, proposuit propitiatorium, ut intelligas, Christum indefinitè sua morte meruisse propitiationem omnibus hominibus, & præteritis, & præsentibus, & futuris: licet non omnino esset par ratio. Morte enim sua preuiosa, Deus propitiabatur eis, qui Christum præcesserunt, non tamen eos admittebat ad gloriam, at morte exhibita, utrumque fiebat. Sed cur non gratis, citra satisfactionem nobis omnibus pepercit, atque propitiatus est Deus omnipotens sine sanguine, & sine morte filij eius? Ad maiorem hominis dignitatem id factum est, ut quemadmodum homo in peccato ceciderat, & reus factus erat mortis: ita per mortem Christi, homo peccato satisfaceret, atque resurgeret. Mortem meruerat homo, moriente Christo homo mortem superauit. Victus fuerat à demone homo: moriente Christo diabolus euicit homo. Quod homo seipsum saluet, redimat, pro se pugnet, mereatur, vincat, satisfaciatur, triumphet, regnet, ad incomparabilem hominis spectat dignitatem. Sed non est ille homo qui uincit, & qui uictus est, dices. Immo ille. Caput enim & membra sunt, unus homo, unum corpus misticum. Ideo Christi uictoria, omnibus hominibus creditibus in eum, communis est. Hinc Paulus. Deo autem gratias, qui dedit nobis uictoriam per Iesum Christum. Quemadmodum & iniquitates.

1. Cor. 12

1. Cor. 2.

Luc. 11.

Psal. 58.

1. Cor. 15.

Psal. 21. quitat es nostras ipse sibi adscripsit, & nostram miseriam. Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti: Lōge a salute mea verba delictorum meorum. Ratione illius mysticæ vnionis membrorum cum capite, & capitis cum membris. Posuit itaque dominus in eo iniquitatem omnium nostrū. Et ita languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit.

Psal. 53.
Ibidem.

Ioan. 12.
Rom. 8.

Philipp. 2.

Prou. 21

Leuit. 17.

Apoc. 5.

Gal. 4.

Notandum est autem verbum illud. *Proposuit.* quod idem est quod *Definiuit*, atque decreuit. Illud enim insinuasse voluit Apostolus, ni fallor, quod dixit Christus Iesus. Et hoc mandatum accepi a patre meo, ponendi animam meam. Vnde & de Deo patre dicit, quod tradidit filium suum pro omnibus nobis. Et de filio. Factus obediens vsq; ad mortem, mortem autē crucis. Hinc autem meruit de morte, & de actore mortis triumphare. Miles enim nō uincit nisi duci obediat. Homo ergo ille Christus Iesus, duellū aggressus in cruce, uictoriam obtinuit gloriosam, quia patri iubenti obediuit: iuxta illud. Vir obediens loquitur uictorias. Potest tamen *Proposuit.* hoc in loco accipi pro *Obtulit.* Obtulit Deus pro humano genere sibi ipsi Ch̄m in propitiatorium. Et sensus mysterij non uariatur. Notandum est & illud. *Redemptionem qua est in Christo Iesu.* Ad hoc quod aliquis redimat, duo requiruntur, pretium solutū, & actus solutionis. Si enim soluam ego pro redemptione captiui alicuius, pretium quod non sit meum, ipse non debeo appellari redemptor, sed ille cuius est pretium quod ego solui. Pretiū nostræ redemptionis est sanguis Ch̄i, vel uita, quæ est in sanguine. Anima enim in sanguine est, id est uita. ut inquit Moses. Hanc Christus ipse exposuit. Actus ergo solutionis, exponere uitam, & pretium solutum, Christi est. Redemptio ergo facta est per Christū. Ecce Ioannis testimonium. Redemisti nos in sanguine tuo. Ecce Paulus noster. Christus factus est pro nobis maledictum, ut nos de maledicto redimeret. Misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. Quia tamen uita

Christi, erat totius trinitatis sanctissimæ, sicut primi motores, & ab ipsa etiā inspiratum est Christo, ut pro nobis pateretur. Ipso dicente. Ut facerem uoluntatem tuam Deus meus uolui. Non mea uoluntas, sed tua fiat. Propterea redemptio, attribuitur etiam Deo. Gloria patri, filio, & Spiritui sancto. Iuxta illud. Redemptionem misit Dominus populo suo. Et illud. Redemisti nos domine Deus ueritatis. Non te tamen moueat Grammatista uocula illa. *Redemptio.* Emptionem enim significare uidetur iuratum, si rigidiusculè illam consideres. Christus autem alias, neq; Deus nos emerat, itaque nec redemit. Humili ergo & non alto supercilio intelligas, non ad actum emptionis propositionem illam referendam esse. Quæ secundo nos fuisse emptos subindicat, sed ad nos, qui empti fuimus. Ut sensus sit. Cum primum essemus Dei optimi maximi serui, in statu naturæ conditæ, peccante protoplastro, diaboli mācipia effecti fuimus. Iuxta illud. A quo quis uictus est, huius & seruus est. Obligati etiam fuimus Deo, sicut summo iudici, tanquam rei æternæ pœnæ, pretium ergo soluens pro hac oblatione Christus sanguinis sui Deo patri: a diaboloq; per uictoriam passionis nos eripiens, & Dei seruos iterum constituens, redemisse nos dicitur Deo. quia primum sui eramus. Nisi fortè Acutus ille, malit dicere nos uerè secundo emptos, uel redemptos. Emit enim primum nos serpens ille antiquus, qui seduxit uniuersum orbem: Redemit nos Dei filius. Emit ille sine ullo eius pretio: nostro enim consensu nos ipsi, nos ipsos illi uendidimus. Gratis uenduntur estis, inquit Propheta. At non sine pretio redemit nos Christus, sine argento utique, ut cecinit Esaias, sine non sine sanguine. Vides igitur. Quomodo simul se se osculatæ sunt iustitia & misericordia, in iustificando homine, atq; conciliando. Iustitia quidem. quoniā peccatum noluit inultum esse: misericordia autem, quoniam cum homo sufficere satisfaceri non posset, satisfactorem illi dedit. iuxta illud. Pro nobis omnibus tradidit filium suum. Cum ergo

Psal. 142

Matt. 26.

Psal. 110.

Psal. 30.

2. Pet. 2.

Esa. 52.

Rom. 8.

audis.

audis. *Iustificati gratis gratia Dei*, Misericordiam agnosce. Cum audis. *Per redemptionem qua est in Christo Iesu*, iustitiam. Iustificati ergo sumus, & ex iustitia & ex misericordia. O Neoterici, erigite aures, at non ex iustitia hominum, sed ex iustitia Dei. quoniā Christus Iesus, ut homo tantum saluare potuisset: sicut si fuisset Deus, pati non potuisset: Magna itaque rōne *Arthobæos* fuit Christus Iesus: ut pateretur quia homo, satisfaceret, quia Deus. Quod uero dicitur nos iustificari per fidem, quod est tertium. intelligitur fidem ipsam esse uim illam, qua nobis, et & gratia Dei, & iustitia passionis Iesu Christi applicatur. Propterea non fit iustificatio sine fide. Quia tamen & ex gratia processit Christi passio, atque fides, gratiæ donum est. Ideo primum locum in iustificatione tenet gratia. Hinc iustificatio semper attribuitur gratiæ. Deus ergo efficienter iustificat: diuina gratia formaliter. Christus suo sanguine meritorie, atque mediante. Fines nostra, Deum, gratiam. Christum, nobiscum unit, ut adeo ex gratia per Christi meritum iustificamur: nobis tamen semper consentientibus, saltem negatiuè, id est nō dissentientibus etiam in prima iustificatione, ut omnino nos semper aliquid in tanto negotio habeamus, cum iusti eua dimus coram Deo. Qui enim obicere ponit, non iustificatur, quouis etiam sacramento. Sequitur.

Ad ostendendam iustitiam suam, vel Ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum in patientia Dei. ad declarandam ipsius iustitiam in hoc tempore. Quibus uerbis, rationem affert Apostolus eorum, quæ immediate dicta sunt. Cur scilicet Deus proposuerit Christum Iesum propitiatorē in sanguine ipsius. Simulq; duas dubitationes excludit. Inquit ergo hoc diuino consilio actum fuisse, ut patefieret diuina iustitia in peccatorū eorum, remissionib⁹, qui Ch̄m præcesserunt. Nisi. n. fuisset hæc Ch̄i definita passio, ad propitiationem hoīum, pro liberandis scilicet uniuersis hoībus, cum pleriq; priscis seculis iustificati fuerint diuina mi-

Bit. ad Rom.

fericordia, potuissent fortasse sibi de propria iustitia blandiri, dicētes, cū in uniuersis operibus elucescere debeat iustitia & miā, ex proprijs operibus, tanquā ex meritis, Deum illos iustificasse. Nūc ergo, cum Ch̄s ipse sanguinem fuderit ad oēs homines iustificandos, atq; Deo conciliandos, iam patet, quod diuina iustitia non humana iusti fuerunt illi. Si enim ipsi ex se ipsis iustificari potuissent, gratis mortuus esset Ch̄s, & incassum. Nihil autē temere facit Deus, igitur cū sit mortuus, signum est, quod non nisi iustitia diuina iustificati sunt: nec iustificabuntur alij. Et propterea, ut dixi, Apostolus indefinito sermone dicebat, Deum proposuisse Ch̄m propitiatorē, ut intelligeres, ipsius mortem ex iustitia propitiatam fuisse præteritis, p̄sentibus, & futuris. At ne diceres. Quō propitiatus est Deus per Ch̄i mortem, nōdum exhibitam his qui Ch̄m præcesserunt? id. n. impossibile uidetur: Addit uerbum illud. *In patientia Dei.* Et est *In* pro *De*, uel *Ex*, hebraico more. Diuina ergo patientia factum est, ne omnes perderemur, ut passio Christi præuisa, tantum his prodesset, qui Christum antecesserunt. Nulla enim alia via erat, qua possent seruatum iri, nisi uirtus sanguinis Christi Iesu. Deus ergo benedictus, sustinuit magnis temporibus peccantes, nec perdidit, immo iustificauit merito huius sacrificij ab æterno præuisi, & præordinati pro omnibus. Ne etiam diceres. Cur adeo distulit Christi mortem, ad hæc vsq; tempora nouissima? Addit.

Ad declarandam ipsius iustitiam in hoc tempore. Sensus est, ut clarissime ostenderetur iustitia diuina in hac plenitudine temporis, ab eo ante oīa tēpora prædestinata atq; præfixa. Hoc nanq; tēpus elegit oīpote ns, qui tempus ab euo ire iubet: ut quemadmodum est plenitudo temporū, sit & plenitudo gratiarū. Nō itaq; antea debuit, tam copiosos effundere imbres diuinorū charismatum, ut felicitas huius temporis agnosceretur, quo uniuersi hoīes iustificati sunt, & admitti ad regnū celorū: quod priorib⁹ seculis non cōtigit. Ecce, ecce nūc tēp⁹ acceptabile. Ecce, ecce nūc dies saluus.

M

Substi-

2. Cor. 6.

Substinuit igitur peccata precedentia, cum in lege natura, tum in lege scripta, ut homo in lege nature de ignorantia conuinceretur. Nesciebatur enim peccata Deum offendere, & exacerbare, atque peccantes, reos aeterni supplicij constituerent. Propterea in grauissima atque turpissima facinora prolapsi sunt. In lege scripta conuincerentur de infirmitate, vel imbecillitate. Siquidem agnito peccato, in excusabiliter exorbitarunt a lege Iudaei, uicti concupiscentia carnis, quam sacramentis illis egenis restringere non poterant. Ita ergo tot peccatis confusus est homo & conuictus. Conuictus inquam, quod nescire, nec cauere poterat peccata omnia. Cognouit itaque, quod propria iustitia erat insufficientis, & quod diuina gratia qua iustus fieri posset indigebat. Cum ergo maxime abundauerit peccatum, nec aliquam possent homines excusationem afferre, quippe qui primum superbiabant de scientia, & de potentia: tunc illo potissimum tempore abundauit gratia Dei, cum Christus pro omnibus se obtulit in ara crucis, hostiam immaculatam. Sic itaque in nouissimis temporibus, perspicuum factum est uideri so orbem, quod diuina iustitia non humana, nos iustos facit: Et id uoluit Deus, propterea distulit incarnationem filij eius, & mortem. Haec est mens Apostoli. Concludit ergo. *Ut sit ipse iustus.* id est in mentibus hominum aueratur, teneatur, quod iustus est. Sicut enim Deus optimus maximus, quamuis nostra gloria non indigeat, ex bonitate sua tamen creauerit omnia, ut ab omnibus glorificetur sua bonitas: ita quamuis iustus sit, nec laus humana diuinam extollens iustitiam, illam adaugeat, uult tamen agnosci, quod iustus est. Hoc ergo Christi tempore, cum ipse pro nobis sanguine effudit, agnitus est, quod Deus iustus est: quippe quia uoluit offensam humani generis satisfactione iusta deleri. Proprio namque filio non pepercit, cum uideret neminem alium esse, qui id explere posset. Iam desperata erat hominum salus, ad summum uniuersa peccata creuerant, condemnationis uenerat tempus: multa benignitate Dei

potiti fuerant Iudaei, & Graeci. nequam tamen respicerant. Et tamen Deus tunc aperuit suae gratiae fontes amplissimos, & hominem perditum iustitia mortis Christi liberauit. Quis non Deum iustitiae magnam atque immensam copiam habere credat de caetero? Nulla erat hominum iustitia, qua peccata deleri possent, vel expiari. Sine iustitia tamen expiari non decebat. Cum itaque expiata sint, Deum esse iustissimum nemo ambigere potest. Est forte, & alius sensus. *Ut sit ipse iustus.* Hoc est credatur iustus, a promissis nequaquam deficiens. Pollicitus enim fuerat, in nouissima mundi aetate, sedus nouum inire cum hominibus: Non ergo antea debuit id executioni mandari. Cuius, & redditur ratio. Cur nam patres praecedentium seculorum, Christi morte praeparata iustificatos, non admisit Deus ad regnum caelorum: ut scilicet iustus sit in promissis: promiserat enim & sub uelaminibus figurarum, & uatum uerbis, se se nolle quempiam in hereditatem recipere, nisi exhibito sacrificio illo uictimae pacificae Christi Iesu, qui est sacerdos & hostia. Non ergo debuit, quisquam illum ingredi, nisi cum summus ille pontifex, per proprium sanguinem semel introiit in sancta, aeterna redemptione inuenta. *Et iustificans eum, qui ex fide est Iesu Christi.*

Hoc est secundum, quod agnosci uoluit Deus. Videlicet ipsum iustificare, non per opera legis, sed ex fide. Id ergo agnitus est moriente Christo, quando quidem non fuisset mortuus, si opera legis satis fuissent, omnis legis dico, uel naturae, uel Mosi, ad iustificandos homines. Cum ergo mortuus sit, constat uniuerso orbi, quod lex nunquam fuit sufficiens, sed fide opus erat. Fide inquam Christi Iesu, ut dictum est. Unde non iustificatur a Deo omnes absolute, sed hi tantum, qui sunt Christi Iesu, qui Christiani sunt. id est, qui ad Christum attinent, non ad Moysen amplius. Hi autem, qui Christiani sunt, uel ex Iudaismo, uel ex Gentilitate iustificantur, non ex circumcisione, aut ex praepotio, sed ex fide ipsius Iesu Christi. Unde ita debet le-

Heb. 7.

gilit-

gilitera. *Iustificans eum, qui est Iesu Christi ex fide.* Et est haebraismus. Ita inuitat Iudaeos, & Ethnicos, ut ad Christum accedant. Eos item qui ex circumcisione, & qui ex praepotio iam uenerunt ad Christum, hortatur ut operibus non fidant, sed fidei duntaxat.

Potest, & legi ut iacet litera, ut sit sensus. Iustificans eum, qui pendet ex fide Iesu Christi, id est, qui huic fidei ininitur, quique toto corde in Christum suspensus, illi haeret. Haec ergo duo agnita sunt, diuina iustitia, & modus iustificandi eius. Non incassum ergo supra bis dixit Apostolus. *Ad ostensionem iustitiae suae.* Duplex namque est Dei iustitia, ut dictum est. Iustitia, qua ipse iustus est, uel mulctando peccata, uel reddendo promissa. Et iustitia qua nos iustos facit, utraque autem hoc tempore Christi Iesu manifestata est omni orbi clarissime, ita ut uerum sit quod in principio Epistola dicebatur, Iustitiam Dei reuelari ex fide in fidem. Ex fide ueteris instrumenti, in fidem noui testamenti: ex fide data a promittente Deo, in fidelitatem reddentis Dei. Ex fide in Christum pro redemptione nostra mittendum, in fide in Christum iam missum. Sequitur.

Vbi ergo gloriatio? Exclusa est. Vertit se se Apostolus post longas ratiocinationes contra Iudaeos, & contra Gentiles pariter iactabundos, & uaniloquos, qui inaniter alter alteri se inuicem preferabant. *Vbi (inquit) gloriatio?* Quid est de quo gloriari possitis, o Iudaei: o Gentes? Certe exclusa est, omnis gloriatio uestra, si uera sunt, quae hactenus diximus. Et uerum dicitur. Si enim flagitiosus aliquis, qui a iudice deprehensus, nullo colore se se defendere ualeret, sed iustissimo iudicio morti esset condemnatus, nihilque aliud expectaret, quam suorum facinorum, luere poenas: liberaretur deinde fauore regis, nonne post liberationem impudentissimè gloriaretur, iactaretque se nunquam deliquisse? opere praetium erat illud ante gratiam demonstrare. Id ergo cum Iudaeo, tum Ethnico accidit post Christi Iesu regis regum necem. Ex om-

ni parte, omnis homo deprehensus est atque conuictus, sibi minus sufficere pro uitando aeterno supplicio. Sententia diuini iudicij fruenda erat, contra omnes indiscriminatim: uniuersique homines interituri erant, nisi sanguis ille innoxius gratis, haec communia omnium mala diluisset. Nonne ergo temere, & impudenter quisque gloriabitur, si iam opere redargutus, atque confutatus, gratiae Christi Iesu, omnem suam salutem non ferat acceptam, sed in seipso, atque suis operibus, uelit adhuc sicut prius gloriari? Hoc ipso enim, quod Christus Iesus propitiatus est hominibus, placando Deum patrem sanguine suo, & faciendo satis lesae illius maiestati, excluditur stulta omnium hominum gloriatio, adeo ut nullam amplius possit habere, uel uerisimilem rationem, qua se se iactet Ethnicus de lege natura, de sapientia: uel Iudaeus de lege, uel de circumcisione. Absolute enim tollitur Christi morte, omnis hominum gloria, atque superbia.

Propterea ad nouissimos dies dilata est, quo communis eorum impudentia frenaretur. Si enim peractum esset antea tantum mysterium, dixissent gloriabundi homines, proprijs laboribus, & officijs potuisse sine Christi necessitate saluari. Cum ergo omnis legis, & omnium aliorum pericula facta sint prioribus seculis, & ad extremum adhuc Christus, pro nobis mortuus sit, quis non uideat aperitissimè, nos non potuisse aliunde saluari? Si enim eorum, quae antea praecesserunt, aliquod, uel simul omnia fuissent satis, pro remedio peccatorum nostrorum, pro iustificatione nostra, non oportuisset, postquam intentata omnia fuerant, Christum ad huc in manus tradi impiorum, & crucis subire tormentum. Superuacanea omnino fuisset, haec diuini amoris prodigalitas. Nihil enim superuacaneè facit Deus. Sublata est itaque euidentissimè omnis gloria humanae iustitiae, eiecta & abiecta, ut qui gloriatur, iam in domino, non amplius in homine gloriatur.

Per quam legem? Supple. exclusa est, & uetita, atque abiecta haec nostra

elatio. Recte petit, per quā legem. qm̄ lex (vt iuris periti finire solent,) est sanctio sancta suadens honesta, prohibensq; turpia. Excludere ergo inanē hāc gloriā nō videtur posse esse effectū, nisi alicuius legis, quā illam turpe facinus esse ostendebat, ac propterea abijciendam. Cuius ergo legis? *Factorum?* Nunquid alia est lex, quā iterum noua quādam facta, nostris viribus faciendi præscribat, quibus iustificari possimus? vt ex illis illustrioribus factis gloriatio Gentium, & Iudæorum excludatur; de suis legibus & de suis antiquioribus factis? *Non.* Non per legem Moysi, quā lex factorum, exterorum scilicet operum dicitur, quia neque illa factis fuit, vt exclusa gloria Christi gloriari posset Iudæus. *Sed per legem Iudæi.* Lege certè exclusa est tua gloriatio, verum non lege factorum. Nam neque lex ista noua qua tua gloriæ excluditur, lex factorum dici debet, sed lex fidei, qua gratuito accipitur peccatorum remissio, & vires credentibus dantur à Deo bene facienti per Christum. *Arbitramur ergo fide iustificari hominem sine operibus legis.* Primum ante Christum mortuum iustificabantur homines, non per opera legis, nunc iustificantur per fidem sine operibus. Nam & Iudæo nihil profuit antequam credat, & ad huc, vt iustus efficiatur. & Gentili non sunt necessaria, omnibus enim peccatis refferus: mox cum credit, iustificatur. Tunc Iudæus, non per illa iustificabatur, sed tamen non sine illis: quia erant in vigore, & currebant: nunc sine illis, quia cessauit lex cum venit Euangelium. *Arbitramur* (inquit) *fide iustificari hominem, sine operibus legis.* Hoc est, nos ipsi, à Spiritu sancto inter Iudæos, & Gentiles arbitri constituti, arbitratio iudicio nostro, sententiamus, definimus, constanter assueueramus, hominem apud Deum iustum effici, atque deputari per fidem, citra omnia legis facta, vel opera, vel moralia, vel ceremonialia, vel iudicialia. Nulla opera locum habent in iustificando homine coram Deo: vnica fide iustificatur vniersi homines apud Deū, sine operibus moralibus, ceremonialibus, iudi-

cialibusque, cuiusuis legis, vel nature, vel mosaicæ, vel euangelicæ: Audis Paulinam sententiam? Ex peccatoribus iusti, ex impijs pij euadimus beneficio fidei in Christum Iesum, sine operibus. Sic terminatur hac ipsa sententia, Iudæorum & Gentium causa ex uno capite. Dicebant enim omnes, vel proprijs, vel meritis partum se ad euangelium Christi euocatos fuisse. Contra omnes itaque fert sententiam Paulus, gratis ipsos fuisse per euangelicam gratiā iustificatos. De prima ergo iustificatione, est Pauli sermo intelligendus, vt parum supra dicebam, quæ baptismali regeneratione obtinetur, qua primum christianis insignibus inauguamur. Illam enim dubio procul nulla preit humana iustitia, sed gratis citra omnia opera nobis condonatur à Deo, iuxta Paulum eundem alibi dicentem. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit: per lustrum regenerationis. At cū his uerbis optimè stat alia cōclusio, quam spūs sancti testimonio comprobauimus, & ad iustitiæ augmentū, atq; conseruationē conducere, plurimumq; ualere opera, quæ fidem sequuntur, iuxta Paulū, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. Et item ad iustitiam penitentialem eius, qui secundo lapsus est, non nihil efficere opera, iuxta Petrum. Satagite, vt per opa uestra, firmā uestrā electionē faciatis. Non. n. firma est electio, nisi surgat, qui cecidit. Si itaq; illam opera firmant, ad surgendū procul dubio conseruat. Nunquam tamen seclusa fide. Illam enim semper oportet adesse, tanquam omnis christianæ structuræ basim, & fundamentū: & qui ea caret, cum operatur supra arenā, non supra petram ædificat. Vt intelligas hanc esse vim, robur, dignitatemq; & excellentiam fidei, ut per ipsam sine operibus possit peccator in baptismali ablutione iustificari. At nunquam uere & dignè, penitentiali iustitia communi ri quisuis ualeat, citra fidem Christi lesu, etiam si omnia opera bona agere adnitatur & agat. Neq; etiam iustitiam semel adeptam augere, vel conseruare.

Qua

Qua declaratione cessant (vt uidetis) magnæ illæ tragediæ, quas locus iste antea partum feliciter intellects, excitauit. Quidam enim decalogo nimium tribuentes, ceremoniasque tantum excludentes, fidei in Christum nō tribuerunt satis. Alij item fidei, cui prima tantum iustificatio tribuenda est, cum sit fundamentum, vniuersa tribuerunt, eijcientes omnia opera: fundamentum pro tota structura accipientes. Pauli ergo sententia media est, ex hæcenus dictis. Quod enim fundamenti est, totum fundamento adscribit, dicens. Vt sapiens architectus, fundamentum posui: fundamentum autem aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christ⁹ Iesus. At quod structuræ attinet, nequaquam fundamento adscribitur. Fundamentum est fides sine operibus, ferax tamen operū: structura fides cum operibus ipsi. Sic autē omnia scripturarum loca sine vlla difficultate conciliantur. Deinde dicit.

1. Cor. 3.

An Iudæorum Deus tantum? Nonne & Gentium? immo & Gentium, quandoquidem unus est Deus, qui iustificabit circumcisionē ex fide, & præputium per fidem. Quod supra proposuerat, iustitiam Dei in omnes, & sup omnes effusam esse, qui credit in eum. Non enim est distinctio. Nunc probat. Quoniam Deus (inquit) non est Deus Iudæorum tantū, sed omnium hominum. Simulq; perbellè deprimat Iudæos, ne postquam sublata est ansa gloriati ex lege, superbiant ex fide quasi illis propria. Declarat ergo, qd nec ex fide possunt gloriari supra Gentes, quoniam hæc fides Iudæis, & Gentibus cōmunis est. Quare & iustificatio per fidē, vel ex fide, quod idem est. Omnes. n. credere pnt, quare oēs iustificare. Neminem nanq; non iustificabit Deus corū, qui crediderint, etiam si sint Ethnici: neminē quoq; iustificabit Iudæorū, si non crediderint. Spectat enim causam, non personā Deus. Causa in iustificatione, est credere. Persona est esse Iudæū, vel Gentilem. Quicumq; ergo crediderit, vel ex circumcisione, vel ex præputio, iustificabit à Deo. Nemo aut iustificatur, qui nō crediderit, vel sit circumciscus, vel præputiatus. Nō fouet

Bit. ad Rom.

partes Deus. Est Deus oīum, cū Iudæorū, tū Gētium. Videbat olim esse Deus Iudæorū tm̄, non dñio, & prouidentia, sed spetiali cultu. Dñs elegit te hodie, vt sis ei populus peculiaris, inquit Moses. At nunc, citra omnem delectū, est Deus oīum. In omni loco offertur nō meo oblatio munda. Populus qui ambulabat in tenebris, lux orta est eis. Venit enim ille, qui erat expectatio Gentium, cuiusq; hæreditas erat vsq; ad terminos terræ, iuxta prophetarū uaticiniū. Propterea in actis Apostolicis legitur, in vrbe Cæsarea atq; Theſalonica, & alijs vrbibus, descendisse Spūm sanctū, & super Iudæos, & super Gētes, iuxta Iohelē. Effundam spūm meum super omnem carnem. Legem antiquā, quæ factorum erat, dedit Iudæis unis: legem fidei, uoluit omnibus esse cōem. Sol hic, non perinde communis est, & expositus omnibus: atque lex fidei Christi Iesu, non arceat omnino quemquam, nisi qs arceat, ipse sibi inuidens. Turcis quoq; & saracenis obuius est Christus Iesus. Ne ergo dicas Iudæe, hanc fidem nobis vnīs inuulgauit. An Deus, est Deus tm̄ Iudæorū, vt Iudæos unos velit iustos esse, & seruari: Ad vsq; terræ limites, propagari uoluit Euangelium. Parum est, (dicebat Filio P̄ æternus,) vt fuscites mihi tribus Israel. Dedi te in lucē Gentium. Propterea in oīum linguas, uoluit esse transfusum, vt oēs valeant Chri fide iustum iri. Quemadmodum enim oēs homines à Deo optimo maximo, p verbum æternum formati sunt ad imaginem & similitudinem suam. Ita congruum est, vt omnes per ipsū met verbū carnē factum, reſormentur: atq; tandem in ipsū, per ipsū redeāt vniuersi: vt finis, medium, & principium sibi inuicē ex omni parte rñdeant. Non creauit Iudæos vnos, sed & Gentes: prouidet ergo Iudæis, & Gētibus, & neminē despicit. Quare quisquis crediderit, iustificabit ab eo per fidē Chri Iesu: vt quemadmodū fuit oīum creator & dñs, ita sit omnium saluator & pater, & non priuatus quorundam Deus. Olim dicebatur. Notus in Iudæa Deus. Nunc. Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes Gentes seruient ei.

Rom. 3.

Deut. 3.

Malac. 1.

Esa. 9.

Gen. 49.

Ps. 1.

Act. 10.

Esa. 44.

Rom. 3.

Ps. 49.

Psal. 75.

Psa. 71.

M 3.

Legem.

Legem ergo, destruimus per fidem? Sicut à Iudæis blasphemamur, qui neq; vim legis, neque gratiam fidei intelligunt, inquit Paulus. Et propterea putant cū audiunt nos fidem extollere, legi irrogare iniuriam: excandescuntque quasi nos hæresim (vt aiunt) in plebeculam seminemus: legemque Mosi alioquin sanctam, destruere moliamur. O cecos. A nobis tanta impietas procul. Ipsi legem destruunt. Absit. Sed nos legem statuimus. Confirmamus, stabilimus. Nutaret lex, nisi ei succurreret fides quam prædicamus. Audite vos argutissimas, doctissimasque Pauli rationes, quibus cum legem eneruet profusus, sese legem maximè confirmare ostendit. Primū. Promisit lex ipsa vetus esse cessaturam per fidem. Vt etera nouis superuenientibus, proiciatis. Dabo vobis testamentum nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus antiquis. Tunc destruerem ego legem, si eā mentitam dicerem. Hoc est non cessaturam: cum illa dixerit, in nouissima temporis plenitudine, se noua lege superueniente, cessaturam. Cum ergo prædicationibus & Epistolis meis probatur, non iam fidendum esse legi, at in nitendum fidei in Christum Iesum, cum nos illi simus, in quos fines seculorum deuenerunt: legem veracem, sanctam, & iustam esse atque irrefragabilem demonstratur. Tantum abest, vt legem destruerem uelim. Vos legem destruitis à Iudæi, qui contra intentionem legis, legi adhuc fidendum, tam proteruo obstinatoque animo, pugnatibusque uerbis contenditis. Lex enim in homine dominatur quanto tempore uiuit, & non ultra. Hac est prima ratio. Accipe secundam. Supra, ex lege ipsa ostendimus, iustificatos esse olim præputiatis & circumcisos, iustificariq; nunc sine operibus legis per fidem: Si ergo hanc fidem iustificantem, magnis laudibus efferimus, nonne probamus uerum esse, qd lex docuit? Quomodo ergo legem destruimus? Qui iustificari ex lege pertinaciter contendit, is legem per ipsius legis arma iugulat, & enecat: At ego per legem legi mortuus sum, hoc est legitime mortuus sum legi, quoniam legis te-

stimonio constat ipsam nolle me uiuere, illi scilicet fidei, per quam factum est satis legi. Ecce tertia. Lex data est, vt obseruaretur, obseruataq; homines ad bonum ordinaret. Hic nanque est finis legis cuiuslibet: hocque intendit legislator, obseruatiōe legis, ciues facere bonos: sed ipsius legis testimonio cōprobatum est, illud esse hic impossibile. Cōfessa est enim, omnes homines præuariatos esse legem, peccauisse, Deique gloria equisse. Nos ergo fidem prædicantes, qua boni iustiq; euadere, & legem implere possunt omnes, modo uelint, cuius gratia lex cuncta gerebat: nonne legem implemus, perficimus, consumamus, legis intentioni satisficientes, illiusque uoluntatem per fidem ad finem deducentes, ad quem sine fide deduci non poterat? Hoc est qd dicebat Christus. Non ueni soluere legem, sed adimplere. Quoniam effundens gratias suas in omnes homines, exhibuit plenissime id quod lex quidem intendebat, pmittebatq; sed præstare non poterat. Quod impossibile erat legi, dicebat Paulus, Deus mittens filium suum in similitudinem carnis peccati, damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleteretur in nobis. Hinc idem. Finis legis Christus est, ad iustitiam omni credenti. Vis quartam rationem? Vetustum illud testamentum, umbra erat. Omnia nanque in figura contingebant illis. Si ergo cum aduenit iam ueritas, quam lex illa figurabat, umbras illas superuacaneas esse contendo. Cum enim aduenit quod perfectū est, destruetur quod ex parte est. Nam & ego cum paruulus essem, loquebar vt paruulus; cum factus sum uir, euacuaui quæ erant paruuli. Quis mihi hanc notam inire potest, vt legem destruiam? Cōfirmo legem, atque circumcisionem, cum circumcisionem spūalem necessariam esse, non carnalem, cum legem fidei non factorum prodesse omnibus, & singulis incunctanter asseuero. Ex ipsa nanq; lege conuicti estis, à Iudæi, in nouissimis diebus circumcidendum esse cōuestrum: atque ex fide uiuendum: si ergo interdum dixit Apostolus. At ubi uenit fides, iam non sumus sub pedagogo.

Eph. 2. gogo. Christus pax nostra est, qui parietem maceræ soluens. id est legem mandatorum decretis euacuans, fecit utraque unum. Vos sic interpretanda esse uerba ista intelligite. Nō euacuatur lex à fine. Finis enim legis Christus (vt diximus,) ad iustitiam omni credenti. Finis quoque iustificatio, quæ ex fide habetur per Euangelium Christi, ex prædictis. Sed euacuatur, & destruitur lex ab eo, quod uidebatur in lege contineri superstitiosis phariseis, & carnaliter sentientibus Iudæis. Salus enim credebatur esse in lege, maximè quo ad decalogum. cum tamen omnis salutis, præterq; corporalis uacua esset, iuxta illud. **Leuit. 18.** Qui fecerit ea, uiuet in illis. Transgressores nanque lapidabantur, occidebantur. At obseruatores, uiuebant, nullam salutem aliam obseruatio legis largiebatur. Est ergo hoc modo euacuata lex per fidem Christi: quoniam ostensum est eam esse, fuisseque uacua, egenam, atque infirmam, vt dictum est, & imbeciliæ uirtutis, ad iustificandos saluandosq; peccatores. Quo ad ceremonias, credebant Iudæi, illas esse carnaliter tantum obseruandas. Hoc ergo etiam euacuatum est, dum ostensum est, qd erant umbræ futurorum. In iudicialibus credebant rigorem illum semper esse obseruandum: euacuatum est diuina Iesu Christi misericordia, temperante seueritate. In sacramentalibus credebant conferri gratiam: euacuatum est, dum docuit fides nostra, quod significabant gratiam, non causabant. Gratia enim per Iesum Christum. Promissiones terræ lacte & melle manantis, iudicabant carnales illi de terra Canaā intelligi oportere. Euacuatum est, explicatis promissionibus regni cælestis. Vnde Euangelium regnum dicitur, quoniam perducit ad regnum cælorum, dicente Chro. A Diebus Ioannis Baptistæ, Regnum cælorum uim patitur, & uolenti rapiunt illud. Videris ergo quomodo uniuersa lex euacuata est & destructa. Vniuersa item stabilita atque confirmata, & impleta per fidem Christi. Quinque enim erant in lege, Moralia. Iudicialia. Ceremonialia. Sacramentalia, & Promissa. Moralia euacuata sunt à iustificante uir-

tute, sed impleta per gratiam adiuuantem, vt adimpleantur. Iudicialia euacuata sunt à rigore, impleta per misericordiam lenientem. Ceremonialia euacuata sunt à uirtutibus, impleta per ueritatem morum significatam. Sacramentalia euacuata sunt à gratia, impleta sunt per nouæ legis uerorum sacramentorum institutionem. Promissa euacuata sunt à carne literæ, impleta per terræ uitentium exhibitionem. Recte ergo moriente Christo, uides uelum discindi, & audis, Consummatū est. Vt inde destructionem legis, hinc consummationem atque perfectionem, & complementum intelligas. At Paulus quo letiore animo audiatur à iudæis, illud tacet, legē destrui per fidem: hoc tantum exaggerat, si dem esse conformem, sotiam, amicā, adiutricemq; legis. Nihil enim magis desiderabat audire, qui legem emulabatur. Sed tamen non penetrat Iudæus mentem Pauli, non ad legem, sed ad fidem Christi Iesu dignitatem, iste sermo apostolicus tendit. Quod uidelicet fides, gratiam implendi legem unice largiat. Quod intentionem legislatoris, addat super opera. Quod formā super informia. Quod spm̄ super literam, quod uita super mortem, quod summā Philosophiā super pedagogiam. Hic enim est Apostoli scopus in hoc capite. Gratia Christi datur, non quia bona opera fecimus, sed vt bona opera facere ualeamus. id est nō quia legem impleuimus, sed vt legem implere possimus. Ille enim nobis dixit. Non ueri soluere legē, sed adimplere. Qui vnus bonū fecit: citra quæ nemo iustus, ne unus quidem, non iustitia politica, sed diuina. Omnes enim peccauerunt. Vidimus autē gloriam illius unius, gloriā quasi unigeniti à patre, plenū gratiæ & ueritatis. Et de cuius plenitudine, nos omnes accepimus: vt & nos per eum adiuti, diuinā legem implere ualeamus, non fidentes legi, sed Christo Iesu. Plura autē hic cōsideranda sunt, antequā, quartū caput aggrediamur.

Primum. Quid per legē fidei intellexerit Apostolus, cū dixit. Exclusam esse se Iudæorum gloriā lege, nō factorum, sed fidei. Vider enim Apostolus. distinguere

guere legem à fide, & fidem à lege, cū dicit. Legem ergo destruimus per fidē? Quomodo ergo lex vna est, quæ est lex fidei?

Secundo. Si est lex, quomodo nō est lex factorum? Oēs. n. leges, aliqua iubent faciendā, & senatus consulta, & plebiscita, & magistratum edicta, principū placita, & responsa prudentum. Si ergo lex fidei lex est, est etiam lex factorum. Cur ergo dicit Apostolus. Per quam legem? Factorum? Non, sed per legem fidei.

Tertio. Et ipsa fides est factū, est opus, & est opus ipsiusmet legis fidei. Si. n. est lex fidei, præcipit fidē. Fides autē est op⁹ n̄m, dicente Chr̄o. Hoc est opus Dei, vt credatis in eū quem misit ille. Igitur per legem facturum excluditur gloria, non tantum per legem fidei.

Quarto. Quomodo dī. Arbitramur iustificari hominem per fidem, sine operibus legis, si ipsa fides opus est legis fidei? Tali autem opere iustificamur.

Ad hæc ergo respondent, dicimus primo. Quod mens Apostoli est. Exclusa est gloria tua per legem fidei. idest per gratiam fidei. Nihil enim ostendit tam euidenter, Iudeorū & Gentium gloriā esse inanem, qui operibus innitebant, sicut fides in Chr̄m Iesum, quam diuina gratia infudit hominum mentibus. Neq; enim fidere in Christum opus esset, quod uidelicet per ipsum essemus iustificandi, si opera nostra sufficerent ad iustificationem. Per legē ergo fidei, gratiam fidei intelligit Apostolus, quæ maximē illuxit orbi, tēpore incarnationis filij Dei, cum conditum est & promulgatum nouum testamentū vel Euāgelium eius, quod supra definiebatur esse diuina potestas, in salutem credentibus. Nemo autem miretur, si gratia uocatur lex, quando quidem plenitudo legis, est gr̄a. Lex ergo illa, non in tabulis conscripta lapideis, sed diffusa in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis, quod de testamento nouo dixit Paulus, Gratia est. Sicut docuit Augustinus. Lex uetus extrinseca data est, qua iniusti terrerētur. Lex noua intrinseca data est, qua iustificantur, iustificantur autem gratia. Nouum er-

go testamentum est ipsa gratia. Id enim quod potissimum est in lege noua, & in quo tota uis eius consistit, quatenus à uetere distinguitur, est gratia spūs sancti, quæ datur per fidem Christi. Vnaqueq; autem res, illud uidetur esse potissimum, quod in ea præcipuū est, quē admodum Philosophi, hominem animam esse dicunt, quod præcipuum in homine anima sit. Principaliter ergo, lex noua si quærat quid nam sit. respō de, gratia Spiritus sancti, quæ dat Christi fidelibus. Ita docuit vos Apostolus. Lex inquit spūs uitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Gratia est, quæ liberat à peccato & à morte. Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. Dicit autem se se per legem liberandum, ergo legem uocat gratiam, & gratiam legem: vt nouū testamentum & legem, & gratiam appellari posse, intelligas. Vetus autem, lex quidem dicitur, sed non gratia, quoniā non dabat gratiam, ideo nō iustificabat. Dices fortē, pugnat ex diametro lex, & gratia. Lex enim terret, gratia allicit. Si itaq; nouū testamentum gratia est, vt reuera est, non potest dici lex. Gloriantur hoc argumento admodum moderni heretici, qui christianam libertatem iactant. O quantis uerbis inculcant, illo uerbo fratī Apostoli nostri. Si spiritu ducimini, iam non estis sub lege. Noluntq; christianis, ideo positā esse legē. At mirum profecto, mirum quō legis appellationem, cōuenire Euangelio tā impudenter negare non uerentur. Esaias enim illud uocauit legem. De fion exhibit lex, & uerbū domini de Hic rusalem. Legē eius insule expectabunt. Quod uaticinium partim præteritis tēporibus adimpletum, nunc quoq; diebus nostris adimpletur, cum plurimæ insulæ nouiter reperta, legem euangelicam Christi Iesu, lubenti animo recipiant, atque receperint. Est & illud. Dñs legis noster, Dominus rex noster, ipse saluabit nos. Benedictionem dabit legislator. Lex domini immaculata conuertens animas, testimonium domini fidei. Legem pone mihi domine, uia iustificationū tuarum. Hæc enim de ue-

Rom. 8.

Gal. 5.

Esa. 2.

Esa. 42.

E a. 33.

Pf. 83.

Psal. 118.

Ibidem.

tere

tere lege intelligi nequaquam possunt. Illud quoq; , quo nihil est manifestius. Dabo legem meam in uisceribus eorū, & in corde eorum scribam eā. Paulus item appellat Euangelium, decretum Dei, legem mandatorum decretis euacuans. Decreta autem principis, leges sunt. Iacobus etiam frater Dni, appellat Euangelium legē. Vocati (inquit) estis in lege perfectæ libertatis. Nō ergo mihi dicas profane. Christiani non sunt sub lege. Lex enim ligat tantum, at iugum præmit. Iugum meū inquit Christus. Verum hoc interest, inter legem illam & Euangelium. Euangelium enim est lex amoris, iugūq; suauē. Verus autem, erat lex timoris, iugumq; importabile. Vtraq; lex ligat, utrumq; iugum præmit. At, dō q̄ suauiter præmit & detinet amor, q̄ grauius utrumq; facit timor. Hinc usurpatum est à sanctis doctoribus, vt hebræi sub lege fuisse dicantur: Christiani in lege. Qui enim est sub lege, seruilitate secundum legem agit. Qui est in lege, liberaliter secundū legem agit. Hinc (vt annotauit Augustinus) laudat psaltes, dicitq; beatum esse illum, cuius uoluntas est in lege Dni. Non dicit sub lege domini. In lege em̄ filij sunt. Sub lege, serui. Iudæi serui erant, quando & Moses dicitur famulus domini. Nos filij sumus, cōformes imagini filij eius. Cum ergo dicis. Fidē distinguit Apostolus, à lege. A lege uetere, concedo. Ergo uult legem fidei non esse legem. Si absolute intelligis legē, consequutio nulla. Gratia enim est gratia & lex, adeo vt non tantum liget, sed vrgeat. Charitas Chri, vrget nos. Inquit Apostolus, & Ioannes. adeo se se uigere sentiebat, vt diceret. Non possumus, quæ audiuius & uidiuius non loqui. Euangelium ergo est lex, & uere lex. Nec Paulus uoluit absolute dicere. Si spiritu ducimini, non estis sub lege. (O harpiæ scripturarum, quousque uos patiar?) non estis sub lege carnis. uult dicere Apostolus, nec sub lege Mosi, sed sub lege Christi, sub Euangelio. Maledictus enim, qui non permanet in sermone eius. Tollitur ergo libertas Christiana inquit ille, immo augetur,

Hier. 31.

Eph. 2.

Lac. 1.

Matt. 11.

Pf. 1.

Ios. 1.

Rom. 7.

2. Cor. 5.

Gal. 5.

Deut. 27.

& statuitur. Vis uidere? Ecce. Liber est, qui sui causa est. Ille ergo liber agit, qui ex seipso agit: Quod autem homo agit, ex habitu suæ naturæ conuenienti, ex seipso agere dicitur, quia habitus inclinatur in modum naturæ. Sicut si habitus esset naturæ repugnans & contrarius, homo non ageret secundum, quod ipse est, sed secundum aliquam corruptionem sibi superuenientem: quia ergo gratia Spiritus sancti est, sicut interior habitus nobis infusus, inclinans nos ad rectē operandum, cum ratio semper depræcetur ad optima suapte natura, facit nos quasi ex nobis ipsis libere operari ea, quæ conueniunt gratiæ, & uitare quæ illi repugnant. Et ita libere agere dicimur, ac si ex nobis ageremus, etiam non acti. Lex ergo noua dicitur lex libertatis hoc modo, quia præcepta, vel affirmantia, uel negantia, facit nos liberē implere, non ad præcauendam pœnæ uitiationem, quemadmodum Iudæi faciebant per legem Moyfi. Cuilibet enim piaculo, & transgressioni propria ultio constituta erat, sed ob amorem & reuerentiam legis latoris Dei ex instinctu interiori gratiæ eius, quæ est tanquam natura, ob id quod per gratiam est reparata natura. Intelligitis, quomodo est lex libertatis, lex christiana? Nō est libertas profana, libertas Christi. O Matheologi, est libertas sancta: liberauit nos à peccato, à demone, à iugo Mosi, à morte. Facit nos seruire Deo libenter. Nunc liberati à peccato, serui autē facti Deo. Iustitiar. Sicut exhibuistis membra uestra, seruire iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibere mēbra uestra, seruire iustitiæ in sanctificationem. Potestatis. Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit. Prælati. Qui uos audit, me audit. Dominis, nō solum bonis & modestis, sed etiam discolis. Cur uero non dicatur lex factorum, sed id potissimum legi antiquæ tribuatur, cum tamen etiam in lege noua sint præcepta ordinantia affectum humanum, atque humanos actus, vt disponamur ad gratiam,

Rom. 6.

Ibidem.

Rom. 13.

Luc. 10.

1. Pet. 2.

vel

Ioan. 6.

Rom. 3.

Rom. 5.

vel ad gratiæ vsum, secundū opera uirtu-
tū. sicut ex Euangelio, & Epistolis liq̄t:
huius in quā rō est, qm̄ in omnibus legi-
bus antiquę præceptis, requirebat opus:
in hac noua, gr̄a plerunq; nō requirit,
nisi voluntas. Virgo in uetere lege, si ēt
inuita corrumpit̄, repudiatur, inquit
D. Hieronymus: in Euāgelio inuita cor-
rupta suscipitur, factum externum op⁹
significat. Euangelium itaq; non debet
dici Lex factorū, sed lex illa. Cur aut̄
lex fidei? Quia primum quod exigitur
est fides, tanq̄ basis totius christiani ēdi-
ficij, vt dicebamus. Illa. n. est potestas,
qua efficiuntur filij Dei, iuxta Ioannē: Et
per fidē maximē distinguitur lex Ch̄i
ab omnibus alijs legibus. Nā nulla alia
lex, tam magna & mirabilia credit, in
captiuitatem redigens intellectū in ob-
sequium Ch̄i, sicut lex n̄ra: quemad-
modum Deum esse trinum & vnū: Vir-
ginem parere, Deū carnē factum. &c.
O quanta fide nobis opus est. Excellit
charitas fidem indubie, dicente Paulo.

Leuit. 21.

Ioan. 1.

2. Cor. 10.

1. Cor. 13

Ibidem.

Ioan. 15.

Deut. 33.

Luc. 12.

Rom. 13.

Gal. 5.

1. Ioan. 3.

opus, non inficior, licet non sit propriē
factū. Est. n. motus animi interior, quo
anima conuertitur in Deum, illique
innititur per Christum Iesum, in quem
toto corde suspenditur.

At nota, quod licet sit opus, tamen di-
stinguitur ab omnibus alijs operibus,
vel internis, quæ actiones, vel externis,
quæ facta dicuntur. Qm̄ non sibi, sed
Deo cui fidit innititur. Nam à solo Deo
per Christum, profitetur nos posse saluari,
& esse saluandos: & contra oēm
rationem & sensum, se se diuine iustitię
subijcit sponte: & in Deum per quē dā
super excessum intrat. Hoc aut̄ de nullo
alio opere dici potest. Alia. n. opera ex-
primunt tantum iustitiā operantis, vt
diligere Deum: Nihil hic de diuina ius-
titiā, vel de Ch̄i merito, sed tantum de
diligente: qui ex hoc quod diligit, bo-
nus esse videt̄, & dicitur. Nam opus bo-
num est, diligere Deū. At cum dicimus
fidere Deo, pium, vel Ch̄o iustificante
impium, ostenditur fidentem inniti tm̄
iustitiā Dei, vel Ch̄i, non proprię, quia
se se credit. Ita iustitiā ergo illa Dei iusti-
ficamur, quam fides significat, & ex-
primit, non iustitiā propria, & ita fidei ius-
tificatio attribuit̄, non quatenus opus
n̄rum est, sed quatenus diuinam iusti-
tiā includit, quæ est obiectum, & ter-
minus illi⁹, sine quo ipsa intelligi neq;
exprimi p̄t. Qui uisionē intelligit, in-
telligit uisibile. Qui fidem in Deū iustifi-
cantem impios, diuinam iustitiam non
propriam, id nullo alio opere intelligi-
tur. Exprimunt enim tm̄ iustitiam ope-
ris. Dixi tantum, quia etiā fides ex-
primit iustitiam operis. Iustum enim est, fi-
dere Deo per Ch̄m. At vltra exprimit
iustitiam Ch̄i, aliter non esset iustū fi-
dere Christo, vt iustificanti. Innititur
aut̄ iustitiā Christi, non proprię. Hinc
ergo iustitiā attribuitur fidei, & tm̄ dici-
tur non esse ex operibus, quoniā fides
magis gratiam exprimit, quā opus, &
iustitiam Dei, quā fidētis. Et qui hoc
arcantum capere potest, magnum ha-
bet aditum, ad diluendas multas dif-
ficultates. Qui ergo potest capere,
capiat.

Matt. 19.

CAPVT QVARTVM.

*Vid ergo dicemus? Abraā
patrem nostrum inuenisse
secundum carnē? Si enim
Abraam ex operibus ius-
tificatus est, habet glo-
riam, sed nō apud Deum.*

Legem naturę nequaquam iustificat
se Gentes, ostensum est primo capite.
Sed nec legem scriptam Moysi, Iudæos
ipso, secundo & tertio. Nunc de lege
inter has media, quam accepit sanctissi-
mus Patriarcha Abraam à Deo glorio-
so, inuicta ratione illud idem vult decla-
rare: vt omnino illud permaneat soli-
dum, & inconcussum, ex operibus cu-
iusuis legis, neminem vnquam iustifica-
tum esse apud Deum, vel iustificandū.
Ita enim fiet, vt incunctanter ab omni-
bus astruatur, ad fidei euangelicę pe-
tram esse recurendum, qua una iusti
fiunt vniuersi homines, & deputan-
tur. Quod unice molitur Apostolus no-
ster. Lex autem, quam medio illo tēpo-
re accepit Abraam, fuit lex circuncisi-
onis. Ostendit itaque ex circuncisione,
ipsum non esse iustificatum corā Deo.
Quo peracto, demum quæ erulis illis Iu-
dæorum uocibus, quæ utilitas circunci-
sionis? Satisfacit, vt nihil eorum quæ
proposita sunt, remaneat indiscussum.
Duo enim petebantur. Quid ergo am-
plius est Iudæo? Aut quæ utilitas circun-
cisionis? R̄ndit hætenus primā quæ-
stionem. Par erat respondere secundā. Vi-
de tu autem, qua arte, quo modo ad hæc
mysteria pertractanda venit: ex his quę
dicta sunt occasionem sumens dicen-
dorum, ne dissuta hæc ipsius tela ui-
deatur. Sententiā uult Paulus. Visum est
spiritui sancto & nobis, hominem ius-
tificari fide, sine operibus legis. Hinc
emergit quæstio opponentis. Iudæi.
*Quid ergo? si hæc est sententia, quam di-
uino afflatus numine (vt ais) protulisti,*

Paulē, dicemus Abraam patrem nostrum,
inuenisse secundum carnem? Id est Abraā
ipsum propter carnis concisionem.
Est enim Secundum, propter), quā
legem accepit à Deo, quid penes diuini-
tatem maiestatem inuenisse dicemus? Ex
ipsa enim sententia sequitur, vt Abraā
ex circuncisione, iustitia quidem &
sanctitate illustris, gloriosusq; deputer̄
apud homines, quoniā obediuit Deo,
vt iustum est, sed non apud Deum. Di-
xisti enim, exclusam esse gloriam facto-
rum omnium coram illo, penes quem em-
opera neminem iustū efficere possunt.
Apud homines ergo, inuenit se se circū-
cidendo, gloriam iustificationis, at corā
diuina maiestate, nihil profusus, quod ta-
men dicere, uidetur piaculum. Habes
igitur hunc in modum, & quæstionem,
& quæstionis responsum. Quæstio
est. Quia uidetur Abraam p̄nes Deū,
nihil habuisse omnino ex circuncisio-
ne. Quod profecto non concederet Iu-
dæus. Ratio quæstionis, est sententia da-
ta. Si enim aliquid inuenit apud Deū,
illud est iustificatio: at sententia lata di-
cit, iustificari apud Deum sine operib⁹,
ergo iustificatio Abrahę ex circūcisione
fuit tantum apud homines, non apud
Deum. Hoc uidetur absurdum.

Potest & alio modo introduci quę-
stio ista. Obiectanti enim Iudæo, legē
destruis Paule per fidem. horrentis vo-
ce responsum est. Absit. Sed legem sta-
tuimus. Ecce ergo noua quæstio. Quo-
modo Abraam itaque pater noster, si le-
gem statuis & confirmas, penes Deum
aliquid inuenit, carnem suam circunci-
dēdo, iuxta diuinam legem? Opus itaq;
legis illius, profuit illi penes diuinam
maiestatem. Quid ergo illud est, quod
inuenit: quod profuit? Et tunc sequitur
responsum. Quod omnino aliquid inue-
nit apud Deum, sed non iustificationē.

Si enim iustificatus est ex operibus legis, certè gloriam habet, sed non apud Deum. Habet autem gloriam apud Deum, ergo nõ iustificatus est ex operibus legis. At mihi placet magis primus modus: vt ex sententia Pauli nasci dicamus, quæstionem illam contradicentis Iudæi, tanquam ducentem ad magnū istud inconueniens: Quod omnino Abraam nihil apud Deū, ex sua ipsius circumcissione inuenerit. Ecce ergo responsio. *Quid enim scriptura dicit? Credit autem Abraam Deo, & imputatum est ipsi ad iustitiam.* Vtique fatemur, (inquit Apostolus) quod ex nostra sententia deducitur, uidelicet Abraam iustificationem non inuenisse apud Deum ex circumcissione. Iustificatio nanque illi contigit ex fide, sicut Moses expressè testatur: Profecto aliquid inuenit Abraam apud Deum ex circumcissione, vt infra dicitur: at illud non est iustificatio. Verum enim est, & tanquam Spūs sancti uerbum accipiendum: quod si ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Gloriam autem habet apud Deum, & magnam gloriam, ergo non ex operibus iustificatus est. Iustificatio itaque opera apud homines, at apud Deum fides vna iustificat. Ecce ergo locus, vbi sumitur distinctio de iustificatione diuina, humanaq; Probat autem hanc secundam iustificationem, uidelicet diuinam esse per fidem sine operibus, humanamq; per opera, ratione ista. *Ei autem qui operatur, merces non imputatur, secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero, qui nõ operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, imputatur fides eius ad iustitiam.* Vide magnam uim huius rationis. Gratuito Dei munere iustificamur apud Deum, non ex debito. Iustificatio enim est per gratiam, vt supra paruit, nõ per merita: at operanti quod datur, dat ex debito: redditur, non donatur. Credenti autem tantum, quod datur, datur ex gratia, ergo iustificatio respondet fidei, non operibus. Si ergo operibus adscribitur iustificatio, de iustificatione apud Deum intelligi non potest: Tãtū ergo apud homines. Propterea peccant homines, cum iustificat aliquem

sine bonis operibus. Vnde ad tales dicitur. Veli qui iustificatis impium pro muneribus: qm̄ non deber ab hominibus aliquis reputari iustus, qui iniusta agit, sed qui iusta. At considerandū est, an sit verum quod dicitur. Ei qui operatur, merces imputatur, non secundum gratiam, sed secundum debitum. Nam merces æternæ uite, redditur operantibus. Voca operarios, & redde illis mercedem: secundum debitum imputatur, nam coronā iustitiæ appellat eam Paulus, atque brauium: Dicitque eam reddendam: quæ omnia citra debiti rationem intelligi non possunt: & tamen adhuc imputatur secundum gratiam. Gratiam pro gratia, inquit Ioannes. hoc est gratia glorificationis, pro gratia iustificationis. Et Paulus. Gratia Dei uita æterna. Ergo non omnino verum videtur, quod illi qui operatur, merces imputetur non secundum gratiam, sed secundum debitum. Secundum debitum utiq; at etiam secundum gratiam. Possimus autem ad hoc multipliciter respondere. Primo quidem, vt dictū Apostoli intelligatur respectu hoīum, non respectu Dei. Nam respectu Dei, etiam merces, quam ipse debet nobis, gratia magis est, quàm merces, quia nõ debet Deus, nisi ex promisso, non ex commissio. Promissio autē facta fuit ex gratia, ideo licet sit ex iustitia persoluenta, non omnino tamen si caput spectes, à gratia est excludenda. Sed respectu hominum, longe aliter res se habet. Ex gratia nanq; non est, sed ex debito, vt militibus reddatur stipendium à Cæsare: laborantibus merces à domino. At non uidetur, quomodo possit applicari dictum illud, si hæc expositio uera est, ad id quod intendit, uidelicet ad probandum opera non iustificare coram Deo. Necessè est enim intelligere, quod si ex operibus legis illius, uidelicet ex circumcissione. (de illa enim est sermo) Abraam iustificatus est, non gratis est iustificatus, sed secundum debitum: quæ operibus responderet merces, & debito etiam apud Deum: Cum ergo id sit impossibile, quæ empium ex debito iustificari, quoniam iustificatio gratuitum Dei donum est, oportet asserere, quod ex fide

Esa. 5.

Matt. 20.

2. Tim. 4.

Ioan. 1.

Rom. 6.

fide citra opera iustificatus est. Dicendum itaq; secundo, quod satis est Apostolo iste sensus. *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, tantum sed & secundum debitum.* Tunc em̄ procedit optimè, quod intendit, iustificatio enim tantum, secundum gratiam obtinetur, quia est mera gratia, ergo non ex operibus. Ex fide itaque iustificatus est pater ille, non ex opere. Et tunc ad difficultatem de uita æterna, patet, quod non est contra Apostolum: Immo pro Apostolo. Nam merces illa, quia redditur secundum opera, non est mera gratia, sed & debitum.

Tertio dici debet. Quod arguit ad hominem. Propositio nanque hæc est à iudæis concessa, contra quos disputat. *Ei qui operatur, merces, imputatur non secundum gratiam, sed secundum debitum, etiam à Deo.* Superba enim Iudæa, gratiam diuinam non agnoscit, quæ pharisaica ambitione elata, plurimum de se ipsa gloriatur: neque vult scire cum omnia etiam fecerit, quæ omnibus legibus præcepta sunt, ex se ipsa, nisi diuina gratia, sua illius opera accepta habere dignetur, se se inutilem adhuc esse Dei ancillam. Dicam tibi ego, quomodo iudæi, diuinam opem commédent in homine, & in bonis operibus hominis. Cum urgentur, quod nimis præsumat, asserentes sine diuina gratia se se posse bene operari. Reprimunt sententiam, corriguntque hunc in modum, eorum superbiam. Aiunt hanc esse diuinam gratiam, quoniam Deus creauit hominem libero præditum voluntatis arbitrio, deditque illi legem plenam bonis, sanctisq; præceptis, quibus docetur quomodum homini sit uiuendum. In eo ergo hominem adiuuat Deus, qd̄ docendo aufert ignorantiam, vt sciat in operibus suis, quid euitare, quid appetere debeat, quo p̄ liberum arbitrium, naturaliter insitum, uiam per legem ostensam ingrediens, continèter iustè, pièq; ex se uiuendo ad beatam vitam peruenire mereat. Quam Iudæorum opinio, imitatus est magna parte Pelagius christianus, heresiarcha, asserens, eum hoī ex Euangelio innotuerit per diuinā gratiam, quid agendum, quidq; cauendū:

& ipse libero sit fultus arbitrio, nullam aliam gratiam esse homini necessariam ad bene uiuendum, qua sustolatur in Deum. Ipse enim ex seipso se se sustollere potest, bene uiuere, surgere cum ceciderit, & mereri, atque demum beari. Quis ergo non uideat, ad hanc impiam sanè opinionem & non ferendam, sequi, quod ei qui operatur, merces imputatur non secundum gratiā ullo modo, sed tantum secundum debitum? Icirco enim orthodoxa fides nostra tenet, vitam æternam gratiam appellari, qm̄ licet operibus reddat, tanquā merces, ipsa tamen opera effectus sunt gratiæ, & à gratia prodeunt. Gratiam autē dicimus, non hoc solum, quod diuino munere creatus est homo cum libero arbitrio, sine quo nec bene uiuitur, nec male, nec id solū quod legē dedit Deus, aut Euangelium, vt Pelagium iudæis cõiugamus, quibus docetur, quemadmodum illi uiuendū sit, sed præter hæc omnia, illud sine quo, & liberum arbitrium inutile est, ad consequendam felicitatem, & doctrina, cum legis, tum Euangelij, litera est occidens, quia reos potius tenet homines præuaticationis, quàm iustificet impios. Quid illud est: Spiritus sanctus, vel donum Spiritus sancti, quo fit in animo nostro delectatio, dilectioque summi illius & incommutabilis boni, quod Deus est. Charitas enim diffunditur per Spiritū sanctum, iuxta Apostolum, in cordibus eorum. Quos Deus præsciuit, vt prædestinaret, prædestinauit, vt uocaret, uocauit, vt iustificaret, iustificauit, vt glorificaret. Hac autem uelut arara data gratuiti muneris inardescimus desiderio inherendi creatori, atque inflammamur, vt uehementer inhiemus, ad participationem illius superam luminis, adeo, vt perseueranter bonis operibus incumbamus. Intelligis nunc diuinam gratiam? Liberum nostrum arbitrium, certe nisi data esset lex, & Euangelium, non posset suis uiribus ad patriam illam peruenire, quoniam lateret ipsum uia ueritatis: at agnita etiam uia, & regula bene uiuendi, nisi bene uiuere delectet,

Rom. 5.

Rom. 9.

et, & ametur, non bene uiuitur, virtus non suspicitur, cœlum non desideratur, terrena hæc non spernuntur, bonum opus non agitur. Vt ergo diligatur, charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, non per liberum arbitrium, quod surgit ex nobis, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et ita opera nostra bona, ex gratia diuina proficiuntur magis, quam ex nobis; merces itaque eorum, magis secundum gratiam imputatur, quam secundum debitum. At secundum iudicium, pelagianamque superbiam, cuius tamen ora impudentia obstruimus, secundum debitum, non secundum gratiam. Ratio ergo hunc in modum robur habet maximum. O Iudæi. Si ex operibus iustificatus est Abraam, secundum debitum itaque iustificatus est, non secundum gratiam. Qui enim bene operatur, remuneratur secundum debitum tantum, vestra ipsorum sententia, non diuina gratia. Quoniam nec opera à gratia Dei prodeunt, sed à vobis tanquam ex uobis: destrue modo consequens, ergo secundum debitum iustificatus est hoc modo. At ex gratia tantum, quilibet iustificatur apud Deum, ergo ex operibus non est iustificatus Abraam, sed ex fide. Quod uero ex gratia tantum, iustificatio hominibus contingat, probat Paulus ex Dauid, ne iudæus tergiversari possit. Vnde subdit. *Sicut & Dauid dicit. Beatitudinem hominis, supple esse, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus.* Hæc est sententia Dauidis. Audi modo uerba. *Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus uir, cui non imputauit dominus peccatum.* Non dicit. Beati in quibus non inuenta sunt iniquitates. Beatus qui peccatum non fecit, sed *Beati quorum remissa sunt iniquitates, quas habet. Beatus, cui non imputauit dominus peccatum.* Quod habet. Non ergo ex nostris operibus bonis, beati sumus, sed ex hoc, quod Deus mala opera nostra gratia sua non imputat, immo gratis tegit, atque remittit. Nullo itaque debito, sed dono Dei tantum, contra vos ò iudæi. Hic est sensus quem colligit Apostolus ex psalmo illo: &

quem Dauid ipse intendit. Propterea est secundus psalmus penitentialis. Quoniam enim in primo, timore & terrore iudicij plorauit. Domine ne in furor tuo arguas me. In hoc secundo de proprijs diffusus meritis, Dei gratiam optat, ut suo dono saluetur: confiditque se gratis posse saluari. Oportet autem immorari super hoc, ne sit uobis occasio erroris. Scio enim ego, quid dicere posset ille, ergo verum est, quod exaggerant uouit Theologi, nihil nobis conferre opera, sed totam rei summam, penes Deum esse, qui quos sibi asciiuit semel, adeo fouet, & protegit arbitraria predestinatione, ut eorum omnia peccata tegat, remittat, faciatque illis cooperari omnia in bonum, flagitia quoque turpissima. Contra uero, quos odio habuit, tanquam tyrannus, omnia eorum facinora examinet, libret, rationem exigat usque ad nouissimum quadrantem: atque demum puniat, & castigat feruerrimè, adeo ut omnia illis uertantur in peccatum, etiam orationes: qui si et cœlum uirtutibus tetigerit, ad extremum diuina ira quasi sterquilinum in fine perdentur. Intelligitis huius negotij mysterium?

Aduertendum itaque, hanc non esse Dauidis mentem, neque Pauli Apostoli, ut cœlestem illam beatitudinem homo ille adipiscatur, qui peccata quidem habet, sed non imputantur illi à Deo. Non potest esse impia magis hæc assertio. Qui bona egerunt, (michi crede, immo non mihi sed Christo,) ibunt in uitam æternam, qui uero mala, in ignem æternum. Ne mihi dicas, bona imputantur ad culpam reprobis, mala ad meritum predestinatis: Antichristiana est hæc doctrina. Sequitur enim ut falsum sit. Qui bona egerint, esse potituros regno, qui mala, esse miltandos supplicio. Dicendum fuerat magis: quibus mala non imputabuntur ad culpam, ibunt in uitam æternam: Quibus bona non imputabuntur ad meritum, ibunt in ignem æternum. Non id dixit ueritas, quæ nec falli ipsa potuit, nec nos fallere, aut deludere uoluit. Sed ait tam aperte, ut gloriæ non patiat. Qui bona egerunt, ibunt in uitam æternam.

Qui

Qui uero mala, in ignem æternum. Beatus itaque erit, qui bona egerit, non cui peccatum non imputabitur. Nemo autem peccatum habebit, cui idem non sit imputandum: Aliter non esset uerum, quod supra docuit Apostolus, redditurum esse Deum unicuique, secundum opera sua. Vis autem uidere, quam clara sit hæc Dauidis sententia? Intuere psalmum illum primum. Beatus uir (inquit) qui non abiit in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentie non sedit. Sed in lege domini meditatur uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet, semper prosperabuntur. O diuinissimum testimonium. O conclusionem sanctissimam, rectè in primo psalmo expressam: pro quisque in foribus intelligat, quæ necessaria sunt, ut ad beatam uitam, quam nemo non appetit, peruenire ualeant uniuersi. Sex (inquit) sunt necessaria. Primum. ab omnibus peccatis operis, cordis, & oris immunem esse. Beatus qui non abiit in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentie non sedit. Ire enim in consilio impiorum, est peccatum operis. Stare in uia peccatorum, cordis. Sedere in cathedra pestilentie, oris. Secundum. Bona uoluntas. Sed in lege domini fuit uoluntas eius. In lege, non sub lege. Qui enim est in lege, secundum legem liberaliter agit: qui sub lege, similiter à lege aguntur. Tertium. Meditatio assidua diuinorum eloquiorum. Et in lege eius, meditabitur die ac nocte. Hoc est sine intermissione, ut inquit Augustinus. Vel in die, in tempore lætitiæ: in nocte, in tribulationibus, ut inquit Hieronymus. Ad uesperum enim demorabitur fletus, & ad matutinum lætitiæ. Quartum. Bona operatio. Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tpe suo. Non solum germen cogitationis, aut florem propositi, foliaque uerborum, iuxta illud. Omnis ar-

bor que non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Quintum. Sermonis ueritas & sanctitas. Et folium eius non defluet, id est non deorsum fluet, nullo casu à ueritate decidens. Sextum. Perseuerantia. Et omnia quæcunque faciet, semper prosperabuntur. Per patientiam scilicet, quæ omnia aduersa, immania, & seua, facilia, iucunda, & grata facere solet, secundum quod dicitur. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij. Pugnat ne ergo secum maximus iste propheta, cum dicit psalmo illo penitentiali, Beatus illi esse, cui non imputat dominus peccatum, quamquam peccata habeat? Certè non pugnat, quoniam spūs sanctus pugnare secum non potest. (Spiritu autem sancto inspirati, sunt loquuti sancti Dei homines) cum psalmos exordiebatur de uera beatitudine, quæ est animarum glorificatio, finis & terminus omnium hominum, loquebatur. Ad quam attingendam, oportet esse immunem à peccatis, & bonis refertum operibus. At psalmo illo, quæ citat Apostolus, de beatitudine quæ est in uia, non terminus: medium non finis, sermo est de iustificatione, non de glorificatione, ut uno uerbo rem aperiam. Cum glorificamur re ipsa, beati sumus: cum iustificamur, spe tantum, sed magna spe: quoniam sumus filij Dei. Si autem filij, & hæredes ipso iure. Distinctio est Apostoli nostri cum dicit, (nescio quodam loco) baptizatis. Spe salui facti estis. Obseruat & hunc loquendi modum saluator noster, ut iustos omnes beatos appellet. Beati pauperes spūs. Beati mites. Beati qui lugent. Beati estis cum maledixerint uobis homines, & persecuti uos fuerint. Loca enim hæc, non alia ratione dicunt nos esse beatos, nisi quia firmam spem consequendam beatitudinis habemus. Si pauperes sumus spiritu. Si lugemus. Si maledicimur propter filium hominis. Sunt enim hæc uirtutes, vel actus supremæ perfectionis huius uitæ, quæ merentur uitam æternam, ac ideo quasi fines nostri, ppea dicuntur beatitudines. De hac ergo beatitudine loquens Psaltes, dicit totam beatitudinem, iustificationem scilicet, (ut Apostolicis

Rom. 2.

Psal. 1.

Pf. 29.

Matt. 3.

Act. 5.

2. Pet. 2.

Rom. 8.

Ibidem.

Matt. 5.

stolicis.

stolicis uerbis utamur, quibus assueuimus) esse ex hoc, quod per diuinā gratiam remittuntur iniquitates, peccata reguntur, scelera non imputantur. Nihil hic de bonis operibus, tantum de non imputatis iniquitatibus. Ne putes tamen, Dauidem contradicere Christo. Beati certe sumus hac beatitudine in spe, iuxta Christi sermonem in monte, etiam ex operibus, ut cum esurimus iustitiam, cum pauperes sumus spū, cum lugemus, & ita ex istis operibus iustificamur, adeo ut beati simus in spe. Quis huic sententiæ audeat refragari? At non esuriremus iustitiam, non esse-mus pauperes spiritu, nisi primū Deus nostra peccata remisisset, aut tegisset. Tolle enim Dei gratiam remittentem, regentem, non imputantem: remittentem originalia, regentem uenialia, non imputantem mortalia: remittentem offensam, regentem maculam, non imputantem reatum, hæc enim tria quodlibet peccatum secum defert: quis est, qui dicere possit sine peccato se esse, & spem habere nisi inanem? Non ergo proprijs operibus vel meritis, sed diuina gratia regente, remittente, non imputante initium habemus nostræ huius beatitudinis. Hoc est, quod toties uestris auribus insonamus, non omnem iustificationem esse sine operibus, sed tantum primam. Ecce ex Christo Iesu, bona opera faciunt homines beatos in spe. At prima radix beatitudinis, prima iustificatio habetur sine operibus, sola Dei gratia, ex Dauid. Et propterea titulus illius psalmi est intellectus Dauid, vel ipsi Dauid intelligentia, aut Eruditio. Ut per illum psalmum intelligamus, gratiam Dei, quam Christiani sumus per lauacrum regenerationis, (ut ait Apostolus,) partam non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos primum, sed secundum suam misericordiam. Et propterea agnoscamus nos esse peccatores, peccata accusemus & reuelemus, ut uelentur, & occultentur à Deo: nobis imputemus, ne imputentur à Deo; puniamus per penitentiam, ut remittantur per gratiam. Adamus enim ille noluit sibi culpam imputare, sed in creatorem refudit dicēs. Mulier quam dedisti mihi sotiā, decepit me.

Ideo & illi, & posteris suis imputauit eam Deus, mortifera damnatione omne hominum genus afficiens. At Publicanus ille, sibi imputabat peccata, cum percussus pectus suam dicebat. Deus propitius esto mihi peccatori: propterea iustificatus à Deo recessit, uelataque in hoc seculo fuerunt peccata eius & remissa, ne reuelarentur in futuro iudicio punienda. Deo namque optimo maximo placet, qui sibi displicet, quoniam cum nos ipsos culpamus, ueriloquium est, cum nos laudare uolumus, mendacium. Veritatem amat Deus, mendacium odit: nemo itaque se ante baptismum demeritis suis, quæ non nisi mala sunt, effert: nemo deinde bonum, quod facit, sibi ipsi, sed diuinæ gratiæ attribuat. Nemo item de peccati impunitate præsumat: nemo quoque accepta gratia in bona operatione pigrescat. Cumulatur enim & augetur bonis operibus beatitudo hæc & iustificatio, habitaque sine eis, deperditur nisi per ea conferatur. Hæc omnia intendit Psaltes in psalmo illo, ut Gregorius annotauit. Et propterea subdidit. Nec est in spiritu eius dolus. In spū enim illius dolus est, qui in nam acceptæ gratiæ suffodit in terram, cum Deus illam dederit, ut negotietur donec ueniat. Est enim infidelis, tanto domino. Unde dicitur. Hortamur vos ne in uacuum gratiam Dei recipiatis. Et iterum. Videte ne quis uestrum desit gratiæ Dei. Sed cur Paulus non adduxit hoc uerbum? Quia Paulus tantum de prima iustificatione, quæ est tota radix beatitudinis loquitur. Illa autem tribus illis uerbis comprehenditur Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus uir, cui non imputauit dominus peccatum. Cauillus ergo iam sublatus est, quo dicebatur. Summam esse in Dei arbitria quorundam prædestinatione. Summa beatitudinis in re, est in operibus. Non enim dat, nisi bonis operarijs uinæ domini: Et summa primæ beatitudinis in spe, uel primæ iustificationis, est in diuina gratia, non imputatæ sine operibus.

Per unicam fidem & sacramentum baptismalium undarū. Quotquot bene operati

operati fuerint, beatitudinis erunt re ipsa compotes. Quotquot crediderint, & baptizati fuerint, iustificabuntur coram Deo, & beatitudinis arram accipient. Non sunt iusti, qui iusta agunt primum coram Deo, sed quibus iniustitiæ non imputantur. Quod uero dicebatur, Prædestinatis peccatum non imputari ad reatum: reprobis bona non ad meritum: ex diametro pugnat cum sanctæ Ecclesiæ ueritate orthodoxa atque catholica: Sed id alibi perscrutabitur. Iam ergo constat, quod non ex operibus, primum iusti sumus, neque glorio si apud Deum. Apud homines autem, secus est, ut supra dicit Paulus, licet nondum sit declaratum. Ab illis enim primum beati reputamur in hac uita, digni felicitate scilicet illa æternæ uitæ, cum uident nos bene operari, colere Deum, honorare parentes, non furari, non occidere. Hæc itaque opera nobis, gloriam hanc pariunt apud homines, ut iudicemur iusti, sancti, amici Dei, & in spe beati, & profecto secundum debitum. Debetur enim gloria uirtutibus tanquam merces. Hinc Romæ templum uirtutis, templumque honoris finitimi erant, ut nemo ad alterum qui non & ad aliud accederet. At Deus primum nos facit sanctos, & iustos, cum nos interius, de nobis ipsis desperantes atque diffidentes propter scelera nostra, in illum unum omnem reijcimus fiduciam: ei omnem ipsius iustitiam futuram toto corde ad scribentes. Et tunc deinde facimus opera iusta & bona. Sicut enim arbor primum est bona, quam fructus bonos producat: Ita homo prius est iustus, quam opera iusta agat. Hominem enim comparari arbori, nemo nescit. Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Non potest arbor bona, fructus malos facere: Neque de ficibus colligunt uuas. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittet. Apud Deum ergo penes quem attendit ordo rerum sicuti est, præcedit iustitia fructus iustitiæ. At homines præ posterum, sequuntur ordinem prioris & posterioris, & posteriora prius intelligunt, ex fructibus cognoscunt arborē.

A fructibus eorum cognoscetis eos. Cum ergo uident nos operari iusta, iustificat nos, id est iudicant nos iustos, & non aliter. Gloria ergo nostra apud homines sanctitatis, & iustitiæ, tota pendet ex operibus. Et propterea falluntur interdum, ut patet, propter opera hypocriticia. Sunt enim opera iusta hypocritarum, ieiunare, flere, genuflectere, sed non iuste facta. Ideo ipsi non sunt iusti, iudicantur tamen iusti, quia factum uident, intentionem facientis non uident. Qui ergo habet gloriam apud Deum, iustus primo est, quam iusta agat. Ipse enim intentionem uidet. Non potest autem opus esse iuste factum, nisi intentio sit recta, & cum intentio est recta, homo iustus est. Intentio autem rectificatur per fidem apud illum, ergo non est iustus homo primum, quia iuste agit, ut dictum est, sed e contra. Quomodo ergo fiet iustus apud Deum? Si debet fieri iustus, oportet quod iniustus sit. Credat ergo, & cognoscat se esse iniustum, iustificandum tamen à Deo sua iustitia tantum, non propria: hac ipsa fide iustificabitur, reputabiturque iustus, & erit gratus Deo, qui primum inimicus habebatur. Tunc deinde faciet opera iusta, quia iam intentio eius est rectificata per fidem. Fide purificans corda eorum, inquit Spiritus sanctus. Nisi autem intentio sit recta, opera non sunt completa iusta. Placebunt ergo opera illa Deo, quia ipse primum placet, qui operatur. Respexit enim Deus ad Abel, & ad munera eius: primum ad Abel, secundo ad munera. Vides itaque magnam vim fidei. Hæc enim fides sola est, quæ dat gloriam Deo. Grandia sibi de diuina magnanimitate pollicens, & cogitans, nempe quod gratis sit iustificatura omnem ipsius impietatem, quod in Dei gloriam cedere nemo nescit. Id enim datur laudi omnium principum, quod nulla alia re ad diuinitatem propius accedere possint, quam ut uelint indulgere. Alia opera præclara & egregia, quæ ex genere bona sunt, gloriosum faciunt hominem, illum laudant, & extollunt, diligere hostes, erogare pauperibus. Laudant eum in portis opera eius.

N At

Bit. ad Rom.

Matt. 7.

Act. 15.

Gen. 4.

Prou. 31.

Luc. 18.

Psal. 31.

2. Cor. 6.

Heb. 12.

Psal. 31.

Ps. 1.

Matt. 7.

Luc. 6.

Matt. 3.

Tii. 3.

Gen. 3.

At fidere Deo, iustificari impios, illustrat, quàm maximè Deum: celebrat. n. & magnificat Deum, qui tam ingentia de Deo, corde concepit, vt credat illum cum immuneris penis obnoxium, immensa sua misericordia, non modo liberandum, sed & iustificandum, atq; demum iustificandum. Et se se deijcit ad ima, arbitrans se indignum venia & remissione esse. Vtiq; cum magis deijcitur, magis extollitur. Gloriosissimum enim est, diuinam gloriam commendare. At id consentaneum est, qd̄ qui Dei gloriam prædicat, sit & ipse gloriosus. Is enim intèdit se omnino inglorium prædicare, & vnice diuinam gloriam sexcentis nominibus celebrare. Ni mirum itaque, si propter hoc, (quod certè non potest esse, nisi animi generosi, & castissima mentis alta charitate redundantis,) is qui credit in Deum iustificantem impios, dās Deo gloriam, gloriam & ipse habet apud Deum. Id em̄ exigit diuina magnificentia. Gloria Regum est donare magna, parua accipere. Gloria hominum apud Reges est, magnis donari muneribus. Peccator ergo, qui Deo fidit, dat gloriam Deo, accipitque gloriam à Deo. Dat gloriam Deo, cum fidit se se ab ipso donadum indulgentia peccatorum. Accipit, cum re ipsa Deus, donat illi peccata omnia sine vilo merito, ipsumque iustificat. At si opera bona præcederent iustificatione, non peccata, non haberet gloriam apud Deum. Non est enim gloria seruo, cū exoluitur illi à rege, quod ipse promeruit, sed cum donatur. Nihil donaret Deus, nisi peccata præcederent. Ergo iustificatus, non haberet gloriam apud Deum: nec Deo etiam esset gloria in iustificatione. Ergo non est gloria Deo, dices, cum coronat nos in regno celorum, nec beati gloriam habent apud Deum cum coronantur. Immo, quoniam si superna gratia in iustificatione, nocentè non præuenisset, nunquam iustitia illū inuenisset quem coronaret innocentè. Cum scriptum sit. Nullus apud te perse innocens est.

Prima ergo iustificatio, quoniam prima est, vt sit gloria Deo, & ei qui iustificatur apud Deum, necesse est, vt fiat

sine bonis operibus præcedentibus, immo cum peccatis præcedentibus, vt sit verè donum.

Sed dices. Cum non iustificatur aliquis sine fide, sequitur, vt iustificatio non sit verè donata, sed comparata. Non ergo est gloria Deo iustificanti, neque iustificato homini apud Deum. Immo, quoniam & ipsa fides, Dei donum est. Item hoc ipsum iustificari per fidem, Dei donum est. Neque enim suapte natura meretur fides iustificationem, sed quia Deo fuit placitum iustificare per fidem. Diuina enim liberalitas de facto disposuit, donum fidei annexum habere donum iustificationis, diuineque filiationis per adoptionem, vt credentes in eum sint diuine naturæ consortes: conformes scilicet imagini filij eius. Potuisset tamen si voluisset, ordinare, vt donum fidei aliud quod aliud præmium haberet. Nulla enim ratio est, neque apparet necessariæ connexionis inter fidem, & iustificationem, vel diuinam filiationem: Et propterea dixit Apostolus. Imputatur fides eius ad iustitiam: non ex natura rei id prouenit, sed ex proposito diuine gratiæ. Sicut dicitur in textu, licet non sit de textu, *Secundum propositum gratiæ Dei*. Omnino ergo in fide glorificatur Deus, qui iustificat, & is qui iustificatur, cum illi peccata sine meritis gratuito Dei munere remittuntur, vel non imputantur. Immo, quod magis est, efficitur Dei filius, iuxta Ioannem. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt. Sed iterum dices. Opus istud credere, iustum est, ergo ex opere iusto iustificatur. Prius ergo opus agimus iustum, quàm iusti simus. Et tunc vltra. Ergo Deus non imputat gratis fidem ad iustitiam, sed verè illa fides imputari debet, quia opus iustum est. At si consideres subtilius, videbis quod non est iste actus fidei formatæ, sed, informis: & ideo non est iustus perfectus, scilicet completus, & verè bonus, licet non iniustus. Est enim actus imperfectus in genere virtutis, qui deinde formatur adueniente gratia: sicut & ipsa fides formatur, & tunc fit credens filius Dei, non antea.

Non

Non enim est filius Dei, per fidem informem, cū sola charitas distinguat filios regni à filijs perditionis, sed fit per fidem formatam. Hoc autem mysterium aliloquus ille Ioannes Euangelista, videtur significasse cum diceret. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Notate verba. Non enim dixit. Quotquot receperunt eum, hi sunt filij Dei: neque, Quotquot credunt in nomine eius, hi sunt filij Dei. Sed quotquot receperunt eum, quotquot crediderunt in nomine eius, dedit eis Christus ut filij Dei efficiantur. Prius ergo credimus in Christum, priusque recepimus Christum fide, fide inquam informi, & tunc datur nobis charitatem, vel gratiam Deum quæ est potestas completa atque perfecta, qua efficiuntur filij Dei per Christum. Qui credit in me, dixit Christus, flumina de ventre eius fluent aqua uiuæ. Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum, inquit Ioannes. Prius ergo credimus, antequam diuinam gratiam recipiamus. Quod & clarius docetur uerbo illo Christi. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, uiuet. De uita enim gratiæ, nedum de uita corporis sermo est. Aliquis ergo credit, & mortuus est per peccatum, uiuet tamen per gratiam. Est enim dispositio ad uitam fides hæc: at uita est gratia. Quod si dicitur. Iustus ex fide uiuit. Si de hac fide informi uis intelligi, dicas, quod est principium uitæ, uti vegetabilis anima: at charitas est uera uita, & completa animæ. Qui non diligit, manet in morte. Si etiam dicitur. Fide purificans corda eorum, intelligo fidem informem, purificare tantum intellectum ab errore, At cum charitas adiungitur, purificat totum cor, totum hominem, intellectum scilicet, & affectum. Charitas enim operit multitudinem peccatorum. Et ita ipsa sola uerè purificat. Mouemur namque per illam ad bona opera, & merita, vt organa Dei electa: Et ita completur diuina filiatio in nobis, iuxta illud. Videte qualem charitatem dedit Deus, vt filij Dei nominemur &

simus. Et illud. Spiritus sanctus reddit testimonium spiritui nostro, quod filij Dei sumus. Omnino ergo est Dei donum, nostra filiatio atque iustificatio, non ex nobis. Propterea Ioannes non dixit. Dedit eis potestatem filios Dei se facere: at filios Dei fieri, vt intelligas, nos tantum recipere iustificationem illam primam, atque diuinam filiationem: licet agamus eliciendo actum illum informem, quo præparamur, (diuina enim gratia, ita disposuit) ad hoc, vt fiamus filij Dei, licet non nisi acti & moti à diuina gratia gratis data, cuius etiam est actus ille primus informis fidei, contra Pelagium, qui initium fidei dixit esse ex nobis. Quid enim habes, quod non accepisti? Vt omnino semper interueniant hæc duo, donum Dei, & voluntarium opus nostrum. Gratia Dei mecum, inquit Apostolus. Verum tamen, nolim ergo intelligas, quod separantur hæc duo secundum tempus, vt uel prius tpe sit opus nrm̄, q̄ donū Dei, vel e cōtra: sed simul tēpore sunt hæc. Diuina enim gratia gratis mouente nos, elicimus actum informem fidei, donatur gratia gratifica, potestatem habemus efficiendi filij Dei, formatur actus, euadimus filij Dei, & iustificati. Prius tamen natura est illa motio diuina, quàm actus informis, & prius actus informis, quàm gratia gratifica infundatur, & quàm simus filij Dei.

Habes ergo Apostolicum sensum. Fides enim informis, est citra gratiam gratificam: præparat namq; animam credentis ad illam, iuxta illud. Præparate corda uestra dño. Præparat autē hunc in modum: quoniam primum anima subdita erat rebus temporalibus per amorem: per fidem hanc incipit tendere in id, quod est supra se, scilicet in Deum. Nam primus motus, quo anima tendit in Deum, est motus fidei, iuxta illud. Accedentem ad Deum oportet credere. Primum ergo erat impura, impuritas enim cuiuslibet rei est ex hoc, quod rebus uilioribus admiscetur. Neque enim argentum impurum dicimus, si auro, sed si plumbo

N 2 sit

1. Ia. 34.

Eph. 2.

Ibidem.

Rom. 8.

Ioan. 7.

Ioan. 11.

Rom. 1.

1. Ioan. 4.
Act. 15.

1. Pet. 4.

1. Ioan. 3.

Ioan. 1.

1. Cor. 4.

1. Cor. 1.

1. Reg. 7.

Heb. 11.

fit admixtum. Auro nanque redditur prætiosius, plumbo indignius. Nimirum itaque, si anima conuersa ad hæc caduca, & corruptibilia impura est, & dicitur. Cum ergo accedit ad dominum, incipit purificari, & placere Deo. Deo autem gratiam gratificam infundente, plene conuertitur ad eum, il lique vnitur: & ipsam ad se trahente. Neque enim aliter hoc fieri posset. Tunc ergo totaliter purificatur. Hinc Carecismus præcedit baptismum, vt significetur, quod præparatio fidei gratiæ baptismalis infusionem antecellit. Semper autem loquimur in adultis, quoniam paruuli non credunt, & tamen gratiam consequuntur, vt piè & uerè tenentur. Quod si dicas. Sine fide impossibile est placere Deo. Fateor. At ipsi fidem infusam habent, & similiter spem, & charitatem: vel in fide Ecclesiæ saluantur. Iam itaque intelligis quomodo gratis iustificamur, vt & hoc pacto possimus illa uerba, *Ei qui operatur, merces imputatur non secundum gratiam, sed secundum meritum, Ei uero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei*, interpretari. Vt sit sensus. Gloria, quam ex operibus bonis habemus apud homines, merces est imputanda secundum debitum, non secundum gratiã. Debent enim qui bene operantur, ab alijs omnibus glorificari. At qui gloriam habet apud Deum, ex hoc solo quod credit, uerbi gratia, quod fiat Dei filius, qui iustificetur, gloria illa nõ debetur ei, sed gratis illi à Deo tribuitur, unde nec nominatur merces, vt uides. Abraam autem hanc gloriam habuit apud Deum, Neque enim dictum est, quod iustitia quam à Deo obtinuit, fuerit merces eius, sed dictum est tantum, quod fides sua imputata est illi ad iustitiam suam coram Deo. Hæc enim omnia gratiam significare uidentur, nõ debitum. Igitur omnino id fuit sola fide factum, sine operibus, quod intendebatur.

Declarandum est autem, particulariter & distinctè illud uerbum. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad in-*

stitionem. Quid enim credidit, propter quod iustus fuerit deputatus coram Deo? Si literam in primis attendas, fuit magna fides Abrahæ, & nunquam satis laudata. Erat enim octuaginta quinque annorum ad minus, senex ille sanctissimus, conquerebatur quod prolem non haberet. Est enim desiderium naturalissimum, quo omnia uiuentia appetunt, facere alterum quale ipsum, ac potissimum homines: quandoquidem filius est quasi una & eadem persona cum patre, iuxta illud. Mortuus est pater, & quasi non sit mortuus; reliquit enim filium similem sibi, dicebatque dolens, ad dñm. Domine, quid dabis mihi? Ego uadam absque liberis ad patres meos, & Damascus iste, filius procuratoris mei Heliezer, erit meus hæres. Adoptabo enim illum in filium, postquam Sarai uxor mea sterilis est. Statim ergo sermo domini factus est ad eum de nocte. Non erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis hæredem. Suspice cælum, (vel deorsum respice, vt habet ueritas hebraica,) & numera stellas si potes: sic erit semè tuum. Credidit autem Abraham Deo, & imputatum est illi ad iustitiam. An non tibi uidet ex hac fide, quod alta mente inniteretur Deo Abraam, credens ipse cum iam decrepita esset ætatis, ex uxor quæ natura sterilis erat, gignere posse filios, sicut stellas cæli? Certe in hac fiducia non nisi diuinæ omnipotentiae innitebatur. O fidem incomparabilem. At si mysteria attendas. Est longe maior fides, & omnem fidem excedit. Illis enim Dei uerbis, promittebatur Abraamo, ex semine eius filiũ Dei incarnandum: atq; diuinum cultum in suo semine intuendum, & multiplicandum. Vitam quoque beatam credentibus donandã, in resurrectione mortuorum, iuxta Apostolũ alludentem cõparationi Dei, & dicentem. Sicut stella differt à stella in claritate, ita erit in resurrectione mortuorum. Cũ itaq; Abraham se se hominione, puluerè, & cinerè semp existimaret, dicens etiã, cũ maximè iustus esset. Loquar ad dñm Deũ meum, cum sim puluis & cinis? Nonne tibi uidet, quod credès hæc oĩno fida in suo semine,

Ecclesiastici. 30.

Gen. 15.

Iac. 2.

Luc. 1.

Ps. 54.

1. Cor. 15.

Gen. 18.

femine, de seipso, & proprijs meritis maxime desperauit, omnemq; fiducia in Deum & gratiã suã collocarit? Hoc ergo imputatum est illi ad iustitiam, quia credidit hæc propter fidem Dei, quam uiolare nemo poterat implenda. Et ita totum adscribebat diuinæ iustitiæ, non suæ, gratiæ Dei non suis meritis. Vnde textus non dicit. Credidit Deo, sed in Deum, quod plus est. Nã credere Deo, est fidem adhibere uerbis eius, vt ueracibus, credere autem in Deum, adiūgit cõfidentiam in Deo. Non solũ ergo credidit uerũ hoc dici à Deo, sed et innixus est Deo, iecit se totum in Deũ, firmissimèq; confidit adimplendum esse, quæ promiserat: reputas Deum iustum esse, ac propterea non uiolaturũ promissã suã, quamuis ipse indignus esset. Et non tantum credidit, sed fecit se credere. Ita enim habet textus. Est nanq; uerbum *hiphil*, quod significatur, quod uoluntarie credidit, non coactè, ut demones, qui cõpulsĩ ex euidetiã miraculorũ, credunt & contremiscunt. Hoc autè est magnũ donum, & excellens uirtus uoluntarie credere. Quod patet per oppositum. Nam Zachariã pater Ioannis Baptistæ, uidit & audiuit angelum loquentem, nec tamen illi credere uoluit, propter quod & mutus effectus est. At Abraam uoluntariè credidit in Deum. modo dicto, illi soli toto corde innixus. Hæc fides ergo Abrahæ, necessaria nobis est, vt de nobis desperantes, spẽ nostram omnino in Deum reijciamus, & uicè fidamus illi, iuxta illud. Facta cogitatum tuũ in domino, & ipse te enutriet. Omnia hæc oportet credere peccatorem, qui uult iustificari à Deo. Primum, se se offendisse Deum peccando. Secundum. Se diuinam gratiam peccato perdidisse. Tertium. Se esse dignũ æterna pœna. Quartum. diuina mĩa, accedente merito Christi Iesu, cum omnibus suis demeritis, se esse iustificandum, & tandem, nisi ipse nouis flagitijs obstiterit, glorificandum. Hæc est perfecta quadratura hominis. Includuntur autem omnia hæc in uerbo illo, *Credenti in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.*

Sed cum istud uerbũ. *Credidit Abraham.*

Bit. ad Rom.

am Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. legat tñ in capite quintodecimo. Nũquid tunc incepit iustus esse, & nunq̃ antea iustus fuit Abrahæ: cum quo locutus fu erat Deus, cui etiã tot magna promiserat? Faciã te crescere in magnã Gentem. Benedicam tibi, Magnificabo nomen tuum. Benedicam benedictibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi. Atq; in te benedicetur oēs cognationes terrę. Et iterum. Leua oculos tuos in directum, & uide à loco in quo nunc es ad Aquilonem, ad Meridiem, ad Orientẽ quoq; & Occidentem, oẽm terram, quam respicis tibi dabo, & semi ni tuo usq; in sempiternũ: faciãq; semen tuum sicut puluerem terrę. Videt omnino quod iustus erat, & Deo gratus. Antè uero leguntur opera Abrahæ, nõ fides, vt pegrinatio. &c. Igit ex operibus iustus fuit, non ex fide tantũ. At non est difficile respondere. Certè em iustus erat, anteq̃ illud legatur. Credidit Abraham Deo. Verum non ex operibus, sed ex fide semper. Vis uidere? Ecce suũ opus, quod gratissimum putas Deo fuisse, peregrinationẽ scilicet. Si peregrinatio fuit grata Deo, hoc ideo fuit, quia ut obediret Deo, lubenti animo peregrinatus est. Melior est enim obedientia, q̃ uictimã. Obedire autem Deo quis potest lubens, nisi Deo credat? Fides enim facit nos Deo credere libèter. Primus nanq; motus animæ in Deũ, fides est, vt diximus. Illa ergo fides eum iustum fecit, nõ opera primum. Quod si expresse non legitur eum credidisse Deo, nisi in capite quintodecimo Geneleos, non te moueat. Tunc enim supernaturale, quid pollicitus fuit illi Deus, & quod omnem illius opinionem excedebat: qm̃ & si primum pollicitus fuerat Deus dare illi semen, vt puluerẽ terrę, tamen credebatur ipse propter peccatũ aliquod, patratũ ab eo in pugna contra Reges, quod tamen ipse ignorabat, (Bonarum enim mentiũ est agnoscere culpã, ubi nõ est culpa.) à diuinis pmisionibus cecidisse. Vt ergo tutius esset, denuo & efficacĩ pmisit illi Deus, quod multiplicaret semè ei, sicut Stellas celi, cõtra oẽm vi celorũ & planetarũ. Vnde hebrei dicunt, eleuatũ fuisse Abraham, vt cognosceret

Gen. 15.

1. Re. 15.

gnosceret virtutes celorum oēs superan-
das esse ab eo in hoc, vt contra eas se-
mē eius multiplicari posset. Nam vbi
nos habemus. Suspice celum, ipse ha-
bent, Deorsum respice: quasi Abraam
esset supra celos, non corpore, sed uir-
tute. Huiusmodi ergo oportuit crede-
re Abraam, ob tam mirabilem partiti-
onem. Propter hoc itaque tanquam, qd
egregium & excellens, quodque vni-
uerso orbi posset esse in exemplum, di-
gnum fuit Abrahæ fidem commemora-
re. Non erat quid magnum antea cre-
dere Deo, qui familiariter illi loqueba-
tur, sed nunc magnum & admirabile
fuit eo reuertente à pugna illa. Inua-
ferat enim eum timor, ne Reges illi po-
tentes exercitu coacto venirent contra
eum, & dominus eum ob peccata sua
permitteret succumbere & eius promi-
siones non implerentur. Sic ergo timē-
ti & dubitanti, apparuit illi Deus. Noli
timere, ego scutum tuum, merces tua,
multa valde. Et ipse adhuc dubius. Do-
mine, quid dabis mihi? Ego vadā absq;
liberis ad patres meos. &c. Non erit hic
heres tuus, sed qui egredietur de utero
tuo, inquit dominus. Tunc post habito
omni timore, credidit Deū gloriosum,
citra sua merita illum iustificasse, & uel
le omnino implere promissā, quæ fece-
rat. Hac fide iustificatus est, cum ipse,
non suæ, sed diuinæ iustitiæ inniteret.
Diffusus de sua iustitia, antea dubitauit
aliquaqualiter peccauit: quod & perfectis
conuenit, vt nemo de se presumat. At
loquenti Deo, & promittenti, firmissi-
mē credidit, se totum iaciens in Deum,
sicut dictum est. Tūc ergo imputatum
est illi ad iustitiam. Ipse adscripsit totū
diuinæ iustitiæ, & Deus largitus est ei
suam iustitiam, vt Abraam daret gloriā
Deo, & Abraam gloriam haberet apud
Deum: non ergo ex operibus, sed ex fi-
de iustificatus est, qui primum à per-
fecta iustitiā cecidisse videbatur, cum
sua opera metiretur, & non diuinam
iustitiam, aut fidelitatem. Addendum
tamen est, quod ipse secundum propo-
situm, ad omnem bonam operationem
quando credidit, paratus erat: quod rei
euentus ostendit: Nam præcipiente Deo

vt circumcideretur omne masculinum,
quamuis ipse senio cōfectus esset, (erat
enim nonaginta annorum,) circumci-
sionis dolorem non horruit, quo Deo
optimo maximo, cui corde crediderat,
re, ipsa pareret. Cum etiam filium illum
quem unigenitum vnice diligebat, tan-
quam pignus uitæ suæ, iuberet Deus
immolandum, nō remoratus est. Quid
opus esset facto, non consuluit, se se af-
fligens & macerās cogitationibus, sed
illico parere decreuit, & immolare Isaac,
immolassetq; durior in filium effectus,
quā patrem decere uideatur, ni Deus
tandem per angelum, illum iam manū
extendentem, ab opere retraxisset. Qui-
bus operibus deinde partis, cum ipse
primum ex fide ad operandum parata,
operibusq; iustus esset corā Deo, fides
atq; iustitia consummata est, ex fructu fru-
ctibus fidem sequentibus. Vnde Iacobus
inquit. Vis autem scire, o homo
inanis, quoniā fides sine operibus (sup-
ple sequentibus) mortua est? Abraam
pater noster, nonne ex operibus iustifi-
catus est, offerens Isaac filium suum su-
per altare? Vides quoniam fides coope-
ratur operibus illius, & ex operib;
fides cōsummata est, & suppleta est scri-
ptura dicens. Credidit Abraam Deo, &
imputatum est illi ad iustitiam, & ami-
cus Dei appellatus est: Videtis quoniā
ex operibus iustificatur homo, & non
ex fide tantum? O sententiam auream.
Non pugnat, non pugnat cū Paulo Iac-
obus, sed Paulū declarat Iacobus. Hic
enim locus vn^o est, ex illis difficillimis,
quos indocti & instabiles iuxta Petri te-
stimonium, deprauant in eorum perdi-
tionem. Vnde & vsque ad Apostolorū
tempora, excitauit magnas tragedias lo-
cus iste. Oportuit ergo illum declarari,
spū sancto suggerente, hanc provinciā
suscepit Iacobus. Ecce ergo declaratio.
Nisi fides habeat propositum operan-
di cum potuerit, non potest iustificare
coram Deo, nec dare uitam animæ: cū
etiam potuerit, nisi actu operetur, non
iustificat. Signum est enim euidentissi-
mum, si non operatur, quod non habet
charitatem comitem. Nā charitas otia-
ri nescit, nec potest: si autem non habet
charitatem, qui credit, quantumuis om-
nem

nem fidem habeat, mortuus est morte
spiritali. Translati sumus de morte ad
vitam, quia diligimus, inquit Ioannes.

1. Ioh. 3. Si habuero omnem fidem, charitatem
uero nō habeam, nihil sum, inquit Pau-
lus. Apostolus ergo noster dicit, fide
Abraam iustificatum fuisse sine operi-
bus, præcedentibus fidem, qualia fue-
runt, peregrinatio illa, uictoria regum.
His em̄ operibus, iustificatus fuit apud
homines, quoniam cum opera ex gene-
re bona essent, illum reputabant iusti,
sanctum, & pium: At coram Deo, nō ex
illis primum erat pius & sanctus, vel iu-
stus, neque gratus in ordine ad aternā
vitam, quoniam cum fides sit illa quæ
dirigat intentionem, vt propter Deum
cuncta, quæ facimus agamus, nisi ipse
se credidisset ante, rectam habere inten-
tionem nō potuisset, vt propter Deum
omnia illa ageret. Deo ergo spectanti
intentionem magis, quā facta, nō pla-
cuisset Abraam. At cum primum credi-
dit, credendoque fuit dispositus & pa-
ratus ad operandum, etiam licet tunc
non fuerit exterius operatus, tunc im-
putatum est illi ad iustitiam: & Deus in
eius gratiam illum suscepit. Iacobus au-
tem dicit, ex operibus sequentibus fi-
dē, maximē ex immolatione filij sui su-
per altare, illum fuisse cumulativē iu-
stificatum, nedum coram hominibus,
penes quos magnitudo fidei, & charita-
tis, atque obedientiæ, Abraam fuit ple-
nissimē declarata, sed etiam corā Deo.
Vnde inquit, quod suppleta est scriptu-
ra quæ dicit. Credidit Abraam Deo, &
imputatum est illi ad iustitiam. Quomo-
do suppleta? hunc in modum. Immola-
uit Abraam, hoc est immolare voluit fi-
lium suum super altare, & imputatum
est illi ad maiorem iustitiam. Nam post-
modum iureiurando promisit illi Deus
tāquam amico maximo, & charissimo,
quod antea nequaquā promiserat. Possi-
debit semen tuum, portas inimicorum
suorum, & benedicetur in femine tuo
omnes gentes terræ, quia obedisti uoci
meæ. Audis auctam Abraam gratiam
coram Deo? Iustus erat ex fide, iustifica-
tus est adhuc ex operibus. Vnde & pos-
tea Hebronitæ, vocabant illum nō mo-
do amicum Dei, sed principem Dei:

in dubijsque recurrebant ad illum, tan-
quam ad Deum, vel oraculum Dei.
Sequitur.

Beatitudo ergo hæc in circumcissione, an &
in præputio? Davidis enim auctoritatē
de beatitudine quæ per gratiā, quæ à iusti-
ficatione non differt, applicat pro solu-
da quæstione proposita: Num Abraam
illam adinuenit, ex circumcissione,
an non. Interrogatione autem uti-
tur, vt contra seipos, vel inuiti iudæi,
ore sententiam ferant. Quemadmodū
& Christus in parabola vineæ, cōtra uā-
fros illos phariseos fecisse legitur. Ex-
pleta enim parabola, interrogauit illos. Mat. 20.
Cum uenerit (inquit) dominus vineæ,
quid faciet agricolis illis? Responderūt
enim Malos, male perdet, & uinē suā
locabit alijs agricolis. Vnde demum sal-
uator in eos inuēctus dixit. Auferetur
à uobis regnum Dei, & dabitur gēti fa-
cienti fructus eius. Eadem ergo sapien-
tia utitur Apostolus hoc in loco. Beatos
illos dixit dauidicus psalmistę, Quo-
rum remissa sunt iniquitates, & quorum te-
sta sunt peccata, quibusque flagitia non
imputatur. Dicite quæso, An beatitudo
hæc, conuenit tantum circumcisis, an &
transit in præputios? Circuncisionem
enim pro circumcisis, præputium pro
præputiatis accipitur, vt alibi diximus.
Dicit autem in circumcissionem, an in præ-
putium, accusatiuo casu. Quasi sit sen-
sus. De celo descendit hæc beatitu-
do, descendit ne tantum super circun-
cisionem, an & super præputium? Ne
autem euaderent iudæi: non hic agim⁹
de Dauide, neque de beatitudine, pri-
mus sermo noster fuit de Abraamo, at-
que de iustificatione eius: noli Paule
nos ad Dauidem trahere, nec ad beati-
tudinem, propterea illum se se conuertit
iterum Apostolus, quo eos magis uin-
cat & conuincat. Dicimus enim quod im-
putata est Abrahæ fides ad iustitiā, ex testi-
monio Moyfi. Quomodo ergo imputata est,
cum esset in circumcissione, an in præputio?
Hanc quæstionem propono uobis Iu-
dæi, respondete. Subiungit autem ipse
reponsonem, quā tenentur Iudæi, om-
nes dare, velint, nolint. Non in circun-
cissione, sed in præputio. Nam non est cir-
cuncisus Abraam, nisi postquam natus

est illi Ismael ex Agar, cum esset octoginta sex annorum. Tunc enim primum præceptum habuit circumcissionis. Antequam autem concubuisset cum Agar, vel semel, legimus quod credidit Deo, & imputatum est illi ad iustitiam: præputiatus ergo erat illo tempore: & tamen iustificatus est apud Deum, ergo non est primum iustificatus ex circumcissione, sed circumcisio posterior fuit iustificatione. Gaude. Gaude præputium. In præputio enim primum iustus habitus est sanctissimus ille, patrum omnium pater. Non de circumcissione nata est iustitia, sed de iustitia circumcisio. Non propterea iustus, quia circumcisus, sed propterea circumcisus, quia primum iustus. Quod ergo de ipso, spiritus sancti oraculis modo fratrum est, hoc in omnibus accipiamus: quia fides illa non ei soli profuit, sed omnibus qui credulitatis sue exemplum sequuntur. Nemo ergo iustificatur, ex circumcissione, sed ex fide omnes, & circumcisi & præputiati. Sequitur.

Et signum accepit circumcissionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio. Ne redeant Iudæi ad querelam ueterem. Quæ ergo utilitas circumcissionis? hæc adiecit verba. Non indigebat circumcissione, ut iustificaretur, qui antea iustus erat, quam circumcideretur: sed tam perfecta fuit fides eius in præputio, tam excellens, adeo singularis, & incomparabilis sanctitas, atque iustitia, ut quoniam futura erat omnibus hominibus in exemplar, insigne aliquod mereretur. Res enim magne, insigniter solent fulgere, ut præ cæteris eminere cognoscantur. Vos ergo considerate Iudæi, si fidem Abrahamæ, si iustitiam eius imitamini: Nisi enim hæc adsint, cuius rei signum erit uestra illa carnis circumcisio: nihil erit, quod signetur in signi illo signo: Nonne ergo ridiendum erit perinde ac, si ante fores aliquis circulum teneat, vinum tamen uenale non habeat? Aut si faculum sigillo impræsum ostendet, pecunia tamen nulla intus reposita? Mirum profecto, mirum Alma Roma. Iudæi enim signa quærunt, & tamē hoc admirabile signum non speculatur, sed

velamen positum est supra cor eorum. Nobis, autem agnus ille, qui librū clausum sigillis septem aperuit, signū istud reuelauit. Quod enim signum dari potuit dicite quæso, melius & aptius, quàm circumcisio, ut significaret in primis, ex ipsius femore nasciturum illum, qui ut Deum nobis conciliaret, propriū sanguinem funderet: quemadmodum ille cruorem ex mandato Dei non dubitauit effundere: cum tamen sciret ex ipso circumcissionis opere, nullam sibi iustitiæ afferri utilitatem? Secundo. ut signo euidentissimo ostenderetur omnibus hominibus, quàm iustus esset, & quàm fidelis, qui dolorem maximum sibi cum ferè nonagenarius esset, inferre non ex pauerit: nec credidit esse otiosum, quod à sapientissimo domino iubebatur: sicut & deinde innocentis filij occisionem non horruit, neque existimauit impiam, quam fons præceperat pietatis. Porro immolatio filij, quam parabat, iustitiæ habitæ in præputio fuit augmentum, & consummatio. At circumcisio unice signum fuit, & data in signum, non in augmentum. Hoc enim his uerbis molitur Apostolus. Propterea adueniente Christo, in quem omnes credere debebant, cum amplius exemplaris Abrahamæ non esset ulla necessitas. Quædoquidem uidit omnis caro salutare Dei, post illius innoxiam mortem, & sanguinis effusionem, quo sanguines nostri fetidissimi abluti sunt, signaculum illud abolitum est. O si hæc intelligerent Iudæi: sed, adhuc generatio praua & adultera signum quærunt: & fetidæ circumcissionis adhuc curiosa, non potest intelligere, adueniente re propter quæ signa dantur, cessare signa. Quis id non intelligat. Docti? Felicissima illa beatorum ætate in qua nihil creditur, ut absens, nec speratur aliquid, ut futurum, cessabit fides & spes: succedetque illis visio atque possessio, quarum illa figura erant. Non erit ibi templum, non lampades. Hæc enim omnia interioris cultus Dei signa sunt exteriora. Cum ergo aduenit perfectus cultus interior Dei, cum illum toto corde diligemus, par est, ut hæc omnia cedant, & cedent in rei veritate, iuxta illud. Templum non

2. Cor. 5

Luc. 3.

Matt. 12.

Apoc. 21.

vidi

vidi in ea. Dominus enim omnipotens templum est illius, & lucerna eius est agnus. Quid ergo mirum, si signa illa uetera cessare, & innouata sunt per Christum Iesum, atque mutata in melius: iuxta illud. Innouata signa, immuta mirabilia. Circumcisio, qua præputium carnis abscinditur, mutata est in Baptismum, quo omnes Christo concrucifigimur, & commortificamur, atque conspelimur. Saturnia dies, qua prima creatio, colebatur, in solarem mutatū est, quo efficiuntur noua creatura, quam inchoauit rediuitæ uitæ Christi resurgentis triumphus. Festum Phasc, quo immolabatur agnus, mutatum est in festum passionis Christi Iesu, & resurrectionis. Ille enim est uerus agnus, qui abstulit peccata mundi. Festum Pentecostes, in quo fuit data lex ueteris scripta, in festum Pentecostes, in quo fuit data lex Spiritus ueritatis in cordibus Apostolorum. Festum Neomeniæ, in festum Beatæ Virginis, ipsa est enim illa luna, in qua primum apparuit illuminatio solis per copiam gratiarum. Festum Tubarum, in festa Apostolorum, qui tanquam tubæ impleuerunt omnia euangelio Christi: In omnem terram enim exiit sonus eorum. Festum expiationis, in festa Martyrum & Confessorum, quibus iugiter pro nobis supplicatibus, propitiatur Deus peccatis nostris. Festum tabernaculorum, in festum Dedicationis Ecclesiæ, quæ est tabernaculum Dei. Festum cætes, atque collectæ, in festum omnium Sanctorum. Et breuiter, ut uero uerbo dicam, omnia in melius mutata sunt. Intelligis mysterium? Sed & nunc loquimur tantum de Circumcissione. Euacuata est ergo circumcisio, inquit Paulus. Quoniam nec fuit data, ut res permanens: sed tantum, ut signum aliquod abolendum. Vt autem his uocibus, signū & signaculū. Sensus est. Signū circumcissionis, hoc est circumcissionem, quæ signū est & χαρακτήρ, accepit in signaculū iustitiæ suæ. Apud hoies ergo ex circumcissione carnis iustificatus est Abraham, sed antea iustus erat penes Deum ex fide, cuius iustitiæ ex fide circumcisio in signū fuit. D. d. *Ut sit pater omnium credentium per præputium, ut ex illis imputetur iustitia, & pater circumcissionis, non his qui tantum sunt ex*

Ecclesiastici. 36

Ps. 18.

circumcissione, sed his qui sectantur uestigia fidei, quæ in præputio fuit patris nostri Abraham. Non accipitur, *Ut finaliter, sed consequentiue, quia credidit in præputio, & iustus fuit.* Deinde, signū accepit circumcissionis. Sequitur. *Ut sit pater, & circumcissionis, & præputij.* Notandus est autem modus loquendi. *Credentium per præputium, id est in præputio, vel cum præputio.* Itē primo dicit. *Ut sit pater circumcissionis.* Deinde uertit casum genitiuum in datiuum. *his pater est.* *Qui sectantur uestigia fidei.* Cōsidera autē primum, quid moleatur his uerbis. Dicit non potest, quod insolenter se se efferunt, quod filij sint Abraham Iudæi omnes. Nos inquit patrem habemus *Ioan. 8.* Abraham. Pater noster Abraham est. Semen Abraham sumus. Perbelle confusi sunt semel à Christo Iesu domino nostro. Si filij Abraham estis, opera Abraham facite. Nunc autem queritis me interrogare hominem, qui ueritatem uobis loquitur sum, quam audiui à Deo. Hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris uestri. Vos ex patre diabolo estis. Nunc autē ex dictis audite, quomodo eos deprimit Apostolus. Nolite dicere inter uos, Patrem habemus Abraham: nulla enim ratio est, qua possitis uos ipsi præferri Gentibus ex Abraamo. Abraham pater est æque præputiatorum, & circumcisorum, immo magis præputiatorum. Vis id intelligere Iudæi? Contemplare quæ dicta sunt. Abraham primus fuit, qui Deo perfectè credidit: hinc pater appellatus est omnium credentium. Credidit autem primum in præputio, quàm in circumcissione, igitur primum pater est præputiatorum, quàm circumcisorum. Fortius. Circumcisionem accepit, non ut augmentum, sed ut signum iustitiæ, iustitiæ inquit fidei, quam primum habuit, cum præputiatus esset. Vides ne ergo, quoniam & ipsa circumcisio præputium extollit ex natura rei? Quoniam nihil aliud est, nisi signum iustitiæ habitæ in præputio. Commendat ergo præputium, cum declarat, & significat iustitiam eius. Si ergo est pater circumcisorum, hoc non est ratione circumcissionis carnis tantum, sed ratione fidei habitæ in præputio, quam circumcisio protestatur.

Qui

Qui itaq; circuncisionem quidem in carne gestauerit, at fidem Abrahæ non habuerit, illiusque uestigia perfecta crudelitate non fuerit imitatus, & circuncisione cordis, cuius ipsa signum erat, nequaquam est filius Abrahæ. O rationem admirabilem. Præputiatorum non esset pater, si non crederent, & non essent corde circuncisi, multo minus ergo circuncisorum infidelium pater erit, etiam si milles fuerint carne circuncisi. Utinam Iudæi intelligerent apostolicam sententiam, quam præfert hæc ratio. Ne insolescit iudæi. Antiquius est præputium circuncisionis. Antiquior est fides præputij, fide circuncisionis. Cur ergo præputium à circuncisione despicitur? Si veneranda est circuncisio, quæ iustitiam prædicat & significat, non ne multo magis reuerendum est præputium, quod primum illam obtinuit? Nec tu tamen præputiate Gentilis, te efferas. Non enim à præputio parta est iustitia, sed à fide in præputio. Non propterea pater est præputiatorum Abraham, quia præputium habet, sed quia fidem eius æmulantur. Ambo ergo simul quiescite. Fratres enim estis Iudæi & Ethnici, vnus omnium nostrum pater est, ne itaque seditionem excitatis, dum præputiati circuncisos, circuncisi præputiatos rejciunt. Sed tu erubescere magis superbe Iudæe, qui in primum præputij locum subintroieras olim, & uide ne in secundum locum tua superbia colloceris, & in tuum album præputiatus restituaris. Ne te præputiatus repudiaret, data est tibi circuncisio, ut eandem fidem significares te habere, equam & ipse primum habuit. Cur ergo tu instatus, præputiatus despiceret aude? Deinde dicit.

Non enim per legem promissio ipsi Abrahæ, aut semini eius, ut hæres mundi esset, sed per iustitiam fidei. Varia & multa erant iudaicæ superbiæ latibula: nunc circuncisionem, nunc legem, nunc Abrahæ iustificabant. Nunc etiam promissiones diuinas. Postquam ergo, & circuncisionis gloriam, & legis, & Abrahæ extenuauit, ad promissiones se se conuertit Apostolus. Nobis vnus aiebat iudei, per legem promissus est Dei filius, non

primum Gentibus. Iurandum, quod iurauit ad Abraam patrem nostrum, daturum se nobis, inquit Zacharias. Quid apertius? Moses item. Prophetam suscitabit uobis dominus de medio fratrum uestrorum. Virgo insuper. Suscepit Israel puerum suum. Quod argumentum uultis efficacius Ethnici, pro nostra dignitate, quando ipse Christus Iesus, de quo gloriari, nobis tantum, non uobis fuit repromissus? Ita benedictiones suæ, & gratiæ suæ. Hunc in modum insultabant iudei Gentes in urbe Roma. Hoc ergo destruendum fuit. Inquit ergo Apostolus. Non ita res se habet Iudæi. Omnibus gentibus fuit facta promissio. Vultis uidere? Ecce. Antequam esset data lex Mosi, factæ fuerant promissiones Abrahæ. Immo, & antequam esset data lex circuncisionis ipsi Abrahæ. At leges istæ, vnice distinxerunt iudæos ab Ethnicis. Cum enim nondum esset datum præceptum circuncisionis, & populi essent in præputio, erant Gentes omnes, vnus populus, itaq; absolute omnibus populis fuit facta promissio, non Iudæis unis. Et est fortissima ratio. Si enim Abrahæ factæ essent promissiones tantum post circuncisionem, vel post circuncisionis præceptum, uideretur, quod per circuncisionem, id est ui & merito circuncisionis factæ essent, consequenter Iudæis tantum, qui vni circunciduntur: sed antea valde, illi pollicitationes diuinæ factæ fuerunt: Quod in semine suo benedicerentur vniuersæ cognationes terræ: Et quod omnem terram, semine eius possidere deberet. Ergo hoc est argumentum efficax, quod non fuerunt factæ per circuncisionem, multo minus per legem Mosi, quam antecessit Abraam, & promissio facta Abrahæ, quadringentis & triginta annis, ut inquit Paulus ad Galatas, sed per fidem, quæ imputata est illi ad iustitiam. Hanc autem fidem præputiatus habuit, ergo promissiones factæ sunt omnibus credentibus, etiam præputiatis. Licet enim postquam circuncidit seipsum Abraam, immo postquam voluit filium suum immolare, audierit. In semine tuo benedicetur omnes Gentes: Id tamen etiam logè antea audiuit,

In

In te benedicentur vniuersæ cognationes terræ. Item. Omnem terram quæ conspicis, tibi dabo, & semini tuo usque in sempiternum. Benedicam tibi: magnificabo nomen tuum, etique benedictio. Quod uerbum, non potest intelligi de Abraam, nisi uirtute Christi, qui eu benedictio ipsa omnium Gentium, nedum benedictus, licet sit factus pro nobis maledictus, ut nos de maledicto legis redimeret. Apertissime ergo conuincitur, quod promissiones non sunt factæ per legem: quare nec illis tantum qui sunt in lege, uidelicet Iudæis, sed & omnibus Gentibus, credentibus. Vide autem mirabile Pauli ingenium. Ex hac eadem ratione, qua confutauit Iudæos, probat id quod supra dixit. Gentes esse filios Abrahæ, non minus quam Hæbræos. Et propterea additum est. *Enim in uerbis Apostoli. Non enim per legem promissio.* Insinuatur namque, quod est probatio eius, quod dictum est. Ecce ergo probatio. Promissiones factæ sunt omnibus Gentibus credentibus, sed factæ sunt tantum semini Abrahæ, ergo omnes Gentes credentes, sunt semine Abrahæ, vel filij, non tantum Iudæi. Hoc itaq; in loco, per semine Abrahæ non intelligitur Christus Iesus: nam huic semini facta est promissio. Illud autem semine uidelicet Christus, promissum est mundo, sed illi semini non est facta aliqua promissio. Itē Christus non habuit fidem, qui ab instanti conceptionis fuit semper beatus: & facialiter Deū uidit. Hoc autem semine de quo est sermo, fidem habuit, & per fidem promissum est ei, quod esset hæres mundi. Ergo hoc semen, non est Christus, cum dicitur Abrahæ. In semine tuo, benedicentur omnes Gentes. Cur enim illud semen non potest esse nisi Christus? Ipse namque est qui terræ maledictam benedixit, cum sathanæ captus contriuit. Sicut scriptum est. Semen mulieris conteret caput tuum. Et ita loquitur Apostolus ad Galatas, de semine. At cum dicitur. Omnem terram dabo tibi, & semini tuo. Apostolus, illud uerbum aliò applicat. Vtique etiā potest intelligi de Christo. Sed Paulus diuino ingenio, ad aliud semen trahit, ad semen feminis, ad semen uidelicet

feminatum à Christo Iesu. Quid illud est? Omnes qui in Christum credunt, filij regni: ut ipsemet Christus parabolice loquens quodam loco dixit. Qui seminatur bonum semine, est filius hominis: Bonum uero semen sunt filij regni. Sed tu dices. Illud semen est hæres mundi, solus Christus est heres mundi, ergo, &c. Nego minore. Christus certe fuit hæres mundi, in quantum Deus, suapte natura dominus: in quantum homo constitutus heres, Deo patre dicente. Postula à me Gentes, & dabo tibi hæreditatē tuam, & possessionē tuam terminos terræ. Et Paulus. Quem constituit hæredem vniuersorum. Iudæis quoque. Hic est hæres. Vnde ipse dicebat. Data est mihi omnis potestas, in celo, & in terra. At & omnes credentes in Christum, sunt hæredes mundi, quia sunt filij Dei: Si filij, & hæredes, heredes quidē Dei, coheredes autem Christi. Vnde Paulus constanter dixit. Omnia uestra sunt, siue Paulus, siue Cephas, siue Apollo, siue mundus, siue uita, siue mors, siue presentia, siue futura, omnia uestra sunt, vos autem Christi, Christus autē Dei. Hi itaque semen Abrahæ sunt, iuxta illud Esaiæ. Semen sanctum erit, qui steterit in ea. Et illud. Omnes iusti hæreditabunt terram, & germen plantationis meæ. Et illud Pauli. Non qui filij sunt promissionis estimantur in semine. Et sic habet maximum robur ratio Apostoli contra Iudæos.

Vnum refugium supererat pro iudæis, ut dicerent. Licet Abrahæ fuerint factæ promissiones, cum in præputio esset, & propterea omnibus populis, non modo nobis iudæis, tamen deinde data est circuncisio Abrahæ, data est etiam lex nobis unis, omnibus alijs populis reiectis. In signum quod, promissa illa in nobis tantum adimplenda erant. Idcirco enim uideretur nos uoluisse ab alijs Gentibus, & signaculo carnis, & lege diuina segregare, tanquam adipem à carne: ut intelligeremus nos unos esse, uere Abrahæ filij, & Dei optimi maximi peculium, quibus solis seruata esset hæreditas, quæ indiscriminatim antea promissa fuerat. Aliter enim inaccessum nobis data est lex. Quid enim attulit utilita-

tis,

Matt. 22.

Matt. 23.

Luc. 1.

Deut. 18.

Luc. 1.

Gen. 15. 17

Gal. 3.

Luc. 8.

Ps. 2.

Heb. 1.

Matt. 20.

Matt. 28.

Rom. 8.

1. Cor. 3.

Esa. 6.

Esa. 60.

Rom. 9.

tis, nisi per illam nos soli, promissam filij Dei incarnationem, benedictionem, atque hereditatem vniuersorum obtineamus? Et hoc ergo refugium tollit Paulus. *Si enim, qui ex lege, heredes, exinanita est fides, abolita est promissio.* O fortissimam rationem. Si per legem hereditas, ergo euacuata est fides. Sumitur autem hic fides pro fidelitate, ut supra. Numquid incredulitas, fidem Dei euacuauit: id est fidelitatem. Inferitur ergo hac ratione, quod euacuata est fides, id est fidelitas ipsius Dei: abolita est promissio eius: Non reddit quod promissit, ut uno uerbo rem totam aperiam: deficit a ueritate. Vnum pollicitus est, aliud exequitur, mentitus est ergo Deus. Deducitur manifestissime dupliciter. Primo sic. Promissum Dei est hoc. In te benedicentur omnes Gentes. Sed lex non est data omnibus Gentibus, igitur si per legem obtinetur hac promissio, iam est irrita & inanis diuina legalitas. Non enim benedicentur omnes Gentes, sed tantum iudaei, quibus data est lex. Lex itaque aduersus promissam Dei, quod nefas est. Vnde horrentis voce dixit Apostolus ad Galatas. Lex aduersus promissam Dei? Absit. Quod si dicas pro iudaeis. Gentes indignae fuerunt, in quibus diuina promissio compleretur. Arguo tibi sic. Diuina fidelitas non uiolatur non fra iniustitia & iniquitate, & maxime cum iuramento firmatur, cuiusmodi fuit Abraham promissio toties iterata. cui ad extremum addidit iusiurandum. Per memetipsum iuravi, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti infilio tuo vniuerso propter me. Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas caeli, & velut arenam, quae est in litore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum. Et in semine tuo benedicentur omnes Gentes. Audis iurasse Deum, ut abundantius ostenderet immobilitatem consilij sui, in pollicitationibus? iuxta Paulum ad Hebraeos. Non iurauit autem in ira, ut inficiari possis iurare aliquando Deum, & tamen non sequi ea, quae iuramento promittuntur. Iuxta illud. Iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Iurauit ex animo. Et si maiorem habuisset seipso, per

illum iurasset, quoniam autem maiorem non habuit, per semetipsum iurauit. Omnis enim controuersiae finis, ad confirmationem est iuramentum. Ergo non praenitebit eum, ergo non deficit a promisso. Deficit autem si per legem habetur hereditas. Igitur non per legem hereditas. Secundo sic, & fortius. Deus gloriae hac una ratione dedit Abraham hereditatem, quia promiserat dare, propterea sub iuramento pollicitus fuerat, ut dictum est, quo ipsi Abraham ratum esset, non propter eius opera, sed unice, ut diuina promissio staret, & impleretur, illi dandam esse hereditatem. Vnde & de uobis coestatus est Deus, quod obtinuistis hereditatem, benedictionem scilicet filij Dei, & terram quam possederunt patres uestri, Iudaei, non propter legem, sed unice propter promissiones factas Abraham. Ne dixeris (inquit) in corde tuo, propter iustitias meas introduxit me dominus, ut terram hanc possiderem, sed ut compleret uerbum suum dominus, quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac, & Iacob. Si ergo obtinuistis per legem, omnino abolita est uis promissionis diuinae. Neque enim ui promissionis, sed ui legis, id factum est. Quod tamen Deus unice dixit, & fiendum, & factum esse ui promissionis. Intelligis efficaciam huius rationis? Hanc autem deductionem habetis ex Apostolo ad Galatas. Nam si ex lege hereditas (inquit), iam non ex promissione. Abraham autem per promissionem donauit Deus. Illi ergo uerbo, *Exinanita est fides, primam aptate rationem.* Illi alteri, *Abolita est promissio, secundam.* Oportebat autem respondere rationi Iudeorum, ergo incautum data est lex, nisi per legem obtineamus hereditatem. Respondit Apostolus, interponendo parenthesim hanc. (*Lex enim iram operatur, ubi enim non est, neque praenariatio.*) Respondet autem, & simul respondendo facit nouam rationem ad probandum, quod hereditas nequaquam per legem, sed per fidem Abraham in Christum Iesum obtinetur. Dicis ergo Iudae. Ad quid data est lex? Ecce responso. Lex operatur iram, supplete Dei, id est uindictam.

Breuiter

Breuiter uult dicere, non est data ut faciat bonos & iustos, atque illos premiet vel remuneret hereditate Dei, sed ut puniat malos, & peccantes, eosque priuet hereditate. Id facile sic intelligis. Duae sunt iustitiae partes, declinare a malo, & facere bonum. Lex in hoc differt a fide Abraham, quoniam lex potestatem habet ad malum, ad malum culpae puniendum, ad malum poenae intelligendum: At fides efficit bonum, & iustum, quia ex fide iustificamur, non ex lege. Ex fide etiam salutem aeternam consequimur, ut supra patuit.

Hic autem aduertendum est. Possit enim Iudaeus obijcere. Non est deterioris conditionis lex Mosis, quam omnes leges humanae. Humanæ uero leges, non tantum factae sunt, propter transgressores arcendos, sed etiam propter bonum uirtutis. Ad hoc enim ordinantur leges, ut homines boni fiant, ut ex Ethicis liquet. Ergo & lex Mosis, non tantum iram operatur, puniendo malos, sed etiam ordinatur ad bonum uirtutis. Et confirmatur. Quia hac lege praecipitur, & ut mala cauamus praecipitis negantibus, Non furtum facies. Non adorabis Deos alienos. Non concupisces: Et ut quae bona sunt, agamus, praecipitis affirmatiuis. Diliges dominum Deum tuum. Honora parentes. &c. Quid ergo dicit Paulus, quod lex tantum iram operatur? Propterea dicendum est, quod aliud, est loqui de fine legis, aliud de effectu legis: Finis legis intentionem spectat legis: effectus uero potestatem, & efficaciam eius. Si de fine sit sermo, nulli dubium, quod finis eius est bonum uirtutis, ad quod intendit ducere suis mandatis, & praecipitis. At de effectu, longe aliter se habet res. Praecipere potest, ut boni simus, & praecipit, at non facit, nec facere potest, ut boni simus. Nulla lex scripta id facere potest. Quid dicis de Euangelio? Euangelium non est lex scripta, sed indita. Cum enim dico Euangelium absolutè, (ut alias dixi,) non intelligo mandata Christi, quae in Euangelij continentur, sed gratiam Christi

diffusam in cordibus nostris. Ita accipit Paulus, cum illud interpretatur, quod dixit Hieremias. Dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Epistola estis Christi, ministrata a nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei uiui. Haec autem est gratia Dei, per Iesum Christum. Et per hanc boni sumus atque efficiuntur. Quod si mandata illa scripta intelligis, nec ipsa possunt facere bonum, paria sunt praecipitis Mosis quo ad hoc, nec te fallat opinio. Respectu mali autem, omnis lex scripta habet effectum quem intendit, cum omni potestate, & efficacia. Punire enim malos, & puniendo arcet, ut experientia testatur. Culpa igitur, uel peccatum, seu transgressio est propria materia legis Mosis, uult dicere Paulus, circa quam suum effectum exercet. Videlicet iram, punitionem, uindictam, At super iustificationem, super vitam spiritualem, super hereditatem, non potest suas vires exercere. Praecipit religionis, & pietatis opera, quod pii simus, & religiosi, non facit: Punire tamen eos, qui impij sunt, & irreligiosi. Lapidantur enim, qui sabbatum non sanctificant, qui Deum blasphemant, & huiusmodi. Si dicas, est igitur imperfecta. Concedo. Neminem enim ad perfectum adduxit lex. Deficit a fine. Concedo. Finis legis Christus est. Christus autem non per legem, sed per gratiam. Tota ergo vis legis, est in puniendo. Et hoc est, quod uoluit etiam dicere Paulus ad Galatas, cum ostendit ex promissione, non ex lege haberi hereditatem, obijcit contra se. Quid ergo lex? Respondet, Propter transgressores posita est, hoc est propter transgressores puniendos. Id ergo etiam hic intendit, & non aliud cum dicit, Lex iram operatur. Vnde medium, quo lex mouet, est poena, & terror poenae. Ita enim dicitur. Factae sunt leges, ut earum metu humana coerceantur. Quia autem dicere potuisses. An non etiam poterant peccantes puniri sine hoc, quod daretur lex? Ergo uel haec ratio

Rom. 3.

Gen. 12.

Gal. 3.

Gen. 22.

Hebr. 4.

Ps. 94.

Hebr. 4.

Ps. 30.

Deut. 9.

Leuit. 19.

Deut. 6.

Gal. 3.

Rom. 4.

Hier. 31.

2. Cor. 3.

Rom. 10.

Gal. 3.

Heb. 7.

ratio nulla est, vel incassum data est lex, & superflue, si propter hoc tantum data est. Propterea adiecit Apostolus. *Vbi non est lex, nec prauaricatio.* Et loquitur de lege scripta. Considerandum autem hoc est diligenter. Nam cum lex nature sit in cordibus hominum omnium innata, quod contra eam agitur, etiam si nulla esset vnquam, vel fuisset alia lex, peccatum est. Quid igitur dicit Apostolus. *Vbi non est lex hæc Mosi, non est prauaricatio?* Dices forte, non dicit. Non est peccatum, sed non est prauaricatio: hoc nihil est: si sine hac lege est peccatum, ergo & prauaricatio. Peccatum enim est prauaricatio legis. Immo non est peccatum nisi transgressio legis. Si dicas. *Vbi non est lex scripta, non est prauaricatio huius legis, ridiculus est sensus iste.* Quid ergo dicit tantus Apostolus? Potest respondere, quod in obliuione erat lex nature in magna parte hominum, adeo ut existimarent reprobo sensu, sicut dicebamus primo, bona esse quæ naturaliter mala sunt: propterea talis corruptio correctione indigebat, ut per legem scriptam, peccatum & prauaricationem agnoscerent. Sensus ergo clarus est. *Vbi non est lex, scripta, nec prauaricatio,* non simpliciter, sed apud eos, qui prauaricati sunt, non est prauaricatio, id est non cognoscitur esse prauaricatio. Et ita olim erat, ut peccatores non agnoscerent se esse prauaricatores. Erat certe peccatum & prauaricatio, sed non cognoscebatur, quoniam abolita erat naturalis illa lex, quæ bona & mala cognoscuntur.

Secundo dici potest. *Vbi non est lex, scripta, nec prauaricatio.* Non absolute per rationem factam, sed quo ad multa. Concupiscentia enim lege nature, peccatum non erat, nec agnoscebatur, quæ tamen fomes est & radix omnium peccatorum. Si quidem lege nature, illa tantum peccata dicuntur, quæ alteri nocent, non sibi ipsi: Quod ergo legi nature deerat, suppleuit lex illa.

Tertio. *Vbi non est lex, nec prauaricatio.* Illud proprie est prauaricatio, quod imputatur ad pœnam: & quod imputatur ad pœnam, prauaricatio est. *Vbi autem non est lex, etiam si malum sit, quod*

agitur, non imputatur. Lex enim sola est, quæ imputat ad pœnam, propterea dicitur lex, quia ligat timore pœnæ. Huic astipulatur unum. Scimus enim omnes, quod in locis, seu in actionibus exemptis à lege, etiam si quid agatur, quod non deceat, ad pœnam non imputatur: Vt si in campo flore, quis aliquem percussit. Igitur, *Vbi non est lex, nec prauaricatio.* Ad difficultatem. Ergo in lege nature peccatum erat. Concedo. Cognoscebatur. Iterum concedo. Sed non imputabatur ad pœnam, ad pœnam dico corporalem. Lex enim nature docet, peccatum esse peccatum, & pœna: neque aliam pœnam iudicat infligendam, nisi aliam legem ille comitem addas, quæ ex principijs legis nature conclusiones deducat. Per legem scriptam, imputata sunt peccata ad pœnam, & omnia peccata, ut ex testamento ueteri patet. Ergo tunc primum cepit prauaricatio: antea enim non erant prauaricatores: Propter prauaricatores ergo puniendos, posita est lex illa. Erant peccatores ante illam legem, sed non erant prauaricatores. Peccata non imputabantur ad pœnam, non ergo erant puniendi: sed tunc inceperunt esse obnoxij pœnæ. Sic satisfactum est cauillo iudæorum dicentium. Quid ergo lex? Sunt aliæ causæ, propter quas posita est lex illa, at modo hæc sufficiant. Audite nunc vim rationis Pauli contra Iudæos ex hac responsione. Effectus legis est punire transgressores, uindictamque illis inferre, exheredare, ergo magis conuenit illi, quam hereditatem obtinere. Per legem itaque extrudimur potius à Iudæi, ab hereditate promissa, & pœnas damus, quam ut hæredes efficiamur diuinarum promissionum. Nam transgressores non hereditabunt: solum autem in transgressores lex ipsa efficaciam habet. Igitur quotquot legis efficaciam fidunt, ipso iure maledicti sunt à Deo, & hereditate priuandi, atque priuati. Tantum abest, ut hæredes sint, vel esse possint aliqui, atque benedicti, vel benedicendi per legem. Quicumque enim sunt ex operibus legis, sub maledicto sunt, inquit Apostolus, ad Galatas. Et uoluit dicere: Non qui seruat legem,

Gal. 3.

gem, sed qui fidit efficaciam legis. Patres enim seruabant legem, & tamen maledicti non erant, sed non fidebant efficaciam legis, at promissioni. Et ita fide, & non lege putabant se iustificari atque saluari. Promissioni, promissioni, ergo fidendum est, non item legi. Nam promissionis effectus est heredem constituere eum, cui facta est. Certe enim cui facta est promissio heres efficiet. Legis uero effectus est, punire eum cui dat. Aliud enim facere non potest. Si ergo tu fidis legi, irritam facis diuinam promissionem. Lex autem non irritum facit testamentum domini, neque euacuat promissiones eius, Itaque non est fidendum legi, ut per legem obtineatur, quod promissum est, sed magis per fidem. Ideo concludit Apostolus perficiens rationem. *Propter hoc ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei quod ex lege solum, sed & ei quod est ex fide Abrahamæ.* Cernis pulchram antithesim? Si hæreditas habetur ex lege, irrita fit promissio. Si ex fide impletur firmatur, impletur promissio. Si ex lege, iudæus solus est hæres: si ex fide, omnes gentes: si ex lege, non omne Abrahamæ semen, si ex fide, omne Abrahamæ semen. Si ex lege, non ex gratia, sed ex debito: si ex fide, non ex debito, sed ex gratia. Ex gratia autem & omni semini: Ex lege & extra legem, ut firma sit promissio Dei, hæc implenda fuerant, & ut secundum gratiam, supple tu implerentur. Ergo ex fide omnino, non ex lege. Quam stulti igitur sunt iudæi, qui legi fidunt, nunc intelligere potestis. At nonne stultiores erant Gentiles illi, qui legem cum Euangelio seruandam esse, primis illis temporibus existimabant? O insensati Galate, (merito inquit Paulus) quis uos fascinauit? Difficilius enim est de iniusto facere iustum, quam iustum in iustitia conseruare. Sed de iniustis, Gentiles fiebant iusti sine lege, ex auditu fidei Christi Iesu. Statim enim post Apostolorum prædicationes, descēdebat Spiritus sanctus super credentes in signis uisibilibus, & manifestis: legitur enim. Adhuc loquente Petro, cecidit Spūs sanctus super eos qui audierunt. Et hoc ut fides tunc crederet, & promoueretur. Non debebat

Act. 9.

Gal. 3.

ergo dubium esse, quod si per Spiritum sanctum sola fide, de iniustis sine lege fiebant iusti, sine lege per eundem spiritum, fide possent in iustitia conseruari, atque demum terra uiuentium hereditatem possidere. Hinc Apostolus non ster. Hoc solum à uobis uolo dicere, ex operibus legis spiritum accepistis an ex auditu fidei? Sic stulti estis, ut cum spiritu ceperitis, nunc carne consumemini, id est quærat consumare & proficere iustitiam uestram, carne litera legis, incohatam à Spū sancto in uobis per fidem? Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, hi sunt filij Abrahamæ, non qui ex lege. Et hoc est, quod etiam hic dicit de Abraam. *Ita pater est omnium nostrum, per fidem scilicet.* Et intelligit omnium nostrum, id est omnium nostrum qui christiani sumus, vel Iudæorum, vel Gentium. Vnde istud probat testimonio Dei in libro Geneſeos. *Sicut scriptum est, quia pater multarum Gentium posuit te.* Innuitur enim expresse uerbo isto, quod Deus noluerit intelligere Abraham esse patrem tantum iudæorum, qui sunt vnus populus, & vna Gens, sed etiam Ethnicorum. Immo in sacris literis, per raro iudæi uocantur Gens, vel Gentes. Distinguuntur enim filij Israel, & Gætes, iuxta illud. Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram Gentibus, & regibus, & filiis Israel. Vnde gens comunitate est nomen profanum, atque despectum, quo ipsi appellabant in contumeliam præputiatis. Iuxta illud. Obstupuerunt audientes, quoniam Gætes receperunt gratiam Spūs sancti. Deus itaque benedictus alloquens Abraham, dixit ei. Non ultra uocabitur nomen tuum Abram, sed Abraham, adiecto scilicet uno *hæ*, quia pater multarum Gentium posuit te. Ex ui nominis Abraham, non habetur pater multarum Gentium, sed pater multorum tantum. Inteligitur tamen Gentium, Deo id explicante. Vocaberis Abraham, quia patrem multarum Gentium dedi te, ut habet litera hebraica. Recte autem dicit. Dedi te, ut intelligas, quod ista paternitas non conueniebat Abraham ex natura, sed dei dono. Et propterea dicit, multarum Gentium, non omnium Gentium, ut intelligantur

Gal. 3.

Ibidem.

Gen. 17.

Act. 9.

Act. 10.

Gen. 17.

gantur exclusi filij quos habuit ex concubina, vel ancilla, Ismaelita scilicet, vel Agareni, qui tamen non spurij, sed legitimi filij creduntur Abrahæ, uocari uolunt saraceni: Illorum itaque pater est secundum carnem, at non est pater per fidem, quoniam non credunt in Christum Iesum. Propterea Ismael ex Sara natus est naturaliter: Isaac autem ex Sara modo supernaturali, Deo adiuuante naturam, immo operante contra naturam, quia erat sterilis, & transierat tempus concipiendi quâdo concepit. Erat enim nonagenaria, ut intelligas, qui intellectum fidenon eleuant supra naturam, captiuantes eum in obsequium Christi, non esse uere filios Abrahæ secundum spiritum, sed tantum secundum carnem. Est ergo constitutus pater multarum Gentium secundum spiritum, inquit Apostolus.

Ne autem quispiam statim diceret. Antea promisit Deus eris pater multarum Gentium, nec uocabitur ultra nomen tuum Abram. Cur ergo deinde dicit, Posui, & non ponam? Siquidem factum non erat, sed fiendum ut esset pater multarum Gentium. Fortius. Eo tempore Gentes omnes ferè, idololatria incumbabant. Harum ergo non erat pater Abraham, quia non credebant in Deum, & per multa tempora filij Israel soli, in unum Deum crediderunt. Igitur erat ante, pater illorum: non Ethnicorum. Apostolus noster ut tollat omnia hæc dubia, declarando illud uerbum, Posui, ingreditur altissimū pelagus æternæ cognitionis Dei, & inquit. Quod in speculo æternitatis, Deus omnia, quæ sunt, & quæ non sunt aded nouit, ut prouidere magis, quàm prouidere dicendum sit. Vnde apud illum, tanquam facta habentur, quæ apud homines futura sunt. Cum ergo dicis, Gentes credentes non erant; non erant in rerum natura, sed coram Deo erant. Nihil est futurum Deo, sed cuncta præsentia, & illa non aliter nouit facta, quàm fienda. Hinc in Ecclesiastico legitur. Domino Deo nostro, antequam crearentur, nota sunt omnia, sicut & post perfectum cognoscit omnia. *Vocat ergo ea quæ non sunt, tanquam sint.* Dicit enim ipse per Hiere-

miam. Priusquam te formarem in utero, noui te. Per Esaiam. Prædixi tibi ex tunc, antequam uenirent, nunciaui tibi. In sapientia etiam legimus. Signa & monstrascit antequam fiant, euentus quoque temporum & seculorum. Et in Ecclesiastico. Non est quicquam absconditum ab oculis eius à seculo & usque in seculum respicit. Est & ad hoc ratio fortissima. Nam ita se habet scientia Dei ad scibilia, sicut scibilia ad scientiã nostram: Potest autem esse scibile sine nostra scientia: quadra tura enim circuli scibilis est, sed nõdum scita à nobis, ergo è contra, potest Deus scire, & scit ea, quæ nondum sunt. Gentiles ergo, qui eo tempore non credebant, consequenterque non erant filij Abrahæ, uocat, ac si essent actu filij Abrahæ. Patrem inquit multarum Gentium iam posui te. Erant mortui propter peccatum idololatriæ, at Deus gloriosus habebat eos pro uiuis. Viuificator enim erat eos, immo iam in seipso uiuificauerat. Ipse enim est, qui uiuificat mortuos, dicit Apostolus. Non dicit omnes mortuos, sed indefinitè, mortuos, ut hoc tantum ex his uerbis intelligas, plerisque; nobis esse mortuos, qui tamen Deo uiuunt, quia ipse eos uiuificat. Nouit enim dominus, qui sunt eius. Nõ est autè Deus mortuorum, sed Deus uiuentium. At qui tandem pèreunt, uerè simpliciter mortui sunt, & Deo, & nobis, nec uiuificantur, nec sunt ullo tempore uiuificandi. Non enim Deus est eorum Deus, sed tantum iustorum, eo dicente impijs. Nunquam noui uos. Non omnes itaque Gentes intellige esse uiuificatos à Deo, sed aliquos. Non erant uiuificati pro eo tempore Abrahæ, sed pro tempore conuersionis eorum, quando cum primum lapides essent, in filios Abrahæ suscitati sunt. Istud autem tempus futurum quidem Abrahæ erat, & mudo, at Deo erat præsentissimū. Et propterea Deus non dixit, Ponam, sed iam posui te patrem multarum Gentium. Potius autè dixit. Posui, quam pono, ut intelligeret promissionem illam certissimam esse, & certissimè adimplendam: quoniam est maior certitudo de rebus cum sunt in facto esse, quàm cum sunt in fieri.

Siqui-

Siquidem præteritum non potest non præterijisse.

O si hoc ante oculos poneretur eorū, qui de rerū contingentia disputant, timentque illam tolli diuina pernotione, quæ facile dubia omnia dissoluerent: sed aberrant semper à scopo. Ecce Apostolus noster, quæ diuinè, & quàm profundè loquitur. Scriptum est, quia *Patrem multarum Gentium posui te (ante Deum, cui credidit, qui uiuificat mortuos, & uocat ea quæ non sunt, tanquam sint.)* hoc totum oportet legi per parenthesis. Non intelligit (inquit) absolutè, quod tunc temporis esset positus pater multarum Gentium, sed tantum coram Deo, cui primū crediderat. Deo enim nihil futurum est. Ad argumentum ergo. Gentiles erant mortui. Rñdet. Deo uiuificat mortuos. Si enim potens est de lapidibus suscitare filios Abrahæ, multo magis de mortuis hominibus. Ad secundū. Actū non erant filij Abrahæ, Fateor in seipsis, sed Deo futuri erant. Deus autem uocat ea quæ non sunt, sed futura sunt tanquam sint præsentia, quia est supra omne tempus, & supra differentias temporis. Vis uidere tu doctè huius doctrinæ subtilitatem & ueritatem? attende. Tempus est mensura motus, motum itaque non excedit, siquidem mensura & mensuratum, imparis ambitus esse non possunt. Cum itaque diuina illa maiestas, sit extra omnem motum: Mouet enim omnia, ipsa semper immota. Cum scriptum sit. Apud Deum non est transmutatio, nec uicissitudinis obumbratio, oportet, ut & sit supra omne tempus, & in ea nihil sit temporis. Non diffet autem intelligere Dei, à Deo ipso secundū rem, igitur diuina notio est supra tempus, sicut Deus. Tempori autem, hoc proprium est, ut diuidatur in partes successiuas, quarum una recedente, succedit alia, & una existente, altera expectatur: sicut & motui, qui tempore mensuratur. Esse enim motus, in successione consistit. Ergo si tempus non est in diuinis, non est etiam ista successio, ut una pars sit præterita, & alia futura. Igitur tota simul existit summa illa diuinitas. Hoc dicimus æternitatem Dei, quæ mensura est indiuisibilis esse Dei, secundum

Bit. ad Rom.

se totū simul existentis, ac omnino inuariabilis, & se habet sicut quoddam nunc, non fluens sicut instans temporis, vel mutatum esse in motu, sed sempiternus, & semp præsens, tanquam quid indiuisibile, nullam suscipiens uariationem, vnde diffinitur, Æternitas est interminabilis uitæ tota simul, & perfecta possessio. Sicut ergo esse diuinum, ad esse quod habent omnia alia, comparatur sicut communis causa, & comune exemplar, propter quod omnia dñr esse in Deo, ut in causa, & ut in Idea vel exemplari: Ita diuina æternitas, comparat ad omnia tempora, sicut cõmunis quedam mensura ad proprias rerū mensuras. Propterea, quemadmodū Deus habet & phabet oia esse in seipso, sic æternitas comprehendit omne tempus, & omnes partes temporis in seipso. Hinc sequitur, ut omnia quæ sub aliqua differentia temporis continentur, vel sit præsens, vel præteritum, vel futurum, & ita dicuntur esse in illo tempore, sicut in mensura propria & adequata. Dicuntur etiam esse in æternitate, sicut in mensura inadæquata & excedente. Quæ admodum aqua quæ est in uase, dicitur contineri ab aere vel à celo. Vas. n. est locus proprius, aer vel celū, cõis. Quod autem est in æternitate, præternitè mensurat, sicut quod est in tempore, tempore mensuratur. Ergo cum omnia præterita, præsentia, & futura sint in æternitate, oia æternitate mensurantur. Quia ergo æternitas nõ habet partes sibi succedentes, ut dictū est, sed est tota simul existens, sempiternus, & semper præsens, igitur conuenientissimè tandem dicit, quod omnia sub quacunq; temporis differentia contineantur, uidelicet tam præterita, quàm futura, & presentia, in ipsa æternitate presentia sunt. Igitur Deo & diuino intellectui, cuius mensura propria est æternitas, nihil est præteritum, nihil futurum, sed cuncta simul & æque presentia. *Vocat ergo ea quæ non sunt, tanquam sint.* Quia si non sunt in seipsis, Deo semper sunt presentia: quod exemplo mathematico intelliges. Pone pedem circini in puncto A. & fac circulum, signa puncta in circumferentia circuli: quodlibet punctum circumferentiæ, est semper æque,

æque præfens centro, quod est punctum extra circumferentiam: quoniam centrum semper directè habet æqualem oppositionem ad omnia puncta signata in circumferentia: quod patet, si à centro ad circumferentiam lineæ, protrahantur. Omnes enim æquales sunt, ergo æqualiter respicit omnia puncta. Ita æternitas Dei, extra tempus existens, omnes partes temporis, & omnia quæ aguntur in diuersis temporibus, *Vocat ea quæ non sunt, tanquam sint.* Quia licet non sint in seipsis aliqua, sunt sibi præfentia omnia, non in tempore, sed in æternitate. Vide modo tu errorem communem. Deus (inquiunt) scit me lecturum cras, ergo legam cras. Deus scit me legere, dicendum fuit, & inferendum, ergo lego. *Vocat quæ non sunt, tanquam sint.* Vocat me legentem, non lecturum, si sum lecturus. Vocat me saluatum, non saluandum: si saluabor, illi sum iam saluatus in regno celorum, æque ac prædestinatus, & præcognitus, si saluandus sum. Caue ergo quæso ne dicas. Si Deus scit aliquid, illud erit, sed illud est. Perinde enim res se habet, ac si dicam. Vide reuera Socratem currere. Quid enim habetur ex hoc? Sequitur, ergo Socrates currit, non curret. Si curret, non uideo eum currere, sed si currit. Deus autem videt, intueturque omnia, ergo sunt illi præfentia, non futura. Hinc soluite modo cauillos. Illud quod est præfens, quandiu est præfens, non potest non esse. Omne quod est, quādo est, necesse est esse. Relatum ergo ad diuinam notionem futurum contingens, quoniam illi præfens est, induit necessitatem: At in se, & in ordine ad alia, quibus illud est futurum, remanet contingens, quāuis scientia illa, nec fallitur, nec falli potest. Vis exemplum? Ecce. Video te sedere, certè, ut sedes, & uerè uideo te sedere, pro hoc puncti tempore, quo actu sedes, necessario sedes. At absolutè contingenter sedes. Visus ergo meus non fallitur, uidens contingenter, ut sunt præfentia. Et tamen ex hoc non mouetur, quin illa contingenter eueniāt. Ita Deus infallibiliter videt omnia contingenter, siue quæ nobis sunt præsen-

tia, siue quæ præterita, siue quæ futura, quia ea inspicit esse tunc quando sunt. Ipsi enim semper sunt præfentia omnia. Tamen ex hoc non remouetur, quin contingenter eueniant. Instabis, immo, quia si relatum ad Deum futurum est necessarium, ergo simpliciter necessario eueniet. Id enim quod est tale, relatum ad primam causam, simpliciter est tale. Consequentia nulla. Euentus enim non est, nisi eius, quod futurum est. Id enim quod iam est, non potest amplius euenire: sed uerum est illud euenisse: hoc autem necessarium est, uidelicet quod euenit, euenisse, Agathone dicente. Hoc solo priuatur Deus, ingenita facere, quæ facta sunt. Non dico itaque ego, futurum contingens necessario euenire relatum ad Deum, iam enim futurum esset, contra dicta. Aliud est dicere est necessarium, aliud est dicere necessario eueniet: nec ex primo potest inferri secundum. Vtque est necessarium, quia est præfens, sed non necessario eueniet; quia non eueniet, quia non futurum. Iam euenit, quia præfens, & quia præfens, necessarium est modo dicto. Si instes, ergo simpliciter necessarium. Nego consequentiam. Lapis enim, secundum quod est in mente diuina, immaterialis est, ergo simpliciter immaterialis? ridicula est illatio, ut uides.

At si urgeas. Deus scit me lecturum in tempore, licet sciat me legere in æternitate. Non enim potest negari, Deum scire, quod actus iste legere, qui sibi est præfens, mihi sit futurus cras. Certè enim mihi est futurus. Vel ergo illud esse mihi futurum scit, vel non scit Deus. Si non scit, iam non omnia scibilia scit. Si scit, ergo necessario legam in tempore, aliter falli posset. Et ita generaliter, Deus scit aliquid futurum esse in tempore aliquo, licet illud in æternitate sit sibi præfens, sicut & tempus futurum. Igitur in illo tempore, pro quo scit futurum esse, necessario erit. *Quid dicendum?*

Respondendum est, quod diuina uisio, cum perfectissima sit, omnia & minuta quæque penetrat, ac introspicit: Non modo ergo nouit illud futurum esse in tempore, sed & motum quo futurum est: quia nouit non

modo

modo effectum, sed & causam eius, & modum causalitatis earum, quod necessario futurum est. Ut eclipsis solaris, nouit quod necessario erit, quod contingenter futurum est, nouit quod contingenter erit. Verbi gratia me lecturum cras. Legam itaque ego cras, si Deus nouit me lecturum cras: at contingenter legam, quia Deus nouit duo, me lecturum, & me contingenter lecturum: Et ita potero non legere.

At audio te obstrepere. Illatio hæc est necessaria. Si Deus nouit me lecturum, ergo legam. Sicut ista. Si homo currit, homo mouetur, licet enim hominem currere sit contingens; hominem item moueri motu locali. Dico tamen, posito hoc antecedente homo currit, consequentia est necessaria, homo mouetur. Sed si non esset in potestate hominis, quin curreret, nonne necessario moueretur? Iccirco enim absolutè consequens illud, homo mouetur, contingens est, quia antecedens, homo currit, absolutè contingens est, & ex libera hominis potestate dependet. Cum itaque non sit in potestate hominis, quin Deus noscat me lecturum, sequitur, quod non sit in potestate mea, quin sim lecturus. Necessario ergo legam, absolutè si Deus nouit me lecturum.

Dupliciter possum tibi satisfacere. Primo quidem sic. Verum est quod assumitur, uidelicet, quia curro, ideo moueor. At non est uerum hoc aliud, uidelicet. Quia Deus nouit me lecturum, ideo legam: non est similitudo inter hæc. Hic enim. Si Socrates currit, Socrates mouetur, Antecedens est causa consequentis, non consequens antecedentis. Moueri enim, non infert currere, nisi per accidens. Sed currere per se, infert moueri. At, cum dicis. Si Deus nouit me lecturum, ego legam. Consequens est causa antecedentis. Ideo enim nouit me lecturum, quia legam, non è contra. Et si hic aduertis, tollitur omnis difficultas. Nam, non debet inferri ex scientia Dei, aliquid futurum esse, vel non, sed è conuerso: Ex hoc quod aliquid

erit vel non erit, inferendum est Deum scire, vel non scire, ipsum esse futurum vel non. Si ego legam, sciuit me lecturum, si non legam, sciuit me non lecturum: legam autem ego contingenter si legam. Item non legam contingenter, si non legam. Quodcunque ergo sciat Deus horum, scit semper illud contingenter futurum esse, non necessario, quia de facto ita erit, contingenter scilicet, non necessario. Ne mihi ergo dicas, non est in potestate mea, quin Deus sciat me lecturum cras: certe si nouit, non est in potestate mea, quin sciat in sensu composito. Sed ideo est in potestate mea, quin sciat, quia est in potestate mea legere, & non legere. Si legam. Sciet me legere, si non legam. Sciet me non legere. Et quod hoc capere potest, euasit labyrinthi errorum. Sed mirabere forsitan, quod dicam non esse inferendum, nouit Deus me lecturum, ergo legam? Id sic intellige, non est inferendum à priori, sicut inferitur à priori, quia currit Socrates, mouetur: at à posteriori utique. Sed tunc ruit argumentum, quoniam prius non sumit motum à posteriori, sed è contra. Quia ergo me lecturum esse, prius aliquo modo est, non diuina scientia, (caue,) sed respectu illo quo diuina scientia fert super hunc actum, me lecturum esse. Iccirco à diuina scientia, non sumit necessitatem, cum suapte natura contingens sit. De prædestinatione, longe aliter res se habet, quam de Præscientia. Quia prædestinatio est causa uera, non enim quia erit, ideo prædestinavit, sed è contra, quia prædestinavit Deus hoc futurum esse, ideo erit: & ideo antequam sit, prænoscit illud esse. Intelligis? Et ideo aliter respondi alias de Prædestinatione, sed de Præscientia, hæc est uera, & optima responsio. Facilius tamen & realius, admissio quod & sit causa præscientia: Respondeo ad difficultatem. Cum dicis. Quia nouit me lecturum, legam. Verum est, sed non sufficit hoc, quoniam Deus (ut dixi) nouit, & id quod futurum est, & modum. Addendum igitur est. Eo modo legam, quo modo nouit me lecturum esse: Quia ergo nouit me lecturum contingenter, contingenter legam. Si dicas. Illatio

necessaria est. Concedo. In potestate mea non est antecedens. Iterum Concedo. Ergo nec consequens, concedo: necessario enim legem contingenter, quia Deus nouit me lectum contingenter: Hoc enim totum est antecedens: Deus nouit me lecturum contingenter. Hoc totum ergo debet esse consequens. Ergo legem contingenter. Et ita hoc consequens, non est in potestate mea quin sequatur. Necessario ergo fiet, quod ego legem contingenter, non necessario. Et hic finis esto huius altissimæ, & ultra mundanæ Philosophiæ, quam si uel parum attigisset Romanus ille uester Philosophus & Rector, non in tantam impietatis foueam demersus fuisset. Cum enim timuit, si Deum asseruisset, præscire futura, ne hominis iugulata prorsus fuisset & enecata libertas. Et si prænotionem è medio sustulisset, ne maxima diuinitati irrogaretur iniuria, ut faceret hominem liberum, nec fecit sacrilegum, dicens in corde suo, non est Deus. *ὁ θεός οὐκ ἔστι*. Sequitur post parenthesim. *Quæ scilicet Abram. Contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum Gentium, secundum quod dictum est ei. Sic erit semen tuum.* Et textura patet. Immediate enim ante parenthesim, præmissum fuit dixit se Abrahæ Deum. Patrem multarum Gentium posui te. Abram ergo (inquit Apostolus) cum audiuit diuinum uerbum, adeo se se subiecit Deo, tam firmiter innixus est illi, ut contra omnem spem naturam, in spem gratiæ crediderit. Haud dubiè, quod aliquo tempore actu futurus, esset pater multarum Gentium. Ne autem diceret tu, Ni mirum si credidit id futurum esse, quoniam iam ex Agar genuerat Ismaelem. Illa enim uerba, Posui te patrem multarum Gentium, dicta fuerunt post natiuitatem Ismaelis: Non ergo contra spem naturam credidit, uidentis iam referatum sibi aditum generationis, antequam crederet: propterea ad commendandam Abrahæ fidem, contra spem naturam, Apostolus addit uerbum domini ad Abram, antequam cognouisset Agar. Nondum enim illi in mentem uenerat, coniungi cum ancilla. Id enim illi Sarai uxor eius suggestit:

postmodum uidens quod ipsa non generauerat per decem annos, & cum lamentaretur Abram, Mihi non dedisti, *Gen. 15.* semen domine, & ecce uernaculus iste hæres meus erit, statim sermo domini factus est ad eum, dicens. Non erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de utero tuo ipsum habebis heredem, eduxitque eum foras, & ait. Suspice celum, & numera stellas si potes, & dixit illi. Sic erit seminum tuum. Credidit autem Abram Deo: Non ne ergo contra spem naturam? Ipse enim uerulus erat octuaginta quinque annorum, uxor sterilis: decem annis simul cohabitauerant, nec genuerant liberos. Desperata itaque prorsus erat filiorum conceptio. Ex iuuenula illa Agar, fateor generauit Ismaelem. Potest enim senex ex uirgine iuuenula generare. At Abram totus celestis, & sanctus, nunc cum illo primū loquutus est Deus, non intendebat aliam uxorem accipere præter Sarram, licet deinde non sine numine diuum, acceperit Agar. Ergo omnino illo tempore erat contra spem naturam, quod posset filios gignere ex Sarai uirgine uxore sua, & maximè tot, quot sunt stelle cæli, iuxta diuinum oraculum: & tamen ipse se credit, cum ipse, nec unius filij posset præ esse, per Deum posse esse præ multarum Gentium, iuxta promissionem, fultus spe, quam habuit in diuinam gratiam, fidelitatem, atque omnipotentiam. Hoc est quod Moses ille sapientissimus tetigit, cum dixit. Eduxit eum foras, non modo extra domum, sub diuo ut uideret stellas, quas in domo fortè uidere non poterat, sed extra carnem, extra terminos nature, naturalisque ordinis, extra Astrologiam cælorum, cui incubebat Abrahæ ut inquit Zohar, & dixit ei. Sic erit semen tuum. Sic inquam, id est extra, & contra virtutem naturam, ab influxu celis istis naturalibus superiore, à cælo uidelicet supramundano. Nam illud sic, quod hæbraice dicitur *coh* denotat locum quendam archetypi, unde uenit secunditas filiorum, & locum præcipuè unde uenit Isaac, ut secretioris theologiæ professores dicunt. Et prope ut significaret quod non uirtute cælorum, neque secundum ordinem naturam, sed à gratia dei peculiari manare debebat mira illa Abrahæ fecunditas. Distulit

Distulit Deus dare prolem Sarre, quousque transiret tempus generandi naturalis, adeo ut & illa ad uerbum Angeli dicentis Abrahæ, Reuertens veniam ad te uita comite in tempore isto, & habebit filium Sarra uxor tua, riserit & irriserit, dicens. Postquam consenui, & dominus meus uelutis est, uoluptati operam dabo? Impossibile enim existimabat, quod nihilominus appetebat. Propter quod, & ut incredulam reprehendit eam Angelus dicens Abrahæ. Quare risit uxor tua Sarra, dicens, Nunc uerè paritura sum anus? Nunquid Deo quicquam est difficile: Abram autè uerè, & perfectè credidit diuinæ promissioni, quamuis esset contra naturam, & contra spem naturam: vel ut rectius habet litera græca *περὲς πίδα*, præter spem, non contra: Et ita præter naturam, non contra naturam. Deus enim gloriosus, omnis natura conditor, nihil contra naturam facit. Hoc namque est unicuique natura, quod Deus facit, quoniam omnis natura est in potentia obedienti conditoris. Contra naturam particularem, pleraque fiunt, non modo à Deo, sed à cælo. Omnia enim in tempore tabescunt, Tabes senium, corruptio, defectus omnes sunt contra naturam particularem illius, quod tabescit, uel corrumpitur, senescit, aut deficit. At ea quæ sunt contra naturam particularem, sunt secundum naturam uniuersalem. Quid mirum ergo, si Deus aliqua facit contra naturam cæli, & contra cursum solitum atque uirtutem corporum illorum superiorum? Quæ licet sint naturæ uniuersales, respectu horum inferiorum, Deo tamè collata, naturæ sunt particulares: Quemadmodum, & in prædicatis, Animal quod est uniuersale, collatum ad hominem particulare est collatum ad corpus. Sicut itaque uirtute cæli, fit aliquid contra naturam particularem: Aqua enim ascendit, ne detur uacuum. Ignis quoque, circumrotatur in sphaera sua, & non ascendit. Nec tamè hæc sunt contra naturam simpliciter, quia hæc sunt secundum naturam uniuersalem. Ita uirtute dei, aliquid potest fieri contra naturam particularem, quando scilicet in natura, remanet dispositio contraria, ad effectum quem Deus facit. Ut quando conserua-

uit pueros in camino ignis illesos, cum tamè in igne uirtus comburendi remaneret: Et quando aqua Iordanis stetit, remanente grauitate in ea. Et quando uirgo concepit, & peperit filium. Contra naturam uniuersalem, quæ est ex uirtute cælorum. Ut quod sterilis fecundetur, & pariat, sicut Sarra, & Helisabeth. Non tamen hoc erit contra naturam simpliciter, quia erit secundum naturam uniuersalissimam, quæ consideratur ex ordine Dei, ad omnes creaturas. Omnes enim creaturæ, natura sua obediunt creatori, ut omnino uerum sit semper dictum illud, quod Deus disponit omnia suauiter: est in miraculis, quæ maximè uidentur esse contra naturam. Suauiter enim est unicuique nature, ut de ea fiat, uel in ea, quod Deus uult fieri, non secundum seipsam, sed secundum naturam uniuersalissimam. Sunt ergo supra naturam, & præter naturam, non contra naturam miracula. Supra naturam dicuntur, quæ nullo modo possunt fieri à natura, ut gloria corporum, uita mortuorum. Præter naturam, quæ natura potest, sed non eo modo, ut conuersio aquæ in uinum, & curatio, quæ legitur de Socru Simonis. Deinde dicit.

Et non infirmatus fide, non considerauit corpus suum, mortuum, cum iam fere centum esset annorum, & mortuam uulnam Sarre. Magna proculdubio fides Abrahæ. Credidit primum, quod ex Sarra, quam unam coniugem habebat, nasciturus esset illi filius, cuius demum posteritas multiplicanda esset, tãquam stella cæli & arena maris. Quatuordecim annis dilata est fecunditas Sarre, ita ut ipse iam nonaginta nouem esset annorum, & Sarra nonagenaria, atque uiginti quatuor annis simul habitasset. Facile alius à fide illa prima cecidisset, credidissetque in Ismaele, completum esse diuinum oraculum. Qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis heredem. Et tamen ipse persistit in fide illa firmissimè. Adhuc enim, quamuis iam fere centenarius esset, & desisissent Sarra fieri muliebra, Deo dicente illi, Sarai uxorem tuam non uocabis Sarai, sed Saram. Ex illa enim dabo tibi filium: non noua fide, sed illa

Psal. 3.

Gen. 17.

Dan. 13.

Bit. ad Rom.

O 3

illa

illa eadē qua primū credidit, pro explorato habuit, qđ quāuis ex ancilla genuisset, ex libera geniturus erat. Si illi quādoque ueniebat in mentem, quod virtus generatiua ī eo extincta esset, quod matrici Sarre nulla in esset vis ampli^o cōcipiendi fetus, subito cogitationes haecce, ictu fidei repellebat, diuinę spei anchoram immotus tenens, *non infirmatus*, sed fortis scilicet, & constans, sicut primum in credulitate & in fiducia. Ecce secunda laus fidei Patriarchę. Audi tertiam.

Ad promissionem etiam Dei, non hesitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo plene, edoctus, quod qui promissit, potens est & facere. O fidem incomparabilem. Visitauit dominus Sarram sicut promiserat, concepitque, & peperit filium in senectute sua: uocauitque Abraam nomen eius Isaac. Fructum enim sobolis, quem etas non obtinuerat, fides Abrahę perfecta promeruit. Postquam ergo natus est, & ablactatus, iudebant simul Isaac & Ismael. Indignata Sara dixit Abrahę. Eijce ancillā hęc & filium eius, non enim erit hęc filius ancillę cum filio meo Isaac. Dure accepit Abraam uerbum istud, ut Moses inquit. Tunc Deus ad eum. Ne tibi durum uideatur, quia in Isaac uocabitur tibi semen. Cum autem creuisset, necdum duxisset uxorem, tentauit Deus Abraham. Tolle filium tuum unigenitum quem diligis Isaac, & uade in terram uisionis, atq; eum ibi offeres in holocaustum, super unum mōtium quem monstrauero tibi. Quis hic non cecidisset prorsus à fide? Quis credidisset amplius, quod in Isaac multiplicandū esset semen eius? Siquidem eum iubebat Deus occidi, antequam filium aliquem genuisset. At Abraam, non modo non destitit a fide, immo nec tantillum hesitauit, ut diffideret. Angebatur maximē rationibus naturalibus, cogebatur ferē ad diffidentiam. O quantum laborem sustinuit ad propulsandas diffidentię cogitationes. Nihil enim difficilium mihi crede, quā contra rationē & sensum, in captiuitatem redigere intellectum nostrum ad obsequiū Dei, & credere quod non capis. Multo ita-

que robore fuit illi opus, & animo ualde præpotenti. Robur ergo illi dedit fides magna. Ad firmandum enim cor sincerum, non rationibus committendum est negotium: citissime cadimus, si curiose nostrę fidei rationes indagare uouerimus. Sola fides sufficit citra omnem perscrutationem. Vallum oportet obijcere noxijs cogitationibus, quibus fides deturbatur, & infirmatur. Illa uero magis omnibus argumentis atque demōstrationibus efficax est ad persuadendum. Fides ergo eum confortabat, consolabaturque, & sustentabat. Videbatur diuinę pmissiones ex uno latere defecturæ. Ex alio figebantur altissimas. Dicebat enim intra se, dans gloriam Deo, non sibi, non suis meritis, sed diuinę uirtuti & gratiæ. Deus est qui promissit, mentiri nescit, nec uult, nec potest. Omnino ergo in Isaac uocabitur mihi semen. O si disceptationes cordis Abrahę uidere licuisset. Ratio dicebat. Quomodo multiplicabitur semen tuum in Isaac? Contra. Fides. Apud Deum non est impossibile omne uerbum. Ratio. Tuis demeritis non adimplebitur diuina promissio. Fides. Citra mea merita promissit, citra mea merita adimplebit. Nunquid iniustitia mea legalitatem Dei uiolabit? Ratio. Isaac filios non genuit. Fides. Generabit. Ratio. Sed nunc te illum immolare oportet. Fides. Quid inde? Ratio. Moriētur. Fides. Potens est & illum à mortuis suscitare Deus. O uerē fidelissimum Patriarcham. Vides quomodo dat gloriā Deo, ut ueracissimo & potentissimo Domino. Sola fides in Deum, dat gloriā Deo fratres charissimi, non opera. *Confortatus est.* (inquit) *fide, dans gloriam Deo.* Qui infirmatus est in fide, qui ambigit, qui hesitat, qui non summam habet in Deum fiduciam, tollit quantum in se est diuinam gloriā. Necessē est enim qui diffidit vel tantillum, ideo diffidat, quia non credit Deum esse potentem, vel non sapientem, vel non bonū. Qui nanque credit Deum esse potentissimum, sapientissimū, optimum, impossibile est ut diffidat. Demus, demus quæso gloriā Deo, & non diffidamus. Videte lilia agri quomodo crescunt, nō laborant,

laborant, neque uent. Considerate uolucres, iumenta, dat dominus iumentis escam ipsorum. Ut quid ergo tam anxia sollicitudine turbamini, & non potius Deo fiditis? Scit enim quia his omnibus indigetis; ecce primum. Omnipotens nomen eius, ecce secundum. Adeo amat uos, ut si petieritis aliquid, negare uix possit. Pater amat uos. Et quodcumque petieritis, fiet uobis. Cur ergo diffiditis? Fiditis autem uobis, uestro ingenio, uestris laboribus, uestris diuitijs, gloriā ergo Dei aufertis, & indignē uobis usurpatis. Dicat, dicat unusquisque nostrum, dans gloriā Deo. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Dicat auarus. Regit me negotiatio mea, & nihil mihi deerit. Dicat sapiens. Regit me doctrina mea, & nihil mihi deerit. Dicat Princeps. Regit me potentia mea, & nihil mihi deerit. Nos dantes gloriā Deo dicamus leti. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Ipse enim dominus dicit. Gloriā meam alteri non dabo. Unde maximē exandescit, cum non glorificatur à nobis. Abrahā ergo dedit gloriā Deo, modo declarato, arbitrās quod Isaac moriturus esset, sed diuina uirtute suscitandus. Audi Paulum dicentem ad Hæbræos. Fide obtulit Abraam Isaac, cum tentaretur, & unigenitum offerebat, in quo susceperat promissiones, ad quem dictū est, quia in Isaac uocabitur tibi semen, arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est Deus. Illo itaque loco, declaratur locus iste, ut uides. Ad promissionem Dei, qua dictum est, In Isaac uocabitur tibi semen, *non hesitauit diffidentia*, cum tentantem audisset, Tolle filium, sed confortatus est fide roboratus, sustentatus, & cōfirmatus in pugna cogitationum & disceptationum, dans gloriā Deo, & ut ueraci, & ut omnipotenti, plenē edoctus à fide, non argumētis, quod qui promiserat Deus, poterat promissā adimplere: filium mortuum ab inferis suscitando. Nihil naturę conseruat firma & uera fides, quia in his, quę promittit Deus, agnoscit, quā facile, & quā subito natura omnis suo seruiat creatori. Et hoc est dare gloriā Deo, quod utique fecit Abrahā: ad om-

nipotentis uirtutem atque ueritatem. oculos semper habens perfecta sua fide. Ni mirum ergo, si in exemplar proponitur omnibus fidelibus, tanquā fidelium pater & princeps. Attendite inquit Propheta, ad Abraam patrem uestrum, & ad Sarram quę uos peperit. Ni mirum si & iuxta Paulum, Deus nō confunditur uocari Deus Abraam. Unde & Moyse depræcatur. Recordare domine Abraam serui tui, Isaac & Iacob. Et subditur. Placatus est autem dominus, ne faceret malum. Et intestamēto nouo legimus dixisse Christum de Zachæi domo, in qua hospitio susceptus est. Hodie huic domui salus à Deo facta est, eo quod & ipse sit filius Abrahę. O summam Abrahę dignitatem. Quis nesciat, beatorum loca sinum Abrahę ob tanti patris primam dignitatem uocitari: Quomodo Ecclesia Christi, Ecclesia Petri dicitur ob id quod post Christum, Petrus suę fidei merito, qua confessus est. Tu es Christus filius Dei uiui, in Ecclesia principatur. Tu es Petrus (inquit Christus,) & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Factum est, ut moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahę. Ob id, & in regno cęlorum, primum inter beandos nominabatur Abraham à Christo Iesu. Multi uenient ab Oriente, & Occidente, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cęlorum. Propter quod & Tantalus ille, unum Abraham à longe, quasi insigniore præ ceteris uisidiffertur. Vidit Abraham à longe. Illum quoque unum exorauit supplex, quasi iam illum ceteri omnes ueneraretur, ac milites ducem, illique incunctis deferrent. Rogo te pater Abraham, mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguā meā. Hęc omnia tam magnę & summę, vel primę dignitatis insignia, primat^o fidei obtinuit. Fidem autem unicē habuit de filio Sarre. Eum enim promissionis filium scriptura sacra appellat, non Ismaelem. Naturaliter nanque genitus est Ismael, citra miraculum. A paternitate ergo Abrahę per fidem, excluditur genus Ismaelitarum. Illi enim utiq; secundum carnem sunt filij, at non secundum

dum promissionem. Qui uero ex litera Sarra descendunt, sunt filij promissionis. Hi ergo qui filij promissionis sunt, estimantur in femine. Omnes autem credentes, tales sunt. Credetium ergo omnium est pater Abraham, spiritualis inquam pater, & non modo Iudæorū, qui ex Isaac descendunt secundum carnem. Paternitas Abraham fuit carnalis respectu Isaac, & respectu Messiae, sed respectu aliorū per fidem Messie, est spiritualis. Incipit ergo à carne, & per carnem terminatur in spiritum. Verū, nec à carne incepit, nisi per spūm. Nisi em credidisset, nec Isaac, nec Messias genuisset. Credidit autem ipse, & se futurum esse patrem Isaac, atque Messiae, & per fidem Messiae filij sui secundū carnem, consequenter esse patrem spiritualem omnium credentium in eū. Quoniam uidelicet per fidem, Messias futurus erat pater regeneratione spirituali omnium credentium. Abraham ergo per fidem Messiae genitor, hac ratione dicendus erat pater fidelium omnium, magisq; Gentium, quàm Iudæorum, quia plures ex Gentibus crediderunt, quàm ex Iudæis.

Verum sunt hic duo dubia, quibus probatur, quod non fuerit tantæ constantiæ, & firmitatis in fide, sicut dicitur ab Apostolo. Primum enim, cum Deus dixisset. Suspice cælum, & numera stellas. Sic erit semen tuum, dabo tibi terram istam. & c. Post pauca subditur. At ille ait. Domine Deus, unde scire possum, quod possessurus sim eam? Non ergo perfecte credidit, qui signum quaesivit. Secundo. Cum Deus dixisset illi. Ex Sarra dabo tibi filiū, cui benedicturus sum. Refert Moses. Cecidisse Abraham in faciem suam, risisseque, & dixisse in corde suo. Putas ne centenarius nasceretur filius, & Sarra nonagenaria pariet? Non obstant tamen hæc dubia.

Ad Primum enim respōdetur. Abraham consuluisse semini suo uerbis illis. Timebat enim, ne posteritas eius credere uellet, Deum illi apparuisse, terramque illam in hæreditate semini suo promississe. Pro explorato siquidem habebat, incredulitate quàm maxime

exacerbari Deo. Ita ut sepius, quod gratis donat, auferat ab incredulis. Petijt itaq; signum, non quo ipse, sed quo posteritas ad credendum moueretur: ut sic per fidem terram illam possidere mereatur, alioquin reiicienda nisi credidisset. Propterea, & meruit signum accipere. Respondens enim dominus dixit. Sume vacam triennem, & capram triennem, & arietem annorū trium, turturē quoque & columbam. Descenderūtq; volucres super cadauera, & abigebat eas Abram. Cumq; sol occumberet, sopor irruit super Abrā, et horror magnus, & tenebrosus inuasit eum.

Ad secundum. Irrisit Sarra diuina uerba: ideo increpuit eam Deus. At Abrā risit tantum, non irrisit. Quis non risisset, suscipiens tam insperabile, tanq̄ desideratū nuncium. Nasceretur tibi filius? Risit per gaudium, & adeo placuit diuinæ maiestati risus ille, ut uoluerit à risu nomen imponere filio Isaac: risus enim interpretatur. Verba que corde meditabatur. Putas ne centenarius nasceretur filius? Non huc tendunt, ut ostēdat cogitare Abraham quicquam esse impossibile, vel difficile Deo, sed ut significant, illum non credere, quod uerba Dei intelligantur ut sonant, mysteriū sub illis uerbis latere sibi ipsi persuadebat, propterea secum disputat & confert. Non enim assertiuē dixit, Centenarius nō potest nasci filius, nec nonagenaria parere: Sed putas ne centenarius nasceretur filius, & nonagenaria pariet? Dei donū est istud, excedit oēm naturæ uirtutem: hoc ego munere sum indignus. Quid feci ego, ut centenarius merear à Deo suscipere filios? A seculo nō est auditū. Satis mihi dedisti domine. Tibi gratias ago. Utinam Ismael, uiuat, coram te, id mihi sufficit. Aliud quid intelligitur uerbo tuo pater omnipotēs, ni fallor, quod ego non capio. Ambiguitatem ergo ostendunt uerba illa, circa sensum diuini eloquij: humilitatem quoque Abrahæ, qui cum tantum opus contra naturam esset, se indignum tanto fauore existimabat, non autem incredulitatem. Unde ad tollendam ambiguitatem illam, Deus iterum dixit ei. Verè Sarra uxor tua pariet tibi filium, uocabisque nomen

Gen. 15.

Gen. 17

men eius Isaac. Quo uerbo clare significauit, quod ad literā pro ut sonabant, præcedentia uerba intelligenda erant. Tunc ergo intellexit omnino sensum uerborum hunc esse, quod ex Sarra nasciturus illi erat filius carnalis, idq; fieri dum firmissimè credidit, quamuis obstarent rationes naturales. *Corpus scilicet suū, emortuū, atq; emortua uulua Sarra?* Ad hæc enim tunc non respiciebat, sed tantum ad diuinam potentiā, dans gloriam Deo, ut dixit Apostolus.

Est tamen tertia difficultas. Quomodo Abraham erat emortuus, quo ad uim generandi, cum esset nonaginta nouē annorum, et Sarra nonagenaria. Quādoquidem post mortē Sarra matris Isaac, quæ uixit centum viginti septē annis. (Erat enim Isaac cum mortua est, annorum triginta septem.) Cheturam dixit in uxorem, ex qua sex filios habuit, ut Moses refert. Sed si mysterium illud attendas, innouati, mutatiq; nominis Abraham, intelliges, patriarcham à Deo, sicut in nomine, ita in uirtute renouatum fuisse, iuxta illud. Renouabitur, ut aquila iuuentus tua. Sicut enim Moses diuino fauore conseruatus fuit, ut centesimum & uigesimum agens annum, nec oculos caligantes, nec dentem diminutum senserit, id est non hebetauerit sensus, nec intellectus, neque etiam uirtutis robur defecerit.

Caleb quoque, cum octuagintaquinque annorum esset, pugnabat fortissimè, sicut cum erat quadraginta quinque. Ita Abraham contigit, ut caro eius, & uirtus diuina gratia in senectute reslauerit. Quod & de Sarra creditur, quandoquidem Rex ille Abimelech, in magna senectute illa constitutum, uoluit uxore ducere. Nulla alia ratione (ut puto) nisi quia maxima illius pulchritudine accensus, amore exestuabat. Nemo tamen miretur, quod Abraham vir tantæ sanctitatis, non contentus una uxore, aliam superinduxerit, & denique tertiam. Id enim factum est primo, ut impletur illud, quod dictū ei fuerat. Eris pater multarū Gētiū. Secūdo. Ut celebrius redderet orbi toti miraculū, suę iuuenescētis senectutis. Tertio. Nō sine mysterio an-

Gen. 25.

Ps. 101.

Deut. 25.

Ios. 14.

Gen. 20.

Gen. 17.

cillā illā Agar duxit in uxore. Vnde Paulus dixit. Abraham duos filios habuit, unum ex ancilla, alium ex libera. Sed qui ex ancilla, secundum carnem natus est, quæ sunt per allegoriam dicta. Propterea non desunt, qui hanc Cheturam dicunt fuisse eandem Agar ancillam, ut tantum duas uxores habuisse credatur, iuxta Paulum. Habes ergo & miraculum, & fidem Abraham. Sequitur.

Propterea & imputatum est ipsi ad iustitiam. Illud scilicet credere tantæ fidei, & constantiæ. quod iam tripliciter extulit Apostolus, à tribus quæ diuinæ promissioni obstare uidebantur. Sterilitas seminum. Ibi. *Qui contra spem in spem credidit.* Senectus decrepita ipsius, & Sarra. Ibi. *Et non infirmatus est in fide.* Immolatio Isaac, in quo cōplenda erāt promissa Dei. Ibi. *In promissione etiam Dei non hesitauit diffidentia.* Sed mirū est, dices. Quod Apostolus adiecerit illud uerbum, *Propterea, uel Ideo.* Refertur. n. ad omnia hæc, quæ dicta sunt. Et tamen non propter hæc omnia, imputatum est illi ad iustitiam credere, sed prima uice cum dictū fuisset ei, *Sic erit semen tuum,* subito credenti Abraham, imputatum fuit, hoc est adscriptum ad iustitiā, acceptumque à Deo pro iustitia, ut inde iustus haberetur. Non enim distulit ad hoc extremum Deus, ut imputaret illi ad iustitiā fidem eius, sed cū primū credidit, imputauit illi. At nulla debet esse admiratio, cum dictū sit supra, omnia esse presentia Deo. Quamuis. n. nondū credidisset in seipso his tribus modis, tñ Deo ipsi, oīs fides, quam habiturus erat, presentissima erat, ut illa quā primū exhibuit: ideo ergo imputauit. Vel dici potest, scripturā ibi loqui per anticipationem, quod frequenter facit, & in nouo & in uetere instrumēto. Quā autē intētio Apostoli fuit, (ut in principio huius capituli dicebam⁹,) ex Abrahæ testimonio probare, cū Iudæos, tū Gētiles iustificari ex fide in Chrm Iesum: Nunc qd dictū est de Abraham, applicat ad conclusiōnem que intendit, dicens. *Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quod imputatum est illi, sed & propter nos, quibus imputabitur credentibus.*

Quæcunq;

Rom. 15. Quæcunq; enim scripta sunt, ad nostram consolationem scripta sunt. Non enim ut sciamus tm̄, quales fuerint patres illi, eorū gesta narrant, sed ut nobis omnibus sint exemplo. Tentant, ut se probati, agnoscant iustificantur, ut eorum uestigia subsequamur. Non ergo dictū est à Mose, quod Abraham credidit Deo, & imputatum est illi ad iustitiā, quasi hoc unice cōtigerit Abraham, quod ipsi sola fides sine operibus fuit, imputata ad iustitiā. Pater enim n̄r est Abraham: at quæ de patre legunt, filijs imitanda proponuntur. Ergo cum de illo legatur, quod fides imputata est ad iustitiam, & nobis contendendum est ut credamus, quia certè, & nobis fides imputabitur ad iustitiam, sicut fuit imputata Abraham. Quandoquidem & de alijs legim⁹ filijs Abraham, quod omnes apud Deum, testimonio fidei probati inuenti sunt: sicut ad Hebræos latissimè demonstratur. Propter quod ad Galatas dixit Paulus, quasi locum istum huius Epistolæ enarrans, prouidens scriptura, quia ex fide iustificat Gentes De⁹, prænuñciauit Abraham, quia benedicentur in te omnes Gentes. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fidei Abraham.

Heb. 11.**Gal. 3.**

Declarat autem quid, & in quem credere oporteat. *Credientibus*, (inquit) *in eum qui suscitauit Iesum dominum nostrum à mortuis*. Ecce fides nostra, similis fidei Abraham. Summa fides eius, qua dedit gloriam Deo fuit, cum animosus fact⁹, se se ad immolandum Isaac accingebat, credens quod omnino suscitaturus esset eum Deus à mortuis. Quod ergo Abraham futurum credidit in Isaac, tu completum crede in Christo ipso, cuius ille tipum gessit. Ad exēplar quoq; Christi crede tipo illo, te diuino munere per Christum mortificandum quidē peccato, suscitandum autē Deo sine ullo tuo opere, sola Dei gratia. Hæc uiua fides in Deum, quod sit te suscitaturus, uiuificaturus, iustificaturus, sicut suscitauit, uiuificauitq; Christum pro nobis mortuum, imputabitur ad iustitiā. Vnde aperiens magis hoc mysterium Apostolus, subdit de Iesu Christo.

Qui traditus est propter delicta nostra, & re-

surrexit propter iustitiam nostram.

Mysterium mortis Christi, & resurrectionis, non adducit hic Apostolus, ut intelligas tantum, & credas Christum passum fuisse atq; resurrexisse pro nobis, sed ut intelligas & credas, qd̄ mors illa fuit exemplar nostræ mortis peccatorum, & illa resurrectio, nouitatis nostræ uitæ in Deo, ut ad exemplatum ex exēplari manuducaris. Non itaq; simplex hæc credulitas, hæc nuda, & otiosa animi cogitatio, ad iustificationē nostram coram Deo fat est, ut scilicet credamus Christum mortuum fuisse, p̄ nobis: itemq; resuscitatum, sed istud magis necessarium est, ut intelligamus nos ad rediuiam diuinæ gratiæ vitam peruenire non posse, nisi primum peccatis nostris moriamur, Christus enim mortuus est primum, deinde resurrexit, & propterea hoc intelligentes, fidamus, nos quamuis uiuamus peccato, & mortui simus Deo, mortificandos esse peccato, & resuscitandos Deo, quemadmodum Christum carne mortuum, suscitauit Deus. Hoc est mysteriū fidei, quod baptizāndus intelligere & credere oportet, ut iustificetur coram Deo. Et ad hæc primam iustificationem, nullum aliud opus requiritur, vnice hæc fides imputabitur ad iustitiam, sicut imputata fuit Abraham. Non inde tamen credas, mortem Christi tantum fuisse tipum nostræ mortis peccati. Fuit enim causa mortis peccatorum nostrorum, sicut Propheta cecinerat. Deponet omnes iniquitates nostras, & proiciet in profundum maris peccata nostra. Et Ioānes. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Propterea Paulus. Verbum crucis his, qui salui fiunt, est virtus Dei, virtus autem Dei efficienter operatur, non tantū exēplariter abolitionem peccatorum, salutemq; animarum. Ergo passio Christi in cruce, effecit nostram salutem, aboleuit que peccata n̄ra. Si eam ad diuinitatem Christi conferas, deleuit peccata uerè, efficienter, & principaliter. Ego sum q̄ deleo iniquitates tuas, dicit dñs. Et non est absq; me saluator. Si ad humanitatē, instrumentaliter. Erat nanque humanitas Christi, organum electum spūs sancti, & totius diuinitatis. Organum autē cō-

Mich. 7.**Apoc. 1.****I. Cor. 1.****Esa. 43.****Ibidem.**

iunctum

iunctum, ut brachium, manus: nō separatum, ut baculum, gladius. Hinc scriptū est. Fecit potentiam in brachio suo. Manus tua hæc omnia fecit. Secundū hoc itaq;, potest etiam intelligi uerbū istud, licet magis exemplaritatē, quam causalitatem intēdat Paulus in præsentiarū. *Traditus est propter delicta nostra*. effectualiter abolenda, iuxta Esaïam. Vulneratus est propter iniquitates nostras: attritus est propter scelera nostra. Oportebat. n. satisfacere pro peccatis Deo glorioso: Homo debebat, sed non poterat: Deus poterat, sed non debebat. Magno ergo consilio initū est fœdus inter Deū, & hominem, ut homo Deus fieret. Sic enim factum est, ut quia Deus potuerit, quia homo debuerit, & ita satisfactum fuerit peccatis nostris. Tu autem nota in primis uerbum illud. *Traditus est propter delicta nostra*. Ipse qui fuit sine delicto, traditus est propter delicta, nō utique sua, sed nostra. Peccatum enim ipse non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Sed peccata multorum tulit. iuxta Esaïam. Vnde nisi Adam deliquisset, quamuis incarnatus esset Dei filius, nequaquam tamē mortuus fuisset. Tolle enim morbum, nulla erit medicina: gratis fuisset mortuus: hoc est supflue, nisi peccata n̄ra præcessissent. Nihil autē temere facit Deus, glorificasset suos, non redemisset, ut Gentiles aiunt. At postq̄ magna peccatorum colluione perditus erat orbis, morte sua fuit op⁹, qua nos redemit à seruitute peccatorū, quibus obnoxij eramus, liberauit à reatu pœnæ, atque Deo conciliauit in gratiam. Hinc dicitur redemptio propter primum: propter secundum satisfactio: propter tertium sacrificium, vel hostia. Quod si quàm uoluntaria fuerit, respicias, dicitur meritum. Meruit enim nobis peccatorum abolitionem, atq; collationem gratiæ, & gloriæ Christus Iesus, ultro se se morti obijciens pro nobis abludis.

Luc. 1.**Esa. 66.****Esa. 53.****I. Pet. 2.****Esa. 53.****Rom. 8.**

Secundo. Nota illud uerbum generale. *Propter delicta nostra*. Non itaque propter delicta aliorum tantum, sed propter omnia delicta abolenda, mortuus est Christus Iesus. Vnde alibi Paulus. Pro nobis omnibus tradidit illum.

Et Esaïas. Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Sed de hoc capite sequenti.

Nota tertio, illum loquendi modum.

Traditus est, indefinite. Non enim dicit à quo. Est ergo sensus. Scipsum ipse tradidit, iuxta illud. Tradidit in mortē animam suam. Et illud. Oblatus est quia ipse uoluit. Et illud. Nemo tollit animā meam à me ipso, sed, ego pono eam. Potestatem habeo ponendi animam meā,

& iterum sumendi eam. Pastor bonus animam suam dat pro ouibus suis. Quē admodum enim Isaac, ut obediret patri, uolebat immolari super lignorum struē. Ita Christus Iesus, factus est obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Quod si legitur, Iudam Christū tradidisse iudæis. Iudæos Pilato. Pilatū ministris. Vnus ex uobis me traditur⁹ est. Gens tua & Pontifices tui, tradiderunt te mihi. Tradidit ipsum, ut crucifigeretur: Intelligēdum est, ipso se se primum eis tradente. Iuxta uerbum eius. Non haberes in me potestatem, nisi datum tibi fuisset de super. Vnde ut ostenderet, quod non eorum ui moriebatur inuitus, & quod supplicia illius animā non eripiebant, in magno illo agone cōstitutus, naturam corporalem in suo robore conseruauit, ut etiam in extremis positus, uoce magna clamaret.

Quod inter alia miracula, non immerito numerat. Scribente Marco Euangelista. Videns autem Centurio, qui ex aduerso erat, quia sic clamans expirasset, ait. Verè hic homo filius Dei erat. Fuit etiā mirabile in Christi morte, quod eorum, qui cum eo crucifixi erant, milites fregerūt crura, ut cito morerentur. Ad Iesum autem cum uenissent, uiderunt eum iam mortuū, vnde crura non fregerūt. Sicut enim uoluntate sua, natura corporalis conseruata est in suo uigore vsq; ad extremum, ita quādo uoluit, subito cessit nocum ento illato. Propter quod dicit à Marco, quod Pilatus mirabatur, quia iā obijisset. His ergo ostensum est, quod ipse se ipsum tradidit. Quod dicitur patrem eum tradidisse, infra, capite octa uo examinabitur. Ibi enim dicit Paulus. Proprio filio non pepercit De⁹, sed pro nobis omnibus tradidit illum.

Illud

Illud

Illud

Illud

Illud

Illud

Illud

Illud

Illud

Illud

Illud

Illud

Illud uero uerbum. *Et resurrexit propter iustitiam nostram*, declarandum est. Nū enim si peccata mors aboleuit, homines etiam non iustos fecit coram Deo: quis enim iustus est, nisi cuius peccata iam tecta sunt? Et cuius peccata teguntur, qui etiam non sit iustus? Nul-
 lus utique.

At magno mysterio Apostolus appropriate tribuit peccatorum abolitionem morti, nouitatem gratiæ, vel iustitiam resurrectioni. Quoniam uita passibilis, in similitudinem carnis peccati, mortua est Christo moriente. Crucifixus. n. est ex infirmitate, & noua uita cum immortalitatis gloria, inchoata est in resurrectione. Quod enim uiuit, uiuit Deo. Vnde illud est. Et si cognouimus secundum carnem Christum, sed iam nunc non nouimus. Iustificatio enim motū exprimit, cuius termini sunt peccatum & iustitia. Illud est terminus à quo, hæc ad quem. Est ergo accessus & recessus, recessus quidem à peccato, accessus autem ad nouam gratiam iustificatio ipsa. Recessus itaque à peccato, exemplar est mors Christi Iesu: at accessus ad iustitiam, vel ad gratiam, resurrectio. Quoniam autem iustificatio, sicut quilibet motus à termino ad quem denominatur, non à termino à quo. Hinc est, quod absolutè exemplar iustificatio nis, resurrectionem esse asserit Paulus. Significatur enim iustificationis nomine, adeptio iustitiæ, non abolitio peccati, & ita accessus non recessus. Sicut & resurrectione exprimitur motus ad redi-
 uiam resurgentis uitam. Vnde dicebat Apostolus. Christus resurrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur. Ita & nos existimemus nos mortuos es-

se peccato, ut iterum uiuamus in illo: non modo autem iustificationis, quæ est animarum resurrectio, sed & resurrectiois uniuersalis corporum fuit figura, vel exemplar resurrectio illa triumphalis Christi, eodem Paulo dicente. Resur-
 mabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Non ergo id te angat in presentiarum, quò resurrectio Christi fuit causa iustificationis nostræ. Mors Christi fuit causa uitæ nostræ spiritualis, ergo iustificationis. Quid est enim iustificatio, nisi uita animæ? At resurrectio tantum fuit, & est exemplar illius. Et hoc molitur hic Paulus non aliud, ut sensus sit. *Traditus est propter delicta nostra*, in exemplum suæ mortis, per fidem abolendæ. *Et resurrexit propter iustificationem nostram*, in exemplum suæ resurrectionis per fidem acquirendam, vel innouandam. Ipsam tamen resurrectionem Christi, causam fuisse nostræ iustificationis, nequaquam negauerim hac ratione, quoniam nisi Christus resurrexisset à mortuis, quis quæso in eum tam horrédo supplicio affectus, ac demum, ut latronem cruci affixum, credidisset? Clamat enim Apostolus. Si Christus non resurrexit, inanis est fides nostra. Sine fide autem in eum, quis iustificari potuisset? Cum scriptum ille reliquerit. Nemo uenit ad patrem, nisi per me. Vnde hac ratione plus potuit resurrectio, quam Christi mors. Mors enim ostensa est mundo infirmitas Christi: At resurrectione maiestas. Non nobis ergo Christi mors profuisset, nisi à mortuis cum gloria surrexisset. Necessitate siquidem, non uoluntate eum fuisse mortuum credidisset mundus, si ad crucis ignominiam, non sequutus fuisset redi-
 uia & immortalis uitæ, gloriosus triumphus. Et hæc de quarto Capite.

Philip. 3.

1 Cor. 15
Iou. 14.

CAPVT QVINTVM.

Iustificati ergo ex fide, pacem habemus ad Deum per dominum nostrum Iesum Christum: per quem & accessum habuimus fide, in hanc ipsam gratiam, in qua stetimus, ut gloriemur in spe gloriæ Dei.

Causas iustificationis abundanti-
 sequutus est Apostolus superioribus ser-
 monibus. Deum uidelicet, Christum,
 & Christi meritum, Gratiamq; & fidem
 nostram. Nunc ad effectus se se conuer-
 tit, ut cum visum fuerit quid nostram ius-
 titiam pariat, sciatur quoque quid ipsa
 nostra iustitia pariat. Hac enim uia luce-
 clarius, quid sit iustificari coram Deo,
 omnibus conspicuum esse poterit. Res
 enim & ex causis, & ex effectibus à
 Philosophis dignoscuntur. Nam & ex
 prioribus ad posteriora, & ex posteriori-
 bus item ad priora procedunt. Vide
 igitur, tu hic diuinam Pauli Philo-
 sophiam. Omnibus enim modis, tanquam
 summus philosophorum princeps, edo-
 cere contendit, & docet; & à causa, &
 ab effectu, qua nam uia iustitiæ notio-
 nem assequi ualeamus. Qui enim cau-
 sas & effectus alicuius rei nanciscitur,
 quomodo non & illam rem facile nati-
 ctus erit? O Romæ decus perpetuum.
 Paulum ciuem Romanum. Hunc toto
 pectore sitiamus omnes. Hunc ample-
 ctamur, in huius Epistolis iugiter uerse
 mur: has exosculemur, his demum im-
 motiamur, in has transformemur. Quam
 doquidem abeat studia in mores, qui
 consequi non potest. Quis autem id
 non potest, modo uelit? Saltem adoret
 hæc Pauli literas, ceu thecam illius di-
 uinissimi pectoris. Sic itaque exordit
 Apostolus noster. *Iustificati ergo, ex
 fide, pacem habemus.* O quam magnum
 bonum est istud, Roma, quod iusti-
 ficatis ex fide contingit, nempe pax.
 Hoc nanque bonum complectitur om-

nia bona. Et pax Dei (inquit Spiritus
 sanctus,) quæ exuperat omnem
 sententiam. Meminisse oportet, quod
 supra dicebamus: legem operari iram
 Dei, & bellum, uindictam atque pen-
 nam. Contra ergo dicit Paulus nos-
 ter, fides operatur pacem. Qui iusti-
 ficatur ex fide, pacem sortitur. Non ua-
 cat autem mysterio, nota illa illationis,
 Ergo. Dicitur enim immediate su-
 pra, quod Christus Iesus, traditus est pro-
 pter delicta nostra abolenda, & resurre-
 xit ut nos ad nouam uitam perduceret
 iustificationis. Peccata autem sunt, pro-
 pter quæ, tanquam in hostes suos, nos per-
 quitur Deus. Scribit enim Esaias. Pec-
 cata nostra diuiserunt inter uos, & deum
 uestrum. Si itaque credentes in Christum
 Iesum, cuius merito peccata nostra per
 fidem expiantur, iustificati erimus: con-
 sequens est, ut pacem habeamus cum
 Deo. Inquit itaque. *Ergo iustificati ex
 fide, pacem habemus.* Qui enim iustifica-
 tus non est ex fide in Christum, quam-
 uis apud homines ex operibus sit ius-
 tificatus, peccata eius abolita non sunt.
 Et si sic, ergo bellum habet, non pa-
 cem. Non est enim pax impijs, dicit
 dominus. Dicunt pax pax, ut inquit
 Hieremias, sed non est pax. Iuxta il-
 lud Sapientiæ. In magno uiuentes in-
 scientiæ bello, tot & tam magna ma-
 la pacem appellant. Qui nanque
 cum Deo pacem non habent, quomo-
 do non assidua bella gerunt? quan-
 doquidem abeat non modo, non cessat uni-
 uersus orbis terræ pugnare contra eos
 pro domino suo, sed & ipsi semper, con-
 scientia eos excruciante, secum certant.
 Hinc Iob. Qui restitit Deo, & pacem
 habuit: Qui itaque ex iniustis iusti sunt
 effecti, ex bello iam uenerunt ad pa-
 cem. Hinc Esaias aperte. Et erit
 opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ si-
 lentium, & securitas usque in sempiternum.
 Est

Philip. 4.

Rom. 4.

Esa. 59.

Esa. 57.

Hier. 6.

Sap. 14.

Sap. 5.

Iob. 9.

Esa. 32.

Est enim pax tranquillitas quædam cordis, quæ consistit in hoc, ut motus omnes appetitui, qui suapte natura in diuersa feruntur, in homine conquiescant. Vnde magnus Dionysius, diui Pauli discipulus, vndecimo de diuinis nominibus. Pax (inquit) est vnio appetitionum, & appetitiuarum inclinationum. In hoc nanque excedit concordiam. Concordia enim, tollit tantum dissensionem vnus hominis ad alterum. Pax autem omnem dissensionem tollit, maximè autem ad seipsum. Est enim omnium vnitiua, & consensus operatiua, quo fit, ut concordiam habere aliqui possint, timore alicuius mali imminentis, sed vera pax omni repugnat timori. Vbi enim timor est, ibi est dissensio, & non pax. Timor nanque maximè inquietat corda hominum. Vnde experimento didicimus, principes, timore quæ concordia fœdera inierunt, videmus dissoluere omnia iura, tandem violare pacta, mouereq; bella, ut ad pacem perueniant, in qua nihil eorum uoluntati repugnet. Bel lamur enim, ut in pace degamus. Arbitrantur enim se se pacem non habere, licet concordiam habeant. Iustitia itaque cuius est iustare, ut ita dixerim, id est æquare, remouet ea, quibus appetitus sunt inquieti & perturbati: & ita reddit cor pacatum & tranquillum.

Rom. 14. Iustificatus ergo pacem habet, ut dicit Paulus. Hinc alibi. Regnum inquit dei, est gaudium, iustitia, & pax, quasi non sit pax sine iustitia, & ubi est iustitia, ibi sit pax. Quia tamen nunquam cor potest quiescere perfecte, nisi habeat quæcunque uult: Desiderium enim motus quidam est, & quieti, quam maximè aduersatur: propterea pax perfecta, quam omnes appetitus quietantur, & fatiantur, non potest haberi nisi in alia uita, cum ad finem nostrum peruenerimus.

Esa. 32. Tunc enim iuxta Esaiam. Sedebit populus Dei in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiducia, & in requie opulenta. Hinc Dauid. Posuit fines tuos pacem. Simul nanque tunc omne desiderium adimplebitur, quia Deus est omne bonum. Deo ipso dicente. Ego ostendam tibi omne bonum. Hinc Psaltes. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Et Au-

gustinus. Fecisti domine cor nostrum ad te, & ideo est inquietum donec requiescat in te. Hic enim licet principalis motus animæ iustorum in Deo quiescant, sunt tamen multa repugnantia intus & foris, quæ hanc pacem perturbant. Caro siquidem concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, ita ut non quæcunque uultis, illa faciatis. Licet enim per gratiam iustus sanatus sit, quantum ad mentem, remanet tamen corruptio, & infectio quo ad carnem, quando tantus Apostolus dicit. **Rom. 7.** **Gal. 5.** **Luc. 7.** **Mar. 9.** **Mar. 10.** **Eph. 2.** **Luc. 2.** **Prou. 16.** **Rom. 5.** **Psal. 118.** **Gal. 4.** **Ioan. 14.** **Deus** **mens** **Deo** **ipso** **Ex** **hoc** **enim** **ordine** **redditur** **unicuique**, **quod** **suum** **est**, **quod** **est** **iustitiæ** **ratio**. Ergo est pax. Vnde enim putas indissolubili fœdere, veterem seruare pacem sidera & elementa, nisi ex ordine diuine providentiæ, qua cuilibet rei datur, quod conuenit: Hac lege, & in urbe & in orbe seruatur pax. Si scilicet iustitiæ limites non qui gubernant prætergrediantur. Quod si iustitia læsa fuerit vel tantillum, omnia in tumultum uertuntur, & in seditionem.

Dicit autem Apostolus. *Pacem habemus ad Deum*, id est cum Deo. Si enim iustitia pacem parturit, iustitia ergo hominum coram Deo, largitur eis pacem ad Deum, vel cum Deo. Neque enim haberi potest pax cum nobis ipsis, nisi prius pacem cum Deo habeamus. Qui autem pacem habet cum Deo, confestim in seipso pacatissimus est. Propterea id attendens Apostolus, non dixit, cum seipso, sed dixit cum Deo. Intellige autem tu, non cum mundo. Qui enim pacem cum Deo habet, irreconciliabile atque impacabile bellum cum mundo suscipiat necesse est. Hinc Christus.

1. Pet. 4. **Luc. 7.** **Mar. 9.** **Mar. 10.** **Eph. 2.** **Luc. 2.** **Prou. 16.** **Rom. 5.** **Psal. 118.** **Deus** **mens** **Deo** **ipso** **Ex** **hoc** **enim** **ordine** **redditur** **unicuique**, **quod** **suum** **est**, **quod** **est** **iustitiæ** **ratio**. Ergo est pax. Vnde enim putas indissolubili fœdere, veterem seruare pacem sidera & elementa, nisi ex ordine diuine providentiæ, qua cuilibet rei datur, quod conuenit: Hac lege, & in urbe & in orbe seruatur pax. Si scilicet iustitiæ limites non qui gubernant prætergrediantur. Quod si iustitia læsa fuerit vel tantillum, omnia in tumultum uertuntur, & in seditionem.

Dicit autem Apostolus. *Pacem habemus ad Deum*, id est cum Deo. Si enim iustitia pacem parturit, iustitia ergo hominum coram Deo, largitur eis pacem ad Deum, vel cum Deo. Neque enim haberi potest pax cum nobis ipsis, nisi prius pacem cum Deo habeamus. Qui autem pacem habet cum Deo, confestim in seipso pacatissimus est. Propterea id attendens Apostolus, non dixit, cum seipso, sed dixit cum Deo. Intellige autem tu, non cum mundo. Qui enim pacem cum Deo habet, irreconciliabile atque impacabile bellum cum mundo suscipiat necesse est. Hinc Christus.

Mar. 10. **Eph. 2.** **Luc. 2.** **Prou. 16.** **Rom. 5.** **Psal. 118.** **Deus** **mens** **Deo** **ipso** **Ex** **hoc** **enim** **ordine** **redditur** **unicuique**, **quod** **suum** **est**, **quod** **est** **iustitiæ** **ratio**. Ergo est pax. Vnde enim putas indissolubili fœdere, veterem seruare pacem sidera & elementa, nisi ex ordine diuine providentiæ, qua cuilibet rei datur, quod conuenit: Hac lege, & in urbe & in orbe seruatur pax. Si scilicet iustitiæ limites non qui gubernant prætergrediantur. Quod si iustitia læsa fuerit vel tantillum, omnia in tumultum uertuntur, & in seditionem.

Dicit autem Apostolus. *Pacem habemus ad Deum*, id est cum Deo. Si enim iustitia pacem parturit, iustitia ergo hominum coram Deo, largitur eis pacem ad Deum, vel cum Deo. Neque enim haberi potest pax cum nobis ipsis, nisi prius pacem cum Deo habeamus. Qui autem pacem habet cum Deo, confestim in seipso pacatissimus est. Propterea id attendens Apostolus, non dixit, cum seipso, sed dixit cum Deo. Intellige autem tu, non cum mundo. Qui enim pacem cum Deo habet, irreconciliabile atque impacabile bellum cum mundo suscipiat necesse est. Hinc Christus.

bellum agitur inter Deum & nos. Scriptum est enim. Vniuersa delicta operit charitas, & Christus de peccatrice dixit. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Si obijcias, Per fidem habetur gratia iustificationis, quæ fides disponit ad iustificationem. Charitas autem per hanc gratiam habetur, uel est hæc ipsa gratia, ergo in fide qua iustificamur, cum præcedat gratiam, non includitur charitas, quæ uel ipsa est, uel ipsam sequitur.

Tibi respondeo. Quod & fides gratia est. Et cum dicitur. Fides impetrat iustificationem primam, non intelligendum est ut gratiam Dei aliquid meriti præcedat humani, sed illa gratia mereatur augeri, ut aucta mereatur perfici. Ex informi enim fit formata fides, nec iustificamur fide, nisi cum formata est: formatur autem charitate: Citra charitatem igitur, nulli contingit iustificatio ex fide. Pax itaque sine Dei amore non habetur.

Quod si dicas. Apostolus tribuit pacem iustitiæ. Dauid autem charitati: quomodo sunt hæc intelligenda? idem enim non est proprius effectus diuersorum. Responso est. Quod iustitia de qua loquitur Apostolus, charitatem includit, cuius directe est effectus pax ipsa: Paulina enim iustitia, est à gratia dei: ut dictum est milles: diuina autem gratia infundens fidem, qua perficitur intellectus, infundit & charitatem, quam perficitur affectus & uoluntas. Dei enim perfecta sunt opera. Cuius unigenitus dixit, se se totum hominem, non partem hominis refanasse, quare iustificatio non habetur ex nuda fide, sed charitate adiungere oportet, immo habetur magis ex charitate adiuncta. Supremum enim in homine uoluntas est, cuius forma est ipsa charitas, licet principalis ex fide: quomodo & primum uiuimus ex altrice anima, licet perfectius ex intellectu uiuamus. Nobilissimus nanque uiuendi modus, est intelligere. Hæc enim est uita Dei, licet primus sit ali & augeri.

Declarat autem Apostolus, mediator huius pacis, quam iustificati cum Deo consequuti sunt. Postquam enim bellum.

bellum erat inter Deum & eos antequam iustificarentur, iustificati autem, pacem habet cum Deo. Quis fuit mediator inter eos & Deum? Respondet. Quod ille idem, cuius merito iustificati sunt. Fuit *προσαγογὴς*, id est conciliator, uidelicet Christus Iesus. *Per Iesum Christum dominum nostrum*, inquit. *Per quem & accessum habuimus fide, in gratiam istam* uidelicet iustificationis. Ita enim scribitur. Vnus est Dei, & hominum mediator Christus Iesus, qui soluit inimicitias in carne sua, ut dicitur ad Ephesios, & pacificauit per sanguinem suum, siue qua in celis, siue qua in terris sunt, ut ad Colossenses. Et intellige tu Christum hominem. Sic namque Christus uere medius fuit inter Deum, & homines, ut homo, non ut Deus, nec ut Deus & homo simul. Hæc siquidem est ratio medij, ut sit infra primum extremum, & supra ultimum. Supra homines fuit Christus homo, per plenitudinem gratiæ & ueritatis, de cuius plenitudine nos omnes accepimus, atque per gratiam unionis, infra Deum propter naturam humanam, vel formam serui, propterea ab utroque extremo participauit aliquid, ab homine infirmitatem, à Deo beatitudinem, uere ergo medius. Vnde & homines Deo coniungere potuit ut causa proxima. Mortuus est enim ut homo, & ita cum morte satisfecit. Secundum naturam humanam, dicitur exhibuisse pretium satisfactionis, & pacificasse per sanguinem quem fudit pro nobis, ut Paulus inquit, & ita fuisse mediator. Licet tamen concedam, quod primum non fuisset sufficiens, sine diuina natura sibi coniuncta. Quod si dicas. Ergo ut utramque naturam complectitur, mediavit. Nego consequentiam. Quia ut sic, non fuit medius. Mediare enim est actus medij, prius ergo oportet, quod aliquid sit medium antequam possit mediare. Christus autem est medium, ut homo, ergo mediavit, ut homo. Non fuit autem medium ut Deus & homo, neque est, quia ut sic non participat de utroque extremo. Sed uere habet in se plenarie, naturam utriusque extremi. Item, non est infra primum extremum, quia suppositum illud Dei & hominis, non est in-

fra Deum. Ita enim dicit de seipso. Ego & pater unum sumus. Ergo nec uere *Ioan. 10.* est mediator ut Deus & homo. Constat autem quod non ut Deus tantum, quia ut Deus non est inter extrema, sed extremum. Ergo non est medium. Si dicas. Ergo nec ut homo est medium, quia sic est extremum. Negabo tibi sequelam. Verè enim Christus, ut homo medium est, non extremum. Homo peccator est extremum. Ille enim est, qui Deo reconciliandus erat: & Deus est aliud extremum. At Christus homo mediū est, quia & homo, & sine peccato est. Natura ergo conuenit cum homine, innocentia cum Deo. Merito ergo pacem fecit dei, cum homine. Exprimit autem Apostolus, quod & iter nobis patefecit ad inueniendam gratiam istam, qua iustificati sumus coram Deo per fidem in ipsum Deum, & Christum Iesum. Et uerum est. Sine ipso enim, & sine fide in eum, nullus accessum habet, neque habuit, sed nec habebit ad Deum. Eo dicente. Nemo uenit ad patrem nisi per me. *Ioan. 14.* Ego enim sum uia, ueritas, & uita. Quandoquidem, nec sine Christo pater cognosci potest. Nemo nouit patrem nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Quo modo ergo adire quis illum potest sine Christo, si nec cogitare potest citra Christum? Hinc Paulus. Habentes fiduciam in introitu sanctorum, in sanguine Christi, qui inuitauit nobis uiam nouam, & uentem: accedamus uero corde in plenitudine fidei. Cui ergo dicit hic Apostolus, & est parenthesis. (*Per quem accessum habuimus fide in gratiam istam.*) duo complicantur, Christus, & fides in Christo. Christus quidem, est instrumentum nostre iustificationis, & etiam fides. At Christus est instrumentum coniunctum, Deo iustificanti effectiue, & principaliter. Fides autem est instrumentum separatum, sicut & sacramenta. Non sufficit ergo, (uult dicere Paulus,) Christus, uel Christi meritum, sed requiritur fides, ut iustificemur. Sicut ad templi ædificationem, non sufficit manus architecti, requiritur & malleus, & serua. Non iustificabit ergo te Deus citra fidem, ullo unquam tempore: ut intelligas, in nostra iustificatione semper concurrere

currere aliquid ex parte etiam nostri, ut non tantum patiamur, sed & agamus, licet parum. Sicut namque in omni motu tria sunt, actio mouentis, motus mobilis, consumatioque motus per acquisitionem termini. Ita in iustificatione adulti hæc tria sunt. Est ergo primum motio mouētis Dei, gratiæ infusio, qua conuertit ad se impium auersum ab eo. Secundo. Motus mobilis, liberi arbitrij, qui duplex est. Primus, conuersio ad Deum per fidem. Secundus, detestatio peccati: & hæc omnia sunt in eodem temporis instanti: in eodem instanti et Tertio, est consumatio motus, hoc est termini acquisitio, remissio culpæ: in hoc enim iustificatio consumatur: Remissio siquidem peccatorum, est finis in iustificatione impij, dicente Esaias. Ille est omnis fructus, ut auferatur peccatum. Motus autem isti liberi arbitrij, non sunt mere passiuī. Sicut cum aqua calefit, uel cum lignum comburitur. Nā in patiēdo nulla libertas, quare nullum meritum, ergo sunt actiui, & ita a Deo motum, seipsum mouet his duobus motibus, ut dictum est. Vnde sequitur. Ut Deus culpam remittat. Sicque iustificetur homo coram Deo. In iustificatione enim impij, contrahitur spirituale quoddam matrimonium, inter Deum & hominem. Osee secundo. Sponsabo te mihi in iustitia. In matrimonio autem carnali, requiritur mutuus consensus, ergo multo fortius in iustificatione. Hinc super illud tertij Regum. Postula quod uis, dicit Glosa. Gratia Dei liberum requirit arbitrium. Non tamen putes duos, esse actus, gratiæ infusionem, & remissionem culpæ. Eodem enim actu, largitur Deus gratiam, & tollit culpam. Sicut eodem actu, ignis cor rumpit lignum, & generat ignem. Est tamen inter hæc ordo naturalis. Primum enim, est gratiæ infusio. Secundo, motus liberi arbitrij in Deum. Tertio, motus liberi arbitrij in peccatum. Quarto, remissio culpæ. Probatur hic ordo quoad omnia hæc quatuor. Primo, motio mouentis præcedit motum mobilis ratione & causa: non ergo propter id datur nobis gratia, quia nos ad illam per bona merita promouemur, sed potius

ideo nos per bona merita proficimus, quia diuina gratia puenimur. Liberum ergo arbitrium, non mouet motu merito, nisi primo motum à diuina gratia. Hinc Christus. Sine me nihil potestis facere. Ergo primum infunditur gratia qua Deus conuertit impium, quam ipse impius conuertat se ad Deum. Ob id Propheta clamat. Conuerte nos Deo *Psalm. 84.* salutaris noster. Patet ergo ordo inter primum & secundum. Inter secundum & tertium, probatur modo. Liberum arbitrium non detestatur peccatum, nisi quia amat Deum. Nihil enim horremus, nisi quia aliud cui illud est impossibile, prosequimur. Sicut enim omnis negatio, aliquam affirmationem præsupponit: ita omnis fuga amoris. Quod enim intellectui est affirmatio, & negatio, hoc appetitui est persecutio & fuga. Ergo primo conuertit se ad amorem Dei, quam ad detestandum peccatum. Probemus modo inter tertium & quartum. Ecce. Non remittitur peccatum, nisi primum homo illud detestatur & odiat. Si enim sufficeret cessare à peccato, scriptura tantum moneret, Fili peccasti, non adijcias iterum. *Ecclesiast. 21.* Sed non id tantum dicit, uerū addit. *Psalm. 31.* Et de pristinis deprecare, ut tibi remittantur. Vnde Psaltes inquit. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Ergo motus hominis in peccatum, remissionem culpæ præcedit. Quod uerò gratiæ infusio, quæ posita fuit prima, præcedat remissionem culpæ, quæ quarto loco posita est, patet. Gratia enim luci comparatur, & peccatum tenebris. Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in dño. Sol autem prius natura illuminat, quam tenebras pellat, quoniā agit per suam lucem præexistentem ad illas expellendas. Sicut omne agens agit per suam formam præexistentem, ad remouendum contrarium. Et ideo ex parte omnis agentis, prius est generatio, quam corruptio: quamuis si passum respicias, sit secus. Mobile enim prius naturaliter recedit à termino, à quo, quæ accedat ad terminum ad quem.

Quia in subiecto mobili, prius est op-
positum quod abijcitur, & postmo-
dum est illud, quod per motum asse-
quitur. Et ita ex parte aeris, prius natu-
ra est purgari à tenebris, quam illumi-
nari. Similiter ergo, si eum qui iusti-
ficatur consideres, prius natura liber-
ratur à culpa, quam recipiat gratiam.
At si Deum iustificantem, è contra res
se habet. Quoniam autem hæc
duo cum sint dona Dei, magis Deum
respiciunt, quam suscipientem homi-
nem. Hinc est, quod absolute di-
cendum est, prius infundi gratiam,
quam remitti culpam in iustificatio-
ne. An uero gratiæ infusionem ali-
quid nostri præcedat, dicitur alibi.
Sequitur.

In qua, scilicet pace ad Deum, vel
gratia iustificationis, *Stetimus, & gloria-
mur in spe gloria Dei.*

Notate hæc duo uerba. Alterum præ-
teriti temporis, *Stetimus*. Alterum præ-
sentis, *gloriamur*. Non posset in præsen-
tiarum aliquis gloriari, in spe gloriæ
Dei, nisi & actu amicus Dei esset, &
Deo charus. Cum ergo dicit Apolto-
lus. *Stetimus, & gloriamur*, vult dicere.
Stetimus, & etiam stamus, propter
quod gloriamur. Cur dixit *stetimus*?
dicendum potius erat, *stamus*. Si dixis-
set *stamus* tantum & gloriamur, non
tantam efficaciam manifestasset gratiæ
iustificantis, sicut dicens *stetimus, &
gloriamur*. Potest enim qui stat non ste-
tisse semper, sed cecidisse, & post-
modum denuo surrexisse. Indicat er-
go Paulus iustificatum à Deo, stare, &
semper stetisse, nunquam excidere,
nec excidisse vel semel à gratia iusti-
ficationis, & à diuina pace. Vide
ergo tu quanta est uis iustificationis.
Iustificatus nunquam excidit, nunquã
excidit à diuina gratia, qua iustus de-
putatus est: neque à pace cum Deo. O
illos felices, qui iustificantur semel à
Deo glorioso. Non enim tantum sur-
gunt à peccato, sed semper stant ere-
cti, nec vnquam cadunt. Non id præ-
cor uobis in mentem veniat Paulum
de seipso tantum loqui. Ego ipse Paulus
iustificatus à Deo, steti: quia sci-
licet ipse confirmatus erat, vt cadere

non posset. Sicut & pauci illi de
quibus dicitur. Ego confirmaui co-
lumnas eius. De omnibus iustificatis
loquitur, quorum & ipse unus erat.
Audi enim iustificationum omnium vo-
cem. Nos surreximus, & erecti su-
mus. Stantes erant pedes nostri. Ecce
nunc benedicite dominum, omnes ser-
ui domini. Qui statis in domo domi-
ni. Paucissimi sunt confirmati: con-
sentaneum non erat, tantum Apostolũ
generaliter de iustificatione agentem,
ad pauculos quosdam sermonem re-
stringere: qui si stant, non quia iusti-
ficati, sed quia confirmati sunt, stant
immoti, vt liquet. Intendit ergo ge-
neraliter iustificatos omnes, ratione
vnus iustificationis stare, non exci-
dere eorum quemquam. Est ergo pri-
mus effectus iustificationis, pax. Se-
cundus, perseverantia in pace, & in
gratia, vt nunquam iustificati cadant
à diuina beneuolentia, in quam semel
magno illius fauore fuere recepti: Ec-
ce testimonium Ioannis apertissimum.
Omnis qui ex Deo natus est, non pec-
cat, quoniam semen ipsius in eo ma-
net, & non potest peccare, (addit)
quoniam ex Deo natus est. O magnæ
efficaciæ uerbum. Paulus item, vice
omnium iustificationum. Quis inquit
nos separabit à charitate Christi? Cer-
tus sum, quod neque mors, neque ui-
ta, neque angeli, neque uirtutes, neque
potestates, poterit nos separare à cha-
ritate Dei quæ est in Christo Iesu. Est
& illud. Caritas Christi urget nos. Il-
lud. Qui spiritu aguntur, hi filij Dei
sunt. Agi, virgeri, efficaciam indicant
potentissimam, vt nequaquam qui agi-
tur, qui urgetur, aliud tendat, vel ten-
dere possit, sed immotus stet ad illius
voluntatem qui agit, & qui urget.
Rectè ergo dicit Apostolus. *In qua ste-
timus*, Sed si in diuinam gratiam se-
mel recepti, nunquam excidunt, nec
excidere possunt, cur toties audimus.
Non qui inceperit, sed qui persevera-
uerit usque in finem, hic saluus erit?
Cur clamat Christus ex Euangelio.
Nemo mittens manum ad aratrum,
& aspiciens retro, aptus est regno Dei?
Cur Paulus inculcat. Qui stat, uideat

Psal. 74.

Psal. 19.

Psal. 121.

Psal. 134.

1. Ioan. 1.

Rom. 8.

2. Cor. 5.

Rom. 8.

Matt. 24.

Luc. 9.

1. Cor. 10.

ne

ne cadat? Tu stas, noli extolli, sed
time. Cum timore, & tremore salu-
tem uestram operamini? Cur hortat-
ur Ioannes. Tene quod habes, ne
alius accipiat coronam tuam? Cur
monet dominus. Nolite redire retro,
memores estote vxoris Loth? Cur
Apostolus queritur, Himeneus & Phi-
letus à ueritate exciderunt, & sub-
uerterunt quorundam fidem? Delu-
dunt ne nos tam magna Spiritus san-
cti oracula? Certè non deludunt.
Quomodo ergo hæc, tam apertè pu-
gnantia loca conciliabimus? Ecce con-
cilium. Si diuinæ gratiæ vim & effi-
caciã consideres, sic qui iustus est,
& in gratia constitutus, non modo non
peccat, sed nec peccare potest, vt gra-
tia ipsa directus cum agit: At si uertibi-
litate, & defectum liberi arbitrij, nul-
lo dempto, à iustitia deficere quisque
potest, & peccare. Vis videre? Ec-
ce. Non potest aliquis omnino im-
peccabilis reddi, nisi auferatur ab eo
omnium peccatorum origo. Origo au-
tem peccatorum, omnino prima est ex
errore rationis, uel quia decipitur cir-
ca finem boni, & circa media ad fi-
nem in particulari, quæ in vniuersali
omnes appetimus, uel ex hoc, quod
iudicium rationis propter aliquas pas-
siones repente insurgentes ex uiribus
inferioribus, intercipitur. Quamuis au-
tem prima origo, tolli possit ab aliqui-
bus, aded vt diuina gratia, dono sa-
pientiæ & consilij, dirigantur in cun-
ctis, ut nunquam errent, neque in fi-
ne, neque in medijs in particulari, ta-
men tolli secundam, vt uidelicet non
possit ullo modo intercipi iudicium
rationis, repugnat statui uiatorum.
Ostendo. Nam ad hoc sequitur, vt si
rationis iudicium nunquam interci-
patur, omnium operum ratio semper
actu sit Deus, non tantum habitu.
Hoc autem est proprium beatis, quod
semper actu ferantur in Deum. Vn-
de & soli Christo adscribitur, quia
fuit simul uiator & comprehensor, ut
theologi dicunt. Ergo nullus, quanta
libet sanctitate, & iustitia præpo-
leat, quousque peregrinatur à domino, est,
neque etiam aliquando fuit adeo con-

firmatus, quin peccare possit, vel
potuerit.

Quod autem dicitur de Apostolis cõ
firmatis in gratia, intelligendum est
hoc pacto, uidelicet quod ita erant ad-
dicti bono, vt non nisi ualde de diffi-
cili peccare possent, & nunquam uel-
lent: propterea quod ex uirtutibus in-
fufis, & inferiores uires reformabant,
& uoluntas in Deum fortius inclinaba-
tur, & ratio in contemplatione diui-
næ ueritatis perficiebatur, quorum
omnium continuatio, ex feruore ma-
gno diuini amoris proueniens, eos sem-
per à peccato retrahebat: totum autem
quod deficiebat ad plenam confirma-
tionem, complebat assidua diuinæ pro-
uidentia custodia. Quoties & occasio
peccati se ingerebat, eorum mens di-
uinitus semper ad resistendum tam ef-
ficaciter excitabatur, ut actu resisteret,
& nunquam peccarent. Hæc est con-
firmatio uia, non alia. At confirma-
tio beatorum, ualde maior est. Nihil
enim se ingerit quod possit peccati oc-
casionem præbere, quia ablata om-
ni origine peccati, plenissime in se-
ipsis habent sufficiens principium suæ
firmitatis. Iam ergo scopum huius
materiei habes. Iustificatus peccare
potest, & à gratia excidere, & mul-
ti excidunt, & exciderunt. At Apo-
stolo nostro id satis est, quod ex ui di-
uinæ gratiæ, quam iustus habet, quam
semen dei appellat Ioannes, ea ratio-
ne, quia per eam efficiuntur filij eius,
& quia in uirtute continet omnes fru-
ctus bonorum operum, sicut semen
continet arborem, sequitur vt possit
non peccare, qui iustificatus est. Im-
mo & hoc uerum est, quod dicit Ioan-
nes, non potest peccare ex ui eius, si-
cut ignis ex vi caloris non potest insti-
gidare, neque nix, vt nix potest ca-
lescere. Nulla enim res, habens ali-
quam formam, ex ui illius potest age-
re effectum oppositum, effectum quæ
nata est parere forma illa. Ex gratia
natum est exire opus bonum, ergo iu-
stificatus habens gratiam, vt sic non
potest facere opus malum. Si facit,
aliunde facit, non ex ui eius. Non
de sanitate venit morbus, inquit Au-
gustinus,

gustinus, sed de non recta vsa sanitate. Ita non ex gratia Dei, quæ est animæ sanitas uenit peccatum, quod morbus est illius spiritualis, sed de non rectè vsa gratia Dei. Et hoc modo inoleuit Petri morbus, qui cum non rectè uteretur diuina gratia, altum sapiens plusquam par esset, permissus est cadere, ut disceret superbiam in rectè factis etiam cauendam esse. Habet ergo ueritatem. Non peccat, qui iustificatus est, ut iustificatus est, ut scilicet habet gratiam.

Verba uero illa uergeri, agi, alibi declarabuntur. Videntur enim coactionem significare. Sicut & illud. *Compelle eos intrare.* Et illud. *Nemo uenit ad me, nisi pater meus traxerit eum,* cum tamen consentiant omnes, & amici, & inimici, uoluntatem cogi non posse etiam à Deo. Est ergo tertius effectus iustificationis iste. *Gloriamur in spe gloriae Dei.* Qui duo includit, spem, & gloriam in spe, ut significetur, quod est magna & uia spes. Neque enim in spe gloriari, quis consueuit si modica sit, vel exigua, sed si magna. Cuius autem rei est spes illa? *Gloria Dei.* Gloria Dei est, ut incepit, perficiat iustificatus. Ergo habet spem, quod omnino perficiet Deus, quod incepit: quod scilicet gratiam quam illi dedit, consummabit. Quid est autem gratia consummata, nisi gloria æternæ uitæ? Habet ergo spem, & gloriatur in hac spe, quam habet, cum securitate omnino ad illam gloriam perueniendi. In hac enim gloriatione, & (ut ita dixerim) in hac sancta superbia, propter spem cælestis felicitatis, ostenditur, quod qui iustificatus est non hæsitat, utrum sit beandus, vel non. Sed firmissime tenet, se se diuino munere saluandum esse. Habentes enim talem spem, multa fiducia utimur, inquit alibi Apostolus. Nec mirum, quoniam arram habet gloriæ, qui iustificatus est, uidelicet gratiam diuinam, qua mundo natus, renatus est Deo. Ex hac enim gratia, spes uia nascitur, dicente Petro. Regenerauit nos in spem uiuam, in hæreditatem inmarcessibilem

conseruatam in cælis. Et huius ratio magna est, quoniam per gratiam efficiamur filij Dei: si autem filij, & hæredes. Spem ergo uiuam habemus hæreditatis.

Tu dices. Argumentum concluderet, si sciremus nos esse hæredes, sed id nos nescimus, quia nec etiam scimus, quod simus filij Dei. Totum uerum est. Sed, quod id nesciamus accidit, iustificationi. Iustificatio enim suapte natura parit spem uiuam hæreditatis. Et si sciremus nos iustificatos esse, ex utraque iustificationis nos sciremus esse hæredes, & consequenter habereamus spem uiuam, ut indubie de adoptione illius gloriæ confideremus, & sciremus etiam habere spem illam. Apostolus ergo gloriatur de effectibus iustificationis, qui exeunt ab ea, abstrahendo à nobis. Sat ergo illi est, quod iustificatio ex seipsa parit spem uiuam, excludens omnem timorem, & omne dubium. Vnde aliqui pauci, qui diuina reuelatione sciuerunt se esse in Dei gratiam receptos, si timore posthabito, spe ardentissima, & uiuacissima freti fuerunt æternæ felicitatis. Sicut Paulus qui dicebat. *Certus sum, quod neque mors, neque uita, neque creatura alia poterit me separare à charitate Dei.* Scio cui credidi, & certus sum. Ego pugno non quasi in incertum. O spem admirabilem. At nos, quibus non tanta gratia concessa est, non spem adeo debemus amplecti, ut timorem repellamus. Torporem enim pareret infirmioribus nobis existentibus, quam par sit. Stemus ergo ut est in prouerbio, Inter incudinem & malleum. Malleus sit timor, qui continenter nobis inferat ictus. Incus sit spes, quæ sustentet nos, ne mallei ictibus conteramur. Vide Prophetam, quomodo sub dubio ponit spem quam habet de diuina misericordia. *Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus? Hoc ideo, quia oculum habet ad diuinam iustitiam, quam timere oportet, & ad suam imbecillitatem, qua timet defecisse ab eis quæ ad impetrandam ueniam requiruntur, dicens cum Dauide. Imperfectum meum uiderunt*

Num. 8.

Rom. 8.

1. Tim. 1.

1. Cor. 9.

Ioc. 2.

Ps. 138.

oculi

oculi tui. Id enim credere quisque debet, cum omnia fecerit quæ potest, adhuc non exactè, & perfectè Deo satisfacisse. Et licet timere, & confidere de diuina misericordia, ut ex seipso deiciatur totus, releuetur autem totus in spem uiuam, ex solo diuini intuitu fauoris, qui nostros defectus supplere & scit, & potest, & uult. Iam ergo intelligis. Iustificatio ex se erigit in spem uiuam, expellitque timorem: at non ut nostra est. Sic enim spes mixta est timori.

Vis autem ut radicem tibi ostendam, propter quam oportet fateri, quod iustificatio ex ratione sua, facit spem uiuam in iustificatis? Ecce. Qui iustus est, Deum diligit: neque enim iustificatio est sine charitate, ut dictum est, ergo desiderat uniri suo dilecto, quantum possibile est. Hinc enim nascitur, quod delectabilissimum est, amioisconuiuere. Fides autem ostendit, quod possibile est hominem uniri Deo, secundum perfectam fruitionem, & uisionem facialem, quia docet quod erimus sicut angeli Dei in cælo. Ergo desiderat iustus uniri Deo, secundum hunc perfectissimum unionis modum, quem scit possibilem esse. Desiderium autem maximè augit desiderantem, cum nouit quod desiderat posse obtineri, nisi spem habeat consequendi illud. Esset itaque iustus semper tristis & mærens, nisi spem haberet perueniendi quo tedit. Sed iustus semper est gaudens, latus & hilaris. Diuina enim gratia, gaudium parit maximum, dicente Paulo, fructus Dei est charitas, gaudium. Et iterum. Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Vnde & in sapientia legitur. Non habet amaritudinem conuersatio illius. Et de Christo legitur, quia erat plenus gratia, Non erit tristis neque turbulentus. Et in Euangelio. Exultauit Iesus in Spiritu sancto. Ergo necessario oportet, ut habeat spem uiuam consequendam illius felicitatis, ut semper possit gaudere. Spes (inquit Apostolus) gaudentes. Concludamus ergo dicentes cum Paulo. Spem sicut anchoram habemus animæ, tutam & firmam, ad eam, ut non modo fidamus, quod saluabimur, sed audenter cum Paulo di-

Matt. 22.

Gal. 5.

Rom. 14.

Sap. 8.

Esa. 42.

Luc. 10.

Rom. 12.
Heb. 6.

Bit. ad Rom.

camus. Spe iam salui facti sumus. Hoc enim significatur, per gloriari in tali spe, ut uidelicet intelligamus, de bonis futuris nos ad eam esse securos, & certos, ac si iam parta essent, & obtenta. Hoc namque cedit in Dei gloriam, ut reddat quod promisit. Certissimum itaque esse debet nobis, quod omnino reddet, non certe propter nos, sed propter ipsius gloriam. Ex hac autem spe tam firma & certa audi, quid sequitur aliud, & potest esse quartus iustificationis effectus. *Non solum autem, uidelicet gloriatur in tali spe. Sed & gloriatur in afflictionibus.* Tam uia est spes illa, & tam magna hæc sancta superbia, propter illam spem, ut non modo afflictiones corporales minime pauemus, egestates, erumnas, incommoda, oppressiones, exilia, maledictiones, certamina, labores, ægritudines, miseras, persecutiones, uincula, tormenta, sed patientissimè omnia perferamus: immo ardentissimè desideremus, magnifice de nobis ipsis sentientes, non solum autem desideremus, sed & gloriemur, & gestiamus mirum in modum cum occurrerint. Quod enim futurum speramus & non uidemus, per patientiam expectamus, ut inquit Paulus noster. Patientia autem, non est sine aduersitatibus. Materia nanque patientiæ, aduersitas est: sicut materia liberalitatis diuitiarum copia. Si itaque gloriatur in illa spe, gloriari oportet & in tribulationibus. Vnde inquit Paulus reddens rationem. *Scientes, quod afflictio patientiam operatur.* Scire dicimus, quod fide credimus indubiam. Excedit enim certitudine scientiam ipsa fides. Dictum uero illud. *Afflictio patientiam operatur,* occasionaliter tantum intellige. Quia afflictio est materia patientiæ exercendæ. Quod si dicas. Æque præstat impatientiæ occasionem tribulatio, ac patientiæ. Falsum est hoc. Suapte enim natura præstat occasionem patientiæ: at occasione tantum accipitur, quod operabitur patientiam; per se uidelicet, licet oppositum per accidens.

Rom. 8.

Rom. 8.

P 3 Sine

Sine patientia autē, (supplete uos,) nō est spes: quoniam spes dilationem boni quod speramus, includit quodam modo. Spes enim quæ uidetur, nō est spes. Quod enim uidit quis, quid sperat? Dilatio autem boni malum est, malum uero obiectum est patientiæ. Ergo de primo ad ultimum, spes nō est spes sine patientia. Et si sic, sequitur, ut quo maior est spes, maior etiam sit patientia: Et vice uersa, quo maior est patientia, maior etiam sit spes: Spes autem ex iustificatione summa est, ut dicebamus. Ergo oportet iustificatis maximam adesse patientiam. At non est maxima patientia Romani, sine maximis afflictionibus. Sicut enim simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis. Ni mirum ergo, si qui maxime fuerunt Deo clari, angustias multas & magnas assidue perpesi sunt. Audi Paulum de seipso. Nolumus uos ignorare fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia, quoniā supra modum grauati sumus, supra uirtutem, ita ut tederet nos etiam uiuere. Et iterum. Cum uenissimus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passus sumus. Foris pugnae, intus timores. Adhuc usque in hanc horam esurimus, sitimus, & nudi sumus, & laboramus, colaphis cedimur & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, & omnium peripsa usque; adhuc. Spectaculum facti sumus mundo, angelis, & hominibus. O beatum Apostolum, cui tot & tanta pati donatum est. A Deo dicebat ipse, uobis donatum est, pro Christo non solum ut credatis in eum, sed etiam ut pro illo patiamini. Idem. Certamen habentes, quale & uidistis in me, & nunc audistis de me. Omnes enim qui pie uolunt uiuere in Christo, persecutionem patiuntur. Hinc de Apostolis omnibus legimus, Ibant à conspectu concilij gaudentes, quoniam digni habiti sunt pro Christo contumeliam pati. Cogitabant bona futura, quæ & quanta essent, & quasi ea sine persecutionibus, & oppressionibus consequi nō possent, gloriabantur in eis. Tristitia presentia erant, iucunda futura expe-

ctabantur. At adeo illis spes uiua perfruascerat, quod omnino ad coronas, ad palmas, ad triumphos peruenirēt post certamina, ut necessitate quadam ducti, non possent in afflictationibus non gloriari: nec minus essent eis suauia tormenta, in quibus iugiter versabantur, quàm præmia, quæ expectatione tantum presentia erant. Nos in desperationem futurorum bonorum, agunt presentia mala, illis vexationes, non modo non auferebant spem, sed augebant. O nos misellos, illos beatos. Patientia uobis necessaria est fratres mei, ut uoluntatem Dei facientes, reportetis promissiones. Si putas te non habere tribulationes, nondum capisti esse Christianus. Cur ergo clipeū patientiæ nō assumis, quo ictus omnes ualeas declinare, & uictor effectus, brauium æternæ gloriæ consequaris? Audi Paulum. Nulli malum pro malo reddentes. Scriptum est enim. Mihi uindictam, & ego retribuam. Noli uinci à malo, sed uince in bono malum. Nōne Paulus homo erat, inter homines sicut nos, natus & educatus, terram nobiscum incoluit, & aërem respirauit: Non fuit Angelus, fuit homo, & tamen audi quid dicit. Maledicimur & benedicimus, persecutionē patimur, & subtinemus, blasphemamur & obsecramus. Quod ergo ille fecit, cur tibi astruis impossibile? Non habuit ipse alterum Paulum, ad quem respiceret, cui tot & tanta mala perpeti contigisset. Christum quidem habuit, sed Christus homo & Deus erat. At tu Paulum habes, qui homo tantum fuit, non Deus. Cur ergo ad eum non respicis? Cur illum non imitaris? Non possū ais. Audi illum. Omnia possum in eo, qui me confortat Deus. Iam non dico ut tibi fidas. Responsum enim habuimus inquit Paulus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo. Ipse dixit. Confidite pusillus grex. Faciet enim cum tentatione prouentum, ut possitis substinere, & dicatis. Tribulationē quidē patimur, sed non angustiamur: aperiāmur, sed non destituimur: persequutionem patimur, sed non derelinquimur: deijcimus, sed non perimus. At ad textum reuertor.

Heb. 10.

Ecclesia-
stici. 2.

Ecl. 27

Iac. 1.

1. Pet. 3.

Rom. 12.

1. Cor. 4.

Philipp. 4.

Luc. 12.

1. Cor. 10

1. Cor. 4.

Patientia.

Patientia probationem. Et lapis lidius, & fornax, & aurifex probat aurum; fornice probatur & perficitur. Lapide lidio cognoscitur: ab aurifice commendatur. Omnibus his modis patientia probat uirum. Primo. n. perficit illum. Sicut enim frequenter citharizantes, euadimus citharedi: artem enim citharizandi, causat frequenter citharizare: ita uirtutem perfectam patientia, efficit frequens aduersitatum tollerantia. Quis nanq; dubitat infractos fieri animos & infrangibiles, qui uexationibus diuinis assueuerunt? In igne inquit Ecclesiasticus, probatur aurum atq; argentum, & homines receptibiles in camino uibulationis. Et alibi. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Secundo. Experimentum facit fidei & generositatis animi. Beatus uir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ. Omniq; mundo demum patientem clarum reddit & gloriosum. Probauit illos Deus, & inuenit eos dignos se.

Ecclesia-
stici. 2.

Ecl. 27

Iac. 1.

Sap. 3.

2. Tim. 2.

Luc. 1.

Gen. 22.

Exo. 3.

Probatio uero spem, incohatam auget. Animi enim inuicta constantia, ex aduersitatum multi iuga patientia comparata, nobis spem facit firmiorem, atque certiore: ut si tollerauimus cum Christo, & regnaturi simus cum illo. Ita enim scriptum est. Si tollerabimus, & congregabimus. Habet iustus arram gloriæ, etiam si non patitur pro Christo: at cū patitur, iam habet duplicem arram, maiorem ergo spem. Nonne ergo tibi uidetur, quod debeat i afflictionibus gloriari, si gloriatur in spe: quandoquidem creuit spes ex afflictionibus? Hinc Christi germanus. Omne gaudium existimat fratres, cum in tentationes varias incideritis. *Spes autem non confundit.* idest non facit nos erubescere, vel confundi. Est enim hæbraismus, ut unum uerbum significet duas actiones in coniugatione Hiphil. Vnde, & cognosco, in illa coniugatione significat facio cognoscere: postulo, facio postulare: uideo, facio uidere. Ut illud. Nunc cognoui, quod timeas dominum, idest cognoscere feci: Vidi afflictionē populi mei, idest feci uidere. Spiritus postulat pro

nobis gemitibus inenarrabilibus, idest, nos postulare facit. Ita ergo hic. *Spes non confundit.* uel non erubescit, idest non facit erubescere. Illa enim spes facit sperantem erubescere, quæ tandē post longam expectationem frustratur. Vnde Paulus dicebat. Si tantum sperantes essemus in hac uita, miserabiles mundi: Quia cum propter regnum celorum, temporalia quæque despiciamus, si fabula esset regnum celorum, quis quæso hominum deterioris esset conditionis, quæ optimus quisq; christianus: Quandoquidem nec in hac uita, nec in alia aliquo bono frueretur. At non frustrabitur hæc nostra spes, inquit Paulus. Omnino enim efficiemur consortes diuinæ gloriæ. Cum enim apparuerit in gloria, tunc similes ei erimus, inquit Ioannes. Ergo non confundimur propter hanc spem, quasi incassum bona futura sperauerimus: & propterea letanter tulerimus mala presentia. Merito ergo gloriāmur propter illam spem, in afflictionibus. Quoniam autem infirmiores & pusilli, tristitia (ut ita dixerim) habentes in manibus, iucunda autem tantum in expectatione, plerumq; nimia spei dilatione franguntur. Ideo à bonis presentibus eos confortat Apostolus, duas adducens rationes. Prima est. *Quia dilectio Dei, effusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Ecce solidum spei nostræ fundamentum. Re ipsa nanque, datus est nobis Spūs sanctus, quo diuina dilectio diffusa est in cordibus nostris. Quod pignus dari potuit maius: Deum posse uos illuc perducere, quo sperantes tenditis, nemo dubitat, atque etiam scire, modo uelit. Vult autem, & efficaciter uult, aliter enim non dedisset nobis Spūm sanctum, sicut dedit. Iunge ergo uoluntatem efficacem, omnipotentis atque infinitæ Sapiētis, fiet omnino, quod speramus: ergo nunquam erit, ut propter illā spem erubescere nos oporteat. Sicut aulicis contingit, qui terrena quæque ambiētes, arque sperantes in principū curijs, persepe confunduntur, & pudore repleti, clamant. O spes hominum fallax. Inquit enim Ecclesiasticus. Nullus spera-

Rom. 1.

1. Cor. 13

1. Ioan. 1.

372

Ecl. 2.

uit in domino, & confusus est. Et Dauid. Ad te domine leuaui animam meam, Deus meus in te confido non erubescam. Esaias. Omnis qui credit in illum, & fidit in illo, non confundetur.

At verbum istud, famosum. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Examinare oportet paulo acriore indagine, antequam ulterius progrediamur. Primum quidem, potest exponi de dilectione qua Deus nos diligit, & quod nos diligimus Deum. Illa effusa est in cordibus nostris, qui certi sumus de illa per spiritum sanctum suaderentem, qui in immensum fuerimus dilecti, cum se tradidit pro nobis. Hæc effusa est per spiritum sanctum, instigantem nos ad redamandum Deum, qui tam ardentem primum nos dilexit, ut se pro nobis traderet. Vtraque autem facit ne confundamur. Illa, quoniam corroborat nos esse à Deo dilectos: Hæc, quoniam facit ut nos aspera cuncta, & graui feramur æquo animo. Ita enim fit, ut non confundamur in tribulationibus, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei. Explicat ergo causam efficientem fructuum prædictorum, dum in medium affert dilectionem Dei: Hæc enim quomodolibet sumpta, est causa pacis, patientiæ, & spei. Cedunt ergo omnia in vnam causam. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Cum hæc duo simul audis, spiritus sanctus, non tibi in mentem veniat pater, neque filius, neque deitas ipsa: quamuis de his omnibus dicatur, quod spiritus sunt, & sancti sunt: sed suppositum intellige semper, quod à patre & filio, non per modum uerbi sicut filius, sed per modum amoris producit in ineffabiliter. A patre & à filio realiter distinctum. Idem enim non procedit à seipso: Deitate quidem, non modo pater, sed idem, at hypostase aliud, & tertia sanctissimæ illius triadis persona, contra semiarrium, Macedoniū. Propterea enim spiritus dicitur, ex ratione scilicet, & modo sue processionis. Amor, nanque ex sua natura intrinsecus, impellit amatem in ipsam rem ama-

tam, ut quodammodo amantem extra se ponat, & in amatum transferat, sicut dicit Magnus Dionysius, quarto de diuinis nominibus. In rebus autem uiuentibus, impulsus intrinsecus ad spiritum attinet: Quoniam itaque Deus nobilissima vita uiuit, personæ illi quæ per modum amoris procedit, tribuit nomen spiritus, quasi sit quædam spiratio, vel aspiratio, aut respiratio productio eius. Hinc apostolus, impulsus quendam & uim agentem atque mouentem spiritui sancto adscribit. Qui spiritui Dei aguntur, hi filii Dei sunt. Et euangelista. Expulit eum spiritus. Ut appropriatè intelligas, spiritum sanctum impellere, & mouere nos in Deum, quia autem primus motus uoluntatis, quæ est principium mouendi, amor est: Propterea spiritui sancto adscribitur, tanquam causæ diuinus amor, qui in nobis est. Intelligis mysterium? *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Omnia quæ in nobis sunt, habent reduci in Deum: reducuntur autem, & ut in causam efficientem, & ut in exemplarem. In efficientem quidem, quoniam sua uirtute operatur in nobis. In exemplarem uero, quoniam omnia quæ à Deo in nobis sunt, Deum aliquo modo imitantur. Quoniam autem una tantum est uirtus operatiua, unaque operatio patris, filij, & spiritus sancti, in his quæ sunt extra Deum, sicut & una essentia, omnia reducuntur in Deum patrem, filium, & spiritum sanctum, simulque reducuntur in eum, ut in efficientem. At quæ reducuntur in eum, ut in exemplar, non reducuntur in omnes tres personas: sed in illam quam imitantur magis. Sapientia qua Deum cognoscimus, nobis ab omnibus quidem immittitur, propriè est filij representatiua, qui sapientia dicitur. Quoniam ut uerbum producit eum, pater, dilectio ergo spiritum sanctum representat per amorè, spiritui itaque ratione dicitur esse in nobis, per spiritum sanctum. Propterea omnia, quæ amore sequuntur, spiritui sancto adscribuntur. In primis enim, quia amoris uel est maxime proprium, ut amicus uelit conuersari cum amico, conuersatio autem homi-

hominis cum Deo non est nisi per contemplationem. Unde & contemplatiuus noster apostolus dicebat. Nostra conuersatio in celis est. Propterea in scripturis sacris, dicimus ad contemplationem diuinam, rapì à spiritu sancto. Nos omnes reuelata facie gloriam Dei specularè, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à domini spiritui. Qua autem ex mutua conuersatione amici cum amico, nascitur gaudium atque lætitia, ideo gaudium nostrum spiritale in Deo, dicitur esse à spiritu sancto. Regnum Dei non est esca & potus, sed iustitia, pax, & gaudium in spiritu sancto. Exultauit Iesus in spiritu sancto. Redde mihi lætitiā salutari tui, & spiritui principali confirma me. Propterea Christus, uocat spiritum sanctum paraclitum, id est consolatorem. Lucas quoque in actibus apostolicis. Ecclesia (inquit) habebat pacem, & edificabatur ambulans in timore Dei, & consolatione sancti spiritus replebatur. Rursus, quia amatum est in amante, & è contra. Deum habitare in nobis, & nos in Deo, ascribitur spiritui sancto. In hoc intelligimus, quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis. Ex hac autem mutua beneuolentia transformante, euenit, ut aliquis aliquem in filium adoptet, i quo hæreditas eius, iure adoptionis ad illum perueniat. Conuenienter ergo spiritui sancto attribuitur, quod per eum filij adoptionis Dei efficiamur. Accepitis spiritum adoptionis filiorum Dei. Tantus amor autem facit, ut omnia amicorum sint communia, iuxta prouerbiū. Doña ergo Dei, quæ nobis comunicat, immo & ipsa donorum communicatio, dicitur esse à spiritu sancto. Alij datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. &c. Hæc omnia autem operatur, unus atque idem spiritus. Communicatio sancti spiritus, sit semper cum omnibus nobis: Amor uero tam præcipuus, est omnium antidotum offensarum. Vniuersa enim delicta operit charitas, ideo per spiritum sanctum dicitur fieri peccatorum remissio. Accipite spiritum sanctum, quo-

rum remiseritis peccata, remittuntur eis. Propterea qui blasphemauerit in spiritum sanctum, non dimittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Quia illud abiectissimum uidetur, quo peccata abolerentur. Hinc renouari dicimur, purgari, lauari, iustificari, sanctificari, uiuificari, ungi, signari, liberari per spiritum sanctum. Recreati. Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Elegit nos Deus primitiis in salutem, in sanctificationem spiritus. Unxit nos Deus, & signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Signati estis spiritu promissionis, qui est pignus hæreditatis nostræ. Si abluerit dominus sordes filiorum Sion, & sanguinem filiarum lauerit de medio eius, in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. Si spiritu ducimini, iam non estis sub lege. Vbi spiritus domini, ibi libertas. Per hunc ergo spiritum sanctum, ut aliquando finiam, *Dilectio Dei, quia Deus ipse nos diligit. Effunditur in cordibus nostris.* Bene autem dicit apostolus, *Effunditur, quod enim effunditur, non ammittitur. Lux effunditur, uel lumen, non ammittitur. Effunditur autem, quia effectum facit in corpore, quod illuminatur, nec tamen recedit ab illuminante.* Patet in lampade accensa, ex qua mille accenduntur. Diuina ergo dilectio, qua ipse nos diligit, effunditur in nobis, qui iustificati sumus. Manet in Deo diuina illa dilectio: at facit effectum in nobis. Quem effectum? gratiam gratificam. Qua deinde fit, ut nos Deum vicissim diligamus. Ecce ergo effusio. Sicut enim ex lampade accensa, fit lux, similis in alia lampade: ita ex dilectione, qua diligit nos Deus, fit alia dilectio in nobis, illi persimilis. Dilectio enim, qua Deum diligimus, similitudo est illius, qua à Deo diligimur. Ideo, nanque nos diligimus Deum, quia ipse prior dilexit nos.

Ps. 14.
Esa. 49.

Tit. 2.

Rom. 8.

Mar. 1.

Philip. 3.

2. Cor. 3.

Rom. 14.

Luc. 10.

Ps. 50.

Ioan. 14.

Act. 16.

Eph. 3.

1. Ioan. 4.

Rom. 8.

1. Cor. 12.

2. Cor. 3.

1. Pet. 4.

Ioan. 10.

1. Cor. 1.

Matt. 12.

Ps. 103.

2. Cor. 6.

Rom. 8.

2. Thes. 2.

2. Cor. 5.

Eph. 1.

Psa. 5.

Gal. 5.

2. Cor. 3.

1. Ioan. 4.

Rom. 11. Nisi enim primum nos dilexisset, nos eum minime diligeremus. Et propterea diuina dilectio, uocatur Lux. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, hoc est dilecti à domino. Diuina enim dilectio æterna est, infinita est, Deus est, non ergo in nobis recipitur ut forma, sed gratia tanquam effectus eius. Quod si dicas. Paulus inquit. *Spiritus sanctus datus est nobis.* Nō inquit, at id intelligi debet quomodo & illud Ioelis. Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Et illud. Auferam de Spiritu meo, tradamque eis. Illud quoque. Fiat Spiritus tuus duplex in me domine. Non enim ad ipsam essentiam, seu personam Spūs sancti referenda sunt, cū indiuisibilis sit, sed ad ipsius munera, & functiones, vel actus, ut in libro Sapientia legitur. Hi autem effectus augeri possunt, & minui. Cur autem dicitur Spiritus sanctus dari, & esse in nobis, cum nobis dantur effectus eius? ratio est, quia effectus diuini, non solum diuina operatione esse incipiunt, sed etiam per eam conseruantur in esse. Non enim sicut ædificator est causa domus, Spūs sanctus est causa gratia & donorum suorum. Mortuus nanque ædificatore, remanet domus: non est itaque causa nisi in fieri ipsius domus. At Spiritus sanctus, est causa gratia, sicut Sol est causa luminis in aere. Sicut enim statim cessaret lumen in aere, si Sol aliquo obstaculo posito recederet. Ita Deo ab anima per peccatum recedente tenebre scit, quæ eo præsentem per gratiam, illuminatur. Est itaque causa in fieri, & in conseruari. Ita apertè docuit Augustinus octauo super Genesim ad litteram. Non ita Deus operatur hominem iustum, id est iustificando hominē, ut si abcesserit maneat in absente quod fecit: sed potius sicut aer præsentem lumine, nunc factus est lucidus, & semper fit. Sic fit homo Deo sibi præsentem illuminatus, absente autē continuè obtenebratur. Quia ergo nihil operatur, nec operari potest continuè operatione conseruando quod egit, nisi ibi sit ubi operatur, propterea dicitur Spūs sanctus in nobis esse, quando in nobis est gratia sua. Vnde Apostolus.

1. Cor. 5. Nescitis (inquit) quoniam templū Dei

sanctum, quod estis uos, & Spūs sanctus habitat in uobis? Et quia Spūs sanctus amor est patris, & filij, ubi Spiritus sanctus esse dicitur, ibi est & pater & filius. Iuxta illud. Et pater meus diligit eum, & ad eum uenimus, & mansionem apud eum faciemus. Et illud. Inhabitabo in eis, & inambulabo, & ero illorum dominus, & ipsi erunt mihi populus. Deus enim est in omnibus creaturis per essentiam, per potentiam, & per presentiam, implens omnia sua uirtute & bonitate, iuxta illud. Cælum & terram ego impleo. Hinc illud. Iouis omnia plena. Sed sanctorum mentes peculiari quodam modo inhabitare dicitur, quibus gratificam largitur gratia, qua fides perfecta charitate, surgit in nobis. Hinc est illud. Habitare Christū per fidem, in cordibus nostris. Neque enim fides informis sine charitate facit, quamuis & illa sit Dei donum, ut Deus nos inhabitare dicatur, cum scriptum sit. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Vide ergo excellentiam dilectionis, qua Deum diligimus. Illa enim non potest in nobis esse, sine gratia gratifica: Gratiam autem hanc nō potest Deus dare nobis nisi modo quodam det Spiritum suum, suum amorē, seipsum. Ergo cum Deum diligimus, Deum in nobis habemus, & ipsi in Deo sumus: sumus ergo consequenter Dij, non homines. Ego dixi dij estis. Quia autem tam magnum est hoc donum, & tam excellens, ut incredibile uideatur: propterea in principio nascentis Ecclesie, fidelibus omnibus qui erant tanquam semen quoddam spiritale, quo propaganda erat fides Christi in omnibus Gētibus, dabat Deus Spūm suum sanctum in signis uisibilibus, ut esset quasi argumentum confirmans hanc ueritatem, omnibus Deo charis, dandum esse Spiritum sanctum, quo deificari possint. Licet enim signa uisibilia nunc cessauerint, nemo tamen dubitare debet, quoniam quod est probatum semel probatione efficaci, non debet iterato probari. Non uacat autem mysterio, quod dicitur hic ab Apostolo, dilectionem Dei, gratia scilicet effusam, esse in cordibus nostris. Cor enim in medio est nostri corporis:

Ioan. 14.

2. Cor. 6.

Hier. 23.

Eph. 3.

1. Ioan. 4.

Pf. 81.

poris: ut ergo significetur, hanc gratiam gratificam diffundere se se ad totum hominem, ad omnesque hominis uirtutes & potentias, ac consequenter perficere omnes eorum actus, hoc tropo dictum est, quod infunditur cordi, ut intelligas, longè latèque effundendam esse illius uim, tanquam à centro ad omnem circumferentiam. Cordis tamen nomine, animam intellige. Frequenter enim hebrei cor pro anima accipiunt. Qui finxit singillatim corda eorum. Scrutans corda, & probans renes. Prauum est cor hominis. Mirum perfecto, mirū quod magnus ille magister capere non potuerit, Deum infundere nobis gratiam istam. Quemadmodum enim nihil ponitur in aliquo homine, ex hoc quod dicitur gratiam Cæsaris habere, vel Pontificis: at tantum in Cæsare, vel in Pontifice diligente. Ita cum dicimus, ille est gratus Deo, nihil creditur ponendum esse in illo, sed tantum in Deo diligente atque fauente. Considerare enim noluit, vel non posuit, dilectionem Cæsaris, vel Pontificis non efficere, ut dilectus sit bonus, sed magis è contra, quia est primo bonus, ideo dilectus est ab illis, vel illis gratus. At diuina dilectio, longe aliter se habet. Diligendo, ipse facit ut bona sint quæ diligit. Non sunt dilectæ res quia bonæ, sed quia dilectæ, bonæ. Vtique ergo, gratia Regis nihil ponit in dilecto, vel grato: potius è contra est, dilectus facit aliquid in Rege. At Deus si gratum habet aliquem, aliquid ponit in illo quem gratum habet. Illa scilicet gratiam, qua gratus est. Et ideo, ut dixi, dilectio Dei, qua diligit nos Deus, luci comparatur: Lux autem aliquid ponit in illuminato, non tamen in illuminante. Item. Lux est principium uitæ: Ita ergo gratia est principium uitæ animæ spiritualis. Sicut ergo principium uitæ, est aliquid in re uiua. Est enim actus & forma illius: Ita gratia aliquid est in homine grato Deo. Est & ratio efficacissima. Nam gratia diuina est principium meritorum omnium: neque enim per naturam mereri possumus æternam uitam, contra Pelagium, sed per gratia. Homo autem est qui meretur, ergo oportet ut in seipso habeat hanc gratia

Pf. 32.

Pf. 7.

Hier. 17

formam. Sicut quia homo uiuit per animam, habet in seipso animam, contra Arabem illum, qui existimauit intellectum assistere tantum, ut nauam nauui: Nihil enim agere dicitur aliqua actione, nisi principium illius actionis sit in agente actualiter: & maxime si illa actio sita sit in agentis potestate. Si enim per aliquid extrinsecum agimus, cuius assistentia non sit in nostra potestate, quomodo illud extrinsecum assistere nobis vel non assistere, non est in potestate nostra, ita nec actio illa. Si itaque forma quæ est principium meriti, non sit in nobis, uidelicet gratia, iam non erit in nostra potestate mereri, Spiritum sanctum nanque assistere nobis, non est in potestate nostra, sicut uniuersaliter actio causæ superioris, non est in potestate inferioris, igitur oportet ponere gratiam formaliter in anima. Nam dicere actum meritorium, non esse in nostra potestate, cum sumus Deo grati, id est non esse in nostra potestate, ut habentes Dei gratia mereamur vel non, procul est ab omni ueritate. Non fat est dicere, Spiritum sanctum assistere, sed dicendum est, quod gratia illa aliquid in nobis est. Et confirmatur. Quia Deus gloriosus, qui omnia mouet ad debitos fines, singulis rebus indidit formas, quibus ad proprium finem tendit unaquæque. Ita enim disponit omnia suauiter. Homo autem tendit in finem uitæ æternæ. Cur ergo credimus, quod & illi formam non dederit, qua in illum possit peruenire? Forma naturalis non sufficit, quia finis ille naturam excedit humanam, ergo formam supernaturalem infundit, quæ est principium meriti, uidelicet gratiam.

Sunt tamen qui dicant, gratiam gratificam idem esse, quod dilectionem illam, vel charitatem, qua diligimus Deum. Sed id non mihi admodum placet. Sicut enim lumen naturæ, uirtutibus moralibus præsupponitur, tanquam basis & fundamentum: ita lumen gratia, quod diuinam naturam participamus, cōsentaneum est, ut sit radix omnium uirtutum, quibus tendimus in Deum, quas theorias uocatur. Quod Apostolus optime tetigisse uidetur, dicens. Eratis aliquando tenebræ, nunc autē lux in dño, Eph. 5.

Rom. 13. vt filij lucis ambulate. Et iterum. Nox recessit, dies autem appropinquauit, abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Significat enim, nos primo in luce esse, & in die hortaturque; vt deinde secundum lucem armemur, atque ambulemus. Esse in luce est, per gratiam ambulare in luce, id est operari secundum virtutes. Acquisitis namque virtutibus, homo ambulat secundum quod conueniens est rationi naturali, virtutibus infusus, secundum quod congruit diuinæ gratiæ. Et ita virtutes sequuntur gratiam. Et quid mirum? Virtus enim omnis, dispositio quædam perfecti est, vt ex Ethicis liquet. Perfectum autem est, quod in suo esse secundum naturam suam dispositum est. Ergo virtus naturam præexistente[m] supponit necessario. Nostra charitas itaque, cum sit virtus diuina, est dispositio perfecti secundum naturam diuinam. Naturam autem diuinam participamus per gratiam: iuxta Petrum. Maxima & pretiosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ consortes naturæ, ergo supponitur charitati, ut nos iam perfecti sumus in esse gratiæ.

2. Pet. 1.

Tetigit hanc rationem per pulchrum Magnus Dionysius, secundo capite de celesti hierarchia. Non potest (inquit) aliquis habere spiritualem operationem, nisi prius esse spirituale accipiat: sicut nec operationem alicuius naturæ, nisi prius habeat esse in natura illa. Intelligamus ergo nos, ad consecutionem alicuius finis in naturalibus rebus, tria præexigi. Primum, natura proportionata fini illi. Secundum, naturæ illius inclinatio ad illum finem, quæ inclinatio, naturalis appetitus, finis dicitur, & est. Tertium, motus ad illum finem. Exemplum patet. Terra, natura quædam est, cui competit esse in medio mundi, tanquam centrum: Quoniam est omnium elementorum grauissima. Hanc naturam sequitur, vel concomitatur (vt melius dicam,) inclinatio in locum medium, secundum quam naturaliter illud appetit, etiam cum uiolenter extra illud detinetur, Tertio nullo prohibente, semper deorsum mouetur. Vt ergo homo consequatur æternæ finem uitæ, cum

ipse ex se non sit natura proportionata illi, non fat est, quod detur ei inclinatio & motus in illum finem, quia inclinatio & motus in finem, vt dictum est, præsupponit naturam proportionatam fini: aliter enim non inclinatur, neque mouetur in finem illum, sed in alium cuius est proportio. Omnis enim natura, aliquem finem habet, sibi à diuina prouidentia præstitutum. Ante omnia itaque opus est, vt homo fiat proportionatus fini illi. Secundo, quod inclinatur. Tertio, quod moueatur. Id ergo quo homo eleuatur ad tantam dignitatem, vt sit proportionatus fini illi supernaturali uitæ æternæ, quam oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, & est propria Deo glorioso, & angelis eius, gratia diuina est. Illud secundo, quo hominis inclinatur affectus in talem finem, est charitas. Id tertio, quo mouetur ad attingendum illum finem, exequendo opera quibus ad illum peruenitur, sunt aliæ omnes virtutes. Vt quemadmodum in naturalibus, aliud est natura ipsa, quam inclinatio naturæ, & eius motus vel operatio: Ita in gratuitis, iuxta Dionysium asseramus rem se habere. Sed quid immoror? Audite, & intelligite Pauli. *Dilectio Dei, Effusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Ergo collatio, vel datus sancti spiritus, præcedit dilectionem effusam in cordibus nostris, sicut causa effectum. Effunditur enim per spiritum sanctum, qui datus est, vt dicit textus. Per. namque causalitatem significat. Spūs sanctus autem non datur, nisi secundum effectus suos, vt dictum est. Ergo aliquis effectus Spiritus sancti in nobis est qui charitatem, vel dilectionem nostram præcedit. Hoc autem quid aliud est, vel esse potest, quam gratia? qua primum Deo grati sumus. Habetis item locum illum ad Galatas. *Gal. 5.* Fructus spiritus est charitas, gaudium, pax. Ponitur enim spiritus tanquam arbor, vel radix, charitas autem vt fructus procedens ab arbore. Quod si dicas. Deus dat gratiam, quia diligit. Scriptum est autem. Ego diligentes me diligo. *Prou. 8.* Et si quis diligit me, diligetur à patre meo. Ergo diligit, quia diligitur: diligitur autem

1. Cor. 8.

Gal. 5.

Prou. 8.

Ioan. 14.

tem

tem nostra charitate, ergo charitas nostra gratiam præcedit, vel est ipsa gratia. Respondeo. Quod Deus diligit diligentes se: non ita tamen quod dilectio, diligendo se, sit ratio quare ipse diligit, sed potius è contra. Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quia ipse, prior dilexit nos. Si iterum dicas, Dilectione nostra meremur æternam uitam, sed gratia est principium meriti, ergo dilectio nostra est gratia. Rñdebo, quod dilectio nostra non esset sufficiens ad merendum, nisi præsupposita idoneitate, & dignitate merentis. hæc autem habet per gratiam: dilectio ergo nostra est primus fructus græ. Ideo frequenter plura attribuitur ei, quæ gratiæ propria sunt, in non est gratia, ut dictum est. Et hæc sufficiunt pro loci huius declaratione.

Rom. 11.

Antequam tamen secundam rationem aggrediamur. Est magna difficultas super his omnibus, quæ in hoc capite dicta sunt. Videt enim quod Paulus Apostolus non possit defendi à contradictione. Nonne enim conclusum est capite secundo, tertio, & quarto, quod iustificamur per fidem charitate formatam: Vtique. Et tamen hic Apostolus docet, quod ex iustificatione consequitur spes & charitas. Quomodo hæc possunt stare simul? Ex primo sequitur, quod sit prior charitas iustificatione: Quia id per quod iustificamur, prius est ipso iustificari. Ex secundo autem, sequitur oppositum manifestè, quia causa est prior effectui. Esse prius, & posterius idem respectu eiusdem, adeo est impossibile, vt plus esse non possit. Quid ad hoc?

Respondendum est in primis. Quod Apostolus hic ponit illum ordinem inter iustificationem, & virtutes, qui conuenit eis per se suapte natura. non autem illum, qui conuenit eis per accidens. Scire ergo debes per accidens esse, quod qui iustificatur, sit in peccato. Primus enim omnium hominum parens, iustificatus est à Deo: accepit namque donum originalis iustitiæ, ergo fuit factus iustus: nec tamen primum erat iniustus, sed erat in puris naturalibus. Non itaque; ex iniustitia contrariè ad iustitiam translatus est, sed ex iniustitia negatiuè, ex simplici uidei ceteri priuatione ad formam.

Nos uero alij, cum iustificamur, ex contrario in contrarium transmutamur, ex peccato ad gratiam: Vt sua iustificatio fuerit tantum mutatio, nostra uero motus uerus, licet spiritualis. Ecce ergo responsio. Cum iustificatur nunc aliquis, per fidem cum charitate, atque cum spe iustificatur. Quia cum gratia iustificationis sit deificatiua formaliter hominis, requirit hominem dispositum, uel actu proprio si sit adultus, vel actu sui capitis si sit infans, vt in diuinam possit eleuari naturam: quia ex se caput est, qui iustificat. Quelibet autem forma constitutiua alicuius in aliqua natura, requirit materiam dispositam, si sit sub forma contraria positiuè. Disponitur autem homo peccator per fidem, propterea iustificatio fit per fidem. At hoc dicitur esse per accidens, quia accidit iustificationi, quod qui iustificatur, sit peccator. Per se ergo iustificatio ipsa suapte natura ponit fidem, spem, & charitatem. Vnde in primo homine præcessit iustificatio fidem, spem, & charitatem: non autem è contra: quia cum non haberet peccatum, quod uicè gratiæ iustificanti aduersatur, non oportuit eum disponere, per aliquod medium inter peccatum, & gratiam. In mutationibus enim, non est opus dispositione, sicut patet in aeris illuminatione. At solum in motibus, qui sunt de contrario in contrarium. Sed tamen hæc responsio non euacuat difficultatem. Quia omnino ita res se se habet, quod ex gratia iustificationis omnes hæc virtutes producantur, etiam in nobis, & actus virtutum: nedum in primo homine. Fructus enim gratiæ ab Apostolo appellatur, maxime autè charitas sequitur gratiam iustificantem, vel gratificatam. Quia charitas non potest esse informis uti fides, semper enim est formata, formatur autem per gratiam, ergo sequitur gratiam, non præcedit. Queritur ergo, quomodo conciliari possunt loca ista, vt ipsa iustificatio nostra, fiat per fidem charitate formatam: & ita uirtutes præcedant: & iterum ipsa iustificatio per gratiam, pariatur fidem, spem, & charitatem?

Gal. 5.

Et

Et sic ipsa pcedat. Et tandē ad hoc respō
sio est. Quod in iustificatione duo
sunt consideranda. Deus nanque iusti
ficat. Homo iustificatur. Est ergo iusti
ficare dei, est item iustificari hominis.
Licet autem hæc, non sint duo motus
secundum rem, sicut nec calefacere ignis,
& calefieri ligni. Actio enim, &
passio sunt unus motus, tamen distin
guuntur secundum suas rationes forma
les, sicut via à Thebis ad Athenas,
& ab Athenis ad Thebas. Hinc enim
est ascensus, illinc descensus, distinguū
tur autē aded, ut iustificare dei sit age
re, iustificari hominis sit pati, vel reci
pere. Iustificationem ergo actiuā dei,
uocamus gratiæ infusionem. Iustifica
tionem hominis passiuam, susceptionē
gratiæ, qua suscepta remittitur culpa.
Simul sunt hæc secundum tempus, Ne
scit enim tarda molimina Spūs sancti
gratia. Vnde in Actis legimus. Factus
est repente de cælo sonus, vt intelligas
Spiritus sanctum, subito operari in mē
tibus hominum, replendo eas gratiā
sua. Spiritus enim ubi uult spirat, &
uix sibilum eius audis. At secundū na
turam, prius est iustificare dei, quā iu
stificari hominis. Actio enim secū dum
naturā prior est passione, licet sint vnæ
res tantum. Iustificare ergo dei, quod
est gratiam infundere, vel iustitiā, cau
sat fidem, spem, atque charitatem, qui
bus homo mouetur in Deū motu me
ritorio, & etiam in peccatum detestan
do illud, ut supra dicebamus. Vis vide
re? Ecce. Cum enim habet fidem, spē,
atque charitatem, iam dignus est ater
na uita. Iuxta illud. Qui diligit me, dili
getur à patre meo, & ego diligam il
lum, & manifestabo illi meipsum. Nō
est autem dignus, nisi habeat gratiam,
qua iustus effectus sit coram Deo. Ergo
non potest fides, spes, & charitas præce
dere gratiæ diuinæ infusionem. Quod
si dicas. Gratia non datur nisi digno. Di
gnus autem nemo est nisi per fidem,
spem, & charitatem, ergo &c. Respon
sio est, Quod non debet intelligi, vt pri
mum homo sit dignus gratia, & po
stea Deus det illi gratiam. Sed ex hoc ip
so quod datur gratia, fit dignus. Vnde
simul est dignus gratia, & habens gra

Act. 2.

Ioan. 3.

Ioan. 14.

tiam. Iuxta illud Pauli. Dignos nos fe
cit. Hæc ergo ex parte agentis, uide
licet dei. At si loquamur ex parte eius,
qui iustificatur: dico quod iustificari ho
minis, consequutio scilicet iustitiæ atq;
gratiæ, præsupponit fidem, spem, atque
charitatem. Cum enim habet fidem,
spem, atque charitatem, tunc est plenē,
iustificatus, non antea. Vis uidere? Nā
ex probatis superius. Finis iustificatio
nis est remissio culpæ. Remissio autem
culpæ, præcedit motus duplex li
beri arbitrij, in Deum, & in peccatum.
Motus ille non est sine fide, neque sine
spe, neque sine charitate. Accedentem
siquidem ad Deum, oportet credere, quia
est, & quod sit credentibus remunera
tor. Ecce fides, & spes: Detestante
autem peccatum, oportet primum ad
hærere Deo per amorem: quia fuga præ
supponit persecutionem, vt dicebam.
Ecce charitas. Ergo à primo ad ultimū,
Iustificatio dei actiua, est prior virtuti
bus: At iustificatio nostra passiuā, po
sterior. Habet enim, qui iustificatur,
prius natura uirtutes, quā iu
stificetur.

Colo. 1.1.

Heb. 11.

Si dicas. Ergo antequam iustificetur
peccator, hoc est antequam remittatur
ei culpa, dignus est remissione. Con
cedo. Sed non antequam Deus illum
iustificet. Cur enim est dignus? Per fi
dem, spem, & charitatē, sed hæc habet per
gratiæ infusionem, quæ præcessit pec
catoris fidem, spem, atque charitatem,
atque effecit. Gratiæ infusio, est iustifi
catio actiua dei: Ex Deo ergo dignus
est, non ex se ipso. Si dicas modo. An
tequam habeat fidem, spem, & charita
tem, Deus illum iustificat, ex dictis. Igi
tur, & ipse antequā habeat fidem, spem,
& charitatem iustificatur: contra di
ctā. Nego consequentiam: concessio
antecedente.

Si dicas. Ab actiua ad passiuam va
let consequentia. Cōcedo absolute, sed
non cum signorum additione. Nam pa
ter æternus, in primo signo originis, ge
nerat filium, filius tamen non genera
tur in primo signo, sed in secundo. Va
let ergo, Pater generat, ergo filius gene
ratur, sed non; Pater generat in primo
signo, ergo filius generatur in primo si
gno.

gno. Et hoc est complementum huius
materie de Iustificatione impij, ad dei
laudem, in qua (ut uerum fatear) diu
laboraui ego, sed tandem illuxit mihi
Deus, cui sit gloria semper.

Sequitur modo secunda ratio, qua
pusilli confortantur, quod nequaquam
frustranda sit spes eorum de felicitate
consequenda. *Præterea. ἐτι γαρ quia
Christus existentibus nobis infirmis, secun
dum tempus pro impijs mortuus est, uix e
nim pro iusto, quis moritur, ἀποθα uēται.
nanque pro bono forsā aliquis & audet mo
ri. Commendat autem dilectionem suam ad
nos, Deus. Quoniam peccatoribus adhuc no
bis existentibus, Christus mortuus est pro no
bis, multo igitur magis iustificati nunc in san
guine ipsius, saluati erimus per ipsum ab ira.
Si enim inimici existentes reconciliati sumus
Deo, per mortem filij eius, multo magis recō
ciliati salui erimus in uita ipsius.*

Cum enim ex dono Spūs sancti, pro
basset immensam esse dilectionem, qua
nos proficitur Deus, & propterea cō
fidendum esse, ut saluar e nos uelit. Rur
sus idem probandum illi fuit, ex morte
vnigeniti filij eius, quæ cum Deus om
nia faciat in mensura, sola videtur om
nem excessisse mensuram. Cum enim
hec sit mensura, atq; meta dilectionis,
vt quis animam, hoc est uitam (hæbrais
mus enim, animam pro uita accipere
consueuit) ponat pro amicis suis, hanc
metam supergressus est Deus omni
potens, qui filium suum sibi cōsubstantia
lem, carnem factum, pro nobis existen
tibus adhuc peccatoribus, consequen
terque tantæ maiestatis hostibus, mori
non modo passus est, sed uoluit. Ipse. n.
illum morti tradidit, agnoscens nanq;
nostram imbecillitatem, nempe ad di
uinam pacem obtinendam, misit filiū
suum, qui pacem tractaret, atque cōpo
neret, quod sanguinem fundens inno
xium, effecit. Quos ergo iam concilia
uit, non ne modo conciliatos saluabit?
Pro inimicis Dei filius perire uoluit ne
perirent illi, iam amicos factos, quomo
do perire patietur? Pro extraneis uitā
posuit magnanimus ille hæros Christi
Iesus, nunc adoptione filios effectos,
quomodo ab hæreditate reiiciet? Pro
impijs seruis, pius dominus non dubi

Ioan. 15.

tauit crucis subire tormentum, pijs fi
lijs non impertietur regnum cælorum?
Patietur ut diuina ira, in extremo iudi
cio eos perdat, quos patibulo tam hor
rendo intercedente moriēs saluare uo
luit: Putas ne fortassē, quod moriens effe
cit, uiuens immortalis nequaquam effi
cere ualeat? Nonne est morte uita potē
tior? Mortuus est enim, ex infirmitate, 2. Cor. 13
uiuuit autem ex uirtute Dei. Si ergo mor
te saluati sumus, quomodo uita nō glo
riam consequemur? Si nostras qualita
tes attendis, nos digniores sumus, quā
fuerimus. Si Christum spectas, illius ui
ta morte efficacior est. Ergo si nos olim
mors Christi saluauit indemnes, nunc
multo magis uita Christi glorificabit.
Hæc omnia molitur Apostolus, si dilige
ter attendis, à fortiori utrinque argues.
Si iustificati sumus cum essemus impij,
& hoc per mortem Christi, iam iusti fa
cti per uitam Christi, qui amplius non
moritur, (sedet autem ad dexteram dei
patris immortalis & gloriosus,) glori
ficabimur. Maius est enim impium iusti
ficare, quam iustum glorificare. Maius
quidem, non absolute, ne decipiari.
Gloria nanque maior est, & dignior gra
tia, igitur glorificatio maior iustificatio
ne, sed maius proportione: quomodo
dicimus interdum, montem aliquem
esse paruum, & granum aliquod ma
gnum. Plus enim excedit donum gra
tiæ, quod in iustificatione confertur di
gnitatem impij, qui iustificatur, quā
donum gloriæ dignitatem iusti, qui glo
rificatur. Siquidem iustus dignus est
gloria, impius indignus gratia: ut reso
lutè tandem intelligas, ex maiori mise
ricordia Dei impiorum iustificationem
prouenire: At ex maiore iustitia, glori
ficationem. Ecce ergo rationis aposto
licæ exaggeratio. Si Deus, qui diues,
est in misericordia, propter nimiam cha
ritatem qua dilexit nos, vt alibi dicitur, Eph. 2.
cum essemus mortui peccatis, conuiu
ficauit nos Christo, multo magis uiuifi
catus, nūc assumet ad participationem
supernæ illius hæreditatis regni cælo
rum. Id nanq; fuit maioris misericor
diæ argumentū, hoc minoris. Propriū
est autem Deo semper misereri. Miseri
cordia enim super exaltat iudicium. Lac. 2.
Et

Et miserationes eius super omnia opera eius. Et propterea uides, quod Apostolus ascribit impiorum iustificationem morti, uitae Christi, & iustorum glorificationem. Quia enim uita morte potentior, glorificatio quae maior est iustificatione, uitae tribuitur. Quia tamen mors, misericordiae diuinae efficacissimum fuit argumentum, illi tribuitur iustificatio. At plura sunt particularius discutienda.

Primum illud, quod per parenthesis intelligendum est. (*Vix enim pro iusto quis morietur. Nanque pro bono forsitan aliquis & mori audet*) Et est *Et pro etiam*. Senfus ergo huius est. Vix aliquis inueniretur, qui pro uiro iusto exponere uellet sponte uitam, quo ille saluaretur: Multo itaque minus pro impio. Nam zellus uirtutis urgere solet suapte natura adeo, ut pro uirtutibus praedito etiam mori uideri graue non debeat. Contra uero, impiorum uita omnibus odiosa atque abhominabilis est. Qui itaque pro iusto non moritur, nec pro impio sponte moreretur. Cogita ergo quanta fuerit dilectio diuina. Nam Dei filius, non pro iustis atque probatis uiris saluadis, sed pro impijs mori uoluit ultro. Exponit autem illud, *Vix*, vix inquit dixi: quia forsitan etiam mori aliquis pro bono audet, sed admodum rari sunt illi. Non dicit autem moritur, sed mori audet, quia nullus adhuc inuentus est, qui pro seruanda alicuius iusti uita, uirtutis amore mortuus sit. Petrus quidem dicere Christo ausus est. Animam meam pro te ponam: sed tamen ancillula illius uoce perterritus, dum mori timuit, uitam negauit: Adeo quisque mortem effugit, & uitam appetit. (Nolumus enim expoliari, sed superuultuari.) At Christus non modo ausus est, sed re ipsa mortem pertulit pro uita impiorum. Venit enim saluifacere quod perierat. O summa ergo & incomparabile dilectione. Quia aut potuisses instare. Tot martyres constantissime morte obierunt pro Christi Iesu gloria, multoque magis si ille fuisset in humanis, pro eo saluando non dubitasset ludibria, uinculaque, & tormenta perpeti, ac demum subire mortem. Stringit fortius argumentum Paulus. Il-

li pro amico redamante mortui essent, non eos uis sanctitatis atque iustitiae impulisset, sed uis amoris quo amabant, & item amabantur a Christo. Commendat ergo, extollit, manifestat charitatem suam ad nos, quia cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Inter homines aliquando legimus, amore alios pro alijs mortem optetisse. At id non ratione iustitiae, sed ratione amicitiae contigit. Christus ergo pro iniustis, & inimicis moriens, ostendit incomparabile esse suam dilectionem, & citra exemplum. Indebite ergo a Deo tantum dilecti, uideamus omnes quantum illum diligere debeamus. Ille suae uita, nos impijs praeponuit. Cur ergo tanto beneficio, nos ipsi ingratitude uilia queque; anteponimus? Cur pro impijs mortuus est pius dominus, nisi ut pium dominum usque ad mortem diligamus?

Secundum illud est. *Cum essemus infirmi, secundum tempus pro impijs mortuus est.* Hoc enim uerbo tollitur magna dubitatio, quam paulo ante posse contra Paulum adduci innuebamus. Dixit enim Christus. Maiorem charitatem nemo habet, ut animam suam ponat pro amicis suis. Si itaque haec est dilectionis meta, quomodo nunc Apostolus dicit, quod Christus mortuus est pro inimicis? Haec inuicem pugnare uidentur. Possent qui dem dicit, hanc esse hominum metam, qui adeo frigidè amant, ut uix etiam uenus inueniatur, qui pro amico mori uelit. At non est haec meta Dei gloriosi, qui totus amor est. Deus enim ignis consumens est. Verum mihi maxime placet paulina haec declaratio, qua tolluntur scrupuli omnes: pro inimicis actu, at amicus habitu mortuus est Christus Iesus. Secundum tempus namque illud, erant omnes homines inimici: At non simpliciter. Amici enim deinde facti sunt omnes per mortem eius. Mortuus est ergo pro inimicis, sed non tanquam inimicis, at tanquam amicis. Vis uidere? Na mors sua, licet sufficienter omnibus profuerit, effectualiter tamen illis tantum, qui deinde facti sunt amici, unde dicebat. Pater, rogo pro istis, non pro mundo, sed pro eis, qui credituri sunt per uer-

bum

eorum in me. Hi autem coram Deo, qui uocat quae non sunt, tanquam sint, iam credebant, consequenterque erant amici. Exitum enim, & terminum uniuscuiusque spectat Deus, non media, metam non cursum.

Tertium illud est. *Reconciliati sumus Deo per mortem filij eius.* Istud enim uideatur excludere declarationem factam. Quia si reconciliati sumus Deo simpliciter per mortem Christi, ergo iam uerè eramus omnes inimici simpliciter, non tantum secundum tempus. At tandem resolue, nos fuisse reuera inimicos Dei ex parte nostra. At Deus ipse non fuit noster inimicus, ut oporteret eum nobis reconciliari. Nanque reconciliari, mutationem dicit de inimicitia in amicitiam. Deus autem ab aeterno dilexit nos. Cum scriptum sit. In charitate perpetua dilexi te. Nos itaque sumus reconciliati Deo: Sed Deus non est reconciliatus nobis. Ab aeterno enim amauit quos amat, vel amabit: nec transit de amore in odium, vel è contra. At ipso manente immoto atque immobili, nos ipsi mutamur. Quod non est difficile intelligere. Si columnam spectes, quae immota manens mihi dextra modo est, & post sinistra. Dextrum enim & sinistrum, in nobis sunt, non in columna. Ipsi ergo mutamur, illa uero nequaquam. Quomodo autem reconciliauerit nos Christus per mortem Deo, dictum est capite tertio. Quoniam uidelicet, abstulit peccata nostra, quibus reddimur inimici Dei, dum diuina uoluntati reluctamur: Ecce primus modus. Secundus autem est, quia mors sua fuit sacrificium Deo acceptissimum. Sacrificij autem proprius effectus est, ut Deus placetur. Iuxta illud. Si dominus incitat te aduersum me, odoratur sacrificium. Cum itaque obtulerit illud pro nobis, nos Deo fuimus reconciliati. Sublata enim odij causa, quae erat in nobis, non in Deo, consequens est, ut mutatio, in nobis non in Deo facta sit. Et si Deus placatus dicitur, est denominatio extrinseca tantum. Nihil enim reale Deo aduenit, quo placatus dici possit. Pro his ergo, quos ipse amicos habebat, mortuus est Chri-

Hier. 31.

stum, licet ipsi actu inimici essent. Neque etenim aliter, verificari potest dictum illud. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Si enim dilexit, quomodo erant inimici, nisi ex parte eorum tantum? ut dictum est. Notate tamen, quod secundum illud tempus, cum essemus nos inimici Dei, ut sic, Deus non diligebat nos eodem modo, quo cum facti sumus amici, dilexit vel diligit. Diligebat nos, ut nos faceret bonos: nunc autem iam factos bonos diligit, ut glorificandos. Et haec est uera dilectio, iuxta illud. Ego diligam eum, & manifestabo illi meipsum. Transsit ergo à modo ad modum dices; si non à dilectione in dilectionem. Item. Si sit una dilectio tantum, est tamen alius, & alius modus. Iste transitus in nobis est, qui de peccato ad gratiam mutatur, non in Deo.

Si dicas, Dicitur odio habere peccatores. Respondeo. Homines illos quos ab aeterno dilexit, dicitur odire cum sunt in peccato: quia ut sic, pro illo tempore non diligit nos in ordine ad gloriam. Haec enim est uera dilectio. At diligit eos, ut faciat bonos, & non simpliciter odit, quia non pro fine: nullum tamen etiam simpliciter odit, quia quod odit ipse, non fecit, quae enim fecit, bona sunt omnia. iuxta illud. Vidit Deus cuncta, quae fecerat, & erant valde bona. Omnes homines ipse fecit, ergo nullum odit: at peccatum odit, quoniam illud ipse non fecit: Omnia enim quae sunt, per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: peccatum scilicet, quod nihil est. Peccatum autem semper odio habuit, ut omnino uerum sit, quod semel diligit, semper diligit; quod semel odit, semper odit. Unde si legitur. Iniquos odio habui. intellige tu tantum formaliter, hoc est iniquitate, iuxta illud. Deus malorum odit iniquitatem.

Quartum est, uarietas illa adiectiuorum, quae nobis ascribit Paulus, infirmi, impij, Peccatores, Inimici. Tu interpretare, Infirmitatem, imbecillitatem uirium, propter peccatum ad consequendam salutem. Sicut enim

Q agritudi-

Ioan. 13.

1. Cor. 5.

Luc. 19.

Ioan. 15.

Dent. 4.

1. Re. 26.

Ioan. 17.

Bit. ad Rom.

Ioan. 3.

Ioan. 14.

Pfal. 131.

Gen. 1.

Ioan. 1.

Pfal. 116.

ægritudines corporis compagem sol-
uunt, vt nihil in nobis remaneat viriū.
Ita animæ morbus, ad eō vires spirituales
eneruat, vt clamare cogatur peccator.

Eph. 4.

Miserere mei, quoniam infirmus sum.
fana me domine, quoniam conturbata
sunt ossa mea. Impietatem, rebellio-
nem in Deum, neglectamq; religionē,
peccatum, omnem mentis inordina-
tum affectum, inimicitiam, præuaria-
tionem legis, contra statum in quo con-
ditus fuit homo, vt cuncta illi, & il-
le Deo obediret, sicque pacem haberet
cum omnibus. Vt infirmis opponatur
potentia, impietas bonæ uoluntati,
peccatum ordini mentis, inimicitia
amori Dei: & in hunc modum cur-
rat oratio. Potentissimus Deus pro no-
bis infirmis: sanctissimus pro peccato-
ribus: pijsissimus pro impijs, εὐλαβήρω-
πος pro hostibus, mortuus est. Nunc
ergo factos fortes, pios, sanctos, ami-
cos, non amabit? Vt nobis parceret,
filio non pepercit: nunc amplius ne-
cesse non est morti tradere filium suū:
credemus ergo, quod futura bona cæ-
lestia non nobis largietur: quæ ut ad-
ipisci valeremus, seipsum in mortem
tradidit? Hæc ratio certè, ad futuro-
rum fidem asseuerandam, & spem
confirmandam, plurimum efficaciam
habet adeo ut non nisi stupidus, &
sensu carens, illius uim negare possit.
Quis enim quæso, de salute desperare
de cætero possit, cum tam ardentem nos
amarit cum hostes essemus: modo em̄
reconciliati sumus. Quis item ferreus
adeo est, vt Deo qui per mortem filij
sui nos sibi uoluit, in gratiam conci-
liare, rursus peccatis uelit inimica-
ri, & non potius pijs operibus con-
tinenter de reconciliatione gratias a-
gere? Sequitur.

*Non solum autem, sed & gloriamur in
Deo per Dominum nostrum Iesum Chri-
stum: per quem nunc reconciliationem ac-
cepimus.* Et hic est vltimus iustificatio-
nis fructus, quem post longam digres-
sionem recenset Apostolus, propositi
non immemor. Refertur ergo debet
verbum istud, ad ea quæ multo ante di-
cta sunt. Videlicet, gloriamur in spe,
gloriæ Dei. Non solum autem, sed &

Rom. 4.

gloriamur in afflictionibus: quasi per
eas ad felicitatem perducendi: Non so-
lum autem, sed & gloriamur in Deo,
in presentiarum, quasi dicat Apostolus.
Non modo sperantes, felicitate illa po-
tiri cum Deo gloriamur. Sed & tanquā
iam existentes cum Deo ipso, & illum
in nobis habentes, ipsiq; habitantes in
eo, postquam per Christum his diebus
nouissimis illi sumus reconciliati, per
illum ipsum gloriamur. Nam amicus
amici, est semper indiuiduus comes.

Tunc etiam adest, cum maximè abesse
uideatur, qui amicus est. Nos itaque a-
mici iam facti Dei, cum illo sumus sem-
per. Qui autem adhæret Deo, unus spi-
ritus est. Ni mirum igitur si gloriamur
in eo. O quàm magna nobis, iustifica-
tionis est ratio gloriandi. Quod uide-
licet diligamur à Deo, ipsumque nos
ipsi uicissim ardentem amemus. Quis
thesaurus, quod regnum huic compa-
rari potest, quod facti simus participes
amicitiæ Dei? Hoc regno cælorum ma-
ius est, ne dicam quibusuis terrenis o-
pibus. Vbi enim uerus est Dei amor,
nihil est, nihil inquam est, quod uideri
possit insuaue. Vre, seca, plecte, uisti,
secti, generose oia perferimus. Ad eam
solum spectantes qua detinemur, diui-
nam flammam: Omnia ridens, qui
Deum toto pectore amat, neque præ-
sentis uitæ aduersitatibus deprimi, ne-
que prosperis, & uoluptatem habenti-
bus extolli potest, aut inflari: Ignis,
ferrum, egestates, morbi, uincula,
mors ipsa ei qui hunc amorem posse-
derit, dulcia & grata sunt. Nihil enim
respectat, nihil auet, nisi gloriæ hu-
ius tam immensæ magnitudinem. At
experientia sola, huius sancti amoris
vim atque efficaciam demonstrare po-
test. O uitam felicem amantium. O læ-
titiā spiritalem. O thesaurum bono-
rum omnium innumerabilium.

Modo diligeret me Deus, itemque ego
Deum ipsum sancta charitate dilige-
rem, & ipsa inferorum gehenna, mi-
hi suauissima atque optabilis uideretur.
Studeamus ergo omnes huic sancto
amori, qui omnem uoluptatem
exuperat, non modo gratia futuri præ-
mij, sed & propter ipsius amoris di-
uinam

2. Cor. 6.

uinam transformantemque naturam,
Huius duntaxat amoris gratia, super cæ-
lestes illas, incorporeasque potesta-
tes, felices existimaui ego, quod
à Deo dilectæ, Deo in cunctis obse-
quuntur, potentes uirtute, facientes
verbum illius, ad audiendam uocem
sermonis eius. Seraphici illi Spiritus,
cur putas angelos, archangelosq; ex-
cedant, sintque diuinæ illi gloriæ uici-
nissimi, nisi quia omnes illos choros
superant in amore diuino? O felices
illos ergo, qui Spiritus hocce Deū
semper alternis uocibus glorificantes,
prænimio amore æmulantur. Fiet
enim, ut non modo prope Dei thro-
num illis considerare fas sit, sed &
illum intra eos habere, qui sedet in
throno. O gloriam super omnem, glo-
riam. Hanc autem gloriam, nemo
tollet ab eis. Meminisse autem oportet,
dictum esse supra capite secundo.
Iudæos per legem gloriari in Deo.

Rom. 2.

O vanam uestram gloriationem Iudæi,
vult dicere Apostolus hoc in loco. Si
enim non nisi per Christum concilia-
ti estis Deo, quomodo per legem glo-
riari potestis in Deo? Mihi credite,
nulla est, nec esse potest gloriationis ra-
tio in Deo ipso, cui usque ad Christū,
qui in carne sua soluit inimicitias no-
stras, semper fuimus omnes odiosi.
Non ergo iudæus, non teucer, Chri-
stianus tantum, gloriari potest in Deo,
qui noscitur se se Christi ope, reconci-
liatum fuisse.

Eph. 2.

Habes ergo, omnes Iustificationis
fructus. Primus est Pax. Secundus.
Perseuerantia. Tertius. Fiducia vel
spes, & gloria in spe. Quartus. Glo-
ria in afflictionibus. Quintus. Est di-
lectio nostra ad Deum. Sextus, Glo-
ria in Deo. En numerus absolutissi-
mus, atque inter perfectos omnino pri-
mus: quo dierum numero creatus est
totus orbis. Vnde Augustinus dixit.
Numerum senarium, fuisse primum
exemplar in mente summi illius opi-
ficis, qui numeris iuxta Boetium, uni-
uersa ligat. Nolo tamen te latere
lector, quod uerbum istud.

Non solum autem, sed & gloriamur in

Deo, per Dominum nostrum Iesum Chri-
stum. potest construi cum his, quæ im-
mediate dicta sunt. Multo magis re-
conciliati salui erimus in uita ipsius.
Textus enim Græcus, non habet *Glo-
riamur*, sed *gloriantes*. καυλώμενοι, Est
ergo sensus. Reconciliati salui eri-
mus in uita ipsius: non solum autem
reconciliati, sed gaudentes, & glo-
riantes de hac reconciliatione in Deo
per Iesum Christum. Ad hoc enim
sequitur. Vt sciamus nos esse recon-
ciliatos. Ita ergo gloriantes de hac re-
conciliatione, salui erimus. Nemo
enim gloriari potest de reconcilia-
tione, nisi sciat se reconciliatum esse.
Qui autem scit se esse reconciliatum,
scit se in gratia Dei esse. Ille uero spem
firmissimam habet suæ salutis, vt supra
dicebatur. Deinde dicitur.

*Propter hoc. Sicut per unum hominem
peccatum intrauit in mundum, & per pec-
catum mors: & ita in omnes homines mors
pertransiit, in quo omnes peccauerunt.*

Vide, attende, mirare, diuinam hanc
Pauli sapientiam. Dictum est, &
demonstratum ex lege, ex prophetis,
omnes homines quouis tempore le-
gis naturalis, scriptæ, & mediæ, pec-
casse, Deique gloria eguisse. Omnes
item, nullo delectu personarum habi-
to, per Christum Iesum, iustificatos
fuisse. Apostolus ergo, & tanquam
optimus medicus, radicem morbi, quo
contabuit uniuersum hominum ge-
nus, perquirat, scrutaturque tantorum
malorum fontem: & tanquam ma-
ximus Theologus, mysterium simul
aperit, cur per unum Christum, om-
nis terrarum orbis, diuina gratia sa-
luatus sit, & lesa illi maiestati conci-
liatus. Duas ergo tu, hinc accipe con-
clusiones. Prima. Ad peccatum,
inquinauit omnem posteritatem: ra-
dicis siquidem uitiatæ morbus, ad om-
nes huius arboris ramos, per genera-
tionum sarmenta diffusus est. Ecce
fons, scaturigoque omnium peccato-
rum: protoparentis culpa, qui perua-
sit omnem terrarum orbem. Secun-
da. Quoniam uno homine delinquen-
te, diuina iustitia, orbis terrarum

damnatus est: magna ratione, & diuina misericordia vno homine Christo satisfaciente, orbis terrarum conciliatus est, & saluatus. Peccato illius, mors inualuit, merito huius, vita surrexit. Vnus Adam terrenus prostravit omnes: quid mirum si unus Adam caelestis, qui de caelo uenit, & super omnes est, omnes erexit? Regnavit diabolus, & triumphavit culpa, vel Adæ offensa, cur gratia Christi non debuit eijsi foras, vt vnus Deus regnare inciperet? Maior est enim Christus, quam Adam: potentius caelum quam terra: copiosior gratia quam offensa: meritum delictum superat: misericordia quoque Dei, super exaltat iudicium: & Deus est diabolo fortior: vita etiam mortem praecegit. Hæc omnia his uerbis continentur. Tu ergo sic lege literam. *Per quem nunc reconciliationem accepimus, propter hoc, sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors &c.* Reddit itaque Apostolus rationem. Cur per unum Christum reconciliationem accepimus vniuersi: Obiectanti enim Iudæo, quomodo per unum Christum possunt omnes gentes saluata esse, atque conciliata. Iudæus enim fuit Christus, & ex Iudæis natus. Sat fuit, si Iudæos saluauit, quomodo illo uno potuit orbis terræ saluari totus: Respondendum est, hac ratione saluari potuisse, atque reuera saluatum esse. Sicut & per vnum hominem peccatum in mundum intrare potuit, & de facto intrauit, atque per peccatum mors. Sicut ergo in Adam omnes moriuntur: ita & in Christo omnes uiuificantur. Peccatum illud originale, fuit omnibus hominibus, qui ex primo parente generantur: Ita hæc Christi gratia, originalis fuit, & est omnibus, qui per Christum regenerantur.

At hic immorari oportet. Maxima enim pars omnis gloriæ Christi Iesu, a que mysteriorum fidei eius ex peccato originali pendet, & ex effectibus eius: audeoque dicere cum Augustino & Gregorio. In uanum cruci affixum esse Christum, si fabula est peccatum origi-

nale primorum parentum. Bellum autem nobis est, cum Philosophis omnibus, & cum Pelagianis hæreticis. Humana namq; Ethnicorum Philosophia, & Pelagiana hæresis, peccatum originale non agnoscit. Philosophia quidem, quia nec ad primum hominem ascendere potest, cuius labe infectum esse dicimus hominum genus, Philosophi dñt, Omnes homines sunt vnius speciei, ergo nihil plus habuit Adam quam nos, neque nos minus, quam ille. Quid igitur est peccatum originale, quo perdidimus dona primi parentis, etiam si detur primus homo? Secta vero Pelagij, quod gratiam diuinam prorsus abijciat, exiitmans naturam humanam proprijs fretam uiribus, omnia Dei præcepta seruare posse etiam ad intentionem legislatoris, atque uitam æternam promereri. Initio ergo, quid nomine peccati originalis intelligamus, accipe, antequam arma sumamus in Philosophos, & in hæreticos, utrosque crucis Christi Iesu hostes, & propterea à nobis, qui iuxta Paulum gloriamur in cruce, enecandos. Quid deinde res ipsa sit, infra declarabitur. Cum ergo audis Peccatum originale, in mentem tibi illico ueniat, defectus quidam, non personæ tantum, sed naturæ humanæ, qui non modo pœnæ, sed culpæ rationem habeat, quem omnes homines ab origine, a generatione scilicet contrahunt necessario. Ob id enim peccatum dicitur originale, quasi ab originaria nostra propagatione contractum. Hoc ergo peccatum, hunc defectum, in nobis esse à signo primum Philosophis, quo ad possumus, persuadeamus, proprijs eorū armis, cum Dauide giganteas illorum machinas prostermentes. Attendite autem quæso.

In ordine naturæ, tam caelestium, quam terrestrium rerum, omnia inferiora parent, superiora regunt. Elementa caelestibus illis spheris mouentur, gubernantur, & aguntur. Spheræ rotantibus Angelis, (quos intelligentias uocant,) perpetuis latioribus, atque regularibus circumferunt.

Secundæ

Secundæ oēs intelligentiæ pp primam, quam amant, cuique quoad possunt, assimilari desiderant suos uolunt orbis. Ob id rota primi mobilis, inferiores spheras naturaliter secum trahit ab ortu ad occasum: cum tamen suapte natura, quælibet eque ab Occidente in Orientem sit nata moueri. Quere, require superbe Philosophæ, si inferior natura superiori unquam dominatur, an semper. (vt par est) è contra superior inferiori. Anima rationalis altioris est, & dignioris naturæ, quam corpus, Spiritus, quam caro: ratio, quam sensus: uoluntas, quam appetitus. Cur ergo in homine anima non dominatur corpori, ratio non sensui, spiritus non carni, uoluntas non appetitui? In uno homine hoc monstrum cernitur, quod plerunque inferiora dominantur, superiora seruiunt. Omnes naturæ pacem habent, quia quæ regere debet, regit: quæ regi regitur. Vnus homo semper gerit irreconciliabile bellum. Caro concupiscit aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem, ita vt non quæcunque uolumus, illa faciamus. Homo item Deo glorioso reluctatur, cui omnis natura paret, terra, pontus, & aer. O monstrum perpetuum. Redde, redde mihi rationem huius, tu qui rerum naturas inquiris: Ne mihi dicas, ex necessitate materiæ id contingit: sensibilis enim appetitus in delectabilia mouetur semper suapte natura, quæ interdum sunt contraria rationi, & primus orbis, orbisque secundi, suapte natura contrarijs motibus mouentur. Attamen, quia ex illis hoc magnum animal colligauit natura, vel Deus, naturæ auctor, fecit, vt & secundi à primo semper, rapiantur illis etiam non modo non reluctantibus, sed & moueri cupientibus motu supernæ spheræ, quæ à primo rotantur motore. Cur ergo ita, non est & in homine, quem paruum mundum appellas, sicut & mundum magnum animal? An diuina prouidentia cuncta regit præter hominem, vt ordinem dederit omnibus rebus, hominem vnice despexerit, vt nonnulli Philosophasti impudentissimè. dix-

Bit. ad Rom.

runt? Sed quomodo illud uerum erit, quod tu iactas, nos sumus finis omnium? Indignum enim uideretur, curare uilia, prætiosiora despiceret. O Philosophæ te conuenio, responde mihi, & mecum fatere, præter naturam, hæc monstra inueniri in hominibus. Quo autem magis omnibus alijs reb⁹, diligit Deus hominem, quippe quia est uiuum Dei simulachrum atque mundi miraculum, ut ter maximus ille Hermes dixit, eò melius cæteris creaturis conditus est. Et si seruasset in seipso bonum, quod creauit Deus, caro spiritui: subijceretur Spiritus carnem sine difficultate in seruitutem redigeret perpetuam: ancillaretur semper ancilla, & domina semper dominaretur. Hoc natura, hoc diuina exigit prouidentia. Pœnæ quid ergo est, in homine ista pueritas, ista pugna, non naturalis. Si autem pœna est, igitur culpa præcessit. Pœna autem est in omnibus hominibus, ergo culpa vniuersalis est, non particularis. Ecce, ecce originale peccatum. Primum hominem non agnoscis: non te urgeo, agnosce saltem unum quempiam fuisse, qui primum peccauit, cuius peccatum ordinem naturalem subuerterit. Nam quæ præter naturam sunt, æterna esse non posse, omnis philosophia clamat. Id autem sat est, pro astruenda malorum nostrorum origine. Nulla mihi crede potest assignari ratio huius monstruositatis, quæ tam bellè quadret sicut ista. Manes ille, Philosophus magis, quam Christianus, vt huius pugne, causam inueniret duos Deos confinxit, Spiritum namque à bono Deo, quem lucis principem appellabat: carnem à malo principe tenebrarum prodijisse dixit. Origeniani, qui falso & impiè tanti patris Origenis sibi nomen vindicarunt, quos manet inferorum cruciatus, platonis consentientes magis, quam christicolis, omnes animas, simul ante mundi constitutionem fuisse in caelis conuersatas, atque in Deum peccasse, ob id in pœnam facinorosa fuisse relegatas ad corpora, vt pugna & contrarietate eorum assidua, plecterentur, inaniter fingunt. O chimæras. O anilia delirameta.

Q 3 Non

Non est bona pluralitas principatum. Vnus ergo princeps. Audi Manes. Forma non fit, sed infit, quare non est ante compositum cuius est, O Græcule, qui Origenis nomen indignè profiteris. Anaxagoras ad suum cahos cōfugium habet. Empedocles ad suam litem. Democritus ad casum, sed indigni sunt, vt hic à nobis refellantur. Aristoteles Philosophorum omnium, ne Platone quidem excepto, & doctissimus, & eloquentissimus, de more tam est anceps & dubius in huius cōclusionis dissolutione, (angebatur enim etiam ante Christi, & Pauli tempora, hæc dubitatio tam grandis, sublimia illa ingenia) vt non uideatur tutus à contradictione. Nunc enim dicit sensuale appetitum natura inclinari ad malum: propterea eum principium motus uestigat, vt unque appetitum simul ponit, ob id quod cum ad diuersa tendant, rationalis ad bonum, sensus ad malum, visus fuisset insufficienter causam explicasse, si alterum tantum indicasset. Nunc autem dicit, eum virtutibus moralibus nostram uoluntate domari posse, quāquam haud facile, cum tamen quæ naturalia sunt, nulla vi auferri valeant. Nunc dicit, uirtutes morales, actionibus frequentatis acquiri, vt uerè sint, & dicantur morales: quæ magna temporis mora nostris conatibus obtineantur. Nunc dicit, felicitatem esse Deorum donum, ad quod sequitur. & ipsas uirtutes, quarum operibus politica felicitate beamur, à Deo nobis donari. Quod si ita est, in nostra potestate non erit pugnam illam tollere, & carnem domare, quod tamen aperte alibi constanter asseruit: nullum docens esse posse uirtutis vel uitij rationem, nisi in nostra sit potestate uirtus & uitium. Qua de re tractaturus de uirtutibus, & de uitijs, primum de uoluntario & inuoluntario copiose egit. Cernis quā facile ruunt omnia Philosophorum fundamenta? Ob id quod peccatum originale confiteri noluerunt: Ipsa etiam natura, nos omnes vel adificare nolentes, id docente, atque muto quodam eloquio maribus & femellis indicante, hac ratione, quoniam ab incunabilis pro-na est ad malum, difficilisque ad bonum:

vt illinc freno, hinc calcaribus opus habeat. Quis huic rationi audeat refragari? Est, est ergo originale peccatum.

Pelagium nunc insectemur ex sacris literis, quas ipse profitetur. Dauid clamat. Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Non potest intelligi de peccato actuali matris. Siquidem ex legitimo matrimonio conceptus ipse, & natus est. Oportet ergo uerbum illud ad originale referri, quod hæreditario iure seculo contraxisset per propagationem testat. Iobum habetis clamantem. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? non ne tu qui solus es? De immunditia autem peccati loquitur, quandoquidem præmittit. Et dignum ducis super huiuscemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium. Omnino ergo indicat aperitissimè, aliquam immunditiam contrahere hominem quemlibet, ab ipsa sua feminali origine. Hanc originale peccatum uocamus. Est demum Paulus noster, qui in acie stat inuictus pro Christi gloria.

Per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi: Peccatum per unum hominem intrauit in mundum, & per peccatum mors. Quid aperitius? Quid clarius dicere potuit? At audi quid somnariar ille superbus Heresiarcha, vt naturam defenderet, & gratiam extenuaret. Peccatum (inquit) per unum hominem intrauit in mundum. Quoniam ipse protoplastus malo suo exemplo fores aperuit, ianuamque patefecit omnibus delinquendi. Non ergo propagatione peccatores constituimur peccato Adæ, sed exemplo tantum, & imitatione. O quā fallax est hæc argutiorum hominum philosophia. Rectè ait Paulus. Videte ne quis uos seducat siue decipiat per inanem Philosophiam.

Intelligis argutiam Pelagianam? Quomodo illud intelligitur, quod supra capite secundo ex Esaia, atque Ezechiele adducebamus. Nomen dei per uos blasphematur inter gentes, occasione scilicet mali exempli a gentibus accepta & data à Iudæis. Vnde illud in prouerbio est. A boue maiori, discit arare minor. Et Paulus, hac ratione Petrum arguebat

quod

quod gentes cogeret iudaizare, quia facile subditi prelatos imitantur. Ita magna subtilitate, sed maiore impietate superstitiosus ille Monachus, qui sapere uoles plusquam oporteret, non sapuit ad sobrietatem. Interpretatur nos, primi parētis peccato fuisse infectos, quia illum imitamur, & non aliter, illud Osee uerbum adducens. Ipsi sicut Adam transgressi sunt pactum, ibi præuaricati sunt in me. At nec ista subtilitas illum tueri poterit. Ecce ratio. Si imitatione tantum Adam nos sua labe inquinauit, ergo non omnes, sed hi tantum, qui illum imitantur, peccato illo polluti sunt, & sordidati: At peccatum illud, omnes homines absolute, sanctos & non sanctos, uero Christo dempto, qui ex semine Adæ non traxit originem, inquinauit. Ergo alia uia, quā imitationis, vel exempli traducitur peccatum illud ad posteros. Confirmatur. Baptismus, secundum communem Ecclesiæ sanctæ consuetudinem, quam magnus Dionysius in Ecclesiastica Hierarchia dicit ab Apostolis dimanasse, infantibus recenter etiam natis exhibetur, ne si eos mori contingat, excludantur à Dei regno. Scriptum est enim. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Nemo autem à regno Dei excluditur, nisi propter culpam, ergo si pueri non baptizati ad caelestia regna peruenire non possunt, hoc est, quia aliud quod peccatum habet, quod baptismo deleri potest & uerè Ecclesia credit. Actuale, non est peccatum illud imitatione parentum, quoniam usu carent liberi arbitrij, citra quem nullus actus imputatur ad culpam, ergo originale, est originaria ipsa propagatione contractum. Proximi parentis autem peccatum non contrahitur, ergo peccatum illud est peccatum protoplasti. At ut uerum fatear, mirum profectò, mirum, quomodo ille hæreticus acerrimo certè præditus ingenio, tam grauiter in hoc negotio fuerit hallucinatus. Si enim imitatione tantum, transit peccatum unius hominis, in alios, quærens Apostolus radicem morbi humani generis, debuit inuenire mulierem, quam primum & Adam ipse imitatus est, non hominem. Item

non mulierem, sed diabolum. Ipse namque primo peccauit, peccareque mulieri suggessit: quo factum est, ut malè suasæ mulieri consentiens Adam, & ipse peccarit. Tertius est ergo in peccato homo, non primus. Quomodo itaque ipse est princeps mali huius exempli, cum Apollolus in eo sistat: nec mulieris, aut diaboli ullo modo meminerit? Ad propagationem necessario recurrere oportet. Ob id excluditur diabolus, qui tantum imitatione non propagatione fuit causa peccati hominum. Scriptura dicente. Inuidia diaboli, mors introiuit in orbem terrarum. Imitantur autem eum, qui sunt ex parte eius. Mulier autem excluditur, quoniam mulier materiam in generatione ministrat. At homo agit. Item, mulier est sumpta ex uiro, ut sit quasi membrum uiri. Ab homine ergo tantum traducitur peccatum, non à muliere. Hinc Theologi consentiunt, Eua peccante, modo Adam non peccasset, nequaquam ad nos, culpam originalem pertransituram fuisse. Propterea Apostolus. Per unum hominem dicit, & non per duos, neque per uirum, & mulierem: quod etiam ex testamento ueteri liquet. Quamuis enim Eua comederit pomum, non agnouit se nudam esse, neque erubuit, nisi postquam & Adam comedit illectus ab ea. Tunc enim donis quæ prius acceperant expoliati, in ardores, & concupiscentias dimissi, erubescere ceperunt, ipsam rei indignitatem considerantes. Sunt & illa duo loca. Eramus natura filij iræ. Nemo est mundus à forde, neque infans cuius est uita unius diei super terram, quæ nulla ratione torquenti possunt, ut ex eis non euidentissimè demonstretur originaria labe hominum uniuersorum, quæ generatione per parentes transfunditur in filios. Expugnatis autem Pelagianis & Philosophis, aduersus sciolos nobis decretandum est.

Heus tu frater mi (dicetis scioli.) Nūquid hoc decet diuinam iustitiam, ut quod ab iniquo parēte gestum est, hoc filijs per mille generationes imputetur ad culpam? Num hoc bonum tibi uideatur in oculis Dei? O boni uiri, dicite uos & mihi. Nunquid iustum fuisset, si

Q 4 parens

parens ille non peccasset, paruisset autem diuinis mandatis, vobis omnibus, & filijs vestris, itemque filijs filiorum, obedientiam illam ad meritum imputari, conferrique successione hereditaria omnia illa dona, quibus ille fuerat exornatus, sine uestris meritis? Fidelitati diuinæ promissionis id conueniebat, respondebitis vos. Sed eadem fidelitas exigit, vt uobis omnibus imputetur ad culpam protoplasti ingratitude aduersus diuinam benignitatem. Non Deus ipse uobis est iniurius, si dona illa nascentibus hominibus non elargitur, quæ solum ea lege promiserat vniuersis: si primus ille genitor noster non à Sathana, tam turpiter se se prosterni permisisset, ille ignauus, fuit uobis iniurius: ille uobis nocuit, illum culpate, non Deum: qui cum nostrum omnium parens esset, vobis tanquam filijs suis, dona, gratias, opes thesaurizare debuit. Thesaurizauit autem iram, infelicitatem, miserias. At si apponenda erat conditio diuinis promissionibus, (dicet murmurator ille) non hæc apponi debuerat, quæ iniquitatem sapere uideretur, vt vno solo peccante, peccasse omnes intelligeretur. Sed non ita obloqueretur, si res prosperè, & feliciter cessisset. Si enim Adam hostilibus in sidijs non succubisset, nemo hominum doluisset: Iniuste data sunt mihi hæc, tam magna donatia, propter obedientiam primi parentis: sed gaudentes vniuersi, & benedicentes diuinam iustitiam, quod generosa protoplasti gesta, etiam filijs imputaret ad coronam, proculdubio illi gratias agerent. Postquam ergo ille præuarius est, & nos ac si actu præuariatui fuisset, à diuinâ ira despiciuntur, tanquam læsæ illius maiestatis rei. Nemo temerè Deum arguat, sed obstruatur omne os loquentium curiosa. An enim non licuit Deo legem dicere, super bonis suis, vt illi placuit? Si homo quilibet, ut etiam Ethnicorum leges dicunt, suæ rei est moderator & arbiter, vt pro arbitrio disponere possit, quare non mul-

to magis Deus, qui vnus est vere dominus? Legem ergo dedit primis parentibus, ac Adæ potissimum, iniique pactum huiusmodi. Ad fatietatem de omni ligno, quod est in paradiso comedere, deligno autem scientiæ boni, & mali: (Ita enim ab infelici exitu libuit illud appellare) ne comedas. Si id seruaueris, non modo perpetuis temporibus, tu & mulier, his donis eritis illustres, sed & omnes qui naturali propagatione nascentur ex uobis, quemadmodum naturam humanam participabunt, ita omnia hæc dona uestra quasi traduce feminis uestri parta, consequentur. Quod si contrafeceris, te, & uxorem, omnesque posteros expoliabo. Audire pactum, consensere, gratias egere Deo pro se & posteris. Cum ergo demum fœdera violarint suggerente Sathana, non ne legitima interpretatione dicimur, & nos in illis uiolasse? Quandoquidem, & legitima interpretatione dicimur in illis consensisse. Quoniam si in rerum natura fuisset, quisque nostrum, consentire debuisse, vt quod illi nostræ reipublicæ principes ratum habuissent, & nobis placuisset: siquidem pater ille erat, & illa mater nostra. Iure consultos interrogate, intrepide fatebuntur, legitima præsumptione præsumi posse tanquam probatū à nobis omnibus, quodcunque ipsi, vel contra nos, vel pro nobis fecerunt. Adde tu doctior, quod contra omnem rationem videbatur, ut illi vnquam à lege diuina exorbitaret: siquidem illi cum essent figmenta manuum Dei, qui ab eius arte sine ulla naturæ opera prodierant, charissimi habebantur præ cæteris, qui naturæ propagantur. Vnde ab eis in nos omnes gratias suas diffundi decreuerat, ut & ipsis in æternum deberemus. O magnam protoparentum gloriam. Naturale est, vt vnusquisque opera sua diligat, magis quam ea quibus aliæ causæ participant. Ob id ut pu to, dilexit Deus Adam atque Euam præ cæteris hominibus. Consentaneum ergo uidebatur, vt et illis super omnes homines curæ esset, ne diuinam hanc perderent dilectionem. Neque uero adeo mole-

Gen. 2.

Psal. 12.

rum ac difficile præceptum dederat illis Deus, vt uerisimiliter existimari posset, illud esse uiolandum: Cum enim paradisi illa omnibus esset confita arboribus, quarum pomis vesci poterant ad fatietatem: magnum non erat ab unatantum abstinere. Quis ergo vel mediocris ingenij credidisset, (feminam quæ post ponamus, sexu fragilem atque uolubilissimam) tantum heroem se se expositurum tanto periculo, vt cum plurimos fructus in præcepto haberet ad uescendum suaues, uisu quoque pulcherrimos, illum uellet vel degustare, quem dominus tanta comminatione sub mortis etiam pena uetuerat? Quæ enim ratio erat, vt infelix ille crederet, infelicior suadenti, & infelicius malæ suasæ mulieri à serpente, quem etiam ipse no uerat è celo ad inferna fuisse deiectum? Si itaque pacto illi inter Deum & Adam, propter has rationes adeo fauorabiles non dicimur legitima interpretatione consensisse omnes, cui unquam pacto legitima interpretatione dicetur aliquis consentire? Vos qui iura, cum pontificia, tum cæsarea profiteamini, conuenio. Quod ergo perdidit ipse, iustissime dicimur & nos perdidisse: sicut quod obtinisset ipse si steteret, diceremur, & nos iustissime obtinuisset. Intelligis mysterium? At non debuit Deus omnium præcius futurorum, (dicet inquitus ille,) præceptum apponere protoparenti, quandoquidem omnes nitimur in uetutum. Et postquam præceptum dedit, saltem debuit Sathanam coercere, ne eum aggrederetur, sciens quod aliquando uerè dicere posset, Præualui aduersus eum. Immo illud debuit, istud non debuit. Deuuisse uero Deum cum audis, decuisse intellige. Nihil enim est quod debeat Deus agere, vel non agere. Eo ipso enim quod aliquid agit Deus, id iustum est: eo ipso quo non agit, iniustum. Decuit ergo præceptum apponere, vt intelligeret Adam, se se sub potestate esse, & sub domino, cui obedire par esset. Qui enim accepto mandato, præcipientem adeo leuiter contempsit, quo non esset progressus arrogantia, quid non peccasset, si nihil à Deo audiisset, si se sub domino es-

se nesciuisset? In tot delitijs positus, & in tanta securitate, ob tantam licentiam & negligentiam prorupisset in deterius, ad summa flagitia euasisset, nullo etiam instigante, vel tentante, nisi præceptum quasi frenum adhibuisset illi, pijsimum misericordiarum Deus. Non decuit autem coercere demonem ne tentaret. Cum enim succumbere tentationi sit malum, tentari bonum est, & magnum bonum. Extolenti enim se animæ, & de propria uirtute præsumenti, utilis admodum tentatio est, ut propriæ infirmitatis experimento elatio comprimatur. Hinc in Ecclesiastico legimus. Qui tentatus non est, qualia scit? Sciebat Deus, quod tentatione deiciendus erat, sed sciebat etiam, quod libero arbitrio resistere poterat tentatori. Reliquit ergo eum in manu consilij sui. Non enim mihi uidetur, magna laudis futurum fuisse inditum, si propterea benè uiueret, quia malè uiuere nemo suaderet: cum etiam in natura posset, & in potestate haberet si uoluisset, tentanti non consentire. Magna ergo fuit in peccato primorum parentum iniquitas, ubi tanta affuit ad non peccandum facilitas. Adde, quod iam antequam tentaret, misera illa Eua, nescio quid ueneri in se ipsa conceperat, quod demum suasa, in os charissimi coniugis euomuit, & ad nos oēs transfudit. Inquit. n. Augustinus, secundo super Genesim ad litteram. Mulier uerbum serpentis non crederet, nisi iam inesset menti eius, amor propriæ p̄tatis, & quedam de se superba p̄sumptio. Inditio est, quod tria mēdacia uix eam aggresso serpente, in primis uerbis dixit mulier illa imprudens & improba. Dicete. n. serpente. Cur præcepit uobis Deus, ne comederetis ex oī ligno paradisi? Audi quō ter mentis. De oī ligno, quod est in medio paradisi uescimur, sed præcepit nobis Deus, ne hoc lignum scientiæ boni & mali tangeremus, ne forte moriamur. O filia diaboli. Præcepit ne tangeremus. Esurum, non tactum prohibuit Deus, nisi uerè comedissent, quamuis consensum intrinsecum Sathanæ adhibuissent, nihil nobis, aut illis nocuissent primi parentes. Secundo.

Ecclesiastico. 34.

Ecclesiastico. 19.

Gen. 3.

Secundo. Ne forte moriamur. Vbi est forte in præcepto dei? Quacunque hora comederis, morte morieris. Absolutè comminatus est mortem Deus gloriosus, & mortem spiritalè, de qua Peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem. Et mortem corporis, de qua. Puluis es, & in puluere reuerteris. Statutum est enim homini tūc semel mori. Tertio. Præcepit nobis. Nec tibi datum est præceptum, superba mulier, Adæ tātum præcepit Deus. Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali, nè comedas. Propterea illa sola peccante, (vt dictum est,) nihil inde detrimenti humanum genus consequutū fuisset. Neque em rationabile uidebatur, penes mulierè, summam tantæ rei consistere, quæ suapte natura, & vndam & uentum instabilitate superat. Vides ergo quod nõ fuit irrationabile, tentationi hominem exponere: Et vides, quod Eua potius se se exposuit Sathane mentiendo, q̄ Sathanas eam ui sua deuicerit. Callid⁹ enim erat serpens ille. Cum ergo agnouit eam mentiri tam facile, de uictoria quasi securus, eam aggressus est, & per eam hominem quoque deuicit. O arma diaboli mulier. A muliere factum est initium peccati, inquit scriptura, non à diabolo, & per eam omnes morimur. Adde tu pro his omnibus, quod non decebat tanta dona gratis prorsus collata pro eis, & nobis omnibus, penitus gratis, citra omne meritum conferuari. Gloria enim maior est homini, vt mereatur, quàm ut dono tantum obtineat quod possidet. Non est autem dignum meritum, sine alicuius præcepti obseruantia. Obedientia enim maximè conducit ad meritum. Obedientia uero mandatum exigit; non est autem obedientia pulchra, & egregia sine certamine, quemadmodum nec uictoria sine agone & pugna. Magno ergo mysterio fuit data lex protoplasto, permittumq; est, vt cum Sathana decertaret, quem facile (modo uoluisset,) uel leuiter prosternere pro se ipso, & nobis omnibus potuerat. Succubuit itaq; athleta ille, & nos in ipso succubimus: peccauit, & nos peccauimus: comedit

Iac. 1.

Gen. 3.

Hebr. 9.

Gen. 3.

Ibidem.

Ecclesia-
stici. 25.

pomum, & nos comedimus, idest tanquam eo comedente, & nos ipsi comedissemus: reatus æternæ pœnæ ad nos omnes peruenit, progenitos ex patre illo iniusto. In oculis enim magni Dei reputamur comedisse, & verè cum illo peccasse: sicut & reputati fuisset meruisse, si ipse non peccasset. Priuatus ergo est donis illis quæ dederat Deus, & nos priuati sumus: imputatur autem ad culpam ei quod priuatus fuerit, quia fuit priuatus uoluntario eius peccato: ita ergo imputatur & nobis, qui legitima interpretatione dicimur, in eo consensisse peccato. Ita itaque donorū priuatio, non absolutè, sed vt dignè nobis à diuina iustitia, imputatur ad culpam peccatum originale est. Cum ipso semine transferenda fuerant in generatione, dona omnia illa parètum nostrorū, ad nos omnes, non quidem ex ui feminis, quandoquidem anima intellectiua non est in semine: uenit enim deforis, & diuinum nescio quid est, vt & Philosophi egregij dicunt, ergo nec dona illa ex traduce, neq; ex semine dimanare possunt, quæ spiritualia sunt, & in anima recipiuntur, sed ex diuino pacto. Promiserat nanque omnes ex eorū semine dilecto, procedentes, illis omnibus donis insignire, (quibus ipsos illustrarat) si in sobrietate steterent. Ita ergo priuatio illorum donorum ad culpam imputata, & imputanda, transfunditur per generationem, non ex morbosa qualitate seminis. Nihil est morbi magis in semine, quàm in saliuā, vt inquit Anselmus, sed ex pacto diuino, quo uniuersos homines ex semine Adæ descēdētes, expoliare decreuerat, si Adā prauaricatus esset: quandoquidem eo prauaricante intelligendum erat legitimam interpretatione uniuersos eius filios in secula seculorum prauaricatos fuisset. Quod autem dixit Iobus. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Non ita debet intelligi, vt immunditia aliqua peccati sit in semine. Nam semen peccati subiectum esse non potest: sed intelligendum est, peccatum esse in semine, quando in semine est anima hominis. Anima uero hominis, non est in semine, nisi quia ex semine

Iob. 14.

mine traducitur caro vel corpus. Corpore autem concepto, & organizato, infunditur anima à Deo glorioso. Quia autem ex unione animæ cum corpore surgit homo, vel natura humana: propterea natura humana dicitur ex semine propagari, & non aliter. Sic quoq; uerificatur dictum illud sapientum. Sol & homo generant hominem: non effectiua causalitate, quandoquidem animam non producunt, quæ est prima hominis pars, sed præuia materiæ, corporis scilicet præparatione atq; dispositio: tantum ergo virtualiter, vt in instrumento remoto. Anima filij est in semine patris, ita & peccatum originale. Si enim Adam nõ peccasset, anima corpori cū omnibus illis donis infusa fuisset: & ita natura cum illis fuisset propagata. Semen ergo remotè fuisset donorum illorum causa, in filijs omnibus propagatis. Nunc quia peccauit, anima sine illis donis infundit. Remotè ergo semen dicitur agere ad peccatum originale. Et quia omnis actio est à conuenienti: sicut agit ad peccatum originale, ita dicitur in se habere peccati originalis immunditiam: quemadmodum & remotè habuisset iustitiam originalem. Opposita enim sunt vnius generis: & priuatio & habitus attinent ad idem genus. Si autem intellexeris, quæ dona fuerint illa homini collata: illico, quid peccatum originale sit secundum rem, exactè percipies. Dona autè illa exprimit Salomon vno verbo. Inueni (inquit) quoddam Deus fecerit hominem rectum, sed ipse in finitum se immiscuit, quæstionibus. Quid enim recti nomine, nisi iustum intelligere debemus? Iustitia nanque, æquitas & rectitudo dicitur. Ecce ergo quod scolastici dicunt. Iustitia originale. Iustitia autè est omnis uirtus: sicut ergo arbores onustas fructibus: cælum empireum plenum angelis, Solem cū lumine creauerat Deus: ita Adamum insignem fecerat uirtutibus omnibus: pudicitia armatum: temperantia compositum: claritate splendidum: strenuum fortitudine. Non erant passiones in eis, quæ rationis iudicium præuenirent, vel impedirent, ratio erat subiecta Deo, uires sensitiuæ rationi,

Ecc. 7.

& animæ corpus, adeo vt sine difficultate posset, modo uellet, omnia peccata cauere. Rectum est enim, vt anima Deo pareat, rationi sensus, & corp⁹ animæ, siquidem in omni natura, vt diximus contra Philosophos, hoc reperitur, quod inferiora superioribus parent. Hoc itaque primo illi homini dedit, nõ tanquam priuatæ personæ, sed tanquam omnis humanæ naturæ principio & stipi. Propterea inquit Salomon. Inueni, quod Deus fecerit hominem rectum, non hunc vel illum, primum vel secundum, sed hominem: significans omnes homines in Adam fuisse factos rectos, & iustos. Illa ergo iustitia data est Adæ, non pro persona tantum, sed pro natura tota. Vnde omnes homines nati fuissent cum hac iustitia, nullaue fuisset in aliquo rebellio carnis & spiritus, corporis & animæ. Hinc originalis dicitur, quia futura erat iustitiæ origo in omnibus hominibus. Alia pleraq; dona habuit protoplastus, sed defectus eorum non imputatur nobis ad culpam, quia non omnia data sunt ei pro omnibus nobis, sed hæc iustitia data fuit illi pro omnibus, vt dicatur magis data naturæ, quàm personæ, vel personæ pro natura. Cum ergo peccauit comedendo pomum illud, quod licet ex genere malum non esset, malum tamen erat quia prohibitum: Illico iustitiam illam perdidit, & nos cum eo tanquam membra illius. Surrexit itaque quasi contra naturam, carnis concupiscentia aduersus spiritum: ita vt & sanctissimus Apostolus dicat. Video aliam legem in membris meis, repugnantē legi mentis meę. Si aliquid aliud peccatū perpetrasset, non fuisset nobis imputatum, sed illi tantummodo. At ille pomi esus, & sibi & nobis fuit imputatus ad culpam, quoniam præceptum illud eo tenore datū fuit, ut si ipse id uiolasset, cuncti eius filij qui in eo seminaliter erant, hoc est non tantum secundum corpulentam substantiam, vel materialiter, sed tanquam in principio actiuo, uiolasse intelligerentur. Non ergo uertendum est in parabola, ut optime dixit Deus. Patres comedunt uam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt. Certè enim & nos filij,

Rom. 7.

Hier. 31.

filijs legitima interpretatione dicimur comedisse cum parentibus vnam acerbam. Quis enim illud ignoret in quo laborat Apostolus? videlicet, omnem ecclesiam esse tanquam unum corpus, cuius caput Christus est: oculi praelati: actiui manus: laici aures: praeatores ora? Considera ergo Cornelium, non ut Cornelius, in diuiduus scilicet homo, & singulare quoddam per se existens: at ut pars est istius magni corporis, totius scilicet multitudinis hominum, quae dicitur unus homo, cuius singuli homines sunt commembrae. Ita quoque Ioanem, Franciscum, Bernardum, quomodo manum pedem, aurem, non accipis ut formis suis organicis distincta corpora sunt, sed ut unita simul, una anima vegetantur, sub unoque capite coalescunt, & se se inuicem iuuant. Hoc pacto tibi consideranti, statim occurret, quod nemo nostrum, ut in diuiduus homo, neque directe, neque indirecte peccauit peccato primi parentis: neque peccat cum generatur. Peccatum enim ad eum est uoluntarium, ut si non sit uoluntarium, peccatum non sit. Hinc in Ecclesiastico. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quodcunque uoluerit, dabitur ei. Indicatur enim mortem spiritalem, quae peccatum est, consistere in uoluntate. Mea uoluntas, ut mea, certe non consentit de peccato cum generabar a patre, cui dubium? Quandoquidem usum non habet proles cum generatur liberi arbitrij, ut singulare quoddam. At quilibet nostrum, ut est pars humanae multitudinis, a primo illo morbo capite propagata, quae hominum collectio est quasi unus homo, dicitur uoluntarie peccasse, vel peccare peccato illo uoluntate principij, & capitis totius naturae. Ideo merito & dentes nostri obstupescunt, penam enim promeremur. Quemadmodum namque ferire gladio innocentem non dicitur peccatum manus, secundum quod manus per se consideratur, quoniam ipsa ut sic, de necessitate ab alio mouetur & non uoluntarie: ut autem est pars totius hominis, & ipsa non est sine culpa. Voluntarie enim mouetur uoluntate totius hominis, qui eam mouet, cui

ius ipsa pars est. Unde & merito amputatur manus ferienti. Ita peccatum originale commune est omnibus, & uoluntarie ab omnibus perpetratur, non ut singulares personae, sed ut commembra totius corporis mistici infecti, cuius caput est Adam terrenus. Ipse enim uoluntarie peccauit, propter uoluntatem ergo eius, quae est caput nostrum, dicitur uoluntarie peccasse, & ideo manet nos poena, mors, & maledictio, sicut & Adam. Haec est tamen differentia, quoniam ille reus tenebatur etiam aeterni supplicij: nos autem tantum propter peccatum originale diuina uisione priuamur. Sola namque propria uoluntas ardet in inferno.

Prælibatis itaque his, quibus aditus patet ad apostolica sensa, uenio ad Pauli uerba. *Per unum hominem*, Adamum, qui uerè unus dicitur, quia primus: numerantes enim primum, unum dicimus. *Peccatum intrauit in mundum*. Quod in uoluntate diximus hactenus, tu sic explicato. Peccatum multis modis dicitur. Reatus peccati in primis, obligatio scilicet ad poenam propter peccatum, peccati nomen sortitur. Unde illud est. Secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam. Hic enim reatus est, qui deletur & dimittitur, secundum quod oramus. Dimitte nobis debita nostra. Et alibi, canit Psaltes. Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Ipsa etiam poena peccato debita, peccatum dicitur. Transtulit dominus a te peccatum tuum, id est poenam in poenam commutauit. Macula etiam animae, quae sequitur ex peccato, nempe priuatio illius nitentis, quem causat oleum gratiae, de quo dicitur. Ut exhilaret faciem in oleo, dicitur peccatum. Amplius laua me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me. Concupiscentia etiam ipsa carnis, rebellis spiritui, radix peccatorum omnium atque fomes, quae ut dictum est, sequuta fuit priuationem illam iustitiae originalis, peccatum dicitur. Non iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Et iterum. Non regnet peccatum in uestro mortali corpore. Quomodo enim sol dicitur calidus, quia

quia calefacit, licet uerè non sit calidus. Ita haec lex membrorum peccatum dicitur, quia ad peccatum inducit: Procedit enim ex peccato, licet non sit peccatum, sed poena peccati: Et postremo peccatum, dicitur actus ipse peccati, ut blasphemare, furari, mechari, occidere. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Beatus uir, cui non imputauit dominus peccatum. His omnibusque modis acceptum peccatum, per unum hominem intrauit in mundum. Reatus primum poenae. Hoc est enim peccatum, a quo potissimum intelligitur nos liberos esse per Christum Iesum. Iuxta illud quod dixit magnus ille praecursor. Ecce agnus Dei. Ecce qui tollit peccata mundi. Et Paulus. Conuificauit nos Deus in Christo, donans nobis omnia delicta, & delens quod aduersus nos erat chirographum decreti. Nempe hoc chirographum non aliud continebat, quam obligationem poenae aeternae: poena etiam ad nos omnes dimanauit. Similiter, & macula, propter priuationem illius iustitiae, quo mirum in modum nitidi & decori fuisset mus in conspectu Dei. Unde & illas maculas diluit Christus in sanguine suo. Fomes quoque surrexit in nobis: quoniam ordo naturae corruptus est & peruersus, dominante plerumque in nobis carne, & redacto spiritu in seruitutem, contra omnia naturae iura. Licet enim caro, suapte natura diuersum quid appetat a ratione, & a spiritu, quia spiritus caelestis, caro terrena appetit: ex diuino tamen munere, fiebat in primo homine factumque fuisset in omnibus, ut sicut secundae sphaerae rapiuntur a prima citra uolentiam: ita caro traheretur ad obedientiam rationis: ut non nisi moderate appeteret terrena, nec a caelestibus prorsus auocaret. Dominabatur enim dispotico dominio ratio sensui: at sublatum est hoc donum preuaricatione eius. Dispoticum dominium in Politicum mutatum est. Namque non omnino dominium perdidit spiritus, cum Caino dictum sit. Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius, postquam Adam peccauit. Sed primum om-

nino dominabat, postea non prorsus. Hinc non dicitur. Sub te est appetitus tuus, & tu dominaberis eius. Sed sub te erit. Te scilicet adnitente, & tu dominaberis, si operam huic negotio dare uolueris. Actus etiam ille commestionis pomi, quae peccatum fuit: Fuit namque in actu illo inobediencia, superbia, gula, & furtum, ut doctissimi Theologi aiunt, ad nos secundum legitimam interpretationem, ut dictum est peruenit. Voluntate enim nostra interpretatiua comedisse dicimur, & reputamur in similitudinem prauaricationis Adae, id est sicut Adam. Propterea enim digni sumus poena, quemadmodum & ille: licet non eadem prorsus.

Vides ergo, quod multiplex peccatum per unum hominem in nos omnes intrauerit. Mundi nomine homo intelligitur, & haec omnia peccata originalia dici possunt. Propter quod David dicit. Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Et non dicit. In iniquitate, neque in peccato. Hoc ne per insinuas, quod peccatum originale, multa peccata dici, potest: quod omnia ad nos ob infelicem illum, cui mala mens, & malus animus fuit peruenerunt. Sed cur Paulus peccatum singulariter nominat? communiter est peccatum originale dicitur, non peccata originalia. Ne errore deceptus intelligas, aliud peccatum esse originale, tuum & meum. Est namque unum commune omnium, propter unitatem principij Adae, in quo omnes homines erant. Et propterea subdit. *In quo omnes peccauerunt*. Quod exponi potest. *In quo*, scilicet primo homine, & *In quo*, peccato primi hominis. Quoniam peccatum hoc, non est personale, ut dictum est, sed naturale. In natura autem, omnes homines sunt unus homo. Igitur omnia peccata omnium hominum, sunt quasi unum peccatum. Peccatum itaque intrauit in mundum, & bene intrauit, ianua aperta, propagatione feminaria.

Habes ergo peccatorum nostrorum Genealogiam. Audi effectum peccati illius primi. *Et per peccatum mors*. Hic siste, ne nimio zelo accensus, non secundum scientiam a pietate discedas. Mors.

Mors, inquit Apostolus est pœna peccati, & intellige etiam mors corporis. Tolle culpam, iniusta est pœna. Vbi est pœna peccati, ibi est & peccatum. Potest Deus relaxare pœnam peccati sua misericordia, & interdum peccatum adsit, pœna absit: sed quod pœna adsit, & peccatum absit, hoc derogare uidetur diuinae iustitiæ. Virgo Dei genitrix, secundum nos ita qui uti piæ, & uerè sentire credimus, peccatum originale non contraxit, ergo iniuste mortua est: Quod si iuste, ergo peccatum originale contraxit. Quid ad hoc? Facilis est hæc ratio. Nam in Christo fuit pœna mortis, & tamen quoniam de spiritu sancto, sine semine viri, ex muliere sola genitus est, peccatum originale non contraxit. At ne euadas. Peccata nostra ipse pertulit, & uoluntate mori se pro nobis exposuit. Ecce quid dices? De omnibus nobis baptizatis, omnes abluti sumus à peccato originali per fidem & sacramenta Christi Iesu, & tamen manet nos necessitas moriendi. Ecce, Ecce responsio desiderata. Urget enim omnes hic cauillus. Si Christus Iesus abstulit peccata mundi, cur non & pœnas peccati: mortem præcipuè terribilè adeo, adeo expauescendam? Gloriantur hoc argumentum Iudæi omnes, quod arbitrentur Iesum nostrum Messiam non fuisse. De illo enim cecinit uates. Præcipitabit mortem in sempiternum. Iesus uero mortem non abstulit, igitur nec peccata lauit. Tu hoc pacto, solue nodum. Pœne quæ ante peccatorum remissionem supplicia sunt, post remissionem sunt certamina atque iustorum exercitationes. Iobum habes clamantem. Utinam appenderentur peccata mea quibus iram merui, & calamitas quam patior in ista terra, quasi arenam maris hæc grauior appareret. Arguo sic. Si iustus est Deus, quomodo pœna tam incomparabiliter maiore & duriore, illum plecti patiebatur, quam essent peccata sua? Certè non ad pœnam, uexatio illa & calamitas Iobo data fuit, sed, ut ex agone uictoria, ex uictoria illi corona texeretur. Ita ergo dicendum. Relicta nobis est mors, fames, sitis, non ad pœnam amplius, sed ad exercitium uirtutis no-

stræ. Afflictio enim patientiam operat: patientia probationem: probatio spem, spes non confundit. O magnum, pulchrumque mysterium. Si enim decuit iuxta Pauli dictum ad Hebræos, auctorem salutis, qui multos fratres erat in gloria adducturus, per passionem consumari, cur non fuit conueniens, & fratres eius, per mortis agonem, ad beatitudinis coronam peruenire? Maxime autem conueniens in ipsa Deipara uirgine. Quo enim erat nobilior Christi, Ecclesiæ capitis membrum, (optimo namque; tipo collum eius dicitur in sacris literis,) eo maxime debuit illi esse conformis, ut uere esset adiutorium simile sibi. Per mortem itaque peruenit ad palmam, exaltata super omnes angelorum choros, & innixa super dilectum suum. Hoc est autem, quod Iudaicam latet cæcitatē, secundus Messia aduentus: Tunc præcipitabit omnino mortē. Configurati enim passionibus & mortis Christi ad gloriam immortalitatis, assummemur. Christus nanque primum habuit plenitudinem gratiæ in anima, cum corporis passibilitate. Nos ergo conformiter, primum gratiæ adoptionis filiorum, qua adscribimur ad hereditatē gloriæ immortalitatis recipimus, corpus tamen passibile & mortale gestantes, per passionem autem ad gloriam rediuiuæ uitæ immortalis peruenit. Hoc itaque & nobis, qui sumus membra eius conuenire fas est, iuxta illud Pauli. Si filij, & hæredes, hæredes quidem Dei, coheredes autem Christi: Si tamen compartimur, ut & conglorificemur. Vides ergo, quam friuolum sit argumentum, à morte ad peccatum originale: Nequaquam tamen ullo tempore quispiam uerum negauerit, quin & ipsa uirgo sibi ipsi relicta, quemadmodum & cæteri, peccato illo sordidati fuisset. Humanæ enim naturæ seminaria origine propagata non expers, Ex seipsa labem illam naturalem vitare non potuisset. Mirum in modum, gloriæ Christi Iesu derogares, si aliter (quod absit) opinareris. At si homo sua ipsius personali culpa præueniens obtare potest efficaciam iustificatiōis & gratiæ Christi Iesu, quominus saluetur per eum, qui tamen de

cælo

cælo ad terras uenit omnes saluaturus: quæ durities, quis liuor nonnullos adigit, ut pertinacissime negēt, Christi donum absorbuisset præueniendo, natura lem illam sordem, ut nequaquam contingere potuerit uas illud purissimum, ornatum omni lapide præioso? Absit. Absit hoc à nobis: & non inferamus quod crimen gloriæ nostræ. Ut Adæ filia non inficior, quod oīno & ipsa cum reliquis oībus meruit immunditia illa, coinquinari. At in scripturis sanctis, non lego eam Adæ filiam, lego eam Dei matrem, de qua natus est Iesus, qui uocatur Christus. Lego eam plenam gratia. Aue gratia plena. Lego eam Dei comitem indiuiduam. Dominus tecum. Lego eam singulariter benedictam. Benedicta tu in mulieribus. Lego eam ab omnibus generationibus glorificatam. Ecce enim ex hoc beatam me dicēt omnes generationes. Lego in ea magnam fecisse eum, qui potens est. Quia fecit mihi magna, qui potens est. Cum his omnibus, conferens peccatum originale, maculam, reatum, fomitem, pœnam æternam, Dei iram & odium, horret auris pia, & religiosa dicere in matre Dei, quæ inuenit gratiam apud Deum, quæ salutem mundo peperit, quam laudant astra matutina: cum qua est dominus: cui magna fecit omnipotens: hanc tantam, uel per instas labem fuisse. Cur putas scriptura sacra taceat patrem uirginis, prætereat, & matrem silentio, natiuitatem, mortem, genealogiam, nisi ut cum loqueris de ea, non loqueris de ea, ut Adæ filia, sed ut Dei Mater: Sic enim de ea loquitur Spūs sanctus, & non aliter. Nihil habes in scripturis de Maria, nisi quod genuit Deum. Et propterea, cum audis omnes peccauisse in Adam, nullam memoriam de ea facias, ob reuerentiam filij eius. Decuit enim tantam esse matris puritatem, ut sub Deo, maior non modo non esse, sed intelligi nequeat. De Melchisedech aduertit Paulus. Neque initium dierum, neque finem, neque genealogiam in scripturis commemorari, quoniam ille Christi figura fuit, qui est Deus ante secula. Nos idem aduertimus de beata uirgine, in nouo testamento. Quære, requi-

re, nihil habes apud Euāgelistas de uirginis Natiuitate, uel morte, uel uita. Tantum inquirunt, concepit, & peperit uerbum carnem factum. Non incuriam, non obliuioni id ascribas, sed sapientiæ, sed arti, sed mysterio magno. Id enim factum est, ut iam intelligamus hanc gratiam, nempe quod fuit Dei, mater non modo naturam uicisse & superasse, sed absorbuisset penitus, redegissetque ad nihilum, adeo ut de gratia hac, tantum illi collata memoria fiat: Nulla autem prorsus de natura infecta peccato patris. Plus enim potuit singulare priuilegium filij, quam commune peccatum primi parentis. Naturalis ergo labes illa eam inficere nequaquam potuit: Deo optimo maximo, (merito filij eius,) personam matris ut dignum erat, præseruante.

Et ita in omnes homines mors pertransiit in eo, quod omnes peccauerunt. Quod in uniuersum proposuerat, explicat distinctè & particulatim Apostolus. Dixerat propter Adæ peccatum, diuina sententia omnem terrarum morte mulctatum esse orbem. Morte inquam acerba animæ & corporis: prosequitur dicens. Hanc sententiam executioni fuisse demandatam. Quemadmodum enim primi illi parentes meruere, ita factum est, ut in omne hominum genus, mors sua falce pertransierit: quoniam unos homines peccatum illud protoplasti conspurcauerat. Non enim penetrauit mors in omnes, nisi eo quod omnes peccato illo primi parentis peccauerunt. Et ita littera debet legi ἐφ' ὅ πάντες ἥμαρτον. in eo quod omnes peccauerunt. Ut reddatur ratio cur moriantur omnes, quia scilicet omnes peccatum illud inquinauit. Illud ergo, Per peccatum mors. Sententiam respicit Dei dicentis. Quacunque hora comederis es eo, morte morieris. Istud. Et ita in omnes homines pertransiit. ad executionem refertur. Non fuit uana diuini iudicij sententia, uult dicere Paulus. Ab ea enim hora, quæ lata est, mors peruasit omnes hoīes.

At hic est difficultas. Plerique enim mortui non sunt, qui tamen ex Adam originaria atque seminaria propagatione descendunt. Enoch, Helias, atque Ioannes Euangelista. Sed quia dicere posses,

Esa. 25.

Iob. 6.

Heb. 1.

Cant. 7.

Gen. 1.

Cant. 8.

Rom. 8.

Matt. 1.
Luc. 1.

Heb. 7.

Ps. 73.

Gen. 2.

posses, morientur. Stringo difficultatē. Illi saltem, qui in Christi aduentu ad iudicium uiui reperientur, nequaquam peribunt, sed uiui rapientur in aera obuiam Christo in nubibus. Ita inquit

2. Thef. 4.

Paulus ad Thessalonicenses prima Epistola, capite quarto. Hoc enim uobis dicimus in uerbo domini. Nos qui uiuimus, qui relinquimur, simul cum illis rapiemur obuiam Christo in aera, & sic semper cum domino erimus. Duo itaque hinc habent contra Paulum hoc in loco. Primum. Quod non ad omnes penetrauit mors. Secundum. Quod inde sequitur, non ad omnes etiam labē illam originale penetrasse. Petitur itaq; huius difficultatis solutio. Ad quā breuiter respondetur. Eodem modo intelligi oportere locum istum Pauli, in omnes homines mors pertransijt, quomodo & illum Genesis. Quacunq; hora comederis, morte morieris. Certē enim Adam, cui hoc dictum est, nec ea hora, nec ea die mortuus est, qua comedit pomum illud. Vixit enim nongentis & triginta annis. Oportet ergo sic intelligi. Morieris ea hora, hoc est ab illa hora, necessitati mortis addictus eris. Ex institutione nanque naturæ, necessitatem moriendi non habuit: sed cū primum peccauit, fuit obnoxius morti ipse, & uxor eius. Hic autem reatus mortis ad omnes pertransijt, sicut & immortalitas uitæ ad omnes peruenisset. Vnde audenter dico. Hoc spectat ad fidem catholicā, quod omnes homines necessitatem moriendi incurrant, præter solum Iesum Christum, qui inquit

Gen 2.

Ego ero mors tua, ò mors, Morsus tuus, ero inferne. Oppositum est antichristianæ professionis dogma. Quod autem aliqui à morte diuina gratia præferuentur, etiam cōcepti & nati in peccato originali, hoc non spectat ad fidem, neque est, contra Paulum. Nam & peccatorum actualium penas, potest Deus condonare. Contra Paulum esset, & contra fidem catholicam, si aliquis homo esset non obnoxius morti. Verū hoc de nullo dici potest, immo nec de Virgine Deipara. Ex seipsa nanque fuit morti obnoxia tanquam pœna, ut dicebamus, licet Deus, filij merito preuiso, eam præ-

Ose 13.

seruari, ne mors illi pœna esset. Ita quoque dico, quod omnes ex seipsis nascuntur saltem in utero, obnoxii peccato originali, hoc spectat ad fidem, & qui oppositum diceret, in summa hæresi esset. At, quod aliqui præferuentur, uel non, hoc non spectat ad fidem, propterea citra hæresim, potest utraque pars substineri modo absit pertinacia & diabolicæ emulationis liuor. In his tamen quod pium magis est, tenendum ceseo. Pro autoritate tamen Apostoli, ad Thessalonicenses. Caue ne credas ipsum definire, illos morituros non esse qui uiui adueniente Christo ad iudicium conperientur. Variæ enim sunt de hac conclusionē sanctorum opinionēs, & probabilior est fortasse, quod omnes sint morituri, iuxta illud. Quis est homo, qui uiuet, & non uidebit mortem? Eruet animam suam de manu inferi. Et illud. Nemo est, qui semper uiuat. Et illud quoque. En omnes morimur, & quasi aqua dilabimur super terram. Et illud. Semen non uiuificatur, nisi prius moriatur. Illi ergo qui uiui tunc reperientur, crederem quod in momento morientur, sed citissime resurgent. Et ideo, propter modicam temporis intercapedinem, inter mortem & rediuiam uitam, dicuntur uiuētes rapi in aera, quasi nunquam mortui: sed de hoc aliās. Nobis enim sat est nunc, quod & illi si diuino priuilegio mortem non obibūt, quod non diffinio, non ob id sequitur, ut ex seipsis non sint mortis rei, immo eo ipso quo priuilegiati sunt, quod erant sub lege ostēdit. Priuilegium enim quid est aliud nisi iugulatio legis? Vnde qui à lege suo iure exempti sunt, priuilegia non requirunt. Omnes ergo homines, uno Christo dempto fuerunt, sunt, eruntq; morti obnoxij. Ab hac em lege, nullus eximitur, nec exēptus est, neque etiam eximetur. Ab ea nanque hora qua Adam peccauit, vniuersi homines, necessitatem mortis incurrerūt. Sed, cur ea hora qua peccarunt mortui non sunt protoparentes, iuxta uerbum domini? Mortui, fuissent illa hora, nisi inducias mortis obtinuissent ex merito agni illius, ex quo fecit illi Deus tunicas pelliceas, ut inquit Moses. Agni

inquam non materialis. Neque enim Deus, agnorum excoriator est, neq; pellicum confarcinator, sed agni illius, qui abstulit peccata mundi, ut dixit Præcursor. Christi enim merito omnia pudenta teguntur: Ipse autem occisus est ab origine mundi, ut optime potuerit tegere infelicitum illorum parentum nuditatem. Vh enim illis, si non eorum, fuissent tecta peccata. Sicut & uice uersa, Beatos illos inquit Propheta, quorū peccata teguntur. Sequitur.

Psal 88.

Vsq; ad legem enim, peccatum erat in mundo. (Peccatum autem non imputabatur non existente lege) Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt. Quibus uerbis tollit Iudæorum cauillum, & dubitationem. Initio enim dicebatur. Non omnes reconciliationem habuisse per Christum. Potuisset instare Iudæus. Num lege lata in Sinai, per illam non sumus reconciliati Deo? Minime inquit Paulus. Toto enim tempore legis, fuimus inimici Dei. Peccatum nanque originale, quo primum homines, efficiuntur Dei hostes, fuit in mundo ab Adam vsque ad legem, id est quousque durauit lex. Ita enim loqui consueuimus interdū. Fuerunt Hunni vsque ad Attilam. Non utique vsque ad principium regni eius, sed vsque ad finem. Intelligitis? Ita ergo peccatum originale, non fuit deletum, vsque ad legem, id est, vsque ad finem legis, vsque ad initium gratiæ, vsque ad Christi mortem. Tunc enim consummata est lex, & incepit nouum testamentum, testatoris sanguine confirmatum. Vis autem tu uidere, quod peccatum originale erat in mundo, vsque ad legem, id est toto tempore quo lex fuit in uigore suo? Ecce. Vbi est pœna peccati originalis, ibi est peccatum originale. Mors est pœna peccati originalis, igitur ubi est mors, ibi est peccatum originale. Mors autem durauit ab Adam vsq; ad Moysen, id est vsque ad legem. Per Moysen se enim legislator idem intelligit, quem supra p legem. Vnde & illud est. Habent Moysen & Prophetas. Si ergo quousq; durauit lex Moysi, mors intrauit in toto terrarum orbe, ergo peccatum originale

2. Re. 14.

1. Cor. 15.

Gen 3.

erat durante lege. Et confirmatur. Nam mors inualuit, non modo in hoīes, sed & in pueros, qui actualiter nō peccauerant, igitur peccatū, quod erat in mundo, non erat tantum peccatum actuale, quod hoīes perpetrabant, sed erat peccatū originale primi illius parentis, qui sibilo uenenosi serpentis infectus, mortiferam hanc pestem, q̄ ipse hauserat, & cōcepit, in oēs posteros trāsmisit, & effudit, tanquā peccati sui testimoniū, hæreditario iure nobis dimittens. Per legē itaq; nō modo actualia peccata nō fuisse consumpta, ut supra capite tertio dicebatur, sed neque peccatum originale deleri potuit.

Ioan. 1.
Apo. 5.

Psal. 31.

Attende autem diligenter uerbum illud. *Mors regnauit ab Adam vsq; ad Moysen.* Non uacat mysterio uerbum illud, *Regnauit.* Certē. n. & nūc morimur oēs. Christus itaq; mortem non extinxit penitus, at regnū mortis omnino abstulit. Viuit mors, sed non regnat post Christi mortē. Inditio sunt Martyrum palmæ, Apostolorumq; trophea, candidatæq; Virginum aureolæ. Mortē nanq; irridētes, torquentibus ultro se se obijciebāt, & tanq; ad epulas inuitati, ad patibula p saxa, p ignes intrepidē currebāt. Iure aut uictoria mortis, per Ch̄i mortē extincta est. Postq̄ em̄ in illum ipsa defecit, in quo nulla oīno iura habuerat unquā, iustum fuit, & per eum quē indebitē occiderat, quot quot ei fiderent, ab eius tyrannide liberarentur. Tunc ergo iure suo proprio regnabat, cū pœna erat, nunc pœna non est, ideo non regnat. Quid aut illud est, quod dicit. *Peccatum autem non imputabatur*, nō existente lege. uel *cum lex non esset?* Ostendit hoc uerbo, differentiam inter tēpus ab Adam vsque ad legem, uel Moysen, & à Moysē vsq; ad Ch̄m. In omnia istis temporibus peccatum originale erat in mundo: mors quoque regnabat in pœnam peccati illius. Attamen ab Adam vsque ad legis lationem, peccatum primi parentis uix agnoscebat, non imputabatur nobis tanquam morte dignum, sed Adæ duntaxat. Mors quoq; nostra, non imputabatur ad illius peccati pœnam: morbus aderat, sed latebat. Et eò perniciosior erat. Aderat

Luc. 16.

Bit. ad Rom.

R. peccati.

peccati pœna, sed ignorabatur esse pœna: propterea ad medicum, qui sanat omnes infirmitates, non recurrebant, ut sanarentur. Credebant mortem naturam esse, non pœnam: propterea ex morte ad morbi cognitionem non ascende-
bant. Verum adueniente lege, cepit agnosci, quod mors nra prima transgressiois pœna extiterat. Et ita peccatum illud non modo ei, sed & nobis ad mortem imputabatur. Propterea & ex morte, illam primam transgressionem agnouerunt homines: facilius autem p[er]specta plaga, medicine illi quo sanentur adhereri possunt. Lex ergo Moyfi, hanc utilitatem contulit hominibus. O iudæe, ne dicas illam incassum datam fuisse: non ut per illam peccatum originale deleretur, destruereturque mortis pœna: sed ut & peccato, & pœna agnita, confugium haberet infirmi ad Samaritanum illum pijsimum: illiusque salutaribus antidotis, medicinisque sacramentalibus, & morbus & pœna tolleretur. Cautè uero uerbum illud intelligo non imputabatur. Si enim mors diuino iudicio, humano generi est inflicta propter peccatum originale: quò uerum est, quod peccatum originale non imputabatur? Nisi Deus imputasset ad pœnam Adæ præuarcationem, omnibus, non regnasset mors: regnauit autem etiam in infantibus, ut dictum est, ergo imputabat peccatum, ergo imputabatur. Non imputabatur itaque ab hominibus, sed utique à Deo. At per legem cepit imputari, atque agnosci etiam ab hominibus, cum Moses in Genesi tradidit, diuinum scdus, cum Adamo, atque illius transgressionem: propter quod edocti sumus, non iure nature mortem regnasse, sed iure pœnæ, propter culpam illam ad omnes originaria propagatione transfusam. Mirum autem uidebitur uobis, quod mors corporalis, sit peccati originalis pœna. Videtur enim esse natura, non pœna. Quandoquidem in hominis diffinitione ponitur. Homo est animal rationale, mortale. Quo à Dijs homines separantur, ut dixit magnus ille Philosophus. Verum, si ita est. Cur tam diligenter cauit Deus, ne primi parentes

de ligno uitæ comederent? Videte (inquit) ne sumant de ligno uitæ, & uiuant in æternum. Ea enim quæ naturalia sunt, auferri nequaquam possunt. Non est ergo natura, sed pœna mors ipsa corporis. Vnde & ligno uitæ poterant illi, in immortalitate conseruari. Propter quod, & sapientia ligno uitæ comparatur, quod immortales faciat sapientes. Lignum uitæ est omnibus, qui apprehenderint eam. In eis nanque potestatem non habet secunda mors. Intellige tamen aliter esse immortales Deos, aliter futuros esse immortales beatos, aliter fuisse immortales primos illos parentes. Dij, immortales sunt natura. Angeli quoque, & corpora, caelestia, secundum Ethnicorum Philosophiam, quoniam materia prorsus carent, qua unicè res esse potest & non esse, tanquam ab interiore aluo, Beata corpora, vel gloriosa, erunt immortalia, qualitatis cuiusdam ratione, quæ totaliter à corruptione prohibebuntur. Ex anima nanque felicitate, redundabit in corpus sanitatis plenitudo, atque uigor incorruptionis. Adam autem & Eua, hoc tantum modo fuissent immortales, qui etiam modus, nobis omnibus communis futurus erat, si illi non peccassent. Deus etenim quædam uim supernaturaliter dederat animæ, ut quandiu ipsa Deo subiecta fuisset, corpus ab omni corruptione præseruaretur. Animæ enim suapte natura immortalis, corpus immortale uidebatur congruere magis: Quia autem corpus oportebat organum esse, consequenterque compositum ex materia & forma, atque mixtum, natura immortale esse non poterat. Virtus ergo merito data est animæ diuinitus, qua corpus conseruare posset, supra naturam materiæ corporalis. Gratia itaque, non natura, corpus erat immortalitatis particeps. Et hæc est ratio, cur non fuit creatus Adam in paradiso, sed extra Paradisum. Paradisus enim, locus est maximè conueniens immortalitati. Ne ergo putaret, se se natura immortalé esse, quoniam naturale est, ut uaqueque res, in loco sibi naturaliter conueniente generetur, non dequit, ut in paradiso plas-

Gen. 3.

Prou. 3.

Apoc. 1.

Gen. 2.

Gen. 3.

plasmaretur. Transiit autem eum deinde Deus, ut intelligeret diuina gratia, se se immortalé factum. Propterea, & gratia non natura illi paradisum conuenire. Veruntamen & non est facile substinere hanc immortalitatem per gratiam. Nam ecce cibo indigebat. Hac enim ratione dixit illi Deus. De ligno, quod est in medio paradisi comedere. Cibus autem non alit, nisi qui alitur agat in eum, conuertendo illum in suam ipsius substantiam. Omne autem agens, in agendo repatur, & consequenter debilitatur. Patet de uino, cui admiscetur aqua: debilitatur enim dum in seipsum aquam conuertit. Primi ergo parentes tandem debilitati essent, adeo, ut ad extremum defecissent. Vna uice nanque comedentes, debilitari eos oportebat, adhuc secunda magis, magis tertia, & sic discurrendo. Omne autem quantum, finitum, per ablationem quanti finiti consumitur. Quis dubitat? In naturalibus liquor, non in mathematicis. Respondeo tamen ego. Quod illa uirtus animæ, & hoc ipsum præstabat corpori, ut agendo in nutrimentum, non repateretur ab eo: Propter quod diligenter considera. Quod ex ligno uitæ, si nihil aliud addas, non poterant in immortalitate perpetuè conseruari. Nam hæc ratio concludit, quæ adducta est. Omne agens, scilicet naturale, in agendo repatur. Oportet itaque dicere, quod immortalitas ex ligno uitæ non conueniebat, sed ex illa ui animæ lignum illud, vitam longeuam præstare poterat, sed non immortalé. Et ideo Augustinus dicit, quod medicinæ modo, hominum corruptionem prohibebat. Medicinæ autem haud quaquam homines immortales facere possunt, licet diutius conseruare eos ualeant. Quod autem dixit Deus. Videte, ne sumant de ligno uitæ, & uiuant in æternum. Accipiendum est, secundum morem loquendi scripturæ sacræ, quæ diuturna, æterna uocat: maxime autem ea, quæ per mille annorum spatium, perdurant. Vsq[ue] ad mille annos itaque potuissent ligni uitæ esu, si ne ui ulla quam iam propter peccatum

perdiderant, uiuere primi illi parentes: quod spatium hebraicè loco illo, Holam dicitur. Holam enim apud Hæbræos non æternum, sed mille annos significat. Cautique Deus, ne de ligno illo sumerent, quoniam & indignum erat, ut sacrum millenarium explerent super terram, qui terræ & celi conditorem tam grauitè exacerbauerant. A primo ergo ad ultimum, mors non ex natura condita sed ex natura peccato deprauata in homines intrauit. Peccatum autem Deus ipse non fecit, ergo & uerum est illud. Deus mortem non fecit, sed impij manibus & uerbis, accerserunt mortem. Peccatum uero hominis, ex sathana suggerente ortum habuit. Rectè ergo peccati pœna, mors dicitur. A mortu enim serpentis, mors nomen accepit. Illud autem. Mors & uita à domino Deo, intrauit à Deo: ut uendicæte, mors est, at uita ut inflitèute. Ipse. n. est uitæ autor, non mortis. At quia iustus est, non potest peccantes non uiscisci. Vnde illud est. Ego dominus formans lucem & creans tenebras, pacem faciens, & creans malum. Quasi diceret Deus. Ego dominus faciens pacem ex me, creans malum tibi ex te. Pro peccatis enim tuis, bellum tibi tribuo, quod mereris. Quod & si penes me iustum sit, iccircoq; bonum, tibi tamen ex te fit malum: quia non ex me, sed ex te peccasti, & pro peccato, tibi creo pœnam, mihi quidem iustam, tibi tamen malam. Quomodo enim bellum uincenti bonum est, malum, ei qui uincitur. Ita mors quæ est præuarcationis ultio, & iusta est iusto iudici, & mala misero peccatori. Deinde dicit.

Ad similitudinem præuarcationis Adæ, qui est forma futuri. Quod uerbum adeo torquetur, ut nullum magis. Causa aut huius est, quia nemo quem uiderim, diligenter cõsiderauit, unde ueniat, & quod tendat. Tu ergo scito, quod pedit ex illo uerbo supra. Per dñm nostrum Iesum Christum, per quem nunc recõciliationem accepimus. Ut hæc sit textura. Recõciliationem accepimus p dñm nrm Iesum Chrm. In similitudinem præuarcationis Adæ, qui est forma futuri. Et tunc sequatur, quod declaratum est: propter hoc

Sap. 1.

Prou. 18.

Esa. 45.

Rom. 5.

reconciliationem accepimus; per dominum nostrum Iesum Christum. Sicut per unum hominem (supple Adam,) peccatum in mundum intravit, & per peccatum mors. Sic autem uidere est, quæ bellè quadret, & undique consonet textus apostolicus, sine ulla difficultate. Bone Deus, quàm grauius antiquissimi et interpretes plerumque hallucinantur, quia nesciunt rapsodiam facere Epistolæ huius. Si tamen dura tibi uideretur textura ista. Tæxte aliter. Mors regnauit ad similitudinem præuocationis Adæ. Mors enim idolum quoddam est peccati illius, & imago. Aut aliter. Mors regnauit etiam in eos, qui non peccauerunt ad similitudinem præuocationis Adæ, idest non peccauerunt actualiter sicut Adam, sed tantum originaliter ut pueri. Adæ ergo (inquit Apostolus) fuit forma, idest exemplar, imago, typus, figura futuri, hoc est Christi Iesu: non futuri nobis, neq; Paulo, sed futuri ipsi Adæ, omnibusque patribus ante legem, & sub lege. De his enim temporibus, paulò ante loquebat Apostolus. Illis ergo collatus, futurus erat, ut nobis iam à mille quingentis annis, aduenit. Porro uariæ, & multiplices sunt inter Adam & Christum, si alteri alteri conferre uouerimus, similitudines. Adam sine commercio coniugali, Dei manibus plasmatus est. Et Christi diuino flamine conceptus ex uirgine. Adam multi iuga sapientia repletus est, aded ut nomina rebus imposuerit. Et Christum ipsum, Ioanne teste, uidimus plenum omnis scientiæ, omnis ueritatis. Ex latere Adæ,educta est mulier. Ex latere Christi, Ecclesia. Sacramentum hoc certè magnum est. At nulla harum rationum intendit Apostolus, hanc unicè molitur hoc loco. Quum non esset peccatum in mundo citra angelos, per Adæ intravit, atq; suo ipsius peccato emergente morte ois uita iter hoies extincta est. Quum iam nulla esset in umdo iustitia, per Christum reuocata est, & per eius iustitiam, mortua mors est, uita reuixit. Transgressio Adæ, usque ad pueros dimanauit, aded ut pleriq; in illius primi peccati pœnam, de utero sint trāslati ad tumulum, citra propriam cul-

pam. Iustitia Christi, & ipsa adusque pueros etiam peruenit, ut quamuis nullo pacto salutem ipsi meruerint, è puris limphis baptismalibus, Christi merito ad cœlos perducantur. Caput est Adam peccati occidentis, princeps est Christus gratiæ uiuificantis. Contabue re omnes, Adæ peccato: Salui fiunt omnes, Christi gratia. Terrena sapuit ille, qui de terra erat. Cœlestia iste, qui de cœlo uenit. Ni mirum ergo, si nos ille ad inferna detrahit: Ille ad cœlestia regna triumphantes euegit. Mortem ille terrenus parens, nobis thesaurizauit, cœlestis iste, rediuiuam uitam comparauit: Lethale virus in nos omnes effudit Adam: Pharmaca salutaria uulneribus nostris, instillauit Christus Iesus. Qui generantur ab Adam, uniuersus peccatores constituuntur. Qui regenerantur à Christo, omnes iusti constituuntur. De ipsius maledictionis fonte, potauimus omnes. De plenitudine item gratiæ Christi, nos omnes accepimus. Per lignum deuictus est ille à sathana. In ligno sathanam uicit iste. Vno ligno, diuinam iram aduersus seipsum concitauit Adam. Per lignum sanctæ crucis Christi Iesu, uniuersas nobis omnibus, Deus condonauit offensas.

Sed non sicut delictum, ita et donum. Forma utique est Adam Christi, peccatum gratiæ, mors uita. Adam est seminarium peccati. Christus caput gratiæ. Peccatum origo mortis: Gratia fons uitæ. Hæc perbellè sibi respondent. Verum, ne puta Adamum prorsus Christo æquandū esse: peccatum Adæ, gratiæ Christi: & mortem uitæ. Infinitum est inter hæc interuallum. Super excellit Christus, & Christi gratia, atque uita, Adamum, peccatum, & mortem. Omnis enim imago, ab eo cuius est imago, deficiat, necessum est. Nec Phidias, nec Appelles imaginem effingere possent rei uiuæ, quæ exactè omnino illam referret, aut exprimeret. Abses enim spiritus, ut cuncta alia cedamus arti, nisi per hiperbolam loqui uouerimus, Statuas caballinas, dicentes Spiritu nequaquam carere. Itaque cum protoplastus sit Christi imago, & illius

& illius peccatum gratiæ huius, atque mors uitæ, necesse est, ut Christus uincat, Adamumque excedat, & gratia peccatum, ac demum uita mortem. Ob id Adæ peccatum in nobis omnibus, Christi gratia aboletur. At nemo est, qui in Christi gratiam semel receptus fuit, qui per Adæ peccatum, gratia illa priuari possit. Non enim redit peccatum originale, ut constat. Si itaque Adam, suo delicto potuit aded Deum irritare, ut uno peccato infectos, uino iudicio morti addiderit omnes, nonne potentior fuit Christus, ad gratiam obtinendam pro omnibus nobis, atque uitam?

Prosequitur ergo Apostolus, ostendendo (inuolūtè tamè de more,) quod plus potest Christi donum, quàm Adæ delictum. Similitudo ergo est, quo ad rem inter hæc, sed non quo ad modū: ut intelligas proportionem magis esse, quàm similitudinem. Quis enim nesciat, gratiam & peccatum, aded diuersa & contraria (ut magis dicam esse) ut comparari nequeant? Comparatio nāque fit inter res eiusdem generis: immo eiusdem speciei athonæ. Hic ergo nō est comparatio quo ad similitudinem absolutè, sed quo ad proportionem tantum. Proportio autem est rerum diuersarum, cōsimilis habitudo ad diuersa. Sume exemplum. Serenitas in aere, tranquillitas in mari, diuersa sunt: ad diuersa quoque comparantur, ad aërem illa, hæc ad mare. Verum, habitudo cōsimilis est. Sicut enim se se habet tranquillitas ad mare, ita serenitas ad aërem. Illa sanè quies, maris est, hæc aeris: proportionalia ergo esse dicuntur. Ita quoque florere in pratis, & ridere in homine, proportionem habent. Vnde & metaphora quadam dicimus, Prata rident. Quam enim lætitiā indicat in homine risus, eandem indicant florentia arua. Inter peccatum itaque Adæ, respectu mortis, & gratiæ Christi respectu uitæ, hæc proportio est. Nam uti se se habet peccatum Adæ ad mortem, ita gratia Christi ad uitam: nempe ut causa ad effectum: licet non omnino æqua sit utriusque ratio, plus enim actiuitatis habet Christi gratia in

uitam, quàm Adæ peccatum in mortem. *Si enim unius delicto, multi mortui sunt, multo magis gratia Dei. Et, pro Idest, donum in gratia, idest per gratiam. Est. n. In, pro Per, sicut & supra pluries Per pro In. Vnius hominis Iesu Christi in multos abundauit.*

Ecce antithesis perpulchra. Vnus est Adam. Vnum est delictum. Vnus est Christus Iesus. Vna est Dei gratia illi donata. Si ergo illo, illius unius delicto, multi mortui sunt, multo magis huius unius gratia, multi uiuificantur. Non dixit autem Apostolus, uiuificantur: parum uidebatur illi, si tantum dixisset, per unius Christi gratiam nos uiuificari, quemadmodum è contrario, per unius Adæ delictum mortui sumus. Ideo dixit, *Abundauit*, vel exuberauit. Ut intelligas, alia etiam haberi per Christum quàm uitam: omnem scilicet uitam, non unam tantum: omnem autem uitam optimam, sempiternam, beatam, nullius boni indigam: cum per Adam tantum mors habeatur, & una mors, non omnis, ut dictum est. Quandoquidem peccatum originali tantum, debetur pœna illa priuationis diuinæ uisionis. Actualibus uero, cum illa, etiā pena sensus. Considera autem modum loquendi, *Donum per gratiam, unius hominis Iesu Christi*, idest donum, quod nobis largitur Deus per gratiam Christi. Quod autem donum est hoc? *Est gratia Dei*, quam supra nominauerat, *Gratia Dei*. Ne enim crederes, ex quo datur nobis per gratiam Christi diuina gratia, quod non donaretur, sed redderetur, uoluit eam donū nominare. Licet enim det per Christum gratia, tamen est & donum, non merces. Quare? quia, quod alicui datur citra proprium meritum, licet per meritum alterius, omnino illi donatur, non redditur. Ecce prima ratio. Secunda. Donū est gratia, quæ nobis datur per Christum, quia & Christo donatum est, ut per eum donetur nobis gratia. Neque enim meruisset nobis gratiam, nisi donatum esset, ut mereri potuisset per gratiam illam uniois diuinæ, & humanæ naturæ, quæ est, omnis gratiæ principium.

Secundo. Considera illud. *Vnius delicto multi mortui sunt.* Supra dixerat, omnes. Nunc dicit multos. Intellige ergo multitudinem hominum, humanum scilicet genus: vt omnino nullus ab Adæ peccato eximatur. Nullus item à gratia Christi Iesu. Alia similitudo cum dissimilitudine est. *Et non sicut per unum, qui peccauit, donum.* Quam hoc pacto explica. Donum Christi, vel Dei per Christum, non est sicut per vnum, qui peccauit. Id est non est simile Adæ peccato, quod per eum, primo peccatē, ad nos omnes dimanauit. Sensus est. Non facit effectum illum donum Christi innocentis, quem facit peccatum Adæ peccantis: sed oppositum. Oppositum autē vberius atq; efficacius. Quia enim Adæ peccatum, Christi gratiæ cōparauerat: Comparatio autem est aliquorū respectu vnus: uoluit Paulus ostendere, qđ non est propriè comparatio. Quoniam effectus huius, & illius sunt alij & alij. Absit ergo similitudo: Intelligatur autē proportio. Nam effectus peccati Adæ, est Dei iudicium ad condemnationem omnium nostrum, propter illud unum peccatum. Effectus autem doni Iesu Christi, est omnium nostrum iustificatio. Vide quam diuersa sunt hæc, condemnatio, iustificatio. At iustificationē parit ampliori modo Christus, quàm condemnationem Adam. Polluti enim sumus tantum vno ex Adam peccato, originaria scilicet illa labe. Qui alia peccata habent, sibi ipsi non Adæ adscribant. At Christus iustificat nos, non tantum unum delens peccatum, sed multa, sed omnia. Non tantum primam gratiam habemus per Christum, sed secundam, sed tertiam, sed omnes. Qui iustificatur, qui Deo gratus est, omnino totum Christo, nihil sibi ipsi adscribat. Gratia enim Christi, non modo ab originali, sed ab uniuersis delictis, quibus polluti sumus, iustificamur. Ecce Apostoli uerba. *Nam iudicium quidem Dei uidelicet, Ex vno, scilicet peccato originali, in condemnationem omnium nr̄m. Donum autem ex multis peccatis in iustificationem.* Vbi autem dicit multis, intellige omnibus, vt supra. Adam itaque vnus tantum peccati nos reos effecit.

Christus ab omni peccato nos absoluit. Et quia mortem regnasse ab Adam vsq; ad Moysen dictum fuerat & per Christum nouam surrexisset vitam, penes regnum mortis per Adam, & uitæ p Christum. Inuenit etiam Paulus similitudinem cum dissimilitudine. Repetite itaque, quod supra dictum est. Sed non sicut delictum, ita & donum. *Si enim vnus delicto mors regnauit, in omnibus hominibus, Per unum scilicet hominē, multo magis exuberantiam gratiæ, & pro id est doni iustitiæ accipientes, in uita regnabunt per unum Iesum Christum.* Per quem scilicet accipiūt gratiam. Et, id est donū iustificationis eorum. Tribus nominibus, ut uides Gratiam appellat. Gratiam, quia gratificat nos Deo. Donum, quia donatur gratis. Iustitiā, quia iustos facit homines. Notate autem quomodo bellè, dicit excellere, atq; exuberare gratiam Christi. Nam per Adam mors regnat: per Christum uita non regnat, sed homines quod magis est regnant in uita. Melius est enim hominē ipsum regnum habere, quàm super eum aliū quempiam. Ipsi ergo homines iustificati, regnant cum agno, & agnus Dei cum illis, vt dicitur in Apocalypsi. Et hoc uult dicere hic Paulus nosfer. Exuberantiam autem gratiæ intelligite, gratiarum multiplicatē, quibus qui uerè Christo incorporantur, abundant. Non enim est vna christianorum gratia tantum, sed multæ, & uariæ. Primū enim, gratiam illam Dei habent, quæ est ipsa æterna dilectio, interdumq; dicitur Gratia prædestinationis, secundū quod Deus gratuito, & non ex meritis etiā præuisis tantum, aliquos sibi ascit, vel elegit. Iuxta illud Pauli ad Ephesios. *Prædestinauit nos in adoptionē filiorum, in laudem gloriæ gratiæ suæ.* Secundo. Habent gratiam, hoc est diuinum auxilium, quo nos mouet Deus, ad benè uolendum, & agendum, iuxta illud. *Nō est uolentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Et tertio, donum habituale, quod nostris mentibus diuino il lapſu infunditur, quo etiam grati Deo efficiuntur. Iuxta illud. *Gratificauit nos, in dilecto filio suo. Ambæ autem hæc ultimæ gratiæ, in operantē & cooperantem*

Apo. 7.

Eph. 1.

Rom. 9.

Eph. 1.

tem distinguuntur. Respectu enim illius effectus, in quo mens nostra mota est, & non mouens, solus autem Deus mouens, ut respectu bonæ operationis, sine qua bonum uelle non possumus, operatio Deo adscribitur. Effectus, quidem nunquam mobili, sed motori attribui consuevit. Secundum hoc ergo, dicitur gratia operans auxilium illud diuinum, quo mouemur, & est initium omnium bonorum operum. Respectu autem illius effectus, in quo mens nostra mota à Deo, mouet seipsam, uidelicet consensus, dicitur cooperans. Iuxta illud. *Gratia Dei mecū.* Gratia quoque gratifica, hæc duo nomina sortitur: quoniam habet duo facere, sicut omnia alia forma. Largitur enim esse gratum, & operationem gratam: sicut calor dat esse calidum, & est calefaciendi principium. In quantum ergo dat esse gratum, dicitur operans. Id enim operatur sine nobis. In quantum est principium operationum, quæ sunt gratæ, quoniā etiā à libero nostro exeunt arbitrio, dicitur Cooperans. Verum huius gratificantis gratiæ, (ut breuiter omnia perstringamus,) quinque sunt effectus. Primus est. Vt anima sanetur à peccato: & tūc est grata. Secundus. Vt bonum meritorie uelit. Tertius. Vt bonum quod uult, efficaciter, meritorieq; operetur. Quartus, est, ut in bono delectabiliter perseueret. Quintus est, vt ad gloriam æternæ uitæ perueniat. Merito ergo nominatur Præueniens, & subsequens, iuxta illud. *Misericordia domini præueniet me.* Et subsequetur me omnibus diebus uitæ meæ. Incipiens quoque & proficiens, ac perfecta vel consummata, iuxta illud. *Qui cepit in nobis opus bonū, ipse & perficiet.* Hæc enim gratiæ non sunt diuersæ, sed una gratia tantum hæc omnia nomina sortitur. Nam secundū quod causat primum effectum, dicitur Præueniens, respectu secundi: Et cum causat secundum, est subsequens, respectu primi, Præueniens respectu tertij. Ita cum bonum uolumus, gratia dicitur incipiens: cum efficaciter operamur opera meritoria, dicitur Perficiens. cum perseueramus, & regnum attingimus, Perfecta. Gratia enim, quæ hic

2. Cor. 1 5

Ps. 58.

Philip. 1

incipit, in patria perficitur, sicut & charitas, iuxta illud. Cum uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Mitto autē gratias gratis datas, quoniam ille non dantur, vt homo placeat Deo, & iustus sit coram illo: sed potius, vt ad iustificationem, & salutē alterius cooperetur. Sicut dixit Apostolus ad Corinthios. *Vnicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem, scilicet aliorum, sicut Prophetia, generalium linguarum, interpretatio sermonum, gratia sanitarū.* Gratia enim dicuntur hæc dona, & gratis data, quia sunt supra facultatem naturæ. Conceduntur etiam supra meritum personæ. At non dicuntur gratificæ, quia non faciunt gratos Deo. Vides itaque, quàm multis gratijs fulgeant illi, qui iusti sunt dono Christi Iesu, corā diuina illa maiestate. Cōtra uero, quos Adam pollutos reddidit, uno tantum peccato sordidauit. Est itaque incomparabiliter excellentius Christi donum, quàm Adæ delictum. Causa enim illa potentior est, cuius effectus est fortior: Effectus gratiæ Christi fortior est, quàm delicti Adæ, ex dictis. Quare &c. Concludit ergo Apostolus.

1. Cor. 13

1. Cor. 12

Igitur, sicut per unum delictum in omnes homines in condemnationem. Supplendum est, (ni fallor,) mors pertransijt, uel regnauit. *Ita & per unam iustitiam in omnes homines in iustificationem uitæ.* Supplendum est, gratia vel uita pertransijt. Et littera patet. Potest etiam sic legi: sicut per unum delictum in omnes homines diffusum, sententiam tulit æquissimus ille iudex Deus in condemnationem uniuersalem. Ita & propter vnā iustitiam in omnes hoīes diffusam, sententiauit Deus in iustificationem uitæ uniuersalem omnium, scilicet hominum.

Sed hic sunt magnæ difficultates super omnibus, quæ hactenus dicta sunt. Primo enim. Quomodo uerum est, qđ peccatum originale erat in mundo, ab Adā vsq; ad Moysen? ablatum est autē per Christum Iesum. Namq; quomodo fuit tunc in mundo, est & nunc, eritq; semper vsque ad finem mundi. Tunc enim cessabit generatio: Quare nō mirum si & peccatum originale. Quousque autem ex semine generabuntur

homines, cum peccato nascentur originali. Si dicas. Baptismo aufertur ex fide Christi. Non contradico. Sed & tempore legis, eadem fide, quam Circuncisio protestabatur, tolli poterat labes illa, tollebaturque reipsa. Non itaque verum est, quod toto tempore legis, sine remedio durauerit.

Si iterum dicas. Remedium illud non erat sine Christo. Admitto. Sed quid plus nouissimè præbuti, Christus adueniens, quam olim uenturus? Nihil profus. Quandoquidem sicut & tunc nascebantur cum peccato originali homines per eum, qui mundari poterant: ita & nunc. Sicut etiam tunc, qui moriebantur in peccato originali, in æternam diuinam uisionem carebāt: ita & nūc. Quid ergo profuit ad expiandum peccatum originale Aduentus Christi?

Item. Concupiscentia manet in baptizatis, sicut in non baptizatis, quæ est tanquam reliquiæ peccati originalis. Hæc fidem faciūt, quod incassum Christus aduenierit. Venit autem, ut auferret peccatum primi parentis, non abstulit tamen.

Secundo. Quomodo est excellentius Christi donum, quàm Adæ delictū? Nā Adā suo delicto perdidit omnes homines, nullo homine dempto, nisi Christo, qui est Deus & homo. Christus sua gratia non omnes saluauit, sed paucos quosdam. Multi enim sunt uocati, pauci electi. Vnde ipse dicebat. Filius hominis, uenit animam suam ponere in redemptionem pro multis: Non dixit pro omnibus. In Esaia quoque legimus. Ipse peccata multorum tulit. Item. Christus in cæna. Hic est calix qui pro uobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et confirmatur. Vix enim ex tribus mundi partibus, vna Christo credit, ut uideatur plus in terra regnare diabolus, quàm Chrs. Interq; Christianos etiam uidemus, quantum præuaricat iniquitas. Lōge igitur excedit Adæ peccatum Christi gratiā. Tēpore quoq; antichristi, maximè exercebit suā ptatē contra Christum diabolus, in signis, & prodigijs mendacibus, & in omni seductione iniquitatis, adeo ut in errore trahendi, sint si fieri potest etiam electi.

Quo ergo exuberat Chri donum? Fortius. Infantes nondum nati ex utero. Ad peccato interdū in utero moriunt: nullus horum grā Christi Iesu saluatur. Quādoquidem, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spū scō, non introibit in regnum cælorum. Amplius. Oēs qui ex Adam descendunt, generātes filios, generant eos Adæ pō pollutos. Baptizati uero, non generant suos filios in grā Christi, sed & filij omnes christianorum nascuntur, cum peccato originali, sicut filij Iudæorum atque Turcarum ergo longè superat delictum Adæ, Christi gratiam.

Ad has ergo difficultates, respondēdo ad primam, dico. Quod Chrs nos liberauit à peccato originali causaliter, id est instituens causam nostræ liberationis, uidelicet Baptismum. Cuius uirtute, nedum originale peccatum, sed etiā reatus illius peccati dimittitur. Quod nunquā factum fuit, nisi post Chri mortem. Pœna enim peccati originalis, est carētia diuinæ uisionis. Reatus, est obligatio ad illam pœnam. Ab hoc itaq; reatu, nec sancti patres ueteris testamenti fuerunt absoluti, nisi cum Chrs re ipsa descendit ad inferos. Erant. n. à gloria uitæ æternæ exclusi, sicut & Adam eiectus fuerat à paradiso, & non patebat illis aditus ad regnū cælorū, nec unquā patuisset, nisi Chrs eos eduxisset. Vnde per Zachariam dicitur. Tu uero in sanguine testamenti tui, eduxisti uinctos de lacu in quo non erat aqua, hoc est refrigerium. Et Paulus. Expolians principatū & ptates infernales, scilicet auferendo Isaac, & Iacob, & ceteros iustos, traduxit eos, id est longè à regno tenēbrarū, duxit ad cælos. Ecce ergo breuis dilucidatio dubij, & declaratio Pauli. Ante Chri aduentum, durauit peccatū originale semp quo ad reatum, licet per circuncisionē, modo quo dictū est, delerū fuerit, quo ad culpam. Longe itaq; plura nobis præstitit Chrs adueniens, quā uenturus. Tm abest, ut incassum aduenierit, quandoquidē nullus poterat paradysum illum cælestem ingredi, nō soluto nostræ redemptionis pretio. Solutum est autem Christi morte. Vnde Paulus, Habemus fiduciam in introitu san-

Matt. 24.

Ioh. 3.

Zach. 9.

Coloss.

Hebr. 10.

ctorum, scilicet cælestium, in sanguine Christi. Quod & figuratum fuit in Numerorum libro. Vbi dicitur, quod exules non poterant in domum suam introire, nisi sacerdos magnus, qui oleo sancto unctus erat, non moreretur. Ipse autem sacerdos magnus est, cui collati omnes, exigui sunt. Vnixitque illum Deus, oleo inuisibili gratiæ, quod descendit ab eo in nos omnes, tanquam à capite in barbam, barbam Aaron. Nemo autem miretur, quod dixi, peccatū originale primum fuisse deletum, quo ad culpam, non quo ad reatum. Nam & in sacris literis inuenimus, tolli culpā, non tolli reatum. Dixit enim Natham ad Dauid. Transtulit dominus in te peccatum tuum, non morieris, veruntamē quia blasphemare fecisti inimicos nomen dñi, filius, qui natus est tibi, morte morietur. Punitur ergo aliquis etiam, posteaquam illi pepereit Deus. Remittit ergo reatus, ablato peccato. Hic itaque reatus peccati originalis, nunquam ablatum est, nisi per Christi mortem. Vnde qui baptizantur nunc, statim euolant ad regnum cælorum, vel baptismum sanguinis, vel fluminis, vel flaminis.

Quod dicebatur de concupiscentia. Nihil est. Nam supra docuimus, quod concupiscentia non est peccatum, sed pœna peccati, non tollenda quousque uniuersum hominum genus liberetur, per resurrectionem à feruitute corruptionis, in reuelationem gloriæ filiorū Dei, ut dixit Paulus n̄. Verum hæc est differentia. Ante Christi aduentum, pœna erat, & in pœnam relicta: nunc pœna est, sed in medicinam relinquitur nobis oibus. Quis. n. ignorat, etiā apud Morales Philosophos, pœnas esse quasdam medicinas, vel illi qui patitur, vel alijs, qui eum uident perpeti, proficuas? Patientem enim præseruant à culpa, vel ad uirtutem promouēt. Alijs uero, sunt exempla bene uiuendi: atque etiā documenta, ut unus pro alio interdum satisfaciatur. Concupiscentia itaq; ad exercitium nostræ uirtutis, itemq; ut nobis proficit ad medelā, relinquitur. Quo fit, ut inter Christi asseclas, hi qui sanctitate maximè excelluerunt, concupiscentia aculeis grauissimè pūgerentur. Inditio est Paulus, qui de seipso dicit. Ne irragitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus sathanæ, qui me colaphizet: propter quod ter dominum rogauit, ut tolleretur à me, responsumque audiuit à domino. Sufficit tibi gratia mea. Nam uirtus in infirmitate perficitur. Et quid miraris, si concupiscentiam dico esse medicinam? Quandoquidem & Paulus noster docet, peccatis interdū peccata mederi. Quis hoc crederet adeo mirabile, ut nisi Paulus id diceret, (cui uera semper dicenti: contradicere nefas est), incredibile esset? Nouimus omnes, à sathana uenisse primum peccati initium. Et tamen Apostolus tradidit quendam sathanæ, ut disceret non blasphemare. Ecce opus sathanæ, sathanæ opere excluditur. Nun non uidentis, quod calores caloribus curantur? calores, febrium, caloribus medicinalibus. Venenis etiam uenena pelluntur: dolores auferuntur doloribus: atque ignes ignibus extinguuntur. Ni mirum itaque, si hac ratione deserit aliquis Deus hominem, atq; ad tempus destituit, ut sathana suggerente in præceps uitiorū labatur: tandemque confundatur, & in seipso erubescat: medicumq; supplex efflagitans, illius ope sanetur, sciatque eius esse quod peccet, sed nō nisi à Deo procedere posse, ut liberetur. Non em̄ homo eadem potestate sanatur, qua potestate uitiatum est, & corruptus.

Ad secundam dubitationē. Firmissime tene, & nullatenus dubites, qd locus iste Pauli concludit & demonstrat contra Neotericos hosce Prædestinatores, ut ita dicam. (licet enim fingere nomina) qui asserunt Christum uenisse tantum pro Prædestinatis, Christianique mortem iuuare tantum prædestinatos. Responderi non potest huic argumentationi, frigidè Aquilo. Si ita est. Ergo efficacius est Adæ delictum, quàm Christi donum. Nam per Adam, pereunt omnes, Per Christum non saluantur omnes. Nulla ratione eundi potest. Si enim dicas. Omnes qui saluantur, per Christum saluantur. Frigida, ineptissimaque est declaratio. Nam

2. Cor. 22.

2. Cor. 5.

Matt. 10.

Mar. 10.

Esa. 53.

Mar. 14.

Luc. 22.

2. Thef. 2.

Nan duo de Adam dicuntur. Primum. Omnes pereunt, & pereunt per Adā. Neceſſe eſt, te, uelis nolis, hæc duo de Chriſto aſſeuerare. Omnes ſaluantur, & per eum ſaluantur. Non poſſet quiſpiam ineptire magis doctoribus hiſce, qui ut hunc locum detorqueant, exemplum illud adducunt Auguſtini. Sicut (inquiunt) vno literarū magiſtro in vrbe conſtituto, rectiſſimè dicimus omnes: Iſte hic literas docet. Non quia omnes ciues literas diſcant, ſed quia nemo addiſcit, niſi quem ille docuerit. Ita omnes uiuificantur per Chriſtum, quia nemo iuſtificatur, vel ſaluatur niſi què iuſtificari, aut ſaluari Chriſtus. O ineptiſſimam ineptiam. Ego pare interpretatione interpretabor. Omnes in Adā peccauerunt, hoc eſt, illi qui peccauerunt, excipiamque quotquot mihi à labè illa uidebuntur. Quod ſi torqueri non poteſt locus iſte, Omnes in Adam peccauerunt, vt aliter intelligatur, quā generaliter ad omnes perueniſſe ſine delectu, labem primi parentis: Ita nec iſta ſecunda pars ſimilitudinis: Omnes per Chriſtum uiuificantur, torqueri poſteſt, quo minus intelligatur, Chriſtum omnes abſolutè & indiſcriminatim uiuificare. Sunt alij, qui dicunt. Exponendum eſſe locum iſtum, pro generibus ſingulorum, non pro ſingulis generum. Quia ſcilicet de ſingulis generibus, atque hominum differentijs aliqui per Chriſtum uiuificantur. Aliqui nobiles, aliqui pauperes, aliqui ſenes, aliqui iuuenes, aliqui doctores, aliquæ meretrices, aliqui monachi. Licet non ſinguli homines in hiſ generibus, vel differentijs conſtituti. Sed abſit & hæc expoſitio à loco iſto. Hæc prima pars. In Adam omnes moriuntur, nō poteſt exponi pro generibus ſingulorum tantū, ſed pro ſingulis generum eam exponi oportet. Igitur & hanc ſecundam partem. Per Chriſtum omnes uiuificantur, ne tm̄ Apoſtolum, in æquiocatione laborare dicamus. Expone ſi ita placet locum illum. Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Illum quoque, Deus uult omnes homines ſaluos fieri. Non

irrefragabilis eſt, & gloſam non recipit citra hiperbolam, & citra expoſitionem. Verum eſt. Omnes homines ex Adam ſordem contraxiſſe, citra hiperbolam, ergo, & citra expoſitionem, uerum eſt. Omnes homines per Chriſtū ablutos eſſe, atque iuſtificatos. Ad hæc faciunt pleraque ſcripturarum teſtimonia. In primis, locus ille Pauli. Caritas Chriſti vrget nos. Exiſtimantes hæc, quoniam ſi unus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt, & pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, vt qui uiuunt, iam non ſibi uiuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt. Audis Apoſtolum cohortari, vt omnes Chriſto uiuant nō ſibi: hæc ratione, quoniam pro omnibus mortuus eſt. Vt intelligentes omnes ſe à morte ad uitam per Chriſtum reuocatos, animaduertant, fuiſſe illi non ſibi ipſis uiuèdū eſſe. Friget hæc ratio ſi prædeſtinatis uiuificandis tantum mortuus eſt. Illi enim vni tenentur uiuere Chriſto, non cæteri qui è numero non ſunt prædeſtinatorum. Quod ſi omnes tenentur iuxta Paulum, pro omnibus ergo mortuus eſt, omnes ergo uiuificauit. Eſt & illud. Proprio filio non pepercit Deus, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Illud aliud. Qui eſt ſaluator omnium hominum, maximè autem fidelium. Rogo mihi interpretare uerba iſta, ſi ad prædeſtinatos tantum attingere poſſunt: cum diſtinctionem ponat inter omnes, & fideles. Saluator (ingit) eſt omnium hominum, maximè autem fidelium. Secundam partem potes ad prædeſtinatos torquere, ſed primā, quomodo peruertes? Ioannes quoque ait. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, non ſolum autem noſtris, ſed & toti mundi. Eſt & ratio efficaciffima. Cauſa. n. reſurrectionis corporalis nr̄e fuit Chriſti reſurrectio, vt docet Apoſtulus, arguens. Si Chriſtus reſurrexit, ergo & nos reſurgemus. Omnes autem reſurgemus abſolutè, licet nō omnes immutabimur, ergo pro omnibus reſurrexit. Quare & moriens uitam dedit omnibus. Neque enim pro alijs uitam expoſuit, & pro alijs reſurrexit. Dicendum ergo eſt ab omnibus catholicis, citra cōtrouerſiam. Quod ſicut Adam ille terrenus

renus ſuo delicto omnes conſpurcauit, reddiditque eos morti obnoxios quantum in ſe fuit, licet plerique diuina gratia ſaluati ſint: Ita Chriſtus ſua gratia, quātum in ſe fuit, omnes ſaluauit, quāuis propria malitia plerique ſaluati non fuerint. Ad hoc enim, ut agens aliquod in paſſum inducat formam, duo requiruntur: virtus fortis actiua atque ſufficiens primū. Hinc. n. naſcit, vt ſcintilla, ignis, nequaquā lignū quantūuis aridū, comburere poſſit. Secūdo. Præparatio materiei ad actionem ſuſcipiendam. Hinc in ceram congelatā non imprimes ullo pacto, quāuis manu fortiter agas. Cedere enim illam oporteret, & reſiſtit. Si itaque uim Chriſti & gratiæ eius reſpicias, cui dubium, quod ex ratione illius omnes ſaluentur? ſicut ex Adæ peccato pereunt omnes, & magis, vt inquit Apoſtulus. Nam multo maior fuit Caritas Chriſti animam ſuam ponentis pro nobis, quā nequitia Adæ vel Euæ, qui diuinum præceptum ſerre tranſgreſſi. Conſequenter, magis accepta fuit Dei maiestati ſatisfactio Chriſti, quā Adæ offenſa diſplicuerit. Si ergo illa ad eō diſplicuit, vt omnes morti addicti fuerit, quomodo fingi poteſt, vt Chriſtus non omnes uiuificari? At ſi diſpoſitionem noſtram ſpectes, omnes ſunt diſpoſiti ad recipiendum influxum & actionem Adæ terreni, quoniam omnes ex ſemine propagantur, vel inniti. Ideo abſolutè omnes pereūt. & per Adam pereunt. At non omnes ſe ſe per Chriſtum, ad uitam ſuſcipiendā diſponunt. Chriſtus enim largitur vitā tanquam caput, ſicut & Adam mortē. Caput autem non influit uitam, operaque uitalia membris diuiſis, ſed coniuētis tantum. Adæ omnes, natura coniuētis ſumus: ideo neceſſario ex morbido capite mortificamur, Verum Chriſto nō natura, ſed fide atque baptiſmo coniungimur. Naſci ſufficit etiam in utero, vt ſit membrum Adæ, at ut ſis Chriſti membrum, non ſat eſt etiam ex utero naſci, renaſci enim oportet. Quis eſt autem qui renaſcitur, & non uiuificetur per Chriſtum? Da mihi vnū, & do tibi herbam. Quod ſi dicas. Nec omnes regenerati ſaluantur. Quot enim millia chri-

ſtianorum pereunt? Vtique. Sed hi regenerationis gratiam perdunt, ſpōteque à Chriſto, cui ſe ſe addixerant, recedūt, quomodo & qui baptizatur, ab Adam, cuius membra erant. Id ergo ſat nobis eſt. Filios Adæ, donec Adæ filij ſunt, perire omnes. Filios Chriſti, donec ſunt filij Chriſti, ſaluatos eſſe omnes, & magis. Propter ea quæ ſuperius dicta ſunt, quoniam peccatum Adæ priuat tantum uiſione diuina, Gratia Chriſti omnem

Rom. 8.

tollit damnationem, omnemque felicitatem præbet. Nihil enim damnationis eſt hiſ, qui ſunt in Chriſto Ieſu. Si vrgeas. Omnino plures pereunt Adæ peccato, quā ſaluentur Chriſti gratia, ergo excellentius eſt dono delictū. Negabo tibi antecedens, & illationē. Quādoquidem, per Adam nō niſi homines perditū fuerunt. Chriſtus uero ſaluauit homines & angelos. Si dicas. Plures homines pereūt peccato Adæ, quā ſaluentur Chriſti gratia. Concedam. Igitur excellentius eſt peccatum dono? Conſequentia nulla. Id enim non prouenit ex dono: quoniā & angeli ſaluati ſunt, non homines tantum, quod utique peccato fieri nō potuit. Si autem ex dono proueniret, non ſaluafſet angelos. Prouenit ergo ex parte hominum, qui non præparant ſe ſe vt fiant Chriſti membra. Si iterum dicas. Quæ eſt ratio huius? Eorum quæ ſine ratione fiunt, non eſt querenda ratio. Contra rationem certe eſt, quod nō omnes toto corde Chriſto cohæreant, cuius lex immaculata penitus eſt, cuius doctrina uerax, cuius miracula ingētia, cuius uita innocentiffima. Nihil enim turpe, nihil inhoneſtum inuenitur in ea, ad eō ut erubere vnuerſi debeāt, qui uerè chriſtiani non ſunt. At ut tibi dicā aliquid, perfidia iudaica, uita quoque brutalis, & beluini mores Maumethi, in cauſa ſunt, vt contra omnem rationem, fidem ſanctiſſimam, legemque Chriſti immaculatam, per pauci amplectuntur. Sed, cur, quemadmodum natura naſcitur filij Adæ, non naſcitur, filij Chriſti & gratiæ? Vt naturam agnoſcas & gratiam. Si enim filius gratiæ homo naſceretur, iam gratia natura eſſe uideretur, non gratia. Tolleretur autē ſic.

1. Tim. 1.

1. Tim. 2.

fic omne meritum, omnis uirtus, omnis quoque laus, & omnis vituperatio. Nā in his quæ naturalia sunt, nec laudamur, nec uituperamur, nec meremur, nec demeremur. Sed cur Deus ipse, nō disponit omnes p seipsum, ut filij Christi efficiantur, quo vniuersi illius gratias atq; dona participare possint: Quoniam rationale est, vt quemadmodū omnes voluntariē peccarunt Adæ peccato, modo supra declarato: ita uoluntariē Christi gratia, sanentur. Propter ea ergo partes suas agit Deus. At & qui libet uias agat, necesse est. Non enim saluat Deus, nisi uolentes. Vnde p Oseā dī. Perditio tua ex te. Habes ergo itaq; huius rei ueritatem. Quod uero dicit. Christum mortuum pro multis, nequaquam intelligendum est, id est non pro omnibus, sed pro multitudine hominū: & ita pro omnibus hominibus, sicut & supra dixit Apostolus. Adam p di disse multos, nec tamen uoluit dicere, non omnes, cum aperte dicat, Omnes in eo peccauisse, & per eum morti obnoxios effectos fuisse: licet tamen pro omnibus aduenerit, sanguinemq; fuderit in ara crucis. Non omnes nihilominus, illius redemptionis fuere participes. Sed id accidit diuinæ uirtuti & gratiæ: Ipsa enim non modo maiore partem, sed omnium hominum multitudinem saluaturus erat, nisi plerique obicem posuissent. Quod de diabolo dicebatur, sanè ridiculum est. Ne diabolus quæso culpate. Adeo enim debilis effectus est, vt inquit Hieronym⁹, vt non uincat nisi uolentem. In nobis culpa omnis sita est, quia diuinam misericordiam, & redemptionis uirtutem sponte contempnit. Refrigerat. n. charitas, & abundat iniquitas, ideo deuincimur, & cadimus. Ex nobis, ergo cadimus vt patet. Licet nanq; Deus gloriosus, permittat diabolus posse homines decipere & vexare, certis temporibus, atque locis, secundum occultum imperiscurabilemque iudiciorum suorum abissum, semper tamen post Christi mortem, præsto est diuina opes omnibus & singulis, vt contra eius nequitas, se se tueri possint. Erit quoque etiam antichristi tempore, ita ut nullus

vi suarum tentationum aut uexationū, ad æternum interitum deduci possit. Quod si plerique negligāt diuinas gratias, neque illis cooperetur, sed in uanum eas recipiunt, nihil efficacitæ gratiarū Christi Iesu imminuitur. Accidit enim eis, quod illis non utamur. De eo autem, quod per accidens est, Paulus non considerat. Quæ enim accidunt ab omni arte & contemplatione, relinquēda sunt: sed tantum ea tractanda, quæ p se alicui conueniunt. Per se ergo conuenit gratiæ Christi, vt sit efficacior Adæ delicto, vt iam pluries ostensum est. Bonum enim est efficacius malo, quandoquidem malum, nullam habet agendi efficaciam nisi uirtute boni, cuius est agere, vt inquit Dionysius, quarto de diuinis nominibus. Vnde peccatū Adæ non inficit homines, nisi uirtute diuinæ iustitiæ, & pacti quod inierat Deus cū Adamo. Quō ergo proprium magis est Deo misereri & parcere, quā punire, eō delictum Adæ minus efficacitæ habet quā Christi gratia. Huc accedit, quod licet nullus nascatur, non obnoxios peccato Adæ, Christi tamen gratia aliqui præseruati sunt, à peccato illo. Aliqui etiam in utero sanctificati. Verum nemo unquam gratiam habuit, nec habere potuit, aut pōt, aut poterit, nisi per Christum.

Ad difficultatem uero de infantibus in utero, quos Adæ delictum, inficit, nō saluat autem Christi donum, nō audeo respondere, quod pereant. Ad id enim negandum, diuina misericordia me cōpellit. Non audeo item respondere qd saluentur, quoniā aperta nimis sententia illa est, quam iureiurando confirmauit Christus Iesus. Amen amen dico uobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Qui enim non est natus ex utero, renasci non potest, quare nec uidetur illum posse saluatum iri. Dicam ergo duo. Primum. Quia efficacius est Christi donū, quā Adæ delictum. Priuilegio quodam diuinæ gratiæ, per Christum, possunt sanctificationem consequi, etiam in utero infantes, sicut fuit de Hieremia, de Ioanne Baptista, atque de Virgine. Secundū.

Quia

Quia nemo renascitur ex spū, nisi primo sit natus ex carne. Hi cum non sint pex carne nati, ex spiritu renasci non possunt. Concludo, quod per baptismū aquæ saluari non possunt, sed alio modo utique. Qui tamen saluatur, omnes dono Christi saluantur. Neque enim est aliud nomen sub celo in quo oporteat nos saluos fieri, nisi Iesus. Constat autem diuinam Christi gratiam, sacramentis alligatam non esse. De his tamē qui pereunt, si qui sunt, nemo uestrum angatur. Iudicia enim Dei abissus multa. Nouimus enim in primis, dixisse Christum Iesum. Pater, quos dedisti mihi, ego custodiui, & nemo perii, nisi filius perditionis. Secundo. Scimus de iuda dictum esse. Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille: quandoquidem mitissima est eorum apud inferos pœna, qui in utero moriuntur, peccato originali duntaxat obnoxij. Et iustitia ergo, & misericordia Dei simul efficiunt, vt aliqui infantes in utero moriantur. Iustitia quidem enim exigit, ut filius perditionis intereat: misericordia uero ut citissimè, ne peccata peccatis addijciens, grauius iam torqueatur, iuxta illud. Raptus est, ne malitia immutaret intellectum eius. Quod autem dixi, mitissimam esse puerorum pœnam, qui cum peccato originali decedunt, Ideo est, quia illi pœnam damni tantum habent, uidelicet carentiam diuinæ uisionis: Nullo autem modo pœnam sensus: sicut illi qui cum diabolo & angelis eius, inferni cruciantur in ignibus. Pœna enim debet culpæ respondere, iuxta illud. Secundum mensuram delicti, erit & plagarum modus. Peccatum autem originale est, tantum carentia, ergo pœna illi debita, est tantum priuatio. Deum ergo uideri nequaquam possunt. Sed tamen neque anima, neque corpus ardet apud inferos. Peccatis nanque actualibus, quæ propria uoluntate perpetrantur, ignis pœna respondet. Dicente Diuo Bernardo. Sola propria uoluntas, ardet in inferno. Si queras. Num doleant infantes illi, & tristentur hac ipsa priuationis pœna, scilicet uisionis Dei. Dico tibi quod non. Nam

dolor, & afflictio pœnæ, delectationis culpæ respondet, iuxta illud. Quantum glorificauit se, & in delictis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. At in peccato originali, quod in utero contrahimus, nulla est delectatio, ergo neque erit dolor, uel afflictio de pœna. Et quid mirum, si infantes illi de pœna illa non dolent, quando nec sciunt illam esse sibi ipsis pœnam? Nesciunt enim se se à Deo creatos fuisse, vt gloria illa æternæ uitæ, cum angelis & beatis fruere: quandoquidem id supernaturali lumine tantum afflati, cognoscunt. Paulo ex Esaia dicente. 1. Cor. 2. Oculus non uidit, nec auris audiuit, Nec in cor hominis ascendit, quæ preparauit Deus diligentibus se. 1. Cor. 2. Nobis autem reuelauit Deus, per Spiritum suum. Ad naturalem sanè cognitionem spectat, ut omnis anima sciat se se ad beatitudinem creatam esse. Et id etiam infantes agnoscunt. Nam melius, quā Philosophi omnes, animæ separata, naturalium omnium scientiam habent. Sed quod beatitudo in Dei uisione consistat, & in fruitione perfecta, hoc non nisi fide sciri potest. Fidem autem infantes illi non habent, qui originali labe polluti sunt. Igitur id non agnoscunt. Quamquam ergo careant beatitudine illa, absque dolore aliquo tamen, pœnam illam possident. Infelices itaque sunt. Sed eō minus infelices, quod se se infelices esse non intelligūt. Plus ergo potest Christi donum, etiam in pueris hisce, qui pereunt, quā Adæ delictum. Ex delicto enim Adæ, nascuntur in utero filij iræ, longè tamen magis misericordiā exercet Deus in eis, quā iram atque vindictam.

Veruntamen hic sunt difficultates. Primo enim Diuus Augustinus, ad eō huic peccato est inimicus, vt defeuire in pueros hosce, plusquam par sit interdum uideatur. Firmissime (inquit) tene, & nullatenus dubites, paruulos qui sine baptismatis sacramēto, de hoc seculo transferunt, æterno igne puniendos esse.

Secundo. In extremo iudicij magni die,

Act. 4.

Pf. 35.
Ioan. 17.

Mar. 14.

Sap. 4.

Deut. 25

Ioan. 3.

Apo. 18.

1. Cor. 2.
Esa. 64.

1. Cor. 2.

Ose. 13.

Matt. 24.

Matt. 25. die, duæ acies tantum fient. Altera à dextris: Altera à sinistris. Illi oves erūt: Isti hedi. Illi benedicentur, maledicentur isti: Dicitur eis. Venite benedicti patris mei possidete regnum paratum vobis à constitutione mundi: Istis. Ite maledicti in ignem æternum. Vnde & aīarū purgationes tēpore illo cessabūt. Grauitate enim suppliciorum, purgationis diuturnitas compensabitur, sicut Theologi credunt. Infantes ergo isti, in qua acie, cum quibus computabuntur? An cum benedictis, an vero cū maledictis? Nō certē cū benedictis, quia in ciuitatem supernæ Hierusalem, non ingreditur quicquā iniquitatum. Cū maledictis ergo. Igne itaq; perpetuo torquebuntur. Et confirmatur. Quia pēna non est carere uisione Dei, sed natura. Homo enim in naturalibus cōstitutus, sine omni peccato, non potest uiderē Deum citra gratiam diuinam. Gratia em̄ Dei uita æterna. inquit Paulus. Hęc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Inquit saluator noster. Peccato autem originali respondet aliqua pēna, quia nullū malum impunitū, ergo ignis pēna, quā damnati oēs habent, illa est qua pueri non baptizati plectendi sunt.

Apo. 21. His tamen non obstantibus, piē credendum est, cum omnibus ferē sanctē orthodoxæ Ecclesię doctoribus, nullam aliam pēnam habere infantes, qui citra baptismalium undarum lauacrum intrent, nisi quod perpetuō carent illa cælesti beatorū gloria. Parum enim agnoscere uidetur, diuinam misericordiam, qui aliter sentit. Quandoquidem misericordia Dei, punit citra condignū, sicut aliās ostensum est.

Rom. 6. Ad Augustinum autem, non est difficile respondere. Pleraque argutissimus ille dialecticus cum disputat, magnis cautelis adducit in medium, quibus ipse tamen non adhæret. Is enim omnium dialecticorum mors est. Quantus autē Augustinus fuerit in dialectica, Ambrosius docet, qui orabat, A logica Augustini, libera me domine. Tale quidem est hoc. Quoniam enim suis temporibus maximē inualuit Pelagij hære-

sis, atque Iuliani affectu, qui à paruulis originale peccatum tollere nitēbantur: dicebantque eis nullam deberi pēnam. Siquidem ab omni culpa sunt immunes. Augustinus contra, adeo originale peccatum exaggerat paruulorum, ut etiam ad hanc hiperbolam ueniat, asserens eos cum diabolo, & damnatis ignibus infernalibus torqueri. Cum tamen ipse in Enchiridion asseueret, mitissimam esse illorum pēnam. Non ergo vos moueat Augustinus vel tantillū. Hoc est enim illi peculiare, ut cum aliquem expugnat errorem, tanta uehementia illum esaggeret, ut alteri errori opposito ansam præbere uideatur. Ita cum Arrium insectatur, videtur fauere Sabellio. Cum Sabellium, Arrio. Cum Pelagium, Manicheis. Cum Manicheos, Pelagio. Quod admodum ponderare oportet. Ita enim fiet, ut nunquam ex Augustino, errandi occasionem accipias, qui sanē omnium hæresum malleus exitit fortissimus. Sermones quippe ex dicendi causa librandi sunt. Addam ego audenter vnū. Hunc morem fuisse omnibus sanctis patribus communem, adeo ut vna expugnata hæresi, ex eorum dictis, noua hæresis ferē semper, occasione à maleuolis accepta, insurgeret. Cum enim Basilius, Athanasius, Chrysostomus, Ambrosius, contra Manicheos ostendissent libero nostro arbitrio actiuitatem, & vim quandam ad bona opera conuenire, idque pugnacissimē defendissent, ecce superbus monachus ille Pelagus subintravit: & occasione accepta ex scripturis & à rationibus, quas ipsi adduxerant, dogma condidit, quo ostendebat, Totum in nostra esse potestate, spera etiam omnino Dei gratia. Rursus contra illum uigilarunt sui seculi patres. Hieronymus, Augustinus, & Prosper, accerrimis disputationibus, demonstrantes absque diuina gratia nihil boni posse homines ad æternam uitam operari. Ex his perperam intellectis, Monachorum quorundam secta, Augustino adhuc uiuente surrexit, que liberum nostrum arbitrium, figmentū, & rem de solo titulo esse prædicabat. Contra hos scripsit Augustinus librum,

de gra-

de gratia & libero arbitrio, ad Valentinum ostendens primas partes gratia, secundam libero arbitrio dandas esse. Et tamen adhuc nostra atate, hæresis illa tunc extincta, (proh dolor) reuiuiscit. Vides ergo quomodo ex patrum dictis, optima intentione prolatis, ministri fathana: uenena conficere semper studuerunt. Ita ergo ex hoc loco, quod pueri igne plectantur: Nihil enim tam sanctè dicitur, quod torqueri non possit, quando & spiritus sancti uerba, in canone Biblię ab hæreticis deprauantur. Sed mittamus, ut ex animo loquatur Diuus Augustinus. Igne (inquit) cruciantur infantes nō baptizati. Quid inducitur? Num habentes Ambrosios, Hieronymos, Scotos, Thomas, Bonauenturas, Riccardos, Albertos, Guillelmos, Alexandros, Petros, Durandos, vni Augustino adhærebimus, tantam & doctorum, & sanctorum patrum cateruam reijcietes? Absit, ut propter vnium Augustini auctoritatem, à tantis patribus (adde, à pietate, & à ratione) discedam. Displicerem & ipsi Augustino, si tot, tantisque reiectis patribus, illi uni adhererem.

Exo. 34 Verum, neque Augustinus illius sententię fuit, ut dictum est. Vis autem ut alia via tibi ego illius mentem atque uerba interpreter? Ecce. Scripturæ facræ mos est, ut interdum speciem usurpet pro genere: & quandoque etiam genus pro specie. Legimus enim in præceptis Decalogi. Non facies tibi Deos cōflatiles. Num ergo fusiles facere licuit? minime. Non furtum facies. Num rapinam facere licuit? Absit. Prohibetur itaque Dij cōflatiles, ut intelligatur tamen & sculpsiles, fusiles, omneque genus tale. Prohibetur furtū: intelligitur tamen, & rapina, quæ est furti species. Est & ille locus. Panem non comedit, & aquam non bibit.

Leuit. 19. Generaliter enim intelligit, nihil comedit, aut bibit. Quid mirum ergo, si Augustinus hunc tropum imitatus, dicit, pueros plecti igne? Namque per ignē, non speciem illam, sed genus potuit intelligere, pēnam scilicet, cuius ignis, species est ignis. Eorum igitur est diuina carere uisione.

Exo. 10. Sed ut uerum fateor. Augustinus nō dicit, Igne, sed supplicio ignis. Fortasse ergo in sensu diuisionis intelligendum est, illo supplicio torquebuntur, quod est in igne. Pēna autem damni, est in æterno igne: illa igitur pēna non tamen igne mulctantur.

Ad secundum. Respōsio patuit alias. Hi nanque infantes, non iudicabuntur, immo nec aliqui infideles, iudicio illo discussionis vel examinationis. Vnicū autem qui fidem Christi habuerint, fuerintque adulti, quibus dicitur. Esuriui, & non dedistis mihi manducare, sitiui, & non dedistis mihi bibere. &c. Item. Esuriui, & dedistis mihi manducare, Sitiui, & dedistis mihi bibere. Illorum ergo duæ acies fient, ut dicitur in argumento. At hi tanquam iudicati, ab Euangelista relinquuntur. Qui enim nō credit, iam iudicatus est. Hinc Dauid. Ideo non resurgunt impij in iudicio, hoc est resurgunt quidem, sed non iudicandi.

Matt. 25 Ad Tertium, dico. Quod natura est, ut non debeamus habere gloriam illam. Excedit enim naturam nostram: sed pœna est, ut debeamus non habere. Quare homo in puris naturalibus, sine omni peccato, non habet in se, unde ad illam gloriam peruenire possit. Illi ergo non debetur. Si igitur non perueniret, non esset ei pēna, sed defectus. Consequitur enim naturam creatam, ista impotentia. Quemadmodum omnem vim naturæ creatæ, excedit gloria illa. Verum homo in peccato originali constitutus, habet ut illi debeatur, quod non possit ad illam ascendere: hoc ergo pœna est. Aliud ergo est (ut breuiter dicam) non debere habere. Aliud, debere non habere. Primum, defectus naturę est. Secundū pēna peccati.

Ioan. 3. *Psal. 1.* Verum, mens non benē capit. Quomodo si infantes, uisione priuentur diuina, mitissima sit eorum pœna. Videtur enim tollerabilior esse gehenna, & omnis inferorum cruciatus, quàm carentia uisionis & fruitionis Dei. Ipse est enim omne bonum, & omnis felicitas, igitur illo carere, est pœnarum omnium maxima. At si consideres, quod uisio diuina est bonum supernaturale,

turale, uidebis, quod carere illa mitissima est pœna: sicut leuissima rustico pœna est, si non assumitur ad regnum, quod illi nullo modo debetur, grauissima autem esset, si patrimonio eius, quantumuis exiguo, priuaretur. Si bonum spectas, maius est regnum, quam patrimonium, grauior ergo est pœna regno priuari, quam patrimonio. Verum si illum respicias rusticum, cui patrimonium omni ratione debetur, regnum autem nulla, leuissima profectò est illi pœna regno priuari, grauissima priuari patrimonio. Et generaliter quod bonum est magis proprium alicui: & connaturale alicui, priuatio illi grauior est, quod minus leuior. Quia ergo uita aeterna est supra omnem naturam, nulloque pacto nobis debetur nisi gratiam habeamus, illius priuatio mitissima pœna inter omnes predicatur. Pater itaque, quid dicendum de infantibus nondum natis ex utero. Sunt tamen, qui dicant, eiusmodi paruulos, qui baptismum non in re, sed in uoto duntaxat parentum, regulariter saluari posse. Si scilicet parentes, prolem quam in utero gestat mater, benedicant, atque Deo optimo maximo inuictæ crucis dæmonibus, formidabili signo offerant, cum sanctissimæ Trinitatis inuocatione. Sed id non audeo ego asserere. Durissimum enim mihi uidetur & crudele, quod cum hac uia omnibus infantibus succurri possit, ad eò ut nullus ferè periret, Deus qui salutis nostræ adeo studiosus est, ut pro omnibus saluandis moti uoluerit, tantum remedium suæ sanctæ Ecclesiæ ad hæc usque tempora, non reuelauerit. Nequaquam ergo crediderim, baptismum in uoto proficere, sed tantum in re: potissimè cum ex Euangelio clarissimè infonet auribus nostris. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest uidere regnum Dei. Quo fit, ut nondum natis, qui ablui unda non possunt, baptismus minimè proficiat: Sed si Christi donum, citra nostrum ministerium proficit, modus nobis ignotus est. In spes ergo misericordiæ eius, reijciamus illos, rati quod nemo unquam sperauit in Deo, & confu-

sus est. Spes enim non confundit, ut supra dixit Apostolus.

De loco autem puerorum, scriptura sacra, citra paradysum beatorum, omnia animarum loca infernum appellat. Vnde & Iymbus patrum, infernus dicitur. Descendam ad filium meum, luges in infernum. Non derelinques animam meam in inferno. Quod hæreticis aduertere nolentes, locum medium inter damnatos, & beatos, quem Purgatorium dicimus, impudenter negare non sunt ueriti. Nobis nunc de locis illis, non est agendum. Sat sit probasse, impares esse damnatorum & infantium pœnas, quod nouissimè sancta mater Ecclesia in Concilio, quod Ferrariæ ceptum est, & Florentiæ expletum, patrum Græcorum & Latinorum unà cum consensu determinauit. Nunquam enim antea super hoc sententia lata fuerat.

Quod dicebatur Christianos generare filios suos in peccato originali, uerum est. Sed id te considerare oportet, quod non generant in quantum Christiani, sed in quantum filij Adæ, uel in quantum homines. Christianus enim ut Christianus, est qui regeneratus est, per Christum, iuxta illud. Voluntarie genuit nos uerbo ueritatis, ut simus in uerum aliquod creaturæ eius. Hæc autem regeneratio, est secundum spiritum, non secundum carnem. Caro enim remanet in peccati uetustate: spiritus solus est, qui renouatur. Iuxta illud. Corpus quidem mortuum est, propter peccatum. Spiritus uero, uiuit propter iustificationem. Cum autem generamus filios, secundum carnem generamus, generatione carnali, non spiritali: Igitur non in quantum Christiani. Ni mirum ergo, si Christianorum filij, cum originaria illa labe nascuntur. Inde tamen non sequitur, quod Christi donum minoris sit uirtutis Adæ delicto. Quæ enim ex dono Christi proueniunt, efficaciora sunt, quam quæ ex Adæ peccato, ut supra abunde monstratum est. At generare non est ex hoc dono, ut patet. Si dicas. Nemo dat quod non habet. Quomodo ergo potest baptismus, culpam illam ad prolem

transfun-

Ecclesiastici. 2.
Rom. 5.

Gen. 37.

Pf. 15.

Rom. 7.

Iob. 14.

Iac. 1.

Rom. 8.

transfundere, à qua ipse iam baptismalibus undis expurgatus fuit? Respondet tibi Augustinus contra Iulianum, hunc in modum uigentem. Non baptizatur in homine, quicquid est in homine: sanatur enim tantum quo ad mentem, qui baptizatur. non liberatur, quo ad morbosam carnis infectionem: quandoquidem, & sanctissimus Apostolus, dicit se adhuc carne seruire legi peccati. Tolli enim prorsus hanc corruptionem, uictorum statui repugnat. Ni mirum itaque, si Christianorum filij, ea parte, qua ab immundis parentibus propagantur, de immundo, scilicet concepti semine, iuxta Iobum, obnoxij sunt peccato illi primorum parentum.

Reuertamur modo unde digressi sumus. Sicut enim per inobedientiam uicium hominis, peccatores constituti sumus multi. Ita & per unius obedientiam, iusti constituentur multi.

Per multos autem, semper intelligo omnes. Nota in primis loquendi modum. Peccatores constituti sunt multi. Hoc est sine proprio, & particulari peccato. Peccatum ergo Adæ, fuit peccatum, non persona tantum, sed natura. Per illud enim uniuersi homines tanquam membra, & partes humanæ naturæ, constituti sunt peccatores. Participatione enim speciei, plures homines, sunt unus homo. Sicut itaque peccatum hominis participat manus, pes, oculus, Ita Adæ peccatum, ad nos omnes dimanauit, & nos sordidauit. Ita ergo per Christi gratiam, iusti constituentur, homines, hoc est, sine proprijs operibus bonis. Id molitur Apostolus. Alieno peccato infecti sumus, aliena iustitia resanatur. At cauè ne hic stas. Alieno illi peccato addimus, & peccata actualia propria: necesse est, & alienæ Christi iustitiæ, addere propria opera bona. Omnium delictorum tamen radix, est illud originale. Omnium etiam meritorum, radix est Christi gratia. Sine proprijs delictis, aliqui uno illo peccato, ut dictum est, damnantur: infantes non baptizati.

Bit. ad Rom.

Aliqui etiam uno Christi merito, citra propria opera iustificantur, & saluantur: infantes baptizati. Nullus perditionis initium, ex seipso recognoscit, sed ex Adam omnes. Omnes ergo iustificationis, & uitæ initium, ex Christo, non ex nobis recognoscamus. Non perditur propter Adæ delictum, nisi qui seminaria propagatione ex Adam, ut eius membrum, nascitur. Non iustificatur gratia Christi, nisi qui fide, charitate formata, per eum regeneratur. Hæc omnia hic sub intelligenda sunt: & propter impostores, qui prætextu extollendæ gratiæ Christi Iesu, meritis proprijs detrahunt impudentissimè. Et propter superciliosos homunculos, pharisaica ambitione elatos, qui suam iustitiam, quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti.

Nota secundo. Peccatum Adæ specificati ab Apostolo, similiter et Christi meritum: Hactenus enim generaliter tantum hæc expressa sunt, nunc particularius exprimentur. Illud inquit fuit inobedientia: hoc obedientia. Quod facillè patet. De Christo enim legitimus. Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; propter quod Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen. Meritum itaque illius ex obedientia fuit, & magna quidem ratione. Mors enim Christi, fuit sacrificium Deo acceptissimum, iuxta illud. Tradidit seipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis. Obedientia autem omnibus sacrificijs antefertur. Melior est obedientia, quam uictimæ. Igitur rationabile fuit, ut ex obedientia morti vitam exponeret: meritum autem eius est ex morte, meritum ergo est ex obedientia. Vnde & in psalmo dicebat. In capite libri scriptum est de me, ut facerem uoluntatem tuam Deus meus uolui. Et in Euangelio. Pater, non sicut ego uolo, sed sicut tu. Fiat uoluntas tua. Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum summiendi eam, & hoc mandatum accepi à patre meo: scilicet, ponendi ani-

S. mama

Ioa 19. mam meam, & sumendi eam. Propterea & moriens dixit. Consummatum est. hoc est executioni demandatum est, quod iussisti pater. Adam autem terrenus, fuit forma futuri celestis, si Christus itaque obedientia meruit, ille inobedientia deliquit.

Pf 68. Propter id Christus in psalmo. Quæ non rapui, tunc exolebam. Quæ non rapui, per inobedientiam, exoleui, per obedientiam. Exoleuit autem, quod Adam rapuit, igitur Adam, per inobedientiam peccauit. Sed cui dubium id fuit unquam? Adamo namque præcepit Deus. De omni ligno paradisi comedere, de ligno autem scientiæ boni, & mali non comedas. Ipse uero, ne delicias suas contristaret, præcepta Dei contempsit. Hinc Deus ad illum. Audisti vocem uxoris tuæ, & comediti de ligno de quo præceperam tibi, ne comederes. Christus uero ut patri complaceret, quem toto dilexit pectore, illius præcepto paruio, iuxta illud. Quæ placita sunt ei, facio semper. Quamuis enim carnis infirmitas mortem refugeret, spiritus tamen a deo fortis fuit, ut pro patris uoluntate perficienda, libens morti se se exposuerit. Hinc dicitur. Oblatus est, quia ipse uoluit. Voluit autem, quoniam uoluntatem illam ei inspirauerat pater. Ipso dicente. Non mea uoluntas, sed tua fiat. Sequitur.

Gen 1. Adamo namque præcepit Deus. De omni ligno paradisi comedere, de ligno autem scientiæ boni, & mali non comedas. Ipse uero, ne delicias suas contristaret, præcepta Dei contempsit. Hinc Deus ad illum. Audisti vocem uxoris tuæ, & comediti de ligno de quo præceperam tibi, ne comederes.

Gen 3. Ipse uero, ne delicias suas contristaret, præcepta Dei contempsit. Hinc Deus ad illum. Audisti vocem uxoris tuæ, & comediti de ligno de quo præceperam tibi, ne comederes.

Matt 26. Ipso dicente. Non mea uoluntas, sed tua fiat. Sequitur.

Lex autem subintravit, ut abundaret delictum. Vbi uero abundauit delictum, superabundauit gratia.

Potest hoc uerbum iungi immediate præcedentibus. Per obedientiam unius Christi Iesu, iusti multi constituuntur: non autem per legem. Lex namque subintravit, ut abundaret delictum. Sed magis placet, ut superius dicta recolamus. Peccatum non imputabatur, cum lex non effet. Lex autem subintravit, ut abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Habes ergo tria tempora. Ante legem, sub lege, & sub gratia. De tempore ante legem, dictum est. Nunc de temporibus legis, & gratiæ Christi Iesu dicendum. Lex ergo, inquit Paulus. *Subintravit.*

hoc est subsequenter intravit, primo tempore expleto. Omnia namque tempus habent. *Vel subintravit.*

Hoc est latenter intravit. Iudæis quibus data fuit, eam uix intelligentibus, aut etiam uidentibus. Nam uelamentum positum est, supra cor eorum. Crediderunt namque, legem parituram esse iustitiam in hominibus, ò cæci. Illa autem pia quadam fraude, peccata auxit. Tantum abest, ut iustos effecerit. Vnde sequitur. *Vt abundaret delictum.* Expone autem hoc uerbum: Vt consequutionem significet, non intentionem. Non est data lex hac intentione, ut peccata auergerentur. Lex enim sancta, mandatum bonum.

Sed tamen lege data id euenit, ut peccata maximè adaucta sint duplici ratione. Primo quidem. Quoniam idem peccatum cæteris paribus, post acceptam prohibitionis legem grauius est, quam antea fuerit. Christo dicente. Seruus sciens uoluntatem domini sui, & non faciens, uapulabit flagis multis. Secundo. Quoniam concupiscentia fortius nititur in ea, quæ per legem expressè uerantur, iuxta Paulum. Occasione accepta peccatum, per mandatum reuixit. Præter hanc ergo intentionem, ut auergerentur peccata omnia, intravit lex. Quod pulchre uoce illa græca insinuatur. *Νίμος δε παρ' εὐς ἤλθεν. ἢ α πλεονασμὸ τὸ παρ' εὐς.* Lex autem præter aduenit, ut abundaret peccatum: hoc est præter hanc intentionem, ut abundaret delictum: grandiusque fieret, data est lex. Si enim quæras, quæ fuit intentio legis? Dicendum est, hanc fuisse, ut duri, & contumaces tanquam per flagellum arcerentur: proficientes erudirentur tanquam per pedagogum: perfecti tanquam, per umbram & Signum consolarentur. Sed præter hanc intentionem, auxit peccatum, occasione accepta, non data. Cum ergo aduenisset plenitudo temporis: cum ad summum peccata creuissent, cum uerum esset illud: Omnis consummationis uidi finem. Tunc maxime diuina effulsit gratia. Misit enim Deus filium suum, ut nos à peccatis, &

Ecd 3.

2. Cor. 3.

Rom. 7.

Lue 12.

Rom. 7.

Psal. 118.

à iugo legis, quo peccata creuerant, liberaret. Exitialem morbum sanare, nequit tenuis medicina. Oportet enim ut plus uirtutis habeat potio, quæ propinatur ægrotanti, quam morbus, quo ille infelix prostratus est. Ut ergo tanta peccatorum magnitudo aboleretur, superabundare oportuit diuinam gratia, exuberareque mundi peccata. Superabundauit itaque. Plus enim potuit gratia Christi Iesu, quam & Adæ peccatum, & omnia simul peccata, grandiora etiam facta per legem. Vis uidere exuberantiam salutis? respice, quam mundo præstitit, in extrema ualetudine laboranti. Peccatum regnabat ubique ad mortem: hic erat terminus, finisque peccatorum, mors animæ, & corporis. Stipendia enim peccati, mors. Non aliò enim tendit tirânis sceua peccati, quam ad mortem. Peccatum, cum consummatum fuerit, generat mortem. Adueniente Christo, pulsa sunt peccata omnia: diuina gratia regnare capit, propter omnium iustificationem hominum. Regnare inquam, ut suo regno, uitam pareret æternam, quod & fecit. Erat & tunc gratia, in mundo antequam Christus aduenisset: sed non regnabat. Nemo enim uitam æternam ingredi poterat, quantalibet sanctitate insignis. Nunc etiam post Christi aduentum, & mortem, sunt quidem peccata in mundo, sed non regnant. Aboleri quippe facile possunt, adeo ut maximi peccatores, eius ope iustificati, statim conuolare possint ad cælestia regna. Ecce Paulus. *Vt sicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iustitiam, in uitam æternam, per Iesum Christum.*

Rom. 6.

Iac. 1.

Legendum est autem hoc, Ut, & causaliter, & consequutive. Superabundauit enim gratia, in aduentu magni Dei, hac intentione, ut gratia regnaret per iustitiam, ad æternam uitam omnium hominum: sicut peccatum, ipso regnabat, ut pareret mortem perpetuam. Ipsa quoque gratia superabundante, hoc factum est, ut gratia regnauerit ad uitam: sicut

peccatum antea regnabat ad mortem. Aduerte autem, quod ante legem dixit, mortem regnare: In lege dicit, peccatum regnare ad mortem. Quia sci licet ante legem, non imputabatur peccatum ad mortem: post uero, utiq; , ut supra declarauimus.

Aduerte secundo, uerbum illud. *Vt gratia regnet per iustitiam.* Ostimdit namque magno iure Christum, pro nobis decertasse. Postquam enim tyrannide peccati, mundum sibi subiecerat diabolus, iusto iudicio factum est, non tantum potentia, ut expulsus fuerit à regno. Hinc Christus. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps mundi huius eijcietur foras. Eo autem expulso, gratia regnare capit ad uitam. Ex his tu animaduerte, quam magno mysterio, tot secula Christi Iesu aduentum præcesserint. Neque enim tanta gratiæ magnitudo agnita fuisset, nisi morbi primum grauitate perspecta. Eò, namque charior medici opera ægris esse consueuit, quo se se citra omnis naturæ spem, acutiore morbo laborare cognoscunt. Rationabile ergo fuit, ut lex peccata auergeret, peccatorumque magnitudinem, & multitudinem prius ostendisset, antequam expectatus ille, & desideratissimus medicus nos inuiferet, & sanaret. Quando & vilescunt citò oblata: dulcius autem, quæ sub aliqua dilatione præstantur, accipiuntur. Hinc accipe, & interdum Dei Optimi Maximi, prouidentia, deferri ad tempus hominem, quò grauissimè peccet. Ita enim plerunque fit, ut diuino auxilio tandem, vel leuiter pulsatus, ardentissimè surgat. Et sicut excessit in peccatis, & in pœnitentia excedat. Iuxta illud. Multiplatae sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Non id intendit Deus, ut quem ipse deserit, grauius peccet, sed ut humilietur. Ad hunc enim finem permittit abundare peccata. Nulla enim uia, ex parte infirmior melior est, ut uelit, & quærat medicum, quam morbum augeri, durare, cognosci, non liberans tamen. Inditio est, quod de Maria illa Magdale-

Ioa. 14.

næ legimus: quæ cum mulieres omnes, flagitiosa uita superasset, superauit & gratia. Quoniam & humilior, & cautior surrexit à vitijs, & medicum pia importunitate oportuna quesuit. Hinc Christus ait. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Talium tamen, quos Deus suo iudicio deserit semper iusto, sed semper occulto, plerique etiam cum in grauissima peccata prolapsi sunt, magnitudinem peccatorum suorum considerantes, desperant. Iuxta illud. Impius cum in profundum peccatorum uenerit, contemnit: sequitur eum opprobrium, & ignominia. Talis ille Cain fuit, qui dixit. Maior est iniquitas mea, quam ut veniam merear. Sed confidite. Nemo enim perit, nisi filius perditionis.

Quemadmodum enim in omni cibo sunt excrementa, quæ reijciuntur: ita

in nobis, qui effecti sumus pabulum Dei, qui ignis consumens est, accidit. Omnes excoquit Deus, omnes purgat, omnes in seipsum traicere studet. Etiam si lignum, & stipula sumus iuxta Paulum. Lapidem uero, vel ferrum, aut fecem, nullo modo concoquendam, ad secessum demittit, ad latrinas, ut ita dicam inferni. Sicut ergo, per Adam omnes filij perditionis pereunt: Ita per Christum omnes saluandi, saluantur. Placuit enim Deo anthitesis istis, mundum exornare, & illustrare: ut sit unum semper contra unum: duo contra duo: contra malum bonum: contra uitam mors: contra uirum iustum peccator. Sic enim intueri licet, in omnibus operibus altissimi.

Hæc de Quinto capite.

CAPVT SEXTVM.

Vid ergo dicemus: Manebimus in peccato, ut gratia abundet? Eo potissimum tēpore, diuinas gratias per Christum Iesum, in omnes homines exuberasse dixerat Apostolus, quo flagitia ad summum creuerant, concupiscētis aueta, quarum ignes succenderant præcepta legis. Hinc angi, offendique potuisset infirmus. Hinc item murmurare maleuolus. Si peccatis abundantib⁹, abundant Dei gratiæ, cur peccata horremus, detestamur, odio habemus: Peccata potius sunt addenda peccatis, scelerata sceleribus, quo desideratissimæ illæ χαριτες exuberent. Sapientissimus ergo, itemque benignissimus præceptor, licentiosam hanc, profanamq; peccandi libertatem compescit. Sed audite, quam impare ratione. Murmurantibus, indigneq; quærentibus, uno uerbo tantum satisfacit. Absit. Neq; enim dignus est responsione, qui tam impudenter obmurmurat. Cum uniuersa peccatorum colluies, mundum omnē esset perditura, flumina gratiarum rueret ceperunt è cælis ad terras. Nos ergo peccatis omnibus immergamur, uolentemur in ceno, ut Deus ampliora dona nobis elargiatur. Absit. Absit inquam hæc sathanæ excogitata impietas. Num enim de Alexandro, ego ipse pessimè meritis, si in fluuium cadēs, illius opera præcipiar, ne aquismersus intereā, non existimabor insanus? Qui rursus in Tiberim insiliam, quo experiar, nū Alexander secundo adueniat me degurgite extracturus? Cur scriptum est. Non tentabis Dominum Deum tuum? nisi ut nemo se se periculis iniiciat, quibus experiat, an Deus illum miraculo quopiam seruare uelit? Miraculum omnium maximum fuit, quando Dei

Bit. ad Rom.

filius, pro nobis saluandis, cum maxime indigni essemus, caro factus est, eluxitque miraculo illo, quam maxime diuina magnificentia. Gratia nanq; tunc potissimum manifestatur, cū indignorum meritis comparatur. An ergo enitendum est, ut nos ipsos peccatis obruamus, quo & indigni rursus efficiamur? diuinis fauoribus, Deoq; ingratis simi appareamus, hac una vanitate impudentiam nostram palliantes, quod uidelicet crescentibus flagitijs, diuina miracula crescant & gratiæ? Absit. Si suapte natura peccata, gratiam promererentur, & peccatorum copia, copiam gratiarum, utique manendum esset in peccatis, quo gratia abundaret. Sed irā peccata merentur, penamque, & odiū Dei, citra indignitatem rei, citra iustitiā: vnice diuina iustitia factum est semel, ut peccatis abundantibus, gratia abundaret. Quæ ratione ergo, non detestanda, non horrenda peccata, quæ nisi nobis immensa illa pietas affuisset, nos omnes ad mortem facile perduxissent, & traxissent? Hæc ad improborū ora obstruenda, qui & Apostolo impingebant, ut dicerent. Faciamus mala, ut ueniant bona, quorum danatio iusta est. Simplicioribus autem, & pio animo dubitantibus audite, qua nam mansuetudine respondeat. *Qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc uiuemus in illo?* Peccatum cum consummatum fuerit, generare mortem, superius conclusum est, cum illud examinaremus. Peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Ab una causa respectu eiusdem materiei, contrarij effectus puenire non possunt. Scio solem lutum congelare, glaciemque dissoluere. Scio item, quod æra igne mollescent, lapides concocti durefcunt. At sol glaciem semper soluit, non modo soluit,

S 3 modo

Deut. 6.

Matt. 4.

Rom. 3.

Iac. 1.

Rom. 5.

modo perstringit. Ignis semper indurat lapides, non modo mollificat, modo indurat. Quomodo ergo à peccatis, potest etiam vita nostra procedere, si suapte natura pariunt mortem? Quæ enim pugnancia maior, quàm mortis & uitæ? Subijcite modo uos. Nemò autem est, qui non natura uitam diligat, mortemque abhominetur & fugiat. Si itaque peccato ipso, mortui fuim⁹ omnes, Ob id enim Christum Iesum aduenisse diximus, vt quemadmodum peccatum in mortem regnarat, & gratia regnaret in uitam: quo colore fingi potest, vt iterum sit ad peccata redeundū? Si uitam præstare possent, fortasse dicendum esset, Maneamus in peccatis. At si occidunt, quomodo adhuc uiuificare possunt? Hinc scribitur. Tanquam à facie colubri, fuge peccatum. Ad Argumētum. Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Verum est. At id per accidens fuit. Non enim ideo abundauit gratia, quia abundauit peccatū. Plerumque enim peccata abundant, & non abundat gratia: sed tunc peccatis abundantibus, quia diuina misericordia vnice orbi mederi poterat, ideo ne perditus iret, se se maximè diffudit, occasione accepta, ex infinita benignitate, non occasione data à peccatis. Verum, quæ per accidens sunt, ab arte relinquuntur. Sed difficultas est, propter verbum Angeli in libro Apocalypseos. **Apo. 2. 2.** Qui nocet, noceat adhuc. Qui in fordis est, sordescat adhuc. Si dicas. Imperatio est. Indecora nimis uidetur Angelo. Cum enim Michael Archangelus, cum diabolo disputans altercaretur de corpore Moyssi, non est ausus iudicium inferre blasphemiam, sed dixit tantum. Imperet tibi Deus, vt in Epistola Iudæ habetur. Multo igitur min⁹, audendum fuit uni Angelo, vt crimina criminibus adjiciantur, imprecari. Qui nocet, adhuc noceat, qui in fordis est, sordescat adhuc. Ordinatio ergo est, & præceptum, sicut & quod sequitur. Qui sanctus est, sanctificetur adhuc: qui iustus est, iustificetur adhuc. Ergo sicut iusto progrediendum est semper in iustitia: ita peccatori in peccatis: non autè alia ratione, nisi ut gratia abundet. Quo-

niam suapte natura, appetibile non est peccatum, igitur omnino manendum est in peccatis, ut abundet gratia Dei? Si autem locum illum declarauero, diluet cauillus. Scire ergo debes, hebreismum esse in uerbis illis. Frequentissimus nanque hæbreismus est, accipere imperatiuum pro futuro. Ita paradoxon illud Esaiæ. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude. Interpretatus est Romæ. Paulus Apostolus in concione illa, quæ habuit à mane vsque ad occasum solis. Vt sit sensus. Cor huius populi excæcabitur, aures aggrauabuntur, oculi claudentur. Et hic ergo. Qui in fordis est, sordescat adhuc. Futurum debet intelligi. Sordescet, nocebit, vt sit tantum præscientia, non ordinatio, neque minus impræcatio. Dicam etiam aliter. Qui in fordis est, sordescat adhuc, id est dignum est, vt sordescat adhuc. Sicut illud. Qui de gladio ferit, de gladio perit, id est dign⁹ est, vt fereat. Sed quoniam sequitur ibi. Qui iustus est, iustificetur adhuc. Qui sanctus est, sanctificetur adhuc. Quæ non possunt tamen ad præscientiam referri. Siquidem bona non modo præcitat Deus, sed prædestinat. Ecce subtilior intellectus, pro omnibus illis uerbis simul declarandis. Intelligendum est itaque, uerbis illis ordinem diuinæ reprobationis, vel præscientiæ, & prædestinationis similiter insinuati. Nam inter primum peccatum illius, quem Deus præsciuit, vel odio habuit, & sequentia, hæc differentia est. Primum enim est, permissum à Deo duntaxat: posteriora uero sunt, & permissa, & in præcedentis pœnam ordinata, iuxta illud Pauli supra. Propter quod tradidit illos Deus, in reprobam mentem. Atque etiam in bonum electorum. Tollerantur enim reprobi, propter prædestinatos: mali propter bonos, iuxta illud. Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. Et illud. Expectate adhuc modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum uestrorum. Ex quo manifestè patet, Deum aliquando fontes non uindicare, sed eos propter electos tollerare: quousque

Esa. 6.

Rom. 1.
et 2.

Apo. 11.

Matt. 16.

Rom. 1.

Apo. 7.

Apo. 6.

usque scilicet electorum numerus compleatur. Nec mirum: quoniam & reprobos & demones, & omnia ad electorum exercitium ordinauit Deus: adeo ut uniuersa & singula illis cooperentur in bonū. De his ergo peccatis posterioribus reproborum, quæ speciali modo sunt diuinæ ordinationi subiecta modo prædicto, dicit Angelus. **Apo. 22.** Qui in fordis est, sordescat adhuc. Qui nocet, noceat adhuc. Præsupponit Angelus initium dicens. Qui nocet, qui in fordis est, ordinat deinde progressum, noceat adhuc, sordescat adhuc. Significans etiam aliquando, cum ad mensuram peccata peruenerint, finem illis imponendum esse. Diffiniuit enim Deus quousque ferre velit delinquentium peccata, quos præsciuit: quamuis ipsi si semper uiuerent, semper etiam peccarent. Ita etiam diffiniuit, quousque prædestinatorum merita progredientur: quamuis etiam ipsi si super uiuerent, super adierent & alia merita. Et hoc fortè intelligitur aduerbio illo. Adhuc. Iustificetur adhuc, sordescat adhuc. De præscitis itaque loquitur Angelus, & non de alijs, & uult dicere, qui præscitus est, nocens, vel in fordis, tolleretur adhuc, vt impleat suæ iniquitatis mensuram. Tempus enim iudicij prope est. **Apo. Ibi** Ecce enim uenio cito, & merces mea mecum est, dare unicuique secundum opera sua. Ita quoque prædestinatos al loquitur. Qui iustus est, iustificetur adhuc. Qui sanctus est, sanctificetur adhuc, hoc est impleat mensuram sanctitatis & iustitiæ suæ. Bona enim opera prædestinatorum omnia, & sub ordinatione, & sub efficientia cadunt diuinæ prædestinationis. Non ita tamen intelligas (caue) Deum dare tempus adhuc, vt aliquis peccet. Scriptum est. Neminè mandauit Deus impiè agere, & nemini dedit spatium peccandi: sed sua uiter nos regens & disponens, dimittit do nos ipsos in manu consilij nostri, permittit nos peccare, & in multa patientia sustinet post peccata nos in illis perseuerare. Propter quod, non solum permissione, sed ordinatione diuina, nobis concessum est tempus peccandi: materialiter intellige, tempus scilicet,

in quo peccamus, & peccantes exercemus electos, nosque ipsos multam⁹ vel inuiti. Sed non conceditur peccandi tempus formaliter, adhuc scilicet ut peccemus. Pugnans enim hæc ex diametro, peccatum, & ordinatū à Deo. quando peccatum est contra diuinum ordinem, quo omnia referuntur in Deum. Ordinatur itaque Deus, vt peccata, quæ in multa patientia ipse sustinet, prorogando uindictam, & in pœnam peccantium sint, & in electorum exercitium: sed non ordinat vt peccata fiant. In peccatis ergo, nequaquam manendum est, sed surgendum, enitendumque; vt surgamus: quoniam nobis propria eorum ratio est non nisi obesse possunt. Si profunt, id tantum contingit diuinæ misericordia, quæ de uenenis etiã medicinas conficere nouit. Quid nanque perniciosius sanctæ Ecclesiæ esse potest hæresibus, quibus patrum Concilia labefactantur: Tunica Christi scinditur; frigent pij mores? Et tamen mirum, profecto, mirum quàm multos, & quàm magnos fructus colligat ex illis Deus, omnipotens. Videre id licet nostra tempestate, Romani. Diuinæ enim scripturæ olim, (proh dolor) quanto omnium damno negligebantur? Vigebat spinosa & molesta nescio, quæ theologia, de instantibus, de relationibus, de quidditatibus, de formalitatibus. Itemque hæc omnia, syllogismis arte contortis, & humanis duntaxat argutijs, quæ proculdubio qua autoritate recipiuntur, ea & refelli possunt, pertractabantur. Tota penè ætas, in hominum decretis, quæ inter se pugnantia semper, nullo tempore concilianda, alunt perpetuam per secula litem, conterebatur. Is sublimis Theologus habebatur, qui maiora portenta pro suis traditiunculis effingere sciret: prætijque pars erat, gloriolæ inanis, non intelligi grandia illa uerba, quæ alto supercilio, inter mulierulas de facis literis Philosophantes trutinabant. Iurauerant uniuersi, diuini uerbi duces in magistrorum uerba. Hinc sexcentæ sectæ. Thomistæ. Scotistæ. Occanistæ, Baccanistæ, Albertistæ, Egidiani, Alexandrei, O scelus. Post habebantur Euangelia, Epistolæ. Christiana fa-

scientia delitescere, à paucissimis tractabatur, sed frigidè, non enim dicam insincere. Ecce nunc in hoc seculo, bonorum literarum uernanti, occasione accepta, ab impiissima hac hereticorum secta, diuina gratia emergit Christus, Moses, Paulus, Petrus. Quot hominum pigritiam excussit Deus? quot spiritus suscitauit, ut occurrat lupis hisce, qui caula dominicæ oues mactare uenerunt? Quot abdita scripturarum sensa, enucleauit labor eorum assiduus? Sed hæc omnia, præter hereticorum intentionem facta sunt, atque per accidens. Num ergo hæreticis parcendum est, quia Deus in tam salubre pharmacum, lethale eorum virus commutauit? minime. Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ouis à caulis repellenda, ne tota domus, massa, corpus, & pecora ardeat, corrumpatur, putrescat, intereat. Arius in Alexandria, una scintilla fuit, sed quoniam non statim oppressus est, totum orbem eius flamma populata est. Hinc Christus. Necessè est, ut ueniant scandala, sed uel homini illi, per quem scandalum uenit. Oportet & hæreses esse iuxta Paulum. Non tamen opportunum est hæres esse, nisi quia hæresibus abutitur Deus, in Ecclesiæ utilitatē. Id quod per se est, spectare oportet, non id quod per accidens. Simile quid ergo est, peccatis abundantibus, interdum abundat Christi gratia. Hoc enim fit magno mysterio, uel quia ubi abundauit peccatum, abundet etiam feruor, atque dolor malæ actæ uitæ, ut in diuo Bonifacio fuit, qui inter scorta & in stupro inuentus, statim penituit. Ita & in latrone, atque in Maria Magdalena, ut supra dictum est. Vel quia Deus uult, meracissima misericordia suæ gratiæ efficaciam ostendere, sine ulla præuia peccatoris dispositione, illam subito diuini implens muneribus. Sicut accidit in Paulo Apostolo. Facile enim est in oculis Dei, subito honestate pauperem: ut dicitur in Ecclesiastico. Hinc ergo, inferre ne licet, quod permanendum sit in peccato ut gratia abundet? Nequaquam. Certandum est usque ad sanguinem, ut peccata repellamus. Hinc Paulus alibi. Nondum usque ad sanguinem restitistis ad-

uersus peccatum repugnantes. Considera autem quod dicente Paulo. Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et arguente deinde. Ergo manendum est in peccato, ut gratia abundet? Si argumentum est ad propositum, permanere in peccato est intelligendum, multiplicanda esse peccata: recte autem hoc pro illo accipitur. Nam qui manet in peccato, quadam necessitate (ut ita dicam) peccatis illis noua addit peccata. Peccatum enim, quod per penitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit: quod tamē examinabitur infra. Nequaquam itaque multiplicanda sunt peccata in futurum, ut gratia multiplicetur.

At probandum erat Paulo, quod possimus in futurum resistere peccato. Quod enim peccata præterita Christi gratia abolita sint, probatum est supra. Quod uero peccata etiā de cætero cauere possint, hoc est difficile. Quod ergo, & hac uia alia demonstret, Christi donum primi parentis delictum excedere: ad id se se accingit Apostolus. Vide autem contextum. *Qui mortui sumus peccato.* (& est ablatiui casus, id est per peccatum: ut supra, iustificati fide. *ἡ πίστις* id est per fidem) *Quomodo uiuemus in illo?* Absit ergo, ut sit manendum in peccato, id est ut sint multiplicanda peccata. Possunt autem non multiplicari, quia possunt uitari. Ecce. *An ignoratis, quod quicumque baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem ipsius baptizati sumus? Consepulti ergo sumus ipsi, per baptismum in mortem, ut quemadmodum surrexit Christus ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus.* Sensus autem rationis huius, hic est, & summa. Baptismus proportionem morti Christi respondet. Sicut enim moriente Christo, mortua est caro illa, quæ similitudinem habuit carnis peccati. Ita baptismus nostro, moriuntur uerè omnia peccata nostra præterita. Et sicut Christus, mortuus est carni illi, ita nos morimur peccatis nostris: abrenunciantes diabolo & pompis eius. Nam de filijs perditionis, filij adoptionis efficiuntur. Vnde prioris nature, hac nra natiuitate spirituali præmorimur. Propterea, quemadmodum

Christus

Christus mortuus, in corde terræ sepultus est, nos quoque cum baptizamus, sub aquæ elemento terræ cognatum, immergimur. Sicut etiam ille à mortuis tertia die surrexit, ita & nos post trinam immersionem, à sinu fontis adsurgimus. Quomodo ergo Christus Iesus mortuus carni, & sepultus, per gloriam patris surrexit: ita & omnes, qui in Christum Iesum baptizantur, postquam commortui sunt, & illi consepulti, possunt in nouitate uitæ ambulare, ad eam ut peccata omnia deuitent, modo uelint. Id enim indicauit gloriosa illa resurrectio, ut intelligeremus nobis esse in uitæ nouitate ambulandum: non in illa quæ primum uiuebamus, antequam peccato moreremur. Vnde & alia uita fuit Christus post trinum, alia ante mortem. Nisi autem hoc esset possibile ambulare semper in nouitate uitæ, frustra mysterium illud pactum esset. Ideo enim surrexit in gloria, ut nos ad eius similitudinem in nouitate uitæ ambularemus. Gloria autem uitæ Christi, fuit immortalis. Mortuus est enim semel, sed surrexit semper uicturus. Significatum est ergo, ut nos à peccatis surgentes, nunquam amplius, in peccata relabamur. Possibile est ergo, ut ambulemus in hac nouitate uitæ spiritualis immortaliter, ita ut peccata omnia, per Christi gratiam deuitemus. De lethalibus semper intellige, quæ mortalia uocant. Ita quod complementum huius rationis, est ibi infra. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam uiuemus cum illo. Sciētes, quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Ut hoc sit Antecedens. An ignoratis, quod quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus: Illud Consequens. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam uiuemus cum illo. Istud autem totum, Consepulti enim sumus cum illo, usque ibi. Si enim complantati facti sumus. &c. est parēthesis, quæ declarat antecedens, quo baptismus respondet morti Christi proportionem. Illud uero. Si enim complantati, est alia parēthesis, quæ consequentiā probat. Si mortui sumus cum Christo, ergo ui-

uemus cum illo. Et certè est probatio euidens. Ecce. *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, sed & resurrectionis erimus.* Supplendum, similitudini complantati. Estque hebraismo quodam, sermo defectiuus, sed sensus facilis. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, sed & similitudini resurrectionis erimus complantati. Vultque dicere. Potuit ille, quia terè carni illi mortuus erat, resurgens, nouam uiuere uitam, igitur si nos uerè peccato moriamur, uerè poterimus surgentes, à fonte baptismalium undarum, in nouitate uitæ spiritualis ambulare. Si enim similitudinem mortis uerè habemus, uerè & similitudinem resurrectionis habebimus. Notandum est autem illud *Complantati*. Quod non est uerbum, uel participium, sed nomen uerbale *συμμετερι*. Homo à sapientibus, metaphoricè arbor euerisa dicitur. Cum ergo moritur, dicitur transplantari ex hoc mundo in alium, seruata metaphora: Sicut arbor ex una regione, in aliam transplantatur. Nos itaque, qui simul baptizati sumus, & consequenter commortui peccato, transplantati dicimur ex terra mala peccati, & complantati omnes in terram bonam gratiæ, ad similitudinem Christi Iesu, qui moriens & ipse uisus est, plantatus esse in alia terra ab ea, quam primum incoluit, cum primam uitam reliquit, nouamque assumpsit. *Si igitur complantati facti sumus similitudini mortis eius.* & est *Si pro Quia*. Fortè nunc est *Si* conditionaliter accipiendum. Nam qui ad baptismum fictus accessit, non est in gratiæ terram complantatus. Ideo nimirum, si non potest fructificare bona opera, & cauere peccata. Spiritus enim disciplinæ ef fugiet fictum. At qui uerè complantatus est Christo, reflorescet cum eo. Rami enim, qui complantantur, florescunt. Considera autem, quod per complantatum, fortasse insititium intelligit Apostolus. Finitima. n. sunt hæc. Nā insititium ramus, in eandem coit arborem: ideo complantatus dici potest. Intentio ergo eius est, quod qui insititius est Christo morienti, insititius & erit Christo resurgenti. Is autem insititius est Christo morienti, qui

Matt. 18.

1. Cor. 11

Ecc. 12.

Hebr. 12

Sap. 3.

qui moritur peccatis omnibus, fideique Christi morti se se saluandum esse, neque enim aliter Christo incorporamur. Hi ergo qui hac fiducia in Christum fidei sunt, cum baptizantur, etiam resurrectioni inferentur, ut possint nouam ueritatem uitae sine omni peccato: sicut Christus resurgens, nouam uixit uitam gloriosam. Facultas nanque proficiendi in melius, praestabitur nobis à Christo Iesu. Vide itaque baptismi efficaciam, & Pauli ordinem admirare Apostoli. De originaria labe differuerat capite quinto. Par fuit, ut statim de remedio morbi illius hic tractaret. Peccato originali agnoscamur esse filij Adam: Baptismo ascribimur, in catalogum filiorum Christi. Iure ergo, post peccatum sequitur sermo de Baptismo. Recordare etiam eorum omnium, quae dicebantur supra de circumcisionis carnalis Iudaeorum inutilitate. Et hoc enim spectat Apostolus, ut christianorum baptismum, praeferat Iudaeorum circumcisioni. Baptismus ergo Christi, (ut summatim perstringam,) primum tollit omnia peccata, originale, actualeque, & ueniale, iuxta illud. Effundam super uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris. Et illud Pauli. Munda ecclesiam lauacro aquae, in uerbo uita. Quae potentia est haec tam magna, tam latens in aqua, ut corpus tangat, & cor abluat? Hinc renasci dicimur cum baptizamur, quasi mortui Adae, incipientes autem uiuere Christo & Deo. iuxta illud. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest uide re regnum Dei. Et illud. Quicumque baptizati estis, Christum induistis. Si autem uiuimus Christo & Deo, quomodo non abluta sunt omnes sordes inquitatum nostrarum? Quae enim participatio iustitiae cum iniquitate? Quae societas lucis ad tenebras? Quae conuentio Christi ad Belial? Secundo. Tollit omnem reatum aeternae poenae, atque est purgatoriae, aperitque baptizatis ianuam paradisi. Hinc cum Christus baptizaretur, in huius rei signum, apertum est celum, ut scribit Lucas. Quoniam enim incorporamur passioni Christi cum baptizamur, applicaturque nobis uirtus

eius, passione autem illa referata sunt fores regni caelestis, ipso dicente latroni. Hodie mecum eris in paradiso. Et Ioannes in Apocalypsi. Post haec uidi ostium magnum apertum in celo: Consequens est, ut cum de Baptismo quisque egreditur, gloriae illius ianua ei aperitur. Tertium. Perficit diuina gratia, atque etiam uirtutibus baptizatos. Saluos nos fecit inquit Apostolus, per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde. Idest ad remissionem peccatorum, & copiam uirtutum, ut glossa ibi exponit. Et confirmatur: Quia de plenitudine Christi nos omnes, cum baptizamur, accipimus. Christum autem uidimus plenum gratiae, & uirtutis. Ex his sequitur Quartum. Quod intendit Apostolus hic, uidelicet. Per baptismum homo habet, ut à peccatis non superetur. Potest ergo peccata cauere, nisi gratiam baptismalem abiciat: & consequenter fructificare semper in bonis operibus, atque proficere. Hinc Dauid. Super aquam refectionis educauit me, significans animam peccatorum, ariditate iam sterilem fecundari baptismalium undarum fluentis irriguis. Notanda sunt autem duo, pro litera explanatione. Primum est, baptismum pluralitas, de quibus Paulus ad Hebraeos. Baptismatum doctrinae. Et ad Corinthios. Omnes baptizati sunt in nube, & in mari. Marcus quoque Euangelista de Iudaeis. Seruant baptismum calicum, & cramentorum. Diluuium ergo fuit unum baptismum. Sicut enim per baptismum Christi, paucę animae saluae fiunt in Ecclesia sancta: ita tunc paucae animae, per diluuium seruatae sunt in archa. Sicut dicitur in prima Petri Epistola. Secundo. Transitus maris rubri, fuit unum baptismum, quo liberati sunt filij Israel à seruitute Pharaonis, sicut qui baptizantur in Christo, à seruitute peccati & demonis, iuxta Paulum. Tertio. Omnes illae ablutiones in ueteri instrumento, erant baptismata, praefigurantia baptismum Christi, quo ad omnium peccatorum purgationem. Quarto. Baptismus Ioannis fuit praeparatorius ad baptismum Christi. Ille enim erat in penitentiam. Idcirco, qui baptizabantur

ab eo, confitebantur peccata sua, ut narrat Matthaeus, quo secundum peccatorum quantitatem & qualitatem, penitentia satisfactoria eis à Ioanne iniungeretur. At baptismus Christi est baptismus remissionis, non penitentiae. Idcirco non requiritur, ut qui accedit ad eius lauacrum, etiam si millies Deum offenderet, confiteatur, vel satisfaciatur. Cuius ratio est. Quia per baptismum istum, Christi morti incorporamur, hoc est ei Christi mors comunicatur, ad remissionem omnium peccatorum, ac si ipse sicut Christus passus & mortuus esset. Illa autem Christi passio, satisfacit sufficienter pro peccatis nostris, non solum autem nostris, sed totius mundi. Igitur ille liberatur, mundaturque ab omnibus peccatis, ac si ipse sufficienter pro illis satisfacisset. Et propterea non iniungitur satisfactio, non gemitus, non fletus ei qui baptizatur, quia esset Christi morti iniuriam facere, ac si ipsa non esset sufficiens, ad plenariam omnium delictorum absolutionem. Citra omnem aliam operam, requiritur certe, ut homo interius peccata sua recognoscat, & doleat. Non enim potest homo nouam inchoare uitam, nisi eum ueteris uitae peniteat. Hinc Petrus Apostolus. Agite penitentiam, & baptizetur unusquisque uestrum. Sed id fit per penitentiam, quae uirtus est sine sacramento, & sine alio actu exteriore. De hoc ergo baptismum Christi loquitur Apostolus, non de illis figuratiuis, neque de baptismum Ioannis. Et ideo dicit. *Quicumque baptizati estis in Christum Iesum.* Non in figuram eius, non etiam in praeparationem. Quia autem loquuti sumus tantum de baptismate aquae: ne puta nos sanguinis baptismum derogare, De quo in Apocalypsi. Hi sunt, qui uenerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Plus enim uidetur operari Spiritus sanctus, & etiam Christi passio in hoc baptismum, quam in baptismum aquae. Spiritus enim sanctus, qui est principalis causa, operatur per potissimum dilectionis effectum, qui est animarum ponere pro Christo, iuxta illud. Maiorem charitatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro ami-

cus suis. Passio etiam Christi, operatur in eo, qui baptizatur hoc baptismum, per imitationem operis: cum in baptismum aquae operetur Spiritus sanctus tantum, per uirtutem quandam latentem: & passio Christi per quandam figuram, vel similitudinis proportionem. Hinc Diuus Augustinus. Baptizatus aqua, confiteatur fidem suam coram sacerdote: Martyr, coram persecutore. Ille post confessionem aspergitur aqua, hic sanguine, ille per impositionem manus Pontificis, recipit Spiritum sanctum, hic templum efficitur Spiritus sancti. Quod testimonium apertius quaeris, pro excellentia Martyrij, quod baptismum sanguinis appellant? Non detrahimus etiam baptismum Spiritus vel flaminis: quo per Spiritum sanctum, sine aqua & sine sanguine, aliquorum corda mouentur, ad credendum in Christum, atque diligendum Deum, penitentiumque de peccatis. Vnde & interdum baptismum penitentiae appellatur: De quo per Esaiam. Si abluerit dominus sordes filiorum Sion, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius, in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. In hoc etenim baptismum, operatur etiam Spiritus sanctus, per cordis commotionem, & passio Christi per quandam affectionem. Vnde & praesupponitur baptismum sanguinis. Neque enim effundere sanguinem baptismus effert, nisi ex affectione effunderetur, & charitate Christi, iuxta illud. Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Charitas autem, diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Sed illud tantum uolumus intelligi, quod baptismum sanguinis, & flaminis, baptismi nomine appellantur. In quantum supplet uicem baptismum aquae, & non aliter: Neque enim sunt sacramenta, licet habeant sacramenti effectum. Hinc Paulus optime dixit. Unus dominus, una fides, unum baptismum. Vnde & qui martyrium reciperet pro Christi nomine, quamuis excellentissime baptismum aquae effectus habeat, si resurgeret, tamen esset baptismum aquae baptizatus. Ille enim solus primitiuae characterem in anima, & est uere sacra-

sacramentum. Sacramentum namq; habet rationem signi. Alia duo baptismata, habent effectum baptismatis huius. Et ita conueniunt cum eo: sed non quo ad rationem signi. Si ergo ad celebrandum mysterium baptismi aqua, in angustijs temporum succurri non potest, illa sufficiunt. At oportet, vt propositum adfit baptismi aqua, vel contrarium saltem non habeatur in mente: quod dicitur propter innocentes illos, qui pro Christi noīe, ab iniquo rege occisi sunt. Nemo autem miretur, quod nostrarum fordium expurgationē instituerit Christus Iesus, per aquā baptismalem fieri. Quemadmodum enim in lege, quæ iugum grauæ erat & importabile pōdus, par fuit, vt propriæ circuncisionis, vulnere acerbissimo expiarentur Iudæi: ita in Evangelio, quod iugum suauissimum est, conueniens erat, ut per aquā quæ symbolum pietatis est atque clemētia, mundaremur. Hinc Christus se se aquam uocauit, sponteque ad potum & ad lauacrum magna pietate, & famaritidi, & iudæis in templo se se exhibuit. Et illa aqua super cælesti, cui⁹ hæc elementaris signū est, in baptismo purgamur, atq; regeneramur, De Christo enim legimus. Purgationem peccatorum faciens. Et regenerauit nos in spē uiuam, per lauacrum regenerationis, & renouationis Spūs sancti, quem effudit in nobis abundē, per Iesum Christum. Lauit nos à peccatis nostris, in sanguine suo. Propterea dicitur sacramentum, aqua ista, quasi sacræ rei signum secretum. Detrahe enim uerbum ab hac aqua, qua baptizamur, quid est aqua, nisi aqua? Quomodo igitur spūm expiare poterit: Vis ergo in uerbo, nō in fonte est. Misit uerbum suum, & sanauit eos. Vos mundi estis, propter sermonē quem loquutus sum uobis. Illud autem uerbum, fons dicitur. Fons sapientiæ uerbum Dei. Secundum quod cōsiderandum occurrit est. Quia Paulus proportionem assignans, & similitudinem inter Christum mortuum, resurgentemque, & inter nos baptizatos, magno mysterio non eisdem utitur uerbis. Dicit enim. *Ipsē surrexit per gloriam patris, ut nos in nouitate uitæ ambularemus.*

Vides uerba dissimilia? Christus surgē per gloriam patris, uixit nouam uitam. At nos uiuentes nouam uitam, non uiuimus per gloriam patris. Plus ergo est in Christo Iesu resurgente, q̄ in baptizatis. In Christo resurgente est nouitas uitæ cū gloria patris, in baptizatis est nouitas uitæ, sed non cum gloria, cum spe tamen gloriæ. Tu itaque propositionē illam *Per*, expone pro *Cum*, sicut supra, per circuncisionem præuaricator es legis, vt sit sensus. Christum cum patris gloria resurrexissē, non cum infirmitate, in qua seipsum exinanierat, sed cū maiestate, ad eū ut uix agnosceret. Iuxta illud. Et si agnouimus secundū carnem Christum, sed iam nunc non nouimus. Sequitur.

Hoc scientes, quod uetus homo concrucifixus est. Solutio Apostolus magnam difficultatem, contra id quod hætenus ipse probauerat, uidelicet baptizatū peccatis omnibus resistere posse, quæ mortalia uocant. Ecce autem difficultas. Licet homo per baptismum diuinam suscipiat gratiam, qua sanatur, quo ad mentem, remanet tamen in eo corruptio, & infectio, quo ad carnem. Non enim auferitur infirmitas carnis, quousque mortale hoc non induerit immortalitatem. Corpus autem, quod corrumpitur, aggrauat animam. Igitur impossibile est, vt tanto concupiscentiæ pondere pressus homo, & aggrauatus, non deorsum tendat, auertendo se se ab incommutabili bono, & ad commutabile bonum conuertatur. Si fomes peccati, per gratiam baptismalem tolleretur, posset homo resistere peccatis, sed non tollitur, ergo non potest. &c. Huic ergo difficultati respondet Apostolus. Præmitur, q̄ baptizatus est, concupiscentia. Fateor. Sed non necessario uincitur: habet infirmitatem in malo, sed habet gratiam in bono, ut possit peccare propter libertatem, & infirmitatem, possit etiam nō peccare ad mortem propter libertatem & gratiam adiuuantem. Non est mortuus fomes peccati, vel extinctus, cruci tamen affixus est. Viuit aculeus concupiscentiæ, sed morti adeo propinquus, vt pugnare quidem possit aliquantulū, sed tamen facili, Deo adiuuante superetur.

2. Cor. 5.

1. Cor. 15
Sap. 9.

retur. Sicut enim. Rex aliquis capiens hostem atrocissimum, non statim eum interficit, sed patitur eum, cum dedecore uiuere, quo grauior sit illi uita, quam mors; desideret mortem, & mors fugiat ab eo. Ita Christus fecit cum fomite carnis nostræ, in signū triumphi, noluit eum extinguere, & enecare, sed suæ cruci eum affixit in baptismo nostro. Hoc est enim chirographum illud, de quo Paulus meminit: ita ut uiuat qui dem in nobis, sed cum tāta ignominia, vt minima gratia possit quisque illum deuincere: Et ex illius tropheo, sibi per pugnæ spiritualis agonem, coronam maiorem promereri, iuxta illud, quod legitur in testamento ueteri de Cananæ, quos dominus reliquit, vt in eis Israelē erudiret, discerentque filij eorum, ex præliandi consuetudine, certare cum hostibus, atque uincere. Per ueterem ergo hominem, fomitem peccati intelligite, ex uetusto illo peccato antiqui parentis nostri Adæ, in omnibus nobis natum, & propagatum. Sicut enim id quod ex Christo habemus, quo saluamur, fides scilicet, quæ per charitatem operatur, nouus homo, & noua creatura dicitur à Paulo. In Christo Iesu, neque circuncisio aliquid ualeat, neque præputium, sed noua creatura. Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est. Et hoc ideo, quoniam Christus ipse omnino nouus est. Vnde & suum testamentum, nouum dicitur: Et Ecclesia noua sponsa: Et noua facit omnia, ipso dicente. Vetera transferunt, ecce facio omnia noua: Ita id quod ex Adā habemus, quo perdimur, antiquum dicitur, vel uetustum. Uetustas enim ad interitum ducit, iuxta Paulum. Quod antiquatur, & senescit, propè interitum est. Quia ergo Adam morti fecit omnes obnoxios, vt supra ostensum est. Ni mirum si ipse uetus dicitur, & consequenter uetustatem sapiunt omnia, quæ dimanant ab eo. Contra, diuinæ gratiæ nunquam ueterascunt, reflorescunt potius semper, & iuuenescunt in homine. Inclinatio ergo nostra ad bonum, quæ est per Christi gratiam, nouus homo dicitur. Inclinatio ad malum, quæ est ex

peccato Adæ relicta, uetus homo appellatur. Totius autem hominis (si nomē habent) hæc duo. Ne mirare: nam totū hominem sanauit Christus, & renouauit. Totum hominem corrupit Adam, & antiquauit, potissimum quidem animam: At anima homo dicitur, & est apud Sapientes. Nos igitur cum peccata sequimur, ueterem hominem amplecti dicimur, & ueterascere: Cum uirtutes, nouum induere hominem, atq; renouari, fierique noui homines. Hinc. Expoliantes ueterem hominem. Induite nouum hominem. Renouamini spiritu mentis uestræ. Hæc ergo uetustas, dicit, crucifixæ est, per baptismum debilitata, penè extincta, diminuta admodum per gratiam Christi Iesu. Omnes enim reliquiæ peccati originalis Adæ, si non sunt ablata, quia reuera ablata non sunt: Clamabit enim infra Paulus. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Mente seruius legi Dei, carne autem legi peccati: sunt tamen extenuata, & impedita ab operibus uetustatis, à peccatis scilicet. Hoc nanque intelligitur uerbo illo metaphorico, crucifixionis. Tu dices. Ergo baptismus, non respondet morti Christi, quia Christus non solum, fuit cruci affixus, sed uerè mortuus est. Immo respondet. Nos enim sumus, qui baptizamur: nos autem morimur peccato, & omnibus reliquijs peccati, sed ipsa non moriuntur nobis. Nos enim peccare nolumus, ipsa tamen extimulant semper nos ad peccatum. Ecce Paulus. Non quod uolo bonum hoc facio, sed quod nolo malum illud ago. non autem iam ego operor illud, sed quod habitat, in me peccatum. Propterea igitur supra dixit. Baptizatos mortuos, & sepultos esse peccato, nedum crucifixos. Hic autem de inclinatione loquens ad peccatum, non dicit, quod sit mortua, sed tantum crucifixæ. Sed quid sibi, uult illa nota coniunctionis, concrucifixus? Ad quid refertur? Ad nos. Nos ergo, commortui, & consepulti sumus, in baptismo. At uetus, hic noster homo nobis, quidem concrucifixus est. Sed non

Ioan. 7.

Coloss. 3.

Eph. 4.

Rom. 7.
Ibidem.

Ibidem.

Ioan. 7.
Ioan. 4.

Heb. 1.

Tit. 3.

Apoc. 1.

Psal. 106.

Ioan. 15.

Ecclesia-
stic. 1.

Rom. 6. non commortuus, neque consepultus. An non legisti, latronem illum cum cruci esset affixus, eo, adhuc tempore, cum suorum scelerū luere pœnas, blasphemasse Christum Iesum, quem si supplex exorasset, sicut erat patibuli comes, fuisset & regni? Ita ergo caro crucifixa quidem est, non cessat tamen concupiscere, aduersus spiritum. Sed citissime ille spiritum reddidit: ita & caro, (modo uelis,) facile expugnabitur, mortificabitur, atque superabitur. *Vt destruaturs corpus peccati, ne post hac seruiamus peccato.* Ecce solutionis punctus, *Quoniam uetus homo crucifixus est.* Sequitur. *Vt destruaturs corpus peccati.* Ergo non necessario tyrannicæ ipsius potestati subijcimus, sed possumus ita agere, ut peccatum non nobis dominetur. Hac enim ratione crucifixus est, ut ex eius crucifixione destrueretur corpus peccati: Possimulque non seruire illi. Sed magna potestate, ab illius imperio nos ipsos dimouere ualeremus. Per corpus peccati autem, nescio quid melius, quam omnium multitudinem peccatorum intellegere possimus. Vnum uitium, vnum membrum peccati est. Tota delictorū vniuersitas, corpus peccati efficit. Iuxta enim varias hominis potentias atque diuersa membra, uarios ramos habet peccatum. Totum enim hominem vulnerat & inficit, corpus ergo dicitur, tanquam si nostris artibus metaphora quadam respondeant artus. Peccati huius autem corporis, caput est peccatum originale Adæ. Hac metaphora cogeriem virtutum uideo appellari à Christo corpus, cuius quidem corporis intentionem, dicebat oculum esse. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus lucidum erit, id est. Si intentio recta, omnia, quæ bene gesseris probabuntur. Sensus ergo Pauli hic est. Fomitent esse cruci affixum unà nobiscum, in baptismo, ut non modo peccatum originale, sed omnia peccata destruantur. Sicut enim omnia Christi membra, in cruce mortua sunt, ita par fuit, ut vniuersa peccata, non aliqua tantum, in nobis destruerentur. Quoniam autem sermo iste amplior, quam par esset uidebatur, corrigi se se Apostolus. Hoc

Luc. 11.

inquit est, quod dixi. *Destruendum esse peccati corpus, ne nos seruiamus alicui peccato.* Si enim omnino, corpus peccati destrueretur, uetus homo destrueretur. Destructio itaque peccati tantum intellegitur, ut nos omnino cuilibet peccato moriamur, licet non prorsus peccata ipsa, nobis moriantur. Remanet enim omnium peccatorum seminarium, radix & fomes quidam in nobis, adeo ut plerunque reuiuiscant. Sed id fat est, quod ipsi, cum mortui simus peccatis, possumus non reuiuere illis, neque enim sicut prius suam possunt in nos tyrannidem exercere. Mors quippe omnia debita tollit. Mortuus ergo peccato, non tenetur amplius parere, peccato. Potest itaque si uelit, eximere se se ab omni peccatorum seruitute. Et hæc est uera libertas, iuxta illud. Si filius Dei uos liberauerit, uerè liberi eritis. Vbi spūs Domini, ibi libertas. *Qui enim mortuus est, supple, peccato. iustificatus est, id est absolutus à peccato.* Et ita factus liber à peccato, cum primum seruus esset, peccati. Iuxta illud. Nunc liberati à peccato, serui autem facti Deo. Eius enim serui estis, cui obedistis. Et tu aduerte. Quod hic habes terminorum declarationem, quibus utitur Apostolus. Quid est enim mori peccato, nisi remitti peccatum? nisi fieri iustum? Ipsa ergo iustificatio peccatoris, peccati mors est. Baptizatus est iustificatus coram Deo, ergo mortuus peccato, ergo non ultra seruire cogitur peccato. Et sic pater difficultatis solutio, quæ tota debet legi per parenthesisim. ut Apostoli ratio completa discernatur. Ecce ergo modo Consequens rationis. *Si autem mortui sumus, cum Christo.* Intellige secundum proportionem. Si quemadmodum Christus mortuus est uitæ illæ infirmæ, nos mortui simus peccato. *Credimus, indubitanter scilicet confidimus.* Neque enim simplicem credulitatem, indicat uerbum *ni ad quæ, sed fiduciam magnam.* *Quod & conuiuimus illi, id est uiuimus cum illo.* Ille uitam gloriæ uixit, nos uitam gratiæ, in hoc seculo uiuimus. Sed audi, quid subdit pro declaratione. *Scientes quod Christus excitatus ex mortuis, non etiam moritur: mors ipsi ultra non dominatur.*

Ioan. 8.
2. Cor. 3.

Rom. 6.

minatur. Igitur (subintelligendum est eum totum hoc.) & nos suscitati à peccatis per baptismum, uiuimus, adeo ut mors peccati non sit amplius nobis dominatura. Hanc tamen differentiam, hoc in loco animaduerte. Nam Christus resurgens non potuit mori, neque uitam amittere. At baptizatus potest peccare, & ita mori Deo, amittendo gratiam. Plus ergo est in Christo ualde, quam in nobis. Nec mirum. Ipse enim mortis & uitæ dominus est, & habet clauas mortis, & inferni: Item mors & infernus, dederunt mortuos suos. Non potest igitur mori. Verum nos id tantum habemus, quod possumus non mori, sicut Adam poterat. De morte peccati intellige semper. Ecce ergo, quam magnum est Christi donum, ut nos in Adam perditos, in pristinam restituat dignitatem. Adam non est factus impeccabilis. Neque enim peccasset, si peccare non potuisset. Sed poterat non peccare. id commune est omnibus in Christum Iesum baptizatis. Adde. Multis datum esse, ut non peccent. Adamo uero, id non est datum. Quoniã non peccauisset, si dono Dei, ut non peccaret, accepisset. Poterat si uoluisset, sed non est datum, ut uellet. At multis datur ut uelint. Efficacius ergo est Christi donum, quam Adæ delictum. Hinc Christus Paulo dixit. Sufficit tibi gratia mea. Non autem sufficiebat, si per eam peccata omnia mortalia uitare non poterat. Qui ergo in Dei gratiam receptus est, ab omnibus peccatis mortalibus abstinere potest, quod unice intendimus. Cū nero beati erimus, uoluntas ita plenè subijcitur Deo, quod nequaquam poterit peccato seruire. O nos felices, si tanta libertate frui, aliquando nobis concessum erit.

2 Cor. 12

Matt. 6.

Verum hic magna est dubitatio. Nō enim uiderur, quod quilibet baptizatus, per diuinam gratiam baptismalem, quā suscepit, ab omnibus peccatis mortalibus possit abstinere. Nam si ita est, cur continenter petimus ad dominum. Et ne nos inducas intentionem. Sed libera nos à malo? Nullus tenetur petere ab aliquo, neque à Deo, quod per se ipsum potest. Si baptizatus potest uita-

re per gratiam, quam ipse in semetipso habet, ut formam, peccata mortalia, ergo non tenetur dicere orationem dominicam. Tenetur autem, quicumque christianum nomen profitetur, quantalibet sanctitate præpollat, ut inquit magnus Ciprianus. Igitur nemo per gratiam gratificam, quam habet, à peccatis omnibus mortalibus abstinere potest. Et confirmatur. Quoniam Apostolus, sanctis loquens ad Corinthios, inquit. Oramus Deum, ut nihil mali faciatis. Incausum oraret, si ipsi ex sua eorū gratia, mala omnia deuitare possent. Rursus. Plerisque dat Deus gratiam, quibus non dat perseverantiam. Si autem per gratiam homo potest omnia uitare peccata, ergo per gratiam potest perseverare. Omnes ergo, qui habent gratiam, habent perseverantiam. Quod si ita est, non erit igitur Dei donum peculiare, perseverantia. Contra Augustinum, de bono perseverantiæ. Immo contra Christum: Nā in oratione dominica instituit, ut ab omnibus, etiam sanctificatis in gratia, perseverantiæ donum petatur, particula illa. Sanctificetur nomen tuum. Sicut annotauit Cyprianus. In Oppositū tamen est Apostolus hoc in loco, ut uideatis. Et ratio est. Quia si donum Christi maius est, quam nocuumentum, quod intulit Adam per peccatum: Oportet ut ad minus, sicut Adam ante peccatum potuit non peccare, ita post Christi donum, homo possit non peccare. Et istam rationem, nescio ego soluere. Neque enim est æquale donum Christi, Adæ peccato, nisi ita res se se habeat. Tantum abest, ut possit esse maius. Et propterea indubiè spectat, ad fidem catholicam dicere, quod baptizatus potest uitare omnia peccata mortalia, per gratiam quam habet. Et confirmatur. Quia homo per gratiam, omne bonum potest operari, igitur omne uitare malum. Nam eodem principio, quo possumus in aliquid, uitare & contrarium. Eodem quippe principio ignis calefacit, & fugat frigus. Graue descendit, & resistit sursum impellenti. Fortis politicus, asserit libertatem patriæ, & tyrannum interficit. Notandum tamen est, propter difficultates adductas.

2. Cor. 13

Matt. 6.

Rom. 8.

adductas. Quod gratia baptismalis infusa, non tollit (ut dictum est,) carnis infirmitatem, neque etiam omnem intellectus obscuritatem. Pleraque enim ignorant etiam sancti uiri, quæ eis expeditur, aded ut Paulus dicat. Quid oremus secundum quod oportet, nescimus. Homo itaque habens in seipso gratiam infusam ex una parte, quæ semper inclinatur ad bonum: & carnis infirmitatem, intellectusque ignorantia ex alia, quibus trahitur in diuersum aliquando, indiget aliquo intrinseco inter hæc contraria positus, ut dirigat, ne in iudicio intellectus per ignorantiam erret; & ne per carnis infirmitatem ab opere retrahatur: sed semper gratiam sequatur. Scio quod minima gratia, quantum est de se, sufficit ad resistendum omnibus, quæ possent emergere, cum ex ignorantia, tum ex infirmitate. At gratia non resistit: homo est, qui resistit per gratiam. Non consideremus ergo gratiam seorsum, sed conferamus gratiam homini, qui cum gratia habet hæc duo aduersantia gratiæ. Certè si habet gratiam, resistet semper: sed inter hæc contraria positus, ut sequatur gratiam semper, & non declinet unquam ad infirmitatem, vel ad ignorantiam, externa indiget ope. Si enim externa ope non indiget, & tamè ab intrinseco semper sequitur gratiam, nunquam concupiscentiam, cum tamen utrumque sit intra eum: Ergo est in tali statu, quod est impeccabilis: ita ut non possit peccare, aliter enim ab intrinseco non potest, quis semper in bono perseuerare: cum habeat duas formas, vnam ad bonum trahentem, aliam ad malum: nec ad malum uerti non possit. Cur enim lapis ab intrinseco semper descendit? quia impossibile est, ut ab intrinseco ascendat. Cur flamma semper ascendit? quia non potest descendere. Baptizatus autè non est impeccabilis, ut liberum eius arbitrium sit factum per gratiam ad malum immobile, mobile ergo est ad malum, ut possit à gratia declinare, & sequi concupiscentiam. Quod ergo nunquam declinet, hoc non potest ab intrinseco prouenire. Nota uerbum nunquam: perseuerare enim notat continuationem.

in bono nunquam interruptum. Istud uero ex gratia sola gratifica haberi non potest: Ipsa quidem ex se semper inclinatur ad bonum, & sufficiens. At homo natura uertibilis, habens contraria, quæ & si non fortius, sensibilis saltem eum trahunt, & illiciunt, nisi adesset externa quædam opes, non diutius, gratiam sequeretur. Tantum abest, ut semper. Dices fortasse. Cum liberum hois arbitrium, sit tanq̄ mediū inter hæc, contraria, ex seipso poterit se determinare, ut semper sequi velit gratiam, atque re ipsa sequatur: nunquam autem ad concupiscentiam declinet. Poterit utiq; Nam non est homo sicut brutum, quod (ut Philosophi dicunt) si duo adsint, carniū frustra, æqualiter præsentia, æqualiterq; trahentia, fame moreretur: nulla enim esset ratio, cur magis accederet ad unū, quàm ad aliud: ad nullum ergo accederet, quia ducitur, non ducit. Homo autem ducit, quia liber, possit itaq; se determinare. Sed cum suapte natura pronius sit ad malum, quàm ad bonum, nisi si externa quadam ope fulciatur, potius claudicabit ad malum, quàm erigatur ad bonum. Quare hoc corroborat rationem. Gratia fortiter urget, agitq; hominem ad bonum, concupiscentia ad malum sensibiliter: liberum hominis arbitrium est inter hæc constitutum, pronius natura ad malum, quàm ad bonum, ergo si contra naturam suam sequatur, non modo per horam, per diem, sed semper sine intermissione, inclinationem gratiæ ad bonum. hoc est alicuius extrinseci ope, qua fortificatur semper: aliter enim durare non possit, in hac contra seipsum uiolentia. Nullum quippe uiolentum perpetuum. Ecce ergo id quod intendimus. Vis autem tu id exemplo intelligere: Ecce. Pone hominem infirmum: infirma est caro: anima non est infirma: neque enim tabescit anima, maxime intellectus, qui nullius corporis actus est. Quia tamen infirmæ sunt uires, quæ intellectui deseruiunt ad intelligendum, & interiores, & exteriores: ex hac infirmitate efficitur, ut non possit diutius continuare actum intellectus in iudicando rectè, & contemplando ut oporteret, nisi opem quis ferat,

Rom. 7

rat, qua vires corporeæ subleuentur: quamuis intellectus optime sit dispositus, nec tantillum defatigatus. Cum enim aliæ uires à nobilioribus sensibilibus heberentur, solus intellectus ab egregijs intelligibilibus roboratur atque perficitur. Applica modo ad rem. Homo in Dei gratiam receptus, sanus est quo ad mentem, carne tamen infirmus est, ut non possit omne illud bonum agere quod uult. Velle adiacet mihi, perficere non inuenio. Ergo licet ad horam, his etiam contrarientibus possit homo bene operari, citra omnem culpam, continuare tamen simpliciter est impossibile propter uertibilitatem, atque ad malum pronitatem liberi arbitrij: quod quidem gratia, non facit immobile, vel confirmatum in bono, ut patet. Aliquando itaque homo, inter hæc constitutus, cederet illi infirmitati, vel pronitati, & gratiam abijceret. Ut ergo id nunquam fiat, extrinseco auxilio opus est, quod omnino petendum est semper à Deo, ut nos dirigat, & protegat, contra tentationum impulsus, contra improuisos eorum euentus, contra omnia, quæ occurrere possunt ad malum trahentia. Et ne nos inducas in tentationem. Ne proijcias me à facie tua. Spi ritu principali confirma me. Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moueantur uestigia mea. Hinc Augustinus. Sicut oculus corporis, plenissimè sanus, nisi candore lucis continenter adiutus, non potest uidere, sic & homo, perfectissimè etiam iustificatus, nisi æterna luce diuinitus semper adiuuetur, rectè uiuere non potest. Pro intelligentia autem Apostoli, notandum est hoc. Aliud est posse ab omni peccato abstinere, & posse usque ad finem uitæ, in hac abstinentia ab omni peccato, perseuerare. Posse enim abstinere, explicat potentiam ferri super negationem tantum, Sensusque est, posse non peccare, hoc dicit Apostolus, & uerum est, quod baptizatus potest non peccare. Cum enim baptizato occurrit aliquid, sub ratione peccati mortalis, ex habituali gratiæ inclinatione potest resilire ab illo, nisi ue-

lit in contraria niti, sequens scilicet carnis concupiscentiam, non efficaciam gratiæ, agentis eum ad bonum. Verū cum dicitur, iste ex gratia gratifica potest usque in finem, in abstinentia à peccato perseuerare, potentia fertur super affirmationem, super perseuerantiam usque ad finem uitæ. Hoc autem falsum est, quod quis possit ab intrinseca gratia, perseuerare in hac abstinentia usque ad finem, quoniam ut dictum est, istud ab aliquo intra nos fieri, non potest, nisi tollatur illa pronitas, & fiat impeccabilis: aliter esset uiolentia perpetua, ut dicebam. Externis autem auxilijs Dei fit, qui non tollit pronitatem, sed quoties peccati occasio se ingerit, mentem diuinitus excitat efficaciter ad resistendum. Istud ergo est, quod petitur semper à Deo, & peti oportet etiam à sanctissimis uiris, aliter enim perseuerantia, in hac uita haberi non potest. Gratia baptismalis, largitur perseuerantiæ uirtutem, propositumque perseuerandi, sed nisi Deus, cum adulti sumus, continenter nos adiuuet, illud propositum perdimus, & actu non perseueramus. Quod si dicas. Ergo non quilibet christianus in baptismo habet, ut possit perseuerare. Respondeo. Sicut differt potentia intelligendi, & actus intelligendi, ita differt potentia perseuerandi, & actus perseuerandi. Liberū arbitriū, cū grā gratifica est potentia perseuerandi, quia est omnis boni operis principium: & ita oēs baptizati habent potentia perseuerandi. Verum, actus perseuerandi, qui est exercitium continuatum, & nunq̄ intermissum omnium bonorum operum, non habet ex gratia illa, nisi semper nobis adsit externum auxilium diuinę prouidentię, nos in suo beneplacito dirigentis, mouentis, & gubernantis. Et ideo non est, in nostra potestate, etiam si simus Deo gratissimi, sed id continuis præcibus habet obtineri. Omnes igitur baptizati, habent potentiam perseuerandi, non omnes tamen possunt perseuerare: quæ admodum infirmus habet potentiam semper intelligendi, non tñ potest semper intelligere, quia coexistit uires corporeas fortes ad intelligendū. Et homo existēs in

Bit. ad Rom.

T

tenebris,

tenebris, habet potentiam uidendi, nō tamen potest uidere, quoniam indiget externo lumine. Potentia enim exigens aliquod extrinsecum, ad executionem sui actus, sola non sufficit ad illum exercendum. Quia ergo homo, in gratia constitutus, ex seipso non sufficit, ad continuandum semper in bono (nisi dicas, quod sit impeccabilis, quod impossibile est) sed oportet externum adesse Dei auxilium, propter impedimenta quæ dicta sunt. Incirco, quamuis habeat potentiam perseverandi, non potest tamen perseverare. Hinc paucissimi fuerunt, qui semper perseverarint. Quisque enim modo stat, modo cadit: ex Deo quidem stamus, at ex nobis cadimus. Propterea dicebat Paulus. Orate sine intermissione. Et Christus. Oportet semper orare. Ut intelligamus semper Deo, nunquam nobis ipsis, innitendum esse. Hinc ad humilitatem cohortans dicebat. Vigilate & orate, ne intretis intantationem. Spiritus enim promptus, caro autem semper infirma, sine interpollatione igitur, ab ipso Deo pendamus: in ipsum toto corde suspensi. Is nanque solus potest à malo, in bonum nostras flectere uoluntates, in lapsum pronas conuertere, & in sibi placitos dirigere gressus. Propterea

1. Thef. 5.

Luc. 18.

Matt. 26.

2. Cor. 7.

1. Thef. 2.

Psal. 29.

Paulus dicebat. Cum timore, & tremore, salutem uestram operamini. Deus enim, qui operatur in nobis uelle, & perficere probona uoluntate. Quare cum timore, & tremore dixit, cum potius dicendum fuisset, cum securitate, si Deus operatur uelle, & perficere: Nisi quia potest cito subripere animo nostro, sine quo in nobis non operatur Deus uelle, neque perficere; ut quod benè operatur, suum tantummodo existimet, & dicat. In abundantia mea, in uirtute gratiæ meæ, & uirtutis meæ, non mouebor in æternum. Tunc enim Deus, qui præstiterat decori eius uirtutem, auerteret faciem suam ab eo, fieretque conturbatus, iuxta uerbum Dauidis. Oportet itaque semper timere, & nunquam altum sapere. Nam cogitationes nostra, improuiso mentem, animumque

confundunt: atque aliò trahunt, quam tu proposueris, ad secularia reuocant, mundana suggerunt, voluptates ingerunt, illecebra intexunt, ipsosque tempore, quo mentem eleuare paramus, inanibus obruti cogitationibus, ad terrena plerumque deijcimus, nisi præcibus obtineamus, ut piissimus pater, qui nos præuenit in benedictionibus dulcedinis, subsequatur nos, cum misericordia sua omnibus diebus uitæ nostræ. Ab adolescentia sua natura nostra uaga est, incerta, instabilis, imperita, infirma ad efficiendum, facilis ad arduum, in cupiditatibus cæca, in honoribus tumida, curis anxia, suspitionibus inquietata, gloriæ quam uirtutum audior, famæ quam conscientiæ diligentior, continenter itaque orandum est. Ne des ad mouendum pedem meum. Ne tradas me domine, à desiderio meo peccatori. Fiat manus tua, super uirum dexterae tuæ, quem confirmasti tibi, & non distedimus à te. Actiones nostras aspirando præueni, & adiuuando proficere. Cōfirma hoc Deus, quod operatus es in nobis. Inclina cor meum Deus, in testimonia tua. Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte. Deus in adiutorium meum intende. Domine ad adiuuandum me festina. Cum defecerit uirtus mea, ne derelinquas me dominum. Ne proicias nos in tempore senectutis. Quis enim ignorat scriptum esse. Petite & accipietis, pulsate & aperietur uobis? Cum itaque ex gratia gratifica, (si eam sequi uouerimus,) omnia peccata cauere possimus, Deo nos adiuuante, ut illam semper sequi uelimus, & sequamur, fiet ut semper illam reipsa sequamur, consequenterque in peccatorum omnium abstinentia perseveremus. Hinc enim dicebatur, ex gratia gratifica, nos minime posse perseverare, nisi externa Dei ope suffulti, quoniam non possumus eam semper sequi ex uirtute tantum. Si ergo hoc posse dederit Deus, poterimus perseverare. Dabit autem, quoniam scriptum est. Dat spiritum bonum, omnibus petentibus. Et de hoc satis. Sequitur.

Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel, quod autem uiuit, uiuit Deo. Ita &

Ps. 10.
Psal. 58.Ps. 35.
Psal. 139.
Ps. 79.Ps. 67.
Psal. 118.Ps. 12.
Ps. 69.Ps. 70.
Ibidem.
Luc. 11.

Ibidem.

vos existimate vos ipsos mortuos quidem esse peccato, uiuentes autem Deo, in Christo Iesu Domino nostro. Hactenus probauit nos peccata posse vitare, ratione sumpta à Iesu Christi morte, & resurrectionis triumpho. Nunc ab eadem causa sumit argumentum, ut ostendat nos, ab omnibus peccatis abstinere debere. Quo tandem id fiat, ut abstinemus. Si enim possumus, & debemus, cur non item abstinemus? Posse nanque, nos de inertia conuincit, debere autem, de ingratitude. Vide autem quanta arte contexit hanc rationem præcedenti, ut non uideatur noua ratio, sed probatio, præcedentisque declaratio. Dicitur est nanque statim supra, Christum mortuum quidem fuisse. Verum ad rediuuam uitam surrexisse, immortalitate amictum, ut nec mori potuerit denuo, neque possit. Dicere potuisses. Cur hoc? Quia inquit Paulus. *Quod mortuus est, mortuus est peccato, quod uiuit, uiuit Deo.* Tu uero ne puta, cum Christum audis peccato mortuum, eodem sensu id esse intelligendum, quo intelligitur nos in baptismo mori peccato. Qui enim peccato nunquam uiuit, quomodo ipsi mori potuit? ergo nunquam peccato mortuus est: nos uero vix concepti: uiuimus peccato: cum uero baptizamus, morimur peccato. Hic ergo sensus est genuinus. Christum mortuum esse peccato, id est ex peccato, vel propter peccatum. Ita quod nos morimur peccato: & *Ut datiuus casus est, & ut ablatiuus in diuersis sensibus.* Christus uero unice accipiendo in ablatiuo casu. Datius enim Græcis est, pro ablatiuo frequentissime. Intellige autem, Mortuum esse Christum propter peccatum, quoniam ut peccatum aboleretur, non suum, sed nostrum, morti traditus est, iuxta illud. Vere dolores nostros ipse tulit, & languores nostros ipse sanauit. Et illud. Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo. Nam nulla alia ratio fuit suæ mortis, nisi ut peccata nostra dilueret, in sanguinis sui aspersione. Vnde nisi primus parens peccasset, eum mori, non oportuisset. Quia autem mors sua, omnia peccata sufficientissime destruxit, iuxta illud. Ipse est propitia-

Esa. 53.

1. Pet. 2.

1. Ioan. 1.

tio pro peccatis nostris, non solum autem nostris, sed etiam totius mundi, Ideo fat fuit, quod semel tantum more retur. Statutum est hominibus omnibus, semel mori propter peccatum, inquit Paulus. Christus ergo unice propter peccatum istud abolendum, quo oēs homines morti addicti sunt, mortuus est: nec requiritur ut secundo moriatur, postquam una oblatione sui ipsius, iam destructum est. In hoc enim excedit Christus Iesus, omnes testamenti ueteris pontifices. Illi nanque singulis anni, s semel cum sanguine alieno, sanctorum sancta ingrediebantur, quo populi peccata expiantur, nec tamē expiabantur. Impossibile est enim, sanguine hircorum, aut taurorum auferri peccata. Christus autem semel in omni uita, in cōsummatione seculi, ad peccatorum destructionem se se offerens, hostiam Deo patri, & proprium effundens sanguinem, omnium peccata lauit. Ut perbellè alto illo ingenio, ostendit Paulus ad Hæbræos. Hoc itaque intelligitur uerbo isto. *Quod enim mortuus est. Scilicet Christus, Peccato mortuus est semel.* Semel enim fat fuit, eum mori. *Quod autem uiuit, uita rediuiua.* *Uiuat Deo.* id est ex Deo, vel per Deum, in gloria Dei scilicet, cum quo etiam regnat. Iuxta illud. Crucifixus est ex infirmitate, uiuit autem ex uirtute Dei. Nara tunc data est illi omnis potestas, in celo, & in terra. Nonne quoque super omne nomen, ut in nomine Iesu, omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus noster Iesus Christus, in gloria est Dei patris? Sub intelligendum itaque est. Ergo oportet ut uiuat immortalis, quoniam uita diuinae gloriæ, immortalis est. Hæbræi nanque ut plurimum, istas defectiuas, vel deterruncatas locutiones uisitare solent: ut ex vno contrario aliud intelligatur, quam uis non expræssum. Ex hoc ergo, quod dictum est, quoniam mortuus fuit Christus peccato, fat fuisse, ut semel moreretur, ad multorum exhaurienda peccata, intelligitur consequenter, cum se cūdam uitam uiuere per Deum, quod oportuit eum uiuere semper, & in æternum.

Habit.

Ibidem.

2. Cor. 13

Matt. 28.
Philip. 2.

Heb. 9.

num. Ecce modo conclusio, quam intēdit Apostolus. Qui Christi Iesu beneficio, per lauacrum baptismalium undarum, mortui estis ipsi peccato, debetis Christum ipsum imitantes, quo ad potestis, & rediuuam vitam uestram, uiuere Deo ipsi, non amplius peccato. Quia enim Christus, cum nulli peccato esset obnoxius, propter peccata nostra in ligno crucis, mortuus est: illi qui liberati à peccato, ad peccata secundo redeunt, mortis suæ causam reiterare uidentur: ac per hoc uidentur neglectui habere, quod semel mortuus sit. Si enim tanti facerent mysterium illud crucis, quanti faciendum est, semel cruce Christi erepti, in peccata iterum non prolaberentur: quibus quantum in se ipsis est, summa ingratitude Dei filium rursus, cruci affigere, uelle uidentur. *ut altissimè dicitur in Epistola ad Hebræos.*

Heb. 6.

Attende autem Pauli uerba, quibus hic utitur, in hac adhortatione. *Ita.* Ad similitudinem mortis, & rediuuam uitam Christi Iesu, *Et uos mortui peccato, uiuentes Deo existimate.* Non existimate, uel imaginatione speculatiua, sed practica. Hoc scilicet sentite in uobis, quod & in Christo Iesu. *Vos ipsos mortuos quidem esse peccato, uiuentes autem Deo.* Nō fat est ita esse, oportet ut & ita esse existimetis, atq; sentiat, ut scilicet in uita, in cogitationibus, in actibus, in moribus, i uerbis, in factis uos ipsos tanquā uiuentes vni Deo, mortuos peccato, exerceatis. Sine sensibus exanima cadauera iacēt, ut uideris, & uos sine ullo sensu peccati, tanq̄ profus exanimis, manere oportet, ut in uobis nihil omnino sit, quod peccatū redoleat. Vnde ad Philippēses. Quæcunque sunt uera, quæcunq; pudica, quæcunq; iusta, quæcunq; sancta, quæcunq; amabilia, quæcunq; bonæ famæ, si qua uirtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate: quæ & didicistis, & accipistis, & audistis, & uidistis in me. Addit autē hic, & omnem uestram uitā, uicq; functionem, uiuatis Deo, ad laudē scilicet Dei. iuxta illud. Siue manducatis, siue bibitis, uel aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite. *In Christo Iesu Domino nostro.* Iuxta illud, quod alibi dixit.

Philipp. 4.

1. Cor. 10

Omne quodcunq; facitis in uerbo, aut in opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi facite, gratias agētes Deo p̄ri per ipsum. Significatq; innitendum esse semper meritis Christi Iesu, & gratiæ eius: nunquā autem n̄ris meritis: ad eō ut omnia, quæ facimus, etiam si propter Deum faciamus, arbitremur Deo accepta esse nequaquā posse, nisi per Iesum Christum offerantur. Quæ uero ipse obtulerit, Deum optimum maximū, omnia in odorem suauitatis odoraturū. *Hinc & alibi hortabatur.* Per Iesum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructum laborū n̄rorum, confitentium nomini eius. Et rursus. Cātantes, & psallentes domino, gratias agentes semper pro omnibus Deo patri, in nomine domini n̄ri Iesu Christi. Viuendum est ergo Deo, inquit Apostolus, in Christo Iesu: Non. s. in nobis ipsis. Quia enim Christus Iesus mortuus est, pro nobis, ratio exigit, ut & nos propter eum nobis ipsis moriamur: ut scilicet illius intuitu nos ipsos abnegemus, iuxta illud. Qui uult uenire post me, abneget semetipsum. Hinc Paulus. Mortuus est pro omnibus Christus Iesus, ut & qui uiuunt, iam non sibi uiuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est. Quod ut sanctē docuit, ita & integrē seruauit præceptor optimus. Viuo ego, iam nō ego, uiuit autem in me Christus. Sequitur.

Ibidem

Heb. 13.

Eph. 5.

Luc. 4.

2. Cor. 5.

Gal. 2.

Non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore, ut obediatis ei in concupiscentiis eius. Quibus uerbis, declarat quid intellexerit cū dicit. Existimate uos mortuos p̄cō. Id ergo est. Ut p̄cō, non regnet in uobis. Peccati autē noiē, reliquias peccati intelligite, hoc est fomité, & inclinationē ad malū, quā & legē mēbrorum infra appellabit. Peccatū autē d̄r: & quia ex p̄cō Adæ surrexit, & quia ad peccatum inclināt & extimulat: & quia uerē peccamus si illi consentimus: & quia secundum se, etiam uitio minime caret. quamuis Christi gratia, baptizatis non imputetur. Quæ omnia notāda sunt. Ita ergo agendum est, ut peccatum istud inquit Paulus, hoc est, ut fomes iste, non regnet, & si uiuat in nobis. Viue re fomitem mali, erit exercitium ad coronā, at regnare, uia erit ad interitum.

Rom. 7.

Patiamur

Patiamur ergo, quod uiuat. Verum pro virili quisque nostrum adnitatur, ut nō regnet, ne in nobis locum habeat mors. *Apoc. 21.* secunda. Quid est autem regnare regem, nisi regnum in illius esse potestate? Si regnicolæ non illi paruerint, Rex quidem esse poterit, sed non regnabit. Nos itaque peccato haud obediāmus, in corporis concupiscentiis, & iam peccatum non regnabit. Si mulierem uides, & subrepit tibi fornicandi concupiscentia, non eas post illam concupiscentiam, freno potius illam arce, & à peccati regno liberius euades. Nisi enim mente consentias concupiscere carne, peccatum non erit. Et quid dicam, concupiscentiam carnis bonam esse? quoniam exercendæ uirtutis materia est. Iuxta illud. Virtus in infirmitate perficitur. Non. n. concupiscentiā carnis prohibuit Deus, cum dixit. *1. Cor. 11.* Non concupisces. Sed concupiscere mentis, de quo dictum illud extat Iesu Christi: Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mechatus est in corde suo. Neque enim tantum mechari, quod huius concupiscentiæ, effectus est, peccatum est, quod in doctā Iudæa existimabat, sed & ipsa uoluntaria concupiscentia. Verum nisi hæc adsit, qua corporis concupiscentiis obediāmus, illē ipse concupiscentiæ peccati rationem habere nequaquam possunt: quando & omnem deliberationem, omneque iudicium rationis præuenit, uelimus, nolimus titillatio quædam, quam sensus, & caro suggerit. Quis autem nesciat, primos motus in nostra non esse potestate, consequenter nō eis peccati aliquam inesse rationem? Si itaque carnis concupiscentiam repellis, uirtus est. Si delectatione morosa in ea permaneas citra consensum, uenialis est culpa. Si uero consentias, letalis. Propterea ergo dicit. *Non obediatis ei.* scilicet peccato. (Est enim. *Ei,* generis fœminini, & propterea ad peccatum refertur, quod *αμαρτια* dicitur, genere fœminino) *In concupiscentiis eius,* scilicet corporis, quod neutri est generis. Quia enim loquitur de carnis concupiscentiis, nō dicit, quod non concupiscamus. Hoc

Bit. ad Rom.

enim esset peccatum mortuum esse, nō modo, non regnare. Sed tantum dicit, quod non obediāmus concupiscentiis. Iuxta illud. Fili, post concupiscentias tuas non eas: & à uoluntate tua auertere. Si enim præstes animæ tuæ concupiscentias suas, faciet te in gaudium inimicis tuis. Non incassum autem additum est, *In uestro mortali corpore.* Magnam quippe spem dat nobis, uerbum istud, mortale corpus. Intelligemus enim si fomes uiuit, & ipsum esse cum corpore moriturum. Certe mus itaque, & pugnemus acriter contra regnum peccati. Breui nanque certamina finientur & agones, coronamque immortalem parta uictoria consequemur. Aliud quoque hinc intelligere potes, quod diuinæ gratiæ, largitas, atque copia maximè demonstratur. Ad nostrum omnium protoplastus, fomité hunc peccati nō habuit, antequam peccasset. Sed quid mirum? Nā corpus immortale habuit: tu fomitem habes: ne quærare. Nā corpus mortale gestas. Sed ille corpus habens immortale, fomitemque peccati carens, peccauit tamen. Tu fomitem actus, in corpore uiuens mortali, potes non peccare. Non enim uia p̄pria peccatum regnat super te, sed tua desideria, tua uoluntate. Vnde ergo hæc excellentia tua, unde hoc insigne, unde hæc gratia? A dono Christi Iesu, quod tibi in baptismo contulit Deus. Quam ergo præcellit Christi donum Adæ delictum? Verum enim uero, quoniam dicere potuisset quispiā. Paule, Paule, nemo nostrum est, qui peccato pareat sp̄te sua: trahi potius uidemur in scelera, in concupiscentias, q̄ duci. Quis est enim qui mulierem uideat, uel semel ornata ornata meretricio, præparatam ad decipiendas animas, & concupiscentiæ calor non diffundatur? delectatio non sequatur? atq; demum non etiam consensus uoluntarius? Oculis meus, (dicebat ille) deprædatus est animam meam in cunctis filiabus urbis meæ. Facile dicis, non obediatis concupiscentiis. Sed utinam id ita facile, præstare possemus omnes, sicut egregiè dicere nemo nescit. Ideo quid Paulus dicat, aduertite.

Ecclesiastici. 18.

Tre. 3.

T 3 Vera

Vera sunt hæc omnia Romani: inquit Apostolus. Sed ecce medela. En antidotum salutare. *Neque exhibete membra uestra, arma iniquitatis peccato.* O saluberrimum, itemque potentissimum remedium. Armis sacra militia vitur, ad repellendas iniurias, ad prorogandam Rempublicam, ad arcendos tyrannos. Armis item latrones, sicarij, prædones, & piratæ utuntur ad perniciem, interitumque hominum. Non est peccatum in armis, eorum crimen est, qui armis malè utuntur. Nam bellica ars, instituta est, vt proffit, non ut obsit. Membra ergo nostra, oculus, lingua, manus, armorum instar, & ad uirtutem, & ad uitium exerceri possunt, quanquam idcirco data sint, vt ad uirtutem exerceantur. Tu ergo, qui te ipsum nosti, cum mulierem curiosius respicis, incalescere, abstine, fuge, auerte oculos tuos, ne uideant uanitatem. Neque enim libidinis furor uincitur, nisi fuga. Hoc est, quod dicebat saluator. Si oculus tuus scandalizate, erue eum, & projice abs te. Nequaquam erui iubet hos oculos dominus, quos ipse dedit. At iuxta Salomonem, auertendam esse faciem à muliere compra: propter speciem enim eius, multi perierunt. Concupiscentia enim quasi ignis exardescit. Qui id non facit, exhibet oculum suum spiculum, atque telum iniquitatis, mucroneque illo confoditur, vnde saluari potuit. Hoc est ergo exhibere membra, arma iniquitatis, in fauorem peccati, pugnareque pro peccato, quo regnum eius perdurare possit: non fugere scilicet occasiones, ex quibus iniquitates originem habent. Fugiendæ itaq; sunt. Hinc Dauid. Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Si enim obediendum non est iniquo regi huic, uidelicet peccato, multo minus pugnandum est pro illo, vt regnet. Tunc autem pugnamus, cum ea, quibus in peccatum trahimur, pro uirili non euitamus. Occasione enim accepta, ingreditur mors, per fenestras nostras, per sensus nostros. Hinc Iobus ille. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt nec cogitarem quidè de uirgine. Hinc Christus, sanguinarijs illis Iudejs etiam iram prohibuit, peierantibus etiam

Psal. 18.

Matt. 5.

Ecclesiastici 9.

Psal. 54.

Hier. 9.

Iob. 21.

Matt. 5.

iusiurandum, litigiosis etiam contendere iudicio: furentibus etiam resistere malo: usurarijs etiam, & ipsa colubia: vindictam sitientibus, etiam odium cordis interdixit: ne ulla ratione, nostris armis contra nos ipsos militaremus. *Sed exhibete uos Deo, tanquam ex mortuis uiuentes, & membra uestra arma iustitiæ Deo.* En antitheta. Dixerat non esse peccati regno obediendum. Contra ergo dicit. Obediendum esse Deo. Dixerat ita agendum nobis cum peccato, ac si illi omnino mortui essemus, cui primum uiuebamur. Contra, dicit agendum esse cum Deo, tanquam uiuamus illi, cui primò mortui eramus, sub peccati regno degentes. Dixerat non esse pro peccato armis nostris, id est mèbris nostri corporis pugnandum. Cõtra ergo dicit, conficienda ex uiribus omnibus iustitiæ arma, vt pulso tyranno illo, regnet omnino Deus in nobis. Oculus qui ante uiderat ad peccandum, nunc uideat ad boni operis ministerium: manus quam ad expoliandum extēdebas, ad largiendum extendatur: omnia membra ab iniquitate ad misericordiam reuocentur. Non enim sat est à malo declinare, sed oportet facere bonum, vt inquit Psaltes. Cum ergo dixerit, quid non agere oporteat, dicendum illi fuit, quid nam sit agendum. Vim autè atq; energiam Apostolicę uocis attēde. Duo sunt Reges, Deus & peccatum: peccati regno mortui fuimus omnes, & perdit, adeò vt nullus nobis subsidium ferre possit. Deus omnipotens ille fuit, qui nos ad uitam reuocauit: uitam inquam gratiæ immortalem. Nonne ergo militari gloria indignum est, pugnare pro peccato, quod nos uniuersos occidit? Nonne item debet quisque nostrum militare Deo, summa alacritate, postquam per eum ex mortuis, ad uitam fuimus restituti? Interroga milites, duces, num deceat rebellem esse Regem, qui te summis honoribus illustrarit, à mortuisque reuocarit ad uitam: & non potius pro illo continenter sit pugnandus? Pugnandum autem est strenuè. Graue enim bellum nobis instat illius iniqui regis: ualidis igitur armis opus est: ieiunijs, uigilijs nostra hæc corpora maceramus, & arma

Psal. 30.

arma fortissima erunt ad peccati acies profligandas. Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Tu autem hinc nota metaphoram tanti Apostoli. *Exhibete membra uestra arma iustitiæ Deo.* Hac enim, & aliàs non semel usus est. Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Per arma iustitiæ à dextris, & à sinistris. Induite uos armaturam Dei. Sumite scutum fidei, vt possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Sumite lorica iustitiæ, galeam salutis, gladium spiritus, quod est uerbum Dei. Neque enim diuino spiritu, afflatus Paulus, nomina rei detestabilis, & damnatæ, atque profanæ ad optima, ad sanctissima quæque usurparet. Quomodo ergo tanta loquacitate, tantaque impudentia, argutati uinculis quibusdã freti, tractare arma, belligerare, contendunt nonnulli rem esse iniquam, & (vt eorum uerbo utar) plusquam tartaream? Paulus comparat dignos episcopos bonis militibus. Labora sicut bonus miles: Ornans christianorum uitam, militiam uocat. Arma militiæ nostrę. Quid plus? Se ipsum militem appellat, pugnatem, decertantem. Quis militat suis stipendijs unquam? Ego pugno, non quasi aerem uerberans. Bonum certamè certauit. Angelici Spiritus, & milites fuerunt, & militum officio functi. Factum est prælium magnum in cælo, Michael & angeli eius præliabantur cum dracone. Deus ipse, dominus exercituum uoluit appellari. Christus Iesus militiæ cælestis imperator, prædicitur in Apocalypsi: Vocabatur nomen eius uerbum Dei, & exercitus qui sunt in cælo sequebantur eum. Vnde & ipso nascente refert Lucas, multitudinem cælestis exercitus personuisse. O inscitiam ergo. O leuitatem eorum, qui christianam philosophiam dedocere bellum, tanquam iniquum, & antichristianum: & temerè, & falsò, & dicunt, & scribunt. Sed de hoc alias. Nunc id sat est, quod & arma pro iustitia tractari possunt. Vnde & illud est. Ius est in armis. Propter quod dicit Apostolus, *Arma iustitiæ. Peccatum enim uobis non dominabitur: non enim sub*

1. Cor. 9.

Rom. 13.
2. Cor. 6.Eph. 6.
Ibidem.

2. Tim. 2.

2. Cor. 10.

1. Cor. 9.
2. Tim. 4.
Apo. 12.

Hier. 7.

Apo. 19.

Luc. 2.

lege estis, sed sub gratia. Accendit militè christianum, spe consequendę uictorię: simulque declarat fructum consilij, quod iam dedit, cum diceret, Neque exhibete membra uestra. &c. Sed exhibete membra uestra iustitiæ. &c. Si enim ita fecerimus, inquit Apostolus modo. *Peccatum. Fomes scilicet peccati, non dominabitur nobis, & si uiuet in nobis, nulla est uia alia, qua à regno peccatum eijci possit, nisi ista.* Hæc autem optima est: pugnantibus enim nobis mente generosa, indubiè succumbet rex ille, nos uictores erimus. Quoniam tamen uictoria non militibus, sed duci adscribitur, iure maximo propterea inquit Paulus, & hanc nostram uictoriam, non esse nostris uiribus adscribendam, sed duci nostro inuictissimo, diuinæ scilicet gratiæ. Nam Iudæi, qui in ducatu legis militabant, quanquam peccatum regno, totis (ut aiunt) neruis expoliare conarentur, nunquam tamen id assequi potuerunt. Si ergo nos possumus, quia certè possumus, non nobis ipsis arrogemus, sed diuinæ gratiæ feramus acceptum. Hoc est ergo, quod dicit Paulus. Abscedat ignauia, torpor, desidia, enitatur, & peccatum non dominabitur cuique nostrum. Iam enim sub infirmitate legis, non sumus amplius, sed sub potentia gratiæ. Quis est ergo, qui desperare audeat, vel animo concidere? Si hoc nostrum liberum arbitrium non astruit, quid astruetur? Adeste, Adeste humani generis hostes perpetui, & uidete si respondere potestis Pauli rationibus. Non exhibeat membra uestra, arma iniquitatis peccato, sed exhibete uos Deo, & peccatum uobis non dominabitur: uos dominabimini peccato: quoniam gratia diuina non deerit: illa præsens est semper uobis: uoluisse sat est. Dux enim adest, semperque præsto est ad ferendum auxilium. Ante omnia in bello, ducis opus est, & strenuo, & sapientissimo. Dux noster gratia Dei est, inuicta semper & inuincibilis, vincemus omnino peccatum. Prisca ætas sub legis uexillo militauit, propterea peccatum nunquam potuit superare. Docebat dux ille, bellandi artem, at uictoriam præstare non poterat. Milites faciebat, at non uictores,

res, vel triumphatores. Eò minus sub legis imperio, Iudæorum exercitus peccato potuit dominari, quò magis per legem peccata abundauerunt, ut supra dicebatur. Nunc autem vniuersus orbis, sub benevolentia militat redemptoris nostri: qui & pugnandi artem docuit, & uiuendi: exemplum quoque præbuit, & conatus ad extremum adiecit, per uirtutem Spiritus sancti, quo à peccati iugo, & seruitute, modo uelimus, sibi liberari ualeamus: fiamusque iustitiam mancipia, qui antea iniquitatis esse solebamus. Qui ergo pusillanimes fuistis & pauidi sub legis ducatu, nunc ducem omni exceptione maiorem natum, qui & potest, & scit, & uult uos ad triumphum perducere, eia agite uiriliter, confortamini, pugnate contra peccatum, ne timeatis, dominus uobiscum est. Vincet quisque uestrum modo uelit: non obediat ei: non fiat quod iubet, resistite. Sanctum est rebellare tyranno. Surgit ira, noli ad male dicendum linguam luxare: non manum ad ferendum. Surgit libido, noli oculos extollere, ut concupiscentiæ seruiant, ad pudicitiam expugnandam. Ne dicas non possum: ex certe non posses, sed tanti ducis uirtute suffultus, quomodo dicere audes, quod non possis? Id potius dicas cum Philip. 4. Paulo. Omnia possum in eo, qui me confortat. Iudæ, qui Christo contenti, adhuc sub lege degere maui: Tu certe non potes. Imbecilla nanque est, legis mosaicæ uirtus, & per exigua ad uitanda peccata. Verum nos sub gratia sumus, legis onere non præmimur: iuuamur gratiæ spiritu. Manibus Mosi non grauamur, uirtute Christi Iesu subleuamur. Tam magna ergo est potentia nostra, ut nemo sit, cui peccatum, (nisi ipse se se illi dedat, atque subijciat ultro,) ualeat dominari: Vide quam excellentius esse sub gratia, quam sub lege. Sub lege enim peccatum, regnabat ad mortem, ut præcedente capite dicebatur. Sub gratia uero, regnum eius destructum est.

Verum dubitabit Nouitius. Si qui sub lege erant, peccata uitare non po-

terant, ergo necessario peccabant. Id enim necessarium est, cuius oppositum est impossibile. Si autem necessario peccabant, igitur non peccabant. Est enim ratio, in se falsa: peccatum necessarium, claudens contradictionem, non minus, quam homo irrationalis, vel belua rationalis. Item. Vel sub lege, vel sub gratia constitutus homo, semper est liberi arbitrii compos. Quæ enim accidunt extrinsecus, eaque natura suapte alicui conuenit, tollere nequaquam possunt. Si autem liberi arbitrii, facultas, semper adest, ergo semper potest resistere peccato: Dicam quidem, quod potest resistere facilius sub gratia, sed omnino etiam extra gratiam potest, aliter perit liberum arbitrium. Rursus. Cur distinxit Apostolus statum sub lege, à statu sub gratia? Nam & status iste gratiæ, est sub lege. Quis enim neget Euangelium statuere legem? Quod supra Paulus asseruit. Et status legis omnino fuit, etiam sub gratia. Quomodo enim quisquam saluus fieri potuisset ex priscis patribus, sine gratia Dei?

Responsio autem facilis est, ad primum, & secundum simul. Dicendum est. Quod id tantum molitur Apostolus, peccatum regnasse sub statu legis, quoniam per legem tolli nequaquam potuit. Frustra ergo queritur. Potuerint ne, an non potuerint, qui sub lege erant, peccata uitare? Id sat est, quod per legem minime potuerunt. Augebantur enim lege peccata, non tollabantur, ut supra ostensum est. Specialis tamen illa difficultas.

Num per liberum arbitrium, possint uitari peccata sine gratia, licet facilius, cum gratia. Eliminanda prorsus est, & anathematizanda. Absit enim, ut cum Pelagio, sentiamus Dei gratiam faciles duntaxat, nos reddere ad uitanda peccata, peragendaque uirtutes: nostro autem libero arbitrio absolutè utrumque posse. Dixit enim Christus Iesus. Sine me, nihil potestis facere: Et non dixit. Sine me nihil faciliè, potestis facere. Sicut optime in Concilio Mileuitano defini-

Rom. 3.

Ioan. 15.

unt est: & abundius capite sequente pertractabitur. Nec tamen iam sequitur, quod non sit liberum, quamuis ad uitanda peccata, obseruandaque Dei mandata, diuino semper indigeat adiutorio. Ut falso colligebat Pelagius. Quod, & sibi obiectum Pelagius, damnare compulsus est. Hæc enim est solius Dei libertas, ut nullius rei indignus, quæcunque uult, siue in cælo, siue in terra facere possit. Liberum autem hominis arbitrium, sic prædicamus, (ut inquit Hieronymus ad Damasum Papam) ut dicamus nos semper diuino indigere auxilio ad bene agendum. Hinc Augustinus, diffiniens liberum arbitrium. Facultas (inquit) est intellectus, & uoluntatis, qua possumus bonum eligere gratia Dei assistente, & malum eadem gratia desistente. Video autem te obijcere uelle: Ergo non est liberum nisi ad malum. Nam liberum est, quod ex se agit, ex se non potest, in bonum, igitur, & c. Immo est liberum ad malum, & ad bonum. Absit ab Ecclesia, qui oppositum dicit pertinaciter. Agens enim liberum, opponitur naturali agenti, nonne? Ita natura, naturale agens determinatum est ad unum, liberum uero indeterminatum. Sume ergo ignem, qui naturaliter agit, quomodo dicitur necessario agere, & determinate? quia Deo primum coagente, præsentem passo, si nihil impediatur, non urere, non potest. Hæc conditiones omnes, necessariæ sunt. Non enim absolute dicitur, necessario urere ignis. Potest enim non urere, si materies absit. Item si Deus non coagat, ut patuit in tritium puerorum fornace. Verum omnibus istis aggregatis, non potest non urere. Intellige itaque tu, agens liberum, non dici liberum, quia absolute possit agere quodcunque illi libet, sed quia omnibus aggregatis, quæ requiruntur, ut agere possit unum, & ut agat, ipsum potest cohibere se se ne agat illud, & agere oppositum. Applicemus ad hominem. Homo non dicitur liber ad bonum, quia, ex se absolute possit agere bonum. Absit.

Dan. 3.

Absit hæc impietas à nobis. Iustum est enim, mortalem subditum esse Deo, & hominutionem non paria Deo sentire. Caueamus hunc superbie tumorem, ne uolentem hominem facere liberum, sacrilegum faciamus. Sed dicitur liber, quia cum diuinam gratiam, qua potest agere bonum, habet, comitem, tunc adhuc potest motus ab ea resilire, per seipsum, & agere malum: quod nulla causa naturalis potest. Et potest etiam cooperari ei, & diuina mandata seruare, se se mouens ad actum. Intelligis modo hominis libertatem? Intelligienim nequaquam potest, nisi primum intelligatur quomodo causa naturalis dicitur necessario, & determinate agere. Oppositum nanque iuxta se oppositum, magis elucescit. Est itaque homo liber ad bonum, quia habens omnia, quæ requiruntur ad bonum, ex se se determinari potest ad bonum, & ad malum. Inuictus est ergo, Paulus noster, cum dicit. In lege extra Dei gratiam, peccatum regnum, obtinuisse. Cum dicis, Ergo necessario sub peccato fuerunt. Concedo totum. Non enim poterant non esse sub peccato. Debes quippe scire, quod magna differentia est inter peccare, & esse sub peccato. Esse enim sub peccato, reatum peccati iam perpetrati significat. Ab hoc ergo reatu, nunquam se se eximere potuerunt. Peccare necessario, est ratio in se falsa. At esse sub peccato, necessario nequaquam. Ita enim res se se habet, quod qui peccauerat, vel femel, non erat amplius in sua potestate, ut se se à peccato redimeret. At Christus redemit omnes, ianuam aperiens paradisi: Absolute ergo necessario, qui sub lege erant, omnes erant sub dominio peccati, nullo dempto. Nunc autem soluti sumus, à peccati dominio, quia sumus sub gratia, referatis foribus regni cælestis, Christi morte sanctissima.

Sed si queris. Num illi necessario peccarent peccatis actualibus. Dico, quod quatenus sub lege erant, occasione accepta à lege, necessario peccabant.

Non

Non enim per eam peccatum poterant deuitare. At aliunde poterant, uirtute gratiæ Dei. Et hoc est satis Apostolo.

Sed tunc currit tertia difficultas. Distinguit enim Apostolus, statum legis, & statum gratiæ. Si sub lege fuit etiam gratia, ridenda est distinctio. Debet enim distinctio dari per opposita. Verum, si id quod, per se inspectes, est distinctio per opposita, admodum & incompatibilia. Nam lex terret, lenit gratia. Indicat morbum lex, quem gratia tollit. Nihil est in lege, quod per se illi conueniat, quin gratiæ repugnet, & è cõtra. Propterea Paulus attendens ea, quæ p se vtrique statui conueniunt, hos duos status distinguit. Sed non vult dicere, quod in statu legis, gratiarum copia nõ etiam haberetur. Aliter enim nequaquam ullus, aliqua ratione à peccatis abstinere potuisset. Habuerunt igitur gratiam, sed non quatenus sub lege erant, sed quatenus sub euangelio, per fidem in Christum uenturum. Non ergo absolute, dices peccatum illis dominabat, q erant sub lege, qd tamen intendit Apostolus. Immo & absolute, sine glosa, quatenus sub lege erant, vel etiam simpliciter. Quoniam nulli tanta affuit gratia, vt à peccati reatu expiari possit. Et ita peccatum omnibus dominabatur, etiã sanctissimis, qui ad Euangelium, non ad legem spectabant. Quia nemo poterat caelestia ingredi regna. Postquam enim primus parens, à terrestri paradiso eiectus est, sancitum est, vt usque ad magni illius Pontificis mortem, omnes à cælis exularent. Omnes itaque necessario, sub peccati iugo fuere detenti. Contra, nemo in præsentiarum. Ascendit enim Christus, pandens iter ante nos omnes. Et hoc principaliter intendit Paulus.

Illud uero, quod ultimo obijciebatur. Nos etiam sub lege esse, licet simus sub gratia. Dissoluendum est hoc pacto. Nemo enim potest duobus dominis seruire. Si ergo sumus sub gratia, iam non sumus sub lege. Pugnans enim lex, & gratia, vt dictum est. Quod dicitur Euangelium statuere legem, hoc maxime probat, quod non sumus sub lege. Nisi enim legis dominium,

finem per Christi gratiam habuisset, legem statuere non oportebat. Stabilita enim est, & confirmata: quia ex se iam succubuerat. Licet ergo pleraque seruare teneamur, quæ lege præcipiuntur, id tamen non est, ut per legem, sed vt in Euangelio, per Christum præscripta sunt. Euangelium autem, quid est aliud, quàm gratia? Ergo non sub lege, sed sub gratia sumus. Adde. Quod non omnia iura legis statuta sunt in Euangelio, sed aliqua. Ea scilicet, quæ decalogo tantum continentur. Quo colore itaque dici potest, nos esse sub lege, quando & ante legem, & post omnes gentes ea seruare tenebantur? Nemo tamen dixerit, sub lege fuisse Gentiles, sed tantum Iudæos. Qui enim sub principis cuiuspiam ditione uiuit, omnia q ille iusserit, perficere debet. Qui itaque sub lege est, debitor est vniuersæ legis faciendæ: Cum autem aduenit plenitudo temporis, filius Dei caro factus, se se legi emancipauit, quo nos à legis grauitate, à sexcentis scilicet præceptis nos liberaret. iuxta Paulum. Misit Deus filiū suum factum ex muliere, factum sub lege. Iam ergo sub legis dominio nos esse, nemo uerè dixerit. Hac ratione declarari potest, quod nec illi sanctissimi patres ueteris legis, erant sub gratia, quamuis gratiam haberent: quoniã nõ omnes effectus gratiæ participabant. Siquidem eis regnum cælorum nõ aperiebatur. Verum nos omnes sub gratia sumus. Ex hoc autem quod dictum est de grauitate legis, aliud caput habere possumus, quo nobis ex loco isto Pauli, persuadeatur si uiriliter agere uouerimus, peccatum nullatenus posse nobis dominari. Non enim sumus sub lege, præceptorum, innumerabili numero onerosissima. Sumus sub gratia. quæ onus leue est, & suauis. Non itaque magnus erit labor, sed facile aspirante Deo, peccata omnia superabimus, & ipsum peccatorum fomitem. Poterant se se excusare Iudæi, quod legem illam grauissimam seruare non ualerent: nunc nullus est excusationis locus. Paucis, minusque contentum est Euangelium. In his enim duobus præceptis pendet.

Diliges dominum Deum tuum, & proximum

proximum tuum sicut teipsum. Vnde & minima appellata sunt à Christo Iesu præcepta Euangelica. Qui soluerit vnũ de mandatis istis minimis, quis ergo victoriam non speret, in duello contra peccatum, quando fauores gratiæ abundant, & cessant onera legis?

Hinc autem nasci posset magni erroris, occasio. Indoctus nanque, & male moratus audiens, iam non sumus sub lege, sed sub gratia, à uindictæ timore solutus, & perniciosâ hac libertate furens, diceret cum impijs. Peccamus ergo. Exiguum & cum tedio est tempus uitæ nostræ. Venite itaque, & fruamur bonis quæ sunt: utamur creatura, eaq; in iuuentute celeriter: uino prætioso, & uigentis optimis impleamus nos: rosis coronemus nos, antequam marcescant: nullum sit pratum, per quod non transeat luxuria nostra: opprimamus pauperè iustum: non parcamus uiduæ, neq; ueterano, nec reueremur canos multi temporis: quodlibet licet, soluti enim sumus à lege, hac ergo libertate gaudeamus quo ad possumus. O libertatem omni seruitute, & ipsa Dionisia ca tyrannide deteriore. Hæc est libertas, cuius prætextu, putant sibi licere omnia noui isti christiani, qui prædicantes placentia, mirum nõ est, si abducunt discipulos post se. Contra quos clamauit Paulus. In libertatem uocati estis, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis. Tollens itaque hanc ansam Apostolus, inquit ex eorum persona addubitans. Quid ergo? Peccabimus? Quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Et ex animo soluens. Absit. Indigna namque est responsio alia hæc argummentatio. Horret enim religiosus animus, & pia auris hanc impiam uocem. Sumus sub gratia, ergo licentiosè uiuendum, peccandumque impunè. Quid enim detestabilius esse potest, quàm ex christiana libertate, ad diabolicam perducere seruitutem? Num enim est libertas seruire peccatis: Audi Iobum. Vir uanus in superbiam erigitur, & tanquam pulum onagri liberum se putat. Verè se liberum putat, sed non est liber. Quæ enim crudelior seruitus esse potest, cuius finis mors est: Vera autem seruitus, serui

re Deo est. Audi illum. Seruire Deo regnare est. Sed tu miserorum omnium, miserimus, fregisti iugum, rupisti uincula, dixistiq; non seruiam. Num enim spes concipere debueras, si fragilitate peccares, diuina gratiæ releuari posse? Licentiæ & relaxationis temeritate concepta, inolescere cepisti, dicens, peccatum est, quoniam sub gratia sumus, remittentur nobis omnia. Non est Deus ultionum, sed misericordiarum pater. Probat itaque Apostolus reflectendo argumentum, quod nullo modo peccandum est hac vna ratione, uidelicet, quia sumus sub gratia, & inquit.

An nescitis, quod cui exhibetis uos seruos ad obediendum, serui estis cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obedientia ad iustitiam? Gratia autem Deo, quod fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde, in eam formam doctrine, in quam traditi estis. Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitia.

Ratioque ista consistit in hoc. Cui homo se se subijcit ultra ad obediendum, illius se se seruum efficit ipso iure. Qui est sub gratia, se se ultrò gratiæ subiecit ad obediendum, igitur est gratiæ seruus effectus. Verum si peccato pareat, iam à gratiæ obedientia recedit, ergo nõ est sub gratia amplius, sed sub peccato. Vt ergo sit sub gratia, peccata omnia caueret debet. Vos ergo, qui sub gratia estis, & gratiæ obedistis, quæ uos à peccato ad iustitiam auocauit, ne peccate. Nunquid enim indignum non est, à Dei seruitute recedere, & seruire peccato? cui si quis obediatur, morte mulctatur perpetua. Seruitutis uero diuinæ premium, est ipsa iustitia, vel iustificatio. Vt enim si quis captiuum à crudelissimo liberet tyranno, illum ipsum in seruum sibi uedicat perpetuum. Ita Deus omne hominum genus gratuito eripiens, à peccati durissimo imperio, nos sibi ipsi iure optimo in mancipia comparauit. Quæ ratio ergo exigit, vt prætò benignissimo domino nostro, iterum tyranno seruire uelimus? Præterita mala primò recordemur, & iramantissimam tyrannidem, & pudebit nos ad eandem redigi uelle miseriam. Secundo. Tantum liberatis donum, quod nobis contulit mortis, reuocemus ad mentem, & uere-

Matt. 5.

Sep. 2.

Gal. 4.

Gal. 5.

Matt. 11.

Iob. 11.

Matt. 22.

Hier. 2.

Ps. 93.

2. Cor. 1.

Mich. 2.

Matt. 6.

& verebimur aded ingratum esse, ut in tā ingētem malorum uoraginem, rursus præcipites spontē curramus. Illiq; nos altera vice dedamus, à quo nō nisi Dei morte liberari potuimus. Futura quoque, (tertio loco) consideremus. Mors nanque peccati, seruos manet, & mors acerbissima, non qualis est ista corpora, sed quæ nulla lingua possit explicari: mors animæ, inferorū gehenna. Necessesse est enim, eos sine fine torqueri, qui liberati à peccato, se se sponte prodiderunt. Illamque mortem nullus dissoluet. Christus enim semel mortuus est, ut illam aboleret: rursus autem mori nequaquam potest. Et à præteritis ergo, & à præsentibus, & à futuris, moueri quisque debet, ut peccata detrectet, & Deo optimo maximo seruiat totò corde. Adde. Quod infidelitatis arguemur, ueniamque, aut excusationem nō habebimus, si ad peccata pristina reuertamur. Nam ad diuinam seruitutem, & si diuinis fauoribus euocati fuimus, nō tamen inuiti accessimus, nō coacti, sed animo lubenti, sed spontē, sed uoluntariè. Si itaque non vi, non timore, non necessitate, sed ex animo, sed ex corde hilariter recessimus à peccatis, & diuinis obsequijs addicti sumus, qua ratione defendi poterimus, vel excusari, si cum diabolo fœdera iniertes, deiq; rebelles effecti, uoluerimus adhuc peccato seruire? Gratia sunt agenda Deo, qd̄ uos tantæ maiestatis, honorabiles seruos effecerit, qui primum aded contemptibili seruitute, peccatis seruebatis. Tantum abest, ut relicta Dei seruitute, iterum ad calamitatem illam, uobis sit redeundum. Et uerum dicit Apostolus, Gratias esse agendas Deo: nam quod à peccatis liberemur, non est ex nobis, sed ex Deo, contra Pelagium, qui hominem lapsum, à peccatis per liberū arbitrium, sine gratia resurgere existimauit. Surgere enim à peccato hominem, vel à peccato liberari, non est tantum à peccato nouo cessare, sed est ad ea, quæ per peccatum ammiserat, reparari. Neque enim aliter uerum esse potest peccata deleri, nisi omnia quæ propter peccatum homo perdidit, recuperentur. Hæc autem sunt damna illa, quæ

quisque incurrit, cum letaliter peccat. Primum enim donis gratuitis expoliatur, & in naturalibus uulneratur, iuxta Parabolam illam. Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hierico, & incidit in latrones, qui expoliauerunt eum, & plagis impositis, abierunt, semi uiuo eo relicto. Ecce expoliatur homo iste, & deinde uulneratur: ad gratuita, ergo id refertur, hoc ad naturalia. Cū autem naturalia audis uulnerari, inclinationem intellige, quam omnis homo suapte natura habet ad uirtutem. Ratio enim hominis, semper depræcatur ad optima. Vnde & uicium omne, dicitur esse contra naturam, quia uicium malum est, uirtus bona: natura autem semper appetit bonum, & malum refugit. Vnde est illud Dionysij. Nullus intendens ad malum, operatur. Ista ergo inclinatio ad uirtutem, cum peccamus, uulneratur, non tollitur prorsus, (quicquid moderniores dicant, ut omnino seruum arbitrium nostrum constituere possint.) Debilitatur tamen, atque diminuitur. Quis enim ignorat, quod ex omnibus nostris actibus, fit inclinatio quædam in homine ad consimiles actus, & eò maior, quo magis illi frequentantur? Hac quippe uia, addiscere potest avarus liberalitatem, si frequenter erogare incipiat. Qui enim frequenter erogat, ad frequentius erogandum inclinatur. Cum ergo peccamus, fit in nobis inclinatio ad peccandum. Ex hoc autem, qd̄ ad alterum contrariorum aliquid inclinatur, inclinatio eius ad aliud diminuitur. Siquidem omne medium quod ad unum extremorum accedit, eò recedit ab altero, & eò contra. Quod ab uno extremorum recedit, eò accedit ad aliud. Igitur cum peccatum, & uirtus contraria sint, eo ipso quo peccamus, inclinatio ad uirtutem diminuitur. Vnde omnes animæ uires remanent quodam modo proprio ordine destitutæ, quo ad uirtutem naturaliter inclinantur. Et hæc ipsa destitutio uulneratio dicitur naturæ. Rō in qua est prudentia, in agendis hebetatur: ecce uulnus ignorantia. Voluntas in qua est iustitia, induratur ad bonum: ecce uulnus malitiæ. Irascibilis, in qua est fortitudo, difficilis ad bene agendum receditur.

Luc. 10.

Ecclesiastici 47.
Eph. 5.

1o. 22.

Psalm. 103.

dicitur: ecce uulnus infirmitatis. Concupiscibilis, in qua est temperantia, ad delectabilia immoderate exardescit: Ecce uulnus concupiscentia. Secundum dānum hominis ex peccato est, id quod Macula dicitur, de quo in Ecclesiastico. Dedisti maculam in gloria tua. Et ad Ephesios. Ut exhiberet sibi ecclesiam gloriosam, non habentem maculam; neque rugam. Macula enim proprie corporum est, & maculatū dicitur corpus, quando ex alterius corporis tactu, nitorem perdit. Sicut uestis, aurum, vel argentum. Transfertur autem & hoc ad spiritualia, hunc in modum. Anima duplicem habet nitorem. Vnum quidem ex splendore, & fulgore luminis naturalis rationis, qua homo in actibus suis dirigitur. Alterum uero, ex luce diuinæ legis & gratiæ, qua ad bene, beateque uiuendum perficitur. Est autem quasi quidam animæ tactus, cum anima alicui rei per amorem inhæret. Peccando uero, inhæret rebus aliquibus contra lumen rationis, & etiam gratiæ, atque diuinæ legis. Hunc itaque nitorem perdit hoc metaphoricò tactu, consequenterque maculata dicitur, & est. Remanetq; macula hæc, etiam post peccatum, iuxta illud. An parum est uobis, quia peccastis in Beelphegor, & usque in præsentem diem macula huius sceleris, in uobis permanet? Tertium uero est reatus, de quo supra meminimus, & hæc satis sint. Quando ergo surrexisse dicitur à peccato, qui peccauit? cū in integrum restitutus est: absolutus à reatu: mundatus à macula: sanatus à uulnere, donis gratuitis uestitus. Quis autem ignoret, quod non nisi per diuinam gratiam restitui potest? Nam in primis, Ordo atque inclinatio animæ ad uirtutem, reparari non potest, nisi anima primum Deo subijciatur, & ad Deū ordinatur, qui est caput omnis ordinis atque princeps. Anima autem Deo nō subijcitur, nisi Deo eam sibi subijciete, ad seque trahente. Iuxta illud. Nemo uenit ad me, nisi pater meus, qui misit me, traxerit eum. Macula auferri non potest ab anima, nisi exhilaret faciem eius in oleo, Deus gloriosus. Gratia uero item, solus Deus largitur, de quo dicitur:

Gratiā & gloriā dabit dominus. Peccatum quoque æternæ pœnæ, solus ipse remittere potest: & quia ipse iudex est, & quia ipse peccatis offenditur. Ergo absolute conuincitur, quod homo à peccato liberari non potest, nisi diuina gratia liberetur. Hinc est, quod dicit dominus per Esaiam. Ego sum qui deleo iniquitates tuas, propter me. Dauid quoque in Psalmo inquit. Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum. Vnde non præcipitur homini lapsò in peccatum, ut tollat ipsum à se, sed ut depræcetur, opereturque quantum in seipso est, ut à Deo auferatur. Fili peccasti, ne adijcias, & de præteritis depræcatur, ut dimittantur tibi. Impossibile nanque non præcipit Deus, pro aliquo statu. Propter hoc clamamus, Dimitte nobis debita nostra. Item. Sana animam meam, quia peccaui tibi. Optimè itaque inquit Paulus. Gratias Deo, quod fuistis serui peccati. Obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis. Non agit gratias, quod fuerint serui peccati. Id enim non est materia gratiarum actionis. Sed quod cum fuerint serui peccati, ultro obedierint Christo, & de seruitute peccati, ad gratiæ seruitutem translati sint. Hæc enim omnia dona Dei sunt. Fortasse autem, & de illo gratias agit: nanque si de peccatis, non sunt agenda gratiæ, cur dixit Beatus Gregorius. O felix culpa, quæ talem ac tantum uirum, meruit habere redemptorem? O certè necessarium Adæ peccatum, quod Christi morte deletum est? Peccatis enim abundantibus, occasione accepta à Deo glorioso, abundauit gratia, in peccatoribus. Vnde est & illud. Lex subintrauit, ut abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et illud. Cui plus dimittitur, plus diligit. Vnde & meminimus esse superesse, diuinæ misericordiae donum esse, quod peccator aliquis sibi dimittatur, & amplius atque cautior, quo tandem excedat in gratia, sicut excessit in culpa.

Ps. 83.

Esa. 43.

Ps. 84.

Ecc. 11.

Matt. 6.
Ps. 4.

Rom. 5.

Luc. 7.

Notandus est autem loquendi modus, quo vitur Paulus in ratione supra declarata, antequam ultra procedatur. *Cui exhibetis seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obedientia ad iustitiam.* Quid enim clarius dicere potuit, pro nostri arbitrij libertate, qua quisque potest se se, vt liber seruum, vel peccati, vel virtutis exhibere? Vbi sunt qui dicunt, quod homo est tantum liber ad male agendum? Paulum audiant, & respiciant. Audiāt. Deus ab initio constituit hominē, & reliquit illum in manu consilij sui, adiecit mandata, & præcepta sua. Si uolueris mandata conseruare, conseruabunt te. Apposui tibi ignem, & aquā, ad quocunq; uolueris, porrigere manū tuam. Ante hominem uitā, & mors, bonum & malū, quod placuerit ei, dabitur illi. Hoc est, quod explicat Paulus hic. *Cui exhibetis vos seruos, ad obediendum, serui estis eius cui obedistis.* Hoc enim libertatem indicat ad vtrumque, vt placet. Loco autem uirtutis quæ opponenda fuerat peccato, posuit obedientiam. Quia omne peccatum, est inobedientia. E regione etiam mortis, non collocauit uitam, sed iustitiam, quoniā uita æquiuoca uox est, ad uitam corporis & animæ. Vt ergo intelligas, diuinorum mandatorum obedientiam, anime uitam parere, iustitiam signanter exprefit. Iustitia enim qua iustificamur, est nostrarum animarū uita, sicut anima corporum. De uita autem animæ sermo est, in præsentiarum. Dicit autem deinde. *Gratias Deo.* Gratia quippe secundum communem loquēdi modum, tripliciter accipitur. Primo. Pro dilectione alicuius. Consueuimus enim dicere, miles iste habet gratiam Regis, idest est dilectus à rege, vel gratus regi. Hūc modum vsurpauit Moses. Si inueni gratiam in oculis tuis, ostende mihi faciem tuam. Secundo. Pro aliquo dono gratis dato. Sicut & in usu est, vt dicatur Principi. Peto à te hanc gratiam. Vnde illud est. Diuisiones gratiarum sunt. Hic neutro modo sumitur, sed tertio, p gratiarum actione, vt & dici assolet, Habeo tibi gratiam, vel gratias. Gratias ago Deo meo, dicebat Paulus. Hi autem

tres modi gratiarum, distinguuntur, rationeque huiusmodi ordinantur. Nam secundus modus pendet ex primo, tertius ex utroque. Ex amore enim quo Cesar militem illum habet gratum, procedit vt donum aliquod illi gratis impendat. Ex beneficijs autem gratis datis, & amore etiam, surgit gratiarum actio, in eo, qui donatur & amatur. *Obedistis ex corde,* idest sponte, voluntarie, & etiā non fictē, sed uerē citra hipocritism, nō externis obsequijs tantum, sed interno animi affectu. *In eam formam.* idest regulam Doctrinæ, noui testamenti, vel Euangelij. *In quam traditi estis.* Audis, quomodo Romanos laudat, quod eā doctrinam imbiberint, in quam fuere traditi, quam semel edocti sunt à Petro? vnam retinuisent, nec fuissent in eis, schismata illa, quæ nascentem ecclesiam propē extinxerunt. Magni periculi res est mihi crede, Roma. Si post Prophetarum oracula, post Apostolorū testimonia: post martyrum vulnera, ueterem fidem quasi nouellam discutere præsumas. Et post tā manifestos duces, in errore permanas: & post morientium sudores, otiosa disputatione contendas. Hinc hæreticos in spiritu videns Paulus, seductores, nouitatumque cupidissimos, monebat vt posthabitis eorū inuentis, vetera dogmata sectaremur. Mali homines & seductores proficent in peius, errantes, & in errorem mittentes: tu uero permane in his quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris. Iterum. State, & tenete traditiones meas quas didicistis, siue per Epistolam, siue per sermonem. O quā impium est à patribus discedere, & tā leuiter spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum adhærere. O insensati. Quis uos fascinauit non obedire ueritati? Considera enim, quod non dicit. *Obeditis in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis.* Sed obedistis, ut eos coarguar, qui eo tempore, & ipsi scismata disseminantes, quæ faciebāt in Ecclesia Dei, cum primum magna pietate & humilitate se se exhibuissent ad obediendum ueritati euangelicæ, in quam traditi fuerāt. Erubescite Romani, uult dicere Apostolus. Inuicem enim mor-

2. Tim. 3.

2. Thesi. 1. Tim. 4.

Gal. 3.

Gal. 5. detis, & comeditis: uidete ne ab inuicē consumamini. Gratia sunt agēdæ Deo, quod iam Petro obedistis, idest sapientes, & credentes. Sed nunc culpandi vos estis, quod non eadem simplicitate obediatis. Laudo vos, quod obediertis, in hoc non laudo, quod non obedistis. Dicit autem. *In quam traditi estis.* Et non quæ tradita est uobis, vt intelligamus, oportere nos subijci diuinæ legi, non legem nobis. Quæ admodum enim equum dirigit fessor: ita dirigit nos diuina gratia. Non autem dixeris, fessor rem tradi equo, sed equum fessori. Hinc uoluntas nostra pedisequa dicitur gratiæ. *Traditi autem in eam formam doctrinæ. Liberati à peccato estis, & serui facti in iustitia.* Qui nanque se se Deo subijcit, ab omnibus expiatur peccatis, Deoque in gratiam reconciliatur. Et ita seruit præceptis suis, quo amplius iustificetur. dicitq; in corde suo. In æternū non obliuiscar iustificationes eius, quia in ipsis uiuificauit me. Sequitur.

Pl. 118.

Humanum dico propter infirmitatem carnis uestræ. Quemadmodum enim exhibuistis membra uestra, serua immunditia & iniquitati, ad iniquitatem, ita & nunc exhibete membra uestra, serua iustitia ad sanctificationem. Consilium dederat supra Apostolus, pro uitandis peccatis egregium, & salutare, ut obidiremus Deo, qui primum obediebamus peccato: vt membra nostra, pro Dei regno pugnarent, quæ antea pro regno peccati pugnauerant: vt uitijs moreremur, qui olim uirtutibus mortui eram. Ne ergo magnū quid, & impossibile factū dixisse uideretur, declarat, quā id rationi humanæ sit consentaneum, atque etiam omnium nostrum fragilitati, non possibile modo, sed facile. Se se etiam excusat, quod parum dixerit. Reges isti, inquit Apostolus, Deus, & Peccatum, inter se longissimē distant. Optimus, Deus est: Peccatum uero, pernitosum & pessimum. Huius & illius imperij, maximum discrimen est. Tirannidem enim peccatum exercet: iuste imperat Deus. Euidētissimē & ipsa fædissima, seruitus peccati, indignior apparet Dei seruitute. Oportebat ergo, nec id me laet, præcipere, vt multo maiore studio

seruiretis Deo, quā seruiertis peccato. Iuxta illud Baruch. Sicut fuit sensus uester, ut erraretis à Deo, decies tantum conuertentes, requiretis eum. Ve runtamen nihil amplius peto ego. Scio enim quod, & si uoluntas uestra ardētiore spiritu inhiaret, caro tamen reluctaretur. Infirma siquidem caro est, licet spiritus promptus sit. (Carnis quomodo non uoluntatem infirmam dicit, sed carnē, vt quo laudari se intelligunt, eō animentur magis.) Id ergo mihi fat est, vt quemadmodum olim peccato ser uiebatis, nūc seruiatis Deo. Quis ad eō miser erit, vt nolit tantum seruitutis p̄stare Deo, quantum præstitit peccato? Immo quis ferre poterit, vt dicatur nō magis esse seruiendum Christo, quā peccato seruiemus? Quemadmodum ergo seruiens peccato, omnia membra uestra dedistis impietati, immunditiæ, non aliqua tantum. Ita nunc serui facti Dei, omnia membra emancipate Deo: Totos uos præbete uirtuti, sicut totos uos uitijs præbuitis. Nullum membrum Deo inseruiebat olim: nunc nullum diabolo famuletur. Nullus timor ad peccandum cogebat, sed sola libido, uoluptasque peccandi: Et nūc, non metus gehennæ uos urgeat, sed delectatio amorq; iustitiæ. Carnis uoluptates uirtuti proponebantur, anteponatur, & modo uirtus uoluptatibus uniuersis. Pro iniquitatibus perpetrands, quot labores, quot erumnas perpeffi estis? Nō ergo durum uideatur, pro iustitiâ subire incommoda, tollerare afflictiones, & damna perferre. Dicit ergo. *Humanum dico.* Hoc est, minus quā par sit exigo, temperatum, mediocrē, communiterque, facile humanis uiribus omnium hominum. *Propter infirmitatem carnis uestræ.* Parcens scilicet fragilitati. *Sicut enim exhibuistis,* sponte, ex animo. *Membra uestra,* tam interiores uires, quā exteriores. *Serua immunditia.* Venere peccata intelligite hoc, *Immunditia* nomine. Illis enim contumelijs afficiuntur corpora nostra, vt supra capite primo dicebatur. Nam qui fornicatur, in corpus suum peccat. Est autē communius peccatum hominum, peccatum carnis: Ideo signanter illud expressum.

Baruch. 4.

Matt. 26.

1. Cor. 6.

Ecclesiastici. 25.

Exo. 33.

1. Cor. 12.

Rom. 1.

præsum est. Continua quippe pugna est, & rara uictoria. *Et iniquitati.* A specie transit ad genus: & est exaggeratio. Omne peccatum enim, iniquitas est.

Ad iniquitatem, scilicet consummatam. Habet nanque iniquitas initium, progressum, & metam. Iuxta illud. Qui nocet, noceat adhuc: Qui in fordibus est, sordescat adhuc. *Ita & nunc,* proportionaliter. Postquam addicti estis Deo. *Exhibete membra uestra,* pare diligentia & uoluntate, pare affectu, pare studio, pare uigilantia, qua usi estis ad explenda peccatorum desideria, utentes ut sint, *Serua iustitiam.* Iustitiam autem tantum nominat, cum supra immunditiam, & iniquitatem nominarit, quoniam iustitia est omnis uirtus: potestque merito ipsa una, e regione omnium peccatorum collocari. *Ad sanctificationem.* Sanctificatio enim est iustitia consummata. Plus enim est esse sanctum, quam iustum.

Apo. 22. Vnde in Apocalypsi dicitur. Qui iustus est, iustificetur adhuc. Et subditur quasi pro consummata iustitia. Qui sanctus est, sanctificetur adhuc. Est enim sanctus Græcè ἅγιος, quasi ἀνδραγαθός, id est sine terra, qui nihil terreni affectus habet, sed est totus celestis, ex eorum numero, qui dicuntur. Nostra conuersatio in celis est. Et de quibus dicitur. Vos in carne non estis, sed in spiritu. Quam autem rationabile sit, & quam humanum, eadem mensura seruire Deo hominem, qua peccato seruiuit, probat. Apostolus à fortiori. Tria nanque affert seruitus peccati, maximè indecora, & indigna. Tria item per antithesim, affert seruitus Dei, maximè honesta & desiderabilia. Quis itaq; non uideat plus esse exigendum pro seruitute ista, quam pro illa? Valde ergo humanum est, si nihil amplius exigatur. Sed hæc omnia opere prætium est aperire. Primum igitur, quod habent, qui peccato seruiunt, est, quod effrenate peccant: habent enim iustitiæ non reguntur, sed soluti omnino & liberi, præcipites in uniuersa scelerata prolabantur. O mala libertas. Veh illis, qui hanc habent libertatem. Quid enim peius contingere potest homini, quam hæc profana peccandi licentia?

Philip. 3. *Cum enim seruis esseris peccati, liberi fuistis*

iustitia. Id est ab omni iustitia penitus alieni. A iugo uirtutis soluti, cum summo uestro dedecore & damno, putantes uobis licere quod placebat, in omnibus peccatis versabamini. Secundum est, quod & illius ignominiosæ seruitutis recordatio, sine rubore & pudore esse, non potest. Multo ergo magis ipsa seruitus, omni pudore digna esse probatur. Gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Et tamen, o magnum & mirum, qui peccat erubescere nesciunt, nec intelligunt, se rubore digna opera perpetrare. Vtinam autem non etiam gloriarentur. Scriptum est enim. Quid gloriaris in malitia? Et iterum. Letatur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, de quibus nunc erubescitis?* Sola scilicet peccatorum memoria? Quam ergo erubescendum fuit tunc, in ipsis actionibus peccati, si nunc earum recordatio, cum tamen in tantam gratiam Dei sis receptus, tibi pudorem affert? Tertium, est finis summopere formidandus, mors anime, & æternus interitus. *Nam finis illorum, mors est.* Potest referri illorum, ad peccata, de quibus statim. Quem fructum habuistis in illis, de quibus nunc erubescitis? Et ita propriè finis eorum, ad quem suapte natura ducunt peccantes, mors est. Qui enim talia agunt, digni sunt morte. Potest referri etiam ad peccati seruos. Ita autem mors terminus magis est eorum, quam finis. Vltimum quippe est, non tamen ab eis intenditur, ut patet. Ergo non est finis. Vnde & repræhenditur ille qui dixit. Mortem esse hominum finem: Vltimum certè est, at finis, minimè.

Declaranda modo sunt illa tria, quæ secum affert seruire Deo. Primum ergo est hoc. Nam sicut qui peccato seruiunt, sunt à iustitia alieni: ita qui Deo, alieni, liberatique ab omni peccato. *Nunc uero liberati à peccato, serui autem facti Deo.* Ordinem nostrum seruat Apostolus, ut uerè Philosophus. Ex parte Dei, primo datur gratia, qua serui Dei efficiuntur. Secundo. Liberamur à peccato. Verum ex parte nostra. Primum liberamur à peccato. Deinde serui efficiuntur Dei, sicut supra declaratum est. Attende autem mysterium.

rium. Non dicit, liberi à peccato, sicut supra dixit, liberi iustitiæ, vel à iustitia. *Sed Liberati à peccato.* Cur hoc: ut intelligas, quod ex te quidem liber esse potes à iustitia, at non à peccato. Liberari enim oportet aliunde, externo scilicet fauore Dei optimi maximi, ut supra demonstratum est. Ex nobis enim peccamus, sed non ex nobis à peccatis resurgimus. Ex nobis serui peccati efficiuntur, sed filius Dei nos à peccato liberat. Hinc illud. Si filius Dei uos liberauerit, uerè liberi eritis. Adam enim malè utens arbitrii libertate, se perdidit, & ipsam, inquit Diuus Augustinus. De quo tamen infra. Secundum est hoc. Vbi eorum, qui peccato seruiunt, fructum est ignominia atque uerecundia, etiam post liberationem. Contra. Seruiuentium Deo, fructus est iustitia usque ad sanctificationem. Vbi autem hæc sunt, est & magna fiducia. Procul ergo abest omnis pudor. *Habetis fructum uestrum in sanctificationem.* Ponit enim tantum terminum, non initium inuictus. Sanctitas nanque, est consummatio iustitiæ, ut supra dicebatur. Subintelligendum est ergo, fructus uestræ seruitutis, (nisi aspiciatis retro, redeatisque ad peccata, sicut canis ad vomitum,) terminatur, ad sanctitatem per gratiam diuinam, ut inter diuos ab hominibus magno honore referri ualeat. Tertium est. Illorum enim finis erat interitus: horum uero est æterna uita, sine metu mortis. Non modo uos beatos existimabunt homines, sed reuera beati eritis. *Finem uero uitam æternam.* Quam ergo turpe est, flagitiosumque, & miserabile seruire peccato, tam gloriosum est, & omni felicitate felicius seruire Deo. Non modo enim à prauitate eripimur, cuius qui meminerit duntaxat, erubescat necesse est, nisi hominè exuerit prorsus, non modo iustitiæ freno, corripimur atque gubernamur: Ita ut nihil mali faciamus, sed & sanctitate adipiscimur, cuius pulchritudo uniuersos homines ad amorem allicere debet & inflammare, atque demum uitam non temporalem caducamue sortimur, sed sempiternam. Considera autem, quod fortasse tota hæc clausula. **Humanum dico propter infirmitatem**

Bit. ad Rom.

carnis uestræ. Non est apposita nisi pro metaphora illius declaratione. Sicut exhibuistis membra uestra, seruire immunditiæ, & iniquitati, ita exhibete membra uestra arma iustitiæ. Quæ carnalibus hominibus aliquid obscura uideri potuisset, dicit. **Humanum** ergo dico. Stilo hominis facile loqui nunc intendo. Vnde & illud est. **Scribe stilo** hominis, hoc est plano & facili, propter infirmitatem carnis uestræ, id est uirorum pusillorum, & carnalium, qui sunt inter uos. Animalis enim homo non percipit, quæ sunt Dei. Spiritualis autem omnia scrutatur. Metaphora itaque declaratur hoc modo. Sicut exhibuistis membra uestra iniquitati, ita nunc exhibete membra uestra iustitiæ. Et hæc expositio mihi magis placet. *Stipendia enim peccati mors, donum autem Dei uita æterna, in Christo Iesu Domino nostro.*

Obserua hunc locum. Quia enim dixerat. Finem eorum qui peccato seruiunt, mortem esse. Contra uero, eorum qui Deo famulantur, æternam uitam: Ne crederes pare ratione mortem peccatis & uitam respondere bonis operibus, explicare uoluit, quam diuersa sit ratio utriusque finis. Mors igitur (inquit Apostolus,) est merces debita peccato. Omnis inquam mors, & animæ & corporis, quod dico propter peccatum originale: Non dicit autem merces, sed stipendium, perseverans in militiæ, & armorum, atque regni metaphora. Qui ergo peccato militat, inquit Paulus, stipendium quod illi debet, mors est. At uita æterna, non est stipendium, quod his qui Deo seruiunt, debeatur. Quandoquidem ipsi potius Deo debent, quam in seruatorum suorum numerum sint recepti, quam stipendium aliquod illis debeatur. Quæ profecto felicitas maior nobis contingere potest, quam ut serui Dei uocemur & simus? Erepti enim sunt ab omni miseria, qui Deo puro corde seruiunt, & in spiritu, iuxta Paulum, omni; felicitate abundantes, nihil sentiunt aduersi: Quotidie moriuntur propter Deum, periculorum imbres substituent, calamitates patiunt, in edias, tormenta perferunt, blasphemantur, crucifigunt, & tamen ridet omnia, unico illo Dei

V amore

Apo. 22.

Apo. 22.

Philip. 3.

Philip. 3.

Ioan. 8.

Ps. 51.

Pron. 20.

2. Pet. 2.

Gal. 5.

Esa. 8.

1. Cor. 2.

amore contenti, cui semper inhiant, & intendunt. Contra, eos qui peccato se totos dederunt, quamuis maximis uoluptatibus frui uideantur, angor tamen perpetuus excruciat, & nullus illis est fine felle dies. O beatos illos ergo, qui tanta gloria perfruuntur: Nō autē propria uirtute serui Dei euadimus, sed diuino fauore. Videtur ne ergo tibi, quod huic excellentissimæ seruituti, uel (ut metaphoram seruemus) militiæ, stipendiū aliquod sit reddendum? Stipendium Deo persoluerē dicunt, qui illi militāt, non Deus ipsis. Verum inexhausta illa Dei liberalitas Optimi Maximi, quæ uinci nescit, quamquā pro tam honorabili seruitute, nos illi omnia, & nos ipsos debeamus, qui & à peccati seruitute infelicissima redemit, & transtulit in suam seruitutem, cui regna omnia comparari non possunt, donare tamen promisit, & re ipsa omnibus illi famulantibus, donat æternam uitam. Donum agnosce, non debitum. Nihil tibi debet Deus, O homo, etiam si æque ac Paulus ille, summa puritate, pietate, & charitate famuleris. Audi Iobum. Si iuste egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet? Et iterū. Quid prodest Deo si iustus fueris? aut quid ei cōferes si immaculata fuerit uita tua? Audi Dauidem. Bonorum nostrorum nō indiges domine. Tu Deo potius debes, cuius & dona sunt uniuersa, quæ benè agis. Operatur enim in nobis uelle & perficere. Hinc Esaias. Omnia opera nostra, operatus es in nobis domine. At pro sua ingenti munificētia, si bene egeris, uitam æternam accipies, æque ac qui male egerit, stipendium mortis: non magis dono illo fraudaberis, q̄ si stipendium esset: Oībus male operātib; reddi mors p̄o debita, quia non iniustus est Deus. Omnibus bene operantibus, donatur æterna uita. Quia fidelis est Deus, & non potest negare semetipsum. Ne puta unquam tibi debere Deum. Puta autem, quod sibi ipsi debeat. Promisit enim. Ego ueni ut uitam habeant, & abundantius habent. Igitur. Quia omnis homo mendax, Deus autem uerax, omnes serui Dei, uita illa perhenni in ce-

lis potiuntur. Ne mirate autem, quod nihil explicet Apostolus, cui hæc æterna uita donetur. Sicut explicat id cui redditur stipendium mortis, uidelicet peccatum. E regione enim peccati, explicanda fuerat uirtus uel iustitia, aut aliud id genus. Sed quia facile potest intelligi. Si pro peccatis redditur mors, quod pro iustitia donatur æterna uita, detruncat sermonem hebraico more. Quod autem dicit donari uitam æternam. In Christo Iesu Domino nostro. Intellige per Iesum Christum dominum nostrum, ut illum promeruisse nobis, hoc tam eximium donum, non nos ipsos intelligas. Quare autē & si opera nostra spectantes quamuis egregia, uitam æternam, donum, gratiamq; appellare debeamus, innitentes tñ merito Christi Iesu, coronam iustitiæ, mercedemq; & stipendium appellare possumus. Ipse enim in quantum Ecclesiæ caput, & humanæ salutis autor, meruit nobis æternam uitam. Iuxta illud. Qui multos filios in gloriam adduxerat, autorē salutis. Vnde & sancti omnes, Christo fiduti non sibi. Dicit enim Esaias. Ego ero fidens in eum. Ecclesia quoq; omnes orationes ad Deum, dirigit ipsius medio, quoniam ex ipso Gratia est. Gratia per Iesum Christum facta est. Ex ipso est nostra iustitia. Qui factus est pro nobis iustitia, sanctificatio, & redemptio. Ex ipso æterna uita. Oues meæ uocem meam audiunt, & sequuntur me, & ego uitam æternam do eis. Vnde & inquit Samaritidi. Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam.

Sed hic sunt difficultates. Prima quidem. Quia abrogata uidetur omnis nostra libertas propter peccatum, ex modo loquendi Apostoli. Peccatores enim, peccati seruos uocat. Iuxta illud. Qui facit peccatum, seruus est peccati: Quod millies dictum est. Pugnāt autem seruitus, cum libertate, ex diametro. Igitur. & c. Confirmatur. Diuina gratia per Iesum Christum, à peccati seruitute liberamur, & non ex nobis, Dicitur autem in Euangelio, quod & supra citatum est. Si filius Dei uos liberauerit, uerē liberi eritis. Ergo nisi

nisi liberauerit, non sumus uerē liberi. Non ergo ex nobis liberi, quare nec semper liberi. Hoc est itaque quod dicunt moderni, quod arbitrium nostrum, seruum non liberum dicendum est. Non est enim liberum nisi nomine, re ipsa seruum, quoniam omnes peccatores sumus.

Secunda uerō est, quoniam è medio tollit Apostolus omne hominum meritum, appellans uicē donum, uel gratiam, æternam uitam. Si enim donum est, donatur non redditur, est misericordiæ munus, non corona iustitiæ. Meritis autem debetur corona, & redditur, non donatur. Qui ergo asserit merita, non appellat uitam æternam donum, sed mercedem. Paulus uero incunctanter ex animo appellat donum, igitur meritum non agnoscit. Fauere ergo uidetur hæreticis, qui uicē Christi meritum agnoscunt, nostra autem merita repudiant. Nec euadi potest, quod operibus nostris bonis, ut nostra sunt, donatur uita æterna, non reddit, ut exeunt autem à Spiritu sancti gratia, redditur, quia uerē ut Dei sunt, merentur, non ut hominum. Locus enim iste, hanc glosam non recipit. Loquitur enim Apostolus de his, qui Deo seruiūt. Et inquit, quod donatur eis uita æterna, sicut redditur his, qui peccato seruiunt, æternus interitus. Qui autem Deo seruiunt, iam in Dei gratiam sunt recepti, ergo illis ut sic donatur æterna uita. Secundum Apostoli intentionē. Et confirmatur. Quia meritum & merces, ad idem referuntur. Merces enim dicitur, quod pro operis, uel laboris retributione alicui recompensatur, quasi quoddam præmium ipsius. Est ergo actus iustitiæ, mercedis exhibitione, alicuius merita recompensare, non minus, quā soluere iustum præmium pro re emptā. Iustitia autem æqualitas quædam est. Vbi ergo non est æqualitas, nec iustitia. Inter Deum & homines nulla æqualitas est, infinita potius inæqualitas. Distant enim sine fine creator & creatura, ergo nec iustitia inter eos esse potest. Quare nec homo apud Deum mereri potest, nec Deus reddere homini mercedē. Omnino ergo do-

num est æterna uita, uel accipias hominem ut in gratia, uel secus. Nam & ut in gratia, in infinitum distat à Deo, ergo nihil meretur ab eo.

Ad Primam itaque dicendum est. Multiplicem esse libertatem. Est libertas à culpa, à iustitia, à miseria, à coactione, & à necessitate. Qui Deo optimo maximo famulatur, in eiusque gratiā receptus est, liberatus est à culpa, uel etiam liber. Et si enim potius liberatio dici debet, quā libertas. Nam Apostolus dicebat. Liberati à peccato, non liberi. Christus tamen etiā libertatem uocat. Si filius Dei uos liberauerit, uerē liberi eritis. Et idem Paulus. Vbi Spiritus domini, ibi libertas. Hæc ergo prima libertas, non conuenit homini per naturam, quare nec semper, sed per gratiam diuinam, gratificam duntaxat contingit nobis.

Habuit primus homo hanc libertatem, nō fuit liberatus ipse, sed creatus liber. Conditus enim fuit in natura, hac summa libertate, libera & sine peccato, ut si uellet, posset non peccare, & facile posset. Non dico tamen sine Dei auxilio, in bono conseruantis. Id enim si subtraxeris, etiam natura ipsa in nihil redigetur, ex quo cōdita est. Hanc autem libertatem perdidimus omnes, in ipso Adam, cum peccauit. Necessario enim sub peccato sumus, & uelimus nolumus, in peccatis nascimur, & cum difficultate magna, quin in alia labamur peccata, possumus abstinere. Hoc est, quod dicere uoluit Augustinus. Adam male utens libero arbitrio, se perdidit & ipsum. libertatem scilicet à peccato, & à facilitate non peccandi. Sumus ergo omnes propter Adam, hac orbat libertate, sicut nisi peccasset, unusquisque hac libertate potitus esset. In iniquitatibus nanque quisq; concipitur, & in peccatis concipit eum mater sua. Qui autem facit peccatum, seruus est peccati. Petendum itaque est, ut liberemur cum Propheta. Libera me de sanguinibus Deus, Deus, salutis meæ, id est de peccatis. Peccata enim, carnis & sanguinis nomine, in scripturis sanctis appellantur. Iuxta illud. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. 1. Cor. 15

Concedimus itaque, nullum peccatorem esse liberum hac libertate. Nullus enim peccator, ex se potest esse sine peccato illo, quod commisit, nisi per Deum liberetur, vt supra ostensum est, ergo. Contra: quilibet peccator, quia extra Dei gratiam est, liber est à iustitia. Seruus nanque peccati est. Cum autem serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ, dicebat supra Apostolus. A natiuitate itaque, omnes hanc libertatem nobiscum habemus. A natiuitate dico, etiam in utero. Quoniam singuli ad eò polluti nascimur, vt liberè omnia peccata ex nobis ipsis nullo adiuuante, facillimè perpetrare ualeamus. O mala libertas. Propter id diuinæ gratiæ freno cohibetur, ut non quod libet, sed quod licet, immo nec quod licet, sed quod decet faciamus. Nisi enim hanc libertatem arceret Deus, veh nobis. Arceret autem per gratiam baptismalè, qua serui Dei effimur, & originalis culpa deletur prorsus, & fomes peccati debilitatur, vt dictum est, donaturque libertas à peccato in Adam perditam. Vnde illud est. Non estis ancillæ filij, sed liberae, qua libertate Christus uos liberauit. Libertas à Miseria, non habetur in hoc seculo, sed in futuro expectatur, iuxta illud Pauli. Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Nam omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc. Vt enim vniuersas alias miseras omittam. Hac omittit non debet, à qua nemo liber exitit. Omnes quippe homines, quantalibet sanctitate præpolleant, fomitem habent, quo in peccatum trahuntur & inclinantur. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Ita ut magna difficultate, etiam si sint in Dei gratia, bonum operentur, atque salutem consequantur æternam. Hinc illud est. Regnum cælorum vim patitur, & uolenti rapiunt illud. Vnde Paulus hac ratione se se infelicem vocat. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Intellige autem difficultatem esse ad bene operandum: non quia, non adsit adiutoriū potens. Qui.

enim in gratia sunt, auxilium habent maximum, quo facilè peccata uitare possunt. Sed difficultas est, quia non est amorum impedimentum, illa uidelicet inclinatio ad peccandum. Si ergo adiutorium spectas, facile est, ut supra dictum fuit, si impedimentum, difficile. Corpus. n. quod corrumpitur, aggrauat animam. Simpliciter itaq; dices, non excedit Christi donum Adæ delictum, quia Adā facilè simpliciter peccata uitare poterat: Homo autem in gratia existens, non absolutè facile, Immo excedit. Quia ubi maior difficultas, & maius meritum. Merebimur non magis cæteris paribus bene uiuentes, quæ meruisset Adam si non peccasset. Difficultas ergo hæc est ad coronam. Adde autem, aliquos etiam Christi dono minime peccasse. Paruulos scilicet illos, in quibus fomes uidetur omnino peculiari Dei dono fuisse extinctus. Sed & hi (ne à proposito diuagemur) non fuerunt vnde quaque à miseria liberi, aliter enim cum Christo esse, & dissolui haud quaquam optassent. Vnde & Adam, cuius libertas summa prædicat, non fuit liber ab omni miseria, quoniam licet fomitem non haberet, peccare tamen poterat, quod euentus ostendit. Hanc ergo seruitutem, posse peccare, quæ opponitur summæ illi libertati dei & sanctorum, in superna Hierusalem, quæ liberrima est, & est mater nostra, uidelicet non posse ullo modo peccare, non dicimus esse culpam, neq; ex culpa, sed ex natura. Quia nanq; ex nihilo conditum sumus, hanc miseriā nobiscum perpetuam habemus comitem, quod ad malum deflecti possumus, nisi super nos fiat dextera eius, quæ de nihilo vniuersa creauit. Vnde & Angeli nondum confirmati, peccare potuerunt, & suo libero peccarunt arbitrio. Ecce quæ seruiunt ei, non sunt stabiles. In patria autem liberabimur, ita ut nequaquam peccare possimus. Sicut enim corpus nostrum, suapte natura corruptibile, dono gratiæ, incorruptibile efficitur, iuxta illud. Oportet incorruptibile hoc induere incorruptionem. Ita liberum arbitrium, suapte natura ad malum flexibile, per gratiam confirmabitur, ut omnino mors non possit nobis (nec corporis, nec anime) dominari.

Et

Et ideo inquit Augustinus. Quod posse peccare, non est pars libertatis. Nam libertas est maxima perfectio, unde & transfertur ad Deum. Possè autem peccare, miseria est, & imperfectio, aliquando à nobis omnibus abolenda. Consequitur tamen nostram hanc libertatem, quo ad sumus in uia. Libertas autem à Coactione, & à Necessitate illa est, de qua dicitur. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui. Ante hominem uita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi. Quod ne diceret, de primo homine tantum scriptum esse, repetitur in Deuteronomio ad Iudæos omnes. Considera, quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & è contrario, mortem & malum, ut diligas dominum Deum tuum: & ambules in uisjs eius. Et iterum. Testes inuoco hodie celum & terram, quod proposuerim uobis vitam & bonum, benedictionem & maledictionem. Elige ergo uitam, ut & tu uiuas & semen tuum. & c. Nescio quid uehementius, quid apertius pro nostra libertate dici potuit. Electio enim, non est actus nisi liberi agentis. Quid enim est electio, nisi è duobus vnius lectio: Quoniam itaque hominis est eligere, oportet ut homo ad unum nequaquam sit determinatus: ita ut coactione, vel necessitate unum velit. Sed sit indifferens ad duo contraria, ad bonum & ad malum: Aliter enim eligere non potest. Qui enim iam primum ad unum determinatus est, optionem non habet, ut eligat. Hanc ergo indeterminationem, vel indifferentiam, libertatem vocamus à coactione, & à necessitate. Et de hac communiter sermo est, cum dicimus hominem esse liberi arbitrij. Intelligentes à natura propria in quocumque statu, vel in gratia, vel extra gratiam, hominem esse dominum suorum actuum. Itaque liberè, & libenter agit semper, vel sit in gratia, vel in peccato. Nam neque à gratia, neque à peccato, necessitate suarum fortis actionum, licet magnam inclinationem. Et enim à gratia motus ad bonum, potest resilire, & gratiæ non cooperari. Aliter nanq; non adhortaretur Apostolus. Hortamur uos, ne in uacuum gratiam

Dei recipiatis. Noli negligere gratiam. Vide ne quis uosum desit gratiæ Dei. A peccato quoque inclinatus ad aliud peccatum, resilire potest, & in aliud non prolabi peccatum: aliter non diceret Esaias. Quiescite agere peruersè. Et alius Vates. Peccasti fili, ne adicias iterum. Non incassum autem addidi liberum esse hominem à coactione, & à necessitate. Plus enim negat libertatem à necessitate, quam à coactione. Vnde aliqui dicunt. Hominem non cogi à gratia ad bene agendum, necessitari tantum. Nam cogi est, cum uolentia: uolentium autem repugnat & libero & naturali. Vnde nullus actus naturalis uolentus est, licet plerique necessarij sint. Repugnat ergo inquitur libertati uolentia, sed non necessitas. Quæ tamen opinio heretica est, & fatua simul. Fateor necessitate absolutè, libertati non repugnare. Non enim repugnat libertati diuinæ. Liberè nanq; spiratur spiritus sanctus, non tamen contingenter, sed necessariò. At libertati nostræ, quoad sumus in uia, repugnat ad eò, ut plus repugnare non possit. Quod qui mecum non concedit, audenter dicam, hominem exiit, sensum negat, & à fide recedit. Si quidem & fides, & sensus, & humana ratio ostendunt hominis libertatem: contingentiam quandam esse, qua uerti potest, ut modo unum uelit, modo aliud. Omnia autem cum indifferentia ad contradictionem: quæ indifferentia necessitatem prorsus tollit. In primis quidem Fides, quoniam ubi est necessitas, meritum esse non potest, nec demeritum. Præcepta ergo & prohibitiones quæ diuinitus fiunt: Comminationes etiam & promissa frustra essent, nisi in hominis potestate esset, facere & non facere. Qui enim, ita ex necessitate agit aliquid, ut illud uitare non possit, quid demeret? cur puniret? vel premiatur? Certum est enim, neminem iuste puniri vel premiari, pro his quæ in eius non sunt potestate, sed ex fide scimus, iuste redditurum esse Deum unicuique, secundum opera eius. Ergo ex fide intelligitur, hominem posse operari, & non operari, bene & male. Sunt autem & innumera sacrarum literarum testimonia, quibus reuelauit Deus, esse in homine hoc liberum uoluntatis arbitrium: hanc indifferentiam,

V 3 Si

Rom. 6.

Gal. 4.

Rom. 8.

Ibidem

Gal. 5.

Matt. 11.

Rom. 7.

Ecclesiastici. 15.

Deut. 19.

Deut. 4.

Gal. 4.

Iob. 4.

1. Cor. 13.

2. Cor. 6.

Bit. ad Rom.

Matt. 16.

Esa. 1. Si uolueritis, & audieritis me, bona terra comedetis. Si nolueritis, gladius deuorabit uos. Nolite obdurare corda uestra. Noli negligere gratiam, quæ est in te. Noluerunt recipere disciplinam. Nonne si bene egeris, recipies? Si autem male, statim in foribus peccatum tuum aderit. Si autem uolens hæc facio, mercedem habeo. In terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Qui statuit in corde suo non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ uoluntatis, & hoc statuit in corde suo seruare uirginem suam, bene facit. Quid clarius? Qui uult venire post me, abneget semetipsum. Quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluitis? Nunquid & uos uultis abire? An diuitias bonitatis, patientiæ, & longanimitatis Dei contempnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad penitentiam te adducit? Secundum duritiam tuam, & impenitens cor tuum, erit saurizans tibi iram in die iræ. Sub te erit appetitus tuus. Cui exhibebis uos seruos ad obediendum, eius serui estis, uel peccati ad mortem, uel obedientiæ ad iustitiam. Sed ne immoremur in re manifestissima, summam perstringam. Quid sibi uolunt tot adhortationum uerba. Venite. Orate. Petite. Pulsate. Querite. Videte. Conuertimini. Penitentiam agite. Credite. Confidite. Diligite. Timete. Cauete. Seruate. Reuertimini. Lauamini. Mundi estote. Vigilate. Surgite. Accedite. Illuminamini. Ite. Operamini. Facite. Præparate. Appropinquate. Intelligite. Sinite. Dimittite. Laborate. Certate. Currite. Si non est hominibus liberum uoluntatis arbitrium? Nonne uana sunt omnia? Hæc quo ad fidem. Sensus deinde, manifestis inditijs ostendit, nos liberè unum eligere, & aliud refutare. Quo fit, ut Arabs ille dixerit. Si quis hoc negare audeat, illum egere pœna, atque sensu. Ratio demum cogit. Quoniam consilium non est nisi eorum, quæ in nobis sunt. Nisi ergo nostrorum actuum domini simus, frustra erunt consilia omnia, atque etiam negotia. Quod si quis concesserit, ei ieiunemus illum ab hominum consortio in primis, ut uideat cum beluis.

De hinc præcemur illi mentem. Quod si rationem subtiliorem aues. Ecce, Nihil in terra sine causa fit, ut dicitur in libro Iobi. Actionum ergo hominis causam quæramus. Deus immediata illarum causa poni non potest: quandoquidē. Vidit Deus, cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Non pauca autem hominum actiones malæ sunt, ut patet. Quæ nam ergo causa est? Si dicas, casus uel fortuna. Contra. Hæc enim non sunt causæ nisi eorum, quæ per rarò accidunt, & præter intentionem. Pleraque autem agunt homines ex animo, ergo in casum uel in fortunam reduci, nequaquam possunt. Si à natura nostros actus prouenire singas. Ol ieiunemus. Nam natura est ad unum determinata: neque ab eo nisi rarenter deficit. Si à Fato. Contra. Nam Fatum dicitur quasi quoddam effectum diuinæ prædestinationis, aut prouidentiam, uel ordinationis: sicut uerbum nostrum, quod uoce proferimus, est interioris conceptus effectum, uel animi affectus. Igitur si à Fato proueniunt, nisi aliud addas, omnia necessario fient. Nam ad Fatum relata singula, & ad prædestinationem, contingentiam rationem exuunt. Causam ergo proximam inuenire oportet, cui collata, hominum actiones, contingentiam induant, etiam si ne iniuria Fati. Fatum enim est inherens rebus mobilibus dispositio, per quam diuina prouidentia suis quæque nequit ordinibus. Si ad siderum dispositiones curras, quas stoici fatum indignè appellant. Obstruam tibi ora. Nam cælestia corpora, etiam si animata sint, nos immutare non possunt ad spiritalis anime actiones, nisi quia imprimunt in corpora nostra. At corporis immutationem, non sequitur anima nisi per occasionem, & per accidens. Quod & Ptoleus sapientissimus in Quadripartito, & in Cætiloquio confessus est, quicquid dixerit Auicena, atque Albumasar. Querenda est itaque causa per se, nostrarum actionum. Et tandem concludere oportet, quod homo ipse est principium suorum actuum: ita quod ducit, & non ducitur tantum, sicut bruta: mouet & non mouetur tantum, sicut res inanimata. Hoc autem esse non posset, nisi liberi esset arbitrij.

Est

Est ergo, est certè liberum arbitrium in omnibus hominibus. Et ita per liberum arbitrium agunt, quæcunque agunt, tanquam per primum principium intrinsicum suarum actionum. Licet enim si vim uocabuli attendas, liberum arbitrium actionem exprimat. Quid namque liberum arbitrium est, nisi liberum de uoluntate iudicium? Tamen usus obtinuit, quod per liberum arbitrium, intelligatur potentia, quæ est principium, quo homo liberè iudicat. Quia autem iudicium, uel iudicare, actum significat intellectus, uel rationis, Intellectus autem ut intellectus formaliter, non est liber, natura enim est, & naturaliter agit. Ideo non nominatur liberum iudicium, sed liberum arbitrium. Iudicem enim oportet, secundum iura, causas, & lites terminare. Arbitrarius uero potest ad libitum suæ uoluntatis, sententiam ferre. Et ita iudicium, actum rationis importat, legibus uel diuinis, uel humanis regulatum. Arbitrium uero, actum à propria uoluntate regulatum. Ut ergo hæc hominis libertas exprimat, qua potest ad libitum se se ad bonum, uel ad malum ad hoc, & ad illud determinare, dicitur liberum arbitrium magis, quam liberum iudicium. Ne tamen sit lis in uerbis, si placeat magis liberum iudicium, quam liberum arbitrium appellare. Distingue iudicium. Iudicant namque doctores in causis, & iudicant item reges, & principes. Illi proponunt, & consulunt: hi eligunt, decernunt, & imperant. Primum est intellectus, secundum uoluntatis. Cum ergo nos libere liberum iudicium, intellige de iudicio regio, quod per auctoritatem fit à nostra uoluntate: & idem est quod electio. Sicut optimè declaratur in Moralibus. Agimus ergo per liberum iudicium, id est per liberam electionem. Neque enim ageremus, si iudicio intellectus tantum inniteremur. Circa agibilia namque, intellectus utriusque rationes habet, aliter non discerneret, non sillogizaret. Suspensus itaque esset, nisi uoluntas iudicaret, hoc est alteram partem eligeret: ut breuiter dicamus. Intellectus est duorum contrariorum æqualiter, sanitatis & morbi: mali & boni: uirtutis & uitij. A contingente æqualiter,

nulla prouenit actio: quia da oppositum. Ergo age ret duo contraria simul. Quod est impossibile. Oportet ergo intellectum ad unum determinari, ut agat. Illud itaque à quo determinatur, est tanquam dominus in regno nostro, in cuius potestate sunt uniuersæ nostræ actiones. Quid autem illud est, nisi uoluntas, quæ merito uoluntas dicitur, quasi uoluntas? Hinc enim, & inde, huc & illuc uoluitur ad libitum. Ad imperium quoque eius, intellectus & omnes anime humane uires mouentur, ut ancillæ ad nutum dominæ suæ. Ecce ergo tandem, liberum arbitrium, & radix eius. Radix enim libertatis est ab intellectu. Nisi enim intellectus practicus esset in differens in suo iudicio, uoluntas, non posset esse ad iudicandum indeterminata, hoc est ad eligendum, quare nec ad operandum homo liber esset. Inditio huius est, quod furentes & frenetici, quia intellectum ligatum habent, non sunt liberi ad actus suos. Aguntur enim & non agunt, ducuntur, & non ducunt. Quare nihil eis imputatur, imputaretur autem si liberè agerent. Est & aliud signum. Quia enim iudicium brutorum, est ad unum determinatum, appetitus & actio eorum, etiam ad unum determinatur. Apes quippe, non habent iudicium nisi ad mella. Hirundines non nisi ad nidos. Formicæ non nisi ad thesaurizandum. Ouis uiso lupo, necesse habet timere. Non enim potest iudicare, nisi quod uenerit ad nocendum. Canis bile surgente, necesse habet latrare, & profecti ad uindictam. Unde si subtiliter consideremus, apparebit, quod quæ admodum rebus inanimatis, motum tribuimus & actionem. Ita, & non aliter brutis, iudicium de agendis tribuendum est. Non enim dirigunt se ipsa in motibus suis inanimata, sed diriguntur ab arte diuina, ut sagitta à sagittario. Ita ergo bruta à seipsis, in suo iudicio non dirigitur. Nam de iudicio proprio iudicare non potest. Neque enim reflectit sensus super actum suum, sed sequuntur iudicium, sibi à Deo inditum. Non enim ex collatione aliqua iudicant: nam & sui iudicij rationem ignorant, sed ex naturali extimatione. Verum homo per intellectum, de suo iudicio potest iudicare, qui rerum habitudines

nes, de quibus iudicat, cognoscit, & per quas iudicat. Propterea ad omnia se extendit iudicium hominis, non ad aliqua tantum. Quare & appetitus, non est ad appetendum vnum determinatus, sed est liber, & indifferens ad omnia. Appetitus nanque cognitionem sequitur. Electio ergo quæ est actus liberi arbitrij, progreditur quidem ab vna virtute. Neq; enim potest una actio à duabus virtutibus provenire. Attamen non exit ab illa vna, nisi secundum quod habet ordinem ad alteram. Si autem quæris, à qua potentia exit: Dicendum, quod à uoluntate. Quamuis enim Philosophus ille, sub dubio reliquisse uideatur, An sit actus uoluntatis, an rationis: supponatque quod modo quodam est utriusque uirtutis, dicēs ipsam esse appetitus intellectiui, vel intellectus appetiui. Tandem nihil minus concludit, & benè, quod est appetitus præcōsiliati: In eandemque sententiam uenit Paulus, electionem scilicet esse actum uoluntatis præelicitum. Elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in cōspectu eius. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum &c. Constat autem prædestinationem esse actum uoluntatis, ergo & electionem, quæ ad prædestinationem attinet. Voluntas itaque, ut ordinem habet ad hunc actum, qui est eligere, dicitur liberum arbitrium. Et ita cum electio, non sit sine actu intellectus præcedente, ni mirum si liberum arbitrium, dicitur facultas intellectus & uoluntatis. Non quod tertia quædam potestas sit, his addita: non quod sit ex his duabus aggregatum: sed quod ipsa uoluntas hunc actum, qui est eligere, respectu cuius dicitur liberum arbitrium, non habeat nisi in ordine ad intellectum, qui opposita demonstrat ipsi uoluntati. Ad hoc enim significandum, & ratio & uoluntas in obliquis ponuntur, in liberi arbitrij definitione. Ex his soluuntur obiecta.

Difficultates tamen, quàm plurimæ sunt, contra hanc libertatem à coactione, & à necessitate, sed alibi adducuntur & soluentur. Ad difficultatem uero illam de merito. Quod responsio facilior

fit, & declaratio melius intelligatur, dicendum primum, quid est meritum. Vox ista, Mereri, primū ex seruitijs inuenta est, in quibus merces primo nominata apparet. Vnde & serui mercenarij dicuntur, qui quo mercedem mereantur, dominis inferuiunt. A seruitijs autem, ad obsequia, atque ad beneficia, & ad officia extenso nomine trāsata est. Vnde obsequentes, & benefacientes, vel etiam fauentes, de nobis, vel de republica, bene meritos uocamus. Meritum itaque est aliquid, vel acceptatum, vel acceptandum in aliquo, pro quo is qui acceptat, quasi debitum aliquod reddit ei, vel alteri pro quo ille meruit. Licet autem, & respectu boni dicatur, & respectu mali. Nam & bonos seruos, dicimus premiū mereri, malos supplicium. Iuxta illud. Mercedem quam oportuit erroris, in semetipsis recipientes. Propriè tamen dicitur respectu bonorum: demeritum autem respectu malorum. Vnde & quia vere bona, sunt bona æterna, theologi communiter hac uoce meritum, non utuntur, nisi respectu felicitatis æternæ, cum dicunt, homines mereri apud Deum, vel esse in statu merendi: Concurrent autem ad meritum quatuor. Primum. Persona bene merens, vel bene merita. Secundo. Ipsum meritum. Tertio. Merces. Et quarto, is qui mercedem bene merenti reddit, vel alteri pro quo meruit. Est enim meritum alicuius ut merentis, & alicuius ut mercedis, & ad aliquem mercedis redditorem. Frustra nanque operaretur, & laboraret aliquis, pro mercede à nullo habenda. Meriti autem exhibitio, & redditio mercedis, æquiparari debent, ut meritum sit mercedi æquale, & è contra. Quia ergo iustitiæ tantum est, æqualitatem facere, ut ab Et hic scitur: Sequitur quod ad meriti rationem exigitur ratio iusti: Quia autem, quod iustum est, debitum est, ad meriti rationem exigitur, ut merces, quæ reddit, sit debita merito cui reddit. Quare, & qui mercedem reddit, debitor est, ut reddat. Habes ni fallor completam rationem, meriti generalem. Descendendo ergo ad questionem, dico, quod possum⁹ compa-

Rom. 1.

comparare hominem, in gratia bene operantem, ad mercedem æternæ uitæ sibi reddendam, & ad Deum redditorem. Iam enim declaratum est, meritum referri, & ad remunerationem, & ad remuneratorem. Remunerator nanque in casu, Deus est, qui dat uitam æternam. Si ergo ad Deum referatur, dico nullum purum hominem, cum omnibus gratijs, posse mereri à Deo uitam æternam. Immo nec aliquid boni, quantumuis exigui. Nam ratio illa concludit, inter quos non cadit æqualitas, nec iustitia. Quare nec meritum, neq; merces. Vnde inter patrem & filium, quia non cadit ius, non cadit etiam merces, neque meritum, nisi improprie ualde. Secundum hoc scilicet, quod iustum est, si filius digne agit, ut filius, & pater cum illo agat, ut pater, licet hæc est proportio quædam, non æqualitas, ergo nec iustitia propriè, quare non meritum, neque merces. Homo autem in gratia, quid plus est, quæso, quàm filius Dei gloriosi adoptiuus? Igitur non plus iusti sortitur apud Deum, quàm filius aliquis simpliciter apud patrem. Immo longe minus, cadit iustum inter Deum, & Ioannem Baptistam, quàm inter patrem aliquem & filium. Quomodo ergo Ioannes Baptista, potest mereri quibusuis suis operibus apud Deum? Certè non potest. Est ius paternum inter Deum, & nos omnes, cum sumus in gratia. Sicut ergo filius meretur improprie apud patrem, ita nos cum sumus in gratia, apud ad Deum meremur. Quod magis congrui meritum appellate, quàm condigni. Meritum quippe condigni, iustum est simpliciter. Iustitiam autem simpliciter hic non uideo, quantalibet sanctitate, & gratia polleat homo qui meret, sed tantum iustitiam proportionaliter. Quod si Paulus alicubi dicit, Deum qui iustus est iudex, redditurum sibi esse coram iustitiâ, id optimè declaratur ratione iusti paterni, siue etiam dominatiui. Aliam iustitiam inter Deum & hominem, non intelligo. Hæc autem ad proprium meritum, haud quaquam sufficit. Quod si iustes. Iustum est simpliciter, quia promisit bene operantibus æternam uitam, & ita actus nostros,

2. Tim 4.

ad consequendam mercedem illam ordinauit. Est ergo debitor sibi ipsi, & reddens mercedem, suæ satisfacit ordinationi. Id totum admitto, fateor, & approbo. Sed sat mihi est, quod homo, neque ex se, neque ex gratia, quam habet apud Deum, mereri potest. Sed ratio meriti apud Deum tota est, secundum diuinæ ordinationis præsuppositionem. Itaque homo in gratia, non meretur apud Deum, nisi quia Deus ordinauit hominis actus, in gratia existentis, Deum respicere, ut mercedis debitorem. Et propterea iustum est, ut reddat. Sed quid inde? Eo modo dicimus etiam iustum esse, ut aquila rostrum habeat. Ebur Elephas, manus homo. Hæc tamen debita, quæ in rebus naturalibus inueniuntur, sunt debita tantum ex ordinatione sua. Et ita Deus, quasi sibi ipsi debitum soluit, cum quibuslibet dat propria, non autem rebus ipsis. Constat autem, quod eiusdem ad seipsum, non est proprie iustitia: quia iustitia est ad alterum. Ergo pro hoc quod Deus, sibi ipsi debet, & consequenter hac ratione tantum bona opera remunerat, non potest dici ex iustitia proprie id fieri: meritum autem propriam exigit iustitiæ rationem, ut dictum est, ergo nos ad illum collati, nihil omnino meremur. Hinc illud. Quis uestrum habens seruum arantem, aut pascentem, boues, qui regresso de agro dicat illi statim. Transi hinc & recumbe, & non potius para, quod cenem? præcinge te, & ministra mihi donec manducet & bibat: & post hoc, tu māducabis & bibes, nūquid gratias habet seruo illi, quia fecit ei, quæ imperauerat? Non puto. Sic & vos cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt uobis, dicite quia serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Hinc senior ille filius, reprehenditur, quod patri obiecerit. Ecce tot annis serui tibi, & mandatum tuum nunquam præterui. Nam filius, omnia, & seipsum debet patri. Tantum abest, ut quicquam pater filio debeat. Multo minus ergo Deus homini: meritum ergo nullum.

Tu dices. Nonne gratia ipsa meretur? Caue. Hoc est enim, quod decipit. Gratia

Luc. 17.

Luc. 15.

Gratia ipsa non operat, ergo non meretur. Est prima causa meriti, sed non meretur. Patet ergo prima conclusio. Accipe modo secundam. Si autem referatur homo in gratia existens ad mercedem, ad æternam scilicet vitam, sine dubio illam homo uerè, & propriè meretur, bonis operibus in gratia factis, absque omni alia ordinatione diuina. Ecce Paulus. Si filij, & hæredes. Hæreditas profecto est æterna uita: per gratiam autem sumus filij. Arguatur itaque hunc in modum. Filio obedienti, & bene operanti debet pater hæreditas, ipso iure strictè accepto: ita quod non nisi iniuste potest priuari, ergo nobis in gratia existentibus, & bene operantibus, ipso iure stricto, & proprio, uita debetur æterna. Ita quod iniuste subtraheretur merces ista tempore debito ei, qui in gratia perseveranter operatus esset. Et Deus, qui contra ius haud facere potest, sicut nec contra seipsum, non potest hanc subtrahere mercedem. Hinc Paulus dicebat. Non est iniustus Deus, ut obliuiscatur laboris nostri: quasi iniustus esset, si bene operantes non remuneraret. Cum quo tamen stat, quod de potentia absoluta, possit beatos omnes annihilare. Sed id est extra quæstionem præsentem. Tanta est itaque gratiæ dignitas, atque præstantia, quia per illam deificamur, et diuine gratiæ per adoptionem consortes efficiamur, ut de iure, ex misericordia non donetur, sed ex iustitia sempiterna reddatur illa felicitas, his quidem qui bene fuerint operati. Est enim æqualitas inter gratiam & felicitatem, si non in actu, in uirtute: quemadmodum inter semen & arborem. Tota namque arbor est in semine, secundum uirtutem, licet non secundum actum. Ita gloria, quam consequimur, est in uirtute, in gratia, quam habemus quoad peregrinamur à domino. Et propterea Apostolus, eam appellat pignus nostræ hereditatis, in Episto-

la ad Corinthios, posteriore.

Obijciat doctior. Nam Deus præmiat ultra condignum, ergo præmiū est semper maius merito. Non est ergo iustitia stricta, inter gratiam & gloriam, quia non æqualitas. Consequenter actus, qui ex gratia fiunt, non sunt suapte natura, illa gloria digni, sed diuina liberalitas supra meritum remunerans, non adimit uim meritis. Et si enim actui merenti ut duo, stricta iustitia, gloriam reddat ut quatuor, non tollitur quin uerè duos illos gloriæ gradus meruerit. Probat ergo argumentum, quod totum illud premium non meremur, quo à diuina donamur liberalitate. Quod concedo. Sed non probat, quod omnino non sint actiones nostræ, quæ ex gratia prodeunt, æternæ illius felicitatis meritorie. Quanquam si Deum respicias semper est donum, nunquam stipendium, vel merces. In quantum enim redditur à Deo, qui nullatenus debet, meriti rationem excedit. Et propterea semper præcamur. Adueniat regnum tuum, id dono Dei euenturum non nostro merito significantes, & credentes. Ita fit, ut & donum Dei simul, & meritum nostrum agnoscamus. Quo intelligentes donum, non supbiamus, neque nobis illam gloriam arrogemus. Intelligentes uero meritum, non animo concidamus, & in bonis operationibus frigeamus, quasi nihil recepturi. Aspiciamus ergo cum, Mose in remuneratorem, & gaudeamus, atque exultemus, quoniam merces nostra copiosa est in cælis.

Sufficiat hæc autem de Sexto capite. Quod si non me mea fallit opinio, totum potest per paræthesim legi. De moribus enim tantum pertractat, non de dogmatibus. Dogmata tamè profequitur usque ad duodecimum caput, Apostolus noster. Hanc autem nostram intentionem, ex capitis septimi initio, clare uidere liquet.

2. Cor. 1.

Matt. 6.

Matt. 7.

Ioan. 1.

Rom. 3.

Ose 2.

CAPVT SEPTIMUM.

*N*ignoratis fratres. (Sciētibus enim legem loquor,) Quod lex in homine dominatur quanto tempore uiuit?

Quanquam enim concili possit, hoc principium cum parte illa sexti capitis. Non enim sub lege estis: ita ut hic, illud probetur: Melius tamen est, ut cum fine quinti capitis coniungatur, hunc quippe in modum. Quia nanque in capite quinto, concluderat legem subintrasse, ut abundaret delictum: Vbi autem peccatum abundasset, per Iesum Christum diuinas gratias superabundasse: ut quemadmodum per legem peccatum in mortem regnauerat, per Christum gratia regnaret in uitam. Reiecta illa impudètia. Ergo manendum in peccatis, ut gratiæ abundant? Et probato quod nequaquam peccandum est, postquam sumus in Dei gratiam recepti: Quæ omnia digrediendo uisus est dixisse Apostolus, & extra principalem eius intentionem. Nunc ad illud reuertitur, ostendens quod Christi gratia, uti nos à peccati regno liberauit, ita liberauit à Mose lege, quæ peccata, nescio quonam modo fouerat & auxerat. Per legem inquebat abundauit peccatum, peccato abundante uenit Christus, & abstulit peccata mundi. Addit modo. Abstulit etiam legem, cuius occasione peccata regnabant. Usque ad Christum uixit lex: Obnoxij ergo erant Iudæi, omni illo tempore legi, & quæ à legis orbita recedebant, maledicebantur, quanquam & in Christum uenturum crederent. At nunc mortua est lex penitus, non amplius Mosen sponsum habet Iudæorum sinagoga. Unus est sponsus omnium animarum, Christus Iesus, qui iuxta Oseam nos anulo fidei desponsauit. Cur ergo adhuc Iudæi contenditis? Vos conuenio, vos

obtestor, inquit Paulus. Cur inquam pugnaciter, & pertinaciter esse Gentibus etiam legalia seruanda asseueratis? Absoluti unde quaque sumus, à legis obseruatione, non minus, quam mulier à uinculo maritali, si uir eius naturæ cesserit. Nolite itaque gentes, quod legem non seruent, detrectare. Exemit enim & Iudæos Christus, à seruitute legis. Tantum abest, ut Ethnici illius uinculis sint alligati. Confide iudæe, nequaquam adulter uocaberis, si Mose relicto, Christo adhercas. Mortuus enim est Moses. Scriptum est autem, Mortuo Mose, qui non obediit Iesu, morte moriatur. Profanum est morticinum tangere. In uindictate uiuere uitam, & non derelinquere semen in Israel. Quis non horret? Postquam ergo mortuo Mose, fructum nullum afferre potes ex illo, cum & ipso uiuente fructificares morti, non uitæ, peccato non iustitiæ: Quid est quod non unum Christum amplecteris, sed sub Mose adhuc uiuere mauis? Euangelium enim cum lege iungis, quæ tanta contrarietate inuicem pugnant, ut plus pugnare non possint. Lex namque auget peccatum, gratia tollit: Lex, terrorè incutit, gratia instillat amorem: lex est Iudæorum tantum, gratia omnium Gentium simul: lex est pedagogus, Gratia, pedagogiæ finis. Lex mortem minatur, gratia uitam promittit. Lex antiquatur & senescit, Gratia semper floret. Lex ordinata est ab angelis, gratiam largitur dominus. Lex per Mosén, data est, gratia per Iesum Christum facta est. Lex in tabulis est scripta lapideis, Gratia diffusa in cordibus. Lex iram operatur, gratia pacem: Lex propter transgressionem posita est, gratia, propter iustificationem. Lex latenter intrauit, gratia palam mundo illuxit. Lex nunquam culpam uacauit, gratia legem consummauit.

Lex

Ios. 1.

Leuit. 1. 2.
Ezech. 5. 4

Gal. 3.

Ioan. 1.

Exo. 3. 2

Rom. 4.

Gal. 3.

Lex erat umbra, Gratia ueritas est. Si ergo aduenit gratia, nonne mortua lex est? Non itaque ullo amplius pacto uobis lex dominetur. Christus enim factus est pro nobis maledictum, ut alibi dicit Apostolus, ut nos de maledicto legis redimeret. Quomodo enim de eo dicitur. Eum qui non nouerat peccatum, peccatum fecit, ut nos a peccato redimeret. Factus est namque sacrificium, pro peccato nostro abolendo: optimè in hirco illo emissario figuratus, qui peccata populi extra ciuitatem deferrebat. Vnde et illud est, quod huic alludit. Iesus, ut per suum sanguinem sanctificaret populum, extra portam passus est. Exeamus ergo ad eum extra castra, improprium eius portantes. Ita maledictionem legis, illam inquam maledictionem, quæ scribitur in lege. Maledictus omnis, qui pendit in ligno, substituit Christus Iesus, ut nos de omni maledictione legis liberaret, & culpæ & pænæ. Cur ergo conuertimini adhuc ad elementa legis mortuæ? Agnoscite. Agnoscite legem cessasse. Cur putatis ad magnam illam Christi gloriam, Moysen ab inferis uenisse, nisi ut iura omnia, quæ olim habuerat, tunc sponte Christo cederet. Sinagogamque quæ uox rem bis mille anni sibi deuinxerat, illi commendaret, quo ex illa iuscitaret semen fratris ipsius, scilicet iam uita functi? Quo ad uixit Moyses, sinagoga ab eo diuortium facere nequaquam potuit, ut alteri copularetur. Sed iam eo mortuo, quo colore fingi potest, ut non sit copulanda Christo, qui semper uiuit? Hæc omnia molitur Apostolus. Et ideo dicit. *Lex dominatur in homine, quandiu tempore uiuit.* Quandiu scilicet lex ipsa uiuit: non ultra, nec citra, omni tempore quo durat dominatur, cum cessat, non dominatur. Id proprium est omni legi, ut cum est abrogata, vel noua lege, vel consuetudine, quæ uim legis habeat, nequaquam amplius dominetur. *Scientibus legem loquor.* Romanis enim loquor, qui leges tradiderunt uniuerso orbi. Dicite uos Romani. Curiatæ Romuli: Nume Pompilij leges, dñantur ne amplius in urbe Roma? Nequaquam. Quoniam mortuæ sunt, nouis superue-

nientibus. Ecce. Ecce ergo. *Lex in homine dominatur, quandiu tempore uiuit.* Greci, vos compello. Num Athenis uigent Solonis leges? Minime. Quia abrogatæ sunt. *Lex ergo in homine dominatur, quandiu tempore uiuit.* Non Barbaros alloquor, qui sine legibus uiuunt. Vos omnes Iudæi, Grecique, & Latini, qui Romæ degitis. Romæ inquam, quæ non urbs, sed orbis est: ubi uigent leges omnes. Scitis si mentior. Cum ergo lex Moysi, gratia adueniente abrogata sit, iam non potest uobis dominari, nisi uos ultro illi iterum in mancipia deditis. Nemo autem miretur, si tam uehementis est Paulus in hoc legis destruedæ negotio. Nam tota discordiæ Gentium, & Iudeorum occasio in urbe Roma, & in omni Ecclesia, erat superbia Iudeorum ex lege.

Hic tamen est difficultas. Nam in libro Baruch dicitur. Hic est liber mandatorum Dei, & lex quæ est in æternum. In Genesi etiam, loquens de circumcisione, Deus inquit. Erit pactum meum, in carne uestra, in sædus æternum. In Esaia etiam legimus, dixisse Deum. Montes commouebuntur, & contremiscet, misericordia autem mea non recedet à me, & fedus pacis meæ non mouebitur. Quomodo ergo dicit Paulus. *Lex dominatur quandiu uiuit?* Semper uiuit, ergo semper dominatur. Eam enim semp uicturam dicit Deus, & in æternum duraturam. Vidit omnino obiectionem hanc Apostolus, & ni fallor et ob id parenthesis illam addidit. (*Scientibus enim legem loquor.*) Hi quippe qui corticem tantum legunt, certe capere nequaquam possunt, diuinam legem temporariam non perpetuam esse, ut Iudæi recitiores, qui usque in hodiernum diem, uelamen habent positum super cor eorum. Verum qui profunda scrutantur, id palam colligunt etiam ex sacris literis, ipsius diuinæ legis. Namque in Hieremia legimus. Feriam domui Israel, & domui Iuda fedus nouum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus antiquis. In Ecclesiaste. Non erit memoria priorum. In Esaia. Ne memineritis priorum, & antiqua ne curetis. Ecce ego facio omnia noua. In Leuitico. Nouis superuenientibus, uetera proijcietis. Est etiam

etiã famosum magni Prophetae Heliae dictum. Bis mille inane, Bis mille lex, Bis mille Messias. Propter quæ, plurimi Iudeorum Rabbinum, & ueteres, & doctissimi, pro explorato habuerunt, in Messia aduentu, cessaturam esse legem. Rabbi Chezchigà, super uerbo illo in Ecclesiaste. Vide bonum, & ecce etiã ipsum uanitas, inquit, Bonum legis, uanitas est. Quomodo autem ait. Vana est lex Dei? Vana est, si compareretur ad legem uenturi seculi Messia: ut habetur in Midras coheleth, idest in expositione ecclesiasticis. Rabbi etiam Iehosua ben leui, idest filius leui, interpretans illud Deuteronomij uerbum. Serua præceptum, decreta, atque iudicia, quæ ego præcipio tibi hodie, ut facias, magna subtilitate, & alto ingenio, inquit. Rectè dicit. Præcipio tibi hodie, ut hodie facias, non ut facias cras, idest antequam Messias ueniat, & non postquam uenerit. Est Rabi se lo mo, Rabbi Benzumà. Et alij. Sed hi satis sunt. Neque enim euangelica lampas, Iudeorum tenebrosis facibus eger. Solutio autem difficultatis facilis est. Scire enim debes, quod ubique nos habemus his in locis adductis, æternum, textus hæbreus habet Holam, quod apud hæbreos idem significat, quod apud Latinos perpetuum. Perpetuum uero proprie apud Latinos: id est, quod continuu: illud scilicet quod continuatè pro aliquo seculo, sine interruptione durat. Iuxta illud. Ad mea perpetuum, deducite tempora carmen. Hinc orationem perpetuam dicimus, quæ continua, & absque interruptione est. Hinc perpetuus administrator: perpetuus Cõsul, perpetuus Censor, perpetuus Imperator dicitur, qui semper dum uixit Censor fuit, vel Consul, aut Imperator, uel administrator. Quo tamen uicta functo, suffectus est alius. Hoc itaque modo concedendum est, circumcisionem, sabbatum, & totam legem datam esse in fedus Holæ. hoc est ut perpetuo seruari, & continuè quo ad seruanda, esset, sine interruptione. Et ad hoc alludit Paulus hic ni fallor, cum dicit. Legè tanto tempore *Dominari*, semper scilicet, non aliqua interruptione facta.

Quanto uiuit. Quod si hæc expositio tibi durior uideatur, meminisse te oportet, quod in libro Regum legimus, dixisse matrè Samuelis de eo. Et adducam eum, & apparebit in conspectu Dei, & morabitur tibi in æternum. In Deuteronomio, Accipies subulam, & dabis eam in aurem eius, & erit tibi seruus in æternum. In Psalmo. In æternum non obliuiscar mandata tua. Num ergo hæc uox in æternum, æternitatem significat? Minime quidem. Ut enim alia ommittam. Seruus, quinquagesimo anno lubilei, semper liberabatur à seruitute: qui tamen dicitur esse seruus in æternum. Significat ergo seculum, uel aliquod tempus determinatum, hæc uox Holam, pro qua, semper uertunt nostrates in æternum, nescio qua ratione: fortasse autem nominum angustiosissima caritate. Vnde hæbreæ lingua, cum uult ueram exprimere sempiternitatem, non utitur hac uoce Holam, sed istis alijs uocibus. Sela, nezzah, Vahed. Vnde illud est in Esaia. Velò lanezzah. Echzoph. Et non in sempiternum irascar. Et illud Dauidis. Le bone ne ha holam sela. Rectificabit, uel ordinabit eam usque in seculum semper. Illud quoque Exodi, Adonai iimloch Leholam Vahed. Hoc est. Deus regnabit in secula semp. uel in æternum. Si autem omnia illa loca legantur, in quibus dicitur, quod lex, uel circumcisio, uel alia mysteria legis sint æterna, nullibi legimus nezzah, neque Sela, neque Vahed, semper autem Holam. Patet ergo, quàm friuolum sit locis istis, pro miseris iudeis defendendis, inniti uelle. Sed nonne etiam defendi posset, omnes ceremonias legis illius æternas esse? Optime. Quandoquidem Paulus dixit supra. Legem statuimus, non destruiamus. Æterna enim sunt omnia, quæ ad legem spectant: non in signis illis, sed in his, quæ signis respondent: in ueritate scilicet, non in figura. Vnde sacramenta nouæ legis, in æternum durabunt, usque ad consummationem seculi, uidelicet. Et ipsa tota lex. Iuxta illud. Post hæc tempus amplius non erit. Et illud. Fædus perpetuum feriam eis.

Cum

Cum enim hæc Christi Iesu lex, sit perfectissima, in ipsa supremam manum imposuit Deus, nec aliquid amplius habet, cui hanc uice materiæ, vel imperfectioris formæ subternere possit. Manet ergo lex illa in radice: in stipite autem, & in ramis renouata est, ut sit uerum illud. Vetera transferunt, facta sunt omnia noua. Omnia enim in figura contingebant illis. Vnde & dicitur. Vmbram habens lex futurorum bonorum. Illis ergo presentibus, umbra cessare debuit. Mutata sunt itaque sacrificia. Non enim per sanguinem hircorum, aut uitulorum, sed per proprium sanguinem, introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Mutatum est sacerdotium. Habemus enim pontificem magnum, non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech. Mutatum est Pascha. Pascha nostrum immolatus est Christus. Mutata sunt Neomeniæ, ciborum, delictus, diesque sabbathi. Nemo uos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbathorum. Mutatus est locus adorandi Deum. Venit hora & nunc est, quando neque in monte hoc, neque in hierosolymis adorabitis patrem. Mutatum est testamentum. Noui testamenti mediator est. Nam si prius culpa uacasset, non utique secundi locus inquireretur. Mutata est totalis lex. Translato sacerdotio, necesse est ut legis translatio fiat, quæ tamē suo tempore semper durauit. Patet itaque propositio illa Pauli. *Lex in homine dominatur, quanto tempore ipsa uiuit.* Declarat autem illam Apostolus, & probat exemplo, à lege matrimonij. Et est locus rethoricus. Rethorum enim est exemplis uti. *Quæ enim sub uiro est mulier, uiuente uiro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit uir, soluta est à lege uiri. Sane ergo uiuente uiro, censetur adultera, si fuerit, cum alio uiro. Si uero mortuus fuerit uir, liberata est à lege, ut ipsa non sit adultera si iungatur alteri uiro.*

Nemo autem miretur: cur hoc exemplum adduxerit Apostolus, cum innumera suppeteret. Matrimonium enim, & si in remedium concupiscentiæ institutum sit Paulo dicente. Propter for-

nicationem autem, unusquisque suam uxorem habeat: etiã iterum. Qui non potest continere, nubat in domino. Melius est enim nubere, quam uri. Prima tamen necessitas, & prima ratio restitue di coniugij, fuit prois multiplicatio ad hominum speciem, longè latèque propagandam. Hinc legimus, antequam peccasset Adam, cuius peccato deinde surrexit concupiscentiæ fomes, institutum est matrimonium, datamque illi mulierem in adiutorium generationis. Dixit enim Deus. Non est bonum hominem esse solum, faciamus adiutorium simile sibi: Vnde & inquit Moses. Masculum & feminam creauit eos, benedixitque eis, & dixit. Crescite & multiplicamini, & replete terram. Quis autem nesciat, & legem & Euangelium data esse hominibus, ut Deo spiritalis filios, bona scilicet opera tãquã fetus pulchros, & formosos ederent & parerent? Neque enim sine lege, suo illo tempore iudæi, neque nunc sine euangelio potest quisquam, aliquid boni concipere, vel generare. Omnis nanque nostra fecunditas aliunde uenit, à Deo scilicet, qui tunc per legem, nunc per euangelium spiritali coniugio nobis omnibus uoluit copulari. Ni mirum igitur, si matrimonium carnale adducit in medium, ut ad spirituale istud translatio fiat. Omnes enim transferentes, secundum aliquam similitudinem, transferunt. Lex itaque & euangelium, ipsum gerunt sponsi: nos uxoris. Audite modo Apostolum de matrimonio differentem, & inde magno ingenio ratiocinantem. Vxor quoad sponsum uixerit, lege coniugali aded est illi alligata, ut nequaquam citra adulterij crimen, & notam, alteri uiro herere possit. Cum primum is moritur, potest alterum sponsum accipere, citra culpam quem magis uoluerit. Ita habetur ad Corinthios. Mulier alligata est legi, quæ to tempore uir eius uiuit. Quod si dormierit uir eius. (estque dormitio pro morte, iuxta illud. Nolumus uos ignorare de dormientibus. Et illud. Sanctam dormitionem acceperunt) liberata est à lege, cui autem uult, nubat tantum in domino. Nunc mortua est lex, cui tanquam

quam primo sponso sinagoga desponsata fuerat. Soluti ergo estis à lege, itaque sponsum queratis Christum Iesum: Ipse enim tanquam sponsum processit de thalamo suo. Infamia est apud Gentes, si mulier infra annum secundo nubat. Sequi enim oportet luctus annu mortem uiri. Vos æque infamia manet, culpa atque pœna, nisi citissime post legis mortem, Christo non hæreatis. Nō potuit coniunx ille, prolem aliquã derelinquere: sterilis admodum erat Moses, necesse ergo est, ut ex hoc sponso fecunditatem obtineatis. Hic profecto ille est, quem ardentissimo desiderio desiderabat ipse dicens. Obsecro domine, mitte quem missurus es, ut suscitaret semen eius. Intelligis rationis scopum? Hoc certe molitur Apostolus, & hoc dicere uoluit, ut ex suo patet exemplo. Nunc mortua est lex. Liberi ergo estis prorsus, ut citra culpam euangelio adherere possitis. Non ita tamen dixit, ne iudæi exacerbarentur, legem mortuam audientes. Sed dixit. *Itaque fratres mei, & uos mortificati estis legi, per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificetis Deo.*

Vides quemodo magna astutia exemplum inuentum: Ne indignentur, appellat eos hac astutia etiam fratres, ut dulcissimo fratris nomine audito, conquiescant. Ni mirum certè, si illi Pauli nomine dicebant. Cum essem astutus, do lo uos capi. Exemplum fuit, quod uiro mortuo, liberatur mulier à lege, & dominio uiri. Declaratio autem & applicatio est, quod nos qui in ordine uxoris locabamur, mortui sumus legi: Nō autem quod mortua sit lex, quam in uiri ordine locauimus, sed omnino respiciat hoc intendit. Nam mulier uiro nō moritur, nisi uir moriatur. Eo enim uiuente, & ipsa uiuit illi semper, & sub eius potestate, ut dictum est. Nos ergo nulla ratione mortui essemus legi, nisi lex mortua esset. Sententiam igitur exempli seruat Apostolus, sed linguam corrigat, ne Iudæi offendantur, vel scandalizentur. Quis enim nesciat & utile, & necessarium esse, ut multæ ueritates, interdum & differantur, & taceantur, ubi scandalum imminet pusillorum, ne

scilicet eos, qui non capiunt, peiores faciamus, dum volumus eos, qui intelligunt facere doctiores? Melius enim est, ut illi peiores non fiant, quam ut hi doctiores euadant. Hinc illud Christi. Adhuc multo habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo. Et illud Pauli. Non potui uobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tanquã paruulis in Christo, lac potum dedi uobis, non escam. Nondum enim poteratis. Sed nec, adhuc potestis. Quæ ex malitia proficiscuntur scandala, negligi dicuntur prorsus ab omnibus, qualia erant pharisæorum. De quibus illud. Sinite illos. Cæci enim sunt, & duces cæcorum. Verum quæ ex infirmitate, aut ex ignorantia, contemnere nemo debet, minimè autem hi, qui docent. Gratia enim illis data est in ædificationem, nō in destructionem. Hinc Paulus noster, præconium omnium, ne Petro quidem excepto, prudentissimus. Galatis qui ex malitia delinquere uidebantur: recepto enim euangelio, à pseudo Apostolis seducti, desciscere incipiebant, aperitius loquitur, acrius eos exaggerat, ueritatem uehementius reserat, nec eorum offendicula timet. O infensati Galatæ: quis uos fascinauit non obedire ueritati? Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Misit Deus filium suum factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. Si quæ destruxi, iterum reedifico, præuaticatorem me constituo, restiti Petro in faciem, & dixi ei coram omnibus, Cur Gentes cogis iudaizare? Cur dies obseruatis, tempora, menses, & annos? Timeo ne sine causa in uobis laborauerim. Cum uenit fides, iam nō sumus sub pedagogo. Ergo inimicus factus sum uobis, uobis uera dicens? Stante, & nolite iterum iugo seruitutis cōtineri. Vellem apud uos esse modo, & mutare uocem meam, quoniam confundor in uobis, qui sub lege uultis esse. O magnam Pauli uehementiam. Cū Romanis autem, alia incedit uia. Et si idem sit, huius & illius epistolæ negotium. Mitius enim & lenius eos alloquitur, cedens infirmitati, parcens pudori, timens saluti, periculo consulens. Illi enim in Christi fide prouecti erant. Roma

Psal. 18.

Exo. 4.

1. Cor. 11

1. Cor. 9.

1. Thes. 4. A. 8.

1. Mac. 12.

Ioan. 16.

1. Cor. 3.

Matt. 15.

2. Cor. 10.

Gal. 3.

Ibidem.

Gal. 4.

Roma nuper conuersa fuerat. Pleraque ergo tacere oportuit, in hac epistola, adolescentibus in fide scribentem, quæ si alibi tacuisset, quod is de Petro olim dixerat, in eum nos dicere potuiffemus: quod scilicet uerè repræhensibilis erat. Si enim de ueritate scandalum ex malitia sumitur, uilius scandalum nasci permittitur, quàm ueritas taceatur. Nemo tamen Apostoli exemplo hinc argumentum sumat, ut ueritates illas, quarum cognitio ad salutem necessaria est, propter pusillos tacendas esse prorsus existimet. Quid enim in doctrina sana grandius, mirabilius, difficilius, periculosius inueniri potest uoce ista. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud Deum. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis? Verè filij tonitruum est uox ista. Si enim altius intonuisset, totus mundus capere non potuisset. Quis autem Christianus id tacere potest? Num paruulis tacendum est hoc mysterium, ne offendantur? An potius omnibus id declarandum, modo quodam dicendi, ut lac sit paruulis, & esca grandibus? Neque enim minus timendum est, sed multo magis ne tacentibus nobis necessaria, qui ueritatem capere potest, falsitate capiatur, quàm sit dubitandum ne nobis loquentibus, qui ueritatem capere non potest, offendatur. Hoc itaque modo cum Romanis procedit Apostolus. Re ipsa dicit, Mortuam esse legem. Id enim egregiè intelligunt docti ex exèplo, uerbis tamè parci, quòd qui pusilli sunt, non offendantur. Id tacere prorsus non licebat. Est enim necessaria huius ueritatis notitia, euangelium legem abrogasse. At id apertis uerbis enūciare, minimè expediebat. Paulus itaque, qui optimè nouit, quæ liceant, quæ expediant, ueritate nullatenus læsa, offendicula deuittauit. Attende autem, quod non dicit et nos legi mortuos esse, sed mortificatos. Plus nanque est mortuum esse, quàm mortificatum. Hinc ergo legem, non prorsus emortuam esse, sed mortificatam tantum intelligendum est. Moralia enim quæ Decalogo continentur, nequaquam aboleuit euangelium. Sed cæremonias

tantum, & iudicia. Si ergo hæc seorsum accipias, mortua penitus sunt. At si tota legem, mortificata est, non mortua. Soluta ergo es & tu Roma à lege, inquit Paulus, sicut & ego tanquam à primo uiro, ut iam modo sis sponsa alterius sponsi. Christi uidelicet, non Moseos. *Vt fructificetis Deo.* Estque illud ut cōsequutionis, & etiam intentionis. Nisi enim mulier uiro copuletur, filium natura gignere nequaquam potest, uel enim mater tantum ministrat, uel si agit, exiguum quid est sua actio actioni maris collata. Ita vos, nisi spiritali coniugio Christo Iesu adhareatis, fructum boni operis, Deo patri asferre non poteritis. Quis enim nesciat mulierem membrum uiri esse, iuxta illud Adam. Hoc os de ossibus meis, & caro de carne mea. Nos item Christi membra sumus. Caput enim mulieris uir, uiri autem Christus. Membrum si à capite præscindatur, emoritur. Vos itaque nisi Christo adhareatis, quomodo fructum poteritis asferre? Hinc illud. Sicut palme non potest asferre fructum à semetipso: Ita & uos nisi in me manseritis. Et si enim homo agat, nec tantum patiat in bonis operibus, nõ agit tamen, nisi primum actus. Unde merito agi potius dicitur, quàm agere, iuxta illud. Qui spiritu Dei agunt, hi filij Dei sunt. Nota autem uerbum illud. *Vt fructificetis Deo.* Indicat enim nos cum bene operamur, hunc scopum spectare debere, ut Deus glorificetur magis, quàm ut nos æternam uitam mereamur. Qui enim secus facit, quærit sibi nõ Deo fructificare. Mulier alligata, non fructificat sibi, sed marito. Præsertim namque appellatione, appellantur filij, non autem matris. Ita ergo & nos, omnia opera nostra facere debemus, ut glorificetur pater noster, qui in cælis est. Hoc autem maximè præstat Christi Iesu doctrina, quæ omnia in æterni patris gloriam refert. Christo igitur adhareamus omnes, non item legi. Sed cur additum est uerbum illud, de Christo. *Qui ex mortuis resurrexit?* Istud autem, exemplum iam dictum destruere uidetur. Nam mulier moriente uiro, adeo à lege eius soluta est, ut si is et surrexerit, illum in maritum habere nõ teneatur, neque etiam denuo acciperet.

Cur

Cur ergo dicit Apostolus. Mortua lege nobis esse Christo adharendum, qui ex mortuis resurrexit? Hoc omnino tacendum erat. Nam sequitur, quod & Christus mortuus est, si resurrexit. Resurrectio enim est eius, quod cecidit iterata in esse resurrectio. Si autem & ipse mortuus est, ergo & à lege, & à Christo soluti sumus, ut nec Mose, neque Euangelio adharetere teneamur. Verum nihil temere dicit Apostolus. Indicauit uerbo illo, non cõsummatum esse inter Christum & nos magnum hoc spiritalis matrimonij sacramentum, nisi cum magno illo triumpho, uictor mortis & inferni surrexit Christus. Iesus, anima è limbo, corpore è sepulchro, tunc enim naturam nostram tanquam sponsam charissimam, dotibus illis insigniuit, diuitemque & gloriosam effecit. Ut intelligas, cum alij sponsi, à sponsa dotem accipiant. Contra, Christum nobis dotem atque supra dotem, donaria innumera resurgendo, largitum esse. O sponsum magni ficum. Indicauit & aliud. Quam sit uehementer optandum, huic sponso adhærere, nempe quia ad eum potens est, ut à mortuis seipsum excitaret ad uitam. Moses mortuus est, sed non adhuc resurrexit. Quod enim dicitur Mosen, in monte Tabor Christo affuisse, animam eius intelligendum est, corpus quoddam peregrinum assumpsisse, quod, ut organum moueret, non quod animaret: ut propriam materiam perfectione uitæ donandam. At Christum tertia die magna potentia resurrexit. Num itaque mortuo, illi sponso inhiandum est adhuc, expectandumque, ut in nouissimo resurgat die, an non potius sponso huic præpotenti Christo, cui & mors ipsa inuicta cedit, adharendum toto corde? Si enim seipsum potuit à mortuis suscitare, & uos poterit à mortuis ad uitam pristinam reuocare. Nemo profecto olim, seipsum ab inferis excitauit, cum tamen plerique aliorum animam in corpora restituerint. Consequens ergo est. Si sponsus iste uirtute sua resurrexit, ut sponfam suam magis à mortuis summa faciliat e, tanquam è somno excitare possit. Cur ergo non sumus huius sponsi secundi? Addere potes noua calcaria, ex uerbo illo à mortuis resurrexit.

Bit. ad Rom.

Cur enim mortuus est? cur etiam resurrexit? Nonne propter nos hæc omnia mysteria patrata sunt? Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram: Cur ergo huius sponsi amore, non languemus omnes? Candidus enim est, & rubicundus. Candidus est cum resurrexit: rubicundus cum patitur: electus ex milibus, in quo pater æternus sibi complacuit. Huius, huius ergo sumus omnes. Empti enim sumus ab eo: nostri ergo non sumus, sed sui. De necessitate itaque, cur non uirtutem facimus? Viuente uiro, mulier est legi alligata. Sponsus iste semper uiuit. Iam enim non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Illi ergo semper adhærendum est. Dicit autem Mosen, uel legem mortuam esse, *Per corpus Christi.* Quid sibi uult hic loquendi modus? Ni fallor est constructio intrasitiua: per corpus Christi, id est per corpus, quod Christus est. Umbra enim est lex, inquit Paulus. Umbra autem ad corpus refertur. Lex autem ad Christum tendit. Finis enim legis Christus: Christus igitur est corpus: quo adueniente, legis umbra cessauit. Dices fortasse. Umbra sequitur corpus, non præcedit. Responso autem est, quod & Christus legem præcedit. Nam dicitur, Occisum esse Christum ab origine mundi. Tunc autem non erat lex. Potest tamen & aliter exponi, ut intelligatur per corpus Christi legem cessasse: id est per carnem Christi, per mortem eius. Mortem enim, carnem appellat Paulus. In diebus carnis suæ: Et est loquendi modus, quo prouerbialiter, cum aliqui occiduntur dicere solemus. Fiunt carnes in foro. Sequitur. *Cum enim essemus in carne.* Sed antequam ulterius progrediamur. Dicendum est aliquid super illa Matrimonij lege, quæ adduxit Apostolus. *Quæ sub uiro est mulier.* Non quia aliqua mulier sit, quæ de iure esse non debeat sub uiri potestate. Hac enim maledictione multatus est, ois sexus femineus: postquam prima illa mulier, tantorum cæ malorum exitit, lachrimasque & funera terris intulit, ut. *Sub uiri domino essent,* iuxta illud. Sub uiri potestate eris.

Æ

Futura

Futura enim alioquin erant mulieres, virorum sociæ, non ancillæ. Sed hoc modo loquitur, quia plurimæ sunt mulieres, de facto nulli subditæ uiro. Hinc uis uenit, ut coniugatas sub viri potestate esse dicamus, solutas uero liberatas. Cōiugata itaque mulier, quæ propriè mulier dicitur. *Alligata est lege*, uiuente uiro. Bene alligata, nō ligata tantum. Duobus enim uinculis ligata est. Primum, quia uiro debitum reddere tenetur. Secundum, quia alteri se copulare nequaquā potest. Sed à uiro repudiata mulier, non ne potest secundum Mosi legem, alteri nubere? Vtiq; uideatur quod possit. Cur ergo Paulus dicit, eam uiuente uiro alligatam esse? Potest dici Primo, quod non est uir amplius, qui repudiavit. Vir enim propriè maritum significat, iuxta illud. Vade uoca uirum tuum. Non habeo uirum. Quinque uiros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus uir. Secundo dici potest. Quod iam non uiuit, qui repudiavit, uiuit quidem uita naturali, sed non uita ciuili, uel legali. Sicut enim non dicitur uiuere mundo, qui religionem ingrediuntur. Hinc nanq; religiofos omnes, dicimus mundo mortuos. Ita qui repudiavit, non uiuit amplius matrimonio, uel matrimoniali legi: Perinde igitur agendum, ac si naturæ cessisset. Sed tandē dicendum. Tacite uoluisse Paulum, hoc loquendi modo, illum infamem repudij libellum abrogare, iuxta Christi Iesu doctrinam in Euangelio. Ab initio enim instituti coniugij, non fuit sic, ut uxorem repudiare liceret. Siquidem primus hominum parens, ab extatico illo excitatus sopore, tanquam Deo plenus, in hæc uerba prorupit. Relinquet uxori suæ, & erunt duo in carne una. Quos ergo Deus cōiunxit, homo non separet. Verum Moses ad cordis Iudeorum duritiam, quā minus malum erat uxorem in gratam dimittere, quā occidere, quo illud uitaretur, ratus populum illum, cui dicebat dñs, neruus ferreus, ceruix sua domari non posse, ut patienter iniquā mulierem ferret, repudium permisit. Quod si dicas. Libellū repudij pcepit, nō permisit. Fatebor. At repudiū

nō pcepit. Vide tu hic magnā Moseos artem. Qui dimittere (inquit) uoluerit uxore, scribat, & det ei libellū repudij. Cur hoc? nisi ut iracundiam temerariā uxorem ei sciendi, scribendi libelli cogitatio temperaret. Dimittendi. n. que siuit moram, ut quantum poterat, duris illis hoibus significaret, sibi repudium maximè displicere. Sicut ergo Mosi placuerit magis, qui ad usuram, nec ceteris, nec Iudeis mutuabant, quā hi qui cæteris, cum tamen legatur in libris eius. Nō saneraberis fratri tuo, sed alieno. Ita dubio procul, longe magis intèrioni eius satisfaciebant, qui indiuiduā uitæ consuetudinem, cū uxoribus pro fide sacri coniugij, retinebant. Omnes iniurias forti animo sustinentes, quā qui secus: licet in lege scribatur posse uxore, quā quis odio habuerit, repudiari. Hoc ergo innuens Apostolus ni fallor, dicit absolute. *Mulier uiuenti uiro alligata est lege*. ut sit adultera nubens alteri, etiam si sit repudiata. Indiuisibile est. n. matrimonium ex ordinatione diuina, & ex sua rōne propria. Secundum oēm uitā alterius coniugum, nisi tñ mutuo consensu Deo optimo maximo emancipari uelint coniuges, uel alter tantum concubitum. Quid est enim matrimoniū, nisi coniunctio maris & femina, inter legitimas personas, indiuiduam uitæ consuetudinem, id est indiuiduam retinens? Nunquid aut uir ita alligatus est lege uiuenti uxori, sicut uxor uiro: ut scilicet uir alteri mulieri adherere haudquaquā possit, sicut neq; mulier alteri uiro? Diu Ambrosius dicit, quod non. Licet (inquit) uiro aliam ducere. Inferior enim hac lege non omnino utitur qua superior. Mulier autem inferior est uiro. Christus quoque in Euangelio Matthei, huic ad stipulari uidetur. Qui dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliā duxerit, mechatur. Innuat ergo, quod propter fornicationem uxoris, potest uir aliam uxorem ducere. Paulus similiter, si huius opinionis non esset, quemadmodum dicit, quod mulier uiuenti uiro alligata est: idem de uiro diceret. Neque enim hoc tacendum erat, tanti momenti uerbum: non dicit autem, itaque indicat hoc ipso silentio, quod

quod sit impar uiri ratio, & mulieris, quoad istud uinculum. Verum his non obstantibus, Scitote uos æquam esse, utriusque conditionem de iure naturæ, ne dicam tantum de iure diuino. Vidimus enim bruta, aues, & feras, tempore æducandæ prolis, ubi femina non sufficit, marem illi perpetuo adherere, & è contra. Accidit nanque quod cito recedat alter ab altero: quia modici temporis intercapedine, uolucrum filij, & omnium brutorum uictum sibi procurare possunt. Quoad enim indigent filij utroque parente, non separantur. Iunge tu huic naturæ ordini, prolis æducationem ad cultum diuinum multiplicandum, matrimonij finem esse, non generationem tantum. Adde magna & longa tempora, quibus ad filios educandos egemus. Dimidiā enim ætatis suæ partem communiter attingunt parentes ad minus, antequā primus eorum filius sibi sufficiat. Quis enim sibi ante decimum octauum annum sufficit? Quis item ante decimū septimum uxorem ducit? Trigesimum ergo quintum annum regulariter agunt parentes, uel circa, antequam primum filium emancipare possint. Considera, quod & eò tempore, quo primus educatur, nascuntur & alij, uel saltem nasci possunt. (Accidentia enim ea, quæ regularia sunt tollere nequaquam dicuntur, illi uero educatione & tempore, eadem egent mensura. Ex his omnibus, inuincibili ratione concluditur, ut in humana natura indissolubile prorsus sit utrinque sacrum coniugium. Quod dicitur uirum esse muliere superiorē: pluraque ob id ei licere, quæ mulier non liceat. Scio p̄sicos patres uestros Romanos, admodum mouisse, ut & ipsi cum iudeis hac libertate repudiandi uxores, aliasque ducendi gaudere uellent, At parcat mihi Roma, nullius est momenti. In coniugio em sunt pares, uir & mulier: immo non pares, sed vnum. Erunt (inquit) duo in carne una. Diuus uero Ambrosius, nequaquā illud dixit, quod legitur in libris eius, sed impostores, atq; falsarij ad eius iniuriā id addiderunt, mero aconita miscetes. O quot addere, quot itē tollere conati

sunt hæretici, corruptores animarū, et ex sacris literis, quibus addat Deus plagas, diminuatq; (nisi rescipiscant) partem de libro uitæ. Verbum illud Christi, detruncatum est hæbraica consuetudine, ex eoque propositiones duæ sunt construendæ. Prima. Quicumq; dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, quoad thorum scilicet, & habitationem, peccat: & contra ius matrimonij agit. Secunda. Qui aliam duxerit, etiam propter mulieris fornicationem, mechatur, & adulterat. Concedimus ergo, non tantum permittimus licere uiro, propter uxoris fornicationem, illā dimittere, ne mulieris adulterio fauere uideatur. Immo id concedit dñs, non concedo ego. Sed aliam uxorem ducere, nulla rōne licet. Huius expositionis dat uobis radicem Christus, suo loquendi modo. Non enim dicit. Qui dimiserit uxorem, & aliam duxerit, nisi ob causam fornicationis, mechatur. Sed inter dimittere, & aliam ducere, ponit causam fornicationis. Causa igitur fornicationis facit, ut liceat dimittere, sed non facit, ut aliam ducere liceat. Si enim hoc esset, utriusq; causa, non interponeretur, sed uel utrumq; sequeretur, uel utruq; præcederet. Ex illoq; Christi uerbo, colligitur manifestè, quod plures uxores habere minimè liceat. Nam si liceret, dimissa una, etiam non fornicaria, posset uir citra culpam, ad aliam accedere, coniugioque uti cum illa. Christus autē nō uult uirum, uxorem posse dimittere, nisi ob fornicationem, itaq; non uult quod habeat, nisi uxor una. Per hoc autē Platonis opinio, prorsus excluditur, qui uoluit uxores esse communes, quæ in noua lege sequutus est Nicolaus vnus ex septem diaconibus, à quo dicti sunt Nicolaite, de quibus in Apocalypsi habetur. Quod Paulus hic tñ mulierem alligatam esse dicat, non item uirū, nullipendendum est. Nā locat nos in ordine mulieris, legem, & Christum in ordine uiri. Quia autem nos Christo debemus, debuimusq; legi: nō itē legem, neq; Christum nobis, nihil illi dicendū fuit de uiro, sed de muliere duntaxat. Ad Corinthios autē scribens, paria uincula dixit esse uiri, & uxoris. Primum

quo ad actum reddendi debiti. Vxori vir debitum reddat: similiter autem & vxor viro. Mulier potestatem sui corporis, non habet, sed uir. Similiter autem & vir, sui corporis potestatem non habet, sed mulier: nolite fraudare inuicem. Secundu. Quo ad indissolubilitatem matrimonij. His autem qui in matrimonio iuncti sunt, precipio, non ego, sed dominus. Vxorem a viro non discedere: & vir vxorem non dimittat. Est & illud ad uiros. Alligatus es uxori, noli quærere solutionem. Sequitur. *Cum enim essemus in carne, affectus peccatorum, qui per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus a lege morientes, in qua detinebamur: ita ut seruiamus in nouitate spiritus, & non in uetustate literæ.*

Quia enim dixit, & iudæos ipsos, ne dum Gentiles, Christo Iesu iungēdos esse, ut fructificarent Deo, declarat quod cum sub lege essent, Deo nequaquam fructificabant: nec fructificare poterant. Nunc autem soluti a lege, possunt per Christum Iesum. Vide autem quomodo verbis appropriatissimis utitur Apostolus, quæ maximè huic intentioni deferuiunt. Legem. n. uetustam, appellat, euāgelium uero nouum. Iuuentam quippe fecunditas sequitur, refugit senectutem. Carnem etiam appellat legē: euāgelium spiritum. Caro enim non potest quicquam, spūs est, qui uiuificat. Spiritibus enim mouemur, generamus, augemur, intelligimus, non carnea ista massa. O magna vis spirituum. Dicit itaque. *Cum essemus in carne.* Adnumerat seipsum iudæis, ut leuius ferant. Sēsusque est. Cum secundū carnem uiueremus, cum carnaliter legem obseruaremus. *Affectus peccatorum*, concupiscentiæ, quæ hominem afficiunt & inficiunt. Vnde & passiones dicuntur, quoniā corrumpunt, quàm maximè hominē, nisi deuincantur. *Qui per legem erant*, excitati ad peccandum, legis prohibitio nibus. Hinc. n. dicit Paulus alibi. Virtus peccati lex. *Operabantur in membris nostris*, commouendo ea, ducendoque ad mala opera: oculum ad curiosos aspectus, linguā ad testimonia falsa, pedes ad effundendū sanguinem, aures ad fa-

bulas, & stultiloquia. *Ut fructificaret morti.* Cum peccamus, fructificamus morti, operamurque, & pugnamus pro ea. Redditur. n. peccatis nris mors ualde potentior. Vnde & Paulus dicit. Peccatum esse stimulum mortis. Sicut enim extimulatus equus, uelocius & fortius currit: ita ut ascensorē quādoque deiciat. Sic & peccatis nris mors impelli uideatur, ut super nos maiore potentia regnare, de nobis triumphos maiores reportare possit. *Nunc autem.* Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Postquē Chrs uenit. *Soluti sumus a lege morientes.* Morientes scilicet legi, soluti sumus a dño eius, uti spōsa mortuo uiro. *In qua*, scilicet lege. *Detinebamur.* sub dominio eius constituti serui, non liberi, crescentibus peccati affectibus, etiā nobis inuitis. *Ita ut seruiamur.* Non. n. hac libertas est in licentiā uitæ carnalis, & profanæ occasionem accipienda. Ideo enim liberati sumus, ut in bonis operibus cōtinuē uersantes, seruiamus. Cui nō hominibus, sed Deo. In libertatem vocati estis, nolite fieri serui hominum. Ipsa est uera libertas, propter rectē facti lætitiā: & pia seruitus simul, propter præcepti obedientiam. *Quomodo? In nouitate spiritus*, idest in operibus noui hominis interioris, & spiritualis, renouati per spiritum sanctum, iuxta illud. Spūm rectum innoua in uisceribus meis. Emitte spūm tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Dat. n. cordium nouitatem. Iuxta illud. Dabo uobis cor nouum. Nouitatē linguarum. Linguis loquuntur nouis. Nouitatem alimonix. Illi gustarunt nouam escam. Nouitatem sacramentorū. Per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti. Nouitatem preceptorum. Mandatum nouū do uobis. Nouitatem carminum. Immisit in os meum canticum nouum. Nouitatē premiorum. Ecce creo celos nouos, & terram nouam. Itcirco & ad noua bella nos accendit, ut pro eo pugnemus cōtra demonem, carnemque, & mundum. Dicitur enim. Noua bella legit dñs. Hoc est ergo, quod dicit, ut seruiamus Deo in nouitate spiritus. *Et non in uetustate literæ.* Idest in ritu antiquo obseruantix

uantix literalis legis. Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Nolo (inquit Paulus) omnino non seruare legē, sed nolo eam seruare secundum literā, quo ad carnales illas ceremonias: at secundum spiritum, mysteria legis querimus, & medullam, non uerba, non corticem: uigebunt semper mysteria, uerum litera iam interijt. Non enim ab re dicta est semper antiqua. Quod enim antiquatur & senescit, prope interitum est. Sequitur.

Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Magnam & difficilem sibi proponit Apostolus quæstionem, ut suspicionem corrigat Iudæorum ex his ortam, quæ toties & in hac epistola, & in alijs inculcauit. Quasi legem callumniatus, quam per Moſen olim dederat summus ille parens, hominumque Deumque, & rerum inuiolata potestas. Quid enim in legis iniuriam, non dixit Paulus, si uerba non animum, spectes? Audi quæso, si religione tactus Iudæus potest nō commoueri. Vbi non est lex, nec preuaricatio. Lex iram operatur. Lex subintrauit, ut abundaret delictum. Lex propter transgressionem posita est. Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Peccatum uobis non dominabitur. Non enim estis sub lege. Affectus peccatorum per legem erant. Arbitramur iustificari hominem sine lege. Si testamentum uetus culpa uacasset, non utiq; secundi locus inquireretur. Nihil ad pfectū adduxit lex. Virtus peccati, lex. Reprobatur fit legis, pp infirmitatē, & inutilitatē. Lex in hoīe dñatur, quāto tempore uiuit. Si spū ducimini, iā nō estis sub lege. O uerba durissima. Adde. Quod legem appellat ubiq; uerū stā, carnē, literā, ministratiōē mortis, Litera occidit, spiritus autem uiuificat. Si ministratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria. Bellum igitur assumpsisse uidetur Paulus irreconciliabile contra legem, tanquam malam, & malorum omnium fomitem: ut omnino excusari posse uideatur Manichei, qui ansam ex his locis accipientes, ueterem legem & malam, & a malo Deo hominibus latam & dixerunt, & docuerunt. Hanc itaque quæstio-

nem sibi proponit Paulus. *Lex peccatum est? Quid dicemus?* Si uera sunt, quæ superius dicta fuerunt, hoc sequitur, ut ipsa lex peccatum sit. Si hoc non est uerum, ergo quæ dicta sunt, uera non sunt. Quid ergo dicendum? Vide autem quomodo quæstionem magnificat. *Quid dicemus? Consilium* uidetur quærere, tanquam in medium omnis ecclesiæ, proponens controuersiam hanc discutiendam. Non enim dicit. Quid dicam? Sed quid dicemus? Quasi dicat. Res magni momenti est, utrinque rationes urgent. Legem enim in facris literis, commendat spiritus sanctus, A ueritate. Lex ueritatis fuit in ore eius. A puritate. Lex domini immaculata. Ab æquitate. Iustitiæ domini rectæ. A sanctitate diuini cultus. Pro grauissimis & sanctissimis legibus, honesta morte perfungar. A feruore charitatis. In dextera eius ignita lex. Quomodo ergo peccatum esse potest? Ex alio latere, sunt omnia loca superius commemorata, quæ accepti a domino, & tradidi uobis. Sit ergo iudicium, perscrutemur, consulamus, inquiramus, quid in hoc tanto negotio dicendum. Num lex peccatum est? *Abst. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem.* Vide, quàm breuiter ueritatem defendit, simul & probat Apostolus. *Lex* peccata uitare docet, igitur impossibile est, ut ipsa peccatum sit. Est ergo dictio aduersatiua illud *Sed.* Et est, ac si dixisset. *Abst.* ut dicamus legem esse peccatum. Tantum enim abest a peccato, ut ipsa peccata accuset omnia. *Non enim cognoscitur peccatum, nisi per legem.* Intelligendum autem est, Non cognoscitur peccatum, esse peccatum, nisi per legem. Res enim quæ est peccatum, cognoscitur sine hac lege: at non cognoscitur, quod sit peccatum. Si enim aliunde sciretur esse peccatum, aliunde etiam sciretur uitandum esse: non docetur autem uitandum esse, nisi per hanc legem, ergo non nisi hac lege intelligitur esse peccatum. Et simile istud est ei, quod dicimus, (citra tamen fidem.) Philosophos ipsos imaginem Dei cognoscere: quia animam nostrā, quæ imago Dei est, cognoscunt.

At non cognoscunt eam, ut imaginem, nisi per fidem. Ita quoque Deum trinū & unum cognoscunt, quia cognoscunt Deum, qui reipsa trinus est & unus. Verum ad hoc ipsi non ascendunt, eum esse trinū & unum, sed fidei id propriū est. Ita ergo sine lege ista, id quod peccatum est, certe cognoscitur, sed tamen nō cognoscitur esse peccatum, nisi hac lege. Vnde & non prohibebatur nisi præceptis huius legis. Arguatur modo sic. Quod peccata vitare docet, peccatum non est, neque peccata fouet. Lex ista propriè & vnicè peccata vitare docet, igitur, &c. At obijcies. Non dicit Paulus, legem docere vitanda esse peccata, sed dicit legē docere peccata esse peccata. Verum est: sed hoc ex illo sequitur. Vnde qui docet aliquid esse malum, docet id vitandum esse. Quoniā nullus intendens ad malum, operatur, inquit, magnus Dionysius. Lex itaque ostendens ea, quæ peccata sunt sub ratione peccati, docet quod omnino cauenda sunt, & fugienda. Cum autem proprium huius legis esse docere, prohibere, detestarique peccata intelligitis, euāgelium nequaquam excludatis, cui maxime conuenit radicitus peccata euellere omnia. Moses enim cohibet manum: Christus manum & animum. Sed exponatis, Eam legem quæ primo peccata prohibuit, hanc legem Mosi fuisse, ut hac ratione lex ista supra naturæ legem, non autem supra euāgelium, commendetur. Non ita tamè, & hoc intelligendum est, ut dicamus in lege naturæ, plenam fuisse peccatorum ignorantiam, Quis enim neget eo tempore peccata aliqua fuisse agnita? Notior enim est uox illa Iosippi fratrum, quam ut hic referatur. Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum. Sed per legem Mosi, plenior fuit habita peccatorum notitia: Antequam enim illa inuulgaretur, quædam non agnoscebantur peccata esse, cum tamen peccata essent. Ut concupiscere res alienas, atque uenerea. Quædam læuia putabantur, & grauiora erant, ut simplex fornicatio. Rursus nulla putabantur, irritare, offendereque Deum, esseque eternis penis plectēda æterno ac diuino iudicio.

Tribus ergo his modis oppositis, Primum lege Mosaica, peccatum agnitum est esse peccatum, & omnia enim quæ peccata sunt, agnouimus esse peccata, & quædam grauiora fore, & omnia displicere Deo, esseque à Deo post hanc uitam punienda. Hæc autem cæcitas, ideo cōtingit ante Mosi legem, quoniā homines quæ foris sunt appetentes, à seipsis etiam modo quodam exules facti erant. Scripta erant hæc omnia, in cordibus. Sed quæ scripta erant, non legebant. Fugitiui nanque erant cordis sui. Ab illo ergo, qui vbique est, comprehensi sunt, & ad seipsos intro reuocati, obiecta eorum oculis lege forinsecus scripta, quæ clamat. Redite, Redite præuaricatores ad cor. Nisi enim terrenis cupiditatibus homo, scripturæ cordis, quam Deus formauerat, deformasset: lege in tabulis scripta, qua peccata cognoscerentur, non indignisset. Ideo nanque data est lex literæ, ut naturæ legem commemoraret. Hinc dixit Christus. Omnia quæcunque uultis, ut faciant uobis homines, & uos facite illis. Hæc est enim lex & Prophetæ. Indicās legem & prophetas, non aliud intendere, nisi ut quod uolumus nobis fieri, alijs faciamus: & quod nollemus nobis fieri, alijs minime faciamus. Hoc autē est ius naturale, ut constat. Ob id ergo, data est lex, uixit uocis oraculo, & lapidibus sculpta. Quoniam lex ista, quæ manu sua scripserat formator Deus, cōsepulta fuerat. Quæ si in nostris cordibus uigisset, illa fuisset satis. Ut hinc colligatis, quam iustè etiam sint iudicādi Ethnicis, quibus lex data non est. Nemo enim ab orbe condito, ignorare permisus est, quid lege diuina sit illi agendum, quidque cauendum. Vnde scriptum est. In cogitationibus impij, interrogatio erit. Vbi autem interrogatio, & accusatio, ibi lex est. Quis ergo inde, non uideat legem in cordibus, Dei digito uiuū, exaratam? Hinc illud est. Sensu impleuit corda illorum, bonaque & mala ostendit eis. Fiat ergo hæc ratio, quæ probetur legem Mosi peccatū non esse. Lex uerè peccatum non est. Hæc autem confirmat illam, sine ea oblitteratam ferè & deletam prorsus, ergo peccatum

Rom. 70. caturum esse nullatenus potest Cōfirmatur. Quia lex ista à Deo est. Ostēdo. Finis enim legis huius. Christus est. ordinabatur ergo ad Christū, cum testimonium illi perhibens, iuxta illud. Oporteret impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, psalmis, & prophetis de me. Et illud. Si crederent Moyse, crederent & mihi: Tum retrahens homines ab idolorum cultu, concludensque eos sub Dei unius fide, à quo tandem per Christum omne hominum genus saluandū erat. **Luc. 24.** iuxta illud. Priusquam ueniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eā fidem, quæ reuelanda erat. Quis nesciat autem, quod ad idem agens spectat, ad finem disponere atque perducere? Si ergo Christi euāgelium à Deo est, & lex Mosi, quanquam illud immediatè, hæc angelorum ministerio. Sathanas enim hanc legem dare mundo haudquaquā potuit. Quis enim credere potest eum, qui à Christo pro virili abducere nitebatur: quippe quia per eum abiiciendus erat foras, hanc legem condidisse, qua homines ad Christum adducerentur? **Ioan. 5.** Non enim pugnat sathanas contra seipsum, ut per bellè ostendit Christus in eos inuēctus, qui illi obijciebant, quod in Beelzebub demoniorum principe, eijceret demonia. Si autem à Deo est, à quo peccatum esse non potest, conuincitur, quod lex peccatum non est. **Gal. 3.** Adde postremo. Nā finis legis, est dilectio Dei, iuxta illud. Finis præcepti est charitas. Et illud. Primum & maximum mā datum in lege est, Diliges dominum Deum tuum. Item. Timor. iuxta illud. Et nunc Israel, quid dominus Deus tuus petit à te, nisi ut timeas dominum Deū tuum, & ambules in uijs eius? Quid autem melius esse potest, quam diligere & timere Deum? His enim calcariibus, subditi fiunt omnes homines Deo. Quomodo ergo lex peccatum esse potest? Cuius finis adeo optimus est, cuius monita tam salutaria, cuius intētio purissima? Absit itaque ut dicamus, legem peccatum esse. Nemo autē miretur, si has rationes non adduxerit Apostolus, sed illam tantum. Peccatum non cognoui, nisi per legem. Adducere enim uoluit rationem unam, quæ simul legem

non esse malam probaret, & legis infirmitatem quoque in finem ueretur. Nulla autē efficacior ista. Lex docet uitare peccata. Hoc enim uerbo doctioribus indicatur, quod peccata quidem per legē cognoscuntur, sed minime auferuntur: prohibentur sed non abluuntur: aggrauantur, sed non expiantur, arguuntur, sed non remittuntur. Vnde illud est. Reprobatio fit præcedentis mandati, propter infirmitatem eius & inutilitatem: Quia autem uides Apostolum de seipso loquentem, Peccatum non cognoui, nisi per legem. Et ita uidebis semper in hoc capite, intellige Paulum, personā, vicemque omnium hominum, optimè induere. Sequitur.

Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces. Explicat, declaratque hoc uerbo, quo nam modo intelligi debeat, quod primum per legē Mosi, peccatum agnitum sit esse peccatum, & inquit. Adulterium, homicidium, furtum, etiam ante legem Mosi, quamuis naturalis lex, in hominum cordibus magna parte obscurata esset, agnoscebantur esse peccata, licet non ut à Deo punienda, ut dictum est: At concupiscere rem alienam, exardescereque in alterius coniugem, primum hac lege ostensum est, quod peccata sunt: & uerum dicit. Ea enim duntaxat, arbitrabantur peccata esse homines ante legem, quibus communis hominum pax, turbari potest. Propterea & illa, penis uarijs multare nitebantur. Verum sola concupiscentia nulli nocet, nisi concupiscenti. Nulla ratio ergo uidebatur, qua concupiscentia credi posset esse peccatum. Hoc autem ideo erat, quia tantum humanis legibus innitebantur, non amplius legi diuinæ in cordibus scriptæ. Leges quippe humanae, nisi praua opera exteriora, prohibere haud possunt. Peccata cordis, solus Deus prohibet: Nam ipse solus corda scrutatur & renes: Homines uero non uident nisi quæ foris patent. Ut ergo diuina illa lex renouaretur, cordis concupiscentia prohibita est. Hocque argumentum maxime ostensum fuit, quod Dei lex erat, non hominum. Quippe quia cordis munditiam exigebat. Dixit itaque Deus, Decalogi legem terminando.

Gen 42.

Esa. 46.

Matt. 7.

Luc. 11.

1. Tim. 1.

Matt. 22.

Deut. 19.

Sep. 1.

Ecclesiastici. 17.

Heb. 7.

Rom. 7.

Hier. 17.

1 Re. 16.

Deut. 5.

do. Non concupisces vxorem proximi tui. Non concupisces domum alterius, non seruum, non ancillam, sub vno precepto arcens nos omnes, ab illicito appetitu tam boni delectabilis, quam boni utilis. Delectabilis quidem, dicens. Non concupisces vxorem alterius. Vti vero, dicens. Non concupisces domum alterius, non seruum. & c. Tanquam à peccatis, quibus ipse exacerbari, irritarique soleat. Considerandum autem, quod ad istas duas concupiscentias, omnis concupiscentia reducitur. Omnis enim illicita concupiscentia est, vel boni utilis, vel boni delectabilis. Nullum uero peccatum, sine concupiscentia committitur. Si itaque nihil illicitum homo concupiscit, nullum omnino peccatum habebit. Vide ergo argumentum forte, ex hoc Apostoli uerbo, ad ostendendum legem peccatū non esse. Lex quæ radicem prohibet peccati omnis, quomodo peccatum est? Lex Mosi, concupiscentiam prohibuit, sine qua non peccatur. Quo colore ergo fingi potest, quod peccatum sit? Vides quomodo Iudæis gratificatur. Cum itaque audis. *Concupiscentiam nesciebam.* Subintellige, peccatum esse. Concupiscentia profecto nota erat ante legem, concupiscebāt & tunc homines. Gerarix Sarram concupierunt: concupierunt Sodomei Angelos. Filij Dei videntes hominum filias, quod pulchræ essent, adamarunt eas. Vnde & diluuiū factum est super terram: At concupiscentiam nesciebant peccatum esse: dico concupiscentiam cordis: concupiscentiam enim carnis, uerè peccatum non est. Cū autem aduenit lex, concupiscentiam prohibens, tunc primum intellexerūt, quod peccatum erat. Per legem ergo non est infusa concupiscentia. Est enim natura ante legem viciata morbus, sed demonstrata tantum: uti & peccatum, non sit per legem, sed indicatur. Cum autem legis prohibitionem agnitum est, quod peccatum sit concupiscentia, in mentē tibi veniat cognitio, non tam simplicis intelligentiæ, quæ approbationis. Lex enim non tantum speculatiuam hanc notitiā parit, Concupiscentia peccatū est, sed hanc practicam, ergo uitā data est, atq;

Gen. 12.

Gen. 19.

Gen. 6.

fugienda: quoniam Deo displicet, illumque ad iram prouocat: adeo ut plerumque puniatur, qui temerè concupiscunt, quamuis opere non expleant, quod concupierint. Intelligis quo spectat Apostolus? Sed si hoc uerum est, quomodo dicitur, quod lex cohibet manum, non animum? Eūā geliū uero utrumque? Intelligitur in plerisque; præceptis, quoad multam. Non enim omnia cordis peccata, lege mosaica puniebantur, omnia autem lege eūāgelica puniuntur: quamuis non ecclesiastica. Ut & hinc intelligas, perfectiorem esse Christi legem, quæ Mosi. Moses enim dicit tantum, Non concupisces vxorem alterius. Christus uero latius admodum loquitur. Qui concupierit mulierem, vel vxorē, vel non vxorē, mechatur. Immo non solum, qui concupierit, sed qui uiderit ad concupiscendum. Ut simul damnet, & cordis concupiscentiā, & concupiscentiæ concupiscentiā, animum scilicet concupiscendi: & externū prohibet intuitum, à quo incentiuum sumit libido interior. Sequitur.

Matt. 5.

Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est, in me omnem concupiscentiam.

Hactenus ad materiē rēdit difficultatis propositæ. Quid ergo dicemus? ex habitis sequitur, legem esse malā ipsamque; à culpa absoluit, ut uisum est. Nunc ad formam rēdit, & quæ superius dixerat, declarat; ex quibus sanè quæstio ortum habuit. Illis autē declaratis, sublata erit omnis addubitandi rō. Inquit ergo, cōcedendum esse, quod lex sit peccatorū omnium, ac maximè concupiscentiæ cordis, aliqua rōne effectrix. Sed id totū accidens est. Neque enim ipsa, peccati cuius occasionem dedit, quæ peccata omnia, ut ab omnibus uitarentur, accusauit. Sed peccati fomes, qui hoc in loco peccatum notatur, sicut & supra sepe numero, ex lege, occasione accepit, nos omnes instigandi ad peccandū. Quid ergo, si occasione sumpta à lege, non autē data, peccata creuerunt? Nū inde sequitur, quod ipsa sit in causa peccatorū nostrorū? Absit. Hac enim rōne, & præceptum, quod dedit Deus primo hominum pariter, malū fuisse dicere oporteret. Quoniam quid occasione inde accepit Eua, lignū ueritum ardentius desiderādi, atque demum gustata nudi.

Ioh. 15.

standi. Christi quoque aduentum in culpa fuisse, cæcitatibus Iudeorum, quis negare ualeret, cum is dixerit. Si non uenissem, & loquutus eis non fuisset, peccatum non haberent: Legem et naturæ, à culpa excusare difficillimū esset, & propè impossibile, quoniam per eam summi Gentium Philosophi, inexcusabiles effecti, idola coluerunt, uero Deo neglecto. Patientiam defendere diuinā, nemo posset, quoniam propter illam Pharao magis induruit. Christi cruce, quis tutaretur? cum propter eam plerique, scandalum acceperint, ruina, atque mortē?

1. Cor. 1.

Sed quid immoror? Maximū illud incarnationis beneficiū filij Dei, quo & angelis, & homines saluati sunt atque gloriosi effecti: malū omnino fuisse asseuerare cogemur. Inde enim irrupit superbia luciferi, cum nollet hominem, sed Angelum deificari, ut homines Angelo, non Angeli hominibus genua flecterent. Adde, quod omnem orbem malum quid esse, dicere oporteret. Si quidem occasione accepta, à mundi huius pulchritudine, plurimi Deum alium, haudquam cognouerunt, quæ Solē, Lunā, Stellas, aerē, aquam, terram: ignem, rati nihil his pulchrius, nihil itē admirabilius esse posse. Deus ad extremū, non esset peccati expertus, quoniam quidem Deo plerique; abutuntur, secūdū duritiam suā, thesaurizantes sibi ipsis irā in die iræ. Quis autē absurda hæc concesserit, nisi admodum desipiat, sitque ille absurdissimus? Ob id enim, quod bonis, malè mali utuntur, bona ne calumniari licet? Pharmacum parat medicus agroati: verum si is Pharmacum intempestiue sumat, & intereat, num ars medica culpanda est? Num medico dandum est uitio? An non potius laudanda sunt hæc omnia, arguendus autem est eger, qui Pharmacum, quo sanari potuerat abusus est? ad perniciem, Iudas ex oculis occasionem sumpsit ea furandi, quæ pauperum erant, uenundandi Christum Iesum, uilissimo triginta denariorum pretio, atque ad extremū se se suspendendi. Num ergo pecunias, thesaurosque tanquam malos abijciemus? Ob id quod mens illa perditā, ex nummis in auaritiam coniecta est, & in tam horrenda scelerata. Si quis febre correptus & exultans, aqua frigida, quæ prudens medicus interdixerit, ad explen-

Rom. 2.

dam perniciosam illam, & mēdosam sitim bibat, atque ita magis, ac magis accendatur, crescatque cupiditatis ardor ille noxius: Num aquæ potum culpāre debet, an unicè suam ipsius incontinentiam? Pare ergo ratione, nullatenus culpanda lex est, quæ à peccatis omni quod decuit modo, absterrebat, ut nos ab eis auerteret. Quamuis occasione accepta, ad futurum per eam creuerint flagitia uniuersa, id enim legis crimen non fuit, sed recipientium legem. Lucrum namque non modicum, ex lege consequi potuissent, sed suo ipsorum uitio, damna maxima, consequuti sunt utique per legem, sed minime procurante lege. Immo contra legis intentionem. Data quidem fuerat, ut proficeret, sed tamen obfuit. Vis autem ratione conuincere, & declarare, quomodo per legem peccata creuerint, occasione tantum accepta, non data: Ecce. Naturale est, & id ratio, sensusque, & experientia testantur, per antiparitasim, alterū contrariorum crescere, augeti, roborarique; surgente altero contrario. Hinc aquam calefactam & citius, & fortius congelari, quam frigidam nemo non expertus est. Hinc & in crepusculo, frigidiorē esse aerem, quam media nocte sensu probatur. Dices ne tu propter hoc, calorem augete frigora, & frigus calores? Absit. Calor enim molitur corrumpere frigus, & frigus calorem. Tātum abest, ut querant se se inuicem augete. Verum calor surgente frigore, quod illi resistat, augetur, & frigus est contra surgente calore. Est itaque tantum occasio, unum contrarium augendi reliquum, non causa. En ergo modus, quem intendit Apostolus noster. Adueniente lege, peccatorum omnium inimica, fomes peccatorum, fortior, ualidiorque surrexit, ut suas acies defenderet, quas illa expugnare nitēbatur: & ita concupiscentias omnes auxit illicitas, ad patrociniū peccatorum. Omnes inquam, & secundum omnes gradus, quibus actualiter concupiscitur, uidelicet cogitationis, delectationis, consensus, & operis. Merito ergo dicit, *Occasione autem accepta peccatum, per mandatum operatum est in me, omnem concupiscentiam.*

Ad

Ad hunc modum cernere cuique licet, cum in uere, regia hæc flumina Tiberis & Eridanus exun are solent, si in aliquam partem impetus aquæ uehementius influat, illum obice opposito magnæ molis, maiore uolentia præcipité ferri, ad eò ut plerumque undarum cumulus exerescens, euincat molem, pratque pererret & agros. Quid mirum ergo, si legis repagula, quæ defluentes nostræ concupiscentiæ motus, tanquã septa arcebant & cohibebant, accidentaliter effecerunt, ut impetu factò, concupiscentiarum fluentia in legem irruerint, eamq; destruxerint, & sepe destructa, vbique peccatorum aquæ intrauerint? Homo enim super omnia, quæ desiderare solet, libertatem desiderat. Nihil nanque est ipsa libertate charius, nihil prætiorsius. Existimabat autem ille, qui in peccatis uersatur, se se maxime liberum esse, cum nullis habenis frenatur, cum sine lege uiuit, cum impudenter agere potest, quod liber, cum ramen sit tuc, maxime seruus. Est quippe minime homo, cum à ratione deflectit. Hinc illud. Nonne tibi uideretur bestialior bestia, rationem habens, & ratione non utens? Ergo minime liber, seruatorum aut oium, magè miserrimus. Cui itaque uniuersi homines, eo tempore, quo legem tulit Deus, peccatis omnibus obruti essent, regnaretque tyrannus ille fomes peccati in omnibus ad mortem: Ni mirum, si legem detrectabant, tanquã propriæ libertatis inimicam. Ut itaque libertatem illam profanam tuerentur, cui contrariabatur lex, ab iniquo rege illo excitati, peccatorum exercitus coegerunt, effrenatèque peccantes, per legem sibi interitum, damnationemque comparauere: cui si paruissent, meliorem libertatem nacti, seruari potuissent. Si non fuisset data lex, sua illa libertate contenti, cui nihil aduersabatur, minus peccassent. Verum data lege, frenata illa eorum licentia, veteris concupiscentijs delectabilium & utilium, tanquã egredientes mandatis arceri, & inter legis septa detineri, quod prius uel nullo modo, uel leuiter concupiscebant, ut libertatem defenderent, qua tot temporibus gauisi fuerant, inceperunt arden-

tissimè omnibus modis concupiscere. Famofum profecto illud est. Nitimur in uetutum semper, cupimusque negata. Et illud Philosophorum. Materia appetit formam, propter priuationem. Hoc est ergo, quod Apostolus dicit. *Occasione autem accepta, peccatum per mandatum.* Non ut per instrumentum: non ut per medium: sed ut per contrarium, *Operatum est in me mortem.*

Scio autem te obijcere uelle. Cõtra: Maiora enim erant peccata ante legem, quàm post legem. Sed responsio facilis est. Erant maiora extensiuè. Numerus peccatorum hominum maior erat, sed peccata minora erant. Propheta nanque ille non mentitur, qui dicit. Vicisti Sodomam, peccatis tuis sceleratius agens. Ecce Paulus, qui optimè id aperit, subiungens. *Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem uiebam sine lege aliquando. Sed cum uenisset mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum.* Declarat enim responsionem datam. Quomodo uidelicet occasione accepta, per legem ipsum peccatum operatum sit omnem concupiscentiam. Et ita quomodo lex non sit causa peccati, sit tamen occasio. Dicit ergo. Hoc ideo esse, uel fuisse, quia cum lex non esset data, *Peccatum, fomes scilicet peccorum, Mortuum erat.* Quod per hiperbolam debet intelligi, id est debile erat, parum uigebat in comparatione ad tempus latæ legis, extensiuè magis, sed intensiuè minus. Adueniente autem lege, quasi opposito sibi obice, rebellare cepit, inualuit, resumpsit uires: in pace uidebantur esse omnia, quæ peccatum, & diabolus peccati auctor possidebat. At duce Mose adueniente, ut eorum spolia, diriperet, consilium fecerunt, & ad pugnam fortissimè se se accinxere, ad propriæ libertatis defensionem omnino contententes. Nota autem uerbum illud, *Peccatum reuixit.* Vixerat ille fomes in primis nostris parentibus, dum post ligni esum, uidetes quod nudi essent, & erubescens, fecerunt sibi perizomata. At deinde omni illo tempore, quo nullum mundo datum fuerat præceptum, conuiuebat, iacebat, sopiti erant ardentes eius igniculi. Data per Mosen lege, uisus est quasi

quasi à mortuis reuixisse. Cepit enim uirgere acrius tyrannus iste noster interior: Peccata autem actualiter, in omnibus hominibus sub lege adacta, ostendebant quod reuixissent. Peccare quidem actu, quod peccatum uiuit & diabolus, indicat. Non peccare, uel minus peccare, quod mortui sint, indicare uideretur. Audi uerò rem mirabilem. *Cum peccatum mortuum erat, ego uiebam.* Eo tempore, quo lex data nequam erat. *Cum peccatum, per legem reuixit, mortuus sum, illico.* Vita ergo peccati, hominum mors est. Contra. Mors est uita. Causaliter autem, nõ formaliter intellige. Estque hic hiperbola. Neque enim ante legem uiuebant homines, eo etiam tempore mortui erant propter peccatum, sicut & fomes ille uiuebat. At minus erant mortui, quàm post legem. Mors enim animæ, est Dei odium. Constat autem Deo exosos esse magis, qui legem celitus datam transgreditur, quàm qui secus. Re ipsa nanque grauius est, accepta lege peccare, quàm sine lege. Vnde & minore pena plectetur, qui legem non habuerunt. Si ergo tempus istud ante legem, tempore legis conferre uolueris, illud erat tempus, quo peccatores aliquid uiuebant: istud uero, quo penitus mortui erant, diuina recõciliatione scilicet indignissimi. Seruus enim sciens uoluntatem domini sui, & non faciens, plagis uapulabit multis. Vnde & apud Deum, & apud homines, & etiam apud seipsum, quisque iudicat maiora esse peccata, dato præcepto, quàm antea. Et hoc forte molitur his uerbis Apostolus. Nouerant & ante legem quando peccabant: at planius & exactius, id data lege intelligebant. Quando non natura sola, sed & lex eos accusabat, & redarguebat. Tunc ergo uidebatur, quasi mortuum peccatum, non agnitum: Lata lege surrexit, ad notitiam hominum deueniens. Sicut igitur fomes semper uixit, quia semper peccata abundauerunt, sed post legem magis, ita nos semper mortui fuimus, sed minus ante legem. Legem autem *Mandatum* appellat, quia absentibus à Deo data est, & per nuntium missa, uidelicet per Mosen, qui ad populos lo-

quebatur: Ob id quod Deum audire, digni minime essent. Concludit itaque quod intedit. Videlicet, ex homine causaliter mortem peccatorum pœnam prodijisse, uerù lege tantum occasionaliter, tanquam ex contrario. *Et inuentum est mandatum ipsum Dei, quod erat ad uitam,* ut scilicet obseruatum, pareret uitam animam, iuxta illud. Et nunc Israel, audi præcepta, & iudicia, quæ ego doceo te, ut faciens ea uiuas in eis. Et illud. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata, *Hoc esse mihi,* non obseruanti scilicet, sed transgredienti, uirgente peccati aculeo, *Ad mortem,* aternæ pœnæ, & animæ. De qua illud est. Mors peccatorum pessima. Peccatum enim, cum consummatum fuerit, generat mortem. Quia nõ ignorans peccaui, sed sciens non esse peccatum contra diuinum mandatum. Nota autem loquedi modum. *Inuentum est.* Significat enim hoc uerbo, se se huius rei nouitatem demirari. Bone Deus, quod monstrum est hoc? quàm absurdum, quàm incredibile? Lex enim data est ad uitam, & experimento inuenta est fuisse ad mortem. Præter spem accidit hoc, non legis malitia, sed abutentium lege. Et uinum inuentum est inebriasse Noe: non est tamen in uini culpa, est culpa bibetis. Ne ergo legem culpæ uelis O ethnicè. Nõ enim suapte natura est ad mortem, sed ad uitam. Inuenta tamen est fuisse ad mortem. Id enim per occasionem tantum accidit, ut rem totam in Iudæorum caput, nõ in legem uertamus. Nam *Peccatum,* fomes scilicet peccati, *Occasione accepta,* non data, *Per mandatum,* quia quod concupiscitur, dulcius fit cum uetatur. Habet enim hoc humana infirmitas, ut difficultate magna seruari possint, quæ prohibentur. *Sed uixit me,* uel Græcè, *Illexit.* falsa scilicet dulcedine me fecellit, sub prætextu falsæ libertatis defendenda, à bono ad malum trahens, alliciens, & inclinans, à uiaque ducens, immo præcipitans in deuium. Hoc enim significat seducere. Castè autem intellige trahens, & præcipitans, non cogendo, sed uehementer inclinando. Nemo quippe malum agit inuitus. *Et per ipsum occidit.* Mortem scilicet animæ intulit, cum me præuaricatorem,

Deut. 4.

Matt. 19.

Ps. 33.

Iac. 1.

Gen. 9.

Ezech. 16.

Luc. 12.

Gen. 3.

tores, vel transgressores constituit. Potest autem hoc referri ad mandatum, & ad seductionem: & per ipsum. s. mandatum, & per ipsum. s. quod seduxit me, occidit. Vides, quomodo peccatum redarguit semper: legem uero ab omni excipit criminatione. At criminatur legem, (dices) cum inquit, humanum genus sine lege uixisset, adueniente uero lege, mortuum fuisse. Immo si diligenter aduertis, hinc maxime legem extollit. Indicat enim legem summopere peccata omnia detestari, quibus animae pereunt. Hac quidem ratione, & nec alia, sicut diximus est, factum est, ut peccata creuerint, quo se à legis gladio tutari possent. Datus enim erat gladius ille sanctus, munus à Deo, ut peccata omnia enecarentur. Adde etiam legis gloriam, ex his quae dicta sunt. Antea enim quasi mortui, & non sentientes peccabant, lege superueniente, ceperunt agnoscere quod peccabant. Id autem non parum ad iniquitates abijciendas conduce poterat. Nemo enim peccatum abijcit, nisi peccatum agnoscat, quod si agnouerimus, facile abijcimus omnes. Si tamen non abiecerunt iudaei, id legi non est imputandum, sed eorum omnium deprauatissimis mentibus, peccato ipso profectis atque profligatis. Tu tamen hic considera, ex his quae dicta sunt, excusari quidem à malitia legem, accusari tamen ab infirmitate, aut imbecillitate. Si enim eximia fuisset uirtutis & efficaciac, ut quemadmodum peccata prohibebat, indicabatque: ita è medio ea prorsus tollere potuisset, quamuis per antiparitas illa creuissent, nequaquam tamen resistere potuissent, quo minus legis uigore omnino sublata non fuissent. Nanque & moles, quae fluentis opponitur, ut amnis excrecentis impetum rapidum cohibeat, si magna sit & fortis, aquarumque uim superet, aquis minime euincitur. Si etiam calor aquae, frigus continentis aeris excedat, non congelabitur aqua. Cum ergo uel legis, peccata tolli non potuerint, sed aucta sunt, quam maximè, id ostendit quidem, quod lex non est mala. Quippe quia, peccatis omnibus aduersabatur. Sed & insinuat, quod imbecillae erat uirtutis, quia peccatorum uel superabatur. Cur au-

tem hoc? Quia pro mala concupiscentia, concupiscentiam bonam non inspirabat: hoc est charitatem in cordibus nostris, non diffundebat. Ni mirum ergo, si peccata crescebant. Fomes enim, qui est inclinatio male operandi, ac desiderium, non extinguitur, nisi contratio desiderio rectè faciendi. Contrarijs enim contraria pelluntur. Hoc autem desiderium non habetur, nisi ubi fides per dilectionem operatur. Haec uero, donum gratiae est, non habetur ex lege. In lege enim, uetus homo, formidinis coarctatur angustijs. In gratia nouus charitatis latitudine spatatur. Sed si hoc est, cur Apostolus dicit, legem datam fuisse ad uitam? Difficilis enim est locus iste, & inuentum est mandatum, quod erat ad uitam, hoc mihi fuisse ad mortem. Quo modo erat ad uitam, si uitam praestare non poterat? Vita namque gratia est. Lex autem & gratia pugnant, sicut timor & amor. Respondeo. Erat ad uitam, non ut ipsa uitam praestaret: sed ut ad uitam disponeret, & pararet. Magna quippe iubebat, non ut ea faceremus, quae fieri impossibile erat ex nobis, sed ut ea facere conantes, in nostra infirmitate fatigati, gratiae adiutorium per fidem poscere nosceremus. Fides enim gratiam impetrabat, qua impetrata, lex seruabatur: & lege seruata, uita reddebatur. Unde & hoc ipso, quod lex occidebat, quod scilicet per legem abundabant peccata ad mortem, ipsa etiam lex ad uitam proficiebat. Proderat enim ad uitam superbis, ut abundaret delictum. Qui namque se sanos esse iactabant, de suis uirtutibus confidentes: timore legis humiles facti, liberatorem, saluatoremque requirebant, eiusque ope, quod per legem iubebat Deus, dabat per gratiam: quod per literam praecipiebat, per spiritum dabat: *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.*

Non fat fuit Paulo inculpatam relinquere legem, uoluit & eam commendare, si quo modo carnem suam ad emulandum prouocare posset, & saluos facere aliquos ex eis, pro quibus & optauit aliquando anathema fieri à Christo Iesu. Inquit ergo: *Itaque*; ex hoc scilicet, quod lex ostendit & prohibuit peccata omnia,

Gal. 6.

Rom. 9.

ut pareret uitam, sequitur ut non modo non sit mala, sed ut sit sancta, mandatumque eius & sanctum, & iustum, & bonum. Durum tamen uidetur hoc legis encomium. Nam non uidetur quomodo à contradictione defendi possit Paulus. Is enim de lege loquens ad Hebraeos, & de Euangelio, quae testamenti ueteris, & noui nomine appellat, ait. Nam si illud culpa vacasset, non utique secundi loci inquireretur. Conciliantur haec loca. Est sancta lex, iusta, & bona, & culpa non uacat. Est & locus in Ezechiele, quo ostenditur quidem, legem Moysi non fuisse malam, ueruntamen nec bonam. Ego (inquit dominus) dedi eis praecipita non bona, & iudicia in quibus non uiuent. Nihilominus incuncta, inuicta; est Pauli quaestio. Sicut enim doctrina dicitur uera, quae rectae consonat rationi: ita lex dicitur bona, quae eidem rationi est consentanea. Lex autem uetus, rationi maximè consentanea erat, quoniam concupiscentiam prohibebat, ex qua peccata omnia, ut ex equo troiano prodeunt. Quid enim rationi aduersum magis, quam peccare? cum ratio suapte natura, semper depræcetur ad optima? Ergo bona erat. Hinc infra dicit Paulus hac ratione uictus. Consentio legi, quoniam bona est. Condelector enim legi, secundum interioremi hominem. Illud ergo, quod dictum est ad Hebraeos, legem ipsam peccato non caruisse, dupliciter exponi potest. Primo quidem, quia non fecit peccata carere eos, quibus data est, sicut gratia facit. Est enim Hebraeis peculiaris iste loquendi modus, ut ex lingua sanctae eruditio nibus, abundè scimus. Videlicet, ut aliquid ab aliquo denominetur, quod tamen eius non est, uel in eo: sed in alio propter ipsum. Dicitur namque, Deus ex tempore noscere, uel uidere, cum uideret facit. iuxta illud. Nunc cognoui, quod timeas dominum, id est cognoscere feci. Et illud. Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id est postulare facit. Lex itaque dicitur non vacare culpa, quia non euacuat à culpa. Non enim peccata delet, sed indicat. Contra, Euangelium à peccatis omni-

Heb. 8.

Ezech. 20

Gen. 22.

Rom. 8.

bus mundat, iuxta illud. Et uos mundi estis, propter sermonem quem loquutus sum uobis. Secundo uero declarari potest. Accepta culpa eo modo, quo accipitur peccatum infra, cum dicitur. Omne quod non est ex fide, peccatum est. Intelliguntur enim omnia opera, quorum fundamentum fides non est, deficere à perfectione. Intrepidè autem fatendum est, legem culpa, uel peccato non uacasse. Neque enim perfecta fuit lex illa. Paulo dicente. Nihil ad perfectum adduxit lex. Dispositio fuit ad perfectionem: perfectio autem euangelicae conuenit doctrinae, quae lex gratiae, & uitae spiritus extitit. Christo dicente. Verba, quae ego loquor, spiritus & uita sunt. Hoc autem est, quod omnino dominus in Ezechiele insinuare uoluit, cum dixit. Praecipita legis non esse bona, quia non antonomasticè bona. Bonum quippe, cum absolutè profertur, id quod excellit, intelligi debet. Unde Christus Iesus illum coarguit, qui eum compellat, Magister bone, quid faciedo uitam aeternam possidebo? Cum tamen hominem illum crederet, non ite Deum. Quid me (inquit) appellas bonum? Nemo bonus, nisi solus Deus. His ergo nequaquam contradicit, quod bona sit lex, & sancta; licet euangelio collata, à bonitate & à sanctitate mirum in modum deficiat. Nam & bonos, & sanctos dicimus plerosque homines, quos tamen si Deo compararis, nec bonos, nec sanctos appellabimus, sed clamabimus, Tu solus sanctus. Lex itaque est sancta. Hoc est honesta, sancta praecipiens, & sanè docens. Quid est enim lex, nisi iussio sancta, iubens honesta, prohibensque contraria? *Et mandatum sanctum*, Pondera singula quaeque uerba. *Mandatum*, hoc uidelicet, Non concupisces, quod peculiare legis fuisse dictum est, paulò supra. *Sanctum, & iustum, & bonum*, Si nomina fortasse sunt haec, dicit quispiam. Verum scias, quod non est inanis uerborum strepitus, in copia Pauli: Tam distat paulina eloquentia à ceteris. *Sanctum* ergo, dicitur esse praecipitum istud in se, quia honestum. *Iustum* uero

Ioan. 15.

Rom. 10.

Heb. 7.

Ioan. 6.

Ezech. 20

Luc. 10.

Exo. 20.

vero, in cōparatione ad obseruationē, quia seruatum iustificat hoīem, sine autem gratia, non seruatur. *Bonum*, tandem, in ordine ad finem, quoniam perducit ad vitam. A fine enim, media, & bona, & mala denominantur. Meliora item & peiora. Quibus nanque homo reducit magis, & propius ad finem, ea sanè potiora sunt. Quibus è contra abducitur, peiora. Hæc est expositio optima. Potest tamen, & per mandatum, omnium mandatorum plenitudinem intelligere Paulus. Omniū inq̄, non modo eorum, quæ decalogo continentur, sed omnium absolute. Omnia enim, quæ præcepit Moses, Moralia, Ceremonialia, Iudicialiaq̄, vnum mandatum sunt, secundum ordinem ad vnum finem: plura tamen secundum operum diuersitatem. Iuxta illud. Legē mandatorum decretis euacuas. Erit itaque sensus. Non modo lex ipsa, quæ Moses dedit, sancta est in vniuersum accepta, sed & omnia, & singula huius legis mandata, similiter sancta, iusta, & bona. Sancta quidem, hoc est pura, munda: nihil enim impuri habent. Et iusta, vel recta, nihil habent obliqui: Et bona, vtilia: nihil superflui habent, vel nociui. Item sancta, quia sanctum faciunt. Iusta, quia proximo quod suum est, reddunt. Bona, quia Deo placent. Nemo nanque ignorat, quod lex ordinat, componitque hominem, & respectu Dei, & respectu sui, & respectu proximi. Vt Deum rectè, & pie colimus, boni dicimur: ut ad proximum respicimus ordine debito, iusti: ut nos in nobis mundi sumus à peccatorum labe, sancti. Si tamen hæc tria adiecta, sanctum, iustum, & bonum, tribus præceptorum generibus, quæ lege continentur aptare uouerimus, facile possumus, & crebro argutissimum hunc, simulque doctissimum Apostolum, his tribus uocibus, omnia cōplecti uoluisse. *Sanctum* enim ad ceremonias diuini cultus refertur. *Iustum*, ad iudicia. *Bonum*, ad mores. Religionis enim sanctitas propria est: Iudiciorum infirmitia: morū probitas, vel bonitas. Omnia ergo, quæ lege præscribuntur, non modo culpa vacat, sed *culpam* vndequaq̄ detestantur, ut sum

matim Apostolicum sensum perstringamus. Deinde dicit.

Quod ergo bonum est, mihi factum est mors. Potest & interrogatiuè, & conclusiuè legi. Attende quomodo legem ubiq̄, sursum, deorsum, iugiter uersat. Dixerat respondendo quæstioni. Inuentum est mandatum, quod erat ad uitā, hoc esse mihi ad mortem. Hoc ergo, nunc uentilat, arguentis uicem primū induens, & deinde respondentis. Replica igitur, hæc est, contra illud dictū. Si ita est, inquit. Ergo quod bonum est, absolute, mihi malum factum est, & mortis causa. Hoc enim per mortem intelligit. Atqui, consequens hoc impossibile est. Nam quod suapte natura bonum est, cuiuscumque comparetur, semper est bonum. Si lex suapte natura ad uitam erat, quomodo mihi mortem peperit? Ex Dialectica item scitur. Ex falsis sequi uerum, sed ex ueris nil nisi uerum. Ex malo itaque potest suboriri bonum, sed ex bono malum, impossibile esse uidetur. Cum ergo ex lege, sequatur mihi mors, & interitus, consequens est, ut suapte natura sit mala: quia scilicet perditionis causa. Vel si ex se, non est mala, quomodo inuenta est suis se ad mortem? Mors enim mala est. Ideo dicitur. Deus mortem non fecit. Si itaq̄, mors, ex lege mihi euenit, lex non potest mihi mala esse. *Quod* si nō est mala absolute, mihi saltem mala est: mihi inquam habenti, scilicet fomitem peccati, qui nititur in ueritatem. Sicut enim uinum absolute bonum est, malum tamen est febricitanti: & aqua absolute bona est, frigido nihilominus stomacho mala est. Ita lex, licet bona sit, mihi saltem quem uir concupiscentiæ ignis, uidetur esse mala. Quoniam concupiscentia adueniente lege, in ea exardescit, quæ frigide antequam cohiberentur, appetebat. Hoc est nanque, quod uult dicere Apostolus. Non enim incassum addidit *Mihi*. Quod bonum est in se, *Mihi factum est mors*. Legem hanc ergo, mihi dari non debuit; Ade utique dari debuit in statu innocentie, cum non habebat fomitem. Verū nobis dari non debuit, quia mala nobis? *Abst.* Vide quantum horret offendicula

cula Iudæorū Paulus. Concedere poterat, legem mihi esse mortis causam, per accidens, iuxta dicta. Occasio nanque ad causam, per accidens reducitur. Si itaque est peccati occasio, igitur & mortis. Quis id non intelligit? Vanaq̄ sunt omnia, quæ in oppositum adducuntur. Quandoquidem per se bonum, nō est causa mali, sed utique per accidens. Immo non est aliquod malum, nisi ex aliquo bono. Nec aliquod falsum, nisi ex aliquo uero. Sicut egregie demonstrauit Dionysius, quarto de Diuinis nominibus, & Augustinus in Enchiridiō. Nec obest, quod dixerit Christus. Nō potest arbor bona, malos fructus facere. Certè enim mali fructus, ex arbore mala nascuntur: sed arbor mala nonne nascitur ex bona terra? Non omne malum ex omni bono. Fateor. At omne malum ex aliquo bono. Et quis quæso ignorat, etiam frigidum calefacere per accidens? quia constipat. Hinc in hieme melius concoquimus, & digerimus. Calidum item frigefacere per accidens, quia calidi est, rarefacere. Hinc uenti autu manales periculosiores hiemalibus existunt, quia poros inueniunt apertos æstiuus caloribus. Nihil ergo prohibet, ut legem, quæ nata est uitam parere, dicere ualeamus, occidere, mortemque nobis eam transgredientibus, per accidens inferre. Attamen castius loqui uoluit Apostolus hoc ideo. Cum enim dicitur. Lex est causa mortis, sine addito, intelligit per se, & non per accidens tantum, ex modo loquēdi. Hoc ergo defendit Paulus, quod nequaquam concedendum est uerbum istud, secundum sensum, quem facit. Videlicet legem suapte natura bonam, præuicatoribus esse mortis causam. Quid ergo est causa mortis: Peccatum. Vnde inquit. *Sed peccatum.* Et supplendum est, mihi factum est mors. Exponit autem istud, ne recantare uideat, *ut appareat peccatū per bonū, operans mihi mortem.* Dixerat enim, & inuentum est mandatum, quod erat ad uitam, hoc esse mihi ad mortem. Declarat ergo se se, & totum legi oportet per parenthesim. O miram, sed solidam subtilitatem. Cedant, cedant dialecticæ omnes, & Philosophi Paulo nostro.

Inuentum est certè mandatum, quod erat ad uitam, mihi esse ad mortem. Sed id non euenit ex mandato. Ex peccato euenit, ex fomite scilicet peccatorum, qui bono mandato abusus, id mihi uertit ad mortem, quod datum mihi erat ad uitam. Gladio quem portabam, ut inimicum illum occiderem, qui continenter mecum bella gerit, is inimicus meus occidit me, in Goliath morem. Nō est culpa legis illa, sed fomitis, qui unde reprimi debuerat, hinc exarsit. Non est enim simile, quod dicebatur de uino. Vinum quippe suapte natura febricitanti malum est: & ut castius dicā, in eptè datur febricitanti: quia calorem febrilem per se auget, & non ex febricitantis abusu. Est enim uinum calidum. Simile autem additum simili, facit furem. Verum lex suapte natura, fomitem haudquaquam auget, non enim habet symbolum cum fomite, sicut uinum cum febribus, sed fomes se auget per antiparitasim, ut legi reluctetur. Bona ergo est lex: bonum quoque fuit legem dare etiam homini lapsō, & aptè data fuit. At malum fuit, lege abuti. Nota autem uerbum illud. *Vt per bonum.* id est per legem, *appareat peccatum.* Causam finalem notat illa propositio, *Vt.* Ecce autem sensus. Gestire cepit fomes iste iniquus data lege, inani inflatus gloria, cupiens suas ostendere uires contra legē, quod ergo frigide antea apperebat, post, tanquam pro sua gloria pugnans, in legis despectum, uehementius concupiscere incepit: ut ostenderet quantum posset, ut appareret quod erat, peccatum: tyrannus scilicet noster, & malorum omnium fomes. Potest tamen & consequentionem significare illud *Vt*, non causam finalem. Vt sit sensus. Adueniente lege, peccatum operatum est mortem. Ita autem factum est, ut per bonum, peccatum apparuerit. Nam operata iuxta se posita, magis elucescunt. Non apparebat admodum fomes ante legem. Vnde & dicebat mortuus tunc reuixit. Conclusio ergo est, fomite ipso, pro sua libertate contra legem pugnante, *Ego mortuus sum.* Non lex me occidit, sed fomes irritatus, & prouocatus à lege. Ex ipso enim nata sunt peccata omnia:

omnia: à peccatis autem oritur mors, non quidem à lege. *Vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.* Legendum est autem hoc *Vt*, confequentiè non finaliter. Ita inquit factum est, *Vt peccatum, fomes, Per mandatum, fiat scelerius, vel scelerius effectiue*, quàm antea esset, non data lege. Nec mysterio vacat uerbum illud *Supra modum*. Modum nanque & mensuram habere uidebatur, ante legem peccatū, per ignorantiam: supra modum autem est peccatum, quod post legem scienter admittitur. Vnde hæc potest esse, quinta ratio, cur fomes peccatum uocetur, non autem inclinatio ad peccatum. Magnitudo enim iniquitatis ad quā instigat, exigit, ut peccatum uocetur. Occasione quippe accepta, non data à lege, cæpit urgere magis ad facinora, quàm prius urgeret, & ad summa facinora. Gloriosus est enim animus hominis, & in ardua & difficilia semper tendit: quare nititur semper in uerita. Hæc est ergo prima ratio, cur magis post legem, quàm ante peccatur. Vis secundam rationem? Ecce. Cum per legem concupiscibilia concupiscere prohibetur, ad memoriã reuocantur. Excitatur ergo imaginatio, quare & desiderium. Tertio. Diabolus uidens legem, dari homini in adiutorium, maiora molitur, ut eum à lege auertere possit. Quarto. Peccato simplici additur transgressionis culpa, cum lege præuaricamus, ergo omnino peccatum fit, per ipsam legem grandius, ut inquit Apostolus: propter hæc quatuor rationes. Sed hoc totum per accidens est, & præter legis intentionem. Neque enim fomes ad augenda peccata utitur lege, ut Goliath gladio Dauid, usus est: neque, ut febre exestuans uino, vel aqua. In his profecto causalitas non est prorūs accidentalis. Sed uis exempla accommodata: Ecce. Vt patientia diuina ab usus est Pharaon. Vt Iudas oculis: mundi sapientes hac rerum machina. In his enim fieri nequit, ut vel tantillum culpe in res istas retorqueamus, quibus pudente istorum mentes, suo tantum uitio abutebantur. Relinquitur itaque, quod in lege nulla est omnino culpa, nec in se, nec etiam ut lapsis hominibus, in qui-

bus uiuit fomes comparatur. Quamuis ea lata, peiores supra modum facti sint homines ut dictum est. Hinc ergo exurge tu homo ad gratiæ Christi Iesu magnitudinem considerandam. Quantum enim putandum est, fuisse humani generis morbum, qui remedio legis adhibito ingrauescebat, uenenosiorque, & pestilentior fiebat? Coronemus ergo Christi pijsimi dona, quibus factū est, ut incurabile illud malum, in ecclesiæ stabulo, perlatis duobus illis denarijs, natura Dei & hominis semel unita, facile radicitus extirpatum fuerit, quod lex adhibitis omnibus suis præceptis, atque antidotis, nequaquam efficere uoluit. Hic nanque est Pauli scopus, ostendere quidem, quod lex sit bona, sed nihilominus infirma: quod maximè ex his, quæ dicta sunt, patet. Deinde dicit.

Scimus enim quod lex spiritalis est. Ego autem carnalis sum. Vides legis imbecillitatem? Ipsa quidem spiritalis est, attamen hominem spiritalem facere nequit. Relinquit enim eos, qui sub lege sunt, in sua carnalitate. Quod si potens esset, & efficacius uirtutis, cum sit ipsa spiritalis, faceret omnes sub lege existentes spiritales. Sicut Euangelium Christi Iesu. His enim, qui ad euangelium spectant, dicitur. Vos in carne non estis, sed in spiritu. Huius autem ratio est, quia potentissima est gratia ipsius quàm euangelium continet. Vnde non dicitur spiritalis, sed spiritus. Verba quæ ego loquor, (inquit Christus,) spiritus & uita sunt. Ni mirum ergo, si spiritales efficit obseruatores. Verum lex Mosi, spiritus non est, licet spiritalis sit. Ideo *Ego*, inquit Paulus. *Ego* inquam sub lege existens, *Carnalis sum*, Nomine autem carnis, uel carnalitatis, hominis pars non intelligitur, sed totus homo, qui inferioris partis desideria, uidelicet sensualitatis, sequitur, ad modum brutorum. Vnde & illud est. Improbos homines migrare in bruta. Obbrutescere enim uidetur homo, cum se carni penitus subijcit. Et è contra, esse uerè uir, cum se spiritui tradit. Vnde illud est. Caro concupiscit

Ioan. 6.

Gal. 5.

Gal. 5.

tiorem portionem hominis. Sensus ergo est. Legem quidem spiritalem esse, præcipere scilicet ea quæ ad spiritum hominis, ad superiorem scilicet, eius partem, quæ sola est propria homini secundum quod homo, attinent, qualia sunt illa quæ in Epistola ad Galatas, ennumerantur, quibus totus homo interius ordinatur, & exterius secundum quod, ratio exigit in omnibus suis uiribus: respectu Dei, respectu sui: & respectu proximi. Caritas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Caritas enim & gaudium, concupiscibilem perficiunt: pax, & patientia, & longanimitas irascibilem: bonitas rationalem: benignitas & mansuetudo ordinant rectè ad proximum: fides respicit Deum, modestia autem, continentia & castitas componunt hominem in seipso. Hæc omnia lege præcipiuntur. Quis enim nesciat, legis decalogo hæc omnia contineri? Tantum ergo abest à peccatis lex, ut plus abesse non possit. Nam peccata omnia à carne ueniunt & proficiuntur: ab homine scilicet ut sensualitatem sequitur. Paulo dicente. Manifesta sunt opera carnis. Fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum seruitus, ueneficia, inimicitia, contentiones, emulationes, rixæ, dissentiones, inuidia, homicidia, ebrietates, conuersationes, & his similia. Lex autem Mosi præcipit ea, quæ ad spiritum attinent, quibus supra modum caro aduersatur. Igitur nullatenus peccatum est. Sed cum supra, legem carnem appellarit: & alibi sæpe, quomodo eam nunc spiritalem appellat? Ceremonias legis secundum literam obseruatas, carnem appellat, atque literam. Verum nunc de moralibus præceptis sermo est. Illud nanque mandatum in medium attulerat. Non concupiscens, quo peccatorum omnium radix euellitur. Quis itaque dubitare potest, an sit carnis inimica, & consequenter spiritalis, licet tamen non sit spiritus, quia nec est uita, licet ad uitam modo quo supra declarato, disponat? Si itaque uera esset opinio illa, quæ tamen uera esse non potest, spiritum à Deo esse, & carnem à demone. Lex quæ

Bit. ad Rom.

ad spiritum attinet, à Deo omnino erit, non à demone, ergo mala esse non potest. Cum omni tamen sua bonitate, non efficit, ut ego bonus sim, inquit Paulus. Remanet enim sequens carnem, & carnis desideria. Qui nanque sub lege erant, quatenus sub lege erant, tales erant omnes, quod si aliquis spiritum sequebatur, ille sanè ad euangelium, non ad legem attinebat. Non enim ex lege, sed ex gratia spiritum sequebatur. Gratia autem ad euangelium spectat, non ad legem: quoniam gratia non nisi per Christum Iesum habebatur. Quotquot autem Christo Iesu innitebantur, iam ad nouum testamentum pertinebant, non ad uetus. Habes Pauli mentem? Vide autem tu hic magnū mysterium, paulinæ sapientiæ. Lex spiritalis est ex dictis, ergo obseruatores exigit spiritales. Qui itaque carnalis est, legem implere non potest. At ex gratia Dei, per Christum Iesum, non ex lege spiritales efficitur, ergo per legem sine gratia, legem seruare non possumus.

Declarat autem quomodo quilibet, sub lege carnalis erat, & quare. *Venditus sub peccato.* Non redimebantur per legem homines à peccato, sed redempti sunt postea Christi Iesu morte: Quamuis itaque legem haberent, erant tamen adhuc serui peccati, & sub dominio eius. Qui uero seruus est, domino parere cogitur. Parebant ergo & tuncilli, uel etiam inuiti peccato. Carnem itaque sequebantur, peccati ministrum, non autem spiritum. Quamquam igitur lex spiritalis sit, qui tamen legi subijciuntur, carnales sunt: uitio scilicet carnalis concupiscentiæ astricti, ut spiritui, uel secundum spiritum uiuere nequaquam possint, nisi Christi gratia in spiritales transformentur. Nota autem uerbum illud, *Venditus sub peccato*, id est sub dominio peccati. Venditi quippe fuerant homines uniuersi, & à primis parentibus, qui pro cibo illo omne hominum genus demonis seruituti addixerunt, ut uerè de illis dici possit illud Hieremiæ. Dederunt præciosa quæque, pro cibo. Et proprijs etiam peccatis, se se uendiderunt, iuxta illud, quod dicitur de Achab. *Venditus es, ut faceres malum.*

Tre. 1.
3. Re. 21.

Y Vnde

Esa. 59.

Vnde Esaias. Ecce (inquit) in iniquitatibus uestris venditi estis. Congruè autem uenditio nominatur. Ecce comertium, inter uenditorem & emptorem. Proponit enim demon, qui peccata suggerit, suæ iniquitatis consilium, & dat illi homo propriæ uoluntatis assensum. Accipit autem homo animæ uenditæ pretium, peccandi uoluptatem, & mortiferam de iniqua suauitate dulcedinem. Emptum itaque à diabolo hominem, Christus redimit, non lex; uult dicere Apostolus. Quamuis enim legem haberet, adhuc tamen demonis, & peccati mancipium erat, uirtute sanè illius uenditionis. Quod ut clarius manifestet, addit.

Quod enim operor, non cognosco. Non enim quod uolo; hoc ago, sed quod odio, illud facio. Cum dicit. Quod operor non cognosco. Ostendit quod carnalis est. Carnis enim est, non cognoscere. Contra, spiritus cognoscit. Vnde & hominem dirigit in actibus suis. Non quidem dirigeret, nisi cognosceret. Contra, caro dirigere non potest, sed dirigitur. Qui ergo, non cognoscit, quod operatur, secundum carnem uiuit, non secundum spiritum. Non igitur uiuit ut homo, quia spiritus est id quod proprium homini est, sed magè brutis est comparandus. Quod facile patet. Bruta enim aguntur magis, quam agant. Homo autem ut homo, agit magis, quam agatur. At qui operatur, nec illud cognoscit, quod operatur, dirigitur, non dirigit, ut constat. Comparatur ergo iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Abest ergo à spiritu, & carnem sequitur. Neque id per legem, sed per gratiam tollitur. Cui autem dicit.

Non quod uolo hoc ago, sed quod uolo, illud facio. Ostendit se esse peccati seruum, & uenditum, non redemptum. Nam seruus non agit, quod illi placet, sed quod domino. Vnde & frequenter agunt serui, quod illis displicet, ut domino obediunt, qui parere coguntur, vel inuiti pœnæ timore. Ad hunc ergo modum, se se habet homo peccator, quia qui facit peccatum, seruus est peccati: Ab hac uero seruitute, non re-

dimit lex, sed Christi gratia, iuxta illud. Si filius Dei uos liberauerit, uerè liberi eritis. Vult enim agere bonum, & non potest: cauere peccata desiderat, & tamen non potest per legem, nisi addit gratia. Iuxta illud, parum infra. Non quod uolo bonum, illud ago, sed quod nolo malum, id facio. Et iterum. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Et Diuus Augustinus. Homo peccatis uincitur, dum uiribus suis iustè uiuere conatur, sine adiutorio gratiæ liberantis, quæ liberum arbitrium liberat, ut liberatori credat: atque ita contra legem non peccet. Omnia autè hæc, & in sententia, & in uerbis difficillima sunt. In uerbis quidem. Quomodo nanque uerum est, quod operor non cognosco? Nam homo non operatur, nisi uelit: non uult autem nisi cognoscat, ergo non operatur, nisi cognoscat. In sententia autem. Nam hic est maxima difficultas, & vix inter omnes dubitationes, quæ non pauce occurrunt in paulina hac Epistola, ullus labyrinthus inexplicabilior isto. Exan clara enim uidetur hoc loco omnis peccatorum libertas. *Non quod uolo bonum, illud ago, sed quod nolo malum, illud facio.* Si enim homo existens in peccato, & carnalis, uult facere bonum, & non potest, sed agit malum contra suam uoluntatem, quia illud odit, & nollet facere, tamen inuitus facit, quomodo liber est nisi titulo tantum, & nomine? Si enim uere liber est, potest in utrumque oppositorum. Vitare ergo potest, & committere peccatum. Si enim ut liber non potest, iam liber non est. Quod homo sit liberi arbitrij, determinatum est. Quid possit liberum arbitrium, cum Dei gratia, supra docuimus. Videndum itaque est, quid per seipsum possit sine gratia Dei. Ita nanque de homine loquitur hic Apostolus, Potest ne non peccare? An necessario peccat? Intellige autem semper mortaliter, non uenialiter. Non accipio autem liberum arbitrium hominis, in puris naturalibus, citra peccatum & gratiam. Id enim tantum fuit in protoplasto. Quicumque alius homo, semper est, & fuit, & erit, de communi lege, vel in gratia, vel in

peccato,

Lec. 11.

peccato secundum rem. Non enim datur status medius in uia. Omnis quippe homo, vel est amicus Dei, vel inimicus, iuxta illud. Qui non est mecum, contra me est, & qui non colligit mecum, dispergit. Non enim datur nec inimicus, vel non amicus. Si autem amicus, gratiam habet, si inimicus, est in peccato mortali. Exclusa ergo gratia, quæstio est de homine in peccato mortali existente, num ex suo libero arbitrio, peccatum cauere possit: non dico commissum. Ostensum est. n. quod non potest quis à peccato resurgere, nisi per gratificam gratiam. Iuxta illud. Sana animam meam, quia peccauit tibi. Libera me, de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ. Sed dico, de nouo committendum: an necessario incidat in noua peccata, nisi gratia diuina à primo liberetur. Paulus Apostolus enim, durissimam uidetur ferre sententiam. Si enim homo in gratia existens, potest non uti gratia, & ita non necessario bene agit, sed potest malè agere: cur homo existens in peccato, non potest non uti peccato, & ita non male agere, sed bene? In potestate enim hominis esse uidetur, uti gratia & non uti: uti peccato & non uti. In hoc nanque sua libertas consistit. Facile ergo est, & fauorabile asseuerare, quod si homo utitur peccato, necessario peccabit: sicut si gratia utitur, illi cooperando, necessario bene agit. At si non utitur peccato, non peccabit. Si enim tibia curua, posset non uti curuitate, non necessario semper claudicaret. Sed posset non claudicare, etiam existens curua. Ideo nanque necessario claudicat, quia non potest, non uti curuitate. Et confirmatur. Quia si peccator necessario peccat nouo peccato, iam illud non uidetur illi ad culpam imputari posse. Omne enim peccatum est uoluntarium, ergo nullum necessarium. Nemo quippe peccat in eo, quod vitare non potest. Pugnat enim uoluntarium cum necessario. Quoniam autem Apostolus, suæ assertionis rationem sumit ex fomite, qui semper ad peccandum instigat,

vincitque, nisi per gratiam reprimatur: Obijcio. Nam ratio suapte natura, etiam sine gratia, est fortior concupiscentia, sicut spiritus carne. Ratio autem suapte natura, depræcatur semper ad optima, ergo etiam sine gratia, vincet concupiscentiam. Vnde illud est, quod dixit dominus ad Cain, post peccatum. Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Quare iratus es? & cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies? Adde. Nam bonum naturæ non tollitur, licet diminuat per mortalia peccata. Naturali autem lumine fultus homo, potest agere opus bonum ex genere, & moraliter: & ita potest non peccare. Assumptum probatur. Tum quia experimur, quod existentes in peccato mortali, etiam pertinacissimè in illo perseuerantes, possumus reddere id quod mutuatum nobis fuit, quando oportet: cui oportet: & propter quod oportet, quia scilicet iustum est. Hoc autem esse opus moraliter bonum, quis negabit? Tum quia aliter dicere oporteret, quod infidelis, & omnis homo in mortali existens peccato, in omnibus suis actibus deliberatis mortaliter peccaret. Quod dicere, impium est. Quod si ad demonis potestatem recurras, de quo scriptum est. Non est potestas super terram, quæ comparetur ei. Et propterea cum peccator sit demonis mancipium, dicas illum nullam uirtute super terram, sed tantum diuina gratia, posse non peccare, eo semper urgente ad noua peccata. Obijciam tibi illud. Debilis est hostis, qui non uincit nisi uolentem. Fatebor quidem, quod sine diuina gratia gratifica, demonè uincere homo haudquam potest. Verum id mihi fat est, quod ipse potest non uinci. Datur enim medium inter uincere & uinci, resistere. Plus nanque importat uincere, quam resistere. Vincere quidem illum dicimus, qui assequitur illius oppositum, quod hostis moliebatur. Diabolus intendit hoc unice, reddere hominem Deo inimicum, & æterno dignum supplicio. Si ergo tu bellum

Y 2 cum

Esa. 48.

Lec. 8

cum demone gerens, non modo non efficiaris Deo inimicus, sed reconcilietur magè, non modo gehennæ obnoxius euadas, sed paradisi gloriam merearis. Vicisti demonem, id autem certefateor, nisi diuina gratia obtineri nō posse, iuxta illud. Deo autem gratias, qui dedit nobis uictoriam, per Iesum Christum dominum nostrum. At resistere, est tantum non uinci: non uinci à demone, est demoni non consentire, noua peccata suggerenti. Durum videtur, quod homo sine gratia id minime possit, cum scriptum sit. Resistite diabolo, & fugiet à uobis. Quod & probatur. Facilius est enim unicuique rei secundum naturam moueri, quàm contra naturam. At peccata omnia contra naturam sunt: virtutes autem secundum naturam. Videtur itaque, quod si peccato consentire potest, potest etiam ad uirtutem moueri & resilire. Non ergo necessario peccat. Et ut uerum fatear. Cum homo in peccato habeat naturale iudicium rationis, licet aliquantulum obscuratum, & quandam instinctum naturalem, contra malum remurmurantem, non fit etiam in malo confirmatus, videtur durissimum quod necessario peccet. His tamen non obstantibus, paulina sententia nostris insonat auribus. *Non quod uolo, ego carnalis. Illud facio, sed quod nolo, illud ago.* Cui addit Augustinus, diuinæ gratiæ assertor uocalissimus. Quia homo noluit peccata uitare dum potuit, inflicto est ei, ut non possit cum uelit. Et iterum. Qui contendit ad non peccandum, gratiæ Dei adiutorium, non esse homini necessarium, sed sola lege accepta humanam sufficere uoluntatem, ab auribus omnium remouendum, & ore omnium anathematizandum esse non dubito. Hinc liberum arbitrium, definire consueuit. Liberum arbitrium est, facultas uoluntatis & rationis, qua bonum eligitur gratia assistente, & malum gratia desistente. Ergo uidetur, quod gratia desistente, non possit eligere bonum. Rursus. Dicunt Pelagiani, gratiam Dei quæ data est, per fidem Iesu Christi, quæ nec lex, nec natura est, ad hoc tã

tum ualere, ut peccata præterita dimittantur, non ut futura uitentur, non ut repugnantia superentur: Sed si hoc uerum esset, utique in oratione dominica cum dixissemus, Dimitte nobis debita nostra, Et ne nos inducas in tentationem, non adderemus. Illud enim dicimus, ut peccata præterita dimittantur: hoc, ut sequentia caueantur. Adhuc præuaricatorè legis, dignè lux deserit ueritatis, qua desertus, utique fit cæcus. Vnde necesse est offendat, & cadendo uexetur, vexatusque non surgat. Diuus etiam Gregorius. Peccatum, quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit. Est. & Psalter, qui clamat. Dum defecerit uirtus mea, ne derelinquas me domine. Deficit ergo uirtus hominis, quandoque ad bonum agendum. Quando autem defuit, nisi cum est, in peccato mortali? Tunc itaque orandum est, ut Deus ab alijs peccatis illum auertat. Frustra uero oraret, si ex se ea cauere possit. Est & ratio. Nam si scriptura dicit. Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris, ideoque uitandas esse prauorum hominum societates iubet: quia Corruptunt bonos mores, colloquia mala: Quomodo possibile est, quod existente intra nos, peruerso affectu, cum in peccato sumus, non peruertamur? Necessario ergo, ex scelere in scelus declinamus. Hinc Chrysostomus super illud. Soluite & adducite mihi. Sicut (inquit) nauis fracto gubernaculo, non quo uult uadit, sed quo tempestas impellit. Ita homo, diuinæ gratiæ auxilio perditto, non agit, quod uult ipse, sed quod Diabolus. Cōstat autem, quod diabolus ab initio peccat, ergo. &c. Et confirmatur. Quia donum fuit primo homini collatum, istud posse sine noua gratia gratificari in innocentia perseuerare. Istud autem donum, propter peccatum amissimus omnes. Quomodo ergo possibile est, ut additis etiam peccatis nostris lætalibus, possimus peccata cauere? Repugnat hoc infirmitati nostræ naturæ, & liberi arbitrij. Talis nanque naturæ libertas, incolu-

Matt. 6.

Ps. 70.

Ps. 17.

I. Cor. 13

Matt. 11.

incolumi, & integræ naturæ conuenit, non quidem fauciata, aut agrotanti. Habetis difficultatem, & difficultatis rationes, quantum mihi uidere datur. Magna certè hæc quæstio est, & quæ Theologorum omnium, cum veterum, tum recentium ingenia, mirum in modum exercuit. Et fortè monstrasse difficultates, fat esset. Experiar tamen & ego ipse, num hæc nostra conflictatio, ueritatem possit reddere lucidiorem.

Si Philosophos sequemur, facilis esset sententia nostra. Ipsi enim non intelligentes naturam nostram peccatis lætalibus vulnerari, nomen etenim istud peccatum mortale, hoc est animæ mortem inferens, & uitam tollens, Ethnica Philosophia ignorat. Docuere, quemadmodum homo à recta ratione exorbitans fit iniustus, ita assidua iustitiæ exercitatione, illum fieri posse iustum. Præuus inquit, ad meliores exercitationes deductus, aut multum proficiet, aut perfectè in contrarium habitum restituetur. Gratiam omnem abijciunt, natura & exercitatione freti tantum, & dicunt. Quod uitiosus per seipsum à uitio surgere potest, uirtutem acquirere ex frequentatis actibus: & deum uirtuosè operari. Verum, religionis Christianæ professio, hanc superbiam horret. Agnoscit nanque, hominis naturam originali labe illa corruptam, & infirmatam. adeò, ut ea vis animi qua iudicamus: quam non refert, siue νοῦν hoc est mentem appelles, uel λογόν, hoc est rationem, quamuis ex se tendet semper ad optima, inclinata sit nihilominus ad ea præferenda, quæ secundum carnalem sensum, delectabilia sunt, tanquam magna ex parte obscurata. Voluntas etiam qua eligimus, aut refugimus, fit adeò deprauata, ut suis naturalibus uiribus, à peccatis quibus se se semel addixerit, ad meliorem frugem reuocari minime possit. Verum hæretici Manichæi, hanc originariam labem, & vim carnalis concupiscentiæ, plusquam par sit exaggerantes, ad id deuenerunt, ut dixerint, quod homo

mo necessario peccat, nec aliquo modo peccatum quodpiam uitare potest. Quia autem, id liberum arbitrium prorsus tollere uidebatur, contra eos surrexit Pelagius, qui nostram uolens defendere libertatem, quia ille dicebat, nullum peccatum, à nobis uitari posse, dixit, quod quilibet potest omnia uitare peccata, etiam sine diuina gratia. Ita tamen, ut salus hominis, non homini, sed Deo debeatur. Hæc enim ipsa libertas, dicebat donum Dei esse, qui cum potuerit, pro homine serpentem, uel ranam producere, glorificandus est, gratiæque illi semper sunt habendæ, quod hominem produxerit, tantæ gratiæ compotem. Horum autem contradictorias extremas hæreses, condēnauit Ecclesia, quasi altera soccordiam, altera superbiam pareret. Habes itaque, quid Philosophi, & quid Hæretici sentiant. Nunc quid sancta ipsa Ecclesia, doctoresque orthodoxi credant, intellige. Non una est catholicorum patrū super hoc lata sententia: pluribus igitur incedunt uis. Qui enim desperationem uitare, ad spemque & conatum acere uolunt homines, plusculum libero arbitrio tribuere uidentur, quàm qui temeritatem, & humanarum uirium confidentiam, ex nr̄is cordibus euellere nituntur, tanq̄ perniciem, uerè pietatis propensiores, sunt in gratiæ fauorem, quæ & merito ubiq; Paulus inculcare uidetur, & Augustinus. Ambo enim ex Christi persecutoribus, potentissima gratia miraculosè mutati sunt. Vnus tamen est omnium scopus. Reiectis nanque Philosophorum tumoribus, inter hæreticos hosce, media incedunt uia, non declinantes ad dexteram, neque ad sinistram. Ita tamen nostram libertatem tuentur, contra Manichæos, ut diuinæ gratiæ necessitatem astruant contra Pelagianos. Hoc ante omnia considerandum est. Paulum maximè hinc hominis libertatem statuere, unde maximè aboleri existimatur. Dicit enim aperte. *Non quod uolo bonum illud ago, sed quod nolo malum, illud facio.* Vult ergo bonum, quamuis sit in peccato & carna-

Num. 22.

Rom. 7.

lis, licet non faciat. Liberum autem arbitrium, actum interiorum respicit magis, quam exteriorum ergo, &c. Addit etiam. Velle adiacet mihi, perficere autem non ualeo. Quis itaque negare poterit, quod peccator sit liberi arbitrij etiam ad bonum? Nihil profecto obest, quod non possit facere. Sat est quod potest velle & uult. Pleraque enim sunt, quæ facere non possumus, licet uelimus. Neque enim in uiuere semper possumus. Nemo tamen dixerit nos, ob id minus liberos esse. Intelligis uim apostolicæ sententiæ? Licet autem dicat. *Quod nolo illud facio*, non id te moueat, ut in peccatore, peccandi necessitatem intelligas. Sicut nanque habitus uirtutis, non facit, ut necessario uirtuosè agam aliquid in particulari, licet tantum inclinaret ad actum habitui conformem in generali. Ita nequaquam potest intelligi, quod peccatum quantumuis radices altas, in homine miserit, necessitatè inferat ad peccata alia perpetranda: ita quod non possit peccator, non peccare alio peccato. Non enim destruitur essentia hominis, per peccatum, igitur nec libertas. Et de hoc dubitare non oportet. Vnde cum quærimus, Nū peccator alia cauere possit peccata, non quærimus de potentia absolutè. Hoc enim uerti non debet in dubium, nec à Philosophis, nec à Theologis. Habet nanque intellectum & uoluntatem, ergo habet liberum arbitrium, ergo potest. Sed sermo noster est de potentia propinqua, quæ reducitur immediate ad actum. Vtrum scilicet ita possit, quod de facto alio peccato non peccet: vel actu semper peccet? De hoc est difficultas & magna. Distinctio patet huius secundis potentiæ. Nam in tenebris homo potest uidere potentia remota, non proxima. Quod de potentia proxima sit sermo, patet. In moralibus enim non oportet loqui, ut in metaphisicis, vel naturalibus loquimur. Quia non est omnium scientiarum eadem methodus, ac sepe numero modus sciendi unius scientiæ ad aliã transfert. Non ergo potentia logica, neque de naturali remota, sed de illa quæ exit immediate in opus, sermo est. Vtrum possit uitare, vel non. Et non, Vtrum habeat poten-

tiam uitandi, vel non habeat. Ad memoriam itaque, in primis reuocandum est. Quod actus liberi arbitrij est electio, ut supra ostendimus. Electio uero, consilium, & deliberationem rationis sequitur, ut constat ex Ethicis. Si aliqua ergo sunt, quæ rationis deliberationem subterfugiant, ita quod ratio de eis deliberare non possit, vel circa ea discurrere, dubio procul circa talia electio esse non potest: quare nec liberum arbitrium ad ista se extendit, dico semper ut potentia proxima. Talia autem sunt, quæ repente occurrunt, & impræmeditate. Vnde dicit, quod primi motus non sunt in potestate hominis. Si homo ad talia, rationis attentionem & conatum apponeret, reprime-re posset. Verum quia non apponit, ob id quod subito occurrunt, ideo uitare non potest. Et nihilominus hinc, non dicitur non liber: immo ab omnibus conceditur hac ratione, nec tolli, nec minui hominis naturam libertatem. Ex inclinatione autem uirtutis, contingit aliquid quasi repente in nobis. Nam ut in Ethicis dicitur. Vir fortis est in repentinis timoribus impavidum, & imperturbatum esse, magis quam in præmanifestis. Operatio enim eò magis ab habitu est, quo minus est præmeditata. Qui nanque ratiocinatus fuerit & discusserit, sine uirtutis habitu, aget illud quod uirtutis est: At non repente. Quæ enim repente fiunt, secundum habitum sunt. Nam habens habitum, si illi aliquid habitui cõueniens occurrat, statim illud eligit, nisi ex aliqua maiore consideratione & deliberatione impediatur. Ecce modo, ut ad rem descendamus. Ille qui est in peccato mortali, licet uitij illius habitum, non habeat, quo peccauit, vel luxuriæ, vel gulæ. (Nam potest semel tantum peccasse: ex uno autem actu, habitus non generatur.) Voluntas tamen eius derelicto incommutabili bono, bono commutabili, nempe sibi, quasi sui adhæsit: adeo ut affectum hunc in seipso habeat, uidelicet amorem sui inordinatum, qui φιλαυτιὰ dicitur. Non est enim peccatum mortale sine φιλαυτιὰ. Isti enim duo amores, sibi inuicem semper succedunt, Amor sui, & Amor Dei.

Rom. 5

Dei. Duo amores inquit Augustinus, fecerunt duas ciuitates. Amor Dei usque ad contemptum sui ciuitatem dei, Hierusalem. Amor sui usque ad contemptum Dei, ciuitatem diaboli, Babilonè. Qui enim est in gratia, amat Deum usque ad sui contemptum. Qui in peccato mortali est, seipsum amat usque ad Dei contemptum. Et hoc est generale, in omni peccato, tanquam finis præceptus peccatorum. Subsume. Non potest homo ab hoc affectu, nisi per Dei gratiam liberari: sicut non potest nisi per spiritum sanctum, Dei amorem habere, iuxta illud. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Consequens ergo est, ut si caro, demon, mundus illi homini aliquod peccatum mortale suggerant, nisi uigili meditatione atque consideratione retrahatur, secundum illius prauis affectus inclinationem, ipse sit mortaliter peccaturus. Sola enim præmeditatio est id quo efficitur, ut homo inclinationem, vel habitum, vel pronitatem semper non sequatur. Semper uero suggerunt, ergo nisi semper homo multa deliberatione se se cohibeat, semper peccabit. Impossibile est autem hominem semper in tanta persistere uigilantia, quanta ad detestanda omnia peccata requiritur, tali detestatione qualis necessaria est, ut uitentur: propter multa, circa quæ mens hominis implicatur, distrahitur, & occupatur. Homini enim infirmi & languidi natura, non patitur hanc assiduum considerationem, igitur non potest semper peccato cauere, quin denuo, (immo forte nec diu) peccet. Si contra nitatur secundum ultimum suæ potentiæ, singulum peccatum poterit uitare, at agat, quantum potest, impossibile est, ut diu omnia uitet, quia non potest adeo per uigil esse, ut non aliquando à demone aliquo modo deiciatur. Si posset persistere, fortè omnia uitaret. Sed non potest diu in hac summa uigilantia persistere, quia per peccatum instabilis factus est. Iuxta illud. Peccatum peccauit Hierusalem, & propterea instabilis facta est. Omnino itaque succubet, non necessario peccabit, aliquo uno pec-

Tren. 1.

cato, sed neque per se ab omni peccato poterit abstinere. Ergo uitare quolibet potest, sed non omnia simul. Vidistis ne unquam in agonis ludis uestri pugiles decertare? Cū enim alter ex una parte se se tueri fatagit, in alia percutitur. Exponit humerum ut caput defendat, & amputatur brachium. Ita ergo peccator pugnat cum eo fathana, certè quibuslibet ictibus ut non peccet, resistere potest, sed non omnibus simul, habet enim mille pugnandi modos. Si itaque non uno succumbimus ictu, alio succumbemus. Esto tamè cautus. Nā quod dixi, peccatorem posse resistere singulis ictibus, & quodlibet uitare peccatum, intelligi non debet, ut Dei auxilium omne excludatur. Absit enim, ut dicamus aliquem peccatorem, auxilio diuino omnino destitutum esse. Velnanque nobis, si cum sumus in peccato, diuina profus destitueremur opem. Est enim quoddam Dei Auxilium, omnium creaturarum commune, quod influxum generalem uocant: quod & gratia dici potest, quia gratis Deus secundis causis cooperatur, & eas in esse seruando, & earum actiones adiuuando. Gratia tamen non dicitur, quia communissima est, & quasi naturalis censetur, sicut & pleraque; admiranda Dei opera, miraculi, nomen, quasi uiluerint, amiserunt: quæ tamen maiora sunt, quam uiperas excutere, pellere demones, morbosos reddere incolumitati. Est aliud Auxilium, hominibus omnibus christianis peculiare, quod Deus ad bonum excitat, atque extimulat, & angelorum custodia, & præconum uocibus, inspirationibus internis, atque uermibus conscientiæ. Ipse etiam uigilat pro nobis, ne pereamus. Fidelis est enim Deus, qui non patietur nos tentari supra id quod possumus, sed faciet cum tentatione prouentum, ut possim sustinere. Quæ omnia, gratiæ datæ dicuntur, & sunt actus diuinæ prouidentia, misericorditer hominem ad bonum dirigentis. Est & tertium Auxilium, quod peccatum abolet, hominèque Deo gratum efficit, & opera eius accepta reddit in ordine ad æternam uitam, quod Gratia gratificata dicitur, &

1. Cor. 19.

ista sola dicitur uerè gratia: & communiter: Quam Augustinus, Operantem, & Cooperantem uocat. Operantem, ut Deo hominem reconciliat. Cooperantem, ut eius opera accepta facit. Alij Præuenientem, & subsequenter dicunt. Cum sumus in peccato, hac tertia gratia caremus, sed non prima, neque secunda de communi lege. Ob id itaq; fit, ut peccata singula uitare possimus, sed ad omnia uitanda, hæc tertia gratia, quæ peccatum deleat, planè requiritur. Quæ affectum diuinum nobis infundat, & amoris proprii affectu illo prauo, nos expoliet. Tunc enim anima sana erit: & ut sana in omnibus poterit rectè operari. Non potest autem in omnibus, cum est infirma. Nā & homo corpore æger, aliquam actionem habere potest ut sanus, sed non omnes. Audit certè, ut sanus, sed nō ambulat ut sanus. Non ergo infirmus, à sano difert, in hoc quod nullum opus sani exerceri possit. Potest enim aliqd, sed non omnia. Ita peccator, potest aliquod peccatum uitare, uerum non omnia. Quod autè potest cauere? Quodlibet sigillatim quod ei offertur, modo contraniti uelit, quantum potest. At tamen collectim omnia, impossibile est. Hoc enim est proprium sani hominis, & per gratiam iustificati. Nemo uero admiretur. Nam & Philosophi dicunt, materiā statuti formis expoliari posse, non tñ oibus. Mathematici èt dicunt, cōtinuū posse diuidi, & esse secūdū singulas partes diuisum. At nō secūdū oēs. Ita ergo theologi dicunt, peccatorem quodlibet peccatum cauere posse, ueruntamen non omnia. Facile autem, utranque huius decisionis partem intelliges, si ad hæc duo aduertere uolueris. Primum. Intellectus ex suis naturalibus, diuinis illis adiutus gratijs, potest rectè circa aliquod unum agibile, rectitudine morali determinare. Voluntas, sua libertate potest se illi conformare. Conformando autem se rectæ rationis dictamini, de nouo non peccat. Potest itaque in aliquo actu non peccare. Si dicas. Quod non potest uoluntas se conformare. Arguo fortius. Ergo non est libera. Ergo non

peccat, quod intendo. Patet itaq; prima pars. Pro secunda autem, hoc secundum notetur. Licet enim naturaliter ad bonum inclinemur, uoluntas tamen frequenter seducitur: uel errore intellectus, malorum satore diabolo operante. Uel sensus illecebris, uel terroribus, uel seculi blandimentis, uel carnis aculeis. adeo ut plerumque etiam, cum omnibus Dei gratijs, magna difficultate bonum uelimus. Quin immo persepe gratiam abijcimus, etiam gratificam, propter tot laqueos, quibus illigamur, & trahimur ad malum. Nam & propter peccatū primi hominis, omnis ætas ad peccandum prona est. Quomodo ergo possibile est, ut gratiam nō habentes gratificam, omnia peccata euadamus? Possibile certè est, sed adeo difficile, ut maxima illa difficultas, peccandi necessitas dici possit, & debeat. Hoc ideo, quia de proximo non possumus, nisi diligentia maximam, & continuam considerationem adhibeamus. Hanc uero adhibere minime ualemus, nisi affectū proprium exuerimus, quod infirmi sumus, & impotentes ad considerationem huiusmodi. Hanc autem corruptionem, non nisi per gratiam gratificā exuimus, non possumus ergo uitare peccata omnia sine gratia gratifica, nos à morbosa illa qualitate liberante, qua languidi detinemur.

Nunc modo plura hic obstare uidentur.

Primum. Quia si repente peccat homo, occurrente peccati tentatione, à mortali peccato excusari uidetur. In his enim quæ repente accidunt, nō est culpa nisi uenialis.

Secundum. Quoniam non uidetur tam multa, & magna meditatione opus esse, ut peccator non possit omnia uitare peccata, sicut unumquodque. Sufficit nanque hæc consideratio, quod omnia quæ occurrunt, peccata sunt mortalia, & contra Deum. Hæc uerò facile, & breui tempore haberi potest.

Tertium. Quandoquidem non uidetur peccata sequentia, imputari posse, si aliquomodo, necessitate uidelicet ab homine perpetrantur.

Quar-

Quartum. Quia si amor proprius ille est, quo efficitur, ut peccata omnia uitare haudquaquam possimus, efficitur etiam, ut nullum uitare possimus, quoniam radix est omnis peccati: sicut amor Dei, omnis boni. Omnia itaque quæ peccator ager, immunda erunt, nullum autem opus erit bonum. Hinc Paulus. Omnia munda mundis, coinquinatis autem, nihil est mundum.

Quintum. Si Deus dat auxilium, ut singula peccata uitare possimus, Cur èt non dat ut omnia? Non est tamè difficile respondere.

Ad Primum. Non est intelligendū, quod simpliciter repente homo peccet, sed est aliqua deliberatio, qua optime perpenditur, id quod eligitur, peccatū esse mortale, & contra Deum: Et tamè consentit homo atque peccat. Sicut etiā non intelligitur absolute, quod homo habens uirtutis habitum, repente operetur. Nam uirtus est habitus electiuus, ergo eius operatio non potest esse omnino absque deliberatione. Sed intelligitur, quod uirtutis habitum habenti, iam est, in eius electione finis determinatus. Ideo quando aliquid illi fini conueniens occurrit, statim eligitur, nisi ex maiore & attentione & deliberatione, impediatur.

Ad secundum. Ista conclusio intellectus practici, uel hæc deliberatio quod inuidere, uerbi gratia, fit mortale peccatum, non sufficit ad retrahendum hominem superbum ab inuidia. Superbi nanque proprie est inuidere: quia dum finem in sua statuit excellentia, necesse est, ut ex aliorum excellentia torqueatur, quasi aliena felicitas, proprie deroget. Vis autem uidere, quod hæc deliberatio non sufficit? Ecce. Nemo ab aliquo in quod maxime inclinatur, retrahitur, nisi quatenus id proponitur ei ut malum. At superbus, qui iam spreto Deo, in propria excellentia finem statuit & præfixit, ut malum, dolere de aliena excellentia, non existimat: immo ut bonum, quia suo conuenit fini. Non itaque ab inuidia retrahitur, ex hoc ipso quod illam peccatum esse mortale nouerit. Sed oportet ulterius in considerando procedere, quousque

ad aliquod, quod sanè non possit ab ipso, non existimari malum, perueniatur. Ad hoc uidelicet, quod inuidia, plus inuido, quam inuidioso nocet. Et quod Inuidia mors introiuit in orbem terrarum. Et quod inuidi, uelut à tinea, & in hoc & in alio seculo, consumuntur. Antequam autem tanta fiat delibatio, quanta in homine requiritur sic male affecto, ad uitandam inuidiam: cōsensus præcedet: & ita inuidebit, mortaliterque peccabit. In homine in gratia existente, sufficit illa consideratio: iam omnia peccata uitare potest. Sed in homine, qui est in peccato mortali, & in illo perseuerat, utique non sufficit.

Ad Tertium. Cum peccator illis duabus Dei gratijs adiutus, quibus ut dictum est, nemo destituitur, à peccato resurgere possit, parando se se ad gratiam gratificam, quæ peccatum illud delebit, & consequenter sequentia prohibebit, nullum colorem habet hæc querela. Igitur peccata sequentia, imputari non debent. Maxime nanque imputari dicuntur, quoniam cum, non patrari possint, patratur. Possunt enim hac ratione.

Quia potest peccator (modo uelit facere quod in se est,) ab illo peccato, quod radix est aliorum, diuina gratia liberari. Vnde Augustinus. Non tibi imputatur ad culpam, quod uulnerata membra non colligis, sed quia uolentem sanare contemnis. Et hoc est, quod Pelagium decepit, ni fallor ego. Quia enim peccator nunquam caret omni Dei gratia, nesciuit ipse inter dona naturalia & gratuita distinguere. Sed quod gratiæ adscribendum fuit, naturæ dedit. Gratiæ est, quod homo à peccato possit liberari & se se ad gratiam parare. Ipse uero, illud liberi arbitrij naturæ tribuit. Veruntamen si considerasset gratiam esse, quod homo se se parare possit ad peccatorum abolitionem, & hanc gratiam, misericordia diuina nunquam derelinquere nos, omnibus etiam facinoribus obrutos, iuxta illud. Ego sto ad ostium, & pulso. Sto inquam non uado, uenio, & non arrogasset

gasset sibi, quod Dei erat, & minimè quidem errasset. Debit sanè scire, quod non omnis gratia, gratificatio est: illum ammittit peccator continuo, cum peccat, sed alias minimè. Quare separandum est, & distinguendum, id quod naturæ, & id, quod gratiæ est. Istud etiam est, quod nostrates decipit, contrario modo. Quia enim non intelligunt, has gratias omnibus peccatoribus continenter adesse: considerantq; in homine peccatore, tantum naturam infirmam, claudam, destitutam: Dicunt, quod ad gratiam gratificam se se parare non potest. Et quod necessario peccat. Et concedendum est, quod si omnino diuino auxilio destituti essemus, necessario simpliciter peccaremus. Tantum abest, ut nos ipsos ad gratiam parare possimus. Scriptum est enim. Considera & vide, quia nemo potest corrigere, quem ille despexit. Sed hæc opinio inclementior est. Videlicet, quod regulariter peccator, diuina ope destituitur. Si enim dominus seruo in compedibus astricto, multa præcipiat, Veni huc, Fac hoc, curre, recurre, & dira ni pareat, minuetur, neque ipse se à uinculis ullo modo soluere possit, nec illi absoluat dominus: iamque non obediētē supplicij afficiat, nonne seruus iure domino cedenti obmurmurabit, eūque crudelē merito dicet, quod ab illo percutiatur vel occidatur, quia ea non fecerit, quæ ut faceret nullo modo in sua ipsius erant potestate? Scio. Scio quid hi respondere possint. Nos peccantes, propria uoluntate nobis ipsis hæc omnia impossibilia fecimus: non est ergo ut de Deo conqueri ualeamus. Si enim seruus sponte se se compedibus illigasset, hærum nequaquam causari ualere, si etiam impossibilia illi præciperet, quam facile ab eo expleri potuissent, nisi ipse uultu hanc impotentiam sibi peperisset. Atqui rigida nimis est hæc responsio, & quæ diuinam non decet pietatem. Sententiæ nanq; Nouati finitima est, qui durior quam Christianum decet, post baptismum nullam peccatorum veniam esse existimauit. Si enim consideres, quod post lapsum indiget homo magis Dei ope, quam in

natura condita. Si huic addas, quod non defuit, neq; deest Deus in necessarijs. Si iuxta Paulum adiungas, quod Christus Iesus apparet uultui Dei, semper ad interpellandum. Qui & in cruce pro nobis oblati sunt, & quotidie offerunt. Cognouit enim figmentum nostrum, & recordatus est quia puluis sumus. Si demum consideres, quod mos eius est efficere, ut qui peccant, cautiore surgant, colliges & iustitiam, & sapientiā, & misericordiam Dei decere, ut nunquam peccatores sua destituant ope, quo minus illi, peccata præterita detestari, & ab eis resipiscere non possint. Iustitiam quidem, quia plus indigent. Sapientiā, quia optimus optimè malis utitur. Misericordiam, quia pro inimicis mortuus est. Et hoc indubie tenendum est. Ad scopum tamen argumenti non uidetur adhuc responsum esse. Scopus hic est. Non imputatur quod necessario agitur. Ecce responsio. Quod simpliciter necessario agitur, non imputatur, sed quod ex suppositione alicuius uoluntarij necessario agitur, imputatur me necessario peccare. Verum est ex suppositione huius, quod uoluntarium est: quia non resurgo. Voluntarius enim non resurgo, non necessario: non resurgendo autem, necessario pecco. Distinctio hæc necessarij patet. Me etenim nauigare, contingens est. Verum si Siciliam ire uolo, necessarium: Ita uoluntarie sum inuidus, at necessario si uolum, sum etiam superbus.

Ad Quartum. Amor proprius non dominatur in homine peccatore, respectu cuiuslibet peccati, quod suggerit. Quis enim est magis *φιλαυτος* auaro? & tamen in auaro, *φιλυττα* non dominatur quo ad hoc peccatum, quod est bona propria dissipare. Ita neq; in prodigo, quoad hoc quod est retinere. Propterea non sequitur, quod qui est in peccato, necessario peccet omni peccato, sed aliquo. Videmus etiam, quod qui circa aliquid afficitur quasi habitualiter, si actualiter consideratione uehementi oppositum consideret, potest affici illi, & illud aliud aliquo modo detestari. Frequenter enim nos irascimur, & contra aliquem excauescimus, quem tamen

Heb. 9.

Ps. 192.

Ecl. 7.

men uehementer amamus. Ex diligēti ergo, & elaborata consideratione fieri potest, ut homo peccator ab aliquibus abstineat peccatis, quamuis affectum illum habeat, à quo peccata omnia prodire suapte natura solent. Sed difficile est uerbum illud Apostoli. Omnia mundum, coinquinatis autem nihil est mundum. Verum responsio est, Apostolum intelligere coinquinatos eos esse, qui mala intentione agunt quocumque agunt. Mala enim intentio est, mala arbor illa de qua Christus. Non potest arbor mala, fructus bonos facere. His ergo quibus mala mens est, nihil est mundum: quamuis etenim opera que agunt, interdum bona sint ex genere, mala tamen sunt & perniciem afferunt. Contra: omnia opera, modo mala non sint ex genere, bona sunt, his qui pura intentione operantur. Iuxta illud. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Non fauet ergo, vel tantillum Apostolus, his qui dicunt, peccatorem in omni actu semper peccare. Et certe mirum est, quomodo hoc isti substinere uelint. Aliud nempe est, dicere omnem actum peccatoris, in bonitate deficere, & esse imperfectum. Aliud est dicere, omnem eius actum esse malum. Primum est absolute uerum, secundum christianam Theologiam. Nullus enim actus hominis in peccato mortali existentis, est simpliciter bonus. At hoc secundum, quod semper peccet, impiū & impossibile. Fateor quod omnia opera, que agunt, ex affectu illo prauo quo infecti sunt, peccata sunt. Sicut enim omnia opera, que facit iustus ex Dei gratia, tanquam ex radice, meritoria sunt: ita omnia que facit peccator ex peccato, peccata sunt. Verum enim uero, quemadmodum habens gratiam potest aliquem actum agere, quem ad Dei amorem non refert. Venialiter enim & mortaliter peccare potest. Ita peccator potest aliquid agere, non referens ad finem peccati: ergo in illo actu, non peccabit. Quis enim dicet, peccatorem peccare si ex ciuilitate, vel amicitia cum salutem? Si ex naturali pietate parentes reuereatur & amet? Si ex cōpatione animam exhalanti pauperi sub-

ueniat? O scelus. Quod si dicas. Quilibet tenetur omnia propter Deum, & propter Dei amorem agere: Peccator autem nihil agit, nec etiam uirtutis opera, propter Dei amorem: quia ex quo in peccato est, non amat Deum. Qui enim Deum amat, iam in gratia est, non in peccato. Dilectio nempe Dei effundit, in cordibus nostris, per spiritum sanctum. Quare in uirtutis operibus peccat uerè, quia deficit in illis operibus una circumstantia necessaria, uidelicet circumstantia finis. Carentia autem unius circumstantiæ debite tantum, malum constituit actum: non modo imperfectum. Hoc est fortius argumentum, quod in hac materia adduci possit, modice tamen est efficacis. Quod nanque decipit, hoc utique est, quia ignorare uelle uidentur, quod circumstantia huius finis, tantum requiritur ad hoc, ut actus sit meritorius, non ad hoc quod sit bonus moraliter. Dicendum ergo est tandem, quia nunquam peccator, quousque peccator est, diligit Deum. Amor enim sui, Dei amori repugnat. Ideo nunquam quouis suo ope, vitam meretur æternam, etiam operibus uirtuosis. Radix quippe meriti, amor Dei est, & mereri uolentem, Deum amare oportet. Quia tamen non semper ad actualiter diligendum Deum obligat, sicut nec semper ad mereri. Ideo possunt aliqui actus eius esse boni, cum tamen tenetur, tunc actus eius non solum non est meritorius, sed est malus. Verum quia Diuus Augustinus plerisque locis inculcare uidetur, quod nullus actus peccatoris est bonus, etiam si nudum cooperiat, vel fame pereuntem alat, quia ubi non est charitas Dei, ibi nulla est uera uirtus. Ideo notanda est diligenter hæc declaratio. Ratio boni principaliter cōuenit fini. Quod enim bonum est, omnia appetunt. Primum autem quod appetitur, finis est, quia omnia propter finem appetunt. Primum igitur bonum, finis est. Unde quod finem tollit, bonum destruit. Quæ igitur sunt ad finem, dicuntur bona, & sunt propter finem, & in ordine ad illud. Unde quæ non faciunt ad finem, dici bona non debent. Finis hominis simpli-

Rom. 5.

348

simpliciter, secundum christianæ fidei veritatem, est Deo adherere, visione, & fruitione perfecta. Bonum ergo hominis in hoc consistit, ut summum bonum intelligat, intelligendo amet, amādo possideat, possidendo fruatur. Iuxta illud. Mihi adherere Deo bonum est. Quia itaque peccator, nullo suo actu, nullaque uirtute, ut fini illi coniungatur mereri potest: propterea nulla sua uirtus dicitur bona simpliciter, quia scilicet ad finē simpliciter non perducit. Cum hoc tamen stat, quod bonæ & ueræ sint uirtutes in genere, quia ad aliquem finem particularem bonum in genere, licet non simpliciter bonum perducunt. Quoniam autem boni nomine, cum sine addito profertur, simpliciter bonum intelligi cōsuevit, sicut & cū profertur finis, finis ultimus nō sub fine intelligitur. Propterea Augustinus solertissimus, qui omnes artes callebat non minus, quā sacras literas, dixit. Peccatorum uirtutes non esse ueras neque bonas, quia charitate Dei formate non sunt. Paulum imitatus, qui dixit. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita ut ardeā, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Non enim sensus est, quod absolute non profint: nam nullum bonum irremuneratum, ergo profunt. At dicuntur non prodesse, quoniam ad finem illum consequendum nequaquam profunt, ad aeternam scilicet uitam promerendam. Dices. Si sunt bonæ moraliter, profunt de congruo. Verum ut nosti, mereri de congruo non est mereri. Vnde non tenet illatio. Peccator existēs in peccato, meretur de congruo, ergo meretur. Sicut neque tenet ista. Ethiops est albus dentes, ergo est albus. Qui autem hoc intelligit, nequaquam miratur si quandoque dicitur a sanctissimis Patribus, quod liberum arbitriū sine Dei gratia non est liberum ad bonum. Pius est nanque illorum sensus, & minime ille quem noui isti pseudo Apostoli Germaniæ eis imponunt. Bonum enim intelligitur, id quod perducit ad finem, quod scilicet meritorium est. Et libenter concedendum est, hominem sine

hac Dei gratia mereri non posse. Potest agros colere, domos ædificare, nudos uestire, pascere esuriere, ieiunare, orare: at nullo tali opere, uitam propriē meretur aeternam. Oportet primum Deo reconciliari: hoc autem non fit nisi per gratiam: gratiam uero non habet, nisi cum peccatum exuerit. Nec mihi dicas, igitur liberum non est, sed ligatum, si mereri non potest. Non enim ipsum ligari oportet ad hoc, ut mereri nō possit, quia eius naturam excedit, sicut uolare. Nam homo, etiam si non ligetur, uolare non potest, quia non habet alas: si autem haberet alas, utique uolaret. Dat itaque Deus homini quasi alas, cū dat gratiam suam, qua sursum agitur, promerendo bonum illud, ad quod ex se nunquam attingere potuisset. Mereri nanque, non est, tam agere, quā modus agendi: Quod constat. Quia eadē actione unus homo meretur, alter uero demeretur. Ille ergo modus à Deo uenit, & non ex nobis, O Pelagi. Sed non sine nobis, O Manes. Et hinc tu uidere potes, inter Philosophos, Ethnicos, & Christianos differētiam. Illi profecto, hominis bonum in naturali felicitate constituunt: supernaturalem enim ignorant, propterea de uirtutibus non distinguūt, quod sine Dei charitate bonæ sint, secundum quid tantum, cū charitate, simpliciter. Sed absolute uirtutes morales appellant bonas simpliciter, quia perducunt ad finem hominis simpliciter. Mitto autem uirtutum similitudines & umbras, qualis est auarorū prudentia in excogitandis locellis innumeris: aut temperantia, qua sumptibus parcunt & luxurie: vel etiam fortitudo, qua per mare pauperiem fugiunt, per saxa, per ignes, iustitia quoque, qua alienas res propriatum metu restituūt. Hæc quippe falsa sunt uirtutum simulachra. At Theologi Christiani, quod Philosophi bonum simpliciter uocant, bonum in genere, & secundum quid appellāt, quandoquidem altiorem finem considerant. Et ita distinguunt atque definiūt uirtutes. Sine Dei amore, esse bonas tantum secundum quid. Cum uero Dei amore formantur, simpliciter esse, & absolute bonas. Et si hoc notaueris, innumeros

meros cauillos euelles, de uirtutibus Gētilium, an fuerint ueræ uirtutes, vel non. Secundum Philosophos enim, simpliciter fuere uirtutes. Secundū Theologos, tantum secundum quid.

Ad Quintū. Millies docuimus, Deū mouere omnia suauiter, secundum scilicet rerum conditionem. Homo itaque mouetur à Deo, ad uitanda peccata suis illis auxilijs, secundum quod hominis natura patitur. Multiplicare enim miracula sine necessitate, abhorreo. Natura autem hominis in peccato existētis, nempe languentis & infirmi non patitur, ut ad uitanda peccata omnia, simul, sufficienter uigilare possit. Triplici quippe incommodo, miserabiliter laboramus, cum peccauimus, ut inquit Diuus Bernardus. Nam faciles sumus ad seducendum: debiles ad operandū: & fragiles ad resistendum. Si discernere uolumus, inter bonum & malum, decipimur. Si temptamus facere bonum, deficimus. Si conamur resistere malo, deijcitur. Ni mirum ergo, si quantumuis diuina illa auxilia habeamus, non omnibus peccatis resistere possumus. Potest tamen peccator inuigilare, ut quodlibet peccatum euitet, his gratijs adiutus. Quare potest singulum euitare, non sine tamen difficultate. Quandoquidem difficile est, ut intellectus peccatoris & uoluntas, ad resistendum demoni & carni, ultimum suū conatum apponant. Immo plerumque condescendunt, & propterea semper peccant. Appetitus nanque sensitiuus, in primis ad id procliuus est suapte natura: in cuius contrarium ratio tendit, & propter omnium potentiarū harum connexionem. Voluntas uero facile appetitui illi concordat, & ei condelectatur. Secundo. Ratio propter passiones, iram, gaudiū, metum, spem, obnubilatur admodum, ne rectē iudicet. Nā nubila mens est, uinctaque frenis, hæc ubi regnant. Errante autem intellectu, uoluntas recta esse non potest. Tertio. Amor sui inordinatus, afficit uoluntatem ad malum. Licet igitur singula peccata semper uitare possit, non tamē facile uitat: hoc est non promptē, non delectabiliter. Libertas enim nō infert

hanc facilitatem, nec difficultas hæc libertatem tollit. Orandum est ergo semper, & sine intermissione ad Deum, cū letali culpa nos grauatos esse agnoscerimus, ut rationem ne erret, illuminet, uoluntatem ne rationi dissentiat, refrenet, executiuas potentias confirmet, ut imperata opera perficiant. hostium inuisibiliū fraudes submoueat, ne illaqueant. feritatem cohibeat, ne præualeant, mala cuncta remoueat, & bona cuncta tribuat. Ita enim fiet, ut ingenti illa pietate Deus, non modo à futuris peccatis præseruet, sed & præterita aboleat. Facienti profecto, quod in se est, Deus deesse non potest, quo minus illum à spiritali morte exsuscitet: cum ex se ad uitam perditam reuocari nemo possit. Hoc est autem facere, quod in se est, diuinæ iustitiæ intuitu, adniti quantum possibile est, uigilare, pugnareque; ne denuo pecces. Et rursus, diuina misericordia ante oculos posita, te totum illi per Christum Iesum committere, omnemque tuam spem, tuis conatibus, tanquam nullis habitis, in illum unum reijcere: gratias illi in cunctis agere, orationique continenter insistere. Et si enim liberum arbitrium sine gratia illa gratia multa possit, quæ communiter præcibus impetrantur, raro tamen, uel nunquam secundum suæ uirtutis ultimum, nisi ad malum operatur. Et ita, intelligi debent pia sanctorum uerba, quæ sonare uidentur interdum, quod liberum arbitrium, non potest in bonum sine hac Dei gratia. id est uix potest. Vel, (& fortasse melius,) non potest, quia non potest sufficienter, sua uti potestate. Propterea ab orationibus cessandum non est, ut bonum efficaciter uelit, atque tandem perficiat. Scriptum est enim, Deus operatur in nobis uelle & perficere.

Ex his, (ni me mea fallit opinio) habes, quid secundum ueritatem tenendum sit. Quia ergo rationes, & difficultates utrinque adducte, contra determinationem militare aliquo modo possent, propterea omnes declarare oportet. Eo uero ordine quo propostæ sunt, dissoluentur.

illa ergo in primis, qua dicebatur. Homo peccator, potest non uti peccato, sicut iustus non uti gratia. Concedo potentia absoluta, sed non proxima. Debes enim scire, quod posse non uti gratia, est infirmitas, & posse non uti peccato, est potestas atque sanitas. Ostendo. Gratia enim auget vires liberi arbitrii: peccatum diminuit. Posse itaque non uti peccato, est potentia, sicut posse non peccare. Posse autem uti peccato, est infirmitas, sicut & posse peccare. Cum vero in peccato est aliquis, infirmus est, ergo non ita potest, non uti peccato, quod potentia magna est. Sicut potest non uti gratia, quando gratiam habet, quod est infirmitas. Fateor itaque, quod peccator potest non uti peccato, sed requiritur, ut curam magnam appareat, ut absolute non utatur. Si enim non utitur quoad vnum, utetur quo ad aliud: & ita peccabit. Non enim tantam curam apponere poterit, quanta requiritur, ut omnino non peccet. Verum cum homo habet gratiam, non admodum conari oportet, ut peccemus. Facile enim peccamus, & sine multa consideratione. Immo qui multum considerat, & diligenter, cum est in gratia, nunquam peccat.

Ad illud, quod ratio est fortior, concupiscentia carnis. Responso est, quod non superatur homo propter carnis potentiam, sed propter rationis negligentiam. Verba autem illa domini ad Cain. *Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius.* Declarantur hunc in modum. Peccator enim, singulos concupiscentiae motus reprimere potest, diuinis illis adiutus suffragijs. Non tamen omnes sine gratia gratifica. Dicitur tamen, & omnes ex se superare posse, quoniam faciendum quod in se est, illam impetrare poterit, qua incolumitati red ditus, in vniuersum bene agere poterit adeo ut fataliter non peccet. Sic enim interpretatus est illud Augustinus, contra Pelagianos.

Quod addebatur. Lumen rationis naturale, extinctum non esse. Probat, quod aliquod opus bonum agere possimus, cum in peccato sumus. Non probat tamen, quod omnia. Nec enim emortuus est igniculus vitae in egro, & tamen

non omnia opera, quae efficit sanus, efficere potest, licet aliqua utique. Diabolum non vincere, nisi uolentem verissimum est, sed adeo inducit, allicit, mouet, trahit, uoluntatem illaqueat, ut uix non uelle peccare non possit. Adeo corrupta est, & per peccatum deprauata. Et propterea orandum est semper, ut Deus corruptionem illam remoueat. Aliter enim uix resistere potest, quin uelit id quod diabolus uult. Facilius esse moueri secundum naturam, quam contra naturam, tunc uerum est, quando natura non est debilitata. Quis enim ignorat, egrotatem facilius mori, quam conualescere: quanquam mors sit contra naturam: uita atque sanitas secundum naturam? Ut lapis facilius descendit, quam ascendat, quia cum ascendit, non corrumpitur neque diminuitur vis grauitatis suae? E superis ergo ad ima maxima facilitate descendunt grauias: & ex imis summa petunt leuia. Voluntas uero cum peccat, infirmatur, hebetatur. Longe itaque facilius auernum petet, quam superas reuocetur ad auras. Magnus enim hic labor est. Nec obest quod Christus dixerit. Iugum meum suauis est, & onus meum leue. His enim qui peccato exuerunt, qui Deum amant, suauis est & leue. Hi sane dilatato per charitatem, corde, celeriore passu domini mandato riam uiam percurrunt. Iuxta Davidem. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* At qui in peccatis degunt, maximus est illis labor, arduissimaque prouintia. Iuxta illud. *Arcta est uia, & pauci ingrediuntur per eam.* Et sic patet ad primae partis fundamentum: quid dicendum sit.

Ad ea uero, quae pro altera parte adducebantur, nunc est satisfaciendum. Verbum Pauli in primis. *Non quod uolo, illud ago, sed quod nolo, istud facio.* Quod deinde declarat, cum dicit. *Uolo bonum, nec tamen illud ago: Odio malum, tamen illud facio.* Ita debet exponi. Ut sit sensus. Hominem uoluntate rationali uel le omne bonum agere, & nullo modo peccare, quamuis sit in peccato: Tamen id assequi non posse: quandoquidem omnia peccata uitare peccator haudquaquam potest, sicut dictum est, licet singula.

singula. Et ita neque uniuersaliter, motus omnes inordinatos sensualitatis impedire, uel reprimere potest, licet quoslibet. Huius autem tota ratio est. Quia sicut intellectus, per uigil admodum non est: Ita nec uoluntas, efficax est in uolendo. Vult enim peccator, omnia uitare peccata, & omnia bona facere, exiliter satis & remissè. Non omnem quidem conatum quem potest, apponit, partim uult, partim non uult. Iuxta illud. Vult, & non uult piger. Secundum aliquid enim, uult quod ratio dicit esse uolendum, frigidè. Et secundum aliud uult, quod sensualitas uult. Et propterea in peccatum non nolens, absolute trahit. Hoc enim libertati repugnat, scilicet, Volens quoquomodo, & quoquomodo nolens. Quomodo mercator, maritima tempestate agitatus, quod uita tueatur, merces proicit in mare. Hinc est, quod licet singulum possit periculum uitare, raro tamen deuitat ullum. Verum tamen, si efficaciter uellet, (quod utique esset, si diligenter, consideraret atque uigilaret,) pleraque deuitaret. Sed istud haberi uix potest, nisi homo ab infirmitate liberetur. Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam. Quod dicit Augustinus. Quia homo noluit peccata uitare cum potuit. &c. Verum est. Nam cum esset in gratia homo, omnia poterat deuitare peccata. Cum autem infirmatus est per peccatum, iam quamuis uelit, exiliter uult, nec potest efficaciter uelle, secundum ultimum suae potentiae. Ideo omnia deuitare minimè potest. Vincitur enim peccatis homo, non tamen inuicis peccat, ut dictum est. Nam quodlibet peccatum, quod committit, uoluntariè committit modo dicto. Vi sane carnis fit, ut quod secundum rationem efficaciter est uolendum, exiliter uoluitum sit.

Diffinitio autem illa liberi arbitrii, intelligi debet. Non quod semper liberum arbitrium gratia desistat, malum uelit, sed saepe. Sicut nec potest intelligi, quod gratia assistente, semper bonum uelit, sed saepe. Quandoque enim malum uult, cum in uacuum diuinam recipit gratiam. Quo contra dicitur. Gratia Dei in me uacua non fuit. Et iterum.

Hortamur uos, ne in uacuum gratiam Dei recipiatis. Cur autem orandum est, Ne nos inferas in tentationem? Contra Pelagianos dictum est. Ut scilicet liberum arbitrium ad operandum, exciteretur secundum ultimum potentiae suae. Quod raro uel nunquam facit, sine gratifica gratia, licet possit. Sunt tamen, qui dicunt. Has orationes ab Ecclesia fieri, non ut simpliciter quod peritur, detur, sed ut eo modo detur, qui nobis ad uitam proficiat aeternam. Hoc enim modo ex nobis, nihil agere possumus, quia hoc est mereri. Radix uero meriti, gratia est ista gratifica. Non desunt, & qui dicunt, multa operari Deum supernaturaliter, quae tamen naturae limites non excedunt. Nam & Apostolis, multarum naturalium ueritatum scientiam infundit, quas ipsi naturaliter addiscere, multos quoque agros reddidit incolumitati, qui natura conualescere potuissent. Propterea ni mirum, si pleraque petuntur a Deo, quae tamen ex nobis fieri possunt. Unde, & melius, & expeditius fiunt diuina ope, quam nostra uirtute. Verum enim uero, duae illae primae responsiones, magis placent.

Dictum Gregorij. Peccatum, quod poenitentiam non diuiditur, mox suo potestate ad aliud trahit. Non debet intelligi, quod uerè & proprie trahat, sed vehementer inclinetur. Nam & dicitur a Poetis. Trahit sua quemque uoluptas. Quia enim inferior appetitus, rationi subditus non existit, plurimi inordinati motus contingunt in eo, contra rationem. Ita, quia ratio non est Deo subdita, plurimi contra Deum motus insurgunt, quos reprimere omnes prope impossibile est: nisi citissime per gratiam, ratio restituatur ad debitum ordinem sub Deo, & sensualitas sub ratione, uel magna praemeditatione se se a peccatis futuris cohibeat homo, quam tamen habere sicut oportet, uix aliquis potest. Propterea rectè dicitur ab Augustino, quod desertus luce illa gratiae homo, necesse est, ut cadat: Aliquando scilicet. Non tamen necesse est, ut cuilibet tentationi succumbat. Psaltes autem, qui orat. Dum defecerit uirtus mea, ne derelinquas me. Intelligendus est hunc in modum.

Rom. 23.

Sap. 9.

Matt. 11.

Psal. 18.

Matt. 7.

1. Cor. 15
2. Cor. 6.

Ps. 70.

modum. Deficit nanque hominis uirtus, cum in peccato est, quoniam cum omnibus suis uiribus, à peccati seruitute, neque eripi, neque resurgere potest. Sed necessaria est gratia illa gratifica, luxta illud. Gratiam non abijcio, aliter enim Christus gratis mortuus esset. Ratio illa. Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. Ostendit, quod plus & facilius potest homo, ex prauo deijci affectu in scelera, quam ex mala societate. Quod concedo. Verum omnimodam necessitatem, quoad singulum peccatum, non probat. Nam neque malis societatibus, omnes homines corrumpuntur. Vixit enim inter Caldæos iustissimus, pater Abraam, Inter Vstidas Iobus. Inter Sodomæos Loth. Verbum illud Chrysostomi, absolute concedendum est, de eo qui prorsus diuina destituitur ope. At nemine sic destitui credendum est, nisi scriptura sacra id dicat, vel spiritus sancti testimonio reueletur. Cum scriptum sit. Si impius egerit penitentiam à peccato suo, uita uiuet & non morietur.

Exch 18

Ultimum quod dicebatur. Possit non peccare primo homini donatum esse. Verum est ad hunc sensum. Ut possit nullo modo peccare. Hoc ergo donum amissimus. Homo nanque qui in peccato est, non habet ut simpliciter possit non peccare, ut dictum est. Sed hoc tantum, ut singula peccata cauere possit, non tamè omnia. Qui sanatus est Christi gratia, potest id quod Adam potuit, & maiore merito, at relapsus proprio vitio, nequaquam. Vnde & quod magis peccamus, atque frequentius, eò min⁹ etiam peccata cauere possumus. Fit em̄ peccandi consuetudo, quæ & in naturam uersa, vires omnes ferè non peccandi tollere uidetur. Nam & qui iurare consuevit, quādo minimè putat, incurrit. Hæc uero peccandi consuetudo, maxime in illis fuit, qui Christi aduentum præcessere. Quorum personam Paulus induit, toto hoc sermone, ut ostendat humanam naturam, insanabilia quædam vulnera fuisse perpessam, nec potuisse nisi mediatoris gratia conualescere. Vnde inquit. (Modo enim uerba clara erunt, postquam Deo dante scopū

attigimus.) *Quod enim operor, non cognosco.* Sensus est. Non cognosco esse malum. Operor enim malum, iuxta illud. Quod nolo malum, illud ago. Tamen quod malum sit, non cognosco. Cognosco potius quod bonum sit. Nam nullus intendens ad malum, operatur. Vnde illud est. Errant, qui operantur malum. Cui & Philosophi adstipulantur. Omnis malus ignorans. Si itaq; quod malum est, cognoscerem, illud non operarer. Cum ergo reuera malum sit, non bonum: ego autem id ut bonum cognoscam, id non cognosco. Fallor enim in illius cognitione. Nam aliud ipsum est, & aliud mihi esse uidetur.

Proh. 14.

Verum, siste. Si per legem cognoscitur omne peccatum, quomodo dicitur Apostolus, hominem sub lege quod operatur, non cognoscere esse malum? Non plenam ignoratiam intelligit Paulus, sed imperfectam notionem exprimit, & insinuat. Sciunt peccatores in uniuersali, malum esse fornicari, concupiscere, blasphemare: at passione, vel formite nescio quomodo rapti & alienati, interdum hallucinatur. Vim quādam, cum circa hæc se se occupat, sustinet, ut vel inuiti, & cæci facti, succumbant. Neque enim fornicationem, ut fornicationem apprehendunt, neque blasphemiam, ut blasphemiam, sed utrumque ut bonum delectabile, quasi decepti & præstigiati. Verum qui est in gratia, luce illa illustratur, nec fascinatur, nec circumuenitur, quia huius mundi lucem uidit. Qui autem ambulat in nocte, offendit.

Ioan. 11.

Potest tamè & alius sensus esse. *Quod enim operor, non cognosco.* Esse operandum. Hinc ergo maxime conuincitur, quod carnalis ego sum. Nam caro non cognoscit quid operari debeat. At spiritus utiq; quia dirigit, iuxta dicta superioris. Cognosco magis quod non est operandum, id quod operor. Malum enim operandum non est, iuxta legem. Et id ego scio atq; approbo: & tamen illud operor, trahor, impellor, uim patior ab hoste, qui intrinsecus mihi bella mouet. Quocunq; enim pergo, hostem meum mecum porto. *Non enim quod uolo mente, uitare scilicet peccata omnia, & omnia*

nia agere bona, *Hoc ago.* opere. *Sed quod nolo,* vel odio secundum interio-rem hominem, uidelicet peccare aliquo peccato: hoc enim est quod nolle. *Istud facio,* secundum exteriorem. Rapior enim nescio quo pacto, in aliquod peccatum: cum tamen ego ipse nullo modo peccare uellem. Verum si dixeris. Non est peccatum nisi uoluntariū. An ignoras dixisse Christum. Spiritus promptus, caro autem infirma? Secundum spiritum nanque, is mori non modo uolebat, sed ardentissimè cupiebat. At caro reluctabatur. Vis uidere uoluntatem spiritus? Audi. Oblatus est quia ipse uoluit. Vis uidere uoluntatem carnis? Pater si fieri potest, transeat à me calix iste. Et hanc tamen carnis uoluntatem, suam dixit uoluntate. A carne etiam seipsum denominans, non modo à spiritu. Non sicut ego uolo, sed sicut tu. Quid mirum ergo, si peccator unum uult secundum mentem, contrarium secundum carnem: & utrumq; dicitur uelle ipse & nolle? Uult peccator bonum, & uult malum: bonum spiritu, malum carne. Ita odit malum, & bonum, vice uersa. Hinc illud. Cor stultorum dissimile erit. Non ergo absolute uult bonum, nec absolute odit malum: sed partim uult, partim odit utrumq;. Si absolute uellet efficaciter bonum, operaretur bonum: quia uoluntas regina est, nec possunt omnes uires animæ, uoluntati non parere. At remissè uult: & magis uult malum quàm bonum. Ideo quamuis bonum uelit, non id facit. Si etiam absolute malum odiret, non faceret: sed partim odit, partim non odit. Sed si ita est (dices). Cur dixit Paulus. *Non quod uolo bonum, hoc ago, sed quod nolo malum illud facio?* Si omnino uult quod operatur, & magis atq; ardentius? Responsio est. Quod & si in homine sint hæc duo uelle. Vnde & homo est quodam modo geminum animal, ex his duabus naturis coalescens, spiritu & carne. Attamen ab eo quod potissimè est, nomen fortitur, & retinet. Quia ergo spūs potissima pars hominis est, id est uelle simpliciter, quod secundum naturam uult: id odire, quod secundum hanc partem odit. Quia ergo rōnis & spūs est

Mat. 26.

Esa. 53.
Mat. 26.

Proh. 15.

Bit. ad Rom.

uelle bonum, nolle malum. Contra, carnis uelle malum, nolle bonum: Homo dicit simpliciter uelle bonum, & nolle malum. Operatur itaq; quod non uult: non operatur quod uult. Si dicas. Rō deprauiata peccatoris, uult malum cum peccator operatur malum. Verum est ut deprauiata: at non ut ratio. Semper enim natura, suapte depræcatur ad optima. Ut ratio autem propria est homini, non ut deprauiata. Obbrutescere enim uidet homo, cum ratio deprauiatur: non iam amplius uirum sapere. Et ideo dicitur homo operari quod non uult. Verum (dicit Iunior) si peccator uult oē bonum, & odit omne malum, iā uidetur quod non sit peccator: hoc est maxima uirtus, uelle omnia bona. Verum est: si esset uoluntas efficax, sed est uoluntas remissa, ut dictum est. Hæc autem non facit bonum hominem, neque iustum. Sequitur.

Si autem quod nolo istud facio, consentio legi quoniam bona est. Aduerte intentionem primum, modum quo illam exquiratur, & mysterium pulchrum quod exprimit Paulus. Intentio est, probato quod lex hominem in sua carnalitate, & seruum relinquit, probare quod ipsa nihilominus spiritualis est. Probatio uero est, ex eius contrarietate quod facimus, & eius quod uolumus. Consistitq; in hoc. Opere facio id quod nolo mente, sed lex prohibet id quod ego nolo, ergo lex prohibet id cui etiam uoluntas rōnalis contradicit, quæ bona est. Quod maius testimonium in legis fauore, quàm testimonium nature & rōnis? Bona est itaq; lex, ergo spiritualis. Spūs. n. in bonū redit, caro in malū; ex dictis supra. Egregie uir dicit. *Consentio legi.* Cū. n. de seipso, ut de duobus loquitur fuerit. Volo, Nolo, Volo & nō facio, Nolo & facio. Significat nūc hominem denominandū esse, ab ea parte quæ bonum uult magis, quàm ab ea, quæ non facit. Et ita ab ea, quæ non uult malum, magis quàm ab ea quæ malum facit. Videtur enim esse à seipso alienus, qui facit malum, & propterea ab homine distinguendus. Hinc statim subdit, hominem malum non operari, sed id quod, in homine est. At id quod uult bonum, est uerè homo.

Z Homo

Homo igitur interior, est uerè homo. Ille quippe est, qui legi consentit, non homo exterior. Hinc sapiens ille Plato. Homo inquit, est anima corpore utès. Quasi corpus nihil ad hominem spectet, nisi ut ferra vel malleus ad artificè. Non dicit ergo Paulus, Mens consentit, sed ego consentio. Sed cum loquitur de carne, non illud sibi adscribet quod carni, sed distinguit se à carne. Ecce.

Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. ex quo scilicet mente consentio diuinæ legi, malum prohibenti: illudque nolo ego quod ipsa prohibet. Sequitur, ut non mens, sed caro uitata, morbusque ille originarius, me quo ad id quod mihi peculiare est, & potissimum assidue reclamante, in scelera protrahat, & rapiat vel inuitum. Mea quippe mens, sum ego ipse. Mens mea uult bonum operari, legi consentiens. Ergo ipse ego, malum non operor. Quia quod ego ipse operor, mens operari dicitur. Cautè uero intelligatur. Nam non est peccatum, nisi mens consentiat & velit. Debet ergo exponi. Mens uult bonum, sed non ut mens: at ut carni coniuncta: & iam brutalis facta. Vel mens operatur malum, sed non principaliter. Ipsa nanque inclinatur & seducitur, atque allicitur à peccato, id est à fomite qui in carne est: non è contra mens ad malum inclinatur. Et quia dixerat, *Quod habitat in me peccatum.* Addit parenthesim. (*Scio enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea bonum*) Vides, quomodo non uult se se à carne denominare, sed distinguit carnem à seipso? Cum enim dixit. *Scio quod non habitat in me,* quasi sermonem corrigens, inquit. (*Hoc est in carne mea*) bonum. Reijcit enim peccata omnia in carnem, quæ tamen tollit à seipso. Quasi dicat. Ergo in me habitat bonum. Aliter enim legi consentire quod bona sit, haudquaquam possem: sed in carne mea bonum non habitat. Rectè non habitat, hospitatatur quandoque, sed minimè habitat. Cum enim caro in spiritu seruitutem redigitur, ab ijs qui carnem suam, cum uitijs & concupiscentijs

crucifixerunt, idem est uelle carnis, & spiritus. Coeunt nanque in unum, tanquam vir & femella, crescuntque, & filios spirituales in terra Ecclesiæ. Tunc ergo est bonum in carne, in appetitu sensitiuo. At hospes est & aduena illud sanctum in carne desiderium. Actus quidem est, non habitus. Proprius autem & perpetuus illius habitator, peccatum est, fomes qui in carne continuè perseuerat in nobis, tanquam memoriale perhennæ primæ preuaricationis protoplasti: quod nullo vnquam tempore, nisi in regeneratione nostra extrema aboleri possit: tanquam habitus autem, semper inclinatur ad malum. Hoc ergo inquit Apostolus. *Scio, id est experior, hoc pacto.* Nam uelle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Si in carne mea bonum, sicut in mente, habitasset, eo modo quo uolo bonum, perficere etiam illud possem. Non enim remisse vellem, sed efficaciter. Quoniam caro menti nõ reluctaretur. Verum experior me uelle quidem, exequi tamen non posse bonum. Signum igitur est, quod caro spiritui contrariatur. Spiritus autem appetit bonum perpetuè, ergo in carne malum habitat, non bonum. Hinc dicit, quod notandum est. *Velle adiacet.* Cur enim non dixit adhæret? Sed adiacet? nisi ut notaret, quod est infirmum & debile, nequaquam propter carnis contrarietatem valens exurgere, quæ in diuersum tendit. Intelligendum est autem iuxta dicta, peccatorem uelle omne bonum, & hoc uelle adiacet. Re ipsa enim perficere non potest, uellet omnia uitare peccata, minimè tamen potest. Verum enim uerò, cum homo gratiam habet gratificam, perficitur illud uelle, non iacet, surgit, atque in opus exit: ita ut omnia peccata deuiter. Deus autem operatur *Philip.* uelle & perficere. Si uerò urgeas. Apostolum de quolibet seorsum, non de omnibus simul intelligere. Concedatur. Sensus tunc est. Peccatorem nullum bonum perfectum efficere simpliciter: quod uerum esse iam supra docuimus. Potest uelle mereri, sed mereri non potest. Potest uelle saluari,

sed

sed non potest quantumuis admittatur, saluatum iri, nisi peccatum exuat. Quod nec effici potest, nisi Christi Iesu gratia. Vnde subdit id ab effectu, declarando. *Non enim quod uolo facio, (bonum) Sed quod nolo, (malum) Hoc ago.* Quod supra declaratum est. Paulus tamen illic bonum & malum non expresserat: sed tantum dixerat. Non enim quod uolo hoc ago: sed quod nolo malum, istud facio. Hinc ergo tu cõple. Sequitur.

Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

Dixerat supra. Non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum, quod non fati probat. Nunc ergo probat ex eodem antecedente, quo legem esse bonam & spiritalem, proximè probatum est. Videlicet ex hoc, quod facimus quod nolumus. At illic medium erat, quia nolumus quod facimus, hic quia facimus quod nolumus, ut uideas aliqualem esse differentiam. Dicebatur enim. Nolo malum mente, & lex prohibet malum, ergo ego testificor mente ipsa, quod bona sit. Dicitur nunc. Facio malum, quod tamen mente nolo, ergo id ex mente non uenit, sed ex carne, habitat igitur peccatum in carne: & illud est quod ad peccandum me cogit. Non quod omnino cogat me peccare, sed quod efficiat uerè ut peccem. Verum omnino non sum ego sine culpa. Licet enim ex me ipso illi resistere non possem, præsto tamen est Dei gratia, quam ego si efficaciter eam vellem, impetrarem. Sequitur.

Inuenio sanè legem uolenti mihi facere bonum, quoniam tamen malum adiacet.

Et hic completur ratio nuper incohata, qua uidelicet concluditur, quod peccatum in carne est illud, quod operatur malum. Ne aliquis diceret, legem ipsam Mose, eam esse quæ malum operatur. Simulque ostenditur, legem inutiliter datam non fuisse, licet peccata per accidens auget. Vnde & potest hæc particula cum illa supra coniungi. Scimus quoniam, quod lex spiritualis est. Ut hæc sit probatio illius.

Ostenditur nanque, spiritalem legem esse, ex hoc quod dicit. Lex enim inquit data est mihi uolenti facere bonum. Inuenio igitur, id est experior, illam mihi uolenti bene agere, præsidio esse. Sicut enim ego consentio mente legi quod bona sit. Ita ipsa, me uolentem bonum operari, adhortatur, extimulat, docet. Quanquam ut bene agam, non efficiat. Imbecilla siquidem est, nec malum tollit quod mihi adiacet. Fomitem scilicet illud, quo urgeor ad peccata. Verum & maiore difficultate bene agerem, nisi data fuisset lex, quoniam malum hoc grande latuisset, quod mihi adiacet citra legis beneficium. Oportuit itaque hoc patefacere, ut scirem id esse fugiendum: oportuit & ostendere bona quæ sunt agenda. Hæc autem omnia lex facit, præcipiēs id quod uolo bonum: prohibens id quod nolo malum. Fuit ergo necessaria lex. Tantum abest, ut fuerit inutilis & nociua. Fuit nanque data tanquam frenum, ut malum quod mihi adiacet, & prona tem ad peccandum, prohiberet. Licet occasione accepta, præter legis intentionem, secus acciderit. Si ergo ego non operor malum, nec lex, quid aliud esse potest causa, nisi peccatum quod in carne est? Fomes scilicet, qui non est peccatum, sed causa peccati? Nam id quod peccatum propriè est & forma, in anima est non in carne. Hic ergo fomes est inimicus ille intrinsecus & familiaris, de quo dicitur. Inimici hominis domestici eius. Quis ergo non uideat, hinc legem spiritalem esse? Quoniam carnis fomiti, qui semper ad malum inclinatur, aduersatur. Litera ergo sic construi debet. *Inuenio legem mihi uolenti, id est in fauorem mei uolentis facere bonum. Supplendum est datam esse. Sed cur? Quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem.*

Quis de cætero dicere audebit, Paulum legis esse inimicum, cum audiamus omnes, eum delectari in lege secundum interiorem hominem? Hoc autem uerbo probat, quod dictum est, legem scilicet iuuare hominem uolentem facere bonum: & consequenter

bonam esse. Neque enim mens quæ semper vult facere bonum ex supra dictis, legi, si ipsa ad malum inclinaret, condelectaretur. Delectatio enim est in his, quæ symbolum habet. Est enim coniunctio conuenientis cum conueniente. Non est symbolum inter bonum & malum, ergo nec condelectatio. Condelectatur autem mens legi, igitur hoc est, quia quod præcipit lex, idem vult mens, dicens præ delectatione legis. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua. Per mentem vero, vel interioriorem hominem intellige, & rationem rectam, & uoluntatem illi conformem. Etiam sine gratia gratifica. Nemo enim tam perditæ uitæ est, qui modo cogitet, & mente uoluit aliquando sacrum decalogum, quam uis concupiscentiæ uis, aut praua consuetudine contrafaciat, non iudicet sanctissima esse præcepta illa. Non enim requiritur lumen supernaturale gratiæ ad hoc cognoscendum, dicente Mose. Iuxta te est uerbum hoc ualde in corde tuo. Quod si Paulus alibi dixit. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis tanquam ex nobis: intelligitur de mysterijs fidei Christiane: de quibus illud est. Plurima supra sensum hominis ostensa sunt tibi. Vnde & hoc innuens, subdit Paulus. Ex Deo est, quod idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non litera, sed spiritu. Cum enim sint supra naturalem rationem, non nisi supernaturali lumine intelliguntur. At naturali lumine tantum fultus homo, potest intelligere præcepta sanctissime illius decadis, optima esse. Quod dicitur. Omne uerum à quocunque dicatur, à spiritu sancto est. Approbo. Verum non à spiritu sancto nos per gratiam inhabitante, sed mouente nos, ut primo motore. Vnde Augustinus. Non approbo inquit, quod in oratione dixi. Deus, qui non nisi mundos, ueritatem scire uoluisti: Multi enim non mundi, possunt multa uera non ignorare. Mundi quippe non sumus, nisi per gratiam. Iuxta illud. Cor mundum crea in me Deus. Sine gratia autem, possunt multa uera sciri. Vnde & supra tribuebat Apostolus Gentibus quæ idola colebant, quod

eas conscientia propria damnaret, atque argueret. Quod utiq; esse non posset, si non bonam homo interior iudicaret legem, quam exterior uiolabat. Idem enim præcipit lex Mosi, quod lex naturæ primum iubebat. Homo ergo ad naturæ legem aspiciens, iubentem, distantemq; bonum, delectatur. Videns postmodum in scriptis, illud idem iuberi, condelectatur.

Sed uideo aliam legem in membris meis, contra pugnantem legi mentis meæ. Ecce ergo omnium peccatorum origo. Hæc reluctatio legis naturæ, inditæ menti, & legis concupiscentiæ inditæ carni. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Quod & Ethnicos Philosophos non latuit. Rectè inquit, ad optima depræcatur ratio. Videtur autem aliquid præter rationem innatam, quod rationi aduersatur. Ad quid autem adiecit hoc Paulus? Quia egregiè admodum Mosi legem laudauerat, ne hinc superbirent Iudæi: uoluit eos compescere. Ne gloriæ inimica mea, bona certè est lex, & mens illi consentit, atque condelectatur: nihil minus parum profecit. Tirannidem enim carnis vim atque impetum, cohercere non potuit. Quamuis nanque legem illam habeam, *Uideo tamen aliam legem in membris meis.* Lex enim Dei ligat me ad bonum honestum, quod & mens appetit. Verum lex membrorum ad bonum utile vel delectabile, quod mens ferè semper decernat. Hanc legem ex Adæ peccato accepimus, sed non sustulit eam de medio lex Mosi. Solet nouæ legis editio, ueterem abrogare, non ita accidit de Mosi lege. Non enim abrogauit legem istam uetustissimam. Onus itaque supra onus accepimus, cum lex data est. Quis hæc grauius pondera ferret? Quod igitur hætenus peccatum nominauit, uidelicet fomitem peccati, nunc legem nominat, quia instar legis ligat atque inclinatur, sed ad malum. sibiq; sensualem subijcit appetitum: qui tam impensè obtemperat atq; deseruit illi, quam legi Mosiacæ, vel naturæ ratio, vel mens. Sed cum lex sit iussio sancta, præcipiens honesta, prohibensq; contraria, quomodo fomes iste dicitur lex?

Est

Est enim supra omnem legem, & omnis legis inimicus. Est metaphorica hæc legis appellatio. Nam & bona ad mala transferimus, ut cum dicimus bonus latro, cum tamè nullus latro bonus sit. Lex itaque dicitur fomes, quamuis sit supra omne ius. Sicut enim Apostolus uocat uentrem Deum gulonum ob id quod tanquam Deo illi pareant. Ita quoniam qui sub lege Mosi sunt, & non sub gratia, carni obediunt tanquam sanctissimæ legi, dicitur lex. Hinc autem habes hominem exterioriorem, cum dicitur. *In membris meis.* Sicut enim ratio recta, & uoluntas rationalis, homo interior dicitur. Ita appetitus sensituius, cum membris carnalibus, homo exterior nuncupatur, qui ut plurimum peccato seruit. Rectè autem dicitur *In membris.* Non in membro. In omnibus quippe membris, inclinatio ista est, in oculis, in auribus, in naribus. Est enim principaliter in appetitu sensituiuo, qui omnia membra complectitur. *Et captiuam me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Eadem est lex membrorum, & lex peccati apud Paulum. Sed ut ad bonum utile, vel delectabile inclinatur, membrorum lex dicitur, vel carnis. Ut bonum autem utile & delectabile sequentes, per eam refugimus honestum, in quo consistit uirtus, dicitur lex peccati. Inclinatio igitur carnis tam uehemens, in utilia & uoluptuosa, redigit me in seruitutem legis peccati. Facit enim me vel inuitum deuiare ab honesto, atque peccare, dum succumbere cogor malis appetitionibus, quas mihi suggerit. Lex autem uerè peccati est, quia à peccato ædita primi parentis, ad peccatum semper instigat. O duram legem. O importabile pondus. O, sarcinam grauissimam. Qua per sæpe fit, ut inuitè delectet, quod non licet. Lex meritò dicitur, quia iure supplicij imposita est uitiatæ naturæ. Lex quippe iustis, non est posita, sed iniustis.

1. Tim. 1.

Sed cum hæc lex à Deo sit, & mala sit, malum ergo à Deo? Quis ignorat malum pœnæ à Deo esse? Non est malum in ciuitate, quod non faciat dominus, inquit Amos. Verum,

Amos. 3.

Bit. ad Rom.

mala culpæ, à nobis sunt. Ideo autem malum pœnæ à Deo est, quia pœna mala non est: bona potius est, quia iusta. Licet mala uideatur ei, qui punitur.

At Apostolus alius quid intendens, non dicit hanc legem à Deo esse: Vnde non uult eam Dei legem appellare, immo eam à Dei lege distinguit. *Condelector,* (inquit) *Legi Dei secundum interioriorem hominem.* *Uideo autem aliam legem in membris meis.* &c. Scis tu quare? Quoniam nec pœna proprie dicitur à Deo esse. Nolens enim & inuitus punit Deus. Heu inquit, consolabor de hostibus meis. Id ergo dicitur à Deo esse, quod ab eius uoluntate exit directè. Verum quod à Deo est irritato, ab eo non est. Vnde quia dixit. Dabo eis regem in furore meo: dixit etiam de malis regibus. Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes fuerunt, & non cognoui. Hæc lex data est in pœnam à Deo, iudicante peccata & uindicante, non itaque Dei lex dicitur. Sed lex peccati: quasi primum peccatum illud, tanquam tirannus noster nobis hanc legem intenderit, ut semper ad malum proni simus. Non autem Deus. Vnde & dicitur. Perditio tua ex te Israel est. Res tamen ita se habet, quod Deus eam legem nobis, in primam illius præuaricationis pœnam intulit, quanquam nunc sit christianis medicina, non pœna.

Meminit igitur hætenus Paulus, quinque legum, si diligenter quæ didicistis, memoria tenetis. Legis naturæ. Legis scriptæ. Legis fidei. Legis membrorum, & Legis peccati. Verum istæ duæ ultimæ, sunt una lex tantum. Habetis itaque quatuor leges ex Paulo. Hæc autem ultima sola est, quæ captiuos nos reddit. Agit nanque ut captiuus instar, faciamus quod nolumus, quandiu pugna durat inter carnem & spiritum. Quis non hanc captiuitatem deploraret, qua uitiorum tyrannidi patemur, vel nolentes? Ecce Apostolus exclamantè, & ingemiscentem. *Miser ego homo.* O me miserum, miseram scilicet mentem: miserum hominem interiorè, quod uitiatæ naturæ morbo, cogit salutem refugere, & morti se se tradere.

Z 3

Naturæ

Natura enim languida est. Lex scripta infirma: peccatum potens. Ideo facio quod nolo: merito hæc patior, quia peccavi in Deum meum. Legitime quidem factum est, ut quia homo Deo noluit obedire, nec caro ei obediret.

Verum statum hunc ægro animo ferro. Habeo enim mentem hæbetatam. Siquidem uidemus per speculum in ænigmate: passiones & anxietates innumeras, duos corporis mei sustineo dolores, curarum sollicitudinem ingemiscimus grauati. Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam. Suspiro itaque, ingemisco. *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Corpus mortis, ni fallor, vim atque efficaciam peccati intelligit, quo in animæ mortem trahimur vniuersi. Iuxta illud. In expoliatione corporis carnis. Petit itaque liberari humanum genus, à mortiferis & læta libus uitijs, à quibus nec lex, nec natura liberare potest. Transfert nanque in seipsum homines omnes, iuxta illud.

2. Cor. 4. Hæc in me transfusi fratres. Est enim mos iste, illi peculiaris, unde & inquit alibi. Nos qui uiuimus, simul rapiemur, obuiam Christo in aera. Cum tamen ipse de seipso diceret. Ego enim iam

1. Thes. 4. delibor, & tempus meæ resolutionis instat. Fortasse autem dissolui cupit ab hoc corpore caduco, mortalique, & immortale corpus superestituri: quod sensuales hoscæ motus, nequaquam amplius ministrabit. Nec dicendum est, Paulum pro reliquis tantum hominibus, id desiderare, non item pro seipso. Cre-

1. Tim. 4. diderim enim ego, & illum magnis affectibus, non semel optasse, carnem potius non habere, quam domare. Nam & castissimæ animæ, in turpes nonnumquam labuntur assensus. Quia sane in ista humana miseria, peior hostis est cauenda superbia, propterea non penitus extinguitur in sanctorum carne, ista concupiscentia, ut dum pugnare aduersus eam periculorum suorum animus admonetur, ne securus infletur, donec humana fragilitas ad tantam sanitatis spiritalis perfectionem perueniat, ubi nulla putredo lasciuiæ, nullus superbiæ tumor formidetur. Cum Apostolo ergo ingemiscamus & nos,

hunc exire carcerem desiderantes: hoc exuere mortale corpus, quod recte greci *σῶμα*, quasi *σῆμα*, hoc est sepulchrū appellant. Clamamus cum Propheta. Educ de carcere animam meam: Ut à morte corporis & animæ liberati, omni sanato carnis concupiscentiæ lāguore, non ad penam iterum, sed ad gloriam hanc tunicam induamus. Reformabit enim saluator corpus humilitatis nre, cōfiguratum corpori claritatis suæ.

Gratias ago Deo, per Iesum Christum dominum nostrum. Non responsio, sed apostropha est. Postquam enim nec natura, nec lex salutem attulit contra hanc fragilitatem, conuertit se, & dicit. *Gratias ago.* Non naturæ, non legi, sed Deo, quod scilicet non naturæ opera, non legis præcepto, non liberi arbitrii uirtute, sed Christi Iesu merito, mihi tantam opem contulerit, ut nulla possum peccati uiolentia superari. Et si enim Christi gratia iustificatus, concupiscam carnali concupiscentia, tamen ego corde nõ consentio. *Sane ergo per Christum Iesum Ego ipse geminus homo, mente serui legi Dei, at carne legi peccati.* Extra gratiam Christi, mente & carne, serui legi peccati. Concupisco enim, concupiscentijsque consentio, at sultus gratia redemptoris, peccato uiriliter aduersari possum. Ut si caro concupiscat, mens tamen reluctetur. Et iccirco concupiscentia ad culpam, non imputetur. Si enim omnes carnis motus, imputaret iustis altissimus, quis castus uiuere posset? En ergo, huius capitis summa.

Ante legem Mosi, nulla cum carne pugna erat, vel modica. Totum enim licere arbitrabantur illius seculi homines. Accepta lege, pugnare experunt, sed vincebantur. Sub Christi gratia pugnamus, & Deo nostros conatus iuuant, per Christum Iesum uincimus, quia nõ timore, sed dilectione Deo militamus. Tolle itaque Christi gratiam, tollis uictoriam, quare & coronam. Non enim coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Quid autem est legitime certare, nisi vincere? Victoriam autem quis dat nisi ille, de quo scriptum est. Super uincimus per eum qui dile-

2. Tim. 2.
Rom. 8.

1. Cor. 15. xit nos? Et iterum. Deo autem gratias, qui dedit nobis uictoriam, per Iesum Christum dominum nostrum. Sed si tantam ante gratiæ aduentum tyrannidē, exercebat peccatum, cur tā magna uirtutis opera, hominibus sub lege & non sub gratia existentibus, præscribebantur? Cur etiam, qui peccabant, puniebantur, cum dominante peccato, non peccare non possent? Memini me alias dixisse, Tam multa, magnaque fuisse præcepta, ut fatigati ad gratiam confugerent, qui primum de suo libero arbitrio confidebant. Nunc aliam faciliorem responsum audite. Minora dicendum est, fuisse illis præcepta, quam nobis. Non enim ad summum uirtutis cogebat eos Deus, sicut nos. Nam illis repudium permittebat, pluralitas quoque uxorū uindicta iusta, ira, lex talionis. Nos grauiore uindique pugnae manent. Nam lex noua addit ad legem ueterem, dicite Christo. Audistis quia dictum est antiquis. Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico uobis. Diligite inimicos uestros. Et nisi abundauerit iustitia uestra plusquam scribarum, & Pharisæorum, nõ intrabitis in regnum cælorum. Quæ itaque poterant fieri, etiam dominante lege peccati, iubebantur, nõ maiora. Iare ergo puniebantur: moderatam, leuemque legem irritam faciētes, & transgredientes. Inditio autem est leuitatis legis. Quod multi qui ante legem fuerunt, quibus minora præsidia ad bonum opitulabantur, ea omnia præstiterunt, quæ scripta lege præcepta sunt. Iudæorum ergo desidia fuit, si id ipsi felicius non sunt assequuti. Non inde tamen, me dicere existimes, nouam legem, uetere grauiorem esse. Scio enim dixisse Ioannem illum. Mandata eius graua non sunt. Christum quoque Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Quo contra dicitur à Petro Apostolorum principis, de Iudæorum lege. Hoc onus, neque nos, neque patres nostri portare potuerunt. Verum enim uero uicē dico, & constanter, nobis præscribi multa, quæ si secundum seipsum accipiuntur, longè grauiora sunt omnibus, quæ

1. Cor. 12. lege uetere continebantur. Quid em̄

difficilius, quam intellectum in captiuitatem redigere, ad credendum incomprehensibilia arcana illa, quæ euāgelica lege tenenda, proponuntur? uidelicet (ut alia mittam.) Deum esse trinum & unum. Verbum Dei carnem factū. Cruci fuisse affixum? Quid difficilius si oculus scandalizat te, eruere eum, & proijcere abs te? Non iurare, non irasci, non respicere ad concupiscendum, orare pro inimicis, odientibus benefacere? O præcepta difficillima. Absolutè tamen graua nõ sunt. Tum quia, omnia hæc rationi rectæ maximè consentanea sunt: quod fit, ut eorum obseruatores, miras delectationes spirituales, in his operibus obeundis, sentiant, Audi Dauidem. In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs. Delectario autem perficit opus, atque facillè reddit, & coauget. Tum quia inestimabilis præmij magnitudo, quod nobis promittitur, & reprobmittitur, omnia scemata & immania, non modo facilia, sed nulla reddit. Cōsideratio quippe præmij, uim minuit flagelli. Tū quia ingentibus gratiarum copijs, anima sic confortatur, inflammaturque, & accenditur amore diuino, ut celerissimo passu, arduissima diuinæ legis huius itinera, dilatato corde percurrat. Ut aliàs diximus, iuxta illud. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Sicut enim operari iustum iustè, difficile non est, sed iniustum. Iniustus nanque. Licet agat facile iusta, non tamen sine difficultate iustè: Quandoquidem nõ habens iustitiam, iusta promptè, & delectabiliter non operatur. Ita eum qui Dei gratiam habet, difficile minime est, omnia Christi Iesu præcepta seruare. Verum difficillimum illi est, qui in Dei gratiam receptus non est. Tum quia pauca sunt, quæ christiana lege illis præcipiuntur collata, quæ olim præcepta fuerant. Erant enim illa ex una parte, tot penè, quot anni dies. Ex alia uero, quot sunt humani corporis ossa. Hinc itaque bis centum, & quadraginta octo. Illinc, sexaginta quinque supra trecenta. Verum religionem nostram, paucissimis præceptis, diuina misericordia uoluit liberam esse. Quod si homi-

nes onera grauia & importabilia super hominum humeros imponunt, digito autem suo nolunt ea mouere, ipsi uidentur. Manet enim eos ira Dei. Nemo tamen uestrum contemnat, sed dominis, & propositis uestris obedite: Non solū bonis & modestis, sed etiam discolis. Ipse si quidem sunt rationem reddituri, pro animabus uestris, quibus æternæ damnationis laqueos iniiciunt. Quod dicebatur, legem nostram hinc uideri posse grauissimā, quia lex fidei est: nō sciētiæ. Credit enim magis quā doceat. Ardua autē & naturā impossibilia credenda proponit, quæ incredibilia esse uidentur: neminem uestrū mouere debet. Si enim quod credimus incredibile est, non minus quidem incredibile est, sed magis, homines ignobiles, infirmos, paucissimos, imperitos, rem tā incredibilem, tam efficaciter mundo, & in mundo etiam doctissimis persuadere potuisse, ut mundus illud crederet, sicut iam credidisse uidetur. Hoc autē qui non credit, mūdum scilicet illa quæ incredibilia dicuntur, credidisse, negat omnino ullis scriptoribus credendum

esse. Ergo à fortiori tandem, quæ credit fides facile credi possunt. Huc spectat, quod generale est homini uitam ducere, actionesque uitæ fide non scientia dirigere. Fide etenim tenemur patres, matres, filios. Fide conuersamur. Fide commercia, negotiationesque exercen- tur. Fides respublicæ, regna, atque imperia administrantur. Tolle ab hominibus fidem, cuncta ruunt. Hoc itaque testamur, quod suaue est omnino animo humano duci fide, fideiq; regi præceptis. Lex ergo Christi, quæ fidei innititur, maxime leuis erit nobis omnibus & suauis. Propterea legis difficultatibus laborantes, peccatis etiam seculi oneratos ad se uocat dicens. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Et inuenietis requiem animabus uestris. Hinc optimè exorditur Paulus, initium octauæ capituli, à christianorum felicitate, quiete, & securitate. Visā legis imbecillitate & carnis miseria. Vnde & desiderio suo: Quis me liberabit de carcere mortis huius? hic respondebitur.

Mat. 11.

CAPVT OCTAVVM.

Nihil ergo nunc damnationis est his, qui in Christo Iesu, *Vel.* Nulla ergo nūc condemnatio *ὁ νόμος κατὰ πλημμελίαν* est his qui in Christo Iesu. O magnè spei uerbum. Nihil nos christianos manet, propter quod condemnādi simus. Ab omni condemnationis timore liberi sunt, non qui in lege sunt, sed qui in Christo. Qui scilicet Christi Iesu membra sunt. Vndiq; timeant qui sub lege sunt. Lex enim eos accusat, caro impellit, animi uires deficiunt. Verum qui in Christo Iesu sunt, nihil habent, unde timeere debeant. Si quidem securi sunt de salute. Pendet itaq; initium hoc, tā faustum, & felix ex hoc quod ultimò dictū est in fine præcedentis. Eum qui particeps est effectus gratiæ Christi, licet carne seruiat legi peccati, mente tamē seruire, & toto corde legi Dei, non modo legi condelectari, non modo legē laudare, sed & eam obseruare contendit. (per legem enim nudam id fieri nequaquam potest.) Ex hoc itaque conuincimus istud, ut nulla sit condemnatio his qui in Christo Iesu sunt. Qui scilicet dilecti à Christo, vicissimi Christū amāt. Hoc est enim in Christo esse, non tantū à Christo amari, sed & Christum amare. Ut ansam tollamus illis, qui dicūt ex hoc Pauli loco, christianorum neminem, periturum esse: quandoquidem in Christo sunt, qui Christo credunt. Omnes uero credunt, qui baptizati sunt, ergo omnes saluabuntur. O ridendam uanitatem. Hæc fides amorem comitem habeat, necessè est. Cum charitas sola regni filios, à perditionis filiis distinguat. Iniqui, ait Paulus, regnum Dei non possidebunt. Si autem Christianorum multitudinem consideres, & discutias, quā pauci sunt,

1. Cor. 6.

qui iniqui non sūt? Videbis quod uerus est domini sermo, etiam de eis. Multi uocati, pauci autem electi: Non *Mat. 22.* *Mat. 7.* omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum cælorum. Non fat est ergo, corde credere Christo, & ore Christum confiteri. Hoc est enim bis dicere Domine, Domine. Oportet & amare Christum, operatique propter eum, & hoc est tertio dicere. Domine. Vnde magno mysterio dixit Christus, quod non sufficit dicere. Dñe. Dñe, quasi dicat. Oportet dicere. Dñe, Dñe. Dñe, aliter non saluabimur. Immo grauius puniemur. Iuxta illud. *2. Pet. 2.* Melius erat eis, uiam ueritatis nō agnouisse, quā post agnitam ueritatem retrorsum abire, ab eo quod traditū est illis, sancto mandato. Tantum abest, ut sit nobis Christi fides, ad æternam uitam profutura, nisi eū dilexerimus. *1. Cor. 3.* Quod si dicas. Paulus inquit alibi. Si cuius opus arserit, detrimentum quidē patiet, saluus tamen erit sic quasi per ignem. De his loquens, qui fundamentum habeat fidei christiænæ. Chrs item dicit. *Ioan. 6.* Qui māducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo, & habet uitam æternā. Id christiani omnes faciunt, ergo omnes uitam æternam habebunt. Facilis est rñsio. Paulus enim fundamentum fidei, fidē charitate forma tam intelligit, cui peccata uenialia minime obsistūt, quæ ligno, feno, & stipula significantur. Et si. n. fornicacæ purgatoria cremari debeant, purgati tamen aliquando, conuolant ad superos. Christus uero intelligit Eucharistiæ sacramentum, ex uirtute sacramenti ad uitam æternam perducere. Cum enim in alijs sacramentis detur gratia, ipsum Eucharistiæ sacramētū est ipsa gratia. Verum. O quot sunt, qui impurè ad pura sacramenta accedunt. *1. Cor. 11.* Iudicium

Iudicium ergo sibi manducant & bibunt. Habes itaque quid sibi velit verbum illud. *Nihil condemnationis est his, qui sunt in Christo*: Non enim dicit omnibus Christianis, sed omnibus qui sunt membra Christi: Considera autem adhuc, quod non dicit sub Christo Iesu. Sicut mos eius est dicere, sub lege: sub peccato, sed in Christo Iesu. Non enim dominatur nobis Christus tanquam tyrannus, sed est in medio nostrum, sicut qui ministrat. Iam non dicam (inquit) uos seruos, sed amicos. Non dicit etiam in quibus est Christus Iesus. Sed qui sunt in Christo Iesu. Cur hoc? Audi mysterium. Amori hoc est proprium, ut amantem extra se ponat in rem amatam, ex Dionysia Theologia. Deus ergo nos diligens, quodammodo in nobis est. Nos contra eum diligentes, in eo sumus. Ne ergo. (O predestinatores) amorem quo ipsi Deum diligimus, prorsus nullipendatis: Apostolus insinuauit opus esse, ut Deum amemus, non modo amemur à Deo. Neque enim aliter in Christo sumus, nisi eum diligamus. Christus in nobis est etiam per fidem, iuxta illud. *Habitate Christum per fidem in cordibus nostris*. At nos non sumus in Christo, nisi per charitatem. Iuxta illud. *Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in eo*. Omnia in Christum referenda sunt. Non enim quia Christum diligis, sed quia Christus diligit te, putare debes te esse saluandum. Non enim nos Christum in primis diligimus, sed ipse prior dilexit nos. *Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei? Diligentibus itaque Deum, ac propterea in Christo manentibus, nulla imminet condemnatio: nec propter originale peccatum, nec propter actuale, nec propter legem, nec propter fomitem*. Originale enim peccatum aboleuit Christus. Actuale delet quotidie, Legem destruxit. Fomitem non imputat Deus: Relinquitur enim in carne, ut primi motus quandoque insurgant, non ad peccatum, sed ad exercitium. Quia id ipse nobis meruit, ut non imputetur. Nihil autem est aliud, propter quod homines condemnentur, absolute itaque nulla est condemnatio Christi affectis, qui

Christo incorporati sunt, (ut ita dicam,) puro & perfecto amore. Remota quippe causa, remouetur effectus.

Ne autem crederes, quod sufficiat initiatum esse fide, & dei amore, addit. *Qui in Christo sunt, non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum*. Indicans non modo statim, sed continuum progressum necessarium esse in fide, amore, & bonis operibus. Ut torpor atque ignauia à nobis omnibus excludatur, qui christianam religionem professi sumus. Nam in uia Dei non progredi, regredi est: non proficere, deficere est. Hoc igitur indicat Paulus, cum dicit. *Ambulant, non stant. Ambulandum est inquit, non secundum carnem*.

Non enim perficienda sunt carnis desideria, *Sed secundum spiritum*, iuxta illud aliud. *Spū ambulate, & desideria carnis non perficietis*. Contra tepidos namque inuehitur Apostolus. Non sat est inquit, non ambulare secundum carnem, abstinere à malis, non peccare, sed oportet secundum spiritum ambulare, bene agere. Qui enim non bene agit, hoc saltem malum committit, quod bona omittit, & id tepidorum proprium est. Existimantes enim se in Dei gratia esse, discutere negligunt interius, quam paucis sint ornati uirtutibus. Et ita non progrediuntur, quasi sint de statu securi.

Hoc autem nihil perniciosius. Facilius enim respicit peccator, qui malum se esse cognoscit, quam proficiat bonus, qui bonum se putat, & quasi tutus tepescit, cum hoc ipso tempore, valde deficiat. Nam sibi ipsi uidetur bonus, nec proficere curat. Vnde illud est. *Vt inam frigidus aut calidus esses, sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo*. Diuis enim diues sum, & locupletatus, & nullius egeo, & nescis quia tu miser es, miserabilis, pauper, cæcus, & nudus. Fortasse tamen Apostolus hic, *Per carnem*, caeremonias illas legis intelligit, vultque dicere. Christianos illos à condemnatione exemptos & liberos esse, qui Christo Iesu seruiunt: non carnali illa caeremoniarum obseruatione, sed spiritali: iuxta dicta superius. Ut eos coarquat, qui legalia miscebant euangelio:

cum

cum iam cessasse ea precedente capite, ostensum sit: Verum, si semper nobis ambulandum est, & non secundum carnem, sed secundum spiritum, ad hoc ut nulla nobis imminet condemnatio, qui Christum profiteamur, quid de illis dicemus, qui non sic ambulant, sed in præterita vitia magis relabuntur, quibus absoluti fuerant, condemnandi ne sunt? Vtique uidetur ex apostolicis uerbis, quibus & Iacobus adstipulatur, dicens. *Qui in uno offenderit, factus est omnium reus*. Et Christus Iesus. *Qui soluerit unum de mandatis istis minimis, minimus uocabitur in regno celorum*.

Verum altius hic considerandum est. Quod quemadmodum primi illi asserentes, eos qui christiani sunt, ob id quod christiani sunt, damnari non posse, licentiam quandam peccandi sibi acquirunt. Ita hæc aduersa sententia, desperationem alere atque fouere uidetur. Dicens. *Christianos illos, qui secundum spiritum non ambulant, æterni supplicij reos omnino esse*. Quomodo enim fieri potest, ut non sepe labamur? At non ita est. Potes enim reduci, si te actorum peniteat, & ad meliora conuersus, in Dei gratiam denuo recipieris. Cui iterum nulla condemnatio imminet. Scriptum est enim dixisse dominum. *Omnium iniquitatum eius quas operatus est, non recordabor*. Et iterum. *Tu fornicata es cum amatoribus multis, uerum tamen reuertere ad me, & ego suscipiam te*. Cõstat enim Deo, peccata admodum displicere. Propterea semper præsto est delere ea, atque destruere, ne quod creauit, desperatione soluatur, quod amauit non corrumpatur. Peccasti ergo, penitere, millies peccasti, millies penitere: & millies misericordiam consequeris. Medicum sanè Christus se uocabat, & non sanis, sed male habentibus, oportunitum. Medicorum autem est, centies infirmum, ceteries curare. Qualis itaque medicus esset Christus, qui iteratum morbum curare nesciret? Propterea multos infirmos, cecos, claudos, & debiles diuersis temporibus sanasse Christum legimus, ut in illis pluribus, eidem sepe peccata dimittenda esse intelligeremus. Absit

Notatus ille, qui Christi baptismo reneratum hominem, impossibile esse dixit per penitentiam remissionem consequi peccatorum, si denuo labatur. O scelus. Habetis Ioannem dicentem. *Filioli mei, hæc scribo uobis, ut non peccetis, sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum, dominum nostrum iustum, & ipse est propitiatio, pro peccatis nostris*. Clarum est enim, quod hæc uerba fidelibus iam renatis proponebat. Habetis & Paulum. *Gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad penitentiam*. Non est itaque uerum, quod accepta baptismali gratia qui relabitur, denuo reparari non possit. Est & illa auctoritas in Hieremia oratione. *Conuertere nos domine, & conuertemur*. In noua dies nostros, sicut à principio. Ex qua manifestè colligitur, baptizatis, qui postmodum labuntur, adhuc sicut à remedio, patere aditum ad salutem. Sicut qui dicant. *Si quis post baptismum peccauerit, illum non uerè in diuinam gratiam receperim fuisse, astruentes, eos qui gratiam spiritus sancti semel perceperint, nunquam excidere posse*. Sed huc errorem manifestè refellit Ioannes, dicens in Apocalypsi. *Habeo aduersum te pauca, quia charitatem primam reliquisti*. Paulus item. *Nolite contristare spiritum sanctum Dei, in quo signati estis*.

Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo. *Qui se existimat stare, videat ne cadat*. Contemplantes, ne quis desit gratiæ Dei. *Neque radix amaritudinis sursum germinans, impediatur*. Ad summam ergo, Baptizatis, salutis spes tolleretur: ex quo peccare possunt accepta gratia, nisi per penitentiam ad meliorem frugem reuocari possent. Desperatio autem, est uia liberè & licentiosè peccandi: iuxta illud. *Desperantes tradiderunt semet ipsos impudiciæ, in operationem omnis immunditiæ & auaritiæ*. Quid autem christiano detestabilius, quam in uitiorum sentinam homines protrahere? Periculosissimum itaque est asserere, his qui post baptismum ceciderint, peccata dimittenda non esse. Potes addi postremo ratio hæc, ad inopinabile docens. Num enim perfectior est Deo homin-

culus?

Luc. 12.

Ioan. 15.

Eph. 3.

1. Ioan. 4.

Ibidem.

Rom. 11.

Matt. 5.

Ezech. 18.

Hier. 3.

Gal. 5.

Apo. 3.

Ibidem.

1. Ioan. 2.

2. Cor. 7.

Tre 5.

Apo. 2.
Eph. 4.

1. Cor. 9.
1. Cor. 10.

Heb. 12.
Heb. 11.

Eph. 4.

Mat. 5. culus? Absit. Cum scriptum sit. Estote perfecti, sicut & pater uester caelestis perfectus est. Misericordia igitur hominibus, nequaquam diuinam excellit misericordiam. Sed contra potius. Num dicebat saluator. Estote misericordes, sicut pater uester caelestis misericors est? Nobis autem praecipit, ut quoties in nos quispiam alius peccabit, non modo septies, sed usque septuagies septies dimittamus. Quomodo igitur existima- ri potest, ut non sit Deus peccata nostra dimissurus nobis, nisi semel, cum baptizamur? Incassum itaque christiani, o- rant: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

1. Cor. 5. Errasset Paulus, qui incestuosum illum Corinthium, quem sathanæ tradiderat, poenitentem suscepit, ratum habens, quod Deo iam reconciliatus esset, iux- ta Christi verbum, quod dictum fue- rat Apostolis omnibus. Quorum remi- feritis peccata, remittuntur eis. Sed quid immoror? Nonne Galatas à fide auer- sos, denuo suscipiebat dicēs. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in uobis? Concludendum est itaque, ex diuinæ pietatis abundantia, & ex gratiæ & meriti Iesu Christi effica- cia, non esse negandum christianis post baptismum peccantibus, poenitentię re- medium, quo minus secundum carnē ambulantes, redeuntes autem ad am- bulandum secundum spiritum, sint sal- uandi, tanquam ab omni condemnatio- ne immunes. Quod si in Epistola ad He- braeos dictum illud, Nouato fauere vi- detur. Impossibile est eos, qui semel sūt illuminati, & gustauerunt donum caele- ste, & participes sunt facti spiritus san- cti, gustauerunt nihilominus bonum- uerbum Dei, uirtutesque seculi ventu- ri, & prolapsi sunt, renouari rursus ad poenitentiam. Hoc est, quia loquendi modus non ponderatur. Non enim di- citur. Impossibile est renocari, vel cō- uerti ad poenitentiam, sed impossibile est renouari ad poenitentiam. Re- nouatio autem, ad baptismum propriē spe- ctat, qui ab Apostolo lauacrum regener- ationis, & renouationis spiritus san- cti appellatur. Intelligit ergo de poeni- tentia post baptismum, de qua illud est.

Poenitemini, & baptizetur unusquisque in nomine domini nostri Iesu Christi. Quis autem ignorat, baptismalem illā poenitentiam, atque baptismum iteran- dam non esse? Mutilatur item, & detru- catur uerbū illud. Subdit enim statim. Rursus crucifigentes sibimetipsis filiiū Dei, & ostentatui habentes. Apertē itaque significat se se tantum intellige- re, quod non est rebaptizandus qui post baptismum peccat. Baptismo enim dū taxat concrucifigimur Christo, & illi commorimur, iuxta illud supra. Quicū que baptizati sumus, in mortem ipsius baptizati sumus. Id quippe clarissimum prorsus esse debet. Nam sicut qui mor- bum aliquem incurrunt, curari quidē possunt, ita ut arte sanentur, non ita ta- men ut denuo naturali generatione na- scantur. Ita baptizati qui Chro uiuunt, cum peccant, sanari possunt poenitētia, quæ est quasi quædam animæ spiritalis alteratio: at renasci per baptismum non possunt, qui est regeneratio spiritalis. Satis uero à peccato deterremur, cum hæc renouatio baptismalis impossibilis esse prædicatur, quanquam remaneat poenitentiæ remedium. Hac ratione. Si- cut enim ægrotū sanari totaliter ab ex- trinseco, possibile est. Habet enim eger in seipso principia uitæ, ex quibus fanitas à medicina causetur. Si nanque na- tura prorsus defecerit, ars medica uana erit. Est enim adiutrix nature. Ita animę perditæ fanitas, per poenitentiam resti- tui nequaquam potest, nisi & ipsa ex- ternæ medicinæ, diuinæ scilicet gratiæ intus cooperetur. Verum in bap- tismo, nulli nostri conatus sunt necessarij, sed totum ab extrinseco numinis fau- re, nobis contingit. Ob id itaque bap- tizatis magna est difficultas ad diuinam gratiam redeundi. Quandoquidem & eos, non nihil agere oportet, si Deo con- ciliari uoluerint. Id autem facilē nō est, amore proprio in diuersum trahente, ut supra dictum est. Contra, qui ueniūt baptizandi, sat est Christo fidant. Is. n. citra omne eorum meritum, cūcta agit. Præter hæc etiam dici posset, quod im- possibile fortassis, usurpauit Apostolus pro difficile. Si de poenitentia, non de baptismo intendebat. Quod & Petrus

fecit,

fecit, de lege dicens. Hoc onus, neque nos, neque patres nostri portare potui- mus. Sensus enim est, uix potuimus. Sequitur.

Lex enim spiritus uita in Christo Iesu, li- berauit me, à lege peccati & mortis. Hinc collige responsionem ad Pauli suspiria. Quis me liberabit de corpore mortis huius? Inuertit tamē uerba. Apostolus. *Lex spiritus uita* (inquit) *In Christo Iesu, li- berauit me à lege peccati, & mortis.* Non dicit à corpore mortis, asserens sese per Christi Iesu gratiam, à iure & tirania de peccati atque mortis, liberatum, uitæq; restitutum. Quāuis non à corpore mor- tis solum prorsus, nec à corpore hoc caduco, nec etiam à concupiscentia. Ex- peccatur nanque, libertas hæc duplex in alio seculo per gloriam, non hic, ha- betur quidem per gratiam. Considera autem quod Christi Iesu gratiam, spiri- tus legem appellauit. Nemo in primis miretur, si gratia gratifica, spiritus dici- tur. Spiritibus enim impellimur. Hinc nanque uenti, primum nomen habent spiritus, quod æra maximē impellant, & agitent. Quid est enim uentus, nisi concitus aer? Ignis, grādo, nix, glacies, spiritus procellarum. Angeli quoq; spi- ritus dicuntur, quod magnæ sint acti- uitatis & efficacis. Qui facis angelos tuos spiritus. Animæ nostræ, nobiliorē portionem spiritum dixerit Philosophi, quod intus hanc molem agitet. Spiritus intus alit. Deum quoque, omnes fa- pientes spiritum dicunt, quod nihil sit eo efficacius. Gratia ergo Dei qua agi- mur, urgemur, trahimur, cur spiritus dici non debet? Charitas Christi ur- get nos, inquit Paulus. Qui spiritu ag- guntur, hi filij Dei sunt. Nemo uenit ad me, nisi pater meus qui miserit me, traxerit eum, inquit Christus. Magna ratione dubio procul, spiritus dicitur. Vnde illud est. Repleti sunt omnes spi- ritus sancto. Spiritus sanctus quem de- dit Deus, omnibus sibi obtemperanti- bus. Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Lex autem dici- tur, & lex ipsius spiritus, eo modo quo & peccatum appellatum est supra lex, & lex peccati. Urget ad peccata pecca- tum; ideo *Lex peccati* dicitur: Urget ad

spiritalement uitam gratia, propterea *Lex spiritus* dicitur. Verum quoniam, & legem Mose supra spiritalem legem uo- carat, licet non spiritum, ideo ut hæc ab illa distinguatur, addit *Spiritus uita*, id est uiuificantis, vel uitam largientis. Lex enim Christi, Mose legem in hoc potissimum excedit. Non modo enim urget ad spiritalem uitam, hoc nan- que & illa facit, quanquam non tan- ta uehementia, tamen non auferat pec- catorum occasiones, sed & illam præ- stat. Quo contra de lege Mose dicitur. Dedi eis præcepta in quibus non uiuent. Si appellasset legem gratiæ, vel gratiam, *Spiritum*, absque hoc quod *Vita* addidisset, distinctio manifesta e- rat inter utramque legem, nouam & ueterem. Non est enim spiritus lex Mose, quia spirituales non facit. At quoniam non spiritum, sed legem spi- ritus appellauit, in tropo perseuerans, id autem utriusque conuenire potest, quò de noua lege sermonem esse clare ostenderetur: necesse fuit addere *uita*, Vetus enim propè interitum est. Tan- tum abest, ut obseruantibus uitam elar- giri possit. Verum noua, haud dubiè uiuificat, dicente Christo. Verba quæ ego loquor, spiritus & uita sunt. Hæc itaque lex Christi nouissima, scri- pta non atramento, sed spiritu Dei ui- ui, non in tabulis lapideis, sed in tabu- lis cordis carnalibus, iuxta illud, Charitas Christi, diffusa est in cordibus no- stris, per spiritum sanctum, qui da- tus est nobis, per Christum ipsum, legem illam uetustissimam & duris- simam, carnis concupiscentiæ, vel fo- mitis, quæ peccati atque mortis lex di- citur, abrogauit. Vbi enim spiritus domini, ibi libertas à peccato, & à morte. Nam uita mortem tollit, igitur & peccatum, quoniam pecca- tum generat mortem. Vbi ergo est, in Christo Iesu, id est per Christum. Sicut ergo legem nouam Chri- sti: duplici adiecto nominauit, *Spi- ritus & uita*. Ita legem carnis vel mē- brorum per antithesim, legem pecca- ti & mortis appellat. Peccati, con- tra spiritum. & Mortis, contra uitam. Intel-

Act. 14

Ezech. 20

Tan- Heb. 8.

Ioan. 6.

Rom. 5.

2. Cor. 3.

Ioan. 8.

1. Cor. 15

Intelligitur autem, non solum mortis animæ, sed & corporis. Sicut & Ch̄s vtranque uitam largitur, vnam quidem nunc in re, alteram in spe, vt infra ostēdetur. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est, propter peccatum. Fortasse tamen, & legem Moſe, intelligit per legem peccati & mortis, à qua etiā lege, liberati sumus, inuulgato Christi Iesu euangelio. Non dicitur autem lex peccati, quia ad peccatum inducat: neq; mortis, quia mortem inferat. Sed quia mortis aculeus, peccatum est. Virtus uero peccati lex, modo supra declarato. Quomodo libet autē intelligatur, ratio inuicta est. Qui in Ch̄o Iesu sunt, qui scilicet illi, tanquam membra capiti hærent, omnes per ipsius legem, à lege peccati & mortis, nullo dempto eximuntur. Ob id qđ lex eius, lex spiritus est, & uitæ. Nulla itaque eos condemnatio manet. Que enim condemnatio manere potest eos, qui à lege omnis condemnationis excepti sunt? Peccata quidem sunt, quibus homines in mortem vnicē condemnantur. Si ergo & à lege peccati & mortis per Christum liberati sumus, nihil est penitus, quo condemnationi subijciamur. Attendendum autem quod non dicit. Lex spiritus uitæ, liberauit me in Christo Iesu à peccato & à morte: sed à lege peccati & mortis. Non enim gratia hominem impeccabilem reddit, sed fomitis uim minuit, atque consuetudinis peccandi. Aufert etiam malorum occasiones, ac benè uiuendi magna præbet adiutoria. Ita ut quamuis in carne sit concupiscentia, non liget tamen, instar legis, non dominetur ut tyrannus, nec sibi ulla uiolentia cordis uendicat consensum. Qui tamen si etiam accesserit, non necessario perdurat, sed reuocari potest, ita ut à morte qui peccauit, ad uitam redire valeat. Quod lege illa Mosaica, fieri nequaquam poterat. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur propter carnem. Deus filio suo misso, in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne. Sententiam primū accipe, deinde uerborum ordo declarabitur. His uerbis rationem construit Apostolus, qua fida-

mus per Christum Iesum, nos à peccati lege liberos esse. Ita ut nullam de cætero condemnationem timeamus. De⁹ inquit, peccatum ipsum condemnauit, quomodo itaque vos peccatum ipsum, poterit condemnare? Peccati iura imminuta sunt admodum, maximum illi damnum à diuina iustitia illatum est, nequaquam igitur amplius expauescendum est, ut per peccatum condemnari possitis. Cum uos condemnabat, iudex uester esse uidebatur, & rex. Potestatis enim est iudicare & condemnare. Si ergo in iudicio ipsum condemnauit Deus, tanquam peccati reum, non uideo quomodo, aut quo pacto uos amplius condemnare, aut adijcere morti possit. Quo autem iudicio, & qua iustitia condemnauerit peccatum Deus, audite. Philosophabatur ad Hæbræos Paulus, quomodo Christus demonem uicit iustitia, magè quàm potentia, & dicebat. Per mortem destruxit eum, qui habebat mortis imperium. O sensum altissimum. In Christo, nihil morte dignū inuenit Sathan, uoluit dicere Apostol⁹. Impulit tamē Iudæos illos peruicaces, vt illam occiderent, & occiderunt. Iustum itaque fuit, ut debitores quos mortuos in inferiorum regno tenebat, uiuos dimitteret & liberos, in eum credentes, quem sine mortis debito occidi uoluit. Per Christi mortem itaque destruxit eum Deus, qui habebat mortis imperium. Aman enim in patibulo suspensus est, quod Mardocheo parauerat. Ita ergo & non aliter, damnauit peccatum Deus, per ipsummet peccatum. Peccatum nanque quod ante Ch̄i mortem, omnibus hominibus vt tyrannus dominabatur, fomes inquam ille, qui captiuabat in lege peccati & mortis, Iudæorum corda, liuore, odio, timore succendit, adeo vt uicti in scelus illud grauissimum filij Dei necis inciderint. Equum ergo fuit, vt Deus iustissimus, quemadmodum per mortem, mortis regnum destruxit, ita per peccatū, peccatum condemnauerit, imperioq; suo priuauerit: atque nocendi potestate spoliauerit. Et ita factum est, omnes suas uires, totos (vt aiunt) neruos huc contulerat peccatum, vt peccatum istud omni

ni horrore horrendum, magis patraretur. Patratum est, sed hoc ipso peccato, omnium peccatorum maximo, delicto rum omnium sordes ablutæ sunt, & tyrannis peccati exinanita. Vertit enim Deus peccatum in sacrificium pro peccato. Iniuste patiebatur Ch̄s: id peccati uires augere uidebatur. Simile enim augetur simili: Ecce peccatum. Sed libens & uolens patiebatur. Ecce sacrificium pro peccato. Oblatio nanque fuit & hostia Deo in odorem suauitatis, atque illico patratum est, damnatum inquam hac iustitiæ ratione, vt quia nimis audenter in uitæ principem surrexit, à nobis omnibus terrigenis atque mortalibus, illius uirtute reprimi possit. Ausus est tyrannus ille in innocētē. Nos ergo nocentes, ab eius potestate absoluti sumus. Peccauerat nimis, ne igitur amplius peccare quempiam cogere posset, damnatum est. Hoc est ergo quod dicit Paulus. *Damnauit peccatum.* Fomitē de peccato, id est peccati, ut peccati reum. Peccati inquam huius, quod dictum est: Christi mortis: Et est loquendi modus, quem & usurpamus communiter. Iuxta illud. Arguet mundum de peccato, id est peccati. Potest etiam intelligi de peccato, id est propter peccatum, vel ex peccato. Et idem est sensus, propter peccatum mortis Christi: vel pro peccato mortis Christi. *περὶ ἐμὲ* enim pro interdū significat. Vt *περὶ σοῦ μαχομαι*, pro te pugno. Ita hic, *περὶ τῆς ἀμαρτίας*, de peccato, id est pro peccato. Vide ergo hic Dei artem. Nam omnis medicina contrarijs contraria curat. Verū diuina, simili similia, peccato peccatū. Potest nihilominus, & aliter legi locus iste: vt sit hæbraismus. De peccato, id est peccato damnauit peccatum. Peccatum autem hoc, quo peccatum damnatum est, Christus est. Iuxta illud. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit. Sicut enim serpens æneus quia serpētis formam habebat, licet ueneno careret, serpens tamen dicebatur. Ita Ch̄s, quia peccati formam habuit, formam scilicet humanæ carnis peccatrici, licet peccato careret, peccatum dictum est. Ultra hoc, quod in Iudæorum existimatione, & peccator erat

adeo scelestus, ut peccatum dici posset. Quomodo itaque serpente sanabatur Iudæi à serpentum morſibus, tollebanturque uenena. Ita Ch̄o liberati sunt homines à peccati dominio, ablataque sunt peccati iura. Tum quia christianis, fomes ad æternam mortem minimè imputatur. Tum etiam quia non adeo urget, vt prius. Sicut declaratum est. *Hoc autem impossibile erat legi*, inquit Apostolus. Videlicet nos à peccati lege liberare, & condemnare peccatum. *Infirmabatur* enim in hoc, id est erat infirma vel imbecilla ad hoc explendum, *Per carnem*, rebellantem ipsi legi. Nō. n. carnis fomitis lex tollebat, neq; extenuabat, quin potius illū augebat, & excitabat vt dictū est, occasione accepta. Si id per legem fieri potuisset, superflue aduenisset Ch̄s moriturus. At quia lex omnibus suis uiribus, id præstare non ualuit, ideo *Deus misso filio suo.* (Non em̄ tunc primum, cum misit filium suum id factum est, sed eō duntaxat tam iniuste obeunte mortis supplicium) de peccato illo ter maximo, id est peccati illius ter maximi, *Damnauit peccatum*, id est fomitē peccati, *In carne*, qui scilicet fomes, vel quod peccatum est in carne, non in mente, vel *Damnauit in carne*, id est addidit damno peccatum in ipsa carne. Non enim tantum mens, non cogitur consentire peccato, in his qui in Ch̄i gratiam recepti sunt: Nanque & per Moſi legem id fit, sed etiam caro minus urget. Efficitur quippe Christi beneficio, morigera. Concupiscentia em̄ debilior est, extincta non est, imminuta tamen. Vnde & non dixit, extinxit peccatum, sed *Damnauit*. Extinguetur autem etiā Ch̄i beneficio, nec diu durabit. Cum enim hoc corpus immortalitatem induerit, exulabit profusus, immo morietur. Iuxta illud. *Destruetur in mica mors.* Vide autem quanta arte legem simul extollit, deprimit, & excusat. Deprimit quidem cum dicit. Quod non potuit peccatum damnare. Excusat cū dicit. Hoc accidisse non eius uitio, sed carnis potius. Extollit quàm maximè, cum concludit Ch̄m aduenisse, ut legi contra carnem subsidium ferret. Idque præstaret quod ipsa moliebat. Ostendit

Rom. 8.

1. Cor. 15

Eph. 5.

H. b. 1.

Ioan. 16.

H. e. 7.

1. Cor. 5.

1. Cor. 15

dit enim legem Christo cōsonare, Christumque legi. Quæ gloria maior? Dicit uero hunc Iesum Christum aduenisse, *In similitudinem carnis peccati*. Non in similitudinem carnis. Veram profecto carnem habuisse Christum, quis neget, qui dicit. Palpate & uidete, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere? Iterum. In uentre matris, figuratus sum caro. De quo & illud est. Verbum caro factum est. Sed in similitudinem carnis, quæ peccatum habet, vel in qua est peccatum. Intelligendo semper peccatum, pro fomite peccati. Caro enim nostra, caro peccati est, & omnium hominum caro, suapte natura fuit caro peccati, post Adæ lapsum. Carnem igitur talem peccati, nō assumpsit Dei filius. Quomodo enim peccatum, caro illa habuit, quæ abstulit omnia mūdi peccata? Attamē similis omnino fuit carni nostre, in his quæ peccatū sequuntur: ex quibus scilicet cognoscit quod caro nostra, caro peccati est. Famem. n. passus est Christus, sitim, caumata, algores, ad extremum & mortem. Hęc in penam relicta fuerant peccati illius propter parentis. Nullum autem istorum nō habuit Christus Iesus. Igitur *Similitudinem carnis peccati*. Vestigia scilicet peccati in carne sua accepit, non item in mente. Nos enim pleraque habemus in anima, quasi peccati reliquias. Nihil tale Christus habuit, non ignorantiam, non infirmitatem, non malitiam: purissima fuit illa anima omnis gratiæ, & omnis ueritatis plena. Recte igitur, dictum est, quod similitudinē carnis peccati assumpsit, non similitudinem peccati absolutē. Sed cur nō dixit carnem? Quia carnem usurpauit hactenus, & pro uita carnali usurpabit, abstinuit à nomine carnis, quia inde Manichæorū errorem uidebat, dicentium Chri carnem, phantasticam fuisse. Non ibi sententiam terminauit. *In similitudinem carnis, sed addidit Peccati*. Vt intelligas similitudinem carnis peccatricis, nō carnis absolutē. Sed nonne satis erat dicere, Mittens filium suum? Hoc ipso uerbo declaratum non fuisset, magnū istud mysterium, scituque dignissimum: quomodo uidelicet peccatum, peccato dā-

nauit omnipotens: similitudine carnis peccati, peccatores à peccato liberans. Hęc omnia igitur addere oportuit, in similitudinem carnis peccati. Litera ergo sic legatur.

Nam Deus misso filio suo, in similitudinē carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne. Illud uero totum est parēthesis, (*Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur propter carnem*). Nemo autē putet, sermonem hunc esse defectiuū, vel mancum, propter copulam illam, *Et*. Est enim pro *Etiam*, & ad supradicta refertur. Estque sensus. Non modo, lex spiritus uitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati, sed etiam per Christum Iesum, peccatum ipsum condemnatum est: & ut nō imputetur, & ut minus ferueat, atque liget. *Vt iustitia legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum*. Ecce finis condemnationis peccati: per Christi mortem. Propterea inquit Apostolus, condemnatum est, ut eo damnato, omnia legis præcepta seruari possumus, & iustificari. Intellige autem moralia. Nam illa sunt, quibus iustitia attribuitur, non ceremonialia, neque iudicialia, modo tamē alias declarato. Huic autem intentioni, addi potest etiam parēthesis illa, uidelicet. *Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem*. Si enim per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est. Non est autem gratis mortuus, per legem itaq; non poterant homines iustificari. legis autem obseruatores iustificabātur, iuxta illud. Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Non poterant itaq; legem obseruare. Vt ergo obseruari posset, peccatum damnare oportuit. Et hoc est quod dicitur. *Vt iustificatio legis impleretur*, id est ut præcepta moralia legis, executioni demandarentur.

Difficultas tamen est. Quoniam Moses ex Pauli testimonio inquit. Qui fecerit iustitiam legis, uiuet in ea. Paulus item gloriatur quod in lege uixerit sine querela. Quod esse non potest, nisi legē obseruauerit. Neq; euadi potest, quod gratia mediatoris Chri Iesu id illi contigerit, quandoquidem Saulus tunc erat

erat spirans minarum, & cædis in discipulos domini. Extra gratiam itaq; erat. Ob id ergo intelligendū est, apud Paulum duplicem Iustitiam esse, vnā civilem, Dei aliam, uel apud Deum. Prima est, cauere ab omnibus his, propter quæ lex mortem corporalem interminabatur. Iuxta illud. Irritam quis faciens legem Mosi, absque ulla miseratione morietur. Hanc sine Christo Saulus habuit, quæ perfunctoria est & literalis obseruatio legis, quo ad pleraque externa facta. Sed illam tandem ut ster cora? & quisquillas existimauit. Secunda uero est, quo ad interiores animi motus, & secundum operum substantiam, & secundum legislatoris Dei intentionem præcepta diuina seruari, atque uitam æternam promereri, carereque peccatis omnibus, non modo quærelis. Plus nanque est peccatum, quam querela. Vnde non dicitur, Episcopos sine peccato esse, sed sine querela tantum. Hęc ergo nulli unquam contigit, citra Christi Iesu beneficiū. Mortua enim sunt omnia opera, nisi Christi spiritu uegetentur. Vnde illud est. Si quis in me non manserit, mittetur foras, & arefcet. Sicut enim palmes non potest ferre fructum à semet ipso, nisi manserit in uite, sic neque uos nisi in me manseritis. Tantum abest, ut quispiam citra Christi gratiam, sine peccato esse possit. Vt ergo, hęc iustitia diuina, hęc immunitas scilicet à peccatis omnibus, quæ donum Dei est, & iustitia legis dicitur, uel quia à lege intentata, uel quia manifestata à lege, & signata, non causata à lege uel exhibitā, sed à gratia, nobis cōtingeret, mortuus est Christus, & morte sua damnauit peccatum: quo regnante, siebat, ut hęc iustitia plenè haberi non posset. Pugnauit ergo Christus contra peccatum, uicitque, & nobis uicit. Vnde & nos in ipso uicimus. Possimus enim illius ope hanc iustitiam assequi, quātalibet ui repugnante peccato, ut uidelicet simus absque labe illa, modo oscitantes & supini ualde esse nolimus. Propterea addit, ut adhuc intelligas tibi esse pugandum, neque de uictoria Christi securus torpescas. *Qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum*. Quo intelligitur conclusionem illam propositam, nullam esse condemnationem his qui in Christo Iesu sunt, non ibi complendam fore, sed ubi dicitur. *Qui non secundum carnem ambulat, sed secundum spiritum*.

Nemo autem miretur, quod dixerim, posse nos absque omni culpa absolutè esse. Nam & iterum dico, posse per Dei gratiam, & liberum eius arbitrium, hominem perfectam assequi iustitiam coram Deo: immunitatem scilicet ab omni peccato, modo uoluntas eius non desit, adiuuante diuina ope. Quamquam tamen fateor, quod nemo tam perfectæ iustitiæ in hac uita fuerit, uel sit, uel futurus sit citra Christum, qui solus iustitiam hanc impleuit, legique satisfecit abundè. Vnde & merito suo, nostrorum operum imperfectionem in se transferens, nostrarum uirū exilitatem supplet, dum pleraque non imputantur, quæ imputanda essent. Tibi uero absurdum fortasse uidebitur, rem quæ fieri possit, sine ullo exemplo esse, ac ideo dubitare non desines, quomodo possit homo iustitiæ perfectionem nancisci: cum tamen, citra Christum nemo talis fuerit, nec futurus sit. Verum, nemo uestrum dubitat sicut credo, per foramen acus camelum nunquam transiuisse, uel transiturum esse, & tamen Deo, id esse possibile dixit Christus. Legis etiam, duodecim angelorum legiones, pro Christo pugnare potuisse, ne pateretur, nec tamen factum, neque faciendum. Legis & montem fidei, in mare transferri posse, quod tamen nunquam factum legimus, neque audiimus, neque fiendum expectamus. In dubium ergo reuocari nequaquam debet, quod non sit homini impossibilis perfecta iustitia, quamuis sit sine exemplo. Fieret enim, si tantæ uoluntas adhiberetur, quanta sufficit tantæ rei. Esset autem tanta, si & nihil eorum nos lateret, quæ ad iustitiam pertinent, & ea omnia, sic animum delectarent, ut delectatio illa omnem aliam uoluptatem, aut dolorem superaret,

Ioan. 20.

Sap. 7.

Ioan. 1.

Heb. 12.

1. Tim. 3.

Ioan. 15.

Rom. 2.

Deut. 4.

Philip. 3.

A 89.

Luc. 18.

Matt. 26.

Matt. 17.

raret, quæ delectationem illam impedire possunt. Quæ sanè omnia, ut hic non sint, sed in futuro expectentur seculo, non ad impossibilitatem, sed ad iudicium Dei abditum pertinet, & profundum. Et ut omnes ad supernam illam Hierusalem, suspirare cogantur, & ut omnium etiam iustorum ora obstruantur, & nisi in Iesu Christi laudem aperiantur. Cuius esuriant, sitiantque iustitiam, tanquam panis uiui, & fontis uitæ. Qui sic iustitiam in sanctis suis, in huius uitæ tentatione laborantibus, operatur, ut tamen sit semper aliquid, quod petentibus largiter adijciat, & aliquid quod confidentibus clementer ignoscat. Si tamen & aliquem tanta gratia donaret, ut tota penitus carnis uetustate consumpta, nulla lex in membris eius mentis suæ legi repugnaret: Deumque ita præsentem cognosceret, & amaret, sicut beati cognoscunt & amant in cælorum regno, quod fieri posse nemo negat: Quis demens affirmare audeat, quod non deceret? Cur autem non faciat præter ea quæ dicta sunt, si curiose querunt homines, rogo attendant ante omnia se homines esse, sciantque duo: primum. Quod sicut impossibilitas, ita iniquitas, non est apud Deum. Secundum. Quod superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Sequitur.

Rom. 9.

1 Pet. 5.

Qui enim secundum carnem sunt, cum carne sentiunt. Est nanque græcismus, hic. τὰ τῆς σαρκὸς φρονῶσιν, ac si dicerem, τὰ ἐκείνου φρονῶ, id est cum illo sentio. *Qui uero secundum spiritum sunt, cum spiritu sentiunt.* Eodem græcismo. Incipit autem Apostolus his uerbis declarare, quid per ambulare secundum carnem, & secundum spiritum intelligat. In omni nanque doctrina, nihil uidetur difficultatis, terminorum notitiæ. Illam enim ab eo qui doctrinam tradit, haurire oportet. Siquidem eisdem uocibus diuersi, diuerso modo uentur. Initio itaque accipe, hominem ex spiritali natura, & carnea compositum, medium quodammodo esse inter carnem & spiritum. Sicut & colores hi, pallor, rubedo, uiriditas, medij sunt inter extremos ho-

scæ, album, nigrumque, ex quibus quanquam refractis, coalescunt. Omne autem medium, si extremo alteri comparetur, ea ratione qua ab eo deficit, alterius naturam sapit, & redolet. Pallor nanque nigredini comparatus: albedo esse uidetur. Contra, uiriditas si albedini conferatur, nigredo. Elementa etiam media, aer, aqua, si extremis comparentur, alterius naturam sapiunt. Igni leuissimo comparatus aer, grauis, terreusque dicitur. Contra, terræ, igneus & leuis. Ob id quod utriusque naturam participat quodammodo. Nam cum leui, leuiat: cum graui, grauitat. Homo itaque ex corpore, & spiritu constitutus, tanquam orizon huius & illius orbis, spiritibus illis supercaelestibus collatus, qui meracissimæ mentes sine mole existant, caro dicitur. Collatus uero brutis, quæ caro sunt. Spiritus nunquam est totus caro, nunquam totus spiritus, sed semper carnem & spiritum habet. Verum quia hinc recedere à spiritu, & hinc à carne, uidetur, ob id quod neque tantum spiritus est, ut mentes cælicæ, neque tantum caro, ut iumenta. E regione illorum, caro dicitur, duntaxat uel carneus, E regione ratione horum spūs, uel spiritalis. Quia autem uiuere uiuentibus est esse, eo modo quo secundum esse dicitur homo, & spiritalis & carnalis: Tanquam etiam medius constitutus, secundum ipsius uitam, magno mysterio hæc fortitur nomina. Quo enim à uita brutali magis recedit, eò uite mentium illarum propinquior fit. Contra, quò à uita illa nobilissima distat, eò ad brutorum uitam accedit. Hac itaque parte, dicitur uitam agere carnalem, illa spiritalem. Hinc ergo carneus dicitur, uel carnalis, seu caro. Illinc spiritalis, uel spiritus. Habes igitur terminos Paulinæ sapientiæ. Non spectat esse Apostolus, sed uiuere. Intelligit itaque hominem carnalem esse, uel spiritalem, non natura, sed affectu, uita, moribus, translata tamen similitudine ab esse, eo modo quo dictum est. Propter hoc scilicet, quod cum ipse sit natura medius uoluntate, quam libe-

tam

ram dedit illi Deus, potest sursum, deorsumque flecti. Ut uel cum brutis carnem, sensualemque uitam uiuat, uel cum angelis spiritalem: ut in cælis spatietur mente, uel in terra reptet, ut cum dijs felicitate potiatur, uel cum bestijs obbrutescat, & ut breuiter dicam, ut fiat Deus uel belua. Sicut enim qui adhæret Deo, unus spiritus efficitur cum illo, & qui adhæret mætrici, unum corpus, cum illa efficitur, ut inquit Paulus, mysticæ huius altissimæque transmigrationis magister, Ita qui adhæret bestiæ, euadit bestia. Quis autem ignorat, in nobis esse innumeras bestias, quæ ad brutalem sæpe nos uitam impellunt? bestiales scilicet affectus, nobis cum bestijs communes. Hinc enim illud Caldæorum, Vas tuum inhabitant bestia terræ. Qui ergo his bestijs se se dederint, licet hominis figuram gerant, animum tamen sub humana specie ferunt beluinum. Hinc illud Christi. Attendite à falsis prophetis, qui ueniunt ad vos in uestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Illud Hieremix. Equi amatores in fœminas, & emissarij facti sunt. Illud Concionatoris Salomonis. Dixi in corde meo de filijs hominum, ut probaret illos Deus, & ostenderet similes esse bestijs. Ut iam non sit difficile paradoxon illud Pithagoreum. Improbos homines migrare in bruta. Est enim Philosophus Philomithis. Homines itaque (ut summam perstringam) qui ratione duce, agunt quæ agunt, bonum honestum uice experentes, carnis uoluptatibus omnino post habitis, spiritales dicuntur à Paulo. Et quid mirum. Quando à Christo Dij appellantur? Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes. Contra. Qui bono utili, & uoluptuoso carnis inhiant, in eoque felicitatem constituunt, spreta uirtute, brutales, uel carnei appellantur. Ut enim ferrum igne correptum, ignis efficitur, propria tamen seruata natura. Ita anima hominis, igne sanctissimo diuini amoris, uel carnis, atque cæco libidinis flamma succensa, in Deum uertitur uel in carnem.

2. Cor. 6.

Matt. 7.

Hier. 5.

Ecol. 3.

Psal. 81.

Illinc itaque spiritalis dicitur, hinc contra. Illinc cælestis, hinc terrenæ. Immo illinc Deus & cælum, hinc caro & terra. Iuxta illud Augustini. Si Deum amas, Deus es. Si terram cogitas, terra es. Illi iustitiam consequi possunt coram Deo: qui carnales, nequaquam. Hoc enim molitur Apostolus, cum dicit. Iustitia legis impletur, in nobis, qui non secundum carnem ambulamus. Ecce autem prima ratio. *Qui enim uiuunt secundum carnem.* (Hoc nanque intelligitur, cum dicitur. Qui enim secundum carnem sunt) *Cum carne sentiunt*, id est carni consentiunt, carnis desiderijs condescendunt, beluæ scilicet illius, quam domandam suscepimus, non colendam: optima existimantes uniuersa quæ caro appetiuit, fornicari, epulari, delectari, Ab his autem abest longe diuinus spiritus, iuxta illud. Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Et illud. Animalis homo, non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei. Hi ergo coram Deo, iustificari non possunt. Contra, qui spiritualiter uiuunt, spiritui, rationi, menti consentiunt, omnium uirtutum operibus solliciti, & intenti, ut spiritum sanctum, quo signati sunt, nequaquam contristent. Hi ergo coram Deo iustificantur. Secunda ratio. *Nam prudentia, uel sensus, Carnis, mors est.* *Prudentia autem, uel sensus, Spiritus, uita, & pax.* Iustitia est animæ uita, uult dicere Paulus. Iuxta illud. Iustus ex fide uiuit. Verum sensu carnis, id est hominis, ut carnem sequitur, causatur mors animæ in his, qui illi consentientes, peccatum autem generat mortem. Omnino itaque impossibile est, ut hi iustificentur. Contra. Qui sensum, & spiritum prudentiam sequuntur, uitam habent, possunt igitur iustificari. Est ergo causalis propositio illa. *Sensus carnis mors.* Ita illa. *Sensus spiritus uita.* Quia autem tantum dixerat, *Prudentia carnis mors.* De spiritu uero addiderat. *Uita & pax.* Ideo addit antitheton pacis, bellum uidelicet, & inimicitia, ex parte carnis, statim subdens. *Quoniam prudentia, uel sensus,*

Gen. 6.

1. Cor. 2.

Rom. 12.

Iac. 1.

Carnis inimica est Deo. Legi enim Dei non est subiecta, siquidem non potest. Et est tertia ratio. Qui iustificantur, diuinam gratiam habent, fauorem atque amorem. Nam secus iustificari, impossibile est, iuxta dicta superius. Verum sensus carnis, inimicus est Deo, non enim paret diuinæ legi. Ad eum igitur carnis sensus, cum iustificatione pugnat, ut plus pugnare non possit. Ne autem diceret, At ipsi carnales homines, non sensu carnis, sed aliunde grati Deo sunt. Subdit. *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.* Non est ut dicas, alia ratione placent. Nam non est dimidiata Dei amicitia, omnino Deo non placent, qui carnis brutales cupiditates insequuntur, & si non placent, displicent. Possunt tamen hæc tres rationes ordinari, ut una ratio tantum sint, hoc pacto. Qui secundum carnem uiuunt, carni consentiunt, non possunt igitur iustificari. Deducitur dupliciter. Primo sic. Nam sensus carnis, mors est. Qui ergo carni consentiunt, animæ mortem incurrunt. Non ergo iustificationem assequuntur, quæ uita spiritualis est. Secundo. Sensus carnis, inimicitiam parit cum Deo, iustificatio autem ex amicitia & fauore pendet, igitur hæc inde haberi non potest. Cum uero sensum carnis, & sensum spiritus auditis, non propriè sensum intelligit, sed iudicium, vel affectum, & gustum, ut ita dicam metaphoricè. Sicut cum dicitur. Vnusquisque in suo sensu abundet. Vnde est & illud finitimum. Hoc sentite in uobis, quod & in Christo Iesu. Nam ibi est illud uerbum græcum, quod hic interpretes trāstulere prudentiam, & sapiunt *σπουδή*, vel *σπουδα*. Significat autem illud sentire, affici, curare. Sententia enim est, Curate, ut sit tanta humilitas in uobis, quanta in Christo Iesu fuit. Et propterea, sentite, mysticis uestris sensibus, quàm ipse humilis fuerit, ut illi afficiamini, & ipsius imitatores sitis. Hic ergo sensus carnis, affectus est hominis ut caro: sensus spiritus, affectus hominis, ut spiritus, vel spiritualis. Nam affectus, cura, sol-

licitudo, iudicium, omnesque actiones homini conueniunt, non carni, non spiritui. Toti scilicet, non partibus. Verum aliqua ratione, unius partis, aliqua ratione alterius. Secundum scilicet, quod ad hanc partem, vel ad illam magis accedit. Homo enim, qui carnem sequitur tanquam belua, sensum corruptum habet. Propterea felicitatis instar, qui dulcia quæque fellita, & amarulenta iudicat, & in omnibus, quæ salutem contrariantur, delectatur, uirtutibus reiectis, quasi suo iudicio perniciosæ existant, passione prudentiam corrumpente, uitia omnia amplectitur. Qualis namque unusquisque est, talis finis ei uidetur. Contra. Qui spiritum sequitur, spiritualia carnalibus præfert, & peccatis uirtutes. Sicut sanus, qui ritè inter sapes iudicat. Quia uerò prudentiam carnis nominat Apostolus, tu prudentiam hominum carnalium intellige, prudentiam esse metaphoricam, & translaticiam. Prudens namque propriè ille est, qui ea quæ agenda sunt, ritè disponit propter aliquem bonum finem consequendum. Vnde dicitur in Ethicis. Impossibile est prudentem esse, non existente bonum. Ille itaque, qui malo quopiam sine sibi præstituto, quo illum assequi possit, ritè consiliatur, discurrit, possidet, curat, sollicitè agit omnia, quæ ad illum conducunt. Falsò prudens dicitur: non aliter, quàm latro bonus vel prudens, qui scilicet cautè uias ad furandum adinuenire, & prosequi nouit. Ad hunc ergo modum, se se habet homo, qui prudens est circa carnalia, de quo dicitur. Laudauit dominus uillicum iniquitatis, quod prudenter egisset. Nam imprudentia, potius est carnis prudentia. Quoniam ad mortem ducit, & prudentiæ nomen, tantum similitudine obtinuit. Prudentes enim hi sunt, ut faciant mala, bene autem facere nescierunt, iuxta Hieremiam. Vnde illud est, Filij Agar, qui exquirunt prudentiam, quæ de terra est, uiam sapientiæ

sapientiæ nescierunt. Sed ò nos misellos. Utinam contra prudentia uteremur in his quæ Dei sunt, quanta in his quæ carnis & mundi sunt utimur. Audite Christum. Filij huius seculi, prudentiores sunt filijs lucis in generatione sua. Videmus enim homines carnales, ad carnis desideria pernicienda magis esse feruidos, & sollicitos, atque astutos, quàm spirituales ad explenda spiritus desideria. Et utinam non tam magnus esset tepidorum numerus. Sunt autem hic aliqua declaranda.

Luc. 16.

Primum. *Prudentia carnis non est subiecta legi Dei.* Videtur enim, quod à legibus summi creatoris, nihil penitus se se subtrahere possit, à quo pax omnis uniuersitatis administratur. Et dicendum. Quod nõ omnino uerum est, carnem, sensumque eius, Dei legi non subijci. Sed intelligitur tantum, quoad eius actiones, & desideria, atq; suggestiones. Inclinat enim ad actiones legi diuinæ contrarias, uerum tamen abso- lute subijcitur. Nam legibus diuinæ sapientiæ punietur homo ille, qui carnis desideria perfecit. Quo ad pœnam ergo subijcitur, quo uerò ad actionem, minime. Vnde illud Dei est. Sapientiã sapientum reprobabo, & perdam prudentiam prudentium.

1. Cor. 1.

Secundum est. *Nec enim quidem potest.* Non enim intelligitur, quod homo qui carnis prudentiam sequitur, obedi- re Deo vel diuinæ legi non possit: sed ipsa carnis prudentia, id est carnalis ipse affectus, diuinis mandatis haudquaquam parere potest, nec quo ad credenda, nec quo ad agenda. Quo ad credenda quidem, quia mysteria supernaturalia fidei nostræ, credere non potest: unde stultitiam carnales isti, crucis prædicationem uocabant. Quo ad agenda uero, quoniam non potest iudicare spiritualia esse bona, uoluptuosa esse mala, id enim illi repugnat, ut calore frigus. Perinde ergo esset carni iubere, ut Deo obediret mandanti, Curam carnis nesceris: ac si præciperetur soli ne luce- ret, aquæ ne flueret, lapidi ne descenderet. Ergo (inquires) non est puni- enda caro si obedire non potest? Puni- tur homo, qui cum sit carnis, & spi-

Rom. 13.

Bit. ad Rom.

ritus medius, spiritu neglecto ad carnem deflectit.

Sed illud obstare uideretur. *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.* Non igitur peccant, sine causa ergo plectuntur. Verum id intelligi debet hoc modo, quoad secundum carnem uiuunt, Deo simul placere, non possunt. Nemo enim potest duobus dominis seruire. Qui nanque Deo placent, spirituales sint, necesse est & prudentes secundum spiritum, quo ad credenda, & quo ad agenda. Quia Deus spiritus est. Quousque itaque carnaliter affecti sumus carni, semper extra Dei amicitiam sumus, & morte digni. Cum primum spirituales fieri incipimus, tunc Dei amicitia participes efficimur, & uita æterna donandi. Vnde illud est. *Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem.* Messis profectò maledictæ huic terræ conueniens, quæ non profert nisi spinas, & tribulos, cuius finis in combustionem. Qui autem seminat in spiritu, de spiritu in alio seculo metet æternam uitam, hic autem pacem. Iuxta illud. Fructus spiritus charitas, gaudium, pax. Nam hic Paulus dicit. Sensus carnis, uita & pax: uita in futuro, pax in presentiarum.

Matt. 6.

Ioan. 4.

2. Cor. 9.

Gal. 5.

Tertium est. *Sapientia carnis inimica est Deo.* Nam non est malum scire malum. Mala uero duntaxat odit Deus. Ob id non mihi placet, ut uertatur *Sapientia*, sed *Prudentia*, sicuti uerè habet textus, *σπουδή*. Nulla est enim hic uarietas, qua tamen interpres uti uoluit, ut primum diceret prudentia, nunc sapientia. Quæ tamen uarietas, neque decora, neque conueniens est. Prudentia namque magis, quàm sapientia operationem respicit. Crediderim autem ego, sapientiã mali Deo inimicam non esse, ut in cognitione consistit, sed prudentiam utique, quæ agibilibus ratio est. Non enim potest quis esse prudens in malo, quin approbet malum. Et ita non est notitia simplex, sed approbationis notitia. De qua dubio procul illud uerum est. Melius est quædam nescire, quàm scire. Vnde hæc ratione dicitur Deus, ma-

Aa 3 la

Rom. 14.

Philip. 2.

Luc. 16.

Hier. 4.

Baruch. 3.

Abac. 1. la nescire. Oculi Dei mundi sunt, & non possunt respicere ad iniquitatem.

Matt. 25. Item & malos. Discedite ad me, nunquam noui uos. Si tamen *Sapientia* legere uelitis, pro *Prudentia* exponite. Finitima enim hæc esse uidentur. σοφία καὶ πρόνυμα. Cum & σοφία transferatur ad τεχνάς, idest ad artes quæ tamen dirigunt in opus. Nam & principes artium, sapientes dicimus, multo magis itaque prudentes dici possunt, sapientes. Ars enim facit, prudentia agit. Plus autem distat à ratione sapientiæ facere, quam agere. Siquidem externa tantum sunt, uerum agimus etiam ea, quæ in nobis manent. Hæc ergo sapientia, carnis prudentia est. Inimica nanque Deo est, iuxta Iacobum. Terrena est, quatenus ex oculorum concupiscentia oritur. Animalis, ut à carnis concupiscentia suggeritur. Diabolica, secundum quod uenit ex superbia uitæ. Ut terrena, temporalia bona sibi finem præstituit. Ut diabolica, honores ambit, & Deum contemnit.

Iac. 3.

Ioan. 15.

Ioan. 7.
Ibidem.Ioan. 1.
Gen. 1.
1. Cor. 3.

1. Cor. 2.

Quartum. Quod annotari debet, est, quam grauius decipiatur. Manes, qui carnem malam esse, atque à malo ortam inaniter hinc effinxit. Enim uero *Carnis* nomine, non intelligitur hoc loco corpus istud, vel huius carnis substantia, sed uita hominis carni addicta, luxu atque delictis plena, quæ totum hominem in carnem vertit. Neque uero inde ansam arripite, quoniam carnis nomine prauam uitam appellat. Nam & mundi nomine, scelestos homines atque nefarios appellauit Christus. Si mundus uos odit, scitote quia me priorem uobis odio habuit. Non potest mundus odisse uos. Testimoniū perhibeo de mundo, quia opera eius mala sunt. Quis itaque inde mundum uituperet? cum scriptum sit, Mundus per ipsum factus est? Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erat bona valde? Hominem etiam, nonne Paulus in sensum usurpauit pessimum, dicens. Cum sit inter uos Zelus & contentio, nonne homines estis, & secundum hominem ambulatis? Item. Animam. Animalis homo non percipit quæ sunt Dei? Quis tamen hominem calumniabitur, atque animam? Sensum igitur

non uerba Pauli spectare oportet. Vides enim quot absurda sequeretur, si nudis sanctæ scripturæ uerbis inniteremur, ut perbellè & hic quadret illud, littera occidit, spiritus autem uiuificat. Spiritum in bonam partem semper accipiunt, Christus & Paulus. Carnis prudentiam, semper in malam. Anima & caro, media sunt. Si ad carnis prudentiam deflexerint, mala erunt. Si sursum se eleuauerint, bona. Prudentiam uero carnis, non intelligite absolutè, cum homo suæ carnis curam habet, ut alatur, vestiatur. Nemo quippe carnem suam unquam odio habuit. Et ita hæc peccata non sunt, fouere carnem, alere, uestire. Sed cum in carnis uoluptatibus finem constituimus, inordinateque illam amamus, ordinantes animam potius ad carnem, quam è contra, uolentes ancillam dominari, & dominam ancillari, istud quidem est, quod peccatum mortale est. Sequitur.

2. Cor. 3.

Eph. 5.

Vos autem in carne non estis, sed in spiritu.
Gaude felix Roma, quæ tanta laude, à tanto Apostolo digna censeris. Quis te unquam tantis quæso extulit præconijs: Omnem domuisse barbariem: externas uicisse nationes: uniuerso orbi imperasse, exigua laus est, si huic comparetur, quam laudatissimus hic Apostolus, omnium sanctorum fama, priuilegio, post Christum facile princeps, te perpetua immortalitate donauit. Vos inquit, qui Romæ estis. Romæ inquam ubi omnis innocetia, omnis pudor, omnis religio, sub impijssimorum Cæsarum tyrannide laborabat. Romæ. Vnde omnis spiritus, omnis sanctitas, omnis uirtus exulare cogebatur. Vos per diabolum olim tenacius illigati, nunc per Christum mirabilius absoluti: amoris sanctitate transformati igne succensi, è carne migrastis in spiritum. Spiritus uerter carni antea addictus, caro uidebatur, non spiritus. Nunc, & caro uestra spiritui addicta, non iam caro est, sed spiritus. Video, & corpora uestra, iam in spiritus transisse naturam. Videre uideor & uos ipsos quasi alatos, mente super æthera cum mentibus illis supramundanis volitantes. O uos felices Romani. Quamuis enim carne circumdati, spiritualiter

ritaliter tamen in terris uersantes, iam angeli, non homines estis. In carne nanque præter carnem uiuentes, Dij in hominibus hospitali, non iam terrigenæ, mortalesque hominationes dicendi sunt. quales & hi erant quibus dictum est.

Ioan. 15. Vos ex hoc mundo non estis. Verum audi infelix quid sequitur. *Si tamen spiritus Dei habitat in uobis.* Erat olim spiritus Dei in urbe Roma, cum hanc Epistolam scribebat Paulus. At nostra tempestate, putas ne Roma in te sit diuinus hic spiritus? Vbi tanta in ambiendis honoribus temulentia: in explendis cupidinibus tam magna procacitas? in saturandis odijs tam perditus furor? in turpibus lucris tam ingens sollicitudo? in publicis administrationibus tam illiberales atque seruiles negotiationes? in Deum & sacra tam hypocritius fuc? in uirtutes tam impia conspiratio? in uita uniuersa, tam uniuersus consensus? Recessit. Recessit mihi crede spiritus Dei, & exagitat te spiritus nequam. Non enim posses nisi à demone arrepta, tam turpiter debacchari. Nolim tamen desperes. Thronus hic situs est omnis sanctæ Ecclesiæ, à qua prorsus abesse non potest spiritus sanctus. Christo dicente. Ego ero uobiscum, usque ad consummationem seculi. Confide itaque Roma. Scriptum est enim, Reliqui mihi septem millia uirorum, qui non curuauerunt genua sua ante Baal. Sed cur dixit Paulus uerbum istud. *Si tamen spiritus Dei habitat in uobis?* Quo accenderentur ad perseverandum in gratia, quam ad Christum conuersi, baptismalibus undis acceperant. Effugit nanque spiritus, cum tu auerteris ab eo. Corripitur quippe à superueniente iniquitate, ut dicitur in libro sapientiæ. Non quia tuo uincatur peccato. Vinci enim non potest Deus. Sed quia te non cogit, ut quod tibi donat lubens, tu inuitus teneas. Projiciens ergo illum, proijceris ab eo. Iuxta illud. Proiecasti me, & ego proijciam te. Tanquam certus igitur, quod baptizati diuinum spiritum suscepissent, dixit. *Vos in carne non estis, sed in spiritu.* Et tanquam incertus, an deinde dignos se tanto munere præbuisent, ad illos extimulandos subiunxit. *Si tamen spiritus Dei habitat in uobis.* Et

Ioan. 15.

Matt. 26.

Rom. 11.

Sap. 1.

1. Re. 15.

notanter dixit. *Habitat*, idest finaliter & perseveranter manet, ut domus hospitij, non ut hospes. Ita enim & quandoque manet in reprobis & præscitis. Non tamen unquam deserit, nisi primum deseratur. Verum. Cur hoc totum adiecit Paulus. *Vos in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus habitat in uobis?* Ut rationem quam huius capitis initio incoharat, completeret. Iam altè enim humanas uires depræsserat, tam uehementer concupiscentiæ fomitem, legisque imbecillitatem, præcedente capite exaggerauerat, ut ad desperationem ferè, & Iudæi & Ethnici cogi uiderentur. Cæpit itaque erigere omnes in spem uianam. Nihil iniquens damnationis est his, qui in Christo Iesu non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulant. Subijcere oportebat. Vos secundum carnem non ambulatis, sed secundum spiritum. O Romani, illis nanque scribens, quos primum exacerbarat, consolari, atque erigere debuit) uobis igitur, nulla imminet condemnatio: modo spiritus Dei uobiscum habitet indiuiduus comes. Hoc enim pro conclusione intelligendum est. Illa ergo particula tota. *Qui enim secundum carnem sunt. &c.* hucusque. *Vos in carne non estis, sed in spiritu.* Tanquam propositio nis assumptæ declaratio, & probatio, legi debet per parenthesis. Quorum uerborum intentio hæc est. Duas enim partes habuit conclusio proposita, in principio huius capitis. Nulla est condemnatio his qui in Christo Iesu sunt, ambulantibus secundum spiritum, non secundum carnem. Esse scilicet in Christo Iesu, & ambulare secundum spiritum, non secundum carnem. Ordine autem præpostero, secundam partem prius declarauit. Nunc itaque primam declarat. Quid sit esse in Christo Iesu. Et inquit. Est habere spiritum Christi. *Qui enim non habet spiritum Christi, hic non est eius*, idest Christi. Et sensus est. Non est membrum Christi (omnia enim membra ab eodem spiritu uegetantur.) Ac propterea, qui Christi spiritum non habet, non est in Christo Iesu, idest illi tanquam capiti membrum non hæret. Et ita non est de corpore eius Ecclesiæ mystico, nisi numero. Contra uero. Qui Christi spiritum

ritum habent, in Christo vt palmites in vite sunt, vt rami in arbore, vt membra in capite vel in corpore. Iuxta illud. Vos estis corpus Christi, & membrum de membro. Ipsum nanque Christum dedit Deus caput, super omnem Ecclesiam, quæ est corpus eius, ut ad Ephesios dicitur. Quid autem sit spiritus Christi, facillè videre est, si uerbi quod in Euangelio Luca scribitur, meminimus. Cum enim Samaritæ Christum recipere nollent hospitio, impatientes discipuli illi Iacobus & Ioannes, recordati quantum terrorem magnus Helias, uniuerso populo incusserit, cum ignem de cælo super principes illos quinquagenarios descendere fecit. Vt & ipsi Samaritiam omnem territarent, dixerunt. Vis domine vt dicamus, ut ignis descendat de cælo, & consumat eos, sicut fecit Helias? Quibus Christus. Ne scitis cuius spiritus estis. Filius hominis, non uenit mactare, sed saluare. Spiritus ergo Christi, amoris spiritus est. Contra Spiritus legis ueteris, spiritus timoris est. Vnde de Christo legimus in Esaia. Ecce electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum. Non clamabit, neque audietur uox eius foris, calamus quassatum non conteret eum. &c. Qui itaq; membrum Christi esse uoluerit, iustitiæ amore, non timore pænæ, Deo optimo inferuiat. Ita enim fiet, vt nulla illi sit condènnatio. Nam qui hunc Christi spiritum habuerit, amorem scilicet diuinum, ignem illum uiuificum, quem ipse uenit mittere in terram, hic habebit spiritum sanctum. Quid est enim spiritus sanctus, nisi amor increatus? Contra. Qui pœnam tantummodo timet, iustitiam non amat, Spiritum sanctum habere non potest. Quare nec in spiritu est, sed in carne. Carnis enim proprius est timor, quia infirma est. At spiritus, amor, quia promissa sunt. Vnde & illud legimus. Initium sapientiæ timor domini. Et illud in Ecclesiastico. Radix sapientiæ est timere dominum. Non est tamè ipsa sapientia. At sapientia ipsa est pietas, inquit Iob. Pietas autem amore perficitur. Perfecta uero charitas, foras mittit timorem. Timorem inquam serui-

lem quatenus seruilis est, qui est timor pænæ tantum, sine iustitiæ amore. Hic profecto erat Iudeorum timor, illis exceptis, qui per Christum venturum, amorem Dei in corde gestabant. Hic ergo timor, Christi spiritus, non est. Nam qui timore isto ductus aliquid agit, & si bonum sit, id quod agit, non tamen benè agit: quare neque uitam meretur æternam, ergo neque Dei spiritum habet. Vt & optime tota hæc litera exponi possit. *Sit aamen spiritus Dei habitat in uobis. Siquis autem spiritum Christi non habet.* Hic spiritus quem habet, non est spiritus Dei, id est non est gratia Dei. Nam effectus gratiæ Dei, amor est. Dicitur autem amor esse Spiritus Christi, quoniam Christus illum peculiariter edocuit, quanquã & ipse Spûs sanctus, cuius effectus est amor, dicitur esse spiritus Christi. Et quia Christus Deus est, à quo ille procedit: Vnde dicebat. De meo accipiet. Et quia Christus homo est, qui ab initio, illo Spiritu plenus fuit. Non enim dedit illi Deus spiritum ad mensuram.

Duo hic consideranda sunt. Primū. Siquis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Quantumuis ergo sis prædestinatus, cum extra gratiam Christi es, iam non es in Christo Iesu. Quantumuis præscitus sis, si Christi gratiam habes, ad Christum attines. Cadit enim sæpe prædestinatus: & præscitus sæpe in Dei gratiã recipitur. Hinc quidem est, quod Christus noluit eradicari Zizaniã, ne (inquit) eradiceris simul & triticum. Zizania interdum triticum efficitur. Secundum. Siquis spiritum Christi non habet, hic non habet spiritum Dei. Qui spiritum Dei non habet, non est in spiritu. Qui non est in spiritu, in carne est. Qui est in carne, Deo placere non potest. Qui Deo placere non potest, Deo displicet, & inimicatur. Qui Deo inimicus est, nihil agere potest, quod illi placeat. Tandem igitur, quicumque extra Christi spiritum est, quæcunque agit, peccat, & Deo displicet. Quò ergo illud uerum erit, quod ubiq; inculcare solemus, Peccatorem quod in se est facientem, ad diuinum amorem conciliandum parari posse: Nihil uidetur falsius dici posse.

Nam

Nam & cum facit, quod in se est, peccat, cum parat se peccat, quia non est in spiritu, sed in carne. Hæc. n. duo apud Paulum immediatè opponuntur. Caro autem inimica est Deo. Cuncta opera inimici, inimica sunt, & despecta. Hinc dominus peccatoribus dicebat per Esaiam, ostendens se se ad eorum sacrificia nequaquã respicere. Qui immolat bouem, quasi qui interficit uirum. Qui mactat pecus, quasi qui sanguinem suillum offerat. Qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Neque hic est locus euadendi, vt dicamus, peccatorem non mereri. Apertè nanque dominus dicit eum peccare, & lethaliter. Nã interficere uirum, peccatum letale est. Si itaq; peccator thura, holocausta offeres Deo, perinde se se habet, ac si uirum interficeret, nemo negare potest, quin in omni opere mortaliter delinquat.

Ad hanc difficultatem, rñdendū est. Dico itaq; ut breuiter ueniam ad rem, & scopum tangam. Carnem & spiritalem hominem opponi quidem immediatè ad hunc sensum. Quod nullus homo est, quin vel carnem uitam uiuat, vel spiritalem. Verum nõ ita, quod oia & singula opera hois uniuscuiusq; vel spiritualia, vel carnalia sint. Sicut. n. prudentia spūs, non omnino naturæ corruptione, fomite scilicet peccatorum tollit. Ita nec carnis prudentia, naturæ inclinatione ad uirtutem profus corrumpit. Possunt itaque aliqua opera fieri ab homine spirituali, non tamen secundum prudentiam carnis. Et bone Deus. Quis ignorat, spiritales hoies & diuinos, quandoq; uenialiter delinquere? Cũ sanctissimus ille, qui dicebat. Fui in spiritu, testaretur. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus? Vnde hæc proueniunt, a prudentia spiritus: Minime. Nam spūs nisi ab optima non inclinatur. Neque tñ a carnis prudentia ueniunt, quoniam prudentia carnis inimica est Deo. Minutis uero hisce culpis, Dei hostis nemo efficit. Quid mirum ergo, si & carnalis homo aliquid facit, quod tñ a carnis prudentia non nascitur, neq; a diuina gratia. Sed a rōne, a mente, suapte natura nun-

quam ad bonum non inclinante? Nam & in dānatis est inclinatio naturalis ad uirtutem. Aliter. n. conscientie uermis, in eis nõ esset. Fateor itaq; quod qui secundum carnem uiuunt, quatenus & quousq; secundum carnem uiuunt, semper peccant. Verum & hi possunt aliquid agere, non secundum carnem vel prudentiam carnis. Illa ipsa ergo actione non peccabunt, licet non merebuntur, quia secundum spiritum non agunt. Non enim agunt diuina gratia. Verum inquit, nõ docuit Paulus mediū hoc inter carnem & spiritum. Sed quid inde? Certè nõ negauit, certè nõ contradixit. Id nobis fat est. Nõ enim omnia Paulus edocuit scriptis. Pleraq; enim per epistolã, pleraq; per sermonem, vt alibi fassus est. At scitote uos Paulum apprimè ab eo quod plus est, intellexisse re quancumq; esse denominandam. Quamuis itaq; carnalis homo & peccator, non nihil agat, nõ secundum carnis prudentiam. Spiritualis item non nihil, non secundum spiritum: Neq; tamen ille carni, neq; hic spiritualis nõ carere debet. Sed nonne Paulus apertissime dixit. Ego autè carnalis sum? Carne serui legi peccati, mente uero legi Dei? Condelector legi secundum interiorem hominem? Vide autè aliam legem in membris meis? Nunquid nõ dixit. Velle adiacet mihi, perficere nõ inuenio? Nõ. n. quod uolo bonum, illud ago? Velle bonum, nõ est a prudentia carnis? Absit. Est ne a prudentia spiritus? Nõ certe. Quia spiritus operatur uelle & perficere. Quid clarius ergo, pro hac nostra sententia tuenda dicere potuit? Quod non omnia opera sunt, secundum prudentiam spiritus, vel carnis? Hominis nanque carnalis sunt aliqua opera, non secundum prudentiam carnis, quæ tamen secundum prudentiam, nequaquam sunt. Fieri itaque potest, vt non omnia opera peccatoris, peccata sint, quamuis, cum secundum carnem uiuit, nullo omnino peccato careat. Sed difficultas illa fortior est. Homo carnalis inimicus est Deo, igitur omnia quæ agit, inimica sunt, & odiosa. Neque enim grata sunt munera Regi, nisi primū qui offert munera, gratus sit. Vnde illud est. Respexit Deus

Rom. 7.

Gen. 2.

Deus

Esa. 66.

Ioan. 16.

Ioan. 3.

Matt. 13.

Apo. 1.
1. Ioan. 1.

1. Cor. 6.

Eph. 5.

Luc. 9.

4. Re. 1.

Esa. 41.

Luc. 12.

Matt. 26.

Psal. 110.
Ecclesiastici. 1.

Iob 23.

1. Ioan. 4.

Deus ad Abel primum, deinde ad munerem. Huic tamen dupliciter responderi potest. Primo quidem, ut dicamus sic. Homo carnalis, homo est, & carnalis. Ut carnalis inimicus est. Omnia igitur quæ agit, ut carnalis, Deo sunt ingratiſſima. Verum ut homo, ut mens, à Deo dilectus est. Diligit enim omnia quæ sunt, & quæ fecit. Hominem ipse fecit, carnalem non fecit. Opera ergo, quæ facit ut homo, ut mens, non quidem ut caro, Deo placent. Sed quoniam homines, vniuersasque creaturas mentis participes hac tantum ratione dicitur diligere Deus, quoniam uide licet illis gratiam suam impartitur. Constat autem hunc hominem carnalem, nullo pacto esse in Dei gratiam receptum. Spiritualis enim non carnalis dicendus esset. Iccirco est alia responsio. Cum enim dicitur, Hominem carnalem odit Deus, dicendum est, quod non simpliciter & omnino odit, sed hac tantum ratione, quia ad celorum regnum non uult illum admittere, nisi illi primum concilietur, & pro virili satisfaciatur. Agat itaque quæcunque potest, nunquam illud omnia eius opera dignum, efficiunt qui regnum illud ingrediatur. Verum hac ratione alia, vniuersos diligit peccatores. Vult namque unice, pietate sua citra etiam meritum, præterquam Christi, illis opem ferre, qui ipsi (modo segnes non sint,) à peccato respiscere ualeant, illique in gratiam conciliari. Si ergo non carnem sed mentem sequentes, à diuino numine continenter citati, inspirati, propulsati que, quod possunt, agant peccatores, Deo optimo maximo conciliabuntur. At locus ille Esaiæ, durior videtur. Sed in causa ille est, qui Esaiam nobis reddidit ad eum obscurum. Non enim habetur ita in textu hæbræo, sed hoc modo. Qui immolat bouem, interficit uirum. Qui maculat pecus, sanguinem suillum offert. Qui recordatur thuris, benedicit idolo. Sensus ergo, illi admodum uerbo persimilis est, quod in eodem Esaiam legimus, de ieiunio. Queritis, quare ieiunauimus & non aspexisti? Humiliauimus animas nostras, & nesciisti? Ecce in die ieiunij ueſtri, inuenitur uoluntas ueſtra, & omnes de-

Sap 11.

Esa. 67.

Esa. 58.

bitores ueſtros, repetitis: ad lites & cōtentiones ieiunatis. Nunquid est tale ieiunium quod elegi? Indicat ergo Deus his uerbis, se se à peccatoribus non placari, si cum illa sacra faciunt, animum occidendi habeant, vel fornicandi, si cum ieiunant litibus insistere cogitent, vel insidijs contra proximum. Adde, si cum orant, appetunt uideri ab hominibus. Fermentum enim istud, totam massam i. Cor. 5. illam corrumpit. Oportet enim animam, ab omni mala intentione prorsus exure, si uis Deum placare, & te ad suam parare gratiam. Nemo uero à me exactè scire desideret, modum quo quisque ad diuinam gratiam præparari possit. Non enim omnium, eadem est mensura indiuidua. Sed pro criminum qualitate, maior & minor exigitur. Hoc itaque indubiè ego scio, quod non qualiscunque uoluntatis motus sufficiens est, ad gratiam præparatio: sicut nec qualiscunque dolor satis est, ad peccati remissionem. Scio & hoc, determinatum motum quandam esse, citra quem homo gratiam minimè consequitur. At modum illum scio me profecto nescire, opinorque nulli homini notum esse. Nam quis ad unguem modum scire potest, quo materies disponatur ad formam? Ignota forma, siquidè dispositioes sunt propter formam: donum gratiæ ipsam, notitiam hominum naturalem excedit, igitur & modus quo ad illam anima præparatur. Age itaque quantum potes, simulque Deum præcare, ut te dirigat, & securus eris. Quando namque ad aliqd agendum, una quædam methodus requiritur agentis ignota, gubernante indiget, & dirigente. Quis autem Deo ipso, te melius dirigere potest, qui gratiam impartitur? Ob id ergo præces ad illum effundit scriptura. Dirige me in ueritate tua. Quamquam & alia ratione præcandum est, ut scilicet ipse, in hominum mentibus operetur, conuertatque nos ipsos ab eo in quo erramus ad semetipsum. Nam omnis motus, à primo mouente immobili est: unde & scriptura exorat. Cōuerte nos Deus salutaris noster. Nos enim aperire quidem possumus ad Deum corda nostra. Iuxta illud. Si quis aperuerit, intrabo ad illum. Verum

i. Cor. 5.

Psal. 14.

Psal. 84.

Appo 3. Verum tamen non sine Deo. Vnde & i. Mac. 10. scriptum est. Adaperiat dominus cor uestrum. Sicut & labia aperire possumus, dicente domino. Dilata os tuum, & implebo illud. Verum non sine Deo, propter quod canit Propheta. Domine labia mea aperies. Præparari itaque etiã possumus. Salomone testate. Hominis est præparare animam. Non tamè absque Deo. Dicitur in sacris literis. Voluntas præparatur à domino. Sequitur.

Psal. 82.

Psal. 50.

Prou. 17.

Si autem Christus in uobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum. At spiritus uita est, propter iustificationem. Vide quanta arte telam sequitur, quam orditus est. Legem spiritus uite, hoc est gratiam diuinam, per Christum Iesum liberare nos à lege peccati & mortis proposuit Paulus. Liberationem à peccato, factam esse Christi beneficio hætenus bellet ostendit: quoniam ipsum peccatum de peccato damnatum est. Nunc ostendit quomodo à morte, per Christum Iesum liberamur. Dicit ergo. Si Christus in uobis est. Est autem, si spiritus eius in uobis est. Nam & Christus à spiritu suo denominatur, uti homo ab anima. Mortale quidem est corpus istud propter peccatum, fomitem uidelicet illum, corruptionemque naturæ, quæ penitus non aufertur. Accipit enim mortuum pro mortale: At spiritus noster non modo uiuit, sed est uita ipsa propter iustificationem diuinam, quam spiritu Christi nanciscitur. Quomodo, namque uita non erit, si indiuiduè spiritui diuino adherens qui uita est, unius spiritus efficitur? dicitque cum spiritu Pauli nostri. Viuo ergo iam non ego, uiuit autè in me Christus? Ne tu ergo dubita, qui Christum in teipso habes fide, quæ per charitatè operatur, ne mortem carnis huius expauescere. Nam ueram & perhennem possides ipse uita. Intereat corpus, cadaver efficiatur: iaceat in monumentis, à uermibus consumatur, quod semel accepisti, resumens. Adeo potens est hæc uita, ut tuis resolutis cineribus, uita nouam tribuere possit: cui secundamors nullo unquam tempore sit successura. Suscepit mortale corpus Christus, & mortuus est, ut peccatum de peccato damnaret. Atqui sub capite spino-

Galat. 2.

so, membrum delicatum esse minimè fas erat. Decuit itaque illo patiente, morienteque, & tuum corpus passibile esse, & morti obnoxium. Resurrexit uero, immortalitatis stola circumamictus. Fide ergo, & tuba illa altifona, te aliquando ad meliorem uitam reuocandum. Nec enim corpus decorum esset, si caput uiueret, membris ceteris emortuis. Quemadmodum nec è contra. Si membra uiuerent immortalia, corpore mortuo. Propterea sequitur.

Quod si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in uobis, qui suscitauit Christum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora uestra, propter inhabitantem spiritum eius in uobis. Ne tu mihi quæso dicas. Quid uult semini uerbis iste Paulus nobis imponere, qui mortuorum resurrectionem prædicat? Illam enim Prophetæ omnes, Christus, & Apostoli docuerunt. Viuet mortui mei, interfecti mei resurgent, ait Esaias. Ezechiel item. A quatuor uentis ueni spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuifcāt. Iob 19.

Esa. 26.
Ezech. 37
Iob 19.

Iobus etiam. In nouissimo die, de terra surrecturus sum, & in carne mea uidebo Deum saluatorem meum. Salomon quoque. Spoliaui me tunica mea, induam eam. Oseas rursus. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, Christus ipsemet. Veniet hora: quando mortui audiet uocem filij Dei, & qui audierint uiuent. Cabalisticæ Rabini Iudæorum omnes, Seduceis exceptis, resurrectionem futuram esse, & asserunt, & contendunt. Fatere tu animorum immortalitatem, quam qui negat, vniuersas leges, facile euertere potest, estque communis omnium hominum pacis & felicitatis inimicus. Et resurrectionem corporum futuram aliquando inuisita ratione demonstrabis. Naturale enim animæ est uniri, corpori, præter naturam itaque separantur. Quis uero dicit, id quod naturale est, tam breui momento durare, quod præter naturam, ferè semper? Oportet itaque, animam uelis nolis rursus hæc induere carnem, ne tam diuturnum diuortium sit istud, quod & anima & caro impensè refugiunt. Neque tam breuis hæc mutua in hac uita cohabitatio, quæ

Cant. 5.
Osee 6.

Ioan. 6.

quæ vtrinque admodum desideratur. Si euadas autem ad antiqua illa deliramenta, animas uniri quidē denuo corporibus, at non illis ipsis, sed alijs. Vt quod primum Panthoides Euphorbus erat. Troiani tempore belli, intercedētibus tot temporū curriculum, Pithagoras euaferit. Migrante Euphorbi anima, in Pithagoræ corpus, quod & Hærodes exstimasse olim uisus est, dicens. Animā Ioannis Baptiste, quem decollarat, in Christum migrasse, vnde & sibi timebat. Comprahēdā te statim ratione naturali. Nanque anima non unitur corpori, ut motor mobili, ut artifex instrumento, ut nauta nauī, ut homo uestimento, sed ut forma materiæ, ut ἐνδελέχεια τῶ σωματος, diuersis itaque corporibus, nulla vnquam ratione commigrādo potest aptari, sed tantum uni. Non enim omnis forma, cuiuslibet materiæ uniri potest, sed determinata determinatē. Aliter enim dicam. Quodlibet sit ex quolibet, quod omni philosophiæ reputat. Formæ artificiales non ita se habent. Fit enim phiala in auro, in argēto: in auro etiam phiala, atque lampas, & tuba. At naturales formæ, necessariō habent proprias, determinatasque materies, & vnaquęque materies, propriā, determinatamque formam. Quod qui non intelligit, ad philosophādū aptū nō est. Fingi ergo ne potest cum lamis, animam humanam in culicem, in uestipam, in anguem, in lupum migrare: animamque meam in sophoniscum, in Palamedem, in Lentulum? O portenta. O Fabellas. O nugas inanes. Erit itaque, credite Paulo, nostrorum corporum resurrectio. Viuificabit (inquit) mortalia corpora nostra. Non uestra, non aliena. In carne mea (ait Iobus) uidebo Deum saluatorem meum. Quē uisurus sum ego, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius, id est non factus alius ex Iobo. non Lentulus. Ex Helia non Ioannes. Mortalia autem dicit, nō mortua. Vt intelligas & mortem & mortalitātē tollendam. O magnum resurrectionis mysterium. Si non esset resurrectio, inquit Paulus, inanis esset fides nostra, quæ scilicet & animos immortales esse, & Christum resurrectisse prædicamus.

Nam si corpora non resurgunt, anima immortalis non est. Si item Christiani non resurgunt, neque Christus resurrexit.

Attendendum autem, quod supra capite quarto dixit Paulus, Christum resurrexisse, iuxta Dauidem. Ego dormiui & somnum cepi, & resurrexi quoniam dominus suscepit me. Hic uero dicit, eum fuisse suscitātū, iuxta Patriarcham. Ad prædam ascendisti fili mi, ut leo, & quasi Leena. Quis suscitabit eū? Cui & Petrus ad stipulatur dicens de eo. Quem Deus suscitauit, solutis doloribus inferni. Considera igitur pro his locis conciliandis, quod quamuis Christo moriente, uerē anima à corpore separata fuerit: animæ tamen & carni deitas semper unita fuit. Anima itaque & caro quatenus deitas, utroque comes erat, se se denuo unire potuerunt: ita ut anima, corpus quod deposuerat resumpserit, & corpus animam. Hoc ergo modo resurrexit Christus ex se ipso, non fuit ab alio suscitatus. Cōtra uerō, nos suscitamur, non resurgimus. Sicut & Christus ascendit, nos uero assumimur. Vnde neque de Virgine dicitur. Ascendit in cælum, sed assumpta est. De Christo uero Ascendit. Si tamen animam & carnem Christi mortui consideres, ut anima, ut caro, non ut utriusque: Deus erat. Sic impossibile fuit, ut ex se ipsis reunirent: & ita resurgeret Christus mortuus. Sed diuinitas renouit, & ita suscitauit. Illa tamen diuinitas una est patris, filij, & spūs sancti: quare sicut suscitatus dicitur Christus à patre, ita à seipso, & à spiritu sancto dici potest, & debet. Hæc enim duo se consequuntur. Vt uidelicet Christus, uirtute diuina patris, & spūs sancti, excitatus fuerit, & sui ipsius.

Secundum considerandum est, quia dicit Paulus. Si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in uobis. Videtur enim distinguere spiritum Christi, de quo parum antea dixerat. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius, à spiritu Dei, qui illum suscitauit. Quoniam nanque Christum suscitatum dixit, non resurgentem, Christum hominem expressit. Est autem alius spūs, spiritus Dei,

Dei, & spiritus Christi hominis ut homo. Quamquam absolutē sit idem spiritus Dei & Christi. Quandoquidem Christus Deus est, & quia plenus spiritu diuino, ut supra dictum est. Sed quid sibi uult conditio illa. Si spiritus Dei habitat in uobis, Deus qui suscitauit Iesum Christum, uiuificabit mortalia corpora uestra? Num etiam prauos suscitauit Deus? Scriptum est enim. Omnes resurgemus. Vel igitur habitet spiritus Dei in nobis, vel non, mortalia nostra corpora uiuificabuntur. Præui non dicuntur, resurgere. Immo relabi, vel denuo cadere. Suscitabuntur certe omnes: at impij continuē mille mortibus morientur. Tantis enim afficiuntur supplicijs, ut longe sit desiderabilius moti, quam illa tormenta perferre. Verum electi, uerē uiuificabuntur: Quia impassibiles, non modo immortales erunt. Pati nanque, nonne quædam mors est? Propterea enim supra Apostolus somitem, corpus mortis appellabat. Quia dum ab eo urgemur, & affligimur, morimur quodammodo. Huic uero uitæ duplici, uel resurrectioni nostræ, uidetur apponere duo antecedentia Apostolus. Primum est. Christi resurrectio. Secundum est. Propter inhabitantem spiritum eius in nobis. Ita enim dicit. Si spiritus eius, uidelicet Dei. Qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, habitat in uobis. Ipse Deus, qui suscitauit Iesum à mortuis, uiuificabit mortalia corpora nostra, propter inhabitantem, spiritum eius in uobis. Vides quomodo nil seminat in antecedente, quod in consequente non metat. Antecedens est. Si spiritus eius, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis habitat in uobis. Consequens. Qui suscitauit Iesum à mortuis, uiuificabit mortalia corpora nostra, propter inhabitantem spiritum eius in nobis. Vt intelligas quod non est tota causa & adequata (ut aiunt) nostræ resurrectionis, Christi resurrectio. Quamuis enim Christus non resurrexisset, (quod fuisse professō, nisi eum mori oportuisset,) electi nihil minus surrexissent. Neque enim uilo tempore passus fuisset Deus, ut eo-

rum corpora perpetuo, uermibus atque serpentibus in escam data essent, quorum animas uidisset suo sanctissimo spiritu fulgentes & radiantēs. Vnde hoc est, quod dicit. Viuificabit mortalia corpora nostra, propter inhabitantem spiritum eius in nobis. Non propter merita uestra primum, sed propter gratiæ dignitatem, qua decori estis & formosi. Decet nanque, ut & carnes uestras, quas macie, uerberibus affecistis, ut spiritibus, his uestris subigerentur: & ipse spiritum uestrorum pulchritudinem, atque beatitudinem tunc participent, fiantque gloriosæ, & rutilantes, quas primum cicatricibus, plagisque corruptibilia spectacula mundo, exhibuistis. Nunc itaque postquam Christus mortuus est, & resurrexit, utraque causa simul iungi debet, ut hæc sit quasi motiua, illa uero exemplaris. Si autem mysterium istud peractum non fuisset, hæc una causa resurrectionis extitisset, Dignitas scilicet diuini spiritus, nostras mentes inhabitantis. Ergo fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem uiuamus. Optima conclusio, & quæ perbellē magna euidentiā ex dictis immediate sequitur. Viuificabit nos Deus, propter inhabitantem spiritum eius in nobis. Quia ergo tantam gloriam expectamus, propter diuinum spiritum hunc nos inhabitantem, spræta carne, spiritalem uitam uiuere debemus. Tacet uero partem conclusionis unam, & defectiua locutio est, secundum uisum Hæbreorum morē. Non enim dicit cui sumus debitores, sed tantum cui non, significat. Debitores sumus (inquit) non carni. Subintellige tu, igitur spūs, ut secundum spiritum, non secundum carnē uiuamus. Carni necessaria prouideamus, cibos, tegumenta, medicinas. At carnis desideria, ne perficiamus, post carnis concupiscentias ne eamus. Scriptum est enim Cibaria, & uirga, & opus seruo. Hoc sanē uult dicere, Non est uiuendum secundum carnem. Potest autem sequi hæc conclusio, ex omnibus supradictis. Prudentia carnis, mors,

mors: Prudentia spūs, uita. Prudentia carnis, inimica Deo. Prudentia spiritus, pax. Qui in spiritu sunt, spūm Dei in seipſis habent. Iesum Christum in corde gestant, quasi alati super ethera uolitant, ex hominibus, angeli euadunt. Immo Dei efficiuntur. Qui in carne spiritum profanum habent, Deo sunt odiosi, hominem exuunt, obbrutescūt, moriuntur. Igitur. *Debitores sumus non carni, ut secundum carnem uiuamus. Sed secundum spūm.* Nota autem uerbum illud. *Debitores sumus.* Quæcunque tu agis homo, agere debes, nihil ex liberalitate cum Deo agis. Ex debito potius aguntur cuncta à nobis omnibus. Nō enim nostri sumus, sed Chri, sed Dei, qui nos magno pretio redemit. Illi igitur uiuere debemus, non nobis. Secundum spiritum itaque, non secundum carnem. Hinc illud est. An nescitis, quia membra uestra templum sunt spiritus sancti, qui in uobis est: Et nō estis uestri? Empti enim estis pretio magno, glorificate, & portate Deum in corpore uestro. At Contra. Deus nulli debet. Quis nanque prior dedit illi, & retribuatur ei: Vbi est ergo hipocrita ille, qui bona opera iactat: Nō sum sicut ceteri homines, ieiuno bis ī sabbatho. decimas do omnium quæ possideo? Humiliamini, humiliamini omnes, & cum omnia feceritis, quæ præcepta sunt uobis, dicite quia serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Ne tamen putares, ob id quod omnia & te ipsum Deo debeas, tibi nullum esse reddendum præmium, propter tuas spirituales actiones, & à carne deterrens, & alliciens ad spiritum. Subiunxit Apostolus. *Si enim secundum carnem uixeritis, moriemini. Si autem spiritu actiones carnis mortificaueritis, uiuetis.* Vnusquisque debet uitam appetere, atque refugere mortem, debitores itaque sumus uniuersi, ut secundum spiritum, non secundum carnem uiuamus. Nempe uita carnalis, mortem parurit, spiritalis autem uitam perhennem. Hinc autem declarabitur & uerbum illud supra. Prudentia carnis, mors. Prudentia spiritus, uita. Sensus enim est. Qui secundum præ-

dentiam carnis uixerit, morietur, & morte animæ, & perpetua corporis passionem post resurrectionem, quæ & mors dici potest. Contra. Qui spiritu diuino humanum spiritum inhabitante, actiones, desideria, suggestiones carnis domuerit, frenauerit, ne scilicet insurgāt, ne insurgentes præualeant, ne præuolentes regnent, corpore & anima, in celorum regno perpetua illa uita felicissima potietur. Attende autem, quod non dicit Apostolus. Qui carnis actiones extinſerit, ne diceres impossibilia querit: impossibile est enim carnem non tētare, non urgere, non concupiscere, nō suggerere. Sed tantum dixit. Qui mortificauerit, qui frenauerit. Id nāq; quis est, qui Dei adiutus ope, modo uelit, nō facile potest? Si dicas. Ante Christi aduentum id à nemine, vel à paucis sine maxima difficultate præstari potuisse. Victas tibi dabo manus. At postquam gratiarum flumina, tam magno impetu facta, in perditam hanc peccati molem irruerunt, & uirginitas, & mortis contemptus, & aduersitatum tolerantia, & demonum triumphi, & tandem sui ipsius uictoriæ, tanta facilitate ab omnibus pie Christum colentibus, obtineri possunt, quanta primū omnes succumbere poterant. In ditio huius sunt, tot Virginum chori, tā innumera Martyrum cateruæ, & inenarrabiles Monachorum greges, qui Christum Iesum sequuti fuere. Non apud nos tantum, sed apud Scithas, apud Thraces, inter Indos, Persas, & Barbaros omnes, qui primum uirtutem omnem exuisse uidebatur, & beluino more tanquam carnis mancipia facti, abiecta prorsus mente, uiuebant. Quis itaque in tanta ieiunantia, continentium, morientium, pauperum, spiritalium, religiosorum hominum copia excusabitur, quod carnē domare, aut in spiritus seruitutem redigere, his modis omnibus non possit? Quæ primum te captiuum efficiebant, mihi crede cōciderūt, oīa desierūt, exterrita sunt, pauere cæperunt, diuinæ gratiæ uirtute primum adueniente. Si ergo adhuc secundum carnem uitis, lumen spiritus tu ipse extinguis: aurigatum,

rum, Deum optimum maximum, tu ipse extrudis, naufragium itaque tu tibi ipsi paras & mortē. Quod ne fiat, postquam diuino illo spiritu, uiuimus per gratiam, diuino etiam illo spiritu duce ambulemus, ut ad gloriæ æternæ uitā peruenire ualeamus. Ita enim dicit Paulus. Si spiritu uiuimus, spiritu & ambulemus. Id autem fieri non poterit, nisi primum petulantis carnis concupiscencias coherceamus, & affigamus cruci. Nam qui Christi sunt, carnem suā crucifixerunt cum uitijs & concupiscencijs. Prius siquidem est, ueterem hominem exuere, quàm inducere nouum. Ob id Paulus primo monet, ut non secundum carnem uiuamus. De hinc ut uiuamus secundum spiritum. Nota uero loquendi Apostoli modum. Si actiones carnis mortificaueritis. Quid enim apertius queris ad id astruendū, quod homo est diuinæ gratiæ *συμπεργος*. *συμπεργος* conuenit Deo, fateor, sed *συμπεργος* nobis, alioquin quomodo dicit, *Mortificaueritis*? Non mihi dicas. Homo instrumentum est, vel organū mortificationis peragendæ. Organo non adscribitur actio. Quis, enim dicit. Sera hanc cathedram fabrefecit, vel malleus? Homini autem carnem mortificare adscribitur, homo itaque agit, non ut instrumentum, sed ut causa, ut causa tamen secunda. Indubiē enim hoc uerum est. At secunda causa dices, organum dicitur prima. Fateor. Sed organum uiuum, quod omnino sua uirtute primæ cooperatur. Sol enim est *συμπεργος* Dei, & homo solis. Ita ergo anima ad carnem mortificandam, diuinæ gratiæ cooperatur, nec in homine tantum mortificatur, sed ab homine. Expone mihi quæso hoc uerbum Ioannis. Omnis qui habet hanc spem in Christo, sanctificat se, sicut ille sanctus est. Si homo non agit, quomodo te ipsum sanctificare potes, si nihil facis? Sanctificare enim est sanctum facere. Expone & illud Pauli. Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Quomodo nanque abijciamus, si nihil agimus? Petrus etiam dicit. Satagite fratres, ut per bona opera uestra, certam faciatis uocationem & electionem uestram. Ac parum

antea. Omnem curam subinferentes, ministrare in fide uestra uirtutē, in uirtute scientiam, in scientia abstinentiam, &c. Si tantum patimur, nonne fingent hæc uerba omnia? Violentia autē nimium magna erit, si dicas, tu diceris facere, abijcere, induere, satagere, mortificare, quia spiritus diuinus in te agit, facit, abijcit, mortificat. Itemque refellit glosemma istud Paulus, qui dicit. Si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Vult itaque non spiritum mortificare, sed hominem. At spiritum esse id quo ab homine caro mortificatur. Quia tamen hoc durum erat, sensumque absurdissimū parere potuisset, ut quod negatum est de homine, de spiritu sancto concederetur. Quod uidelicet non esset agens, sed tantum esset instrumentum carnis mortificandæ: ita quod homo esset agens principale, & spiritu ueretur, ut faber ferris. Agitur nanque, ferris à fabro, non faber à ferris. Propterea Apostolus uoluit declarare, quod spiritus sanctus est prima causa, agens, non acta, mouens non mota. Homo autem secunda, agens quidem sed nō nisi acta, mouens sed non nisi mota. Ut intelligas, hominem non spiritu carnem mortificare, non alio modo, nisi eo quo cōmuniter dicitur secundam causam, agere uirtute primæ. Quia scilicet secunda agitur à prima ut agat. Ita homo agitur à spiritu sancto. Ideo sequitur. *Quicumque enim spū Dei aguntur? hi sunt filij Dei.* In primis autem, non te terreat cum audis, nos à diuino agi spiritu, non item audis nos agere. Audi Augustinum, qui te consolatur. Aguntur (inquit) ut agant, non ut ipsi nihil agant. Agi autē dicuntur magis, quàm agere amici Dei: ut cum egerint, non in seipſis gloriantur, sed gratias illi agant, à quo acti primum fuerunt, ut secūdo agerent. Quis enim dubitat, & plus, & prius Deum in sanctis agere, quàm ipsi agant? Ut ergo & primas, & optimas partes, præstare diuinam gratiam intelligeres, ultimas & infimas hominis uoluntatem, dictum est quod aguntur, non quod agant. Vis autem intelligere istud? Ecce. An ignoras naturales res, quæ non agnoscunt, in earum actionibus non errare? Cur

putas hoc accedat, nisi quoniam rememorantur (vt uoce magni illius Philosphi utar) ab arte diuina: Diriguntur. n. & aguntur ab intelligentia non errante. Vnde hoc est maximum argumentū, diuinæ prouidentiae contra Philosophos. Ad hunc etiam modum se se habent inter homines hi, quos benè fortu natos uocamus. Quibus cuncta feliciter accedunt, etiam ipsis non intendentibus. Diriguntur nanque à principio, quod ratione, & consilio melius est. Quid autem est melius ratione & consilio nisi Deus? Hinc simplicioribus uidemus pleraque optimè succedere, agere eos, in cunctis fauore diuino, cui se se totos dedunt & committunt. Tanquā hi, qui prudentiae & sapientiae expertes sunt. Contra uero, stultos & callidos, qui propriae fidunt prudentiae, raro fortunatos esse cōspicimus. Freti enim ingenio & experientia, diuinos impetus sequi nolunt, quo fit, vt saepe incidant in laqueum quem fecerunt. Compræhendit enim Deus sapientes, in sapientia eorum, & consilia prauorum dissipat. Hinc illud est. Vbi plurimum de intellectu, ibi minimum de fortuna. Cōtra. Vbi minimum de intellectu, ibi plurimum de fortuna. Ad hunc itaque modum, amici Dei aguntur, non modo reguntur. Regitur enim, qui non parū agit. At agitur, qui uix agit. Agit Deus omnia in omnibus certè, & ita omnia aguntur à Deo: non modo quia omnes causas ipse creauit, sed quia omnia causarum secundarum opera à Deo exeunt. Neque enim minus pendet à Deo natura, quàm ars à natura. Ars autem nihil agit, nisi simul coagente natura. Igne enim mollescit ferrum, ut malleo arte fabrili extendatur. Igitur nec natura aliquid agit nisi coagente Deo. Immo nec mali agunt, nisi agente Deo. Verum peculiare quid est hoc, quod Paulus dicit. Sanctos, Dei filios agi à diuino spiritu. Aguntur ut agant, vt bona opera agant, vt ea tanquam filij agunt, vt amore agunt, non timore, vt boni placeant, ut hereditatem possideant, ut dij efficiantur, ut extra se ipsos acti, & rapti, soli Deo à quo aguntur, intendant. O beatos illos, qui diuini spiritus uehemen-

tia, non modo diriguntur, vel ducuntur, sed proprie aguntur, ciuntur, impelluntur. Ita ut quandoque cæteris hominibus, qui animales sunt, nec percipiunt, quæ sunt Dei, in amentiam, & in furorē uersi esse uideantur. Sic agebatur Paulus noster, qui diuino correptus numine, ita supra hominem loquebatur, vt Festus magna uoce clamaret. Insanis Paule, multæ teliteræ ad insaniam uertunt. Sic agebatur Psaltes sanctissimus, cum ante archam domini, concinentibus choris saltaret, propter quod & Michol eum irrisit. Et ante regē Achis, cum uultum immutauit, saluæque in eius barbam stuebant. Vnde dictum est de eo. Vidistis hominem insanum? Cur adduxistis eum, ut fureret coram nobis? Sed nonne & Christus Iesus, ita ex spiritu sancto agi uisus est, & furere, cum turbis eum pramentibus, eoque esuriente admodum, ex nimio alienæ salutis desiderio, propriae necessitatis obliuisceretur? Exierunt enim sui tenere eum, (inquit Marcus,) dicebantque, quoniam in furorē uersus est. O sacrum, sanctumque furorē. O impetum optabilissimum, quo agitante calefcimus, qui que sacra semina mentis habet. Quomodo Apostoli rudes & idiotæ, elingues, uirgines, puellæ, tanta constantia, in Regū & Cæsarum cōspectu, tam admiranda mytheria loqui potuissent, nisi hoc diuino sanctissimi spiritus furore acti fuissent? Audi Christum Iesum. Cum steteritis ante reges & præfides nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini, dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. Non enim uos estis, qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. Qui, ergo hoc modo, *Aguntur a spiritu diuino*, à dei gratia. *Hi filij Dei sunt*. adoptione scilicet gratuita, & Deo chari. O quam pauci sunt nostra tempestate Roma. Furere nos faciunt humani morbi, tyrannidæ, perturbationes, carnis affectus, profani amores, diabolici instinctus, quibus mentes nostræ iam amentes, temerè, & citra omnem rationem, utinā nō cōtra huc atque illuc præcipites feruntur. At nemo furit, diuino spiritu actus. Caueute itaque, ne id uobis dicat Christus.

Vos

Ioan. 8.

Ioan. 8. Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris uestri uultis facere. Sed examinandum est uerbum istud Apostoli. *Qui spiritu Dei aguntur, Hi filij Dei sunt.*
Hinc nanque ansam arripere complures, vt existimarint diuinam gratiā nobis necessitatem, vimque inferre, vt à spiritu acti, secundum spiritum bene agamus. Non enim agi dicemur, si resiliere possemus. Verum errorem refellere facillè possumus. Si nanque semel legimus, nos à Dei spiritu agi, millies nos duci legimus. Spiritus tuus bonus, deducet me in terram rectam. Deduc me domine, in semitam mandatorum tuorum. Descendēs spiritus domini, ductor eius fuit. Ductus est Iesus in desertum, à spiritu. Adducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. Duci autem uolentis est, vt patet, non necessitatem patientis. Agi itaque, non necessitatem, sed uehementem inclinationem, hoc in loco significat. Quod si uocabulum urgeas, memento hyperbolas scripturæ sacræ familiares esse. Nam & Esaias, uocat Christum, vel spiritum sanctum, & eius gratiam, fluium uolentum: Violentiam tamen à spiritu sancto inferri, nemo dicet. Et si fortasse nonnulli necessitatem. Cū uenerit inquit, quasi fluius uiolētus, quem spiritus domini cogit. Ita ergo per hyperbolam agi dicimur à Paulo. Nulla tamen nobis infertur uis, neque necessitas. Et cur miraris hanc uocem agi, cum Marcus maius, quid dicat de Christo Iesu? Impulit eum spiritus in desertum, vel expulit? Sensum mihi crede, spectare oportet, non uerba nuda. Alioquin quomodo conciliabuntur Euangelistæ?
Matth. 4. Lucas. 4. Matthæus dicit eum duci. Lucas agi. Marcus impelli. Ductus est uoluntate & ratione. Actus magno affectu. Impulsus summo feruore. Absit ergo necessitas, saluaque sit semper libertas. Hac declaratione etiam, conciliatur locus ille. **2. Cor. 5.** Caritas Christi urget nos. Non enim intelligitur, quod proprie cogat, sed quod uehementer impellat & agat. Magna nanque est uis amoris. Fortis est ut mors dile-

Bit. ad Rom.

ctio, dura sicut infernus æmulatio. Aquæ multæ, non potuerunt extinguere charitatem. Ille alius. Nemo uenit ad me, nisi pater meus traxerit eum. Verè quippe neminem Deus trahit. tractu illo, qui inter motus uiolentos, à sapientibus computatur, sed tractu hyperbolico, de quo illud est. In funiculis Adam traham uos, in uinculis charitatis. Et illud. Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum. Neque hoc fuit unquam mens saluatoris, ut diceret, neminem ad eum, nisi tractus, coactusque à patre accedere posse. Id enim, quomodo intelligeret, ipsemet exposuit eodem loco. Murmurantibus nanque nonnullis, de carnis suæ & sanguinis sacramento, dicentibusque, Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Sciens Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc, dixit. Hoc uos scandalizat? Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquam. Verba quæ locutus sum uobis, spiritus & uita sunt. Sed sunt quidam ex uobis, qui non credunt, propterea dixi uobis, quia nemo potest uenire ad me, nisi fuerit illi datum à patre meo. Ecce quid intelligebat, cum supra diceret. Nemo uenit ad me, nisi pater meus traxerit eum. Hæc est expositio. Nemo potest uenire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo. Ille alius locus. Exi in uicos, & in uias, & sapes, & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Hoc eodem modo declaratur. Non enim proprie quisquam à Deo optimo maximo compellitur, ut regnum celorum, ubi dominica illa cæna paratur, introeat. cum magis vim ianitori inferre oporteat, ut nos ad epulas illas admittere uelit. Regnum enim celorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. At compelli dicuntur plerique, qui doctrinæ efficaciam, miraculorum quoque magnitudinem, ad eam fidem commouentur, & ad bona opera, ut uix resistere possint, quæ credant, & benè operentur. Et reuera non resistunt. Veritas enim uincit, & inualefcit, & non est qui possit aduersus eam, inquit Zorobabel. Quid itaque insinuet uox illa agi, intelligis.

Bb Significat

3. Esai.

Significat enim efficaciam magnam diuinæ gratiæ, non uoluntatis quidem nostræ necessitatem. Sed mittamus etiã hyperbolam, ne uerbum hoc *αγομαι* euadere uideamur. Nonne etiam secundum linguæ græcæ proprietatem, duci, oblectari, demulceri significat? Plutarchum lege. *Οἷς καίρειν, ο δῆμος καὶ ὄφ' ἂν ἀγεῖται περὶ κε.* id est quibus gaudet populus, atque à quibus duci natura solet. Audis *αγεῖται*? Sic Cicero pro Murena dixit, ludis oblectamur, & ducimur. At mittamus adhuc, quod Paulus, nos à spiritu diuino cogi diceret. Num & illud non legimus? Et coegerunt illum? Vnde & in usu est, ut dicamus, Amicus meus me coegit. Est ne tamen uera coactio, absolutaque necessitas? Absit. Sed cur usus est hac uoce *Aguntur*, non ducuntur Paulus? ut in uehementia & feruore à carnis desiderijs, desistendi, perseveraret, & ambulandi secundum spiritum. Agi enim propriè hoc in loco, si & mysterium quo de agimus, & uerbi ethimologiam spectes, est à corpore abstractum animum diuino instinctu concitari, & non tepide, sed acrius in diuina exardescere. Vnde & uates alienatos, diuinoque furore correptos agi dicimus; & rapi. Quoniam ab eo, quod est secundum naturam, in id quod est contra naturam, ut superioris naturæ, eleuantur. Hæc neque est raptus, uel extasis ratio. Nunc enim non distinguimus raptum ab extasi. Quid mirum itaque, si homo ut diuinæ gratiæ gratificæ, quæ tanquam magnæ calydem trahit, ab infirma natura ad diuinam participandam eleuatus. (Fit enim diuinus, immo Dei filius, quin immo Deus) agi dicitur & rapi? Verum neque Prophetæ necessitatem à diuino spiritu patiuntur, quo pleni prophetant, si Paulo credimus. Non enim tantum id asserit, sed & probat ad Corinthios dicens. Prophetæ duo, aut tres dicant, & cæteri dijudicent. Quod si alij reuelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant, & omnes exhortentur, & spiritus prophetarum, prophetis subiecti sunt.

Neque igitur hi quos mouet gratia gratifica, necesse agunt. Vis igitur clarius? Tu tamen hic aduerte, quod duo sunt in Prophetis. Illuminatio mentis eorum, reuelatio scilicet prophetiæ: & reuelationis sibi factæ denuntiatio. Primum certè non est in eorum potestate. Non enim semper quando uolunt prophetæ, fiunt eis reuelationes. Norum quippe est illud Helisei de Sunamite. Anima eius in amaritudine est, & dominus celauit à me, & non indicauit mihi. Item coram Iosaphat scire non potuit, quid prophetaret. Mox tamen canente Psalme, facta est super eum manus domini, & prophetauit. At secundum est proculdubio, in eorum potestate. Loqui scilicet, uel non loqui quæ eis reuelata fuerunt. Hinc est itaque, quod Prophetæ semper nouis indigent reuelationibus, ut sciant semper prophettare, & non sicut habitus manens. Quod optime in Exodo significatur. Cum transibit gloria mea, ponam te in forame petre. Et in libro Regum. Egredere, & sta in monte. Ecce enim dominus pertransijt. Verum habita reuelatione, illa uti possunt, ad placitum inuulgare, & non inuulgare. Ita ergo habere gratiam gratificam, iustificari, non est in nostra potestate, sed Dei, qui non necessario illam impartitur. At illa habita gratia, ipsa tibi subijcitur, ut habitus potentia. Potentia enim utitur habitu. Ita & anima, ipsa gratia, iuxta illud. Si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Ecce spiritus est habitus, quo nos utentes, per eum carnis facta mortificamus, quoniam spiritus ipse, ut supra dixi, est causa prima, mouens non mota: comparaturque homini, ut fessor equo.

Difficultas tamen nonnulla hic est, propter uerbum Iobi. Conceptum sermonem, quis continere potest? Et iterum. Plenus sum sermonibus, & coarctat me spiritus uteri mei. Hieremias etiam ait. Factus est in corde meo sermo domini, quasi ignis astuas, & defeci. Adde. Nam & Salomon inquit. Non est in hominis potestate prohibere spiritum. Patet etiam quod

quod Balaam conceptum, uel simillimum à diuino spiritu, benedictionem continere non potuit, sed eo nolente, illam inuulgauit. Verum hæc omnia nullius roboris sunt. Stat enim in acie inuictus Paulus, spiritus prophetarum, prophetis subiecti sunt. Quo contra, quos agit spiritus phanaticus: arreptitij scilicet, & demoniaci, illi spiritui subijciuntur. Non enim possunt tacere si uelint. Hi nanque mente turbata, quasi tantum ab illo acti, dicunt, quæ dicunt, ut quod non ipsi loquuntur, sed alius per eos loquitur, optimè discernatur. Vnde in ipsa alienatione loquentes post alienationem, ut plurimum quæ uiderint, nesciunt, & referunt se ad ea, quæ in ipsa alienatione positi, uolentes, uel nolentes dixerunt. Hi ergo quos Deus docet, & ad Ecclesiæ ædificationem illuminat, uolentes loquuntur quæ reuelata sunt, & mente sanè quieta, ut ipsi, non alius per eos loqui uideantur. O ergo ignarum uulgus. O stultam plebeculam. Quot mulierculas, quod homunculos adorat in ipsius pernitiam, qui uel quæ extasim patientes, pleraque in Christi persona dicunt, uel virginis, quasi acti uel actæ ab illo, seu ab illa, & non ex proprio sensu pronuntiantes? Quos tamen iam constat seduci, uel seducere. quia spiritus prophetici, prophetis subiecti sunt, quo ad promulgationem, ut dictum est. Nemo tamen hic aduertit, sed passim hæc uerba, hos actus, has mulieres, hos homines adoramus uniuersi, stupemus, admiramur. Utinam aliquando, hanc imprudentiam exuamus. Utinam a perniciofa ista curiositate & ignorantia, arefiscamus. Verba illa Iobi. Hieremias, & Salomoniam, magnam diuini spiritus uehementiam duntaxat significat, ueniam quam uerbum illud. Non est in hominis potestate prohibere spiritum, de uitali spiritu intelligatur. At quod de Balaam dicitur, non obstat. Regulariter, enim intelligi debet spiritum propheticum, subiectum Prophetis esse. Verum quandoque Deus, eis inuitis facit eos loqui, quæ tacerent mallet.

Nemo autem miretur, si de gratia gratifica agens, sermonem transtuli ad raptum, ad extasim: Nanque magnus Dionysius, ita me docuit, qui explorato habet, quod omnes Deo chari, qui Deum diligunt, à Deoque uicissim diliguntur, extasim patientur. Extasim (inquit) facit diuinus amor. O quam rari sunt, qui extasim patientur. Quam rari ergo sint, qui Deum ament, quique amentur à Deo, tu collige. Aduertent nihilominus ne erres, & ne animo concidas. Bisariam contingit in extasim rari. Eleuari scilicet ab exterioribus sensibilibus, quibus naturaliter intendunt homines, ad ea quæ supra hominem sunt. Quandoque enim est extasis, quo ad intentionem & affectum tantum, ut scilicet cum aliquis externis sensibus, & sensibilibus utitur, attamen mente, affectu, non nisi diuinis rebus inhiat, & intendit, ut eas toto corde intelligat atque diligat. Ita extasim patiuntur omnes, qui sunt in diuinam gratiam recepti, qui spirituales dicuntur, qui secundum carnem non ambulant: qui re ipsa, non modo uoce religiosi sunt: uident, audiunt, comedunt, possident, & tota eorum mens ad eam semper respicit, qua uritur & coquitur, diuinam flammam. Utuntur his rebus, non fruuntur, de quibus Paulus. Qui habent, tanquam non habentes: qui flent, tanquam non flentes: qui gaudent, tanquam non gaudentes. Hoc nanque est quod Dionysius dicit. Est autem extasim faciens diuinus amor. Aliquando uero est extasis seu raptus, uel mentis excessus, cum homo ab usu sensuum etiam, & rerum sensibilibus abstrahitur ad aliqua supernaturaliter uidentia, uel præter sensum exteriorum tantum uisione imaginaria. Sicut accedit Petro ac Ioannis Euangelistæ. Vel præter imaginationem etiam, uisione intellectuali. Sicut primo hominum parenti cum sopore illo detineretur. Vel tandem supra intellectum uisionem faciali diuinæ essentia, ut Paulo nostro super tertium cælum. Ita autem communiter sermo est de extasi, &

Lac. 14.

4 Re 4.

Exp. 33.
2. Re. 19

Rom. 8.

Iob 4.

Iob. 32.

Hier. 20.

Ecl. 8.

Num. 23.

1. Cor. 7

Gen. 2.

2. Cor. 12

1. Cor. 14

Ecl. 8.

Num. 23.

paucis admodum hæc extasis contingit. Est itaque ratio inuincibilis ista, si quos tanta vehementia agit diuinus spiritus, ut extasim istam hoc modo patiantur, ut sit illis liberum si uelint oblitescere: multo magis hominis voluntas, quamuis à diuina agatur gratia, cum non rapiatur in illam extasim homo, erit sui iuris, ut illi acquiescere possit, & reluctari ut libuerit. Habes ergo Apostoli mentem, quid sibi velit cum dicit. *Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt.* Sed quò ista spectat propositio? Huc. Dicitur est, quod propter inhabitantem spiritum Dei in nobis, uiuificabit Deus mortalia corpora nostra, ut anima & caro uiuant uitam gloriosam & perhennem. Et repetitum est. Si spiritu uos agente, carnis actiones mortificaueritis, uiuetis. Ne id tibi dubium uideretur, probare uoluit. Probatio igitur hæc est. Qui inhabitantem in seipsis spiritum Dei habent, quo aguntur, ut secundum spiritum uiuunt, non secundum carnem, hi filij Dei sunt. Filij Dei debetur hæreditas Dei: hæreditas est æterna uita, & gloriosa: habentibus igitur spiritum Dei, æterna uita illa debetur. Iste est scopus. Sequitur.

Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus Abba. Quod interpretatur, vel est. Pater. Quo uerbo, hoc mysterium pulchrè declarat. Dicitur enim. Si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Potuisset quispiam dicere. Non possumus. Immo, inquit, Apostolus. Potestis, non ex uobis, sed ex spiritu diuino. Iudæi etiam spiritum habuere, nec tamen potuerunt. Efficacior est spiritus christiana norum valde, quam Iudæorum. Habuere Iudæi spiritum in uetere lege, uerum retraherantur magis spiritu illo, quam agerentur. Christiani uero aguntur, non retrahuntur ab opere. Quid enim retrahit magis, quam timor? Unde qui timore agit, agere nollet. Quid autem agit magis, quam amor? Iudæi quatenus sub lege erant, continuè per omnem eorum uitam, in timore fue-

runt, ne lex eos accusaret, & puniret. Quandoquidem sciebant ipsam ea require, quæ humanis uiribus sine gratia, nequaquam præstari poterant, quæ ipsa sanè minimè largiebatur. Absolutè igitur legem facere nolabant, & nisi pœnam tenuissent, haudquaquam fecissent. Verum Christi euangelium, ostendit rem totam facilem esse, Deo in nobis uelle & perficere operante, quòd in lege non fiebat. Velle enim operabatur, at non perficere, Paulo supra dicente. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Accendimur itaque ad operandum per legem Christi, què admodum per Mosi legem, deterebamur, seruos itaq; nos constituerebat lex. Verum Euangelium filios. Seruorum enim timere est, & pusillanimes atq; uiles esse. At liberi generosi sunt animi, ardentescq; in operibus ut patri què diligunt, complacent. Operantur namque ad patris nutum magno animo, quicquid ille iusserit, quamuis arduum & difficile. Propterea ipsi Deum dñm uocitabant: nos Patrè cum pcamur, appellamus. Ita profectò orare nos docuit Chrs Iesus. Pater noster qui es in celis. &c. Unde non puto, ita legendum. *Abba pater.* Sed *Abba, quod interpretatur, uel quod est Pater.* Ita enim habet textus græcus. *αββα ὁ πατήρ.* Estque ὁ articulus, ut patet, qui hoc loco posponi debuisset, nisi hunc sensum uoluisset habere Paulus. Fuisseque, magè usurpandus Vocatiuus casus, quam Nominatiuus. *αββα ὁ πατήρ.* At scribens Græcæ græcis, & Latinis uocem Hæbræam, uel Siram. *αββα*, Græce uoluit interpretari, ὁ πατήρ. Et est Nominatiuus casus.

Sunt autem hic aliqua annotatione digna. Primum enim, uideretur multiplicare Apostolus diuinum spiritum, Seruitutis, & adoptionis. Secundo. Quomodo serui erant Iudæi: nos uero filij. Nonne ipsi filij appellati sunt? Primogenitus meus Israel. Ex Ægypto uocauit filium meum. Ego dixi Dijs æstis, & filij excelsi omnes. Nos item non appellamur serui? Euge serui bone. Fidelis seruus, & prudens. Paulus

Paulus seruus Iesu Christi. Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt uobis, dicite quia serui inutiles sumus. Tertio. Quomodo Deus erat Iudæorum dominus, nonne pater? Nonne erat, dicebaturque pater eorum? Nonne ipse est pater tuus, qui fecit, & creauit, & possedit te? Nonne est, & noster dominus? Per dominum nostrum Iesum Christum. Quarto. Quomodo illi timebant, nos uero amamus? Nonne & hi diligebant, nos quoque timemus? Diliges dominum Deum tuum, ex toto corde tuo. Timete eum, qui potest animam & corpus, mittere in gehennâ ignis.

Ad Primum dubium. Respōdeo. Non spiritum, sed spiritus dona multiplicari. Spiritus enim sanctus, in Iudæis uimorem effecit quasi quid imperfectum, atq; animale. Deinde in nobis amorè, quasi quid spiritale & perfectum. Non enim prius quod spiritale est, sed quod animale. Hinc ergo fit, ut illa duo uera sint, quæ in Sapientiæ libro scripta sunt. Spiritus Dei vnicus est, & multiplex. Vnicus est in essentia, multiplex in effectibus. Timor igitur ille (dices) erat donum spūs sancti. Fateor. Sed ille seruilis erat. Concedo. At non quatenus seruilis erat, à spiritu sancto erat. Vbi enim spūs domini, ibi libertas. Timor seruilis est penam timere, hoc est à spiritu sancto, & bonum est. Verum timere tantum penam, malum est: & hoc non est à spiritu sancto. In hocque completur ratio timoris huius, ut seruilis. Sed timor ab opere retrahebat, dices. Concedo iterum. Sed occasione accepta, ut seruilis. Hic autè à spiritu sancto non erat. Et de hoc satis.

Ad illa tria simul. Respōdetur. Quod Iudæi quatenus sub lege serui erant, non filij, timebant, non amabant: Deumque habebant in dominum, non in patrem. Nos item è contra. Quatenus sub gratia: filij sumus, diligimus: Deumque patrem magna fiducia appellamus. Verum non obstat huic, quia & Iudæi absolute filij dici possent, & Deum diligenter, atq; eum patrem uocarent. Nos uicissim serui dicamur, deumq; ut dominum timeamus. Sat est Paulo, quod

Bit. ad Rom.

res ita se se habet, si legem ut lex, gratiâ ut gratia consideres. Lex enim terret, minatur. Unde & cum terroribus data est. Ceperunt nanque auditi tonitrua, micare fulgura, nubes densissima operire montem, clangorq; bucina uehementius perstrepebat, fumabatque totus mons Sinai, eo quod dominus in eum descendisset in igne. At Christi Euangelium, gratia spiritus sancti, lenit, mulcet, blanditur, promittit, consolatur. Tanquam seruis itaque data est lex Iudæis: nobis tanquam filiis illuxit Christi gratia. Distinguit enim semper Paulus ut uidistis, gratiam à lege. Quia autem adueniente Christo, euangeliumque inuulgante, gratia hæc ad omnes Gentes promiscuè, nullo delectu habito effusa est, omnes Dei filij effecti uis se dicuntur, & diuino repleti amore. Ut hinc haberi possit alia solutio. Scribit nanque Romam Apostolus. Romæ autem erant & Iudæi, & Gentes. Vos ergo omnes (inquit) Accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus Abba pater. Non tantum Iudæi. Licet autem illi filij, Gentiles uero serui dicerentur: sed primam responsionem sustine. Nescio enim duriorum seruitutem, uidere quam Iudæorum illa, ut sub lege conclusi tenebatur. Seruus erat eorum intellectus, qui non nisi figuras, umbras, & enigmata speculabatur, ut illis maxime conueniret. Videmus nunc per speculum in enigmate. Nobis autem, quod sequitur. Videmus facie ad facie. Luce quippe euangelij adueniente, cesarunt figurarum enigmata. Affectus erat seruus. Nā affectus liber, ex se mouet, quod amori propriū est. Quò uero ab alio mouet, seruus est, quod quidè timor efficit. Ipsi semp in timore erant. Effectus èt seruus erat. Nobis nāq; pp opera bona, tanq; filij eterne uite hæreditas promittitur. Suis operibus, tanquam seruis munera caduca dabantur. Ni mirum ergo, si magna ratione, nostre dignitatis intuitu instituit Christus, & Deus, & homo orationem, qua morrenati ex spiritu, noua illa atque inaudita generatione, citra omnia merita nostra, Deum optimum maximum patrem uocarem, quod nullo uis-

Bb 3 quam

quam seculo contigit. Nullibi enim legitur in sacris literis, Iudæos olim hac uerborum forma orationes ad Deum fudisse. Verum post Christum, omnes diuino agitante spiritu, clamamus. *Abba Pater*. Signum igitur est, quod illi ut sub lege, ad eum non fidebant, ut Deum Patrem vocarent. Verum nos fidimus, quia uerè scimus quod sumus filij eius, non ferui. Hanc enim rationem tangit Paulus subiiciens. *Ipsè enim spiritus conuersus est spiritus nostri, quod sumus filij Dei*. Et sensus est. Spūm nostrum, spiritumque suum nos inhabitantem, simul testari quod sumus filij Dei. Ex hoc ipso uidelicet, quod clamamus, *Abba Pater*. Neque enim spiritus sanctus nos ad clamandum impelleret, (non enim impellit ad mendacium.) neque nos tanta fiducia clamaremus. Vereremur quidē eum dicere patrem, cuius filij non essemus. Huius signum est, quod qui in peccatis degunt, cōscientiæ aculeo extimulati, anguntur quandoque an Deū patrem appellare debeant, cuius filij non sunt. Quoniam eius præcepta transgrediuntur. Postquam igitur sancti & religiosi viri, ex inhabitante eos spiritu uigentur, ut clament, *Abba Pater*. testimonium efficitur validissimum, & omne exceptione maius, quod filij Dei sunt, quatenus sunt sub gratia. Quod sane Iudæis ut sub lege, nequaquam conueniebat. Cum autem clamorem audis, deuotæ mentis affectum intellige, qui non tam sermone ponitur, quā magna totius cordis intentione proferatur. Iuxta illud. Clamaui in toto corde meo. Est enim clamor cordis, uehementis cogitationis intentio, quæ cum christianus orat, magnum exprimit desiderantis & petentis affectum, ut effectum non desperet. Rectè autem dicit Psaltes. Clamaui in toto corde meo, ut intelligas nihil aliud esse cogitandum, quando clamans ad dominum. In sola enim religiosa cogitatione totus spiritus occupari debet, ne mens diuisa, quod postulat, nequeat impetrare. Clamor oris, non semper est à spiritu sancto. Dicit enim dominus. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum, longe est à me. At clamor iste cordis, aliunde

Psal. 118.

Esa. 29.

esse non potest. Iuxta illud Pauli. Nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto, id est per spiritum sanctum. Intelligitur enim dicere corde, non ore tantum: asserere scilicet, & credere. Nam qui dicit tantum ore, non dicit, non asserit, sed mentitur potius. Vnde scriptum est. Nō oīs qui dicit mihi Dñe, dñe &c. Hinc ad Galatas nō dī, nos clamare. Sed spiritum sanctum in nobis. Misit (inquit Apostolus) spiritum filij sui in corda nostra, clamātem abba, quod interpretatur Pater. Non quod spūs sanctus clamet, vel oret, sed quod ab ipso sit noster iste clamor, noster affectus, non stra pia oratio. Vnde & dicit hic. *In quo clamamus*, id est per quem. Ipse quidē nos clamare facit, desiderij clamore, ad dominum, atque consequenter exaudiri. Iuxta illud Dei ad Moſen in silentio depræcantem, pro filijs Israhel liberandis, cum Pharaο illos aggressus eſſet. Quid clamas ad me? Loquere filijs Israhel, ut proficiantur: tu autem tolle uirgam tuam, & extende manum super mare, & diuide aquas, ut tranſeant filij Israhel per medium siccis maris. Anna etiā orationem fundens ad dñm, loquebatur in corde suo, tātumq; labia eius mouebant, & vox penitus nō audiebatur: exaudita est tamen, & dedit illi Deus filium Samuelem. O quā utile est hoc silentium oris, cum cordis clamore.

Caue tamen, ne hinc argumentum sumas, contra uocales præcationes, contra flaminum pios clamores, & cantiones in Ecclesijs fieri solitas. Nemo enim non hæreticus, aut parum pius, hymnos, cantica, morem iubilantium, & cōcinetium Deo, inter christicolos detestatus est. Basilides. Eunomius. Iulianus apostata. Manichæi, & posterioribus seculis Vuicleff heresiarcha puditissimus. Hi fuere, quorum uitiata aures, infectaque lingua, suauis hæc cantilenas, psalmodias, melos omne diuinarum laudum abhorrebant, fastidiebant, detrectabant, ferre non poterant. Ex quibus cum liquida uoce, & debita modulatione cantantur, quantum fructus Ecclesiæ sanctæ proueniat, pij sincerique gustus experiuntur, Consolantur enim tristitia corda, diuinæ laudes decantate, inertes

1. Cor. 12

Gal. 4.

Exo. 14.

1. Re. 1.

A. 16.

Eph. 5.

Luc. 2.

Matt. 21.

Apo. 19.

2. Par. 20

inertes excitat, fastiditos oblectant, peccatores inuitant ad lamenta, duos cōpungunt, flectunt rigidos, pios magna alacritate replent, ad contemplanda diuina, persæpe etiam transfixis præcordijs euehunt. Lege tu Augustinū. Quantum (inquit) fleui in hymnis & canticis tuis? Nam uoces illæ influebant in auribus meis, eliquebatur ueritas tua, in cor meum: ex ea inde estuabat pietatis affectus, currebant lachrimæ, & bene mihi erat propter eas. Ob id spūs sanctus, uix nata Christi Iesu ecclesia, primos illos nostrum omnium patres docuit, ut ad confitendas extollendasque diuinas laudes, uocis canore & modulatione, Dei magnalia personarent. Ne dicas quæso, uana superstitione fuisse, recenter tantum inductum, sed illum magè agnoscas, cum christiana religione natum, & coalitum. Refert enim Pliinius nepos, scribens ad Traianum, cuius tempore Ioannes Euangelista uiuebat, christianos ante lucem conuenire solitos fuisse, carmenq; secum inuicem Christo, tãquam Deo magnis uocibus decantare. Nonne & in Apostolicis actis legimus, Paulum nostrum, & Sylā in carcerem cōiectos, media nocte adorantes dominum, tam alta uoce diuinas cecinisse laudes, ut eos audirēt milites, qui in custodia erant? Vnde & ipsis clamantibus vel canentibus, factus est terremotus magnus, ita ut fundamenta carceris tremuerint, aperta sint ostia, vinculaque soluta. Propterea hortatur ipse nos omnes. Loquentes uobismet ipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus cantantes & psallentes. Sed quid immoror? Nascente domino, auditus est angelorum chorus concinentium. Cantarunt pueri, ingrediente Christo Hierosolymam. In Apocalypsi audis symphonias, tubas, uoces, clamores exercituum qui sunt in cælis. In testamento ueteri. Dauid quatuor millia cantorum instituit, quod diuinas laudes celebrarent. Nonne chorum fecere Christus, & discipuli, post cenam illam sacram, ut hymnū alternis uocibus dicerent? Quod dicto, (si Euangelista non mentit,) exierunt. Ut uerum fatear, crediderim ego à natura innatum esse, ut non modo

corde, sed ore, singulariter labijs, uocibus, gestibus, tripudijs, membris omnibus Deum omnipotentem collaudare nemo desinat. Inditio est, quod & ante Moſi legem, Orpheus, Museus, Linus, Pindarus, diuina myſteria cecinerunt. Ne Cãtica Moſi, Eſaiæ, Abachuc, Dauidis, Zachariæ, Simeonis, & Virgiginis Deiparæ recenseam. Quis nesciat bone Deus, uerbis, signis, actionibus externis, intellectū hominis ad inuisibilia rapi atque ascendere? Videmus nanque per speculum in ænigmate. Inquit Apostolus. Et exploratum est, nemine quoad peregrinamur à domino, intelligere posse, nisi phantasmata speculetur. Igitur & hominis affectus, qui intellectum sequitur, ad inuisibilia amanda, exterioribus actionibus, uerbis, & factis quāmaximè excitatur. Qui id negat, hominem (audeo dicere) exiit, vel Deus est, vel bestia. Non indigere enim rebus, quæ affectū ad diuina excitent, perfectorum sanè est. Illi itaque in silentio orent, cum Mose, cum beatis. At citra eos uniuersi. Non quo Deo modulis, vel uerbis demulceatur, sed quo ipsi, vel frigidi, vel tepidi quasi cōfricati, incalescant cum Paulo, qui se inter promiscuam multitudinem adnumerat, loquantur, clament, pectora tundant, concinant, intonent, uocem extollant, etiam si clauſo cubiculo orant, dicentes. Orabo uoce, orabo & mente. Voce mea ad dñm clamaui. Voce mea ad dñm depræcatus sum. Nōne & Christus magister, uoce moriens orauit? Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Cum id quod petebat, obtinuerint, non mente solum, sed & ore Deo gratias agant, ut homo Deo totus inferuiat, à quo totus est. Omnem auferi iniquitatem (inquit Oſeas,) & accipe bonum, & reddemus tibi uitulos labiorum nostrorum. Certè enim admodum tepidus est vel frigidus, cuius interna pietas in religionem non prodit exterius. Scriptum quippe est. Quis continebit ignem in sinu suo? Vnde Psaltes. Lætatum (inquit) est cor meum, & mox exultauit etiam lingua mea. Cum itaque Apostolus hic cordis clamorem magni facit, illas duntaxat oris exclamationes

1. Cor. 13

2. Cor. 5.

1. Cor. 14
Ps. 3.

Psal. 141.

Luc. 23.

Oſe. 14.

Prou. 6.

Ps. 15.

repudiat atq; nullipendit, quæ hipocriti-
tiam sunt. Hipocritam enim omnem, de-
stomacchatur vbique. Indicat ergo cla-
mandum, orandumque corde, non so-
lum ore, non tamen corde solummo-
do. Sequitur.

*Si autem Filij, & Hæredes, Hæredes qui-
dem Dei, cohæredes autem Christi.* Ipse em

Rom. 8. Christus, cum sit Dei primogenitus in-
ter multos fratres, est etiam primus he-
res. Vnde & hæres absolute dicitur.

Heb. 1. Quem constituit hæredem vniuerso-
rum, inquit Apostolus. Et Iudæi. Hic est

Matt. 21. hæres. At nos adoptione filij, cohære-
des sumus, quia cum ipso beati erimus.

1. Ioan. 3. Videbimus enim Deum, sicuti est. De⁹
itaq; nostra erit hæreditas, iuxta illud.

Psal. 15. Dominus pars hæreditatis meæ. Et il-
lud. Ponam te in filijs, tribuam tibi hæ-
reditatem præclaram. Illud quoq; Su-
stollam te super altitudinem nubium,
cibabo te hæreditate patris tui.

Verum hic sunt dubia super his, quæ
hactenus dicta sunt. Primum enim ui-
detur, quod non sumus filij Dei, per
adoptionem in hoc seculo. Nam in-
fra dicit Apostolus. Expectantes ado-
ptionem filiorum Dei.

Rom. 8. Secundo. Esto quod sumus filij Dei,
id nos nescimus. Nam nemo scit, virum
amore, vel odio dignus sit. Spiritus san-
ctus itaque, non testatur cum spiritu no-
stro, quod sumus filij Dei. Si enim ita
esset, iam spiritus Dei faceret nos scire,
quod sumus filij Dei.

Tertio. Paulus dicit hic. Nos spiritum
adoptionis filiorum accepisse. Ad Gala-
tas autem dicit. Nos recepisse. Quæri-
tur diuersitatis ratio.

Gal. 4. Quarto. Nulla rone videtur, nos pos-
se dici hæredes Dei, nisi ualde impropria,
quoniam nemo est hæres nisi morietis.
At Deus moti non potest.

Quinto. dicit quod sumus Christi cohæ-
redes. Hoc difficile est, quia hæredita-
tas illa minimè diuiditur, non capit ita-
que plures hæredes.

Sexto. Ad Galatas dicit, quod sumus
hæredes per Deum. Nō dicit Dei. Quod
sibi vult uerbum istud?

Ad Primum. Dicitur, Duas esse ado-
ptiones. Alteram perfectam. Imperfec-
tam alteram. Hæc per gratiam, illa per

gloriam est. Non igitur. n. incassum, bis
audita est uox patris dicentis. Hic est fi-
lius meus. In Baptismo, & in Transfi-
guratione: Vt primum gratiæ plenitu-
do, secundo, gloriæ significaretur. Et
vtramq; nobis esse, affuturam mirabi-
liter præsignaretur. In Baptismo nan-
que innocentia, in Transfiguratione
beatitudo indicata est. Hanc igitur ac-
cepimus, illam expectamus. Vt scilicet
anima liberata, & corpus à corruptio-
ne, & à mortalitate redimatur. Quod
nondum factum est, nec fiendum, nisi
post nouissimum magni iudicij diem.
Tunc enim apparebit, nos uerè esse dei
filios. Vnde Ioannes. Videte (inquit)
qualem charitatem dedit nobis Deus,
ut filij Dei nominemur & simus. Nunc
filij Dei sumus, sed nondum apparuit,
quid erimus.

Ad secundum. Spiritus sanctus tes-
timonium afferens, quod sumus filij
Dei, efficit ut confidamus certissimè si-
ne hesitatione nos esse Dei filios. Verū
non efficit ut id sciamus. Quare magna
ratione dixit Apostolus, quod affert tes-
timonium, uel testis est. Nam testes ut
fidem tantum, non scientiam aut eui-
dentiam faciant, inducuntur. Non in-
ficior tamen, dono speciali & peculiari
spūs sancti, posse nonnullos scire, id est
euidenter cognoscere, quod filij Dei
sint. Iuxta illud Pauli. Non accepimus
spiritum huius mundi, sed spiritum qui
ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo do-
nata sunt nobis.

Ad Tertium. Indicare uoluit pulcher-
rimū hoc mysterium ibi Paulus, agens
de filij Dei incarnatione. Oēs. n. hoīes,
in primo parente filiorum Dei ado-
ptionem acceperant. Eo peccante, am-
miserunt. Cum autē uenit plenitudo tē-
poris, denuo receperūt: eam perditam
recuperarunt. Ideo nanq; Dei filius, fa-
ctus est hō, ut hoīes faceret filios Dei,
quinimmo & Deos. Sed & fortasse hoc
idem, hic insinuat cum dī. Non acce-
pistis spūm seruitutis, iterum in timo-
re, sed accepistis spūm adoptionis filio-
rum Dei iterum. Vtrobique enim seruit
uerbum illud, *Iterum*.

Ad Quartum, dici potest. Deum no-
bis mori, quoad cognitionis modū, se-
cundum

Matt. 3.
& 17.

1. Ioan. 3.

1. Cor. 2.

eundem quem nūc eum cognoscimus.
1. Cor. 13. Cum enim uenerit, quod perfectū est,
euacuabitur quod ex parte est. At me-
lius est ut dicatur. Ex naturæ nostræ de-
fectu accidere, quod nemo alteri bona
sua, in hæreditatem dare possit, nisi mo-
riatur. Quia scilicet non possunt heres,
& is cuius est heres, simul bona illa tan-
quam sua possidere. Ista itaq; imperfe-
ctionis ratio, non illuc transfertur, sed
ista tantum, quod omnia bona acquirit
& possidet hæres, quæ sunt domini, cu-
ius hæreditatem fortitus est. Omnem
enim illam felicitatē, qua fruitur Deus,
participamus & nos ipsi, licet non æ-
qualiter. Sed secundum nostræ capaci-
tatis mensuram.

Ex hoc ad Quintum patet responsio.
Cohæredes enim Christi sumus, non
hæreditatis diuisione, sed commu-
nionē.

Ad Sextū. Fortasse intelligit per Deū,
id est per misericordiam Dei. Ipse enim
est, qui nos facit hæredes, sicut & filios.
Vel etiam iusiurandum est Apostoli. Si
filius & hæres, per Deum. At certè &
ille textus habet. κληρονόμος θεου. δια
χριστου. Hæres Dei per Christum, id est
Christi merito. Non tollitur tamen ra-
tio meritorum nostrorum. Sed ideo
frequenter, tantum Christi meritum
nominatur, quia aliqui citra propria me-
rita, per Christum duntaxat hæreditatē
illam consequuntur. Vt qui suscepto ba-
ptismo conuolant. Quod si diligenter
attendes, serupos euitare poteris in nu-
meros. Deinde dicit.

*Si tamen simul patimur, ut & simul glo-
rificemur.* In apertum & spatiosum cā-
pū, sermonem eduxerat Paulus, di-
uinarum gratiarum, magnitudine, &
multitudine dilatans & amplificans.
Qualis enim est hæc gratia in primis,
exuisse timorem, seruitutisque degene-
ris uilitatem: generosum autem, intrep-
idumq; liberorum amorem, honestū,
insignè induisse. Qualis & hæc: Non
regis terreni, non Cæsaris, sed regis re-
gum, summique Imperatoris filiū, eua-
nisse. Amplius, & eius hæredem, cha-
rissimique filij eius primogeniti, plena
participatione consortium & cohære-
dem. Nulla certè gratia maior ab ho-

mine excogitari potest. Ne ergo tu ip-
se, diuinæ gratiæ magnitudine fretus,
tanquam de hæreditate securus, ocia-
reris, torpesceres, significare uoluit,
quod & tua opella, ad hæreditatem il-
lam consequendam necessaria est.
Gratis te adoptauit in filium Deus. At
nisi operam dederis, ut dignus ui-
deare, ab hæreditate diuina, tanquam
ingratus & indignus reijcieris. Quid
igitur est, quod agere oportet futuros
Christi cohæredes in regno cælorum?
Istud est: ut illi in hac uita similes si-
mus, qui in uita illa similes futuri su-
mus. Aduersa omnia cum eo patia-
mur: lubenti animo perferamus &
mortē, quod & ipse fecit. Ita enim fiet,
ut qui eius sortij fuerint in passionibus,
sint & in gloria consortes. Ne uero
tereare, tu qui carnem sapias, & non quæ
Dei sunt, Apostolus ostendit, præ-
mia maiora laboribus esse. Deus sa-
nè ampla retributione eos semper vin-
cit, qui ei inseruiunt: ne ipsi animo ef-
ferantur, sed humilientur magis, vi-
dentes longè plus illis dari, quam me-
ruerint. Vnde inquit.

*Existimo enim, quod non sint condigna
passiones huius temporis ad futuram glo-
riam.* Non spectat passiones, ut pro-
pter diuinum amorem, ex gratia di-
uina tollerantur. Quomodo enim
actiones, hac ratione dignæ sunt ui-
ta æterna, ita passiones. Verum, tm̄
intuetur, consideratque mala ipsa ab-
solutè, in ediam, carceres, tormenta,
mortem. Dicitq; ea nullo modo con-
digna esse, id est, paria, neque quanti-
tate, neque proportionē ad futuram
gloriam. Non igitur mundi huius
tribulationes, ægrè feramus. Tum
quia tribulatio cum fine est: merces si-
ne fine. Id quod in præsentī est mo-
mentaneum, & leue tribulationis no-
stræ, supra modum æternum gloriæ
pondus operatur in nobis. Tum,
quia labor est hic modicus, gloria
multo maior. In paucis uexati, in
multis bene disponentur. Tum quia,
quicquid mali patimur, peccata no-
stra meruerunt. Propter peccata, ue-
niunt aduersa. Tum quia, & no-
stro dolori semper rursus miscetur.

Secundum

2. Cor. 4.

Sap. 3.

Ps. 3.

Secūdam multitudinem dolorū meorum consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Tum quia & patiētes, fortiores euadimus. Cum infirmor, tūc fortior sum. Tum quia cōmune est omnibus, pati & torqueri. Nemo est enim qui nō suos patiator manes. Popularis homo regi familia passus. Quod uerō Paulus dicit. *Existimo*. Non ut dubietatem significet, accipiendum est. Sed ut incūctanter, indubiam, uehementemque fidem faciat.

Quod autē dicit. *Huius temporis*. Intellegit totius uitę huius decursus, ut intel ligas oēs, uitę omnis erumnas & tribulationes, si etiam simul aggregentur, im pares esse magnitudini glorię illius supercælestis. *Quę reuelabitur in nobis*, vel erga nos. Cum tortores nostri, & qui nos angustiauerint, atque cladibus & iniurijs affecerint, turbabuntur timore horribili, & dicent. Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij: nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo, computati sunt inter filios Dei. Non incassum autem dicit. *Reuelabitur*. Nam gloria magna est etiam in præsentiarum sanctis omnibus. Arram quippe æternę habent hereditatis. Spiritu sancto aguntur. Assistent illis angeli. testimonium habent conscientię, in cęlis spatiantur: caduca hæc & terrena superuolant, Deo adherēt toti. Verum gloria hæc ignota est: nebulis enim passionum & tribulationū, quibus in hac uita præmuntur, delitescit. Tunc itaq; reuelabitur, patefiet, elucescet. Nunc filij Dei sumus, inquit Ioannes, & nō dum apparuit quid erimus. Gloriā autem nominat, ut nos omnes accendat, extimulet. Quod apud nos, nihil soleat ardētius expeti, nihil desiderari magis, quàm gloria. Gloriosum enim esse, clara scilicet cum laude notum, quis est qui non summopere cupiat? Hęc profecto uidetur esse bonorum omnium summa. Si itaque pro labili, inanique gloriola, tandiu laboramus, ut nemo sit, quem dilatio atque diuturna expectatio non maximē angat, quàm maiore uehementia ad illam gloriam nullo un-

quam tempore interituram, suspirare debemus, ut nō modo rebus hisce nō hæreamus: uerum etiam ægrē feramus tarditatem hinc abeundi, ut optabilissima illa gloria, quàm citius perfrui ualeamus? *Nam anxia expectatio creaturę, reuelationem filiorum Dei expectat. (Vanitati enim creatura subiecta est, non uolens, sed propter eum qui subiecit illam in spe.) Quoniam & ipsa creatura liberabitur, a seruitute corruptionis in libertatem ipsius glorię filiorum Dei.* O si quis posset abditę hæc Pauli sensa rimari. Audi Roma. Si mundus omnis, & uniuersa natura anxia ad modum sollicitudine, hanc glorię filiorum Dei reuelationem expectat, nec præsentia curat: multo magis tu homo mente præditus, præsentibus neglectis, ad illam gloriam, totis (ut aiunt) uiribus cōtendere debes? Si mundus ipse affiduē perpetitur, affligiturque, & tantis subiacer uanitudinibus, ob id quod sperat atque confidit, bonis illis aliqua ratione potiri, quibus tu perfrueris, propter quę is conditus est: cur est quod non multo maiorem tu ipse spem alis, & spe ista fretus, tribulationes quasque rides & contemnis? Si Deus fabricam mundi hanc, perpetua induet immortalitate, ab omnique corruptione & alteratione liberabit, putas quàm magnaerit electorū gloria, propter quos omnia creata sunt? Si totus mundus tibi compatitur, quid doles, si tu ipse pateris, si præsens non est, sed futura mundi gloria? Dolendum tibi certē non est, si tuā felicitatem adhuc expectas. Si Deus quandoque creaturis istis quietem daturus est, quę illi seruiunt, & famulantur: Nū tibi non dabit aliquando requiem, quę in filium adoptauit? Durate, durate Romani, & uosmet rebus seruata secundis. Talia sensu refert Apostolus noster, erigens nos in spem uiuam, in diuinę prouidentię fidem, in præsentium tribulationum neglectū: in futurę desiderium felicitatis, ad extremū, in suę incomparabilis magnitudinis opinionem. Ex hoc scilicet, quod ab omni modo anxia expectatione, gemitibus quoque inenarrabilibus expectatur, non modo desideratur. Sicut enim Prophetę, flumina plaudentia scribunt, mon-

Ps. 97.

tes

tes exultantes, & profilientes colles, uineas item lamentantes, laquearia templi eiulantia: nos quoque in usu habemus, ut dicamus, prata ridere, muggire æquora, sibilare uentos, currere, uolareque nubes. Virgo etiam illa sanctissima Agnes de Christo dixit, cuius pulchritudinem Sol & Luna mirantur: ita Paulus Apostolus mundum depingit, tanquam hominem quendam expectantem, anxium, ingemiscentem, parturiētem. Vnde subdit.

Scimus enim, quod omnis creatura congemiscit, & comparturit usque ad huc. Creatura itaque nomine, mundus iste totus intelligitur. Quamuis enim creationē scribens Moses, de angelis uerba non fecerit. Constat tamen ex Paulo, (quicquid Philosophi ethnici mentiantur) eos fuisse creatos. Ita nanque Colossensibus scribit. In ipso condita sunt uniuersa, in cęlis & in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt. Sub creaturę igitur nomine, hoc loco ueniunt & angeli. Nanque non modo cęlum, & elementa innouabuntur, cū iudicabit dominus in nationibus, implebitque ruinas: sed & angeli ipsi accidentario quodam gaudio magis replebuntur. Sicut ergo cęlum & elementa, ita angeli reuelationem glorię filiorum Dei uehementer expectant. Quoniam enim in ministerium missi sunt propter eos, qui hereditatē capiunt salutis, haud dubiē nostra felicitate, eorum felicitas augetur. Sicut nanque parentes, cum filius in altiore gradu locandus & spectandus est, seruos omnes nobilioribus, splendidioribusq; uestibus, non ad eorum, sed ad eius gloriam induunt: ita Deus in regeneratione illa, cum filios suos, in diuinę hereditatis & maiestatis sublimē collocare uoluerit: angelos, cęlos, elementaque, & omnia quę ipse, ut illi famulatum exhiberent, condidit, illustriora efficiet: Vnde illud est. Vi di cęlum nouum, & terram nouam. Primum enim cęlum, & prima terra, abiit: & mare iam non est. Illud quoque, Ecce ego creo cęlos nouos, & terrā nouam, & non erunt in memoria priora.

Illud etiam. Cęlum & terra transibunt. Et illud. Mundus trāsit. Non quod omnino corrumpendi sint cęli, neque elementa, sed quod omnia sint innouāda, atque purificanda, cum Dei filij glorificabuntur. Illam enim gloriam, illā nouitatem & pulchritudinem, licet non meruere sibi cęlestia, aut elementaria corpora, ipsi tamen Dei filij meruerunt. Cedit nanque ad hominis dignitatem, ut cum ipse gloriam consequatur, omnia propter eum, modo quodam felicitatem participant. Cessabit itaq; Solis & Lunę labor, quo sibi statuta spatia, rotis currentibus implent. Tempus amplius non erit. Alterari desinent elementa, homines sicut angeli efficiētur, corpora inferiora, ut superiora fient: superiora quasi spiritualia. Lux lunę erit sicut lux solis: Lux Solis septemplier sicut lux septem dierum. Ignis sicut luminaria cęli: Aer ut cęlū: Aqua ut christallus: Terra ut uitrum, vel ut aurum. Igne enim soluetur omnis fex, & impuritas, dicente Petro. Cęli magno impetu transient, & elementa calore soluetur. Optabilissimam felicitatem. Quando hæc erunt domine? Non est uesterū nosse tempora, vel momenta, quę pater posuit in sua potestate.

Ex hac tamen responsione ansam arripiunt plerique, ut hanc mundi inno uationem prorsus irrideant, & hoc nouum seculum. Quos apprimē indicauit sanctę Ecclesię Hierarcha noster Petrus. Venient (inquit) in nouissimis diebus, in deceptione, illusores, iuxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes. Vbi est promissio? Vbi est aduētus eius? Ex quo enim patres dormierunt, omnia sic a creationis initio perseuerant. Audis cōmune promiscuę multitudinis argumētum? Semper eodem modo se habuit mundus. Nihil est sub sole nouum. Quid est quod fuit: ipsum quod futurum est. Ita ergo semper erit: nunquam certē aliter. Non itaq; innouabitur, neque terminabitur. Est & Moses, qui uidetur in acie stare pro eis. Cūctis diebus terrę frigus & estus, & hiems, nox & dies, non requiescent. Inquit ipse. Et Hieremias. Hęc dicit dominus, qui dat solem in lumine diei ordinem

2. Cor. 12.

Sap. 18.

Sap. 5.

1. Ioan. 3.

Psal. 113.
Esa. 16.

Tret. 2.

Coloss. 1.

Ps. 109.

Heb. 1.

Apo. 21.

Esa. 65.

Luc. 21.

1. Ioan. 2.

Apo. 10.

Esa. 30.

2. Pet. 3.

Act. 1.

1. Pet. 3.

Ecl. 1.

Gen. 8.

Hier. 31.

dinē Lunæ & Stellarum in lumine no-
ctis. Qui turbat mare, & sonant fluctus
eius. Si steterint leges istæ coram me,
tunc & semen Israel nūquam deficiet,
vt non sit gens coram me, cunctis die-
bus. Semper autem erūt filij Israel, sem-
per igitur dies & nox, turbo maris &
cætera quæ uidentur. At inuicta est ue-
ritas: & uinci nescit. Omnia corpora
hæc, ut angelos mittam facta esse ppter
hominem nemo negauerit, vel ex eth-
nicis. Si ita que hominum naturā, quā-
doque suum finem esse sortituram mi-
hi fateris, felicitatem uidelicet animæ
& corporis, necesse est te asseuerare,
omnem hanc molem corporum, à mini-
sterij seruitute aliquando liberandam:
quo homini ipsi, antequam finem attingat,
illius opera indigent famulatur. Id
autem quo maxime nobis elementa &
celi seruiunt, est generatio, vel propaga-
tio. Vt esse, quod natura, in indiuiduo
seruare non potest, conseruet in specie.
Rerum enim perpetuitas, hominū ma-
ximè, illud est, quod celorum lationi-
bus intenditur. Completa igitur homi-
num generatione, nonne uana essent
omni um horum corporū ministeria?
Iunge autem, non posse hominum ani-
mas innumeras esse, quod & Philoso-
phi faterentur, numerum quendam ele-
ctorum Dei, in libro uite præscriptum
esse, quod sacris exploratum est. Ex his
fiet, vt cogaris dicere quisquis es, quod
omnino mundus iste totus, cum uenerit
immutatio nostra, cum corruptibile
hoc induerit incorruptionem, & mor-
tale hoc immortalitatem, immutabitur,
& innouabitur. Hinc Iobus. Homo cū
dormierit, non resurget: donec atterat
celum, non euigilabit. Quod tamen
perbellè declarauit Paulus, dicens. Præ-
terit figura huius mundi. Vt intelligas,
non substantiam, sed accidentia, motū,
alterationem, corruptionem, generatio-
nemque cessaturam, quæ figuræ nomi-
ne significantur. Diuina enim prouidē-
tia, motus cælestes, & elementares alte-
rationes, ad hunc finem ordinauit, vt
electorum numerus compleatur. Quo-
usque igitur id assequantur, cæli atque
elementa laborare dicuntur & angeli. Nō
quia naturales sint eorum motus, ac mi-

nimè uolenti: sed tropo quodam, quia
non id habent quod intendunt, & uehe-
menter desiderant. Ideo enim dicitur.

Expectatio expectat. Habet enim empha-
sim modus iste loquendi, sicut ille. Desi-
derio desiderauit, hoc pascha manduca-
re uobiscum. Et illud. Expectans expe-
ctauit dominum, & intendit mihi. Illud
quoque. Plorans plorauit in nocte. Et il-
lud. Videns uidi afflictionem populi
mei. Illud quoque. Deficientes deficiēt.
Cum id ergo habuerint, in quiete esse
dicentur, extra laborem. scilicet: extra
desiderium: extra expectationem, & an-
xietatem. Hoc est itaque quod dicitur.
Nam anxia expectatio creatura. id est om-
nis naturæ condita. *Reuelationem gloriæ
filiorum Dei, expectat.* Quando scilicet
apparebit, quod promissum est. *Quonia
uidelicet. Et ipsa creatura,* id est ipsa natu-
ra tota, *in libertatem,* id est ad libertatem
gloriæ filiorum Dei: cum scilicet illuc
peruentum fuerit, *Liberabitur à seruitu-
te corruptionis.* Ianouabitur, decorabi-
turque. *Vanitati enim,* id est mutabilitati,
Subiecta est non uolens, absolute: cum de-
sideret gloriosæ illius inuouationis fi-
nem attingere, in qua motus cessabit &
alteratio. Sed nec omnino uolens, sed
uolēs. *Propter eum,* Deum uidelicet, cui
omnis natura amore & desiderio paret.
Qui subiecit illum, mutabilitati, alteratio-
nique in spe, ad finem illum optatissi-
mum perueniendi: cum electi Dei glori-
am consequentur æternam. Deus ita-
que effectus est spes illum finem attingendi,
atque huius expectationis finis.
Cautè tamen intellige. Non enim desi-
derium naturale orbis est, ad illam glo-
riam in particulari, quando neque ho-
minis naturale desiderium huc tende-
re potest. Sed tantum in uersali, ad
finem suum, ultimum: qui tamen in rei
ueritate hic est, vt omnia requiescant à
laboribus suis. Moseos, & Hieremiæ
uerba, quæ in oppositum adducta sunt,
nihil obstant. Intelliguntur. n. pro tēpo-
re isto, quo hoium generatio durat: nō
defuturū esse semē Israel, sicut nec dies
neque nox. Verum non absolute. Scri-
ptum est enim de celis. Ipsi peribunt, tu
autem permanebis, & omnes sicut ue-
stimentum ueterascent.

Luc. 22.
Ps. 39.

Tren. 1.
Exo. 3.

Ps. 36.

Rom. 5.

Ioan. 1.
Gen. 3.

Sap. 3.

Luc. 10.

Rom. 8.

1. Cor. 6.

Ps. 102.

Scimus

*Scimus enim quod omnis creatura conge-
miscit, & comparturit, usque adhuc.* Id est
usque ad finem seculi, de quo nunc lo-
quor. Quomodo enim homo multa p-
patitur, antequam suam felicitatem na-
scisci possit, Ita omnis creatura, mūdus
ipse totus, est passione hominis comes.
Cum primum enim, primus hominum
parens, in infelicitatem illam nunq̄ sa-
tis deplorandam cecidit, & mundus
totus erumnas pati cepit. Vt non falso
dicere possim. Per unū illū hoīem pec-
catum intrasse in mundū, non modo in
hominem, qui mundus dicitur, sed &
in omnem mundum. Corruptit nanq;
virus illud omnia. Etenim terra spinas,
& tribulos protulit: Aquarū corruptio-
nibus, mille nobis insecta accidētia p-
diere. Aer morbosus factus est, breui-
ter maledicto subiacerūt oīa. Gemunt
itaq; pre dolore nobiscū creaturæ oēs,
& dolores parturientis habent, quibus
anguntur, & propter expectatē felici-
tatis dilationem, uehementissimè cruciā-
tur. Rectè dolores parturiētis. Capiūt
enim quasi nobiscū renasci oīa, & ex u-
tero huius miserie in lucē illam nouam
pdiere. Quam itaq; à uobis est illa dies
desideranda, O christiani? in qua iusti la-
pidibus pretiosis coronabunt, immorta-
litate uenturū, angelorū socij erunt.
Fulgebunt sicut Sol, & tanq̄ scintillæ in
arundinetis discurrēt. Vide inquit Pau-
lus, si magna est illa felicitas, quam oēs
Dei filij expectant. *Nam & nos ipsi.* Ego
ipse Paulus, hiq; coapostoli mei, qui col-
umnæ Christi Iesu Ecclesiæ sunt: nos
inquam, quos beatos dicere solebat ma-
gister noster: quia multi reges & pphē-
tæ uoluerunt uidere, quæ nos uidemus,
& audire quæ nos audimus, & non ui-
derunt, neque audierunt. Nos, in quib;
sanctissimi spiritus charismata clarius
effulserunt. Nos qui certi sumus nulla ra-
tione à gratia, & charitate Dei separari
posse: Nos, quos ipse, ne labi possimus,
in bono confirmauit. Nos, quos in spē
uiuacissimam felicitatis erexit. Nos qui
certè certius nouimus, angelos à nobis
iudicandos esse. Nos, qui omnino in
spiritu, non in carne sumus. Nos, qui
magis in cælis degimus, quam uersemur
in terris. Nos, quos legatos suos

esse uoluit, vt eius nomen coram Gen-
tibus & regibus, & filijs Israel portemus.
Nos, quos principes fecit Ecclesiæ suæ,
gratia & dignitate maiores. Nos quib;
tāquam primogenitis primitias dedit,
sui sancti spiritus, ut nostra opera, alios
sibi filios spirituales, uerbi semine gene-
remus. Nos inquam, gloriæ cælestis fe-
rē iam compotes. *Gemimus* tamen, do-
lemus, suspiramus, quod diutius quā
par nobis esse videatur, in hac lachri-
marum ualle laboremus. Quis est no-
strum, qui non dicat. Heu mihi quia in-
colatus meus, prolōgatus est? Cupio dis-
solui, & esse cum Christo? *Quemadmo-
dum desiderat ceruus ad fontes aqua-
rum, ita desiderat anima mea ad te Deus?*
Quando ueniam, & apparebo ante fa-
ciem Dei? Putas quantum nos oble-
ctet spiritus sanctus. Ridemus enim
tormenta omnia, gaudentes propera-
mus ad carceres, ad uincula, ad mortē:
gestientes, quod digni habiti simus p
nomine dulcissimi Iesu contumeliam
pati. Hæc tamen tam eximia delecta-
tio, non aded potest, vt non uehemēter
doleamus, propter felicitatis illius desi-
deratissimæ dilationem. Tam exploratum
est nobis omnibus, illam omnia
bona sine fine excedere. Vel ergo ab
orbe condito Roma exemplum fume,
à cælis, ab elementis, quæ spiritum non
habent, & ne illis peior uideate, tu quæ
omnino spiritus expers non es, expecta
illam diem, desidera, quando reuelabi-
tur gloria filiorum Dei. Vel à nobis, qui
primitias spiritus habemus. Et postquā
nos audis ingemiscere, cupientes dis-
solui, disce, & tu q̄ non oīno spū plena exi-
stis, vt gaudere possis sicut & nos. Reb;
istis caducis nequaquā inhiare, quæ san-
d tristitiam suapte natura afferre solent.
Sed cuncta presentia spernere, & ad
futuram illā beatitudinē, gemitibus ine-
narrabilibus suspirare. Hoc est itaq;
quod molitur Paulus, cum dicit.
Non solum autem, natura scilicet, quæ
est Spiritus expers, congemiscit, &
comparturit. *Sed & ipsi primitias spi-
ritus habentes,* id est dona spiritus san-
cti omnia, quæ primitiæ, & quasi prægu-
stationes, & futuræ gloriæ delibamenta
sunt, vel primas in Ecclesia partes.

Act. 9.
Ps. 44.

Ps. 119.

Philip. 1.
Ps. 41.

Act. 5.

Et

Iob. 2. Et nos ipsi in nobis ipsis gemimus. Non extra, quod hipocritarum est, sed intrinsecus, scindentes corda nostra, non uestimenta nostra, *adoptionem spectantes*, scilicet perfectam, quam declarat, *Redemptionem corporis nostri*. Optimè autem. *Redemptionem* nominat. Primum enim, à peccati seruitute emptum fuit. Tunc secundo, à mortis & corruptionis seruitute emitur. O illos felices, qui ali quando cum Apostolis & sanctis patribus gemunt. Tum compunctionis gemitu. Laboraui in gemitu meo: Inquit Psaltes. Tum confessionis. Non despicit præces uiduæ, si effundat loquelam gemitus. Tum meditationis. Sicut columbæ meditates gemimus. Tum orationis. Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Tum commiserationis. Addidit dominus dolorem dolori meo. Laboraui in gemitu, & requiem non inueni. Tum zeli vel emulationis. Signa thau super frontes uiro-rum gementium, super iniquitatibus domus Israel. Tum tedij prolongationis uitæ. Videns vidi afflictionem populi mei, & gemitum eius audiui. Tum pastoralis curæ, & sollicitudinis. Ecce gigantes gemunt sub aquis. Tum desiderij uitæ perhennis. Nos ipsi in nobis ipsis gemimus adoptione expectantes. Quia autem gemere, non satis congruè videtur his, qui primitias spiritus habent, competere posse, quando quidem fructus spiritus est gaudium: propterea Apostolus, id quò sit intelligendum, voluit declarare. Ideo subdidit. *Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ uide-tur, non est spes. (Nam quod uidet quis quid sperat) porro si quod non uidemus speramus, per patientiam expectamus.* Quasi ergo diceret, nullâ tristitiam, vel gemitum secum patitur spiritus sanctus de rebus terrenis, sed utique illam quam spes affert, quæ gaudium quidem parit, sed non plenum. Gaudium nanque, quod de Deo, ut à nobis perfruendo & participando gaudemus, quod est per spem, tristitiæ & gemitus permixtionè necessariò habet. Qui enim sperat esse cum Christo, iam cum Christo non est. Hæc ipsa spes gaudium affert, iuxta il-
Rom. 12. lud, *Spe gaudentes.* At hæc ipsa priua-

tio, (sine qua non spes, neque desiderium esset,) non enim sunt respectu habitus: motus nanque sunt: habitibus autem, præsetibus rescescat motus) tristitiam par-turitur suapte natura. Propterea enim speranti patientia necessaria est. Nisi nanque malum esset non habere, quod speramus, & animum non affligeret, patientia minime opus esset. Patientia profectò materies, afflictio est, vel tribulatio. Qui primitias spiritus habent, quoadusque corpus istud circum-fertur, gaudium quidem habent: at & spem habent. Non est itaque gaudium plenum, quando non in re, sed in spe tantum, beati sunt. Tunc plenum erit, quando nihil amplius desiderabunt, iuxta illud. Ut gaudium meum in uobis sit, & gaudium uestrum impleatur. Gaudium enim ad desiderium comparat, sicut ad motum quies. Tunc est perfecta quies, quando omnino cessat motus. Tunc igitur gaudium perfectum est, quando desiderium omne adimpletur. Iuxta illud. Qui replet in bonis desiderium tuum. Desideria uero nostra, adimpleri nequaquam possunt, nisi cum uidebimus Deum facie ad faciem, iuxta illud. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Non antea itaque perfecte gaudebimus, sed tunc, quinimmo & plusquam perfecte. Quandoquidè plus obtinebimus, quàm desiderare possimus. Non enim ascendit in cor hominis, quæ præparauit Deus diligentibus se. Et hoc est quod Christus significauit dicens. Mensuram bonam, & super effluentem dabit in sinu uestrum. Propterea quia, gaudium illud maius erit omnium hominum capacitate. Nò dicitur sanè, quod gaudium illud homines sint habituri, sed potius quod in gaudio illo homines recipiendi sint, quæ si nos gaudium capere non ualeamus, sed magis à gaudio capiamur. Iuxta illud. Intra in gaudium domini tui. Habes itaque Apostoli intentionem. Porest tamen, & litera ista. *Spe salui facti estis. &c.* Cum illis uerbis continuari. Si tamen simul patimur, ut & simul glorificemur. Ut Apostolus animos infirmos, pusillumque gregem, hunc in modum consoletur. Ne concidas quæso, si pate-

si pateris, si in hac uita torqueris. Reposita est enim spes in sinu tuo, incomparabilis felicitatis. Spes nanque est tanquàm animæ anchora tuta, & firma, quæ incedit ad interiora uelaminis, ut dicitur ad Hæbræos. Incedere facit ad beatitudinem illam uelatam, inuisibilemque, quo ad speratur. Hanc ipsam spem igitur tu retine, patienterque expecta, & omnino confide tibi, bona illa reddenda esse, quæ tibi pollicitus est Deus. Si moram fecerit, expecta eum, quia ueniens ueniet, & non tardabit. O quam magnum solatium spes affert hominibus uniuersis. Spes lucri mercatores cõsolatur, spes gloriæ milites: spes quietis aulicos. Vbi non est spes, nullum gaudium est. Sicut nanque natura certitudinaliter operatur, tanquam mota ab intellectu diuino, quo ad fines suos certissimè omnia mouentur: Ita spes certitudinaliter in beatitudinem tendit futuram, quasi à fide certitudinem participans, quæ diuino lumine dirigit, & illuminat intellectum, ut nequaquam dubitet id attingendum, quod promissit Deus, dicens. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem, iustus iudex. Vnde qui de beatitudine consequenda certus nò est, spem nequaquam habet. Quoniam anchoram tutam & firmam non habet. Ne autem mihi dicas. Spes ex meritis, gratiaque prouenit: nemo uero certus est, an in gratia sit, an mereatur: non potest itaque spei certitudinem habere. Nam minime uidequaue uerum est, spem meritis gratiaque inniti, sed ipsa spes diuinè innititur omnipotentia, atque misericordia, qua etiam hi, qui extra gratiam sunt, peccatis grauissimis obruti, respicere possunt, à domino conuerti, & ad uitam æternam pertuenire. Cum igitur quicumque fidem habet, etiam si omnibus peccatis teneatur, modo non sit hereticus. (Hæresis enim fidem unice non compatitur,) certus sit de omnipotentia & de misericordia Dei: conuincitur, ut quilibet peccator possit habere spem, cum certitudine felicitatis consequendæ. Quod si dicas. Plerique deficiunt à confectione, certitudo autem nò est. de

eo, quod deficere potest. Respõdeo. Id ex defectu liberi arbitrij prouenire, quod obicem ponit peccatorum, non ex diuinæ omnipotentia vel misericordie defectu. Quare hoc, nullum certitudinis spei præiudicium afferre potest, ut optima constat. Indubiè tamè. Quomodo fides formata & perfecta non est sine charitate & gratia Dei, gratificata. Ita nec spes. Vnde nemo negauerit, nos de amicis charis maximè sperare: de nò amicis autem admodum frigidè. Cum ergo in Dei gratiam recepti sumus, maximè speramus ab eo consequi, quod tantum ab amico desideramus. Quid n. est spes, nisi motus quidam appetitiuæ virtutis, cum eius obiectum sit bonum? motus autem tales uehementes non habet, nisi obiectum, uel terminus arden-ter diligatur. Nemo uero Deum ardenter diligit, nisi primum à Deo diligatur. Quandoquidem dilectio Dei, in cordibus nostris haudquaquam effunditur, nisi quia ipse illam immittit per spiritum sanctum, quem dat nobis. De primo itaque ad ultimum, hi uni in spe ardentes sunt, quibus Deus fauet, & gratiam impartitur.

Vnum tantum considerandum adhuc est. *Spes quæ uidetur, non est spes.* Accipit nanque spem pro spei obiecto, pro re sperata. Sensus est. Id quod speratur, cum uidetur, cum habetur, non speratur, tenetur. Spei enim succedit tanquàm terminus, tenere, possidere. O si quis huc spectare uoluerit, quàm magnum nodam dissoluet. Vis ut id tibi explicè. Roma: Cum dixit Apostolus. Arbitra mori hominem iustificari per fidem. Fidem accepit magis, pro obiecto fidei Christo Iesu, quàm pro fide. Non itaque ex nobis, sed ex fide, ex Christo, homines possunt iustificatum iri. Sed de hoc satis. Spes ergo, id est res sperata, debet esse non habitam. Sicut enim de ratione fidei est, quod rebus non uisis assentiamus, iuxta Pauli definitionem. Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium. Ita de ratione spei est, ut aliquis id quod nò-dum habet, expectet. Ne mirare autem, si non dicit. Spes quæ habetur, non est spes, sed dicit, spes quæ non uidetur.

Nam

Nam idē est in bonis æternæ illius gloriæ, habere & uidere. Qui enim uidit, habet, & est beatus. Videre autem magis expressit, quoniam uisio ipsa tota est beatitudo, vel saltem initium totius. Non enim potest uideri Deus facie ad faciem, quin & perfruamur. Fruendo uero, beati sumus. Vnde in beatis, sicuti fides non est, ita nec spes. Vident namque quod credēbant: tenent quod sperabant. Vna charitas est, quæ in patria iuxta Paulum, nunquam excidit. Quin immo, & tunc feruet magis. Neque enim in hac uita præceptum illud prorsus impleri potest. Diliges dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. Tunc autem in illa uita complebimur, cum Deum uidebimus sicuti est, & similes ei erimus. Nemo tamen obmurmuret. Cur nunc datum est præceptum illud, si impleri non potest? Ideo enim datum est, ut admonere mur omnes, quid fide exposcere, quo spem præmittere: & obliuiscendo quæ retro sunt, in quæ anteriora nos extendere debeamus. Ac per hoc, quantum mihi uidetur, in ea quæ perficienda est charitate, multum in hac uita ille proficit, qui quàm multū à perfectione deficiat, proficiendo cognouit, per fidem ambulans, & non per spem. Neque tamen excusationis est locus. O homo. Aliud est enim totam assequi charitatē: aliud nullam sequi diuinæ charitati contrariam cupiditatem. Primum certē nō possumus, quoad usq; peregrinamur. Sed secundum, quis est qui non possit iuuante Deo? Longe minus amat etiā sancti in uia Deum, quàm tantum amare possint. Nihil tamen illicitum appetunt. Hoc itaque est quod præcipitur, ut nihil illicitum ames, ut nihil Deo par facias, aut præponas. Si enim non potest oculus, in fulgentissima luce desigi, potest nihilominus nullis tenebris delectari. Sed hæc missa faciamus. Non est ergo spes in beatis, quandoquidem res quæ habetur, non speratur. Sed quid de Christo Iesu dicendum? Ipse ab initio fuit semper beatus. Et tamen Psaltes dicit, pro eo. In te domine speraui. Non est igitur uerum oīno quod Paulus dicit. Id non sperari quod habet ur. Ve-

rum responsio est. Quod spem habuit respectu aliquorum, quæ nondum erat adeptus. Videlicet corporis immortalitatis, & gloriosi illius triumpho, quæ nisi morte in crucis duello deuicta, haudquaquam obtinuit. Ita quod omnino nunquam sperauit, quod habuit. Impossibile nanque est moueri, & quiescere. Spes est motus, habere quies est, quomodo ergo hæc duo simul esse possunt? At dices. Angeli uident semper faciem patris, qui in cælis est, ex Christi uerbo. Et tamen scriptum est. In quem desiderant angeli prospicere. Si desiderium itaque, re habita esse potest, cur non et spes? Rñdendū est autem, qd non propriè desiderāt. Desiderium autē est respectu non habiti. Cum ergo angeli uideant, & beati sint beatitudine illa, quæ habere possunt, Sequitur, ut non desiderent. Immo ipsa beatitudinis ratio, cum desiderio pugnat. Beatus enim ille est, qui habet quicquid uult, & potest uelle. At desiderare dicuntur, ut intelligas, quod non est eis fastidio, dulcissima illa maiestatis diuinæ præsentia. Omnia sanè quæ hic prætiorsiora haberi possunt, fastidium ingerunt assiduitate. Vnde dicitur. Omne rarum charū. Nā & manna iudaicis turbis fastidium peperit, ut dicerent. Anima nostra arida est, nihil respiciunt oculi nostri nisi Manh. In mentem nobis ueniunt porri. &c. Contra uero, diuina illa fructio, uisio, possessio, semper oblectat. Delectationem itaque desiderij nomine, magis quàm desiderium intellige. Hoc enim est, quod molitur Petr⁹ Apostolus illo loco. Vnde optime patet, Christū nequaquam spem, sicut nec fidem habuisse.

Si tamē subtilius speculari uolueris, dic non modo spem, sed & fidem in Christo Iesu fuisse, quantum ad meritum, quod ex fide & spe haberi potest. Impleuit siquidem & perfecit, quidquid actus meritorij est, vel esse potest ex fide atque spe, non credendo & non sperando excellentius, & nobilius quàm quicunque alius homo, & simul omnes credendo & sperando. Quemadmodum omnia ea, quæ cognoscitur sensus, cognoscitur intellectus, licet non eodem

eodem modo, sed altiore. Et de hoc fati.

Illud autem uerbum. *Spe salui facti sumus.* Hoc modo declarandum est. Nā id de quo certi sumus, quod omnino fidum est, quasi iam factum reputare consueuimus: potissimè autem, quando incohatum est, quasi uirtus, & semen totius quod fiendum expectatur. Ita autem se se habet res nostra. Nam gratiā largitus est nobis Deus, quæ gloriæ pignus est, & in qua tota gloria continetur, sicut arbor in semine. Certissimè autem tenemus, illam gloriam aliquando reuelādam. Quare rectè dictum est. Spe iam salui facti sumus. Non modo saluandi. Si tamen arguas. *Spe salui facti sumus,* salui itaque sumus. Absolutè, sine addito illatio neganda erit. Hic est enim Himenei & Phileti error, si Paulo credimus, qui nullam aliam felicitatem expectandam dicebant, & contententes resurrectionem iam factam. Vnde & quorundam fidem subuertunt, ut dicitur in uiltima ad Timotheū Epistola. Non citra mysterium igitur dixit Apostolus. *Spe salui facti sumus.* Ut intelligas non re. Argue modo. Spe salui facti sumus. Si autem in hac uita sperantes tantum essemus, miserabiliores essemus omnibus hominibus mundi: ut ad Corinthios probatur. Impossibile igitur est, ut non aliquando alia felicitate potiamur, quæ re ipsa, nō amplius spe beati erimus. Omnino ergo expectanda est *Per patientiam,* id est cum paciētia. Rectè autem cum patientia, Quia spes quæ differtur, affligit animam, ac præcipuè quando ultra dilationem, homo ad ueritates multas & ærumnas perpetuit, antequam illuc quo spe tendit, perueniat. Sicut piè Deum colentibus accidit, qui cælorum regni gloriā, forti animo expectant. Illis enim undique bella, tentationes, discrimina, persecutiones imminēt. Iuxta illud. Fili, accedens ad seruitutem Dei, sta in timore, & præpara animam tuā, ad tentationem, quæ imminet tibi. Deinde dicit.

Similiter autem & Spiritus aduocat infirmitates nostras. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus. Sed ipse Spiritus, postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Bit. ad Rom.

Duas rationes hætenus adduxit Paulus, pro accendendis militibus christianis, ad aduersa omnia perferenda, ne durum videretur uerbum illud, quo dictum est, Oportere nos simul pati, ut simul cum Christo glorificemur. Prima fu erat, ex præmij magnitudine, quod icōparabiliter maius est omnibus præfuris, quas pati possumus omnes. Secunda, ex spei certitudine, quam habemus, de felicitate illa. Hæc modo terra est, ni fallor. Ne graue inquit. O Christi miles, pati cum Christo Iesu tibi uideatur. Nanque quod tuo iudicio horrendum uideretur, perniciosum atq; molestum, esurire, sitire, depauperari, algere, à fortuna iactari, rideri, à quibusque opprobrio haberi, infaustam uiuere uitam, hæc inquam omnia, quæ detrectas & refugis, tibi bona non mala existunt, proficiunt admodum. Tantum abest ut officiant. Tu ipse ignoras, quod tibi expediat. Nam caro infirma est. Corpus autem quod corrumpitur, aggrauat animam. Fit itaq; ut interdum carne vigente prællus, prosperam fortunam desideres, diuitias, honores, incolumitatem, robur, gloriolā: quæ tamen habita, plerumque tibi in penitentiā uertuntur. Interdum uexatus, eger, dilaceratus, ardentissimè expetis liberari, & tamen vexationes, morbi, inediæ, pericula, tibi magnam salutem pariunt. Spiritus sanctus ille est, qui quod tibi proficuum est, nouit, item quod secus. Vult aut prodesse, non obesse. Amor nanq; officere nescit. Illi igitur te totum cōmitte. O Homo. Putaq; omnia, quæ à mundo prospera existimant, aduersa esse: Et quæ aduersa itē, prospera atq; secūda. Cōtra uero. Quæ à Deo ueniunt, oīa crede tibi utilia esse. Hanc opinionē cum conceperis, libenti animo mala omnia pferes, quæ tibi occurrere pnt, & spe subarratus, beatus eris. Non est beatitudo in diuitijs, non in honoribus, non in uoluptate. Hęc est uita

Mat. 26.

Sap. 9.

1. Ioan. 5.

Cc homines

1. Cor. 13.

Deut. 9.

1. Ioan. 3.

Philipp. 4.

Mat. 12.

1. Pet. 1.

2. Tim. 2.

1. Cor. 15.

Prou. 16.

Ecl. 2.

Ps. 30.

homines felices efficiat, vel ignorarunt penitus vniuersi, vel exactè nemo tradidit. Verum spiritus sanctus nobis suggerit, & re ipsa nostris in mentibus operando ostendit: in summa rerum, honorum, voluptatumque copia, maximam esse infelicitatem, sollicitudinem, curam, atque anxietatem. Propterea & nos suspirare, clamareque, cum gemitibus inenarrabilibus ad dominum facit.

Pf. 79. Ostende faciem tuam, & salui erimus. Fecisti domine cor nrm ad te, & ideo inquietum est cor nrm, donec requiescat in te. Spm itaque hunc sequamur, illuc quo ipse nos dirigit, contendam; illius quæramus amplexus, & dulcia ui debuntur amara omnia: breuia putabimus omnia, quæ longa sunt: facile erit omne difficile. *Ipse enim adiuuat infirmitatem nostram.* Ut & si caro languescere videatur, mens nihilominus sit fortis, in aduersitatibus omnibus constantissimè tollerandis. Ita vt cum Chro dicamus.

Matt. 26. Caro quidem infirma, sed spiritus promptus. Non ergo mea domine, sed tua voluntas fiat. Audis quomodo adiuuat docendo nos petere, quæ & quomodo petenda sunt? Petitis enim & nõ accipitis inquit Iacobus, eo quod male petatis. Vnde Christus duobus germanis illis, qui sedere ad dexteram & ad sinistram, tam magno ambitu expecebant, dixit. Nescitis quid petatis.

Matt. 20. Ob id Socrates, quem animarum medicum Ethnici, sicut Esculapium corporum iactant, nihil ultra à dijs immortalibus petendum arbitrabatur, quàm vt bona tribuerent. Quia hi demum scirent, quid unicuique vtile esset. Nos autem, plerumque id votis desideramus, quod non impetrasse melius foret. Diuitiæ enim multis fuere exitio, honores complurimos pessum dederunt: splendida coniugia, nõnunquã domos euerterunt, regnorumque exitus sæpe miserabiles cernuntur. Sancta igitur desideria profèquenda sunt, quæ nobis inspirat sanctus spiritus. Ipse nanq; nos exoritare non patitur, modo illum ducem habere velimus. Qui vero spiritu hoc diuino nõ ducitur, ore vt ducatur. Scriptum est enim. Pater noster de cælo, dabit spiritum bonum petentibus se. Nec

mihi dicas. Deus peccatores non exaudit. Si enim peccatores non exaudiret, frustra publicanus dixisset. Propitius esto mihi peccatori. Quem tamen iustificatũ à templo recessisse, testatur Christus. Cæci nondum mente prorsus illustrati, verbum est illud. Deus peccatores non audit. Idcirco non vndeque verum. Si enim peccator per se, ad salutem necessaria petat, piè & perseueranter quoad potest, quis dicere audebit, illum nequaquam exaudiri? Cũ Christus clamet. Omnis qui petit, accipit, siue iustus, siue peccator, vt inquit Chrysoströmus. Non ex orantis iustitia certè, sed ex condonantis misericordia. Nisi enim dare vellet, nos ad petendum minimè hortaretur. Illud tamen cõsiderandum, quod non semper accipit quando petit qui orat, sed quando accipere debet. Quædam nanq; non negantur, sed vt congruè dentur, tempore differuntur. Idcirco perseuerare oportet, ne oratione fatigatus animus, ab oratione desistens, non id impetret, quod petebat. Vnde & de Chro dicitur. Quod pernoctabat in oratione. Et prolixius orabat. Non est enim hoc in multiloquio orare, si diutius oretur, Aliud quippe est sermo multus. Aliud diuturnus affectus. Absit ab oratione multa loquutio, sed nõ desit multa precatio, si feruens perseuerat intentio. Plerumque autem hoc negotium, plus gemitibus, quàm sermonibus agitur. Hinc Paulus dicit, postulare nos facit gemitibus inenarrabilibus, non uerbis. Magna vero fide petendum est, iuxta illud. Postulat homo in fide nihil hæsitans. Impetramus enim, quæ petimus ex omnipotentia & misericordia Dei. Inde enim potest. Hinc vult petentes exaudire. Fide autem vt cõstat, de omnipotentia, & misericordia Dei certificamur. Innititur ergo oratio quoad efficaciam, ipsi fidei, quamuis quoad meritum charitati. Attentio vero maxime necessaria est, vt hoc versetur in corde, quod in ore profertur. Si tamen debilis factus peccati languore, & carnis pondere præstus euagaris, & fixa mentis acie orare nequis, quantum potes tei sum cohibe, & ignoscet Deus. Nã & sancti viri ora-

Ioan. 9.
Luc. 18.

Luc. 11.

Luc. 6.
Matt. 26.

Rom. 8.

Iac. 1.

Pf. 39.

2. Mac. 15

Iob. 5.

Pf. 83.
Apo. 8.

Pf. 67.

Ioan. 16.

Rom. 8.

res mentis euagationem patiuntur, iuxta illud Dauidis. Cor meum dereliquit me. Non modo vero, Deus optimus maximus exorandus est, & deprecandus, sed & ad omnia sanctorũ agmina fundendæ sunt præces, quicquid Vigilantius: quem dormitantium aptius dixeris, somnariis. Si enim Apostoli, & Martires, adhuc in corpore constituti, quando pro seipsis ad huc dicuntur esse solliciti, pro alijs orant, quanto magis post coronas, victorias, & triumphos? Vnde de Hieremia legitur mortuo. Hic est, qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias Propheta Dei. Hinc Iobus. Voca si est, qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorũ conuertere. Licet nanque scriptum sit. Gratiã & gloriam dabit dominus. Illud tamen & in Apocalypsi legimus. Ascendit fumus incensorum, de orationibus sanctorum, de manu angeli coram Deo. Deum itaque deprecamur, vt misereatur nostri. Sanctos & sanctas, vt pro nobis intercedant. Sancta Trinitas vnus Deus, miserere nobis. Omnes sancti & sanctæ Dei, intercedite pro nobis. Quare nec Sanctos admirabere. Hi enim miracula tantum impetrant, non faciunt. Vnde illud est. Mirabilis Deus in sanctis suis, nõ autem mirabiles sancti. De his autè omnibus, à spiritu sancto edocemur, qui profectò quæ sunt illi placita, & quomodo nobis expedientia, nostris mentibus instillare confuevit, iuxta Christi uerbum de illo: Ipse docebit vos omnem veritatem. Optimè itaque dicitur. *Similiter autem & spiritus.* Sanctus, à quo scilicet filij Dei aguntur.

Rom. 8. *Adiuuat infirmitates nostras.* Rectè autè dicit. *Similiter.* Quemadmodum pmi magnitudo, & spes similiter, spūs adiuuat nostram imbecillitatem, vt aduersa omnia fere valeamus. Immo ut feramus constantissimè, & animo hilari patiamur, ex spiritu sancto scientes, quod nobis proficiunt. Nota verbum. *Adiuuat.* Qui adiuuatur, aliquid agit. Iuuamur itaque à Deo, non vt otiemur, sed vt agamus, & totum nihilominus quod agimus, Deo feramus acceptũ. Nam & qui iuuatur, licet agat, summam tamen operis tribuit adiuto-

ri. *Nam quid oremus sicut oportet, nescimus.* Intellige quid desideremus, & postulemus, & declara, id ex nobis nos nescire. Neque intelligitur, tam de ignorantia simplici speculatiua, quàm de ignorantia practica. Si enim sciamus cælestia bona petenda esse, affectu tamen id minimè approbamus, sed magis temporalibus hisce rebus inhiamus, non modo Philosophorum Gentilium dogmata, sed Christi Euangelium edocti, nisi Deus charitatem suam in nobis inspiraret. Quæ omnia præter ipsum, nihili pedamus. Vt contra Pelagium intelligas, non hanc tantum esse gratiam ex Euangelio scire, quid petendum sit, sed aliud addi oportere, vt scilicet id velimus. Et in hoc christiani hominis scire completur. Nam non est scientia speculatiua nostra, sed affectiua, vel operatiua, iuxta illud. Finis legis est dilectio. Iungit autem duo simul Apostolus, rem & modum. *Quid oremus.* Ecce res. *Sicut oportet,* ecce modum. Illud sciebat Paulus, cum ter dominum rogauit, vt auferetur ab eo stimulus carnis, angelus sathanæ, qui eũ colaphizabat. Sed hoc aliud ignorabat. Tunc enim expediebat magis eum tentari, quàm secus, ne magnitudo reuelationum eum extolleret. Ipse tamen deprecabatur pertinacius, vt quàm citius liberaretur, pro explorato habens, melius esse hoste carere, quàm bellari: carnem non habere, quàm domare. Quamuis itaque, plerumque omnibus modis, quid sit orandum sciam, nõ tamen scimus vnquã, sicut oportet. Quo uerbo intellige exactũ modum in particulari, tempus, circũstantiasque omnes. Hæc enim nouit Deus, non nouit homo. Quis profectò nesciat, quod quæ vilia infirmo sunt, & quando, longe melius medicus, quàm ægrotus nouit? Cõiuge igitur hæc duo, & verũ est Pauli dictũ. *Quid oremus, sicut oportet, nos nescimus, sed ipse spiritus sanctus, postulat pro nobis,* id est facit nos postulare. Hæbraismus em̄ est vñtatissimus, vt ex Grammatica scitur. *Gemitibus inenarrabilibus,* nisi ab his qui experiunt. Immo & absolutè etiam ab his inenarrabilibus. Gustu sanè magis, hi sancti, spiritualesque; gemitus sentiunt, quàm sermonibus proferri possint, cum uiz

1. Tim. 1

2. Cor. 12

intelligi vix possint. Fiunt enim ex diuinis unionibus, & immisionibus hi gemitus, hec suspiria, vt inquit Dionysius. Hec autem vniones diuinæ, sunt super ignotæ. Quoniam Deus etiam, supignotus est: sicut & super intellectualis.

Tu autem hic admirare, quàm ingens sit erga nos omnes diuinus amor. Nam nostra salutis, adeo cupidus est summus omnium pater, ut quoniam quid nobis expediat, nos nescimus, ipse suppeditet, docet nos præcari, vt quæ Deo placeant, sintque nobis proficua, exaudiat. *Qui autem scrutatur corda*, Deus. *Nouit quid desideret spiritus*, vel quis sit sensus spiritus. *φρονιμα*, gustus scilicet, vel desiderium. Nouit inquam, id est, & vidit, & approbavit, sibi que in desiderijs huiusmodi spiritualibus, complacuit. iuxta illud. Nouit dominus, qui sunt eius. *Quia secundum Deum postulat pro sanctis*. Id est quia postulare facit, quæ Deo placent, eo que modo quo Deo placent: & pro eo tempore quo sibi placent. Hæc enim omnia uerbo illo intelliguntur, *Secundum Deum*. Exaudit itaque Deus has sanctorum præces, quas spū sancto eorum corda mouente, fundunt. Sanctos uero, Christianos omnes pios intelligit, etiam uiuentes, vt alibi annotatum est. Cur autem dicat. *Nouit*. Ratio est, vt intelligas Deū nihil de nouo scire: Apud eum quidem non est trās mutatio nec vicissitudinis obumbratio.

2. Tim. 2.

Vnde in Prouerbijis ostenditur, sapientiam Dei esse Deo coquam, & coeternam. Dñs possedit me, in initio viarum suarū, antequam quicquam faceret à principio. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, anteq̃ terra fieret. Fortasse tamen, potest transferri *οἶδε* scit. Sicut supra *οἶδα μὲν*, scimus. Et tunc intelligendum est, Deum semper scire. Ita quod diuina illa notio, æternitatis ratione, in præteritum non transit, cui sanè omnia præsentia sunt. Sequitur.

Scimus autem, quod diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, His qui secundum propositum vocati sunt.

Magnum, & inaccessible, inuicemque labyrinthum ingreditur Paulus, de diuina prædestinatione. Cuius altitudo atque profundum, omnium po-

steriorum ingenia, nō dicam exercuit, sed mirum in modū fatigauit. Maiore inquā, negotio quàm fructu, laborantibus omnibus, vt veritatem disputando inuenirent. Quæ vt puto, in tenebris latibulum habens, illi tempore referenda seruat, quum citra omnem disputationem, reuelata facie gloriam domini contemplabimur. Hoc est enim mysterium illud, quod neque Deus, neque Paulus, qui primus inter canonicos scriptores illud enarrauit, uoluit à nobis, à nobis inquam hominibus penetrari. Quo enim fuerimus altius ingressi, hoc magis ac magis caligamus, vt uel sic diuinæ scientiæ maiestatem imperuestigabilem, humanæque mentis imbecillitatem, agnoscamus. Et utinam nostræ tempestatis hæretici, non verè germani, in hac quæstione non adeo pertinaciter contendissent. Lese-runt enim magis christianam concordiam, quàm pietatem adiuuarint. Nemo rogo, putet me in tanto mysterio diffinire uelle, quod mea sententia humanæ mentis modum excedit. Nihil enim est in me magnum, vel singulare supra ceteros. Immo nec cum ceteris. Studiosum equidem me bonarum literarū affirmo, docti tñ nomen, nec mihi uēdico, nec arrogo. Non. n. pot non indoctus esse: q̃ se doctū credit. Nō itaq; iudicē agā, non dogmatistē, nō inquitorem. Ingenuē, qđ mea opinione probat, magis afferā, paratus à quocunq; discere, si quid rectius, aut cōpertius afferat. Verū enim nero, nisi male sati feminis crescentes segetes, agrum Dñicū repleuissent, adeo vt vix (d' ferrea secula) à tritico zizania discerni possint, Roma nunquā me, de diuina prædestinatione differentem audisset. Consultius. n. & religiosius mihi clamandum fuisset, postq̃ Paulum pinguiore (vt aiunt) minerua Rom. 21.

enarrauisset, qđ altitudo diuinarū sapientiæ & scientiæ Dei, q̃ incomprehensibilia sunt iudicia eius, & impuestigabiles uie eius. Quis audiuit spm̃ dñi? aut qs cōsiliari? eius fuit? q̃ hæc abdita præcæda. *καὶ μετὰ μυστηρια*, quæ multo maiore religioe adorant incognita, q̃ imperscrutabilia uestigantur. Noui enim ego, pleraq; doceri posse, quæ tñ non expediunt.

Iuxta

Ioan. 16. Iuxta illud. Multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo.

Heb. 5. Facti estis, quibus lacte opus est. Nō potui loqui uobis tanq̃ carnalibus. Sapientiam loquimur inter perfectos. At postquam passim, & lanarij & fullones, cementurij, metallorum, lignorumque cesores, cæterique qui uariam suppellectilem & uilia opuscula fabricant, de diuina prædestinatione, prænotione, electione, uocatione, iustificatione, obduratione, reprobatione, (proh dolor) philosophant: & muliercule quæq; hæc sacratissima secreta præsumunt, laecerant. (O scelus) cogor altius ingredi, quàm par esse religiosus uiris, & mihi ipsi (si hanc occasionem abstulerimus) videatur.

Quis enim non sese opponet murum pro Israel? Non ignoro æquidem, quàm non sim ad hanc palestram appositus. Verum in rebus magnis uoluisse, fat est. Et nemo quæso uestrum me lapidet de bono opere. Neque tamen me definire, vel tantillum existimetis. Noui enim bonæ menti occurrere Deum. Vos itaque, qui profunda hæc sensa intelligere cupitis, gemitibus, orationibus, pulsate: alta suspercilia deijcite. Nonnunquam enim Deus, humilioribus quædam instillat, quæ *σοφοῖς* illis negat.

1. Re. 25.

Initio aut, Pauli mēs declaranda est, videndusq; scopus, ad quem ipsius dirigitur intentio his in uerbis, à quibus prædestinationis arcana sumam exordium. Neque enim ex nostro capite negotium hoc tractandum est, sed Paulo duce, sermones uero Pauli, ex causis dicendi maximè declarantur. Mihi ergo uidetur, quod uel hæc duo simul, vel horum alterum intendat Apostolus. Dixerat enim supra statim. Spiritalia desideria sanctorum hominum, quæ cum gemitibus inenarrabilibus ex corde exeunt, flante diuino illo spiritu de quo dicitur. Flauit spiritus tuus, & fluēt aquæ, à Deo exaudiri. Ne ergo aliquis, os eius obstrueret dicens. Te non exaudiit Deus, cum ternis præcationibus efflagitabas, ut discederet à testimulus Sathanæ, carnis angelus, quo colaphizabaris, præuenit. Vel exaudiantur sancti electi Dei, uel non, Deus illis

Ioan. 10.

cooperatur in bonum omnia, modo secundum diuinum propositum, uocati sunt. Non sustulit carnis aculeum, à me Deus. Fateor. Sed & hoc ipsum diuino beneficio, mihi adiumento fuit. Nemo enim vincit, nisi hostem habeat. Reliquit igitur hostem, ut me exereret, ut gloriosior euaderem. Bonum certamen certauit, Deo autem gratias, qui dedit mihi uictoriam. Rursus autem dixerat, nos oportere pati vnā cum Christo, ut cum Christo glorificemur. Multisque rationibus, nos est consolatus, ut omnia patienter feramus. Completer ergo, nunc ultimam rationem, promittens aduersitates uniuersas, quas perpeffi fuerimus, diuino fauore nobis omnibus, in bonum cooperari. Martiria, probra, iniurias, clades, mortem, premia augere, uertit in contrarium: probra in gloriam, iniurias in honores, mortem in uitam, aduersa in prospera, iuxta illud Iosippi. Vos cogitastis de me malum, sed Deus uertit illud in bonum. Ut sic ultima ratio compleatur, cuius initium fuit, ibi. Similiter autem spiritus, adiuuat infirmitatem nostram. Inquit ergo. *Scimus*, id est certè certius nouimus, quod *Diligentibus Deum*, Deus ipse dilectus. *Cooperatur omnia*, prospera & aduersa, *in bonum*. His inquam diligentibus, qui *Secundum propositum*, diuinæ illius uoluntatis. *Vocati sunt*. id est sunt ex uocatum numero: quos scilicet ipse Deus sibi afciuit, uel ad se uocauit. Est enim hic eadem vox, quæ supra in Epistole principio *πλητός*. Illud itaque *συνεργεί*. quamuis & ad omnia referri possit, nam plurali numero, neutri generis græcè rñdet uerbū in numero singulari. *παντα συνεργεί*, omnia cooperant. Placet tñ magis: vt ad Deum referatur, quo expressè intelligas, Deum illū esse, cuius beneficio omnia mala electis suis, in bonum uertuntur. Sicut & ipse eos eligit, prædestinat, uocat, iustificat, atq; magnificat. Mox enim reddens huius rationem, addit Paulus. Nam quos præsciuit, & prædestinauit. Nec tamen Deum exprimit. Constat tamen, Deum solum præscire, prædestinare, uocare, iustificare, magnificare.

2. Cor. 12. *Bit. ad Rom.*

Psal. 147.

2. Cor. 12.

2. Tim. 4. 1. Cor. 15.

Gen. 50.

Gen. 50.

Gen. 50.

Hoc igitur loco Deus omnino intelligi debet, vt ille sit qui cooperatur omnia, etiam mala in bonū, vocatis. *Secundum suum propositum.* Quoniam ille eos præsciuit, præd estinauit, vocauit, iustificauit. Neque enim aliter sensum literę planum uidere possum. Considera autē diligēter contextū eorū oīm, quę hoc capite docuit Apostolus, & uidebis eum, hoc loco tam abstruso, nihil aliud moliri, nisi ut omnino christiani omnes, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum fidant, & confidat se se in hoc sacratissimo euocatorum numero conscriptos esse, ac propterea spē illius, cuius antea meminuit adoptionis gloriosę, æternęque felicitatis conceptam, alant, atque augeant. Neque omnino dicant, peribimus etiam si bene agamus: Quoniam non ex eorum numero sumus, quem sibi omnipotens asciuit, sed magis est contra: omnino saluabimur. Nam diuino munere asciti sumus, uocati, iustificati que, ergo & magnificabimur in celorū regno, vt hæredes simus Dei, & cohæredes Christi. Hoc Roma, hoc est quod intendit Paulus. Nemo sit anxius, An sit prædestinatus uel non. Putent omnes qui uiuunt, secundum spiritum esse prædestinati. Idcirco constanter omnia ferant, quoniam omnino saluabuntur. Omnia enim illis cooperabitur Deus in bonum. Aspice, respice: cogita, recogita: uolue reuolue: omnes huius capituli lectiones, & ita citra controuersiam, omnino esse uidebis.

Rom. 8.

Exordiebatur quippe Diuus Paulus. Nulla est condemnatio his, qui in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum. Ad id ostendendum, assumebatur primum. Lex spūs uitę in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Secundū. Qui carnalem uitam uiuunt, quę carnis sunt sapiunt, Deo igitur placere nō possunt. Condemnandi itaq; sunt obnoxij. Nam sensus carnis mors: & prudentia carnis inimica Deo. Qui uero secundum spiritum, quę sunt spiritus sentiunt. Sensus autem spiritus uita & pax. Subsumebat Romanis omnibus, in Christum credētib; (illis enim uni-

Ibidem.

Ibidem.

uerfis directa est Epistola, non pauculis quibusdam, iuxta illud. Omnibus qui sunt Romę, dilectis Dei uocatis sãctis. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. Si tamen spūs Dei habitat in uobis. Si quis autem spūm Christi non habet, hic non est eius. Reliquum est, ut intelligatur. Vobis igitur nulla imminet condemnatio.

Rom. 1.

Rom. 8.

Quia uero etiam hi, qui in Christo Iesu sunt, uiuantque secundum spiritum, corporis mortem experiuntur, quę dānatio magna & pēna uidetur: ita ut ultimum terribilium eam dicant sapientes, progressus est Apostolus, ut ostenderet etiam, hos omnes à mortis cōdēnatione liberandos esse, propter diuinum spūm eos inhabitantem. Si Christus in uobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum. Spūs uero, uiuit propter iustificationem. Quod si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in uobis, qui suscitauit Christum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora uestra propter inhabitantem spiritum eius in uobis. Ex his tam magnis beneficijs, concludit in adhortatis modum. Ergo fratres, debitores sumus non carni, vt secundum carnem uiuamus: sed secundum spiritum. Si enim secundum carnem uixeritis, moriemini. Si spū facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Hęc iterum omnibus christianis dicta sunt. Vt autem intelligerent, neminem ex seipso carnem mortificare posse, sed à spiritu diuino actum & motum, addidit. Qui enim spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. Vt item nemo se se excusare posset, humanę imbecillitatis prætextu: Addidit. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorū Dei, in quo clamamus Abba, quod interpretatur, pater. Hęc iterum ad omnes dicuntur; non ad pauculos. Spiritus autem amoris filialis, potēs est, ad dōmandam, reprimendamque carnem. Igitur & c. Quod autem adoptionis spiritum acceperimus, probauit. Quia ipse spūs Dei, & noster simul, testatur nos Dei filios esse. Subintulit, Ergo si filij, & hæredes, hæredes quidē Dei, cohæredes autem Christi. Quare nulla

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

nulla est condemnatio his, qui in Christo Iesu sunt, secundum spiritum ambulantes. Sed vnde quaque salus & felicitas. Hoc iterum ad omnes dictū est, qui secundum spūm uiuunt. Ne tamē tanquam securi extolleremur, addidit uerbum illud, ex quo hæc omnia pendunt, quę modo dicenda sunt. Si tamen compatimur, ut & conglorificemur. Quod rursus ad omnes dictū est. Ne autem alicui perpeti durum uideatur, ad luxit præmij magnitudinem. Existimo enim, quod non sunt condignę passionis huius temporis, ad futuram gloriam quę reuelabitur in nobis. Nam expectatio creaturę, reuelationē filiorum Dei expectat. Quia & ipsa creatura, liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem glorię filiorum Dei. Scimus enim, quod omnis creatura cōgemiscit & comparturit vsque adhuc, expectationem sanctorum, non solum autem, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & nos ipsi, in nobis ipsis gemimus, adoptionem expectantes. Adduxit spem. Spe salui facti sumus. Spes autem, quę uidetur non est spes. Quod ergo speramus, per patientiam expectamus. Hoc item ad omnes christianos est dictum, non ad quosdam. Sicut & capite quinto, dictum est generaliter de omnibus. Iustificati ex fide, pacē habemus. Gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur: patientia probationem, probatio spem, spes non confundit. Ultimo adducit istam rationem ad nos consolandos, in tribulationibus. Spiritus adiuuat infirmitatē nostram: quia quod postulemus, nemo nostrum nescit, sed ipse spiritus postulat, pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, nouit quid desideret spiritus, quia postulat secundum Deum, pro sanctis. Deus autem omnia cooperatur in bonū, his qui diligunt Deum, & secundum propositum uocati sunt. Nam quos præsciuit, hos prædestinauit, conformes fieri imaginis filij sui. Quid tibi uidetur? Velis igitur, nolis, Paulus habet concludere, si dissuta non est tela eius. Nemo christianorum, qui secundum spiritum ambulat, doleat, cum illi aduersa occur-

Ibidem.

Rom. 5.

Ibidem.

runt, Spiritus sanctus enim adiuuat omnium illorum infirmitatem: Postulat pro omnibus illis. Deus autē facit ipis omnia, in bonum cooperari, quia eos præsciuit, prædestinauit, uocauit, iustificauit, & demum magnificabit. Habes modo Apostoli mentem? Non est itaq;, vt angatur aliquis uestrum. Sum ne prædestinatus, vel non? Hoc magis illud est de quo angis quisque debet. Sit ne in Christo Iesu vel non? Ambulet ne secundum carnem, uel secundum spiritum? Qui nanque in Christo Iesu est, & secundum spiritum ambulat, ille est prædestinatus. Qui uero non est in Christo Iesu: qui secundum spiritum nō ambulat, ille non est prædestinatus. Attende autem. Non enim dico. Qui stat secundum spūm, vel qui stat secundum carnem: sed qui ambulat. Stamus nēpe aliquando secundum spūm, & dein dein uitiorum præceps ruentes cadimus. Stamus quandoque secundū carnem, & deinde secundum diuini spūs desideria, qui nos agit, mouemur. Nō itaque stare, sed ambulare secundū spiritum, vel secundum carnem, prædestinati vel non prædestinati, in dicitum est. Intelligitur uero ambulandi uoce progressus continuus usque in finem, quia non qui inceperit, sed qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Intel-

Mat. 10.

Ibidem.

rantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt. Sed dicit primum. *Omnia cooperantur in bonum* diligentibus Deum, his qui secundum propositum vocati sunt. Hi enim qui Deum diligunt, pacem cum Deo habent, secundum itaque Deum viuunt, quia prudentia spiritus, pax. Vides quomodo appositè, in initium fini respondet. Nulla est condemnatio his, qui secundum spiritum viuunt. Omnia cooperantur in bonum, diligentibus Deum. Rectè uero dicit. *Diligentibus*, sicut & supra ambulatibus. Significatur enim hoc uerbo, vel participio presenti, continua Dei dilectio. Nam diligere est in fieri, non in facto esse. His ergo qui semper Deum diligunt, non modo dilexerunt, & retro auersi sunt: sed semper in eius dilectione progrediuntur, illis omnia in bonum uertuntur. Quis est autem, qui hunc in modum Deum diligit, nisi qui primum diligitur à Deo, quique agitur diuino spiritu, & secundum diuini huius spiritus impetum & actionem, ambulant? Isti ergo omnes, de numero eorum sunt, quibus omnia Deus cooperatur in bonum: ac propterea predestinati dicendi sunt, uocati, iustificati, & magnificandi.

At dices. Cur itaque Paulus hoc modo locutus est. *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum uocati sunt.* Restringere enim sermonem uidetur, ut sit sensus. Non omnibus diligentibus Deum, omnia Deum in bonum uertere. Sed his tantum, qui secundum propositum vocati sunt. Alijs uero non, quamuis diligunt Deum. Quoniam plerique à diligendo Deum aueruntur, & non diligunt semper. Deus itaque, qui exitum spectat, penes quem diligere non dicitur, nisi qui semper diligit: semper diligentibus facit omnia aduersa, in bonum cooperari. At qui modo diligunt, modo non diligunt: ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt, finaliter autem recedunt, non omnia cooperantur in bonum. Hi enim uerè non dicuntur diligere Deum, sicut nec dicuntur secundum Dei spiritum ambulare, qui exorbitant ad extremum à via Dei. Comuni tamen more loquentes etiam

Luc. 8.

dicimus, eos diligere, qui semel diligunt: & ambulant, qui semel ambulat: quem morem sequitur Paulus, necesse habuit sermonem restringere, dicens. *Diligentibus Deum his, qui secundum propositum uocati sunt.* Qui enim perseveranter diligunt, hi secundum propositum sunt uocati. Et qui secundum propositum uocati sunt, in finem diligunt similiter. Qui non perseveranter diligunt, non sunt secundum propositum uocati. Qui etiam non sunt secundum propositum uocati, perseveranter non diligunt. Illis igitur omnia cooperantur in bonum, non sic istis. Quamuis tamen ita sit. Vide quantum ardeat Paulus incessit. Coniunxit enim hæc duo. *Diligentibus Deum, & uocatis secundum propositum.* Cum alterutrum fortasse fuisset satis. Si quidem posito uno, aliud etiam intelligatur. Cur hoc? Ut intelligas, & Dei & hominis opus esse, ut omnia electo in bonum uertatur. Cum audis. Secundum propositum uocatis, Vocationem audis Dei uocantis. Cum audis, diligentibus Deum. Actum audis hominis diligentis. Rectè itaque ob id dictum est, quod omnia in bonum Deus cooperatur: Non operatur solus: cooperatur *συνεργεί*, quia & ipse homo operatur, ut illi omnia uertantur in bonum. Quomodo autem operatur? Deum perseveranter diligendo. Hac ipsa enim diuina dilectione perseverante, meretur, ut infirmitates, tribulationes, pericula, martiria, aduersa omnia sint illi ad palmam. Audenter igitur dicam cum Christo Iesu. Quod Deus coniunxit, homo non separet. Deus Paulum docuit, ut hæc duo coniungeret, Diligentibus Deum, secundum propositum uocatis, omnia cooperantur in bonum. Ut quid ergo tanta meritate hoc uerbum mutilatur, ut diuortium fiat inter uocationem Dei, & hominis dilectionem, dicaturque uocatis secundum propositum, predestinatis omnia cooperantur in bonum? Adde, Adde, diligentibus Deum. Si enim quod tu dicis sufficit. Igitur superfluum est Paulus Apostolus, & seminiterbius. Quod si ille appositè loquitur, tu mancus es.

Matt. 19.

Verum dices. Quid horum prius est? Diligere

Diligere Deum semper, vel uocari secundum propositum? Vocari secundum propositum. Immo & absolute, omnem dilectionem nostram præcedit diuina uocatio. Quomodo enim diligimus Deum, nisi in Deum credamus? Nemo autem credit, non uocatus, licet non omnis credat uocatus. Multi enim uocati, pauci electi. Cur autem Apostolus præposuit, Diligentibus Deum. Et addidit. His qui secundum propositum uocati sunt? Caue ne hinc putes, nos ideo uocatos secundum propositum, quia Deum diligimus. E contra res sese habet. Vocatis secundum propositum, præcedit gratia: percipientis uero gratiam, consequenter est diuina dilectio: non quæ gratiam pariat: sed quæ gratia pariatur. At Apostolus, summus omnium Philosophorum. Philosophus, ex notionibus nobis procedere nouit: est effectibus ad causam. Effectus iste, est diligere semper Deum. Causa hæc est, uocari secundum propositum. Hoc itaque secundum rem, in se natura prius est. At illud nobis magis notum. Magna ergo ratione id præcedit: hoc sequitur. Inuisibilia enim, per ea quæ uidentur, mente conspiciamus. Non ergo copulam ponit inter hæc, Diligentibus Deum, & secundum propositum uocatis, sed absolute, Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum uocatis. Quandoquidem diligere Deum perseveranter, non est nisi in his, qui secundum propositum uocati sunt. Illud. n. est proprius effectus: Hæc propria causa.

Rom. 1.

Cum autem intelligis, Vocationem secundum propositum causam esse, ut Deum perseveranter diligamus: Vide ne tibi subrepat, quod sit causa tota. Prima quidem causa est, at minimè unica: ne quisquam liberum uoluntatis arbitrium neget, & peccatum audeat excusare. Sicut enim quosdam, nimia suæ uoluntatis fiducia extulit in superbiam: ita & quosdam, nimia suæ uoluntatis confidentia, deijcit in negligentiam. Illi dicunt, ut quid Deum rogamus, ne aduersitatibus uincamur? ne pereamus, quod in nostra est potestate? Isti dicunt. Ut quid laboramus, ut bene uiuamus,

quod ex diuinæ uocationis penderet efficacia? O Domine. O Pater qui in cælis, ne quæso nos inferas in quamlibet tentationum istarum, sed libera nos à malo. Initium salutis nostræ, Deo misericorditer nos euocante habemus.

Verum ut uocati acquiescamus, nostræ est potestatis. Sed considerandum est, hic Apostolum duplicem tangere Dei uocationem. Alteram secundum propositum. Alteram uero, non secundum propositum. Omnia nanque in bonum cooperari dixit illis, qui secundum propositum uocati sunt. Vocatis autem absolute, non dixit omnia, in bonum cooperari, neque etiam dicere potest. Quippe quia, Multi uocati, pauci electi. Hi ergo secundum propositum uocati sunt,

Matt. 20.

qui sunt ante mundi constitutionem, electi: quos à cæteris selectos proposuit, destinauit; Deus, meracissima sua uoluntate saluatos iri. Ne tu ergo mihi dicas. Ex prænotione bonorum operum, hos uocatos esse. Pugnat enim Vocari secundum propositum, Et ex operum prænotione uocari: ut ex Paulo ad Timotheam liquet. Collabora inquit euangelio, secundum uirtutem Dei saluos nos facientis, & uocantis uocatione sua sancta, non secundum opera nostræ, sed secundum propositum suum. Et infra capite nono. Ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex uocante dictum est. Propositum itaque Dei est, gratuitum propositum omnino miserendi. His ergo hoc modo uocatis, diligentibus Deum, omnia, & bona, & mala Deus in bonum cooperatur.

Eph. 1.

1. Tim. 2.

Rom. 9.

Iob. 28.

Consolatur eos prosperis, & aduersis exercet. Nam infirmitatibus exercetur eorum humilitas: patientia afflictionibus, contradicentibus sapientia, beneuolentia odij atque liuoribus. Diuus autem Augustinus, qui profunda fluuiorum scrutatus est, & abscondita produxit in lucem, addidit: Etiam ipsa peccata. Ut non modo ea mala, quæ perpetimur, sed ea mala quæ facimus, pœnas scilicet, & culpas, intelligamus cooperari Deum in bonum, his qui Deum diligunt, secundum propositum uocatis. Ita enim habet. Quos tibi elegisti domine de multis, in templum sanctum tuum

factus. Ne quæso peccatum lauda. Peccato enim illo, reus erat mortis, lauda diuinum fauorem, quia secundum propositum eum vocauerat, ut eum neque ancilla, neque diabolus de Christi manu cui datus erat, eripere posset. Ob id respexit ad eum Christus. Nisi enim dominus Petrum respexisset, nunquam egressus fleuisset amare. Lauda & Petri voluntatem, quæ diuinæ illuminationis secuta est vtrò virtutem. Non enim vnice operatus est Deus, peccatū illud in bonum ipsi, sed cooperatus. Ut intelligas, & illum à diuino spiritu actum, se se impulisse, ut lapsus femel, surgeret, nunquam casurus. Hinc Leo Papa. Vidit in te dominus Simon Petre, non fidem victam, non dilectionem auersam, sed constantiam fuisse turbatam: non tardatum est remedium ablutionis, ubi non fuit iudicium voluntatis. Abundauit fletus, ubi non defecit affectus: & fons charitatis, lauit verba formidinis. Sequitur.

Nā quos præsciuit, vel prænouit. Et prædestinauit, cōformes imaginē filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos aut prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, quos autem iustificauit, hos & glorificauit. Quibus verbis, quæ ante propositum fuit, videlicet. Diligētibus Deum, secundum propositum vocatis, cooperari Deum omnia ad bonū, probare incipit Apostolus. Initio autem magnam tollit difficultatem, super verbo illo. *His qui secundum propositum vocati sunt.* Diceret enim superbus Iudæus. Infans Paule. Gentem nostram sibi asciuit omnipotens, non secundum propositum, quia prænouit nos sanctos, & pios futuros esse. Ethnicos autē contra, non asciuit sibi, quia illos idolatros, fornicatores, profanos prænouit. Ne ergo dicas Paule, Deum pro sue voluntatis beneplacito, secundum propositum, ut libet vocare. Ideo nanque euocat ex multis aliquos, quoniam illorum piam seruitutem ab æterno præiudicium, sanctum, fidelemque cultum. Diuina enim vocatio, irrationalis esse non potest. Esset vero irrationalis, nisi meritum præscientia præcederet. Illa itaque est causa aliquos vocandi, non propo-

tum Dei miracissimum. Non ita est, inquit Apostolus noster. Non inquit ita. *Nam quos præsciuit, & prædestinauit.* Id est eos, quos prænouit bene operaturos, & ideo filij sui imagine cōformes. Ideo prænouit, quia etiam prædestinauit, ut tales essent, & propterea vocauit, iustificauit, glorificauit. Non diffiniuit, quia præsciuerit: præsciuit certè, ut primum diffiniuit. Et ita litera illa legi debet. *His qui secundum propositum vocati sunt. Nam quos præsciuit, & prædestinauit.* Ut sit sensus. Apprimè secundum propositum, non secundum opera etiam præuisa. Nā hi quos præsciuit sanctè victuros, & pro etiam, prædestinauit. Et quia illos prædestinauit, tandem vocauit. Prædestinare ergo, antecedit præscire. Prædestinatio autem, est propositum miserendi: qui ergo vocantur, ex meritum præscientia nequaquam vocantur. Ita quod illa sit ratio vocationis prima. Sed vocantur ex miserendi proposito, quia propositum illud, prænotionem præcedit. Cum ergo dicit. *Quos prædestinauit, hos vocauit, quos vocauit, hos iustificauit, & c.* Quod posterius ponitur, posterius est: & quod primo ponitur, prius est. Prædestinatio est prior vocatione: Vocatio iustificatione. Iustificatio glorificatione. Hic tantum est è contra. Quos enim præsciuit tales esse, ideo præsciuit, quia ut tales essent secundum propositum, definiuit. Elegit nos ante mundi cōstitutionem, ut sancti essemus. Nota verbum. Non quia sancti futuri eramus. Est & locus ille. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos non fecit. Argue modo sic. Eo modo quo nos saluos fecit, eo modo prædestinauit nos saluos fieri. Saluos nos fecit, non ex operibus factis, sed misericordia, prædestinauit itaque nos saluos fieri, non ex operibus præiudicium, sed ex misericordia: Et ita secundum propositum. Et certè mens capere nequit, quod Deus ideo prædestinauit me, quia prænouit me bene operaturum. Nam ecce. Cur prænouit me bene operaturum? quia ego sum bene operaturus, habet causam primam? quæro. Equidè hæc est, quia Deus me bene operaturum determinauit.

Igitur

Igitur cum id quod est prius priore, sit prius & posteriore: Et quod est causa causæ, sit causa causati: necessarium est, ut prædestinatio diuina, scientiam diuinam antecedit. Caute autem intellige, ne me temeritatis arguas, quod diuina metiri videar, diffinireque quid ibi prius, quid posterius: cum in Deo nulla sit anterioris, posteriorisque ratio. Necessè est enim, me loqui sicut loquitur Paulus noster: modo humano. Quoniam homo sum, & hominibus loquor. In diuina illa luce caligamus nos, habitat nanque lucem inaccessibilem, quem nullus hominum uidit, nec videre potest. Scio secundum tempus, nihil esse prius nihil posterius, quoniam æternitas tempus superexcedit. Verum Paulus noster, consequentiam ponit, ut vides, in Deo præsciente, prædestinante, vocante, iustificante, glorificante. Vbi consequutio, ibi ordo. Vbi ordo, ibi primum. Ordo enim, est respectu primi. Vbi primum, prius & posterius: quia prius, quod primo propinquius. Vis autem id faciam intelligere? Ecce. Sume Anchisem patrem, Æneam filium. Pater & filius, nonne sunt maximè simul? & secundum esse, & secundum rationem. Nam relativa simul sunt natura, nedum tempore, simulque intelliguntur. Et necessè est, in vtrorumque rationibus vtrisque uti. Nihilominus, nonne inter ipsa, ut relativa dico, est ordo causalitatis? Philosophos uestros legite. Nam pater ut pater, à se est. Filius ut filius à patre. Nequaquam ergo mirare, si licet diuina omnia simul sint, ut cœterna Deo, inter hoc tamen Paulus, ordinem ponit, ordinem inquam istum, ut alterum alterum præsupponat, secundum rationem saltem: Præscientia prædestinationem, vocationem iustificationem: iustificationem glorificationem. Sed quomodo locus iste intelligatur, altius repetenda res est. Tangitur enim primo, Deum Præscire, Prædestinare, Vocare, Iustificare, & glorificare. Et secundo, inter hæc omnia ponitur ordo, ut vobis effectus, ex alio in-

feratur: sicut consequens ex antecedente. Quos enim inquit prænouit Deus, & prædestinauit: Quos prædestinauit & vocauit. Quos uocauit & iustificauit. Quos iustificauit & glorificauit. Tertio. Omnia ponuntur, tanquam iam facta. Præteritis enim temporibus, non præsentibus, neque futuris significantur. Præsciuit. Prædestinauit. Vocauit. Iustificauit. Glorificauit. Et hæc omnia, difficultatibus plena sunt. Nos itaque locum istum explanaturi, opere præteritum esse iudicauimus, ut dilucidiores fiant hi termini, Deum præscire, prædestinare, vocare, iustificare, glorificare. Quia autem præscire Deum, intelligi non potest, nisi primo Deum scire ostendatur. Et prædestinatio agnosci non potest, nisi cognita prouidentia, quia est pars prouidentia. Propterea hæc omnia ostendemus. Deum primo scire omnia. Secundo. Præscire. Tertio. Prouidere. Quarto. Prædestinare. Quinto. Vocare. Sexto. Iustificare. Septimo glorificare.

In primis itaque. Quod Deus intelligat & sciat, probare difficile non est. Huius enim fidei ueritas, ad eum apud Græcos omnis Philosophia parentis inualuit, qui iuxta Paulum vni sapientiam quærun, ut à spectando, vel uidendo, seu intelligendo, Deum appellauerint. Quid est enim θεός, nisi spectator? ἀπὸ τοῦ θεαομαι, quod est specto, video. Omne quippe agens, quod per se agit (ne propter casum, & fortunam caulleris) in omnibus actionibus intendere finem, exploratum est. Nihil autem agit propter finem, nisi vel cognoscat finem: ut homo, animalia, angeli: vel à cognocente dirigatur, ut natura. Deum esse per se agens, nemo negauerit, quandoquidem omni agente per accidens, aliquod agens per se prius est necessario. Deo autem nihil prius. Oportet itaque, ut cognoscat, vel à cognocente dirigatur: quoniam propter finem agit: dirigi nequaquam potest. Iam enim Deus non esset.

Iob. 9. *effet. Dirigens enim, directo prius semper existit. Omnino ergo cognoscit & videt. Hinc illud. Sapiens corde est, & fortis robore. Et illud. Apud ipsum est fortitudo & sapientia. Illud quoque. O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei. Et illud. Mirabilis facta est scientia tua ex me. Quod si uiuētus dicas. Spiritus Dei scrutatur profunda Dei. Reuincam te. Nā Deus est omnia, iuxta illud. Ego ostendam tibi omne bonū. Et omnia in Deo esse, testatur alto loquor Ioannes. Quod factum est, in ipso vita erat. Nihil enim posset vitæ contingere metam, nisi prius Idea uiuens, transmitti iussisset. Veluti vas fictile, nunquā formam possēdise potest, nisi mente reuoluens figulus, prompsit externo visu, quod possidet intus. Videt itaque omnia, non secundum uisionem singulis se immittens, ut magnus Dionysius docuit, sed secundum causā continentiam, uniuersa comprehendens: Materialia immaterialiter, diuisibilia indiuisibiliter, composita simpliciter, temporalia intemporaliter, multa uniuersū. Iuxta illud. Prospexit de excelsis sancto suo, quasi de excelsa suae maiestatis specula, modo celsissimo omnia uident. Unde Moses. Vidit Deus cuncta, quae fecerat. Et Paulus. Non est ulla creatura inuisibilis, in conspectu eius. Omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius. Hinc Graeci τὸν θεόν εὐρωπα, dicunt, hoc est latos habentem oculos, quod omnia prospiciat, iuxta illud. Non dicas, adeo abscondar, & ex summo quis mei memorabitur? Haec de primo.
 Quo, ad secundum. Praepositio haec PRE, ordinem ad futurum notat. Ut cum dicimus. Deum scire omnia, intelligatur quae sunt. Cum uero Praescire, vel Praeuidere, intelligatur, quae non sunt: erunt tamen. Videre antequam sint, tanquam iam sint. Dico autem non sunt, in rerum natura, extra causam. Quoniam si ad Deum referas, cuius aeternitas est tota simul: apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, iuxta Iacobum: Nihil illi futurū est. Quare & nulla praescientia est, sed scientia tantum. Videt enim non pre-*

uidet, ex declaratis supra capite quarto. Vocat ea quae non sunt, tanquam sint. Rom. 4. At si ad res ipsas secundum earum existentiam, Deus praescit, id est scit eas antequam ipse fiant: & omnem eorum euentum, vel sint necessarii euentus, vel contingentes: vel boni vel mali. Licet enim mala non faciat, praescit nihilominus. Sicut enim tu quaedam quae fecisti, ministri, nec tamē quae meministi fecisti omnia. Ita Deus, omnia quorum autor est, ipse praescit: nec tamen omnium quae praescit autor est. Et quemadmodum memoria tua nemo cogit facta esse, quae praeterierunt, quia scilicet meminerit, quod facta sint. Ita Deus praescientia sua, non facit ut fiant, quae faciendae sunt. Quia scilicet praescit, quod faciendae sunt sine omni praeposito. Cognoscit itaque omnia futura, bona, mala, necessaria, contingentia. Iuxta illud. Priusquam te formarem in utero, noui te. Et illud. Domino Deo nostro, antequam crearentur nota sunt omnia, sicut & post perfectum, cognoscit omnia. Philosophi quoque id negare non possent. Nam quem admodum se se habet scientia nostra ad res, quae sciuntur: Ita se se habent contra res ad diuinam scientiam. Nostra. n. causatur a rebus, inquirunt: Illa rerum causa est. Constat autem, scibilia plerumque esse in rerum natura, quae scientia nostra non attinguntur. Siquidem eorum quae scimus, pars maxima, minima eorum est, quae ignoramus. Quis ergo dubitare poterit, diuinam scientiam esse contra attingere res, etiam non existentes, ac si existerent? Habes itaque scientiam & praescientiam. Praescientiam inquam, & rerum, & euentuum, qui in rebus esse possunt. Non modo enim nouit antichristum qui futurus est, sed nouit quid antichristo euenturum sit, quod uidelicet damnabitur. Iuxta illud. Praedixi tibi ex tunc, antequam euenirent, indicaui tibi: Ita ergo antequam Petrus in rerum natura esset, nouerat eum Deus. Non dico tantum nouerat eum esse futurū, sed absolutē nouerat eum. Et addo, etiam nouerat quod negaturus esset: quod reuersurus, & demum saluandus. Nouit igitur res, & quod

Hier. 1.
 Ecclesia-
 stici. 23.

Esai. 45.

de rebus sit futurum. Quod notabis. Quia magni momenti est, ut videbitur, & declarabitur. Nouit enim Petrus antequam praedestinet eum. Voluntas namque non fertur in incognitum. At non nouit eum saluandum, antequam determinet eum saluandum. Res itaque praenoscuntur primo. Sed euentus primò praedestinantur. Et sic dubitationes tolluntur.

De Prouidentia autem, antiqua fuit olim disputatio. An mundus diuina prouidentia regatur, nec ne. At si quid prouidentia nomine intelligatur audieris, quam Graeci πρόνοια, uocant, mirabere, cur aliquando dubitatum fuerit. An Deus rebus istis prouideat. Est enim Prouidentia, cum cognitione adhibita cura: praesens inquam notio, futurum per se notās euentum. Additque Prouidentia supra scientiam, & praescientiam, vel prouidentiam ordinem rerum in finem. In finem inquam, vel ipsius prouidentis, vel rerum quibus prouidet. Et ita intellectum & uoluntatem includit. Non est enim notitia, quae in speculatione consistat, sed dirigit in opus, ex fine principia sumens ad media. Et propterea aliquid est, quod ad cognitionem spectat, aliquid quod ad operationem. Meditari ordinem statuendum, est actio intellectus. Ordinem praemeditatum in rebus instituire, quae prouidentiae subsunt, operatiuae uirtutis est. Quis itaque non certo certius uidet, mundum omnem diuina regi prouidentia, modo hominem prorsus non exuerit? Nam ecce. Deus agit propter finem, ut dictum est. Subde modo. Agit omnia, omnia itaque propter finem agit. Sed quod agit, propter finem ordinat, quae agit in finem, propter quae agit, si cognoscit, Deus ergo omnia in finem ordinat: hoc est prouidere. Confirmatur. Propterea enim in operibus alicuius agentis, aliquid euenire dicitur praeter eius intentionem, & non prouisum ab eo. Quia illud eius causalitati, non subijcitur, sed alterius causa, ex qua praeter eius intentionem euenit. Cum itaque Dei causalitati, omnia subijciantur, nihil praeter eius intentionem euenire potest. Vis autem tu facilem rationem? Ecce. Omnis ordo, co-

nexioque rerum perpetua, dissimilium pugnantiumque, a ratione proficiscitur. A ratione inquam dirigente & gubernante ea omnia, quae ordinem habent ad finem, quem intendit. Temerē. n. casu, vel fortuito accidere hic ordo nequaquam potest. Quae enim temerē fuit, non semper, nec eodem modo, sed plerumque dissimiliter, & per raro eueniunt. Quis itaque intuens caeli ambitum, Solis, Lunae, ordinatissimas circulationes, rerum ortus & obitus: sphaeras quoque, quae cum contrariis ferantur motibus, in ea tamen differentia, similem simul ordinem seruant? Quis stellas aspiciens, alias discurrentes & vagas, alias immotas semper, sibi inuicē coniecti, continuamque armoniam facere. Humidas siccas, frigidās calidas misceri: neque aduersum se bella, seditionesque mouere? Quis hiemem ueri concedere uident, estatiue uer. Natura enim pugnant. Nubes in aera ferri: in nubibus aquas teneri: graues quae ima perunt: terram grauissimam, fluidis aquis insidentem, suam stabilitatem seruare, neque dilabi? Quis tandem hanc uniuersi commixtionem considerans, qua graue leui, humido aridum, rotundum recto, humori humor, Lunae Sol, sidera caelo, nubibus aer, diei nox, tempus tempori miscentur, coeunt, conueniunt, & quasi magno iuncta sedere inuiolantem pacem seruunt, non confestim cogitent Deum esse, qui cuncta curat, distinguit, disponit, & clamat? O quae perpetua, mundum ratione gubernas? Nisi enim ita esset, non iam mundum compositum, sed summam rerum confusionem: neque ordinem, sed temeritatem, non constantiam sed planē incōstantiam: non modum, sed immoderationem uideremus. Vniuersumque enim discordia & pugna, aut simul omnia tollerentur, aut id solum appareret, quod pugnando uicisset. Illudque rursus confusa omnia, & incomposita ostēderet. Est itaque. Est aequidem diuina Prouidentia. Vide quae si insanimus. Prouidentia a Cicerone tuo, (ut ceteros mittam,) pars prudentiae dicitur, quae est recta ratio agibilium in finem. Pars inquam summa & optima. Memoria namque praeteri-

præteritorum, præsentiumque intelligentia, non adeo efficiunt, ut prudens quis dicatur. Sicut futurorum præuidētia & prouidentia. O humanæ igitur insipientiæ cæcitate. O insanæ cæcitate furorē. Prudentem hominem prouidere dicis, Deum autem negligētiæ & incuriæ accusas? Non nisi perditissimos homines, negligentes, & incuriosos appellamus. Deum ergo optimū, perfectum, hæc contumelia lædemus, blasphemabimur, quod nulla sit eius cura, vel de rebus istis inferioribus prouidentia dicentes. Circa cardines cæli perambulat, & nostra non considerat? Omnis ille qui improuidus est, vel nō intelligit, quæ prouidere debet, aut si intelligit, negligit. Quia scilicet, vel nihil interesse putat, si parua quædam despexerit, vel licet interesse opinetur, pigritia tamen, mollitiq; detentus, non curat. Nulla vero alia est improuidētiæ causa. Verum Deus omnia intelligit, nihilque negligit, quia omnia quæ fecit, bona sunt ualde. Optimus autem, bona ualde negligere, nulla ratione potest. Malus enim esse conuincitur quisque, si ualde bona despexerit, Deus itaque omnibus prouidet omnino. Hinc illud est. Tu autem pater, gubernas omnia prouidentia. Illud quoque. Attingit a fine vsq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et illud. Nonne duo passeris affe uenient, & vnus ex eis non cadit in terram, sine patre uestro? Potissimum uero de hominibus omnibus curam gerit Deus. Cū enim prouidentia, rerum ordinem in finem respiciat, quæ sunt fini propinquiora, magis prouidentia subsumunt. Finis autem rerum omnium, est Deus ipse, qui prouidet. Iuxta illud. Vniuersa propter semetipsum, operatus est dominus. Homo uero huic fini propinquissimus est, adeo ut & ipse modo quodam, omnium aliarum rerum finis dicatur. Cōsequēs igitur est, ut maximē, & optimē, peculiari modo diuina prouidentia homo gubernetur. Hinc dicitur in libro Sapientia, Cum reuerētia disponis nos domine. O uerbum magnum. Hinc Christus dixit, etiam minima quæque in hominibus, & humanis actibus, cu-

ra Deo esse. Vestri (inquit) capilli omnes numerati sunt, vnus de capite uestro, nō peribit sine patre uestro. Quod si scriptum est. Reliquit Deus hominē in manu cōsiliij sui, Cauere ne nolens, hominem consilio priuare, illum sine Deo facias. Verbo nanque illo, tantum hominem suarum actionum dominum, esse ostenditur. Hac scilicet rōne. Quandoquidem, non est ad unum determinatus, quemadmodum natura. Natura enim tendit, non dirigens, sed tantū directā, ad suum finem. Instar sagitte, quam sagittarius ad scopum dirigit: nec dirigere se ipsam potest. At homo, per liberum arbitrium cōsiliari potest, quid nam duorum oppositorū agat. Et propterea apprimē dictum est. Non reliquit eum absolute, sed in manu consiliij sui. Prouidet itaque sibi homo. Sed non inde sequitur, quod & Deus non illi prouideat. Sicut & omnes secundæ causæ, proprijs uiribus agunt, nec tamē sequitur, quod Deus in illarum actionibus non agat, quin immo & magis agit, quā ipse agant. Ita plus prouidet Deo homini, quā ipse sibi prouideat, licet sit liber, & consulat, atq; discernat. Ipsi quidem est cura de nobis. Vnde dicebat. Nunquid mulier obliuisci potest infantem suum? Et si illa obliuiscerit, ego nunquam tui obliuiscar. Hinc illud. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Prouidentia enim hominis, sub Dei prouidentia continetur, sicut prouidentia ducis, sub Imperatoris prouidentia in exercitijs. Voluit autē Deus, tam alta mente, nobis id manere repositum, uidelicet ipsum omnium nostrū curam gerere, ut diceret. Nolite solliciti esse dicentes. Quid manducabimus: quid bibemus? Hæc enim profanæ Gentes, & aduersi inquirūt. Quæ in domino spē non habent, putantque res humanas, illi curæ non esse. Scit enim pater uester, quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc oia adiciantur uobis. Considerate enim lilia agri, quomodo crescunt, & non laborant, neque nent. Respiciete uolatilia cæli, quoniam nō serunt, neque metunt, neque congregāt, in horrea: & pater uester cælestis pascit illa,

Luc. 12.

Ecl. 15.

1. Pet. 5.

Osee 49.

Ps. 22.

Matt. 6.

illa, quanto magis uos modicæ fidei? Quibus quidem uerbis, non illorum, aluit errorem, (amentiam dicam ne magis?) qui cuncta diuinæ prouidentia, citra omnem operam nostram, committenda esse putant. Extat enim contra inertes, & pigros uerbum illud. Vsq; uero piger dormis? paululū dormies, paululum dormitabis, & occurrat tibi quasi uiator egestas, & inopia quasi uir armatus. Et illud. Vade piger ad formicam, & considera uias ei, & discere sapientiam, quæ cum non habeat ducem neque præceptorem, patet in æstate cibum sibi, & congregat in messe, quod comedat, Apostoli conseruabant prædiorum prætia, quæ ante eorum pedes ponebantur. Habemus & Pauli nostri sententiam. Qui nō laborat, non manducat. Vnde & ipse accipiebat stipendium nonnunquam ab ecclesijs, pro ministerio suo. Nonnunquam & manibus laborabat, ut uiueret. Non expectabat, ut qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum, panem de cælo illi daret: ratus non esse tentandum Deum, explorandamq; eius prouidentiam. Est & illud. Qui præsit in sollicitudine. Quid dicam? Christus ipse, nonne oculos habebat, quibus sibi uictum curaret? Sed unicē uoluit anxietatem, sollicitudinem, metum ē cordibus nostris euellere. Quo desperare semper, de diuina prouidentia consueuimus. Est propterea tanquam modicæ fidei, nedum necessaria ut par est moderatē, sed & superflua immoderatē, per fas, & nefas, congregare sagittamus, timentes ne nobis semper deficiat. Iuxta illud. Vadam, & diuitijs assuam. Nam ut in Christi exemplo perstemus. Volucres cæli circumuolant, loca quærunt, ubi cibum inueniunt, satagunt quoad possunt, non otiantur, non torpescunt. Homo itaque laborare debet, secundum gratiam à domino sibi datam, prædicare, legere, ferere, texere, negotiari, consulere, facere omnia quæ licitè potest. Sine anxietate tamen, ut uel tantillum non torqueatur, etiam si aduersa omnia ac-

ciarent. Hac spe fretus, quod Deus omnibus prouidet, & si ipse bonus est, quicquid vel prosperi, vel aduersi illi enenerit, cooperabitur in bonum. Quis enim unquam sperauit in domino, & confusus est? Sperauit in domino, eripiet eum, saluum faciet eum, quoniam uult eum. Nihil nanque extra Dei prouidentiam, euenire potest: sicut & nihil extra Dei casualitatem, esse. Nec mihi dicas. Tollitur ergo casus & fortuna. Christianus nanque, casum non cognoscit, neque fortunam. Omnino enim nihil est casuale, vel fortuitum, si ad Deū referas, cuius uirtutis atque intentionis ambitum, nihil exire potest. At pleraque casualia sunt, & fortuita, si ad secundas causas referantur. Sume exemplum. Duos duces mittit Cæsar in Germaniam: creditque eorum quilibet, ad illud munus uicē destinari. Abit alter prius altero, obuiatque tandem alter alteri. Fortuito certē id euenit, si Duces respicias. Verum si Cæsarem, minime. Ipse enim & sciens, & uolens eos destinarat, ut una quod is mente conceperat, explerent. Nec obijcias quæso, quod respectu Dei, minime fortuitum est. Siquidem quod fortuitum est, ad quodcumque comparatur, semper fortuitum erit. Ridebo enim argumentationem. Fortuitum nanque & casuale, ut huiusmodi relatiuum est, non absolutum. Relatiua autem nunquam talia sunt, nisi ut ad correllatiua comparantur. Tantum abest, ut ad quodcumque comparentur, talia sint. Id patet, quā facile. Album enim alteri albo comparatum, simile est: Comparatum nigro, est ne simile? Album semper est, ad quodcumque comparetur: Sed non semper simile, quin immo dissimile semper, nisi cum alteri albo confertur. Quod itaque fortuito euenit, respectu alicuius causæ particularis, nequaquam fortuito euenit respectu Dei. Absolutè tamen & simpliciter, si fortuito euenire dicitur, hoc ideo est;

Ecl. 2.

Ps. 21.

Pro. 6.

Prou. 6.

Act. 4.

1. Thes. 3.

Heb. 13.

Eph. 4.

Rom. 12.

Ioan. 11.

Co. 13.

Ecl. 2.

Matt. 6.

Bit. ad Rom.

Dd quoniam

quoniam vnaquæque res, & est, & iudicatur secundum proprias, immediatas, particularesque causas illius, ut notum est. Non quia omnia, quæ eueniunt, secundum intentionem alicuius agentis, (primi uidelicet, quod Deus est, quod nulli rei, non prouidet,) non eueniant. Eo enim uolente vel permittente, ac propterea prouidente, cuncta fiunt. Nec tamen scrupus ille te angat. Quo tam turpiter, antiquius ille Romæ splendor caligauit. Ut uidelicet dicas, horum alterum ex diuina sequi prouidentia. Vel ut cuncta necessario eueniant, vel prouidentiam certam minime esse. Dei enim Prouidentia in primis, incerta esse nequaquam potest. Ostendo. Primum enim. Omnia quæ agunt, & quæ agere possunt, necesse est, ut in agendo Deo ministrent & famulentur. Impossibile igitur est, ut aliquod agens, diuine prouidentia executionem impediatur: contrarium eius agens, quod illa destinauit. Non potest etiam hac alia via impediti, quod diuina prouidentia ordinatum est, propter defectum uidelicet, vel alicuius agentis, quod illi ministrat, vel passiuæ. Nam omnis uirtus, vel actiua, vel passiuæ in rebus est, secundum diuinam dispositionem causata. Vnde nihil potest deficere, quod ille deficere noluerit. Tertio. Non potest diuinæ prouidentia executioni, propter eius prouidentia mutationem impediti. Nam Deus mutari non potest, stabilisque manens, dat cuncta moueri. Nullus est alius modus, quo dici quæat, alicuius prouidentiam effectum non sortiri, præter istos. Vel scilicet, quia agens aliquod contrariatur. Vel quia passum resistit. Vel quia instrumenta apta non sunt. Vel quia ipse mutatur. Cum itaque nihil horum accidat, nec accidere possit in Deo, sequitur quod omnino certa est, & infallibilis Dei prouidentia. Infallibiliterque illud erit, quod diuina prouidentia, ab æterno esse uoluit. Secundo autem. Ipsa necessitatem rebus nullo modo imponit. Diuinæ enim prouidentia, Inquit

Dionysius, non est naturam contumperere, sed seruare. Hæc uero est quædam rerum natura, ut contingenter agant, quæ agunt. Ex diuina ergo prouidentia, & determinatione quantumuis certa, & infallibili atque efficacissima, non fiet ullo tempore, ut contra earum naturam necessario agant. Quinimmo quod erit efficacior, eod minus fiet. Nam quo erit efficacior, fiet non solum id quod sciendum est, sed eo modo, quo natum fieri est, uidelicet, contingenter. Infallibiliter ergo eueniet contingenter, quod diuina prouidentia euenturum esse ordinauit. Infallibiliter, contingenter: Infallibiliterque necessario eueniet, quod diuina prouidentia ordinauit euenturum infallibiliter, necessario. Aliud est enim. Achillem contingenter pugnare. Aliud Achillem necessario pugnare. Aliud demum. Achillem infallibiliter pugnare. Hoc enim tertium communius est utroque, & stat cum necessitate, & cum contingentiâ. Sicut animal cum rationali & irrationali. Causæ quippe necessario causantes, & contingenter causantes, infallibiliter diuinam prouidentiam sequuntur. Illæ tamen necessario. Hæc contingenter. Necessitas itaque & contingentiâ, sunt modi agendi causarum inferiorum secundum seipsas. Verum infallibilitas, est modus earum, ut diuinæ subsunt prouidentia. Qui nequaquam proprios tollit: Immo compatitur. Quod si curiosus, & pertinacius quæras modum, quo hæc duo simul esse possint. Ut uidelicet effectus iste pugnare, ad Deum relatus sit infallibilis: Ad Achillem uero contingens. Recole quæ de casuali, vel fortuito dixi, & nulla erit difficultas, aut dubitatio. Caue tamen, ne profunda scrutari uelis, ut tibi tandem concitatus dicam. Scrutator maiestatis opprimeretur à gloria. Altiora te ne quæsieris. Plurima enim supra sensum hominis, ostensa sunt tibi. Et hoc est unum de illis. Nodum æquidem istum, inter illam infallibilitatem, & hanc uertibilitatem, fortasse exacte ne-

Pro. 2.5.

Ecclesiastici. 3.

Ecclesiastici. 3.

mo

mo nouit. Sicut neque diuine, humaneque naturæ unionem in Christo. Triumque personarum in diuina illa maiestate. Scimus profecto ita esse, at modum nos nescimus, licet balbutiendo ut potuere Theologi nostri, hæc omnia insinuare conati fuerint. At quod non capis, quod non uides, animosa firmat fides. Ad firmandum enim cor sincerum, sola fides sufficit.

De Prædestinatione modo dicendum. Scire autem oportet, Paulum Apostolum primum fuisse, qui hac uoce usus est, Prædestinare. Loquendum igitur est, sicut ipse de prædestinatione tradidit. Hæc est autem Pauli doctrina. Non dixit unquam Deum prædestinare, nisi creaturas rationales. Nunquam enim dixit Deum prædestinasse mundum, beluas, sed tantum creaturas illas, quæ gloriæ supercælestis participes sunt: maxime uero homines. Quandoquidem de illis occurrebat sermo. Amplius non dixit, quo ad omnia homines prædestinari, sed tantum in ordine ad illam gloriam. Quos prædestinauit, hos uocauit, iustificauit, glorificauit. Prædestinauit nos in adoptionem filiorum Dei. Colligamus ergo ex Paulina sapientia, hoc unum. Prouidentia est totum quoddam, cuius Prædestinatio pars est. Est enim Prouidentia rerum omnium. Prædestinatio tantum respectu Angelorum & hominum. Item. Prouidentia est omnium, quo ad omnia, quæ eueniunt. Prædestinatio est hominum, & Angelorum tantum, quo ad gloriam supercælestem: & media ad illam attingendam. Nemo autem putet casu, vel uoluntariè, tantum Apostolum loquutum fuisse. Loquutus potius est magna ratione, quæ confestim apparebit, si vim destinandi, à quo Prædestinatio assumitur, intellexeris. Nam nemo dicitur aliquod destinari, vel mitti, quod ex seipso tendit. Si enim ego ipse, ex me ipso, proprio consilio Placentiam uado, nemo me illuc destinabit. Nam da oppositum, Destinatus uado, non itaque

ex me ipso. Magna ergo ratione Paulus, res naturales, non dicit, ad suos fines destinari. Quoniam vnaquæque propria uirtute illuc tendit. Sicut enim fines naturales, naturaliterque à rebus acquiruntur sine hoc, quod à Deo destinentur. Sat est enim uis illa, quam eis indidit Deus, nec alia destinatione opus est. Homines etiam non dicit, quo ad ea quæ ipsi ex se faciunt, destinatos esse, serere agros, vineas plantare, ædificare domos, uxorem ducere, nutrire pecora, artem discere. Sed tantum quo ad id, quod ex se nequaquam faciunt, neque possunt. Neque quo ad salutis æternæ consequutionem. Nemo enim illuc, ex proprijs uiribus quantumlibet magnis, contendere potest, quoniam omnis natura creatæ uires excedit. Ut ergo illò perueniamus, destinati nos oportet. Plerique autem, & homines, & Angeli illò perueniunt, illò igitur destinantur. Necessesse est enim eum, qui ad aliquem locum uadit, vel ex se ire, vel destinari. Ex nobis, non uadimus illuc, ergo destinati uadimus, si uadimus. A quo uero nisi à Deo? Deus itaque destinatur eos omnes, qui illuc aliquando perueniunt, non modo Paulum nostrum, Petrum, Ioannem, Apostolos, Virginem, hosque sanctos egregios, sed omnes, qui digne illi seruietes, tandem beati euadunt. Nemo enim ex se uadit. Quotquot igitur uadunt, destinati uadunt. Et immanis est Pelagianorum blasphemia id negare. Quotquot nanque illuc perueniunt, non destinati, ex se proprijs uiribus uadunt. Vel ergo cum illis dicendum est aliquos, & pare ratione omnes, & singulos ex seipsis saluandos esse: vel cum catholicis, neminem non destinatum: Ut qui gloriatur, in domino gloriatur. Quoniam autem neminem destinamus, nisi primum mente destinare proponamus: sicut nec aliquid exequimur, quod exequè di deliberatio, non præcesserit. Propositum etiam istud destinandi, dirigendi, exequendi, nomen accepit de-

D d 2

stinatic-

2. Cor. 10

2. Cor. 9. stinationis. Iuxta illud. Vnusquisque prout destinavit in corde suo. Et illud. 2. Mac. 6. Destinavit Eleazarus in corde suo non admittere illicita propter vitam, amorem. Non modo itaque, actualis ipsa directio ad æternam vitam, collatio, scilicet, gratia perseverantis, destinatio dicitur: sed & ipsum Dei depositum destinandi, dirigendique Cornelium, Franciscum ad æternam vitam, destinatio dicitur. Quamvis aptius, dici debeat præscriptio, definitio, vel determinatio, *ορισμός*. Quoniam vero Deus, nihil de nouo proponit, sed ab æterno cuncta proposuit, antequam terra fieret, antequam mundi constitutionem: propterea istud propositum, non destinatio tantum, sed Prædestinatio appellatur, secundum ea, quæ de Præscientia diximus. Ut intelligatur etiã de hominibus nõdum existentibus, iuxta illud. Elegit nos in ipso, antequam mundi constitutionem. Licet & pulchrius à Paulo *προορισμος*, præfinitio dicat. Hinc etiã perspicuum est, si cælorum regna nemo ingreditur, à Deo non destinatus. Si neminem destinavit Deus, quem primum destinare, non proposuerit. Si neminem destinare proposuit in tempore, sed in æternitate, antequam sint in mundo, qui prædestinandi sunt itaque, nemo illos ingreditur, nisi destinatus antequam sit, id est prædestinatus. Quotquot igitur salvi erunt, hos ante secula destinavit Deus salvatos iri, id est prædistinguit. Ex his autem parer, quàm detestanda, abominandaque, est opinio illa, quæ Deum prædestinare mala, peccataque hominum omnium putat. O iniquitatem plusquam diabolicam. Prædestinatio Dei, non est nisi bonarum rerum, quæ ad vitam conducunt æternam. Nullomodo facit Prædestinatio, ut aliqui ex Dei filiis, diaboli filij sint: aut ex templo Spiritus sancti, templa demonum fiant: vel ex Christi membris, membra meretricis efficiantur. Sed potius Prædestinatio facit, ut ex filiis diaboli, Dei filij fiant: & ex templo demonum, templum

Spiritus sancti: & ex membris meretricis, membra Christi. Quandoquidem ipse alligat fortem, & vasa eius eripit, eruens ea de potestate tenebrarum, & transferens de contumelia in gloriã. Ex nõ libero arbitrio filij diaboli sumus, ergo nõ destinati, quia si destinati, iã non ex nobis. Quorum non est auctor Deus, nec est Prædestinator: peccatorum nõ est auctor. Fieri nõ potest, ut ad legis prævaricationem, ad neglectum religionis, ad disciplinæ corruptelam, ad cuiuscumque sceleris perpetracionem, Deo duce transeamus. Si enim per eum ab his malis surgimus, quomodo per eum in talia mala prolabimur? Instruere non novit ad mala huiusmodi sancta diuinitas, sed damnare; nec disponere, sed punire. Quomodo itaque nõ est nefas eorum, quibus æterna mors debetur, facinora diuinæ ascribere prædestinationi? Ex æterna scientia certè prænovit, qui propria uoluntate peccabunt: at minimè prædestinat. Illi autem de quibus dicitur. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum. Voluntate ceciderunt, non prædestinatione. Quia enim præsciti sunt casuri, non sunt prædestinati. Essent autem prædestinati si reuersuri fuissent, & in sanctitate ac ueritate mansuri. Ac per hoc constat, quod Dei Prædestinatio, multis est causa standi, nemini causa labendi: ut nemo gloriatur, nemo desperet. Si in sanctitate uiuitur, si in uirtute proficitur, si in bonis studijs permanetur, Dei munus manifestum est, sine quo nullius boni operis fructus acquiritur. Si autem ab alijs receditur, & ad uitia atque peccata transitur, nihil ibi Deus malæ tentationis immittit. Quinimmo & recessurum non deserit, antequam ipse eum deserat. Et facit plerumque ne deserat: aut etiam si discesserit, ut redeat. Cur autem illum retineat, illum non retineat, nec possibile est comprehendere, nec licitum inuestigare, sed scire sufficit, & ab illo esse, quod statuitur, & non esse ab illo quod ruitur.

Hinc

Hinc Augustinus, ad articulos sibi falso impositos, ad septimum, inquit. (Audite Augustini hostes.) Nullomodo credendum est, homines ex Dei, uoluntate in culpam cecidisse, cum potius dominus alleuet omnes, qui corruunt, & erigat omnes elisos. Nemo enim, nisi illius gratia erigitur: nemo nisi illius gratia, stabilitur. Dei ergo est uoluntas, ut in bona uoluntate maneant, qui & priusquam deseratur, neminem deserit: & multos desertores ad se conuertit. Et ad quintum decimum. Hæc est mutatio dexteræ excelsi, qui innumeris lapsis pœnitentiam dat, ut respiscant. à laqueis diaboli, à quo captiui tenebantur ad ipsius uoluntatem. Nemini autem Deus, correctionis ademit uiam, nec quemquam boni possibilitate disponit. Quia qui se à Deo auerit, ipse & uelle quod bonum est, & posse, sibi sustulit. Non est consequens (sicut putant, qui talia obijciunt,) ut Deus quibus pœnitentiam non dederit, respiscantiam abstulerit. Et quos non leuauerit, alliserit: cum aliud sit in fontem crimen egisse, quod alienum est à Deo: aliud criminose ueniam non dedisse, quod de peccatoris est merito. O uerba apertissima. Tenenda est igitur, hæc sententia inconcussa, quæ diuinis claruit testimonijs: peccatores in malis proprijs, antequam essent in mundo, præscitos esse tantum à Deo, non prædestinatos. Quod enim prædestinat Deus, & facit ut sit. Si itaque Iudas prædestinatus est, ut aduersus Dei filium esset, à Deo ergo talis factus esset, inculpabilis itaque existeret, & Dei opificio non Iudæ reputaretur. Iniuste etiam, in eum prolata fuisset damnationis sententia. Absit autem hoc à summo Iudice. Auctor enim bonorum omnium est, damnatorque cunctorum malorum. Præsciuit itaque, non prædestinavit, neque fecit: quanquam iudicio iusto, tradens eum in reprobum sensum, ut id imple-ret, permisit. Quod quia facturus erat, ipse antequam fieret, & prænouerat, & prædixerat.

Reliquum est, ut de Vocatione, Iu-

Bit. ad Rom.

stificatione, & Glorificatione simul uideamus. Hæc enim facillè declarantur. Dupliciter itaque uocat Deus, id est inuitat hominem. Intrinsecus ubi nullus hominum uidet, nisi qui uocatur. Et extrinsecus, per sermonem sonantem, aut per aliqua signa uisibilia, uel etiam per beneficia & flagella. Quamquam externa hec uocationes, parum profunt, nisi Deus loquatur ad cor. Non modo docendo interius, quid agendum sit, sed & instillando vim, qua agi possit, & qua agatur. Ipse enim operatur uelle & perficere. Unde illud est. Aperuit Dominus cor Lydiæ purpurariæ, ut audiret ea quæ dicebantur à Paulo. Hoc est suaue illud susurrium, de quo in Iobi libro dicitur. Porro dictum est ad me uerbum absconditum, & quasi furtiue suscepit auris mea uenas susurri eius. Hic ille tactus est cordis, de quo dicitur. Absit cum Saule pars exercitus, quorum dominus tetigerat corda. O quàm necessarius est tactus iste. Ideo præcatur ille. Emitte manum tuam de alto. Quàm necessaria est ista vox interior. Audi illum. Vocabis me, & ego respondebo tibi. Si uocationes externa satis essent, posset euangelij Christi Iesu præcones, sibi multum arrogare, cum eorum uocibus sonantibus, pia corda tanguntur. At Paulus clamat. Neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus est. Ego plantaui. Apollo rigauit. Tota igitur uis, à diuina est uocatione interiore. In uanum enim prædicatoris tuba sonat exterius, nisi diuinus spiritus infusurret interius. Ut audent dicere possim, Nemo ad Deum uadit, nisi à Deo uocatus interius. Iuxta illud. Nemo uenit ad me, nisi pater meus, qui misit me traxerit eum. Propter quod præcatur sponsa. Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum. Tanquam certa, se non posse currere, nisi trahatur. Verum, sicut ad cœnam illam euangelicam, nemo non uocatus accessit, Ita neque omnes, qui uocati sunt, uenerunt. Plerique enim uenire noluerunt. Qui ergo uocati uenerunt, sibi non tribuant, quod uenerunt.

Dd 3 Nam

Eph. 1.

Psal. 144.

2. Tim. 2.

1. Ioan. 1.

Philip. 2.

Act. 16.

Iob 33.

1. Re 10.

Psal. 34.

Iob. 14.

1. Cor. 3.

Ioan. 6.

Cant. 5.

Matt. 22.

Nam nisi uocati fuissent, haudquaquam venissent. Qui etiam non uenerunt, alteri non tribuant, sed sibi tantum, quod non uenerint. Quandoquidem ut uerent, uocati fuerunt: sed uocantem contempserunt. Quod si illi sibi tribuunt, quod uocati uenerint, hoc saltem sibi tribuere non possunt, quod uocati sunt. Hi uero, quia meritum eorum nullum praecesserat, ut quasi pro premio uocarentur, quoniam uocati uenire neglexerunt, tanquam gratiae ingrati, iusto supplicio puniuntur. Ne mihi dicas. Nemo non praedestinatus, uocatur interius? Nemo praedestinatus uocantem non sequitur. Quomodo enim illi qui abierunt retro, antea Christum sequuti sunt, nisi ab eo intus edocti? Quomodo Petrus Christum negauit, nisi quia uocantem obaudiuit? Incunctanter tamen, qui secum diuinum propositum uocatur, ad extremum uocem domini audiunt, & exaudiuntur. Iuxta illud. Oues meae uocem meam audiunt, & sequuntur me. Contra. Hi quos damnandos praesciuit Deus iusto iudicio, uel ad extremum non uocatur, uel uocati spiritus sua resiliunt. Deo id permittente, qui sicut non est mali auctor, ita iustus ultor est. Hanc itaque uocem uultimam, nunquam negligit uocis propria, immo uocem nunquam exaudit alienam. Non ergo totum diuinam uocationi, sed & partem uoluntati eius, qui uocatur adscribe. Ita enim dicit Christus. Omnis qui audiuit a patre meo, & didicit, uenit ad me. Insinuans non continuo ad eum accedere, qui audiuit, nisi & addiscat. Quod autem audimus, a uoce diuina est: quod addiscamus, ex nostra libertate.

De Iustificatione modo dicendum. Quid est iustificare, nisi iustum facere? Quid est autem iustum facere, nisi iniustitiam abolere? Quis uero iniustitiam abolet, nisi Deus ipse, qui est Iustitia? Hinc Iustitia dicitur Dei, non nostra, quia non ex nobis, sed ex Deo iusti euadimus. Ignorantes autem iniustitiam Dei, & suam uolentes constituere, iustitiae Dei, non sunt subiecti. Sed supra abunde de hoc disseruimus.

De Glorificatione autem. Gloria &

diuitiae in domo eius. Ipse ergo solus nos glorificare potest, qui & iustificat. Gloria quae amitti potest, gloria non est. Is ergo uerum nos gloriosos reddit, a quo hunc egredientes carcerem, habebimus, (si illi pio corde seruerimus) decus immortale per eum. Hinc illud. Gloria & honore coronasti eum domine. Posuisti in capite eius, coronam de lapide pretioso. Ecce ergo Apostolum nostrum, confidite Romani, ne uos aduersa perturbent, durate, tollerate, aequo animo omnes quae accidunt, feramus, nam nobis omnia Deus in bonum cooperabitur. Nihil nobis casu euenit: cuncta diuini numinis prouidentia, geruntur. Praedestinauit nos antequam essemus. Vocauit cum auersi essemus. Iustificauit cum peccatores essemus. Glorificauit cum mortales essemus. Si Deus pro nobis, praedestinat, uocatis, iustificatis, glorificatis. Quis contra nos, praedestinatores, uocatos, iustificatos, glorificatos? Qui uult nobis aduersari, paret se, gladium super femur accingat, uideat si aduersum Deum bellari potest. Etenim si consistat aduersum me castra, non timebo, quoniam Dominus mecum est. Ipse est petra mea, scutum meum, refugium meum, & liberator meus: & in eo transgrediar murum. Praedestinatio itaque, ac Praescientia aeterna est. Vocatio, Iustificatio, Glorificatioque aeterna sunt. De uocatione autem, ut est effectus praedestinationis, sermo est. Et est uocatio secundum propositum. De Iustificatione quoque finali, a qua horum uocatorum nemo deficit. Omnes enim uocantem exaudiunt ad extremum, quare & iustificantur, & glorificantur. Satis autem innuit, eos uocantem exaudire, licet non expresserit Apostolus, cum post uocationem subdit, quod iustificantur, & glorificantur. Nemo enim iustificatur, nisi uocanti consensum praebet. De Iustificatione autem finali, ostendit se se sermonem habere cum subdit. Glorificantur. Nam nemo glorificatur, nisi ad finem iustus inueniatur. Siquidem in ciuitatem illam, non ingreditur quicumque immundum, aut coinquinatum. Iustitia autem praesens parum prodest, nisi finalis adsit. Ni mirum autem, si omnia expressit

expressit Apostolus, ut iam facta. Quoniam Deo omnia iam facta sunt. Iustificantur quotidie multi, uocantur, glorificantur: uocandique adhuc sunt plures ad ouile domini, iustificandique, & glorificandi. Iuxta illud. Et alias oues habeo, quae non sunt de hoc ouili, & illas oportet me adducere. Attamen si ad Deum hos referas, iam uocati sunt, iam iustificati, iam glorificati, sicut praedestinati & praesciti. Nihil enim Deo futurum est, sed cuncta iam facta sunt, in illa aeternitate. Unde dicitur de Deo, Qui fecit quae futura sunt. Deus nanque, qui non loco clauditur, nec tempore praueenitur, omnium eorum, tam praeteritorum memoria, quam futurorum scientia plenus est, nec reminiscens, uoluitur in praeteritum: neque sperans, in futurum tendit. Omnes itaque homines, & nati usque in hodiernum diem, & post nostram aetatem nascituri, apud Deum tamen nati sunt: & decurso totius uitae tempore, transferunt, in illo nihilominus diuini obtutus lumine, permanentes. In praesentia enim diuinitatis, praesenti semper luce, cernuntur omnia. Aut fortasse, ita certum Paulo fuit praedestinos esse uocandos, iustificandos, glorificandosque, ut ad illam certitudinem magnam insinuandam, tempore praeterito, non futuro, non praesenti uti uoluerit. Quid enim certius, quam praeteritum praeteriisse? In hoc solo priuatur Deus, ingeniata esse quae genita sunt. Prophetarum mos est, futura omnia ut facta uaticinari. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrae uerba eorum. Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Foderunt manus meas, & pedes meos, & dinumerauerunt ossa mea. Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam, miserunt sortem. Ipse peccata multorum tulit. Et pro transgressoribus exorauit. Aut certe haebraimus est, quo frequentissime praeteritum accipitur pro futuro. Futurum item pro praeterito. Quos ergo Praesciuit, conformes imagine filii sui. & ante diffiniuit, quam praesciret conformes imagine filii sui. Nisi enim hoc insinuare uoluisset Apostolus, sat erat dicere. Et diffiniuit. ομοει. Nec dicere oportebat. προοπισσε. Pradi-

diffiniuit, uel ante diffiniuit. Intelligitur ergo Praediffiniuit, id est antequam praesciret, diffiniuit. Hoc uerbo probatur, quod secundum propositum diffiniuit. Quos autem praedestinauit, uel praediffiniuit. Hos & deinde in tempore, Praediffiniuit. Intelligens secundum hoc propositum, ad extremum saltem. Et quos uocauit, sic, Hos, & iustificauit. Quia illi spiritus sua, parue re uocanti, finaliter. Qui enim ex Deo est, uerba Dei audit. Propterea uos non auditis, quia ex Deo non estis. Quos autem iustificauit. Hos, in iustitia semper diem extremum claudentes. Glorificauit. Nemo enim illorum perit, quia sic ordinatus est, & propterea Christo datus, ut non pereat, sed habeat uitam aeternam. Si enim eorum quisquam perit, fallitur Deus: sed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus. Sic itaque probatum est, diligentibus Deum: Vocatis secundum propositum, Deum cooperari in bonum: In bonum inquam glorificationis. Nam illi omnes tandem gloriosi, migrant ad dominum. Illud autem uerbum, nunc oportet declarare.

Conformes imagine filii sui. Sensus igitur huius est. Christianos oportere inter se assimilari, conformarique in imagine, aut imaginis ratione, uel secundum imaginem filii Dei Christi Iesu. Licet enim in Graecis codicibus habeatur, τῆς ἐκνοῦς imaginis, debuit tamen in ablatiuo transferri, secundum linguam latinam proprietatem, Imago. Plerumque enim Graeci, genitiuo pro ablatiuo utuntur. Quae est autem filii Dei imago, mirum est uidere quot, & quanta dicuntur ab his, qui in scirpo nodum quaerunt. Imago naturalis filii, ut filius naturalis, id est filiationis naturalis, est filiatio adoptiua. Imago filii Dei, ut filius Dei, est adoptio Dei. Nam quis ignorat, quod similitudo naturalis filiationis, est filiatio adoptiua? Secundum hanc ergo adoptionem, nos fratres ad inuicem sumus, & fratres Christi: Unde subditur illico. Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Constat enim hinc euidentissimè, nihil aliud Paulum, per imaginem filii Dei intelligere, nisi adoptionem nostram, qua omnes nos Christiani, conformes sumus inter nos tanquam fratres, ean-

dem habentes imaginem filiationis naturalis Christi, uidelicet adoptionem, Christo quoque conformes sumus, licet minus. Quandoquidem imago, semper deficit ab eo cuius est imago. Et ita filiatione adoptiua à naturali. Vult ergo hic dicere Apostolus, illud quod alibi expressius dixit. Quemadmodum portauimus imaginem hominis terreni, portemus & imaginem cœlestis. Terrenum enim, Adam intelligit: cœlestem, Christum. Iuxta modum loquendi Christi. Qui de terra est, de terra loquitur. Qui de cœlo uenit, super omnes est. Quot itaque præsciuit futuros esse filios Dei adoptiuos, antea diffiniuit, ut filij Dei essent. Vis autem altius quid de filij Dei imagine intelligere? Ecce. Sicut Adam suo peccato, in nobis omnibus imaginem quandam impræssit, formam scilicet qua illi assimilatur. (Sumus namque omnes natura peccatores, & filij ire, sicut ille fuit post ligni esum.) Ita Christus, baptismali gratia & regeneratione, caracterem nobis cuiusdam innocentia atque candoris imprimit: qui est tanquam ipsius imago. Rectè autem imago, & non uestigium. Vestigium enim partem repræsentat, at imago totum. Hinc pedum uestigia, hominis imaginem dicimus. Non autem partem sanctificat Christus, sed totum. Num legis? Totum hominem sanum feci. Dei enim perfecta sunt opera. Propterea ergo, imaginem non uestigium imprimere dicitur. Secundum hanc itaque imaginem, oportet nos esse conformes inter nos, & cum Christo, ut deinde illi etiam omnes in gloria conformemur. Iuxta illud. Cum apparuerit, tunc similes ei erimus. Tres itaque imagines habemus. Imaginem sanctissimæ Trinitatis, qua boni natura sumus omnes. Faciamus hominem, ad imaginem & similitudinem nostram. Imaginem terreni hominis, qua mali sumus culpa & pœna. Imaginem cœlestis Christi Iesu, qua culpa nunc abolet: pena quoque abolenda erit. Sequitur.

Ut sit ipse primogenitus, in multis fratribus. Nam filius naturalis, prior est & dignitate, & dominio, atque hæreditate adoptiuus filijs. Magna autem rone

Christum primogenitum appellat. Quia enim supra dixerat, nos eius futuros esse coheredes, ne paritate intelligeres, nunc primogenituram interponit: cuius iura tam magna sunt usque in hodiernum diem, ut in regnis, in dominijs, in honoribus, semper primogeniti proponantur, atque aliorum quasi domini uideantur. In ueteri siquidem lege, erant primogeniti sacerdotes omnes, & in paterna hæreditate duplicem portionem habebant. Propterea repræhendit Esau, quod uilissimo lentis edulio, tantam primogenituram dignitatem uendiderit. Quod ergo simus Christi coheredes, hoc nobis contigit gratia & dono, uel fauore eius, qui nos tanquam æterni patris primogenitus, ad tantam dignitatem admisit. Cum autem Christum primogenitum, audis æterni patris, Christum hominem intellige, qui propter gratia plenitudinem, primus filius dicitur, nos secundi. Christus. n. ut Deus, est unigenitus, qui est in sinu patris, secundum æternam illam generationem, de qua Esaias. Generationem eius, quis enarrabit? Cuius uero legis, eum Mariae Virginis primogenitum. Peperit filium suum primogenitum, inquit Euangelista. Ne tibi imponat Heluidius, eum dicas primogenitum, quia ante eum nullus. Non quia post eum alius, ex Virgine Deiparata natus fuerit. Sicut enim in sepulchro Christi, nec ante, nec post cadaver aliquod iacuit: Ita uterus Virginis, nec ante, nec post Christi partum, quicquam mortale concepit. Tu ergo hic hominis dignitatem considera, quem in fratrem Christus haberi uoluit. Iuxta illud uerbum. Quicumque fecerit uoluntatem patris mei, hic meus frater. Pungit autem hoc uerbo Paulus christianos, qui Komæ erant. Quod cum fratres essent, pugnant, dissident, contenderent, bellumque gererent irreconciliabile. Quos enim dedecent magis odia, lites, contentiones, & iurgia quam fratres? Non vacat autem mysterio, quod Paulus dicit.

In multis fratribus. Et non in fratribus tantum. De his namque qui saluandi sunt, futurique Christi coheredes, sermo est, ut patet. Spem itaque concipite,

pite, alite, augete Romani. Non pauciter erunt, qui saluabuntur, sed multi. Et si magno Anselmo credimus, plures homines beati erunt, quam geniti fuerint ab orbe condito, usque ad plenitudinem temporis, cum Christus se se ad terram demisit. Sed quid Anselmum quærimus? Nonne testimonium illud apertissimum est Ioannis in Apocalypsi, quo refert uidisse agnum, supra montem Sion stantem, & cum eo centum quadraginta quatuor millia, qui habebant nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis? Et citharizantes angelos, qui cantabant. Hi sunt qui cum mulieribus, non sunt coinquinati. Virgines enim sunt, & sequuntur agnum quocumque ierit. Hi empti sunt ex omnibus primitiæ Deo & agno, & in ore eorum, non est inuentum mendacium. Sine macula enim sunt, ante thronum Dei. Nonne est & illa hiperbola? Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus Gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum, in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmae in manibus eorum. Nonne, Diuus Gregorius tenet. Tot homines saluandos esse, quos angeli remanserunt? Scriptum est autem à Daniele. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millies, assistebant ei. Nonne in Iudæorum populo, ut Gentes mittam. Ioannes dicit, esse duodecim millia Signatorum, in unaquaque tribu? Nonne exploratum est, implendas esse ex hominibus, angelorum qui ceciderunt ruinas? Iuxta illud. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas. Nonne autem ferè innumeri sunt angeli, qui cum dracone in prælio magno illo, proiecti sunt, adeo ut Michaelem cœlestis militiae principem, exercitum omnem congregare oportuerit, ut illos debellaret? Nonne Iobus dicit. Conteret multos, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis? Quomodo igitur pauci erunt, qui innumeris sufficiuntur reprobis & damnandis? Nonne efficaciter omnes homines dannauit Protoplastus? Quomodo ergo

fingi potest, ut efficaciter paucos quosdam saluet Christus Iesus? Nonne Deo proprium est misereri semper & parcere? Non enim uult mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Si itaque tam magna turba est perentium, quomodo tam pauca cohortes saluandorum erit? Nonne tam facilem fecit Deus pœnitentiæ uiam, ut dixerit. Si impius egerit pœnitentiam à peccato suo, uita uiuet? Quomodo ergo capere quis potest, tam paucos saluandos esse, sicut commune vulgus existimat? Nonne misit Deus filium suum, ut saluaretur mundus per eum? Vnde dicebat. Non ueni uocare iustos, sed peccatores. Non ueni maclare, sed saluare. Qua ratione igitur credemus, tam paucos saluandos esse? Nonne cognouit figmentum nostrum? & recordatus est, quia puluis sumus? Quomodo itaque continebit in sinu miserationes suas, ut tam paucis ignoscat? Nonne creati sunt omnes homines, ut saluentur? Nemo autem ut pereat. Quo colore ergo decere diuinam bonitatem existimare potes, ut ferè omnes perire sinat? Nonne dixit omnipotens Abraham. Numerata stellas si potes. Sic erit sementuum? Nonne autem de his, qui uerè filij Abraham sunt, loquebatur, qui æstimantur in semine, non secundum carnem, sed secundum promissionem? Hinc Paulus comparauit stellas electos. Sicut stella differt à stella in claritate, sic sanctus à sancto in gloria. Quomodo ergo tam exiguus electorum numerus esse potest? Paulo, Paulo crede. Multi prædestinati sunt, ut sint filij Dei, & hæredes, fratres Christi Iesu, & coheredes. Si Paulo non credis, crede Christo. Multi uenient ab Oriente, & Occidente, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cœlorum. Et tã multi iuxta Ioannem, ut uix numerari possint. Id optime in piscium capturum figuratum est. Dicente. n. Petro. In uerbo tuo dñe laxabo rethe, refert Lucas, Compræhenderunt piscium multitudinem copiosam. Ioannes quoque. Nō poterat trahere rethe, præ multitudine piscium. Nec te moueat uerbum illud.

Angusta

1 Cor. 15

Ioan. 3.

Ioan. 7.

Deut. 31.

Ioan. 3.

Gen. 1.

Gen. 14.

Ioan. 1.

Esa. 53.

Matt. 1.

Matt. 12.

Apo. 7.

Apo. 16.

Dan. 7.

Apo. 7.

Psal. 109.

Apo. 2.

Iob. 34.

Ezech. 18

Ezech. 18

Ioan. 3.

Matt. 9.

Luc. 9.

Psal. 102.

Gen. 32.

1 Cor. 15

Matt. 8.

Apo. 7.

Ioan. 21.

Luc. 5.

Ioan. 21.

Matt. 7. Angusta est porta, quæ ducit ad regnũ
Matt. 20. celorum, & pauci ingrediuntur per eã.
 Neque illud. Multi uocati, pauci electi.
 Tripliciter em̄ declarari possunt. Primo
 quidem, vt intelligantur de Iudæis, nõ
Rom. 9. de Gentibus. Ideo, nanque à Paulo reli-
 quidæ Israël vocantur, quia pauci sunt
 Iudæorum, qui salui fient. Secundo,
 vt vera sint de omnibus, pro tempore
 nondum incarnati uerbi. Illis quippe
 temporibus omnibus crediderim, ego
 paucissimos saluatos fuisse. Erat Deus
Pf. 93. enim vltionum Deus. Vnde non nisi oc-
1. Pet. 3. cto animæ ab aquarum colluie saluata
 sunt. At cum misit filium suum, effectus
2. Cor. 1. est pater misericordiarum, & Deus to-
 tius consolationis. Tertio. Vt dicatur,
 reuera non tot saluandos esse, quot dã-
 nandos. Pauciores enim stellæ sunt celi,
 quàm maris arena. In stellis autem
 electos figuratis esse, in arena vero fi-
 lios perditionis, nemo nescit. Cum dixit
Gen. 17. dominus Abraam. Multiplicabo semen
 tuum sicut stellas celi, & velut arenam,
 quæ est in littore maris. Quis itaque
 dubitare potest, si illis hi conferantur,
 quod non multi erunt? Hinc illud
Abac. 2. est. Dilatauit infernus animam suam,
 quasi tam magnum numerum continere
 nequeat regio illa, nisi latior fiat. Stultorum
Eccl. 1. enim, infinitus est numerus.
 Cum uero multos saluandos esse intelligis,
 in spem erigi debes, cum plures damnandos
Pro. 14. timere debes, vt risus dolori misceatur,
 & exultationi formido. Ita enim dicitur in
Pf. 1. Psalmo. Seruite domino in timore, &
 exultate ei cum tremore. Quantum profectò
 non sperare detrimenti est, tantum periculi,
 nimis præsumere. Nemo autem admiretur,
 si plures peribunt, quàm saluabuntur. Nam
 præciosiora semper à uilibus exceduntur,
 multitudinem. Auri copia, minor est,
 quàm plumbi, gemmarum quàm lapidum,
 uirorum quàm hominum, bonorum itaque
 quàm malorum. Vt hi facile numerari possint,
 illi uero oĩ numero maiores esse videantur.
 Et quid mirum? Qui. n. dãnant, ex seipsis
 damnantur, qui saluant, ex Deo saluantur.
Leuit. 19. Salutem ergo fecit Deus, non interitum.
 Omnia aut quæ ipse fecit, in numero fecit,
 sicut in pondere, & in mensura. Numerati ergo sunt,
 qui sal-

uandi sunt: qui perẽunt, innumerabiles
 esse cẽsentur, & quasi sine numero. Bonus
 pastor oēs suas numerat oues. Oues Dei
 sunt omnes, qui saluãdi sunt. Non ergo
 sunt sine numero, licet sint plurimę
 sicut stellæ celi. Numerat em̄ multitudinem
 stellarum, & omnibus eis nomina uocat.
Pf. 146. O numerum sacratissimum,
 omnibus numeris absolutissimum. Dominus
 Deus patrum nostrorum, addat ad hũc
 numerũ multa milia. Hic autem numerus,
 vt piẽ credit, nulli hominum exactẽ notus est, nec
 quotus sit, neq; etiam qui illi numero
 comprehendantur. Hinc sancta Ecclesia
 orat in collecta secreta. Deus, cui soli
 cognitus est numerus electorum, in
 superna felicitate locandus. Sat nobis
 sit, quod Paulus docet. Omnes qui Dei
 filij sunt, conformes scilicet in imagine
 filij eius, præscitose esse definitos, &
 numeratos, vt tales essent in seculo,
 deinde ad fidem uocatos, per gratiam
 iustificatos, & demum in æterna uita
 glorificatos. Sequitur.

Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Quibus uerbis præbare intendit, quod Deus cooperatur in bonum omnia, nobis prædestinatis, & uocatis diligentibus Deum cum perseuerantia. Vide autem modum mirabilem, quo procedit. Quid dicemus ad hæc? Id est, quam responsonem contra hæc quæ dicta sunt, adducere poterimus? Quid inquam cõsolatorijs his sermonibus respondebimus, quibus ostensum est nemini, non desperandum, in tribulationibus? Quandoquidem ratũ esse debet, Deo esse curæ res nostras, & omnia (si Deum dilexerimus) nobis in bonum cooperari. Quia nos ipse prædestinauit uocandos, iustificandos uocauit, glorificandos iustificauit, prædestinatos, uocatos, & iustificatos glorificabit. Dicemus ne, quod cooperatur nobis in bonum, bona, uocationem, iustificationemq; at non omnia, quia non mala? O nos miseros. Quid illud est, quod nobis obesse possit? Si Deus est pro nobis? Immo quid esse potest, quod pro nobis non sit? Si Deus, cuius sunt omnia, pro nobis est? dicemus ne, quod pro nobis

bis est Deus, quo ad aliqua, quoad aliqua vero, contra nos?

Qui etiam proprio filio suo nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit?

O potentissimum inestimabilis charitatis argumẽtũ. Vt seruis parceret Deus, filio non pepercit. Cum adhuc inimici essemus, illum tradidit in mortem, pro nobis liberandis, Ergo qui fieri potest, vt non omnia nobis donet? Nihil enim habet filio proprio, hoc est naturali, cõsubstantiali, uerẽ proprio, semper illi cõeterno charius: dedit illum quod magis est, dabit igitur omnia, quod minus est. Et ita semper quoad omnia nobiscũ erit, ut sua inestimabili sapientia, in salutem nostram & probationem cõuertat, quæ nobis inferuntur afflictationes. Confidite, confidite. Omnia uia sunt, siue mors, siue uita, siue præsentia, siue futura, nihil est quod uobis noceat. Mũdus iniquus est contra nos, tiranni, & populi, & ciues, & consanguinei. Inimici enim hominis, domestici eius.

Tunc gaudeat christianus omnis. Nanque non solum illi obesse non poterunt, sed vel inuiti, coronas intextent, & bonorum innumerabilium causa fiet.

Iob. 2. Ignoras bellicum diaboli apparatus: qui & amicos, & seruos, & uxorem aduersum Iobum commouit, ulceribusque illum afflixit, non modo contra eum nõ fuisse, sed pro eo? Eũ profectò illustriorem reddidit diuina sapientia, illi mala omnia, in bonum mirabiliter conuertente. Quia enim Deus stabat pro eo, quæ aduersus illum stare uidebantur, & pugnare, pro illo steterunt atque pugnauerunt. Hinc ipse dicebat. Pone me iuxta te, & cuius manus pugnet contra me? Sed quid Iobi exempla quærimus? Paulum admirare, uicẽ toti orbi admirabilem. Ter enim uirgis cesus, semel lapidatus, ter naufragium pertulit, in laboribus plurimis, in fame & siti, in frigore & nuditate, in carceribus abundantius, in plagis supramodum, in mortibus frequenter, fuit. Quid tamen illi hæc omnia nocuere? Immo quid illi, non profuere singula? His enim, quæ contra eum esse uidebantur, insignis, præclarusque effectus est, atque apud

Rom. 5.

1. Cor. 3.

Matt. 10.

Iob. 2.

Iob. 17.

Deum & homines præ cæteris singulariter venerandus. Nunquam illi Iudeorum præceps sinagoga, nunquam Gentium furor, nunquam Neronis impietas, tantum potuissent illi prodesse officio, quãtum profuere odio. Minus opitulantur mihi crede Roma, Deum piẽ colentibus, qui benefacere student, quàm qui aduersus illos, grandæa machinantur. Hæc de malis quæ perpetimur, dicta sint. De malis autem quæ facimus, dubitas ne, quod uertantur in malum? Audi eundem Apostolum differẽtem, & docentem, quod neque ea nobis obesse possunt, vt omnino ostendatur, nihil esse, quod diligentibus Deum perseueranter, nocere possit, quia diuino fauore in cunctis iuantur. *Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat, quis condemnans? Christus Iesus qui mortuus est, Immo qui & suscitatus est. Qui & est in dextera Dei, qui & intercedit pro nobis? O rationem fortissimam. Si peccata nostra nobis officiant, hoc ideo est, quia pœnam peccantes promeremur. Sed ubi iudex est, cuius calculo rei declaremur? Iudex hominum Deus est. Verum Deus ipse, qui nos uocauit, uocatos iustificat, non modo peccata delet, sed iustos constituit, absoluit à pœna, dignos reddit premio, quæ ædificat non destruit, quæ plantat non euellit. Si ergo nos iustificat, non condemnat. Iudicium inquit Christo delegauit. Ille nos condemnabit, quod ei rebelles fuerimus, etiam uocati, milliesq; ipsum cõculcauerimus. Verum quo pacto, peccata Christus nos addicere poterit, qui tam impensẽ nos dilexit, vt pro nobis mortuus sit, uitamq; illam sanctissimã, pro eis etiam, qui eum cruci affixerunt exalare uoluerit? præces cum lacrimis fundens ad patrem, ut illis parceret? Bone Deus, quomodo poterit nos condemnare Christus Iesus, qui tertia die à morte resurgens, se se gloriosum ostendit, vt nos omnes in resurrectionis & uitæ immortalis, spem uiuam erigeret? Quomodo Christus poterit non nobis misericors esse, qui in cælum ascendit, nobis pandens iter: sedetque ad dexteram Dei, & nobis locum parat, vt ubi ille est, & nos simus? Quomodo demum*

Heb. 5.

Mich. 2.

Iou. 1.

Christus

Christus, contra nos sententiam ferre poterit, qui semper nostras causas tuetur, qui aduocatus noster est indefessus, qui vultui paterno, latus & vulnera continenter ostendit, quæ pro nobis in cruce sustinuit, ut ille ipse amore, nostri misereatur? Absit. Absit, ut peccatis nostris, vel præteritis, vel præsentibus, vel futuris, à Christo Iesu condemnari timeamus. Deus autem nos absoluet. Si ergo Deus, & Christus homo, Pro nobis quis contra nos? Accusator esse poterit fathan, qui nostræ gloriæ semper invidit, sed quid potest accusator contra reum, si iudex fauerit illi? Quid contra adulteram egere pharisæi? Nos natura rei & filij ire sumus, at iudicem Deum, delegatumque Christum pro nobis habemus, non nostris meritis, sed diuina benignitate. Quid ergo poterit accusator noster? Eijciat illum, dicetque ei conterere. Audi Ioannem. Proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat eos ante conspectum Dei. Propterea Paulus Apostolus, cum dixisset.

Deut 33. *Quis accusabit aduersus electos Dei?* Non illic constitit, quippe qui sciebat accusatorem adesse, sed progressus est, ut ostēderet neminem esse condemnantem.

Aboc. 12. Et id efficaciter probat, peccata nostra nobis minime nocere, si etiā mille sint accusatores, modo Deus nos iustificet. Pelle desperationem ergo Roma, sperate omnes saluatos iri. Nihil enim hac spe vtilius esse potest. Qui nanq; arat, debet in spe arare, fructus percipiendi, inquit Paulus. Spes enim est gaudij & delectationis mater. Delectatio autem perficit opus, & coauget. Verum caue, ne sit nimia spes, & iam non spes, sed præsumptio fiat. Iunge spei timorem. Vbi enim securitatem parit spes, sollicitudinem gignit timor. Facitque hominem attentius, diligentiusque consiliari & operari. Ut nanque Deus sit semper pro nobis, nosque instantibus etiam omnibus accusatoribus, suo iudicio semper iusto, absoluat & iustificet, ut iusti ad extremum reperiamur, quantumuis prædestinati, & gratia pleni simus. Non mihi dicas, nostram operam necessariam non esse. Error est, hæresis est, impietas est. Ecce beatus Apo-

stolus, iam Christo acquisitus, iam vae electionis effectus. Nequaquam ocio manus relaxat sub spe prædestinationis, & gratiæ, sed cum Dei beneficijs, conatus suos iungit. Castigo (inquit) corpus meum, & in seruitutem redigo, ne cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Ecce, ecce iam partis dextræ miles est, & tamen periclitari metuit: iam probatus, quomodo reprobari pertime scit electus? Iam uictoriam in manibus habet, & necdum arma deponit, iam ad triumphum productus est, & adhuc incertum formidat euentum. Quæ cum ita sint, prospice te non contra infirmam quamcunque personam, sed contra summum Apostoli doctrinam, impij erroris armis insurgere. Christoque, qui in eo loquebatur, contradicere: qui totum diuinæ electioni adscribens, libero arbitrio locum haudquaquam relinquas, & spe diuinæ gratiæ fretus, tam salutarium timorem abijs. Cum enim Pelagij impietatem uitare nescis, ad Manichæorum dogma non minus pestiferum declinare videris. Stet, stet Prædestinatio, vel Electio, diuinæque gratiæ fauor immodicus, at liberi arbitrij conatus omnes, minime corrumpat. Quantum enim periculi est, de nro labore, timore abiecto præsumere, tantum detrimenti est, in spe diuinæ gratiæ, non laborare. Hinc dictum est. (Quod ubique notandum erit) cooperari Deum, non operari, ut primas partes soli gratiæ, piè subiectus Apostolus adscriberet, medias nro labori deputaret, vtrumque in consumatione coniungeret. Iuxta doctrinam quam alibi prodidit. Gratia Dei sum, id quod sum. Et gratia eius in me uacua non fuit, sed abundantius laboraui, non ego, sed gratia Dei mecum. Vides quomodo agere, quæ prius sigillatim distincta protulerat. Gratia Dei sum, id quod sum. Gratia eius in me uacua non fuit, abundantius laboraui, in sermonis fine connectit. Gratia Dei mecum. Non ego sine gratia: non gratia sine me. Sed gratia Dei mecum. Si itaque hoc loco spem & gratiam tantum extollit, electionemque & diuinum fauorem, labor noster supprimitur, non negatur, Secundum illam regulam, quam antistes nri Augustinus

Ibidem

1. Cor. 15

stinus insinuat. Non omnia quæ tacent, negantur. Quam frequenter & nostro arbitrio, in sacrarum paginis scripturarum, totum dari uidemus? ut nihil gratiæ, nihil prædestinationi, nihil Deo tribuatur? Omni custodia serua cor tuum. Inclinaui cor meum, ad faciendas iustificationes tuas in æternum. Rectas facite semitas Dei nostri. Custodite animas uestras. Sancti estote. Venite ad me qui laboratis, & onerati estis. Facite uobis cor nouum. Nolite obdurare corda uestra. Potestatem habens suæ uoluntatis. Aperi mihi. Cohibe linguam tuam à malo. Hominis est præparare animam. Reliquit hominem in manu consilij sui. Vbi hic gratia, o Gratiani? Vbi Prædestinatio, o Prædestinatores? Num tamen quia tacetur, negatur? O Pelagiani? Tacetur, non negatur. Alibi autem exprimitur. Dominus custodiat corda uestra, & intelligetias uestras. Inclina cor meum, Deus in testimonia tua. Non est hominis uia eius, nec uiri ut ambulet, & dirigat gressus suos. Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum. Elegit nos ut sancti essemus. Nemo uenit ad me, nisi pater meus, qui misit me traxerit eum. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua, in uisceribus meis. Auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Deus operatur uelle & perficere. Adaperiat dominus cor uestrum. Domini est gubernare linguam. Præparatur uoluntas à domino. Cor regis in manu domini est. Num ergo quia hic tacetur liberum arbitrium negatur? Tacetur non negatur. Quæ enim pugnantia maior ista? Omni custodia serua cor tuum, Dominus custodiat corda uestra? Inclinaui cor meum. Inclina cor meum Deus? Rectas facite semitas uestras. Non est hominis, ut dirigat gressus eius? Sancti estote. Elegit nos ut essemus sancti? Venite ad me omnes. Nemo uenit ad me? Spiritus sanctus pugnantia non docet. Vel ergo altera pars, à Spiritu sancto non est. Vel certe non pugnant. Pugnant autem sitotum das gratiæ, nec conciliari possunt. Item si totum libero arbitrio. Assere-

re itaque oportet, & gratiæ uirtutem, & humanæ uoluntatis assensum. Si ne qua, nec electis omnia, in bonum cooperantur. Caue ergo perniciosam hanc securitatem. Christus mortuus est pro nobis, Immo & resurrexit, sedet ad dexteram patris, interpellat pro nobis, igitur nihil mihi timendum. Cur non legis & illud. Quanto putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit. Et sanguinem testamenti, in quo sanctificatus est, pollutum duxerit? Multi dicent mihi in illa die. In nomine tuo demonia eiecimus, uirtutes fecimus multas, & ego respondebo illi. Nunquam noui uos. Dicedite maledicti: Mihi crede insanit, qui de prædestinationis securitate sibi blanditur, dicens. Si sum prædestinatus, quis poterit facere, ut non saluer? O furor, furorum omnium nouissimus. Oportet operari, si uis saluari. Nescio Roma. Aut ubi, aut quando, electo vel prædestinato otari, vel feriari liceat. Cum etiam in paradiso, primo illi homini prædestinatissimo, operari iubeatur. Dicit forte, qui amaritudinis virus dulcedinis fraude obscurat. Ideo operandum est, quia ex qua parte simus, ignoramus: putabisque, tu ipse qui audis, rationabiliter, sapienterque responsum fuisse. Sed mel est quod in labia ascēdit, fel quod descendit in uiscera. Quid operari poterit, O bone frater, si non recipit electorum dextera periculum, vel reproborum sinistra profectum? Licet. n. ad quā partem sim deputatus, ignoro: vtramque tamen si uerum est, quod ais, defixam esse, & immutabilem scio. Quid igitur refert, si nondum locum noui meum, cum tñ definitissime nouerim, in harum una conditionum omnimode me esse constitutum? Cur orationibus, operibusque pijs pulsare Deum, me debere prædicare, si aperiendum mihi esse desperas? Prædestinatis ad uitam, necessaria oratio non est: Deputatis ad mortem, prodesse non potest. In isto itaque superuacua, in illo infirma, utriusque inutilis erit. Beneficia enim orationis, qui in acquisitione prædestinationis est, non requirit. Qui uero in pditionis parte, non recipit.

Cur

Rom. 8.

Heb. 10.

Matt. 7.

Gen. 2.

Ioan. 8.

Deut 33.

Aboc. 12.

1. Cor. 9.

Pro 4.
Ps. 118.
Matt. 3.Hier. 48.
Leuit. 19.
Matt. 11.Ezech. 18
Ps. 94.1. Cor. 7.
Cant. 5.Prou 25.
Prou 27.

Ecl. 15.

Phil. p. 4.
Psal. 118.

Hier. 10.

Ps. 120.
Eph. 1.
Ioan. 6.

Ps. 50.

Ezech. 36
Phil. 2.2. Mac. 1
Prou. 16.

Pro. 21.

Cur ergo Christus, qui exorandus est, orationis formam instituit, & orauit? Cur orare tam necessarium esse dixit? Vigilare omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, & stare ante filium hominis. Et iterum. Hoc genus demoniorum, non eiicitur, nisi in ieiunio & oratione. Indubitatè agnoscite ea, quæ immineant, mutari posse. Et contra Neotericos hocse pseudo Paulos, credite quod de salute ad perditionem, & de perditione ad salutem transire possumus. Verum nemo est inquit Paulus, qui condemnet electos. Fateor, si Deus illos ad extremum iustificauit. At ponit hypothese[m], dicit. Deus iustificat. Concedo. Sed quomodo iustificat? Sine nobis? Absit. Petit enim dominus. Vis sanus fieri? Prædestinat nos sine nobis. Vocat sine nobis, at non iustificat sine nobis, neq; item glorificat, sine nobis. Nos uero iustificare uolenti, obistere possumus. Neque enim cordis humani consocius, uoluntatem ipsius quem sanatus est, interrogaret, nisi nosset quantum ipse plasmator & curator illi indiderit. Nequaquam ergo electos, Deoque charissimos, condemnari non posse affirmandum est, nisi per hiperboiam. Vt *Si Deus pro nobis est, quis contra nos?* exclamabis. Ecce mortiferum succum, sub hoc dulci poculo propinatum. Caue ne bibas Roma. Et si biberis, euome. Nemo est, neque esse potest contra electos, pro quibus est Deus. At ipsi uni contra se ipsos esse possunt. Id Paulo fat est, quo diuini fauoris efficaciam extollit; neque carnem, neque diabolum, neque mundum posse te de manu Dei eripere. At non id sequitur, ut omnino perire non possis. Quippe quia tu ipse prædestinatus, præscitus, uocatus excidere potes, ut iustificationis finalis gratiam amittas, & glorificationis. Hinc & Christus optimus diuinorum arcanorum magister dicebat. Quod dedit mihi pater, maius omnibus est: & nemo potest rapere de manu mea. Non item dixit. Nemo potest excidere. Neque tamen dicas, Non ergo Paulus in spem certam, & uiuam nos erigit, si non absolutè docet nos condemnari non posse. Non

ne enim spem maximam concipere debent uniuersi, id intelligentes, quod Paulus ubique docet, & hic potissimè, christianorum neminem perire posse, nisi ex seipso sibi mortem præ uitam eligere maluerit? *Si enim Deus pro nobis, quis erit contra nos?* cuius conatus, vel tantillum obesse possint, modo nos ipsi à Deo, qui pro nobis est, non despiciamus. Fiatque nostra opera, ut iam non pro nobis, sed contra nos sit. Et dicat tandem. Quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas? & nolui. Relinquetur uobis domus uestra deserta. Nulla itaque est ratio, ut timeamus condemnationem, nisi ex nostra natura sua parte ad malum prona uoluntate undiq; sperandum est. Diuina misericordia iudicium superexaltat. Christus interpellat pro nobis. Aduersa omnia opitulatur. Angeli pro nobis sunt: rabies demonum non præualet. Hinc tantum timendum est, quoniam ex nobis cadere possumus. Iccirco cum timore adnitendum est, ne labamur. Qui non timet, de se præsumit. Spem docet Paulus: at & dedocet temeritatem. Vnde inquit. Qui stat, videat ne cadat. Cum timore & tremore, salutem uestram operamini. Vt quid cum timore & tremore, si cadere non possunt, qui prædestinati sunt? Video in Genesi dicere Deum ipsi Iacob. Ecce ego ero tecum; & seruabo te in omnibus in quibus ieris, & reducam te in terram istam. Et nihilominus scriptum est. Et timuit Iacob valde, quoniam dubitabat ne forte peccatum aliquod perpetrasset in domo Laban, quod diuina interfregisset promissam, ut dixit Rabbi Moses, Hadarfan. Mose quoque ab initio dixit Deus. Ego ero tecum. Et tamen legitur. Et timuit Moses valde, in libro Numerorum. Hi ergo, qui tam firmam securitatem acceperant sine conditione omnino, & tamen timent, ostendunt nobis semper timendum esse, nisi uelis eos incredulitatis potius, & infidelitatis notare reprehendere. Vnde illud est. Beatus qui semper est timoratus. Securus est Deus, de suarum ouium numero, quia illi cuncta præsentia sunt; & scienda non aliter, quam facta nouit.

Verum

Verum nos nequaquam securi sumus, nec esse possumus. Nobis ergo timendum est semper, quia de futuris contingentibus, nulla nobis est determinata ueritas. Securitatem uero illam Dei, in scriptura sacra, Spiritus sanctus per librum uitæ insinuat. Metaphoricè. n. dicitur, in intellectu alicuius scriptum, quod firmiter memoria illius hæret. Iuxta illud. Ne obliuiscaris legis meæ, & præceptorum meorum, describe illa in tabulis cordis tui. Nam & uerè in libris materialibus scribimus, quod memoriæ labilitati succurramus. Ipsa ergo Dei notitia, firma, securaque & indelebilis, quam habet de his, qui prædestinati sunt, quod sunt saluandi, Liber uitæ dicitur. Et sicut Reges, qui in libris suis milites, vel consiliarios suos scribunt, qui olim patres conscripti dicebantur, illam scripturam habent pro signo quodam memoriali eorum, quæ circa eos conscriptos agenda sunt. Ita hæc Dei notitia, est liber uitæ, & quasi signum quoddam, quo dominus illos suos nouit electos, & quid circa eos agendum sit. Quia scilicet gratia est conferenda, ut ad gloriam feliciter perueniant. Iuxta illud Pauli. Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc. Nouit dominus qui sunt eius. Differt itaque hac ratione, liber uitæ à prædestinatione, quia est notitia prædestinationis, & securitas quam habet Deus, de prædestinatis suis. Propterea dicit de Christo, quod uocat oues suas nominatim, & adducit eas ad æternam uitam: non autem faceret, nisi de prædestinatis omnibus suis securus esset. Vnde dicit eis. Gaudete, quia nomina uestra scripta sunt in cælis.

Duo tantum super Apostoli uerbis, consideranda sunt. Primum est illud. *Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Ingerere enim uidetur non paruum dubium. An Deo magis, quam Christum dilexerit, cum pro nobis omnibus illum tradiderit. Et dicendum est. Quod non. Neque enim incassum dixit summus Pater. Hic est filius meus dilectus. Amoris excellentiam significans. Vnde & illi non dedit spiritum ad inensuram, sed impleuit il-

lum: & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Amplius. Dedit illi nomē, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genuflectatur. Adhuc. Primogenitus erat. Peccatumque non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Quo colore itaque fingi potest, ut nos magis, quam Christum dilexerit? Ne dum, ut Deum, sed ut hominem. Et expressè constat, eum plus, quam omnes creaturas simul dilectum fuisse. Siquidem illi data est omnis potestas in cælo, & in terra. Signum autem dilectionis, exhibitio est operis. Dubium uero hinc nascitur, quia uerbum illud, *Tradidit*, quod Apostolus hoc loco usurpat, non bene intelligitur. Si contra Christi uoluntatem traditus fuisset à patre, pro nobis liberandis, inuicta ratione concluderetur, eum minus dilectum fuisse. At quia uolentem pro nobis pati tradidit, ut secundum suam uoluntatem pateretur. E contra, ostenditur illum magis fuisse dilectum, magis inquam secundum bonum illud, quod maius est, secundum bonum scilicet honestum. Magna enim fuit Christi uirtus, immensaque charitas, ut pro hostibus suis mori uellet. Iuxta illud. Commendat Deus charitatem suam in nobis, quia cum inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est. Plus itaque dilexit Deus hanc Christi nimiam uirtutem, quam uitam eius corporalem. *Tradidit*, ergo illum, ut ingentis animæ prodigus moreretur. Quo hæc ipsius charitas, in actum prodiret exteriori, mundoque elucefceret. Adde. Quod & ex ipsius morte, gloriosior effectus est. Iuxta illud Esaiæ. Principatus super humerum eius. Non itaque nos magis dilexit, sed in Christo magis dilexit Deus, quod plus diligendum erat. Omne enim simile, suum simile diligit. Quo igitur magis simile, magis diligitur. Illud uero Deo similius, quod melius. Illud ergo magis à Deo diligitur. Modum autem, quo Deus tradidit Christum in mortem, breuibus accipe. Primo. Ab æterno prædestinauit, præuiso Adæ peccato, ut incarnatus filius ad eum abolendum pateretur. Iuxta illud. Posuit in eo iniquitatem omnium nostrum, & uoluit eum coterere in infirmitate. Secundo. Inspirauit ei uoluntatem

Matt. 6.
Mar. 13.

Ioh. 5.

Ican. 10

Matt. 13.

Iac. 1.

1. Cor. 10.
2. Cor. 5.

Gen. 28.

Exo. 2.

Prou. 18.

Pro. 3.

2. Tim. 2.

Ioh. 10.

Matt. 5.

Matt. 17.
Ioh. 3.

Ioh. 1.

Philip. 2.

1. Pet. 2.

Matt. 28.

Rom. 5.

Esa. 9.

Esa. 53.

1. Cor. 4
Esa. 53.
Ez. 21.
tatem pro nobis patiēdi, charitatem ardentissimam illi infundendo. Quid em habes, quod non accepisti? Hinc illud. Oblatus est, quia ipse uoluit. Voluit em ut Deus, eadem uoluntate qua pater, ut homo, uoluntate à patre inspirata. Tertio. Potestati persequentium illum exposuit. Iuxta illud, quod ipse dicebat. Deus Deus meus, quare me dereliquisti? Hoc itaque Apostoli uerbo.

Proprio filio non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum. Ostenditur, & Dei seueritas, qui peccata nostra noluit impunita relinquere. Ob id enim dicit. *Non pepercit filio suo.* tanquam seuerus: Et Dei bonitas ostenditur, atque misericordia. Quia cum homo sufficienter satisfacere non posset, satisfactorem dedit ipse. Propterea subiungit. *Sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Crudelis uideretur herus ille, qui à seruo plusquam possit, exigit, nisi det ei, unde possit. Cum itaq; homo nullus, nec simul omnes, satis Deo facere possent, pius misericordiarum pater, filium suum hominem induit, qui id posset omnino. Vnde & illum occidi uoluit, ut quod poterat, re ipsa expleret, atque perficeret. Propterea ipse dicebat moriens. Consummatum est. Habes itaque, quomodo Christum Deus tradidit. Verum quia & legimus, eum à Iuda, à Iudæis, à Pilato quoque traditum fuisse. Dicitur enim à Ioanne. Iudas erat eum traditurus. Et tradidit ipsum Pilatus, ut crucifigeretur. A Pilato. Gens tua & Pontifices tui, tradiderunt te mihi. Memēto. quod Iudam ex cupiditate illum tradidit. Iudæi ex inuidia. Pilatus ex timore mundano, quo Cæsarem timuit. Deus autem ex charitate, uti & ipse seipsum. Ita fit, ut eadem actio, secundum quod ex diuersa radice procedit, diuersas fortiri rationes, ut & bona, & mala merito dici possit. Neque dicas, Id fecere Iudæi, Pilatus, & Iudas, quo fieri Deus uolebat. Id enim uerum est, sed non eodem modo fecerunt, quo id fieri uolebat. Conformitas autem nostrę uoluntatis ad diuinam, nō est ut uelimus, qđ ille uoluerit, sed ut eo modo uelimus, quo uult nos uelle.

Secundum considerandum, illud est.

Interpellat pro nobis. Hinc enim sequitur, quod & Sancti interpellant. Nam si ipsis interpellare derogat, multo magis Christo derogabit, quo ipse eis excelsio extitit. Si uero illi ob summam dignitatem, id conueniat illis conuenire nequaquam possit, quod lōge ab eo deficiant: cur uiuentes, seipsis longe minores, pro inuicem orabāt: Error. Error est mihi crede, dicere. Sanctos non orare pro nobis. Hinc illud domini uerbu. Si itererint Moses & Samuel corā me, non est anima mea, ad populum istum. Hoc nanque loco euidentissimē ostenditur, sanctos pro uiuentibus orare. Neque enim dixisset. Si Moses, & Samuel steterint coram me: Nisi mos esset, sanctis pro nobis orare atque interpellare. Sequitur.

Quis nos separabit à charitate Dei? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? (Sicut scriptum est, quod propter te mortificamur tota die, reputati sumus, vel iudicati, sicut oues occisionis.)

Admiramini hanc Pauli texturā que so omnes. Proposuerat enim Scimus, qđ diligentibus Deum, secundum propositum uocatis, Deus ipse ad bonum omnia cooperatur. Ostēdit hactenus, quosdam secundum propositum uocari, illisque Deum omnia ad bonum cooperari. Hicque constitit: & nec uerbum quidem de diuina dilectiōe dixit, adeo ut plerique occasione accepta grauissime hallucinati sint: Pauli mentem existimantes esse, rei omnis summā, in predestinatione consistere: & penes nos nihil oīno. Magna ergo astutia ad illud, diligentibus Deum, modo reuertitur, quo nos nutates, in diuina cōfirmet dilectione: ostendatque, quod nisi Deum toto corde, & perseueratē dilexerim, incassum sunt omnia, & p̄destinari, & uocari. Nanque p̄sciri, p̄finiti, uocati non iustificabimur, quandoquidem nō iustificatur quis, nisi per fidem, quæ per dilectionem operatur. Et si non iustificabimur, neque glorificabimur. Non itaque in bonum nobis omnia cooperabuntur, quoniā qui nō diligit, manet in morte, & ira Dei est super eum. Qui igitur totum predestinationi,

Hier. 15.

1. Ioan. 3.

tionis, & uocationi adscribere solēt, an-
fam ex dictis accipientes, quibus diuini fauoris efficacia tātum data est: Nūc vel audiant, vel legant Apostoli uerba, de diuina dilectionis necessitate differentis, & mecum concludent uel inuiti, quod omnino oportet comitem. indiuiduam diuinæ electioni, & uocationi, nostram iungi uoluntatem, ut Deum perpetuo diligamus. Ne autem diligere Deum semper, impossibile, aut difficile tibi uideatur, ostendit id esse admodum facile, modo uelis. Nihil enim est, quod te à diuina dilectione auellere possit. Attende autem modum. Non enim dicit. Et debemus, & possumus diligere Deum semper, sed admirabūdi more prodit in mediū, uelut cœlesti numine raptus, diuinoque actus furore, & inquit. Postquam magna est cura Deo de nobis omnib: Postquam tam impēse nos diligit: Postquam nobis filium charissimum dedit, & cum illo dabit omnia. *Quis nos separabit à diuina dilectione? Quis inquam adeo praualebit, ut nos illius ui, Deum diligere desinamus? Certē si quantum nos dilexerit, consideremus, nihil est quod ullo unquam tempore, nos à Dei amore auellat. Si aliquid esset, quod posset efficere, ne Deum diligeremus, id maximē uitæ huius amor existeret. Nemo enim carnem suam unquam odio habuit. Ipse uero dixit. Qui non odit animam suam propter me, non est me dignus. At longe plus diuini potest amoris flamma, qua succendimur, quam amor carnis huius. Vis uidere? Quæ carni, & uitæ nostræ nocent, sunt hæc. Tribulatio, cruciatus scilicet corporis. Angustia, id est mentis anxietas. Persecutio, qua de loco ad locum fugere oportet. Fames, ciborum penuria. Nuditas, quam sequitur algores & caumata, imminencia mortis pericula. Et gladius. Mors scilicet ipsa uiolenta. Hoc enim paulino septenario, uexationum, molestiarūq; tricas innumerabiles comprehendimus, uincula, carceres, exilia, charonū ammissiones, criminationes, callumnias, odia, liuores, & uiolentiora quæq; quæ mentis constantiam turbare ualeāt. Fortasse ergo diffi-*

Eph. 5.
Matt. 10.

Bit. ad Rom.

cile uideretur, metu & ui omnium horum, carne reluctante, à diuino amore nequaquā discedere. Sed hæc, & omnia simul, & singula inquit Apostolus, *Non poterunt nos separare à diuino amore.* Ut scilicet horum metu, Deum quem diligimus, diligere desinamus. Non modo enim superamur. *Sed in his omnibus superamus per eum, qui dilexit nos.* Non modo nos Apostoli, qui primitias spiritus habemus: sed & Christiani omnes, (modo Deum uerē diligamus,) omnia hæc mala ridemus, contemnimus, vincimusque, illum mentis acie fissa intuentes, qui primum dilexit nos, antequam nos eum diligeremus, pro nobis que tantam contradictionem sustinuit aduersus semetipsum, confusione contempta. Magnaque cura & diligentia, prouidet rebus nostris, & mala omnia in bonum uertit. Difficile igitur, nō est, qui diligit Deum, in dilectione perseuerare. Et certe. Qui Deum amat, si duo hæc considerauerit, & quod non hominum gratia, sed propter regem regum, hæc mala perpetitur: Et quod illi cura de ipso est, non modo immensum hoc malorum omnium pelagus, nō formidabit, sed ad noua semper pericula subeunda, ad nouas impugnationes ferēdas, ad innumeras tragedias p̄merēdas, audētior semp fiet. Inditio est Vincētius martyr, & Chri athlete, qui in martyrio positus dicebat. Ecce iam in sublimē agor: Hoc est. n. uerē superuincere, ut habet textus Græcus. ὁ περιηκομεν. Vincimus nanq; tormenta, cum ab eo pro cuius amore perpetimur, nequaquā auellimur. Superuincimus, cum æque ac ad epulas inuitati, gaudentes & læti currimus ad p̄bra, ad martiria, ad mortē. Et iuxta Paulū, gloriamur in tribulationibus. Qđ illi sanē faciebāt, quib⁹ dicebat Paulus. Vobis donatū est, non solū, ut credatis in eū, sed ut patiamini p̄ eo. O felices illos, qui hoc Dei eximium donū cognoscūt. Quē. n. diligit dñs castigat, flagellat at oēm filiū, quē recipit. Vide filiū illū propriū, & consubstantiale, quot flagellis affecit, quot sup̄bris, quot maledictis, q̄ morte, quo supplicio. Inter oēs dei filios, ille vn⁹ fuit sine p̄ctō, nemo tñ sine flagello. Illa ergo parēthe-

Rom. 9.

Rom. 11.

Heb. 12.

2. Cor. 12.

Philip. 2.

Heb. 12.

Psall. 44.

Ec sis.

fis. (Sicut scriptum est, quod propter te mortificamur tota die, reputati sumus sicut oves occisionis. Potest referri, & post admirationem illam, & post responsum. Primo quidem hunc in modum. Scriptum est, quod propter te mortificamur tota die, reputati sumus sicut oves occisionis. Num ergo id efficiet, ut Deum perseueranter non diligamus? Secundo vero; Superamus propter eum, qui dilexit nos. Sicut scriptum est, quod propter te lubenti animo mortificationem patimur tota die. Reputati que sumus tanquam oves occisionis. Nec tamen te corde toto diligere cessamus. Usque in hanc horam enim esurimus, & sitimus, nudi sumus, & colaphis cedimus, gaudentes tamen scimus, quia digni habiti fuimus, pro tuo nomine pati. Venit enim hora illa, quando qui nos interficiunt, arbitrantur se obsequium prestare Deo. Hoc est enim, quod Propheta dicebat, aut dicere uoluit. Reputati sumus uelut oves occisionis: id est uelut oves, quae magno affectu occiduntur, ut Deo sacra fiant. Vel mysterium insinuat. Ouis quippe arma non habet, dente non contendit, non praesumat fuga, latronis manibus pacifice acquiescit, nulla se se reluctatione defendens: Optime ergo, Christi famuli ouibus comparati sunt. Quandoquidem ora non aperiunt, sine contentione aliqua occidi uidebantur. Quod & ille fecit, qui ouium pastor erat. A quo enim oues discere id potuissent, nisi a pastore? Tanquam ouis enim, ad occisionem ductus est, non aperiens os suum: Maledicebatur, & benedicebatur: Blasphemabatur & obsecrabatur. Aut fortasse morbidas oues, & infectas intelligit, quae ne totum ouile inficiant, occiduntur. Ille enim proprie dicuntur oues occisionis, quoniam non aliter profunt nisi occise. Nulla autem comparatio melior adduci potuit, quando Christi affectus, & a Iudaeis, & a Caesaribus, quam primum comprehendere poterant, tanquam perditissimi homines, qui uita indigni essent, occidebantur. Quod sectam crucifixi, quam haeresim appellabant, praedicarent. Zelum siquidem suorum legum habebant tantum illi, sed

non secundum scientiam. Utinam nostra tempestate, postquam ueritas innotuit euangelica lampade, zelus iste reuisceret: & hi qui haereses disseminant, de medio tollerentur: Quoniam modicum fermentum, totam massam corrumpit. Utinam abscondantur (inquit Paulus,) qui uos conturbant. Convertere enim, (& ut significantius dicam,) peruertere uolunt Christi euangelium & Pauli. Verum illi uiderint, qui sunt rationem reddituri, pro omnibus nobis. Quibus dicit dominus. Sanguinem eorum, de manu tua requiram. Sat sit, prophetae Dauidis uerbum illud declarasse. Nonne (inquit) Deus requirit ista? Ipse enim nouit abscondita cordis. Et tunc apostrophat. Quoniam propter te, non propter crimina nostra, mortificamur, ne dum carnis maceratione, sed proprii sanguinis effusione, tota die. Omnis namque sanctorum uita, qui Christum sequuntur, martyrium est. Deputati sumus ab his, qui quod morimur, uident, & non cur morimur. Sicut oues occisionis. Qui tanquam in nauis dormiens tu domine, a tempestate nos minime defendis. Hinc patet, quae martyrem efficiunt. Causa, propter te domine. Pena, mortificamur. Perseuerantia, tota die.

Deinde dicit. Certus sum enim. At melius est, ut ueritatem. Confido enim, πεπεισμαι γαρ. Haec ipsa enim certitudo, certitudo fidei est. Quod neque mors, neque uita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque alia creatura alia, poterit nos separare a dilectione Dei, quae est in Christo Iesu domino nostro.

Quia fortasse dixerat, propter eum, qui dilexit nos, ne crederes Deum, nos haudquaquam semper diligere, aliquando; a nostra dilectione separandum, ostendit nullo unquam pacto fieri posse, ut Deus nos, qui eum diligimus, non semper diligat. Haecque ratione maxime cogit, ut nos in diuina dilectione perseueremus. Quoniam Deus ipse, omnium dominus, erga nos perpetuo amore propensissimus est. De Dei dilectione igitur, qua Deum diligimus, loquitur est supra: Nunc de dilectione Dei, qua

qua a Deo diligimur, intendit. Verumtamen melius est, ut dicatur loqui ad huc Apostolum, de Dei dilectione, qua nos ipsi eum diligimus. Non contentus siquidem, breui responsione illa. Superamus per eum, qui dilexit nos; exaggerat, quod ad eum uincimus, ut nec uinci possimus. Non modo ergo a dilectione Dei non separamur, sed neque ulla ratione separari ualeamus, quin perpetuo, erga eum charitate afficiamur. Et ne dixisse tantum uideamur. Bone Deus. Quid non superarunt magni illi heroes Christianae religionis? Propter Dei amorem, inedia laborabant, carceribus detinebantur, afflictionibus innumeris torquebantur: peregrini, uagi, nudi, mendici. Honoribus, delicijs alliciebantur. Regna, potestates, aurum, promittebantur. Demorum phalanges, eos deterrere pro uirili adnitebantur. At per haec omnia, quae ut uincerentur sunt eis intentata, ipsi vincebant, ita ut omnino uinci non possent: Tam magnum erat diuini amoris incendium, quo estuabant. Fortis enim est ut mors dilectio, inquit Salomon. Verum Paulus noster dicit, quod & morte potentior est atque fortior. Certus sum inquit, quod neque mors, neque uita, poterit nos separare, &c.

Magnum diuini amoris encomium est hoc, quod Paulus adducit. Non enim amor uitae, non terror mortis, non angeli, non principatum honor, non miracula, non praesentia bona, non promissiones magnae, non caelum, non inferi, & denique non omnes creaturae, simul efficere poterunt, quin Deum puro & sincero corde diligentes, in illius dilectione continenter perseuerent. Tam suaue est eis, igne illo sanctissimo uiri. Et tam amarum, a flamma illa separari. Magna certe sunt, Romani quae Paulus dicit, sed & maiora uidentur nobis, quia Deum non nisi frigidè diligimus. Vis quippe amoris, magis sentitur, quam exprimi possit. Ardet Paulus noster diuino amore, non amat modo, sed ipse totus amor est. Quid mirum? Non est enim Paulus, sed in Paulo Deus. uiuo ego iam non ego, uiuit autem in me Christus: Quid

autem Deus est nisi amor? Deus charitas est. Videre uideor Paulum in Salamandram commigrasse, quae igne afficitur: succensum totum, igneumque effectum. Deus enim noster ignis consumens est. Ni mirum itaque, si tam alere de amore, de flamma illa caelestis illius ignis philosophatur. Amore langueat mihi crede, qui de amore feliciter loquitur, necesse est. Disce & tu Deum amare, & uidebis pauca Apostolum dixisse, pro tantae rei magnitudine. Profecto enim, si Paulo uitam perhennem, qua nihil magis expetimus, re ipsa exhibuisse potuissent impiissimi illi Iudaei atque Caesares, exhibuissentque. Si durissima mortis semper expauescenda supplicia, cum uniuersis cruciatibus intentassent. Si angelos de caelo, contra Christum euangelizantes audiisset. Si principatus, & regna illi cessissent omnes. Si que potestatem omnem, etiam miracula maiora faciendi contulissent. Si uidequaue illum felicem, praesentaneis fauoribus, & bonis effecissent. in futurum quoque maiora promississent. Si omne caelum, cum caelitibus uniuersis, ipsaque inferorum regio, lemures, & furiae, coactis legionibus contra eum irruissent. (haec enim omnia, uerbis illis intelligitur, eo ordine quo ponuntur in litera.) illi cuncta pro nihilo fuissent, & leta & tristitia, quae alliciunt, & quae terrent, in diuini illius amoris Christi Iesu, quo liquebat totus, comparatione: Vitam spreuisset, obisset mortem, angelos anathema habuisset, principatus & potestates contempisset, praesentia risisset & futura omnia: nec caelum, nec inferos expauescit. Nihil enim, nisi Christum amabat, nihil nisi Christum timebat, amorem uero & timorem animi nostri habenas esse, quis est qui nesciat? Quo ergo uolui aliud, quam ad Christum potuisset? Quomodo autem Christum timebat, si amor perfectus foras mittit timorem? Num legisti uerbum illud. Caepit omnes timor, & magnificabant Deum? Num audis de Christo prophetatum, quod Deum timeret? Repletur spiritu timoris domini. Hoc enim timore

1. Cor. 4
Act 5.

Ioan. 16.

Ps. 44.

Esa. 53.

1. Pet. 2.

1. Cor. 5.
Galat. 5.

Ezech. 3.

Ps. 43.

Cant 8.

Iob. 2.

1. Ioan. 3.

Dent. 4.

1. Ioan. 4.

Luc. 7.

Esa. 11.

more angebatur Paulus noster. Illud nanque vnum timebat, atque summo-
pere uerebatur, ne à diuina caderet
beneuolentia, quæ res illa, gehenna om-
ni formidabilior erat. Quoniam &
amari à Deo, optabilius illi uidebatur,
quàm cælorum regno, omnique per-
petua felicitate potiri. Incipite itaque,
& vos Deum diligere, quos Deus tam
impensè dilexit, & experientia teste
uidebitis, nullius creaturæ opera, de-
inceps à sanctissima illa dilectione uos
separari posse. Supponit ergo te Deū
diligere, & probat te posse perseuerare,
quinimmo ab huiusmodi amore separari
non posse. Vis autem intelligere,
quò Paulus hac longa narratione tendit?
Huc equidem. Si diligentibus
Deum perseueranter, omnia in bonum
cooperantur, ita ut uocentur, iustifi-
centur, glorificenturque: Quid erit
quod uobis, uobis inquam Romani,
qui Deum diligitis, qui secundum spi-
ritum, non secundum carnem ambu-
latis, esse impedimento possit, quo mi-
nus salutem æternam consequamini?
Nihil certè, modo uelitis in Dei dile-
ctione perseuerare. Potestis autem si
uultis. Nulla quippe creatura poterit,
uos separare. Creator uero, uult uos
semper illi adhærere, Omnia enim tra-
hit ad seipsum. Omnino igitur si uo-
lueritis, omnes saluabimini: nemo pe-
ribit. Confidite, sperate. Clamat
siquidem ille. Animam meam in ma-
nibus meis porto. Quid est autem, ani-
mam meam in manibus meis portare,
nisi salutem, perditionemque in no-
stra sitam esse potestatem? Ante faciem
enim hominis uita & mors, quod pla-
cuerit illi, dabitur ei. Non est ut dicas.
Nemo diligere potest Deum, nisi dile-
ctus à Deo. Id certe uerum est. Sed Pau-
lum audi. Vincimus per eum qui dile-
xit nos. Non demum dicere potes: Nō
possum Deum perseueranter diligere,
etiam dilectus. Quid est enim, quod te
à diuino amore separare possit, nisi tu
ipse separari uolueris? Perditio ergo
tua israel, tantummodo in me auxiliū
tuum, inquit omnipotens. Quemad-
modum igitur supra dicens. Si Deus
pro nobis, quis contra nos? nos ipsos

nequaquam excluderat. Ita cum di-
cit nunc, Quis nos separabit à dilectio-
ne Dei? Certus sum quod neque mors,
neque uita, &c. Neque creatura alia,
minime nos ipsos hoc generali sermo-
ne comprehendit, sed nobis demptis
omnia. Constat enim, quod quantum-
uis prædestinati simus, in bono non si-
mus confirmati: quemadmodum beati
sunt. Cadere igitur possumus & pecca-
re, consequenter à Dei dilectione exci-
dere. Hinc illud irrefragabile uer-
bum. Habeo aduersum te pauca, quia
charitatem primam reliquisti: Nota uer-
bum reliquisti: Nemo abstulit, tu spon-
te tua reliquisti: Ne Paulo Ioannes cō-
tradicat, & Ioanni Paulus. Est & ratio.
Nanque Dei dilectio, est anima uita.
Iuxta illud. Translati sumus de morte
ad uitam, quoniam Deum diligimus.
Vita autem naturalis amitti potest, igi-
tur & dilectio. Hoc autem interest in-
ter hæc. Nam uitam naturalem tolle-
re, aliqua creatura uiolenter potest, ue-
rum, à Dei dilectione nemo separari
potest, nisi nos ipsi, separemus nos
ipsos. Sed inquiet, qui prædestina-
tos ad uitam, perire non posse, & im-
piè & falso contendit. Quid sibi uult
uerbum illud. *Neque creatura alia?* Om-
nino itaque moliri uidetur Apostolus,
neminem qui secundum propositum
uocatus sit, à diuina dilectione exci-
dere posse. Nulla enim creatura exclu-
dit. *Nulla, inquit creatura alia poterit me se-
parare, à dilectione Dei.* Verum audi, &
obmutesce. Sine glosa. n. Apostoli uer-
bum interpretari uolo, ut oīno nulla crea-
tura excludatur: & tamen non inde cō-
cludere poteris, quod moliris. Audi
Esaiam. Peccata uestra, diuiserunt inter
uos, & Deum uestrum. Vtique igitur,
nulla creatura nos à diuina dilectione
separare potest. At peccatum est, quod
unicè nos magna intercapedine separ-
at, & disungit. Peccatum autem
creaturam esse, nemo, uel mediocri-
ter doctus, dixerit. Defectus nan-
que est, non effectus, & homo cum
peccat, non rem quandam efficit, sed
ab omni re deficit, & nihil efficitur,
iuxta Ezechielem. Hinc sine Deo
peccata fieri, in confesso est, cum
nulla

Apo. 2.

Ioan. 1.4.

Ioan. 17

1. Ioan. 3.

Rom. 6.

Ose 9.

Sep. 4.

Esa. 59.

Ezech. 1.

nulla sit creatura, quam non faciat
Deus. Hoc ergo intelligit Paulus. Ne-
mo te separare poterit, non fatum,
non stellæ, non demon, non principes,
non angeli, non demonum illusiones,
non falsa miracula, non delectatio ter-
renarum rerum, non principum terro-
res. Tua peccata duntaxat efficere pos-
sunt, ut & tu Deum non diligas, ui-
cissimque ab eo non diligaris. Pugnans
enim diuina dilectio, & peccatum. Nam
qui Deum diligit, dignus est eter-
na uita. Iuxta illud. Siquis diligit me,
diligetur à patre meo, & ego diligam
eum, & manifestabo ei me ipsum, quò
uita æterna est, secundum quod Chri-
stus scriptum reliquit. Hæc est uita
æterna, ut cognoscant te solum Deum,
& quem misisti Iesum Christum. Qui
autem peccat, dignus est morte. Sti-
pendia peccati mors, aiebat Paulus.
Nemo uero simul est morte dignus &
uita. Cum igitur primum peccas, Deū
diligere desistis. Vbi enim feruor ille
est, peccati frigus locum habere ne-
quit. Contraria mutuo se expellunt.
Charitas peccatum tollit, & peccatum
charitatem abiciat, necesse est. Caue
igitur ne pecces, & à diuina beneuo-
lentia labaris. Ita enim fiet, ut neque
Deus te diligat, neque per te pugnet.
Quare neque de diuina prædestinatio-
ne elatus, gloriari poteris, quod mala
tibi in bonum uertatur, sed à Deo què
prius dereliqueris derelictus, peribis
omnino, iuxta illud. Veh eis cum rece-
fero ab eis. Et cur putas Deum pati, ut
electissimi sui sæpe labantur, cum pos-
set eos omnes rapere, ne malitia immu-
taret intellectum eorum, nisi ut agno-
scant se se non modolabi, sed & peri-
re posse, nisi à Deo continenter manu-
tinerentur: ac propterea illi continuo
fundant preces, & gratias agant, in ti-
more illi seruietes, exultantesq; cum
tremore? Neque tamen ad antiquam
illam quaestionem recurras. Tollitur er-
go diuina prædestinationis certitudo.
Ex his enim quæ de diuina Prouidētia,
dicta sunt, facile solui potest. Est qui-
ppe eadem dubitatio, quo ad prouiden-
tiam, & quo ad prædestinationem, &
quo ad fatum, & quo ad prescientiam.

Bit. ad Rom.

Num certitudo illa, stet cum nostra li-
bertate: & cum rerum harum inferiorum
contingentia. Et propterea eadē
responsione potest ubiq; satisfieri. Cer-
tè enim Deus, nouit prædestinatum sal-
uandum, posse tamen damnari. Falle-
retur itaque, si ita saluaretur, quod salua-
ri non possēt. Quia ergo nec fallitur
Deus, nec falli potest, saluatur: sed ita
contingenter, quod poterit semper nō
saluari. Et ideo semper timere debet,
exemplum sumens ab Apostolo, qui ut
supra dictum est, aiebat. Castigo corpus
meum, & in seruitutem redigo, ne cū
alijs prædicauerim, ipse reprobos effi-
ciar. Quod si dicas, & urgeas. Pone
me prædestinatum, omnino ita erit, quò
saluabor, aliter mutaretur Deus. Dico
tibi, & hoc aliud, si subtiliter tota men-
te huc spectaueris, quod Deus non di-
citur hoc modo ab æterno, prædestina-
ri, ut prædestinatio in præteritum tran-
seat, eo modo quo dicimus à principio
mundum creasse, quia non amplius
creat, sed creauit. At hoc alio modo,
quemadmodum ab æterno gignit filiū.
Nam genuit, generat: & semper gene-
rabit. Vnde semper dicit. Ego hodie ge-
nui te: cum tamen dicat etiam. Ante
luciferum genui te. Si inquam huc te in-
genio contuleris, uidebis non esse ad-
modum difficile declarare, quod præ-
destinationis diuinae uis, non inerat,
id esse fiendum, quod prædestinatum
est: quasi mutatio sequatur in Deo, si id
non euenit, quod ipse præfiniuit.
Quoniam non est prædestinatum, vel præfina-
tum adeo, ut præteritum sit, sed præfinitur
semper, prædestinatur nūc in præsentia-
rum, & cras quoq; præfinitur. Si sup-
ponimus quod prædestinauerit, argu-
mentum concludit. Non enim po-
test non prædestinare, si prædestinauit,
quia mutabilis esse non potest. Si er-
go non id eueniret, quod prædestina-
uit primum, dicere oporteret, ipsum trā-
sisse de prædestinatione una in aliam.
Nam nihil euenit contra prædestinationem
nem: sed non oportet dicere quod præ-
destinauerit. Finge autem, ut id in-
telligas, (nam & impossibilia fingere li-
cet) finge inquam, quod nunc incipiat
uelle præfinire me ad æternam uitam,

Ee 3 & non-

& nondum præfinierit. Nonne nunc potest non præfinire, ex quo nondum præfiniuit? Ita contingenter ergo præfinire uelit, & nunquam præfinierit, semper itaque contingenter præfiniet, poteritque non præfinire. Quia uero præfinit me saluari, ideo saluandus sum, contingenter ergo saluandus sum, quia semper contingenter præfinitus sum, uel & rectius, præfinior. Sine mutatione igitur Dei, etiam perire possum. Mutaretur enim Deus, si me saluandum præfinisset, & minime saluaret. Sed non præfiniuit unquam. Versatur semper in præfiniendo, ac si uoluntas eius semper usque ad exitum meum, indeterminata fuisset. Et ego itaque in contingentia uersor. Si id intelligere potes, scopum ni fallor attigisti. Error enim est, quia semper ad actum diuinæ uoluntatis præficientis, quasi præteritum recurrimus. Præteritum nanque non præterisse, impossibile est. Cum ergo nemo nisi Dei definitione saluetur: Videtur quod si aliquis saluandus definiatur, & minime saluetur, Deum ab una ad aliam definitionem mutari. Quod nequaquam uerum est. Quia definitio Dei, semper debet intelligi præsens esse, quasi con-

tinue, à diuina egrediens uoluntate, æque ac si per impossibile, inciperet nunc præfinire uelle: & propterea nunquam mutari potest. Si saluabor, tunc dicas, definiuit me saluandum. Si non saluabor, me saluandum non definiuit, non definit amplius, sed definiuit. Definitum enim est id, quod iam euenit, non id quod nondum euenit. Et ita nunquam mutatur Deus. Capiat qui potest.

Vnum tantum dubium est. Quia Paulus Apostolus, explicare debuerat in præsentem, Præfinitionem Dei secundum dicta, non in præteritum. Et nihilominus id minimè fecit. At huius ratio est, quoniam uoluit ut tu intelligeres, Deum de his, qui sunt saluandi, securum esse. Hanc autem securitatem exactè, non intelligis, nisi uerbis præteriti temporis. Incertitudinem autem nostram, modo à nobis declarato intelliges. Aded ut omnino hæc duo concipienda sint. Deum de omnium numero quas numerauit, securum esse. Nullam tamen necessario saluandam esse in pascuis illis, quamuis Deus mutari non possit. Et hæc de Capite Octauo huius Epistolæ. & cæter.

CAPVT NONVM.

Veritatem dico, in Christo non mentor, contestante mihi conscientia mea, in spiritu sancto, quod tristitia mihi est magna, & continuus dolor cordi meo.

Tam magnum, tam nouum, inusitatumque, & omni terrore plenum est huius capitis noni principium, ut omnibus stuporem ingerat, omnibus horrorem, pauorem, & pallorem. In primis enim, ferè nouam epistolam incohare uidetur Apostolus: aliud spectare quam hactenus. Deinde flet, tristatur, iurat, testes adducit, quasi magna quædam dicturus addubitet, ne à nobis illi fides adhibeatur. Paule, quid est hoc quod moliris? Neque enim decet ciuem Romanum, Romanis ciuibus, thronos suos inuiderè. Audite Pauli sensa Romani.

Magna & supramodum eximia, de electis Dei, deque Deum diligentibus, proximè dixit Apostolus, ad ineffabilis gratiæ diuinæ commendationem: Quibus nec maiora dici, aut cogitari posse videntur, ut pote quæ sensum omnem exuperant. Dicebat enim, hi quos priusquam in mundo sint, elegit Deus de mundo, cum Deo auctore esse ceperint, cælitus inspirata salute, ab ipso vocantur, rapiuntur, trahuntur, à sordibus expiantur, diuino spiritu liberantur. Non est enim libera uoluntas, cui dominatur iniquitas, iusti efficiuntur Christi gratia, quæ omnium peccata lauit. Omnes quippe iustitiæ nostræ, quasi pannus menstruata. Et post huius uitæ labores, ad requiem regni cælorum, concinentibus angelorum choris deportantur. O illos felices, quibus desuper hæc data fuerint. Quis sapiens & intelligit hæc? Aut quis idoneus erit, horum reddere rationem? Iustus dominus in omnibus

uijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Nunc ergo, quia Iudæos ipsos, à tanta felicitate, sua ipsorum culpa cecidisse uidebat Paulus, idque alta mente uolebat, & reuolebat, quippe quæ ceu nouus Helias, per gloria domini urebatur, ardebat, zelabat, & Helia maior, pro fratribus suis libentissime superimpendi uoluisset, licet eos plus diligens, minus diligeretur. Propterea illorum infelicitatem, capitis huius initio deflet, lamentatur, gemit, deplorat. O uos qui transitis per uiam, attendite & uidete (inquit Paulus,) si est dolor, sicut dolor meus. Fleuit rex ille sanctissime grauem urbis Sicelech de populationem. Rachel filios suos. Hieremias, Hierosolymam. Samuel fortes Israel. Iob lachrimatur super eo qui afflicus est: Ego cur non plorem, fratrum meorum omnium ruinam tam magnam, tam miserabilem, nunquam satis deplorandam? *Tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo.*

Mihi credite omnes, qui Romæ estis. Neque enim statum, opes, gloriam, patriam, templum, prophetas eos tantum ammississe considero, sed diuinum illum fauorem, quo nihil optabilius esse potest. Gratiæ regis regum: inestimabilia illa dona, incomparabilem illam æternam felicitatis arram. O me miserum fratres mei. Paulò ante, in tam sublimi gradu locati erant: ipsi uero filij Dei uocabantur. Illorum erat omnis gloria, coram diuina illa maiestate. Testamentum uetus, illis uis conceditum fuerat, nouumque promissum. Cælitus legem hi uero acceperat. Ex eorum unis patribus, Iesus meus, amor meus, secundum carnem originem traxerat, qui est Deorum Deus in secula benedictus. Quam illis fuit omnipotens? Quanta fuit fratrum meorum dignitas? Quanta celsitudo?

quanta eminentia? Nunc autem omnia præpostera sunt. Cecidit corona capitis nostri: cecidit Iudæorum fauor, obscuratum est aurum, mutatus est color optimus. Gentes, quæ palam impię erant & profanæ, in diuinam gratiam sunt receptæ. Ipsi vero bonis omnibus ceciderunt, priuati que sunt. Hac de causa crucior, angor, uror, quoniam offendere uoluerunt in lapidem offensionis, in quem nisi impegissent, donis maioribus locupletati, gratijsque singularibus insigniti, redditi fuissent illustriores. *Tristitia igitur est mihi magna, & continuus dolor cordi meo.* Non propter Gentium dignitatem. Optarim enim in sublime vniuersos populos euehere. Sed propter carnis meæ inenarrabilem infelicitatem. Erenim quę obtinuerant uiscera mea, quęque in posterum obrinuisent, bona cuncta perdidere. O peccatum, omnium peccatorum grauissimum. Quo Deum Optimum maximum, irritastis fratres mei, vt deseruerit uos prorsus, quos sibi antea populum fecerat peculiarem. Vos alloquor, vos conuenio, qui adhuc perfidi, rebellesque, & contumaces, lege freti, Christi suaue iugum detrectatis & dicitis. Nos Moisi discipuli sumus. Tu discipulus illius sis. Vos desite, uestrum casum, nestræque ruinam: præcorque, vt tãdem respiscere uelitis. Nō est enim abbreviata manus domini, vt saluere nequeat.

Quoniam autem hucusque, licet & Ethnicos & Iudæos in Christum credentes, represserit Paulus. Visus est tamen, semper in Gentium fauorem magis declinasse, dum tota hac epistola, tãquam preputiatorum Apostolus, legem extenuauit, circuncisionem, vniuersasque ceremonias. Ostenditque, vel nihil, vel parum, ad iustitiam nostram conferre legem, etiam quæ decalogo continetur. Ne hinc fortasse, Iudaismus occasione accepta, fictas has lachrymas crederet, hypocritium hunc dolorē, fucatos hos gemitus: iusiurandum interponit. Omnis enim controuersię finis, ad confirmationem est iuramentum. Inquit itaque. *Veritatem dico, si quæ & dixi in Iesu Christo non mentior.* Id-

est per Christum, qui ueritas est, non mentior. Inuoco illum in testem. Ecce in celo testis meus, is autem falsi, testis esse non potest, qui dixit. Ego ad hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, vt testimonium perhibeam ueritati. Ne uero dicas eum alienatum, adducere Christum in testem, cum nō sit testis eius, ac propterea mentiri Paulum, licet mentiri nolit, subiungit.

Contestante tamen, id est simul idem cum Christo testante conscientia mea. O magnum testimonium, omni certè exceptione maius. Conscientia enim, mille testes Romæ. Ipsa nanque lux est intellectus nostri, Spiritus corrector, animæ pedagogus, & rationis dictamē, quæ & sinderesis interdum appellatur. Quid est autem conscientia, nisi cum alio scientia? Importat itaque ordinem scientiæ nostræ, ad ea quæ egimus vel agimus. Neque enim aliter dicitur testificari conscientia, neque ligare, vel instigare, neque accusare, aut excusare, sed nec remordere, siue reprahendere. Hæc enim omnia, quæ conscientiæ attribuantur, ex alicuius nostræ cognitionis applicatione sequuntur, ad ea quæ operamur. Secundum enim quod aliquid agendum esse, vel non agendū iudicamus, dicitur conscientia ligare, vel instigare. Ligare ne agas, instigare vt agas cum egerimus, aut etiam cum agimus. Secundum quod iudicamus benè vel malè egisse, vel agere excusare dicitur, seu defendere, vel remordere, & reprahendere. Secundum autē, quod recognoscimus nos, reuera egisse aliquid, vel agere, aut non, dicitur testimonium afferre, vel testificari, iuxta illud. Scit conscientia tua, te crebro alijs maledixisse. Hunc ergo modum accipit hic Apostolus, reipsa concludens, ita esse sicut dicit, ex conscientię testimonio. Non mentior inquit, & scio quod nō mentior, quia conscientia mihi testimonium perhibet. Quoniam autem, conscientia quandoque errat, sicut & ratio conferendo decipi potest. Vnde illud est. Venit hora, quando qui interficit uos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Conscientia enim illorum errabat, dum horrendo scelere putabant

Matt. 26.

Ecl. 7.

Ioan. 16.

putabant se placere Deo. Ideo addit Apostolus. Testante conscientia *In spiritu sancto.* directa scilicet & illuminata per spiritum sanctum, ne erret. Mihi ergo credite inquit, cui Christus, conscientia mea, & spiritus sanctus testes, adfunt uera dicenti. Quid autem dico? Ecce. *Quod tristitia mihi magna, & continuus dolor cordi meo.* Vide intensionē. *Tristitia magna, extensionem. Continuus dolor, radicem. Cordi meo.* Non est tenuis angor, Inquit Apostolus, non transit: & immensus est, perseverat, altisque præcordijs hæret. Quoniam uero, duræ ceruicis erat populus ille, exosumque admodum Paulum habebat, adeo ut nec uera asserenti, neque iuranti ipsi credidissent, nisi forte pauci, rationem adducit inuincibilem: qua nisi irracionales omnino & esse & uideri uelint, coguntur credere hunc Pauli eximium dolorem. *(Optabam enim ipse ego anathema esse a Christo, pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio, & gloria, & testamenta, & legislatio, & cultus Dei, & promissiones, quorum patres, & ex quibus Christus (secundum carnem) qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen.*

Initio autem habendum præ oculis, quod Hæbreorum more loquitur Paulus, sine uerbo substantiuo. Frequentissimè enim, ubi in nostris codicibus habetur *Est*, in hæbreis codicibus totius sacræ scripturæ, desideratur. Subintelligatur ergo *semp*, vel *Sunt*, vel *Est*, in hac clausula secundum exigentiam. Et tota hæc litera, tanquam parenthesis legi debet. Vide autem, quàm fortis est ista Pauli argumentatio. Audite uiri fratres, & patres. Inquit Apostolus, quam doloris mei nunc uobis reddo rationem. Ipse ego uir Iudæus sicut & uos: Iharso Ciliciæ ciuitate natus. Secus pedes magni Gamalielis edoctus: iuxta paternæ legis ueritatem abundantiùs amulator existens paternarum traditionum: proficiensque in Iudaismo supra omnes coetaneos meos. Hanc uiam Christi Iesu, usque ad mortem persequutus sum, spirans minarum & cedis in omnes eius assclas: compræhē-

Gal. 1.
Act. 9.

dens, alligans, & tradens in custodiam viros ac mulieres vt puniretur, sicut principes sacerdotum, & omnes maiores natu, mihi testimonium perhibent. Quo enim fratres mei Iudæi, in nostra religione mecum quietius degerent, & proficerent. Christi nomen persequebar, zelum reipublicæ nostræ habens, magis quàm meæ salutis: quo ad poteram reluctabar illi, qui proprium sanguinem, pro nobis effudit. Volebamque; ab ipso anathema esse, separatus scilicet, & abdicatus, qui & illum à me separaueram, atque prorsus abieceram. Postquam ergo ueritatem cognoui, diuino Christi afflatus numine. Ipse est enim uerus Deus, & qui primum infidelis eram, conuersus sum, & uidi tenebras meas, in quibus iacui. Putadum ne est, me tam mirabili mutatione dextere excelsi mutatum, mentiri uelle? Sub Christi ipsius nomine, quem nisi credere esse Deum, cum primum optarem uehementer esse ab ipso anathema, non nunc ut Deum Deorum omnium colerem in spiritu meo, qui prophetas & legem apprimè sicut nostis calleo? nisi maxime illum & toto corde, ut Deum obseruarem, non ab eo auersus penitus, ad eum conuersus fuissē. Quomodo ergo illum in mendacij testem adducam? O fratres, dicite siquid est, quod respondere possitis. Nihil certè est. *Veritatem ergo, Dico per Christum, non mentior, quod tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo.*

Refert autem Iudæorum encomia, ut cognoscas inde nō potuisse, nisi uim magnam, eum à tam excelsæ gentis confortio separare, nempe vim diuinam. 2. Cor. 12 Paulus enim talis, & tantus, & si imperitus sermone non scientia, qui contra Christum zelo legis tãta fecerat: pro Iudæis tanta nobilitate, & sanctitate illustrissimis, nō temerè legis expugnator, & Christi Euangelij prædicator effectus fuisset, nisi Dei uirtute tractus & illuminatus, contra quam calcitrare durissimum est, cum & rebelles nostras voluntates, ad se conuerrere possit. In primis autem, Israelitas eos vocat, à claris & antiquis natalium, splendibus eos commendans. Antiquius enim

2. Cor. 12

enim nomen est istud, quàm Iudeum? Iudam nanque à quo Iudæi dicti sunt, genuit Iacob, qui Israel mutato nomine, dictus est. Ab illo ergo *Israelita* dicitur, non autem Iacobita. Quoniã præcellit nomen istud Israel, ab angelo in lucra impositum, illud Iacobi nomen. *Gen. 32.* Est enim Israel videns Deum, & altiore quadam ratione. Nam commendaturus Nathanaelem Christum, dixit. *Ioan. 1.* Ecce uerè Israelita, in quo dolus non est. Secundo dicit eorum esse, *Adoptionem Dei.*

Quorum adoptio. Quoniam scilicet filij Dei adoptiui erant. Quanquam hoc difficultate non careat. Quia supra dicebat Apostolus, Iudeos olim seruiss, nõ filios fuisse. Non enim acceptus spiritum seruitutis, iterum in timore. Dicendum est ergo, quod de adoptione futura, hoc uerbum intelligitur. Eorũ erat *Adoptio*, idest illi in Dei filios, adoptandi erant. Vnde Christus dicebat Cananæ. Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. Filios appellans Iudæos, canes Gentiles. Quod si è contra accidit, suo ipsorũ uicio euenit, Paulo dicente. Vobis quidè oportebat prædicari uerbum Dei, sed quia repulistis illud, ecce conuertimur ad Gentes. Intellige tamen, ubiq; principaliter futuros fuisse Dei filios Iudeos, non vnice. Nam & scribitur, de Gentibus. Affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ, dicam Aquiloni da, & Austro, noli prohibere. Hinc illud est, Filius meus primogenitus Israel. Tertio dicit. *Et gloria.* Clara scilicet cum laude notitia. Quæ est. n. alia natio tã grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest nobis? dicebat Moses. Et adhuc. Hæc est uestra sapientia, & intellectus uester coram populis, ut audientes uniuersi, dicant. En populus sapiens, & intelligens, Gens magna. Quarto, *Et testamenta.* Vetus exhibitum, nouũ exhibendum. Hoc est pactum, quod pepigi cum patribus antiquis, Feriam domui Israel fœdus nouum. *Et cultus Dei.* *latrèia.* Gentes enim idola collebant. Omnes dij Gentium demonia. Iudæis uisus videbatur esse Deus uerus notus.

Iuxta illud. Notus i Iudæa Deus. *Quin Ps. 75. to. & promissione.* Incarnationis scilicet Messie, eterne felicitatis, & resurrectionis. Hæc enim omnifariam Iudæis promissa sunt, non modo reuelationibus, quod & nonnullis Gentilibus factum est, sed & scriptis ad perpetuam rei memoriam. Sexto dicit. *Quorum patres.* Et sensus est. Patres, sunt ex Iudæis. Patres enim Abraam, Isaac, & Iacob intelligimus, qui excellentia quadam & antiquitate, patres dicuntur. Iuxta illud. Circumcisio non est ex Moyse, sed ex patribus. Septimo. *Et ex quibus Christus.* Ex quibus scilicet Iudæis, cognatis meis secundum carnem, Iesus noster oriundus est, qui est uerè *χριστός*, idest diuinæ gratiæ, & Spiritus oleo inuisibili unctus. Iuxta illud. Spiritus domini super me, eo quod unxerit me. Cõstat æquidem, quod saluator noster, non ex Gentibus, sed ex matre Iudæa genitus est. Vnde illud. Salus ex Iudæis. O quæ Iudæorum gloria. Ne autem perfidii & contumaces de more, dicant. Quid nobis hoc, quod postremo dixisti, proficit? Hunc enim tuum Iesum, nos nescimus unde scit. Nazarenus nanq; est. A Nazareth potest aliquid boni esse? *Subdit.*

Qui est super omnia Deus benedictus in secula. Quod non probat, sed tanquam probatũ relinquit, ex hoc quod à mortuis resurrexit. Iuxta illud supra. Qui definitus est fili⁹ Dei, ex resurrectione à mortuis, Iesu Christo domino nostro. Additque *Amen.* idest uerè. Ut exprimat, quod non est Deus tantum opinione nostra, sicut dij Gentium. Iupiter. Mercurius. Venus. Hercules, quos diuinis honoribus, cæca opinio delusa, coluit prisca Gentilitas. Sed Christus ipse, re ipsa Deus est, re ipsa benedictus, re ipsa super omnia, re ipsa uiuens in secula. Considera autem, quod eisdẽ uerbis usus est de Deo omnium creatore, supra capite primo. Seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula. Amen. Ut significet, Christum Iesum, illum ipsum Deum esse, qui uniuersa creauit. Natura scilicet & Deitate non parem modo, sed eundem, quamuis hipostase alium. Dicit

uero

uero illum ipsum Christum, qui Deus est, ex Iudæis esse secundum carnem: significans unam tantum esse Christi personam, quæ utrasque naturas complectitur, & diuinam & humanam. Illa enim, omnium pater & dominus, hac Iudæorum frater est. Quod mysterium longe anteà cecinisse uidetur psaltes, Deum introducens, se se Israelis fratrem appellans. Propter fratres meos, & proximos meos, loquitur nunc pacem in te. Quod egregiè annotauit Rabbi Alchusi, ut potest uidere quisque in libro Mechilta, idest in expositione Exodi, capite quartodecimo, sup uerbo illo. Quid clamas ad me? Et magna efficacia probat, Dei incarnationem. Ex hoc autem uides, quàm magnum erat, quod pro Iudæorũ republica agebat Paulus cõtra Christum. Agebat nanque contra Deũ, pugnat cum Deo, optabat esse anathema à Deo, quia Christus est Deus. O scelus. Huic ergo desiderio succedit dolor, ut uideas Pauli antithesim. *Optabam.* non modo uolebam, sed ardentè cupiebam. *Anathema esse à Christo pro fratribus meis.* Nũc tristitia est mihi magna, quia optauit: Vtinam nunquam optassem. Id tamen parum tunc uidebatur, quia Christum Deum esse, eo tempore à Paulo, non agnoscebatur. At nunc magnum uidetur sicuti est: propterea dolet, quia scit Christum Deum esse. Ideo dicit. Non sum dignus uocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei: ueniam tamen cõsequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Quid significet *Anathema* hoc in loco, scio uos scire. Est enim uox propria Iudæis, qua extremam detestationem significare solebant. Vnde *αναθεματίζω*, deuoueo, detestor. Dicitur autem *ἀνάθεμα καὶ ἀνάθημα*, Apud Græcos tamen & Latinos, significat magis donaria quæ dicata dijs seponuntur, atque in parietibus, vel columnis templorum suspenduntur. Cuiusmodi & nunc statuarum aurearum, gemmata pocula, & argentei uisuntur. Sic dicta ab *ἀνάθημα* suspendere, vel seponere, quod nefas sit ea loco mouere: tanquam sacra, & nullius terrigenæ manibus attrantur. Scias tamen, & sacrum etiam

in malum sensum à ueteribus usurpatum fuisse. Dicti enim sunt sacri homines, quorum capita dijs inferis dicata sunt & deuota. Quare & hæc uox *αναθήμα* de eis dicebatur. Ni mirum ergo, si Hæbræi illam in malo sensu cõmuniter accipiebant. Habes igitur Apostoli mentem. Ex hac uero expositione, ruit quæstio illa. Num Paulus, cũ hanc epistolam scriberet, optaret anathema esse à Christo pro fratribus suis. Neque enim, si textus corruptus non est, dicit, quod optaret, sed quod alias optasset. Optabam enim *ἀναθήμα*. Neq; mihi dicas, quod pro se optabat: & non pro fratribus suis anathema esse à Christo eò tempore, quo auersus fuerat. Abest enim illud ab omni ueritate. Agebat enim eum longè magis synagoga, quàm propriæ salutis desiderium. Vnde dicit de se ipso. Abundantius æmulator existens, paternarum mearum traditionum. Maturius illi agendũ fuerat, si eum salutis animæ ardor impulisset, scrutari debuisset scripturas, Prophetas legere, Christi miracula nõ torquerẽ. Messie tempus alta mente considerare, non desuere, non furere, sicuti ipse totus furebat, ut lupus rapax, in sacrum illud Christi ouile agebatur: Ecclesiam deuotabat, tenerè in domos alienas intrabat, uinctosque viros & mulieres trahebat. Hæc non sunt hominis, qui salutem suam cupiat, nisi frigidè, si sit doctus. Zelabat igitur Rempublicam, statum, commoditatem. Timebat enim, ne in seditione populi uerterentur, quia totus mundus post Christum currebat, & tanquam fortis politicus, se se Christianæ opposuit religioni, ut illam demoliret, priuata abiecta, publica charitate indutus: quod maximum scelus fuisse nemo dubitauerit, cum temporalem Rempublicã, Iudæorum statum malè consultus, animæ propriæ salutis anteferet. Nam Chrs dixit. Quam commutationem dabit homo pro anima sua? Et quid prodest homini, si uniuersum mundum lucretur, animæ uero suæ detrimentum patiat? Detrimeta corporalia debet homo pro republica sustinere, quinimmo & propter amicos, sed in spiritualibus abstinet enim

Gen. 32.

Ioan. 1.

Rom. 8.

Matt. 15.

Act. 13.

Esa. 43.

Exo. 4.
Deut. 4.
Ibidem.

Hier. 31.

Ioan. 7.

Esa. 62.

Ioan. 4.

Ioan. 7.

Luc. 18.

Ioan. 1.

Rom. 1.

Rom. 1.

Ps. 121.

Exo. 14.

1. Cor. 15

Matt. 16.

enim peccare debet aliquis, etiam ut uniuersos mundi homines à morte, vel ab excidio tueatur. Immo neque ut à peccato retrahat, vel liberet. Neque; cauillaris quæso. Si damna corporalia proferre teneor, ut corporalem amici salutem tuear: Pare proportionem, quo illius anima à peccato liberem, perpetrare peccata non est nefas. Nam nulla est si militudo. Quod enim damnum in corpore patiaris, ut uitam tuearis amici, non inde uenit, quia tu magis uitam illius, quam tuam diligere debeas, sed quia te ipsum secundum mentem & animam, magis quam secundum corpus diligere debes. Virtus quippe eximia est charitatis, animam ponere, hoc est uitam corpoream vel animalè. (Hæbraismus enim, animam semper uitam appellat,) pro amicis suis, ut dixit Christus. Nisi itaque sic feceris, à charitate quæ est anime, hoc est mentis summa perfectio valde deficiis, & ita minus mentem, quam corpus diligis, quod nefas est. Verum si peccares, ut alium quempiam à peccato erueres, iam simpliciter animam tuam, hoc est mentem, alienæ præponeres. Et quia quod potissimum in homine est, homo dicitur, uidelicet mens ipsa, simpliciter te ipsum minus, quam proximum, diligeres. Quod peccatum esse, nemo dubitare debet. Cum ad minus, par debeat esse sui ipsius & proximi dilectio. Iuxta illud. Diliges proximum sicut teipsum. Quod si dicas. Paulus docuit. Charitas non quærit, quæ sua sunt. Intellige id ab Augustino optimè expositum, id est communia proprijs antepone. Verum mille animarum salus, immo omnium, non est mihi communis salus, ut illam meam præponere, vlla possim ratione. Quid enim animæ meæ proderit, si ipsa detrimentum patiat, alia omnes gaudeat in regno Dei? Deus est commune bonum omnium. Iuxta illud. Ego ostendam tibi omne bonum. Magis enim est bonum meum Deus, quam ego ipse. Quandoquidem ipse est totum, ego uero illius totius pars, magis ergo diligere debet quisque Deum quam seipsum. At citra Deum, nos ipsi primum in ordine locum tenemus. Si obijcias. Magis id uelle debeo, quod

Deus magis uult. Vult autem Deus potius mille animas saluari, quam unam tantum, uidelicet tuam, ergo, &c. Responsio est. Quod debeo uelle magis, non id absolute, quod Deo magis uult, sed quod uult me magis uelle. Vult autem me magis uelle, vel saltem non minus animæ meæ salutem, quam omnium simul. Hæc dicta sint, ut intelligas Paulum non dicere. Opto anathema, vel optarim, ut alij uertunt, sed *Optabam*, cum Saulus essem. Vnde & hoc ipse hic dicit quasi dolens, quod pro fratribus suis optauerit à Christo separatim esse. Tantum abest, ut ipse uelit te illum imitari. Nunc enim vice desiderij, dolet & plorat. Si pius fuisset desiderium, gauderet, & letaretur. Quia tamen inuenimus Moysen dixisse, cum præces ad Deum pro populo funderet. Aut dimitte eis hæc noxam, aut dele me de libro tuo. Quod uerbo, quam magna fuerit illius charitas significatur. Quippe qui uoluerit de libro uitæ deleri, quo peccatis populi parceretur, ut communiter omnes exponunt. Quomodo intelligi possit locus ille, declarandum est. Dico itaque in primis, de more consueuisse amicos, cum inuicem colloquantur, præ nimia familiaritate, & fiducia his hiperbolicis uti. Aut mihi morem gere, aut de cætero tibi amicus non ero, cum tamen nolit eorum aliquis, ulla ratione ab alterius amicitia separari. Moyses amicus Dei, communiter uocabatur. Credo itaque ego, fuisse uerbum illud nimie familiaritatis, atque confidentiæ. Quo hac hiperbola significaret, quantum illi Iudæorum salus cordi esset. Aut dele me de libro tuo, aut dimitte eis hanc noxam. Cum tamen si etiam Iudæis non pepercisset, nullo unquam tempore, à diuino amore diuelli uoluisset. Sunt qui dicant. Non esse sermonem de libro uitæ, sed de libro legis. Ut sensus sit. Nolo ego domine, dici Iudæorum legislator, nisi tu mei intuitu illis peperceris. Alij existimant, de libro uitæ intelligendum esse locum illum, & sermone citra hiperbolam. Verum non quo ad gloriam æternæ uitæ, sed quo ad gradum. Tolle quæso magnam illam corollam, quam mihi præparasti: Inter minimosque me ad scri-

adscribe pater: si non parcis populo huic. Quæ omnia, & ad Paulum fortassis aptare potes; si vis eum, cum in Christi gratiam receptus esset, optasse anathema fieri pro fratribus suis. Sed & his omnibus, hanc pulchram expositionem addere potes. Ut non inde sequatur Apostolum, Iudæos ipsos, sed Deum magis, quam seipsum dilexisse. Optabat enim, ad tempus fruitione diuina priuari, & paradisi gloria, quod ad sui dilectionem pertinet, ut Dei honor, in Iudæis dilataretur, quod pertinet ad dilectionem Dei. Et quid inde, si etiam optasset ardentissima flagrans charitate, perpetuo gehennæ inferorum emancipari, quo Iudæi in diuinam gratiam reciperentur? Modo neque ipse, à flamma illa diuini amoris, & à gratia diuelleretur. Neque dicas. Nemo ad inferna descendere potest, nisi extra Dei gratiam, & amorem constitutus. Id certè scio. Sed amor cæcus, hoc ignorat. Utinam & ego, diuino amore ad eum correptus essem, ut id ignorarem. Paulus erat totus amor, nesciebat ergo, quid diceret. Longe enim plus potest amor, quam merum. Meliores sunt amores tui uino, inquit sponsa. Petrum uide, choiri Apostolici uerticem, quomodo amore ebrius, & tementus, nescit quid dicat, in monte sancto, speculator factus illius gloriæ & maiestatis. Domine, bonum est nos hic esse, faciamus hic tria tabernacula. Ne igitur in statera, Petri Paulique uerba appendas. Non enim Petrus loquitur, neque Paulus, sed amor ille uehemens & consumens, quo extra se positi ipsi, actique, & extrasim patientes, portenta dicunt, quæ nec examinare fas est. Sume autem exemplum, paulini huius desiderij, ne mireris, quod impossibilia quærat. Quis nesciat Episcopatum, honorem habere, & onera? Et nihilominus, quot Episcopalem ambiunt dignitatem, qui onera prorsus refugiunt? O cæcum amorem. Ita ergo gratia, gloriam habet, & non potest, quis carere semper gloria, nisi & gratia careat. Amor tamen, quo Paulus ardet, & languet, hæc ab

inuicem separat & disiungit. Quid mirum? Num & intellectus, non separatur, quæ natura coniunxit? Materiam à forma, ut sapientes tradunt. Nec iterum dicas. Ergo immoderatus est Pauli amor. Tunc enim est, maximè moderatus amor, cum modum non habet. Modus quippe amoris est, sine modo diligere. Quis quærat in corporis sanitate, mensuram? Vel non oportet magis ualere semper? Anima sanitas, est diuinus amor: quod ergo magis diligimus, eò saniores sumus. Vide quæso, quam immoderatè Deum amat Apostolus. Nam inquit, ipse. Nolumus expoliari, sed superuestiri, & tamen clamatur, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Esse autem cum Christo, non potest, nisi carnem exuat, & nihilominus dicit, Permanere in carne, necessarium propter uos, idque multo magis melius. O Paule, modum non habes. Quid dicis? Enigmata, paradoxa, miracula? Quæ pugnancia maior ista. Cupio dissolui & esse cum Christo. Permanere in carne multo melius? Hæc omnia uideo inquit Apostolus, si eum interrogaueris. Sed amori parcite, quoniam amore languo. Amor meus, pondus meum, eò feror, quocunque feror. Anima enim, plus est ubi amat, quam ubi animat. Deinde dicit.

Non ita autem, quod exciderit sermo Dei. Non enim omnes, qui ex Israel, splendunt, sunt. Hi Israel, scilicet sunt. Neque propterea, quod sunt semen Abrahæ, omnes filij. Scilicet Abrahæ sunt.

Verissimum dubio procul est illud, quod Salomon dixit. Quis continebit ignem, in sinu suo, & non comburet? Amor ille, ignis est, qui latere nescit, & cum amore dolor. Quod enim magis, utramque flammam occultare uolueris, eò magis surget ardentior. Languet Paulus amore, doloreque consumitur. Ni mirum, si abscondere se se, non potest. Amorem iam referauit, prodit ergo, nunc dolorem, & illum iam explicauit in generali, modo particularius, eum exprimit. Scito tamen

Leu. 15.

Matt. 22.
1. Cor. 13

Exo. 33.

Exo. 32.

Cant. 1.

Luc. 9.

Exo. 33.

2. Cor. 9

Philip. 1.

Ibidem.

Prov. 6.

men eum distinctè, & clarè non explicari, nisi ad finem capituli. Hic enim incipit, magnam tollere dubitationem, quæ communiter Iudæos angebat, etiam illos, qui ad Christum venerat. Dicebant nanque. Si Iesus iste Messias, Iudeorū est: Iudæis vnis promissus: ex Iudæis vnis oriundus: in Iudæa una natus, & alitus: cum Iudæis vnis conuersatus: cur Gentes elegit, Iudæos reprobavit? illas in altiore gradu, locauit, nos deiecit? in fabulam uerū sunt sermones Dei: irrita sunt diuinæ promissiones: vana prophetarum oracula. Nobis enim promissit, Gentibus reddidit: ex nobis uenit, sed alios salauit. Quam pauci sunt Iudæi, qui in illum crediderunt? quam innumeræ Gentes, quæ illum sequuntur? Nos patrem habemus Abraam. Abrahæ dictū est. Tibi, & semini tuo dabo terram hanc: multiplicabo semen tuum sicut stellas celi. Defecit ergo à promissionibus Deus. Nam Gentes sublimauit, nos omnino repudiassè uidetur. Vbi est regnum Israel, quod restaurandum fuisse cecinerunt vates? Gentes enim, nobis vbique dominantur. Hæc enim palam contra Christum prædicabant Iudæi, Deum criminantes, tanquam antiquæ promissionis uiolatorem, atque fedifragū. Et in seipsis, maximis cruciatibus angustiati, loquebantur: nec poterant consolari. Non ergo putes me, hac ratione dolere inquit Paulus. Non hæc mei est doloris occasio. *Quod sermo Dei exciderit.* ut Iudæi dicunt. Non inquam doleo, quia vel tantillum deperierit, diuinarū promissionum. Absit enim, ut diuina verba possint excidere. Verbum quod egreditur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum. Quæ procedunt de labijs meis, non faciam irrita, inquit Deus. Cur ergo doleo? Quæ est causa doloris mei? Respice ferè ad finem capituli, illic enim explicatur. Quia Gentes, quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam. Iustitiam autem, quæ est ex fide. Israel uero sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis. Sicut scriptum

est. Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali. Quæ verba suo loco declarabuntur. De greditur itaque nunc Apostolus illucisque, ut inuincibili argumento demonstrat, diuinas promissiones Iudæis factas, semini inquam Abrahæ, nequaquam excidisse: quamuis Gentes, in Iudæorum loca fuerint subrogata, & paucissimi Iudæi, in Christum crediderint. Et locus iste difficillimus est. Quod autem eum intel ligas. Scito quod scopus, quo Pauli ratio dirigitur, hic est. Diuinæ promissiones, non fuerunt factæ pro omnibus Iudæis, pro omnibus filijs Abrahæ: sed pro aliquibus tantum. Hi uni ergo, quibus promissa facta sunt, saluandi erant per Messiam, sed non omnes absolute, qui ex semine Abrahæ & Israel originè traxerunt. Si enim omnes saluandi fuissent, cum non pro omnibus facta sit promissio, Dei sermo uerè excidisset. Ad hoc autem probandum: quod non omnibus factæ sint promissiones, quamquam ex eodem genere Abraam descēdāt, testimonium adducit Dei uini, qui Abraamum alloquens, cum plures filios haberet, Ismaelem primum, ex Aggar. Isaac secūdum ex Sarra, & alios ex Chetura. Isaac tantum elegit, ut ex ipso & per ipsum, seminis posteritas multiplicaretur; in qua Deus tanquam pater in filijs, sibi complaceret. Promittēs Abrahæ, quod in illo multiplicaretur. *In Isaac inquit uocabitur tibi semen.* Non scilicet in Ismael, neque in alijs. Nō itaque omnes, qui ex Abrahā oriundi sunt, Deo placent, filijque sunt eius: neque pro semine Abrahæ computandi sunt. Nam Ismael & alij, nequaquam computantur, sed vnice Isaac, quem Sarra genuit. Quia & de illo non de cæteris facta fuerat promissio. Si ergo eiusdem Abrahæ filij, non omnes electi sunt, quod mirum, si nō omnes Iudæi, quamquam ex eodem genere sint oriundi, à fortiori electi non sunt? Longe enim magis, electi esse debuerant vnus patris filij, quam generis vnus. Patris maximè sanctissimi, qualis Abraam fuit, & tamen non sic actum est. Quia uero potuisset Iudæus pertinax, huic rationi respondere. Non est mirum, quod dicitur Paule.

Eia. 8.

Ioan. 8.

Gen. 17.

Esa. 55.

Ier. 8.

Paule. Si Isaac placuit, non cæteri, quāuis omnes filij Abrahæ natura fuerint, non fuit omnium Abrahæ filiorum, eadem mater: Isaac fuit ex libera. Ismael ex ancilla: alij item ex Chetura. Matrum diuersitas in causa fuit, ut non omnes eligerentur. Verum nos omnes, ex ipso Isaac descendimus, quem libera Sarra genuit. Sumus eiusdem Abrahæ, eiusdemque Sarra filij. Omnes itaque à Christo quem Deum prædicas: qui ex Abraam, & ex Isaac originem ducit tāquam frater noster ueterinus, saluatum iri debuimus. Ad tollendam igitur hæc euasione, Paulus Apostolus altius ingreditur, & Rebeccam Isaac uxorem adducit, quæ non ex diuersis uiris, sed ex vno semine Isaac, non diuersis temporibus, sed vno concubitu concepit, unoque partu simul gemellos hosce filios, Esau & Iacob effudit. Qui tamen non omnes Deo placuere, nec omnibus factæ sunt promissiones. Iacob enim tantum dilexit. Esau autem odio habuit iuxta Prophetam. Omnino ergo constat, quod promissiones Iudæis factæ, omnibus factæ non sunt. Sed aliquibus tantum. Non solum non omnibus Abrahæ filijs, sed nec omnibus filijs Isaac. Idumeos enim qui ex Edon, idest ex Esau descenderunt, reprobato esse, ex Malachia nemo nescit. Vnde ergo gloriari potestis Iudæi, quod uos omnes filij Isaac sitis, quando & Esau fuit eius filius reprobatus, noster à Deo Iacob solus electus? Et certe non citra mysterium Apostolus, hoc argumentū adducere uoluit duorum filiorū Isaac, quos idem ueteris, eodem tempore, simul in lucem prodidit, tanquam omnium efficacissimum, atque clarissimū. Non enim ulla uidetur, humana ratio assignari posse, cur non eisdem bonis potiti fuerint, præter diuinam electionem & gratiam. Promissio quippe in Iacob, non in Edon facta fuerat. Ne autem acrius urgeret Iudæus, qui gratiam non agnoscit. Sed de sua uirtute & meritis gloriatur cum Pharaone, Gentesque detrectat dicens. Non sum sicut cæteri, raptores, iniusti, &c. Iacob fuit sanctus, dignè egit, ideo in illo diuinæ promissiones factæ sunt, & completæ. Cur

Malac. 1.

Luc. 18.

ergo Gentes elegit, quæ palam impiæ & profanæ semper fuerunt? Obijcit Paulus, gratiæ assertor strenuissimus. Nondum quicquam boni egerat Iacob: Nondum quicquam mali Esau, & tamen promissionem fecit Deus Iacob, illumque dilexit, & sibi asciiuit. Quinimmo antequam nati essent. Non sic autem promissit Esau, immo illum odio habuit. Hæc itaque diuersitas non aliunde, quæ ex fauore diuino prouenit, qui nō omnibus promissit uestre Gentis, sed aliquibus tantum. In illis uero completæ sunt promissiones, in quibus unice nullo dempto complendæ erant. Omnino itaque non est uerum, quod callumnia ris Iudæa, aliquo colore dici possè, infidum fuisse Deum, qui alijs promiserit, alijs reddiderit. Eis enim, quibus promissa facta sunt, eis exoluit: non alijs. Et si omnibus promississet, omnibus exoluisset. Est enim Deus uerax, & omnis homo mendax. Intelligis, quo tendit Paulus? Lege modo literam, & clara erit. *Non enim omnes, qui sunt ex Israel, hi sunt Israel.* Idest pro Israel non computantur. *Neque quia semen sunt Abrahæ.* Illico sequitur, ut sint *Omnes filij.* Sed illud potius considerandum est, quod dixit dominus Abrahæ. *In Isaac uocabitur tibi semen.* Non in alijs filijs. Exponit Paulus. *Hoc est. Non quod filij carnis, hi filij Dei, idest diuinarum promissionum hæredes. Sed filij promissionis,* contra naturam carnis scilicet, ut Isaac, qui ex sterili ortus est, computantur in semen Abrahæ. Promissionem autem Abrahæ, de Isaac factam adducit hic. *Sermo enim promissionis hic est, in tempore hoc ueniam, & erit Sarra filius.* De quo satis dictum est, à nobis supra capite quarto. *Non solum autem, sed & Rebecca ex uno cubile habens.* Exponit autem ex quo, nempe *(Isaac patre nostro),* & est parenthesis, intelligiturque, pro sententiæ completō. Non solum Sarra, habuit Dei promissionem, sed & Rebecca. Per cubile uero concubitus intelligit, pudori parcens, quo discant de pudendis, castius loqui Christi præcones, atque etiam confessores. Explicat. *Cum enim nondum nati essent, nec quicquam bonum, vel malum egissent, ut secundum electionem Dei, proposuerunt*

Rom. 3.

scium maneret, non ex operibus; vocatorū, quia nulla, Sed ex vocante Deo dictum est ei. Rebecca. Maior Esau, seruiet minori Iacob. Sicut scriptum est, in Malachia. Gen. 25. Malac. 1. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Intelligitur autem, ut secundum electionem Dei propositum maneret, id est, ut quod proposuit Deus, impleri intelligeretur secundum electionem eius gratuitam: non ex operibus, sed gratis dictum est, Iacob dilexi. Habes ergo Apostoli intentionem, & quo spectat. Nihil hic de libero agit arbitrio, tantum conrendit, diuinas promissiones non uiolari, sed impleri omnes. Probatque contra Iudæos, non omnibus illis factas esse promissiones, sed aliquibus tantum, quo gratiam diuinam agnoscant. Initioque ante oculos, semper habendum est, quod hac parte arguit Apostolus, contra Iudæos, non definit: non respōdet, sed argumentatur: quæstionem Iudæorum, nunc minime dissoluit, sed noua quæstione, murmuratū ora obstruit: non ad pios, sed ad impios loquitur: humiliter quærentibus non satisfacit, sed indigne blasphemantes, criminantesq; Deum, reprimit, & contundit: paucis promissit, paucis reddidit. Quomodo ergo excidit uerbum Dei? Christum fanè imitatus. Is em audaces illos phariseos obmurmurantes, quod eius discipuli illotis manibus manducarent, nequaquam humili responsione dignatus est, neque sedauit, sed compefcuit, irritauitque magè, clauum clauo retundens. Quare & uos transgredimini mandatum Dei propter traditionem uestrā? At humilioribus turbis mox satisfecit, dicens. Non quod intrat in os, hoc conquinat hominem. Ad hunc ergo modum Paulus, qui antea suæ gentis casum lachrimabatur, audiens modo horrendas illas blasphemias, sui Christi Iesu, sui amoris, sui thesauri: quem ut lucrifaceret, omnia ut stercorea arbitrabatur: Mentitus est Deus: excidere promissa: Mutatus in uirum alterum, contra eos omnes insurgit, accinctus gladio super femur, qui est uerbum Dei. Et inquit. Quid blasphemias populè dure ceruicis? Deum accusas, qui irritas fecerit, promissiones suas? Mentiris perfidulitate,

dè. Tu infidelis Deo semper fuisti. Ille manet uerax, & mentiri nescit. Quod dicis te elegisse Deum, tibi que magna promississe. Error est. Aliquibus ex tuo semine natis promissit, non omnibus. Aliquos item elegit, non omnes. Habes testimonia expressa in Moyfi libris, quem legis & relegis, semper discens, & nunquam ad scientiam ueritatis perueniens, de Ismaele & de Esau reprobatis. Quid ergo impudenter aperis ora, contra Dei gloriam & honorem? Si rationem non habes, qua te defendas, mihi saltem responde, aut tace & obmutescere. Indignum erat, respondere Iudæis dicentibus. Sermones Dei excidere. Ut ergo illorum indignitatem ostendat, arguit tantum, quo reuincantur, cessentque Deo obmurmurare. Malum nodum, malo muro propellens. Vis autem uidere Apostolum, non ex animo, nunc respondere Iudæis: Respice, quot & quanta dicit infra, ubi erit locus post expugnatam Iudæorum superbiam, animo placido, quæstionem istam definiendi, quæ dicitè pugnare uidetur, cum his, quæ hic in arguentis indignantisque modum, ab eo dicuntur. Hic enim dicit primum. Non omnibus Iudæis promissa facta esse. Ideo ni mirum, si non omnes saluati sunt. Ibi dicit. Omnis Israel saluus fiet. Hic dicit. Cum nondum nati essent, aut quicquam boni, vel mali egissent, ut secundum electionem, propositum dei maneret: omnia diuino ascribens proposito, nihil meritis nostris, bonis vel malis. Ibi dicitur. Vide bonitatem Dei, & seueritatem. In eos que ceciderunt seueritatem, in te autem bonitatem si permanseris in bonitate. Hic dicit, totam perditionis summam consistere in hoc, quoniam quibus non est facta promissio, pereunt. Ibi dicit. Israel scetando iustitiæ legem, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis. Hic horret, diuina non impleri promissa. Ibi sub conditione, promittere Deum, aperte insinuat. Si Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Et si illi non permanserit, in incredulitate,

dulitate, inferentur, potens est enim Deus inferere illos. Vides secum pugnare Apostolum, nisi dicas eum hic arguentis personam induere uoluisse, quo Iudæorum superbiam extenuaret: qui plusquam par esset, sua ipsorum merita iactabant, non otamque infidelitatis Deo inurebant, quo ipsi ab omni culpa uiderentur immunes. Vel Christus Iesus, Messias fuisse haudquaquam crederetur.

Sed missum faciamus quæso, quod Paulus non arguat, sed planè ex animo quæstioni respondeat, & uideamus si possumus nouum aliquid in his mysterijs, quæ tangit, & pertractat inuenire. Attendite. Attendite, rem enim miram dicturi sumus, & quæ omnes difficultates euellere possit. Ex nobis inquirunt Iudæi, uenit Christus secundum carnem, non ex Gentibus. Nos omnes ergo saluare debuit, non item Gentes, si Messias fuit. Ita enim à Prophetis promissum fuerat. Ex Iudæis oriundum Messiam esse, saluandosque per eum uniuersos. Vel igitur Messias non est, vel excidit sermo Dei. Ecce responsio. Et Messias est Iesus Christus, & non excidit uerbum Dei. Non enim ex circūcis absolutè, sed ex aliquibus uenit Christus. Vis uidere? Non enim ex Ismaelis semine carnem traxit. Non ex Esau. Sed ex Isaac, & ex Iacob. Pro illis quidem tantum, non pro alijs factæ fuere promissiones. Neque tamen superbe Iudæe, hic Iacob, aut Isaac merita extollas. Gratia diuina fuit, non eorum meritum, ut ex his nasceretur. Cur ex Isaac, non ex Ismaele descenderit, ne perscrutari uelis. Nulla enim huius est causa, nisi diuina gratia, atque promissio. Licet enim Isaac, sanctissimus fuerit, tamen antequam nasceretur, promissus est Abraham, & Sarræ, promissus inquam cum senio confecti ambo essent, dictumque, quod ex illo multiplicaretur semen, in quo Gentes benedicerentur. Ut ostenderetur, gratiæ diuinæ donum illud esse, non naturæ. Unde promissionis filius appellatur ipse Isaac, & non carnis. Non quia uerè carnali generatione non sit genitus,

sed quia supra carnis naturam, ex matre sterili, diuino munere natus est, iuxta pollicitationem, ut in Genesi habetur, & hic ab Apostolo allegatur. Quia tamen dicere posset Iudæus, omnino aliquam esse rationem, cur ex Isaac magis eligere uoluerit Deus, incarnari filium suum, quàm ex alijs Abraham filijs. Quandoquidem Isaac mater, sanctissima fuit, propterea, ut omnem cauillum remoueat, adducit, proferturque magis Iacob & Esau exemplum, quos una mater, uno unius patris concubitu conceptos, uno momento peperit. Elegit tamen Deus, ut ex Iacob descenderet filius suus secundum carnem, non ex Esau. Iacob itaque dilexit quoad hoc, ut ex eo Christus descenderet. Esau odio habuit, quo ad hoc, noluit enim illum excelso hoc dignari munere, ut esset Christi Pater. Iacob æquidem sanctissimus fuit. Esau pessimus. Athic electus fuit, illeque reprobatus, antequam nasceretur. Nō igitur sanctitas, neque iniquitas causa fuit, ut ille eligeretur, hic reprobareret. Quid ergo queris Iudæe, huius diuersitatis causam? Admirare potius, obstupescere, & tace. Nulla enim est, nec esse potest causa, nisi diuina electio, diuinumque propositum. Si patrem queris, idè Isaac. Si matrem, Rebecca. Si natos, gemelli: Si opera, nec bona, nec mala. Quid queris? Adora Dei gratiam, eligentis, & siste. Agnosceque, non esse omnino uerum, quod absolute ex circūcisione Messias uenerit. Aliquos nanque sibi asciuit, non omnes. Ne superbias, quod quia ex te natus fuerit Christus, Iudæos omnes saluare debuerit. Nullum est hic debitum: Gratia fuit, ut ex te descenderit. Gratia etiam est, quod salueris. Quod tibi blandiris, non ex Gentibus illum uenisse, item uerum non est. Neque enim horruit Gentium semen Christus Iesus. Nam & ex Rahab, & ex Ruth Moabitide altera; altera Cananea oriri uoluit. Pro populorum omnium salute, incarnatus est. Ex oibus itaque populis, originem trahere debuit. Non itaque excidit uerbum Dei. Nam quia & ex Iudæis, & ex Gentibus de-

scendit, aliquos saluos fecit, & Iudæorum & Gentium. Neque debuit Iudæos omnes saluare, sicut neque uniuersas aspernari Gentes. O si hunc sensum percipis, quantos labyrinthos euades.

Possumus & ad allegoriam recurrere. Nam expræsse Paulus ad Galatas dixit, per allegoriam dictum esse, quod Abraam duos filios habuerit, unum ex ancilla, alium ex libera. Ad stipulatur Ioannes Baptista, quod dicebat contra Iudæos. Nolite dicere Patrem habemus Abraham. Dico enim uobis, quia potens est Deus, de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Quod in minimè dixisset, nisi per allegoriam intelligeretur, oportere Abraham filios esse, ut Deo placeam, & ab ira eius defendamur. Colligitur enim ex hoc Christi uerbo, sufficere nobis secundum spiritum Abraham, filios esse, licet ex semine carnali Abraham, originem non trahamus. Adde etiam, quod per allegoriam dixit Paulus, intelligendum esse, quod Prophetæ cecinerunt, Iudæos placere Deo, atque circumcisos, non gentes, non præputiatis. Non enim, qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in carne est circumcisio, sed qui in abscondito, Iudæus est: & circumcisio cordis, non in litera, sed in spiritu: cuius laus non ex hominibus est, sed ex Deo. Cui & Ioannes alludebat, dicens de Iudæis perfidis. Dicunt se Iudæos esse & non sunt, sed sunt synagoga sathanæ. Nemo igitur uestrum mirabitur, si dixerim allegoricè intelligendum esse, quod Paulus hic dicit, Israël factas esse promissiones, atque Isaac, non Esau neque Ismaeli. Ut quicumque saluari uoluerit, Israel, Jacob, Isaac secundum spiritum, non secundum carnem esse debeat. Dubio procul, hanc credo Pauli mentem esse. Non enim omnes, qui sunt ex Israele, vel Jacob secundum carnem, ut Iudæi, saluantur, sed qui sunt secundum spiritum, ut Christiani omnes, vel ex Iudæis vel ex Gentibus, qui diuino amore langueant, qui fide Deum uident, qui aduersus potestates tenebrarum hæc colluctantur, & vincunt. Item

non omnes, qui sunt ex Isaac secundum carnem saluantur, sed qui sunt secundum spiritum, hi omnes salui fient. Est enim Isaac risus. Risus autem ex gaudio prouenire nemo ignorat. Gaudium uero, ex spe maximè nascitur, iuxta Paulum. Spe gaudentes. Qui ergo præsentia hæc bona contempserit, & in domino spem collocarit dicens, In te domine speraui, non confundar in æternum, ille erit uerè filius Isaac, & saluus erit. Et uide, quomodo appositè omnia huic quadrant allegoriæ.

Abraam enim genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob. Quid Abraam nisi fides? Ipse est enim pater credentium, & Fidei princeps. Isaac spes. Iacob charitas. Qui ergo fuerit filius Abraham, Isaac, & Iacob, qui habuerit fidem, spem, & charitatem, saluus erit. Quis autem nesciat, Gentes Iudæos ipsos, fide, & spe, & charitate maximè excelluisse? Gentes itaque, pro Abraham semine computantur, pro filijs Isaac, pro Israelitis, non Iudæis. Ecce igitur Paulus. Semini Abraham, & Isaac, & Iacob, factæ fuerunt promissiones. Vos non estis semen Abraham, non filij Isaac, non Israelitæ. Gentibus unis hæc omnia conueniunt, in illis itaq; Dei promissa adimplenda erant, non in uobis, perfidi. Vos ex patre diaboli estis. Si enim in uobis implerentur, utiq; excideret sermo Dei. Tantum abest, ut quia in Gentibus impleretur, excidat uel tantillum. Et uide, quomodo uerum uero consonat ex omni parte. In omnibus quippe exemplis, quæ hic adducit Apostolus, semper secundum filium introducit, à Deo electum esse, semperque primum reprobatum. Iacob enim erat secundus, similiter Isaac. Nam & Ismael fuit primogenitus Abraham, & Esau, primogenitus Isaac. Illi dilecti fuere, isti uero non. Quis autem nesciat, ex dictis, Iudæos primos Dei filios fuisse, Gentiles uero secundos, quorum tipum optime gessere filius ille senior, & filius prodigus iunior, in Euangelica parabola, & in testamento ueteri Manasses & Ephraim? In hoc ergo mysterio reprobationis Is-

Rom. 13.

Ps. 30.

Matt. 1.
Rom. 4.

Ioan. 8.

Lec. 15.

maelis, & Esau: promissionis & fauoris Isaac & Iacob, mysterium maius insinuat Apostolus, reprobate synagoga, & Gentium electionis. Ita enim impletum est uerbum illud. *Maior seruiet Minori.* Gentes nanque, Iudæis: o minabantur ab eo tempore, quo ipsi Christo credere nolentes, dignitatem Israeliticam perdidere. Vides altissima Pauli sensus? Ne autem Docti illi Græci, qui Romæ erant eo tempore, simulque Romani, per allegoriam, hanc intelligentes, superbirent, extollerenturque, & Iudæis tanquam à Deo reprobatis insultarent: audi quanta arte eos compescit Apostolus. Ne gloriæ Ethnice, neque contra Iudæos animo efferaris. Nam & Iacob elegit Deus, cum nondum quicquam boni egisset: & Esau reprobauit, cum nondum quicquam mali. Non ergo de tuis meritis præsumas, neque Iudæos tanquam male merentes, despicias. Nam & tu sine meritis electus es, tanquam Iacob: Iudæus sine demeritis odio habitus, tanquam Esau. At cum hac Pauli doctrina humiliatur Gentilis, inolefcit Iudæus: ille discit cauere superbiâ, iste ad impietatem prorumpit: ille gratiam, quam non merebatur agnoscit, iste peccato omnia in Deum retorquet. Ergo inquit Iudæus, iniquus est Deus, & iniustus, qui Esau, cum nondum natus esset, reprobauit, qui Iacob, cum nihil boni egisset, in sublimem euexit. Tam autem apprensus est cauillatio hæc, tantumque ueritatis fucum habet, ut uix illi credatur posse fieri satis. Paribus enim existentibus, Callia & Socrate, vel ambo pariter puniendi esse uidentur, vel ambo pariter honorandi. Qua ergo ratione Deus, cum pares existant Iacob & Esau, alterum eligit, repudiatur alterum? Nulla hic iustitiæ ratio seruari uidentur. Audiuit has Iudæorum blasphemias Paulus, & ut eastolleret, recensuit. Lege.

Quid ergo dicemus? Num iniustitia apud Deum? Iniustum enim esse uidentur, ut sine ullis bonorum vel malorum operum meritis, unum diligatur, alterum odio habeatur. Audisti iudai-

cam impietatem, audi modo Pauli responsionem. *Abst.* Horret pius animus uocem hanc, nunquam certè ferendam, Deus iniustus est, Deus partium fautor est. Deus personam excipit. Nam scriptum est. Deus fidelis est, & absque ulla iniquitate. Videtur tibi iniquum, sed non est iniquum, in rei ueritate. Sine meritis bonis, uel malis, Deum Iacob diligere, Esau prosequi odio. Neque enim sine meritis saluatus est Iacob, neque sine demeritis damnatus Esau. Id tibi sat erit, ut linguam à superbia coerceras. Diligat te Deus, odiat, eligat, reprobet, nunquam si piè uixeris damaberis, nunquam si impiè, saluaberis. Nihil aliud quære Roma, hæc responsio tibi sufficiat Pauli nostri, breuissima, sed doctissima, qua nulla aptior dari potest. Vocibus equidem talibus, iniustus est Deus, quid aliud respondendum est, nisi *Abst.* Imperet tibi Deus, ne unquam tantum, taleque virus euomas impietatis. Sequitur.

Moyse enim dicit. Miserebor cuius misereor, & miserebor quem, misereor. Id habetur in Exodo, sed sub alijs uerbis. Miserebor cui uolueris, & clemens ero, in quem mihi placuerit. Quo uerbo Apostolus, non probat responsionem datam, quod non sit Deus iniquus, sed id unde orta est Iudæorum, argumentatio: Videlicet, quod Deus sine meritis eligat, pro sua uoluntatis beneplacito, quem scilicet uoluerit, citra omnia bona opera: sicut contigit in Iacob. Et tu hic aduerte doctior. Quod non probat aliam partem, uidelicet Deum sine demeritis reprobare, quæ difficilior est. Ex isto enim uerbo Dei, ad Mosén, prima pars tantum, de electione probatur, licet hic duo uerba reponantur. Misereri, & Miserrari. *ἐλεῖν.* & *δικτεῖν.* Vtrumque tamen uerbum, actum amoris significat. Misereri nanque, est magis actus interior, uidelicet misericordiæ exhibitio. Vnde Eleemosina, misericordia dicitur, à uerbo *ελεῖν.* quod misereri proprie uertitur. Miserrari uel compati, seu commiserari, actus

Deut. 31.

Exo. 33.

est magis interior, animi scilicet condolentis de miseria aliena. Hæc enim compassio dicitur οἰκτιρῶν, à verbo οἰκτεῖν. Vnde οἰκτρολογία. Oratio ad compassionem excitandam, & οἰκτρολογία, miserabilia uerba funderé, vt rei faciunt depræcantes, vt illis compatiatur. Dicit ergo Deus Mosi. Ego miserabor, dando gratiam in tempore præfixo, cuius miseror, idest cuius nunc, & ab æterno uolui misereri, quem scilicet mihi asciui, vt obiectum misericordiam meæ. Et miserabor, compatiens. Quem miseror, idest cui nunc, & ab æterno, commiserari decreui. Breuiter illi, dilectionis, effectum atque affectum exhibebo, cui uolueró. Conticesce Iudæe, ne merita extollas. Vnice quidem dicit Deus, pro sua uoluntate citra merita omnia, eligere, diligere, benefacere, misereri, miserari. Non ergo dicas, Gentes abees fuerunt. Id enim uerum est, non fuere Iudæis sanctiores, vt ostensum est. At quid fraternæ gratiæ inuides superbe fili? Quid murmuras, si Deus illis misereri uoluit, sicut pater filio prodigo? Audis Simphoniam, & Angelorum chorum concinentium, gaudiumque, quod summus ille, pijs simusque omnium hominum pater, Gentes suas abiectissimas uidebatur, denuo fuerit commiseratus? Cur ergo liuore torqueris, & dicis indignabunda. Gentes dissiparunt substantiam suam, in idolorum fornicationibus, & nunc Deus eas, in gratiam suscepit? An oculus tuus nequã est, quia ego bonus sum? inquit Deus. Num non potest de suo facere, quod uult? Miserari prout illi libuerit? Mosén tuum nega Iudæe, si id uerum non est. Concludit Paulus ex hoc Mosi dicto. *Igitur non uolentis, neque currentis, sed misericordis est Dei.* Et est optima conclusio. Si enim Deus miseretur, ad suæ uoluntatis libitum, vt igitur Deus nostri miseretur, ratio non est uelle nostrum: nec currere, sed unice Dei misericordia. Miseretur enim, cuius miseretur. Si enim miseretur mei, quia mereor, vt mihi miseretur, iam misericordia sua, non est causa tota, vt mei miseretur.

At qui ex uerbo Mose, nulla est causa, vt miseretur, nisi quia miseretur. Modus, quippe ille loquendi. *Miserabor cuius miseror*, significat illud, *Cuius miserabor*, causam esse illius, *Miseror*, vt mei igitur miseretur, non est meritum vel causa, quia scilicet ego uelim, vel curram, idest mandata Dei perficiam, vel perficere uelim. (Cursus enim, metaphorice diuinæ legis obseruatio appellatur. Iuxta illud. Sic currite, vt comprehendatis. Ego curro nõ quasi in incertum. Viam mandatorum tuorum cucurri,) sed quia Deus ab æterno, mei misereri uoluit. Et reuera, genuinus sensus illius uerbi Dei huc tendit. *Miserabor cuius miseror*, idest nulli teneor misereri. Quod ergo facio, ex misericordia sola facio, & ita gratis miseror cui miseror. O Iudæi, qui merita uestra iactatis, obmutescite. Cum misericordiam audis Pharisæe superbe, intellige gratiam indebitam, tibi diuino fauore donatam, non redditam: tributam ex misericordiae, non ex iustitia retributam. Clama quicumque illuminatus es. Misericors & miserator dominus, patiens & multæ misericordiae. Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Misericordiam dñm, quia non sumus consumpti: Et non defecerunt miserationes eius. Tu quoque qui illuminatus non es, clama. Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam.

Hinc autem incipiamus, (vt à facilioribus ad difficilia facile transeat,) quid sibi uult hoc uerbum, tam durum, tamque difficile. *Non uolentis, neque currentis, sed misericordis est Dei.* Num fortasse, quia dictum est contra Iudæos, non est uerum? Absit. Verum est, & ex animo à Paulo dictum. At si ita est, inanes igitur sunt omnes conatus nostri? Absit. Non intelligis, quod de prima misericordia loquitur Paulus, quam Deus & Gentibus, & Iudæis exhibuit, cum ad Christum conuersæ sunt? Iam enim supra dictum est, contempserunt fuisse solitos, in urbe Roma præputiatis, & circūcisos,

Quod

quod ad Euangelium Christi Iesu aduocati fuissent ob eorum præclara, quæ antecesserant facinora. Iudæi de legis obseruatione extollebantur, Gentes de sapientia naturali. Omnium ergo obstruit ora Paulus. Quodcunque feceris Iudæe, quodcunque feceris Ethnicæ, ne puta tuis operibus diuinam hanc gratiam conciliaffe, Deumque vt tui misereretur, prouocasse. Vnicè ex diuina misericordia factum est, vt tui misertus fuerit. Inania erant omnia opera uestra: irrii, uanique omnes omnium hominum conatus, ad hanc primam gratiam promerendam. Misericordiam cognoscite, non meritum. Qui gloriatur, in domino gloriatur. Hoc est, & nihil aliud quod molitur Paulus hoc uerbo. Huc spectat, & illud. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis. Quæ admodum enim Isaac, non uteri uirtus, sed diuini fauoris in lucem protulit, fecitque magni Abraham filium. Ita nos, non nostræ naturæ opus, sed diuina misericordia tantum, & gratia Dei uiuentis, filios efficere potuit. Hinc illud. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, quia nemo illam ex se habet. Non ergo quispian vt Dei filius efficiatur, promereri potuit, sed quibus contigit, dono & fauore Dei contigit. Vnde & hæc nostra generatio, non naturæ, sed diuinæ promissionis dicitur, (sicuti natus est Isaac, vt in Pauli exemplo persistamus.) Et bene promissionis. Quem admodum enim, ortum Isaac ante prædixit Deus, quàm compleret, ita nostram hanc secundam natiuitatem, longè antea per prophetas, per Christumque futurum prædixit, quàm exhibuerit. Quicumque ergo ad hanc gratiam regenerationis, baptismalem scilicet & primam, vel tantillum meriti opera nostra habere dicunt, gratiam omnem, misericordiamque abijciunt. Gratia enim est radix meriti. Si ergo mereris, iam gratiam habes. Quod si gratiam habes, gratiam mereris, illa certè quam mereris, prima non est. *Non est ergo uolentis, neque currentis hominis, vt Deus illi gratiam primam impertiri uelit, sed*

Bit. ad Rom.

miserentis Dei. Non excludit tamen Paulus, nec nos Christi meritum excludimus. Ipse enim hanc primam gratiam nobis meruit, Iuxta illud. *Qui multos filios in gloriam adduxerat, authorem salutis eorum, per passionem consummari.* Sed tantum nostra merita, omniumque & Singulorum hominum. Nam quod Christus nobis meruerit, non tollit, quin ex Dei misericordia nobis illa gratia conferatur. Tolleretur autem, si ex nostris meritis. Si enim ego ipse in Dei gratiam recipi mereor: iam non misericordia, sed iustitia erit, si recipiar. Misericordia nihilominus est, si Christi meritum, mihi diuina gratia applicatur. Vis tamen, vt absolute declarem, & dictum istud defendam? *Non est uolentis, neque currentis, sed misericordis est Dei?* Ne dum quoad hunc locum spectat. Sic enim declaratum est, sed absolute. Ecce. *Quis uestrum uidens theatrum, templum, aut domum optimè ædificatam, non illico architectum laudet, & non dicat. Egregium sanè, ægregij artificis opus? At tamen non totum artificis est. Partem nanque, in ædificio dominus habet, qui materiam suppeditauit: partem operarij omnes, qui artificij ministrarunt: sed cur totum artificij damus? Quoniã quod plus est, illius quidem est.* Vnde & hanc consuetudinem sequentes, in loco aliquo, ubi plures fuerint, dicimus omnes adesse: Vbi pauci uero, neminem. Apostolus itaque, hunc modum sequutus, noluit dicere, quod in uanum currimus, aut laboramus. Quomodo enim id dicere potest, cum ipse de seipso dicat. Ego curro, non quasi in incertum: Et iterum Sic currite, vt comprehendatis? Labor uester non est inanis, in domino? Non est iniustus Deus, vt obliuiscatur laboris uestri, sed totum dedit Deo miserenti, vt agnoscat perpillum esse conatum nostrum si ei, quod agit Deus in nobis, comparetur. Longè enim, plus agit, in nobis Deus, quàm nos ipsi agamus. Et propterea totum illi tribuitur. Interdum & nihil nobis. Deus operatur in nobis uelle, & proficere. Neque qui plantat, neque qui rigat est. Aliquid, sed qui incrementum dat, Deus est.

Ff 3 Quoniam

Luc. 15.

Matt. 20.

1. Cor. 13.
Ps. 118.

1. Cor. 1

Tit. 1.

10el 2.
Ps. 102.

Ioan. 1

Tre. 3.

Ps. 50.

Heb. 2.

u. M

1. Cor. 9.

Ibidem.

2. Thes. 3.

Philipp. 2.

1. Cor. 3.

Quoniam scilicet Deus, hominis uoluntatem, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam. Nolentem enim præuenit, ut velit, uolentem subsequitur ut bene velit, & ne frustra uelit: in quo maximè Pelagium detestamur, qui bonorum operum initium, in nobis ex nobis esse dicebat. Ex utroque ergo fit, cum primam gratiam accepimus, ut Deus nostri subsequenter misereatur, ex diuina misericordia, & ex nostra uoluntate. Neque enim totum Deus suum esse uoluit, ne sine causa, nos coronare uideretur. Neque rursus totum nostrum, ne in arrogantiam dilaberemur. Si enim minorem habentes partem, altum sapimus, quid si totius auctores essemus? Verum tamen magna pietate, totum Deo dandum est, usque ad hyperbolas etiam. Quandoquidem ipse incipit, ipseque consumat, & uelle & perficere. Ad hunc modum, & illud exponere. Non enim uos estis, qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. Non enim, per Apostolorum ora, loquebatur Spiritus sanctus, sicut per os asinæ, sed ipsi diuino afflatis numine, illisque consentientes, quæ eis suggererebat, loquebantur. Verum, quia minimum hoc erat, totum Deo transcribitur. Omnibus quidem conatibus suis, non id assequi potuissent, ullo unquam tempore, quod in momento didicerunt. Nonne etiam, natura ipsa, uniuersos homines docente, inoleuit mos, ut in omnibus detur laus Deo? Si urbem uideris, graui hostium obsidione circumdatam: Si minaces muris machinas inferri, si uallo, telis, ignibus, tormentisque uniuersis bellicis, quibus excidia parantur, urgeri, demumque liberata patria, hostilem exercitum repelli atque fugari. Num liberatione, salutemque à Deo præstitam dicis, cum tamen, nec excubiæ militum defuerint, iuuenum procinctus, ciuium arma? Si maritima nauis discrimina supauerit, undisque ac fluctibus fatigata, ad portum salua peruenerit, nemo nisi misericordie Dei, salutem nauis adscribit. Nec ipse naua, aut qui clauum manu tenet, dicere audet, ego nauem seruaui: Neque tamen nihil egere, qui in nauis

erant, nauticæ artis gnari. Si demum, bonos atque uberes fructus, ad perfectam maturitatem protulerit seges, nemo piè, & conuenienter dicet, fructus hosce agricola fecit, sed à Deo cuncti præstitos fuisse, fatebuntur, qui imbrem, pluuias, tempore conueniente, solemque dederit aruis. Hos modos imitatus est & Deus, qui dixit. Auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Ad retundendam enim hominum arrogantiam hoc dicitur, non ad enecandam liberi arbitrii libertatem. Simili quippe figura, dicit discipulo præceptor sollempnissanti. Eximam tibi linguam istam barbaricam, & Romanam in feram. Nihilolofecius tamen à discipulo industriam requirit: tamen si citra operam præceptoris primam, non posset discipulus mutare linguam, ac rectius loqui. Hos modos imitatus est & uates ille, qui dixit. Nisi dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt, qui ædificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat, qui custodit eam. Quibus uerbis, non illud molitur, ut ab ædificando, custodiendoque ciuitatem hanc, quæ intra nos est, cessare debeamus, sed ostendit, quæ sine diuino numine fiunt, quæque illi non seruantur accepta, ruere prorsus. Ipse enim omnibus nostris operibus, incrementum dat. Vnde & illud. Sine me, nihil potestis facere. Et illud. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de celo.

Deinde dicit. *Dicit enim scriptura Pharaoni.* Id est Deus in scriptura. *Quia in hoc ipsum excitauit te, ut ostendam in te potentiam meam, & ut annuntietur nomen meum, in uniuersa terra.* Quibus uerbis, cum primam partem illius paradoxæ propositionis, nobis persuaserit, sine meritis Deum eligere, quem ipse uoluerit. Secundam partem nunc probat. Neque sine demeritis repudiare, quem ipse eligere noluerit: neque commiserari. Cum tamen apud eum, nulla sit iniquitas, nec personarum exceptio. Ex hac autem probatione, & illud probatur, quod mox asserta illa prima parte, illatum est. Vide licet, Non esse uolentis, neque currentis hominis, ut Deus illi misereatur, sed

unicè

unicè Dei miserentis, eligentisque ut misereatur. Astruitur uerò hoc à contrario hunc in modum. Quoniam Deus, quem uult repudiat & derelinquit, eligi ergo, amarique non aliunde uenit, nisi ex Dei misericordia fauere uolentis, miserari, & misereri. Ut itaque assumptum, Iudæis uerum esse uideatur, qui merita plusquam par sit, iactant, adducit Paulus uerbum Exodi, quo ad Pharaonem dixit Deus. Extendens manum percutiam te, & populum tuum peste, peribisque de terra. Idcirco enim excitauit te, id est quasi à mortuis suscitauit te. Mori nanque millies naueras. Ego autem te in uita seruauit, feci stare te, uitam tuam prorogauit, iusta, meritaque distulit supplicia, per Moysen & Aaron, te extimulaui, ut populum meum dimitteres, uerbis, flagellis te excitauit, quasi dormientem atque sopitum, & quotidie magis ingrauescentem: quam uis scirem te, nolle populum dimittere. Ut ostendam in te potentiam meam. Ut scilicet, cum te diuturna patientia mea abutentem, seuerissimo, inauditoque iudicio multauero, Deum tantæ uirtutis, uniuersus orbis agnoscens, tuo exemplo expauescat. *Et annuntietur nomen meum in uniuersa terra.* Celebratur scilicet, ab omnibus scelestis, postquam tu omnium scelestissimus, illud toties polluisti. Sciantque, quod non est mei similis in terra. Pij quoque lætentur, cum uiderint uindictam, atque omnes erudiantur, cum huius tremendæ iustitiæ meæ fama, ad omnes nationes magna uelocitate peruenerit. Habes uerbi Dei sensum. Colligit hinc Paulus. *Sane ergo, cuius uult misereatur, quem autem uult, indurat.* Misereatur scilicet magnabonitate, & indurat nulla iniquitate. Misereatur per misericordiam, indurat per iudicium. O uerbum durissimum. Et quis potest illud audire? Ex illo uerbo ad Moysen. *Miserebor cuius misereor,* prima pars huius illationis pender, *Cuius uult misereatur.* Ex hoc uerbo ad Pharaonem, secunda. *Quem uult indurat.* Sed pulchrum est uidere. *Quomodo hæc secunda pars inde deducatur.* Prima pars apprimè supra declarata est. At certe non est facile, hanc secundam de-

clarare. Vis uidere? Ecce. Nam non sine demeritis Pharaonis præcedentibus, hæc illi contigerunt, ut dici possit, illum pro diuinæ beneplacito uoluntatis, fuisse duntaxat repudiatum atque obduratum, ut inquit Paulus. Quoties. n. ante uerba ista. *In hoc ipsum excitauit te, ut ostendam in te uirtutem meam.* legitur. Et aggregauit Pharaon cor suum, & noluit dimittere populum. Suapte ergo malitia, hanc sibi diuinam iram thesaurizasse uidetur. Quoniam inter miraculorum imbres, Deo semper pertinacissimè resistit, & flagellis durior effectus est. Et tamen Paulus hoc molitur, sine demeritis, eum à Deo repudiatum fuisse: quemadmodum de Esau dixit. Cum nondum natus esset, nec quicquam mali egisset, odio habitum fuisse. Habes primam difficultatem. Ecce modo secunda. Ex uerbis quæ Paulus adduxit ex Exodo, istud non uerè colligi posse, quod intendit. Nihil enim inde habetur, nisi Dei multiplex amor erga Pharaonem. Non enim dicit, *In hoc ipsum feci te, scilicet impium & peruersum, vel durum, ut ostendam in te potentiam meam.* Id autem faceret, pro Pauli intentione. Sed dicit tantum. *In hoc ipsum te, impium sponte tua, scilicet effectum atque induratum, Excitauit, Seruaui, monui, pertuli. Ut ostendam in te potentiam meam.* Vnde igitur sequitur. *Ergo quem uult indurat Deus?* Et Tertio. Res est, quam omnis religiosus animus horret, Deum pro suæ uoluntatis beneplacito, sine causa indurare, quæ uoluerit. Neque ergo Paulus pie sentire uideatur, neque ad Pharaonem rite applicare. Sed nec uerba ad propositum spectantia adducere. Intelligis difficultates? Rem in se, ultimo loco cum Paulo tractabimus. Quo ad Pharaonem ergo, & uerba quæ hic simul adducuntur, aduertere debes. Paulum, semper truncatis loquutionibus uti, Hebræorum more. Maiore autem ratione, id facit nunc quam alias. Quandoquidè ad Hebræos sermonem dirigit, qui legis uerba norunt. Præsupponit itaque, & tanquam oïo intelligendum, subicit illud uerbum, quod eodem capite Exodi habetur, & immediatè ferè ante hæc, quæ

Ff 4 hoc

hoc loco adduntur. Induravitque dominus cor Pharaonis, & non audiuit eos. Statim nanque sequitur textus. Dixitque dominus ad Moysen. Mane consurge, sta coram Pharaone, & dices ad eum. Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi in deserto. Ecce enim extendens manum meam, percutiam te. Idcirco enim posui te, ut ostendam in te potentiam meam. Quis autem non uideat modo ex uerbis his, optime sequi & luce clarius, quod molitur Apostolus, quamquam ex hoc tantum, quod hic additur, non sequi uideatur? Videlicet Deum, pro sua uoluntatis beneplacito, Pharaonem, indurasse. Quod dicebatur Pharaonem suum cor aggregasse, uerissimum est. Sed & longe antea dixerat Deus. Ego indurabo cor Pharaonis, antequam vel semel legatur. Aggrauauit Pharaon cor suum. Hæc omnia ergo connectens Apostolus, (licet non omnia dicat. Doctos enim alloquitur clarissimè.) habet quod intendit. Ergo quem uult indurat Deus, Sed tunc oritur tertia difficultas. Nam absurdum uideretur, ut Deus optimus maximus, qui non modo iustus est, uerum etiam piissimus, cor Pharaonis indurasse dicatur, ut illius multa malitia, per illius interitum suam potentiam orbem redderet illustriorem. Si dicas. Ob merita mala præcedentia, id illi contigisse. Piè quidem dicis, sed iam Paulum eueritis, qui ex Pharaonis exemplo probare nititur, quod de Esau supra dictum est, uidelicet odio habitum fuisse.

Dan. 17. Quid ergo dicendum? Angustia mihi sunt vindicæ. Oportet enim, & ab impietate Paulum, qui pro beneplacito uoluntatis Dei indurari dicit, & Deum à callumnijs, atque blasphemijs hominum defendere. Fortasse autem id fiet, si illud uerbum exponatur. Ego indurabo cor Pharaonis. Tanquam si diceret. Quàm durum sit demonstro. Quod olfecisse uidetur magnus Augustinus, in quæstionibus super Exodum. Verum enim uero. Deum quidem excusat, sed Paulo non uidetur facere satis, interpretatio hæc, ut uerum fatear. Nam ex hoc loco Paulus, credit sufficere declarare Esau, reprobatum fuisse

sine operibus, & odio habitum. Plus ergo oportet dicere, quàm duritiem demonstrare. Dicit itaque secundo potest, illud uerbum, secundum Dei præscientiam, non secundum operationem intelligi, quod & Augustinus, alibi tetigit, de Prædestinatione & Gratia, cap. 6. Ita ut sensus sit. Non ego indurabo cor Pharaonis. Sed scio, quod indurabitur. Iuxta illud, quod in Exodo, ante illud, indurabo cor Pharaonis, legitur. Ego scio, quod non dimittet uos rex Aegypti, ut eatis, nisi per manum validam. Hæc enim est prima uox Dei, (ut sciat,) contra futuram Pharaonis uoluntatem. Sicut præuiderat, indicabat. Postea inter miraculorum imbres, dixisse legitur. Ego indurabo cor Pharaonis, ne dimittat populum. Hoc ergo uerbo, primam uidetur iterasse sententiã. Scio quod non mollietur, ut dimittat populum, nisi in manu forti. Optima certè expositio. Sed non est ad mentem Pauli, qui dicit. Quem uult indurat. Non potest enim, hoc loco intelligi indurare, id est præscire indurandum, propter uerbum illud. Quem uult, ut facile patet. Quid ergo dicemus? Illabere, illabere Paule nostris mentibus. Vis ut tibi rem aperiam? Attende. Miseretur Deus, quum peccantem, mox per afflictiones ad penitentiam inuitat. Indurat, quum tardius castigat & corripit. Mihi crede. Hæc est maxima in improbos diuini numinis uindicta, sero uindicare. Contra. Hæc est maxima misericordia, cito corripere. Iustæ enim multæ dilatio, spem diuinæ iustitiæ imbecillam reddit: iniuria affectos ab impijs, deprimit: flagitiosis audaciam præstat, licentiamque auget. Præsens uero uindicta, & quæ protinus peccata subsequitur, confestim sceleratis delinquendi uiam obstruit, inhiabetque ne longius malitia procedere possit: Et pijs maximum solatium affert. Vlsciscitur quidem peccata omnia tandem. Deus, nihilque impunitum relinquit. De quo dicitur. Visitat peccata patrum in filios, usque in tertiam & quartam generationem, ut Ezechiel dixit. Verum securam hanc, tardipedamque uindictam, (ut Euripidis uoce utar,) uix timet impius. Ea nanque flagella,

flagella, tormenta, terrores, malaque omnia, quæ post peccatum longo temporis intervallo, eueniunt, incidentia putat, & alterius cuiusdam rei potius, quam emendationis causa inferri. Verum, si ob singula delicta uapulet, & plectatur, è uestigio corripit incipit: saniores induit mentem, tanquam diuina iustitia res humanas tempore debito curet. Et cum nulla in re, in malorum animaduersione maximè segnis, non sit: sed uehementi impetu contra peccata omnia feratur. Hinc illud Esaiæ. Vexatio dat intellectum. Et Propheta. Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Hinc sapiens. Qui parcit uirgæ, odit filium. Quid dicam? Et Deus supra, quam dici possit iratus, per Oseam, audi quid dicit. Non uisitabo super filias uestras, cum fuerint fornicatae. Placatus uero & misericors effectus, dicit per Dauidem. Uisitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum, misericordiam autem meam, non dispergam ab eo. Intelligis hoc Roma? Hoc igitur modo, Deus Pharaonem indurauit & non alio, quoniam flagelli dilatione, uitæ prorogatione, ad deteriora eum, prolabi fecit. Si statim in Iudæos desuisset, tyrannum illum, Hæbræorum filios enecantem, populumque opprimentem, Iosippo mortuo occidisset, vel flagellasset Deus, tanta pertinacia Dei iussionibus non restitisset. At quia longo tempore tollerauit, credens rex cui mala mens, & malus animus erat, Deum humana non curare, fato, cuncta agi. (error enim hic, Aegyptijs proprius fuit,) insolescere cepit, ut non modo Deo haudquaquam flexibiliter consentiret, sed inflexibiliter resisteret. Hæc certè uera est, legitimaque loci huius, tam abstrusi interpretatio.

Tria tantum huic declarationi obstrare uidentur. Primum. Quia hic modus sufficiens, non uidetur esse, ut dicatur, Deus indurare, vel indurasse, sed ipse Pharaon tantum indurati. Est enim tantum occasio Deus indurationis, secundum hanc declarationem, non causa. Atqui ipse dicit. Ego indurabo. Et Pau-

lus. Quem uult indurat. Aliud ergo addere oportet, ut uerè Deus indurare dicatur. Secundo. Quia neque id uidetur satis esse ad Pauli mentem, qui uult Deum Pharaonem reprobasse, odioque habuisse sicut Esau. Non enim odium est, neque reprobatio, non statim punire, sed gratiam auferre, qua ablata pereat. Omnem itaque gratiam, à Pharaone abstulit, quod hæc declaratio non saluat, ut intuenti patet. Tertio. Quoniam neque hoc decere uideretur diuinam pietatem, ut non statim illum peccantem punierit. Sed passus sit eum ad deteriora prolabi. Ex quo misericordiæ opus est, ut corrigantur, mox flagella peccantibus adhibere. Diluentur tamen omnia, Deo dante facillimè. In primis autem, mirandum est, quod objicitur, non posse dici, Deum Pharaonem indurasse hac ratione tantum, quia scilicet diu peccantem illum passus est: Nonne sermo est popularis, quo vulgo pius pater filio contumaci dicere solet, & seruo hærus. Ego ipse te perdidisti, mea patientia te pessimum feci: quoniam te errantem nonne uestigio castigauit. Sed nos mittamus, quod plerumque obloquimur. Nonne usus est hoc tropo Esaias, uir nobilis & urbanæ elegantia, si Diuo Hieronymo credimus? cum dixit ad dominum. Quare errare nos fecisti de uis tuis: Indurasti cor nostrum, ne timeremus te. Sensus enim est. Quare flagella suspendidisti domine? Hæc enim numinis tui cunctationes, & moræ, absurdæ fuerunt. Erroris quippe & duritiæ causa uideris, dum non statim corripis delinquentes. Nonne & Hieremias simili tropo dixit? Seduxisti me domine, & seductus sum. Prospera enim promissisti domine, & flagella mihi incutere debueras. Ego uero prosperis allectus, in peccatis perseverauit. Eo ipso ergo, quo Deus sua patientia, longanimitate, & lenitate differt peccantes flagellare, eos indurare dicitur. Hicque modus fuit, quo Pharaonem obdurescere fecit. An non meministi eorum, quæ capite primo docuimus? Deum in scripturis, illius dici causam esse, cuius oppositum non facit? Flagellis mollescimus. Cum

Exo. 4.

Exo. 4.

Exo. 4. 7.

Esa. 26. Ps. 22.

Pron. 13.

Osee 4.

Ps. 88.

Esa. 63.

Hier. 20.

Exo. 20.

Cum ergo non flagellat nos, indurare dicitur. Sed hic inquis, non est Pauli sensus de Pharaone. Immo, mea quidem sententia non alius. Vult Deum, omnino Pharaonem repudiasse? Absit ut Paulus id molitur. Peculiarem hanc misericordiae operam, sine demeritis impendere noluit Pharaoni Deus, quia noluit. At non omnino illum reiecit gratis. Deus, Deus saluos facien- di, clamat Propheta. Et Paulus dicit. Sine demeritis aliquibus, vel praesentibus, vel futuris, noluit Pharaonem saluar- e Deus? Omnibus, omnibus inquam suf- ficiente gratia, opitulari decreuit Deus ante secula, opitulaturque. Et Pharaoni opitulatus est. Verum fateor, quod effi- cacem illum fauorem, quo electis digna- tus est, illi nequaquam praestitit. Quem diligit impense, castigat, & flagellat. Hunc in modum, non dilexit Pharaonem Deus. Et hoc tantum (mihi crede) intendit Apostolus. Huic autem finitimum illud est, quod supra dicebatur. Cum nondum natus esset Esau, nihilq; mali egisset, illum odio habitum fuisse à Deo. Bone Deus. Quomodo tibi in mentem venire potest, ut Deus de quo dicitur. Vidit Deus cuncta, quae fecerat, & erant valde bona. Esau gratis oderit, quem ipse fecit? Diligis domine omnia, quae sunt, & nihil odisti eorum quae fecisti, clamat scriptura sacra. Peccata unice ipse, non fecit. Peccata igitur tantum odit Deus. Si ergo dixeris, peccata Esau odisse Deum absolutè, ipsum quoque ut peccatorem, ore rotùdo id tecum asseram. Si iterum dixeris, quae admissurus erat Esau, ab aeterno Deo praesentia fuisse, qui non secus nouit facta, quam fienda. Et propterea antequam natus esset, hac ratione Deo odio fuisse, uictas tibi dabo manus. At, quod omnino citra culpam praui- sam saltem, gratis odio illum habuerit Deus, nunquam assentiar. Atqui Paulus hoc dicit, tibi dicit, qui Paulum torques. Mihi non dixit vnquam, nec dicit. Quid dicit? Dicit peculiariter fau- isse Deum Iacobo, nullis etiam praui- sis meritis. Quo contra inquit, nullis demeritis prauiis, odio habuerit Esau, non absolutè, quin & cum uoluerit, sal-

uatum iri. Vult enim omnes homines saluos fieri. Sed quia non illum tam im- pense dilexit sicut Iacob, nec illi tot au- xilia contulit, ut saluaretur. Vnde & p- misiones Iacobo non Esau factae sunt, inquit hic Apostolus. Constat autem, promissiones ex fauore, & Dei gratia speciali fieri. Quo contra. Qui speciali- ter non diligitur, non fiunt illi magnae promissiones, quamuis & ipse diliga- tur. Si ergo Apostolica huius digres- sionis scopum spectas, non colliges cù impijs istis, quos uolo procul esse tan- quam *αυθαίμα μαρτυράδα*, Esau omnino odio Deo fuisse, absque demeritorum praenotione, sed non peculiari dilectio- ne, quemadmodum Iacob charù fuis- se, cui absque meritorum praenotione, vnice, quia illi placuit, magna promi- sit. Dices autem fortasse. Et hoc fuis- se iniquum? Iniquissimus eris, si id vel cogitaueris. Tolle quod tuum est, & uade. Nam tibi non desit Deus, & eius gratia, ut saluari possis si uelis. Quid est, quod causari possis, si mille modis subli- mioribus mihi faueat magè, quàm tibi? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? inquit summus ille rerum pater. An non possum de meo facere, quod uolo? Nihil mali egerat Esau, ni- hil boni Iacob, etiam in Dei praescientia, & tñ hùc dilexit magis, illù minus. Dilectio uero minor, ad maiorè relata, odiù hoc in loco dicit. Et quid tibi uideretur, si maius, qd dicerè? Paulù nihil agere de Dei dilectione, neq; de reprobatione, aut odio, quo ad salutè, vel quo ad dà- nationè ipsius Iacob, aut Esau? Sed quo ad dñum tñ temporale, quo Iacob si- ne meritis ipsi Esau, platus est, qui pri- mogenitus erat? Certè si diligenter con- sideraueris, hæc tibi videbit mens Pau- li. Duo mihi in hac snia fidem faciunt. Primum. Quod Paulus Malachiae ver- bum adducit. Iacob dilexi, & Esau odio habui. Malachias autem, hoc unice in- telligit, Deum Iacob dilexisse, quia pri- mogenituram in eum transtulit, atque promissionis terram illi dedit. Edon au- tem fratrem eius maiorem, affligere uoluit, maxime in posteritate. Vnde Mala- chiae Prophetia contra eos inuehitur, qui Idumæam extruere uolebant, quâ Deus

2. Tim. 2.

Math. 20.

Ibidem.

Malac. 1.

Deus dirutam manere uolebat. Montef que eius in solitudinem, & hereditate, in dracones deserti. Ita enim habet textus. Secundum. Quia explicans Paulus, Dei odium erga Edom, amoremq; erga Iacob. Inquit, dictum est. Maior seruiet minori. Nequaquam igitur, si diligenter attendis, uult habere aliud, nisi uoluisse Deum temporarie Esau affligere, & eius posteros seruitute, sublimato Israele, & posteris eius. Quod & figura huius fuit, ut supra dicebam, sublimandas esse Gentes supra Iudæos. Potes & addere tertium. Quia Iudæorum lamenta huc etiam tendebant, promissiones factae sunt, restaurandi regni Iudæorum adueniente Messia. Atqui Gentes nobis dominantur, & imperat, Messias igitur non est Christus Iesus, vel sermo Dei excidit. Ut ergo Paulus hæc lamenta tollat, inquit. Non ita est, quia & prophetatum est, quod maior filius, Iudæus scilicet seruiet minori, uidelicet Gentibus. Hac ratione igitur, odio habuit Iudæos in Esau, dilexitque Gentes in Isaac. Hæc autem sine meritis, sine demeritisq; fieri posse, & iuste, quis est, qui negare uelit? Potest enim Deus, sine cuiuspiam demerito, pro ipsissima (vt aiunt) uoluntate, uelle, ut aliquis sit, uelit, nolit, seruus, pauper, ægiotus. Ita tamen, ut non ab aeterna salute reijciatur: Nec ulla ratione poterit is, cui hæc fato diuino cõtigerint, Deo obmurmurare. Non enim Deus, huic merito respondere possit. Impudens, causaris, quod ego ad regum fastigia te non extulerim? Quod ego te in pristino ad molendum addixerim? Si te ranam, aut bulbum fecissem, quid haberes unde conqueri posses? Obmutescere, ne te in lapidem, vel in fungum uertam. Intel- ligis? Huic adde, quod ex scripturis habetur. Videlicet. Quod Deus hypocri- tam quandoque regnare faciat, propter peccata populi. Iustum etiam interdù, in mendicitate derelinquere uideatur. Hoc itaque modo, odio habuit Esau, si- ne demeritis, & nulla est difficultas. Et quid dices. Si & de Pharaone intelli- ges, non illum flagelli dilatione indura- tum fuisse, ut damnaretur, sed tantum, ut inaudito illo supplicio, morteque cor-

eb. 34.

poris, tam horrenda puniretur? De- i verba considera, & id intelliges. Per- cutiam te, populumque tuum peste, pe- ribisque de terra. In hoc enim excita- ui te, ut ostendam in te potètiã meã, & annuntietur nomen meum, in uniuersa terra. Submersione eius, id factum est. Toti nanque orbi terrorem immisit, Pharaonis mors illa, & Aegy- ptiorum, etiam citra animæ perditio- nem. Mihi crede, sine demeritis, non uult Deus aliquè derelinquere, ut ani- ma pereat. Verum corporum, non tã- tum rationem habet. Vnde & sine me- ritis, & sine demeritis interdum alteri alteri praefert morti & uitæ. Vidimus. n. aliquos, qui sanctissimam uitam duxere semper: horrendo mortis genere rapi. Infandos item viros, inutilia terræ pon- dera, feliciter uiuere atque mori. Huius merita non nisi mala, illius non nisi bo- na. Cur ergo finis huius, tam faustus, illius tam infelix? Iudicia Dei, ab illis multa.

Exo. 9.

Plal. 35.

Pro. 8.

Iam ergo modum intelligis, quo Esau, sit odio habitus, atq; Pharaon obdurue- rit. Tertium quod superest, modo diluamus. Benigni principis est, uitare mala omnia, quæ potest Deus, per quæ reges regnant, & principes imperant, cum sciret Pharaonem sua patientia, se- raq; uindicta, ad deteriora profecturum, diuinæque maiestati pertinacius relu- ctaturum, quo principibus exemplo es- set, uidetur quod illum celerrimo pede aggredi debuerit. Depraehensum enim in scelere, & luens delicti penas resis- puisset. At certè imbecilla ualde hæc ratio est. Duo quippe sunt modi, qui- bus Deus, peccantes ad pœnitentiam inuitat, flagellum & patientia. Illud ef- ficacius est, ut dixi. Verum & hoc, natu- ra suapte optimum est. Num uides quã- doque peritos chirugos, vulneri cicatri- cem tardius obducere, quo magis edu- cta sanie, per vulneris hiatus, sanitas succedat perpetua? Ad hunc itaque modum, diuina sapientia, atque beni- gnitas, non statim aliquos ab errore re- uocat, ut peccatus tandem saturi, & fati- gati, per ardua obliquaque uitorum iti- nera, ad uirtutis uiam reuocetur. Hinc Petrus. Patienter agit Deus propter nos,

2. Pet. 3.

nos, nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. Vnde & plurimi, qui ab in eunte ætate, vsque ad senectam, in omni scelere perdurarunt, pœnæ dilatione ad pœnitentiam adducuntur. Verum, si ipse Pharaon utroque vertibili uoluntate conditus, sua sponte ad malum deflexit, maluit; suo malo animo obsequi, quàm Dei iussis obtemperare, & neglecta Dei longanimitate, qua ad cõuersionem inuitabatur, abususque misericordia, in malitia obstinatio redditus est. Quid Deum accusamus? Non dicas, defuit Pharaoni misericordia illa magna, uidelicet uelox uindicta. Concedo. Ergo defuit misericordia? Nego illationem. Patientia Dei, ualere ei debuit ad salutem, & vim flagelli supplere miraculorum magnitudo. Poterat enim, sicut flagellis cedere, expulit populum, ita miraculis credens, Deum tantæ uirtutis agnoscere. Sed contra Dei misericordissimam ueritatem, (ut Augustini uerbo utar) pertinacissimo pugnavit semper libere uoluntatis arbitrio. Dicamus igitur omnes illi, cum Paulo nostro. An ignorabas immanis tiranne, quod benignitas Dei, te ad pœnitentiam adducebat? An diuitias patientiæ, bonitatis, & longanimitatis Dei contemnebas? Secundum duritiam itaque tuam, quam tu tibi ipsi occasione accepta non data, comparas. Secundum cor tuum pœnitenti nescium, thesaurizasti tibi iram. Nouus est, quàm ut hic referatur, uerbum illud Apostoli nostri. Terra super se uenientem sæpe bibens imbrem, & germinans herbam opportunam, illis à quibus colitur: accipit benedictionem à Deo. Quo apprimè significatur, ex eodem imbre terram, cuius glebas arator proscindere uoluerit, atque diligenter excolere, fructum optimum producere, incultam uero luxuriare, spinasque germinare & tribulos. Quid ergo mirum, si bonitas Dei atq; patientia, alios ad pœnitentiam adducit, alios autem pertinaciores efficit? Ex cordis malitia id nascitur, non ex uirtutis imbecillitate. Hoc modo igitur obduruit Pharaon. At uide quomodo, & hac ipsa duritie Pharaonica, in suam gloriam, usus est

Deus, & ad populi sui salutem. Seruauit (inquit Deus) te Pharaon, vel *Excitauit te, ut ostendatur in te potentia mea, & annuncietur nomen meum, in uniuersa terra.* Exo. 9. Non hic fuit finis, quem primū Deus, intendebat. Non eget peccatis nostris Deus, ut sui nominis inuicta maiestas illustrior reddatur. Sed finis patientiæ diuinæ erat, ut ille respiceret. Verum eo duriore effecto, diuinæ uoluntati resistente, hac ipsa eius malitia, in gloriam suam usus est. Sequutum est enim, ut Deus acrius in illum surrexerit, dirisq; illis supplicijs, toti orbi perspicuum factum sit, quàm frustra conantur reges, hominesque uniuersi, qui Dei uoluntati resistere uolunt. Quod & principes à Deo a docti, interdum faciunt. Ad puniendos nanque improbos, quorum dam sceuitia utuntur. Quos tamen & ipsi odiunt. Quod dicebatur conuenientius fuisse, si statim ab initio Pharaonē corripuisset diuinus furor. Nolo ut id discutiamus, propter diuini numinis uenerationem. Nihil enim hic, nisi opinionione & mentis conceptu, fortuitoq; & temerè diiudicare possumus. Quem admodum nanque imperitus, medici considerationem, cur ægrum non pridem, sed postea incidit: Cur non heri, sed hodie lauerit, conijcere haud potest. Ita de numine. Nihil firmum, aut certum homo, qui multo plus à diuinitate distat, quàm rudium hominum nouissimus, ab omni arte habere ualet, nisi hoc unum, quod diuinitas ipsa, optime tempus nouit, quo animæ morbis medelam adhiberi conueniat, & tanquam pharmacum, unicuique supplicium præbeat. Quod Pindarus egregiè cecinit, (ut Ethnicos non despiciamus) dicens. Deum optimum artificem esse, cui soli definire conueniat, quãdo, quò, & quousq; scelestus quilibet plecti debeat. In qua arte discipulū Iouis Minoem esse, Plato subiunxit, qui em in ferorum iudicem fabulantur.

Quod urgebas. Dandum fuisse Principibus exemplum, ut scelestis & audacibus, è uestigio obuiam irent, atq; eorum errata corriperent ad lesos consolandos. Non leue est. Sed & illud docēdi erant, ut à seipfis feritatem, ultionisq; impetum

impetum auferrent, discerentque non ira accensi, non quum furor exestuat, rationemque alius saltando exuperat, quasi famem, aut sitim satiare conātes, improbos ulcisci. Sed illius imitati remorationem, mansuetè, maturè, hora consultrice deliberare, quo nam modo sint puniendi: ne effrænum iracundiæ impetum, fera, inutilisque pœnitentia sequatur. Hoc ergo docuit Deus supplicium tandiū differens Pharaonis. Idque necessarium erat. Leuius enim periculum est, ut Socrates aiebat, rapidioris aquæ se se gurgitibus committere, quam in furentis, perturbatque principis, quem ira exagitet, manus incidere, antequam accensus ille, circa pœnitentiam sanguis defuerit, atque residerit. Si hæc tibi non satisfaciunt, quid vnquam satisfaciet? Sciebat (dices) Pharaonem, non reuersurum Deus ad pœnitentiam. In uanum igitur flagella distulit, iniusteque tandem is multatus est. Non incassum certè differebat, neque iniuste damnatus est ille. Audi parabola, quo id intelligas. Scit Cæsar, prauum ducis cuiuspiam ingenium, qui ad scelera omnia propensissimus est, bonisque omnibus abutatur. Munus illi committit, quo probè agere, quæ licebat, occasione accipere potest. Verum ille occasione accepta, suapte malitia nequiter agit, condemnatur, moritur. Omnibus primum proditur malus animus eius. Cæsar's bonitas sit dilucidior. Quippe, qui cum ante sciret, illum dignum supplicio esse, seruauit eum, & promouit, iustitiæque improbi omnes terrentur, exemplumque bene uiuendi sumunt. Intelligis? Non itaque potest excusari Pharaon, neq; culpari Deus. Hinc ergo tandem habes, nullam apud Deum iniustitiam esse.

Sed illud uerbum, nondum examinatum est. *Miserebor cuius misereor, & commiserabor quem commiserere.* Expresse enim hac ipsa sententia insinuat, Deum non omnium misereri, sed aliquorum tantum, quos sibi asciuit. Finitima est & illa. Considera, & uide opera Dei, quia nemo potest corrigere, quem ille despexit. Aliquos itaque despicit Deus, quorum omnino

non uult misereri, nec efficaciter, nec non efficaciter. Fateor. Quis enim id neget, quod Spiritus sanctus tam aperte proclamat? At eos non despicit prorsus, sine occultissimis meritis, quæ ipse nouit. Futura quidem illis, qui despiciuntur, sed iam factis illi, qui despicit. Quærimus prædestinationis meritum, & non inuenimus, quærimus reprobationis meritum, & inuenimus, ut in domino glorietur, qui prædestinatus est, cuius miseretur Deus: seipsum accuset, qui reprobatus est, quem despicit & obdurat. Dicat ille. Misericors & miserator dominus: Iste, iustus dominus in omnibus operibus suis. Indebita est misericordia, qua saluat: inenarrabilis est iustitia, qua reprobat. Audi quod de Esau legitur apud Paulum nostrum. Contemplantes, ne quis desit gratia Dei. Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, impediatur. Ne quis sit fornicator, aut profanus, ut Esau, qui propter uiam escam, uendidit primitiua sua. Scitote. n. quæ & postea cupiens benedictionem, reprobatus est. Nō. n. inuenit penitentiæ locū, quanquā cū lachrymis inquisisset eam. Ne missites, ne p. clames, ne turbulenta disputatione contēdas. Potuit oīum misereri, cur ergo non oīum miser? est? Potuit certè, sed nō decuit. Pœnā q. p. penā exigat. Oēs nascimur filij iræ, non tñ oēs absoluit, nec oēs dānat. Si duos habeas debitores, vni dones, ab altero exigas, nū aliquē fraudas? Quod nō debes, nō exigat Deus: quā debet, illi donat. Quid quereres? Potuit uitare peccata oīa. Fateor. Sed quæ gloria tibi fuisset, si inuicta Dei uirtute, non tua libertate, à uitijs abstinuisses? Potuit libertatem confirmare, ne dilaberetur. Potuit. sed necessitate, nō uolūtate bñegitsem us oēs. Tam impudens obiectio, tam temeraria blasphemia, tā irreligiosus cauillus, nullius nisi petulantissimi Iudæi esse potest. Neminem, ne Ethnicum quantumuis barbarum, tam importunum, tantumque in Deum audere crediderim vnquam. Iudæus ergo, cui nimia Dei familiaritas contēptū peperit. Is est, qui Deū blasphemat, qui obloquitur. Si me indurauit, excæcauit, hebetauit Deus, quid conqueritur. Filios

Rom. 2.

Heb. 6.

Psal. 102.
Ps. 144.

Heb. 12.

Eph. 2.

Ecl. 7.

Esa. 65. Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me? Populus Israel me non cognouit. Expandi manus meas ad populum, non credentem, sed contradicentem mihi. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Vanus est hic dolor, frustra conqueritur, sine culpa nos accusat. Ipse in causa est nostræ perditionis. Nos enim reprobauit uoluntate sua. *Rom. 9.* Voluntati eius, quis resistit? Sub quo curuantur, qui portant orbem. *Iob. 9.* Quis potest facere, quod non obduretur, quem ipse obdurari uoluerit? Cur ergo super Hierusalem, quam tamen ipse saluare noluit, plorauit? Si enim, uoluisse, saluata esset. Omnia enim quecumque uoluit, fecit. Perijt, quia uoluit ut periret. Percipis? Respondere audiamus omnes Paulum, dubitationem primum proponentem, deinde respondentem. *Cuius uult miseretur, & quem uult indurat. Dicis itaque mihi. Quid adhuc conqueritur, uoluntati eius, quis resistit?* Vides, quo tendat hæc curiosa temeritas? Huc. Nempe, ut omnem nostræ perditionis culpam, & causam, in Deum retorqueat, humanamque excuset impietatem. Si enim Deus obdurat, dereliquit, reprobat pro suæ uoluntatis beneplacito, non uidetur esse homini imputandum, quod damnetur, neq; item quod peccet. Quandoquidē sine Dei uoluntate, nemo bonus esse potest, neque saluus. Quis nanq; contra Dei uoluntatem saluus erit, aut fuit unquam? Necessario igitur induratur, peccat, dānatur, quem Deus indurari, peccare, damnari: que uoluerit. Ecce Pauli responsio. *Quin immo o Homo, tu quis es qui contra, respondes Deo? Num dicit figmentum fictori, Quid me fecisti sic?* Vides, quam magna animositate corripit curiosos: Et tamen in hac sententia, nō desunt adhuc homines esse curiosi, qua obiuergata, est infrenis ipsa, temerariaque curiositas. Sunt enim qui dicāt. Si figmentum rationem haberet, iure fictori dicere posset, & querelas effundere. Quid me ad feces aprasti, non ad aras, o fictor? Nec alij desunt, qui impia contumelia Apostolum, in quæstionis solutione defecisse, dicere non ue-teantur: ac propterea arguisse quæren-

tes, quia non poterat, quod quærebatur dissoluere. Nonnulli, & à corruptoribus, vel à falsarijs obiurgationē hanc appositam esse, dixere. Negarūtq; magna impudentia hanc Pauli uocem esse, ceu tanta doctore indignam. *O Homo tu quis es, qui contra respondes Deo?* Verum hi omnes, toto cælo (ut dicitur) aberrant. Vltimi in primis. Quandoquidem, & ante Paulum Iobus, diuinā maiestatem admiratus, hominutionēque temeritatem, in hæc uerba prorupit. Quis respondebit Deo, vel quis dicere potest; cur ita facis? *Iob. 8.* Quantus sum ego, qui respondeam ei, & loquar uerbis meis cum eo? Quod si etiam habuero quippiam iustum, non contra respondebo ei, sed illum deprecabor. Audis uatem doctissimum, sapientissimumque similia dicere uerba, que Paulus dicit? Adde. Nam & Esaias, à quo ni fallor, desumpsit Paulus figmentum similitudinem, quam addidit, adducit, & hominum temeritatem compescuit, & ipse hūc in modum, ut diceret. Veh qui contradicit factori suo, testa de Samijs terræ. Nunquid dicet lutum figulo suo, quid facis, & opus tuū absq; manibus est? Alibi quoque. Nunquid gloriabitur securis contra eum, qui fecat in ea? Aut exaltabitur serra contra eum, à quo trahitur? Quomodo si eleuetur uirga contra eleuantem se, & exaltetur baculus, qui utiq; lignum est. Secundi uero, à ratione deficere, maxima euidentia comprobantur. Dissimulans enim Apostolus, respōsionem, magno ingenio quantum mihi uideatur, ita respondet hoc uerbo dubitationi propositæ, ut nulla respōsio conuenientior à quopiam dari possit. Vel enim intelligis, O Homo, qui tā curiose Dei secreta scrutaris, uel non intelligis. Si non intelligis, quid contra respōdes Deo? Si intelligis, multo magis nō inuenies, quid ex aduerso respondere possis. Vel amas Deum, uel nō amas. Si amas, quid contra respondes? oportet te credere, quæ agit, cūcta iuste agi. Non ergo contra respondebis. Si enim iniustum illum putas, & illi contradicis, non amas. Quod si non amas, iuste induratus, & damnatus es, quia non amas.

amas. Quid ergo contra respondes? *O Homo ergo. Tu quis es,* quicumq; es, ut *audeas contradicere Deo?* Quia ad placitum cuius uult miseretur, & que uult indurat. Audi quæso. Hominum placita, leges, statuta, non undique æquitati consona esse uidentur, quin potius nōnulla impia, multa uana, innumera sunt ridicula. Nonne enim impia, & iniqua manifeste est Solonis lex, quæ hor ore eum priuat, qui in seditione ciuili, nulli parti adhaerit? Nonne uana illa Lacedæmonum, ut protinus cum *ἔσσυροι* hoc est præsides magistratum inuenit, barbam radant? Nonne ridicula illa Romanorum, qui eos quos libertate donabant corpora, minuta conspergere festuca, soliti erant? Multas præterea legum ineptias. Omnes tamen, citra omnem percundationem, ab omnibus obseruabantur, tanquam nemo legislatoris rationem perscrutari ualeret, nec auderet. Quanta itaque est nostrū omnium impudentia, qui in humanis legibus caligantes, diuinarum legum, rationem uolumus inuenire: & nō inuenientes, ne nostram ignorationem fateri cogamur, Deum iniquē egisse proclamamus? O pudendam impudentiā, uelle tam temere, & Dei operum rationem inuenire, & non inuenta contradicere, tanquam humanus intellectus intelligeret omnia, & quæ ipse non metitur, quibus modum non adhibet, & mensuram, sine numero & sine mensura existant. O neglectam religionem. Diuinus intellectus, sapientia inquam illa infinita, non regulat diuinam uoluntatem. Ipsa diuina uoluntas, omnium regula est, quæ Deus facit. Tu uero intellectu tuo, illam regulare contendis, dicens, debuisse sic facere. Num uides quod blasphemias miser? Eo ipso enim, quo uel tantillum hæsitas, haud recte Deum agisse, reipsum diuinum præponis intellectui. Qui non potest, nec poterat, quod diuinæ illæ uoluntati placuerit, nulla habita ratione, præter hæc unā quia sic uoluit, grauius est hoc peccatū, peccato luciferi, Roma, & minime aduertis. Non ergo tergiuersationis prætextu, sed zelo potius pietatis, magna-que super tanto negotio consideratio-

ne habita, tanquam ad tutissimum refugium atque portum, huc se conuertit Paulus, ut diceret. *O Homo tu quis es, qui contra respondes Deo?* Magna certe præsumptio, hominutionem contradicere Deo: iniquum iusto, mortalem immortali, domino seruum, creatori creatorem. Si enim uoluerit cum eo contendere, inquit Iobus, non poterit ei respondere unum pro mille. Si etiam uoluerit operum Dei inuenire rationē, haudquaquam poterit. Et quanto plus ad quærendum laborauerit, tanto minus inueniet. Ita enim inquit Salomō, in Ecclesiaste. Inueni, quod omnium operum Dei, nūlam possit homo inuenire rationem. Intelligitur ergo hoc contra rōdere Deo, & eius operum quære re rationem, & contradicere. *O Homo ergo, tu quis es? Qui contra respondes Deo?* Puluis es, & in puluerem reuertaris. Ex aduerso itaq; respondebis Deo, cū sis puluis & cinis, ut arcana eius intelligere uelis, & deinde contradicere? Sciant, sciant Gentes, quoniam homines sunt. Quæ autem Dei sunt, nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Nihil est autem mihi crede, quod intellectū nostrum quietari possit magis, & illuminare, quàm docta hæc ignorantia, ut sciamus nos nescire, quæ Dei sunt. Nox illuminatio mea, inquit Pfalter. Si incaptiuitatem redigis intellectū, in obsequium Christi, credens Deum trinū & unum. Verbum carnem factum. Virginem deiparam. Crucifixum Dei filiū. Cur non & redigis, in hoc mysterio, quæ neque sub lege nature, neque sub lege Moysi, neque sub lege Christi, fuit unquam hæcenus communiter intellectum? Nonne item leges, & ratio, & sensus homines liberos esse ostendunt? Nonne lex nostra dicit. Qui bona egerunt ibunt, in uitam æternam, qui uero mala in ignem æternum? Hoc ergo crede, quæ omnis nostræ religionis principia sunt, & tanquam fores in domo. Quomodo cum his stet, Deum aliquos indurare, misereri alijs. Quæ illis repugnare uidentur, ne quæso indagare uelis. Si hæc arcana omnia exacte sciremus, in hac uita, quid in alia expectaremus? Videmus, uidemus nūc per speculum, *1. Cor. 13*
in

in ænigmate, tunc autem reuelata facie gloriam domini contemplabimur. Et quia est omnia, omnia uidebimus, Deum uidentes. Quid est enim, quod non uideant, qui uidentem omnia uident? Im probauit igitur sunt secundi & ultimi.

Primi uero stultè, temereq; loquuntur, & ut græce dicam ἐγνοῦντες, sine omni ratione. Materia enim rerum artificialium, à naturalibus hac ratione differunt. Naturales nanq; potentiam naturalè hnt ad formas suas determinatâ, scilicet non indifferetem: at artificiales neutram. Idcirco fatendum est, si ex hu mano semine fieret capra, quæri illam posse contra generantem, cur capram, non hominem me fecisti? Formæ siquidem hæ naturales, secundum materiæ merita utique dantur. Ideo indignum uidetur, ex femine tam nobili ut est hu manum, uile animal capram fieri. Nam ex femine humano, naturaliter est natus fieri homo: ex femine capræ capra: ex femine uitis, uitis: ex femine oliuæ oliua. Non enim olea est uitigera, neque oliuigera uitis. Verum si ex terra fiant lebetes, urcei, cantari ad quiescencias, ad feces, non est cur conqueri possint contra figulum: quod calices, patras ad simposia non fecerit. Hoc est quod dicit Paulus, quod adumbravit tantum, pennicillo dipingens. *An non habet potestatem figulus luti, qui finxit, sci licet ex luto. Faciendi, ex eadem massa, hoc quidem uas in honorem, hoc autem in ignominiam?* Intellige autem tu potestatem, non absolutam, de hac enim non est difficultas, sed rationabilem, ordinatam. Id enim molimur posse figulum, citra culpam, ex eadem creta facere uasa ad mensam, & ad excrementa. Non enim formæ artis, dantur secundum merita materiæ. Vis uidere? Nam in altera & altera materia, fit eadem forma. (Si tamen dicere licet formâ fieri. Non enim fit, sed insit, compositum fit, non es, neque sphaera, sed sphaera cænea.) Fit nanque phiala ex auro, ex argento, ex vitro. In eadem etiam materia fiunt aliæ, & aliæ formæ artificiales: in ligno, lectulus, cathedra, &c. Hæc planè ostendunt, artis of us ulla ratione artificem accusare non posse. Propterea Paulus

magno mysterio exemplum attulit, in rebus artificialibus, nō in naturalibus. Cui & similitudo adstipulatur. Deus enim agit, ut artifex, non ut agens naturale. Ideas quippe habet, quibus agit. Alia enim ratione conditus est homo, alia ratione est conditus equus. Signanter autem figmenti, & figuli exemplum adduxit, quando quidem Deus, figuli instar, primum hominem ex terra finxit, unde nostrum figulum se se uocat, si ctorem & reformatorem: Finxit enim nos in Adam. Reformauit in Christo. Fingit in generatione, reformabit in resurrectione. Fingit in gratia, reformabit in gloria. Finxit ut homines essemus, fingit ut boni homines simus. Finxit nostram uetustatem, fingit nouam creaturam. Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum. Reformabit corpus humilitatis nostre, cōfiguratum corpori claritatis sue. Nōne sicut lutum in manu figuli, sic omnes uos in manu mea? Hinc Prophetæ. Nunc domine pater noster es tu, & opus manuum tuarum omnes nos. Ex his ergo habetis responsonem Pauli: rationemque responsonis ad questionem superbe arrogantisq; Iudæe. Quia autem in responsonem dedit exemplum figuli, & uasorum honoris atque ignominia, quæ ex eadem massa citra culpam artificis fiunt, illud exemplum quo tendat, uult particularius explicare. Applicat ergo, hunc in modum.

Si autem uolens Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit in multa patientia uasa ira, preparata ad interitum. Et ut notas faceret diuitias gloriæ suæ, erga uasa misericordiæ, quæ preparauerat ad gloriam, &c. Quid ergo dicemus? Illuc usque enim pendet litera. O uerè celsitus emissum præconem. O uerè θεοδι δακτύλου. O uere Mercurium. Vidistis paulo antea, cum diuinæ prædestinationis conclaue sub aperuisset, tam multiplicibus ingressibus, egressibusq; distinctum, regiæ instar cuiusdam domus, eos qui in huiuscæ arcani, mysterij cubiculum, importunius se ingerere uoluerunt Iudæos, rite canes dictos ab in-

ab impudentia cohibuisse, & cum increpatione dignissime exclamationis, oclusis etiam in faciem ianuis expulisse. *O Homo tu quis es, qui contra respondes Deo? Quasi diceret. Tu quis es importune, qui in regis aulam ingressus, ad interioris cubiculi secretum penetrare ausus es? Nunc autem sciens non deesse uiros, qui pio desiderio desiderant, aliquid de secretis Dei, quæ ipse uidit ad tertium cælum raptus, agnoscere, incertaque & occulta sapientia suæ, vel primis labijs (ut aiunt) degustare, atque intelligere: illis altissima satisfacit Philosophia. Si autem uolens Deus ostendere iram, &c. Cum itaque audisti. O Homo, tu quis es? Intellige Paulum arcere illum uoluisse, qui homo contentionum, non uir desideriorum est. Ignoras illud Pauli. Cum sit inter uos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Nescis Danieli ab Angelo dictum. Daniel uir desideriorum, dominus misit me ad te, intellige uerbum, quod loquor ad te?*

Pl. 50.

1. Cor. 3.

Dan. 9.

1. Cor. 2.

2. Tim. 2.

1. Tim. 2.

Luc. 8.

Mat. 7.

Mat. 13.

Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? an non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem uas in honorem, aliud uero in contumeliam? Isti dicitur. In magna hac Dei domo, sunt uasa aurea, argentea, & scissilia, & quædam quidem in honorem, quædam uero in contumeliam. Si quis autem emundauerit se ab istis, erit uas in honorem sanctificatum & utile domino. Illis dicitur. O Homo tu quis es, qui respondeas Deo? Istis. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei. De illis dictum est. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis. De istis. Multi reges & Prophetæ, uoluerunt uidere, quæ uos uidetis, & non uiderunt, & audi-

re, quæ auditis, & non audierunt; Exuamus ergo quæso, terrenum hominem, efficiamus filij Dei, qui in cælis est: portemus imaginem cælestis, si uolumus ad ista arcana Paulo duce, feliciter penetrare. Qui enim male mente, impuroque & luteo animo hæc hauserit, iudicium tibi dico Roma sibi sumit, & pro sacro neqtare, uenenum manducat & bibit.

Quod si uolens Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, &c.

In primis uideamus, & attendamus Paulum, non omnes huius similitudinis partes, ad propositum superstitione accommodare: Quod noui isti faciunt, qui Paulum deprauant, & impia enim pleraque, & ridicula uelint nolint dicere coguntur, frigida superstitione nitentes, ut per omnia quadret hæc figuli similitudo, hoc uasorum exemplum. Vultis uidere? Ecce. Qualecumque uas fingat figulus, nulli unquam imputabitur, nisi figulo. An ergo, quod prauus simus, imputandum est Deo? Quæ maior impietas? Sequitur autem, ut patet ex similitudine, potissime, cum Deus talis figulus sit, qui lutum etiam ipsum, pro suo arbitrio creauit & temperauit, nō modo nos ipsos tanquam uasa effinxit. Figulus nanque luti, lutum ex quo uasa fingit, præsupponit. Secundo. Figuli uasa, nec laudem, nec premium si decora; nec pœnam, nec vituperium mereri, si indecora existant, quia sui iuris non sunt. Cur ergo nos si prauus simus, dei iudicio in æternas flammis conijcitur: si boni ad superiores attollimur? Tertio. Vasa indecora, decorati fieri nequaquam possunt. Quomodo ergo Paulus docet. Si quis emundauerit se a vitijs, erit uas sanctificatum domino, utile ad omne opus bonum paratum? Quid enim stultius, quàm dicere urceo, cantaro, si te ipsum expurgaris, Reges ad simposia te honorifice uentur? Teste tamen rationali, quàm Deus finxit, id dicitur à Paulo. Absit igitur, (ut breuiter concludamus.) Absit inquam, ut similitudo hæc quo ad omnia quadret. Nam in omni scriptura sacra uidemus huiusmodi simi-

2. Tim. 2.

litudines adhiberi, quas tamen per singula accomodari minime necesse est: alioquin similitudines non essent, neque exempla. Simile enim, quod omnino est simile, idem est, non simile. Quomodo autem accomodanda est, hæc similitudo? Eo modo quo à Paulo, & non aliter accomodatur. Respiciamus ergo, & tanti Apostoli verba, sensaque perscrutemur. O quanta arte vitur in hoc mysterio. Inuertit ferè totam similitudinem Apostolus, si diligenter animaduertis. Dixit figulum facere vasa in contumeliam, & in honorem, dicendum erat. Deus facit vasa in salutem, & in interitum. Non sic autem dicit, sed facit, vel *Preparat* vasa in salutem, & *Substinet* vasa in interitum. Nec solum dicit substinet, sed *Substinet in multa patientia*. Substinere enim, displicentiam significat, Patientia maiorem. Quia patientiæ obiectum malum est: multa patientia adhuc maiorem. Quis igitur hinc dicit, quod Deus creat aliquos vt damnentur? O impij. O antichristi. Substinet eos qui damnantur, & in multa patientia: ita quod si Deus pati posset, videres illum magnis affici doloribus, propter eorum, qui damnantur interitum. Tantum abest, ut pro suæ uoluntatis beneplacito, aliquos eterne adiudicet damnationi. Nunquam ergo mihi amplius dicas. Sicut figulus facit vas in ignominiam: Ita Deus facit. Mentiris hoc, temerario fortasse dici potest, ne Dei secreta impudenter audeat perscrutari. Quoniam si etiam id faceret, iustum esset: iniustus esse non potest: id nanque iustum est, quod uult: id iniustum, quod non uult. Sed Paulina sententia hæc est. Figulus facit vasa in ignominiam: Deus non facit, sed substinet tantum, in multa patientia. Nec dicit *Vasa ira preparata in interitum*. Potius autem iram, quam ignominiam nominauit, quandoquidem ira Dei, quid aliud est, nisi iustitia Dei? Non enim aliter irasci nouit Deus, nisi iuste. In furore ergo Dei, iustitiam intelligimus, in uoluntate misericordiam. Iuxta illud. Ira in furore eius, & vita

in uoluntate eius. Esse uero obiectum diuinæ iustitiæ, non modo abest ab omni ignominia, sed summa gloria est, summus honor: & uasa misericordiæ, & uasa iræ, & qui saluantur, & qui damnantur, omnes uasa honoris existunt, nemo uas ignominia. O si posses intelligere, qualis est Dei iustitia: quod scilicet ex magna oritur misericordia. Dolet enim cum punit. Heu consolabor super hostibus meis. Misericordia autem, ex amore summo radicem habet. Quia enim naturam amat, culpam uero odit, propterea punit, ut aliquorum interitus, multis sit exemplo, ne & ipsi pereant. Si inquam hæc intelligeres, intelligeres & hoc aliud, quod nemo regna cælorum ingreditur, nisi purgatus sicut aurum in fornace. Purgamur uero malorum hominum exercitio, qui nobis inferunt tribulationes. Si intelligeres, quod principum potentia, manifestatur maxime in puniendo ex iustitia, nedum in præmiando ex misericordia & liberalitate. Si intelligeres, quod damnatorum pœna atque interitus, gloriam illam incomparabilem electorum, quibus Deus tam impensè fauet, quos ex toto corde diligit, reddit illustriorem: commendatque magis diuinam misericordiam, quam uult Deus toto orbi esse clarissimam, commédât inquam hac ratione, quandoquidem opposita iuxta se opposita, magis elucescunt. Si intelligeres, quod & hi qui pereunt, ipsum esse habent, quod diuinitatis magna est participatio. Omnia enim, quæ sunt, sunt ualde bona. Qui enim non sunt, omnium bonorū sunt expertes. Si intelligeres, nihil posse perperam Deum, nisi vel bonum sit, vel ad bonum conducatur aliquo modo, quoniam optimus est: & ita quod perpetuunt, aliqua ratione illi placere. Si enim non placeret, cum omnia quæcunque uult, facere & tollere possit, minime illud tolleraret. Si inquam hæc omnia intelligeres, & alta mente considerares, nullo unquam tempore indignatus, tanta irreligiositate excandesceres, etiam si id tibi certo certius esset, te damnatum iri: quin potius ut uerum dicam, ex quo Deus illud tollerare

Esa. 1.

Gm. 1.

Mat. 6.

lerare decreuit, & tu si bonus esses, magna patientia tollerares, ut illi placeres, in cunctisque Deo gratias ageres, dicens. Fiat uoluntas tua. Nolo tamè, ut scrupus iste te angat, ut putes si Deus uelit te damnatum iri, te peccare, nisi idem uelis. Non enim ita est. Aliquando quippe, homo bona uoluntate uult aliquid, quod Deus nequaquam uult: Etiam ipse multo amplius bona uoluntate. Illius nanque uoluntas, mala esse non potest. Tanquam si bonus filius, patrem uiuere uelit, quem Deus uult bona uoluntate mori. Sicut & homo potest uoluntate mala, id uelle, quod Deus uult bona. Velut si malus filius uelit patrem mori, uelit hoc etiam Deus. Bona enim est uoluntas Dei, pietas, mala mali filij, impietas, citra peccatum. Ita etiam, si Deus te damnari uelit, id potes nolle. Quandoquidem licet Deus id uelit, non uult tamen ut tu uelis. Ecce igitur modus, quo substineri potest, Deum sine demeritis, etiam præuisis reprobare, aliquoque odio habere, Esau, Pharaonem, Cain, Iudam, omnesque qui pereunt, sicut & citra meritorum prænotionem prædestinat. Non est uel hæc reprobatio, hoc odium, est tantum pati, tollerare, & in multa patientia. Non uult absolutè eos derelinquere, dolet magis cum derelinquit, sed tantum permittit, tollerare, substinet.

Sed hic est punctus querelæ, atque clamoris. Nonne & iniustum est, principem tollerare, ut is pereat, qui non peccauit? Nonne eadem est facientis culpa, & consentientis? Non peccauit iste, nec Deus illum peccatorum præuidet. Tollerat nihilominus ut pereat. Patitur ergo, ut in innocentia sine demeritis damnetur. Quid iniquius? Homini luteo & terreno scis, quid responderem ego? Qui potest tollere mala & non tollit, iniquè agit: si debet. Deus cui debet? Quis prior dedit illi, & retribuetur illi? *O Homo tu quis es, qui contra respondes Deo?* Non est iniquitas apud Deum, etiam si patitur, ut iste pereat. Non enim tenetur illum saluare. Tace puluis & cinis.

Rom. 11.
Rom. 9.

Gm. 3.

At tibi, quem uolo spiritualem esse, audi qua ratione satisfacio. Aliud est dicere, sine demeritis patitur Deus, ut ille pereat, induretur. Aliud est dicere, patitur ut pereat, & induratur sine demeritis. Primum uerum est. Secundum tam ab omni ueritate alienum est, ut pius alienum esse non possit. Nunquam fuit, nec est, neque uerum erit, ut Deus aliquem sine demeritis indurari, seduci, excæcari, perire, & damnari patiatur: nemo peribit, nisi qui male egerit. Qui bona egerunt, ibunt in uitam æternam. Qui uero mala, in ignem æternum. Hæc est Dei lex inuiolata semper, & inuiolabilis. Attamen sine demeritis præuisis, non fati necessitate, non fortunæ temeritate, sed altitudine diuinitatum sapientiæ & scientiæ suæ, iuste tollerare potest, ut aliqui derelinqui, indurari permittantur: sicut sine meritis præuisis eligit alios, ut iustificentur, & saluentur. Si enim omnes saluarentur, lateret quid peccato per iustitiam debeatur. Si nemo, quid gratia largiretur? Hi tamen, qui non saluantur, nec digni sunt, ut saluentur. Immo hoc digni sunt, hoc merentur, ut non saluentur. Neque enim aliter damnarentur, & quia digni sunt: Ideo derelinquuntur, indurantur. Hinc Augustinus, cum aliquos traditos, obduratos, aut relictos magis legimus, peccatis suis hoc promeruisse profiteamur. Quia talia eorum crimina præcesserunt, ut ipsi sibi pœnam debuerint: atque propterea de iudicio Dei non querimur, quo deserit, meritos deserit. Dicamus ergo hunc in modum, quo rem habeas absolutissimam. Sine meritis prædestinat, ut aliqui non sine meritis saluentur: sine demeritis tollerant, ut aliqui indurentur, obtundantur, damnentur, non tamen absque demeritis. Cum itaque audis Deum obtundere, excæcare, indurare, proijciuntur, derelinquuntur, intellige semper mala eorum merita præcessisse, qui obtunduntur, qui excæcantur, qui indurantur, qui proijciuntur, qui derelinquuntur. Scis autem, quæ differentia est inter prædesti-

atos, & reprobatos? Ista. Nam merita prædestinatorum, quibus ad uitam perueniunt æternam, a Deo principaliter sunt, a quo etiam est prædestinatio. Reprobatorum demerita, quibus derelinquuntur, indurantur, ad inferos perducuntur, sunt tantum ab ipsis, non à Deo ullo modo, nisi quo ad substantiam actus. Et ideo dicit hic Paulus, quod *Deus præparauit vasa misericordiae*. Electos scilicet. præparauit inquam, quia non modo ad finem eos ordinauit, sed dedit & media, bona opera. Iuxta illud. Ipsi factura sumus, creati in Christo in operibus bonis, ut in illis ambulemus. Vasa autem iræ inquit. Non præparauit Deus, sed præparata sunt, nempe à seipsis. Ipsi nanque reprobi, sponte sua, mala opera sibi eligerunt, in quibus perseverant. Et propterea rectè dicitur eis. Ambulate in flammis, quas ipsi succendistis uobis. Sunt ergo hic tria ex omni latere, Prædestinatio. Merita, Premium æternæ uitæ. Reprobatio, quæ nihil aliud est, quàm demeriti siue peccati tolerantia vel permissio. Demerita ipsa, & inferorum pœna. Ternarius ille primus, est à Deo totus, modo alias declarato. Huius secundæ triadis, tantum permissio à Deo est. Illa uero permissio, siuapte natura mala non est. Vides enim & in hominum regimine, quod multum regiminis suauitati confert, aliqua permittere. Vtilius enim tollerantur, quàm euellantur. Ex ea autem, tot bona sequuntur, quod prædicta sunt. Absolutè itaque malum à Deo non est. Nam reprobatio non est mala. Non ergo dicas, permittit me peccare hac intentione ut peccem. Absit. Sic mala permissio esset, sed peccatum non uult Deus. Remittit ne ut puniat? Nequaquam. Punire displicet Deo, ut dictum est.

Sup. 1. Non letatur in perditione Deus, sed uicè te cadere permittit, ut ex tui casu, tuncque punitione, potentia sua, ira sua, electorum gloria, ostendatur: misericordia clarius eluceat, quæ de tantis malis eos eripuit, eisque tantam gloriam gratis contulit. Si dicas.

Hæc fieri non possunt, nisi ego peccem, nisi puniat. Vult autem huiusmodi, vult igitur me peccare, & puniri. Argumentum nullum penitus. Quandoquidem siuapte natura, permissio ad peccatum, non ordinatur, neque peccatum ad pœnam. Sicut prædestinatio, ad meritum, meritum ad premiũ. Prædestinamur enim, ut mereamur, mereamur ut glorificemur. Propterea, quia secundum est finis primi, & tertium secundi, posterius semper finis prioris est, sequitur, quod quia Deus uult ultimam electorum gloriam, uelit etiã gratiam, & meritum, quod est medium ad illam ordinatam. Verum hic posterius, non est finis prioris. Propterea non sequitur, quod uolens ultimum, uidelicet iustitiæ ostensionem, uelit pœnam, & peccata, sed tantum uult illam peccati permissionem. Odit tamen peccatũ, & dolens super peccatoribus consolatur. Nisi enim peccaret quispiam, alium modum hæc omnia ostendendi, inueniret Deus. Non indiget quidem peccatis uestris. Sed postquam fiunt, ea ipse in bonum vertit, ut dictum est, & propterea permittit atque sustinet. Si amplius inquiras, dicens. Hanc Dei permissionem omnino sequitur, ut qui peccare permittitur, peccet. Concedo, occasione accepta, nõ data. Id inq̃ non uult Deus. Cur enim dñs permittit peccata, nisi quia non uult peccata? Quod quippe permittimus, simpliciter nolumus. Aliqua tamen ratione uult, ut dictum est. Quoniam eo omnino nolente, non fieret: cum nihil fiat eo nolente. Vult inquam, quatenus ex pœna sequente, habet occasionem ostendendi potentiam suam, miam suã, iustitiã suã, electorũ gloriam, & humi. Ecce ergo ad Iudeorum importunitatẽ responsio. Cur conqueritur? Ideo conquerit, quia ipse te saluare uolebat, ingrata Iudæa, Populus duræ ceruicis. Verum tu saluari noluisti, nolebat te peccare, peccasti tamen. Si uoluisset, non peccasset. Certè scribitur. Hæc est uoluntas Dei, sanctificatio nostra, non tñ omnes sancti euadunt. Resistitur itaque uoluntati Dei. Quis dubitat? Omnia quæcunq; uoluit

luit fecit, inquit Propheta. Hoc uerum est, quoniam non uincitur diuina uoluntas, quamuis ei à plerisque resistatur. Dum enim faciunt, quod Deus minime uult ut faciant, facit Deus de eo, quod ipsi nolunt, id quod ipse uult, & ipsi nolunt. Punit quidem eos. Recedentes ergo à uoluntate Dei uno modo, alio modo uocabuntur. Sed cur passus est me peccare, inquit Iudæus? Passus est te peccare, & perire, quia fas nõ erat, quem libero arbitrio condidit, detinere, ne sua sponte peccaret, & caderet. Sed cur potius me, quàm Græcum perire passus est? cur Iudam, quàm longinum ciuem Romanum? Hic ora obstrue quicunq; es, uel carnalis, uel spiritalis. Cur aliquos tenere, aliquos non teneat? Cur aliquos cadere patiatur, aliquos uero minime, sed eligat in uasa honoris? Dictum est à Paulo. Sed cur hos determinatè, illos autem nequaquã, non dicit Apostolus. Non est discipulus supra magistrum. Vbi ergo Paulus tacet, loquar ego, cum sim puluis & cinis? Obstupescamus omnes, & expanescamus, non reprehendamus, quod tabescentes terræ facere solent: qui & in insaniam profanæ uocis erumpunt. Sed reuerentur, adoremus, ratum habentes iniustitiã argui Deum non posse, si uni in debitam donauerit gratiam, alteri pœnam reddiderit debitam. Si misericordiam præstet indigno, & iudicium penale ingerat indigno. Si hunc per misericordiam gratuitam eligat, illum, per iudicium debitũ derelinquat. Hoc enim tibi semper cordi esse debet, non est Deus prius ultor, quàm homo peccator, quoniam legitur, quod misericordia Dei superexaltat iudicium. Firmissime igitur tene, & nullatenus dubites, neminem à Deo puniendum esse, nec vnquam punitum fuisse, qui puniti non meruerit, eo dempto, qui peccata nostra pertulit in corpore suo. Licet pleriq; sine proprijs meritis quotidie glorificentur, & fuerint etiam glorificati, ut paruuli. Hinc qui saluantur, uocat Paulus, *Vasa misericordiae*. Quoniam secundum suã incomprehensibilis bonitatis abyssum ineffabilem, misericorditer Deus, sine meritis eos præ-

Luc. 6.

Iac. 1.

1. Pet. 2.

Esa. 48.

1. Thes. 4.

Pf. 114.

Bit. ad Rom.

destinavit ante mundum, uocauit de mundo, iustificauit in mundo, glorificauit post mundum. Qui pereunt uocat *Vasa iræ*, hoc est iustæ uindictæ, quandoquidem secundum imperscrutabilia iudicia eius, semper occulta, sed semper iusta ad immunditias labi permittuntur, relinquuntur in peccatis, & si usq; ad cælos ascenderint, & inter sidera cæli collocauerint nidum suum, ex demeritis suis, quasi sterquilinum in fine penduntur. Qui itaque perit, non habet, ut se indignum quærat, nec qui saluatur habet, ut dignum se iactet, & gloriatur. Illi pœnam debitam reddit iustitia, huic honorem indebitum donat gratia. Ex his litera modo patet.

Est solum difficultas una. Quia licet Paulus expressè dicat, Deum iræ uasa sustinere, non facere. Augustinus tamen, soliloquio vigesimo octauo dicit expressè. Facis quidem tu Deus alios, uasa in honorem, alios in ignominiam. Hinc enim audent hæretici. Verum postquam Paulum, tam aperte uidemus, pro nobis pugnare, dicendum, quod Augustinus sic intelligit. Non quod Deus uasa faciat, in ignominiam, sed quod ipse faciat uasa, quæ sunt uasa, in ignominiam, ex seipsis ad ignominiam præparata. Diuidatur, itaque propositio illa in duas. Deus facit uasa, quæ tandem sunt in ignominiam, sed Deus non ea facit ad ignominiam.

Alia difficultas est de Prædestinatis, & uasis misericordiae. Quandoquidem Paulus dicit. Si quis emundauerit se ab istis, erit uas in honorem sanctificatum, & uile domino, ad omne opus bonum paratum. Videtur enim ex hoc uerbo, prædestinationis causam, ad nos ipsos referre, non ad Dei præparantis uasa, misericordiam. Sed tu docte, intellige Paulum, ex effectu causam ostendere, non ex causa effectum. Si eris uas misericordiae, mundus eris. Hic est processus, à causa ad effectum. Si mundus eris, uas erismisericordiae sanctificatum. Hic e contra, regredior ab effectu, ad causam.

Adhuc dubium est. Quoniam effectum

Etum hunc nobis totum adscribit. Si quis emundauerit se. O inimici liberi arbitrij, vbi estis? Supra dixit Paulus. Nihil facit homo. Hic dicit. Totum facit homo. Glosate. Respondete. Si nihil operatur homo, cur dicit. Si quis emundauerit se? Si totum agit homo, cur dicit. Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei? Deus operatur omnia in omnibus. Si totum agit homo, non est locus gratiæ. Si nihil agit, non est locus meritis. Si totum agit homo, cur oramus? Si nihil agit homo, cur præmiatur? Si totum agit homo, Dei fauor superfluit. Si nihil agit homo, perit libertas. Non secum pugnat Paulus mihi credite: nec Spiritus sanctus, cuius afflatu hec prodita sunt Epistola. Vtramque igitur partem amplectamur, & inuiolabilem scripturæ sacræ maiestatem agnoscamus, nodumque genuina interpretatione explicamus. Neque totum agit homo, neque nihil agit homo: Aliquid agit homo: aliquid non agit homo. Primas partes non agit homo, secundas agit homo: consummat Deus & homo. Neque enim forma, neque materia operatur seorsum altera ab altera, sed compositum ex utroque. Deus est tanquam forma: Homo tanquam materia, simul itaque coalescunt, & simul opera bona perficiunt: Iuxta illud. Gratia Dei mecum. Si operis perfectionem quæris, habetur à Deo. Si denominationem, ab homine. Deinde dicit.

1. Cor. 13

Quos & vocauit nos, non solum ex Iudeis, sed ex Gentibus. Mirabere propter relationem illud. *Quos?* Non enim uidetur ad quid referri possit. Ne mireris tamen. Refertur nanque ad misericordie vasa. Verum debuit dicere, *Quos*, non *Quos*, neutro genere, dicit iunior, est enim τὸ σκεῶς vas, Minime. Metaphora quippe, electos uasa appellauit misericordie. Nunc ergo à metaphora sermonem transfert, ad propriasque uoces se conuertit Apostolus. *Quos* itaque, scilicet electos, *Vocauit & nos*, id est, & nos, non solum Iacob, Isaac, sed & nos, id est etiam nos, *Vocauit electos*, id est ut simus electi, vel ad electionem. *Vocauit*, ut simus uasa misericordie. Asciiuit scilicet

nos, & scripsit in electorum album. Nos inquam, non me tantum, non Apostolos tantum. Omnes enim Iudei sumus, & ex circumcisione uenimus ad Christum, sed nos omnes christianos, vel ex circumcisione, vel ex præputio ad eum conuersi fuerimus. Vides, quam belle confutat Iudæos, qui uni electi esse uidebantur, seu arbitrabantur. Vides quam bene sentit de omnibus christianis. Existimat enim eos omnes, ad uitam esse prædestinatos; & tamé semper hortatur, ut ab opere manum haudquaquam relaxent. Dum tempus habemus, ope remur bonum: Abijciamus opera tenebrarum. Discite igitur à Paulo omnes, non torpescere, non ferari, spe fratri diuinæ prædestinationis, sed cum timore & tremore, salutem uestram operamini, ut ipse dicit. Quæ enim prædestinata sunt, non nisi meritis obtinentur. Nec tamen quisquam diuinam prædestinationem incertam esse, ob id existimet, sed potius cum uerum uero, non sit contrarium, & Dei prædestinatiis immobilitatem fateatur, & credat, & prædestinatos nisi bene egerint, saluandos minime esse. Hæc enim sunt religionis principia, quæ qui pertinaciter negauerit, tanquam hæreticus suo iudicio condemnandus, interficiendus est, ut omnis ecclesia audiens pertimescat. Nam & scientiarum principia humanarum, quæ rationi, non fidei innituntur, si quis non acceperit, philosophi dixere, illum pœna indigere, uapuladum, multandum, quoadusque ea concefferit, etiam non probata, vel demonstrata. Indisciplinati em, (ut alias dixi) est, omnium quærere causas. Cum itaque sapientia christiana fides sit, non scientia, nonne contra rationem est, rationem quærere, vbi ratio non est? Siste, Siste. Scrutator quippe maiestatis, opprimitur à gloria. Si ex Deo ad nos descendis, immutabilitas illa atque necessitas, modo quodam, nostra mutabilitate, & contingentia uiolari uidetur. Quoniã vnumquodque, quod recipitur, recipitur per modum recipientis. Si ex nobis ad Deum ascendis, nostra contingentia, ab illa necessitate & immutabilitate (ut ita dicam,) absorbetur. Non ergo hu-

Gal. 6.

Rom. 13.

2. Cor. 5.

Prou 15.

mana ratione illa necessitas, hæc contingentia iungi posse uidentur: nec ascendendo, neque descendendo. Verum certe scimus, quod iunguntur, quandoquidem vtrumque docet scriptura sacra, quæ nec fallere, nec falli potest. Quid igitur angimur? Laboremus pro uirili, pugnemus, curramus, altiora nobis non quæramus, faciamus, quod in nobis est, & omnino diuina ope, quæ neminem derelinquit, qui bene operari uelit, saluabimur. Ne quod certum est, quæso, pro incertis dimittamus. Sed de hoc satis, superque fatiis.

Quo ad locum hunc attinet, recole Iudæos blasphemare, murmurareque solitos fuisse, quoniam sibi proprie gratiam euangelicam deberi putabant, quod Abraham semen essent, Gentesque abhominabantur, ægroque ferebant animo, quod ad euangelicæ gratiæ confortium reciperent. Retundit sub obscure, hanc Iudæorum peruicacem arrogantiam. Non omnes, qui ex Israel sunt, Israelitæ sunt. Nunc ergo palam mysterium explicare intendit, ostendens & Gentibus promissam esse Messie gratiam. Tanquam & Gentes ipse sint uere semen Abraham, filij Isaac, & Israelis, & propterea promissionis filij, licet non carnis. Quod ut inuicta ratiocinatione concludat, instrumenti veteris testimonium desumit, quasi ad hominem arguens, proprioque Iudæorum gladio Iudæos enecans. *Sicut & in Osee dicit.* Splendens est Deus. *Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam dilectam, & erit, in illo loco ubi dictum fuit eis, non populus meus uos, ibi uocabuntur filij Dei uiuentis.* Cuius uerbi sententia est, & satis clara. Gentes, quæ antea non modo plebs, vel Dei populus non erant, sed erant non plebs, vel non populus Dei. Intelligitur enim hoc modo loquedi, non amoris negationem, sed odij diuini contra Gentes affirmatio. *Aliquando uocabuntur.* Non nominabuntur tantum, sed euocabuntur, eligentur, ut ipsa sint positiuè. *Verè populus Dei.* Charus scilicet Deo. Natura quidem omnia Dei sunt. In uerbisque & Gentium terris, quæ ab Oriente, ad Occidentem dispersæ sunt, ubi aperte à Prophetis dice-

Rom. 9.

Osee 2.

batur Dei ore, Vos Ethnici, non estis Dei populus, aliquo tempore fiet, ut diuino fauore uocentur. *Filij Dei uiuentis.* Adoptione scilicet gratuita. Non sine magno mysterio autem, adduxit Paulus hanc Osee autoritatem, cum innumeras adducere potuisset. Est enim illa autoritas Zachariæ, qua apertissime uaticinatur, quod Gentiles, Messie adhæsurus erant. Et applicabuntur Gentes multæ ad Deum in die illa, & erunt mihi in populum. Quemadmodum enim olim de Iudæis dixerat, in Leuitico. Et deambulabo in medio uestri, & ero uobis in Deum, & vos eritis mihi in populum. Ita hic de Gentibus ait. Applicabuntur Gentes multæ. Ni Lim, Goim Rabbi. Ad Deum in die illa. El adonai bagiom hahu. Et erunt mihi in populum. Vela iuli leham. Est & illud. Et loquetur pacem Gentibus. Illud ipse. Erit expectatio Gentium. Illud. Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam. At nullum est uerbum, ut uerè fatear, quod ita sit efficax, sicut istud Osee. Habet enim duas partes, ut uides. Prima. *Vocabo non plebem meam, plebem meam.* Secunda. *Et erit.* Supple hoc quod sequitur. *In loco ubi dictum fuit eis, non populus meus uos, &c.* Quibus simul collectis, refellitur iudaica impietas. Dicere enim solebant Iudæi, & adhuc dicunt, In diebus Messie, addendos quidem esse goim, Gentiles Deo. Id profecto negare non possunt, sed dicunt, quod id fiet hac tantum ratione, quoniam seruiuent Iudæis in urbe Hierosolyma, & in promissionis terra regnantibus. Non quia sint futuri chari Deo, neque saluandi, nisi ad Iudaismum conuertantur: factaque & omnia alia faciant, quæ Iudæi faciunt. Hanc itaque impietatem tollit, Osee. *In eo, inquit Loco.* Hoc est sine alia transmigratione Gentium fiet, in proprijs eorum patrijs, ut qui primè erant, non Dei populus, postea sint, & uocentur non solum populus, sed filij, quod magis est. Si autem oporteret Gentes, sacra, cum Iudæis facere, ut in Dei filios mutarentur, omnes Hierosolymam adire necessum esset. Neque enim alibi licet sacra facere. Non ergo in eo loco ubi dictum est. Non populus meus uos,

Zac. 2.

Leuit. 26.

Psal. 48.
Gen. 49.

Psal. 21.

Osee 2.

fed in alio Dei filij uocarentur. In Iudæa scilicet tantum, non alibi. Intelligitis uim prophetia? Hoc est quod & Malachias dixit. In omni loco offertur nomini meo oblatio munda. Hæc autem impleta esse nemo est, qui non uideat. Non enim tantum in Hierosolymis, sed ubiq; à solis ortu ad occasum magnum est nomen domini in Gentibus. Et iuxta Christi prophetiam. Venit hora, quando nec in Hierosolymis tantum, nec in monte Garizim, sed in omni loco, adoratur Deus. Spiritus est Deus, nec loco concluditur. Gariunt itaque, & delirant Iudæi, uult dicere Paulus, existimantes, quod ipsi soli adueniente Messia, futuri sint chari Deo, & saluandi. Messias quidem uenit, & Goim, & Iehudim saluet. Quod & ueteres Iudæorum patres, in Midras Tehitim, idest in expositione psalorum, psalmo sexagesimo sexto, in uerbo illo. Ad cognoscendam in terra uiam tuam, in omnibus Gentibus salutatum, expræsse confessi sunt, nec reuera negari potest. Vnde illud ab Esaia, sub Messia nominæ prophetatum fuerat. Mihi curuabitur omne genu: & iurabit omnis lingua. Pater quoque æternus illi dixerat. Dedi te in lucē Gentium, ut sis salus mea usque ad fines terræ. Et propter hoc etiam ait Dauid. Confitebuntur te populi Deus: Confitebuntur tibi populi omnes. Letabuntur, & exultabunt Gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & Gentes in terra dirigis. Confitebuntur tibi Deus. Confitebuntur tibi populi omnes. Terra dedit fructum suum. Vbi quater dixit de populis, uel de Gentibus, Confitebuntur. Insinuans quod Gentes, debebant Messiam corde, ore, opere, & perseveranter confiteri. Sicut Sophonias prophetauit. Tunc conuertam ad Gentes labium electum, ut inuocent omnes in nomine Dei, & seruiant illi humero vno. Non est autem nomen Dei hoc in loco, nisi Rex Messias, de quo illud est. Ecce nomen Dei uenit de longe. Tot expræsse dicitur in Beressith rabba, idest in expositione Genesis, super capite quadragesimo primo, uerbo illo. Et dixit Pharao

ad Ioseph. Absque te non eleuabit uir manum suam. Rectè autem dictum est, quod Gentes seruirent Messie, humero vno. Nam principatus Messia super humerum eius, iuxta Esaia. Quod eadem traditio Hæbræorum annotauit, vel inuita, insinuans triumphantis, gloriosæque crucis mysterium. Quod uero dixit Hieremias, de Messia tempore loquens. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit cum fiducia, significans tantum Iudæos non Gentes, saluandos esse. Quandoquidem de Gentibus nihil dicit. Exprimit autem Iehudim. Omnes scilicet tribus eorum, Iudam & Israel. Rabbi Aha, ne christianos adducam, ita interpretatus est, idest confitentes Messiam saluabuntur. Est enim Iehudas, confitens. Vides quomodo non dicit Iudæi, sed qui confitentur Messiam, saluabuntur. Hoc est, uel Iudæi sint, uel Gentiles. Conformer ergo illud. Et Israel habitabit, cum fiducia, debet exponi. Ut Israel non ad Israelitas arctetur, sed ad omnes extendatur, qui pura fide, uel de Gente Israelitica, uel alijs nationibus, Messiam Deum esse uiderint, uel potius cognouerint. Est enim Israel uidentem Deū. Ob id Messias ipse noster Christus Iesus, Gentiles etiam, suas oues appellauit. Alias oues habeo, quæ non sunt de hoc ouili, & illas oportet me adducere, & fiet unum ouile, & unus pastor. Cum enim Deus præsciret Iudæos, magna ex parte Messiam negaturos, populum nouum ipse sibi creauit, Gentilem scilicet, qui primum non erat populus suus. Vnde illud Esaia. Populus iste quem creau mihi, recte creau de nihilo, sine meritis. Pro nihilo saluos facies illos, inquit Propheta. Laudem meam narrabit. Et Psaltes. Populus qui creabitur, laudabit dominum. Hoc est itaq; quod Oseas dicit. *Vocabo non plebem meam, plebem meam. Et non dilectam, scilicet Gentem dilectam. Et erit in loco illo ubi dictum fuit eis, non populus meus vos, ibi uocabuntur filij Dei ueniens.* I audate ergo pueri dominum. Rectè pueri, noui filij. I audate dominum omnes Gentes, inquit Propheta. I audate eum omnes populi. Quid autem dicetis

dicetis laudantes dñm? Hoc, Quoniã confirmata est super nos misericordia eius, & ueritas domini manet in æternum. Ab æterno enim decreuerat uocare Gentes, multis seculis distulit. Tandem nihilominus, quia uerax est, & uocauit, & iustificauit, & glorificauit. Non est enim Deus ut homo, ut mentiat. Ad huius autem rei figuram, profelitos, hoc est ex Gentilitate, ad unius Dei culturam uenientes, diligere in ueteri testamento Deus ipse præcepit. Quod egregiè in libro Mechilth, idest in expositione super Exodum, annotatum est, in capite siquidem uigesimo secundo, super uerbo illo. Ad uenam non obiurgabis, quasi diceret, non dices ad Gher, idest ad conuersum ex gentilitate, heri fuisti cultor belis, & adorans concauitatem eius: Et adhuc ecce caro porcorum remanet inter dentes tuos. Et stas. & loqueris coram me. Gherim enim, hoc est conuersi ex Gentibus, sunt dilecti à domino. Futurumque est, ut inquit Rabbi Berachias, ut Gherim sint cohanim, idest ut conuersi ex Gentibus, sint sacerdotes ministrantes Deo sancto & benedicto. Comedantque de pane happanim, idest facierum, hoc est propositionis. Quid clarius dicere potuit? Optime igitur dicit Paulus, electos fuisse, pro Christo, qui uere Messias est affectis, populos, non ex Iudæis tantum, sed ex Gentibus. Et hoc est primum, quod habet contra Iudæorum querelas.

Secundum uero, quod molitur contra eos est, quod non modo per Messiam, saluandæ erant Gentes, sed non erant saluandi omnes Iudæi, uerum etiam paucissimi. Hoc est enim, quod secundo obijciebant, & ad hanc usque diem obijciunt, plurimi ex Gentibus saluati sunt, maxima uero Iudæorum pars, non solum spiritualiter salutem non est consequuta, sed & temporaliter perditataque dissipata est. Messias ergo, non fuit Christus Iesus, uel excidit sermo Dei. Ad id propterea ostendendum, & ad refellendos Iudæos, Esaia adducit. *Esaia autem clamat super Israel.* Modus loquendi est, quo & nos utimur. Dic mihi super hoc negotio, idest de hoc ne-

gotio, uel circa hoc negotium. Esaia igitur, super populo Israel. Et intellige secundum carnem. Sic dicit, scilicet de populo illo Iudæorum, sic prophetauit. Optime autem dixit Paulus, *κράζει*, hoc est *Clamat*. Clamat furdus ut audiant Clamat contradictoribus, ut taceant. Clamat non intelligentibus, ut attendant. Merito clamat, quasi aperte loquatur, ut Iudæus tergiversare non possit. Non enim expositione indiget, clarissime nanque explicat, quod intendit. Videlicet paucos admodum, ex populo Israel saluandos esse, quos præ nimia paucitate, reliquias nominat, in capite decimo. Ita enim habet. Im iich iè, hamcha, ilstael, chechol, hagam scead iasui bd. *Si enim fuerit populus tuus Israel, sicut arena maris, residuum conuertetur ex eo.* Paulus uero sic uertit, & in snia idè est. *Si fuerit numerus filiorum Israel, sicut arena maris, residuum saluabitur. uel Reliquia salua fient.* Sensus est huius uerbi, etiam secundum glossam Rabbi Salomonis super hæc uerba. Et ex his, quæ habentur in libro Sanhedrin. capite Helech. Quod in generatione, in qua filius David uerturus est, idest Messias, etiam si fuerit præ multitudine populus filiorum Israel, sicut arena maris, iuxta promissionem Abraham factam, conflabitur sicut argentum, & redigentur in modicum. Residuum uero illius modici, conuertetur ad bonum, sequeturque Messiam. Est & illud Hieremias uerbum. Assumam vos, unum de ciuitate, & duo de cognatione. Vbi dixit Rabbà, & Rabbi Hammai. Sicut de sexcentis millibus Iudæorum, qui ex Aegypto, aggressi fuerant, non intrauerunt in terram promissionis, nisi duo duntaxat. Iehosuas, & Caleb. Ita quoque in diebus Messia, non erunt de Iudæis, nisi duo de sexcentis millibus saluandi, ac si vnus de ciuitate, & duo de cognatione, ut dixit Hieremias, assumerentur, reliqui uero destruentur, & dissipabuntur. Hoc autem factum fuisse intelligimus, secundum Iosephum, libro decimo, capite secundo. Nam innumerabili Iudæorum

dæorum multitudine, occisa, paucifimos uidemus in Apostolis, & Apostolicis uiris saluatos esse: Neque uero tu putes, quod hæc iudæorum destructio, Christo deroget.

1. Reg. 2. Quandoquidem prædixerat Deus. Honorantes me, honorabo, contemnentes autem me, uilifcent. Equum ergo fuit, ut quoniam Iudæorum pars maior, Christum inhonorauit, in illiusque necem consensit & conspirauit, periret, & destrueretur. Quotquot autem receperunt eum, omnes saluati sunt, & mutato nomine, non amplius Iudæi, sed Messiehim, idest christiani sunt appellati. Illi uero ad perpetuam rei memoriam, in perfidiæ signum, adhuc Iudæi uocantur, & quandiu in perfidia permanferint, uocabuntur. Cum primum autem pertinaciam exuerint, & Christum agnoscent, eorum nomē mutabitur, dicenturque & ipsi Messiehim, non Iehudim. Hoc est quod Esaias cecinit. Et misericabit te dominus Deus, & seruos suos uocabit nomine alio. Et dimittetis nomen uestrum ad iuramentum electis meis. Rectè ad iuramentum electis meis, christianis. Inoleuit enim consuetudo, ut fidelitate astruere uolentes, dicamus. Iudæus sum, nisi hoc fecero. Nō enim sum Iudæus. Hoc itaque faciam. Et iterum. Es ne Iudæus, ut mihi non credas? Non sum Iudæus, credo, assentior. Ecce quomodo Iudæi nomen, ad iuramentum, ad execrationem relictum est. Ad finem igitur mundi fiet hæc nominis mutatio, & ita tunc erit labium unum. Quoniam

Prophetatum est ab Osea, In nouissimis diebus, reuersuros Iudæos ad Christum. Postea conuertentur filij Israel, & quærent dominum Deum suum, & Dauid regem suum, & pauebunt ad Deum, & ad bonitatem eius in fine dierum. Quod de Messia interpretatus est Rabbi Ionathas. Usque ad tempus illud ergo, nimirum, si filij Israel sedebunt, sicut & sedent iuxta eiudem Oseæ uaticinium, absque rege, absque principe, sine sacrificio, sine altari, sine ephod, & sine teraphim. Ita nanque inquit ipse ad uerbum. Chi Iammī rabbīm Ieseuū, bene Israel, En melech, ue en sar, ue

Ose 3.

en ze uah, ue en mazziuā, ue en ephod u teraphim, a chad iasuū benē i Israel ue en culām. Quia diebus multis morabuntur filij Israel absque rege, & absque principe, & absque sacrificio, & absque ara, & absque ornamento pontificio, & imaginibus. Postea conuertentur filij Israel, & c. Idem habetur in secundolibro Paralipomenon. Dies multi erunt Israel, sine Deo uero, & sine sacerdote, & sine lege. Ita enim Rabbi, Hannina locum istū interpretatus est, in libro Auoda zarā, idest seruitus aliena. Quod si dicas. Neque nunc sine Deo sunt, nec sine lege, nec sine sacerdote, Iudei. Respondet tibi Rabbi Hunna. Qui studet tantum in lege, & non sacrificat Deo, nec exercet se in operibus pietatis, similis est ei, qui non habet Deum. Tales autem Iudæos esse nemo dubitauerit. Probatum est ergo, tempore Messie, paucos Iudæos saluandos fuisse. Sequitur.

Sermonem enim perficiens, & abbreviās, vel concidens iniustitia. Et debet legi per parēthesim, cum eo, quod sequitur. Quia Verbum abbreviatum, & c. Sensusque est. τὸ κατάλειμμα. Residuum saluum fiet. Quomodo autem saluum fiet? Hoc modo. Nā Consumans, vel pñciēs & abbreviās sermonē Dei per iustitiā, idest non magnis præceptorū philaterijs incumbens, quæ habentur in lege, sed omnia breuissimo numero compræhendēs, in Christum scilicet credēs. (Hoc enim est

omnis iustitia.) Nam finis totius legis Christus, supplendum est, saluum fiet. Et ita in textu, non debet καταλειμμα transferri, reliquæ in plurali, sed residuum. Quia deinde sequitur. λόγον γὰρ συντελῶν, καὶ συντεμνον ἐν δικαιοσύνῃ. Et est en, vel In, pro, δια, vel Per, Hebraico more. Et refertur ad illud residuum, ut patet, quod per iustitiam fidei consumat, abbreviatque legem. Sicque omnis literæ, cessat obscuritas. Hoc autem uerbum non est Pauli, sed Esaiæ in sententia. Inquit enim. Residuum conuertetur ex eo, consumatio abbreviata, inundabit iustitia. Estque sensus. Quod Messie Evangelium, est consumatio, idest perfectio legis abbreviata, quæ tamen iustitia inundat, idest,

multo

Rom. 1.

multo maiorem affert iustitiam, quàm longa illa præceptorum series, quæ in antiqua lege continebatur, omnibus profectò importabilis. Nam iustitia est per fidē Iesu Christi. Iuxta illud supra. Iustus ex fide uiuit. Non ex lege, quia si ex lege iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Habes itaque ex hac auctoritate, & paucos fuisse ex Iudæis saluandos, & non fuisse saluandos ex legis operibus, sed ex fide, quæ est legis abbreviatio & perfectio. Scopus nanque Esaiæ hic est. Pauci saluabuntur, saluabuntur autem illi, & non peribunt, quia breuiabunt atque perficiēt legem per fidem Christi, qua omnes iustificamur. Ut intelligas Christi fidem, Mosi legem excellere, & quia breuior, & quia perfectior. Ideo dñr duo, quod consumat, & abbreviat, vel concidit. Secat enim pleraque superflua, ut neomenias, circuncisionem, ablutiones, & huius modi, escarum leges, pecorū munerera. Ne autem diceret Iudæus, contra Dei uoluntatem est hæc abbreviatio. Sequitur Esaias. Quia sermonem concisum, faciet dominus in terra. Hæc est Esaiæ sententia, quam Paulus adducit. Verba autem sunt hæc. Consumationem enim, & abbreviationem, dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.

Quibus optimè declaratur, quæ fuit se abbreviandam legē, quæ Deus dederat. Plurima quidem pueris à pedagogo præscribuntur, ut semper timeant. Verum cum uiri fuerint, eis minimè indigent. Lex fuit noīter pedagogus in Christo. Cum ergo uenit fides, iam non sumus sub pedagogo. Iam abbreviatū est, quod olim abbreviandum erat. Euangelium enim, legis breuiariū est, quod pauciora, sed perfectiora iubet. Pauciora sanè, dicente Christo. Diliges dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut teipsum, in his duobus præceptis, tota lex pendet & propheta. Perfectiora uero, dicente Paulo. Neminem ad perfectum adduxit lex. Hæc autem consumatio atque legis abbreviatio facta est, in medio terræ, idest in Hierusalem, quæ medium terræ habitabilis appellatur à propheta. Operatus est salutem in medio

Gal. 3.

Mat. 22.

Heb. 7.

1. 70.

terræ. Completa, ergo Esaiæ auctoritas, quam Paulus adducit, hæc est. Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquæ saluæ fient. Sermonem enim perficiens & abbrevians. Quia uerbum breuiatum faciet dominus super terram.

Quia autem mirum, durumque uideri potuisset, tam paucos Iudæos adueiente Messia, saluandos fuisse. Sequitur Paulus, & ex eodem Esaiæ adducit unum quod, durius & maius est, ut illo audito, credatur istud. Et sicut prædixit Esaias. Nō uaticinatus est, sed ante uerbum istud. Si fuerit numerus filiorum Israel. dixit hoc aliud. Nisi dominus exercituum, reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti fuisset, & qualis Gomorra tales fuisset. Loth enim unus, in Sodomæ & Gomorrhæ excidio, saluatus est. Nō modo itaque pauci, sed uix unus ex Iudæis saluatus esset, nisi dominus exercituum, angelorum scilicet. Reliquisset nobis semen. Idest, nisi exorbitante, tam magna Iudæorum multitudine, à Christo, eo à nobis recedente, apostolos dimisisset, qui Iudææ salutis seminarium fuerunt. Illi enim prædicationibus, miraculis, plerosque Iudæos conuerterunt, qui primum, sicut Sodoma erant. Muti scilicet à Dei laude. Sodoma quippe, muta interpretatur. Et sicut Gomorra, asperum, vitiorum enormitate. Est enim Gomorra aspera. Omnes ergo tales fuisset. Nā & peiores fuisse Iudæos Sodomæis, Gomorreisique dixerat Deus, nisi diuina misericordia, illud semen nobis reliquisset. Bene semen exiguum, mole, sed magnum uirtute. Tale est enim apostolicæ fidei semen, & talia sunt arborum & plantarum semina. Propterea inuicem comparantur. Misericordiae ergo domini, quia non sumus consumpti. Non est enim passus, ut omnes periremus, sed diuinæ illius gratie imbribus, sancto uerbi semine, peccatorum indulgentiæ fructus, in nonnullis sequutus est.

Verum dubitauerit quispiā. Nonne illi pauci, qui saluati sunt, prædestinati erant? Vtique perire igitur non poterant. Iam dictum est multoties, quod consequutio ista nulla est. At, ut & inimicos conciliemus, dicamus, quod Prædestinati

Tr 3.

Mat. 24.

destinati erant, ut hoc modo saluaretur. Perissent ergo, nisi aliter forte prouidisset Deus. Vnde & de Antichristi tempore dicitur, quod tribulatio tam magna erit, ut in errorem inducantur si fieri potest, etiam electi. sed propter electos breuiabuntur dies illi. Incassum autem abbreviarentur, si nullomodo electi, in errorem induci possent. Et hæc turris est, ex qua mille clipei pendent, contra nequissimorum hæreticorum ignea tela. Deinde dicit.

Quid ergo dicemus? Et est totius clausulæ huius conclusio. Si enim Deus, quo nota fieret potentia sua, iustitia, misericordia, commendareturque, & illustrior fieret electorum gloria, substituit uasa iræ in multa patientia. Vasa autem misericordiæ ex Iudæis, & ex Gætibus præparauit. Longè tamen pauciores ex Iudæis, quàm ex Gentibus: quod & Prophetæ cecinerunt, & experimento comprobatum est, quando qui dem Iudæorum tantummodo reliquiæ saluatae sunt. reliquiarum autem nomine, pauci intelliguntur. Si ergo ita est.

Quid igitur dicemus? Hoc est, Deum ne accusabimus, tanquam personarum acceptorem, tanquam iniquum? Absit.

Quid ergo dicemus? Hoc utique dicemus, quod sequitur. *Quod Gentes que non sectabantur iustitiam, iustitiam apprehenderunt, iustitiam inquam illam, que ex fide, subintelligitur, est. Israel autem, sequens legem iustitiæ, ad legem iustitiæ, non peruenit. Propter quid? quia non ex fide, sed quasi ex operibus legis, offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est. Ecce pono in sion lapidem offensionis, & petram scandalum. Et omnis, qui credit in eum, non confundetur.* Culpa Iudæorum, non Dei est. Ipsi enim offenderunt, id est impigerunt, in lapidem, quem lapidem? in lapidem quem edificantes reprobauerunt, qui factus est in caput anguli, in Christum Iesum, quem Deus misit pro fundamento Ecclesiæ, quam Sion figurabat, fundamentum salutis nostræ. lapidem pretiosum, quo mundus redimitur. Lapidem durum, quo diabolus conteritur. Lapidem angularem, quo Iudæus iungitur & Gentilis. Non ille eos offendit. Ipsi auditis illius uerbis,

Eph. 117.

temerè scandalizati sunt, unde edificari debuerant. Idcirco non dicitur *Lapis percussionis, sed Offensionis, & scandalum*. Hoc est ergo, quod doleo, inquit Paulus. Tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo, (ut prima ultimis coniungamus) non quod Dei uerbum exciderit. Sicut enim cogitavi, ita fiet, dicit Deus: & sicut tractavi, ita eueniet. Sed, *Quia Gentes, que cum legem non haberent, neque Prophetas, iustitiam non sectabantur, iustitiam apprehenderunt, non modo ciuilem illam, quæ ex lege est, sed diuinam. Quæ est ex fide. Christi, Iudæis & Gentibus communis.* Populus autem Israel, qui de nomine Israelitico, sibi uana adulatione blanditur, sequens iustitiam, quæ ex lege est, legisque operibus fidens, offendens in hunc lapidem Christum, adeo inde offensus est, ut in uia steterit, nec amplius procedere potuerit. Non modo enim, hanc iustitiam ex fide non apprehendit sicut Gentes, sed nec iustitiam, quæ est ex lege. Legi namque non satisfecerunt Iudæi, quoniam nemo potest legem implere, nisi Christi gratia adiutus, qui & impossibilitatem sustulit, & legis faciendæ difficultatem. Ad terminum igitur sui itineris, vel cursus peruenire, non potuerunt fratres mei, qui sunt cognati secundum carnem. Si principium motus eorum, fides in hunc Christum fuisset, assecuti essent, quod intendebant. At ipsi Christo neglecto, & eius fide, sibi ipsis, suisque operibus nitebantur. Seipsum itaque accusent. Contra, Gentes de suis meritis desperantes, uni huic Christo sese committentes, in huius petre foramen nidum, constituent, pedesque in hac petra figentes, quo sustentati dicere possent. Dñs petra mea, & robur meum, non sunt confusa. Nemo sanè qui in Christum credit, qui fidem charitate formatam complectitur, ut millies dictum est, confundetur. Ita enim habet textus Esaiæ, secundum septuaginta interpretes. Esaiæ namque sunt hæc uerba. Quædam in capite vigesimo octauo, quædam in octauo. Et ita est finis huius capituli. Litera enim hæc, multa declaratione non indiget, quia facillima est.

Hier. 16.

Hanc

Hanc autem secundam partem. *Et omnis qui credit in eum, non confundetur.* Non tam adducit Paulus, ut Iudæus doleat, quod in eum non crediderit, quàm ne gloriatur Gentilis, quod diuinam iustificationem assequutus sit. Id enim illi non proprijs meritis, sed in Christum fide, contigit. Quasi ergo dicat Apostolus. Agnosce Iudæe, ex teipso perditum fuisse. Et tu gentilis ex Christo salutem extitisse. Quod tamen etiam optimè innuit uerbo illo. Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quæ ex fide est. Israel uero sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Si enim tu Gentilis, iustitiam apprehendisti, nec tamen iustitiam sectabar, dono igitur dei, non tuis operibus iustitiam apprehendisti. Cur ergo gloriaris? Quid habes, quod non accepisti? Nec dicere, pro Gætibus potes, non sectabantur iustitiam quæ est ex lege, sed iustitiam ex fide, utique sectabantur: Quomodo enim iustitiæ ex fide sectabantur, si fidem non amplectebantur? Si Christus ab eis non quereretur? Dicit namque Esaias. Inuentus sum, à non querentibus me, palam apparui his, qui me non interrogabant. Propterea Paulus absolutè dicit. Non sectabantur iustitiam. Quasi diceret, nullam iustitiam sectabantur. Sed nonne sectabantur iustitiam legis naturalis, quam scriptam ostendebat in cordibus suis? Nec illam. Quod enim dicebatur supra. Cuius Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex. Gentibus tantum in Christum credentibus conuenire monstratum est. Omnino ergo iniuste Gætes, Dei dono,

Esa. 65
Rom. 10.

Rom. 2.

nō suo merito, gratis per Christi fidem iustificatae sunt. Iudæi propria malitia, offensi ex Christo, sponte sua perierunt. Et hoc est, quo ubique spectat Apostolus noster. Hic enim est totius Epistolæ scopus, ut nemo desperet, nemo superbiat. Superbiret homo, si ex seipso saluari desperaret si ex Deo damnari se se intellexeret, aut crederet. Illud itaque, Christum, petram scandalum esse, magis ad Iudæos dirigitur. Hoc *Qui credit in eum, non confunditur.* magis ad Gentes. Propterea septuaginta interpretes sequutus est. Hæbraica namque ueritas non sic habet in uerbis, quanquam sit idem sensus. Dicit enim. Omnis qui credit in eum, non festinet. Qui autem festinat in itinere, ideo festinat, quia timet. Nisi festinauerit, non illuc peruenire poterit, quo tendit. Dicens igitur Esaias. Qui credit in eum, non festinet, timorè tollit, spemque præbet, ut omnino fidat, qui in Christum credit, illius ope illuc peruenire, quo desiderat: uidelicet ad iustitiam diuinam, quæ est cū Deo reconciliatio, & præcedentium delictorum remissio. Hæc autem spes, omnem tollit confusionem. Iuxta illud supra. Spes non confundit. Qui ergo in Christum crediderit, de pristinis delictis quantumlibet grauibus, non confundetur. Ex quo manifestè conuincitur, non loqui Prophetam & Paulum de fide absque operibus. Nam operibus ambulamus, iuxta illud. Creati in operibus bonis, ut in illis ambulemus. Metaphora ergo, quæ utitur hic Apostolus, ambulantis Iudæi, & Gentilis, ut iustitiam apprehendant, nullo patitur modo, ut ab hac fide, opera excludantur. &c.

Esa. 28.

Rom. 5.

Eph. 2.

CAPVT DECIMVM.

Ratres. Certe propensa affectio cordis mei, & obsecratio ad Deum pro Israel, est ad salutem.

Erigere hic in spem viam. O Homo quicumque es, quantumuis reprobus, quantumuis perditus, quantumuis ad interitum destinatus. Ecce enim Paulus noster, dixit Iudæos pro maxima eorum parte, iræ uasa esse ad interitum præparata, & nihilominus orat pro eis, ut saluentur. Num ipse credit se orando peccare, fru straque orare, an secus? Si primum, orans peccat. Omne enim, quod est contra conscientiam, peccatum est. Si secundum. Vasa igitur iræ, nequaquam credit necessario perditum iri, sed & misericordiæ uasa fieri posse. Hoc est, quod quisque credere debet. Vt si fortasse aliquis (citra pertinaciam dico,) electos perire non posse existimaret, quod tamen falsum esse monstraui, ad minus reprobos saluari non posse, necessarioque perire, nemo dicat. Misericordia quidem diuina, superexaltat iudiciū. Quisquidē Deo proprium est, misereri semper & parcere. Adeo ut nō prorsus delirare ueteres Hæbræos crediderim, qui diuina promissa in bonis nunquam irrita fieri, sed absolutè citra omnem conditionem, seruari dicunt. Verum in malis conditionem semper intelligendam esse. Ob idque pœna intercedente peccatorum, per se se reuocari. Huic quippe sententiæ, duo Hieremiæ uerba, fauere dicuntur. Primū. Prophetæ, qui uaticinatus est pacem, cū uenerit uerbum eius, tūc scietur, quod miserit eum dominus in ueritate. Ecce pollicitationes Dei bonas, nequaquam reuocari. Hoc enim, inquit Vates est signum, quod Propheta mendax non est, sed uerè à Deo missus: Si euenierit

bonum, quod prædixit. Si autem conditionaliter bona pollicitationes intelligerentur, posset id quod promittit Propheta, citra ipsius tamen mendaciū nō euenire. Secundum Hieremiæ uerbum, quo Dei comminationes sæpissimè irritari ostenditur, ac propterea sub conditione intelligendas esse, illud est. Repente loquar aduersus Gentem, & aduersus regnum, ut eradicè, delruā, dissipem, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit Gens illa, agam & ego pœnitentiam à malo, quod cogitauit ut facerem eis. Hanc itaque Iudæorum assertionem, indubiè sine glosa, quoad secundam partem recipiendam esse, docemus. Quo ad primam uero, eam hac regula ueram esse declaramus. Sicq; intelligendam. Quoniam dominus, pater misericordiarum, & Deus totius cōsolationis, propensus est magè, ad non inferendum malum, quod comminatus est, quàm ad non conferendum bonum, quod promissit. Facilius enim pœnitentia flechitur, quàm peccato irritetur. Communiter ergo non agnoscitur, prophetam mendacem esse, si id mali non euenierit, quod cōminatur, æque ac si non id boni, quod promittit, contingat. Frequenter nanque mala non accidunt, quæ comminatur Deus. Rarè uerò bona non eueniunt, quæ pollicetur. Mauult enim amari, quàm timeri. Et hoc, neque aliud certè, uerbo illo molitur Hieremias. Procul quidem est ab hac intentione, ut bonæ pollicitationes semper impleantur. Cum & ipsius sit hoc aliud uerbum. Subito loquar de Gente, & regno, ut adificem & plantem illud. Si fecerit malū, in oculis meis, ut non audiat uocem meam, agam & ego pœnitentiam super bono, quod loquutus sum ut facerè ei. Et de hoc satis, ut illud nos moueat, nō leuiter.

Hier. 18.

2. Cor. 1.

leuiter. Quod si certo certius sciremus, dixisse Deum, saluabere Corneli, ego ero tecum, non derelinquam te, adhuc timendum est mihi, ne peream. Et multo magis. Si Deum audirem dicentem mihi, ad interitum destinatus es, peribis, adhuc non esset mihi desperandum. sed fidandum præcibus & orationibus, iram Dei placari posse. Hoc est enim, quod ipse dicebat. Si dixerò impio, mor te morieris, & non uiues, & auersus ab iniquitate fecerit iustitiam, uita uiuet, & non morietur. Notiorque est illa vox, quàm ut hic referatur. Nouit Deus mutare sententiam, si tu noueris emendare delictum. Hac itaq; uia, Gentium doctor procedit, præces, obsecrationesque ad Deum fundens pro Israel, quem magna ex parte, quia in peccati scandali impegerat, iam supra dixerat reprobatum. Vide autem hic Pauli artem. Aduocatus Gentium, paulo supra extitit, eas defendens contra Iudæos. Nunc uice uersa, in clientulos Iudæos suscipit, eorumque causam quoad potest, tuetur, ne tanti Apostoli fauore tanto elatus Ethnicus, Israeli audeat insultare. Ostendit ergo in primis, quod maximè amat Iudæos, quod particulatim nondum dixit de Gentibus. Hunc autem amorem ab effectu exprimit, & ab effectu. *εὐδονία τῆς ψυχῆς κατὰ δὲ ἰδὸς. Propensa affectio cordis mei.* En affectus. *εὐδονία* enim magnum affectum exprimit, quæ uno uerbo explicari non pōt, ut D. Hieronymus annotauit, nisi dicas placetia. *καὶ εὐδονία πρὸς τὸν θεόν.* Et obsecratio ad Deū. En effectus. *Pro Israel est ad salutem.* Est autē *δενσις* nō omnis præcatio, vel obsecratio: Sed illa qua proprie præcamur summo affectu, ut ab urgentibus malis liberemur. Ostendit igitur, quod non per hipocrisim, sed toto corde orat pro Iudæorum salute. Sed cum Deus ad Samuelem dicat. Quid oras pro Saule, cum ego abiecerim eum? Cur orat Paulus, pro Iudæis, quos nouit repudiatos? Intellexit mihi crede Paulus, secreta quæ Samuelem intelligere non potuit. Dixerat & olim Deus Moysi, Dimitte me, ut deleam populum istum. At non modo ab oratione, Mosen cessare uolebat, sed

& illum urgebat magis, rei difficultate ostensa, ad supplicandum. Post uocem nempe illam. Dimitte me Moses, audis maiore feruore orasse ducem illum, ut tandem ausus fuerit dicere. Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo, quem scripsisti. Hac eadem arte cum Hieremia usus est Deus, dicēs. Ne roges pro populo isto, quoniam nō exaudiam te. Et si fuerint Moyses & Samuel coram me, non erit anima mea ad populum istum. Non quod eum à præcibus cessare uellet, sed quod Iudæos magis terrere uellet, Prophetamque accēderet. Cuius rei haud nescius Hieremias præcarum non destitit. Quid autē miraris, hæc Dei artem? Nonne & cū Hierosolyma eadem utitur arte? Si laueris te nitro, & aggregaueris tibi Borrh, hoc est *πύραυ*. ut septuaginta interpretes translulerunt, id est herbam fullonum, vel saponem, ut dicit alibi Rabbi Dauid Chimeti, coram me sordidatus. Num ergo uolebat illam in desperationem cogere? An potius ad resipiscentiæ feruorem, magnis calcaribus adducere? Paulus ergo, esto dixerit illos repudiatos esse, à præcibus nihilominus nequaquam destitit. Cui tamen adde. Neminem ab eo in particulari ut repudiatum, agnitū fuisse. Quod de Samuele dicebatur, nihil est. Lugebat ipse, qd Saul à regno eiectus esset, ut ex litera patet, sicq; absolutè repudiatus erat. Cuiusmodi & supra Esau, odio fuisse declaratum est, iureque reprehensus est.

Sed iam unde digressi sumus, redeamus. Ostenso amoris affectu, explicatoque quod pro eis orat, ut in spem uiam erigantur, nec credant nullo unquam modo Deo reconciliari posse, desperetque penitus de Dei misericordia. Moz patrociniū accipiens, & tutelam cause eorum contra Gentes, incipit eos excusare. Excusat uerò à Dei zelo, & ab ignorantia, quod in lapidem offenderint, ac propterea offensi fuerint & perdit. Vnde inquit. *Testimonio enim sum ipsis, quod zelum Dei habent, sed non secundum cognitionem. Nam ignorantes iustitiam Dei, & propriam iustitiam, querentes constituere, iustitia Dei non fuere subieci. Finis enim legis Christus, ad iustitiam,*

Exo. 32.

Hier. 2.

Rom. 10

Ier. 2.

Hier. 26.

1. Re. 16.

Exo. 32.

tiam omni credenti.

Quo uerbo, non tam Iudæos excusat, quàm simul se à callumnia defendit, & ostendit Ioanni Euāgelistæ, (qui erat dilectus domini, discipulus, & ecclesiæ collumna) non contradicere. Is nanque expressè dicit. Non esse orandum pro omnibus peccatoribus. Aliqui enim, (inquit) sunt, pro quibus orandum non est. Cum ergo Paulus Iudeorum excusationem adducit, conuincit, quod illi de eorum numero non sunt, pro quibus non esse orandum dixit Ioānes. Verba quippe illius hæc sunt. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur uita peccati non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro eo dico, ut roget quis. Qui autem ex ignorantia peccat, etiā si peccet mortaliter, non dicitur peccare ad mortem, potest igitur orari pro eo. Sed quid est peccatum ad mortem, nisi quod mortale dicitur? Non est ita dictum, non si per peccatum ad mortem, peccatum mortale intelligatur. Ergo tantum pro uenialiter peccantibus esset orandum, quod totum destrueret euangelium. Scriptum est enim. Orate pro peccatis. Christus pro crucifixoribus orauit. Stephanus pro lapidantibus. Immo nec pro uenialiter peccantibus, orandum esset ex uerbo illo Ioannis. Quoniam ipse dicit. Et dabitur uita peccanti. Constat autem uenialiter peccantem, uitam habere. Vana igitur esset pro omnibus peccatoribus oratio. Orandum neque esset nisi pro seipso, quod arguebat Iacobus dicens. Orate pro inuicem, ut saluemini. Quinimmo contra Christi præceptum. Instituit enim ut dicamus. Pater noster, non Pater meus. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, non da mihi. Libera nos à malo, non libera me. Et dimitte nobis debita nostra, non dimitte mihi debita mea. Et unumquemque pro omnibus orare uoluit, quoniam & in seipso uero, omnium ipse onus portauit. Pro se orare, necessitas cogit, pro alijs, charitas fraternitatis hortatur. Dulcior autem est, ante Deum oratio, non quàm necessitas transmittit, sed quam charitas fraternitatis commédât, ut inquit Chri-

stomus. Quod peccatum igitur intelligit Ioānes, per peccatum ad mortem? Aduerte. Omnis sermo debet intelligi secundum illud, quod est per se, non autem secundum id quod per accidens est. Nam, cum accidentia sint infinita, relinquenda sunt ab arte. Vagus enim, & indeterminatus esset omnis sermo, nihilque determinate dici posset. Accidit, quod qui ex ignorantia peccat, eternam incurrat damnationem, etiā si grauissime peccet. Ita accidit, quod qui ex passione, vel consuetudine peccant, eandem incurrunt damnationem, quasi enim omnino nolentes, peccant. Quia ille, aliquid ignorauit, cuius scientia à peccato eum retraxisset. Et istis, passionis impetus obruit iudicium rationis, & propterea diuina misericordia facile remittuntur. Sed aliqui sunt, qui ex intentione, ex certa malitia, ex Dei contemptu, & æternæ uitæ, ex affectatissima propria salutis negligentia, ex industria recedentes à Deo, iuxta Prophetam, se se totos uitæ dedunt, & peccatis, dicentes Deo, cum illis quorum meminit liber Iobi. Recede à nobis, uiam scientiarum tuarum nolumus. Horum peccata propria & per se dicuntur esse ad mortem. Sicut enim egritudines corporales, quædam ex natura sua sunt ad mortem, quædam uero non, quoniam aliquæ ex morbi natura curabiles, sunt, quædam autem incurabiles. Licet tamen per accidens etiam curabiles quandoque ducant ad mortem. Non enim omnes curabiles curantur. Ita peccata etiam mortalia, quæ sunt animæ morbi, non omnia ex sua natura, sunt ad mortem. Sed quædam curabilia sunt, quædam incurabilia. Ex natura sua dico, quandoquidem ex parte medici omnipotentis Dei, nullum peccatum incurabile est, vel irremediabile. Nam & desperatos conuertit quandoque. Iuxta illud. Dixit dominus ex Basan, conuertam. Quæ igitur ex ignorantia, & ex passione fiunt, etiā si per accidens, ducunt ad mortem, quoniam usque ad mortem nostram in illis perseverando, ad inferos, condemnantur: Unde nemo quibusuis præcibus, potest liberari, artamen ex sua natura, non ducunt ad mortem, sunt enim remissibilia.

1. Ioan. 3.

Math. 5.

Luc. 23. Act. 7.

Iac. 5. Matt. 6.

Iob. 34.

Psal. 19.

Luc. 23. 1. Tim. 1.

missibilia. At peccatum quod fit ex electione, ex industria, remissionis spe abiecta, deoque neglecto, hoc dicitur per se irremediabile, & ducere ad mortem, ad gehennam. Non quod aliquis homo sit, qui malum ut malum eligat. Nullus quippe intendens ad malum, operatur. Sed ita debet intelligi, aliquos ex electione peccare, quia corruptum habent appetitum, propterea illis peccatum secundum se, placet. Et ita non aliqua tentatione uicti, nec passione, nec ignorantia detenti, sed deliberato animo peccant. Et hoc est peccatum ex malitia, & in Spiritum sanctum. Peccatum enim in Spiritum sanctum, non tam peccatum, quod ex malitia committitur, significat, quàm malitiam illam, quæ peccandi principium est, illam industriam, illumque contemptum. Ignorantia est pœna, passio est pœna, sed illa malitia, electio illa, peccatum est, & aliorum principium peccatorum. Pro his ergo, qui ex ignorantia, ex infirmitate, ex passione, ex consuetudine peccant, etiam si semper peccarent, nunquam orandum non est. modo non decedat in peccato, suffragia enim damnantis non profunt. Verum pro istis, quibus peccatum ipsum placet, qui letantur cum malefecerint: quibus nihil est charum minus quàm anima, certè uanæ sunt præces omnes: gemendum est magis, quam orandum, ut diuus Bernardus dixit. Si forte diuina misericordia adiciat, quod oratio non præsumit, ut dicitur in quadam collecta. Diuus Paulus itaque, ne Iudæos non peccasse ad mortem, quia ex ignorantia peccauerunt, propterea confidenter orat. Hunc morem tenuit ante Paulum Christus Iesus. Orans. n. pro his, qui eum cruci affixerant, excusationem subiunxit. Pater. Dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt. Sic & noster idem Paulus, dicens se se conseruitum fuisse suorum peccatorum misericordiam, adiecit, quia ignorans feci in incredulitate. Quæquã, ut uerum fatear, Ioannes castissime loquitur. Non. dicit. Est peccatum ad mortem, pro eo dico, non roget quis. Sed, Est peccatum

Bit. ad Rom.

ad mortem, non pro eo dico, ut roget quis. Non ergo iubet, ne pro his, qui etiam ad mortem peccant, oremus. Nullius enim est desperanda salus, quoad uiuit. Si nanque impius egerit penitentiam à peccato suo, & fecerit iudicium, & iustitiam, ipse animam suam uiuificabit. Sed tantum inquit, quod non audeat dicere, ut nos pro talibus oremus. Quandoquidem importuna uidetur esse talis oratio, & præsumptuosa. At periculum faciendum esse crediderim ego, num fortasse oportuna esse possit, hæc pia importunitas. Nam tentare quid nocet? Scriptum est enim. Et oratio mea, in sinum meum conuertetur. Si illis non proderit, mercede nihilominus non omnino frustrabitur. Fortasse autem Apostolus, pro peccatis ad mortem, intelligere uoluit, non esse à quibuscumque orandum, sed à perfectis tantum, si qui sunt. Quoniam non quicumque tanti meriti est, ut orando eis gratiam impetrare possit, talium nanque sanatio, miraculosa propemodum est. ut illud Quis, stet generaliter, quicumque. Ac si diceretur. Pro mortui suscitatione, non dico, ut oret quis, id est quicumque, sed aliquis, magni meriti apud Deum. Sunt tamen, qui dicant, Apostolum loqui de eis, qui peccant usque ad mortem corporis, & impenitentes moriuntur. Sed hi transferunt sermonem ni fallor, ab eo, quod est per se, ad id quod per accidens est. Neque etiam Ioannis uerba declarare possunt. Quandoquidem nemo potest scire, si aliquis peccat sic ad mortem. Non enim scitur, nisi post mortem, alicuius finalis impenitentia. Tunc autem non peccat, sed iam peccauit. Debuerat ergo Ioannes dicere. Qui scit fratrem suum peccasse, non peccare. Dicat itaque, peccatum ad mortem id intelligi, quod suapte natura ducit ad gehennam. Tale autem non est omne peccatum, quod mortale appellamus, nisi forte per accidens, ut dictum est. Sed tantum, id quod in Spiritum sanctum, à Christo Iesu uocatur. Et à Philosophis moralibus, peccatum ex electione. Ethicorum. Et ita peccatum mortale in genere, à peccato ad mortem in specie, distinguitur, hac ratione. Peccatum enim mortale

Hh dicitur,

Exech. 18

Psal. 34.

dicitur, quia tollit primam animam uitam, gratiam scilicet Dei. Peccatum ad mortem dicitur, quia ducit ad mortem animam secundam, ad inferos, nisi per accidens oppositum contingat. Sicut & quandoque accidit, incurabiles corporum morbos, diuina gratia, & medici alicuius excellentis curari. Et de hoc fati, pro Apostolorum Ioannis & Pauli defensione.

Pulchrum uerò uidere est. Quomodo ipsi Iudæi, ex ignorantia in Christum peccauerint, zelum habentes Dei, ut dicit Paulus ad illos excusandos. Nam Christus apertè dicit in Euangelio Ioannis. Si non uenissèm, & loquutus eis non fuissèm, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Si opera non fecissèm in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem uiderunt, & oderunt, & me, & patrem meum. Ut adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est. Odio haberent me gratis. Quid apertius contra Paulum? Dicere possent, Paulum de more, ex astutia uenatum fuisse, pro viribus, ut aliquam inueniret umbram ad eos defendendos, ne desperarent: cum nihilominus cognouisset eos excusandos esse, nec ullo pacto excusandos, nisi alia scripturarum testimonia, quæ idem quod Paulus docent, haberem. Primo quidem testimonium perhibet Paulo, charissimus eius frater, Petrus, qui dicit. Scio, quod per ignorantiam fecistis fratres. Et unum addit, quod maius est. Sicut & principes uestri. Ad dit. Et ipse Christus, qui dicit in cruce moriens. Pater, dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt. Contestis est, & Sapientia liber, qui Iudæos introducit hoc prætextu in Christum machinatos fuisse, ut cognosceret si filius Dei erat, quod ignorabant. Gloriarur patrem se habere Deum. Videamus, ergo si sermones eius ueri sunt. Tentemus quæ uentura sunt illi, & sciemus quæ erunt nouissima illius. Si enim est uerus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum. Est & rō pro Paulo, consequenter pro Iudæis. Nam si demones non cogno-

uerunt Iesum Deum esse, vel Dei filiū, multo minus illud Iudæi cognoscere poterunt. Et proculdubio concludendum est, quod non cognouerunt Christum esse Deum, neque Dei filium. Et hoc molitur hic Paulus.

Verum contra hoc, est illud uerbū, *Matt. 21.* quod uineæ coloni dixere. Hic est hæres. Venite occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius. Nam hæres est filius. Iuxta illud. Dominus dixit ad me. *Pf. 2.* Filius meus es tu. Ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam. Si itaq; agnitus fuit tanq̄ Dei hæres, ergo & tanquam Dei filius. Illud quoque Chri uerbum huc spectat, quod dicitur. Nunc autem uiderunt, & oderunt me, & patrem meum. *Ioan. 15.* Innuit enim, quod uiderunt eum, ut Dei filiū. At loca hæc optime declarari possunt, ut dicamus, cum theologis ferè omnibus. Quia de Messia prophetatum erat, quod super Israel regnare deberet, in maiestate magna, Iudæi cognoscentes Chrm Iesum Messiam esse, intellexerunt ex consequente, quod hæres esset, & rex, & dominus in lege promissus, non tamen Dei filius, nisi adoptione fortassis singulari, nō natura. Mysteriū enim illud ineffabile, unionis personalis diuinæ & humanæ naturæ, demonibus, nisi Christo moriente, minime innotuit: hominibus, non nisi eo resurgente. Tunc enim aperuit Apostolis sensum, ut intelligerent scripturas. Et deinde spūm sanctum misit, qui plenè omnem eos edocuit ueritatem. Illud uero, quod obijciebatur. Filius est hæres. Verum est. Sed non omnis hæres, filius est natura. Potest quippe esse hæres, filius adoptiuus. Dictum fuit supra. Si filij & hæres. Et propterea Iudæi non plenè capere poterat, nec inferre. Est Messias, est Rex, & Dei heres in regno Israel: Verè ergo Deus. Quod si dicas. Prædictū erat, quod Messias, uerus Deus esse deberet, natura, & patri consubstantialis. Hoc uerissimum est. Sed cū demones, hoc nisi post Chri mortem, non cognouerint: Mirum haud profecto est, quod Iudæi in tanto mysterio, hallucinati fuerint. Est autem ratio in promptu. Nam qui agnouerit Messiam, uere Deum & hominem

hominem natura esse, & illum ex uirgine incarnadum, agnouerit. At quod *Matt. 1.* Chrm ex Virgine natum, demonibus celatum fuit. Ideo enim desponsata est Maria mater Iesu, Iosippo, ne Iesum ex uirgine nasci intelligeretur. Consequenter itaq; ignorarunt utriq; Iesum Deū esse, & Messiam futurum esse Deum. *Ioan. 15.* Illud uerbum, Viderunt, & oderunt me, & patrem meum. Nequaquam inferre, quod eum ut Dei filius cognouerint Iudæi, sed tantum eum qui Dei filius erat. Quod concedo. Agnouerunt quidem Iesum, & ut Messiam, qui uerè Deus erat, & Dei filius. Attamen non ut filius agnitus est. Vnde illud est *Esa. 45.* Verè tu es Deus absconditus. Quod egrè, in clādestino egressu Iacob de domo Laban, figuratum est. Cui pius ille senex occurrit dicens. Cur me ignorante fugere uoluisti, & non es passus, ut persequerer te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis? Vbi *Glosa.* Cur aduentum tuum domine Iesu Christe, occultare uoluisti? Si enim te Deum cognouissèm, cum signis triumphalibus tibi occurrissem: nomenque tuum cum laudibus (ut par est) celebrassem, non crucifixissem. Cui astipularetur Paulus noster dicens. Si cognouissent dominū gloriæ, non crucifixissent. Et si tu diligenter prophetarum oracula considerare uolueris, quàm gloriosa, quàm magna dicunt de Messia aduentu. Ex alio latere, quàm humilem, quàm despectam uitam duxit Christus Iesus, tibi facile non uidebitur, quod Iudæi illum Messiam esse cognoscere poterint. Tantum abest, ut mirari debeas, si illum Deum esse non agnouerunt. Distinctio enim illa, de duplici Messia aduentu, quanquam uera sit, & eam prophetæ insinuunt, nihil minus, nec Apostolis, quos ipse docebat, nec Ioāni Euāgelista, qui supra pectus domini in cæna recubuit, nisi post resurrectionem nota fuit. Mirum igitur non est, si Iudæi, cum uiderent prophetas dicere, Messias Rex erit, redimet populum à captiuitate, hæc autem non modo in Christo impleti non uiderint, sed potius horum opposita. Inermes namque habebat affectus, pauper erat, cū

pauperibus conuersabatur, illam de duplici aduentu distinctionem non penetrantes, eum Messiam esse, non crediderunt. Longe ergo magis excusari possunt, si illum uerum Deum esse, non agnouerunt. Et quidem in hoc, à maiori scolasticorum parte discedendo, crediderim ego, ex Apostoli uerbis hoc in loco, Iudæos, Iesum Messiam esse in lege promissum, non agnouisse. Sciebant enim ipsi, & sciunt, quod Messias quocumque modo, Deus esse, uel natura, uel gratia, legis finis esse deberet. De hoc quippe ex Iudæis nulli dubium est. Cum ergo Iesum, legis finem esse ignorarint, ut inquit hic Paulus, sequitur manifestissimè, quod eū Messiam esse ignorarunt. Neque aliter excusari possunt. Quæ enim excusatio pro Iudæis afferri potest, si Chrm Messiam suum, in lege promissum scierint occiderunt? Etiam hoc concessio, quod illum Deum esse ignorarint. Cū scriptum sit. Quis extendit manum in Christum domini, & innocens erit? *1. Re. 26.* Mens itaque Pauli est (ut reor,) quod Iesum Messiam esse ignorarint. Et cum ais, Dixere. Hic est hæres, uolenti suspitione dixerunt. Respondebo. Sicut & demones dixerunt. Tu es filius Dei, quid uenisti ante tempus torquere nos? Non autem quod id sciuerint. Excusantur igitur omnino Iudæi? Minimè. Magna ex parte excusantur, at non prorsus. Quid ergo est, quod accusat eos, adeo ut Christus dicat, Excusationem non habent? Hoc certè. Quia cum illa duorum aduentuum distinctio eis esset ignota, & ambiguum pariter esset, quomodo deberet intelligi Messiam Deum esse, an scilicet natura, an gratia singularitate. Cum uiderent etiam ex alia parte, miracula efficacissima, magna, & multa, uitæ sanctitatem, doctrinæ puritatem, multarumque concordiam scripturarum in Iesu, sicuti illam de Natiuitate in Bethleem, de Ingressu super asinam, de Nomine Iesu, de signis, de paupertate: Quæ omnia illum Messiam, & Deum uerè esse ex rei natura ostendebant, maturius procedere debebant. Adire eos Christum,

cum humilitate oportebat, qui eos modum, quo perplexitatem, ambiguitatemque facile de cordibus suis tollere potuissent, edocuisset. Declarasset enim distinctionem illam de aduentu primo, in humilitate, & de secundo in gloria ipsius Messiae. Modum insuper, quo uerbum caro factum est. Sicque illius diuinitatem intellexerunt. Verum ipsi, quum non uiderent eam, in Christo impleri, quae ad secundum aduentum spectabant: omnia quae primum concernebant, miracula, scripturas, uitam, quamuis admodum eorum intellectum mouerent, ex malitia tamen, tanquam insufficientia abiecerunt: Iesumque prorsus contempserunt. Immo quod magis est, & secundi aduentus eius mysterium declarant. Christo, quasi eorum caecitati compatiante, & eos illuminare uolente, cum esset coram Caipha, dicenteque. Videbitis filium hominis sedentem a dextris Dei, uenientemque in nubibus caeli, Princeps sacerdotum scidit uestimenta sua, dicens. Blasphemauit. Quid adhuc egemus testibus? Nonne audistis blasphemiam? Quid uobis uidetur? Et omnes clamare ceperunt. Reus est mortis. Vides, quomodo ignorantia affectata est. Quia docentur, & audire nolunt, sed docenti insultant? Non sic agendum erat, non sic. Ab eo quidem quarere debebant, quomodo secundus huiusmodi aduentus futurus esset, & eruditi fuissent. Propterea ergo Christus dixit, quod de ignorantia excusari non possunt. Et quod uiderunt in eum, facillime poterant uideri, intelligereque eius diuinitatem, & omnia mysteria, modo uoluissent. Seminaria enim huius habebant ueritatis. Imputetur itaque eis, quod Deum occiderint & Messiam, ac si reuera Christi diuinitatem, & regnum uidisset & cognouissent. Quandoquidem per Christum non stetit, neque per Deum, sed per illos tantum, ut minime cognouerint. Vis autem argumentum tu, irrefragabile affectatae caecitatis eorum? Si absolute hoc mysterium, quod homo possit esse Deus, vel natura Dei filius, non capiunt, sed habent, pro ratione

in se falsa, connexionem huiusmodi, Homo Deus, & ita ex hac ignorantia, diuini honoris zelo, quem Iesus usurpare uidebatur, impetu facto irruunt contra eum, dicentem se Deum esse, tanquam contra blasphemum. Tulerunt enim lapides, ut iacerent in eum, cum audierunt, Ego & pater unum sumus, quoniam blasphemum iusserat. Moses lapidibus obrui. Vnde dicente Christo. Multa bona opera ostendi uobis ex patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? Responderunt. Non lapidamus te de bono opere, sed de blasphemia. Quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum. Si inquam putant blasphemiam esse, dicere, hominem Deum, cur interrogant hunc ipsum lesum, quem blasphemasse credunt. Adiuro te per Deum uiuum, ut dicas nobis, si tu es Christus filius Dei uiui? Num Christus quem ipsi expectabant, Messias scilicet, poterat blasphemus esse? Non certe. Cur ergo iungunt. Tu es Christus filius Dei uiui? Intelligunt igitur non repugnare hoc, Homo Deus, nec blasphemiam esse dicere, hominem Deum. Quia credunt, quod Messias sit futurus filius Dei uiui. Intelligitis uim argumenti? Non blasphemabit Messias, dicens se Filium Dei, secundum eos. Iesus autem noster, pro blasphemo habetur, non ergo erat simplex ignorantia, nec propter ignorantiam illam, vel ambiguitatem duorum aduentuum, & modi, quo homo potest esse Deus, contra Christum impetum fecerunt: sed ex inuidia, & ex odio, quod contra Iesum conceperant, quia eos palam arguebat. Iuxta illud. Sciebat Pilatus, quod per inuidiam tradidissent eum. Reos itaque mortis, & hominis innocentis, & Messiae, & Dei, se ipsos constituerunt, licet eum Messiam, neque Deum esse nescierint. Sed dices. Dum Paulum tueri contendis, Paulum destruis. Si enim Iudaeorum ignorantia fuit affectata, grauissime peccauere Iudaei. Tantum abest, ut ignorantia illa, eorum peccatum alleuiet, vel tantillum. Verum Paulus uult eos excusare. Distinguendum est de ignorantia, Affectata

Ioan. 8.

Ioan. 10.

Matt. 16.

Matt. 26.

Gal. 1.

Luc. 18.

fectata vel uoluntaria. Aliquis nanque uult ignorare directè, ne à peccato per scientiam retrahatur. Hæc ignorantia uoluntaria, peccatum auget, non modo non alleuiat, nec in toto, nec in parte. Aliquis uero uult ignorare directè, quia negligit scire, quæ scire tenetur: aut quia uult aliquid directè, vel indirectè, ad quod sequitur ignorantia. Talis modus uoluntariae ignorantiae excusat, non à toto, sed à tanto. Et hæc fuit Iudaeorum ignorantia. Neglexerunt enim, à Iesu Nazareno edoceri, illum contemptui habentes. Amplius in eum deseuire uoluerunt, ad quod eorum excusatio sequuta est, iuxta prophetarum oracula, & sancti Euangelij testimonia. Et hæc sufficiant.

Ex his modo patent uerba Pauli. *Testimonium enim perhibeo illis, quod emulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam.* Quia cum Christum non Messiam esse, neque Deum cognoscerent, tanquam contra uirum Belial, & seductorem infurxerunt: putantes quod legem destrueret, diuinumque usurparet honorem: Quod & Paulus olim fecit, persequens Ecclesiam Dei, secundum emulationem patrum traditionum, ut ipse de seipso dicit. Credebat quidem, hanc crucifixi sectam, hæreticam esse. Quia uero Christum ignorarunt, consequenter modum quo iustificari possent, nescierunt. Ipse enim uenerat peccatores iustificare, & saluos facere peccatores, in eum fide. At ipsi eo spreto, legis operibus innitebantur, quasi credentes, per legem ex seipsis iustificationem iri. Ecce superbia Iudaica. Quam Pellagiani imitantur, suo libero arbitrio, quod diuinæ est gratiæ, tribuentes. Et hoc est, quod dicit. *Ignorantes iustitiam Dei.* Ignorantes scilicet, quod Deus, per Christum gratis peccatores iustificat, gratis iustificari non arbitrantur. *Et suam quærentes statuere.* Non statuentes. Non enim statuitur omnibus uiribus nostris iustitia: licet statui uideatur. Credit hypocrita, ex suis operibus iustificari cum Phariseo, & non iustificari reuera, nisi quo ad homines. At Publicanus iu-

Bit. ad Rom.

stificatur, qui se se despicit, & diuinæ fidei misericordiam. Iustitiæ Dei ergo, Iudaei non sunt subiecti. Ideo coram Deo non sunt iustificati, quandoquidem legis opera, nequaquam iustificanc, sed fides Christi, ut supra ostensum est. Vnde sequitur. *Finis legis Christus, ad iustitiam, omni credenti.* Sensus est, lex ex se ipsa imbecillæ uirtutis est, homines iustificare non potest, peccata ostendit, nequaquam tollit. At scopus quo tendit, Christus est. Illuc suis preceptis homines dirigit, ut inde iustificationem, quam ipsa præstare nequit, assequantur. Quoniam, non potest uincere dura carnis prælia, neque uires præbere, ut beneficiamus, auget potius peccata, & concupiscentiam per accidens. Ad Christum igitur semper spectat, ut eius gratiæ abundantia, penuriam suam & impotentiam, suppleat. Quod & factum est. Nam Iesus noster carnem domuit, uiresque adauxit omnibus credentibus in eum, ut nemo iustitiam diuinam, non assequatur, modo uelit. Quodque ex nobis imbecillum est, illius supplet sanguis, quem in ligno crucis, pro nobis effudit. Quæ omnia de Messia prophetata fuerant, ab Esaia præcipue, qui non tanquam uates, sed tanquam potius Euangelista, hæc omnia capite quinquagesimo tertio cecinit. Ad quid autem Apostolus, hoc uerbum adduxit. *Finis legis Christus?* Ad ostendendum id quod præmisit, uidelicet Iudæos, zelum secundum scientiam non habuisse. Est ergo sensus. Si secundum scientiam, per Deum atque per legem zelassent, agnoscerent utique, quod Christus non contra legem, sed secundum legem uenerit. Lex enim non aliud, nisi ut Christus ueniret, intendebat, quo iustitiam gratis acquireret, quam ipsa cum omnibus suis præceptorum operibus, præstare haudquaquam poterat. Quid nanque magis quam finis intendit, cum omnia propter finem intendantur atque appetantur: Cum itaque audis, Christum legis finem fuisse, à lege operatissimum, intellige, legique charitissimum: ut potest qui solus, pro legis transgressione satisfaceret, qui præberet vires, non transgrediendi, tum ut legem facere possimus,

Esa. 53.

simus, nostrā infirmitatem merito suo
supplendo: Tum iustitiam infundero,
quam lex cuiq; desiderabat, sed nul-
li dabat. Cum igitur credideret Iudæi fa-
cere pro lege, & in legis fauorem, ad le-
gis punitiæ moliti sunt. Ipse. n. venerat le-
gem & in seipso, & in nobis implere,
consummare, perficere, non destrueret.

1. Cor. 1

Vide quid zelus faciat indiscretus. Pon-
derandum uero illud est. *Iustitia Dei,*
non sunt subiecti. Iustitia enim Dei est, qua
nos ipsi iustificamur, non quia ipse ius-
tus est, ut aliàs dixi. Tenet ergo agentis
locum iustitia: nos uero qui iustifica-
mur, passi. Agenti autem passum subij-
citur. Secundū hanc metaphorā itaq; lo-
quutus est. Vel forte p iustitiā Chrī m i-
telligit, de quo illud. Qui factus est no-
bis iustitia, quia iustificat. Sicut & dicit
redemptio, quia redimit. Est autē loquē
di modus, quo Deus cū iustificat nos,
dicitur super nos regnare. Cōtra. Cū
peccatis obruti sumus, diabolus dicitur
regnum super nos habere. Cōfor-
miter igitur dicimur, esse Deo subiecti,
cum iusti sumus. Subiecti diabolo, cū
peccamus. Iudæi ergo dicentes de Chri-
sto. Nolumus hunc regnare super nos.
Deo nequaquam fuere subiecti, quare,
neque iustitiæ eius. Nam & iustitia
Dei, Deus. Chrīs enim iustitia Dei est,
ut diximus, & idem Deus. Sequitur.

Luc. 19.

*Moses enim eam iustitiam, scribit, que
est ex lege. Quod qui ea fecerit homo, uiuet
in illis. Iustitia autem, qua est ex fide, sic di-
cit. Ne dixeris in corde tuo. Quis ascendet
in celum? (Hoc est Christum deducere,) aut
quis descendet in abyssum? Hoc est Christum
ex mortuis reducere.*

Quia enim duplicem iustitiam insti-
nuauit. Diuinam scilicet, & illam quam
Iudæi statuere quærebant. Hanc distin-
ctionem ostendit. Ansam uero accipit,
ad id ostendendum, ex obiectione qua-
dam, quæ pro Iudæis fieri posset, quam
& implicitè soluit. Deinde quod vlti-
mo dictum est, nos ipsos diuinam iusti-
tiam citra Christū assequi minime pos-
se, mirabili ingenio confirmat. Obie-
ctio hæc est, quam adduci potuisset.
Dicis Paule, Iudæos iustitiæ Dei, subie-
ctos non fuisse, hoc est coram Deo ius-
tificatos. Moses dicit, legem ipsam ve-

terem uitam hominibus largiri. Custo-
dite præcepta mea, quæ homo qui fece-
rit, uiuet in eis. Vita hominum iustitia
est coram Deo, sicut iniustitia mors est,
ergo. &c. Respondet itaque. Duplicem
esse iustitiam. Alteram ciuilem, vel hu-
manam. Diuinam alteram. Hæc sine
lege ex fide, illa ex lege haberi poterat.
Nam & Paulus se se iustum fuisse glo-
riabatur, & inter Iudæos sine querelâ
conuersatum. De hac igitur loquitur
Moses, cum dicit. Custodite præcepta
mea, quæ si fecerit homo, uiuet in eis.
Non de uita animæ sermo est, sed de
corporis uita. Sensusque est, non la-
pidabitur, non occidetur. Contra em̄
irritam faciens quis legem Mosi, sine
misericordia morietur, ut Paulus ad He-
bræos dicit. Vides nanque pharisæos,
ad Christum adulterant adduxisse, ut
lapidaretur. Ne autem quæso, durum
tibi uideatur, qđ Moses de corporis ui-
ta, non animæ loquatur. Nam præcepta
explicat externa tantum, ceremonias
atque iudicia. Constat uerò, quod si
opera aliqua, animæ uitam largiuntur,
certè non externa, nisi per accidēs, sed
interna sunt illa. Quare, &c. Ampli⁹,
nō dicit Moses. Custodite leges meas,
& iudicia, quæ faciens homo, uiuet ab-
solutè, sed uiuet in eis. Contra uerò de
fide dicit. Iustus ex fide uiuet, absolutè.
Quid igitur uult dicere uiuet in eis: id-
est uiuet uita eis propria. Quæ est autē
uita eis propria? Respice mortem, ut
oppositum, per oppositum intelligas,
mors qua transgressores mulētabatur,
Iudiciorum, ceremoniarumq; Dei, erat
lapidatio, occisioque. Qui ergo obser-
uabat ea, uita uiuebat opposita, uita uī
delicet corporali. Vis autem uidere, tu
quod non potest dicere Moses, uiuet in
eis uita æterna? Audi Ezechielem.
Dedi eis præcepta non bona, in quibus
non uiuent. Concilia mihi Mosē, &
Prophetam. Oportet enim dicere, ui-
uent uita temporalis, non uiuent uita
æterna. Ex illo ueromet capite colli-
gitur, Mosē non intelligere nisi de ui-
ta corporali. Ad finem quippe hortans,
ut ea seruent, Gentium exemplum ad-
ducit, qđ non seruauerunt. Et inquit. Eie-
cte fuerunt à Deo de terra ista. Nolite ergo
facere

Leuit. 18.

Heb. 12.

Ioan. 8.

Rom. 1.

Ezech. 19.

Leuit. 24.

Mat. 19.

Rom. 6.

Rom. 7.

Leuit. 18.

facere sicut illi fecerunt, ne & uos euo-
mat terra. Sicut itaque ruinam tempo-
ralem duntaxat minatur, ita uitam tem-
poralem uicè promittit, non æternā.
Quod si obijcias, Christum de morali-
bus præceptis dixisse, dicat & legis ue-
teris. Si uis ad uitam ingredi, serua mā
data. De uita enim æterna præcessit in-
terrogatio: Quid faciendo uitam æter-
nam possidebo? Responso est. Quod
utique illorum obseruatio, uitam largi-
tur æternam. Sed ea ex lege, tanquam
ex lege, seruati non possunt, sed ex gra-
tia, ut alias dictum est. Præcepta igitur
tandem legis, ut lex, sine fide & gra-
tia, non dant, nisi uitam temporalem.
Secus tamen fuit, de legislatoris inten-
tione, ex gratia, ex fide Christi Iesu. Pu-
gnat quidem gratia & lex. Iuxta illud
supra. Non estis sub lege, sed sub gra-
tia. Est enim illud *Sed*, dictio aduer-
satiua. Vides quantum differt iustitia le-
gis, à Dei iustitia quæ est per fidem. Iu-
dæi ergo hanc legis iustitiam, ciuilem
scilicet, & externam assequi uolentes,
occidentes Christum tanquam blasphe-
mum, seductorem, Mosi contrarium, le-
gigue satisfacere credentes, cuius illi
putabant destructorem. (Ecce zelus si-
mul & ignorantia,) cum in Christum
non crederent, iustitiam diuinam nō
sunt consequuti. Hoc est quod uult di-
cere Paulus, ut illius mentem habeas,
quàm breuissimè. Construatur ergo
sic litera. *Finis legis*, consummans, sco-
pusque à lege intentus *Christus est ad ius-
titiā*, Dei obtinendam, quam aliter
lex dare non poterat. *Omni credenti*, in
ipsum Christum. *Moses enim scribit tan-
tum, eam iustitiam*, id est quam Iudæi quæ-
rebant statuere. *Quæ scilicet ex lege
est, id est externa, non coram Deo. Scri-
bit inquam cum dicit. Quod homo qui ea,
scilicet præcepta, (truncate enim loqui-
tur, quoniam sciētibus legem loquitur,)
fecerit, seruat, uiuet in illis.* Et nota
unum, quod Moses non dicit. *Qui fa-
cit ea, uiuet.* Sed qui fecerit. Et est uer-
bum præteritum, ut significet quod ruc
ante Christum, qui faciebat præcepta,
illa, uiuebat in eis, licet absolutè non ui-
ueret. At nunc, esto etiam quod faciāt,
non sequitur, ut in eis uiuant. Tunc er-

go iustitiam habebant ex lege, licet Dei
iustitiam non haberent. Verum modo,
nullam iustitiam habent. Hanc enim una
Dei iustitiam, qui non habuerit nunc,
omnino iniustus est. Dignus nanque
morte est, qui nunc legem illam, iam
obliteratam seruauerit. Adueniēte qui-
dem sine, cessat id quod est ad finem:
Finis legis Christus. Christo adueniē-
te cessat ex. Quantum igitur Iudæis no-
cuit, iustitiam Dei ex fide non appra-
hendere, ab omni profectō iustitia ce-
cidere. Non indigebant tunc Christo
Iudæ, ad hanc iustitiam assequendam,
uult dicere Paulus. Moses unus, illam
præstabat, etiam sine fide in Christum.
Verum enim uero, hæc alia iustitia, quæ
interior est, penes Deum qui corda scru-
tatur & renes, sine Christo non habe-
tur, nec unquam habita est. Eam enim
non externis assequimur operibus, sed
in Christum credendo. Propterea lex,
homines minis & terroribus, ad hunc
scopū dirigit, ut per eū talē assequatur
iustificationem. Tāquam ratum habēs,
quod sine eo, & sine in eum fide, ha-
beri non possit. Quæ est autem fides il-
la, quæ requiritur, ut per Christum ius-
tificemur? Est fides incarnationis illius,
& resurrectionis, inquit Apostolus. Qui
hæc duo crediderit, Dei filium de cælo
in terram descendisse, atq; à mortuis re-
surrexisse, iustus erit. Vi de quàm multa
præcepta, ante Christum implere oportebat,
ut homo iustitia tantum ex lege,
non apud Deum, iustificaretur. Nūc ue-
ro, qui etiam omnia illa fecerit, nullo-
modo iustificatur. At hæc fides tan-
tum, quod Christus Deus & homo sit,
& quod ab inferis surrexerit, unūquē-
que iustum coram Deo efficiunt. Ma-
gna certè christiani felicitas, quādo in
eius arbitrio iustificatio, quinimmo &
ipsa salus posita est. Tantum ne dubita,
an filius Dei à summo cælo descenderit.
an ille idem ab inferis ascenderit. Ipse
nanque est, qui ascendit & descendit.
Nemo enim ascendit in cælum, nisi qui
descendit de cælo. Hæc utique iam fa-
cta sunt, non fienda. Olim à prophetis
dicebatur, petentibus signum à domi-
no Deo suo, vel in profundum inferni,
vel in excessum supra, quia expectabat

Hier. 17.

Eph. 5.
Ioan. 3.

Esa. 7.

Psal. 106.

Zac. 9.

Christus qui distumperet cœlos, & nomen faceret nomen eius. Qui cōfringeret portas æreas, liberaretque uinctos delacu, in quo non erat aqua. Nunc omnia completa sunt. Messias iam descendit, & ascendit, ne delires cum Iudæis, qui adhuc illum expectant. *Ne dic as quis ascendit in cœlum, ad deducendum Messiam. Quis descendet in abyssum, inferiorem, ad illum reducendum, ex mortuis ad superos? Frustra enim hæc modo dicuntur. Sponte sua ipse descendit è sinu patris. Deus quoque illum ad uitam reuocauit. Crede ergo, quod facta sint hæc omnia, & iustitiam adeptus es. Vnde sequitur. Sed quid dicit? Intelligitur, sed quid affirmat: Illis enim uerbis. Ne dixeris. &c. Quid non est dicendum docuit, quid non credendum. Quid ergo dicitur, affirmandum esse vel credendum? Hoc. Prope te est uerbum, in ore tuo, & in corde tuo. (Hoc est uerbum fidei, quod predicamus, quod si confessus fueris in ore tuo, dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quod Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris.) Ne ergo dixeris in corde tuo, id est, ne dubitaueris tanquam factum non sit, sed fiendum. Quis ascendit in cœlum? Et exponit Paulus, Hoc est Christum deducere. Sensus ergo est. Ascendere in cœlum significat, quod Christus Messias, non adhuc uenerit, sed propterea aliquis ad cœlum ascendere debeat, ut illum ad nos deducat. Aut quis descendit in abyssum? Exponit Paulus, hoc est Christum à mortuis excitare. Hoc supple in abyssum descendere significat, quod Messias nondum surrexerit, neque ad cœlos ascenderit. Sed ideo aliquem oporteat illuc descendere, ut secum reducat Messiam & extrahat. Ne ergo hoc dicas miser Iudæe, qui adhuc Messiam expectas. Falteris cece. Crede filium Dei, carnem factum. Crede illum pro nobis mortuū, atq; à Deo suscitatum. Ne dicas illum ab Apostolis furtim sublatū. Ne quæso te ipsum deludas his strophis. Crede, crede, & saluus eris.*

Considera autem, quod hæc uerba. Ne dixeris in corde tuo. Quis ascendit, &c. Et quis descendit, &c. Sunt Moseos. Pau-

lus tamen Mosen non citat, nec dicitur ea, tãq̃ propria sui ipsius uerba. Sed iustitiã ex fide hic loquentē, dicentemq; introducit. Ne dixeris in corde tuo, &c. Si nondum hæc fidei iustitiã mūdo eluxisset, id est. Si nondum Messias aduenisset, qui illam palã fecit omnibus nationibus, eam loquentem non introduceret, sed Mosen pro ea. At quoniã uenit, simul & in euangelio reuelata est, quæ primum in ueteri testamento, uelata fuerat. Propterea, indignū Paulo uisum est, Mosen pro ea loquentem introducere. Quare eam introduxit, tanquam dicentem. Ecce adsum. expectata ueni. Ne dixeris amplius. Quis ascendit in cœlum, aut quis descendit in abyssum? pro Messia ad nos deducendo, ut illius ope iustitiã nanciscamur. Iam mundo iustitiã parta est. Hoc unum est necessarium, ut id credatis, nec dubitatis vel tantillum. Propterea hæc Mose uerba. Ne dixeris in corde tuo, &c. appositè in Deuteronomio scripta sunt. δευτερονομιον enim, secunda lex est, & legis compendium, tipus Christi Iesu gratiã manifestus, & euangelij ipsius, quod dicitur secunda lex, & nouum testamentum. Estque primæ legis, quæ uetus appellatur, compedium, ut intelligas iustitiã ex fide, in prima lege nõ haberi, sed tantum in Euangelio. Vnde qui illam in ueteri testamento cõsequuti fuere, non tam ad legē, q̃ ad Euāgelium attinebant, ut alias ostensum est. Verum hic sistamus.

Videtur omnino Paulus, Mose uerba contorquere. Alio enim tendit Moses, si uerba spectemus. Moses nanque loquitur de præcepto isto, quod Iudæis dedit. Ut scilicet si contingeret, quod propter peccata sua, in nationes dispersi essent, & rursus in diuinam gratiam conciliari uellent, ad dominum in toto corde, & in tota anima conuerterentur. Sicque diuina ira placaretur. Hic est scopus Mose loco illo, ad tollendumq; eorum excusationem, ne dicerent, graue est, quod iubet, ut ad dominum in toto corde, & in tota anima conuertamur. Subdit. Mandatum hoc quod præcipio tibi, non est supra te, nec procul à te positum, neque in cœlo situm,

Dicit. 39.

ut possis dicere. Quis nostrum, ualeat ad cœlum ascendere, ut deferat id ad nos, ut audiamus, atque ope compleamus? neque est trans mare positum, ut causeris & dicas. Quis è nobis poterit descendere in profundas aquas, (ut dicunt hæbrei,) vel in abyssum, illudque ad nos deferre, ut possimus audire & facere, quod præceptum est? Intelligis Mosen? Extra propositum ergo, & intentionem Mose, Paulus hæc uerba ad Christum aptare uidetur: ad Christi incarnationē scilicet, & resurrectionem. Nihil enim uidetur distare magis. Moses nanque hoc unicè intendit, ut ex uerbis liquet. Præceptum hoc, nõ est supra uires tuas, potes illud si uelis, implere, neque excusari potes, ut dicas, Præceptum hoc, mihi nequaquam innotuit. A mea distat notitia, sicut res cœlestes & infernæ. Nam tibi notissimum est præceptum istud, obserua itaque. Vnde sequitur. Iuxta te, est sermo ualde in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum. Quomodo ergo Paulus, tanta uiolentia ad Christum, & Chri fidem contorquet? Locus certè abstrusus est, & admodū difficilis, nulli fortasse peruius ætate nostra, super quē & ego, cum labore uite meæ, diutius insudauit. Sed tandem affuit mihi Deus, illi gloria in omne æuū. Et quidem, si subtilius perscrutari uolueris, uidebis Pauli sensa, ipsi Mose cordi, oĩno fuisse, neque aliud prorsus Mosen dicere uoluisse, quam quod Paulus linceis oculis introspexit. Attende. Mandatum hoc quod ego præcipio tibi, &c. Nõ est supra te, inquit Moses. Est ne uerū uerbum hoc ut iacet? Parce Moses, nõ equidem. Nam ostensum est, Dei præcepta moralia quale istud est. Conuertere domine in toto corde. Esse supra uires nostras, impleri scilicet non posse, ex nostris uiribus sine Dei gratia. Propterea præcamur. Conuerte nos domine, & conuertemur. Postquam conuertisti me, egi pœnitentiam. Diuina uero gratia, habita, est ne vnquam sine Christi Iesu mediatoris opera? Minime. Nam & id supra probatum est. Omnes .n. quotquot uenerunt præter eum, fures fuerunt & latrones. Moses ergo, omnino seruatoris gratiam cointelligit, cū

dicit. Mandatum hoc conuersionis ad Deum, non est supra uires tuas, quatenus scilicet adiutus es diuino fauore, Christo intercedente. Aliter nanque supra te est. Gratia autem Dei, habetur ne per Christum sine fide in hunc ipsum Christum? Minime. Quod etiam clarius supra ostendimus. Nam sine fide, impossibile est placere Deo. Vnde dicitur. Virtus in salutem omni, non simpliciter, sed credenti. Ad obseruandū igitur, hoc conuersionis interioris ad Deum præceptum, omnino requiritur in Christum fides. Quinimmo primus motus, quo anima, uera conuertitur ad Deum conuersione, motus fidei est, ut alias ostendimus. Vnde illud est. Accedentem ad Deum, oportet credere. Vt itaque obseruandi huius præcepti possibilitatem, facilitatemque ostenderet Moses, fidei in hunc ipsum Christum, possibilitatem, atq; facilitatem ostendere debuit. Aliter enim nisi hoc ostēdat, non modo difficile est, sed impossibile ad dñm in toto corde cõuerti. Qd̃ esset oĩno, contra Mose intentionē. Quia aut̃ difficilius longe futura, q̃ p̃terita creduntur, ut ostendat facilitatem magnam in Chrm̃ credēdi, in Messiã iquã, psuadet illū iã aduenisse, non uenturū esse. Intel ligis? Et qm̃ quātūcūq; Messias uenisset, nisi mortu⁹ fuisse, & surrexisset, nobis diuinā grām, qua ad Deū toto corde cõuerti possemus, nequaquã meruisset. Nõ fat est Mose, explicare; qd̃ Messias aduenit, sed hoc aliud exprimit, qd̃ mortu⁹ est, & surrexit à mortuis. Euāgelistā potius agēs, q̃ Prophetā, noueq; legis latore magē q̃ ueteris. Quod .n. tpe illo futurū erat, factū dicit. Tanq̃ alter Abraã, de quo dñs. Exultauit, ut uideret diē Chri, uidit & gauis⁹ est. Vides quō Mose scopus, illo in loco Chri est. Chri incarnatio, mors, & resurrectio: Ne excusationē afferas Iudæe, Inquit. Non dicas, non possum ad dñm in toto corde, & in tota aĩa mea cõuerti, mandatū hoc grauissimū est, supra me est. Quia sine Dei gratia, id fieri non potest. Gratia nisi per Messiam, tanquam per mediatorem inter Deum & homines, non habetur. Per Messiam non habetur etate nostra. Quandoquidem nondum uenit, nondum

Heb. 11.

Rom. 11:

Heb. 11.

Ioan. 8.

Tre. 5.

Hier. 31.

Ioan. 10.

dū meruit nobis, nondū mortuus est, neq; surrexit. Credere qđ venturus sit, moriturus, surrecturus, iā difficile est, u nihil magis. *Quis enim ascendet in celū, vt Christum deducat inde? Quis descendet ad inferna, vt eum reuocet ad vitam?* Nemo. Quomodo igitur descendet Messias ē celo? Quomodo ascendet ab inferis? vix capi potest mysterium hoc tam difficile. Tantum abest, vt facile credatur. Grandia nimis itaq; iussisti Moses, vt ad dominum in toto corde conuertamur. Cum uenerit Messias, illius adiuti gratia conuertemur. Credemus cum uenerit, illiusque gratiam consequemur. Fide nunc credere non possumus, quare neque gratiam habere, nec præceptum seruare. Ne in quā hęc dicas Iudæe incredule. Messias iam venit, & si nemo ascendit in celum, vt illū ad nos deduceret; vtrō sua pietate descendit ipse, & uerbum caro factum est. Et licet nemo ad inferna descendit, vt illum reduceret, sua omnipotentia gloriosus ad mortuis surrexit, deuicta morte tanquam leo & leena, ascendit in celū, sedetque ad dexteram Dei. Facile ergo, postquam mysteria hęc iā peracta sunt, credere illa potes. *Prope est ergo uerbum hoc, inquit Moses, in ore tuo, & in corde tuo.* Hoc inquam exponit Paulus *Quod prædicamus, id est Verbum fidei Christi lesu.* Quod uidelicet ipse sit Deus, qui ē celo descendit, & ab inferis surrexit. Rectē autem dixit Moses. *Prope te est in ore, & in corde tuo.* Nam futura sunt, procul à nobis, & à corde, & ab ore. Nam neque intelligentia nostra, futura assequi possumus, neq; ore uaticinari, iuxta illud. Annuntiate quæ futura sunt, & sciemus, &c. At quæ præterita sunt, & corde, hoc est mente intelliguntur, & creduntur, oreq; annuntiantur. Propterea dicuntur esse prope nos, non procul à nobis. Ideo Iudæi, qui adhuc credunt futurum esse, quod Messias adueniat, summam difficultatem patiuntur, vt credant illum fore Deum simul & hominem, ab ipsisque occidendum, & tertia die de morte triumphaturum. Et dicunt semper. *Quis ascendet in celū, vt inde deducat Christum? Quis descendet in infernum, vt inde eum reducat?*

Quasi absq; deducente, ascendere, descendereq; non ualeat. Nobis nulla difficultas est, ut & corde hęc simplici mentis captu intelligamus, indubieq; credamus, & intrepidē confiteamur lingua, quoniam facta esse hęc omnia credimus, non fienda. Longe ergo est à Iudæis uerbum istud, procul à corde, procul ab ore. Verum nobis, ē uicino extitit. Vides quomodo Moses Paulo apprimē quadret? Et bone Deus. *Mā-* Dent. 30. *datum illud Mose. Reuertere ad dominum Deum tuū, in toto corde tuo, quomodo non est procul ab omnibus hominibus, si in Christum non credant? Cum nemo sine Christo, ad Deum accedere possit. Illo dicente. Nemo uenit ad patrem, nisi per me. Ego sum uia, ueritas, & uita? Ni mirum itaq; si per hoc illud exponitur, Quandoquidem Christi fides, est illius præcepti uirtus. Quomodo non est in celo præceptum illud, siquidem non nisi à beatis seruari potest? Si nos in Iesum Christum non credimus, quomodo non est in abisso, quā & nos ipsi quibus traditum est simus, semp in culpæ mortalis abisso? Nec inde exire possumus, nisi Christi gratia per fidem de tam duro carcere liberemur? Oīno ergo Moses dicens, Prope te est, (nō. n. incassum loquitur.) Incarnatiōis & resurrectionis fidem cointelligit. Pondera & illud, *Prope te in corde & in ore.* Ioan. 14. Ioan. 16. Cur dixit in ore? Nam præceptum illud. Conuertimini ad Deū in toto corde uestro, ad quid dictum est, prope in ore esse? Constat quod opus est, nō uerbum. Nō igitur debet esse prope in ore, nisi per accidens: Sicut & omnia opera, quia possunt doceri, quod eis accidit. Verbi est doceri, non operis. Hoc ergo uerbum intelligit, Christum natum, mortuum, suscitatumque esse. Id enim debet esse prope ori & cordi: ut corde credatur, ore exprimat & prædicetur. Nō est enim opus, sed uerbum. Intelligis Roma hęc sensa? Non temerē etiam celum nominauit, & abissum Moses, omnium hominum sapientissimus, non ortum solis, non occasum, non Aquilonem, nō Meridiem, cum de lege vel de præcepto loquens, conuenientius his locorum differētijs Dent. 30. vti*

vti potuisset. Non enim lex fuit unquā in celo, nec in abisso. Indicare nempe uoluit, Christū cum de celo se se ad terram demisit, gratiam celestem hominibus omnibus comportasse: cum ab inferis exurrexisset, à peccato omnes homines absoluisse, vt iam nemo possit excusari, mandatum hoc supra me est. Nihil equidem aliud requiritur, ut homo ad Deum si uelit, toto corde cōuerti possit, nisi peccatorū abissum tenebrosam exire, & rore celestis gratiæ, fecundari. Hęc perficit Christus pro nobis omnibus, omnes igitur ad Deum modo uelint, toto corde conuerti possunt. Quid queris Iudæe? Quid excusas, te in peccatis? Mandatum hoc non est supra te. Intelligis modo uim tanti ducis, scopū, & energiam: O sensa mirabilia. O Paulum mūdi stuporem, qui fugit mel de petra, & oleum de saxo durissimo. Intremus abissum cordis nrī, ibiq; Christum, fidemq; Christi formemus. Ex ore nostro, quod est quasi mundi minoris huius celum, illum deducamus, præmamus scilicet ore, quod credimus corde, & salui erimus. Vide autem Apostoli uerba. *Si confitearis, inquit. Dominum Iesum, id est Iesum esse dominū. In nomine Iesu, intelligitis hominē, in domino, Deum. Confitere itaq;, quod Homo & Deus est. Sequitur.*

Et si credideris, quod Deus suscitauit illum a mortuis, saluus eris. In his oībus, totum Christi (ut uides) euangelium pēdet. Hęc ergo crede, & confitere, & Christum ex celo deduxisti, & Christum ex abisso reuocasti. Verum recole, quæ capite sexto dicta sunt. Christum à mortuis surrexisse, ut tu peccato moriarer, Deo resurgas. Qui enim peccati uetustatem non exuit, qui gratiæ nouitatem induere noluerit, non nisi frigidē à mortuis Christum surrexisse, credit. In tipū nanq; mortis nostræ, mortuus est, & in nostræ resurrectionis tipum, resurrexit. Non tam igitur illum mortuū fuisse, & surrexisse credere oportet, quā fidere te nolente mortificandū esse peccato, & Christi gratia Deo suscitandum. Nemo antē uerē fidit, se se peccato mortificandum, & suscitandum Deo, nisi id ardentē desideret. Desiderium uero

mortificationis non uenit nisi ex peccati odio. Suscitationis desiderium, ex Dei amore. Qui peccatum odit, & Deum amat, adnititur quoad potest, ab illo liberari, & ad Deum accedere, & ita pro nihilo, bonis operibus incumbit. Intelligis mysterium hoc: Christianam hanc Philosophiam? Non est tibi mortuus Christus, si peccato uiuis. Non surrexit tibi Christus, si in uita nouitate nō ambulas. Non credis ergo Christum mortuum, neq; suscitatum, nisi à sceleribus sis iustificatus, & in Dei gratiam ereptus. Hęc autem non cōtingunt homini post baptismum, citra pia opera, ut demonstratum est. Non igitur emortua fides, puta te seruatum iri, sed fatage dū tempus habes, operari. Deinde dicit. Gal. 6.

Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Quia & Moses, & Paulus, corda expresserunt & ora. Ille dicens. Prope enim est uerbum hoc in ore, & in corde tuo. Ille interpretans. Si confitearis in ore tuo, dominum Iesum, & corde credideris, quod Deus illū suscitauit à mortuis, saluus eris. Nūc exponitur ratio, cur utrumq; appositū fuerit. Non fat est inquit Apostolus, os sine corde, neq; cor sine ore. Os sine corde hypocritarum est, cor sine ore frigide amantium. Oportet itaq; quod corde credimus, ore fateamur: fetū quē cor concipit, os pariat. Fides cordis, pēdat contra hypocritism: sequat oris confessio, contra tepiditatem. Dic mihi tu, qui Paulum conspurcare non ueris, quid magis cordis fidem ostendit, lingua vel manus: uerba vel opera? Certe, sicut Philosophi ex sensu & motu uiam arguunt, Theologi, Apostoli, dico qui uerē Theologi fuere, ex operibus fidem arguunt. Vnde sicut ualet argumentum, Hic lapis non sentit, non mouetur ex se, ergo non uiuit. Ita neq; ista. Homo non operatur, igitur in Christū non credit. Ostende mihi fidem tuam sine operibus, inquit ille, & ego ostendam tibi fidem meam ex operibus. Si itaque oris confessio tam necessaria est, quid putas de operibus? Ego (vt uerum fatear) nescio uidere, quod Paulus excludat opera, uelitque cordis fidem, uocalemque confessionem satis esse Iac. 2.

esse. Sed in oris confessione à fortiori intelligo, vel à simili saltem omnia opera alia, eleemosinas, ieiunia, orationes, vigiliis. His nanque longe magis prodit se se uir christianus, quàm si ore dicat, Christianus sum. Christum colo. Quis enim nesciat, arborem ex fructibus magè, quàm ex folijs cognosci? Sensum igitur Pauli genuinum breuibus accipe. Non de omni iustitia sermo est, sed de prima tantum, baptismali scilicet, non pœnitentia. Hæc opera non requirit. Qui primum corde in Christum credit, iustus est coram Deo, etiam si adhuc ore haudquaquam confiteatur, nec operetur. Cum primum accedens ad baptismum cathecuminus, credit, iustus est, ab omnibusque peccatis absolutus. Et si tunc illi animam exhalare contingat, conuolat ad cœlos. Quandoquidem morte præpeditus, fidem quam corde professus fuerat, re ipsa nec uerbo, nec opere testari non potuit. Si autem superuixerit, postquam fidem cœcepit, nisi ore confiteatur, & multo magis opere fidem Christi, cum morietur, saluus non erit. Ad hoc ergo, quod qui ad baptismum uenit, coram Deo iustificetur, fat est quod credat. Hoc est quod Paulus dicit. *Corde creditur ad iustitiam. Sequitur. Ore autem confessio fit ad salutem.* Id est, si uixerit ut saluetur, confiteri oportet quod credit, & ostendere uoce. Adde tu. Multo magis opere, aliter quantum uis credat, si morietur postmodum, peribit. Erit ne iustus? Nequaquam. Fidè habuit semper. Fateor, sed fuit mortua fides, quam uiua amoris flamma non accendit, nec amore caruit diuino; Immo; Nam amor Dei, non potest esse otiosus, operatur magna si est. Cecidit itaque à iustitia, cum operari neglexit. Quod autem Apostolus cum dixit. *Oris confessio fit ad salutem.* Non intelligat tantum de fidei manifestatione per uocem, sed per opera. Vide quod sequitur. *Dicit enim scriptura. Omnis qui credit in illum, non confundetur.* Hoc nanque uerbo probat, quod dixit. Qui confiteatur Christum, saluum fore. Constat autem, quod credere in Christum opera includit, sicut alias ostendimus. Ut salui ergo simus in æterna uita, necesse est,

non tantum credere, sed operari. Opera enim pia, nostræ religionis, vel fidei, testimonia expressa sunt & chirographa. Transeunt uerba, quæ ore profertur, at chirographa manent ad perpetuam rei memoriam. Voces, externa tantum deliniunt, opera intima planè expriment, & effingunt. Illa emortua sunt simulachra: Hæc uiua & efficacia. Hinc dixit Christus. A fructibus eorum, cognoscetis eos. Potius uero oris confessionem, quàm opera alia in medium adduxit Apostolus, quandoquidem proprius actus ipsius fidei exterior secundum se, ipsa est confessio. Ordinatur. n. confiteri ea quæ fidei sunt, ad ipsam fidem in corde. Quoniam uerba, signa sunt affectuum eorum, qui sunt in anima. Vnde Paulus. Habentes eundem spiritum fidei, credimus propter quod & loquimur. Et Dauid. Credidi, propter quod loquutus sum. Aut fortasse oris confessionem, non aliud opus explicauit, propterea quia, eo tempore Principum, Cæsarum, Iudeorum, Philosphorum, persecutiones uigebant, adeo ut nullum facinus egregium magis etate illa esse posset, quàm intrepidè Christi crucem confiteri, & de crucifixi nomine, haudquaquam erubescere, quod Gentibus stultitia, Iudæis scandalum, omnibus abhominatio erat. Nunc autem, quia Crux uicit, eleuatumque est signum in omnes nationes, furorque immanis in Ecclesiam deferuit, non tantum oris confessione, quam operibus, comprobandum uobis est, quod Christiani ore, non modo nomine sitis. Quod si cõtingeret (quod auertat Deus) Teucrorum immanem illum architirannum, què aliquando conuertat Deus, nrum alicui vim inferre, patibula parare, minari mortem, meminimus semper, uerbi huius. *Oris confessio fit ad salutem.* Sicut nemo qui Christum negauerit, saluabitur. Ita neque aliquis, qui eum non fuerit confessus coram hominibus. Audi Christi. Qui erubuerit me coram hominibus, erubescam & ego eum coram patre meo. Qui autem confessus fuerit me, coram patre meo, cõfitebor & ego illum. Et fortasse hoc uult dicere Paulus hoc in loco. *Omnis qui credit in illum,*

Matt. 7.

2. Cor. 4.

Ps. 115.

Esa. 5.

Luc. 9.

Luc. 12.

noa

non confundetur. Id est, non erubescet supple illum confiteri coram hominibus, sed dicit cum Paulo. Non me pudet euangelij. Immo, Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Non mihi dicas. Non pudor, sed timor me infirmum reddit. Audi magis Christi uocem. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Sed timete illum, qui potest animam & corpus, mittere in gehennam ignis. Nec dicas. Consilium est, ad martyrij coronam comparandam. Præceptum est, ad salutem acquirendam. *Oris confessio fit ad salutem.* Simile est. Siquis inter barbaras illas nationes interrogetur, An sit Christianus. Quis enim uestrum dubitare potest, quod si uel neget, vel etiam taceat, contra consuetudinemque christianorum deinceps, ne agnitus christianus occidatur, uel stem mutet, à fidei iustitia cecidit? At cum nulla est necessitas, nullaque utilitas confessionis fidei, si celaueris te Christianum esse, modo non neges, nequaquam peccas. Noluit enim Christus, semper fidem eius esse publicandam. Sed ubi oportet, & quando oportet, cum ipse dicat. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne conculcent eas. Vnde, & sanctissimus ille Narbonensis Sebastianus, quem & militiæ splendor, & martyrij gloria illustrissimum effecerunt, longo tempore sub Diocletiano occultus fuit Christianus, credebantque commilitones eum Christianum non esse, non modo circa ipsius culpam, sed cum ipsius laude & merito. Sub habitu nanque militari, Christianum gerens animum, pauca Christianorum pectora, confortabat. Verum cum oportuit, dulce illi fuit, & uerbera, & uulnera, & mortem pro Christi dulcissimo, gloriosoque nomine pati. O Heroem fortissimum, non labore uictum, nec morte uincendum. Omnis itaque, qui uerè in Christum credit, non confundetur, in Christi confessione non pudebit. Fortè autem uult dicere, non peccabit. Quid enim magis animam

Rom. 1.
Gal. 6.

Matt. 10.

Matt. 8.

confundit & pudefacit, quàm peccatum? Vnde Adam nudus erat, & non erubescerat. Cum primum peccauit, protinus erubuit. Timuit, suffususque rubore abscondit se. Dicatur itaque tripliciter. *Non confundetur.* Ob præcedentia peccata. Quoniam tandem saluus erit: nec frustrabitur spes, vel fides eius. *Non confundetur.* Secundo. Confiteri corde, quod credidit ore. Tertio. *Non confundetur.* id est de cætero non peccabit, ut eum oporteat confundi. Vnde qui peccat, non credit in eum: credit illi: credit illum. Sed non credit in illum. Deinde dicit.

Non enim est distinctio Iudæi & Græci. Declaratque hoc uerbo, illud generale, *Omnis.* Quod citauit ex Esaiæ. Ne Iudæus torqueret, pro se tantum dictum esse. Quo ad hoc, inquit Paulus, credentem in Christum non confundi. *Nulla est distinctio Iudæi & Græci.* Id est Gentilis. Quasi dicere uelit. Nec tu Iudæi Ethnicum, confundere potes ab idololatria: nec tu Ethnice Iudæum, à Christi nece Quisquis enim es, qui Christo toto corde adhæseris, scriptura sacra dicit, de pristinis delictis te omnino confundi non posse. Quid ergo inuicem mordetis, & contenditis? Quid inuicem contenditis Romani, qui Christum colitis? Num diuisus est Christus, ut hinc illum sibi uendicet præputium, illinc circuncisio? In Christo Iesu, neque circuncisio aliquid ualeat, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. Et præputiati, & circuncisi, sine delectu confundentur in die iudicij ob diffidentiam, ac propter fidem sublimabuntur. Illa die erit uera confusio, ueraque probatio, in qua erit condemnatio atque remuneratio. Qui crediderint, erunt gloriosi: Qui primum fuere mundo contemptibiles, stulti que æstimati. Qui non crediderint, omni confusione, erunt confusi, quauis in hac uita gloriosi fuerint æstimati. Non est ergo distinctio apud Christum. Christo duce, omnes saluamur. Sine Christo, nulla salus omnino.

Gen. 3.

1. Cor. 1.

Gal. 6.

Nam

Nam idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant ipsum. Omnis enim, qui inuocauerit nomen domini, saluus erit. Rationem adducit Paulus, his uerbis, quæ pbat, non esse Iudæorum & Gentium distinctionem, quoad salutem penes Deum; & ad id ipsum. Deinde Ioelis autoritatem. Ratio hæc est. Deus, Iudæorum & Gentium dominus est. Estque adeo diues, ut omnibus benefacere possit. ita ut subditorum, vnus alteri non inuideat. Domini autem est, in seruos omnes, cum affluit diuitias, effundere. Quis ergo dicet, quod Iudæos tantum vel Gentes seruare uelit Deus, eisque vnice gratiæ & gloriæ thesauros impartiri? Quid est autem thesaurus Dei, nisi Christus, de quo dicitur à Paulo. In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi? Palam igitur omnibus, promiscue obuiam fecit Christum, summus omnium rerum pater, ut omnes illius diuitijs, iustitia, ueritate, sapientia, & Iudæi & Gentes ditaretur. Iudæi tamen primum. Secundo Gentes. Iuxta illud, Virtus Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primū, deinde & Græco.

Autoritas deinde prophetica Ioelis, ad idē adducit. *Omnis, n. qui inuocauerit nomen domini.* Chrm nempe, quod est nomen Dei quo saluamur. Non est enim, aliud nomen sub celo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, nisi nomen Iesu. Quemadmodum nanque, nomen rem prodit: ita Christus patrem mundo inuulgauit, & manifesta uit. Iuxta illud. Deum nemo uidit unquam, unigenitus qui est in sinu patris, ipse enarrauit nobis. Quisq; ergo, hoc nomen sanctissimum, omnipotentissimumque inuocauerit, saluus erit. Turris fortissima nomen domini, ad illam confugit iustus & saluatur. Nunc in spe, demum in re. *Quomodo ergo inuocabunt in quem non crediderunt?* Quia Iudæos ab ignorantia, & à zelo Dei excusauerat, ne sibi blandiantur, credantque omnino esse sine peccato, nunc accusat eos ab incredulitate. In Iudæos itaque vibrat hunc gladium Paulus. Iudæos hoc uerbo percutit, qui in sua perfidia perseuerant. In Christum non cre-

ditis miseri. Quomodo ergo Chrm inuocabitis? Quomodo igitur salui esse poteritis? Quia non creditis, non inuocatis: Et quia non inuocatis, non saluamini. Vos itaque, non Christum accusate, Nemo qui non inuocat, saluabitur. Nemo inuocat qui non credit. Qui ergo non credit, non saluabitur. Credite ergo, & salui eritis. Magnum quid igitur, & non triuiale est Chrm inuocare. Nemo potest dicere dominus Iesus, aiebat alibi Paulus, nisi in spiritu sancto. Et proculdubio, nisi magnum quid esset, dicere, Iesus, Iesumque inuocare, non diceret. *Omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit.* Qui credit Chrm, uocat Chrm. Qui credit Chro, loquitur Chro Sed tantū qui credit in Christum, Chrm inuocare potest. Non igitur omnis, qui uocat, sed qui inuocat, saluari potest. Scriptum est enim. Non omnis, qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum celorum. Sed qui facit uoluntatem patris mei, qui in cælis est. Et iterum. Multi ueniunt in illa die dicentes. Domine, in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo uirtutes fecimus multas. Et ego respondebo illis. Discedite à me, qui operamini iniquitatem, nunquam noui uos. Is ergo inuocat, qui corde credit, ore confiteatur, & opere implet, quod Chrs præcepit. Hi salui fiunt, qui sic inuocant Iesum. Sic igitur intelligitur & illud. Nemo potest dicere Iesus, corde, ore, & opere, nisi in spū sancto. Corde dicit demon. Credunt enim demones, & contremiscunt. Ore hypocrita. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorū longe est à me. Corde, ore, opere, qui uerē Chrm colunt, sancti & iusti. Hæc est perfecta illa fides, quæ per dilectionem operatur. Cuius effectus proprius est talis inuocatio, idest abintus exiens uocatio, quæ nullo unquam tempore non exauditur. Inuocemus chriani omnes, nomen domini, & quæ desideramus, obtinebimus. Si quid inquit petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Et Iacobus. Postulet homo in fide nihil hæsitans. Quid autem petendum est? Spiritus bonus. Hoc est quod dabit sine dubio Deus, si petierimus.

Coloss. 2.

Rom. 1.

Ioel 2.

Act. 4.

Ioan. 1.

Pror. 18.

1. Cor. 12

Matt. 7.

Ibidem.

1. Cor. 12

Iac. 2.

Matt. 15.

Gal. 6.

Ioan. 15.

ac. 1.

Deus

Iac. 11. Deus dabit Spiritum bonum petentibus se. Inuocemus itaq; omnes. Emitte spiritum tuum, & creabuntur. Spiritum rectū innoua, in uisceribus meis.

Ps. 50. Spiritu principali confirma me. Ne dominetur mei omnis iniustitia. Illustra faciem tuam super seruum tuum. Petitis autem & non accipitis, eo quod male petatis. Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ, & exaudieris. Quantum de Deo speras, tantum de tuis meritis despera, si uis obtinere quod petis. Illinc te spes erigat. Hinc te deprimat timor cum inuocas. Nunquam è medio utriusq; mole huius exeat, si uis granum purum excussa palea, recipi in horreum summi regis. Hæc de inuocatione dicta sint. Non ita tamen debet intelligi esse necessaria, Inuocatio oris externa, ut muti ab hac salute excludantur. Nam muti dominum inuocare possunt, sicut & orare. Quo fit, ut illud, *Ore confessio fit ad salutem*, non possit tantum de confessione uocali exponi, sed de ea, quæ operibus, Chri fidem prodit, interius formatam magè, quàm uerbis. Ne autem Ethnici, intelligentes his uerbis à Paulo Iudæos reprehendi, eis insultarent, quod illi infideles, eos uero fideles essent, contra illos se conuertit. Nō est ut extollamini Gentes. Non enim uestra opera factum est, ut in Chrm crediderint, sed diuino munere. *Quomodo autem credent*, subintelligitur in eum, (non ei, neq; eū conformiter ad supradicta,) *Quem non audierunt? Quomodo autem audient sine predicante? Quomodo uero predicabunt nisi missi fuerint?* Intelligis inuictum apostolicæ rōinationis huius robur? Sine auditu nemo credit: nemo audit nisi aliquis loquatur: nemo diuina Chri mysteria loquitur, nisi à Deo, & à Iesu Chro missus. De primo itaq; ad ultimum, nemo ex se credit Christi mysteria, sine diuina Chri gratia. Mittit enim Prædicatores, qui docent, sine quibus nemo audiret: non audientes, nulli credere possent. Totum igitur à gratiarum fonte descendit, à Deo patre luminum. Quid habes ergo, quod non accepisti? & si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Superbis

Iac. 11.

Ps. 103.

Ps. 50.

Ps. 118.

Ibidem.

Iac. 4.

Pror. 3.

1. Cor. 4

quoniam ex Mose audiisti. Prope te est in ore tuo, & in corde tuo uerbum fidei, quod prædicamus? Prope te est, ut credas, & confitearis cum audieris. At absolutè procul est. Nō enim ex te ipso, vel cogitare potes Chri mysteria: Quomodo ergo credere? Si itaque non audis, nisi Dei dono, nec credis nisi Dei dono. Dei ergo donum est fides, ne quis glorietur. O Paulum toto orbi admirabilem. Habes igitur quinarium, hic in litera ordinatè. Inuocare. Credere. Audire. Prædicare. Mitti. Inuocare Christum, credere in Chrm præsupponit. Credere in Chrm, audire Christum: audire Chrm, prædicare Chrm: prædicare Chrm, mitti à Chro. Sed hic incipiamus. Quomodo nanque uerū est, quod prædicare Christum, à Chro mitti præsupponat. Si intelligatur mitti, hoc est permitti, certè nemo Chrm prædicat, nisi à Christo missus, hoc est permissus. Nam neque mala fiunt eo, non permittente. Vnde cum Ioannes diceret. Vidimus quendam in nomine tuo eijcientem demonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscū. Reprehensus est. Nolite prohibere. Qui enim non est contra nos, pro nobis est. Licet nanque missus non erat, permissus fuit. Verum si sensus est. *Quomodo predicabunt Christum, Nisi mittantur?* Hoc est à Christo destinetur, tanquam legati eius & nuncij. Id difficile est. Quandoquidem Hieremiæ textus est. Non mittebam eos, & ipsi currebant. Non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Posset dici ad dubitationem istam. Quod uerbum Pauli hoc modo intelligi debet, ut sit sensus. Fas non esse, ut aliqui Chrm prædicent, nisi à Christo mittantur. Intellige autē immediate, vel mediate. Immediate ut Apostoli, quibus dixit. Sicut misit me pater, & ego mitto uos. Et hi qui diuino spiritu acti, profiliunt & prædicant, etiā indocti aliquando. Inter quos Fraciscus Patriarcha meus, & Christi signifer vnus fuit, cui uiua uoce dominus, dixit. Vade, repara domum meam, quæ labitur. Mediatè, ceteri qui Christū summi Pontificis autoritate prædicant, vel aliorum pastorum. De facto itaque plurimi,

Eph. 2.

Luc. 9.

Hier. 23.

Ioan. 6.

Ps. 20.

rimi, & utinam non innumeri sunt, qui non missi, prædicant. At de iure, nemo nisi missus prædicare deberet. Vnde Esaias, ardens prædicationis desiderio, postquam illius labia purgata fuere, ad dominum dixit. Ecce ego, mitte me. Te merarium existimans, nisi mitteretur, tantum sibi assumere honorem, nisi à Deo tanquam Aaron vocaretur. Iesus item summus Euangelij præco, non nisi missus prædicauit. Spiritus domini super me, eo quod vnixerit me, ad euangelizandum pauperibus misit me. A me ipso non ueni, sed uerax est, qui misit me. Nulla est quippe maior dignitas in Ecclesia, quam Apostolica Paulo, Ecclesiæ gradus distinguente, & dicente. Et hos quidem dedit primum Apostolos, deinde pastores, doctores, &c. Apostolorum uero munus est, Christum prædicare. Prædicare euangelium omni creaturæ. Nonne ergo turpissimum est, sibi tantum munus arrogare, & assumere nomen Dei per labia nostra, nisi mittamur? Si nanque temeritas magna esset, regis consiliarios, qui illi sunt à fecretis, regis maiestatis arcana inuulgare, nisi id eis à rege iniungeretur: Nā scriptum est. Secretum regis abscondere, bonum est, quid de diuinis consilijs dicendum est? Verum, quamuis responsio hæc uera sit, & Paulum tueri possit. Attamen mihi uidetur, hanc ei intentioni magis satisfacere. Non enim intelligit absolute, neminem nisi à Deo missum, Christum prædicare. Sed Apostolos tantum, qui Christi nomen portarunt coram Gentibus, & regibus, & filijs Israel. Hos contendit à Deo missos fuisse. Illi enim paupes piscatores, idiotæ, sine literis, quomodo Christum tanta constantia prædicassent, nisi uirtute induti ex alto? Vnde de illis legitur. Illi autem profecti, prædicauerunt ubiq; domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis. Ipse idem Paulus, qui primum Christi nomen, tā in sensum habuerat, quomodo illud in omnem terrarum orbem prædicasset, tot & tanta perpetuens propter electos, nisi à Deo missus? Nec enim minor uirtus ad mutandum Paulum, quam diuina requirebatur, ut uerè de illa conuer-

sione admirabili dici possit. Hæc mutatio dexteræ excelsi est. Non itaque formaliter inferas. Prædicant Christum, ergo à Deo mittuntur: sed Apostoli prædicabant Christum, misit itaque erant à Deo. Vis tamen substinere generali ter hoc Pauli uerbum. *Quomodo prædicabunt Christum, Nisi mittantur?* Ecce. Nemo posset prædicare Christum non missus, nisi præcessissent aliqui uerè missi. Nam Christum, Christique mysteria, nulla humana ratio cogitare potuisset. Supra sensum enim hominis sunt. Oportuit itaque, quod primum innotescerent mūdo, supernaturalis luminis afflatu. *Quomodo ergo Prædicabunt aliqui, Nisi mittantur,* aliqui? Intelligis? Hi propterea qui primi Christum prædicarunt, non ex seipsis uenerūt, sed à Deo missi, & hi Apostoli fuere, quos cōuincitur, ut ostensum est, legatos Dei fuisse. Et ad hoc probandum, inducit scripturam Apostolus, debetque totū hoc per parentheses legi.

Sicut scriptum est. Quam spetiosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.

De Apostolis est hoc prophetæ Esaiæ uerbum. Illi nempe fuerunt, qui primi pacem mundo euangelizarunt. Pacem his qui longe, pacem his, qui propè: prædicantes scilicet Christum aduenisse, quod est pax nostra, qui fecit utraque unum. Illorū ergo magna emphasi, pedes pulchri ac spetiosi dicuntur, quos dominus lauare dignatus est. O quam decori sūt Apostolorum pedes, quos & lauit, & terfit Christus. Verum enim uero, si mysterium queris, in pedibus affectum intellige. Ad uncōs pedes habent, qui sibi arrogant, & ambitionis uncino, magnam hæc prædicatoriæ functionis dignitatem usurpant. O turpes pedes. Decorum ergo pedes. i. affectus eorū sunt, qui in sanctæ contemplationis otio, negotiosi uiuentes, tūc minime soli, cum soli maximè, nisi à Deo uocati, prædicare uerentur. Vocati quoque, cum Mose dicunt. Obsecro domine, non sum eloquens ab heri & nudius tertius: Expectatque, ut illud respondeat dominus. Ego ero in ore tuo, doceboque, quid loquaris. Nec elatione auida munus suscipientes,

piantes, nec blandiente desidia respuentes, sed demum otio sancto, ecclesiæ necessitates præponentes. Tales ergo fuere Apostoli, qui mundo pacem, & bona euangelizarunt. Quod dicit, *Bona* in plurali. Est ut intelligas, innumera bona ab Apostolis mundo annunciata esse, redemptionem, beatitudinem, gratiam, gloriam, & huiusmodi. Nihil enim magni illi præcones, uniuersum peragrantes orbem renuntiabant, nisi Dei erga homines reconciliatam pacem, atque recondita illa cælestia bona. Ex eorum præconijs igitur ostenditur, quod illi ipsi fuere, de quibus cecinit Esaias. *Quam spetiosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.* Ne Iudæi cauillari possint & dicere. Hi non sunt illi, qui mittendi erant, quorum pedes laudauit Esaias. Si enim hi non sunt, qui nam erunt? In his uidemus, quod Esaias uaticinatus est, pacis atque bonarum annunciationem compleri. Vel Esaiæ ergo, non credite Iudæi, vel his Apostolis, nempe mihi & cæteris adhibete fidem. Missi nanque à domino, euangelium hoc, pacem hanc, factum hoc nouum, diuinæ reconciliationis uobis prædicamus. Non ex nobis uenimus. Deus nos legatos uobis destinauit. Qui nos ergo spernit, dominum spernit, qui nos audit, dominum audit.

Secū dum quod uidere oportet, hoc est. *Quomodo credent, quem non audierunt? Quomodo autem audient, sine prædicante?* Nam cum sit auditus interior & exterior. Vnde illud est. Qui habet aures audiendi, audiat. Et illud. Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, uenit ad me. Audiam quid loquatur in me dominus meus. Quibus omnibus indicatur, non esse tantum hunc aurium auditum, sed & cordis. Difficultas est, de quo auditu Apostolus, intelligat. cum dicit. *Quomodo credent, quem non audierunt?* Quomodo intelligit. Non potest de auris auditu intelligere. Nam Paulus, sine auris auditu, in Christum credidit, tantum interioris edoctus ab eo. Abest enim ab omni ueritate, ut Ananias, aut alius quispiam eū

Bit ad Rom.

fidei mysteria docuerit. Propterea nanque indignabundus clamat Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem. Non acquieui carni & sanguini. Neque ueni ad antecessores meos Apostolos. Neque hi qui uidebantur aliquid esse, aliquid mihi contulerunt. Intelligit ergo de auditu interiori. Cum uero dicit. *Quomodo audient, sine prædicante?* Quomodo intelligitur? De auditu interiori? non. Nam nullo docente homine, auditur uena susurri Dei, ut inquit Iobus. Vnde Christus. Oues meæ, uocem meam audiunt. Nō potest ergo uitari, quin labore in æquiuoco Apostolus. Transsit enim ab auditu cordis, ad auris auditum. Quare & nihil concludit. Verum si intelligas, quod de populis loquitur, de promiscua scilicet cum Iudæorum, tum Gentilium multitudine, difficultates omnes solutæ erunt. Populi nanque, sine auris auditu, non credunt, licet particulare priuilegium fiat aliquibus de populo, ut sine prædicante, Deum docentem audiant. De auditu ergo auris, nō autem cordis, semper sermo est. Non enim debet regulam generalem, particularium quorundam priuilegium, uiolare. Et ita rectè dictum est. Quomodo credent populi, sine auditu exteriori? Quomodo audient exterius sine doctore? Nec ad intelligendum, sine magistro sufficimus. Vide quomodo ad credendum sufficemus. Habes uerbum sanctissimi illius Eunuchi, qui cum librū teneret, domini uerba cogitatione conciperet, lingua uolueret, labijs personaret, à Philippo interrogatus. Putas ne intelligis, quæ legis? Respondit. Et quomodo possum, nisi aliquis me docuerit? Et nihilominus hodie (proh pudor,) sacram scripturam, librum utiq; signatū, quem nemo aperire potest nisi ille referauerit, qui habet clauem Dauid, super humerum eius, omnes docere uolunt priusquam discant. In cunctis disciplinis, quinimmo in cunctis artibus, quantumcunq; uilissimis, præceptore egemus: absque doctore minimè esse possumus, quod cupimus. Solam scripturam sacram, passim omnes sibi uendicant. Vix legere sciunt nonnulli, & prædicare audēt.

It O scelus.

O scelus. Hinc hæreses, sectæ, in Christi ecclesia repullulascunt. Sicut enim prædicatoribus, si docti sint, nihil utilius. Ita si ignari, nil pestilentius. Sequitur.

Sed non omnes obediunt euangelio. Esaias enim dicit. Domine, quis credidit auditui nostro?

Quoniam enim dixit Apostolos, annu-
nctiassent pacem, annu-
nctiassent bona, ne
Iudæi dicant, expectauimus pacem, &
non uenit, mala omnia irruerunt super
nos. Tribulatio quasi tēpestas ingruit,
superuenit repentina calamitas, com-
pleuit dominus furorem suum, effudit
iram indignationis suæ. Hi ergo non
fuerunt illi, de quibus Esaias dixerat. Quā
spetiosi pedes euāgelizantium pacem,
euāgelizantium bona. Fuerunt pseu-
do prophetæ, nunciarunt enim pacem,
& non uenit. Respondet. Hoc
ideo accidit, quia euangelio non credi-
dere, quod Apostoli prædicabant, pau-
cis, nanque exceptis, omnes increduli
fuerunt. Si credidissent, bonorum om-
nium compotes fuissent. At minime
crediderunt. Ni mirum itaque, si diui-
nis pollicitationibus frustrati fuerunt.
Ne autem Iudæi hinc amplius ansam
acciperent, dicerentque. Hoc signum
est, quod hi non fuerunt illi, qui mitten-
di erant. Namque omnes illis credi-
dissent, quorum pedes spesiosi fuissent,
quorum ora pacem, bonaque cælestia
annūtiassent. Adducit Prophetam eun-
dem Apostolus, qui non modo nō om-
nes, sed paucos fuisse credituros,
abundē prædixit. O miram Pauli sapi-
entiam. Quid te turbat Iudæe, in Christi
Iesu euangelij nouitate? Turbat me
dices, quod paucos uideo Iudæos, in
illum credidisse. Quinimmo hoc te
potius accendere, & confirmare de-
bet, ut in Christum credas. Quando-
quidem uides, & hoc prædictum esse,
quod pauci Iudæi crederent. Siqui-
dem omnes. Immo si multi in Christum
credidissent: tu de Christi ueritate du-
bitare deberes, quoniam Prophetæ
dicit, A paucissimis illum suscipien-
dum fuisse. Verum postquam uides,
euentum oraculis consonare: cur ue-
ritate agnita, ad illum non accedis?

Esaias ergo, qui spiritu magno ultima-
vidit, futura ostendit, & abscondita
antequam euenirent, prædixit pro A-
postolis, de quibus antea dixerat. Quā
spetiosi pedes euāgelizantium pacem,
euāgelizantium bona. Loquens,
eorumque uicem agens, inquit. Do-
mine. Hoc enim uerbum, à septuaginta
interpretibus additum est. *Quis credi-
dit.* Idest. O quā pauci ex Iudæis cre-
diderunt, *Auditui nostro.* idest his, quæ
à nobis audiuerunt. Idem ergo est cre-
dere, & obedire fidei vel euangelio.
Audis igitur Iudæe Esaiam, nō tantum
dicere, quod non omnes, sed quod pau-
cissimi crediderunt. Licet autem in
præterito tempore, prophetarum more
loquatur. Loquitur tamen pro Chri-
sti Apostolis. Nam subdit. *Et brachium
domini, cui reuelatum est?* Quid enim est
brachium domini, nisi Dei filius Chri-
stus Iesus, per quem pater, tanquam p-
brachium omnia facit? Vnde illud.
Oia per ipsum facta sunt. Et illud. *Fecit*
potentiam in brachio suo: Reuelatum
est ergo Israeli, ab Apostolis, hoc bra-
chium Dei: quis tamen credidit? Non
vult dicere nemo. Sed pauci. Cum Mo-
ses dicebat supra. Quis ascendet in cæ-
lum? quis descendet in abyssum? Signifi-
cabat neminem posse ascendere, neq;
descendere ad Messiam deducendum,
vel reducendum. At hic Esaias, quā-
uis eodem modo loquatur, non idem
tamen intendit, uidelicet, quod nemo
crediderit, sed quod pauci. Nisi forte
dicere uelis, quod & nemo credidit.
Namque & mos est, ut cum paucos ad-
modum in aliquo loco uidemus, nemo
hic est, dicamus. Quem morem sequu-
tas Psaltes, dicit. Saluum me fac domi-
ne, quoniam defecit sanctus. Et Mi-
cheas. Perijt sanctus de terra, & re-
ctus in hominibus non est. Cū tamē
alibi dicatur. Custodi me, quoniā san-
ctus sum. Deinde dicit.

Ergo fides est ex auditu. Exteriori. Ex
illo uerbo. Quomodo credet ei quē nō
audierunt? Sequitur hoc. *Auditus autem
per uerbum Dei.* Scilicet prædicatū. Hoc
sequitur ex illo. Quomodo audiēt sine
prædicante? Reliquum est, ut conclu-
das. Ergo si des per uerbum Dei prædi-
catum.

catum. Non prædicatur autē nisi à mi-
s. Mittuntur autem diuina gratia. Er-
go fides est ex gratia Dei, non ex nobis:
Quod principaliter in illa Pauli dedu-
ctione, intenditur. Quomodo credent
ei quē non audierunt? Interiecto ergo,
uero illo quasi per parentheses. *Sed
non omnes obediunt euangelio.* Ex illis inter-
rogationibus hoc deduxit. *Ergo fides est
ex auditu.* Si fortasse me interrogaueris.
Si quis aure tantum uerba audiat, non
autem intelligat, erit fides in eo: Respo-
debo nequaquam. Oportet ergo audi-
re, & similiter intelligere uerba, anteq̄
credat. Neque enim fides est, nisi præ-
cedat uerborum intelligentia. Et forte
credulus est, & leuis corde, qui simpli-
citer audiendo credit, & nullatenus
intelligit. Intelligentia autem myste-
riorum, sequitur fidem, non præcedit.
Neque enim habet meritum fides, si hu-
mana ratio præcederet. Quod fit in sciē-
tiji omnibus, naturali lumine inuentis.
Plena autem intelligentia, qualis erit
in patria, excludit fidem. Ecce igitur fi-
dem, præcedit uerborum intelligentia.
Fidem sequitur mysteriorū intelligētia.
Fidem tollit cognitio beatorum. Ex-
timulatque mi fallor hoc uerbo Iudæos,
Gentesque extollit. Nam Iudæorū ma-
xima pars, signa uidere querit. Vnde
illud. Iudæi signa petunt. Et illud. Ac-
cesserunt scribe & pharisæi ad Iesum di-
centes. Volumus à te signum uidere.
Græci autem sapientiam querunt. Sa-
pientia uero ex uerbis auditur, hauri-
turque auribus magē, quā oculis.
Non est ergo, quod miracula queratis,
ō Iudæi, inquit Paulus, uerbo & audi-
tū cōtenti estote. Ob id Prophetam in-
terpofuit dicentem. *Domine, quis credi-
dit auditui nostro?* Non enim dixit. *Quis
credidit uisioni,* sed auditui nostro: signi-
ficans ex auditu, non ex uisu credendū
esse. Immo enim dolet, quod audien-
tes non crediderint, quamuis etiam si-
gna non uiderint. Ne tamen quod leui-
ter credant, Paulum sibi fauere putēt,
addidit. *Auditus autem per uerbum Dei.*
non hominis. Humana uerba audire,
illicoq; credere, non commendamus,
inquit Apostolus, sed diuina dunta-
xat, qualia erant, quæ Apostoli Gentib⁹

& Iudæis renunciabant. Idcirco laudā-
tur Gentes, qui in auditu auris obedie-
runt. Vituperantur Iudæi, quod Dei
uero restiterint pertinacissimē. Om-
nibus profectō miraculis, diuinum uer-
bum præstantius est, atque efficacius.
Nempe, quia miracula omnia, ab illius
virtute proficiscuntur. Verbo enim do-
mini, celi firmati sunt, & spiritu oris
eius, omnis uirtus eorum. Hinc factū
est, ut à Iudæis contempti Apostoli, ad
Gentes transinigerent. Iuxta illud. Vo-
bis oportebat primum loqui uerbum
Dei, sed quoniam repellitis illud, & in-
dignos uos iudicatis æternæ uitæ, ecce
conuertimur ad Gentes.

Duo tamen hic notanda sunt. Pri-
mum est. Quod non intelligitur absolu-
tē, fidem esse ex auditu. Nam. Ecce. Di-
uini duces nostri, (dicit magnus Dio-
nysius, ultimo cap. ccl. Hierarchiæ,) id-
est Apostoli, probauerunt, infantes re-
cipi ad baptismum, ut salutem conse-
quantur æternam. Mater enim Eccle-
sia, os maternum paruulis præbet, ut fa-
cris mysterijs imbuantur. quoniam
nō dum corde proprio, credere possunt
ad iustitiam, nec ore proprio, ad salu-
tem confiteri. Gratiam igitur diuinam
suscipiunt, aliter morientes, nequaquā
saluarentur. Gratia enim Dei, uita æter-
na. Gratia autem Dei, suapte natura fi-
dem, spem, ac charitatem parit. Fructus
nanque spūs, charitas, gaudium, pax,
longanimitas, fides. Itaque & hi pueri,
fidem habent. Non tamen ex auditu
exteriori. Intelligitur ergo pro fide, ip-
se credendi actus. Hic enim est ex audi-
tu exteriori. Pueri autem non credūt,
licet habitum fidei habeant. Verum
quomodo iusti sunt, quomodo saluan-
tur, quomodo in diuinam gratiam re-
cipiuntur si non credunt? Nam corde
creditur, ad iustitiam. Ita arguunt no-
uelli isti, qui & in sanctos irreligiosi,
in mortuos inhumani, & in infantes
sunt impijssimi. Qui crediderit, & bap-
tizatus fuerit, saluus erit, dixit Christus.
Non dixit. Qui baptizatus fuerit tan-
tum. Non item dixit. Qui baptiza-
tus fuerit, & deinde crediderit, saluus
erit. Sed qui primum crediderit, & de-
inde baptizatus fuerit, saluus erit. Pue-
ri 2 riigi-

Hier. 8.

Ioan. 10.
Luc. 10.

Rom. 10.

1. Cor. 1.

Matt. 12.

1. Cor. 1.

Ps. 11.
Mich. 7.

Ps. 85.

Plal. 72.

Act. 13.

Rom. 6.

Gal. 5.

Matt. 20.

Mar. 16.

ri igitur non saluantur, etiam baptizati. Hinc orta est pestilentissima Anabaptistarum secta, qui denuo baptizantur, quasi paruulis baptismus nequaquam proficit, cum antequam baptizarent, non crederent. O furor, furorum omnium nouissimus. Nascente Ecclesia, pueri certe non baptizabant, sed adulti tantummodo. Et quis dubitat, quod adultum oportet primo credere, quod baptizetur? Hinc sancto illi Eunuchus, cum diceret. Ecce aqua Philippe, quis me prohibet baptizari? Respondit Apostolus. Si credis ex toto corde licet. Nec baptizatus est, nisi cum dixit. Credo filium Dei, esse Iesum Christum. Propterea dixit Christus. Qui crediderit, & baptizatus fuerit. De adultis. n. loquebatur. Verum crescente tandem ecclesia, diuino spiritu edocti Apostoli, intelligentes magnam hoc diuinam pietatis sacramentum, infantes, sicut primi parentis peccato, generatione carnali citra propriam culpam filij irae nascuntur: Ita post se, spiritali natiuitate, Christi Iesu gratia, citra eorum operam effici filios Dei. Non enim minus est efficax Christi donum, quam Adae delictum. Quod longe lateque docuit Paulus noster. Huicque iungentes uerbum Christi. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Si Dionysio credimus, capite ultimo celestis Hierarchiae, decreuerunt eos baptizari posse: Quamuis ipsi non credant. Quare ergo dementia est, baptismum iterare? Originale peccatum, non est nisi unum. Baptizatus itaque, non nisi unus. Abluimus. n. ut illam unam fordem detergamus. Hinc Paulus. Vna fides, unum baptismum. Adde. Vna est Christi mors. Christi mors autem, baptismum consecrauit. Quicunque baptizati estis, in morte ipsius baptizati estis. Cur ergo denuo baptizamur, rursus crucifigentes nobis filium Dei, & ostentui habentes, ut dicit Paulus? Est & uerbum Nicodemi contra Anabaptistas. Nunquid potest homo in uentre matris sue, iterato introire & renasci? Verus repeti non potest, ergo nec baptismus. Quid. n. est baptismus, nisi generatio spiritalis? Semel tantum carne nascimur, semel tantum spiritu renascimur. Quod Nicodemus dixit de natiuitate carnis,

tu intellige de natiuitate spiritus. Si tamen de aliquibus dubium sit, an fuerint baptizati, non negauerim eos baptizandos esse. Sed his uerbis praemissis. Si baptizatus es, ego non te baptizo. Sed si nondum baptizatus es, ego te baptizo in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Non enim uidetur iterari, quod esse factum nescitur. Et de hoc satis.

Secundum est. Quia Paulus, nullo alio modo uidetur dicere, fidei Dei donum esse, nisi quia est ex auditu, auditus ex praedicatione, praedicatione ex legatione, legatio ex gratia. Hoc autem mirum in modum Pelagius fauet. Is namque dicebat. Iam fides est donum Dei, quia Deus sua gratia Euangelium inuulgare fecit. At eo inuulgato, quod illi obediamus, vel credamus, ex nobis est, nec alia requiritur gratia. Quod sane virus, caue ne tu biberis, & si biberis, euome. Est enim dogma pestiferum. Scito itaque, quod Paulus hoc in loco, non uult dicere, quod qui Christi euangelium audit, quod Apostoli praedicant, ex se sine Dei gratia credere possit. Sed hoc est, quod unice molitur. Audire est necessarium, intelligendo communiter ut exposuimus. Non est itaque hic sermo de sufficientia, sed tantum de necessitate. *Fides ex auditu.* Id est non sine auditu. Populi enim non credunt, (fide explicata intellige) nisi a praedicatoribus, & doctoribus, quae credenda sunt, doceantur. Propterea Paulus, in Macedonia missus est. Philippus in Samariam, ad Cornelium Petrus, ut erudirentur illi de his, quae credere oportebat. Et omnes Apostoli, in omnem terrarum orbem delegati sunt. dictumque est illis. Euntes, docete omnes gentes. Doctore itaque, indigemus. Verum enim uero ut credamus, audire non sufficit. Neque cum Paulus dixit, Dei donum est fides. Hoc tantum intellexit, quod Pelagianis fat esse uidetur, & factus quidem non est. Sed mens eius haec fuit. Nisi Deus mentem emolliat, inclinet, cordisque ostium aperiat ad haec fidei mysteria credendum, etiam explicata & praedicata, miraculis quoque comprobata, nemo credet. Ut uerba sane hominum, non ut Dei uerba percipiant. Hinc illud. Aperuit dominus cor Lydie purpu-

Act. 13.

purpurariae, ut intenderet his, quae dicebantur a Paulo. Et illud. Crediderunt, quotquot erant praedesignati a domino. Necessitas. Initium fidei ex nobis est, at consumatio, augmentum ex Deo est. Et hoc Pelagianum esse, & falsum, nullus sane mentis ignorat. Nam plus est inchoare, quod non habes, quam augere, quod iam habes. Nobis ergo, quod plus est tribuimus, quod minus autem Deo: Absit. Propterea Paulus aptissime ostendit, & ipsum fidei initium, credendum scilicet ea, quae populis praedicabat, ex Deo esse. Vnde & illi gratias agit, quod Thesalonicensis, uerbis suis credere incipissent. Gratias agimus Deo sine intermissione, quoniam cum percipissetis a nobis uerbum auditus Dei, excepistis, non ut uerbum hominum, sed sicut est uerum uerbum Dei, quod operatur in uobis, qui credidistis. Num irridet Deum Paulus, uel adulat Deo, gratias illi agens de hoc, quod ipse non fecit? Non erremus fratres. Dei donum est incipiens fides, ne tantum Apostolum, merito uanum iudicemus. Est & illud ad Colossenses. Orationi instate, orantes pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium uerbi sui, ad loquendum mysterium Christi. Quomodo aperitur ostium uerbi Dei, nisi cum audientium sensus aperiantur, ut credant? & quae ad aedificandam salubrem doctrinam praedicantur, & disputantur, admittant, ne clauso corde per infidelitatem, ea quae a praedicatoribus dicuntur, improbant ac repellant. Non oraret autem, ut Deus ostium aperiret, nisi ab eo aperiri sentiret. Vnde & ad Corinthios inquit. Permanebo Ephesi usque ad Pentecosten. Ostium enim, mihi apertum est, magnum & euidentem, sed aduersarij multi. Et iterum. Cum uenissem Troadem in Euangelio Christi, & ostium mihi apertum esset in domino, non habui requiem spiritui meo. &c. Vides quomodo dicit, ostium apertum sibi esse in domino, id est per dominum. Cum itaque (ut finem faciam,) dicit hic. *Fides ex auditu.* Vide ne addas, tantum. Certum non sine auditu, sed non tantum ex auditu. Confert, qui audit, & qui auditur. Qui auditur quidem, quam habet nescio, quid latentis energiae uiua-

1. Thes. 2.

Coloss. 3.

1. Cor. 16.

Ibidem.

Mat. 23.

uox. Vnde praedicator, Dei adiutor est: Iuxta illud. Dei. n. adiutores sumus. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Qui audit, quoniam obaudire potest. Verum, neque qui audit, neque qui auditur, primas partes habet, sed Deus qui in audiente nescio, quid infusus ratius interius, cum is quod audit, resonat exterius. Ex his, uerbum illud resolue. Prope te est uerbum hoc in ore, & in corde tuo. Et non est supra te praecipuum hoc, ut credas, quod Dei filius de caelo, se se ad terras demiserit, atque mortuus fuerit, & surrexerit. Non absolutum, sed Deo primum te mouente, doctoremque te imbuentem. Aliter nisi Deus te moueat, nisi praedicator te doceat, ex te ipso non potes ad id credendum, immo nec concipiendum ascendere. Et ita procul est a te, in caelo situm: Prope beatos, qui mysteria illa iam clare uident, atque etiam in abyssis apud demones, qui haec omnia credunt & contremiscunt. Est ergo donum Dei fides, & non sine nobis uolentibus donatur. Quod si Augustinum mihi adducas dicentem. Deus illam operatur in nobis sine nobis. Responsio est. Sine nobis cooperantibus. Deus. n. illam infundit solus, quia creat fidem immediate, sine nostra cooperatione. At non sine nobis operantibus. Consensus. n. requiritur. Simile est si dicas. Sol domum meam absque mea ope, illuminat. Certum enim lumens solis, a sole tantum est, non a nobis. At requiritur, quod fenestram non claudas, aliter. n. sol domum nequaquam illuminabit.

Sed dico. Num non audierunt? Immo in omnem terram, exiuit sonus eorum, & in fines orbis terra uerba eorum. Intelligis dubitationis scopum, quam his uerbis excludit Apostolus? Scopus hic est, ex his, qui supra dicta fuere. Non innocentes non saluantur: non credentes, non inuocant: non audientes non credunt, non audientes itaque, non saluantur. Ad uitium ergo redire uidetur auctoris: qui non omnes audire fecit, ut omnes saluarentur. Vide igitur, quanta animositate rident, quanta exuperantia argumentationem reflectit, atque dissoluit. *Sed dico. aduersariue. Num non audierunt. omnes? Immo non sunt loquelae, neque sermoes, per quos non sint Apostolorum uo-*

ces audire, cum omnibus linguis euāgelion prædicarent. Audiebat autem vnusquisq; lingua sua illos loquentes. *In omnem terram exiuit sonus eorum.*

Act. 2.

Ez. 18.

Soni nomine, miraculorum famam intellige, quæ pro nouitate ipsa, p Gentes singulas, p vulgus omne, quod terræ nomine exprimit Psaltes, excellenti opinione curriebat. *Et in fines orbis terra uerba eorum.* Per fines terræ Principes, Philosophi, Cæsares intelliguntur, qui legum, ditionumq; septis, tanquā agrorū termini, terram custodiunt. Non modo igitur miraculorum fama, vniuersi orbis plebeculam cōci taut, sed & uerba, doctrina scilicet illa noua & paradoxa, principum, sapientumq; aures, ipsi et Apostolis uiuentibus, penetrauit. Non quod ipsi totum mūdum perlustrarēt, omnem Asiam, omnem Aphricam, omnem Europam, sed quod omnino, doctrina illius paradoxæ, quam prædicabant, rumor non inanis, nullam ad terræ habitabilis plagam, non peruenit. Non dico ad singula oppidula, ad singulas casās, ad singulos homuntiones.

Matt. 4.

Neq; enim etiam illud, Ostendit ei omnia regna mundi, debet intelligi, quod regnorum urbes, oppida ut constat, minutatim ostenderit. Intelligitur ergo, quod peruenit doctrinæ fama ad excelētes uiros: in singulis regnis, i singulis climatibus, in singulis prouincijs. Vnde uiuente Petro, æternæ uitæ clauigero, vsque ad extremas Gallias, Chrī nomen inuulgatum est, & doctrina. A deo ut in Senonensi Vrbe, extat Ecclesia in Beati Petri uiui nomine. Quia cum ipse uiueret, ad eius honorem ædificata fuit, & cōsecrata. Neceffe est tamen, ut hic intelligatur, Apostolorū uerba, omnem quidem terram peruasisse, at non nisi in generali. v.g. quod unum cruci turpissimè affixum, pro Deo adoraret, quod mortuorum resurrectionem dicerent futuram esse, & similia. Præcipuè autem, non omnis mundus eis uiuentibus, legis nostræ dogmata intellexit. Sed quotidie audiunt multæ insule, & audient. Verum, qm̄ Paulus, tanta cōstantia locum hunc dauidis adducit, ut omnes prober audiuisse. Est ne uerum, quod Pauli tempore, dum hanc scribe-

ret epistolam, in omnem terram exiuiset Apostolorū sonus, & in fines orbis terræ uerba eorum? Eo modo uerum est, quo illud supra capite primo: Fides uestra annuntiat, in vniuerso mundo, per hiperbolam. Et fortasse alia regula potest uerum esse, quoniam quod parum distat, nihil distare uidetur. Modicum enim tempus intercessit, ab hac Pauli Epistola ad Euangelij, in omnem terram inuulgationem. Potuit ergo dicere. Iam inuulgatum est. Inuulgatur quidem, tantaque celeritate percurrit orbem, ut iam percurrisse credi possit. Sed si uiuentibus Apostolis, in omnes nationes euangelium prædicatum est, quomodo uerum est illud Christi uerbum. Prædicabitur hoc euangeliū regi, in uniuerso orbe, & tunc erit consumatio? Non est idem dicere. In omnem terram exiuit sonus Euangelij, & miraculorum fama, atq; doctrinæ Chrī, & dicere, Prædicatum est Euangelium, in omnem terram? Prædicare euangelium ubiq; non est solum famam inuulgari, sed est apertè, & particulariter ad omnes Gentes, Chrī legem annunciare. Ita ut omnes sint inexcusabiles, si credere noluerint. Quod sicut experimēto patet, non esse impletum. Videmus enim nra atate, inuētas esse nationes, patribus nostris semper ignotas. Navigatur nanq; sub polo antartico, supra quadraginta gradus eleuato, quod nunquam fuit seculis prioribus auditū. Nā uix sub æquinoctiali, habitatio comperita fuit. Ita nemo dubitari debet, quin sit implendum. Propterea ergo dixi, qd̄ generaliter, doctrina terram omnem peruasit, sed non particulariter. Prædicare aut, particularem notitiam significat, & exactam illam inuulgationem famosā, sequuta est consumatio Hierusalē atq; consumptio, quadragesimo secundo anno post Chrī necem. Verum mundi consumatio erit, cum prædicatum fuerit euangelium ad omnes Gentes. Vel fortè, cum uniuersus orbis euāgelium receperit. Inuulgatum est igitur, non prædicatum: vel si prædicatum, nondū receptum. Cum ab omnibus recipiet, fietq; unum ouile, & unus pastor, tunc iudicabitur seculum per ignem. O diē felicem.

Rom. 1.

Matt. 24.

Ioan. 10.

Matt. 24.

Ioan. 15.

Heb. 12.

Deut. 32.

Esa. 65.

Ibidem.

felicem. Quando hæc erunt? At nō est penitus dileta dubitatio. Aliqui enim non audierunt, hactenus ex dictis: illi ergo credere non possunt. Quoniam fides non sine auditu. Non possunt itaq; inuocare, igitur salui esse non possunt. Cur ergo damnantur? Intelligis? Responde tu. Non damnantur de hoc peccato infidelitatis, de alijs damnantur peccatis. Ita dicebat Christus. Si non uenifsem, & loquutus eis non fuifsem, peccatum non haberent. Nō absolute peccatum non haberent, sed infidelitatis peccatum, non haberent. Nemo itaque iniuste perijt, qui non audierit. Non damnabitur quia non audierit, damnabitur, quia à lumine naturali exorbitauit. Damnabitur, quoniam unū Deū, quem totus orbis glorificat, non agnouit. Damnabitur, quia animam propriā, multis & magnis sordibus conspurcauit. Damnabitur, quoniam quod sibi fieri uoluisset, alijs non fecit. Nemo causetur in corde suo. Si enim lumen naturale sequatur homo, quod & inter filias alitus sequi potest. Nulli enim sufficienti ope deest Deus, nisi ipse primū multoties sibi defuerit. Dulcissimus nanque est, amicorum omnium Deus, primus in accessu, vltimus in recessu. Ne puta illum periturum esse. Angeli, qui nos custodiunt, illum ad Christum deducunt. Venient iumenta, & illum è siluis eripient, quo doctorē inueniat, apparebitque illi Deus, ut saluetur. Omnis orbis pugnabit pro eo, modo diuinæ gratiæ non sit ingratus, ne pereat. Nunquam ergo tibi quæso in mentem ueniat, alicui Deum deficere. Puta magis, semper nos Deo deesse: adnitereq; ne tu desis gratiæ Dei, ut inquit Paulus. Quis enim unquā fecit, quod potuit, & perijt? Iam itaque Apostoli mentem intelligis. Sequitur.

Sed dico. Num non cognouit Israel? Prius, Moses dicit Ego ad emulationem prouocabo uos in non Gentem, in Gentem stultam irritabo uos. Esaias autem audet, & dicit. Inuētus fui ab his, qui me nō querebant manifestus factus sum his, qui me non interrogabant. Ad Israel autem, dicit. Tota die, expandi manus meas, ad populum non credentem, sed contrad. centem.

Magnam obiectionem diluit nunc Apostolus. Ostenso nanque, quod excusari nemo potest, quin tubæ Apostoli cæ sonum audierit. Reliquum erat, ut ludæus excusaret hoc fucos, suam ipsius pertinaciam, & incredulitatem. Quid si audiimus, & non intelleximus? Audire satis non est. Deus, ut intelligeremus, corda nostra haudquaquam mouit. Nos mysteria hæc, sectæ huius, nunquam intelligere potuimus. Ni mirum itaque, si non credidimus. Non cognouistis ludæi inquit Apostolus? Immo optime sicut audistis, cognouistis. Sed semper incircuncisi corde & auribus, restitistis, & contradixistis. Nemo igitur uestrum quærat, quod Gentes in loca uestra subrogatæ sint. Nanque & hoc ipsum uos clarissimè intelligere potuistis, potestisq; ex uatum eximiorum oraculis, quos inter omnes, Moysi & Esaiæ commendatis. Ipsi. n. uno ore dixerunt, vos repudiatos esse, & eligēdos Gentiles, nulla alia ratione, nisi quia cū Philosophiæ euangelicæ ueritatē agnoueritis, & durissima facie, & indomabili corde reluctari uoluistis: Gentiles certè, non propter eorum merita, electi sublimatique sunt, sed gratis. Non enim quærebant Chrī, quoniam legem nō habebant, nec prophetas, & ultrò eos adiuuit. Iesum non interrogabant: quoniam nimmo neq; Deum. Augures potius, maleficos, demones interrogabant, à quibus responsa petebant. Et ipse non quæsitus, palam illis se se obuiam fecit. At uos, omnino uestra incredulitate, uestra culpa reiecti estis, qm̄ in cruce extensis manibus Iesus nra adhuc, pro uobis præcabatur. Et uos in illum rabbidi, cū animam illam exhalaret, insurrexistis. O scelus scelerum. O inespabile piaculū. Vos illum iridebatis, & ipse uos deplorabat, vīm casum, uestramq; ruinā. Vos i eū sēp deseulistis, & ipse i oī uita ad uos ditandos, locupletandos, gratia, donarijs, expandit manus suas. Gentes canes uocabat, ut repulsa, ab eo recederent Omnes nanq; suas gratias, uobis vnice conferre uenerat. Vobis unis, uia uocis oraculo prædicauit. Vos uni illius serenissimam faciem, in quam desiderant angeli prospicere, cōtēplati estis.

Act. 7.

Matt. 15.
Philip. 3.

1. Pet. 1.

estis. Vobis unis, tot miracula fecit, que describuntur per singula, cecis uisum, surdis auditum, mortuis uitam, morbo sis incolumitatem prestavit. O impias uestras metes. O pectora dura, nunquam potuit vos demulcere, sed omnibus feris crudeliores, & uerbo & opere illi
 4 Re 23. insultastis, & contradixistis. Merito itaque, iuxta Mose oraculum, cui non surrexit Propheta similis in Israel, Gentilem populum adeo sublimauit, ut iam uos ipsi, illi tantam gloriam, tantam felicitatem inuideatis, & tanquam canes irritati, & prouocati, unusquisque uestrum preliuore, in Gentes dentibus fremat, & tabescat. Ne mirare Iudaeam, quod tanto odio pcita, in praeputiatos excadescas. Non haec sine numine diuum eueniunt. Olim ipsi dispersi erant, ut Gens uel populus dici non possent. Inspicientes erant quam maximè, idola muta colentes. Nunc uos non estis, Gens, dispersi estis per omnem terrarum orbem, insipientes facti estis, scripturas non intelligentes. Quae ut uidetis, tam aperte contra uos clamant. Propterea Gentilibus inuidetis, & in urbe Roma contra illos contenditis, quod uobis praelati sint, quod regnum habeant super uos, quod illi filij Dei sint. Ecce primus inter Vates uestros, qui olim haec praedixit futu-

ra. *Ego Deus ad emulationem, ad inuidiam prouocabo uos, in pro per, non Gentem, & in pro per, Gentem stultam irritabo uos. Esaias autem. audeat, id est audenter loquitur, nec ferram timet, qua a uobis perfidi sectus est, quoniam in uos inuehebatur. Spiritus enim Dei illum aude re facit, & dicit. Inuentus sum his, scilicet Gentibus, qui me non querebant, &c. Ad Israel autem. Id est aduersus Israel, de eo loquens, dicit in Dei, uel Christi persona. Tota die, in omni uita, omni tempore, in nutricis modum, quae paruulo ambulare nescienti, nec ualenti, manus porrigit, ut manum manui iungens, ea duce ad illam ueniat. Expandi manus meas, ad populum Israeliticum, quo mea fultus ope, qui ex se claudus erat, recte ad me perueniens, saluaretur. At uidi illum non credentem, & quod magis est, expertus sum semper reluctantem, & Contradicientem. Quis ergo uos populus durae ceruicis, ualeat excusare? Undecunque fieri potest, pro uiribus contendendo, ut uos defendam, inquit gemebundus Apostolus. sed certe, nec umbram inuenio, a reru natura deuictus. Habes decimi capitis finem, quo Iudaeorum casum, atque ruinam excusauimus, & exaggerauimus. Sequitur.*

Dent. 32.
 Esai. 65.
 Ibidem.

CAPVT VNDECIMVM.

Idco ergo. Num repulit Deus populum suum? Absit. Etenim, ego Israelita sum, ex semine Abrahae, tribus Benjamin, non repulit Deus, populum suum quem praeuouit.

Cum Paulum Apostolum, in secretioribus metis meae recessibus, ante oculos positum considero, Roma. Tam uario septiformis spiritus impetu, huc & illuc, hac & illac, conatum, astumque: nunc attrahentem, compatientem, consulentem: nunc comminantem, increpantem, arguentem: modo durum, asperum, rigidiusculum: modo benignum, Lenem, tractabilem: Hinc docentem, ratiocinantem, disputantem: illinc extaticum, suspirantem, admirantem, tacentem; Quandoque deprimentem, expugnantem. Quandoque defendentem, erigentem, uidere uideor piscatorem, qui piscandi studium delicias putet, antiquam Romanorum nobilitatem aemulatus, apud quam in magno praetio & celebritate, piscatio habitata fuit: Et propterea, nihil quod ad piscationem conducere possit, ommittat. Sed enitatur modis omnibus, quod deinde piscium copijs locupletatus piscinas & uiuaria praetiosissimis referta piscibus, instruat. Vnde & in maribus nostris, tanquam in terra fruges, peregrinos pisces seminare possit. O magnum piscatorem Paulum, uerè Romanum. Piscatorem inquam hominum, non piscium. Piscinarius esse uolebat, quod de Lucio Philippo, atque de Hortensio dixerat Cicero. Propterea piscabatur, ut undique homines, in Christi piscinam congregaret. Adeo autem feliciter piscatus est, ut ex omni piscium genere, ex Oceano in fagenam, è fluidis inquam & procellosis huius mundi aquis, ad

portum salutis, omnium linguarum homines adduxerit. Non ignorabat hamum: non iacula, non rastra, non uenena, non rethe, etiam auratum, è purpura, & cocco nexis funibus, quo Nero piscari solitus erat. Oes modos artis piscatoriae, optime nouit. Non uides quanta uarietate, quanta arte, ad capiendos homines? Nunc in uirga uenit, nunc in spiritu mansuetudinis, nunc in crudescere illum uides, nunc leniri, nunc acriter pugit, nunc consolatur, exacerbat, medetur, percutit, sanat, mortificat, uiuificat, macerat, saluat, exaggerat, mulcet. Se se pro loco, pro tempore, pro moribus, omnibus accommodare studens, ut nemo resistat, ut oes ad fagenam ueniant: oia omnibus factum est, ut oes lucrifaceret. Quae piscatorem uidisti tu unquam, tanta sapientia, tanta felicitate piscari? Sed ad particularia descendo. Exaggerauit nuper, Iudaeorum casum. Exaggerauit autem tam in immensum, ut dixerit, eos ad tantam miseriam deuenisse sua ipsorum culpa, ut Gentibus, populis alioquin stultissimis, & indignissimis, inuidere cogant. Nunc ergo ne desperarent, atque desperati, piscatorem quantum uis trahentem refugerent, tamquam rastra percussos, uel ueneno stupidos, esca salutari suscitatur, & allicit. Tria ostendit potissimum. Primo. Quod non omnes Iudaei à Deo repudiati sunt, licet multi. Secundo. Quod utile fuit, & ita aliquo modo bonum, Iudaeos cadere. Tertio. Quod qui cecidere, non ita ceciderunt, ut & surgere modo uelint, non possint. Haec, itaque tria solatia, affert Gentis suae infelicitati. Quod casus uniuersalis non est. Quod non inutilis. Quod non irreparabilis. Vide autem & modum, quo id facit. Vnde & hoc est admirabile, personam dubitantis induit, dubiumque admodum formidabile proponit.

Disco ergo. Num Deus repulit populum suum? Qui populus suus olim fuit, nepe Israeliticus: de quo illud est, Nos autem populus eius, & oves pascuæ suæ. Beata Gens, cuius est dominus Deus eius, populus quem elegit in hereditatem sibi. Adeo ne repudiatus nunc est, quia non credidit, & quod magis est, Deo expãdente illi manus, ut ad eum accederet, contradixit? Repudiatus inquam, ut iam suus non sit? Ideo autem, tam expãue scẽdam uocem proponit, ut cũ omnino hoc à Iudæis sublatum esse intelligeretur, dulcius accipiatur, & iucundius. Propterea statim negat, & destruit. *Ab sit.* Non modo inquit, non repulit, sed *Ab sit*, ut repererit: quasi diceret. Et falsum est, & impossibile, adeo ut animus horreat, cũ auris audit, repulit Deus populum suum charum, scilicet antea, singulariterque dilectum. Non sat uero fuit Paulo, respondendo negare, sed & responsionem corroborare uoluit. Si Iudæorum Gentem, ob eorum incredulitatem erga Christũ Iesum, prorsus reieciisset Deus, quomodo sui nominis preconiũ, misteriorum eius dispensationem, primas ecclesiæ suæ dignitates mihi credidisset? Nam ego profelitus non sum. Hæbræi estis, & ego. Israelitæ estis & ego. Semen Abraham estis & ego. Addite. Lupus rapax fui, uerè Benjamin, & cognatione contribulum, & mysterio. Nò modo enim uerbis, huic scẽtẽ contradicebam, sed tãquam Lupus in dominicum ouile grassabar. Si ergo me, nò modo, non repulit, sed elegit: elegit autem ad tãtum fastigium. Positus enim sum ab eo prædicator, Apostolus, & totius orbis magister: appellauit me dominus uas electionis, non electum duntaxat, dictumque est mihi. Sufficit tibi gratia mea. Quomodo putandum est uos, quamuis non credentes, quamuis contradicentes Christo Iesu, prorsus & finaliter reiectos esse? Hinc uides, Apostolo notam fuisse sui ipsius prædestinationem, uel electionem: quod diuina reuelatione, neq; alio modo factum fuisse credere quisque debet. Particularibus priuilegium fuit. Neq; enim omnibus datum est. Cuius rei si quæratur

ratio, respondebo statim: quod non omnibus prædestinatis, eorum prædestinatio reuelatur. Quoniam non est cõueniens. Non est autem conueniẽs duplici ratione. Primo quidem, quia si certum esset prædestinatis omnibus, notã esse suam ipsorum prædestinationem, tunc non prædestinatis, certum esset se non esse prædestinatos. Deduco. Quotquot prædestinati sunt, clarum est quod sciunt se esse prædestinatos, quotquot igitur non sciunt se prædestinatos esse, perspicuum est, quod non sunt prædestinati. Non prædestinati, non sciunt se prædestinatos esse, ergo ipsi sciunt, quãd prædestinati non essent. Modo igitur quodam, ad desperationẽ induceretur. Secundo. Quoniam cum prædestinati sint, qui saluantur, tandem securitas ne gligentiam pareret, ut uel nò operaretur, uel frigidè, aut tepidè. Optimè itaque factum est, ut nesciat homo communiter, si amore, uel odio dignus sit. Si enim id scire expediret, mihi crede, Deus omnibus reuelaret. Non em̃ tantum necessaria, sed & utilia docet, ipso dicente. Ego dominus docens te utilia. Quod si fortasse putes, omnes sanctos agnouisse, dum in hoc seculo uiuerent suam ipsorum electionem, quia scriptũ est. Vnctio docet uos de omnibus. Falleris. Vnctio spũs sancti, docet sanctos de omnibus, quæ ad salutem cõducunt. At nò de omnibus absolutè. Prædestinatio conducit, immo ad salutem necessaria est. Sed prædestinationis, cognitio uel certitudo, nullomodo expedit, (communiter intellige,) expedit ali quibus, propterea aliquibus reuelatur. Sed paucis, quos equus amauit Iupiter, & ardẽs euexit ad æthera uirtus. Quis enim nesciat, in duellis gladiatores, in pugnis milites, ad brauium nequaquã ascribi, nisi sub conditione? Ad pugnam absolutè ascribuntur, sed ad præmium nequaquam, ut certi sint, quod eos pugnare oportet. Non sint autem certi, quod brauium consequentur, nisi hac conditione si uicerint. Non coronabuntur, nisi qui legitime certauerint. Deus optimus est, optima igitur, optimè facit. Hic est optimus modus, ut unusquisque nostrum sciat, se in arena esse,

in

in agone ad cõtendendum, ad pugandum. Militia nanque est uita hominis super terram. Nemo autem sciat absolute, an coronandus sit uel non: sed tamẽ omnes sciunt indubiè, se coronandos esse, si fortes fuerint in bello, & superauerint: ut omnes timeant, & speret omnes, nemo tanquam securus torpescat, nemo tanquam desperatus animo concidat. Illud ergo ignotum esse uoluit Deus. Hoc autem quis est, qui nesciat, cũ omnis scriptura nihil aliud clamat. Qui uicerit, dabo illi nomen nouum, quod nemo scit, nisi qui accipit: & non delebo eum de libro meo. Et de hoc sit satis incidenter dictum, pro prima Pauli ratione.

Apo. 2. 3.

Quoniam autem frigida hæc Pauli, probatio uidebatur. *Non repulit Deus populum suum.* Quia me non repulit. Dicere enim potuissent Iudæi. Ita deludis nos Paule: Te ipsum unice substituens, pro populo uniuerso? Ita spe uana, nos tanquam infantulos alere credis: Promissiones nobis factas, in te uno asserens esse completas, quãdo reliqui omnes pereunt? Tu ne es populus Israel, semen Abraham, quod astra celi & maris arenam æquabat iuxta Dei oraculum, ad unum Paulum Rachelis nepotem, redactum est? Non feremus Paule, nò feremus hæc tua commenta. Falsis rationibus nos decipis, pompam magnã tua uerba exterius præferunt. *Repulit Deus plebem suam?* Absit. At demum te unum pro omnibus superstitem dicis. O rem ridiculam. Estne hoc solatium, quod à te expectabamus Paule, ut uniuersi pereant, tu unus serueris? Propterea ergo Apostolus eadem refutans, rationem, aliam tortissimam addidit. *Non repulit Deus populum suum quem prænouit.* Quasi dicere uelit. Firmum fundamentum Dei stat, habens inuioabile hoc signaculum. Nouit dominus, qui sunt eius. Sunt qui hinc dicunt, Prædestinationem uel electionem, ex prænotione pendere, non prænotionem ex prædestinatione. Ideo enim inquit Apostolus. *Non repulit Deus populum suum quem prænouit.* Quia prænouit illũ seruatum iri, bene operaturum, ac idcirco elegit, non repulit. Quibus & te-

2. Tim. 2.

2. Tim. 1.

stimonium Diuus Petrus perhibere uideatur, dicens primæ epistolæ initio. Petrus Apostolus Iesu Christi, electis aduenis, dispersionis Ponti, Galatiæ, Capadociæ, Asiæ, Bithiniæ, secundum præscientiam Dei patris. At hi modum loquendi scripture, ignorare uelle uidentur, cum non ignorent, Cum enim de bonis uiris, de his scilicet, qui saluatur dicit Spũs sanctus, quod Deus eos nouit, non uisionis, sed approbationis actum, magè exprimere intendit. Quo contra dicitur ubique, Deus malos, & qui pereunt, ignorare. Nescio uos. Numquam noui uos. Qui ignorat Deũ, ignorabitur à Deo. Oculi domini mundi sunt, & non possunt respicere ad iniquitatem. Deus enim omnia contemplatur, bona & mala, uerum tamen nò nisi bona approbat. Hæc itaque uerba. Nouit dominus uiam iustorum. Nouit dominus, qui sunt eius. Ego cognosco oues meas. *Non repulit plebem suam, quam prænouit.* De notitia approbationis nò uisionis intelliguntur. Hanc uero notitiam, omnino præire prædestinationem, concedo. Amorem nanque significat approbatio, At Prædestinatio amorem arctare in ordine ad æternam uitam, ut alias dictum est, & dat approbationi firmitatem. Verum notitia hæc, quod ego saluandus sim, quæ uisio est, & cõmuniter præscientia dicitur, prædestinationem supponit. Nunquã enim intellectus diuinus nosceret me saluãdũ, nisi diuina uoluntas primum me saluatum iri, decreuisset. Hinc Theologi, cõmuniter utentes hac uoce præscientia, in hoc sensu, ut est meracissima intellectus contemplatio, ad eos qui saluatur, non præscientiam, sed prædestinationem transferunt, quoniam primum, quo saluantur ex parte Dei, prædestinatio est, non præscientia. Pro eis uero, qui pereunt, solum præscientiam usurpant. Non enim illam prænotionem, antecedit actus diuinæ uoluntatis, nisi pmissio. Hi ergo unice præsciti dicuntur, accepta præscientia, ut uisio est. Illi uerò, ut primum est, approbatio. Accipitur itaque hic prænotio, pro prædestinatione, uel approbatione. Sequitur.

Matt. 25. Matt. 7.

1. Cor. 14. Abach. 1. Pj. 1.

2. Tim. 2. Io. 1. 10.

An

Pj. 94.

2. Cor. 11.

1. Tim. 2. A. 7. 9.

2. Cor. 12.

An nescitis in Helia, quid dicit scriptura? quam interpellat Deum contra Israel, dicens? Domine, prophetas tuos occiderunt, & altaria tua subuerterunt, & ego relictus fui solus, & querunt animam meam. Sed quid dicit ei diuinum responsum? Reliqui mihi septē millia uirorum, qui non curuauerunt genu Baal. Sic ergo, & in hoc tempore, residuum secundum electionem gratia factum est.

Duo haecenus dixit Paulus, quæ pugnare uidebantur. Primum. Paucos Iudæos saluandos fuisse, ex uerbis Esaiæ. Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam arena maris, reliquæ saluæ fient. Et quis credidit auditui nostro? Secundum. Non repulit Deus populū suum, quem prænouit, id est prædixit, prælegit. Istud nanque de populo generaliter intelligi uidetur, non de paucis. Et ita illi obuiare ac repugnare.

Ut igitur hanc contradictionem tollere possit, quod ultimo dictum est, nūc declarat. Aseuerans, non omnes electos esse, sed aliquos, non ipsum solum Paulum, sed & alios. Et ne inquit mireris Iudæe, non nouum, quid affero, dicēs, non omnes ex Iudæis electos esse, sed aliquos. Ita fuit & ante nos, Regum tē pore, Deus aliquos, non omnes selegit, scriptura testante. Reliqui mihi septem millia uirorum, qui non curuauerunt genu Baal. Sicut ergo olim uiuente Helia, aliqui electi erant, & non ipse solus Helias, qui idolū, vel Baal imaginem non adorarūt, sed pura fide semper coluere Deum, atque tandem saluati sunt, & non oēs. Nesciebatque Helias, quod electi essent, nec quot. Ita nunc, non omnes electi sunt, sed nec omnes repudiati, qui & quot electi sint. Neque ego scio, inquit Apostolus. Hoc unum tñ scio, quod non omnes repulit, sed reliquæ quædam manent. sicut & olim. Deus enim suos curat, & regit, etiā prophetis ignorantibus, atque Apostolis. Helia tādē, electorum Dei numerus innotuit. Dictum est enim illi, cum facinora uestra, zelo Dei exestuans exaggeraret, aduersusque uos interpellaret. Quod essent septies mille uiri, qui deuoti Deo permansissent. Mihi pro uobis uentriter præcanti, quot sint reliquæ uestræ, adhuc reuelatum non est,

illi scilicet qui saluandi sunt. Reuelatum tamen est, quod secundum gratiæ electionem, non secundum eorum opera saluabuntur. O utinam perueniāt, ad numerum centum quadraginta quatuor millia signatorum. Addet, fortasse Deus, ad hunc numerum multa millia. Hæc omnia uult dicere Paulus, hoc exemplum adducens, hanc historiam, quæ in Helia habetur, id est de Helia, vel in tractatibus de Helia, in tertio scilicet, Regnorum libro. Sed nonne uides, quæ bellè, quàm latenter, & quàm apertè simul in eis defendendis, eorum crimē exaggerat, ostenditque eos etiam citra Christi mortem, Apostolorumque cedes, nulla esse uenia dignos, in mediū adducens Heliam, qui mūdī stupor habebatur; qui Prophetarum uertex extiterat. Qui cælo, & elemētis imperabat. Qui demū (ut omnes eius laudes uno verbo complectar,) tam sanctus habitus est, ut Deus illum mori noluerit, sed ad extremum usque orbis interitum, sustitem uiuere? Hunc tamē (O scelus) Israelitæ ad mortem persequebant. Hūc inquam Heliam, quem colere ceu terrenum Deum par fuerat, post omnium prophetarum necem, post dirutas aras, lacessabant, irritabant, occidere uolebant flagitiosi illi Israelitæ, sanguinum uiri & Belial. O semper contumacem, semper improbam sinagogā. Quid hic possunt dicere Iudæi, ut suam defendāt pertinaciam vel excusent? Helias non dicit. Ego & pater unum sumus. Quod Iesu nostro, pro blasphemia impingūt. Non dicit. Soluite altaria, & in iētū oculi reedificabo illa. Non soluit sabbatum. Non populos seducit: non est impostor, quod de Petro & Paulo dicere consueuerunt: non comminatur dura sicut Micheas. Dulcia affert & iucunda. Verbo cælum aperit: famem, qua orbis periclitabat vniuersus, omnino tollit, & tamen illum insectabaris perfida, eius sanguinem, etiam sanguine Dei flammum ebria, sitiebas. illumque nisi fallor occidisses, nisi Deus eum in curru ad Eoos Hortos, è tuis manibus, quæ prophetarū sanguine plenæ sunt, eripuisset. Bone Deus. Qua commiseratione, digna es Iudæa sanguinaria? Quo color-

Apo. 7.

Ioan. 6.

Ioan. 2.

re effingere potes, ut à Deo profusus reijci & repudiari non merearis? Quæ de cæde in cædem, tanto impetu præceps ruis? Audisti Mosen cōtra te dicentem. Ego ad æmulationem uos adducam, in omnem Gentem. Audisti Esaiæ inuerti uam. Tota die expandi manus meas ad populum, non credentem, sed contradicentem mihi. Audi item Heliam contra te interpellantem. Domine vindica sanguinem nostrum. Prophetas enim tuos occiderunt. Altaria subuerterunt. Et ego relictus sum solus, & adhuc Querunt, sanguine non saturi animam meam. vitam meā. Hi sanè in quibus speratis, uos accusant miseri. Oēs clamant contra uos. Quid ergo admiramini, si paucos ex uobis saluatum iri, & Deus dicit, & ego, Nemo est, qui saluari mereatur? Gratiam ergo, gratiam qui salui erunt, agnoscant, merita non iactent, quæ utique nunquam nisi mala fuerunt. Hæc omnia uoluit dicere Apostolus, contra Iudæos. Ideo tam prolixo sermone contra morē, hæc totam historiam prosequutus est. Adduxit tamen quasi in defensionem, ostendens ex illa, plures electos esse, ne exacerbarentur, si alio modo eam prosequutus fuisset. Si autem gratia. Et est ablatiui casus. Sensusque est. Si autem per gratiam, vel ex gratia, Residuum factum est, supple residuum. Hic enim est sensus. Qui piere, ex ipsis periere. Atque residui fuerunt, Deus ipsos residuos fecit, id est fecit ut remanerent, illis immerentibus. Si igitur Gratia hoc factum est. Iam non ex operibus, eorum uidelicet. Illationem istam probat. Quoniam gratia, iam non est gratia. Deducit hanc probationem. Si enim ex operibus, eide ep̄p̄p̄on, est, nanque de pro p̄p̄, non iam ex gratia. Quoniam opus, iam non est opus. Hæc ergo est huius loci, & sententiæ summa. Gratiam nulla nostra merita præcesserunt. Quia quod datur ex meritis, gratis nequaquam datur. Sicut enim meritum, non est meritum respectu illius, quod datur ex gratia. Ita gratia, non est gratia respectu illius, quod datur ex merito. Quod nanque datur pro meritis, redditur, non donatur. Merces est, non

Matt. 20.

autem donum. Hinc illud. Voca operarios, & redde illis mercedem. Quod igitur gratis datur, donatur, non redditur: donum est, non merces. Propterea scriptum est. Ei qui operatur, merces imputatur, non secundum gratiam, sed secundum debitum. Verum dices. Ruunt omnia, quæ docuisti. Nam licet baptismalem gratiam, nemo mereri sibi possit, pœnitentialem tamen (ut ais) de congruo, homo mereri potest. Ecce Paulus stat in acie, contra hanc sententiam. Gratia pœnitentialem, nonne etiam gratia est? Cur ergo dicis, nos illam mereri posse? Obiectio nulla est. Nam & uita æterna dicitur gratia. Gratia Dei uita æterna, & nihilominus illā meremur. Apostolus. n. uocat eam mercedem, coronam, dicitque illam reddendam, non donandā esse. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem iustus iudex. Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruauit. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ. Nō ergo absolute pugnat gratia & meritum, vel premiū, quamuis gratiæ ratio, ut gratia, & ratio premij, vel mercedis, ut merces vel premium, pugnent. Idem igitur est gratia, & premium. At quatenus est gratia, non est premium, & quatenus est premium, non est gratia. Propterea Ioannes, non appellat æternam uitam, absolute gratiam, sed gratiam pro gratia, significans, quod est gratia, & gratiæ premium. Ita ergo gratia pœnitentialem, non est omnino gratia, ideo illam aliquo modo possumus mereri: quamquam possit dici, quod & si illam de congruo meremur, non sequitur tamen, ergo meremur. Immo è contrario, non meremur. Et hæc est rei ueritas, sicut supra docuimus. Non sequitur. Ethiops est albus dentes, ergo est albus. Quinimmo igitur niger. Augmentum tamē gratiæ, uerè meremur. Caritas enim, incohata meretur augeri, ut aucta mereatur perfici. Cum ergo dicitur. Gratia augmentum, gratia est. Cōcedo. Igitur nō meremur illud.

Rom. 4.

Rom. 6.

2. Tim. 1.

Iud. Consequentia nulla. Quandoquidem non est tantum gratia. Dices. Paulus itaque nihil probat, ex quo aliquid gratia & premium esse potest, donum & merces. Dicit enim Iudeus. Residuum factum est residuum, & gratia & merito. Immo optime concludit, & hoc tibi cordi sit. Apostolus namque de vna gratia, quae tantum gratia est, loquitur: de gratia praedestinationis, vel electionis. *Residuum secundum electionem gratia factum est.* Supple residuum. Id est secundum electionem gratuitam aeternae praedestinationis. De qua est & illud. Praedestinavit nos, in adoptionem filiorum, in laudem gloriae gratiae suae. Hanc ergo gratiam praedestinationis, nullo pacto fingere potes, mercedem esse: meracissima gratia est, non ex operibus, nec factis, nec fiendis, ut aliam ostensum est. Ex illa uero gratia, quae uis alia electorum gratia prodit. Illa gratia nihil in nobis ponit. Praedestinatio enim, in praedestinante est, non in praedestinato. Sicut fauor in eo est, qui fauet, non in cui fauet. Verum aliae gratiae, sunt aliquid in anima omnino, ut capite quinto ostendimus, & illae sunt nostrorum meritum principia. Sine gratia namque, nemo penes Deum mereri potest. Nec mihi obijcias. Homo apud hominem meretur, etiam si uix eum agnouerit. Nam uirtute praediti, à Regibus, & Caesaribus munera obrinent, & gratias, suarum virtutum meritis, quamuis in eorum gratiam nondum recepti sint, adeo potest uirtus ipsa. Cum Deus itaque, longe sit & pius & liberalis magis, quam uniuersi Reges & Principes, cur sine eius gratia, penes illum, mereri nequaquam possimus? Diluam quidem tibi facile dubitationem istam. Quid enim boni habet homo, quod à Deo, non acciperit? Virtutem à Deo, non à Rege accipis, non à Principe. Per id ergo, quod à Deo habes, penes regem mereris. At cum nihil boni habeas, nisi Deo id tibi dederit, penes illum mereri non potes, nisi ipse merendi principium tibi donauerit. Merendi principium, gratiam esse uoluit, qui igitur in Dei gratia, non est, penes Deum non me-

retur. Deinde dicit.

Quid ergo? Diuagatus est Apostolus, nec adhuc solutionis scopum expresse tetigisse uidetur. Vult itaque nunc concludere, & propterea inquit. *Quid ergo?* tandem dicendum est? Populus israeliticus, reiectus ne est, totus à salute, vel aliqui? Quoniam dictum est, quod ignorantibus iustitiam Dei, & suam quaerentes statuere, iustitiae Dei non sunt subiecti, Et si aliqui, qui sunt illi? Ecce responsio, atque decisio. *Quod inquit Israel, iustitiam Dei. Hoc non est affectus.* Sed cum scriptum sit. *Quaerite & inuenietis, Pulsate & aperietur uobis.* Cur quaerentes iustificari, iustificationem non inueniunt? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis. Putabant namque, Christi fide neglecta, per sabbatha, per neomenias iustificari. *Sed electio affecta est.* Id est hi qui electi fuerunt, assequuti sunt. Qui autem fuerunt electi, nisi hi quos dominus elegit, quibus dicit. *Non uos me elegistis, sed ego elegi uos? Elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem.* Intelligite autem assequuntur, & assequuntur, licet tantum praeterito utatur tempore. Sicut supra. *Quos praefiniuit, hos uocauit, quos uocauit, hos iustificauit.* Ideo uero dicit, electionem, assequutam esse, non electos, ut intelligas, quod quamuis electi illam assequuntur, id tamen plus electionis uirtutum est, quam suarum ipsorum uirtutum. Iuxta quem modum supra dictum est. Non uolentis, neque currentis, sed miserantis Dei, licet nec frustra uelimus, nec frustra curramus. Electi igitur, Dei iustitiam consequuti sunt, quaerentes illam ex fide, non ex operibus, ex gratia, non ex meritis, ex dono non ex debito. Arbitrantes scilicet, nequaquam se gratiam consequi, quoniam bene operati sunt: Sed ideo bene operari, quia gratiam sunt consequuti. Non ergo quatenus Israelitae, sed quatenus electi. Si enim quatenus Israelitae, omnes itaque Israelitae assequuti fuissent. Quod mihi me uerum est. Sequitur enim. *Reliqui uero excacati sunt.* Non uacat mysterio, quod nunc pereuntes, reliquos uocat,

non

non electos, cum supra reliquias, & residuum electos diceret. Ibi à paucitate, hic ab imperfectione procedit. Reliquiae enim paucae sunt, sed uidentur esse minus nobiles his, quorum reliquiae sunt. Ut in conuiujs patet. Nam reliquiae dantur seruis. Prima igitur ratio electis, secunda pereuntibus conuenit. Dicit ergo. *Electio consequuta est. Reliqui excacati sunt.* Ecce Iudaeorum populum, in duas diuidit partes. Aliqui diuinam gratiam, & iustitiam assequuti sunt: Aliqui excacati sunt. Illos uocat electos. Hos caeteros, uel reliquos. Illi misericordiae uasa sunt: Hi uasa irae. Dum ergo misericordiae uasa, diuina gratia iustitiam consequuntur: uasa irae, diuino iudicio, propter eorum infidelitatem, & pertinaciam, excacantur. Excacantur inquam, non corpore. Vnde illud est. *Nisi credideritis, non intelligetis.* Quid enim est, non intelligetis, nisi credideritis, nisi mentis nostrae oculos, infidelitas ipsa caecabit? Hinc Christus dixit, de incredulis phariseis. *Caeci sunt, & duces caecorum.* Deus illos iusto iudicio excacari permisit: at ipsi sese per liberum arbitrium excacauerunt. Maxima legis mandata, misericordiam & fidem contemnentes, minimaque magna superstitione & hipocrisi commendantes. Et iuxta Christi uerbum, Culicem excolantes, camelum autem glutientes. Probat autem, excacatam esse Iudaeorum magnam partem, ex Prophetarum oraculis, & scripturis sacris, quamquam id probatione egere, non uideatur. Quis enim uidit unquam, in sacris literis, maiorem caecitatem, quam Iudaeorum, qui semper Moysen legunt, relegunt, circūferunt, nec tamen intelligunt? Nam & ueteres Hebraei testati sunt, quod Messia recepturi non essent: scripturarum intelligentiam penitus perdere deberent. In primis Rabbi Iudas, in libro Sanhedrin capite Helec. In generatione, in qua filius Dauid venturus est, domus praedicationis erit ad fornicationem, & sapientia scribarum ferebit. In libro etiam. Aghigha, id est solenitatis, in capite, quod incipit Hauol haabab, id est Omnes tenentur, Audi quid legimus. Infatuauit Iudaeos, Deo permittente dia-

bolus, abstulitque ab eis sensum, quo ad intellectum ueritatis, & usque adeo quidem, ut in diuinis scripturis, minoris intelligentiae sint, quam asini. O uerbum apertissimum, & uerissimum. Rabbi Abba, ut habetur in libro Hechalim, id est ponderum, in capite quod incipit, Ve ellu hen. Id est, & isti sunt, Tanta uehementia huic ueritati testimonium reddit, ut nihil clarius. Si fuerunt antiqui nostri filij hominum, nos sumus asini. Addit Rabbi Zera, in libro Sabbath, id est sabbathi. Et non sumus adhuc tales, qualis est asinus Rabbi Hanina, uel ipse Rabbi Menahem, sed ut caeteri asini. Merito itaque bestiae à Hieremia uocantur. Bestiae facti sunt pastores, & Deum non quaesierunt, propter hoc non intellexerunt. Immo bestiis omnibus bestialiores, magna ratione dici possunt, & debent. Quod quidem iuxta Esaiam. *Cognouit bos possessorem suum, & asinus praesepe domini sui, Israel autem me non cognouit.* Hinc Moses. *Popule stulte (inquit) & inspiens.* Et Hieremias. *Perijt consilium à filijs, fetida facta est sapientia eorum.* Esaias quoque. *Captius ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.* Post haec omnia tamen, Paulus duo loca Esaiæ, & Dauidis adducit. *Sicut scriptum est. Dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos ut non uideant, & aures, ut non audiant.* Et interponit de suo Paulus. *Usque in hodiernum diem.* Iuxta illud, quod alibi dixit. *Usque in hodiernum diem, positum est uelamen super cor eorum.* Utinam autem non etiam, usque ad nostrum hodiernum diem. Iam praedixit Apostolus, quod aliquando auferetur uelamen. Cum enim dominus fuerit conuersus ad eos, tunc auferetur, conuertenturque diuina gratia corda sanctorum patrum in filios, id est, dabitur Iudaeis cor docile, cor carnenum. Quod sancti patres habuerunt, & uidebunt, & audient, & ad Christum conuertentur, & salui erunt. Sequitur.

Et Dauid Dicit. Fiat mensa eorum in laqueum, & in praedam, & in scandalum, & in retributionem ipsis. Obtenebrentur oculi eorum, ut non uideant, & dorsum eorum semper

Eph. 1.

Rom. 10.

Luc. 11.

Rom. 10.

Esa. 7.

Matt. 15.

Rom. 15:
Eph. 1.

Rom. 6.

Rom. 9.

Matt. 23.

Hier. 10.

Esa. 1.

Deut. 32.
Hier. 49.

Esa. 5.

2. Cor. 5.

per incurua. Quomodo excæcati sint à Deo, & in reprobum sensum. Et quomodo illud *Vt*, in omnibus similibus locis, vt consequutionem non finem significet, sæpe declaratum est. Verba tantum declaranda sunt. Metaphoram fumū uiderit sequi Esaias, cum dicit. *Dedit illis Deus spiritum compunctionis.* Fumus enim oculos pūgere uidetur, ideo vt neceffe sit à fumo refugere. Iudæi ergo, adeo interius pungebantur, pungunturque cum Christi audiunt mysteria, vt illa ferre non possint. Fortasse autem, est compunctio inuidiæ & liuoris. Quis enim aculeus pungit magis, quā liuor? Liuore ergo perciti Iudæi, Deo permittente, sicut Gentium salutem ferre non possunt, ita nec Christi gloriam. *Tradidit ergo illis Deus hunc spiritum.* Id est non abitulit. Ipsi nanque ex seipsis Gentibus, & Christo inuidere ceperūt, dignum fuit, ut mercedem quam optebat sui erroris, reciperent in semetipsis. Quæ enim pœna maior, quā inuidere? Putredo ossium inuidiā. O mala compunctio. Utinam uice uersa det nobis bonam compunctionem Deus, quam illis olim dedit, qui dicunt. *Potasti nos uino compunctionis.* Si autem iuxta textum nostrum, placet magis legere spiritum soporis, quā compunctionis, non leuius malum Iudæorum est. Sensus enim erit eos alienatos mere esse, sopitos, stupidos, infatuatos, stolidos, atque vt significantissimè dicam, asinos. Illa uero quæ sequuntur. *Et oculos, vt non uideant, & aures vt non audiant.* Esaiæ quidem sunt. Sed alio loco. Vt hinc intelligas, in citādis uerbis sacris, licentiam accipi posse. Ex capite quidē sexto & uigesimo nono, conflat Apostolus autoritatem vnam, mutatq; uerba, sensum spēctās proprie, vt Theologus, non literam, vt Grammatista. Completa uero autoritas Esaiæ hæc est. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos ei⁹ claudet, ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & cor de suo intelligat, & cōuertatur, & sanetur. Quam magna rōne oculi, & aures noīant. Oculi signa uidēt, aures uerba audiunt. Significatur itaq; Iudæos, nec Christi miracula uidisse, nec audisse do-

ctrinā. Viderunt externis oculis, audierunt externis auribus, at non interiore aspectu vel auditu. Nā magē oculorū uisum, auriumq; auditū negabāt, q̄ Christi ueritatē confiterent. Oculis itē, pleraq; ex nobis addiscimus, auribus ab alijs percipimus. Oculis quippe proficit magis, ad inuentionem, auris ad disciplinam. Significatur ergo, Iudæos nec ex se posse, neq; ab alijs uelle scripturarum ueritatem intelligere, uti uerē asinos obstinatissimos. O hominum improbum genus.

Quo ad Dauidem. Iudæorum mensa, sacra scriptura est, quæ tanquam ferula multiplicia, legem habet, psalmos, prophetas. In illa mensa, primum opiparis conuiujs faginabantur. Verum cum pia fide ieiuni Christum, qui pennis est uiuus, quo discumbentes simul cum omnibus cibarijs uesci debuerūt, tanquam gulosi carnem inhiantes, ad fetidas illas carnis obseruationes reiecerunt: facta est mensa eis in laqueum, propter ambiguitates, quas in lege soluere nescierūt. Vt illa. Quomodo Christus est filius Dauid, & dominus. Quomodo egressus à Bethleem, & à diebus æternitatis. Quomodo paruulus natus est, & uocabitur Deus fortis, pater futuri seculi. His profecto dubijs, ut decipulis & laqueis, in prædā anima illigatur, propter errores, qui sprete literali intelligētia, ad literalem sequūtur. Aberrant enim à fera. Facit nanq; e scriptura sacra, sicut fera uenatores errare, ac diuagari, vt in escarum legibus, in circuncisione. *In scandalum.* Quoniam tanquam cæci, in Christum impingūt, & inde offenduntur. Nam in Euangelio uiuere, saluarique possent, *In retributionem.* Quādoquidem hæc omnia merces sunt suis erroribus, optimè conueniens, vt in ea spiritaliter epulari nolētes, ab ea merito excluderentur. Et qui per literam alios astringere conabātur, in illam ipsi caderent obligati. Ne mireris autem, si hac mensæ metaphora, utitur Dauid. Statim enim, ante Christi personam indrens dicit. *Dederūt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.* Vides quā apprimē quadret? *Fiat mensa eorum coram ipsis*

Ioan. 6.

Matt. 22.
Mich. 5.

Esa. 7.

Psal. 68.

Psal. 78.

in

in laqueum. Me esurientem, sitientemque, O inurbani, O inhumani Iudæi, cibasti felle, potasti aceto. Hæc ne fuit mensa, quam morienti parere debuisti? *Fiat ergo mensa uestra, in laqueum, in retributionem, & in scandalum.* Indignē mihi acetum & fel propinasti, dignam uestris meritis mēsam paret Deus. Quod addit. *Dorsum eorum semper incurua.* Item metaphora est, qua significatur, Iudæos peccatorum mole & pondere præssos, quotidie magis aggruari & incuruari: vt iam tanquam pecora, pronis ad terram oculis, in cælum erigi nequaquam possint, sed semper in terram spectent: dicaturque eorum quilibet uerē. *Incuruatus sum multo uinculo ferri, & non est respiratio mihi.* O tanta scelere dignam uindictam. Quomodo enim dicuntur in cælum respicere, qui cæli creatorem contempserunt? Fortasse autem, per dorsū curuitatem, seruitutem, qua à Gentibus omnibus præmuntur intelligit. Omnibus quippe contemptibilis, exosaque est Iudæorum natio, quæ primum populus erat Dei peculiaris. Bene autem dixit. *Dorsum eorum semper incurua.* Et non dixit tantum incurua, significans, quod nullus sit tantæ seruitutis, tantorumq; malorum finis. Ex his primum iam patet, quod Iudæorum casus, uniuersalis non est, & ita uerba hæc, *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum,* indefinite intelligi debet, pro Iudæis quidem, at non pro omnibus. Quoniam neque omnes Christi morti consenserunt. Et aliqui etiam eorum, qui consensere, pœnitentia ducti, respuerunt, pro quibus rogauit Christus, dicens. *Pater, pro his rogo, non pro mundo, sed pro his, qui credituri sunt, in me.* Si enim pro omnibus orasset, pro omnibus exauditus fuisset. Verum fas non erat, pro peccatibus ad mortem, præces fundere, quos ipse in obstinatione permansuros sciebat, ne inuiti saluarentur. Gratis enim utique saluamur, non nisi tamen uolentes. Quoniam tamen, & Esaias, & Psaltes impræcantur. *Excæca cor populi huius, &c. Fiat*

3. Par. 36

Ioan. 17.

Bit. ad Rom.

mensa eorum, &c. Helias item, contra Israel interpellat. *Domine, Prophetas tuos occiderunt, & altaria tua suffoderunt, &c.* Vnde & legimus, sanctos illos sub Dei throno clamare. *Vindicta sanguinem nostrum, qui effusus est.* Vox quoque sanguinis Abel, clamat ad dominum contra Caim: *Non erit inutile has impræcationes primum declarare.* Deinde modum, quo sancti Deum, contra persecutores exorant. Cum nobis præcipiatur. *Orate pro inimicis uestris.* Tertio, defendere Heliam oportet. Nam ipse dixit. *Relictus sum ego solus.* Cum tamen ipse sciret Abdæi relatu, plerosque Dei sacerdotes, in spelunca seruatos fuisse, ereptos scilicet e Iezabelis impijssimæ manibus. Videtur ergo mentiri. Quarto. Quia dictum est, quod Iudæi, propter eorum incredulitatem, excæcati sunt, dubium est, quia Ioannes dicit, quod propterea fuerunt increduli, quia excæcati fuerunt. Ideo, inquit, non poterant credere, quia excæcauit eos Deus, iuxta Esaiam. Quinto. Considerandum erit illud Dei uerbum. *Reliqui mihi septem milia uiros, qui non curuauerunt genua ante Baal.*

Apo. 6.

Gen 4.

Matt. 5.

Ioan. 12.

3. Reg. 19
Rom. 11.

Quoad Primum. Impræcationes istæ, & omnes aliæ, quæ in scriptura sacra innumeræ leguntur: Tribus modis declarari possunt. Primo. Vt Propheta impræcantes, nihil aliud intēdant, nisi mala prædicere, quæ futura sunt. Ita quod sit sensus. Excæca cor populi huius. Id est. Excæcabitur. Obscurentur oculi, id est Obscurabuntur. *Dorsum incurua, id est Incuruabitur.* *Fiat mensa eorum, id est fiet.* Huic responsioni primæ, duo ad stipulantur. Primum. Hæbraismus. Frequentissimè em Hæbrai, imperfectum pro futuro accipiunt, quæadmodū ex Grammatica scitur. Secundum est, quoniam uerbum illud Esaiæ. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claudet, licet sit impræcatio, ut constat: Christus nihilominus scopum spēctās, & sensum non literam, prophetiam uocat, atque in Matthei Euangelio, p

K K phetia

esset bonum. Primum post aquas congregatas. Secundum, post germina terræ. Hic nescio ego uidere, nisi binarij numeri infelicitatem, & felicitatem ternarij. Nulla quippe uidetur ratio, cum ad extremum concludens Moses dicat, Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Per singulos quoque dies, eodem modo dicat. Et uidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona, sine mysterio in die secunda, qua tam nobilis ista testudo, stellis radians interlucentibus facta est, hoc adeo gloriosum Encomium ommiserit. Mysterium autem, quod quæso esse potest, nisi numeri ratio? Est enim numerus binarius, apud Mathematicos imperfectissimus, quod primus à Monade recedat, quæ id numeris, quod ceterum lineis est, virtus scilicet, fons, mater, radix, & altrix. Vnde nec illum numeri nomine dignantur, sed confusam quandam duorum ueritatum aggregationem mage appellant. Dicant, qui dicere uoluerint, Pithagorica illa mysteria, magicas illas numerorum uires, non nunc probo. Sed & frigidus esse prorsus numeros, nullam eorum habendam rationem, nullumque in numeris latere sacramentum. Ac propterea ineptire, qui numeros quos sacra obseruat scriptura, tanquam superstitionis profundius scrutantur. Hoc inquam est, quod refello, quod detestor. Hoc est, quod ego contra Augustinos, Hieronymos, Origenes, Bedas, qui tam magna, & mira prædicant, deque numeris scribunt, nisi me sanctæ ecclesiæ compellat autoritas, nequaquam crediderim. Vis autem tu scire modum, quo numeris uirtutem tribuere soleo ego? Ecce. Deus optimus maximus, Monas est simplicissima, in seipso semper felix, nulliusque boni indigens. Omnia quippe, præter eum, compositionem, quandam habent, igitur & multitudinem. Quare nihil est unitas. Omnia itaque, ex numero constant, immo numerus sunt: Quoniam multitudo sunt. Nunc enim non distinguo multitudinem à numero. Hoc adeo clarum est, ut nihil clarius. Huic iunge hoc aliud. A Deo uniuersa creata sunt, & creantur. Is nã-

que est, qui tãquam uerè optimus, esse rebus omnibus communicat, & diffundit, at non tamè eodem modo, sed alio & alio, his clarius, his obscurius. Distantiæ enim entium à primo principio ualde diuersæ sunt: sicut & numeri, nõ pare, sed impare gradu distant, receduntque ab unitate. Quemadmodum ergo, secundum diuersas hæc distantias, distinctas sortiuntur rationes, distinctaque nomina ipsi numeri. Vt hic sit, dicaturque binarius, ille ternarius, ille quaternarius. &c. Ita secundum gradus, secundum quos à Deo prodeunt, creaturæ, de diuina illa scilicet perfectione participant, ad illamque magis vel minus accedentes, numerum quidem habent. Immo numeri sunt. Prima creatura post Deum, dualitas erit. Secunda, trinitas. Tertia tetractis, & sic discurrèdo. Hoc fortasse offecit ille, qui rerum naturam, sicut numeros esse dixit, doctiusque illius præceptor dixisse uisus est, qui omnia numeros, numeris que esse, ac constare docuit. Hinc modo quis nõ uideat, omnem rerum uirtutem, in numeris sitam esse, quando rei uniuscuiusque uirtus propria, immo natura & essentia, in determinato numero consistit, in determinato nepe gradu, quo ab illa summa Monade distat? Vnaqueque enim natura, determinatum, proprium, adequatumque numerum habet, ex gradu proprio quæ habet in uniuerso. Sed non sciuntur hi numeri, quæ nec scimus quanto gradu distat quælibet res, à creatore. De aliquibus, scimus, exempli gratia de lucifero, qui fuit primus angelorum omnium. Is à Monade primus recessit, is ergo dualitas erat. Michael trinitas, quaternarius Gabriel, Raphael quaternarius. Si scirem quoto gradu homo Leo distat, ita reubarbarum pentaphilon, à diuina illa perfectione, scirem, quis nam est determinatus hominis, Leonis, numerus, & reubarbari & pentaphili. Scito, quod omnia, quæ creata sunt, in infinitum distant à creatore. Finiti enim ad infinitum, nulla finita proportio est. Et ita, quo ad hoc, creaturæ uniuersæ æqualiter distant, uidentur. Nam infinitum, infinitate

nitate, non est maius, neque minus. Vnde à centro ad circumferentiam ductæ lineæ, sunt æquales omnes. Centrum uero Deum esse perhibent sapientes, lineas creaturas. Attamen nemo dubitat, imparem esse creaturarum perfectionem. Angelum enim homine, hominem leone, leonem equo perfectiorem esse, quis nesciat? Quæ ergo perfectiora sunt, ad Deum magis accedere uidentur: quæ imperfectiora, minus. Hinc omnium rerum mensura dicitur, quoniam ex accessu ad illum, & recessu ab illo, creaturarum perfectio, maior, minorque uestigatur. Quomodo inter colores, qui albedini magis finitimus est, Deo perfectior, qui minus, imperfectior. Hinc itaque habetur, illam dici primam, hanc secundam, hanc tertiam. &c. Ecce rerum numeri substantiales, rebusque ipsis essentialia, qui genera omnia circumueunt, ut actus & potentia, necessarium & contingens. Nulli enim additi sunt prædicamento, sicut nec res, vel τὸ ὄν. Ens uel esse. Hoc tantum inter hæc discrimen est, quoniam actus, potentia, necessitas, contingentia, rerum quippe modi sunt, atque rerum substantias, quibus adueniunt, præsupponunt. Natura saltem illis posteriores: at numeri isti, res ut uides, constituunt, formæque eorum sunt. Vel igitur natura priores, vel simul saltem cum rebus, quarum sunt numeri. Sunt itaque rerum numeri ipsi, propria; simbola atque imagines. Quilibet enim numerus, alicui rei proprius est, quia in illo gradu distat à Deo res aliqua, in quo numerus (quem uolueris sume) ab unitate distat. Si ergo rerum imagines uniuersæ, species sensibiles, phantasmata, intentiones intellectæ, tantam uim habent, cur non magnam uim numeris ipsis tribuemus? Hinc puto binarium, numerorum infelicissimum esse, quod superbi luciferi illius, primum symbolum sit, qui primus à Deo sponte recedens, infelicissimus effectus est. Senarium uero in perfectione primum tenere gradum. Quoniam cum omnia nihil essent, primum hoc numero condita & perfecta sunt, ut alios numeros nunc

Bit. ad Rom.

ommittam. Nec mihi dicas. Numerus igitur senarius, à creationis opere perfectionem accipit. Non inquam ita est. Quoniam numeri senarij idea, creatione præcessit, ut optimè dixit Augustinus, in tractatu quæ de numero senario edidit. Sed nobis, nisi ex creatione primū, haudquaquam innotuit. Si ergo Deus, in numero senario orbe creauit, quod ex illius numeri idea factum est, quis numerorum maiestati, & diuinitati derogare uoluerit? Unitatem extollimus, adoramus, quoniam Dei (qui summe unus est) simbulum extitit. Credimus enim Principis unitatem in regno. Contemplationis in uita, in religione fidei maxime decere. Vnde illud est. Martha, Martha sollicita es, & turbaris erga plurima, porrò unum est necessarium. Non ergo numeros ipsos, nihil pendat quisquam, qui sunt rerum formæ, quas Deus creauit. Omnes enim numeri, rebus aliquibus proprij sunt, ex declaratione facta. Et si res omnes cognosceremus, & earum uirtutes, sciremus etiã, cur ille numerus illi rei cõueniat, & ille illi, & ita secundum numerum, unicuique rei proprium, sicut per propriam uirtutem, operari possemus. Non agnoscamus autem, ideo & in numeris erramus, unum numerum credentes habere uirtutem ad aliquid agendum, & ad aliud habebit. Quemadmodum simplici aliquo, ad aliquem curandum morbum sepe utimur, & nequaquam curamus, quia simplicis uirtus illius, nõ ad illud morbum, sed ad aliud est. Er nos id ignoramus. Quod sit, ut uaniloquos & mendaces, magna ex parte, ne dicam in totum istos cabalistas esse credam, quod p numeros, diuinæ ueritatis secreta innumerabilia inuenire, & uaticinari presumunt. Credo equidè, quod si rerum numeri cognoscerent, ad diuinari rerum cognitionem, & ad mira agenda, regulam habere possemus. Idè nanque dictum est, si rerum uirtutes sciremus, magna contemplari, & peragere possemus. Quis ambigere de hoc potest? Verum enim uero, rerum numeros nouit ille solus, de quo dicitur. Qui numerat multitudinem stellarum. Et qui dicit. Vestri capilli capitis, omnes numerati sunt. Cū ergo nos numeros nesciam, quæ nec

Luc. 10.

Pf. 146.

Luc. 12.

rerum differentias vltimas, scire potest homo: superstitio nostra est numeris in-niti uelle. Quod si quandoque procedenti ex numeris, res feliciter succedit, vel ad intelligendum, vel aliud agendum, casus est. Quia tunc nescit se scire, cum rei proprium numerum per quem procedit, ignoret. Est itaq; sicut sillogizās, qui sillogizare se nescit. Nam & id rustici persæpe facit. Vacuum igitur & inane hunc Alphabetariæ & Arithmanticæ Theologiæ laborem, quo cæci, temerarij; & impudentes Iudæi, extortis dictionum, sillabarū, literarum, numerorum, supputationibus, ineffabilia dei mysteria, quæ scripta non sunt, se se inuenire iactant, per quæ etiam prophettare, uirtutes, & miracula facere, sine rubore, magna audacia suæ cabalæ, nugis inflati, mentiri non uerentur, relinquite. Ex hoc enim cabalisticæ superstitionis fermento, prodierunt, ut puto, Ophitæ, Gnostici, & Valentiniani hæretici, qui ipsi quoq; cum discipulis suis Græcam quandam cabalam, commentati sunt. Et heretica prauitate, oīa christiana fidei mysteria, ad grammata Græcæ lingue, atque ad numeros, uolentia inuerecunda protrahentes, ultra euangelium, doctrinam quādam cōdiderunt, quam ueritatis corpus appellabant. Intelligere nolentes, quod spūs ueritatis, qui repudiata Iudæorum synagoga, in posteris temporibus uenit docere, nos omnem ueritatem. Si hæc cabala, ad intelligentiæ ueritatem conduceret, non illam utique ecclesiæ suæ celasset, quam docuit omnia, quæ Dei sunt. Unde rectè diuus Hieronymus ait. Quod non est scientia pietatis. Et Augustinus. De omnibus Mathematicis sciētijis, seu disciplinīs, licet (inquit) hec disciplinæ, vel nullas, vel paucas in ecclesia dederint hæresis, nihil tamen ad salutem pertinet, sed magis in errorem mittunt, & à Deo auocant. Ne itaque cani illi iussio similes efficiamur, qui pane relicto, in illius inhians umbram, escam perdidit. Non itaque pro cabala inani, quæ ueritatis tantum umbram habet, ueritatis tantum umbram habet, ueritatis pastum, quæ sacra ministrat scriptura, relinquamus, ut cum Iudæis inueniamur, semper discētes, & nunquā

Ioan. 14.

1. Tim. 3.

ad scientiam ueritatis peruenientes. Deinde dicit.

Dico ergo. Num impegerunt ut caderent? Absit. Quibus uerbis, secundum & tertium aggreditur Apostolus. Ostendit uidelicet, simul Iudæos, qui cecidere, nec inutiliter, nec irreparabiliter cecidisse. Attende autem quomodo ex dictis ansam accipit, ad hūc ueniendi sermonem. Accusauit maximè Iudæos: eorum incredulitates demonstrauit, ostēdit contumaciam, pœnam declarauit: penæq; perpetuitatem uehementer, criminum magna congeriē eos reprehendit. Adduxit Esaiam. Mosen, Heliam, Dauidem contra illos clamantes. Ne ergo in desperationem eos agere uideatur, atque reditum ad fidem eis prorsus occludere, leuat eos, atque consolatur. Dialogum autem facit quærentis, & respondentis, quo gratior sit sermo. Ecce igitur quæstio. Quia dictum est, tantum electos diuinam iustitiam, fide assequutos fuisse, reliquos excæcos: ita ut excæcati in petram scandali impegerint, ruerintque præcipites: quia mensa facta est eis in laqueum, quo irretiti, in prædam qua errabundi, in scandalum, quo offensi, in retributionem qua iuxta demerita remunerati fuere: quærendum est hoc. Ita ne impegerunt, ut caderent, & ruerent? Sensus est, & ceciderūt, & corruerūt, sed hic ne suæ ipsorum excæcationis finis fuit, & ipingerēt, ut impingentes caderent? peccarent. f. & perirent? Solutio est. *Absit.* Deus. n. non delectatur in perditione: non excæcauit itaque Iudæos, neque excæcari permisit in peccatorum pœnam, ut grauius peccarent, atque tandem æternum interitum sibi compararent. *Sed ipsorum peccato, salus Gentibus,* supple à Deo facta est. *Ad hoc ut ipsos, ad æmulandum prouocaret.* Subintelligitur Deus. Ecce simul, quā utilis fuit Iudæorum casus, & quā reparari possit. Primum exprimit Paulus, cum dicit. *Ipsorum peccato salus Gentibus.* Secundum cum subdit. *Ad hoc ut ipsos, ad æmulandum, vel ad æmulationem prouocaret.* Quo ad primum, recale superius ostensum fuisse, Deum tam bonum esse, ut nullum malum, neque quod facimus, neque quod

Sap. 1.

patimur, permittat, nisi quia nouit bonum ex omni malo elicere. Et tale bonum, quod malum prorsus excedat. Iudæos illos itaque, qui cecidere, excæcari permisit, quoniam ex illorum peccato, Gentium salus sequuta est. Contradictentibus quippe Iudæis Christi uerbo, quod Apostoli prædicabant, ipsi ad Gentes conuersi sunt, à Gentibus recepti fuere. Sicque salus, quam Iudæi fastidiebant, contigit Ethnicis. Hac ergo intentione, non ipsi sua ipsorum culpa se excæcarunt. Sed Deus, qui mala inuertere nouit, ut bona fiant, sua ipsius sapientia, eos cæcari, & cadere passus est, ut illorum peccata, Gentium salutis occasio essent. O Gentes, quantum Iudæorum peccato debetis, uult dicere Paulus. Ipsorum nanquē interitus, uestræ salutis occasio fuit. Cur ergo eos detrectatis? Clamate potius. O felix Iudæorum culpa. O dulce peccatum, quonos saluati sumus.

Quo ad secundum. Vide quā impensè Iudæos dilexerit Deus. Nam etiā Gentium salutem, ad perditē Iudæe reparationem ordinauit. Iudæorum peccata, nō erant suapte natura bona. Ideo ni mirum, si Deus, qui omnis boni fons est, ea absolute non uoluit, sed tantum ut occasio fuere bona, seruandi scilicet Gentes. At Gentium salus, etiam si ad Iudæorum salutem ordinata non fuisset, suapte natura bona erat, propterea per se appetada, Deus nihilominus eā, ad seruandos Iudæos ordinauit. Passus est Iudæos peccare, non ordinauit, ut seruarentur Gentes. At ipsarum Gentium salutem, ad ipsorum Iudæorum salutem ordinauit. Gentium salutē non contentus, uoluit & per eas Iudæos seruare. Hoc modo scilicet, ut Iudæi Gentium conuersionem uidentes, quæ primum athee, nullo non scelere generis conspurcatissimæ erant, spem concipiant, si penitere uoluerint, in Dei gratiam denuo recipi posse. Postquam Gētib; profanis & scelestissimis, tantos uident fauores collatos fuisse; speq; concepta, emulatione, zelo, inuidiaque sancta, alienæ aduersariorum felicitatis ducti, propriam miseriam intra se diligentiùs perpendant. Atque ita, sicut ma-

gno corruere impetu, facili, animoque seruido, sancta elati supbia, ut potè cōfusionem tantam pati nolentes, surgāt & respiciant. Quod omnino fiet in mundi fine, in omnibus Iudæis, fitq; in aliquibus quotidie. Quid igitur inuides Iudæe (uult dicere Paulus,) Gentium salutem, quando & tu propter Gentes, salutem quā primum fastidiebas, continēter assequeris? Latari debes miser, non dolere, quod te, diuinas reuente gratias, Ethnicis illas receperint. Quandoquidē eorum occasione, & tu ipse, qui tua culpa perditus eras, ad sanctissima illa charismata emulandum prouocatus, modo uolueris, seruabere. Vides, quāta arte Apostolus, istos compefcit & illos, ne propter peccata despiciant Iudæos Gētes, ne propter salutem, Iudæi Gentibus inuideant. Prouocare ergo ad æmulandum, supra in uerbo Mose, capite decimo, in malam partē accipiebatur, hic in bonam, pro imitari. Unde illud. *Æmulamini meliora.* *Æmulor*

1. Cor. 12.

2. Cor. 11.

Esa. 6.

1.

2.

Quod si delictum ipsorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorū diuitiæ Gentium, quanto magis plenitudo eorum? Quia enim Iudæus audiens, peccatum suum, fuisse seruandæ Gentis occasione, superbire potuisset, latarique cum malefecerit. Apostolus illum hac uoce reprimat. Quid gloriaris in malitia? Si Deus omnipotens, suæ sapientiæ dispensatione, tuo lapsu ad Gentium salutem usus est, num multo magis tua usus fuisset uirtute? Si nec tua delicta, apud illū inutilia fuere, putasne fuisset inutilis tua iustitia? Si tua pauperie Gentes ditauit,

2. Cor. 12.

quomodo tuis diuitijs, non multò magis illas locupletasset? Num magis est, vti malo ad bonum, quàm bono? Postquam ergo Deus, ex tua incredulitate, Gentes ad fidem conuere potuit, nonne tuo exemplo, si credidisses, itidem eas conuertisset? Si pauci ex vobis omnem penetrantes orbem, vniuersas Gentes ad Christum traxerunt, quid fecissent, si fuissent innumeri? Quid Iudæis, quod peccasti. Neq; enim trahendi Gentes, modus Deo defuisset: etsi nemo Iudæorum, non credidisset. Immo tunc maximè credidissent Gentes omnes, quando vniuersos Iudæos, in Christum credere, Christumq; confiteri conspexissent. Et verum dicit. Hæc tantum differentia intercessisset. Iudæi. n. primi fuissent, secundi Ethnici. Verum nunc, ob illorum incredulitatem, ordo mutatus est. Iuxta Mose vaticinium. Ipsi erunt in caput, & tu eris in caudam. Non mihi dicas, Perijissent omnes Gentes, si Iudæi non exorbitassent. Namque ad illas Apostoli non accessissent. Habes quidem Apostoli nostri verbum, ad tumultuantes Iudæos. Vobis oportebat primum prædicari verbum Dei, at quoniam repulistis illud, ecce conuertimur ad Gentes. Nota verbum, primum oportebat. Non vnice itaque Iudæis, & Gentibus Apostoli prædicassent, primum tamen Iudæis. Vnde dicitur, Eua gelium esse in salutem, & Iudæo, & Græco, primum tamen Iudæo, quàm Græco. Quod si prohibuit Christus. In viam Gentium, ne abieritis, audi, & pondera, quod sequitur, sed potius ite ad oues, quæ perierunt domus Israel. Significans ad vtroq; eundem esse, at potius, & prius ad oues Israel, quàm ad Gentes. Illum quippe populum, in peculiarè sibi delegerat. Quod si causam quæris. Memento verbi illius. Insuperantis est causam quærere, vbi non est causa, & labellum compescere. Propterea ex Iudæis, & Gentibus processit Christus, vt significaretur, omnes illius incarnatione saluandos esse. Nec illud obstat, quod Christus Cananæ dixit. Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Paulus enim Apo-

stolus egregie illud, huc in modum interpretatur. Christus Iudæis, non Gētibus, tantum promissus est. Venit ergo, tantum ad Iudæos, hac ratione, pro confirmandis promissionibus patrum, non autem ad Gentes. Cum enim promissiones Gentibus factæ non essent, ni mirum si ad illas missus non est, hac intentione, vt legalitatem, fidelitatēq; diuinam ostenderet. Quod omnino cum Iudæis, qui oracula habuerant, fieri opus erat. Verum, & ad Gentes, hac alia intentione missus est, vt ex misericordia diuina, & ipse seruarentur. Modo inquit. Dico Christum ministrum fuisse circumcisionis, pro veritate Dei, ad confirmandas promissiones patrum, Gentes autē super misericordia honorare Deum. Vide hic Ethnice, Iudæorum magnam gloriam. Ad illos enim quasi ex debito missus est Christus, pro ostēdenda scilicet Dei ueracitate. Ad te vero, tantum ex misericordia venit. Nec eos misit primum, sed postquam Iudæi, illos recusarunt, & fastidierunt, ita cōtigit, & in conuiuio illo, quod parabolicè refert Christus. Cæci enim, claudi, & minutule plebis homines, qui Gentiliū tipum gessere, ad cenam vocati nō fuerunt, donec qui inuitati fuerant, inuitatem adeo contempserunt, vt de illis, dictum sit. Qui inuitati fuere, non fuerunt digni. Exaltet igitur hac ratione Iudæus. Contra vero ingemiscat, quoniā omnes dignitates olim Iudæis concessæ, propter eorum incredulitatem ablatae, & ad Gentes translatae sunt, iuxta Dauidis vaticinium. Omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti. Exponunt namq; Hebræi, per cornua dignitates, vt in Midras Tehilim, idest in expositione psal morū, psalmo septuagesimo quinto patet. Habebant ergo cornua decē, quæ Deus sanctus, & benedictus, (vt eorū verbo vtar) dederat Israeli, idest decem dignitates. Cornu Abraham. De quo illud legitur. Vineam dilecto meo, in cornu filio olei. Cornu Isaac. De quo illud, Et ecce aries vnus retentus in dēssitate, per cornua. Cornu Ioseph, idest cornu regni. Cornua Rhinocerotis cornua eius. Cornu Mose, Cornuta erat facies

Exo. 34. facies eius. Cornu prophetiæ. Orauit
1. Reg. 2. Anna, & dixit. Exultauit cor meum in domino, & exaltatum est cornu meum.
Abac. 3. Cornu legis. Cornua in manibus eius.
Ps. 111. Cornu sacerdotij. Cornu eius exaltabitur in gloria. Cornu leuitarum. Omnes isti, filij Heman vidētis regis in sermonibus Dei, vt exaltaret cornu. Cornu Hierusalem. Et à cornibus vnicor-
Ps. 21. nu Hierusalem. Et cornu Messiae. Dedit fortitudinem regi suo, & sublimabit cornu Messiae sui. Produca cornu Dauid, paraui lucernā Messie meo. Omnia itaque hæc decem cornua, à Iudæis ablata sunt, iuxta Hieremiam. Cōfregit in ira furoris, omne cornu Israel, dataq; sunt Gētilitati: iuxta Danielem. Bestia quarta terribilis, mirabilis, fortis nimis, dentes ferreos habebat, & cornua decem. Quid est enim bestia ista, nisi Romanum imperium, quod sane ob idololatriā, & feritatem, meritò bestia appellatur? Hæc ergo cornua omnia dono suscepit à Deo, cum Hierosolymam, templum, sanctuariumq; succendit: cum sacerdotes, & leuitas occidit: cum sacrificia, ceremoniasque vniuersas, pro Iudæis omnibus prohibuit: cū imperate magno Constantino, christiana fidei colla subiecit. Siluestroque Pontifici Maximo vrbis Romæ imperium, orbisque Monarchiam, non sine numinae diuum, cessit. O si hæc Iudæi considerare vellent, audenter dicam, impossibile esset, quin sancta quædam inuidia accensi, quo hæc cornua recuperare possent, & confunderentur primum. Et tunc. O quantum proficerent Gentibus. Ad finē namq; cum à Iudæis, auferetur velamen, cum Christum cognoscent, & tanquam Deum colēt, qui ex Gentibus, ad Christū venerint, doctrina, & exemplo, Iudæorū, mirum in modum proficient. Exemplum in actis Apostolicis habes, de Iudæo illo tantæ doctrinæ viro, qui Apollo dicebatur, potens in scripturis, atque magnæ eloquentiæ, vehementer Iudæos incredulos reuincebat, publicè per scripturas ostēdens, Iesum esse Christum: & protinus addit euangelista, multumq; conuulit illis, qui crediderant. Hoc est ex-

go, quod dicit Paulus. Si diminutio eorum. Idest, si post tam magnum eorum numerū, qui reprobatī sunt, ex Iudæis, tanquam arena matris, minutissimus ille reliquiarum numerus, Gētes ditauit, vel quia per accidens illis depauperatis, ditauit vos Deus. Vel quia spiritales nostras diuitias, virtutes, mores, scientiam, fidem, pietatem Iudæis debemus. Hinc superēdicati dicimur, supra fundamenta Apostolorum, & Prophetarum, qui omnes Iudæi fuerunt. Quantò magis eorum plenitudo? Supple, & ditasset, & ditabit Gentes vniuersas? Considerandū tamen est, quod Paulus duo dicit. Primum. Delictum eorum, diuitiæ sunt mūdi. Secundum. Diminutio eorum, diuitiæ sunt Gentium. Fortasse primo illo verbo, Christi necē intelligit, qua omnis mundus ditatus est, celum, terra, Angeli, homines. Secundo verò, paucas illas electorum reliquias ex Iudæis, ditasse Gentes, modo quo dictum est. At melius est, vt dicatur, quod secundo exponit primum, vt illa coniunctio. Et, stet expositiue. Cuius inditio est, quod Apostolus non refert deinde duo in conclusione, sed vnum tantum. Si enim hæc pro duobus, & non pro vno tantum habuisset, concludendum erat. Si delictum eorū diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorū diuitiæ Gentium, quanto magis eorum innocentia, & plenitudo? per antithesim. At tantum retulit ad diminutionem, non ad delictum. Quanto magis eorum plenitudo? Delicti ergo nomine, Iudæorum incredulitatem, qua paucissimi etiā post Christum saluati sunt, intelligit. Et ita mundi nomine, omnes Gentes intelligit, vt sit tantum vna propositio, non duæ, & ita vna antithesis non duæ. Tunc autem concludit. Vobis enim dico Gentibus, equidem. Quatenus ego sum Apostolus Gentium, ministerium meum glorifico, si quomodo ad emulandum prouocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex eis. Hinc discite Iudæorum salutem non desperare. Ego enim inquit Paulus, non credo me frustra laborare, adnitens, vt & carnes meæ, vitæ scera mea, Iudæi ipsi, euangeliū Christi audiant. Spero namq; futurum esse, vt ad

Rom. 15.

Luc. 14.

Ps. 74.

Esa. 5.

Gen. 22.

Deut. 33.

Eph. 1.

vt ad emulationem Gentium pronocé-
tur nonnulli, saluiq; fiant. Nedum auté
nó credo, meam operam perditum iri,
ápótius mihi videtur, ministeriú meú
hac ipsa opera glorificari: quádo ego ip-
se Apostolus sum duntaxat Gentíu, pro
Iudæorum tamé salute sollicitor. Qué-
admodú & charíssimus frater meus Pe-
trus, Apostolatam habuit circúcisionis:
nec tamen prorsus Gentilium salutem
despexit vnquam. Notate autem ver-
bum illud. *Quatenus sum Apostolus Gen-
tium.* Significat enim qđ indigné Apo-
stolicum munus inter Gentes obijisset,
nisi hanc supererogationis operam Iu-
dæis impendisset. *Quatenus ergo Apo-
stolus Gentium.* Ad æmulandum Iudæos
prouocabat. Quoniã scilicet Iudæi, val-
de Gentibus proficissent, si ad ouile do-
minicum voluissent cum Gentibus cõ-
gregari. Et propterea ipsi Paulo, tanquã
Gentium, Apostolo, cõueniebat ex mu-
nere Iudæos prouocare, pro maiore Gẽ-
tium, fructu & eruditione. Ita Petro ui-
ce uersa Gentes, non detrectare, ut Iu-
dæi gratiarum diuinarum maria copio-
sissima, longe melius cognoscerent: ui-
dentes & Gentibus atheis, cœlestis re-
gni ianuam apertam esse. Hac autem
declaratione tollitur cauillus ille, quo
dicitur, Paulum falcem in alienam mes-
sem misisse, itemque Petrum. Quoniã
Petrus Apostolus, erat circuncisionis,
Paulus præputij. Vterque tamen indif-
ferenter uerbum prædicabant. Ecce re-
sponso, pro sui populi salute, utriq; in-
tendere, vtrumq; oportebat. Et hoc est
quod sequitur hic Paulus postea, decla-
rans scilicet, quomodo id muneris illi
contingeret, prouocare Iudæos, quate-
nus Gentium Apostolus erat. Et litera
patet ex dictis. *Si enim abiectio ipsorum,
reconciliatio est mundi, que assumptio nisi
uita ex mortuis?* Id est. Si illis abiectis, Gẽ-
tium sequuta est recõciliatio cum Deo,
quid utilitatis Gentibus eueniet, cū ip-
si iterum assumantur: Procudubio. *Vita
ex mortuis.* Nunc mortuę sunt Gẽtes,
etiam quæ Christo credunt, tunc uiuifi-
cabuntur. Non itaq; pro Iudæis laboro,
cum illos ad æmulandum Gentes pro-
uoco. Id enim efficit Cephias. Sed pro
ipsis Gentibus, quarum salutem mo-

dis omnibus sollicitè procurare teneor.
Sed hoc est satis obscuram. Quomo-
do Christiani ex Gẽtibus mortui sint,
uiuificandiq; sint per Iudæos, cum ad
Christum conuertentur. Potest tamen
dupliciter exponi. Primo sic. Vita enim
ex sensu, & motu cognoscitur, Gẽtiles
ergo nescientes scripturas, uix sentiunt
fidei Christianæ ueritatem, quam pro-
fitentur: quoniã efficacissimum Chri-
sti testimonium, est scriptura sacra, Chri-
sto dicente. Scrutamini scripturas, quia
illæ sunt, quæ testimonium perhibent
de me. *Ioan. 5.* Quare & ni mirum, si magna
Christianorum pars, tepiditate magna
tenentur, & pauci mouentur, cum fer-
uore, paucioresq; ad finem mundi mo-
uebuntur, propter Antichristi persecu-
tiones, qui signis & prodigijs mendaci-
bus, seducet illos facile, qui scripturas sa-
cras, non optimè calluerunt. Hoc modo
ergo mortui isti dicuntur. A Iudæis ita-
que tunc edocti, & sensum & motum
recuperabunt. Concordia quippe scri-
pturarum, Christi ueritatem intelligen-
tes, signa illa fallacia esse dignoscent, &
hi in quibus primum infriguerat chari-
tas, feruere incipient. Secundo uero,
de corporis uita exponi potest immor-
tali, ad quam resurgemus omnes, cum
in illa die omnis Israel saluus fiet, ut sit
sentus. *Ideo ad emulationem Gentium,
prouoco carnem meam,* quia certo cer-
tius scio, quod cum ipsa Iudæa, ad Chri-
stum conuersa fuerit, erit mundi cõsu-
matio, & nos omnes ex hoc carcere
mortis liberati, immortalitate donabi-
mur. Quo ergo id citissimè fiat, contẽ-
do, vt non modo Gentes, sed & Iudæi
audiant uerbum euangelicæ ueritatis.
Nam & id ipsum ad Gentium cedit uti-
litatem, quarum sum Apostolus. Ita igitur
debet legi, *Si abiectio ipsorum,* scilicet
Iudæorū, qui magna parte abiecti sunt,
quia primum Deum abiecerunt, *Recon-
ciliatio est mundi,* Gentium, occasionali-
ter, per accidens, occasione inquam à
Deo accepta, non ab eis data. Malum
enim nõ est causa boni, nisi per accidens.
Assumptio, Iudæorum in diuinam gra-
tiam, *que?* id est qualis & quantæ utilita-
tis erit? Vt subiectum pro prædicato po-
natur, & prædicatum pro subiecto.

Qua

Qua Assumptio? Assumptio que? Nisi uita
ex mortuis. Occasione etiam à Deo ac-
cepta. At multo minus per accidens.
Nam bonum suapte natura, est efficax
ad bonum, & potentius longè, quàm
ipsum malum. Cum igitur Iudæorū
lapsus, mundum Deo recõciliarit, quid
mirum si illorum conuersio & salus, ma-
ius aliquid, & præstantius largiatur,
rediuiuam scilicet & immortalem uitã?
Deinde dicit.

Si autem primitia sancta, & massa. Vel
& conspersio suppleendum est sancta.
κύραμα. Et si radix sancta, & rami. Sup-
ple sancti. Hactenus enim casum Iudæo-
rum irreparabilem nõ esse ostendit, de-
clarauit illum, non fuisse inutilem. Et ita
inuoluntè probans unum, probat aliud.
Nunc absolute probat, quod non sit ir-
reparabilis, & uidetur mihi, quod hæc
sit Apostoli intentio. Christus ex Iudæis
ortus est, sanctus sanctorum, nefas igitur
est dicere, quod non possit uniuersus
populus ille sanctus esse. Duabus ergo
metaphoratis utitur. Christum nanq;
primitias appellat & radicem, Iudæos
omnes massam, vel conspersionem &
ramos. *Si primitia sunt sancta, & tota mas-
sa,* vel conspersio non est sancta, sed po-
test esse sancta. Similiter, *Si radix est san-
cta, & rami.* Non sunt sancti, sed possunt
esse sancti, id est nõ necessarii sunt praui.
Hæc est enim Pauli mens, aliter pro-
baret primum, Iudæos omnes sanctos
esse, quod iam ex dictis constat esse fal-
sum, quandoquidem magna pars Deū
abiecit, estque abiecta à Deo. Secundo
non curreret ratio, nanq; non protinus
sequitur, si bona radix, rami omnes bo-
ni sunt: Neque si primitiæ sanctæ, tota
massa sancta. Quid enim prohibet, radi-
ce existente optima, multos in arbore
ramos arefcere? Quid item prohibet,
primitijs frugum existentibus sanctis,
quæ Deo offerbantur, conspersionem
ex illarum frugum farina & aqua fieri
non sanctam, immo profanam? At
omnino uerum est, si radix bona, om-
nes rami boni esse possunt. Si primitiæ
sanctæ, tota massa potest esse sancta. Chri-
stus autem radix est Iudæorum, iuxta
illud. Radix David. Primitiæ est illorū
etiam, hoc est princeps, primogenitus,

Apo. 5.

occisus etiam ab origine mundi, Ante-
quam Abraham fieret, Isaac, & Iacob. *Apo. 3.
Ioan. 8.* In illum equidem omnes isti credide-
re. Vniuersa itaque Iudæa, potest esse
sancta. Cecidit autem magna pars Iu-
dæorum, potest itaque resurgere, vt sit
sancta, nempe per Christum, quo &
omnis humani generis massa, sanctifica-
tur. Ex radice enim, rami bonitatem su-
munt: & ex primitijs Deo oblatis, massa
accipit sanctitatem. Quis autem dare
potest Iudæis, ut sancti sint, ut Deo pla-
ceant, nisi Christus? An Abraham, an
Isaac, an Iacob? Qui omnes etiam per
Christum ipsum, fuere sanctificati. Ne-
quaquam ergo aliã radicem, alias primi-
tias uidere possum, quàm Christum Ie-
sum dominum nostrum.

Dimissã uero primitiarum, & cõsper-
sionis metaphora, radicis atque ramo-
rum metaphoram profequitur: & meta-
phoram metaphoræ addens, Iudæos oleam,
Gentiles oleastrum appellat. Magna
autem est huius ratio. Ex olea enim
oleū nascitur: & ex Iudæis prodiit Chri-
sti gratia atque salus, quæ oleo compa-
ratur, quo languidus ille semiuuius, à
Samaritano illo pijsimo sanatus est. Sa-
lus enim ex Iudæis est. Verum oleaster,
à olea degenerat nobilitate. Ita: & Gen-
tes idololatræ, à populi illius nobilitate
& sanctitate degenerarunt. Quod nec
oleum habebant salutare. Inquit ergo,
in metaphoris semper perseuerans.

*Quod si ramorum aliqui fracti sunt. Tu autem
cum oleaster esses, insitus fuisti illis, & con-
sors radicis, & pinguedinis oleæ, factus es.
Ne glories aduersus ramos.* Quo uerbo,
Gentium insolentiam refrenat. Tacitè
tamen ferit & Iudæos, quorum pecca-
to ostendit factum esse, vt uilissime, agre-
stes, barbaræq; Gentes, ad eorum nobi-
litatem, felicitatemq; assumptæ fuerint.
Et qui primum lógè impares erant, nũc
omnia illa teneant, quibus ipsi uertebantur,
& nihil minus. Ideo dicit, Gen-
tiles euectos, ut sint radicis cõsortes, &
pinguedinis oleæ. Obiurgans itaque
Gentes, quod efferti solerent contra Iu-
dæos, qui increduli facti, à diuino ceci-
derunt fauore: simul carpit & Iudæos
iplos, extimulatque, irritat, & accendit,
ostendens, quod eorū bona alieni possi-
deant.

Luc. 17.
Ioan. 5.

deant. Sat sit uobis Gentes, quod in Iudæorum bona uenistis, inquit Paulus, citra omnia merita uestra. Ne ergo eferamini omnino, non gloriemini.

Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Gloriare in radice, non in te ipso, o Ethnice, in Christo uidelicet, cuius gratiæ particeps effectus es. Qui gloriatur, in domino gloriatur. Non enim tu Christi gratiam, tuis meritis comparasti, sed Christi gratia te, tuaque merita comparauit, & substinet. Misericordia quidem eius, gratis te præuenit, & subsequitur. Christus autem ex Iudæis oriundus est, & Iudæis ergo debes magis, quam tibi ipsi. Illi enim tibi vitam, & salutem præstiterunt. Ratione autem ostendit, quod nullatenus possunt gloriari, & extolli Gentes: neque de eorum perditione gaudere, tollens omnem illorum gloriæ ansam his uerbis. *Dicis igitur.* O quam uane scilicet, & citra rationem. *Effracti sunt ramus oleæ, cecidere Iudæi, ut Ego Gentilis oleaster infereretur, oleæ olea, arbor fidei intelligitur hic.* Bene, id est admitto, transeat quod dicitur, uidelicet. Hac intentione cadere permitti sunt, ut illis collabentibus, tu ad fidem ex infidelitate surgeres. Sed attendere te oportet, non modo finem, cuius gratia, vel propter quem, scilicet causam qua cecidere. *Incredulitate fracti sunt.* Vide, ne & tu incredulus efficiar. Nanque & tu multo facilius cades, qui insitus es, & non natiuus ramus: teque cadente alius surget. Vnde inquit.

Tu autem fide stas. Vel stetiisti. Ne altum sentias, sed time. Hoc est, noli contra eos superbus esse, ne despicias eos, quod peccarint: memento, quod & tu peccare potes, & cadere. *Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne tibi etiam parcat.* Qui non es ex massa sancta. *Vide ergo benignitatem, & seueritatem Dei.* Ne tua merita iacta, ne tuas defende culpas. Vide, & intellige misericordiam Dei, benignitatem, gratiam, non iustitiam, & meritorum arrogantia cesserit. Vide diuinam iustitiam, & equitatem, non credulitatem, & excusationes procul absint, peccatorum. *In eos quidem, qui ceciderunt Iudæos, seueritatem.*

quoniam pro eorum meritis exceperunt eos, atque repudiauerunt. *In te autem benignitatem gratuitam, si permaneas in benignitate, quoniam & tu excideris: & illi rursum, si non permanserint in incredulitate, inferentur.* Potens est enim Deus, iterum inferere illos. Audis conditionem, & prædestinator, qua ostenditur manifestissime, posse nos diuina gratia abuti, atque ita demum ab illius cadere fauore? Insinuatur quoque, & si misericordia nos erexerit, non tamen sine iustitia prorsus. Vniuersæ enim viæ domini, id est omnia opera eius, misericordia simul & veritas. Seueritas in Iudæos non fuit sine misericordia. Minus enim plectit eos Deus, quam meruerint: misericordia in Gentes, non fuit sine iustitia. Quoniam nisi credidissent, non fuisset eis misericors. At id quod plus est, dat rei nomen. *Quis hinc non videat luce clarius, nec prædestinatos necessario seruatum, nec abiectos necessario perditum iri? Quando & hi cadere possunt promiscuè, & hi resurgere.* O cæcas hominum mentes. O pectora cæca. Recantate. Recantate. *Quis hinc non intelligat, neminem Deum abijcere? Ramos enim fractos audis semper, verum nunquam à Deo. Insuper quidem Deus, inquit Paulus, non detruunt, non frangit, seruat, non perdit.* *Quis de cætero audeat dicere, Deum quos reprobaui, suscipere non posse? Etiam immotum, atque immobilem.* Potens est Deus, inferere illos. Apud Deum non est impossibile omne verbum. *Quis hinc non addiscat, omnes ex sua culpa damnari? cum audit seueritatem. Omnes gratis saluari, cum audit benignitatem? Illud autem verbum, Si permanseris in benignitate, intelligitur in benignitate Dei.* Estque sensus. Si quod habes, non tuo merito, sed diuinæ gratiæ, & benignitati acceptum tuleris. Dicitur enim, quod Deus dedit gratis, aufert ab ingratis. *Iuxta illud. Quod habet, auferetur ab eo. Et enim si tu ex naturali excisus oleastro, & præter naturam insitus es, in bonam oleam, quanto magis hi qui naturales sunt, inferentur propria oleæ? Fidei, quæ Iudæis propria est. Quoniam autem fidei Iudæus est. Primi qui credidit,*

didere fuerunt Iudæi. Cum enim hiemalia frigora abscedunt, agricolæ arboribus arbores inferere solent. Deus itaque, qui noster agricola est, & dicitur, iuxta illud. Et pater meus agricola est, cum infidelitatis frigus, à Iudæa, recesserit, cur ramos excisos inferere, non poterit, ad se scilicet auersos conuertere, & trahere dicens. *Iam hiems transiit, & recessit, surge amica mea, & veni? Ne desperes Iudæa.* Lignum habet spem, quāuis præcisum fuerit, rursum virescit. *Cur animo concidis? Surculum malæ arboris, sterilis, amaræ, filuestris, securis uerbi Dei excidere potuit, & surculum bonum inferere non poterit? Gentilem, non modo originaria sordidatum labe, sed in profano idolorum cultu natum, & alitum, in Abrahamæ, Isaac, & Iacob sanctitatem euexit.* Te licet iræ filium natum, ex sanctis tamen patribus oriundum, inter sanctos conuersatum, quāuis tua culpa fructum, non euehet, ut iterum in patrum consortium recipiaris? Infidelitate disunctus es, fide de nouo copulaberis. Nemo autem miretur, si, Apostolus de Iudæis agens, atque de Ethnicis, arborum metaphora utitur. Nam & Prophetæ, & Philosophi omnes, de homine tanquam de arbore loquuntur. *Quid est enim homo, nisi arbor euersa? Radicem habens ad cælum, ora ramos, ad terram pedes, brachia.* Hinc Dauid de homine iusto. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est, secus decursus aquarum.* Fructus arborum, non arboribus ascribis, non terræ, non agricolæ, sed soli, sed cælo, sed Deo. Hinc illud. *Annus non ager fructum, attulit. Anni quippe nomine, virtutes cælestes intelligis, quæ annos, menses, diesque, & horas suis efficiunt lationibus.* Quo ergo discas, opera tua bona, non tibi ascribere, sed soli inuisibili, atque intellecti, sed cælo illi supramundano, sed Deo, Paulus pugnacissimus superbiæ domitor, omnium generis homines, arboribus comparauit: qui alibi in metaphora perseuerans, dicebat. *Ego plantauit, Apollo rigauit.* Neque qui plantat est aliquid, neque qui seminat, sed qui incremen-

tum dat, Deus est. Oleæ autem particulatim metaphoram adduxit, quoniam inter omnes arbores fecundissima est, hæc arbor, ita ut sanctus ille dixerit. *Ego sicut oliua, fructificauit in domo domini.* Ut hinc à Paulo intelligas, quem expugnare opera Neoterici somniant, quā maximè necessaria esse opera. Oportet enim, ut ex oleastro sterili, secunda olea euadat: ut scilicet sterilitatem caueas emortuæ fidei, operamque fidem amplectaris, quo à sanctissima illa radice Christo, cumulatissime sanctificeris. Nulli autem in mentem veniat, quod tantus Apostolus, agriculturæ artem non calluerit, ex qua exemplum desumpsit. Namque oleaster oleæ non inseritur, sed oleæ rami inferuntur oleastro, ut oleaster confors fiat pinguedinis, ubertatis, & fecunditatis oleæ. *Quis id nesciat agricolatum? Si enim oleastro ramum, oleæ inferas, fructus eius, erunt oleastro, non oleæ.* Et ita non erit confors oleaster oleæ dulcedinis, atque pinguedinis. *Contra uero, si ramus oleæ oleastro inferas, erunt oleæ, non oleastro.* Et ita oleaster erit particeps pinguedinis, & dulcedinis oleæ, non aliter. Non ergo credas, hæc Paulum ignorasse. Non enim incassum adiecit, præter naturam insitus es, in bonā oliuam. Insinuauit enim se scire, quod olea oleastro inseritur, ut oleaster, sit oleæ ubertatis particeps, non è contra. At Iudæus, qui olea dicitur, non est Ethnicus insitus, qui est oleaster, ut efficeretur olea, sed è contra, Ethnicus insitus est Iudæo, nec tamen fructum fecit. Non est itaque omnino similis hæc metaphorica translatio. Neque enim oportet parabolas, similitudines, metaphoras, per omnia conuenire. Dubio procul agricola, oleæ ramusculum, in oleastrum inserit, efficiturque oleaster pinguedinis oleæ confors, quoniam plus solet radix ramo insito consentire, quā radici ramus, licet in proprio ramo sit. In proposito autem, contra naturam: Non Iudæus Ethnicus, inferus est, ut illum bonum faceret, sed Ethnicus Iudæo. Habes ergo vim, mentemque Apostoli. Indecorum uidebatur dicere, Iudæum Ethnicus inferi, cum Iudæus sit prior,

1. Cor. 6.

Psal. 58.

Psal. 24.

Ioan. 15.

Cant. 2.

Iob. 14.

Eph. 2.

Psal. 1.

Luc. 1.

Luc. 8.

1. Cor. 3.

prior, & sanctior genere, propterea dixit Ethnicum inferi Iudæo. Sic autē melius potuit humiliare Gentilem Apostolus, cum diceret. Diuina gratia fuit, quā tu, cui nulla promissio facta fuerat, cui neq; iure carnalis cognationis Christi salus contingebat, neque tuis meritis, quæ nunquam fuerunt nisi mala, amara, acida, in tantum culmen prouectus sis, ut sis Gens sancta, populus electus, dulcissimus Deus filius, quod olim de Iudæis dicebatur, insitus es antiquæ illi sanctorum patrum nobilitati, insitus es Christo, qui uere Iudæus est. Noli ergo extolli, time potius semper, & labora ut fructum afferas domino, alioquin dicit dominus. Ecce, tot annis uenio quærens fructum in arbore isto, & nō inuenio. Succide illam, ut quid enim terram occupat? Deinde dicit.

Luc. 13.

*Non enim uolo uos ignorare fratres, mysterium hoc, (ut non sitis apud uosmetipsos prudentes,) quod cecitas ex parte, facta est Israeli, donec plenitudo gentium intret, & sic omnis Israel saluus fiet. Vbi quod parabolam in uolucro celauit, dixit & non dixit, nunc palam explicat. Altis autem, quos hucusq; prosequutus est sermonibus, finem imponere uolens, de Iudæorum electione, de reprobatione Gentium & subrogatione, de extrema omnium salute, & magnum quid dicitur, quod omnium quæ dicta sunt, sit memoriale perhenne, claudatque felicissimo sigillo, quod tam faustum initium habuit, progressusque tam auspiciosos. Auditorum beneuolentiam capiat, simul & attentionem, efficitque eos simul, ut nihil omittat, quod rethore decere uideatur. Dociles. Magnū quid sum dicturus Roma, Attende. Ecce mysterium tibi dico, at non mysteriū Eleusinum, obscuritatibus uerborum inuolutum. Volo ut id & tu intelligas. Erigite aures uniuersi. Audite & intelligite parabolæ expositionem. Diuino iudicio factum est, ut Iudæorum pars excæcata fuerit, in hacque permaneat cæcitate, donec omnes Gentes, omnium scilicet nationum populi introeant, in ouile Christi. Non sine autem mysterio dicit. *Plenitudo Gentium.* Quia erit temporis plenitudo, cum saluata fuerint om-*

nes Gentes. Tempus nanque amplius non erit. Itemque plenitudine gratiæ diuinæ saluabuntur. Tunc itaque, cum Gētium plenitudo, omnes introierint, omnes Iudæi, Deo ad se eos conuertente, ad Deum conuertentur: & salui fiet. Ne sitis quæso apud uosmetipsos prudentes, O græculi, putantes quod uos chatiores habuerit Deus: ideo illos tanta crudelitate peccare uoluerit, atq; perire, ut uos seruariemini. Diuinum iudicium fuit, id uobis sat est, hic sistite: altiora ne quærat. Iam dixi, & ideo dixi, ut superbiam uestrā reprimatis: neque amplius dicatis, ut nos elegerit Deus, illos repulit: ut nos illuminaret, illos excæcauit. Fracti sunt rami illi, ut ego inserar. Supra id admittebā disputationis finem uolens uidere, nunc mysteria docens, dico uerum non esse. Nō sunt fracti rami, ut tu inseratis, sed quia fracti sunt, tu insereris. Propterea Paulus, nō dicit modo. *Cecitas ex parte contingit in Israel, ut plenitudo Gentium intret.* Ne errorem pariat illa propositio, *Vel, sed dicit, Donec plenitudo Gentium intraret.* Nō igitur excæcati sunt Iudæi, ut saluentur Gentes, sed tamen quia excæcati sunt, saluata sunt Gentes, manebuntq; excæcati, quousque ad Christum ueniūt omnes Gentes. Non hac intentione. Neque enim, si misericors est Gentibus Deus, Iudæis crudelis est, ut eos uelit pro Gentibus saluandis, in cæcitate manere. Mysterium Dei hoc est, & iudicium occultum quidem, sed iustum, ut Iudæi toto hoc tempore, cæci maneat, donec Gentes omnes alienigenæ, & tunc

Ps. 86.

Veruntamen hic est difficultas. Quādoquidem durum & crudele uidetur, quod Iudæi tam magno tempore in cæcitate permaneant, donec plenitudo Gētium intret. Quid enim ætate nostra, atq; posterioribus seculis confert, vel

Act. 4.

conferre

conferre potest ad Gentium salutem cecitas Iudæorum? Contulit primum, cū Apostoli relictis Iudæis, ad Gentes transfugerant. At nunc cur, non illuminantur, sed differtur tot seculis ac tantis, eorum illuminatio? Secundo. Innumera sunt Prophetarum testimonia, quibus ostenditur Deum Iudæos, tanquam rebelles & inimicos, de domo sua abiecit se: & in æternum reprobasse. In primis nanque Osee. Propter malitiam operum eorum, expellam eos de domo mea, nec addam diligere eos. Amos itē. Cecidit, nec addet resurgere uirgo Israel. Quod si dicas, hæc tantum de decem tribubus intelliguntur, nō de Iuda & Benjamin, qui tanquam reliquiæ in fine seculi seruantur. Conuellam te Hieremiæ uerbo. Expellam uos à facie mea, sicut expuli omnes fratres uestros, omne semē Ephraim. Per Ephraim quippe decem tribus intelliguntur, propter Hieroboam eorū Regem, qui fuit ex tribu Ephraim. Significatur ergo hoc uerbo, quod omnes Iudæi abiecti erant in æternum, sicut decem tribus. Cui ad stipulatur & illud. Facies domini dimisit eos, non addet ut respiciat eos. Hinc lamentatio illa magna. Quare in æternum obliuisceris nos? dereliques nos in longitudine dierum. Ni mirū si propter loci huius difficultatem, cui tot Dei oracula contradicere uidentur, Paulus Prophetam adducit, ut suis uerbis fidem conciliet. Vnde sequitur. Et sic cum omnes Gentes conuersæ fuerint. *Omnis Israel saluus fiet, sicut scriptum est in Esaia.* Secundum septuaginta interpretum translationem, non secundum litteram Hebraicam. *Ueniet ex Sion eripiens, & auertet impietates à Iacob, & hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata ipsorum.* Auctoritas hæc tam clara est, ut non possimus tergiuersare. Opere primum igitur fuerit, autoritatibus, quæ diuersum sonant nuper adductis, respondere. Mihi autē uidetur, non admodum laborandum esse. Istud nanque Esaia testimonium, quod Paulus affert, loca illa omnia declarat. Veritatem ergo tu breuiter accipe. Propter eorum incredulitatē, abiecit fuere Iudæi, à Deoque reprobatū, ut

Osee 9.

Amos 5.

Hier. 31.

Ier. 4.

Ps. 37.

nunquam sint denuo in diuinam gratiam recipiendi, donec in suæ perfidiæ malitia permaneant. Cum primum perfidiam deposuerint, saluabuntur. Quod si uerba illa torquere uideamur: Non addet ut respiciat eos. Non addā diligere eos, quæ reprobatos fuisse Iudæos in æternum sonant, non torqueamus tamen. Supra enim docuimus, diuinas comminationes nunquā absolute intelligendas esse, etiam si absolute proferantur, sed semper cum conditione.

Ad Primam autem difficultatem, satisfacere non est durum. Magna quidem, & multiplex utilitas nobis omnibus, ex Iudæe cecitate per accidens euenit. Mitto, quod occidentes Christum, totum seruauerint orbem. Quod expellentes Apostolos, Ethnicos erudierint. Quod nascentem Ecclesiam persequentes, illam sublimarint. Sed quid tibi uis de hoc? Arma enim deferunt contra nos, & pro nobis pugnant. Cæci, scripturas tenent, legunt, relegunt, gloriant, torquent, & omnino uel eis inuitis, Christum nostrum prædicant uniuersæ. Dispersi sunt per orbem, omni orbi fidei ueritatem, quam profiteremur, uel nescientes, testantur. Christianis inimicantur, testimonium efficiunt omnium exceptione maius, pro scripturæ ueritate ueritate, qua luce clarius, nouam austruimus. Christianis insidiantur, eorum igitur fidem, atque constantiam, exercent. Opprimuntur à Christianis, ad æmulationem ergo prouocantur. Ab omnibus exosi habentur, erudiunt itaque, suo ipsorum exemplo omnes. Conuersant cum omnibus: nemo Christi obliuiscitur, quem publica fama nouit mundus, à Iudæis cruci affixū fuisse. Vis ut breuiter dicam? Si omnes Iudæi ad Christum nūc conuerterentur, uel etiam extinguerentur, facile ea omnia, quæ de Christo legimus, figmenta putare possemus. Ipsi profecto, ipsi inquam in hac manentes cæcitate, fidem nostram conseruant, firmant, tenent. Quid enim melius in causa, quam ab hostibus testimonium habere? Non immerito igitur, ad mundi finem, omnium Iudæorum salus reseruat. Quonia tunc

tunc ueritas clara erit, quæ cum in præfenti in cubiculo appareat, nisi Iudæa cæca nobis opem præberet, meræ tenebræ essent. Hinc Iudæorum cultus tolleratur, ut festiuitates suas, sicut hæc ipsi, & eorum patres, per longa tempora tenuerunt, liberam habeant obseruandi, celebrandique licentiam. Quoniã omnes eorum ceremoniæ, ueritatem fidei quam tenemus, quasi umbræ figuræ uidentur. Hinc illud Prophetæ. Ne occidas eos, ne unquam obliuiscantur populi mei. Sed iam tempus est, ut Esaiæ uaticinium, quod Paulus adducit, interpretemur. *Veniet ex Sion eripiens, ut aueriat impietates à Iacob.* Num Dauidis non meministis, qui dicit. Nunquid Sion dicit homo, & homo natus est in ea? Sion, Iudæam exprimit uniuersam hoc in loco, quoniam arx est Hierosolymæ, quæ Iudæe omnis metropolis extitit. Eripiens igitur uenit ex Sion, id est Messias, vel Christus ex Iudæis oriatur. Vocat autem Messiam eripientem, iuxta Prophetiam illam. *Voca nomen eius accelera, spolia, detrahe, festina, prædari.* Hinc à Iacob Leo rapiens, & Leena uocatus est. Significatur uero his uocibus, quod tam magna erat difficultas, Iudæam ad eum peruicacem & obstinatam, à peccatis liberare, ut necesse esset, quasi uis, ea nolente (ut per hyperbolam loquar) ipsum Christum eam redimere atque liberare. Vnde non defunt, qui uerbu illud exponant. Quoties uolui cõgregare filios tuos, quemadmodu gallina congregat pullos suos sub alas, & noluiti: id est te nolente cõgregaui. Et Augustinus de illis un⁹ est. Quod non ita intelligendum est, ut qui congregati fuere, nolentibus ipsis, sint congregati. Nemo quippe saluatur inuitus, sed maiore parte nolente, pauci congregati sunt uolentes. Vnde non dixit Christus. Quoties uolui, congregare filios tuos, & noluerunt, sed, & noluiti: Tu noluiti Hierusalem, quæ semper contra dominum rebellas, sed ipsi uoluerunt. Propterea plorabat super Hierusalem, quod illa nolu erit congregari, & uix reliquæ quædam, ea nolente congregatæ fuerint. Restè itaque *Eripiens* dicitur, quia de manibus Sa-

thanæ, & multitudinis Iudæorum innumerabilis, qui erant sicut arena maris, magna uirtute illos eripuit paucos, qui ab eis suffocati detinebant, ut & ipsi pîrret: eripiẽsq; ad extremũ oẽs. Vnde sequitur. *Et aueriet impietate à Iacob.* Hoc additum est, ut intelligant Iudæi cæci, Messiam mundum saluare debuisse, non quidem salute temporali, sed spiritali, & æterna, per peccatorum, scilicet remissionem. Sicut optime etiam uetusti Hæbræorum patres, in libro Yoma, id est dierum, cap. Yom. Hachipurim, id est dies propitiationum probauerunt. Hanc igitur peccatorum remissionem largietur Iacob, id est Iudæis, qui à patriarcha Iacob, nomen sumunt, in fine dierum. Vocat autem Iudæorum peccata, impietatem, id est idolatriam. Nõ enim leuius est Christum negare, continenter blasphemare, quod ubique faciunt Iudæi, quàm idola colere. Vnde Psaltes, ob id eos impios, uocat psalmo primo. Non sic impij, non sic, sed tanquam puluis quem proijcit uentus, à facie terræ. Interpretatur quidẽ uerba illa de Iudæis, qui in Messiam non crediderunt; Rabbi ille quem ipsi, tam reuerendo nomine appellant, Rabbe-nu Haccados, id est magistrum nostrum sanctum, in libro quem ipse Gale razze gia, id est reuelatorem secretorum nuncupauit. Propterea (inquit) iurauit dominus per sanctitatem suam, eos non habituros salutem, nec in paradiso cum illo mäsuros. Allegatque Dauidem alio loco dicentem. *Quadraginta annis fastidio affectus fui in generatione illa, & dixi, populus erra nscorde sunt ipsi. Ip si autem, non cognouerunt uias meas, qui iurau i in furore meo, quod nõ ingrederentur in requiem meam.* Ita em̄ habet textus Hæbræus. Ar ba him, sciana, Achut bedõr, ue omar ham te he leuauhẽm, archeim, ue hem Iõ iadhũ derachai, afer, nisbanti beaphi, im, Irbõ, un, el menuchai: Addit Rabbi ille. Item in hoc mundo disingent à Deo, suumque ammittet imperium, per uniuersum orbem dispergentur, & seruorum serui illis imperabunt. Neque uocabuntur amplius patres totius seculi, sed populus, quem Deus eorum odio habuit:

habuit: eosque à se expulit cum furore, nec assequuntur gratiam, cum iustis resuscitandis in mundo futuro. Propter illos enim, dictum est in psalmo primo. Non sic impij, non sic, sed tanquam gluma, quam proijcit uentus. Ideo non resurgent impij in iudicio, neque peccatores in congregatione iustorum. Hæc omnia ad uerbum, ante Christi natiuitatem, longe prædixit Rabbi ille, tanti nominis apud eos. *Et hoc illis à me testamentum.* Hoc fœdus meum cum illis, dicit textus noster. Interponit autem parenthesis Paulus. *(Cum abstulero peccata eorum,)* Sensus est. Iudæis, quos iam ad me ipsum conuertero, seruaueroque à peccatis. *Hoc erit testamentum meum,* quod scilicet testificabor, meam erga ipsos uoluntatem ultimam, uoluntatisque rationem. Hæc enim testamenti nomine significantur. Quid ergo erit testamentum? Ecce. *Secundum euangelium quidem inimici propter uos, secundum electionem autem dilecti propter patres.* Istud itaque erit dei testamentum, cum saluus fiet omnis Israel, quo ultimam illius mentem intelligere poterunt. O Iudæi, *Secundum euangelicam legem,* quam uobis per filium meum tradidi, *inimici mei* fuistis semper, si acta uestra disquiro. Illi nanque re, & uerbo contradixistis. Verum secundum electionem meam, qua patres uestros, & filios delegi, charissimi mihi estis; Venite & possidete paratum uobis regnum. Cautissime autem hic procedo, ne offendas ad lapidem pedem tuum. Fortasse enim in hac epistola, locum difficiliorem non habuimus. *Secundum euangelium quidem inimici propter uos, &c.* Vis ut aperiã tibi difficultatem? Ecce. Si hoc testamentum Dei est, sequitur itaque, ut electi etiam si malè agent, omnino seruentur. Ostendo. Inimici enim sunt Iudæi, propter mala opera, inquit Paulus, at propter electionem charissimi: Arguo sic. Cum omnibus ergo malis operibus, charissimi: si autem charissimi: ergo seruantur, & in cœlorum regno beantur. Quid autem hoc dogmate pesti-

lentius? Quod si hoc non sequitur, sequitur oppositum, Cum electione igitur diuina perduntur, quia inimici. Sumus ergo inter hæc, vel propter electionem actu inimici seruantur, vel propter inimicitiam, actu iam perduntur. Vtrumque nefas est, nam inimici perduntur, saluantur electi.

Adhuc est alia difficultas. *Secundum euangelium inimici propter uos, secundum electionem charissimi propter patres.*

Deus igitur eligit aliquos, vel prædestinat propter merita patrum. Contra. Elegit Iacob, repudiãuit Esau, quorum tamen fuit idem pater, eademque mater. Amplius. Secundum propositum prædestinat, non ergo propter patres, sed gratis. Vides loci difficultatem? O si primum argumentum uidissent isti Neoterici, bone Deus, quàm gestirent, postquam omnia fato, & prædestinationis necessitate agi arbitrantur. Vos, sic illud dissoluit, secundum Ticonij regulam de bipartito domini corpore, quàm Augustinus tertio de Doctrina Christiana censuit appellandam, de permixta Ecclesia. Illud, *Secundum euangelium inimici.* Ad reprobos refertur. Illud, *Secundum electionem charissimi.* Ad electos. Propter enim bonorum, & malorum temporalem commixtionem, propter temporalem quoq; eorum communionem, frequenter scriptura sacra, loquitur de bonis, & de malis simul, tanquam sit unum utrorumque corpus. Et propterea lectorem uigilantem requirit, ut inquit Augustinus. Quia loquens de bonis, subito quandoque ad malos sermonem transfert. Loquitur tamen ad eos, tanquam ad eos ipsos bonos, quibus primum loquebatur, & è contra. Ecce duo exempla. Primum, in Cant. 1. Canticis Canticorum. Fusca sum, & spetiosa, ut tabernaculo Cedar, ut pelles Salomonis. Non dicit. Fusca fui, & spetiosa sum, sed fusca sum, & spetiosa sum. Quomodo hæc intelligi possunt, nisi alteram partem ad malos, alteram ad bonos accomodemus? Illi nigri sunt, hi spetiosi.

Psal. 58.

Psal. 86.

Esa. 8.
Gen. 49.

Matt. 23.

Ps. 1.

Ps. 94.

Ps. 94.

Matt. 25.

Cant. 1.

fi. Ecclesia ergo dicitur fusca, propter illos, spetiosa propter istos. Vna enim sagaena est, habens intra se pisces & bonos & malos.

Mat. 13.

Alter locus est in Prophetis. Ducam cæcos in uiam, quam non nouerunt, & semitas, quas non nouerunt, calcabunt, faciam illis tenebras in lucem, praua quoque in directum: & non derelinquam eos. Ipsi autem conuersi sunt retrorsum. Intelligis locum istum? De eisdem loqui uidetur, de alijs tamen loquitur. Ducam cæcos in uiam, quam non nouerunt, &c. de bonis, qui sunt Deo chari dictum est.

Esa. 42.

Ipsi autem conuersi sunt retrorsum, &c. de malis, cum tamen nulla uarietas appareat. Apparebit autem in fine. Hi enim de quibus dicitur, Ducam cæcos in uiam, quam non nouerunt, habitabunt terram. Illi uero, de quibus dicitur. Ipsi autem conuersi sunt retrorsum, diuidentur ab illis, & iuxta Euangelium, partem eorū cum hypocritis ponet dominus. Apparebunt esse filij Ismaelis, & non erunt hæredes, cum filio libera. Ecce ergo testamentum Dei. O Iudæi. Vos qui excæcati estis, secundum euangelium meum, cui semper contradixistis, inimici mei estis, fuistisque propter uos, idest ex uobis, non ex me: non propter me, non mei causa: ego non uos repuli, nisi postquam uos me repulistis. Perditio uestra ex uobis, non ex me est. Vos autem, qui in altera acie estis, qui euangelio meo credidistis, dilecti mei estis, & fuistis: non propter uos, non ex uobis, sed secundum electionem, secundum gratiam, ex misericordia mea, qua uos elegi, non ex meritis uestris.

Mat. 23.

Gal. 4.

Osee 13.

Mat. 25.

Esa. 59.

Discedit ergo uos maledicti, in igne æternū. Vos uero uenite, & possidete regnum, quod paratum est à constitutione mundi. Hoc erit testamentum Dei, inquit Apostolus. Certè uerba huius testamenti in Esaia, non habentur. *Secundum euangelium inimici propter uos, secundum electionem aut charissimi propter patres.* Habetur nihilominus sensus. Dicitur enim. Hoc sedus meum cum eis, spiritus meus, qui est in te, & uerba mea non re-

cedent à te, neque à semine tuo, à modo usque in sempiternum. Quibus uerbis clarè indicatur, diuinas pollicitationes frustrandas non esse, quia Cælum & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt. Hæc est autem uis huius testamenti sententiæ, quod quamuis Iudæi plerique exorbitarent, ac propterea euangelio non credentes: fuerint inimici, in illis paucis tamen, promissiones diuinæ electionis complendæ sunt omnino, & complentur.

Ad secundam difficultatem. Non est sensus, quod filij sint chari Deo, & ab illo electi, propter merita patrum, sed propter promissiones patribus factas, de ipsorum filiorum electione & dilectione. Estis itaque mihi charissimi dicit Deus, secundum electionem, propter patres, idest propterea quod Abraham, Isaac, & Iacob patribus, eligere promisi eorum semen in hæreditatem: non propter eorum merita promisi eis, neque eos elegi, sed gratis, per misericordiam meam. Vos semen Abraham estis secundum carnem, & secundum spiritum. Ego igitur, per misericordiam meam, ero merces uestra. Vnde statim sequitur Apostolus. *Sine pœnitentia enim sunt dona, et uocatio Dei.* idest, Deum suorum donorum, non pœnitent, aut uerbi sui, vel uocationis suæ. Quoniam itaque promisi patribus, gratis filios suos eligere, eos quoque uocauit, illum, promissionum, donorum, aut uocationis non pœnitent. Exequetur ergo, quod promissit. Neque enim, ut homo est Deus, ut agat pœnitentiam. Triumphator in israel, pœnitentiam non fleuitur.

I. Re. 15.

Gen. 6.
Hier. 18.

Inquit Samuel. Intellige autem, de uocatione secundum propositum, hæc dicta esse, non de omni uocatione. Nam quandoq; Deū pœnitent donorum suorum, metaphoricè intellige, idest ad admodum pœnitentis, & mutati, se se habet, iuxta illud. Pœnitent me fecisse hominem. Et illud. Si pœnitentiam egerit Gens illa à malo suo,agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitauit ut facerem eis. Verè enim non mutatur Deus. Quem autem pœ-

nitent,

nitent, mutari necesse est. Mirum profectò, mirum. Hoc enim uerbum. *Sine pœnitentia enim sunt dona, & uocatio Dei.* Adeò exaggerat aliqui, pro gratia contra liberi arbitrij dispositionem: & contra merita, quæ congrui appellamus, ut nihil pius. Dicunt enim hunc esse sensum. Deus dat dona, & uocat ad gratiam sine nostra pœnitentia, vel preparatione. Bone Deus, quæ uolentia maior? Sensus uerbi huius est. Deum suorum donorum ut dictum est, non pœnitent. Si tamen uis & illud uerificare, de prima uocatione baptismali cū D. Ambrosio expone. Legi uerò debet hæc particula. *Sine pœnitentia enim, sunt dona, & uocatio Dei.* Tanquam parenthesis. Immo ab illo loco. Sicut scriptum est. Veniet ex Sion. &c. Hucusque, totum parenthesis est. Sequitur ergo.

Sicut enim & uos, quondam increduli fuistis Deo, nunc autem misericordiam estis consequuti, ipsa horum incredulitate. Ita & isti nunc, increduli fuerunt uestra misericordia, ut & ipsi misericordiam consequantur.

O abdita diuinæ sapientiæ iudicia. Non est mirum certè, si Apostolus & stupore, & pauore percussus, nunc nunc exclamat. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, &c. Attendite tu hoc iudicium Dei, & mirabere. Cæcitas in Israel manet, donec plenitudo Gentium intret, & tunc omnis Israel saluus fiet. Ecce profundissima, arcanaque huius iudicij causa. Sicut uos Gentiles, olim Iudæis credentibus, eratis increduli, pro Deo lapides, & beluas colentes: nunc autem illis incredulis factis, occasione à Deo accepta, ex illorum incredulitate, ipsi in incredulitate iacentes, per diuinam misericordiam, in fidem surrexistis. Ita Iudæi olim credentes, nunc incredulitatis occasione accepta, ex magna misericordia, quam uobis ostendit Deus, erigens uos ad fidem, & gratiam euangelicam, magna diuina promissa eis facta, in uobis completa excidisse uideantur, à ueritate increduli facti sunt, suo ipsorum uitio. Tan-

dem igitur occasione accepta à Deo, qui sua ipsorum infidelitate prouocant di eos ad æmulationem consequendæ misericordiæ, quam uobis impendit, diuinam misericordiam omnino consequentur. Sicut & uos consequuti estis. Intelligis hanc miram uicissitudinem? Gentes non credentes, per Iudæos incredulos, tanquam per occasionem à diuina misericordia seruata sunt. Ita ergo Iudæi credentes, per credentes Gentes, sed primum incredulas, à diuina misericordia seruabuntur.

Conclusit enim Deus omnes, Iudæos, & Gentiles, in incredulitate, ut omnium misereatur. Non posuit in incredulitate, Absit, ab ore Christiano hæc impietas, sed *Conclusit*, quos scilicet inuenit in rethe, in laqueo infidelitatis. *Conclusit*, tenuit, non eripuit, non ut pereant. Deus enim neminem uult perire, sed ut saluentur, at ut saluentur per misericordiam, non per iustitiam, ut agnoscant omnes, quod diuina misericordia non iustitia saluantur. Postquam enim erant in infidelitate, mortem merebantur, iuxta illud. Qui incredulus est, ira Dei manet super eam. Quod ergo condemnati non sint, fauor Dei, non iudicium fuit. Verum, si subito ex infidelitatis laqueo erepti fuissent, & Gentiles, & Iudæi, proprijs uiribus liberationem, non diuinæ gratiæ adscriptissent. Cum autem ab Abraam, usque ad Christum, semper steteret Gentes in laqueo, nec per legem naturæ exire poterunt, per sapientiam, qua Ægyptij, Caldæi, & Græci floruerunt. Cum etiam à Christo usque ad finem mundi, Iudæi in carcere infidelitatis manent cæci, nec lumen uidere possunt, quos consueuerat Deus tanquam pius pater, post paucos annos prophetarum oraculis consolari, atque liberare ceu charissimos filios. Manifestum populi omnes, ex desperata eorum salute, obtenta tamen, colligere possunt argumentum, quod unice diuina misericordia sine meritis, Iudæos & Gentes eripuit, eripit, & eripiet

Sap. 7.

Ioan. 3.

à laqueo : gratiamque fidei impartitur, ut credant. Ut tandem clament uniuersi. Anima nostra erepta est de laqueo, laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Adiutorium nostrum in nomine domini. Nomen uero domini, Iesus est, in quo oportet nos saluos fieri. Omnia itaque omnium quæso obstruantur ora, & subditus fiat omnis mundus Deo, dicantque. Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras, retribuit nobis, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Omnes enim peccauerunt, & propterea omnes egent gratia Dei, & misericordia. Illud ergo. *Vt omnium misereatur.* poni debet, & ut misereatur, & ut omnium misereri cognoscatur. Est, namque frequentissimus Hæbraismus iste in sacris literis. Et ita habes Pauli sensa. Ne superbiret, superbiaque exaltatus rueret Iudæus, vel Ethnicus, omnes indiscriminatim magnis temporibus in fouea, vel in laqueo, quem sibi parauerunt, tenuit Deus, vt de infidelitatis amaritudine penitendo confusi, ad diuinæ misericordiæ dulcedinem credendo conuersi, humiliores fierent, & diuina ope saluarentur, qui propria opera perdit erant.

Sed hic quærendum est. Cur in his temporibus, tot Gentiles, tot Iudæos perire passus est, quibus in incredulitate conclusis, diuina misericordia, non affuit vt eriperentur? Cur maior Ethnorum pars, à principio mundi, vsque ad Christum tam miserabiliter perijt? Cur tam pauci Iudæi, à Christo vsque ad consummationem mundi, saluantur? Cur ex his paucis, ille unus fuit, non autem iste? Cur uehementius Iudæos conclusit, in infidelitate, quàm Ethnicos? Cur non nisi post grauissima quæque facinora, ereptæ sunt Gentes, eripiendæque est Iudæa ipsa, ex laqueo infidelitatis? Cur non citius hos eripuit, illos eripiet? Cur non Iudæos, à principio vsque ad Christum, conclusit, Ethnicos autem à Christo vsque ad finem: Sed è contra? Plus enim

de Iudæorum salute adueniente Christo præsumi poterat, qui tot signa faciebat. (Signa enim Iudæi quærent,) quàm antea. Cur itaque, non ante conclusi sunt, quàm ueniret, sed cum uenit? De Gentibus contra uerisimile magis erat, quod non crederent Christo ueniente, quippe qui crucem ignominiosam pertulit, in corpore suo, Gentes autem, gloriam, sapientiamque huius mundi, quærebant. Cur ergo non tunc conclusæ sunt, sed ante? Audi, Audi tubæ cælestis oraculum. Nota responsionem, quam hæc cælorum lingua, immo Dei lingua, qui creauit cælos Paulus, ex conclauis Dei, tibi de cælis affert.

O Profundum diuitiarum, & sapientia & cognitionis Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & non uestigabiles uia eius. Quis enim nouit mentem domini? aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?

Dignare Roma, dignare, hæc omnia ignorare nobiscum, postquam Paulus arcana, quæ nec angeli norunt edoctus, qui omnibus hisce dubijs respondere potuisset, nec tunc illo iam potatus, quod beati nident omnia, tibi credidit expedire magis hanc doctam ignorantiam, quàm temerariam curiositatem. Num in mentem non tibi uenit, opipara illa mensa, quam in deserto quadragenarij nostri ieiunij tempore, paruimus, sacro illo duodecim panum numero refertâ, ex quibus & duodecim fragmentorû cophinos quos duodecim ille chorus colligerat, tibi tradidimus? Illam inquam mensam, illos inq̄ panes, micas in quâ illas, quarum nunc cophinos, armariolum memoriæ meæ, non tenet, quis est qui rodere possit? Et si rodere possent multi, quis comedere? vel si comedere aliqui ualent, quis digerere? Certe nullus. Clamemus ergo, extollamus uocem.

O profundum diuitiarum & sapientia, & cognitionis Dei. &c. Hæc omnia dubia, uidit Paulus, mihi crede, quibus nostræ mentes anguntur. Conclusit omnes in incredulitate, ut omnium

I. Cor. I.

Ioan 6.

nium misereatur. Cur ergo, non oïum miseret? Cur harum, & non illorum? Ex duobus paruulis, originali peccato, pariter obstrictis, cur iste assumitur, ille relinquitur? Ex duobus, ætate iam grandibus impijs, cur iste ita uocatur, ut uocantem sequatur, ille uero, vel non uocatur, vel non ita uocat, ut uocantem sequatur? Ex duobus pijs, cur uni donat perseverantia, alteri non donatur? Cur aliqui ab ineunte ætate, vsq; ad extremam senectam, in omni scelere & damnabilitate uiuentes, repente cælitus inspirata salute, rapiuntur ad regna cælorum? Aliqui iam sanctitate, ex multorum annorum laboribus perfecti, in momento pereunt, & perduntur? Vidit inquam hunc hominum temeritatem, qui cum sui cordis secreta uix scire possint, tam profundum tam inscrutabile, diuina secreta rimari audent. putantque nihil esse homini difficile. Propterea ergo, tanquã tuba personat, perstrepat, exultat uocem sui clangoris, ut tanti sonitus terrore, omnes, & pauidi, & pallidi taceatis. *O altitudo diuitiarum sapientia, & scientia Dei.* Ne tu me turba quæso, cur non peruia cuiq; fecit Deus arcana sua? Cur aliquibus sic, aliquibus non? Cur Paulo non Thædeo? Exclamabo enim & ego. *O altitudo diuitiarum sapientia, & scientia Dei.* O piam. O solidam responsionem. Hæc sit rogo refugium nostrû, nostra anchora, noster portus. Adoremus, nõ perquiramus diuina illa mysteria. Maiore enim religione, adorantur incognita, quàm uestigetur imperuestigabilia.

Examinanda modo sunt uerba, postq̄ Apostolicæ huius exclamationis scopum, tetigimus. *Profundum.* Nominat Apostolus, & *Diuitias sapientia, & cognitionis Dei.* Sic autem hæc omnia contextit. *Diuitia* inquit, sunt sapientia, & cognitionis, & profundum est diuitiarum. O profundum diuitiarum sapientia, & cognitionis Dei. Cû audis. *Profundum,* time. Quis enim profunda fluuiorû & marium natate non expauescat? Immo quis in profundam mariam voraginem duntaxat spectans, quæ alta montium cacumina, uisui maiorem semper ostendant, non horreat, non formidet, non retrahat pedem simul & oculum? Cum audis. *Diuitias,* desidera. Cuius enim pectora, non cogit diuitiarum fames? Cum audis, *Sapientia, & cognitionem,* adora. Est enim sapientia, altissimarum causarum contemplatio, omnemque cognitionem, de numero esse bonorum & honorabilium opinamur. Cû audis *Deum,* ama. Quid est enim Deus, nisi semper dans? *O Profundum,* ergo expauescendum. *Diuitiarum,* optabiliû, *Sapientia, & scientia,* honorabilissimæ, *Dei,* amabilissimi. Metaphora autem est hæc, profundum diuitiarum. Dicimus nanque, uenas aquarum profundas, diuites esse, quod nunquam aquæ puteis profundis deesse soleant. Deus ergo, non modo diues est, non modo profundum habet, sed profundum ditissimum, ita ut diuitiarum profundum appelletur: quia hæc diuitia vlllo modo, exhauriri non possunt. Diuitia inquam, sapientia & scientia. Sapientia primum. Diues est, quia seipsum scit, non modo intelligit, sed exactissimè intelligit, quantum scilicet intelligibilis est, sine fine. Infinitus quippe est Deus, in suo esse. Intelligi autem conuenit rei ex hoc, quod est. Infinitè igitur intelligibilis est. Infinitè ergo intelligit. Nihil est Dei, quod non intelligat Deus, Iuxta illud. Spiritus Dei, omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Ecce itaque sapientia, & diuitia sapientia. Scientia deinde diues est: & quia omnia cognoscit: nihilq; eum lateret, omnia nuda ei & aperta sunt. Et quia statim, in momento singula intuetur: non eget discursu, non tempore, illico de excelso sancto suo, prospicit uniuersa, quasi promptuarium habens omnium rerum, eructans ex hoc in illud. Habes itaque diuitias, & diuitiarum profundum. Mirum certè est profundum istud: magna hæc diuitiarum uena sapientia, & cognitionis Dei. Ditauit nanque Prophetas, Apostolos, ditatque continue homines. Nemo enim nouit, quæ Dei sunt, nisi ipse diuitias istas comuniceat & diffundat. Vnde dicit. Si quis indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat oïbus affluentiam

I. Cor. 2.

Heb. 11.

Iac. 1.

8. d.

ter. Et tamen nunquam exhaurit. Immo, nec huius profunditatis finis inuenitur. Alta profunditas, quis inueniet eam? Quo uerbo concilia codices. Aliqui enim habent, O altitudo, aliqui. O profundum. Tu dic. O altitudo profunda. O profunditas alta. Nam & illud est samaritana, Puteus altus est, id est profundus. *Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & non inuestigabiles uia eius.* Benè *Incomprehensibilia.* Apprehendi possunt, at non comprehendendi. Comprehendere. n. est intra terminos concludere. Quis ergo suo intellectu, diuina iudicia metiri potest? ut illa intra se contineat, tanquam suæ mentis captu mensurata? Apprehendimus itaq; saltem, id quod incomprehensibilia sunt, sed non comprehendimus, immo neq; hoc ipsum comprehendere possumus, quantum sunt incomprehensibilia. Maior est. n. eorum incomprehensibilitas, quam nos de illorum incomprehensibilitate comprehendere valeamus. Hinc illud. Iudicia Dei abissus multa. Profundum autem abissi, quis dimensus est? Via uero Dei, non inuestigabiles dicuntur. Via Dei autem, sunt misericordia & ueritas. Iuxta illud. Vniuersæ uia domini, misericordia, & ueritas, id est iustitia. Et hæc sunt Dei iudiciorum radices. Omnia quippe diuina iudicia, sunt in misericordia & in iustitia. Inuestigari igitur, non possunt, id est per uestigia quæri, vel inueniri. Vestigia autem Dei creature sunt. Quis ergo nisi diuino afflatus numine, misericordiæ atq; iustitiæ rationem inuenire poterit? quibus utitur, vel quibus usus est Deus, quando alicui miseretur, cui uidetur nobis miserendum non esse? Aliquem castigat, quem nobis uenia dignum esse uidet. Hunc rapit, ne malitia, immutet intellectum eius: illum non rapit, quo grauius peccet. Hos eripit è laqueo, illos in foueã concludit. Gentes atheas seruauit, Iudæos Dei ueri cultores, abiecit. *O Profundum diuitiarum, & sapientia, & cognitionis Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uia eius.* Hinc illud forsitam. Vestigia Dei cõprehendes usq; ad perfectum? Omnipotē-

tem reperies? Sequitur.

Quis enim cognouit mentem domini? Hoc uerbo autem quod est Esaia, probatur, quod ultimo dictum est, uidelicet. *Esa. 40.* Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, &c. Si enim iudicia Dei à nobis comprehendendi possent, inuestigariq; uia, iam aliquis sensum, mentem scilicet & cor domini sciret. Nemo autem scit cor, mentem Dei, nemo itaq; iudicia Dei etiam, comprehendere neque eius uias inuestigare, potest quantalibet sanctitate prepolleat. Si sancti in hoc mundo sciunt mentē Dei, alio modo sciunt quā comprehenditione & inuestigatione, reuelatione scilicet, iuxta illud. Nobis autem reuelauit Deus, per spiritum suum. Et illud. Puto quod & ego spiritum Dei habeam. *Aut quis consiliarius eius fuit?* Hoc uerbo, quod etiā est Esaia, probatur, quod secundo dictum est. Deum sapientem esse, quoniam qui sapiens non est, indiget consilio. At qui sapiens est, nequaquam. Cõsultat enim sapiens, sicut & dirigit atque ordinar, non dirigitur, neque ordinatur. Vnde nos, ignaris consilia damus, sapientesque consulimus. Nemo consiliarius Dei fuit unquam, sapiens igitur est, & sciens. *Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Ecce primi probatio, quod profundum habet diuitiarum. Namq; si ab aliquo accipit Deus, ut deinde retribuat, iam ex se diues non est, diuitiarum uena atq; profunda. Vides quomodo ordine præpostero, quæ proposuit Paulus, omnia probauit? O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uia eius? Ex his autem, curiositates omnes quæ tibi in mentem uenire possunt, diluuntur. Quærenti. Cur Deus fecit hoc, vel illud? Responde. *Quis nouit mentem domini?* Vrgenti temere, sine autoritate facræ scripturæ, fecit hoc propter tale rationem, illud propter illam. Objice. *Quis consiliarius eius fuit?* Blasphemati. Debit facere, hoc nõ illud. Obstrue ora. *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* At illud vnice Paulo remanebat probandum. *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Hoc est enim, quod Iudæus con-

tendit

tendit & Ethnicus, se aliquid Deo dedisse, quo Deus retribuit illis euangelicam gratiam. Retribuit, non donauit, debito non dono. Iudæus opera legis, iactat, Ethnicus legem naturæ. Vtroq; igitur refellit & propositum probat. *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipsum sunt omnia.* Igitur & hoc ipsum, quod Deo tribuistis, tributum est uobis à Deo. Iuxta illud. Tua sunt omnia, & hæc ipsa, quæ de manu tua accepimus, tibi offerimus domine. Vel aliquid tribuistis Deo, ò Ethnici, ò Iudæi, propter quod uobis facta est retributio, vel nihil. Si nihil, Pro nihilo itaque salui facti estis, iuxta Prophetam. Cur merita iactatis? Si aliquid. Illud est de numero omnium. Ergo & ipsum largitus est Deus. Ipse igitur tribuit, non retribuit. Vos retribuistis, non tribuistis. Cum autem legis, Omnia ex Deo esse, in Deum, & per Deum. Intellige Deum causam efficientem esse, exemplarem, omniumque rerum finalem. Sunt enim res ex eo ut efficiente. Est quippe *Ex pro Ab,* iuxta Hebræorum, Arabumq; linguam, quam semper sequitur Paulus, in tropis & schematicis. *Per eum,* ut per exemplar. *In eumque,* ut in finem ordinantur & tendunt.

Concludit demum Apostolus, & cõclusionem tãquam ex dictis probatam relinquit. *Ipsi gloria in secula.* Non uobis. Non uobis, O circuncisi. O præputiati, gloriam vel honorem adscribatis. Deo in omne æuam debetur gloria. *Ex quo, per quem, in quem* sunt omnia. Et nõ modo nunc Deo gloria uestra debetur Gentes, qua misericordiam estis consequuti, sed & olim cū uos, in infidelitate conclusisset. Non modo olim Iudæi, à uobis Deo gloria debebatur, quando eratis populus peculiaris, sed & nunc, in hac ipsa uestra infidelitate, in secula, ipsi omnium gloria debetur, id est semper. Neq; enim conclusit, vel concludet in infidelitate, nisi ut omnium misereatur. Qui ergo saluatur, Deum glorificet: qui dānatur, se se accuset. *Amen.* id est fiat, fiat inquam, ut à uobis, omnibus detur gloria Deo, ut cessent schismata & contentiones uestræ, Romani. Ut nullus uestrum merita propria iactet, sed omnes peccata fateantur, & gratiæ diuinæ nemo sit ingratus, qua gratis per Christi euangelium facta est salus, & Iudæo, & Græco.

Et est finis capitis vndecimi, quo excerbatos Iudæos leniuit, & consolatus est Apostolus.

CAPVT DVODECIMVM.

Obsecro igitur vos Fratres, per miserationes Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, acceptam Deo, rationabile cultum uestrum.

Disputatorem hactenus, sicut per omnem huius epistolae textum visum est, egit Apostolus. Adeo autem feliciter, pro vtraque parte, & contra vtranque partem Iudeorum, & Graecorum disputauit, ut in nullam deflexisset, nullam expugnasse plerumque uideatur. Cunctis benignus fuit, cunctis seuerus, nemini blandus. Nunc ergo iudicem agit, in disputatis moribus, modo Iudaeis respondebat, modo Gentibus: modo hos tuebatur, modo illos: modo unam partem arguebat, modo aliam. Nunc tamquam Iudex delegatus a Deo, omnibus loquitur, omnes instruit, corrigit omnes, dat legem omnibus. Tanquam ad inuicem coram eo litigantes: alternatim se se conuertebat Paulus, quasi in medio constitutus, a dextris habes, & a sinistris, quos conciliare oporteret. De dogmatibus christianae religionis hucusque disputatio differuit: in praesentiarum, de moribus Philosophatur. Quid credendum sit de Christi gratia, de fide, de operibus, de libero arbitrio, de Iustificacione, de Praedestinatione, de Vocatione, de Reprobatione, de Obduratione, de Lege, de eius imbecillitate, de Circumcisione, de Patribus, de Diuinis pollicitationibus, de Preputio, de Humani generis corruptione, de Labe originaria, de Baptizati ablutione, de Christi nece, de Meritis eius, & numerum omnium, de Euangelio, euangelijque in uniuersum orbem diffamatione, de translatione legis, de Gentilitatis infertione, de Coffractione synagogae, deque eius expectanda salute, ad huc usque locum, doctissimè ratiocinatur est. Quid modo agendum sit, ne in vacuo

Christi gratiam recipiamus, ne suscepta fides moriatur, ne extinguatur lampades nostrae, ne libertatem in occasionem demus carnis, ne iustificati, a iustitia dilabamur, ne praedestinationis coronam amittamus, ne vocati obaudiamus, ne reprobari mereamur, ne obduremus corda nostra, ne uiolata legis rei efficiamur, ne spiritali careamus circuncisione, ne de populo dei eijciamur, ne a praecipuis degeneremus, ne diuinis promissionibus indigni simus, ne facta limpha abluti denuo conspurcamur, ne Christi meritis abutamur, ne euangelio sumus ingrati, ne insiti excidamus, ne salute neglecta, Iudeis surgentibus, nos pereamus: Haec inquam omnia, si summum hunc praedikatorem auscultaueritis, intelligetis.

Obsecro vos Fratres, per miserationes Dei, ut exhibeatis corpora uestra, hostiam uiuentem, sanctam, acceptam Deo, &c. Non iugulandi sunt uobis de cetero tauri, non mactandae pecudes, non offerendi agni, non immolandi hircus: quod & Ethnicus olim demonibus, Iudeus iterum fecit Deo. Sacrificanda sunt unicuique, omnium uerum corpora creatori. Haec, haec inquam corpora nostra Romani, sunt hostiae & uictimae, quae placet Deo: non beluinae illae, carnes, non cruor ille fetidus, non succidus ille adeps. Nemo enim uerum ignorat, dixisse Deum. Quis quaesuit haec de manibus uestris? Quo mihi multitudinem uictimarum uestrarum plenus sum: Holocausta arietum, adipem pinguium, sanguinem agnorum, uitulorum, & hircorum nolui. Cessent igitur mutorum animalium oblationes, mactetur haec caro nostra, quae dum superbit, lasciuens uitulus: dum irascitur aries dum libidine, uincitur: Hircus dum uagis oculorum aspectibus circumuolat, colubum dum frenari non uult, indomitus taurus, est. Vince superbiam & uirtutum, iram cohibe & arietem, arce libidinem & hircum, inuito fedus cum oculis & columbam, doma

Esai. 1.

arro-

Apo. 1. & 5. 1. Pet. 2.

Tit. 1.

Act. 20.

1. Pet. 5.

arrogantiam, & taurum immolasti. Felix Christianorum conditio. In Mose lege, tantum filij Aaron sacrificia offerre poterant, In Christi euangelio, & minutuli homines, adde, & mulieres, quas ab omni dignitate, sexus infirmitas repulisse uidetur, tam Deo, sunt acceptae, ut ab omnibus oblata sacrificia illius maiestati, si puro corde offerantur, placeant & grata sint. Hoc est, quod Ioanes ille, theologus maximus, dicit Christianos, omnes sacerdotes esse. Redemisti (inquit) nos in sanguine tuo, & fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes. Et Petrus. Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Non enim ita intelligitur, quod Christiani, omnes λειτουργiam facere possint, hoc est ad aras ministrare, sacrificare que domino, hostiamque; illam offerre, qua mundo reconciliatus est Deus. Totam quippe (ut aiunt) aberrant uiam, nouelli isti, qui huiusmodi sacerdotes Dei, ministris, a reliqua plebe, quam laicos appellamus, non distinguit. Nam, & in primitiua ecclesia seiuuncti erant, a ceteris Christi fidelibus presbyteri. Nec mihi dicas, presbyter senioem significat. Nam in scriptura sacra, non tam aetatis, quam dignitatis est nomen. Est enim illud Pauli uerbum, ad Titum. Huius rei gratia, reliqui te Crete, ut quae desunt corrigas, & constituas presbyteros, per ciuitates, sicut ego disposui tibi. Si quis scilicet, sine crimine est, unius uxoris uir, filios habens fideles. Oportet enim episcopum, sine crimine esse. &c. Constat quippe, quod presbyter hoc in loco, non est nomen aetatis. Sicut nec Episcopus, sed dignitatis. Est, & illud, in actis Apostolicis. A mileto, Paulus mittens Ephesum, uocauit presbyteros ecclesiae, qui cum uenissent ad eum, dixit eis. Attendite uobis, & uniuerso gregi, in quo uos Spiritus sanctus, posuit regere ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Petrus etiam, presbyteros alloquens dicit. Pascite eum, qui in uobis est gregem. Quod ridiculum est, ad omnes trahere Christianos. Non enim differret pastores a grege. Sacerdotes ergo, hoc est, sacri duces, qui sacra dant, qui sacra docent, non omnes Christiani sunt, sed qui per manuum impositionem, ab Episcopis ordi-

natur. Vnde dicebat Paulus Timotheo. Nemini cito manus imposueris. Et merito. Horum namque munus est, pro plebe Deum interpellare, ignaros instruere, arguere aberrantes, dormientes excitare, frigiditatem accendere, rationemque reddere, pro sibi creditis, animabus. Intellegitis sacerdotes? Hic ergo est, sensus Ioannis, & non alius. Omnes Christiani sunt sacerdotes, quo ad hoc tantum, quoniam quilibet quotidie in ara cordis, potest seipsum in sacrificium uiuum offerre Deo. Propterea hoc sacerdotis nomen, nascente ecclesia non est, pro presbyteris tantum usurpatum, sed pro omnibus in Christum creditibus, quod pungerentur, extimularerunt; Iudei, intelligentes sacerdotium, quod apud illos, in tam magno habebatur pretio, & preputiatis, & circumcisus, omnium tribuum uiris, & mulieribus Christi gratia, commune factum esse. Sacrificium enim spiritus contriti, & contribulati, Iudei paruipendebant, peccatorum oblationibus superbientes. At Christus, his contemptis, illud unum elegit comunissimum, atque suapte natura perfectissimum. Propterea ab illo sacrificio, nemo apud Iudeos, apud Christianos uniuersus, uocati sunt sacerdotes. Si tamen, cur sacerdotis nomen olim, pro presbyteris usitatum, non sit, particulatim, scire desideras. Dicam, quod in mente uenit. Maior ecclesiae pars, tunc quippe, cum nasceretur, Iudaei erant, unde Getae despiciebant, iuxta illud. Factum est murmur graecorum, aduersus Hebraeos. &c. Et nunquam crediderim ego, nullum sacerdotem, ex Iudaeis Christianum effectum fuisse. Erant ergo aliqui sacerdotes Iudaei, in Ecclesia. Quo igitur uitaretur confusio, quae si illi, & nostri presbyteri, sacerdotes uocati fuissent, facile orta esset. Retinere illi sacerdotale nomen honorificum, quo Sinagoga ad sepulchrum duceretur, cum honore: nostri suppraefferunt illud, & loco illius, presbyterum usurparunt. Cur uero omnes appellarent sacerdotes, dictum est. Et potest addi, haec alia ratio. Ad presbyteratum enim, uel ad sacerdotium, quo proprie nunc Sinagoga sepulta, sine confusionis timore, sacerdotes appellamus, omnium graduum uiri assumi possunt, omnium-

1. Tim. 4.

Psal. 50.

Act. 6.

omniūq; cognationum. Et iuxta Ioan-
nē, ex omni tribu, & lingua, & populo,
& natione. Nulla habetur diuitiarum,
hic distinctio, familiæ, circuncisionis,
præputij, nobilitatis, patrię, linguę: nul-
lus persone delectus habetur. Verū nō
sic in Iudaismo. Profeliti enim assumi
non poterant. Immo, nec omnes Iu-
dæi, sed tantum Leui, contribules. Op-
timę, itaq; inquit, Ioannes. Redemisti
nos, in sanguine tuo, ex omni tribu,
lingua, populo, & natione, & fecisti
nos omnes, Deo nostro regnum, & sa-
cerdotes: quasi dicere velit. Exclusa
est modo, carnalis illa sacerdotum pro-
pago, spiritali tua sanctificatione, quas
omnes nos sanctificari voluisti. Si enim
de cetero, in culmen sacerdotalis digni-
tatis euehi poterunt, vt corpus tuum,
in ara crucis, semel oblatum, in tui me-
moriam toties, quoties voluerint, of-
ferre valeant. Quia tamen textus di-
cit. Fecisti nos sacerdotes, statim pos-
sem dicere, quod intelligitur potentia,
non actu: ideo prima expositio magis,
placet. Illi enim alludit primo, quod
sequitur Ioannes. Fecisti nos, Deo no-
stro regnum, & sacerdotes, & regnabi-
mus, super terram, quomodo namque
Christiani omnes, regnant super terrā:
Ita sunt sacerdotes omnes, nullo dem-
pto. At quomodo regnant; si dictum
est illis. In mundo præsuram habebi-
tis? Si Paulus dicet. Omnis anima po-
testatibus sublimioribus, subiicienda
est? Non omnes regunt, ergo non re-
gnant, nisi regno spiritali. Rex quidē,
nostrum quilibet esse potest, si deside-
ria terrena cōprimamus, & super car-
nem nostram, quæ concupiscit aduer-
sus spiritum, velut super subiectam ter-
ram, virtutis lege, & rationis imperio,
regnantes dominemur. Ita igitur sa-
cerdotes sumus, dum nos ipsos morti-
ficatos mundo, manus, pedes, ora, tan-
quam holocausta, diuini amoris igne,
concocta, lachrimarum aqua, saleq; di-
scretionis, condita, Deo litamus. Vni-
uersi itaque, (vt vno verbo, negotium
aperiam) sibi ipsis sunt sacerdotes, at
non vniuersis vniuersi. Sicut enim non
omnes omnibus sunt reges, ita nō om-
nibus, omnes sacerdotes, sed sibi. Ne-

mo est ergo, qui non sit rex, & facer-
dos. Secundo, huic alludit aliud. Nam
& in veteri testamento, dicit Deus Iu-
dæis omnibus illud verbum, supra al-
legatum. Vos eritis, mihi in regnum
sacerdotale, & gens sancta. Constat
tamen, quod eo tempore, non erant, ne-
que dicebantur sacerdotes omnes Iu-
dæi, sed paucissimi. Licet ergo vocentur
Christiani omnes sacerdotes, pariter
non debet intelligi de sacerdotio, quod
est presbyterorum, qui sunt omnibus
sacerdotes, sed de sacerdotio hoc, quo
quilibet est, sibi sacerdos, non alteri.
Cur verò Iudæi, propter verba illa, sa-
cerdotes omnes, sicut Christiani, non
vocabantur. Dictum est. Quia pecu-
dum sacrificia, vnicē existimabant, que
non omnes offerre poterant. At nos
illa nullipendimus, sed cor contritum,
& humiliatū, pro victima pacifica, quā
Deus non despicit, sacrificamus. *Obse-
cro ergo vos.* inquit Paulus. *Vt exhibea-
tis corpora vestra, hostiam Deo.* Nec pro-
priē dicit. *Exhibeatis, sed sistatis.* Παπα-
σῶσα. Quasi dicat, benevolentiam cap-
tans. Scio, quod exhibuistis. Estis nā-
que, gens sancta, regale sacerdotium,
siue regnum sacerdotale: sed obsecro,
vt quod iam dicastis Deo, ad munda-
nos vsus, amplius non retrahatis. Ni-
hil sit vobis, cum diabolo cōmune, ne-
que cum mundo, postquā corpora ve-
stra, de eorū manibus eripuistis, crea-
tori q; in hostiam obtulistis. Vide au-
tē, quanta efficacia cogit eos, ad id præ-
standum, quod ipse requirit. *Obsecro*
(inquit) *vos.* Non imperat, deprecatur.
adhortatur. O doctorem admirabilem.
Vult obtinere, propterea non iubet,
obsecrat. Omni enim legis imperio,
efficacior est, supplex deprecatio. Hinc
illud. Non quasi dominantes in clero,
sed forma facti gregis, ex animo. Lex
imperat, propterea iram operatur: Hor-
tatur gratia, propterea vincit. At non
hortatur tātum Apostolus, sed *Per mise-
rationes Dei* obtestatur. Hoc est vere ob-
secrare, adiurare, per sacra. O magnā
vim huius obsecrationis. *Per miseratio-
nes Dei.* Quibus vos Gentes seruatae,
quibus vos Iudæi seruati estis. Hoc
enim sine, sermo clausus est, capituli
præce-

Exo. 19.

Ps. 50.

1. Pet. 5.

præcedentis. *Vos obsecro, vt exhibeatis
corpora vestra, hostiam Deo.* Non aliun-
de saluatur aliquis, quā ex Deo, à Deo
autem nemo salutem consequetur, ni-
si per misericordiam. Quis ergo per
misericordiam Dei, adiuratus, nisi sit,
ad eos, non id præstabit, quod summis
precibus efflagitat, tantus omnium no-
strum amicus, quantus est, Paulus, qui
semper nos, fratres appellat, tanquam,
ex eodem vtero natos, qui de nostra
perditione, continuo dolore angitur,
qui de salute nostra, tanquam de pro-
pria gaudet? Sed cur tanta instātia de-
precatur, vt exhibeamus corpora no-
stra, hostiam Deo, & non magis animā?
Quandoquidem communiter plus, di-
ligūt corpora, quā animas homines.
Certē enim sequi videtur, vt qui cor-
pus vitijs, mortificatum Deo obtulerit,
animam quoque diuino dicarit obse-
quio. Fortasse tamen, non omnes, qui
animam addixerunt Deo, illi, & corpora
sacrificauerunt. Melius tamen erit, vt
dicamus, sicut animæ nuncupatione
interdum, totus homo intelligitur, vt
infra. Omnis anima potestatibus su-
blimioribus subdita sit. Et in Exodo.
Animæ egressæ, de femore Iacob, se-
ptuaginta. Ita corporis nomine, vel car-
nis, aliquando homo ipse totus, acci-
pitur. Vnde illud est. Et videbit om-
nis caro, quod os domini, locutum est.
Id est omnis homo. Voluit, itaq; Apo-
stolus dicere. Exhibeatis corpora ve-
stra, id est vosmetipsos, non modo ani-
mam, verum & corpus, totum quod
in vobis est, hostiam Deo. Iuxta illud,
supra. Exhibete vos Deo, tanquam ex
mortuis viuentes. Rectē autem dicit.
Hostiam. Erat quippe triplex sacrificio-
rum genus, in vetere lege. Quoddam
Holocaustum dicebatur, quia totum
comburebatur, & hoc propter diuinæ
maiestatis reuerentiam, & bonitatis,
ipsius amorem, quod perfectorum sta-
tui conueniebat, specialiter offerri con-
sueuerat. Sicut enim animal totum,
incēdebatur, resolutumq; in vaporem
sursum ascēdebat: ita significabatur to-
tum, quod in homine est perfectio, crea-
tori dicatum esse. Secundum genus
erat Sacrificium, pro peccato. Quod

scilicet, propter peccati remissionē of-
ferrebat. Quantoq; grauius pecca-
tum erat, tanto vilius animal offerri cō-
sueuerat. Pro idololatria nanque, quæ
summum scelus est, immolabatur ca-
pra, quæ animalium est vilissimum.
Pro sacerdotis ignorantia, vitulus. Pro
negligentia principis, hircus. Huius ve-
ro sacrificij, fiebant duæ partes. Vna
comburebatur, alia in sacerdotū vsum,
cedebat, quod penitentium statui opti-
mē conueniebat, qui expiantur à Deo,
non sine ministerio, & opera sacerdo-
tum, quibus dictum est. Quorum re-
miseritis peccata, remittuntur eis. Quā-
do tamen sacrificium erat, pro sacerdotis
peccato, specialiter, vel generaliter,
pro totius populi peccato, cuius sacer-
dos, pars est, nihil in sacerdotis vsum
veniebat, sed totum cremabatur. Non
enim pro peccato meo, satisfieri vide-
tur, si in vsum meum, id quod pro pec-
cato meo offertur, venerit. Perinde
enim res, se se habere videretur, ac si sa-
crificium minime offerretur. Ter-
tium genus erat, Hostia pacifica, quæ
duplex erat. Hostia pacifica pro acce-
ptæ salutis, vel prosperitatis alicuius,
aut beneficij, gratiarum actione: & Ho-
stia pacifica, ex voto, pro sperata salute,
vel prosperitate. Cuius sanè tres fie-
bant partes. Vna ad Dei honorem cre-
mabatur. Altera sacerdotibus, ad co-
medendum dabatur. Tertiam, offeren-
tes comedebant, quod magna ratione
proficientium statui cōueniebat, quo-
rum profectus à Deo, primum, deinde
ab opera sacerdotum, qui sunt seque-
stri inter Deum, & homines. Tertio à
nobis ipsis, omnino pendet. Hostiam
itaque vult offerri, Paulus Apostolus,
non holocaustum, non sacrificium pro
peccato, sed hostiam pacificam. Gen-
tes, quæ saluatae sunt, iam ex ipsa Iu-
deorum incredulitate offerat hostiam,
pro gratiarum actione. Iudæi, qui ex
Gentium misericordia, adhuc diuinam
consequi sperant misericordiam, offe-
rat hostiam, ex voto. *Hostiam autem vi-
uentem.* Hostiæ legis macabantur, oc-
cidebantur, inquit Paulus. Atqui nolo
ego, nec vult dominus, vt vos ipsos oc-
cidatis. Beluæ non offeruntur, in ho-
stiam,

Ioan. 20.

stiam, nisi occidantur, sed vos ipsi, etiā uiuentes, eritis hostiæ Deo, quā gratissimæ. Illæ hostiæ occidebantur, ad significandum, quod adhuc mors regnabat in homine, regnante peccato. Verum nunc, mortua est mors, peccatūq; mortuum. Non igitur hostia hæc debet occidi, mortificetur, sed non occidatur. Amentia est, & furor Gentium, etiā sub immortalitatis spe, vel martirum palmæ assequendæ, aut veneno, vel ferro, siue præcipitio, sibi mortem cōsciscere quod Empedocles ille ficuius, Cleantes, Chryssippus, & Zeno fecisse feruntur. Nos ergo, hostiam uiuētē offeramus, hæc nostra corpora Deo, moriamur mundo, sed uiuamus Deo, qui pro nobis, mortuus est, ut nemo amplius sibi, sed illi uiuat. Viuamus autem Deo fide, quæ per charitatē operatur. Nam fides, sine operibus mortua est. Addit Paulus *Sanctam*. Illæ hostiæ legis, non erant sanctæ, sanctitatem significabant, non habebant. At nos sancti esse possumus, quos Christi lesu, sanguis sanctificat. Exhibeamus itaque, nos ipsos sanctos, sanctos, fortes, constantes, cœlestes. Sancti autem erimus, si de nobis ipsis, nihil sperantes, omnem spem nostram in Iesum Christum, collocauerimus, iuxta illud. Qui habet spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est. *Deo placentem*, vel acceptam. Nec sacrificia illa propter ipsas res, quæ offerebantur, Deo accepta erāt. Vnicē enim habuit ea populus, in mādatis, cum ad idololatriam declinauit, post adoratum vitulum, & non ante. *Exo. 20.* iuxta verbum Dei. Non sum loquutus cum patribus vestris, & non præcepi eis, in die qua eduxi eos, de terra Ægypti, de verbo holocaustorum, & victimarum. Quo significatum est absolutē, sacrificia illa Deo, minimē placuisse, sed ideo accepta fuisse, ad hoc, ut postquam Gentium more, in sacrificiis pecoribus, delectabantur, non sacrificarēt idolis, sed Deo, cuius sunt omnes feræ, & agrorum iumenta. Verum tamen sacrificia nostrorum corporum, nostrarum animarum, maximē Deo placent, ascenditq; eorum fumus coram domino, in odorem suauitatis. Sed

quando placent? Quando, ut Deo placeant, fiunt, non ut hominibus. Dicebat enim Paulus. Si hominibus place-
Gal. 1. rem, Christi seruus, non essem. Hoc est ergo, quod sequitur.

Rationabilem cultum vestrum. Hipocritarum cultus, nō est rationalis, de quibus dicitur. Populus hic, labijs me
Mat. 15. honorat, cor autem eorum, longe est à me. Cultus enim Dei, qui hic, & ubique *λατρεία* dicitur, & corde, & corpore celebrari debet: at potissimū corde, & spiritu, quoniam Deus spiritus
Ioan. 4. est, aliter irrationalis est, & vacuus. Nec prostrationes, neque genuflexiones, nec vocales clamores, neque cantiones, nec pectoris tunctiones, neque omnia alia exteriora opera, nisi interiorius, à corde proficiantur, sanctificāt hominem, quare Deo, non sunt accepta. Voluntas siquidem Dei est, sanctificatio nostra, inquit Paulus. Hinc itaque habere potes, quid *λατρεία* est. Seruitus scilicet, quæ Deo, specialiter debetur. Est enim exhibere corpora nostra Deo, hostiam uiuentem, sanctā, Deo acceptam. Illud sanē, rationabilem latrām vestram, est huius expositio. Exhibete corpora vestra. &c. Vnde cautum semper fuit, in omni lege, ne sacrificia, nisi Dijs immolarentur. Hic enim primus honor est, primaque excellentia. Propterea summo rerum opifici, tantum libamus, testificantes, quod ipsius ope sumus, quod viuimus, atque mouemur. Alter honos, sunt Pi-
Acl. 17. ramides, arcus, altaria, templa, himni, laudes. Hunc Diuis omnibus persoluere, nemo non potest. Sequitur.

Et ne configuremini huic saculo, sed transformemini, renouatione mentis vestrae. Vides quomodo seculum quoddam futurum insinuat, cum dicit. *Ne configuremini saculo huic.* Huius autem verbi, sensus est. Mundo huic, concupiscentiæ seculari, vel oculorum, vel carnis, vel superbiæ vitæ, nolite conformes fieri, sed formam aliam accipite, renouatione mentis vestrae, iā per gratiam acquisita, transformamini semper, nouam induite formam. Qui erat peccator, & penitens factus est, transformatus est, sed adhuc transformetur, fiat

fiat proficiens. Proficiens adhuc transformetur, fiat perfectus. Perfectus nouam adhuc transformationem ambiat, ut scilicet euadat beatus. Attende autem magnam verborum Pauli energiā. Mūdum istum seculum appellat. Quasi fragile quid, & quod breui tempore durare possit. Centum quidem anni, seculum efficiunt. Item figuram dicit seculi, non seculum. Hoc enim modo loquendi. *Nolite conformari huic seculo.* Intelligitur, nolite talem habere figuram, qualis huius seculi est. Quid est vero figura, nisi quid inconstans, vanum, & labile? Artes omnes, facitne aliud, quā figuram? Artes autem, possunt ne aliquod efficere perpetuum? Hinc igitur disce, quid figura sit. Et si hoc satis non est, audi Paulum dicentem. Præterit figura huius mundi. Contra verò, non dicit, Transfiguramini, sed transformamini. Formam nominans, non figuram. Forma enim quatenus forma, non necessārio vllam secum affert imperfectionem, quin potius ratio formæ, ut forma, nobilissima est. Vnde & ad Deum transfertur à sapientibus. Hanc ergo figuram in formem, corruptibilemque huius mundi, contemnite, id est mundana, fluxa, inaniaque desideria, quæ secularium hominum propria sunt. Formam vero cælestem, diuinam assumite, ut audiatur vnusquisque vestrum. Ille formosus in stola. Et vnaquæque. Veni formosa mea, spetiosa mea. Hæc est enim illa forma, de qua dominus. Hanc amari, hanc exquisiui, & amator factus sum formæ illius. Hæc autem transformatio fieri potest. *Novitate mentis vestrae*, id est diuina gratia, qua mens primum peccatis inueterata, deformisq; & indecora effecta, renouata est, atque instaurata. At qui non est renouatus, quomodo transformari potest? Renouetur primum, iuxta illud. Renouamini spiritu mentis vestrae. Quia nihilominus ex se renouari, non potest, deprecetur ad dominum. Spiritum rectum innoua in visceribus meis. Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciē terræ. Statim enim aderit sibi dominus, & renouabitur, ut

aquilæ iuuentus sua. Tandemque renouatus, mundo neglecto, cuius figura præterit, in Deum poteris transformari. Qui idem ipse semper est, & anni eius non deficient. Habes ergo apostolica sensa Fortasse tamen non est sensus. Transformamini per renouationem habitam mentis vestrae, sed transformamini renouatione mētis vestrae, hoc est renouamini. Ipsa quippe renouatio, transformatio ipsa est. Qui igitur peccat. (nemo enim est, qui non peccet) cum se se peccasse sentit, & inueteratum esse, renouari studeat, peccata abijciat, patet se se ad gratiam consequendam. Attende autem huius metamorphoseos, lucrum mirabile, atque incomparabile. *Vt probetis, quæ sit voluntas Dei bona, & accepta, & perfecta.*

Maximus certē fructus, posse scire Dei voluntatem, de qua supra dictū est. Quis nonit mentem domini? Non scitur studio, scitur bona vita. Tria vero dicit de diuina voluntate. *Bona, placens, vel accepta. Et perfecta.* Hoc est bona, melior, optima. Bona est diuina voluntas, in prohibitionibus: melior in præceptis: optima in consilijs. Bona, cum permittit mala: Bene placens, cum vult bona: Perfecta, cum remunerat hæc, & punit illa. Bona, cum ceat, Placens cum iustificat. Perfecta cum glorificat. Bona, quo ad incipientes, melior quoad proficientes, optima, quoad perfectos. Bona in his, qui afferunt fructum trigessimum: melior in his, qui sexagesimum, optima in his qui centesimum. Bona, in lege naturæ, melior in lege Moise, optima in Euangelio. Bona in se, quia non vult, nisi bonum; Beneplacens bonis, qui vni illam intelligunt; Perfecta, quia etiam à malis, nolentibus adimpletur. Fortasse autem textus debet sic iacere. Quæ sit voluntas Dei bonum, & acceptum, & perfectum. Ita enim habet textus græcus. *Τὸ θελημα τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀρετὸν. καὶ τέλειον.* Et forte illud *τι* repeti debet, quid bonū, & quid acceptum, & quid perfectum. Et tunc sensus erit. Qui mentis renouatione transformatus fuerit, non modo intelliget, sed probabit, id est experietur.

tur. *Quæ sit voluntas Dei, & quod sit Bonum, quod sit melius, quod sit optimum.* Bona est lex Gentium, melior lex Moysi, optima lex Christi. Bonum est Matrimonium, melior Viduitas, optima Virginitas. Et ita si bonum statum, assequutus fuerit, meliorem emulabitur: atque si melioré, optimum. Hoc enim puto intelligit Paulus, ad perfectionis summam, omnes cohortans: atque sicut aquila prouocans, ad volandum pullos suos. Vnde alibi dicebat. Volo omnes homines esse, sicut meipsum. Et iterum. De virginibus, præceptum non habeo, consilium autem do. Volo enim vos sine sollicitudine esse, qui sine vxore est, sollicitus est, quæ domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, sollicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Quæ si vera sunt, quia vera sunt, irrefragabilem mihi efficiunt rationem, contra matrimonium, quod procaces, & barbari sacerdotes, sibi restitui tanto mundi tumultu clamant. Hæc enim libido (vt reor,) totius huius fabula captus fuit. O sacerdotes Baal. Num decet illum, qui totus semper Deo, assistere debet, diuisum esse? vt partim quæ Dei, partim quæ vxoris cogitet? Ite. Ite, & erubescite. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: nec vir sui, sed mulier, adeo vt Paulus dicat. Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi. Num ergo hoc laqueo, illigandus est sacerdos, quem continenter diuinis intentum oportet esse? Triduo saltem, vxorati ab vxoribus abstinere debet, cum sanctificari uolunt, vt ex lege vetere patet. Hinc Oza repente à Deo, percussus est, atque interijt, quod cum nocte, cum vxore dormijisset, mane arcam sanctam tangere, non est veritus. Quomodo ergo, non semper Dei flamines, à mulieribus abstinere debent, qui & sancti semper esse debent, aliosque quasi Dij terreni sanctificant? Honorabile connubium, & thorus immaculatus in omnibus, non inficior, contra Nouatum. Verum celebs vita longè purior, longè sanctior, longè diuinior. Hinc tanta laudæ donantur illi, de quibus dici-

tur, Hi sunt, qui cum mulieribus, non sunt coinquinati, virgines enim sunt, & cantant canticum nouum, quod nemo alius dicere potest. O virginum laudem. Hinc summus ille sacerdos noster, & virgo fuit, & virgine matre natus. Iosippum virginem custodem, & Ioanné virginem, præ cæteris familiarem habere voluit. Quid quæris clericæ carnis corruptionem, si germinis celestis florem habes? Quis pulchritudinem decore virginis, maiorem æstimare potest, quæ amatur à rege, probatur à iudice, dedicatur domino, consecratur Deo? Melius est nubere, quàm vri? Cedo. At melius est, celibem agere vitam, quàm nubere. Si Mosén adducas. Non est bonum hominem, esse solum. Adducam & ego Paulum. Bonum est, mulierem non tangere. Abeat, Abeat in malam crucem Iouinianus, qui virginitati matrimonium equauit. Nō est bonum hominem esse solum, quo ad esse naturæ. Natura enim matrimonio feruatur, non virginitate. Verum quo ad esse gratiæ, quæ Christi euangelio proprie est, non legi, bonum est à mulieribus procul esse. Solutus igitur es ab vxore, noli quærere vxorem. Neque me vrgeas. Ergo ne per nos, natura pereat, bonum est vxorem ducere. Nec enim timendum est, si etiam vniuersi celibem vitam ducerent, interituum esse hominum genus. Potens est, namque Deus, de lapidibus suscitare filios Abrahæ, qui & de terra patrem Abrahæ, & nostrum omnium tanquam figulus, plasmare potuit. Ne metire quæso diuinam omnipotentiam, ne scrutare vias eius, permone tu in uocatione in qua vocatus es, ad virginitatem, ad sacerdotium, & iacta cogitatum tuum in domino. Et hæc per transennam dicta sint. Sequitur.

Dico enim per eam gratiam, quæ data est mihi, cui libet, qui inter vos est, non aliter sentire, supra id quod sentire oportet, sed ita vt vnusquisque sentiat ad sobrietatem, vel sobrietate, vel temperate, vel ad temperantiam. Eis τὸ σωφροεῖν ἐκαστο, sicut Deus partitus est mensuram fidei.

Fortasse, quia magnum quid dixerat, eos, qui renouari voluerint, Dei voluntatem

atem probaturos esse, quid sit bonum, quid melius, quid optimum, moderatum istud Apostolus, ne aliqui promotionis magnitudine superbiant, simulque suæ adhortationis moralis telam, prosequitur, rogās, ex Apostolatus autoritate, quam inter Gentes contulerat illi Deus, vt nemo altiora, quæ Deus occulta esse voluit, scrutetur: nemo super seipsum efferat. Nemo humanæ virtutis terminos transgrediat, suo dono quisque contentus sit. Sicut enim qui mel multum comederit, destomachus tandem inuenit, quod bonum non est, vt inquit Salomon in Parabolis: ita scrutator maiestatis, opprimetur à gloria. Hinc illud. Mel inuicisti, comede, quod sufficit tibi, ne forte satiatu euomas etiam istud. *Noli sentire supra, id quod sentiendum est, sed sentias ad sobrietatem.* Mihi tamen placet magis, vt Paulus illud, hic interpretetur. Nolite conformari huic seculo, sed transformamini, in nouitate sensus vestri. Illud quidem est, altum sentire de seipso, quod mundanis omnibus commune est: hoc sentire ad temperantiam, quod Christianis quibuslibet proprium est. Ad humilitatē igitur absolutē hortatur verbo isto. Nemo altum sentiat, comparatiuē tamē, non positiuē debet intelligi, id est nemo altius sētiat, quàm sentiendum sit: sed vnusquisque temperatē de seipso sentiat, sobrietē, pudicē. Et tunc exponit, quid est sentire sobrietate vnusquisque, hoc est, sentire sicut Deus partitus est mensuram fidei. Sensus est. Nemo sibi arroget, id quod non habet, nemo ignoret, quod habet, iuxta illud. Vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Arrogantia ebrium efficit, ignorantia ingratum. Stemus ergo in medio. Cognoscamus quæ Deus, nobis demonstrauit, ne simus ingrati, sed non efferamus nos supra illa, quasi ex nobis aliquid possumus, ultra id quod nobis donatum est: ne simus superbi, sic autem sobrii erimus, vel moderati, vel temperati. Ita enim Cicero humilitatē, spiritus, moderationem nominare videtur, metaphoricō sanē sermone, quo & Paulus hic vitur. Nam sobrietas propriē, & temperantia, circa

corporalia est. Materia enim sobrietatis proprie potus est, & temperantiæ sensus tactus delectationes: Sicut scitur ex Ethicis. Transferuntur nihilominus, & hæc omnia ad spiritualia quæque. Nam & sapientiam inebriare dicimus. Calix meus inebriās, quàm præclarus est? Sobrietatem hanc tenuit Psaltes, qui dicebat. Non ambulauit in magnis, neque in mirabilibus super me. Et Paulus noster, qui dicebat. Non in immensum gloriamur, sed secundum mensuram, quam nobis mensus est Deus. Ab humilitate ergo incipit Paulus, tanquam ab ea virtute, quæ est omnis spiritualis ædificij fundamentum. Ne mihi nunc obiectes fidem. Quis dubitat, quod fide primum in Deum, ipsum tēdimus? Accedentem at Deum in primis oportet credere. At humilitas remouet prohibens, quo non sublato, in Deum tendere nemo posset, videlicet superbiam, quæ initium omnis peccati est. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Per gratiam vero, accessum ad Deum habemus. Vnde hic est christianæ perfectionis ordo. Anima primo humiliatur, humiliata compungitur, compuncta purgatur, purgata innouatur, innouata in se colligitur, in se collecta cognoscit, cognoscendo illuminatur, illuminata accenditur, accensa olio vngitur inuisibili, vncta rapitur, rapta contemplatur, contemplado admiratur, admirata alienatur, alienata deficit, deficiendo vnitur, vnita gustat, gustando quiescit, quiescendo gloriatur. Nemo itaque, qui gloriam illam incomparabilem consequi vult, à primo ad vltimum, se se extollat, sed humilitati studeamus omnes, Christum audientes, qui dicit. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Duodecim vero humilitatis gradus, sanctissimus pater Benedictus posuit, vt vnusquisque nostrum, si humilis sit, vel superbus, cognoscere facile possit. Et quidē duodecim fructus illi, vite ligni esse, mihi videtur, qui afferunt omnibus sumentibus sanitatem. Primus est, corde & corpore, semper humilitatē ostendere, defixis in terram oculis. Secundus. Pauca verba dicere, & rationalia,

sine clamore. Tertius. Non facile ride-
re. Quartus. Tacere quousque interro-
gatus fueris. Quintus. Non esse singu-
larem in dogmatibus religionis, sed te-
nere, quod communiter tenetur. Sex-
tus. Credere, & pronunciare se om-
nibus viliozem. Septimus. Ad omnia
inutilem se asserere, & sentire, atq; indi-
gnum. Octauus. Confiteri peccata sua.
Nonus. In duris & asperis patientem ef-
se. Decimus, cum obedientia maiorib⁹
se subijcere. Undecimus. In proprię uo-
luntatis adimplerione, non delectari.
Duodecimus. Deum timere, & eius
mandatorum memorem esse. O felices
illos, qui sub umbra arboris huius, se-
dent, & fructibus hisce pasti, dicunt.
Fructus eius dulcis gutturi meo. Hos
autem tu sic ordinare debes. Humili-
tas enim, est impetum animi cohibere,
ne in magna inordinate tendat, de seip-
so maiora sentiens, quam deceat. Hoc
quidem ὑπερφορέιν. sonat. Regulatur
autem istud ex cognitione, qua homo
seipsum & uires suas meretur, neque
existimat se magnum quid esse, plusquā
re ipsa sit, iuxta oraculum delphicum.
γνώθι σαυτόν. Nosce teipsum. Huius ue-
ro radix est reuerentia, quam habemus
ad Deū. Ex hac autē interiore dispositio-
ne, qua impetum animi refrenamus, p
cognitionem à reuerentia diuina regu-
latam, nascuntur signa in uerbis, factis,
& gestibus extrinsecis. Sicut & in cate-
ris virtutibus apparet. Quis enim con-
tinebit ignem in sinu suo, & non com-
buret? Ex uisu cognoscitur uir, & ab oc-
curfu faciei sensatus. A fructibus eorū
cognoscetis eos. Vis ergo radicem ar-
boris huius? Ecce duodecimus gradus,
Dei reuerētia. Vis humilitatis essentia,
appetitus refrenationem, ne in propria
excellentiā inordinate tendat? Audi.
Hoc fit, Primo, propriam non sequēdo
uoluntatem. Ecce undecimus gradus.
Secundo; eam regulando ad nutum su-
terioris, ecce decimus. Tertio, ab obe-
dientia, propter dura quęque & aspera
non desistendo. Ecce nonus. Quarto,
proprios recogitando defectus, & con-
fiterendo. Ecce octauus. Quinto, ex hoc
se ad maiora insufficientem esse existi-
mando. Ecce septimus. Sexto, Omnes

sibi preferendo. Ecce Sextus. Vis mo-
do signa? Vnum in factis est. Ecce quin-
tus gradus. Non recedere ab orbita, à
uia communi, contra hæreticos, qui sin-
gulares esse uolunt & uideri. Duo sunt
in uerbis. Tempus loquendi, nō præri-
pere, nec in loquendo modum excede-
re. Ecce quartus & secundus. Duo sunt
in Gestibus. Risum, ineptam uel iocunditiam
reprimere, & oculorum extollentiam.
Ecce tertius & primus. Quo ad gratiæ
donum, quæ uerè humiles nos facit, se-
narius ille istum præcedit. Verum quò
ad humanum studium, quo ad uirtutes
nos ipsos paramus, è contra, iste senari⁹
prior illo est. Oportet enim primo ex-
teriora cohibere, deinde paulatim ad
radicem interiorē procedere. Nemo
enim repente fit sumus. Et de hoc sa-
tis. Sic ergo legatur. *Ego per gratiam,
quæ data est mihi.* Muneris scilicet apo-
stolici auctoritatem, unicuique uestrum
dico, *Vt Sentiat ad sobrietatem, sicut Deus
partitus est mensuram fidei.* Secundum il-
lam mensuram sentiat, de seipso unuf-
quisque, qui est inter uos, id est uel Iu-
dæus uel Gentilis, uel magnus, uel par-
uus. Qui habet gratiam docēdi doceat,
qui habet gratiam miracula operandi,
operetur, qui prophetandi prophetet.
Quisq; dono suo, quod dedit illi Deus,
utatur. Sed non ultra mensuram illam,
quā dedit illi Deus sentiat aliquis. Istud
enim est modeste cogitare uel sentire.
Qui promptè addiscit, non præsumat
docere posse. Qui egregiè docet, mi-
racula operari non præsumat. Qui mi-
racula operatur, non præsumat prophe-
tare. Hoc est enim altius, quam par sit,
sentire. Nanque non omnes habent
gratiam prophetandi, uel miracula ope-
randi, seu docendi. Nemo supra sui or-
dinis gradum (ut breuiter dicam) aliqd
præsumat. iuxta Dionysium tertio cæle-
stis hierarchiæ. Nemo item minus, quā
eius gradus, aut uirtus exigit, opere-
tur. Primum obsecrauit Paulus. *Obse-
cro uos per miserationes Dei.* Nunc im-
perat. *Dico ego per gratiam, quæ data
est mihi,* ut sim Apostolus, & magister
Gentium. Neq; tamen, inquit Paulus,
uestrum aliquis turbetur, si non omnia
dona habet. Quod enim unus non ha-

bet,

Rom. 8.

bet, habet alius pro illo. Nullum do-
num deest Christi Ecclesiæ, quæ cor-
poris vnus instar, vno spiritu vegeta-
ta, spiritu inquam Christi, gratia eius,
de quo supra. Qui Christi spiritum
non habet, hic non est eius, credentes
omnes, tam vnanimi communionē
consortiat, ut quemadmodum oculus
videt manui, manus operatur oculo,
pes ambulat auri, auris audit pedi,
membrum, scilicet indiscriminatim
membro utile est. Ita propheta fit uti-
lis doctori, doctor propheta, actiuus
contemplatiuo, contemplatiuus acti-
uo, sacerdos diaconibus, diacones sa-
cerdotibus, quilibet in summa cui-
bet. Hoc est itaque quod dicit. De-
betque similitudo hæc tota, per paren-
thesim legi. Partitus est Deus, non
vni scilicet omnia dedit, sed cuique
aliqua dona. *Sicut enim in uno corpore
multa membra habemus, omnia autem mem-
bra non eundem actum habent, ita multi
unum corpus sumus in Christo.* Rectè
Psaltes cecinit de Ecclesia, quod sit mi-
ra uarietate circumdata. Est enim ua-
rietates in Ecclesia, secundum diuersas
uitas. Actiuam & contemplatiuam,
quarum tipum gessere Maria & Mar-
tha. Est uarietas secundum officia,
uel status, hos quidem dedit Aposto-
los, alios Euangelistas, alios Pastores,
alios doctores. Est uarietas demum
secundum gratias gratis datas. Alij da-
tur sermo sapientiæ, alij sermo scienti-
æ, & c. Has tres uarietates, uel diui-
siones, tribus uerbis, breuissimè com-
plexus est Paulus dicens. Diuisiones
gratiarum sunt, quo ad ultimam, Di-
uisiones ministracionum sunt, quo ad
secundam. Diuisiones operationū sunt,
quo ad primam.

Psal. 44.

Eph 4.

1. Cor. 12

Attende itaque, pulchram similitu-
dinem. *Sicut enim in uno corpore, na-
turale. Multa membra habemus, oculo,
manum, pedem, Non autem om-
nia membra eandem habent actionem.*
Non enim auris uidet, neque oculus
audit. *Ita multi, credentes scilicet,
in Christum, quotquot sunt. (Vti-
nam essent omnes homines.) Vnum
corpus mysticum, Sumus in Christo, qui
est caput huius corporis. Nisi per*
Bit. ad Rom.

Christum, spiritum Christi, uel gra-
tiam intelligere uolueris: tunc enim ex-
pone Christum, pro huius corporis
anima. *Singuli autem inuicem membra.*
Hoc est inuicem utiles, quemadmodū
hæc corporis membra, inuicem se se
in suis iuuant actionibus. Auditus
quidem proficit uisui, uisus auditui, & c.
Vnde illud Pauli. Non potest dicere
oculus manui, opera tua non indigeo.
Nec iterum, caput pedibus, non estis
mihi necessarij: sed multo magis, quæ
videntur membra corporis infirmio-
ra esse, necessaria sunt. O quàm
ægregium medicamentum, laboranti
Romæ, immo non urbi, sed orbi af-
fert Paulus, contra hanc superbæ pe-
stem, contra discordiæ morbum: in
hoc vnus corporis exemplo, & mul-
torum membrorum in Ecclesia. Ex
quo enim inuicem omnes membra su-
mus, & commembra, pusilli & ma-
gni, docti & indocti, quid habes su-
perbè? Quid in flaris? quid te ipsum ex-
tra cæteros ponis? Quid ab alijs te di-
scerpis? Quid fratres ignominia afficis?
Non es totum, non es totum, es pars,
membrum sanè, & non corpus. Ille
non est (ut tu arbitraris) nihil, & ipse
pars, & ipse membrum quemadmo-
dum es tu. Recordamini fratres, quod
commembra estis, & elatione sedata,
pacem fraternam, charitatem, & hu-
militatem nemo non facile amplectetur.
*Habentes autem dona, secundum gra-
tiam, quæ data est nobis differentia.* Cum
ergo hætenus de gratia gratifica tracta-
uerimus, nunc de gratia gratis data,
cum Paulo philosophabimur. Hoc est
enim gratiæ gratis datæ proprium, da-
ri non ad utilitatem eius, cui datur, sed
aliorum. Iuxta Paulum, ad Corinthios,
ad Cor. Vnicuique datur manifestatio spiritus
ad utilitatem, aliorum scilicet. Verum
gratia gratifica è contra, ad utilitatem
eius cui datur. Illa enim reducit homi-
nem immediate in Deum: hæc uero me-
diantibus alijs hominibus. Iste quip-
pe est rerum ordo, inquit Dionysius de
cælesti hierarchia, quod omnia redu-
cantur in Deum, sed quædam per seip-
sa, quædam per alia. Nemo tamen
reducitur in Deum, nisi per gratiam.

1. Cor. 12

ad Cor. Ibidem.

Mm Oportet

Cant. 2.

Prou. 6.

Ecclesia-
stici. 19.
Luc. 6.

Oportet igitur distinguere gratiam, in illam, qua immediate, per nos ipsos reducitur: & in illam, qua meditantibus alijs. Illam in operantem, cooperantem, praeuenientem, subsequenter distinguebamus. Hanc in uaria dona, in Prophetiam, miracula, linguas distinguimus. Nota autem Pauli prudentiam, non dicit habentes dona, hic maiora, ille minora, ne his uocibus tumescat ille, inuideat iste, sed differentia donaduntaxat, ut gaudeant omnes, quod uaria dona acceperint. Nemo omnia habet, ne nullius indigens, superbiat. Nemo omnibus caret, ne tanquam inutilis prorsus, à cæteris despiciatur. Quilibet aliquid habet, quod præstare alteri ualeat. Quilibet item habet, quod ab altero sibi præstari possit, quo mutua charitas, datis, & receptis donis, magis ac magis confirmetur. Hinc articulus ille prodijt, in Apostolico simbolo. Sanctorum communionem. Ex his primum, euelle facilem argumentationem illam, qua qui Christi corpus discernere, nec membra esse uolunt, gloriantur. Ecclesia inquit, unum corpus est, non duo, unum ergo tantum caput habet, Christum scilicet, non Petrum, non Romanum Pontificem. Neque enim monstrum est, ut biceps sit, & dicatur. O magnam inscientiam. Monstrum est corpus naturale, si geminū caput habeat, at corpus mysticum monstrum est, si non habeat, nisi unum caput. Quæso responde mihi. Caput mulieris uir, inquit Paulus, uiri autem Christus, Christi autē Deus. Quis hic uitare potest, quin mulier tria capita habeat? Virum, Christum, Deum. Vir autem duo, Christum, Deum. Item. Nonne legimus, apud Amos. 6. Amos Prophetam. Optimates capita populorum? Quæ ignorantia igitur est ista, arguere. Christus est caput Ecclesiae, ergo non Pontifex? Reflecto argumentum. Deus est caput omnium hominum, ergo optimates non capita populorum. Verum, ut eos respondendo instruamus. Scriptum est enim. *1. Cor. 12.* Responde stulto, ne sibi sapiens uideatur. Dicimus, quod Ecclesiae corpus, Ecclesiam militantem & triumphan-

tem complectitur, non militantem solam. Hæc pars una corporis est, illa uero alia. Non enim sunt duo corpora, sed unum corpus, neque duæ Ecclesiae, sed una Ecclesia, de qua dicitur. Credo in unam sanctam Ecclesiam. Christus itaque solus, totius huius corporis caput est, totius inquam huius Ecclesiae, iuxta illud Pauli. Ipsum dedit caput, super omnem Ecclesiam. Notate uerba. Cum quo tamen stat optimè, ut Petrus *Eph. 1.* fuerit Cephas, hoc est caput militantis Ecclesiae, non tamen triumphantis: Et ita non omnis Ecclesiae. Ita quoque Petri successor. Et si tu hoc aliud consideraueris, quod non dicitur etiam caput Romanus Pontifex, nisi ministerialiter: Vices nanque Christi agit, uidebis, quod non sunt duo capita proprie, sed unum caput. Quandoquidem Christus in cælis existente, vicario opus erat, qui Ecclesiam regeret, suæ curæ tanquam Principi pastorum, commissam. Sicut enim quia summus Pontifex, Pro Pontificem habet, non sequitur ut duo sint Pontifices. Ita quia Christus Vicarium habet in terris, cui sui ouillis curam commisit, non sequitur, ut duo sint Christi: quare nec duo Ecclesiae capita, sed unum caput. Secundo. Considera uerba illa toties repetita. *Gratia, Donum.* Ut intelligas, cum audis Gratiam atque Donum, mensuramque doni, tantum esse meritum, & meriti mensuram. Et dona gratis dantur, & quantitas, uel donorum mensura etiam, gratis datur. Propterea addidit. *Sicut partitius est Deus.* Non casu, non ex fato, non ex meritis, sed secundum suæ propositum uoluntatis. Iuxta illud, ad *1. Cor. 12.* Corinthios. Diuidit singulis prout uult. Et ne quicquam tibi arrogas, cum audis te dono accepisse, non acquisiuisse, non comparasse, & ne ad insanam impietatem illam reuertaris, dicens, Cur illi donauit plusquam mihi? cum audis, quod diuidit prout uult. An enim non licet ei facere de suo, quod *Mat. 10.* uult?

Difficultas tamen est. Quoniam in Matthei Euangelio legitur parabolicè. Homo quidem peregre proficiscens, uocauit seruos suos, & uni quidem dedit quin-

quinque talenta, alij autem duo, alij uero unum, unicuique secundum propriam uirtutem. Non ergo diuidit Deus prout uult, sed secundum uirtutes nostras, secundum merita nostra. Huic consono, & illud uerbum Apostoli, hoc in loco. Unicuique sicut partitus est Deus, mensuram fidei. Insinuat ergo, quod qui maiorem habet fidem, merito illius, habet plura dona, & maiora. Nō itaque diuidit prout uult, sed ut debet, secundum merita. Ad stipulatur huic, & Pauli uerbum. *Amulamini charissimata meliora.* Vanum enim esset, & uanè dictum, nisi homo meliora dona, sibi comparare posset. Non igitur diuina gratia tantum, sed & nos ipsi, nostris actionibus, digni maioribus effici-mur donis. His tamen non obstantibus, dicendum. Quod omnino Deus, diuidit suas gratias, prout uult. Et ita semper donata sunt, nunquam reddita, iuxta Pauli uerbum, ad Ephesios. *Eph. 4.* Unicuique uestrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi, id est secundum mensuram, secundum quam uult Christus donare, cuius tanquam capitis est, in sua membra sensum influere & motum. Ipsi enim soli, nō dedit Deus gratiam ad mensuram, sed de plenitudine eius, nos omnes accepimus, secundum mensuram. Inluit autem non naturaliter, sicut caput naturale, sed liberè ad placitum, secundum quod uult, magis uel minus. Neque huius est alia ratio, iuxta uerbum illud Ecclesiastici. Quare dies diem superat, & lux lucem, annus annum, & Sol Solem, A dominis scientia separati sunt. Agens particulare, materiam ex qua, uel in qua agit, præsupponit. Propterea diuersas formas inducit, non ut uult, sed ut debet, secundum materiam exigentiam, & capacitatem. Vni quippe materiam, unam imprimi formam, alteri uero alteram. Non enim potest ex quolibet, facere quodlibet. Verum, si materiam facere possit, dicere, quod ideo fecit talem, uel talem materiam, ut ad libitum talem, uel talem formam inducere posset. Deus itaque omnipotens, qui nihil præsupponit, sed de nihilo omnes creat ani-

mas nostras, diuidit animabus nostris sua dona, pro ut uult. Non dico, quod omni animæ dare possit donum, quod uult sine dispositione: sed quod potest animam omnem, quantum uis indispofitam, disponere, ut sit doni capax, quod ipse uult illi conferre. Et ita cui uult maius donum conferre, maioris doni illam capax creat. Disponit scilicet illam, ad maius donum. Nam corpus mortuum, est omnino indispositum, ad animam recipiendam, sed tamen Deus, unica actione dat illi dispositionem ad animam, & ipsam animam. Non dicamus ergo. Dat Deus huic homini prophetiæ gratiam, quia est illius capax ex sua natura, sed magis è contra. Ideo capax est, quia Deus uoluit illi hanc conferre gratiam, propterea illum capax fecit.

Ad argumenta autem, non est difficile respondere. Fortasse enim per talenta non intelliguntur dona, uel gratiæ, sed eloquia, uel sermones. Et sensus est. Christum, non omnes de omnibus eodem modo instruxisse. Aliquibus nanque palam loquitur, aliquibus uero in parabolis, iuxta illud. *Mat. 13.* Vobis datum est, nosce mysterium regni, cæteris autem in parabolis. Et hoc concedo, secundum propriam uniuscuiusque uirtutem, factum fuisse, non quidem secundum merita. Absit, sed secundum hominum capacitatem. *Ioan. 8.* Multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo, aiebat Christus Iesus. Et Paulus noster. Tanquam paruulis in Christo, lac uobis potum dedi. Nondum enim poteratis. Hinc & Prædicatores, non omnibus omnia, sed sublimioribus sublimiora, crassiora crassioribus predicare debent. Iuxta illud. *1. Cor. 9.* Omnibus omnia factus sum. Si autem, per talenta dona intelligere uultis, non eloquia, sed eloquorum intelligentiam, subtilem, crassam, prophetiam, gratiam linguarum, & c. Dicendum tibi tunc est, quod hæc, secundum propriam uniuscuiusque uirtutem diuisa sunt. Hunc in modum. Non enim, in Euangelio dicitur. Vocauit homines, sed seruos suos. Serui uerò istius, qui peregre proficiscitur, uideli-

cet Christi, omnes aliquod munus habent, aliquem gradum, quia membra eius sunt, ut dictum est. Omnia autem membra, aliquo munere funguntur. In Ecclesia, itaque, omnes functionem aliquam habent, vel sunt Apostoli, vel pastores, vel doctores, vel auditores, hoc est vel oculi, vel aures, vel pedes, &c. Secundum ergo illius muneris exigentiam, quod obtinere, diuidit Deus dona sua, & ita secundum propriam virtutem, propriam scilicet unicuique, non quo ad naturam, non quo ad merita, non quo ad capacitatem, sed quo ad munus, quod in Ecclesia sortitus est. Apostolis dat gratiam, secundum uirtutem, quam exigit Apostolatus. Pastoribus, secundum uirtutem, quam requirit pastoralis cura, & sic de singulis huiusmodi. Sed cum hæc ipsa munera etiã gratis data sint, citra merita. (Neque enim dignos nos inuenit, sed illis fecit muneribus. Iuxta illud. Dignos nos fecit, in partem sortis sanctorum, in lumine,) Consequens est, ut etiam gratiã illis muneribus datã, gratis datã sint. Et ita uerè gratiã, & dona. Quod si tibi placet, ut dicatur. Diuinitus Deus dona sua secundum naturã capacitatem. Modo & addas. Hanc ipsam capacitatem à Deo donatam esse. Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei: non contradicam. At si secus intelligas, errabis omnino. Quæ enim capacitas naturalis, ad prophetiã donum requiritur, cum & armentarij, uellicantes, ad prophetiam prorsus indispositi, Dei dono, prophetæ eximij euaserunt? Idem quoque Dei spiritus impleuit citharedum puerum, & prophetarum ducem constituit. Quod ideo factum est, ut uicè diuinæ uirtuti, donum hoc adscriberetur, ne gloriatur omnis caro, in conspectu Dei. Non nego tamen, immo constanter assero, quod ad usum prophetiæ, ad actum scilicet prophetare, requiritur bona prophetæ dispositio. Nam licet donum sit ex Deo tantum, doni usus nihilominus, in nostra est potestate, iuxta Paulum. Spiritus prophetarum, prophetis subiecti sunt. Propterea

nos ipsos, à prophetiæ usu impedire possumus, iam inquam suscepto dono. Quod maxime fit peccatis carnalibus. Quoniam ad prophetandum, requiritur maxima mentis eleuatio, ad spiritualium contemplationem. Quæ sanè per passionum uehementiam, & per inordinatam rerum exteriorum occupationem, mirum in modum impeditur. Propterea legitur, de filijs prophetarum, quod habitabant, cum Heliseo, quasi solitariam uitam ducentes, ne mundanis occupationibus distracti, quin prophetare possent, impediuntur. Hinc per raro legis, vxoratos fuisse prophetas.

Ad secundum argumentum, ex Apostoli uerbo. Responso facillima est. Nam fidem, Dei donum esse, abundè supra manifestatum est, & similiter fidei mensuram. Apostoli enim petunt. Domine, adauge nobis fidem. Quamuis ergo secundum fidei mensuram, gratiã gratis datã, diuidantur, cum & ipsa fides gratis datur, nihil ob stare potest, quo minus illa ipsa gratiã uerè donatã, & non reddita secundum merita, existant. Sunt tamen, qui hoc dictum. *Unicuique sicut partitus est Deus mensuram fidei.* Aliter interpretantur. Et hi quidem, uirtutum mensuram intelligunt, quas sanè, quia soli fideles accipiunt, propterea fidei nomine appellantur uniuersæ: Illi uero diuidunt, sicut partitus est Deus mensuram, fide: ut genitiuus pro ablatiuo accipiatur. & sit sensus. Partitus est Deus unicuique dona sua fide, per fidem. Dona enim sua Deus non largitur, nisi his, qui fidem habent. Non sunt quidem mittendæ margaritæ ante porcos. Partitus est uero secundum mensuram, quia omnia disposuit dominus in numero, in pondere, & in mensura. Mihi unicè placet, ut dicamus, partiti Deum dona sua secundum ipsius fidei mensuram. Qui enim in fide excellentior fuerit, is ueriores dona consequetur. Ad eo, ut & miracula facere possit. Iuxta Christi uerbum. Si habueritis tantum fidem, sicut est granum sinapis,

Coloss. 1.

Rom. 11.

1. Cor. 1.

1. Cor. 14.

4. Reg. 4.

Eph. 1.

Luc. 17.

Matt. 7.

Sap. 11.

napis, nempe eximiam, inuictam, ut inter grana omnia granum sinapis inuictum est. Quo enim magis atteritur, eò amplius vis eius ostenditur. Et dixeritis monti huic, transi hinc, & transibit, & nihil impossibile erit uobis. Hinc Petrum arguit, quod modicæ esset fidei: Ob id namque mergatur. Modicæ fidei, quare dubitasti? Quod cum audisset, cepit in altiore sua gratiã fidem, & ambulauit super aquas. Hinc docuit Christus, ut fidei augmentum peteremus. Sicut enim sine fide, Dei dona nequaquam consequimur, ita nec sine magna fide, magna dona, nec sine maxima fide, maxima dona. Quo ergo Apostolus in fidem eximiam, urbem Romam erigeret, dixit omnia Dei dona à Spiritu sancto, secundum ipsius mensuræ fidei proportionem, rectè distribui. Et id profecto super omnia necessarium erat, quia malorum omnium radix est, quia vel non credimus, vel frigidè credimus.

1. Cor. 12. Ad illud. Emulamini meliora charismata. Quid est æmulari, nisi desiderare? Zelare? Nulli dubium, quod sancta desideria, ad dona maiora obtinenda, valde proficiunt. Nonne etiam sunt donata à Deo, de quo dicitur. Operatur in nobis uelle, & perficere pro bona uoluntate? Vnum etiam, antequam ad ueriores progrediamur, considerandum est. Quod Apostolus hic, cum de fide loquitur, non accipit fidem, quæ uirtus est, sed illam de qua ad Corinthios. Alij sermo datur sapientiæ, alij sermo scientiæ, alteri fides. Nam fides, quæ uirtus est, datur omnibus Christianis, ut credant.

Rom. 5. Aliter enim non iustificarentur. Iustificati namque ex fide, pacem habemus ad Deum. Et sine fide impossibile est placere Deo. Sed hæc fides, quæ Dei donum est, non datur omnibus, & possumus sine illa saluari. Illa grati sumus Deo. Ista uero minimè. Deinde dicit.

Sine prophetiam secundum analogiam fidei, siue ministerium in ministerio, siue qui docet in doctrina, siue qui exhortatur in exhortatione.

Matt. 17.

Matt. 14.

Luc. 17.

1. Cor. 12.

Philip. 2.

1. Cor. 12.

Rom. 5.

Heb. 11.

Bit. ad Rom.

Quatuor dona hic particularia explicat differentia, differentibusque collata, Prophetiam, Ministerium, Doctrinam, Sermonem ad exhortandum potentem. Ecce ergo literæ aperta series. Unicuique sicut partitus est Deus mensuram fidei, siue prophetiam, siue ministerium, siue doctrinam, siue exhortationem. Nemo itaque, se super se attollat, sed temperate de seipso quisque sentiat. Propheta prophetet, Minister ministret, Doctor doceat, Adhortator adhortetur. De Prophetia autem primum dicamus. Scriptum est enim. Cum defecerit prophetia, dissipabitur populus. Quod tamen de prophetia noua minimè intelligas. (Non est enim necessarium nunc prophetas in Ecclesia esse,) sed de ueteri. Iuxta illud. Habent Moysem, & Prophetas. Scito ergo, quod quædam est Prophetia Naturalis. Et est prophetia quæ donum Spiritus sancti est. Quod ut intelligas, aduerte. Prophetia certè, ad cognitionem pertinet. Iuxta illud primi Regum. Qui enim Propheta dicitur hodie, olim dicebatur uident. Visio autem cognitionem sonat. Licet uero, non solum futurorum cognitio, prophetia dicatur, sed & præteritorum, & præsentium. Nam & manifestationem cogitationum cordis, Paulus ad Corinthios, ad prophetiam pertinere dixit. Illud etiam prophetia dicitur. In principio creauit Deus cælum, & terram. Et illud. Vidi dominum sedentem super solum excelsum, & eleuatum. Communiter tamen, nomen hoc prophetia, pro contingentium futurorum cognitione, uisatur. Vnde Prophetæ dicuntur, quasi Præfantes, hoc est futura prædicentes. Et cum de præteritis, uel de presentibus loquitur, sui nominis rationem ammittit. Futura autem, antequam sint, præexistunt, & in præscientia diuina, & in secundis causis, quarum uirtute, de potentia ad actum reducuntur. Non ita tamen intellige, ut omnia, quæ in Dei præscientia præexistunt, sint ipsam in secundarum causarum uirtute,

Pro. 29.

Luc. 18.

1. Reg. 9.

1. Cor. 12.

Gen. 1.

Esai. 6.

Aliter enim miracula non fierent, sed e contra. Nullum futurum est, in alicuius secundæ causæ uirtute, quod in dei præscientia non sit. Alius nihilominus, & alius modus est hic, & ibi. Nam in præscientia, futura sunt immobiliter. Verum in secundis causis, non sic. Quoniam secundæ causæ impediri possunt, diuina tamen cognitio, falli nequaquam potest. Intellectus itaque futura uidēs, ut sunt in causis secundis, prophetiam habet naturalem. At ut sunt in præscientia diuina, prophetiam, quæ donū Dei est. Hinc differentiam agnosce. Prophetia naturalis, de omnibus futuris esse non potest, quandoquidem non omnia futura sunt in causis secundis. Nō enim ea, quæ miraculosè fiunt. Verum Prophetia quæ donum Dei est, generaliter euentus omnes præcognoscit, id est præcognoscere potest. Secundo. Prophetia naturalis, infallibilis esse nō potest. At quæ diuinum donum est, infallibilis est omnino. Est enim diuinæ præscientiæ signum. Quia secundum illam infallibilitatem, præuidet Propheeta, secundum quam, futura sunt à Deo præcognita.

Verum adhuc declaratum non est. Quomodo Prophetare, quæ futura sunt, ut sunt, & uidentur in causis secundis, naturale sit. Si Platonē sequamur, qui animas nostras, omnium rerum notitiā habere, antequam corpori infundatur, existimauit. Obluisci autem, cum e cælis in hæc sepulchra descendunt. Quod & Poetæ de Letheis aquis fabulantur. Postmodum dixit, quod scire nostrum reminisci est, non esset a modum difficile declarare, quod ipsa animarum vis, sua subtilitate aliqua futura præuideat. Habet enim nescio quādam diuinationis vim in seipsa, licet obnubilata sit, ex corporis, cui unitur impuritate. Sed quia credimus, animā ex sensibus, omnem cognitionem accipere, tanquam tabellæ inscriptione carenti persimilē, figmētum arbitramur, quod homo suapte natura, possit futura diuinari. Quomodo ergo naturalis Prophetia sit. Tu id breuibus accipe, ne remoratus, ad ulteriora progredi non possis. Non dicitur naturalis hæc Prophetia, eo modo

quo igni sursum ferri, naturale est. Quia scilicet natura intrinseca, est principii actuum motus ignis. Statim enim superuolat ignis, nisi sit aliquid, quod detineat. Nam si ita esset, semper igitur, quando uellet Propheeta, futura præcognoscere posset. Quod esse falsum, manifestè patet. Sed dicitur naturalis hoc modo tantum, quia natura, ad talē dispositionem, potest hominem producere, quod recipiet per influxum, vel actionem alicuius causæ superioris, creatæ tamen & corporalis, nō angelorum scilicet, sed corporum celestium, præscientiam futurorum. Quod maxime in melanchonicis experimur. In eorum enim vim imaginatiuam, cui saturius humor, dat nescio quamdam firmitatem & bonitatem, quia facit eos circa sensibilia distractos non esse, sed imaginabilibus & intelligibilibus intentos, fiunt aliqui motus, ex celestium corporū uirtute, in quibus quædam futurorū euentuum signa præexistunt: eorum etiam intellectus, circa sensibilia non distracti, sunt parati & dispositi, ut ad alta cognoscenda eleuentur & sustollantur. Bonitas ergo imaginatiuæ requiritur, & intelligentiæ claritas in huiusmodi Prophetis. Quod igitur dici solet, hominem quando uicinus est morti, futura uidere, uaticinari. Si est uerum naturaliter, nulla alia ratione uerum esse potest, nisi ista. Quia anima à corpore proprio, tūc magis remota, quam antea, & exterioribus minus alligata, expeditior est respectu motuum interiorum, Magis itaque percipit subtiles, imaginatiuæ motus, ex causarum naturalium impressione, à quorum perceptione impediatur primum, propter eius circa exteriora, occupationem. Ex illis ergo imaginatiuæ motibus, lumine intellectus agentis lucentibus, tūc magis expediti quam antea, intellectus potestatis mouetur, ad cognoscendum futurū in præsentis signo, imaginatio representatum. Et ita prophetat. Sed reuera propriè hæc, Prophetia naturalis, non debet dici Prophetia. Quoniam non est de omnibus futuris, neq; immobilem continet ueritatem. Vnde non tenet. Ille prophetat naturaliter, igitur prophetat.

phetat. Prophetia ergo propriè, à spiritu sancto est, ut donum eius. Propterea dicitur, diuina inspiratio futurorū rerum euentus, immobili ueritate denuncians. **2. Pet. 1.** Sine glōsa itaque Paulus loquens, & absolutè de Prophetia, illam Dei donū appellat. Ita & Petrus. Non enim uolūtate humana, allata est aliquando Prophetia, sed spiritu sancto inspirati, loquuti sunt sancti Dei, homines. Nemo tamen ob id putet, omnes prophetas bonos esse. Scriptum est enim. Num & **1. Re. 10. Ioan. 11.** Saul inter Prophetas? Et de Caypha etiā legimus. Cum esset Pontifex anni illi, prophetauit. Quandoque donum prophetiæ datur homini, nō solum propter aliorum utilitatem, sed etiam propter mentis propriæ illius illustrationem. Tunc ille sanctus est: de eorum scilicet numero, de quibus dicitur. Sapientia Dei, per orationes in animas sanctas se trāsfert, & amicos Dei & Prophetas constituit. Communiter autem, cōceditur hoc donum ad aliorum tantum utilitatem, sicut & alia gratiæ gratis data. Ideo cōmuniter non sunt sancti Prophetæ. Vnde illud est. Attendite à falsis prophetis. Et illud. Nonne in nomine tuo prophetauimus? Nescio vos ait illis. Nouit autem dominus, qui sunt eius. Hæc satis sint. Declarandum uero est, uerbum illud. *Sine Prophetiam secundum analogiam fidei.* Et credo ego, id appositū esse, ut distinguatur prophetia, quæ Dei donū est, à prophetia naturali. Prophetia enim, quæ est donum, est secundum analogiam fidei, id est secundum fidei proportionem. Quia probat, quod fides est uera, & rationalis. Intelligitur autem fides Christi hoc in loco. Nam in primitiua Ecclesia, credentes accepto spiritu, prophetabant. Propterea primo loco, inter gratias gratis datas, hæc ponitur, quia est prima probatio ueritatis fidei nostræ, quam profitemur. Naturalis autem Prophetia, nihil proportionis habet cum nostra fide. Nam fides nostra, supra omnem secundarum causarum uiam, plantata fuit. Et sic Prophetia super naturalis, tantum est secundū huius fidei proportionem, habens scilicet conformitatem ad illam. Quicquid dicant uere athe, dominante saturno,

Mosaycam superstitionem: dominante Sole, Christianam sectā. Ita enim aiūt, surrexissē. Ob id nanque Iudæi, (inquiunt,) diem saturniam colunt, Christiani solarem. O impios. O scelestos, qui & Deum, sideribus regi credunt. *Ministerium* autem, licet διακονια uocetur, non propriè tamen pro diaconatu tantum, sed pro omni ministerio accipitur, quod circa sacra pagimus. Maxime uero, pro ministerio sacerdotali, quo & uerbis, Christi corpus cōficim, & sacramentis, corpus Christi mysticū, à sordibus expiamus. Hæc enim uerbis illis intelligunt. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Hec uero dignitates ministrandi in Ecclesia, per manū impositionem conferebatur. Vnde Timotheus hoc modo à Paulo cōsecratus fuit. Ne neglexeris (inquit,) quod est in te per impositionem manū mearum. In actis quoque legitur de Paulo, & Barnaba, quod per manuum impositionem, Barnabas & Paulus presbyteros, per ciuitates constituebant. *χειροτονησαντες.* Et merito. Nam & ipsi per manuum impositionem ab Apostolis, ordinati sunt, ut patet. Dicente enim, Spiritu sancto. Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos. Tunc ieiunantes, & orantes Apostoli, imponentesque eis manus, dimiserunt illos. Quæ omnia egregiè reuincunt Neotericos hosce. Ad quid enim imponebantur manus, si sacerdotium, omnibus Christianis, commune est? Non in cassum, imponebatur manus, ergo aliquid conferebatur, quod ceteri Christiani non habent. Neque enim dicere potes, quod manus impositione nihil conferebatur, neque tantum signum erat, quod mittebantur. Frustra quidem tot ceremonijs, ieiunio & oratione hierarche illi usi fuissent, si Paulo & Barnabæ manus imponentes, nihil aliud nisi missionem significare uoluissent. Ministerium mihi crede, ministerique collationē illa manuum impositio significabat. Vnde lege & relege. Paulus nunquam hoc nomine Pauli appellatur, nisi post manuum impositionem, sed semper Saulus.

Vnde indubiè verum est, quod pro Apostolo nequaquam habebatur, nisi cū Apostoli manus illi imposuere, uidelicet, cum fuit ab Apostolis ordinatus. Hinc Diuus Hieronymus super Esaiā. Capite quinquagesimo octauo, inquit, per chirotoniam, clericorum ordinatio nem intelligi, q̄ p̄ manuū impositionē, nō solū ad vocis imp̄cationē, p̄ficiť. Vnde & septē Diacones Legimus, ab Apostolis ordinatos esse, cū manuū impositione. Nec euadere potes, qđ manuū impositione fiebat, cū aliqui ab eis baptizabant. Nam Timotheū Paulus nō baptizauit. Dicit. n. Neminem baptizari, nisi Crispū & Caiū. Nō misit me Chrs baptizare, sed euāgelizare. Imposuit tñ illi manus. Septē Diacones iam Chrsiani erant. Ex chrsianis quippe electi sunt, ut constat. Et tñ illis, cum creati sunt diacones, imposuere man⁹ Apostoli: Ergo ali quid est. Ordo inq̄, quo hi laicis sunt superiores. Et breuiter, tāta est ineptia id negare, vt & nos contra illam intendētes, ineptire videamur. Hęc itaque factis sint, & ad alia properemus. Hęc ministeria, gratiā sunt gratis datā. Ideo possunt esse in prauis hominibus. Nec te fallat opinio, vt credas cum impijs istis, sacerdotem malum non absoluerē, non ligare, non remittere, non conficere. Absit tantus error, Roma. Iudas verē Apostolus erat, uerē sacerdos, verē Episcopus. Hinc illud Petri. Episcopatum eius accipiat alter. Qualis tamen fuerit, nemo ignorat. Episcopus Laoditiā, Episcopus erat, quinimmo & ob dignitatem magnam, Angelus à Ioanne vocatur, quid tamē dicat illi Deus. Audi. Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus. Vtinam calidus, aut frigidus esses, sed quia tepidus es, incipiam te euomere de ore meo. Dicis enim diu es sum, locupletatus, & nullus ego, & nescis, quia tu miser es, miserabilis, pauper, cæcus, & nudus. Nec mihi dicas. Oportet Epum, sine crimine esse, criminofus ergo, non est Epus. Sed ergo dignus Epus, non est. Id. n. molitur ibi Paulus, docēs Timotheum, vt non modo Epus, sed dignos Epus constituat. Propterea. n. dicit. Non cito manus imponas. Tu autē,

nō es dignus Christianus, homo: Quid mirū esset, si nec dignos Epus haberes? Vna tantū difficultas superesse pōt. Nā cum Apostolis suis, diceret Christus. Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt, prēmisiť. Accipite spiritum sanctum, iussufflans in eos. Tunc enim intulit. Quorū remiseritis peccata. &c. Consequens ergo esse videtur, vt qui spiritum sanctum nō habent, hanc ministerij dignitatem peccata remittēdi, nequaquam habeant. O quantū hoc argumento gestit hæreticus, uerē miles gloriosus. Ante uictoriam quippe, triūphum canit. Quasi uerō non sit uetus Manichæorum argumentum: quod & à uetustis patribus iam pridem exploratum est. Sicut & cætera, quæ non multo labore, minore ingenio, sed maxima eorum pernitie consarcinarunt, nostri isti, vt & ipsi aliquando in hæresiarcharum cathalogis, adscribi possent. Ecce nodi huius dissolutionem.

Peccatorum remissio, non fit ex uitæ merito, sed ex Ecclesiæ ministerio. Non igitur ministri sanctitas, sed Ecclesiæ exigitur, vt tibi peccata remittantur. Cum itaque duodecim illis hæroibus dictum est. Accipite spiritum sanctum, &c. non est sane dictum, vt singulares personæ erant, sed ut primi Ecclesiæ hierarchæ & archisamines. Pro Ecclesia itaque spiritum sanctum receperunt. Quis autem ignorat, Ecclesiam semper sanctam esse? Clamamus nanque. Vnam sanctam Ecclesiam. Quid ergo dubitas, te à non sancto sacerdote sanctificari posse, si sancta est Ecclesia, cuius auctoritate ab illo sanctificaris? Quid tibi faciet seruus malus, ubi bonus est dominus? Si sacerdos te ut Franciscus, vt Ioannes mundaret, timendum tibi esset, an manus immunda, tuam lepram emundare ualere. Verum, postquam nihil ab eo habes, nisi ut Christi minister & Ecclesiæ, securus esto, quantumuis pollutus ille fuerit, tuas pollutiones illius delteri ministerio.

Reliquum est, vt dicamus modo de tertio dono, uidelicet de Doctrina.

Credo autem ego doctrinæ nomine, &

ne, & doctrinam ipsam, & docendi auctoritatem, intelligi debere. Nanq; non oēs docti, de facto docere possunt, sed Episcopi tm̄, vel Theologorum infula laureati, ipso iure, aut quomodolibet alia auctoritate conspicui. Iuxta illud supra. Quomodo prædicabūt, nisi mittantur? Et illud, Docere mulieri nō permitto. Mirum profecto, mirū. Nam, & hæc ipsam docendi auctoritatem, ab Ecclesia tollere molitūt nostrates. Quo. n. omnia confundant, omnia turbent, (quos & confundet quandoq; Deus nisi resipuerint,) liberum cuiq; esse uolūt, sicut & sacra facere, ita & docere. Quoniam (inquiunt) scriptū est. Dabo uniuersos filios tuos, doctos à domino. Et iterū. Non docebit vir fratrem suum, dicens. Cognosce dominū, omnes enim sciunt me, à minore vsq; ad maximum. Et adhuc. Repleta est terra scientia dñi, sicut aqua maris operientis. Hinc Christus. Christianos omnes θεοδιδάκτους appellat. Erunt inquit omnes doctores Dei. Verum si hæc uera sunt, cur Paulus, tā impense hortatur, vt Episcopi fiant uiri docti, qui potentes sint exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere? Cur Timotheum adiurat. Testificor corā Deo, & Chro Iesu, qui iudicaturus est uiuos & mortuos. Prædicauit uerbum, insta, oportune importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina? Cur de seipso dicit. Positus sum ego prædicator, Apostolus, & magister Gentium? Sed in re nimis aperta laboramus. Loca quæ adducūt, huc spectant. Apostolorū tempore, qñ Spiritu sancto in die Pentecostes uisibiliter afflati fuerunt: Tunc uniuersum orbem, scientia dñi, sicut aquis inundātibz terra, & doctum fuisse atq; repletum. Rursūmq; hæc moluntur. Quod tempore scilicet illo, quo uita beata perfruemur, æternam lucem mente purgatissima intuentes. (Cum uenerit, quod perfectum est, euacuabitur, quod ex parte est) nemo nostrum doctore egebit. At post illud, & ante illud tempus, qui dixerit nos doctos non egere, delirat omnino. Audi Augustinum, contra Manicheos. Sicut terra, quæ ante peccatum fonte

irrigabatur, post peccatum indiguit pluuia de nubibus descendente. Ita mens humana, quæ per terrā significatur, ueritatis fonte, ante peccatū secundabatur. Post uero indiget doctrina aliorū, quasi pluuia descendente de nubibus. Hinc doctores & prædicatores, nubes dicuntur à Propheta. Qui sunt isti, qui ut nubes uolant? Hęc de tribus donis.

Quantum donum est, Exhortatio. Virtus scilicet uerborum, efficacia affectus hominum mouendi, qua maximè clariuit Paulus. Hinc iure optimo, Mercurius vocabatur. Non enim eius uerba tantum mouent, sed agunt, sed trahunt, sed uim inferunt. Uia quidem sunt, & aculeata, omnique gladio anticipi efficaciora. Constat autem quod neque ista duo dona semper diuinam gratiam gratificam annexam habeant. Hinc illud. Dicunt & nō faciunt. Quæcunq; dixerint uobis, seruare & facite, secundū opera eorū, nolite facere. Habes igitur hæcenus primā Ecclesiæ uarietatem, iuxta gratias gratis datas. Nā ad has quatuor, facile mihi uidetur, cæteras omnes reduci posse. Gratia enim gratis datæ, ordinantur ad tria, ad cognitionem, ad loquutionē, & ad operationē. Ad cognitionē pertinet Prophetia, fides, discretio spirituum. Ad loquutionem, sermo sapientiæ, sermo sciētia, interpretatio sermonū, genera linguarū. Ad operationem, gratia sanitarū, operatio uirtutum. Quis igitur, nō uideat ex hoc quaternario, omnes has nouē χερίτες, pendere? Cum doctrina, iunge sapientiam, scientiam. Cum ministerio, gratiam sanitarum, operationē uirtutum. Cum adhortatione, genera linguarum, interpretationem sermonū. Cum Prophetia, fidem, discretionemq; spirituum. Nunc itaque loquitur Paulus, de Ecclesiæ uarietate secundum status, & secundum operationes simul. Datque legem omnibus, vt unusquisq; de seipso moderate sentiat utaturq; dono, quod accipit, non abutatur. Vnde inquit.

Qui contribuit in simplicitate, subintelligit, contribuat. Qui præest in diligentia, subintelligit, præsit. Qui miseretur in hilaritate, subintelligit, misereatur. Cum autem audis,

A. 1.

A. 13.

A. 1.

A. 4.

Rom. 10.

1. Tim. 2.

Esa. 54.

Hier. 31.

Esa. 11.

Ioan. 6.

2. Tim. 4.

1. Tim. 2.

2. Cor. 13.

Esa. 60.

A. 14.

Matt. 23.

in simplicitate contribuendum esse. Sensus est. Nulla tibi sit alia intentio cum erogas, nisi erogandi. Ne cuiquam tribuas, & clauderis, contribue, ut retribuatur tibi, tribue & ut tribuas, ista cordis plica vel multiplici eris nequaquam Deo placet. Intelligis? Adde. Simpliciter tribue, hoc est, ne multum sollicitus sis, quando, cui, quantum tribuas, omni tempore tribue, omnibus tribue, quantum potes tribue. Et si non habeas nisi aquam frigidam, illam tribue. Amen enim dico uobis, Qui dedit vni ex minimis meis, calicem aquae frigidae in nomine meo, mercedem accipiet. Vidua illa, quae duo minuta obtulit, non minus quam Zachaeus, qui bonorum suorum dimidium pauperibus erogauit, grata Deo fuit. Cum audis eum, qui potest, sollicitum esse debere, non sollicitudinem temporalem intellige, sed spiritualem, qua super grege peruigilare debet, quasi ratione redditurus, pro ouibus domini. Vnde pastoribus dictum est. Attendite uobis, & uniuerso gregi, in quo uos posuit Spūs sanctus Episcopus, regere Ecclesiam Dei. Ouibusque praecipitur. Obedite praepositis uestris, ipsi enim peruigilant pro ouibus. Cum audis. Qui miseretur in hilaritate, sensus hinc tibi in mentem ueniat. Si multum tibi fuerit, multum tribue. Neque dubita, si largiter erogaueris, tibi defuturum. Spem magnam concipe, quod qui parce feminat, parce & metet, & qui abundanter, abundat. Ne ergo cupiditate uictus, mestus sis, cum pauperi misereris. Esto hilarius, alacer, ne praepudore, & non ex animo misereri uidearis. Boni operis iam fructum, si non das, cum uoluptate, ammissisti. Vnice enim, hilarem datorem diligit Deus. Quia uero radix misericordiae dilectio, vel charitas est. Sequitur. *Dilectio proximi scilicet sine hypocrisi*, sub intelligitur? sit. Ne amare fingas, cum oderis: nec multum amare, cum uix diligas. Et quoniam odium dilectioni contrariatur, eadem autem est contrariorum scientia. Subdit. *Odentes malum*. supple sitis, quod & ad malum uirum, & ad peccatum referri potest. Id autem non sufficit auertere a malo, sed oportet

ret facere bonum. Quare sequitur. *Adhaerentes bono*. Ideo quippe malum eradicandum, ut bonum sectemur. Quod similiter de bono opere, & de bono homine intelligi potest, ut sensus sit. Fugiendas esse prauas, prauorum hominum societates, & bonis uiris adhaerendum. Quia, cum sancto sanctus eris, & cum uito innocente, innocens eris. Hinc Comicus ille. Corrupti bonos mores, colloquia mala. *Frater* na dilectione mutuo beneuoli. Etiam ad inimicos fidei. Ne Iudaeus sis, qui fratrem suum diligit, ceteros omnes odit, illorumque sanguinem sitit. Hoc autem additum est, ne uerbo illo odientes malum, tibi odire quemquam licere intelligeres. Odire culpam debent omnes, naturam nemo, neque personam. Qui enim odit fratrem suum in corde, homicida est. Tanquam igitur omnes, ex eodem utero nati sitis, omnes diligite. *Honore uniuicem praecedentes*. Contendat scilicet unusquisque uestrum, in honorando alium, primus esse. Hoc enim ad humilitatem spectat, qua quisque sibi quemquam praefert, ut supra dicebamus, quod se minorem omnibus existimet. *Diligentia*, vel sollicitudine, non pigri. Sensus est. Ita in actionibus solliciti sitis & diligentes, ut non sitis in contemplationibus pigri. Vnde propterea subdit. *Spiritu feruentes*. Non tepidi. In tepidis enim, nauisam patitur Deus. Ne ita ergo de externis solliciti sitis, ut interioris deuotionis spiritum extinguatis, vel remittatis, quod sane fiet, si carnalia desideria procul a uobis, pro virili repellere studeatis. Caro enim concupiscit, aduersus spiritum. *Domino seruentes*. Non uentri, non saeculo, non uitis. Aliqui tamen codices habent. *το καριον*. Hoc est tempore seruentes. Tunc sensus est. Considerandas esse temporum opportunitates. Non enim semper possumus contemplari, sed neque omni tempore negotiandum est. At primum quaerendum est regnum Dei, & iustitia eius, deinde uero circa res humanas sollicitari oportet. Neque etiam incuriam laudat Apostolus, sed sollicitudini modum apponit.

Spe

1. *Spe gaudentes, in afflictione patientes*. Nam patientia probatur. Omne gaudium existimate fratres, cum in tentationes varias incideritis. *Orationi instantes*. assidue scilicet. Oportet enim sine intermissione orare, & in prosperis, & in aduersis. In prosperis ne superbiamus, in aduersis ne frangamur. *Neceffitatibus sanctorum*, piorum uirorum. *Communicantes*. Qui propter Deum contemptis omnibus, alienis ministerijs indigent, ut religiosi uiri & mulieres, qui mundi opibus relicti, sacco mendicitatis uiuunt. Non sine mysterio autem dicit. *Communicantes*. Si enim sanctorum necessitatibus communicamus, iam illas nostras facimus. Futurum est ergo, ut & nostra sint illorum premia. Vide quam magna est negotiatio haec. Pro minimis. n. maxima reportamus, si Dei amore, mendicantibus subueniamus. Nec mendicitatem abhorreas, nam & Christus mendicus fuit. Ego pauper & mendicus. *Hospitalitatem sectantes*. Nota emphasim uerbi. Non dicit, Tantum oportere nos hospites colligere, sed hospitalitatem sectari. id est hospites querere, sectari, cogere, vel inuitos. Nec forte in foro iaceant, & nemo illos sub testis colligat. Futurum enim est, ut tandem Christus dicat. *Hospes eram, & non collegistis me*. *Gen. 18*. Imitamini patrem Abraam. Erat in ostio tabernaculi, tres uidit iuuenes, uidit inquam non cognouit, non remoretur statim surgere, seruum non misit, at ipse agit serui personam, supplex & humilis unum illorum adorat, ut eius comes in praecatione fiat. Praecatur. Domine, si inueni gratiam in oculis tuis, ne traseas seruum tuum. &c. O senem sanctissimum, nunquam satis laudatum. *Benedicite persequentibus uos*. Non modo, non maledicite, hoc & Socrates fecit, & Iulius Caesar, sed & benedicite. Illud sapientis uiri est, hoc est angelici. *Benedicite*. id est desiderate, bonumque illis impracaminari, iuxta Christi uerbum. *Matt. 25*. Orate pro persequentibus, & calumnantibus uos. Ita quippe accipitur hic benedicere. Ne itaque pro maledictis, maledicta reddamus. Sed iuxta

1. *Cor. 4*. Paulum. Maledicamur, & benedica-

mus. *Benedicite*. orantes uoce. *Et nolite maledicere*. corde. *Benedicite* semper, & non maledicetis unquam. *Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus*. Debetque intelligi gaudendum, flendum. Haec autem contra inuidos ponuntur, qui cum flentibus gaudent, flentque cum gaudentibus, angantur enim de proximi felicitate, latanturque de miseria. O humani generis hostes perpetuos. Quam excusationem queso habere poteris inuide? Natura ipsa cogit, ut hominem in tormentis aspicientes, commoueamur, commiseremur. Tu vnus gaudes, & laetaris. O inhumana. O faxea pectora. Quisque generoso praeditus animo, cum quempiam letum uidet, gaudentem, congratulatur & ipse: quod illum sibi in beneuolentiam conciliet. Tu vnus angeris tunc maxime, cum alius gaudet. O quisquilius hominum. Quid illud est inuide, quo potissimum Dijs similes euadimus? dic queso, si iuuare non est? si prodesse? Verum iuuare non omnes possunt, gaudere nihilominus, cum gaudentibus: Flere cum flentibus, nemo non potest. Quam igitur a Dijs alienus es, qui nec hoc ipsum vis praestare, ut cum gaudentibus gaudeas, fleas cum flentibus? Minus ualde uerbis prodesse, aut factis, quando nec lacrima una, mestum releuare, nec laetitiae signo, gaudentem tibi beneuolum reddere uoluiti. *Idipsum mutuo sentientes*, subintelligitur sitis, ad concordiam seruandam, tollendaque scismata. Vel fortasse intelligitur conuenientius. *Idipsum sentientes* affectu. Ut sit sensus, miseras alienas, tanquam uestras compassione, & misericordia sentientes. Iuxta illud Apostoli ipsius. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Contra illorum inhumanitatem, qui uident pauperes, famam animam exhalare, nec tamen mouentur. Aded lapidei sunt, aded quidem induruerunt. Tu uero carnem tuam non despexeris. Adit te pauper, vel egenus, te in pauperem illum transforma, non te maiorem illo existimes, & quemadmodum tibi omnes homines opem fere cuperes, & tu illi opem feras, licet cui commisereris, ignores omnino. Quod si non potes,

Esa. 58.

potes, saltem dote, offer lachrimas, verbis illum solare, illum erige, & debitum persoluiti. *Non alta sentientes, sed humilibus*, hoc est abiectis. *Ταπεινοίς*, enim, deiectionem significat, non humilitatem, quæ virtus est. Vnde *Ταπεινοίς*. Vos accommodantes, fitis. Contra Magnatum nonnullorum arrogatiam. Et hoc est manifestè concordie fomentum. Si scilicet magni, abiectioribus visis consentire non dedignentur. Ne vero tibi durum (elate) videatur, sensum tuum vilioribus, & pusillis hominibus condescendere, atque accommodare, qui grandia de teipso semper præsumis. Ideo protinus addit. Euellendam esse hanc tuam superbiam. *Ne efficiamini prudentes apud vos ipsos*. Hoc est, sensum tuum pusillis accommodare, non esse prudentem in oculis tuis. Et quoniam plerique iniurias ab hostibus acceptas, retaliare prudentiam existimant, quasi percussus nisi percussus fuerit, vicisse videatur. Stultitia enim à quibusdam creditur, si percussenti te in maxilla, alteram præbeas. Confestim & hoc destruit Paulus. *Nullo malo pro malo reddentes*. Non Christiano, non Iudæo, non Teucro. Hæc est vera sapientia apud Deum, licet stultitia videatur apud homines. Hic est pusillorum sensus. Pusilli enim facile parcunt. At magni proceres, defendendi honoris prætextu, quasque iniurias volunt vlcisci. Tu ergo, qui de pusillis es, ne sis prudens tibi ipsi, nec malum pro malo reddas. Si enim malum inferre peccatum est, multo magis malum reddere. Nam qui prior malum intulit, fortasse non sentit malum esse, quod fecit. Qui vero malum reddidit, excusari nullo modo potest. Quoniã vt illatum malum vlcisceretur, accensus est, sensit igitur malum esse, quod reddidit. Hinc Christus tam instanter dixit. Audistis, quia dictum est antiquis. Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis. Diligite inimicos vestros. Nempe ratum habens, peius referre esse, quam inferre. Si enim hominem alteri nocentem vituperas, cur teipsum eidem crimini reddis obnoxium? Si

agnoscis quod, qui te offendit malum agit, cur istum imitari non refugis? Ne vero diceres, tu qui mundo sapiens vis videri. Quid tum inter homines de meipso dicitur, si illatas iniurias non vindicauero? Vt te consoletur Apostolus addit. Immo & nedum apud Deum, sed & apud homines laudabere. Nulla enim obliuio laudabilis iudicari consuevit, præterquam iniuriarum. Hinc magnus ille tuus Cæsar, viuet in secula per ora virum, quoniam tam facilis, & tam propèsi animi ad parcendum erat, nullaque virtute credebat, propius ad Deos accedere posse, quam vt cunctis iuuaret, nemini noceret. Dicit ergo Apostolus. *Providentes bona, coram omnibus hominibus*. Hoc est, non tantum coram Deo. Sensus est. Ideo nulli pro malo malum reddatis, quia hoc est pro uidere bona, nõ solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Quis enim non scandalum accipiet, si te in hostem furere viderit, cum Ethnici, ne Christum. Stephanumque adducam, & Paulum, gloriosum inimicis parcere putarint? Ostendit autem bonum magnum particulariter, vltra bonum extra, quod inde sequitur, & est bonum pacis: Quisque enim vt quietam vitam agat, quantum potest, paci studere debet. Id autem maxime, iniuriarum remissione efficitur. Vnde inquit. *Si fieri potest quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viuentes*. Recte quantum in vobis est, hoc est ex vobis diffidia, lites, iniuria non nascatur. Melius est enim recipisse iniuriam, quam intulisse. Dixit autem si fieri potest, quandoquidem si omnes boni essent, fieri quidem posset, sed quia plerique mali sunt, fieri non potest, vt cum omnibus pacem habeamus. Propterea Christus dixit. Non veni pacem mittere, sed gladium. Tu vero cum Dauide dicito. Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus. Bellum habeo cum eorum vitijs. At pacem cum illis, vt quod Dei est diligas, quod diaboli persequaris. *Non vosmetipsos vindicantes dilecti, sed date locum ira*.

Magno iure hoc in sermone dilectos appellat, vt intelligant Iudæi, ad retaliandum propensi, hæc Pauli verba, non ex alia

alia radice, quam amoris prodire. Cedite furori dilecti mei, inquit Paulus, furori inquam, quo inimici vestri aguntur. Fugite de una ciuitate in aliam. Si enim resistendo impetuose lacefferitis, seuient magis. Sed quoniam eos duos esse sciebat, propterea scripturæ veteris testimonium inducit, ne noua hæc, prodigiosaque doctrina videatur, de iniurijs scilicet æquo animo ferendis. *Scriptum est enim. Mibi vindicta, ego retribuam, dicit dominus*. Ego quasi mea, non vestram iniuriam, cum accepero tempus, iustitia magna vindicabo. Qui enim vos tangit, tangit pupillam oculi mei. Attende autem, quomodo sanguinarios simul consolatur, & comprimit. Vindictam sitit animus vester, nonne? Vtiq;. Vindicta fiet, & acerbior quam à vobis fieri possit. Leti estote. Deus ipse vos ipsos vlciscetur. Nihil quippe impune reliquit. Scripturamque scripturæ agglutinans Paulus, addit. Non modo non esse faciendum malum: non modo benedicendum esse, sed hostibus benedicendum, referendaque omnis vindicta Deo.

Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi. Vt inhumanum humanitate confundas, & gratia vlciscatur ingratum. Intelligit vero cibi, & potus voce, omne auxilium necessarium. Sicut fame, & siti, omnis necessitas intelligitur. Et quoniam vindictæ dilatio, dura videtur his, qui lesi sunt. Ideo quod præsentanea est vindicta, statim ostendit. Quia similiter plerique, manu propria vlcisci uolunt, neque illis grata est vltio, quam alius quispiam fecerit, simul ostendit, quod tu ipse acceptam iniuriam vindicabis. Ecce. *Hoc enim faciens, carbones ignis coaceruabis in caput eius*. O magnam vindictam. Carbones ignis coaceruabis in caput eius. Quæ vindicta truculentior ista? carbonum pyram super caput illius extruere, & congerere, qui te percussit, vt igne ardeat totus, & consumatur, nec statim morte, à tormentis liberetur, sed diuturnis afflictionibus crucietur. Ideo enim non dicitur, conijcies eum in carbones, sed carbones ignis congeres: Quod mortis dilatio, penæ sit augmen-

tum. Inflammabis enim ardore, qui & graui circumdatus est pena, vt quasi iustus se se continere non possit, quin doleat vehementer quod te offenderit. (O sanctos carbones.) amoris flamma eum adures. Tuis naq; beneficijs, prouocatus in tanta necessitate, quomodo aded inhumanus erit, vt si amorem impendere noluit, non rependat? Verecundia rubore eum totus afficies. Pudebit enim, nisi sit *αμωτος*, & maxime pudebit, quandocumq; te viderit, qui ab eo iniurijs affectus, illum in vita, de te tam male meritum, tua benignitate seruasti. O piam crudelitatem. O vlticem misericordiam. O misericordem vltionem. Si uerò sit tam *αμωτος*, tam humanitatis expers, vt nec pœniteat, nec amet, nec erubescat, sed potius credens te timore, pusillanimitate ue illi benefecisse, cum tibi malefecerit, magis insolescat, ipsi sibi prunas ardentes, diabolicae malitiæ in caput suum, in mentem suam sibi coaceruabit. Tu qui iniuriam pateris, malum nequaquam habes. Iniuriam enim malam patientem, iã in bonum conuertisti. Verum ipse malum habet, qui iniuriam intulit, malum igne, malignitatem omni igne voratiorè, & ardentiorè. Intelligis Christiane? Quid tibi videtur? Ipsa quæso facta perpède. Num melius est iniuriam pati, an facere vindictam. Adde. Quod & qui facit, nisi respicatur, tandè carbones, qui non extinguuntur, sibi super caput animæ, & corporis, æternis flammis coaceruabit. Tu coaceruabis, occasione ab eo accepta, non data, sicut & lex concupiscetiam auget. At ipse, sibi malis suis meritis coaceruabit. Illius peccatum erit, & pena, nõ quidem tuum. O ferini homines, Quam vindictam maiorem, duriorèue desideratis? *Carbones ignis congeres*. inquit Paulus, *super caput inimici*. Num hoc tibi satis esse videtur? Supplicia ne maiora cupis? Nondum vindictæ sitim exaturasti? Tu vero cõsidera, quomodo hoc verbo simul cõsolatur offensum, vindictæ spe tam insolita, reddens illum alacriorem: ledentemq; terrore concutit, supplicia minans tam graua, & quæ nunquam audita sint. *Carbones ignis congeres, super caput suum*. Quod enim

enim iniuria affectus maximè optat, & quo nihil illi suauius esse posset: simulque, quod minimè timeret, qui lædit, & quo nihil molestius esset, si cōtingeret: Eum scilicet, magnas daturum esse penas, hoc adducit Apostolus, vt de percutiente, deque repercutiente triumphet, & utrosque arceat, hunc ab iniuria, illum à vindicta. Vide autem quid sequitur, sinè sermone imponens. *Ne vincaris à malo, sed vince in bono malo.* Alta hæc philosophia, non erat reuelanda furenti, iracundo, cuius atrabilis, ad vindictam sanguinem accēderat. Primum, furorem sedare oportuit, sedauit autem pollicendo vindictam, & eam vindictam, quam nec Phalaris, aut Busyrides immanissimi homicidæ excogitarunt. Nunc itaque, sedato iam furentium animo, consilium optimū, quod primum non percipissent, adducit. Victus es, ò lese? Nonne? Vtique. Doles, quod te vicerit hostis? Doleo. Cupis vindictam? Nihil magis. Confortare. Id est generosi animi. Volo & ego, vt tu vincas. Repercutiam ergo dices? Absit. Iam denuo victus es, si iniuriam rependis. Contrarijs contraria expugnantur, frater mi: non similibus, vrgentur similibus, non tolluntur. Non sis itaq; malus cōtra malum, si vis vincere, bonus sis contra malum, & vinces omnino. Potentius est enim malo bonum. Ea quidem vera est victoria, quum tibi caues, ne quicquam patiare, & aduersarium tuum prosternis, & deijcis. Vis igitur vincere? Audi nobile vincendi genus. Patientia. Aduersarius tuus, nunquam magis dolet, quàm cum tu illum maledicentem, conuittantem, tanquam te indignum contemnis, & rides. Si eo excandescente, excandescas, eo iurgante, iurgia reddas, eo obijciente, obijcias, tunc superauit, tunc triumphauit. Verum si eum derideas, tanquam puerum nullipendas, tunc tu viciisti, tunc victus est ille. Mitto, quod intrinsecus rodit eum venenosa rabies illa, cum saturandi odij occasionem, sibi tua illa alta philosophia præripti videt. Sed omnes illum beluam existimant, te verè virum, immo angelum.

Ille confusus discedit, tu immortalē gloriam comparasti. Plus illi, molestiores sunt tuæ laudes, quàm summa omnia, & extrema supplicia. Omnes tibi condolent, iniurias sustinēti, omnes illum acutissimis linguarum gladijs, vulnerant, atque confodiunt. Vides quomodo absque labore, palmam tibi deniculis hostibus, comparare potes? Et quomodo diuerso itinere, ad pugnandum accinctus, tuis periculis incassum laboras, & tandem nihilominus superaris? Superaris inquam, non modo à malo illo homine, sed à malo tuo affectu, quod longè deterius est. O quam semper vinci turpe est. At turpissimum est à te, turpissima, itemque vilissima vinci omnino. Quid verò turpius, quid vilius, quàm malum ipsum, quod natura corruptio est, quod nihil prorsus est? Pudeat itaque, pudeat vinci à malo, sed contendat quisq; vincere in bono malo. Nam & merces nostra maior quidem erit: certamina, atque labores minuuntur: glorificabitur Deus: læsus coronas innumeras accipiet: omnes pietatis magisterium addiscent, ledensq; demum, tanquam victus omnino destinet à persequutione. Proh dolor. Non possum nō maximè ingemiscere. Cum enim hæc omnia vera sint, & adeo vera videantur, vt nemo reluctari possit: Nemo tamen est, quod conuittis, vel læuissimis irritatus, nō ensēm exacuat, non parat insidias, conuittanti mortem non intenter. Sanguinarij Iudæi, talionis lege contenti erant, Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, Christiani, omnibus sanguinarijs crudeliores, pro verbis vulnera, pro vulnere omnem vitā, & pro vnius vita, vniuersæ posteritatis exitium, & cladem sitiunt. O secula. Desueiebant Iudæi in Gentes ab eis tantum. Nos, & in Christianos ipsos, & in cōterraneos, & in affines, & in carnes nostras insurgimus. Vnde hæc quæso pestis? hic furor? hic morbus? hæc lues? nisi quia Deum non diligimus? Qui enim verè diligit aliquem, omnes & eius amicos diligit, etiam si sint inimici sui. Si itaque Deum ardentè diligeres, & tuos diligeres inimicos, quia amici Dei sunt.

Verum

Verum dices. Non est amicus Dei, qui me odit, sed inimicus Dei, sicut & me. Do tibi herbam. Sed odi ergo illum, quia Dei inimicus est, & non peccasti. Verum tamē tu, non quia Dei, sed quia tuus potius inimicus est, odisti. Plus igitur te diligis, quàm Deum. O summa peruersitas. Licet profecto diuinas vindicare iniurias, Roma. At tuas nequaquam. Ob id Paulus supra dixit. Non vos vlciscentes dilecti, magno mysterio. Neque enim dixit. Non iniurias vlciscentes, sed non vos, hoc est, non vestras iniurias. Helias, fecit ignem è cælo descendere super principes, qui vt eum caperent, venerant. Heliseus, maledixit pueris, qui eum blasphemarant. Siluester Papa, excommunicauit eos, qui eum in exilium miserant. Nemo tamen horum iniuriam propriam, sed Dei, vltus est. Patere ergo, quæ tibi inferuntur iniurias, & pium dicam esse crudelem pro iniurijs Dei, etiam si in te ipso, Deus fuerit affectus iniuria. Quære instāter, qui offensus es à principe, qui gladium portat, non sine causa, vindictam, sed non te concitet ira, non furor ille rabidus, sed Dei Zelus, atque iustitiæ: meruisti non peccasti, si sic agis. Sed quis est hic, & laudabimus eum? Natura hoc indidit, dices, vt vnaquæque res, suum refugiat contrariū, & odio prosequatur. Quid mirum, si hostem meū odio? Naturæ vitium est, non personæ. Volo omnino de te Roma triumphare, quæ olim tanta generositate, & Reges, & Principes inimicos, fauoribus, donarijs tibi conciliasti, nunc tam vilis effecta, quos genuisti, & aluisti, tanta ferocitate persequeris. Natura (inquis) vult, vt odiam inimicos. Transeat. Et ego idem volo, odias quod sint inimici, displiceat tibi illorum inimicitia. Age ergo, vt pereāt, persequere quoad potes eorum odia, ita vt pereant, qui oderunt, & non sint amplius inimici. Non illius, vel huius tantum mortem procura, sed inimicorum omnium, vt nemo supersit inimicus; sed omnes in amicitiam conciliantur. Ouis semper odit lupum, quia natura inimicus est, nec in amicitiam conciliari potest. Verum omnes homines

sunt vnus homo. Sumus enim inuicem membra, non est ergo inimicitia naturalis. Tolle inimicitiam itaque, & de inimico triūphasti. Hac via incedit Deus, vt inimicos suos destruat peccatores, peccata tollit, deficiantq; peccatores à terra, & iniqui ita, vt non sint. Non vt omnino nō sint, at vt non sint amplius peccatores, sed sancti. Hanc audi philosophiam. Hanc legem, eius qui naturam condidit. Tu ergo naturam illi lege regulato, qui naturas vniuersas condidit olim, & regit semper. Verum enim uero, id perfectionis est cauillaberis, donum Dei est peculiare, ad salutem minime necessarium. At si hoc vltimum refractum est, iam iā triumphauit. Num diligere Deum, consilium est, an præceptum? Certe primum, & maximum præceptum in lege. Igitur & diligere inimicos propter Deum. Non hæc dico fratres, vt vobis laqueum iniiciam. Non est necesse, vt particulim in hostem animi affectus, actu feratur. Neque enim & in amicos, oportet ipsum amoris actum ferri continenter. Quādo nec oportet de ipsis semper cogitare. Immo nec possibile est, sed id totum debet intelligi, vt à dilectione generali, qua omnes homines diligis propter Deum, hostes tui non excludatur. Tui inquam, qui scilicet te oderūt, quādoquidem tu neminem odire debes. Aded autem non excludantur, vt si pro Christianis omnibus oras, vel pro populo, cuius sunt & ipsi pars, nequaquā illos excipias, quinimo & si cōtingeret eos, in necessitate constitutos, tua opera egere, tu illis præsto sis, quo subleuati, confundantur, & pereant, iamque non sint amplius inimici, iuxta illud. Filioli, non diligamus verbo, neq; ore, sed opere, & veritate. Qui enim viderit fratrem meum, necessitatē habere, & clauerit viscera misericordię eius ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Si præter necessitatem id facis, perfectus es, iam non præceptum modo, sed consilium impleuisti. Verum in necessitate si non facis, præceptum omnino violasti. Et qui offenderit in vno, factus est omnium reus. Neque tamen tam grande est id, quod expostulamus,

vt il-

Ecclesiastici 31.

Deut. 19.

Ps. 103.

1. Cor. 7.

1. Ioan. 3.

Iac. 2.

vt illud præstare tibi durum videri possit. Nonne enim exiguum est famelico, panem porrigere? vinum, vel aquam præbere sitienti? Non dico, vt inimicū dites, inquit Paulus, non vt illum fauoribus magnis profæquaris, sed illum pasce, illum pota, illum contege nuditatem, hospitio eum recipe. Si omnino destitutus est, sepulturam da illi, ne exhumatus iaceat. Et bone Deus. Cur non tibi in mentem venit, sancta illa superbia. Si diligo eos, qui me diligunt, quam mercedem habebō? Nonne & Ethnici, & publicani, & meretrices hoc faciunt? Amicus diligi potest, & propter Deum, & propter se, quia amicus est. At si inimicum diligis, vnice propter id facis. Nulla quippe alia ratio potest esse, qua eum, qui te persequitur ames, nisi amor Dei. Tanto ergo fortiorem, in te diuinam dilectionem esse ostendis, quanto eos, qui ex se diligi nequaquam merentur, propter ipsam tantummodo diligis. Quis non videat, ignem illum validiorem esse, qui ligna vstioni minus apta etiam urit è longinquo, quam ille, qui maxime vstioni apta tantum urit, è vicino? Maximè amabilis est amicus suapte natura, non oportet itaque admodum, magnam esse diuini amoris flammam, vt illum ames, sed inimicus ab omni abest amabilitatis ratione, procul est à corde tuo suapte natura. Si igitur in sui pectoris camino, & ipse ardeat, num indicatur magnam esse illam, diuini amoris flammam, quam tuam illam fornacem succendit? Quoniam itaque diuina dilectio, radix meriti est, & qui inimicum diligit, longe magis Deum diligit, quàm qui amicum, vt ostensum est, relinquitur, quod modica sit eorum merces, qui tantum amicos diligunt, si illi conferatur, quam obtinent inimicos diligentes. Scio, quod amicum diligere, suapte natura melius

est inimici dilectione. Obiectum enim melius. Propterea, & amicum non diligere peius est, quàm si inimicum non dilexeris. Verum enim uero, aliunde est, quod inimici dilectio melior sit, & meritoria magis, ex radice scilicet vehementis dilectionis Dei. Potest enim, qui frigide Deum amat, amicos ardentè amare, tantum virtutis habet amicitia ipsa. At nemo, inimicos vnquam corde amabit, nisi vehementer Deum amet. O felices ergo illos, qui inimicos diligunt.

Habes tandem, Paulinæ huius philosophiæ finem. Cuius scopus est, diuina dilectio, quæ ad proximos omnes extendatur. Sit in primis sincera, non ficta. Ibi. *Dilectio sine hypocrisis. Integra. Odientes malum, adhaerentes bono. Mutua. Fraternalis dilectione beneuoli. Modesta. Honore inuicem prouenientes. Assidua. Sollicitudine non pigri. Magna. Spiritu feruentes. Altissima. Domino seruientes. Hilaris. Spe gaudentes. Patiens. In tribulatione patientes. Misericors. Necessitatibus sanctorum communicantes. Benigna. Hospitalitatem sectantes. Admirabilis. Benedicite persequentibus vos. Vnanimis. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Transformatiuum. Id ipsum mutuo sentientes. Humilis. Non alta sentientes, sed humilibus. Generosa. Nulli malum pro malo reddentes. Exemplaris. Prouidentes bona, coram omnibus hominibus. Pacifica. Si fieri potest quantum in vobis est, pacem, cum omnibus habentes. Prudens. Non vos ulciscentes dilecti, sed date locum iræ. Longanimis. Mihi vindicta, & ego retribuam dicit dominus. Benefica. Si esuruerit inimicus tuus, ciba illum. &c. Fortis. Ne vincaris à malo, sed vince in bono malum.*

Et his verbis, caput duodecimum completur. Sequitur.

CAPVT TERTIVM DE CIMVM.

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ vero sunt potestates à Deo, ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestatibus, Dei ordinationi, resistit. Qui autem resistunt, sibi ipsis iudicium accipiunt.

Audis sublimem hanc Theologiam? altam hanc sapientiam consideras? intelligis hanc ecclesiasticæ Hierarchiæ basim? Vides hanc Principum, magistratumque Romani Imperij defensionem? Cum omnia de more sapienter, hanc certe Principum causam, sapientissimè disputauit Apostolus. Summis ima, & vltima primis coniungit Deus, inquit Paulus noster, Dionysiacæ Theologiæ magister. Verum tamen, non nisi per media. Inferiora itaque, per superiora regit. O sententiam verè Paulo dignam. Cum enim ad prouidentiam duo spectent, ordinare, quod intellectus est, ordinata exequi, quod operatiuæ virtutis. Primum, eò perfectius esse cognoscitur, quo ad vsq; minima penetrat, & attingit. Nostra quippe imbecillitas est, quod vniuersa intellectu complecti non valeamus. Sexcenta enim excidunt, quæ considerare nequaquam possumus. Num & ille solertior habetur cæteris, qui plura prouidet, & ad minuta descendit? Nam qui in vniuersali tantum agenda præmeditatur, parum prudens existimatur. Secundum vero, præmeditatum, scilicet ordinem rebus imponere, tantò excellit, quantò qui ordinauit per plura ministeria, quæ illi subseruiant, suam re ipsa explicat prouidentiam. Hinc Sabeorum Regina illa, Salomonem admirata est, nec remansit spiritus in ea præstare, quod tot ministros haberet, tot seruientium ordines, tot famulorum choros, qui eius

voluntatem explerent. Indignum profecto videtur, minima quæque Regem per seipsum operari, & si nihil non cognoscere, regiam deceat maiestatem. Hinc & inter artifices, is qui maxime sapiens dicitur, architectus, minima quæque cognoscit & ordinat, manu tamen operatur inferior, quem ipse dirigit. Deus itaque optimus maximus, cuius prouidentia, prouidentiam omnè perfectione superat, sicut & ipse sapiens & principes omnes antecellit, (elevator enim magnificentiæ eius super

Psal. 8.

cælos,) æternæ sapientiæ meditatione, omnia & singula ordinat, quantumcūque vilia & minima uideantur. At meditarum rerum ordinem, non nisi, per potestates sublimes, quas ipse non secus, quàm artifex instrumenta, quàm princeps seruos, quàm architectus operarios, mouet, regit, agit, exequi & explicare consuevit. Hinc elementa per cælos, mixta per elementa, cælos per intelligentias, quas vulgo Angelos appellamus, angelos item inferiores, per superiores superiores per supremos, gubernat, illuminat, purgat, conseruat, dirigit. Hinc plantas animalibus subiecit, animalia hominibus, sensum intellectui. vt potè non cognoscentia, cognoscentibus, rationalia irrationalibus, brutalem angelico. Quid mirum ergo, cum Deo, tam magna sit cura de homine. Iuxta illud. Quid est homo,

Iam. 7.

quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum? Si & inter ipsos homines, hunc ordinem instituit, vt alij alios regant, gubernant, dirigant, sublimes medios, medij infimos, vt tandè omnes excellentioribus, sublimioribus que principibus subijciantur? Si inter greges, ducem natura ipsa posuit. Si inter grues, inter apes, inter formicas, inter marinas beluas, inter celi monstra,

Bit. ad Rom.

Nn que

quæ obliquo circulo continentur, quæ ratione, quo colore, fingi potest, ut sola hominum multitudo, principibus careat? Ignobiliora ne curauit Deus, prætoriora despicit? Hominum familias, regum curias, tam ordinatas conspiciamus, Dei familiam, homines ipsos, omni ordine carere dicemus? Hæc corpora nostra, membra habent, tam mira dispositione conspicua & admirabilia, ut summis quibusque philosophis stuporem ingerant, vnum hoc magnum hominum omnium corpus. (Participatione enim speciei, plures homines sunt vnus homo,) cahos erit? monstrum erit? portentum erit? ut omnes homines sint caput, omnes oculi, nemo pedum, nemo brachij, nemo aurium munere fungatur? Cur putas natura ipsa, hæc differentias inter homines ediderit maris & femellæ, patris & filij, senioris & iuuenis, magistri & discipuli, nisi ut intel ligas ipso iure nature, homines vniuersos age quantumlibet, inter se esse non posse dignitate pares? Prælatos aliquos esse oportet, & aliquos subditos, velis nolis. Nam & populi aliqui, ad dominium semper natura nati videntur, ut populus tuus Roma, aliqui vero adferuitutem. Hinc magnus ille Philosophus. Aliqui (inquit) natura nascuntur domini, aliqui natura serui. Qui intellectu deficiunt, & corpore sunt robusti, hos natura in lucem prodire facit, ut alijs inseruiant, iuxta Salomonem. Qui stultus est, seruiet sapienti. Contra vero, qui intellectu præminent, & uiribus sunt debiliores, hi ad regna, ad principatus, ad honores, ad imperia nati sunt, iuxta illud cognati Mose: Prouide de oī plebe viros sapientes, ut iudicent populum omni tempore. Hallucinatur mihi crede, (ut tandem finiam) qui hanc humanam Hierarchiam non agnoscit, non ueneratur, quam Deus ipse & natura, ad dissensiones tollendas, summa sapientia, maximis rationibus constituit. Nonne audis Deum dicentem. Per me Reges regnant, per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam? Nonne audis, Reges peculiari quodam modo, Deo curæ esse? Cor regis in manu domini

est, ad quodcunque voluerit, uertet illud. Non legisti Petrum dicentem. Subditi estote, omni humanæ creaturæ propter Deum, sine regi, tanquam præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis? Num uidisti Paulum, Timotheo scribentem. Admone illos principibus, & potestatibus subditos esse? Quod si diceres, admonitio est. Num legisti præceptum necessitate? Subditi estote, non solum propter iram, sed propter conscientiam. Cum mortalitatem exuentes, immortalitatem induemus, tunc vnice regnabit super nos Deus omnipotens. Iuxta illud. Erit dominus vnus, & nomen eius vnum. Et illud. Cum autem subiecta illi fuerint omnia, tunc & ipse subiectus erit illi, qui subiecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. Et illud. Agnus reget eos. At donec destruat inimica mors, Hierarchicum ordinem hunc, inuolabilem esse oportet, ut perpetuo sint inter homines, qui dominantur, qui seruiant, qui sint principes, qui priuati. Non id hominum uis effecit, non tyrannis, non ambitio, Deus ipse, qui omnia regit, principes primum hominibus dedit. Nec est, ut principes causeris interdum malos fuisse. Et ipsos malos principes regnare facit Deus. Iobum habes. Regnare facit hypocritam, propter peccata populi. Osæam habes. Dedi eis regem in furore meo. Hinc, qui iniquo illi Babilonis regi Nabuco donosor non paruissent, durioribus minis multare pollicebatur. Subijcite colla uestra iugo regis Babilonis, seruite ei, & populo eius, & uiuetis, moriemini fame, gladio, & peste si obedire illi nolueritis. Ob id Baruch. Orate inquit, uita Nabucodonosor. Propterea. Petrus, primus Ecclesiæ Hierarcha à Deo edoctus, præcepit. Subditi estote in omni timore dñis, non solum bonis & modestis, sed etiam discolis. Hæc est enim gratia, si propter conscientiam Dei, substatinet, quis tristitiam patiens iniuste. O illos infelices, qui potestatem contemnant. Sed iam post Prophetas, post Philosophos, post Petrum, Paulum nostrum audiamus, legamus, gustemus, diuinis illius pascamur eloquijs. *Omnis anima potesta-*

potestatibus sublimioribus subdita sit. Qui autem resisterint, sibi ipsis iudicium accipient.

Mirum profecto, mirum. Quod cum Apostolus, tam aperte magistratum omnem, tanquam à Deo institutum, ordinatum uel agnosci præcipiat, ætate nostra plerique, qui Paulinam Theologiam nomine profiterentes, sapere uolunt plusquam oportet, non modo potestatibus excellentibus parere recusent, sed & à nemine parendum esse, scriptis in lucem editis contendant, doceant, & persuasum iri uelint. Iam uides, quo in mores, in omnem hominum multitudinem, in publicam pacem, in naturam ipsam, in Deum peccent. Sed antequam causam hanc principum, contra eos examinemus, pro qua tuenda, arenam ingreditur gladiator iste de cælo missus, cur ad hoc deuenerit perquirendum est, & qua occasione ductus fuerit. Neque enim in casum putauerim ego, tanta animositate Apostolum, Romanum Imperium, quo tunc orbis totus regebatur, defendisse. Attendite. Nihil unquam pestilentius, priscis illis & felicissimis seculis visum fuit, nihil ad Reipublice perniciem conducibilius, nihil quod facilius polleret imperia, leges, religiones, status euertere, ipsa rerum inuouatione. Hæc Romæ Cæsare exosum fecit. Hæc Athenis Socratem. Hæc Christum, Paulumque Iudeis. Noua omnia erant, sicut & sunt nostre legis theoremata, & uere παραδοξοτατα. Hinc illud. Quæ nam doctrina est hæc noua? Et illud. Nouorum demoniorum annunciator est. Hinc furebat eo tempore Roma, contra Christi nomen, grassabantur Cæsares, Consules, Tribuni in Christi affeclas, nostro sanguine ebrij, nostrum sanguinem sitiebant. Quid ergo fecissent, si cōfessim uinuerit Gentes, suscipita Christi cruce, vexilla, edicta, leges, iura senatus populi; Romani, abiecissent? Nouitatem istam, nemo principum ferre potuisset, coniuratione facta, timentes suo ipsorum imperio uinueri, christianæ factionis uiros ac mulieres, profusus exterminassent. Atqui nonnulli erant in Ecclesia, ex Iudeis potissimum, qui christianam libertatem iactantes, qua lex Mose abrogata fuerat, hominum in terra seruitutem, refugie-

bant. Infidelium maxime, quales Romani erant principes. Hincque sanctis sumæ huius doctrine diffamationem, retardabant, impediuntibus tyrannis, quantumuis etiam, ueritas illis cognita esset, ne multitudinem inualefcerent. Ratum habentes illud uerum esse. Si uiolandum est ius regnandi gratia, uiolandum est. Pro Christi gloria itaque, zelo succensus Apostolus, ut omne terram peruolet, ut maria, insulas, cælos peruadat, ut nihil obster, quo minus omnia replere possit, faustum hoc, & felix Euangelium, demulcet Principes, tyrannos lenit, Romam conciliare studet. Quid tibi nocet Roma, Crux Christi? Quid imperio? quid diuitijs? quid gloria? quid censibus? quid errarijs, quod splendore? Mille bonorum genera tibi affert, nec vnum profusum malum. Christiani omnes tibi parebunt, uel ægalia pendunt, soluent tributa, ne timeas, ne coge exercitus. Frustra sunt omnia, tibi obedient omnes. Num audis Christum meum dicentem. Reddite, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo? Nihil contra te inuouauit magister meus, absit ab illo seditionis nota. Iudei potius timere, ne illius occasione tu Hierosolymam quandoque possideres, quod & euenit. Venient Romani, & tollent locum nostrum & gentem. Pro te dimicamus Roma, non contra te. Eia age, siste furorem, ne desueias contra seruos tuos. Nos ipsi serui tui sumus nos. Igitur Roma, illa tua generositate, quæ soles parcere subiectis, & debellare superbos, suscipe, foue, amplectare. Non regna tua petimus, non honores, non iura, terrena non ambimus, qui cælestia predicamus. Tibi subesse uolumus, imo tibi orbem subijcere saginamus. Quid doles? Quid habes Christiane nouitæ, qui libertatis prætextu, Romanam abijcis, contemnisque potestatem? Romanorum imperium à Deo est: qui Romanis resisterit, Romanorumque uices agentibus, Deo resister, cuius numine, Roma regnat. Scripsi, ut vos ipsos subijciatis Deo. At non id vnquam intellexi, ut tantum Deo. Omnis enim anima, potestatibus sublimioribus subdita esse debet. Omnis nuncque potestas à Deo est, & qui potestati

resistit, Deo nec dum resistit, sed iam resistit. Ideo quippe humanam cōtēnimur potestatem, quia primum diuinā contempnimus potestatem.

Habes scopum, causam, occasionēque huius apostolicæ digressionis. Sed iā verbum hoc examinandum est. *Omnis anima, potestatibus sublimioribus subdita sit.* Neminem excludit cum dicit. *Omnis Anima.* Intelligit autem animæ nomine, hominem, iuxta illud Petri. *Octo animæ seruatae sunt in archa.* Credo equidem ego, quod magno mysterio animam nominarit, vt intelligas non modo corpus, sed animam Principibus subditam esse: hac sanè ratione. Quoniam qui illis non paruerit, maiestatem, potestatemque illorum contēnens, non corpore modo, sed & anima peribit. Est & illud viui Dei verbum. Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Qui autem Deum abijcit, abijcitur à Deo. Nemo vero seruare illum potest, quem Deus abiecerit. In naturam totam mihi crede peccamus, cum potestatibus sublimioribus, hoc est principibus, ducibus, multo magis Regibus, Cæsaribus, maxime cum Christo Domini, cum Summo, Beatissimo, Sanctissimoque Pontifici, qui est princeps omnium regum terræ, reluctamur.

Verumtamen hic multa sunt, quæ considerare oportet.

Primum. Quia Dominium, contra naturam esse videtur, inter homines loquor, vt homo scilicet homini dominetur. Namque hominem rationalem, ad imaginem Dei factum, non voluit Deus subijci nisi ipsi, non hominem homini, sed hominem pecori præesse voluit. Ita enim dixit. Dominamini piscibus maris, volatilibus cæli, & vniuersis animantibus, quæ sunt super terram. Nullibi autem legitur, dixisse Deum, cum hominem cōdidit, vt alter alteri dominaretur.

Secundo. Videtur, quod Christiani ipso iure, quia Christiani sunt, potestatibus sublimioribus obedire non teneantur. Est enim illud Pauli uerbū. Nolite fieri serui hominum, qui estis mancipia Dei. In libertatem enim vo-

cati estis. Et illud. Omnes vnum sumus in Christo. Apud Deum non est seruus & liber. Illud quoque Iacobi. Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis. Quomodo enim perfecta libertas est, si non Deo tantum, sed & principibus seruire tenemur? Non sunt subditi angelis Christiani. Cum enim Iohannes angelum adorare uoluisset, his verbis prohibitus est. Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum. Deum adora. Multo minus itaque videtur, quod alijs hominibus subditi sint.

Tertio. Ad minus Principibus infidelibus, Christiani obedire non tenentur. Quandoquidem si infidelis princeps dominetur, Christianus contendens cum altero, oportet vt ad illius iudicium confugiat, Verum Paulus hoc prohibet. Audet aliquis vestrum, negocium habens aduersus alterum iudicari apud iniquos, id est infideles?

Quarto. Durum uidetur, quod tam generaliter loquatur Apostolus. Omnis anima, potestatibus sublimioribus subdita sit. Nam religiosi sacerdotes, videntur omnino, & de iure, & de facto, à principum laicorū obedientia exēpti.

Ad hæc igitur satisfaciendū est. Quo ad Primum. Nulli dubiū esse debet, qd seruitutem culpa peperit, non natura. Canaan. n. filius Cham, qui patris uerenda, & brietate nudata, non abscondit, primus fuit, quæ dominus seruituti ad dixerit. Hinc non est mulieri dictum. Sub viri potestate eris, nisi cum peccauit. Cum enim primum sotia hominis esset, data in adiutoriū simile sibi, mox ferè in ancillam migravit. Subiecta quidem fuisset uiro, etiam citra omne peccatum, quandoquidem suapte natura, vir muliere dignior. Vnde natura uirum, non mulierem intendit, Cū non nisi, in id quod perfectum est, feratur semper. Mulier autem, homo imperfectus est, & mas (vt aiunt) occasionatus. Hinc vir capiti, corpori mulier comparatur. Caput vero, natura, cætera corporis membra dignitate excellit. Verumtamen, & si subdita fuisset, non tamen subiectione tanta, quanta nunc subijcitur.

At

At protinus cum peccauit, omnino sub viri potestate facta est. Vir caput quidem erat, sed non dominus. In presenti vero, non modo caput est, sed dominus. Dicamus itaque breuissimè. Iure natura est, quod mulier viro subdit fit, filius patri, seni iunior, discipulus magistro, docto indoctus, meliori bonus, melior optimo, & hunc in modum in innocentia statu. Nemo tamen alterius seruus fuisset. Atque propterea de iure natura est, quidem subiectio, seruitus uero minimè. Vis id pulchre intelligere? Ecce. Seruorum est cogi, terrore, potestate, imperio, vt id agant, quod placet suis eorum dominis, non sibi profus. Ista quippe serui ratio est, vt opponitur libero. Liber est, qui sui causa est, seruus qui gratia alterius. Agere autem, vt alteri tantum non tibi placeas, magnam tristitiam suapte natura infert. Quoniam natura, quisque gaudet libertate. Vnde & liberorum est in hilaritate seruire, Contra seruorum, in tristitia. Tristitia uero pœna quædam est. Pœna autè culpam præsupponit. Quomodo igitur, tandem aliqua tunc, seruitus fuisset, si nulla fuisset culpa? Subiectio nihilominus omnino fuisset aliqualis, & ita prelatio, & dominatio. Nam si inter Angelos sunt dominationes, cur non inter homines quantumuis innocentes? Erras certè si credis, quod omnes homines fuissent omnino pares. Ordo enim, est parium impariumque rerum sua cuique loca distribuens, congrua dispositio. Tam magnum autem & excellens bonum est ordo, vt non nisi temerè dici possit, quod in illo natura condita statu minimè fuisset. Fuissent igitur aliqui pares, aliqui impares, robustiores, minus robusti, pulchriores, minus pulchri: sapientiores, minus sapientes, chariores Deo, minus chari. Qui ergo excelluissent, fuissent aliorum domini. Verumtamen dominium, per imperij modum nequaquam extitisset, sed magis per modum consilij. Nunc seruis dominantur domini, quoniam eos ad propria ipsorum commoda, non seruorum ordinant. Tunc vero ad commune bonum, ad aliorū

Bit. ad Rom.

utilitatem, ordinassent. Vnusquisque gratiam, quam accepit, in alterum administrantes, iuxta Paulum. Cum enim homo sit animal natura sociale. Socialis uero multorum vita conseruari nō possit, nisi vnus præsideat, qui communi bono intendere velit. Nam multi per se multa intendunt, vnus uero unum, Colligitur quod natura ipsa condita, etiam citra peccatum, dominium requirit, non tamen cum seruitute, sed cum subiectione. Est nanque illud Politicorum. Quandocunque multi ordinantur ad vnum, semper est vnus, vt principalis & dirigens alios. Ita ergo, hominem condidit Deus; culpa uero naturam inuertit, & vt non solum subiectio, sed seruitus inter mortales sit, coegit. Nec propterea dicas, seruitus itaque contra naturam est. Contra quippe naturam est, quoad primam naturam intentionem. Non nego. Sicut & omnis corruptio, senium defectus est contra naturam, quia natura rerum omnium sempiternitatem; atque perfectionem intendit: at non contra naturam intentionem omnino. Sicut, neq; omnino cōtra naturam, est generatio rerū perpetua; cum ipsa prima intentione, non intendat speciem, quæ generatione perpetuat, sed indiuiduum. Quandoquidem melius est ī indiuiduo esse, q̄ in spē. Vnde & eternæ substantiæ, in indiuiduo conseruant. Cum. n. facere nō possit, vt naturæ humanæ indiuiduū sempiternitate consequat, quod primū intēdebat, secundaria intētionē agit, p spē perpetuatione, cuius est. Et cū marem generare non pōt, qd ipsa principaliter intēdebat, femellā generat, quā secunda intentione intēdebat. Et ita hæc, quæ secundo intēdit, non dī esse contra naturam. Prima igitur naturæ, ac Dei intentio fuit, vt homo liber nō seruus esset. Sicut & quod quilibet homo, bonus esset, nullus malus. Malum enim, est contra naturæ intētionē omnino. Verū, postquam homines peccarunt, secunda intentio fuit, vt ad maiora mala cohibenda, potestas inter homines esset, qua non modo dirigi, sed iniqui cogi vtique possent. Constituit itaq; principes, subditos, dños, seruos,

Nn 3 vt

vt illi imperent, isti obediant. Tanquam hic ordo sit perfectio magna, quā sup- plens hominum imperfectionem, vt boni inter malos tutē uiuere possint, & ipsis malis timore gladij, quem non sine causa princeps portat, refrenetur au- dacia, & nocendi facultas. Qui itaque nunc principibus non paruerit, æter- num sibi acquirat interitum.

Ad secundam difficultatem. Nemo nisi perfrictæ frontis dicet. Postquā san- ctam hanc Christi Iesu ecclesiam, Deus tam impensè dilexit, propter eam quip- pe, cælum extensum est, aer sparsus est, mare diffusum est, terra fundata est. Propter Ecclesiam Angeli, Prophe- tæ, Apostoli, Propter cælum crucifixus, non est Christus: Propter Angelos ver- bum, non est caro factum, sed propter Ecclesiã, vnice Dei filius, factus est ho- mo, crucemque subiit. Nemo inquam dicet, si adeò excellens decor, si adeò insigne specimē, est ordo superioris & inferioris, illum in Ecclesia non esse. Video Salomonem sapientissimū, aciei militum ordinatissimæ, Ecclesiam comparare. Quæ est (inquit) ista quæ

progreditur, terribilis vt castrorum ac- cies ordinata? Quomodo ergo negare possumus ab ecclesia, quo colore au- ferre medias, superiores, supremasque potestates: Quæ a Deo sunt, ordinatae sunt. Ecclesiam ipse Deus erexit, nul- lius hominis ope, acquisiuit ipse illam sanguine suo, quomodo igitur & eam ipse non ordinauit? Ecclesiam depin- gunt Petrus & Paulus, post Christum, modo corpus, nunc domum, quis hi- sce metaphoris, ordinem in ecclesia, non intelligat: Tolle ordinem à domo, quid est nisi laterum, lapidumque con- fusus acervus? Tolle ordinem à corpo- re, quid est, nisi rudis, indigestaque mo- les? Pugnabunt calida frigidi, humē- tia sicca. Tolle itaque ab Ecclesia ordi- nem, iam chaos habes, iam schisma ha- bes. Dicit ille. Ego sum Pauli, Ego ue- ro Cephar. Ego autem Apollo: nec com- pecti poterunt vlla ratione, si nullum ordinem statuas: quilibet enim in suo sensu abundabit, & illud magis faciet, quod illi libuerit. Sicut de Iudæis legi- tur, cum regem non haberent. Bone

Deus. Si in ecclesia semper fuerunt, & sunt, & erunt aliquæ hæreses, quibus, qui electi sunt, probari possunt, quomo- do dissidentibus in Ecclesia viris, extin- gui possent, illo sanè affirmante, hoc ne- gante, nisi ordo aliquis esset, quo dif- nirentur lites, contentionesq; sedaren- tur? Video apud Mosen, sinagogam, tā pulchro ordine institutam, vt si diffi- cile, quid & ambiguum occurrisset inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & lepram, scirent om- nes, ad quos recurrendum foret, nem- pe ad summum summi sacerdotis tribu- nal, & credam ego Christi ecclesiam, pro qua is mori uoluit, vt eam exhiberet vndique gloriosam: (Nōdum enim, pro sinagoga mortuus est Moses, sed pro peccato suo.) Credam inquam, san- ctam ecclesiam, omni profus ordinatio- ne, distinctione, potestate, superioritate, carere? Paulus me docuit, Ecclesiam hanc, quæ in terris militat, ad illius in- star conditam esse, quæ in cælis trium- phat. Mosen adducens dicentem. Inspi- ce, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est. Propterea Ioānes scribit, ciuitatem illam nouam, descendere de cælo. Cum itaque, tam admirabilis sit cælestium ciuium ordo, quis dicere audebit, inter Christianos, quoadusque peregrinamur, nullum esse ordinem, nullos gradus, nullas distin- ctiones: Esaiam habes tam expræse di- centem. Ecce ego sternam lapides tuos per ordinem. Qui sunt autem lapides, nisi Christiani, de quibus Petrus. Ipsi tanquam viui lapides, super edificami- ni: Hi ergo priores sunt, hi posteriores. Hinc Paulus. Ethos quidem primum dedit Apostolos, deinde Doctores, Euā- gelistas, Pastores. Vbi autem prius & posterius, ibi primum. Nam prius esse aiunt, quod primo propinquius est. Omnino igitur, in Ecclesia Christi, est vnus princeps. Adeste, Quis huic ra- tionem, valeat reluctari: Non est ordo, nisi ponas primum. Tam alte mihi animo insedit semper hæc monarchia ecclesia- stica, vt oppositum, nec possem mentē concipere. Num ergo illud ignoras: Entia nolunt male disponi: Non est er- go bona pluralitas principatum, vnus

itaque princeps: Num & illud. Miser- tus est Christus eis, quia sicut oues er- rantes, non habentes pastorem: Quis ergo vel mediocris ingenij, modo ei non sit mala mens, malus animus, nō illico mecum sentiat, sicut sanctis om- nibus, qui triumphant vnus princeps dominatur, de quo illud est. Ipsi popu- lus eius erunt, & ipse cum eis erit eo- rum Deus. Ita christianis omnibus mi- litantibus, vnus duntaxat præesse & principari? Huic enim alludit, O- seas. Congregentur filij Iuda, & filij Israel, & ponent, sibi met caput vnus. Vna est Ecclesia, Vna est colūba mea. Vna est formosa mea. Cur itaque non & vnus Monarcham habet: Altra om- nia, ab vno sole illuminantur. Riui, ab vno fonte profiliunt. Ab vno oceano, egrediuntur flumina. Sensus omnes, ab vno capite. Vniuersos homines, ge- nuit vnus Adam. Orbem totum, con- didit vnus Deus. Omnis domus vni innititur petra. Animal omne, unum caput habet. O effrontes ergo, qui non unum principem agnoscunt, om- nis ecclesiasticæ potestatis. Citra Chri- stum intellige. Hinc adhuc uagante ecclesia in cunabulis, legimus septua- ginta Christi discipulos, qui iudaici po- puli seniores referebant, reliquam ple- bem, quæ Christum sequebatur, ex- celluisse. Illis uero septuaginta, supe- riores fuisse duodecim illos, qui ho- norifico nomine Apostoli, vocabantur: tanquam duodecim principes decre- pita sinagogæ. Omnibus uero, Petrum præpositum fuisse, tanquam Mosen & Aaron simul, omnis christianæ militiæ ducem, totius ouilis pastorem, huius faciæ domus fundamentum, magni corporis huius, ministeriale caput. Ecce ordo. Ecce dux ordinis. Plebi sanè non est dictum, vt laboraret in ui- uina domini, est dictum septuagenario illi numero. Septuaginta uero illis, non est dictum. Euntes in uniuersum or- bem, docete omnes gentes, Est dictum duodeno illi choro. Duodecim illis non est dictum. Vobis dabo clauas re- gni cælorum. Pascite oues meas. Vni Petro dicta sunt hæc omnia. Tu uo- caberis Cephas. Beatus es Simon Bar

itane, quia caro & sanguis, non reuela- uit tibi, sed pater meus, qui in cælis est. Diligis me plus his? Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc pe- tram ædificabo ecclesiam meam. Ego rogavi pro te Petre, vt non deficiat fi- des tua: Et tu aliquando conuersus, cō- firma fratres tuos. Pasce oues meas. Pasce agnos meos. Vides, Audis, In- telligis? quomodo negari non potest, nisi temerè, turbam laicos referre, se- ptuaginta sacerdotes: duodecim Epi- scopos, Petrum Pontificem? Is enim est, qui post Christum, princeps est om- nis ecclesiasticæ Hierarchiæ, à quo Epi- scopi, à quo sacerdotes, à quo reliqua omnis christianorum multitudo, pasci- tur & regitur. Ne mihi dicas, miselle. Pastorem uocauit Petrum Christus, tu Principem uocas. Quid est enim pas- cere, nisi regere? Ezechielem lege. Hieremiam, Esaiam, & tropi huius di- lucidationem inuenies. Nam & Re- ges, pastores uocantur. ποιμένες λαῶν. Christus est princeps regum terræ, ha- betque in femore scriptum. Rex re- gum, & dominus dominantium. Ob id, deuicta morte resurgens, inquit. Data est mihi omnis potestas, in cælo, & in terra. Cælos autem conscensurus, postquam ter sanctissimum illum senē adiurauit, si eum plus vndecim dilige- ret, illi suas vices commisit. Quis ergo non videat, illum Christi auctoritate regem factum esse, & regum princi- pem? Non iterum dicas. Aaron Rex non erat, neque dux, sed Moses. Id quidem uerum est. At Aaron, non erat perfectus Christi tipus, quare nec Petri, neq; nostri Aaron & Moses si- mul Christum referebant. Summa sa- cerdotij dignitas, illum illustrabat, hūc Imperij vtraque autem insignis erat Christus, & sacerdos & Rex. Petrus itaque, non propter Aaron, sed pro- pter Christum, omni spiritali, terre- naque potestate decorus fuit. Opti- me etenim, à diuina sapientia consti- tutum est, vt quæ in inferioribus spar- sa reperiuntur, in superioribus colligantur. Longe autem inferior est, ip- sa Ecclesia sinagoga, ni mirum itaque, si sacra hæc munera, quibus illi duo

Ioan. 21.

Matt. 16.

Luc. 22.

Ioan. 21.

Apo. 1.

Matt. 28.

Ioan. 21.

duces fungebantur, simul complectitur noster Cephas. Si igitur tam graue scelus fuit habitum, contemnere Moſen, Aaron reſpuere: (Vindictam Dei in Exodo lege, contra eorum rebelles, & peccati magnitudinem intelligere poteris,) quàm inexplabile putas, Cepham contemnere, qui eſt Moſes & Aaron, verè Melchizedech primus hominum Rex, & ſacerdos? Ne iacta quæſo Chriſtianam libertatem. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* Etiam inter Chriſtianos, laici ſacerdotibus ſubditi ſint, ſacerdotes Episcopis, Episcopis Petro, perfectam libertatem adhuc non habemus, ſed deſideramus, vt ſupra capite octauo, libertatem ſcilicet à miſeria. Liberauit nos Chriſtus à lege carnis, à lege Moſe. Hoc enim verba illa omnia adducta, præſeferunt. At nõdum contulit libertatem gloriæ filiorum Dei, vt vni Chriſto pareamus. Verum ſi Iacobi vrgeas literam. Qui perſpexerit in lege perfectæ libertatis. Reſponſio eſt. Legem Chriſti, omnino perfectæ libertatis legem eſſe. Nam & perfectam libertatē futuri illius ſæculi, nemo aſſequi poteſt, citra Chriſti fidem. Abſit tamen, vt ſit ſenſus, in hac uita, nos perfectè ab hominum ſeruitute liberari. Hic quippe eſt iuſtitie ordo, quoad hoſpites & aduenæ ſumus, vt inferiores ſuperioribus obediunt. Hinc ſecondæ ſphæra, rapiuntur à prima. Hinc ſecondæ cauſe omnes, primæ obediunt. Hinc reguli omnes regibus, reges Ceſaribus parent. Iuſtitia autem eſt per fidem Ieſu Chriſti. Quomodo ergo putas, per Chriſti fidem excuſari quæquam, vt ſuperioribus poteſtatibus nõ pareat? Obligamur magis omnes, vt verum fatear. Tantum abeſt, vt ab Principum, Sacerdotū, Episcoporum, Petri, obedientia abſoluamur. At Petrum inquires non habemus. Si habes ſacerdotes, ſi habes Episcopos, habes et Petrum. Habes autem ſacerdotes, habes & Episcopos. Aliter enim, non eſſet Eccleſiæ ſanctæ ordo perpetuus. Quare nec ipſa perpetuò conſtaret. Multitudo nanque ſine ordine, diu ſtare nequit. Igitur & Petrum habes.

Quis eſt autem Petrus, niſi Petri ſucceſſor? Sicut & Episcopis qui Apoſtoliſ: ſacerdotes, qui ſeptuaginta diſcipulis ſucceſſere? Petri vero ſucceſſor, quis eſt, niſi inclitæ huius urbis Episcopos, vbi Petrus, thronum habuit, vbi cete grandia piſcatus eſt, vbi demones expulit, peccata fugauit, tyrannos deuicit, philoſophos ſuperauit, orbem ad Deum, veram docens philoſophiam re-duxit? Vbi quæ in cælis, & quæ in terris erant, quo voluit modo, concinnauit, compoſuit, ligans et ſoluens, claudens & aperiens regnum cæli quibus libuit, ſecundum ſibi traditam facultatem. O Roman. O Urbem. O orbis ſemper principem. Extollant te alij à magnitudine, ab antiquitate, à pulchritudine, ab ædificijs, à principatu, à rebus bellicis, à linguæ lepore, à tiberinis vndis, ab arce, à Vaticano, à ſacris collibus, ob id ego te vnice colo, te veneror, te dico beatam, te admiror, & ſuſpicio, quod Petrus omnis Eccleſiæ vertex, quem Ieſus domus ſuæ domini- num conſtituit, cui cæleſtis & terreni imperij, iura conceſſa ſunt, te vnã præceteris elegerit, cui præſens de uerbis vite diſſereret, è qua omnibus Chriſtianiſ: per vniuerſum orbē diſperſis, iura daret: apud cuius lares, uita finiret, in cuius manibus, ſanctiſſimum illud corpus oibus theſauris lōgè pretioſius, reliquerit. Hoc certè te illuſtriſſimã facit. Hoc te toti orbi admirabilem reddit. Hieroſolymam enim olim, tãta ſanctitate præclatam renuit, Antiochiã reliquit, vbi ſeptem annis federat. Huc ſe ſe contulit. Hæc enim eſt illa Babylon, de qua ipſe dicit. Salutat vos Eccleſia, quæ eſt in Babylone collecta. Hic thronum tenuit, hic vixit, hic occubuit, hic triumphauit, hic requieſcit. O Romæ gloriam incõparabilē. Hoc Philo prædicat, hoc Lactantius, qui Traiano erat à ſecretis. Hoc Chriſoſtomus, qui vix trecentis annis, à Chriſto elapſis, floruit. Prætermitto Dionyſios, Cirillos, Bedas, Auguſtinos, Hieronymos, cõemq; hominum omnium famam. Expone tu Babylonem, ſi Roma, non eſt illa, vbi Petrus mortuus eſt. à te expecto ſi non Romæ? Summi ergo (vt tandem finiam) Romæ Episcopos pi Pe-

pi Petro ſuccedūt, quare & parem omnino, quam Petrus habuit poteſtatem, vti nam & parem ſanctitatem, habuerunt, habent, habebuntque per ſæcula. Qui enim Apoſtoliſ: dixit. Ego ero uobis ſicut, vſque ad conſummationem ſæculi, intelligens in ipſis Episcopos, quorum tipum geſſere. Eorum quippe nemo centum annos uixit. Ille idem maiore ratione cum diceret Petro. Tibi dabo clauſes regni cælorum, intelligendus eſt dixiſſe vſque ad conſummationem ſæculi, quaſi Petrum alloquens, nõ modo pro ſe ipſo, ſed & pro omnibus ſucceſſoribus, quorū ipſe vnus tipus fuit, vt & ipſius, Chriſti, Chriſti uero Melchizedech. *Omnis ergo Anima,* huic tam ſublimi, excellenti, diuina, vnice in terris poteſtati, *ſubdita eſt.* Huic inquã poteſtati, Romani Pontificis, quem vniuerſalis Eccleſiæ Episcopum, ouium & agnorum paſtorem, æternæ vitæ clauigerum, Dei & hominis uices agentem, patrum omnium patrem, paſtorū principem, chriſtiani omnes ſubditi ſunt. Ipſe ille eſt, qui omnia iudicat, & à nemine iudicatur. Ipſe benedicit omnes. Sine controuerſia autem, qui benedicit, maior eſt eo qui benedicitur. Ipſe eſt ſuper Genes, conſtitutus, & ſuper regna, vt euellat, & deſtruat, diſſipet, & diſperdat, ædificet & plantet. Ipſe eſt q Samueli, perſimilis, Reges creat, regesque deponit. Ipſe eſt qui ſingulari quodam modo, non ſibi aſſumit honorem, ſed uocatur à Deo tanquam Aaron. Ipſe eſt, quem ſcilicet tanti culminis maieſtas, vel dignum inuenit, vel omnino fa-cit. Ipſe eſt, in cuius dominio cuncta ſunt poſita, & non eſt qui ſuæ poſſit reſiſtere voluntati. Ipſe eſt, in cuius pectore ſunt vniuerſæ leges & iura. Ipſe eſt, cui omnes iure diuino tanquam Domino Ieſu obediunt, & omnes mundi primates, caput inclinat, optimè & perbellè, Papa uocatur. Quid eſt enim Papa, niſi pater patrum, paſtor paſtorum? Alij prælati & reges, populos paſcunt. At ſummus Romanorum Pontifex, & paſtores paſcit. Alij ſunt populorum patres. Verum ipſe & patrum pater eſt. Veh illis, qui huius patris, filij eſſe noluerint. Qui è tanti paſtoris oui-

li, è tãti Principis & Monarchæ regno, per ſchiſmata exierint. At nunc de ſecularium poteſtate dicendum eſt, de qua loquitur, Paulus, cum dicit. *Omnis Anima, &c.*

Poteſtatem enim Pontificiam, quamuis in ea talis gloria ſit, vt nullus pluribus laudibus creſcere, neque cuiusuis uituperationibus diminui poſſit, quantum vires mæ potuerunt, haſtenus, à Pauli propoſito, non tamen extra propoſitum digrediens, extuli, ea arte vſus, qua Paulus vtitur. Is nanq; Chriſtianos, qui chriſtianæ libertatis prætextu, iam ab Imperatoribus deſciſſere incipiebant; comprimit, Imperatorum, Regiamq; commendans maieſtatem. Ego quoque ſciens, ex eadem libertate anſam accipere contra Imperatorum, Regumq; principem Petrū, Petri vices agentē, in medio urbis, tanquam in medio orbis conſtitutus, dignum duxi, de ſumma celiſtitudine, de eminentia pontificiæ dignitatis, tãtã ab omnibus labefactate, philoſophari. Reuertamur ergo, ad Paulum, de ſecularibus poteſtatibus diſſerentem. Eo enim tẽpore, ſummi Pontificis dignitas, Romanorū tyrannide deliteſcebat, delituitq; ſemper, vſq; ad Conſtantini tẽpora, qui diuino aſſatus numine, ſummū agnoſcēs ſacerdotium, ſuapte natura pcellere reges, ſummo ſacerdoti, nõ dñium, (id. n. à Deo habuit in Petro) ſed vſum, quē p-deceſſores Cæſares ſibi uſurparant, contulit. Per Deum viuum ſucceſſores obteſtant, vt quo ipſe fecerat, ratum haberent vniuerſi. Sed de hoc ſatis. Quaſi ergo adhuc nihil de textu dictum ſit, nunc tanquam à principio incipiamus. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.*

Durum videtur his peſtilentiſſimis, rerum omnium perturbatoribus, chriſtianos, dominos ſeculares habere, non tantum eccleſiaſticos, ſacerdotes, Episcopos, Põtificem, ſed laicos, Prætores, Duces, Reges, Cæſares. Hinc ruſticorū illi tumultus in nobiles & principes prodierunt ætate noſtra, Ex quibus deinde quot mala Dij boni, orta ſunt? quod ſtrages? quot cædes? quot depopulationes? quod ſacræ ædes diruta? quot

Exo.

Rom. 8.

Iac. 1.

Pf. 104.

Ioan. 6.

Mat. 20.

Mat. 16.

Hier. 1.

1. Re. 10.

Heb. 5.

1. Pet. 5.

quot stupratae virgines? quot profanata, soloque demum æquata canobia? quot urbium direptiones? quot internitiones flaminum? quantus Dei, sacrorumque contemptus? quam neglecta religio? quam profligata pudicitia? quæ perdit mores? fructus certe omnes hæscæ arboribus digni, nempe hæresis. Enimvero, mihi aptior responsio, non occurrit, quam illa Petri Apostoli. Cū enim dixisset. Subditi estote humanae creaturæ, siue regi tanquam præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, quia hæc est voluntas Dei, ut beneficientes obmutescere faciatis, imprudentium hominum ignorantiam. Protinus quasi uidentis hæreticorum argumentum à libertate christiana, illudque refellere uolens, subdidit. Quasi liberi, & non quasi uelamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut serui Dei. O quam egregia est hæc responsio. Velamen est malitiæ inquit, pallium erroris, superbiæ excusatio hæc libertas, quam iactat hæreticus, potestibus sublimioribus nolens obedire. Liberi ergo estote, sed tñ non in palliū erroris, libertatem assumite, iuxta illud etiam Pauli. In libertatem uocati estis, tantum ne libertatem in occasione detis carnis. Seruite libenter principibus uestris, & eritis seruiendo liberi. Nam inuita seruitus, vnicè libertati repugnat. Seruite amore, ut sitis liberi, nō timore, ut non sitis serui. Amor enim liberorum est, seruorum timor. Mirum certè, quam impudèter blæterant isti, ut omne abrogent dominium, omnem seruitutem. Paulus quippe, Onesimum Philemonis seruum habuit, illum baptizauit, nec tamen protinus illum à seruitute liberauit, sed ad Philemonem, ut illud adhuc in seruum haberet, remisit. Etiam ad Timotheum dicit. Qui sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Ad Ephesios. Serui obedite dominis carnalibus, cum timore & tremore, in simplicitate cordis uestri, sicut Christo, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed ut serui,

Christi, facientes uoluntatem Dei ex animo, cum bona uoluntate seruientes, sicut Deo & non hominibus, scientes quia unusquisque à domino accipiet, quæ fecerit bonum, siue seruus, siue liber. Quomodo igitur adhuc non uerentur dicere, omnes christianos pares esse, nullum dominum, nullum seruum? Pares sunt profecto, quoad animam, quoad Deum, quoniam non est personarum exceptor, sed non omnino pares, quousque; illud uerum est de Christiano. Mente seruo legi Dei, carne autem legi peccati, quod semper uerū fuerit, Quoad uero mortale hoc induet immortalitatem, & corruptibile hoc incorruptionem, semper erunt aliqui domini, aliqui serui. Quod si dicas. Caritas Christi diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Caritas autem & amor unit. Christiani itaque omnes, non modo pares erunt, sed unum. Vbi igitur dominij ratio? ubi seruitus? Responsio est, ex Luca. Multitudinis credentium, erat cor unum, & anima mea. Affectu, participatione, fide, sed dominio nequaquam, sed non auctoritate, non quidem dignitate. Unde Paulus. Qui dominos fideles habet, non contemnant, quia fratres sunt, sed magis seruiant, quia fideles sunt. Intellegis? Subdit. Et si quis aliter docet, & nō acquiescit sanis hæscis sermonibus Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est, & nihil sciens. Quid clarius? Neque argumentum illud uos mouere debet. Liberati sumus à seruitute legis Mose, per Christum, ergo multo magis ab hominum seruitute. Illa enim lex nunc obseruata, à Christo omnes deuiare compelleret. Ostēderet namque factio eiusdem legis obseruantia, Christum non aduenisse, cū omnia illa legis opera, futurum Christi aduentum reipsa protestetur. Verum tamen, principum seruitus ad Christi legis obseruationem maximè iuuat, atque conducit. Quandoquidem sub iugo detinemur, humiliamur, deijcimus, obedimus, timemus. Hoc autem omnis sapientiæ, perfectionisque christianiæ, initium est. Sed nonne satis esset dominis ecclesiasticis obedire? Nonne domi-

dominium ecclesiasticum, sine seculari sufficeret? Minimè equidem. Quod & tu ipse probabis uel inuitus, si me auscultabis. Ad humanam societatem, in pace seruandam, pleraque necessaria sunt, ut experimèto pater. Nec unū tantum sufficit. Diuersa autem à diuersis longe melius expeditiusque, quam ab uno peraguntur. Istud enim, fundamentum est omnis politicæ administrationis. Manifestum uerò est, quædam negocia ad eò sibi inuicem repugnare, & inter se contrariari, ut conuenienter simul exerceri non possint. Propterea illis, qui maioribus deputantur, minor interdicitur. Quæ admodum humanum legibus, militibus negotiationes. Belligerare. n. mercatorum negocia, secum haudquaquam patitur. Bellica autem exercitia, maximè illis repugnant muneribus, quibus additi sunt Pontifices, Episcopi, sacerdotesque uniuersi. Tum quia, maximas bellū habet iniquitates, quare & animum distrahere, impedireque suapte natura solet à contemplatione, cui uni, illos intēdere par est. Hinc illud Pauli. Nemo militans Deo, implicat se negocijs secularibus. Tum particularius. Quoniam ecclesiastici ordines, altari seruiunt, in quo sub admirabili illo sacramento, mors Christi Iesu, perpetua memoria celebratur.

1. Tim. 2. Iuxta Pauli uerba. Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis donec ueniat. Quomodo itaque decere potest, sacerdotes, Episcopos, Pontifices, pugnare, militare, ad effundendum sanguinem, cum illos potius, ut propriæ uitæ, unusquisque; prodigus, paratos esse oporteat? quo id opere expleant, quod ministerio gerunt, tanquam digni seruatoris flamines, qui sanguinem effudit, pro nobis omnibus, nec uenit mactare, sed mactari? Hinc Paulus horret, cum audit Episcopum percussorē. Propterea diuinitus afflati patres nostri instituere, ut quilibet effundens sanguinem, etiam citra omnem culpam, sit irregularis, quoniā nulli qui ad aliquod munus deputatus fuerit, id licere dicemus vnquam, quoad prouintiam illam ob eundam in cepus redditur. Hinc Pau-

lus, non Christianorum omnium, sed Apostolorum, Pontificum scilicet, & sacerdotum personam agens, inquit. Arma militiæ nostræ, nō sunt carnalia, sed potentia Dei, scilicet orationes, salutaria monita, & anathematum fulmina. Atqui bella corporalia, temporibus nostris necessaria sunt, ad retundendam hominum nequitiam, ad seruandam iustitiam, ad propagandam pacem. Quo enim pacto Respublicas tueremur, iniurias propelleremus, rapinis resisteremus, uolentiam, tyrannidemque arceremus? citra bellū omnia ab improbis turbarentur: nihil esset pacatum, cuncta forent in discrimine, urbes, regna, domus, sine belli iure & armorum. Ultra igitur ecclesiasticos dominos, necessarii sunt laici, Reges, Duces, Cæsares. Qui quod Pontifices lacrimis, precibus, excoicationibus faciunt, ipsi idem armis, stragibus, cedibus efficiant, ad modicum tempus omnia perturbantes, ut cōmodius perpetua pace deinceps perfruamur. Vides magnam seculariū principum rationem? Caue tamen ne inde existimes, Pontificibus, Episcopis, Sacerdotibus, id unice conuenire, uidelicet ut sacra faciant, ut orēt, ut Deo ad aras ministrent. Num in Iosue legisti, quod sacerdotes in bellis clangebant buccina? nempe magna uehementia, ad pugnam inuitantes. Num legis sanctissimum illum Leonem Pontificem maximum, cum rumor insonuisset, sacros ad Romanorum portum venire, præcepisse: ut populi ad littora descenderent pugnaturi? Num Adrianus summis precibus, & adhortationibus, Carolum Francorum regem, nō coegit, ut contra Longobardos bellum susciperet? Absit, ut dicas Reges, corporalia bella, Ecclesiasticos tantum spiritualia suscipere posse. Vterque; gladius est sum-

2. Reg. 20. morum Pontificum, mihi crede. Dij montium sunt, & Dij vallium. Consecrantur ut sacerdotes, coronantur ut Reges. Hinc viroque modo bellari possunt. At manu propria, non nisi spiritualem gladium illum, qui est uerbum Dei euaginare, materiali Cæsares, Reges, Duces, ad eorum imperium, tanquam eorum ministri, organa uia, ut dicuntur.

2. Cor. 16

Ios. 6.

2. Reg 20

Eph. 5.

dicuntur. Hic & Episcopi, & clerici, Pōtificis autoritate, bellis iteresse possunt, & ad bella procedere, quamuis pugnare manu, abusus omnino fit, nisi extrema adfit necessitas. Tunc quidem, non modo de iure possunt, sed tenentur. Licet enim irregularitas, semper factum se quatur, instante nihilominus pugnandi necessitate, clericus qui pugnaret, quāuis irregularis factus, non solum non peccaret, uerum etiam uitam mereret æternam. Et hæc de dominio seculari, eiusque iure sufficiant.

Ad Tertiam difficultatem, De Infidelium dominio. Tam clara est Pauli intentio hoc in loco, ut tergiuersare non liceat. Ad Timotheum etiam, cum dicit. Qui sunt sub iugo serui, dominos suos, omni honore dignos arbitretur. Manifestum est, quod de dominis infidelibus loquitur, quia mox subdit. Qui autem fideles habent dominos, non cōtemnant, quia fratres sunt. Sed magis seruiant, quia fideles sunt, & dilecti. Et breuiter, omnes Petri & Pauli sermones, de dominis secularibus, de infidelibus intelliguntur. Eo enim tempore, omnes principes infideles erant.

Tenentur itaq; Christiani, infidelibus principibus subditos esse, non dico se se subdere. Scriptum nanque est. Non poteris alterius Gentis hominem facere Regem, qui non sit frater tuus. Sed si subditi sunt, obedire. Illud peccatum esset, hoc meritum est. Vnde & Pauli tempore, plerique Christiani, erant de familia Cæsaris, id est Neronis, & in ei⁹ palatio manebant. Ita enim dicit Philippensibus. Salutant uos omnes sancti, maxime autem, qui de Cæsaris domo sunt. Ad Argumentum autē, quod ex uerbis illis, ad Corinthios adducitur.

Audet aliquis uestrum, habens negocium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos. Responsio facile patere potest ex loquendi modo. Audet aliquis uestrum. Arguit enim illos duntaxat, qui in iudicijs actores erant, & cum ad sanctos recurrere possent, id est ad Christianos, pro dirimendis eorum quæstionibus, tanquam ad arbitros & cōmunes fratres, propria uoluntate contempserit illis, pro-

fanos principes infideles adibant, & coram eis contendebant. Quod certe magnis rationibus, & reprehensione, & multa dignum erat. Tum quia fidelium autoritati derogabatur, quasi nemo inter eos esset, qui suborientes lites, dirimere posset, Tum quia eorum dignitas minuebatur, qui iudicabatur, cum infidelium iudicio se se subijceret. Tum quia infidelibus occasionem præstabant, ut uidentes dissentire fideles, eos contemptui haberent, & minus de eis, quā par esset, sentirent. Tū quia fideles facilius opprimi poterant, sese infidelium iudicio sponte subijcetes, falsis, iniustisque sententijs, quā alia uia. Intelligitis hæc omnia? ò clerici, ò sacerdotes, vos conuenio, vos obtestor. Sicut indignum est, Christianum, infidelium iudicium sponte subire uelle, & coram illis actorem esse, cum possit à fidelibus, iudicari, propter hæc, quas adduximus rationes: ita clericis & sacerdotibus propter illas easdem, indignum est, à secularibus uelle iudicari. Primum, prælatorum autoritati derogatur. Secundo, sacerdotum dignitati. Tertio, præstatur occasio de clericis obloquendi, & de religiosis. Et prostremo, seculares, quo ad possunt, uel calumnijs, inuistijs, grauaminibus, ecclesiasticos opprimunt. Hæc omnia uera sunt, & nihilominus nemo illa considerat. Incidenter hæc dicta sunt. Non enim omnes capiunt uerbum istud.

Dices autem. Cur ergo Paulus appellauit, ad Cæsarem? Ipse actor erat, & spreto fidelium iudicio, ab infidelibus iudicari uoluit. Non erat causa eius, cum fidelibus, sed cum infidelibus, cū Festo, & cum Iudæis. Iccirco necesse fuit, eum dicere sedente Festo pro tribunali, declinanteque ad iniustitiam, & sententiam ferret in eum. Ad Cæsaris tribunal ito, ibi oportet me iudicari, Iudæis non nocui, sicut tu melius nosti. Si enim nocui, aut aliquid dignum morte feci, non recuso mori. Si uero nihil est eorum, quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsarem appello. Cum itaque Pauli causa, coram Ethnicō esset, potuit ad Ethnicum appellare.

Tunc

Tunc ergo Festus, cum consilio Respōdit. Cæsarem appellasti? ad Cæsarem ibis. Sicque Romam uenit, ut illud impleretur. Constans esto. Sicut enim testificatus es de me in Hierusalem, sic te oportet & Romæ testificari.

Ad quintam difficultatem, de religiosis & sacerdotibus. An principibus secularibus subdantur. Omnino dicendum est, quod non. Et ita est. Video nanque in Matthei euangelio, cum illi

Matth. 17. à Petro, pro Christo Iesu tributum quererent. Christum Iesum interrogare Petrum. Quid tibi uideatur Simon? Reges terræ, à quibus accipiunt tributum vel censum: à filijs suis, an ab alienis? Et illo respondente, ab alienis, concluditur. Ergo liberi sunt filij. Qui sunt autem filij regis regum quæso peculiare, nisi Pontifices, Episcopi, sacerdotes, quorum ministerio alij omnes Dei filij efficiuntur, per lauacrum sanæ regenerationis? Ergo illi sunt liberi à tributis, à censibus, ab omni secularium dominio, ut postquam relictis omnibus, Christum sequuti sunt, Apostolicam vitam uiuentes, regnum Dei in alijs propagantes & fouentes, nulli alteri regno, quā Dei subijciantur. Vnde & ipsi in Dei regno, quod est Ecclesia præstunt, tanquam ad extremum cum Apostolis, orbem iudicaturi. Verum tamen inquit Christus, ne scandalizemus eos, Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle & aperto ore eius, inuenies staterem, illum sumens da eis pro me & pro te. Quid uis apertius pro sacerdotum immunitate? Da inquit illis, pro me & pro te, Petre. Hac uia tantum ratione, ne scandalizemus eos. Ergo, nec ego, nec tu, tributum vel censum soluere debemus. Cum enim sub Petro sint omnia regna, quomodo ipse tributa soluere teneatur? Vis ut altius repetamus? In naturæ lege, sacerdotes à tributis, à censibus semper liberi fuerunt. Addam unum, quod maius est. Principes prouidere fuisse solitos semper, ut sacerdotes è publicis redditibus uiuere possent. Quere Moysen. Neq; n. minutulos doctores citare placet. Magnus ille Moses, nōne refert tē-

Gen 47.

pore illi⁹ sterilitatis Ægypti, quo Ioseph ille sanctissimus, seruator mū di appellatus est, oēm Ægyptiorū terrā à Pharaone emptam fuisse, vendētibus singulis possessiones suas præ famis magnitudine, præter sacerdotum terrā, quæ à rege tradita eis fuerat? Illis. n. inquit, & statuta cibaria, ex horreis publicis præbebatur. Iccirco non sunt cōpulsī, suas uēdere possessiones. Quid dicent hi nri Principes Chriani: quorū nonnulli arbitrantur se obsequiū præstare Deo, cum sacerdotes, Epos, Monachos, Moniales, oneribus, expensis, aggrauant, ut aliqui non tantum possessiones, sed dicam & cruces, calices, sacram in quā diuini cultus suppellectilem, uendere cogantur? Pudeat illos quæso, tam neglecte religionis. In testamento ueteri quoq; lata lege, sacerdotes, filij scilicet leui, ex decimarū oblationibus uiuebant. Nonne? Nunc uero, (proh scelus!) deterior est inter Christianos sacerdotum cōditio, q̄ Iudæorum. Felicius inter laicos uiuunt Iudæi, q̄ sacerdotes. Arce P̄ sancte, Pauli maxime, qui uices Christi geris, Arce inq; tyrannorum rabiem, ut & quietam uitā agant sacerdotes tui, Dei flamines, & archiflamines. Quis. n. pascit gregē, & de lacte gregis non manducatur? Quis plātat uineam, & de fructu uineæ nō comedit? Nō alligabis os boui triturati. Si spiritualia uobis seminamus, magnum ne uobis uideatur, qui temporalia metamus. At si exempti sunt à laicis potestatis sacerdotes, cur Paulus dicit.

Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit. Eo tpe, ne scandalū p̄beret. Quidē tirānis Romanorū inualuerat, opere p̄tiū erat, sacerdotes oēs, imo & Apostolos & Petrū tributa soluere, ut dixit Chrs. Nō quoq; tpe, non uti sua ptate & libertate Ecclesia. Nō. n. accipit decimas ab aliqbus terris, ubi nō est cōfuetudo, pp sanē scādala uitāda. Re ipsa tñ, oēs summo Romanorū Pōtifici decimas dare debēt. Immo ipsi vni tāq̄ summo sacerdoti. Nā & Melchisedech decimas habuit. Nemo autē ex principib⁹ laicis, decimas habere pōt à populis, nisi summus Pontifex concesserit. Instituta q̄ppe est, decimarū oblatio, pp dei ministrorum sustentationem, iuxta illud.

Infer

1. Tim. 6.

Philipp. 4.

1. Cor. 6.

Leuit. 25.

1. Cor. 9.

Gen. 14.

Malac. 3. Infer omnem decimationem in horreum meum, ut sit cibus in domo mea. Iam autem refrixit religio, ut plerumque ad vitanda scandala, & principibus laicis summus Pontifex decimas, licet dolens concedere videat, quod est permittere, magis quam concedere. Quod si principes intelligerent, nemo eorum esset adeo importunus in petendis, repetendis, dicam potius aliquando, extorquendis decimis. Agnosceret enim, quod potestate eis in aedificationem sanctae ecclesiae data, in destructionem abutuntur. Sed ipsi uiderint. Nostrum parere est, & subijci. Subijcitur quidem Deo in illis, & ita eis resistentes, resistimus Deo, iudiciumque nobis ipsis aeternae summus damnationis. Quod enim est Deus in mundo, & anima in corpore, hoc est Rex in regno. Verum tamen de malis principibus, & qui contra Deum, contra Pontificem, contra Ecclesiam tyrannidem exercent, de quibus illud est. *Ipsi regnauerunt, & non ex me.* Principes fuerunt, & non cognoui, difficultas non parua est. An illis obedire, & non potius resistere teneamur. Certe enim, a Deo regnare permittuntur hi principes. Nisi enim permitterentur, non regnarent. Sed non omnia, quae a Deo permittuntur, bona sunt. Mala enim permittit, quae nisi permitteret, non fierent. Num ergo, malorum principum potestati resistens, quae a Deo est tantum permissa non ordinata, aeternam sibi damnationem acquirit? Hic est punctus, quem Paulus tangit. Responso autem est, quod verbum illud. *Non est potestas, nisi a Deo, effectiue per approbationem, non modo per permissionem, diuinam intelligitur.* Aliter enim verum non esset. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.*

*Abach. 1.
Ela. 1.*

Sed tunc est maior difficultas. Quomodo enim Deus, malorum principum regimina, dignitates, & potestates ordinare & approbare potest, cum dicat. *Ipsi regnauerunt & non ex me, principes fuerunt, & non cognosci, & cum id iniustum esse videatur, ut inquit Abacuch. Quare impius praualeat, aduersus iustum? Verum, si consideraueris verbum illud. Vindicabo inimicos*

cos cum inimicis, optime intelliges, & malos principes, a Deo ordinati. Non modo enim boni, eorum iniquitatibus, praesertim, afflictionibus probantur, examinantur, sed mali conteruntur, puniuntur. Nonne iustum est, bonos probari, examinari, malos autem affligi, torqueri? Itaque & iustum est, malos principari. Adde, quod & ipse iniquus Rex, ipso regno suae iniquitatis penas luet. Infelix profecto Rex ille, qui in Dei fauore populo conceditur, dominatur. Homo homini in malum suum, inquit *Ecc. 8.* sapiens. Responde ergo breuiter. Si prauis Regis demerita, sublimitatemque consideras, ille honorem dominumque consequitur, a Deo. Verum tamen si subditos, & bonos & malos consideres, penamque, quam & ipse Rex regnando iniuste luit, diuino numine regnat. Tibi sane videtur iniustum, sed non est iniustum reuera. Nulla potestas adeo iniusta est in vniuerso, quin aliqua ex parte iusta sit. Quandoquidem a Deo ordinata est. Et propterea potestatibus semper obediendum, licet tibi iniuste tyranniceque uideatur. Exemplum Christi habes, qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Tradebat tamen se iudicanti iniuste, inquit Petrus, in Iudeorum fauorem: ut & nos sequamur vestigia eius, discamusque principibus non resistere, tanquam Deo missis, ratum habentes illud verum esse. Qui vos spernit, me spernit. *Luc. 10.
Ioan. 19.* Vnde & Christus, in quo tyranno illi Pilato dixit. Non haberes potestatem in me, nisi tibi datam esset desuper. At quid, si iubeant aliquid contra Deum, Principes isti mali, vel contra Pontificem, vel contra Ecclesiam, vel contra animam propriam omnium nostrum, qui illorum potestati subijcimus? Nemo adeo rudis est, ut nesciat illis parendum non esse. Scriptum est enim. Obedire oportet Deo magis, quam hominibus. Et iterum. Irritum fecistis mandatum Dei, propter traditionem vestram. Sed quid ergo ad Paulum, qui dicit. *Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit.* Mēs Pauli sine interpretatione clara est. Intelligit enim, qui potestati resistit, quo ad tributum, quoad census, quoad honorē,

*Act. 5.
Mat. 15.*

quoad

quoad timorem, quo ad uectigalia, non tantum principibus, sed Deo resistit, & sibi diuinum iudicium, contra se iam accepit.

Quo tamen apertius, fufiusque hanc veritatem de iniustorum principum obedientia, intelligas. Aduerte. Leges principum, vel iuste, vel iniuste sunt. Si sunt iuste, dico tibi, quod quantum ad obli-gandi vim, a iure naturali non differunt, quia & eorum potestas a Deo est, sicut ius naturae. Obligant itaque in conscientiae foro. Vnde qui eas contempserit, mortaliter peccat. Tantum abest, ut ueri possit in dubium. An summus Pontifex, possit obligare ad peccatum mortale. Habes Petrum dicentem. Hæc est gratia, si propter conscientiam sustineat, quis tristitias patiens iniuste. Et loquitur de Principum obedientia. Et Paulus parum infra. Necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed propter conscientiam. Et de principibus loquitur secularibus. Leges autem humanae, dicuntur iuste tripliciter. Ex fine, quando ad commune bonum sunt ordinatae. Ex legislatore, quando lex data ferentis potestatem, vel auctoritatem, non excedit. Non est enim feruus maior domino suo. Ex forma, quando secundum aequalitatem proportionis, onera subditis imponunt, in ordine tamen ad publicum bonum. Cum enim subditorum multitudo sit, quasi vnum corpus, quod quisque illorum habet, & quod est, multitudinis est illius. Sicut & quilibet pars corporis, id quod est totius est. Natura autem detrimentum patitur aliquod parti. Immo infert, nedum patitur, ut totum animal feruari possit. Leges itaque onera subditis inferentes, pro multiplicationis regni, vel Reipublicae utilitate, modo secundum iustam proportionem inferant, & in conscientiae foro obligant. Nemo te decipiat Roma, christianae libertatis praetextu. Hæc enim malitiae velamen magis est, quam libertas. Nec tibi liberti isti, Christi verbum adducant. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non potest occidere. Sed timete eum solum, qui potest animam & corpus mittere, in gehennam ignis. Hoc enim nihil est

Ibidem.

contra nos. Loquitur contra tyrannos, qui Christi affectas occidebant, monentque Christus, ut propter eum mori non timeamus. Quandoquidem tantum corpore morimur, at animas nostras uita perpetua manet. Quod dicat, eum solum, & c. vim non facit. Certe nanque non principes, quorum iura transgredimur, sed Deus vnus est, qui animas nostras, in gehennam mittit. Quoniam iustis principum legibus resistentes, Deo ipsi resistimus, siue ac si viri naturali resisteremus, quia de iure naturae est, principum potestas, ut ostensum est. Iniuste uero esse possunt principum leges dupliciter. Vno modo. Quia sunt contra diuinam legem, ut tyrannorum leges, quae idololatriam vel similia quaedam praecipiebant. Has leges nullomodo obseruare licet, quinimmo pro virili agendum est, ut nemo eas obseruet. Quoniam tenemur iure diuino, aliorum omnium peccata, (si possumus) prohibere. Iuxta illud. Mandauit vnicuique de proximo suo. Talis erat Hebraeorum lex illa. Munus quod est ex me, tibi proderit, & non honorat patrem neque matrem. Hinc Christus illum euellere uoluit. Quare & uos transgredimini mandatum Dei, propter traditionem vestram? Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus caelestis, eradicabitur. Hinc crit. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me, docentes mandata & doctrinas hominum. De his & illud est. Veh qui conditis leges iniustas. Et illud. In praecipis patrum uestrorum nolite ambulare. Iudicia eorum nolite custodire. In praecipis meis ambulate. Iudicia mea custodite. Et illud. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Quotquot enim loquuti sunt contra eum, fures fuerunt & latrones. Quod si dicas. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Dicendum mihi uideatur, quod tunc potestati nos resistimus, sed potestati, Deum qui dedit potestatem, anteponimus. Ut omnino verum sit semper. Qui potestati resistunt, Deo resistere.

Secundo. Possunt esse iniuste leges princi-

*Ecclesia-
stici. 17.
Mat. 15.*

Ps. 10.

*Leuit. 20.
4. Re. 17.
Mat. 17.*

principum, quia sunt contra bonum illius multitudinis, quæ suæ ipsorum potestati subijcitur. Aut ex fine, quia scilicet ad communem utilitatem non sunt, sed ad propriam principis cupiditatem explendam. Aut ex legislatore, quoniam ultra sibi potestatem commissam, imperat & præcipit. Vel etiam ex forma, cum inæqualiter, non seruata proportione, subditis onera imponit. Etiam si totum, ad commune bonum ordinetur. Hæc autem leges, potius uiolentia, quam leges dicendæ sunt. Non enim uidetur reuera lex esse, quæ iusta non fuerit. Ad illas tamen dico, et subditos omnino teneri, licet minime in conscientia foro, nisi propter scandalum uitandum. Vel etiam propter turbationem. Clarum est enim, quod propter has rationes, homo interdum suo iuri cedere debet, nisi peccare uelit. Iuxta illud.

Matt. 7.

Qui angariauerit te mille passus, vade cum eo alia duo. Et qui abstulerit tibi tunicam, da illi & pallium.

Coloss. 3.

His omnibus declaratis, tota hæc littera modo clarissima erit. *Omnis anima.* Id est, quicumque homo, ex animo, non ad oculum, quasi hominibus placens, iuxta Paulum, sed quasi ex corde, Deo placere studens, & obedire ut debet. *Potestatibus sublimioribus subdita sit.* Quia autem dixit. *Potestatibus sublimioribus.* Declarat hæc duo uerba Paulus. Propterea inquit. Dixi. Subdita sit ois aia potestatibus. *Nō est enim potestas, dñandi, vel apud fideles, vel apud infideles, vel apud bonos, vel apud malos.* De hac. n. duntaxat dominandi potestate, est Pauli sermo, ut tollas cauillum, de potentia peccandi, nisi à Deo. Iuxta illud. Ipse mutat tempora & ætates, transfert regnum & constituit. Vnde in Paralipomenon libro legitur. Deus interfecit Saulem, & transfudit regnum eius, ad Dauid filium Isai.

Dan. 2.

1. Par. 10

Secundo autem declarat illud. *Sublimioribus.* Ideo (inquit) dixi sublimioribus, quia non omnis anima, omni potestati subdita est. Neq; enim Prætori subijcitur Dux, sed utiq; Regi, & Rex non duci, sed Cæsari. Et adde tu. Cæsar non Regi, sed Pontifici. Præcessit enim semper regalem dignitatem, sacerdotalis.

Sublimioribus itaque potestatibus id est supremis, omnes subditi sunt. Pontificibus. Cæsaribus, Regibus. Hæc est ergo, quod dicit. *Quæ uerem sunt potestates à Deo, ordinatæ sunt.* Hoc est non sunt pares, sed ordinem habent. Quædam infimæ sunt, quædam mediæ, quædam supremæ. Varij sunt ordines, variaq; potestatum nomina, & apud Ethnicos, & in scriptura sacra. In regnis & imperijs, sunt sub Rege, vel Imperatore, Principes. Comites, Duces, Marchones, Barones, Castellani, & quibusdam alijs nominibus, secundum diuersas regionum consuetudines nominati. Satrape. Optimates, Magistratus, Iudices, ut apud Danielelem, & apud Machabeos, Tribuni, Centuriones, Pentacontarchos, Decuriones. In Republicis autem, ex gestis Romanorum habentur Consules, Dictatores, Senatores, Principes, Præfecti, Proconsules, Exconsules, Censores. Patres conscripti. Censotini, Tabelliones. Nulla autem anima uitare, potest, quin potestatibus supremis subijciatur. Itaque. *Qui resistit potestati,* cui scilicet subijcitur, & generaliter omnis qui resistit supremæ potestati, à qua nemo eximi potest, contemnendo eam. modis declaratis, *Dei ordinationi,* primū resistit in animo. *Qui autem resistit, sibi ipsis iudicium accipient,* nisi respiciant, non tantum diuinum, sed & humanum. Pœnam scilicet, quam ipsi principes inferent. A præsentibus nanque uoluit terrere Paulus magis, quam à futuris. Sequitur.

Dan. 3.

Nam principes, non sunt terrori bonis operibus. Id est bene operantibus, vel propter bona opera. *Sed malis,* id est, sed male operantibus, vel propter mala opera. *vis autem non timere potestatem?* *bonum fac,* id est bene age. Iustus enim, ut leo confidens. *Et habebis laudem ex ipsa.* Ecce quomodo loquitur de potestate iusta, quæ secundum Deum, non contra Deum imperat. *Dei enim minister est, tibi in bonum.* Si autem malum feceris, vel male egeris. *Time.* Proprium. n. est malum timere, iuxta illud. Fugit impius nemine persequente. *Non enim frustra gladium,* in iudiciali potestatis signū. *Portat, Dei enim minister est, uelut ad iram,* id est

Pro. 28.

Ibidem.

id est uindictam, vel penam, *Ei qui malum egerit,* vel malè. Quæ omnia ideo à Paulo posita sunt, quia principum rebelles terrere uoluerat, cohercere, dicens. Qui resisterint, iudicium sibi accipient. Christianus quidem timore, non uidetur cogendus esse, sed magis amore alliciendus. Cum timor sit legis, amor Euangelij proprius aculeus. Quasi diceret ergo Apostolus. Qui ad euangelium Pertinent, non numero tantum, sed merito, hi terreni non sunt. Neque enim ipsi Principes timere debent. Ad hunc enim sensum dicitur alibi. Iustus non est lex posita, hoc est tanquam inuitis, ut ligentur, ut arceantur, licet sit suauiter à Deo inspirata, cui semper obediunt. At qui tantum ad Euangelium, numero spectant, hi timore arceantur. Vnde postquam improbos terruit. Sequitur.

1. Tim. 1.

Propterea necessitate subditi estote, non solum propter iram, Principis uitandam vel Dei. Sed & propter conscientiam. Audis quomodo in conscientia foro ad Principum obedientiam obligamur? Præui timeant, propter penam, vel iram. Boni propter conscientiam, ne scilicet peccent, Deumque offendant. Utrosq; ita alloquitur Paulus, bonos & malos istis uerbis. Nota autem tu uerbum illud. *Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est.* Ut intelligas, quam inaniter sibi hæretici blandiantur, qui dicunt suæ ipsorum saluti Christianos occidendos non esse, quantumuis perditæ uitæ. Quoniam scriptum est, Prohibuisse patrem familias, zizania extirpare, quasi uero non & illud sit, spiritus sancti uerbum. Maleficos non patieris uiuere. Et illud. Lætabitur iustus cum uiderit uindictam. Et illud. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. Ecce Paulus in arena, quam aperte pugnat contra eos. *Non sine causa.* (inquit) *gladium portat, Dei enim minister est.* Et Petrus. Subditi estote humane creature, propter Deum, siue regi tanquam præcellenti, siue ducibus, tanquam ab eo missis, ad uindictam malefactorum, laudem uero bonorum. Quid testimonia quero? Rō non ne suadet? Quod si membrum, quod adpiam putridum in corpore sit, ne totum inficiat, abscindatur. Quid est Christianorum ecclesia, nisi unum corpus? Patiemur ergo, ut membra putrida, hoies iniqui, hæretici, euangeliorum corruptores, Paulinæ philosophi falsarij, publicis, priuatisq; colloquijs, animarum omnium perniciem moliantur, & flammis, ferro, eos non abscindemus? Ego certe ita Paulum intelligo. Vtinam abscindantur, qui vos conturbant, Modicum. n. fermentum, totam massam corrumpit. Nec me quæso rigidum appelles. Pium est enim in hæreticos crudelē esse, immo & in scelestos omnes. Magna quidem pietas est, cum iniquus quisq; è medio tollitur. Si enim ingemiscit, seruat. Quæ pietas maior, hominem hic perditum, in celi regno seruare? Si nō ingemiscit & damnatur, omnino finem ponit iniquitatibus. Nō enim amplius peccabit. O ingentem misericordiam. Quod uero de zizanijs adducunt, hunc in modum declaratur.

Matt. 13.

Eze. 22.

Psal. 57

Psal. 110.

1. Pet. 2.

Si fieri non potest, ut zizania eradicentur, quin simul eradicetur & triticum, zizanijs parcendum est. Si occidi non possunt hæretici, quin fideles multi occidantur, vel quia latent hæretici inter fideles, vel quia magnus est eorum numerus, ita ut sine fidelium periculo, illi interficere non possint, tollerandum est. Pl. n. sollicitos non esse oportet, ut pauci boni seruentur, quā ut multi mali perirent. At si fieri potest, citra piculum, ut mali penas luant, ure, seca, occide, quo ois Israel audiens pertimescat. Indicauit rationē istā Præfamilias, cū diceret. Sinite utraq; crescere usq; ad messem, ne forte, cū zizania eradicetis, simul & triticum. Insinuauit itaq; zizanijs parcendum non esse, nisi pro triticum. Oīno zizania eradicanda esse, ne agrum dñicū repleat infelix illa seges.

Caue tñ, ne unquam putes, priuata autoritate id fieri posse, sed publica tantum Principis, quā tanquam Dei minister, gladium non sine causa portat. Qui. n. autoritate propria, maleficum aliquem occiderit, tanquam homicida iudicabit, & tanto amplius, quanto peccatē sibi à Deo non commissam, usurpare, non timuit. Fortasse tñ tyrannum, tanquam populi ois publicum hostem, cuiq; de populo interficere licet, quā ad superiorem recurri non potest. Et ita Aioth priuatis vir, Eglō Regē Ege Moab

Gal. 5.

1. Cor. 5.

Matt. 13.

Iud. 3.

interfecit. Sed hæc obiter dicta sint, quia tyranni nomē est multiplex valde, vt non ita paucis verbis, hæc quæstio possit absolui. Deinde dicitur.

Ideo enim et tributa penditis, vel Penditis. Ministri enim Dei sunt, ad hoc ipsum intendentes. Si legitur, *Penditis*, vt reuera textus Græcus habet. *τελέτε*, hoc pacto expone. Subditi esse debetis, nō solum propter iram, sed propter cōscientiam. Nam in huiuscemodi subiectionis signum, iure diuino tributa penditis. Si enim non essetis de iure subditi, secundum conscientiam, Christus non iussisset. Reddite, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo, qui venit hominem interiorem vnde quaq; formaturus. Si legitur *Penditis*. Expositio plana est. Durum nanque videbatur, his qui filij Dei effecti erant per baptismū, Principibus soluere tributa. Hi autē potissimum ex circuncisione erant. Nam Iudej ad tantam mentis insaniam deuenere, vt & dubitarint, an oporteret omnino, velliceret potius, cēsū dari Cæsari, an non? De hocq; dubium mouerint ipsi Iesu. Ansam ut puto hinc accipientes, quod primitias Deo darēt, decimasq; sacerdotibus soluerent. Videbatur igitur à Cæsarium tributis, exēpti esse. Quo ergo persuadere posset feliciter Apostolus, Principibus omnino tributa soluenda esse, ostendit primum, subiectos nos esse debere, non solum propter iram, sed propter conscientiam. Ratus, si illud persuasum haberimus, cōtributiones nequaquam nobis graues videri posse. Nam tributum est subiectionis signum. Qui ergo subijci uoluerit, propter ipsam conscientiam Principibus, omnino æquo animo tributa pēdet, vt subiectionē animi re ipsa testet. Hæc itaque est Pauli conclusio. Necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed propter conscientiam. Ideo enim si uerē ex animo subditi fueritis, propter conscientiam, non solum propter penæ timorem, citra omnem fraudem tributa pendetis. Tributum uero, & census hac ratione differunt. Tributum enim certum æmolumentum est, quod ab urbibus, à reipublicis soluitur. Vnde illud. Princeps prouintiarum fa-

cta est sub tributo. Census autē etiam dicitur, quod à singulari persona soluitur. Quale illud fuit, qd cum Octauiani edito, scriberetur vniuersus orbis, nascēte Christo, Ioseph & Maria in Bethleē Luc. 2. Iudæa profitentes, persoluerunt. Ita & vectigalia à singularibus soluntur personis, pro rerum uectura. At tributa à communitatibus. Patet ergo mens Apostoli.

Reddit autē rationem, cur Principibus tributa pendi, debeant. *Quia inquit sunt Ad hoc ipsum intendētes, sicut ministri Dei.* O quanta ex magistratibus, ex Principibus, ex Regibus commoda. Seditioem comprimunt, audaces frenant, bonos tuentur, resistent improbis, uim prohibent, leges ac iura ciuitatis custodiūt. Vt simul in vna ciuitate, cunctus populus iustē, sanctē, & piē in pace uiuere possit. Cū ergo ad hæc omnia intēdant, & insistant, magno iure sunt illis tributa exoluenda. Et hoc est, quod Paulus dicitur.

Ministerium suum explent, pro quo gladium portant, intendētes ad hoc ipsum, id est ad ministerium Dei, vt scilicet pacem propagari, conseruare iustitiā, fontes à raro in fontibus, piosq; tueri valeant. Omnino igitur iustū est, vt certa quædam æmolumenta illis, nō dentur, sed verē pro debito reddantur, tanquam de nobis cōtinenter bene merentibus. Hi enim sunt, per quos omne hominum genus, olim in montibus errans veluti fera aium induens uerē humanū, vrbes colere cepit, leges accipere, ciuilibus parere mādatis. Boni ergo oēs, & qui in pace agere cupiunt, quietemque amant, illis obtemperare debent, eorumque tributarij esse. Nemo enim militat suis stipendijs vnquam. Concludit.

Reddite ergo omnibus debita. Iuxta Christi uerbum, Redde quod debes. *Quid est enim iustitia nisi cōstās, perpetuaque uoluntas tribuendi vnicuique, quod suū est: Quid autē decet magis Christianum iustitia ipsa? Reddite ergo omnes quod debetis. Cui tributum tributum, cui uestigial uestigial.* Vectigal à uehendo dicitur. *Cui timorem timorem, cui honorem honorem.* Id est. Cui tributum

reddere debetis, reddite, cui debetis uestigalia pro uehēdis mercimonijs, pro transitu, reddite, ne debitum apud vos maneat. Cui timorem debetis, reddite, ne de cetero timeatis, vel timere debeatis. Sensus est. Ne peccate. Non peccare enim, est timoris debitum soluere. Quia tantum is timeret, qui ex dictis malē agit. Cui honorem debetis in signum potestatis, & dignitatis, reddite, id est honorate. Conclude tu autē. (hic enim Pauli sensus est,) Principibus omnia hæc debetis, Tributa, Vectigalia, Timorem, Amorem. Hæc ergo omnia illis exoluite. De tributis, uestigalibusque dictum est. Vt enim eorum imperium & autoritas retineatur, hæc persoluimus. Timor iudiciali potestati à malis debetur. De Honore, modo dicendum. Nemini autem uestrum dubium esse debet, Principes omnes, à subditis honorandos esse. Si enim apud Romanos, vnus cuius seruatur, corona graminea donabatur, quam coronam, quam laudem, quæ honorem promerebitur Princeps, qui multitudinem suis legibus obtemperat, seruat & protegit? Dij boni. Genus hominum, ita natura suapte ad mala propensum est, vt nisi Principum freno cohiberetur, nulla mora, cælum gigantum more inuaderet, autoremq; suum è sublimi regno, deturbare auderet. Vnde & modestos quandoque, si soluti fuerint à potestate, & aliquantulum liberi, insolescere uidemus; Atq; alios esse, quàm apparuerint. Ob id in prouerbio uenit. Virum, magistratus ostēdit. Quia in eo scilicet est licentia maior. Propterea, & Gentibus quibusdam subesse expedit magis, quàm præesse, & regi, quàm regere. Nec mirum uidebitur, si & populis nonnullis, Augustus iure maximo, olim libertatem abstulit, ea uti nescientibus. Certē ergo maximo iure, debemus Principibus nostris, vt illis non modo tributa soluamus, sed illos reueremur, timeamus, & honoribus omnibus, tanquam terrenos Deos, prosequamur. Quibus non obedire, Deo resistere fuerit. Nam ubi Rectoris nulla est reuerentia, nullus metus, leges rudi-

culæ, ædicta omnino pro nihilo habentur. Contra, barbaras Gentes, populos remotissimos, omnis humanitatis ciuilitatisq; indociles, ab horrido illo uiuēdi modo, retrahit Rex, cū illum ipsi instar numinis habent, uenerantur, & colunt. Sequitur.

Nemini quicquam debeatis, nisi mutuam dilectionem. Placuit enim infinitum ἀγαπᾶν, uertere per dilectionem ἀγαπᾶν. Fortasse à Principibus transfert nunc sermonem Apostolus, ostendens qualiter quisque, cum cæteris omnibus se se habere debeat. Potest tamen etiam totum hoc, ad hunc modum de Principibus intelligi. Omnia uestra debita, persoluite, Vectigalia, tributa, timorē, honorem, ad eō ut sitis omnino liberi, nulli debito obnoxij cum Regibus. Verum hoc vnū debitum uolo, ut uobiscum semper maneat, soluatur semper, nunquam tamen sit in integrum solutum, mutua uidelicet dilectionis debitum. Hæc enim uera libertas est, vt omnes liberē diligatis, nulli tributa debeatis, nulli uestigalia, nulli timorem, nulli honorem: At omnibus amorem. Amor nanque ex libertate nascitur. Nemo enim amat inuitus. Intelligis Roma? Quid hoc ipso tante argutiæ uerbo, uult dicere Apostolus? Hoc, & non aliud certē. Ne putate cum tributa solueritis, cum uestigalia, cum honorem, cum timorem, nihil amplius Principibus debere. Amorem perpetuum illis debetis omnes, quoniam sub eorum umbra uiuitis omnes, ipsi uigilant, pro uobis. O quanta sunt Principum onera, quot angustie, procul dubio illud uerum est de illis. Nullus est sine felle dies. Maximo ergo amore digni sunt. Propterea orandum, semper est pro illis. Intelligitis subditi? Qui semper mala Principibus uestris impræcari consueuistis? Orate pro eis indefessis præcationibus: nemo uestrum desperet, etiam si sceleratissimi uideantur & sint. Cor enim tyranni durum, lapideum, crudele, potest Deus statim lenire, in carnem & humanum uertere. Iuxta illud. Cor Regis in manu domini est, ad quod

Prou. 21. cunque uoluerit, uertet illud. Ipse regem Assuerum, qui Iudæis omnibus tanta crudelitate parabat exitium, mansuetissimum protinus fecit. Ipse Nabucodonosorem, Dei contemptorem, mox in diuinæ maiestatis præconem commutauit. Ipse uidentem afflictionem populi sui in Ægypto, & audiens eorum clamorem, Moysen misit, qui eos à tyranno liberaret. Non est abbreviata manus domini (inquit Esaias,) ut populum suum à Principum tyrannide, saluare non possit. Liberabo (inquit) populum meum de ore eorum, qui pascunt seipsos. Verum enim uero, ut subditorum præces exaudiantur, peccata relinquere oportet, ne deterius eis contingant. Propter peccata enim, non raro impijssimi uiri à Deo, Principatum accipiunt super Gentes. Vbi uero remota fuerit causa, non remouebitur effectus? Vnde & Christus languido illi, quem propter peccata, paralisis triginta octo annos tenuerat in infirmitate laborantem, dixit. Ecce sanus factus es, noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.

Sed iam tempus est, ut à subditis ad Principes me conuertam. Quanta est quæso principum gloria? quantum honos? cum à tanto Apostolo ministri Dei dicantur? Hinc in Exodi libro, iudices uocantur *Dij*. Apud Romanos quoque, Imperatores *Diui* dicebantur, omnesque ciuitatis rectores, & seruatores, in Deos transferri putabantur. Minister, sui sanè ministri, mercedem exspectat à domino. Quam ergo mercedem putas sit à Deo Princeps consequuturus? Magnam cerè & inextimabilem. Audi, quid dicat Princeps, Principum Petrus. Pascite eum, qui in uobis est gregem, ut cum uenerit Princeps Pastorum, percipiatis immarcescibilem gloriæ coronam. Audi & Esaiam. Erit ipse dominus sertum exultationis, & diadema gloriæ populo suo. Huius mercedis intuitu Dauid, Rex ille sapientissimus dicebat. Quid mihi est in cælo? & quid à te uolui super terram? Adhærere mihi Deo bonum est,

& ponere in eo spem meam. Ipse est enim, qui dat salutem Regibus, non corporalem tantum, de qua illud est. Homines & iumenta saluabis domine, sed spiritualem, de qua illud. Salus mea, usque in sempiternum. Hæc est illa uera gloria, quam habendi sunt Principes, ut Cicero nis utar uerbis. Quam scilicet, non fallax blandientium lingua, non decepta hominum opinio, sed interioris conscientie testimonium, producit, & Deus infallibili ueritate confirmat. O gloriam. O honorem incomparabilem. Audi, Regem illum. Nimis honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum. Principes populorum congregati sunt, cum Deo Abraham. Non potest autem ex hac gloria, non & illa prodire, quam tanti facimus, in hoc mundo. Vide Salomonem, qui gloriam illam à Deo optimo Maximo consequutus est, quam gloriosus, coram hominibus est effectus, nisi postremo inciuians femora mulieribus, dedisset maculam in gloria sua. De Catone illud Salusti habes. Quo minus quærebat gloriam, tantomagis illam assequabatur. Magnū profecto & mirabile, Gloriam qui spreuenit, ueram habet. Cui uero hæc duplex gloria, hic duplex honor non sufficit, facile tyrannus efficitur. Vnde & bestias superat, siue crudelitatis, siue luxuriæ uitijs. Sicut de Nerone Cæsare patet, cuius tanta luxuria fuit, ut nihil ab eo uirile metuendum: tanta crudelitas, ut nihil molle habere putaretur. Quam autem sit infelix tyranni status, ipsi tyranni dicant. Neminem diligunt, à nemine ipsi diliguntur, timentur ab omnibus, & ipsi timent omnes, rapiunt, non sua, & semper sunt in egestate. In pace regnare moluntur, & cito à regnis eiciuntur. Non potest enim diu conseruari, quod uotis multorum repugnat. Hinc illud. Sedes superbiorum destruxit Deus, & federe fecit mites, pro eis. Rex autem, qui iudicat in iustitia pauperes, thronus eius, in æternum firmabitur.

Habet

Habet tamen hoc principum dignitas, ut si aliquando per infirmitatem peccauerint, & apud homines inexcusabiliores reddantur, & à Deo facilius ueniâ consequantur. Si tamen ut Augustinus ait, pro suis ipsorum delictis, humilitatis, miserationis, & orationis sacrificiū Deo uiuo & uero immolare non negligant. Exemplum habes de Achab rege, qui tam multis, tanque magnis facinoribus obrutus fuerat, de eo tamē dixit dominus ad Heliam. Vidiſti Achab coram me humiliatum? Et ego non inducam malum in diebus suis. Felix certè Principum status, si principatu semper abuti noluerint. Illis debemus subiectionem. Subditi estote, omni humane creature, siue Regi, siue ducibus. Honorem. Deum time, Regem honorifica. Time Deum fili mi, & regem. Obedientiam. Sicut obediimus Moysi, ita obediemus tibi: o Iosue. Tributa. Reddite, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Fidelitatem. In quocunque loco fueris domine mi Rex, siue in uita, siue in morte, ero tecum. Orationes. Obscuro orationes fieri, pro regibus, & pro omnibus, qui sunt in sublimitate constituti. Sed non uident miseri principes, quod hæc omnia sine causa recipiunt, à subditis, si diuinum ministerium non ritè perficiunt. Reddite inquit Apostolus tributa, uectigalia, timorem, honorem, Dei enim ministri sunt, ad hoc ipsum intendentes. Ipsi sunt propter populum, non populus propter eos. Errauit ille qui dixit, Exercitus est propter ducem, non dux propter exercitum. Immo dux propter exercitum, non exercitus propter ducem. Rex propter regnum, non regnum propter Regem. Pastor propter oues, non oues propter pastorem, Princeps propter subditos, non subditi propter principem. Deum mitto, qui est princeps, Rex, & pastor. Omnia enim sunt, propter eum. At tantum alij principes, sunt propter populos quibus principantur. Quis enim nesciat primum populos, quam principes fuisse? Tenentur ergo ipsi, principatus iure, populis provide-

Bit. ad Rom.

re, eorumque curam gerere. Quod si non faciunt, iam illis, tributa non debentur, non honores. Danda sunt propter uitanda scandala, sed non reddenda. Quod enim redditur, debetur, non donatur. Ideo igitur Apostolus dixit. Reddite, ut intelligas, Reges eos primum teneri, ut tanquam Dei ministri subditos in pace tueantur, & regant. De hinc hoc ipso ministerio, populos tributa illis reddere debere, & alia quæ dicta sunt. Et hæc satis superque sunt, de principibus & subditis. Deinde dicit.

Qui enim diligit alterum, legem impleuit.

Consolatur autem hoc uerbo Apostolus uniuersos, quibus onera grauiâ & importabilia, super humeros imposuisse fortasse uideri posset, dicens. Reddite tributa, uectigalia, timorem, honorem, amorem. Diceret enim Iudæus. Vbi nostra libertas, si tot, tantaque debemus? Etiam post Christi susceptam crucem Principibus? Ecce responsio. Nonne te ipsum Regi addixisti? Verum, quod lex præcipit, ut proximos omnes diligas, quomodo autem principem diligas. (nam & is proximus est,) si quod illi ipsi abs te debetur, non reddis? Ab hoc debito quidem, non te eximit Christus, quin potius sancto hoc fraternæ charitatis uinculo, te obstringit. Ita ut hoc uero præcepto, dicat ipse legem omnem consummari. Multitudinem enim onerosam legis ueteris, sustulit prorsus hoc uero mandato contentus, ut inuicem diligamus. Ita nanque ait. Hoc est mandatum meum, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos. In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei eritis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Nempe ratum habens, quod qui hoc unum perfecit, nunquam fornicabitur, nunquam furabitur, nunquam occidet, nunquam metietur falso testimonio, nunquam inuidebit, nec aliquid faciet eorum, quæ lege uentant. Quis itaque non concinueris, principem non diligere, si quod illi debes, tu persoluere noluisti? Furaris manifeste, si quod principis est, non reddis illi: qui autem fur est, iam proximum, non diligit, A lege

O o 3 itaque

itaque defecisti, si tributa non pendis. Vides quomodo argumento respōdit, quod à Christiana libertate contra principes sumebatur, his sanè uerbis?

Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis. Qui enim diligit alterum, legem impleuit. Hoc enim non: mechaberis, non occides, non furaberis, non concupisces, & si quod aliud præceptum, in hoc sermone recapitulatur, in hoc inquam, Diliges proximum tuum, sicut teipsum.

Quod totū addidit Paulus, propter uerbi illius declarationem. Qui diligit alterum, legem impleuit, ut ostendat, quod non loquitur de ceremoniarum lege, aut Iudeorū, neq; de pharisæicis traditionibus. Illas. n. per euangelium abrogatas fuisse, supra ostēdimus, sed de lege Decalogi, in qua hæc præcepta continent. Non furaberis, non occides, &c.

Exo. 20.

Illæ ergo lex tota (inquit) continet, summamq; hoc breui sermone perstringitur, quæ legimus in Leuitico. Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Propterea, qui proximum suum, velut semetipsum dilexerit, omnia hæc, singulaq; mandata perficiet. Quō enim proximo nocebit, qui illum tanquam seipsum diligit? Ergo non furabitur, ergo non occidet, ergo non concupiscet rem alterius: Breuiter, quod nollet sibi fieri, non faciet proximo, non cogitabit ut faciat.

Leuit. 19.

Propterea sequitur. *Dilectio proximi, malum non operatur.* Concludit. *Plenitudo ergo legis ipsa dilectio,* supple est. Et intelligitur proximi, ut semini messis respōdeat, cōclusio scilicet præmissis. Nec tñ, putes, Paulum euangelio obuiare, quod dicit. Primum, & magnum mandatum, in lege est. Diliges dominum Deū tuū. Secundum autem huic simile est. Diliges proximum tuum, sicut teipsum. In his duobus præceptis, vniuersa lex pendet & propheta. Potest nanq; in primis dici, quod Apostolus loquitur tantum de ea legis parte, quæ ad proximū spectat. Plenitudo illius est dilectio proximi. At doctius dicendum. Quod sicut infra. Plenitudo vniuersæ legis, est dilectio proximi. Nam qui proximum diligit, & Deum diligit. Intellige autem, si eum diligit, sicut seipsum. Ne scilicet vadās ad amorem concupiscentiæ. Amo-

Matt. 22.

re enim concupiscentiæ proximos amamus, cum tñ Deum, non amemus. Verum si aliquem concupiscentiæ amore dilexeris, ut teipsum diligis, & Deum ipsum diligas necesse est. Deus quippe est causa amoris, sicut & bonitatis illius. Ergo & ipse suum instillat amorem, sicut & bonitatem. Quis. n. nutritor propter filium amans, non magis filium amat? Qui ergo diligit proximum, sicut seipsum, diligit & Deū, quia pp Deum proximum diligit. Quod si dicas.

loannes dilectus discipulus, vice versa argumentabatur. Non quod, qui diligit proximum, diligit Deū, sed quod qui proximum non diligit, nec Deum diligit. Qui non diligit fratrem suum, quem videt, Deum quē non videt, quō potest diligere? Nempe insinuat. Qui Deum diligit, quem non videt, à fortiori diligit proximum, quem videt, non è contra. A maiori. n. arguere videmur affirmatiue. Si proximum diligimus, ergo & Deum; quem arguendi modum ineptum esse, nemo nisi ineptissimus ignorat.

1. Ioh. 4.

Tu hac rōne modum solue. Deus primum suapte natura, diligibilis est, & magis, quia & prior & maior est diuina bonitas, q̄ proximi. At proximus primū nōo occurrit amori, quandoquidē Deū nemo vidit vnquā, proximū vero semper ante oculos habemus. Propterea uerè duri sunt & inhumani, qui pauperes quos continenter uident animam efflare, non diligunt. Ut egregiè dici possit, quod Ioannes dicit. Qui non diligit proximum, quem videt, Deum quē non videt, quō potest diligere? Non. n. à fortiori arguit Ioānes, sed ab eo, quod primū nobis occurrit, qui cōsueuimus ex his, quæ animus primo nouit, ad incognita surgere, & quasi confiteri incalentes, ad eorum amorem rapi.

Vnum tātum dubium est. Quia Paulus hic inquit. *Dilectio proximi malum, non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.* Argumentum. n. videt nullius esse valoris. Nam, non sufficit declinare à malo, sed oportet facere bonum. Et hoc leges præcipit, ut patet. Oportuit igitur addere, Dilectio non operatur malū, & operatur bonum. Ergo plenitudo legis, quæ iubet

iubet ut caueamus mala, faciamus autem bona, est dilectio: Aliter nō sequitur. Ergo est plenitudo legis. Plus. n. in lege continetur, q̄ non facere malum. Verum & hoc, in Pauli uerbo intelligitur, licet nō exprimat. Qui enim non facit bonū, cum tenetur & potest, malum operatur. Qui non pascit pauperem, cū esurit, & potest pascere, occidit. Si non pauisti (inquit, Pater ille sanctissimus.) occidisti. Non erat autem explicandū hoc ab Apostolo. Dilectio proximi operatur bonū, quia non omnes semper proximo proficere possunt, quamuis semper diligant. Potest nihilominus semper quilibet nō obesse. Propterea hmoi præcepta negantia adduxit Apostolus. Non occides. Nō furaberis, &c. à quorū transgressione nemo potest vllō unquā tempore excusari. Si. n. semper iuuare illum non potes, quorū tuorum laudū opera, illustri & clarus habeatur, atq; eius nomen celebrat, qm non potes, non illius famē derogare tuis confictis mendacijs? Si non tpe omni, illius diuitias augere potes, qm non potes, non minuere, non furari, fraudibus, vi, technis? Si non interdum illius vxorem, quam alius rapuit, manu forti inuolatam seruare, potes, qm non potes non rapere, non adulterari? Si non diu, ut pro illo depreceris pfeuerare potes, bonaq; illius desideres, q̄ non habet, quando non potes nihil mali illi imprecari? nihil quod eius sit tibi concupiscere? Si illum periclitantem eripere, non nunquam nō potes, qm nō potes, non occidere, non iugulare? Hęc itaq; quæ semper quisq; cauere potest, præcipitur ne faciamus, in lege, quæ duobus procul nemo faciet, qui proximum diligit sicut seipsum. Intellige autē, sicut seipsum diligere debet. Nam qui diligit iniquitatem, odit animam suā. Qui vero sibi nequā, cui bonus? Sequitur.

Psal.

Et hoc scientes tempus, quoniā hora est iam nos de somno excitari. Miluus, hirundio, turtur, & ciconia (inquit Hieremias) cognoscunt tempus suum. Hierosolyma autem non cognouit tempus uisitationis suæ, inquit Christus. Nos ergo tempus nrm, nostrā inq̄ salutis cognoscamus. Omnia. n. tempus habent, & suis spatijs transeūt vniuersa. Ecce tps acc-

Hier. 8.

Luc. 19.

Ecl. 5.

ptabile. O Iudei. O Gētes. O nos oēs q̄ Romæ estis. inquit Paulus. Ecce dies salutis. Intelligamus igitur, meditemur, consideremus, felicia expectataq; tēpora aduenisse, quæ patres nri futura qm sperabant, & credebant, & pro temporis huius qualitate, operemur. *Et hoc ergo, id est, & hanc dilectionem, & hanc legis plenitudinem, & hanc iustitiæ rationem, & hæc omnia, quæ dicta sunt, ab initio duodecimi capituli hucusq; pstemus, hilari animo corpora nostra hostiā Deo sanctam, viuentem, placētem, offeramus, rationabilem cultum nrm. Ne conformes simus huic seculo, transformemur nouitate sensus nri, utamur diuinis donis, nō abutamur. Nemo de se præsumat. Odiamus malum, adheremus bono. Fraternalis charitate mutuo colligemur. Honore nos inuicē præueniamus. Feruamus spū, gaudeamus spe. Tribulationes æquo animo feramus, orationibus insistamus. Sanctorum necessitatibus communicemus. Hospitalitatem sectemur. Benedicamus persequentibus nos. Et nemini maledicamus. Gaudeamus gaudentibus, Cū fletibus fleamus. Id ipsum inuicem sentiamus. Ne efferamur animo. Ne quicq̄ magni nobis arrogemus. Nulli iniurias rependamus. Pacem cum omnibus habeamus. Vincamus in bono malum. Dimittamus debita debitoribus nris. Deo obediamus. Principibus, qui Dei vices agunt, ac primum Ecclesiasticis, q̄ Laicis, super omnesq; ter maximo summo, Sanctissimoq; Pontifici subiecti sumus, ex animo. Reddamus quod illis diuino, naturaliq; iure debetur, tributum, cēsum, honorem, timorem, honorem. Nos subditi omnes, qui eorū mēbra sumus. Illi. n. sunt capita nra, nos in quā mutuo fraternali dilectione foueamus. Alter alterius onera portātes. Ne mo quippe est, q̄ alterius ope nō egeat. Vnusquisque ergo alium, tanq̄ seipsum diligit. Cesset omnino furta, adulteria, homicidia, falsa testimonia, concupiscentiæ. Agamus pro virili, ut virtutibus omnibus saginemur. Et hoc scientes, tempus iam aduenisse, qm. *Hora est iam nos de somno surgere.* Tēpus inq̄ est, nos oēs de iomno Gētilicię supstitutionis: de som-*

2. Cor. 9.

Gal. 6.

no pharisaicæ cæcitatibus, de somno communis hominum inscitia, excitari: sic itaq; habes & contextum, & contextus expositionem: atq; simul sensum uerborum Pauli hoc in loco. *Et hoc, scientes tempus, quoniam. &c.* Neq; n. debet legi, & hoc scientes, neq; & hoc scientes tempus, sed & hoc, scientes tempus, *quoniam hora est, &c.* Constructio autem hæc est. Et hoc, quoniam hora est iam nos (scientes tempus) supple esse, de somno surgere. Vt illud sciens tempus, pro parenthesis interponat, Hortatur itaq; his uerbis, immo non hortatur, sed magna ut ita dixerim uehementia cogit, utiq; ad huius capitis finem, ex tempore, ex statu christianæ religionis, bonis operibus incumbendum, insudandumq; ut regnum cæli, quod olim omnibus conclusum, nunc Christi beneficio omnibus referatur est, ingrediamur. Vt iturq; tribus metaphoris, quibus per antithesim persuadere intendit, dimitienda esse peccata, virtutibusque uacandum. Prima est somni & uigiliæ, dormientes quippe iacemus, ex somno surgentes, uigilamus. Secunda est, noctis & diei. Noctem. n. prædones & fures, oculis armis muniti, urbem circumueunt, operaq; faciunt digna tenebris. Nam qui male agit, odit lucem. Instat ferarum, de quibus dicitur. Posuisti tenebras & facta est nox, in ipsa pertransibunt bestiarum syluæ. Effrenis quoq; iuuentus, lasciuia intentata & libidini, noctem obseruat. Iuxta illud. Oculi adulteri, obseruat caliginem. In die autem orto sole, boni uiri à mane usque ad uesperam, exeunt ad operationes suas. Nec timet, etiam si arma deferant palam. Nam eorum arma, sunt arma lucis non tenebrarum. Quis ergo non uelit magis luci militare quam tenebris? uirtuti quam uitio? Tercia est, uestium, quæ nocti conueniunt, & quæ diei. Nemo. n. est, qui non studeat ut minus sordidus appareat in die coram exteris, quam in nocte coram domesticis. Ecce dies (inquit Paulus,) honestis ergo uestibus uirtutum induamur. Ethnici in nocte fuerunt, qui falsam Deorum superstitionem, pro uera religione coluerunt. Iudæi in crepusculo erant, quibus orientis solis aurora aduentum indicabat. Nunc clara dies appropinqua

uit. Visitauit. n. nos Sol iustitiæ, oriens ex alto. E somno itaq; peccatorum expegitur, sciamur, uigilemus. *Opera tenebrarum, abijciamus, induamur arma lucis.* Ita ut in hac die, honeste coram omnibus ambulemus. Neq; tanquam sordidi despiciamur, probroq; cæli ciues nos habeant, qui decora ueste non uiderint nos amictos. Hoc est itaq; id quod molitur dicens. *Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus.* Cum scilicet credidimus illam affuturam. Iam. n. uenit saluator, qui tot annorum mihi expectatus fuit, & desideratus. Salus gratiæ accessit, salutem gloriæ expectamus. *Nox præcessit,* In Gentibus, nullis fideri flammis illustrata. Iuxta illud. Nec fiderum limpiæ flammæ, illustrare poterat noctem illam. In Iudæis autem diuino lumine, non vacua prorsus. Iuxta illud. Nox illuminatio mea. Umbram. n. habuit lex futurorum bonorum. *Dies autem,* Oriente super terram sole Christo, de quo illud. Oriens nomen eius. *Appropinquauit.* Vide Pauli sapientiam. Non dicit. Dies uenit, vel dies est, sed appropinquauit, Plena dies, non est gratiæ æptio, sed erit æternæ uitæ possessio. De qua die illud est. Melior est dies una, in aurijs tuis super milia. Appropinquauit ergo hæc dies per gratiam. Crescet autem per gloriam, iuxta illud. Iustorum semita, quasi lux splendens, & procedit & crescit in perfectam diem. *Abijciamus ergo.* Non ipsa Dei gratia abijciat, sine nobis, nos ipsa adiuti gratia, abijciamus. *Opera tenebrarum,* Mala, qualia in tenebris fiunt, quæ turpe est etiam fati. Iuxta illud. Noctem turpitudinem suam faciebat. Et illud. Qui dormiunt in nocte, dormiunt, & qui ebrii sunt nocte, ebrii sunt, nos qui diei sumus, sobrii sumus. *Et induamur arma lucis.* Virtutes, quæ arma dicuntur, quia nos inuicta firmitate tuentur, hostesq; conterunt sub pedibus nostris. Iuxta illud. Induti lorica iustitiæ, galeam salutis assumite, & gladium spūs, quod est uerbum Dei. Per arma iustitiæ à dextris & à sinistris. Induite armaturam Dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli. *Arma uero Lucis,* quia splendida, pulchræ, delectabiles, cælestes, subtiles, utiles, sicuti lux ipsa, qua nihil

nihil pulchrius, nihil delectabilius, nihil subtilius, nihilq; mundo uilius. *Sic inquam induamur, ut in Die,* ista gratiæ Christi. Hæc dies quam fecit dominus, exulemus, & letemur in ea. *Honestè ambulemus.* Tanquam filij scilicet lucis, & non tenebrarum, filij in medio nationis prauæ, atq; peruerse, lucentes tanquam luminaria mundi. Ambulare autem honeste, uel ut filius lucis, est in melius proficere. Deficit enim, qui non proficit. Vnde de illud. Me oportet operari, donec dies est. Verum id à contrario exprimit Paulus, declarans quid sit inhonestè ambulare. Vnde sequitur.

Non commensationibus & ebrietatibus, non cubilibus & impudicitijs. uel lasciuia. *Non contentione & emulatione.* Hoc quippe est inhonestè ambulare. Hæc sunt opera tenebrarum, quæ abijcere oportet, eorum crapule, quorum Deus uenter est. Fornicationes. Fornicatores. n. & adulteri, cælorum regnum non ingrediuntur. Inuidiæ. Inuidia namq; mors introiit in orbem terrarum. Tribus autem binarijs, explicat hæc Apostolus. Primus binarius gula uitium tangit. Secundus Luxuriæ. Tertius Inuidiæ. Gula morbo laborabant Gentes. Inuidiæ Iudæi. Luxuriæ, uterq; populus. Iccirco potissimum hæc tria peccata tetigit Apostolus. Contra Gulum illud est. Noli esse in conuiujs potatorum, eorum qui carnes ad comedendum conferunt. Contra luxuriam. Veh qui lasciuitis in stratis uestris, & dormitis in lectis eburneis. Contra

contentiones. Si quis contentiosus uideatur esse inter uos, nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia Dei. *Sed induimini Dominum Iesum Christum.* Induere autem Christum, est illud opere imitari, illiusq; uirtutes pro tegumento nostrarum sordium assumere. O uestem prætiosam. Hæc est illa uestis nuptialis, de qua illi dictum est. *Quomodo huc intrasti, non habens uestem nuptialem? Et curam carnis ne faciatis in desiderijs.*

Spiritu itaq; ambulare oportet. Id namque huic opponitur, quod est, curam carnis habere ad desideria. Iuxta illud. Spiritu ambulare, & desideria carnis non perficietis. Curam carnis facere, est carnem curare, sollicitudinem de carne habere, secundum desideria uel concupiscentias eius. Hoc ergo ne fiat, monet Paulus. Ideo uero dixit, ad desideria, ut intelligas, non omnino carnem neglegendam esse. Nemo. n. carnem suam uel quam odio habuit. Prouidendum itaq; carni est, iuxta necessaria, non iuxta eius desideria, secundum quod opportunitas exigit, non secundum quod concupiscentia, libidoq; & uoluptas exposcit. Vnde illud. Habentes uictum & quibus tegamur, his contenti sumus. Nam uictus & uestitus, christianorum diuitiæ. Hæc qui obseruat, iam lucis arma suscepit, à somno surrexit, compositiq; & honestè ambulat, ut omnia metaphore triplicis sensa, concludamus. Et est finis huius tertijdecimi capituli. Sequitur.

CAPVT QVARTVMDECIMVM.

Infirmum autem fide. Vel eum autem, qui infirmatur fide. τὸν δε ἀδμοῦν-τα τυπίζει. Assume, nō ad dyudicationes disceptationum.

Mentem Apostoli, in vniuersum primo spectare oportet, mox ad uerba facile descendemus. Eorum qui Romæ in Christum credebant, dum hæc epistola scriberet: multi ex iudaismo, multi ex Gentilitate conuersi fuerant. Gentiles cum audissent Hierosolymis, Concilio illo Apostolico decretum esse, ut delectus ciborum ille, quem tanta diligentia præceperat Moses in lege, Christiana ista libertate, abrogaretur, magna lætitia fruebantur in domino, nihil ad mensam discernentes, sed omnia bona fide, quæ illis apponebantur, comedentes. Eoq; libentius, quò diuturno usu Gentilitatis, nescio quid naturæ simile contraxerant, ut esculentis omnibus vescerentur: horrentque mosaicam illam seruitutem, quæ suillam carnem, plurimaq; alia edulia prohibebat. Contra uerò. Iudæi, libertatem istā ab Apostolis permissam, magè quā concessam existimantes, nempe quia iudaicæ religionis zelo, adhuc detinebatur, præscriptam escarum legem, magna perseverantia & constantia obseruabāt. Nō enim confidebant citra culpam posse, à lege tam cito recedere, in qua nati & aliti fuerant, neque carnem suillam, cibosque reliquos, quos longa consuetudine refutauerant, citra nauseam, tanquam horrescente stomacho, manducare. Ita fiebat, ut discumbentibus illis in mensa, alteri alter objiceret, & obmurmuraret. Inuehebantur Gentes contra Iudæos, quod iudaizarent, nec christianam uiuerent uitam. Iudæi uero cōtra Gentes, quod uoraces essent, atq; gulo-

nes, qui à nullis escis abstinere. Non longe dissimilis contentio erat inter utrumque populum, de ieiuniorum temporibus, & festorum, letitiq; & meroris. Obseruabant Iudæi adhuc suas ferias, dies lætas atq; atras, quas lex præcipiebat Gentes, illas onerosas dierum distinctiones, ferre non ualentes, quādo illis libebat, ieiunabant, comedebant, gaudebant, tristabantur: nullo delectu habito, ut non ciborū, sic nec horarum. Ob id irreligiosi à Iudæis, Ethnicis habebantur. Contra, ab Ethnicis superstitioni Iudæi. Causa Gentium, certè fauorabilis erat. Iudæorū nanq; lex, & omnia quæ in lege erāt, iuxta Paulum, fuerant usque ad correctionis tempus imposita. Propterea, cum in tipo & figura futurorum, & scripta & gesta essent, illis aduenientibus, cessare debebant, sicut figmentum luti, quod artifices formare solent, antequam uerum opus exere, auro, vel argento, efficiant, quam primum illud expletum fuerit, ut inutile, & vanum confringitur. Verū enim uero, in hoc vno delinquere uidebatur, quod Iudæi, cum nō dum id exactè intelligerent, & idcirco perfecte fidere nequaquam possent, omnia munda esse mundis, tanquam imbecilli suscipiendi erant, excusandi, docendi, in lenitatis spū instruendi, non reprehendendi, non obiurgandi, misereri potius eorū oportuerat, quàm illis infestis esse calumnijs & maledictis. In desperationē nanque acti Iudæi, à gentibus, ne iudaicæ religionis zelo à carne suilla abstinererentur, detrectarenturq; tanq̄ iudaizantes, ab omnibus carnibus & piscibus abstinere, & oleribus tantū uescerentur. Hinc autem, deinde acrius contra Gentes insurgebant, quod ipsi ut uere Christi imitatores, & religiosi, in tam magna abstinentia uiuerent.

Gentes

Gentes adhuc tanquam atheæ, uetri feruientes non Christo, nihil non admittebant, ieiunia, ciborumq; delectum omnino posthabentes. Vides quantum offendebat Iudæos illa Gentium maledicentia? Superbiebant enim, & una abstinentia freti, contra libertatem euangelicam, pacem omnem perturbabant. Venenoque illo pharisaicæ elationis, uirorum omnem bonorum operum mortificabant. Apostolus ergo, solita sapientia, utriq; uult mederi, ne escarū & potus causa ammitteretur Dei regnum, quod iustitia interiore, pacatisque animis confirmatur. Medela autem tanti morbi hæc est. Vos qui Christianam amplexi estis libertatem, agite, ut uestra opera, imbecilli erigantur, doceatur, & discantur. Interim autem non nihil, tam magnæ libertatis remittere, opere præmium fuerit, ne cibus offendatur, vel scandalizentur illi, pro quibus Christus mortuus est. Nonne enim graue peccatum est, suorum fratrum salutē cibus posponere? Quid nanq; tibi proficit Christiana libertas, si eam ad proximi perniciem usurpaueris? Ego si scirē, propter escam scandalizare fratrem meū, non manducarem carnes in æternum. Vos uero Iudæi, qui adhuc pusilli estis in fide, & tanquam nutates, fortiorum qui vos sustineant, ope ualde egetis, ne quæso de illis male iudicetis, quod omnia tanquam munda manducet. Verè enim, nihil in euangelica lege reijciendum. Quod ergo Deus purificauit, vos ne communia, uel immunda dixeritis. Uestram imbecillitatem agnoscite potius, & ne illorum libertatem culpate, qualescunque sint: Cum sint de familia domini, eorum iudicium Deo derelinquite, non ipsi uobis temerè usurpate. Hac arte itaq; utitur Paulus, cum Romanis. Quæ unquā quæso sapientia maior? Accedamus modo ad Textum.

Infirmum autem fide, Iudæum nēpe, carne robustum, pusillum spiritu, diuitem litera, & sensu inopem. Rectè autem. *Qui infirmatur*, non *Infirmum*, ut intelligas Iudæum, non modo infirmū esse, sed in dies magis infirmari. *Assumite*. Uobis adiungite, ut instruat, ne

illum à uestro confortio expellite Gentes, tanquam iudaizantem, & non christianum. Christianus est, sed pusillus. Vch autem illi, qui scādalizauerit vnū ex pusillis. Infirmum autem illum uocat, quod adhuc non exacte cognoscat Christi beneficio factum esse, ut iugum illud legis graue, e ceruicibus nō sit excussum. Sintq; omnes cibi modo puri & mundi, quorum magna pars olim habebatur immunda. Vides paulinam artem? Cur nō miraris? Cum. n. Gentes pungere uideatur, expungit tñ Iudæos. Illos enim uocat infirmos, tirones, dicitq; Gētium egere opera, ut ab eis erudiantur, confirmet, instruantur. Etenim, cum deberetis magistri esse propter tempus, rursus indigetis, ut uos doceam, quæ sunt elementa sermonū Dei. Sequitur.

Non ad dyudicationes disceptationum.

Hoc est, quo culpari poterant Gentes. Disceprabant enim, cum Iudæis, illosq; cum simul essent, culpabant, iudicabantque, tanquam iudaizantes. Sed & hac ipsa ratione culpantur Iudæi, quod talia eorum opera essent, ut à Gentibus olim profanis, non uere Christiani esse iudicarentur. Ex fructibus nanque eorum, cognoscebantur ab eis. Fouere ergo Gentes, inquit Paulus, Iudæos ipsos, non iudicate, non disceptate, non reprehendite. O magnam tanti Apostoli sapientiam. Sed continuationem forte desideras ad præcedens capitis huius? Ecce. Plenitudo legis dilectio. Quomodo autem proximum diligis, tu qui perfectus es, si illum non foues tua opera indigentem? Infirmum ergo assume. Item. Induimini dominū Iesum Christum. Nisi infirmo opem feras, quomodo Christum induisti? qui pro nobis infirmus factus est, ut nos confirmaret? Adhuc. Carnis curam ne feceritis. Iam si tibi tantum placere studes, si nō aliorum salutem procuras, quæ carnis sunt sapis, Ergo & infirmum fide assume. Non repellite, non abdicare, non contēnite, suscipite, fouete, ut uestra firmitate fultus, & ipse firmitatem consequatur. Hoc est enim sentire, quæ spūs sunt. Nam spūs nō querit, quæ sua sunt tantum. Intelligis igit, quæ Christiana charitas

Matt. 18.

Heb. 5.

1. Cor. 8.

Act. 10.

Rom. 13.

charitas exigit: vt ex infirmitate peccātes assumas, erudias, ne spernas, ne inuulges, ne dilaceres, ne accuses, excuses potius, & fraternè corripias.

Declarat autem Iudæorum infirmitatem, Gentiumque firmitatem, primo quo ad cibos, secundo quo ad dies.

Hic quidem oīa fudit māducare. Gētilis in Christi fide firmior, atq; fundatior, confidit posse citra culpam, cibis vesci omnibus, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione. *Hic vero infirmus.* ad eū v. Ecce vulnus Iudæi, quem scrupuli conscire angunt, quod adhuc ignoret abrogatam esse legem.

Olera manducat. herbas, poma, fragra, vtdum abstinet, deinde ab esculentis, qua lege interdicuntur, non credatur id iudaicæ legis zelo facere, quo tamen mirum in modum detinetur. Vides quomodo Ethnicum, à fiducia laudat, hunc ab infirmitate vituperat? Ecce autem Apostoli admonitio. *Qui manducat.* Ethnicus, qui fudit, & confidit, in cibis delectum habendum non esse, ac propterea vescitur omnibus indiscriminatim. *Non manducantem?* Iudæū scrupulosum, *Non spernat*, iurgijs non exagitet, non lacesat iniurijs, non probris afficiat, fraternè corrigit, moneat, doceat, non callumnetur, nō contemnat. Hoc (vt reor) vult dicere Apostolus. Nā non dicit. Dimittat, non curet, non arguat. Sed non spernat. Intelligit ergo erudiat, instruat, confirmet, non negligat adeo, vt in infirmitate persistat, sed illum assumat, vt fanetur. *Et qui non manducat.* Iudæus, qui oleribus tantum vescitur, ab omnibus alijs cibis abstinet, etiam iudaica lege concessis: ne iudaizare depræhendatur, *Manducantem*, Ethnicum, scilicet bona cōscientia omnibus vescentem licitis, & prohibitis lege, *Non iudicet.* Nedum non spernat tanquam voracem, ventrique ingluuiē saturare volentem, sed nec etiam prauū iudicium afferat, nihil mali cogitet de hac ipsius libertate & fiducia. Vides quomodo Gentibus, contemptum dūtaxat Iudæorum interdicit? At Iudæis etiam iudicium, de Gentium actionibus, vt ostendat Iudæos longe esse Gentibus inferiores. Superiores enim, non

modo iudicant, sed spernunt inferiores. At inferiores iudicant, quidem, sed superiores non spernunt. Qui itaque perfectus est, (inquit Apostolus) si superior fuerit, non contemnet, si inferior, non temere iudicabit. Prosequitur autem in Ethnicum fauorem, Christiana libertate fruētis, quem Iudæus impudenter coarguit. *Deus enim illum assumpsit.* O magnum Dei fauorem. Deus Gentilem ipsum assumpsit. Ad quid? ad hanc libertatem, quamuis exierit. Ab omni nihilominus illum labe curauit, ineffabilemque illi contulit gratiā: illum sibi fecit familiarem, peculiarem seruum, vt non seruire legi, sed illi soli teneatur. Nota autem emphasim. *Deus assumpsit*, non homo illum, Ethnicum confidentem, non Iudæum scrupulosum. Maiore ergo ratione arguere potest Gentilis ipse, quā argui à Iudæo, iudicare, quā iudicari. *Tu quis es.* Circumcise? cuius auctoritatis? *Qui iudicas,* temerè, *alienum seruum?* bono & malo animo fieri potest, vt indifferenter quispian cibis omnibus sine delectu vescatur. Esto ergo iudiciū hoc Dei, qui cordium dominus est, num vt ventri inseruiat, manducet omnia Ethnicus, aut meditationibus internis intentus, exteriora hæc, nec animaduertat quidem, sed dies, cibosque vniuersos pares esse ducat, nec ulla ratione discernendos. Cum enim uides, Pontificis seruum, familiarem, vniceque dilectum quidpiam agere, quod illi placere possit, & displicere. Num debes illico iudicare, quod in Pontificem machinetur? Minime. Iu dicit Pōtifex qui eum in suā gratiam assumpsit. Tu potius iudicare debes, quod Pōtifex, tam magni iudicij, nequaquam illum sibi asciuisset, illius fidelitatem non expertus. Si ergo uides Ethnicum, tam impense à Deo dilectū, carne suilla, omnibusque edulijs sine discrimine vesci, cur tu temerarie Iudæe, minus de illo sentis, quā sententiam sit iudicet Deus, qui occulta nouit, qui illum assumpsit, vt peculiarem seruum. Nanq; *Seruus proprio domino stat, aut cadit.* Si stat in fidelitate, stat proprio domino, id est lucrum domini est. Si à fidelitate cadit, domino cadit, id est dā-

rum

rum domini est. Iudicium igitur domino relinquatur, ipse disquirat, examinet, vestiget, Num fidelis seruus ille sit, vel non. Nihil enim tibi eueniet lucri vel dāni, si fidelis vel infidelis fuerit. Tu vero ne quæso sis curiosus, vt velis hanc similitudinem serui & Ethnicum, Dei & domini per omnia quadrare. Nam neque lucrum est Dei, si stat Ethnicus in fide, neque damnus si à gratia cadit. Iuxta illud. Quid illi nocebis, si iniustus fueris? Et si bene egeris, quid recipiet? Nisi uelis dicere, & Dei gloriam, bonis operibus inter homines delatari. Iuxta illud. Vt uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrū qui in celis est. Malis quoque diuinum nomē blasphemari. Iuxta illud. Nomē Dei, pp vos blasphemaf inter Gentes.

Iob 33.

Matt. 5.

Rom. 2.

Quia autem ex hac similitudine, non videbatur Paulus, plene Iudæum cohibuisse, dicens. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino proprio stat, aut cadit. Hac enim disunctiua, sub duobus posuisse visus est. Num Ethnicus, qui omnia citra culpam māducari posse confidit, stet in fide, an non? Vtrum sit conscientia eius bona, an non? Vtrū tandem, sit saluandus vel non? Iudicauit quippe ex arbitrij libertate, vtrumque euenire posse, diuisum intelligere. Propterea, in illius fauorem, modo alteram partem concludit, dubia in meliorem partem interpretatur. *Stabit autem.* Ne tamen inde Gentilis extollatur, existimans Apostolum sentire, qd ipse sua virtute staret, & non caderet, eum reprimat. *Potens est enim Deus.* Vel potest enim Deus *Stabilire illum.* Vnde & textus Græcus non habet, *stabit autem*, sed *stabilietur autem*, *σθαισεται δὲ.* Insinuans apertè, quod non ex se stabit, sed ex aliena ope. Tunc autem explicat, ex diuina, cum dicit. *Potens est enim Deus stabilire illum.* Nam ut ostensum est, etiam suscepta gratia, nemo potest in illa stare & perseuerare, nisi Dei dono, propter quod petimus semper. *Tua nos Domine gratia, præueniat & sequatur.* Humiliatur ergo Ethnicus hoc uerbo, & simul attollitur. Humiliatur cum ostendit, quod ex se stare non posset: attollitur cum,

diuinum fauorem, tam eximium esse intelligit erga seipsum, vt omnino sit stabiliendus, ne cadat. Principum serui, non illorum fauore permanent fideles, nec illorum culpa, à fide cadunt: virtus propria est si permanent, culpa propria si cadunt. Verum qui Deo seruiunt, diuina gratia permanent, & stant. Qui tantum cadunt, suo ipsorum vitio cadunt. Multis enim est causa standi Deus, nemini uero cadendi. Et hæc de cibis. Sequitur modo de diebus. Et continuatur ad illud uerbum, in principio. Infirmum fide assumite, non ad diuinationes disceptationum. Hic quidem fidi, manducare omnia. Hic vero infirmus, olera manducat. Statim ergo subijciatur. *& Hic quidem iudicat diem ad diem*, tanquam infirmus. *Hic autem iudicat omnem diem*, tanquam perfectus. De iudicio autem collationis, est sermo, cum dicit. *Hic scilicet Iudæus, iudicat diem ad diem.* Et sensus est. Confert diem, ad diem, saturniā ad solarē, saturniāq; p̄fert. Cū autē dicit. *Hic uero iudicat omnem diem*, accipitur iudicium pro electione, & forte utrobique iudicium, pro electione accipitur. Nam textus ni fallor, non dicit diem ad diem, sed diem præter diem *ἡμέραν τὴν ἡμέραν.* Et tunc non est sensus, iudicat, id est confert, sed iudicat, id est eligit diem aliquam, præter aliam diem, aptam scilicet lætitiæ, mærori, ieiunio, ferijs, & cæt. Gentilis uero, omnem diem eligit, sine discrimine. Ecce modo sententia, & decisio Apostolica, & de cibis & de diebus.

Vnusquisque propria menti satisfaciat.

Neminem laudo, neminem reprehendo, bono & malo animo possunt distinguui tempora, atque esculenta. Itemque bono & malo animo possunt paria duci omnia. Adsit ergo bona, discernendi intentio cibos & dies, & non discernendi, & tunc vnusquisque proprio iudicio faciat satis. Nam neque discernere, neque non discernere, suapte natura peccatum est. Sed omnia licent, modo mala intētionē illicita nō fiant. Et si quis aliter euangelizauerit, anathema sit.

Verum

Verum non est dissimulandus locus iste Apostoli: tanta animositate pro libertate euangelica defendentis, & eos, qui dies omnes atque escas pares ducunt, & eos qui magnam, escas atque dierum habent rationem. Hinc. n. ansam acceperunt, qui ieiuniorum legem, ciborum delectum, sacros dies festos, vniuersasque caeremonias exteriores, tanquam onera importabilia, & quæ nos Iudæos non Christianos faciat, pro uiribus tollere nituntur, quasi ab obscuris homunculis, & non potius à sanctissimis Ecclesiæ Christi proceribus, præscripti fuerint quidam dies, quos solennes & festos appellamus. Itemque statuta ieiunia, interdiciturque ieiunij tempore, carniū usus. Vt enim in primis statos dies defendamus. Origenem adduco, scriptorem uetustissimum, Apostolorum temporibus satis proximum. Floruit quidem ante trecentos & mille annos sub Alexandro principe Mameæ filio. Is ergo contra Celsum testatur, sua ætate dies festos, dominicos, parasceues, & Pentecostes ab omnibus fidelibus celebrari solitos. Sed quid Origenem adduco? Paulus Apostolus, suo tempore festum Pentecostes apud Ephesios celebravit. Permanebo itaque Ephesii, vsque ad Pentecosten. Quem locum ægriè annotauit Ambrosius. Nec mihi dicas. Pentecosten intelligit Iudæorum, non christianorum. Ephesij. n. Gentiles erant ad Christum conuersi. Tantum abest ergo, ut cum Gentilibus iudaizaret, ut plus abesse non possit. Qua fronte ergo dicunt isti, Pauli tempore dies festos nesciebat Ecclesia? Oportebat, (ut ratione agamus) cum iudaici sabbathi obseruatio aboleretur, aliquem diem in ebdomada institui, quo Deum coleremus. Sicut euangelium legi, sacerdotium sacerdotio, circumcissioni, baptisma successit. Cur non, & una dies sabbathi succedere debuit? Adde. Nanque & morales Philosophi, de iure naturæ esse dicunt, ut una dies in ebdomada Deo optimo maximo dedicetur. Inde igitur dominica dies, (ut verbis magni Ambrosij utar,) nobis solennis esse cepit, quia in ea saluator, uel sol oriens resurrectionis luce emi-

cuit. Hinc & illam diem, excellenti quadam alia dignitate, fecit illustrem. Nam magna ille, Ioannis Euangelistæ reuelationes, die dominica factæ sunt. Ita enim inquit ipse. Fui in spiritu in dominica die. Vis ut fortius, quid tibi dicam? Ecce. Eadem est ratio de die & de hora. Nec enim puto te huic aduersaturum. Legimus autem, Petrus & Ioannes ascendebant in templum, ad horam orationis nonam. Pater familias, exijt primo mane ad horam tertiam, sextam, & nonam, & undecimam, ut cōduceret operarios in vineam suam. Christus dicit. Nondum uenit hora mea. Et Ioannes. Nemo misit in eum manus, quia nondum uenerat hora eius. Omnem itaque impietatem superat, dicere, supersticiosos esse, qui aliquem statum diem obseruat in Christiana religione. Adhuc. Par ratio est de loco & de tempore. Atqui de loco orationis, tam magnam curam habuerunt Apostoli. Erant enim Ecclesiæ, in quibus conueniebant christiani, & pro percipiendo dominici corporis sacramento, & pro collectis. Unde Apostolus, in eos inuehitur, qui in ecclesia manducabant. Scribit Lucas, quod Apostoli, quotidie stabant in templo, cum tamen Paulus dicat. Hic cum celi & terre sit dominus, non in manu factis templis habitat. Christus semper erat in templo. Petrus cum Ioanne oraturus ascendebat in templum, cum tamen Paulus dicat. Volo uiros orare in omni loco. Quis ergo existimare potest, quod sicut ex Apostolis instituta sunt templa: ita non & tempora, quibus colatur Deus omnipotens? Sunt ergo mihi crede, statim quidam dies, pro Deo colendo, sicut & ecclesiæ quædam diuino cultui dicata, cum tamen ubique coli possit. At inquires. Statos hosce dies dominicos, itemque vniuersos illos, qui in honorem eorum & memoriam celebrantur, que pro nobis uel gessit, uel passus est Christus, probamus omnes. Sed tam magnum dierum otiosorum numerum, qui ad animorum & corporum dissolutionem magis, quam ad ueram pietatem vim habent, probare non possumus. Quasi uero, non & prius temporibus, festanō Christi modo, non

Virginis,

Virginis, non Apostolorum, sed etiam sanctorum Martyrum solennia haberentur. Diuus enim Augustinus meminit diei sollemnis sancti Cipriani. Itemque sancti Laurétij, quem huius templi tutelare colimus. Hieronymus in Epistola, ad Galatas inquit. Pro uarietate regionum, diuersa in honorem martyrum constituta fuere festa. Quod si hinc auocantur homines magis à diuino cultu, quam promoueantur, quid inde? Num ob id Caticum illud amatorium. Osculetur me osculo oris sui, & c. e. sacris literis detrahendum est, quod lubrici homines perditis furoribus acti, ne dicam amoribus, suauius illo carmine pelliciantur: Non est carnis in crimine, sed furentis libido. Ad hunc ergo modum, sanctum esset omnem diem ducere feriatum, quo Deo uacamus, at si inde perdit homines, delinquendi an tam accipiant, num propterea festi dies abutendi? Vestrā ignauiam culpate, qua toto corde terrenis hisce rebus absorpti, etiam dies festos, quos sancta Ecclesia instituit, ut in illis domino uigilantius seruiatis, in ludis, in choreis, in saltibus, in uenationibus, utinam & non in negotiationibus, & in scortationibus, expenditis. Culpanda pia mater non est, culpandi estis vos ingrati filij. Quæ unquam Gens fuit, tam barbara, tam corruptis, perditisque moribus, quæ non aliquas quorundam dierum religiones haberet, & hos quidem atros merori deputaret, illos uero festos atque lætos celebraret? Tam magna, tam ingentia sunt beneficia illa, quæ nobis christianis contulit Deus optimus Maximus, ut non unam duntaxat diem, quemadmodum Hebræi, sed omnes dies indifferenter, festos ducere conueniret, ut dicere possimus. Per singulos dies benedicimus te. Benedicam dominum in omni tempore. Hoc enim, qui perfecti sunt, re ipsa perficiunt. Sicut, nanque per singula momenta, diuina beneficia recipiunt: ita perpetuo diuinis obsequijs maciati, nulla die, nulla hora, hostiam unam Deo, non se se immolant. At quia plerique imperfecti sunt, qui uel nolunt, uel nequeunt omnes dies festos habere, statos quosdam sancta om-

nium Christianorum mater Ecclesia prescripsit, eoque plurimi, quam Iudæorum sinagoga. Quod longe maior est, iustitiæ, diuini que cultus perfectionem exigit Deus à Christianis, quam à scribis, & phariseis. Iuxta illud. Nisi abundauerit iustitia uestra plusquam scribarum, & phariseorum, non intrabitis in regnum celorum.

Sed omnino inquires, illud Christianis dici poterit, quod Paulus in Galatas olim inuectus dicebat. Dies obseruatis, & tempora, & menses, & annos. Immo uice uersa. Dies non obseruatis, nec tempora, nec menses, neque annos. Illi enim hac ratione, statos dies obseruabant, quasi scilicet in illis uis facere liceret, & agnos immolare, non in alijs, quod iudaicum erat. Verum, nemo Christianorum, hac ratione dies obseruat. Nemo enim est, qui non intelligat, licere nobis, omnes dies ducere festos, omnibus diebus Deo libare, omnibus euangelium audire, omnibus hostiam offerre. At postquam non omnibus diebus hæc peraguntur, non omnes saltem, in mundanis negocijs expendendos predicamus. Sed aliquos sanctificandos, diuinoque cultui dedicandos. Heccine est obseruare tempora, menses, dies, an potius non obseruare tempora, neque dies, neque menses?

Sed audi Roma quæso, quid isti christianæ religionis euerfos uenantur. Quosdam inquit uidemus, paupertate animam exhalantes, cum uxoribus, cum liberis, nonne illis expediret magis, ut laborarent, quam tot dies ducerent feriatos? O inimicorū misericordiam. Quem (obsecro) uidiisti tu unquam fame periclitari, eo quod debitum honorem, & obsequia præstatit altissimo? Num Christus mendax est, qui ait. Nolite solliciti esse dicentes, quid manducabimus, quid bibemus, aut quo operiemur? Scit enim pater uester, quod his omnibus indigetis. Respicite uoluntalia celi. Considerate lilia agri, non laborant, neque uent, & Deus pascit, & uestit illa. Querite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur uobis. Multos magis uidi-

stis,

flis, in summa mendicitate constitutos, fameq; & inedia laborantes, ob eorum deuotionem, cum omni familia saluatos & subleuatos. At donemus, id contingere posse, vt vxor & liberi fame periclitantur, Te diem festum in templis agente. Egredere illico, accurre, labora, exerce, vt illis subuenias. Caue ne aliquid pratermittas, quod pro illis subleuandis fieri possit. Nec te scrupus angat diuini cultus. Qui enim non diligit fratrem suum, quem uidet, Deum quem non uidet, quomodo potest diligere? Qui suorum curam non habet, maxime autem domesticorum, infidelis est, & omni infideli deterior. Nonne tibi plene modo factum est satis, de festiuis, sollennibusque Christianorum temporibus?

Sed Paulus hoc loco (dices) tollit omnem dierum discrimen. Infirmosque vocat eos, qui iudicant inter diem & diem. Neque uult illos reprehendi, qui tempora omnia paria ducunt. Alibi dicebat. Nemo vos iudicet in parte diei festi. Verum constat, dierum obseruationem iudaicam, hic arguere Paulum. Neomenia obseruationem, sabbathi, expiationis, propitiationis, oblationis, &c. Itemque ad Galatas, cum dicit. Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. Timeo ne frustra in uobis laborauerim. Quamquam & illud fortasse, contra Gentilium superstitio est dictum, qui siderum aspectus, tanta irreligiositate obseruare consueuerunt. Contra quos de celo dicitur. A signis celi nolite metuere. Iuxta uias Gentium nolite discere. Sed quid si dicam, christianam religionem ea aetate, cum adhuc in infantia esset, & in cunis uagiret, non omnes ritus, non omnia instituta habuisse, quae postea seipsam excolens & muniens, adulta suscepit? Multa tunc praeterire, multa permittere oportebat, quoad uires acciperet, ut omnia vitarentur, quae euangelij negotio, posuissent esse impedimento. Num ergo sequitur. Viuente Paulo dies festi, non agnoscebantur, praescriptio igitur festorum humana autoritate inoleuit, non diuina? O argumentationem illepidam, atque inertiditam. Augustinus

lege ad Ianuariam. Illa quae non scripta, sed tradita obseruatur in toto orbe terrarum, intelliguntur vel ab Apostolis, vel a Concilio statuta fuisse. Sicut festiuitatum obseruatio, quibus nostri mysteriorum memoria celebratur re demptoris.

De cibis autem nunc dicendum. Plus enim (inquiunt isti, qui callumiam occasionem quarunt) superstitionis est in ciborum delectu apud Christianos, quam olim fuerit apud Iudaeos. Christus dicit. Manducate quae apponuntur uobis. Non quod intrat in os, conuincit hominem. Et Paulus neminem uult iudicari, si Christiana ures libertate, omnia comedat. Et paulatim, ex Monachis irrepsit consuetudo, quae diem ueneris, nobis pisculentum reddidit. A diuina est & deinde, & sabbathi dies. Nunc etiam mercurij dies periclitatur: quasi uero Monachi, ieiunium ante omnes instituerint, & primo carniem esum interdixerint. Dieq; quodam reddiderint pisculentos, cum ante Monachismum omnem, fuerint celebrata ieiunia, habitusque magnus ciborum delectus. Vt enim ueteris testamenti loca praeteream. De Ieiunio in primis, quot testimonia habemus in euangelio? Hoc genus (inquit Christus) demoniorum, non eicitur nisi oratione & ieiunio. Paulus Apostolus, non fuit ad tertium caelum raptus, nisi post triduanum ieiunium. Tribus namque diebus, non manducauit, neque bibit. Apostoli, non sine ieiunio die Pentecostes, spiritum sanctum acceperunt. Non dabant spiritum sanctum ipsi alijs, nisi ieiunantes & orantes. Anna illa prophetissa, non meruit Christum uidere, absque continuis praecationibus atque ieiunijs. Bone Deus. Quid est semetipsum castrare propter regnum celorum, quod tam magni fecit Christus, nisi ciborum affluentiam rescicare, & abstinentia uti ministrare? Quo. n. apud nos castitas interrupta seruabitur, nisi arctioribus continenter fulta subsidijs? Hinc illud Ecclesiae. Deus qui corporali ieiunio, uitia comprimis, mentem eleuas, uirtutem largiris & praemia.

De cibis autem deligendis. Nonne Aegisip-

Aegisippus antiquissimus refert, & Iosephus, Iacobum fratrem domini, ita ieiunare fuisse solitum, ut perpetuo aquam biberet. Ioannes Baptista, nonne mella siluestria, locustasque, & praeter id nihil aliud manducabat? De Timotheo Episcopo, Pauli discipulo, nonne constat, quod tam arcta erant eius ieiunia, ut nunquam uinum biberet? adeo ut magistrum illi iubere oportuerit. Modico uino utere, propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates. Diuinae Paulae epitaphium, auctore Hieronymo ostendit, quam aspera fuerint eius ieiunia. Nunquam enim illi persuadere potuerunt sanctissimi Episcopi, ut uinum, etiam grauissimis agritudinibus laborans, degustarit.

Quod signate de carniem esu dicitur. Mirarer certe, nisi penitus carnales essent. Nonne enim scriptum est? Noli esse in conuiujs eorum, qui carnes ad comedendum conferunt. Ante diluuium, nonne ex Mose scimus homines poma, fragra, corna, mora, glandes duntaxat, pro cibo habuisse? Aegypti sacerdotes, quis ignorat carnibus & uino abstinuisse? Sub Pigmaleone, nemo carniem uesceretur. In Eleusina templo, ubi legum praecpta praescripta erant, hoc legebatur. Carnibus non uescendum. Magi, & Pragmanes, atque Orpheus, suis carniibus carnes detestabantur. Quid dicent ad haec isti carniuori? Christus Iesus, praeter agnum illum, quem in Paschate ut legi satis faceret, diceretque sinagogam ad sepulturam cum honore, cum Apostolis manducauit, nunquam carnes legitur comedisse. Omnes autem dies, pisculentos habuit, si locis illis innitimur, ubi de illius mensa agunt Euangeliste. Haec satis esse deberent. Sed ut de delectu, communiter dicamus. Ecce. Post diluuium, cum Deus carnes, concessit hominibus ad uescendum. (concessit dicam ne, an permisit?) nonne & delectum quendam praescripsit? Pisces maris (inquit) uobis tradidi, & omne quod mouetur super terram, & uiuit, erit uobis in cibum; quasi holera uirentia, excepto quod carniem,

cum sanguine non comedetis. Audis? Cum etiam primo homini herbas, fructus, arbores, in cibum dedisset, nonne & generalem illam libertatem coarctauit? De omni ligno, quod est in medio paradisi comedere, deligno autem scientiae boni & mali, ne comedas. Num ergo dices amplius, Monachos escarum & potus legem praescripsisse? Angeli Sansoni praescribere, ne uinum biberet, aufereram, quod Nazareus domini futurus esset. Rechabitas tantis laudibus extulit omnipotens, quod uinum non biberent, ab eorum patre interdictum. Quid vis apertius? Omni igitur tempore, etiam in naturae conditae statu, praecceptum fuit de deligendis cibis. Ieiunia ne fortasse culpabis, aut ieiuniorum legem? Certe Apostoli ieiunabant. Christus ieiunauit. Ieiunauit Paulus, ut veteris testamenti, Helias, Danieles, Iohannes, Dauides, Moses, Annas, Samueles, Sansones, & inter Christianos, Origenes, Hieronymos, Chrysostomos, Macharios, Hilariones, Paulos Heremitas, Anachoritasque silentio praeteream. Ieiunij lex, a Saluatore praescripta est. Cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt. Modum item ieiunij, cum ieiunantibus, Augustinum lege. Ego (inquit ille ad Casulanum,) in Euangelicis, & Apostolicis literis uideo ieiunium esse praecceptum. At uellem (inquires,) ut carniibus uesci liceret, cum ieiunamus. Ne rigiditatis accusa quales Ecclesiam. Audi Hieronymum. Tempore ieiunij, exemplo Danielis, nec carnes comedere, nec uinum bibere debemus. Et nihilominus tuae infirmitati condescendens Ecclesia, sustinet ut uino utaris. Quid doles? Quid angeris? Sed multi (inquis) in grauissimas incidunt egri tudines, quod carniibus abstineant. O uelamen malitiae. Pauperes qui uix aridum panem habent ad satietatem, longius uiuunt, quam diuites: uictus quidem ipsius parcitate. Et tu audes dicere, qui exquisitis carniem dapius non uescitur, in magnas incidit infirmitates? Vera est dubio procul mihi crede, Magni Basilij sententia.

Pp Ieiunio

Bit. ad Rom.

Ieiunio sanari corpora, non infirmari. At vellem (dices) liberum cuilibet esse, à carnibus abstinere. Optarem vt omnes abstinerent. Sed lex iram operatur. Illam legem odio, quam qui nõ feruat, deliquisse conuincitur. Obedientiam ergo refutas, perfide Hipocritarum? Melior est autem obedientia, quàm victima. Responde mihi. Neque enim technæ tuæ, te seruare poterunt. Vel bonum est abstinere, vel non. Si non. Cur abstinet Ioannes Baptista, Iacobus, & cæteri? Si sic. Ergo & bona est lex, quæ iubet vt abstineas. Et eò melior ipsa abstinentia, quo ipsi abstinentiæ, obedientiam iungit. Verum rursum inquires. Non omnia opera bona, sunt præcipienda. Certè verum est, neque omnia præcipiuntur, non Virginitas, non rerum abdicatio, non religionum ingressus, Consuluit multa Christus, & pauca præcepit. Sed postquam ieiunium ipse, viuè uocis oraculo, ciborum delectum, Ecclesia ipsius afflata numine præcepit, quid murmuras? quid turbam moues? quid tumultum excitas? Necessitatem (inquit) refugio. O felix necessitas, quæ ad meliora compellit.

At præscriptionem dierum Veneris, Sabbathi, & quartæ feriæ onerosam nimis, & importabilem esse, dices. Audi. Certè. Si sabbatho ieiunamus, maxima ratio nos impellit. Cũ maximam nostram diei dominicæ celebritatē antecedit, ad cuius mysteria, pro dignitate celebranda, ieiunio oēs esse oportet, vt purgata mente, altius in Dei optimi maximi contēplationē, eleuari possēt. Adde. Quod Sabbathū, hunc diem hilarem, lætumq; ducebāt Iudæi. Quo contra par est, vt nos illū atrum habeamus: & lugubrem. Diem sextam, Gentes obscenæ, Veneri sacram fecerant. Quo ergo, à tanto errore, à tantis flagitijs die illa reuocarentur sapiētes nostri, magna ratione mærori dedicarunt. Mercurij diem, cum sit in ebdomada medius, cur non est carnis castigatione dedicandus Deo? cui ad eò semper medij, & locus & tempus placuit. Sed Augustinum audi ad Casulanum. Cur quarta & sexta feria, maximè ieiunat

Ecclesia? Illa ratio reddi videtur, quod quarta consilium fecere Iudæi ad occidendum dominum. Sexta autem dies, fuit passionis ipsius. Die sabbathi, Ecclesia Romana, & multæ aliæ præferunt Occidentis, ieiunant, quoniam illa dies dominus, in monument o re quieuit.

Sed dices. Hoc est, quod arguo. Vellem enim, vt quisq; etiam die dominica ieiunare posset, si liberet, dices. O fucata pietatem. Comestationibus, & ebrietatibus vacas, & pietatis prætextu, dices, vellem die dominica ieiunare? An ignoras, detestabilem illam Manicheorum hæresim, quæ unicè Dominicum diem constituebat, ieiunijque dedicabat, in causa fuisse, vt ecclesiæ sanctæ patres, (si Augustino credimus vbi supra) præceperint, neminem die Dominica ieiunare, nisi qui sine ulla cibi refectioe, ultra ebdomadam ieiunium perpetuare potest: Nonnulli enim ætate illa felicissima, quadraginta dierum, & quadraginta noctium, diuina uerbi cælestis refectioe alti ieiunarūt. Age. Abstine integram ebdomadam, & die dominica etiam tibi ieiunare licebit. Quod si non potes, vel non uis, tu qui ciborum delectum destomacharis, Cur magis die dominica, quàm alijs ieiunandum esse, tam frigida superstitione cõtra ueterum patrum instituta, cõtēdis? Iã ut uides, nec angulū hæreticis istis, ad euadendum reliquimus. Hic unus remansisse videtur. Tã magnum enim illum quadraginta dierum numerum, verum quoque illud quadagesimæ tempus, fortasse reprehendent. At dicant quæso. Est ne hoc nouum institutum? Ex gestis, Beati Petri Apostoli, manifestè patet, illum quadagesimale ieiunium præcepisse, ab vniuerso populo celebrari. Vis autem pijs, & sanctas huius numeri rationes? Quadraginta horis Christus mortuus iacuit in sepulchro. Et quadraginta diebus fuit, cum Apostolis, antequam ad cælos ascenderet. Hoc ergo numero, & nos ieiunamus, vt peccato moriamur, & ad cælos perueniamus. Quadraginta diebus purgabatur in lege puerpera. Quid mirum igitur si & nos, tot dierum numero per

A. I.

Leuit. 12.

ro per ieiunium scũm, purgamur à vitijs, virtutibusque formamur? Verum inquires, tempus reprehendo. Non est enim nostræ quadagesimæ tempus, illud quod Christus suo sancto ieiunio, consecrauit. Sed temere reprehendis. Nonne enim in vere, maxime libidinum motus, carnisque pruritus in nobis incipiunt? Tunc ergo abstinentiæ, lege frenandi sunt. Putas autem hoc institutum recens esse? Telesphorus Pontifex Maximus, Apostolis propinquissimus. (Apostolicæ nanque sedi præfuit, cum Antonius imperaret, post Diocletianum, cuius tempore uiuebat Ioannes Euangelista,) ieiunium illud hac ratione instituit, vt tempori passionis atque resurrectionis nulla intercederetur, iungeretur sacer ille quadagenarius, quem Christus suo sancto ieiunio consecrauit. Putas ne ergo auctoritate propria id factum fuisse, an non potius id ipsum ab Apostolis, per manus Telesphoro, in mandatis traditum fuisse? Patet ergo abunde, quàm temere gulones isti, spem pietatis habentes, virtutem autem eius abnegantes, ieiunio, ieiuniorū legi, escarumq; præscriptionibus derogent, & detrahant.

Quo vero ad istum Pauli locum attinet, animaduertendum est. Apostolus enim, Christianæ libertatis fideiusor, pugnaciter agit, vt neque Iudei, neque Ethnici ad illas deligendorum ciborū leges, credant se se teneri, sed magis eorum quisque intelligat, posse citra piaculum cibos deligere, iuxta legem Moise. Et item omnibus vesci cibis, iuxta Ethnicam libertatem. Ducenda quippe erat synagoga ad sepulturam cū honore. Ita tamen, vt synagoge non euangelij negotio non officeret. Si lex aliquorum ciborum præscripta fuisset, non parum Euangelio officere potuisset. Gentes enim, facile illam detrectassent, qui libertate in qua uixerant, maxime gaudebant. Si item statutum fuisset, vt qui cibos aliquos refutassent, Christianæ legis rei haberentur, ex Iudæis vel nemo, vel paucissimi admodum, Christianam religionem amplexi fuissent. Media ergo via incedendum fuit, quousque post sepultam synago-

gam, adoleceret ecclesia, ita vt quisque permitteretur, suæ menti facere satis, vel indifferenter vesci, omnibus cibis, vel inter eos delectum habere: modo tamen Iudæi deligentes cibos, delectū ipsum non crederent plusculum, quid diuinæ gratiæ eis afferre, quàm Gentibus, qui confidebant omnia manducare posse. Et Gentes item, hanc libertatem non darēt in occasionem carnis. Hæc est Apostoli intentio, hoc in loco, & ad Corinthios, & ad Galatas, & alibi.

Num ergo, quia illis temporibus, laxata est ciborum lex Iudæis, Gentibusque arctata, semper in ecclesia eadem lege viuendum est? Num ignoras misselle, pleraque expedire vno tempore, quæ alio haudquaquam expediunt? Hinc in agibilibus, quot leges quandoque ab ecclesia magna ratione præscriptæ sunt, quæ alio seculo multo maiore sunt reuocata? Nec enim putare debetis (inquit magnus Rex ille in Hester libro,) si diuersa iubeamus, ex animi nostri uenire leuitate, sed pro temporum qualitate & necessitate, vt reipublice possit utilitas ferre sententiam. Quamuis itaque, tunc vnicique liceret suæ menti facere satis, in escarū legibus, nunc tamen minimè licet. Mirum autem profecto, mirum, quanta impudentia illud Christi uerbum exaggerat. Non quod intrat in os coinquinant hominem. Quomodo eorum ebrietates, crapulasque, hoc inuidio clipeo tuetur, & protegunt. Nõ quod intrat in os coinquinat hominem. Certè enim si expugnare potest parcitatem, abstinentiæ, ciborum delectum, & comestationibus, & ebrietatibus patrocinari poterit. Verum enim uero, non credo illos hucusque insolescere uelle. Dicamus itaque, hunc esse uerbi illius sensum. Cibo, qui corporeus est, spiritalem animam fedari non posse, etiam si ipse conspurcatis manibus atrectatus, fraditatem maximam contraxerit. Patet ergo hoc uerbo, Apostolorum causam defensam fuisse, quibus obijciebatur, quod manus non abluerent ad mensam accedentes. Quare nihil contra nos est, qui ieiunia prædicamus. Illud uero. Man-

Hest. 16

Matt. 15.

ducate quæ apponuntur vobis. Ut ex euangelio constare potest, omnibus dictum est Apostolis, cum in omnem orbem predicaturi missi sunt, ne hospitibus suis onerosi essent, ne delicatorem mensam expeterent, si eos ad pauperum casas declinare contigisset. Quare cum ad viatores spectet, non video quomodo militare possit, contra ciborum delectum, ad concupiscentiam refrinandam. Vnde reuera puto, quod & illo tempore primitiue Ecclesie, diebus illis, quibus ieiunabant, nedum Apostoli, sed omnes Iudæi & Ethnici, à carnibus, & à vino abstinerent. victu simplici & minime exquisito contenti. Qui scilicet tantum naturam sustentaret, non saginaret. Plurimi polèta tantum, pane arido, & aqua pura viuebant. Magna quoque pars fortasse, radicibus agrestibus, crudis herbis, & aqua vescabantur. Cui coctum aliquid accepisse, luxuria erat. Nonnulli vero, toto ieiunij tempore, nihil degustabant. Talia credo ego, fuisse ecclesie nascentis instituta, ut paucis, minimisque contenti essent. Hoc præferre videtur verbum illud. Manducate quæ apponuntur vobis, hoc est. Ne voluptuosa esculentata querite. Vobis fat sit, naturam sustentare. De cætero carnem castigate, & in seruitutem redigite, ne cum alijs prædicaueritis, ipsi reprobi efficiamini.

1. Cor. 9.

Illud vero. *Vnusquisque menti sua satisfaciatur.* Generatim intelligatur, contra perpetuum ciborum delectum. Excludantur tamen ieiuniorum dies, quibus credendum est, & tunc vel lege, vel consuetudine à diuinis illis ducibus, utriusque populo præscripta cibaria esse: Plures tamen gradus habentia, & modo quo dictum est, quoniã neque omnes paria ieiunia ferre poterant.

1. Tim. 4.

Vna tantum difficultas est, propter Pauli verbum illud ad Timotheum. Spiritus manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus, discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum in hipocrisi, loquentium mendacium, & cauteriatam habentes conscientiam, prohibentium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus

creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerunt ueritatem. Videtur itaque, quod non tantum, pro eo tempore, quo lex cum euangelio currebat, sed vsque ad nouissima tempora, ciborum delectus abhominetur Apostolus, & detestetur. At si id quod sequitur, non detruncas, iam Apostoli mens, quam clara sit, singuli intelligerent. Addit enim, quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Ex quo patet, Paulum, hoc persuadere duntaxat, ut non credas Manicheis, qui dicebant, & nuptias damnabiles, & cibos aliquos suapte natura illicitos esse, carnes, oua, vinum, verè hipocritæ. Tam casti enim videri cupiebant, ut & nuptias damnarent: & tam abstinentes, ut & Dei creaturas manducantes sine delectu, iudicaret. Quales & illi fuere, qui apostolici arrogantissime nuncupari voluerunt, qui in suam communionem uxoratos non accipiebant, neque proprium aliquid possidentes, quos hæreticos fuisse, ex Augustino in libro de hæresibus, nemo nescit. Ita enim est castitas & abstinentia prædicanda, ut ne fornicationis crimen incurrant, qui continere non possunt, nuptias concedamus. Et ne in Iudæorum veterem religionem labantur, omnes cibos mundos esse suapte natura doceamus. Propter quod alibi Apostolus. Omne inquit quod in macel- lum venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Omnino enim verum est, quod cibi nullius usus, apud Christianum est secundum se, malus. Nullius quippe rei usus malus esse potest, secundum se, nisi res ipsa mala sit. At omnia quæ creauit Deus, bona sunt. Si itaque manducando aliquid, peccamus, hoc sanè aliunde est. Peccatum nanque non est in cibi sumptione, neque esse potest. Multifariam autem contingit nos in cibis peccare, quamquam hæc omnia accidunt cibo, cum secundum se consideratur. Primo, si contra conscientiam comedatur: ut infra dicit Paulus. Secundo. Si comedimus propter finem, qui finis ciborum aduersetur, ut si voluptate allekti, cibis vtamur

1. Cor. 10

Pro. 25.

vite nostræ, & sanitati contrarijs, vel secundum speciem, vel secundum quantitatem. Ciborum enim proprius finis est, humanam naturam nutrimento, non perdere, sed seruari. Vnde illud. Mel inuenisti, comede quantum tibi sufficit, ne saturatus cogaris euomere. Secundo. Si accuratius cibis vtamur, quam nostræ facultati conueniat, vel alijs, & aliter quam eorum mores ferant, quibus conuiuius. Tertio. Si propter concupiscentiam refrinandam ad tempus, interdicti fuerint. Et interdictis potestate contempta manducantur. Caue tamen, quia ad tempus dixi, ne me existimes, sacras illas religiones condemnare velle, quæ perpetuo carniuium esum interdicunt. Perfectio quidem maxima est, etiam à licitis abstinere. Ob id enim virginatam matrimonio præferendam clamant omnes leges, vetus & noua. Si autem breui compendio, quæ circa cibos cauenda sint, intelligere desideras. Ecce. Primo. Modus acquisitionis illicitus. Iuxta illud. Videte ne hedus ille furtiuus sit. Non enim licet ex furto edere, aut contingere. Secundo. Materialibidinis prouocatiua. Luxuriosa res est vinum. Tertio. Saturationis superfluitas. Manducauerunt, & saturati sunt nimis. Quarto. Sensuum & rationis habetatio. Attendite ne grauentur corda vestra, crapula & ebrietate. Quinto. Horæ anticipatio. Veh terræ cui rex puer est, & cuius princeps mane comedit. Sexto. Luxus in apparatu. Non accipiam carnem coctam, sed crudam, ut scilicet lautius præparetur. Septimo. Auiditas in epulando. Noli esse auidus in omni epulatione. Octauo. Incepta lætitiæ dissolutio. Effusi estis sicut vituli super herbam. Nono. Fratris scandalum. Si propter escam scandalizauero fratrem meum, non manducabo carnes in æternum. Tempus modo est, ad Pauli textum redeundi. Docet autem, qua nam intentione fieri possit, ut sine omni culpa Gentes, nec cibos, nec tempora distinguant. Contra Iudæi, vtriusque delectus habeant rationem. Et simul his uerbis utrosque excusat, quo pacem conciliet inter illos, cui vni

Tob. 2.

Pro. 20.

Luc. 9.

Luc. 11.

Ecl. 10.

1. Reg. 1.

Ecclesia-

fici. 37.

Hier. 50.

1. Cor. 8.

Bit. ad Rom.

potissimum studet. Ostendens, quod bona intentione ille abstinet, iste vescitur, ille curat diem, iste uero diem à die non distinguit. Hæc autem bona intentio est, ad Dei laudem omnia referre. Dicit ergo. Iudæus. *Qui curat Diem.* ὀφρονῶν. enim hic, non videtur posse melius verti, quam curat, vel rationem habet, aut considerat. Dicere enim, quod sentit vel sapit, non videtur plenè propositum explicare. *Domino curat.* Et qui non curat diem, Gentilis, *Domino non curat.* Ille superstitiosus non est, nec irreligiosus iste, uterque est Deo deuotus. Conuertit autem ordinem modo, Gentilem proponendo, ut nemo ex Apostoli sententia, se se præferendi ansam arripiat. *Qui manducat,* licentia christiana, *Domino manducat,* videlicet Gentilis. *Gratias enim agit Deo,* quod importabile illud legis iugum, per filij eius euangelium sustulerit, illumque à tanta deligendorum ciborum seruitute liberauit, in uoluntatibus, in piscibus, in bestijs terræ. Quod carnis petulantiam sua gratia, adeò refrenarit, ut sicut cæteri, ieiunij abstinentia, ad illam domandam, haudquaquam indigeat. *Et qui non manducat,* Iudæus. *Domino non manducat.* Et pro idest, *Gratias agit Deo.* Quod illi tantum ægregium abstinentiæ donum dederit, ut etiam à licitis abstinere possit, quo carnem, in spiritus seruitutem redigat, atque castiget. Quod illam tanta charitate seruere effecerit, ut Christiana velit libertate non uti, quo alios Iudæos possit lucrifacere. Non multum ergo, inter se distare videntur Iudæus & Ethnicus, si hæc intentione, ille abstinet, iste uero minime. Et uterque in gratiarum actione desinit.

Verum. Quia hoc dubium esse poterat. Num ille bona intentione abstineret, iste non abstineret, quod tamen Paulus, determinate asseruit, ut pote docens, de omnibus bene sentiendum esse, maxime autem de Iudæis, de quibus minus credebatur, quod propter Deum abstinere, confestim suam ipsius fidem, quam de vtriusque concepit, & explicauit, probat.

Pp 3 Nullas

Nullus enim nostrum, qui Christum colimus, vel præputiati, vel circumcisi. Sibi ipsi uiuit, & neque unus sibi ipsi moritur. Nam siue uiuimus, domino uiuimus: siue morimur, domino morimur: Siue ergo uiuamus, siue moriamur, ipsius domini sumus.

Summâ rationis huius, breuibus accipe. Vitam omnem, Christiani dirigunt ad Dei laudem. Ita quoque mortem. Qui enim verè Christianus est, iuxta Paulum alibi, nihil aliud quærit, nisi vt in eo magnificetur Christus, siue per mortem, siue per uitam. Non appetit uitam, nisi vt Deo seruiat, non appetit mortem, nisi vt Deo fruatur. Si itaque uitam, atque mortem referunt Christiani vniuersi ad Dei honorem, quo colore credi potest, abstinere istum à cibis, à diebus, vt legi seruiat? Contra, non abstinere illum, vt ventri indulgeat, & non potius, vtrumq; hoc unum intendere, vt Deo toto corde & opere, contrarijs itineribus procedentes, famulentur? Iam enim non uiuit Deo, idest ad Dei laudem, sed legi, qui propter legem abstinet. Ita non uiuit Deo, idest ad Dei laudem, sed ventri, qui propter ventris ingluuiem, minime abstinet. Neq; cum moritur, Deo moritur, scilicet ad Dei laudem, qui alia ratione abstinet, quàm propter Deum. Similiter nec moritur Deo, qui libertate vitur, at nō propter Deum. Qui autem Deo non uiuit, neq; moritur, iam non est Dei. Nos omnes vocati ipsius Christi Iesu, Dei sumus. Illi ergo uiuimus & morimur. Quare q̄ abstinet, Deo gratias agit, & qui non abstinet, item Deo gratias agit. Nec tu ergo Ethnice, Iudæum culpato: nec tu Iudæe Ethnicum, quisque de altero bene opinetur & sentiat. Id tamen magis in Iudæi fauorem spectat. Quoniam cōstat Gentilem, hoc patrociniō, non ege re, qui perfecte nouit Christi beneficio factum esse, vt omnibus cibis quisque citra culpā vesci possit. At Iudæus notanter infirmus est. Ille igitur excusatur, quod ab his abstineat, quæ illicita putat, quoniam id totum ad Dei honorē refert, iudicio quidem peccat, magis quàm malitia, timēs si diuersum faciat, Deum offendere præ sua ipsius imbecilla simplicitate.

Quia autem dixit, Christianos uitā, & mortem ad Deum, Deique gloriam p̄sertim referre, viuos & mortuos Dei, non sui ipsorum esse, propterea statim mysterium ppulchrū adiecit, insinuās à Christi morte & rediuiua vita. *Ad hoc enim Christus & mortuus est, & re surrexit. Et pro idest reuixit, vt & mortuis & uiuentibus dominetur.* Mirabile mysterium certè, quo Iudæos expungit. Homines aurum, argentum exponere con sueuerunt, & ita sibi, suos seruos vendicant. Christus, vt nos omnes in seruos emeret, uitam propriam exposuit. Quos ergo tanto prætio emit, quorum dominium tanto labore acquiuit, hi non erunt serui illius? Ingratissimus eadem erit homo ille, qui Christi mortem emptus, alteri seruire voluerit. Quasi igitur dicere velit Paulus cōtra Iudæos. Lex non te emit Iudæe, Cur itaque ad legem recurris, & non potius ad Christum, qui pro te talia tantaque perpeffus est, ut tuæ uitæ, tuæque mortis scopus ille vnus constitueretur? Nihil lucri à lege retulisti. Omnia tibi bona largitus est Christus. Christo ergo, famulare non legi. Christo uiue, non legi. Christo gratias age, cum abstines, non legi: illius intuitu abstine, non legis. Re præhēso vero Iudæo his verbis, nè egre ferat, vide rursus, quomodo vtrumque aggreditur, Iudæum & Gentilem, quasi vterque pari culpa teneatur: Neq; ullum inter eos discrimen existat.

Tu vero quid iudicas fratrem tuum? Iudæe? Aut etiam, tu quid despicias fratrem tuum? Ethnice? Inurbanum est, & indecorum, fratrem à fratre despici: aut etiā temerario iudicio iudicari, probroque haberi. Quod si id non uos mouet, audite quid sequitur. Omnes enim statuemur ante tribunal Christi. Scriptum est enim, Vno ego dico dominus. Quod mihi fletetur omne genu, & omnis lingua confitebitur domino. Sane ergo vnusquisque nostrum de seipso rationem aabit Deo.

O semper expauescendam vocem. Omnes stabimus horrendo illi Christi, tribunali, & unusquisque sine delectu onus suum portabit. Non tu Ethnice, pro Iudæo penas lues, vult dicere Apostolus.

Luc. 16. stulus. Nec tu Iudæe, pro Ethnico. Christus in tribunali sedens, vtrique dicet. Redde rationem villicationis tuæ. Ipsius erit iudicium, non legis à Iudæe.

Cur ergo temetipsum ecclesiæ corp⁹ scindens, à Christo separes, & legi rursus adinngis? Cur tu Ethnice seueriores iudicem agis? Nō tu dominus es Iudæi, vt illum condemnes. Chrs̄s est, tui & illius dominus. Vos fratres estis. Considerate omnes, mentisque oculo intue mini, communem dominum in throno sedentem. Ita enim fiet, vt Iudæus ciborum delectu Ethnicum nō offendat. Ethnicus duriore increpatione Iudæū, non in præcepis ruere cogat. Hæc autē dicta sunt, non vt correctio fraternæ negligatur. Ob id quod, vnusquisque rationem reddet de seipso tantum. Sed vt nemo, cum alium quempiam correxerit, etiam si pœnitentiam non egerit, despiceret audeat. Domino enim stamus, & domino, non proximo cadimus. Ipse nostrorum omnium exitus nouit, non proximus. Ab illo condemnandi sumus, vel absoluendi, non à proximis.

Difficile nihilominus videtur hoc, quod hic Apostolus dicit, cum alibi de præpositis dicat. Quod sunt rationem reddituri, pro animabus nostris. Et De⁹ per Prophetam dicat. Sanguinem eius de manu tua requiram. Quod si dicas, hæc prælatis tantum dicuntur. Hic autem de subditis sermo est. Illorū enim, nemo rationem reddet, nisi pro seipso. Contra hoc est; quia mādauit Deus vni cuique de proximo suo. Etiam igitur pro alijs rationem reddituri sumus, si nostrorum fuerint, participes peccatorum.

Verum responsio est, quod per accidens intelligitur, nos esse de alijs rationem reddituros. Per se enim tantū de nobis ipsis reddemus. Paulus autē eo, quod est per accidēs neglecto, id quod per se est, attendit. Reddenda nanq; est à nobis ratio, de actionibus nostris, & quatenus malè in se, & quatenus occasio mali fuere. Incrementumq; suppliciorum nobis erit, si non modo ipsi deliquærimus, sed & alijs peccandi occasionem dederimus. Nam & serpens

ille callidissimus, grauiore pena, quàm mulier affectus est, & mulier quàm vir. Et Iezabel acerbioribus supplicijs, quàm Achab, qui vineam rapuit, mulctata fuit. Quoniam & serpens, peccati mulieris occasio fuit, mulier autem viri, Iezabel Achab. Neque tamen serpens nisi pro seipso reddidit rationem. Ita mulier non pro viro. Iezabel non pro Achab. Et tu igitur mi frater, vbi alijs ruinæ causam dederis, pro te vno quidem rationem dabis Deo: At duriora tormenta, quàm hi, qui tua culpa ceciderunt, persolues. Non enim tam perniciosum est peccare, quàm alios ad peccandum inducere, etiam ipso silentio, cum arguere possis. Vnde supra Apostolus, cum Gentium facinora exprobraret, dicebat. Non solum ea faciunt, sed & consentiunt facientibus. Intelligis? Arguere igitur, & increpare peccātes, necesse est. Nam, non modo si ad mala impellamus, sed & si à malo non retrahamus, perdicionis illorum nos ipsi penas luemus. Et hæc fortassis causa vna est, qua præter particulare iudicium, quo quisque cum naturæ cedit, diem claudens extremum iudicatur, iudicio generali omnes iudicandi sunt, in nouissima die. Actiones enim nostræ, quatenus malæ vel bonæ, cum è corporibus nostris spiritus dissoluuntur, statim iudicantur. At quatenus alijs perniciosæ fuerunt, vel utiles, iudicari non possunt, nisi alijs præsentibus, quibus ruinæ vel salutis occasio fuere. Hinc crescent illa die tormenta reprobis, gaudio quoque beatis. *Omnes ergo stabimus inquit Paul⁹ ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque, siue bona, siue mala.* Omnes inquam Iudæi & Gentiles, iusti & impij, fideles & infideles. Iuxta illud. Ecce veniet cum nubibus, & videbit eum omnis oculus. Quod si scriptū est. Non resurgent impij, in iudicio. Alibi expositum est. Peccatores non surgent iudicaturi, sed iudicandi tantum. Sancti iudicabunt, non modo iudicabuntur. Iuxta illud. Viri iniuitæ surgēt in iudicio, cum generatione, & condemnabunt eam. Regina Austri surget in iudicio, cum generatione ista, & condemnabit eam. Vos qui sequuti

estis me, fedebitis super fedes iudican-
tes duodecim tribus Israel. Amplius.
Infideles, discussionis iudicio, non iudicabuntur. *Ioa. 3.* Qui enim non credit, iā iudicatus est, sed tamen & ipsi ad Christi tribunal comparebunt, ad illius gloriam intuendam. Vnde & condemnatio iudicio, iudicabuntur. Testimonium vero Esaia, quod adducit clarum est. Jurat quippe Deus. *Vino ego, mibi curuabitur omne genu.* Mentis & corporis. In vniuersali illa resurrectione, Adorabunt eum omnes reges. *Et confitebitur omnis lingua.* Omne, scilicet genus hominum. Vel omnis lingua, id est & interior, quæ est conscientia apud omnes eadem: & exterior hæc, quæ in turris Babel destructione diuisa fuit. Non modo laudis confessione, me glorificabit, sed etiam corā me, omnium operum suorum reddet rationē. Perinde autem est dicere. *Vino ego,* ac si diceret, per me ipsum uiuentem iuro. Est enim frequentissimus mos iste Hæbreis, in iureiurando. Viuit anima mea. Viuit Deus. Ex his concludit Apostolus. *Non ergo amplius alter alterum iudicemus.* Illum ut iudaizantem, hunc ut incontinentem: Deum omnium nostrum iudicem expectemus, qui cordium consilia reuelabit. Homo enim videt, quæ foris patent, Deus autem intuetur cor. Dei ergo iudiciū est, non hominis. Quis nanque de occultis dignè iudicare potest? Hinc illud. Nolite ante tempus iudicare, quoad usque veniat dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum. Quis item de dubijs? Nam verbum Christi est. Nolite iudicare, & nō iudicabimini. Ad de, quod & indignum est de sibi soli notis iudicare. Scriptum est enim. In ore duorum, vel trium, stet omne verbum. De similibus. In quo alterum iudicas, te ipsum condemnas. Peius autem, in diuersum iudicare. Vch qui dicitis malum bonum, & bonum malum. Itemque de impertinentibus. *Iuxta illud domini. Quis me constituit iudicem inter vos? Sed hoc iudicate magis, ne ruina fratri ponatur, aut scandalum.*

Iudicium hic pro consideratione, di-

cretionemque accipitur: quomodo communitur iudicium accipitur, cum dicitur. Hic vir, boni iudicij est. Apostoli autem intentio satis clara est. Postquā enim egit de re in se, nunc de ruina, & de scandalo vitando agit. Qui quidem sermo utrosque tangit, & circuncisos, & præputiatos. Offenditur quippe vel scandalizatur præputiat, ex iudaico ciborum delectu. Ruit autem in desperationem circuncisus, ex Gentilium libertate. Contra ergo monet Apostolus, ut nemo alterum iudicet, vel condemnet, sed uterque sua ipsius opera iudicet, examinet, disquirat, ne quid inde mali alteri perueniat. Ille Iudæi ruinam caueat, hic Ethnicus scandalum. Sunt enim duo nomina græca, *προσκομινα, σκάνδαλον.* Primum, casum, ruinamque significat, secundum casus, vel lapsus, siue ruinae occasionem. Et hæc à corporalibus ad spiritualia transferuntur. Sicut enim per fallosas vias ambulantes, quandoque cadunt impingentes, quandoque illis se se aliquod offert impedimentum, quo facile cadere possunt, licet qui fortes sunt nō cadāt. Ita nobis per spiritualem hanc virtutum Christianæ religionis, arduam, salebrosam viam transeuntibus, contingit, ut quandoque alieno exemplo labamur, & peccemus, quandoque peccandi occasionem quidem habeamus, non tamen peccemus. Apostolus duo dicit, ne fratri ruinam ponamus, neque etiam scandalum, hoc est ne fratris tantum peccatum caueamus, sed peccati occasionem. Quandoque enim alicui peccandi occasionem damus, ille nihil minus ex sua perfectione, non peccat. Sed reuera nos rei sumus. Licet nanque ruinam non posuerimus, posuimus tamen scandalum, hoc est lapsus, & ruinae occasionem. Et quantum ex nobis fuit, ille cadere debuerat, licet non ceciderit. Magna itaque diligentia est adhibenda, ne quicquam imbecilli videant, vel audiant, quod vel malum sit, vel mali spectiem habeat. Iuxta Apostolum. Ab omni specie mala abstinete vos. Quale est, (ut exemplum demus) in idolo recumbere. Iuxta Paulum. Licet enim illud

1. Tim. 5.

Act. 21.

ex

ex se malum non sit, speciem tamen mali habet. Præsertim enim idolorum venerationem. Propterea Paulus prohibuit, ne Gentes idolothitis, vescerentur, quo Iudæorum scandalum vitari posset, qui erant infirmi. Facile enim infirmi, cum aliquid malum, vel mali spectiem habent, vident vel audiunt, alieno exemplo, à bono ad malum commouentur, huius uero nulla ratio alia reddi potest, nisi conscientia infirmitas, vel imbecillitas. Nullus enim commouetur, qui immobili alicui firmiter inhæret. Perfecti ergo, qui Deo immobili, toto corde adhærent, quamuis aliquid verè malum, nō modo mali spectiem habens videat, in alijs etiam, in prælati, à Deo non mouentur, quinimmo illi semper inheret, & ita à sua rectitudine haudquaquam recedunt. Iuxta illud. Qui confidunt in domino, sicut mons Sion, non commouebitur in æternum: Et iterum. Generatio rectorum non commouebitur. Non itaque scandalizantur. Quid enim est scandalum, nisi illius animi commoueri, qui à bono scandalizatur? Hinc illud. Pax multa diligentibus nomen tuum, & non est illis scandalum. Infirmorum igitur tantum est scandalizari. Hinc illud. Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Vbi Diuus Hieronymus. Qui scandalizatur, paruulus est, maiores enim, scandala non recipiunt. Ob id ergo tanta cura fuit Christo & Paulo, ne scandalum præberemus, quandoquidem summa ope adnitendū est, ne pusilli impediuntur, quo minus adulescant, & robustiores efficiantur. Impediuntur autem mali exempli occasione. Intellige tamen hic peccandi occasionem, ex aliquo sumi, alicuius opera dupliciter. Primo. Quia opus illud suapte natura peccatum est, vel saltem peccati habet similitudinem. Quamuis etiam iste, qui agit, ad peccatum quemquam inducere non intendat. Tunc enim, qui offenditur, uerè occasionem sibi datam, sumit ad peccandum. Et ita hic scandalum passiuum

est, & scandalum actiuum. Licet nanque sit præter operantis intentionem, non est tamen præter operis intentionem & naturam, quod ille scandalizetur, quia opus præbet ruinae occasionem & peccati. Secundo autem. Quia & præter operantis intentionem, & præter operis naturam, aliquis male affectus, ex uerbo aliquo vel opere non malo, nec mali spectiem habente, sed minus perfecto, qualia nec sanctissimi uiri vitare possunt. In multis enim offendimus omnes, peccandi occasionem accipit, & peccat. Et tunc scandalum passiuum est, sine actiuo. Sine scandalizate quidem, occasione accepta, a se ille scandalizatur. Quoniam uero dixi, male affectum hominem, interdum, sine occasione data scandalizari. Aduerte id duobus modis intelligi posse. Primo sanè, ut sit male affectus ex cauteriata conscientia, videlicet liuore, odioque, & malitia, denigrata. Hoc enim est diaboli cauterium. Huiusmodi autem pharisei erant, qui scandalum, inter plebeculam concitarunt, cum dominus diceret. Non quod intrant in os, coinquinant hominem. Veritate nihilominus ipsis perspecta. Hæc modo scandala negligenda esse, docuit Christus. Dicentibus enim Apostolis. Scis, quia pharisei audito hoc verbo, scandalizati sunt? Respondit. Sinite illos. Cæci sunt, & duces cæcorum. Potest autem contingere, ut qui scandalizatur, sit imbecillitate, ignorantiaque male affectus. Indubiè uerò, quomodocunque is scandalizabitur, vel occasione data, vel accepta, maxime adnitendum est, ut hæc ipsius scandala, vel euitentur, vel tollantur omnino. Is profecto pusillus est, pro pusillis autem sollicitus quisque esse debet, ut perfecti efficiantur, & ad Christum accedere possent. Iuxta illud. Sinite paruulos uenire ad me.

Sed dices fortasse, dura nimis est Pauli Lex. Nam aliqui sunt adeo ad scandala propensi, ut non modo difficile, sed ppe impossibile sit, illos quauis occasione, non scandalizari. Cauere possunt, ne illis scandalum occasionem præbeam,

sed

Iaco. 3.

Matt. 15.

Matt. 19.

fed ne ipsi accipiant, quis poterit: Ecce antidotum. Si id quod agis ad salutem propriam necessarium est, ne eorum scandalosa cura, primum enim quisque debet animæ propriæ sollicitus esse, quæ ceterorum. Sin uero necessarium non est, secretius illud age, ne ipsi cum te illud agere viderint, offendantur. Quod si te illud agere oportet coram eis, ne sis præceps, temporis namque dilatione, solidioris cibi pastu, perfectum Christi roborabuntur in virum. Verum me oportet (inquiens) statim id muneris explere, Adi illos ergo, si scandalum periculum imminet, redde eis tuarum actionum rationem. Si te audierint, lucratus eris fratres tuos. Si te non audierint, perforce quod cepisti. Nam ex malitia uidentur eos scandalizari, cum audita, percepta; ratione, adhuc offensi fuerint, tu animam tuam liberaisti. Necessesse est autem (proh dolor) necesse inquam est, ut veniant scandala. Ita enim inquit Christus, & verum est, si animorum uide licet malignitatem, & ignorantiam tenebras, quibus vndique, omnes vnicuiusque generis homines obuoluuntur, non exuerimus. Hic namque fuit redemptoris seruus, proinde ac si peritus medicus dicat, necesse est, ut iuuenes isti, qui tam dissolute viuunt, cito pereant, nisi gulam arceant abstinentiæ frenis. Plures enim occidit gula, quam gladius. Vnde quæso putas hic morbus originem habeat, quo uidelicet, tam facile homines scandalizantur, nisi quia vel nimium maligni sunt, vel nimium ignari? Nemo mihi crede scandalizatur, qui uerè sit pius & bonus, ac doctus, sed hypocrite quidam perditæ mentis, & minutuli uiri, atque mulieres, quæ Dei uiam non intelligunt, scandalum patiuntur. Necessesse igitur est, ut scandala veniant, quia totus mundus in maligno potius est, & ignorantia tenebræ omnem Christianorum multitudinem nostris temporibus persuadit. At uel illi per quem scandalum venit, qui scilicet scandala suscitatur, tumultus, sectas, errores. Expedi enim, ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris, quod quidem secundum Palestinorum consuetudinem dictum

est. Illis namque mos erat, ut mortis reos, hinc in modum occiderent. Eos enim ligato ad collum saxo, præcipitabant in mare. Est ergo sensus. Minor pena hæc illis esset, ea ipsa, qua in infernis supplicij perpetuo multabuntur. O te miserum hereticum, qui aduersus filios matris tuæ, ponebas scandalum, iuxta Dauidem: & miseros illos, qui propter hæreticos scandalum passi sunt, & à sancta Ecclesia descuerunt. Propterea inquit Christus. Veh mundo à scandalis. Non tam autem excellens perfectionis portio est, non scandalizare: quam non scandalizari. Vnde Christus beatos illos vocat, qui non scandalizantur. Beatus inquit, qui non fuerit scandalizatus in me. Quoniam ut dictum est, plerique absque scandalizante, scandalizantur. Propterea ergo, quia peccatum magnum est ita facile scandalizari, immo semper scandalizari, peccatum est. Est enim (ut iam diximus,) à bono ad malum commoueri. Ideo Apostolus, ad Iudæos, qui ad scādala patientiam admodum faciles extiterant, nunc se se conuertit, quod persuadeat eis, indifferenter tibi uesci omnibus, neque malum esse, neque mali speciem habere, ac proinde illos gratis & temerè de Gentibus scādalizari, occasione accepta non data, ut illi vni non Gentes in culpa sint. Remediū uero, quod illis affert, ut non scandalizentur, hoc est. Conscientiam illam uestram errantem deponite, qua putatis cibos aliquos communes esse, hoc est immundos. Similitudine quippe à uasis tracta, quorum quæ Deo dicata erant, sancta dicebantur. Quæ autem communia, & non Deo dicata, immunda. Cibos quos sibi peculiari ter, Moses concesserat, pueros & mundos Iudæi dicere consueuerunt: quos uero interdixerat, immundos, communesque atheis omnibus, & profanis Gentibus, tanquam ipsorum uitæ non dedicatos, qui Dei peculium erant. Ita enim fiet, si errantem hanc conscientiam, (sicut par est) deposueritis, ut non modo Gentibus, sed & uobis ipsis iudicatis, omnibus sine discrimine uesci licere. At quousque putatis aliquos cibos communes esse, uos non sine culpa potestis illos

illos manducare. Gentes autem quas errantis conscientia uinculum illud, non retinet, omnibus uescientes, nequaquam peccant. Vos igitur uni peccatis, O Iudæi. Gentes nulli peccato ex libertate ista, sunt obnoxia. Inquit ergo.

Scio & persuasum habeo. Non ex ingenio, non ex humana ratione, ne dicas me falli posse, quod homo sim. Sed in Domino Iesu. In pro Ex, Hæbraico more. Non in cassum autem Iudæe, Dominum, Iesumque nominat, sed magna profecto ratione, ut cum Dominum intelligis, legislatoris auctoritatem pertimescas: cum Iesum, Saluatoris dilectioni, non sis ingratus. Quod nihil commune, hoc est profanum, supple est. Per se ipsum, id est nullus cibus, sua ipsius ratione immundus est. Verum si aliquis immundus est, hoc est per aliud, per accidens, ut supra annotabamus. Explicat autem hoc modo, ad conscientiam recurrens. Alios enim modos prætermittit. Nisi ei qui arbitratur aliquid commune esse. Illi inquam, Commune est. Lege caute. Non dicit. Commune est, sed Illi commune est. Ex se mundus est cibus semper. Tua enim conscientia, non facit illum immundum esse, sed facit utique, ut tibi immundus sit: Quamobrem & illicitus. Non simpliciter, sed tibi qui pro illicito illum habes. Conscientiam illam deponere, & tibi sicut alijs licitus erit.

Ex quibus Apostoli uerbis, illud omnino conuincitur, Conscientiam erroneam ligare, non quidem ut sequens, quod erronea conscientia dicat, rectè agas: sed ut deuians ab illa pecces. Neque enim Iudæus, qui conscientia aculeo uehementer pungitur, ut credat carnem suam comedere, peccatum esse, à carne sua abstinent, secundum errantem eius conscientiam rectè agit: sed tamen stante conscientia illa, si comedit, peccat.

Tu statim obijcies. Vtroque igitur modo peccat, & propterea necessario peccat. Oportet enim eum, uel comedere, uel non comedere: hæc namque contradicunt, nec inter ea medium esse potest. Peccat autem si comedit, quia con-

tra conscientiam agit. Peccat item, si propter id non comedit, quia conscientiam erroneam sequitur. Responso est. Non necessario illum peccare, quia conscientiam illam errantem exuere potest, reatamque probamque induere, quod & omnino facere debet. Verum inquis. Conscientia illa perseverat. Fateor ergo illum, ex hac hypothesi necessario peccare, ut concluderetur. Perinde enim se se habet, ac ille quem inanis gloria uentus inflauit. Qui enim omnia opera facit, ut uideatur ab hominibus, & cum eleemosinam impendit pauperi, quod hypocritarum mos est, in synagogis, & in vicis, tuba canit antese: Cui dubium, quod cum indigenti subuenire teneatur, necessario peccat? Si enim dat eleemosinam peccat, quia finis inanis est gloria, cuius finis malus, ipsum quoque malum. Si non dat, item peccat, quoniam præceptum Dei est. Frange esurientem panem tuum. Quis tamen uel mediocri ingenij dicet, illum ipsum necessario absolūtè peccare? quandoquidem à malo sine illo auerti potest, & ad meliora conuersus, Deo facere satis. Sed durate malo illo sine, necessario peccat. Si enim conscientia tua erronea, tibi dicat malum esse ieiunare tempore quadragesimæ, uel ieiunes, uel non ieiunes, peccas. Si non ieiunas, ideo peccas, quia ieiunare teneris. Si ieiunas, peccas, quia contra conscientiam agis. Hæc certe est Pauli intentio, quo propensiores ad scādala, & scrupulosi, hos conscientia stimulos deponat, terri vel hac una ratione, quia nisi conscientiam erroneam deponant, necessario, & inuitabiliter peccant, quare & necessario damnantur. Intelligitis?

Dubitanti autem quomodo conscientia errores & scrupuli tolli possint. Respondendum tibi forte uideretur. Consule doctiores. At quoniam de more dissentiant, aliquibus affirmantibus, negantibus alijs, nonnullis dubitantibus. Dico tibi ego. Quod prælatus conueniens est, illiusque conscientia, tua conscientia committenda atque credenda. Cæue autem ne dicas. Non audeo animam illius conscientia confidere. Non enim in manus hominis, animam tuam

Matt. 18.

Matt. 18.

1. Ioan. 5.

Matt. 18.

Ps. 64.

Matt. 18.

Matt. 11.

Matt. 6.

Esa. 58.

tuam posuisti, sed in manus Dei. Tanquam Deo igitur, non tanquam homini illi pareas. Adeò nanque tua illa obedientia placebit altissimo, etiam si ille indignissimus fuerit, ut statim omnes scrupuli diuina gratia sint recessuri. Immo eo fructuosior erit, quo ille fuerit indignior, cui propter Deum subijci uoluisti. Hec quàm dolenda, & defendenda est nostræ ætatis hominum conditio.

Quis nanque illi sunt, qui pro sedâdis suis conscientijs, ad prælatos recurrât? vel si recurrant, eorû decretis obediât? Vnusquisque uult, secundum propriû sensum suum ambulare. Proh scelus. Si tantopere paruulorum scandala cauenda sunt, quanto magis prælatorû, quos sibi Deus modo quodam exequare uoluit, sibimet imputans illorum & reuerentiam & contemptum? Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit. Num enim non magno iure scandalizatur prælatus, dum te uidet illius monitis, non obtemperantem? In testamento ueteri habetur. Qui non obediuit sacerdotis imperio, morte morietur. Et si difficile, & ambiguum occurrerit in lege, ascende ad sacerdotem. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus domini est. Et in testamento nouo, longè dignioribus sacerdotibus & pontificibus, non credis? in dubijs non pares? A quo (Roma) quærenda sunt diuina cõsilia, nisi ab illis, quibus mysteriorum Dei dispensatio credita est? Quem ergo, pro Deo habemus, in his quæ Dei sunt, quicquid ipsi dixerit, tanquam Deum audire debemus. Si certum tibi fuerit, illum contra Deum dicere, regulam habes. Obedire magis oportet Deo, quàm hominibus. At si dubium tibi sit, dicat ne secundum Deum vel nõ, ne sollicitus sis. Prælato crede, illius culpa erit si peccabis. Animam meam exquiret Deus de manibus suis. Ego ut ingenue fatear, plus uni summo Pontifici crederem, in his quæ fidei mysteria tangunt, quàm mille Augustinis, Hieronymis, Gregorijs, ne dicam Ricardis, Scotis, Guillelmis. Credo enim & scio, quod summus Pontifex, in his, quæ fidei sunt, errare non potest, quoniam Ecclesiæ au-

toritas determinandi, quæ ad fidem spectant, in Pontifice residet. Et ita Pontificis error, vniuersalis error ecclesiæ esset. Vniuersalis autem ecclesia, errare non potest. Ne mihi dicas de Concilio. Credo enim, quod plus attestetur spiritum sanctum regere ecclesiam, si iudicium penes Pontificem sit, quàm si penes concilium. Humanæ quippe sapientiæ opus esse uidere potest, quod concilium patrum non erret. At uideri non potest, nisi Dei opus esset, sicut reuera est, quod vnus homo, qui suapte natura facile errare potest, nunquam erret in fide. Vnitas quoque fidei, iudicis unitatem in fide, qui scilicet toti præest ecclesiæ, exposcit, ut patet. Caue tñ hic. Non enim dico, Pontificè, ut singularis quædam persona est, errare nõ posse. Scio quædam multos à fide errasse atque exorbitasse, sed assero, quod ut Pontifex, & ecclesiæ caput, errare non potest. Hoc est dictum. Ut decernat aliquid esse de fide, vel credendum, vel non credendum, à christianis, indubie errare non potest. Hinc Cirillus, Maximus, Augustinus. Quoties fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres nostros, nõ nisi ad Petrum, id est ad sui nominis autoritatem referri debere. Hieronymus ad Damasum. Hæc est fides Papa beatissime, quam in cathedra didicimus Ecclesiæ, in qua si minus perire, aut parum caute forte aliquid positum est, emendari cupimus à te, qui Petri fidem & sedem tenes. Si autem hæc nostra consideratio, Apostolatus tui iudicio comprobabitur, quicquid me culpæ uoluerit, se imperitum, vel maleuolum, vel non catholicum ostendet, non me hæreticum comprobabit.

Difficultas tamen uidetur esse, propter Nicolaum tertium, & Ioannem vigesimum secundum, qui oppositas assertiones in fide, determinasse uidentur: alter ergo errauit. Item propter Innocentium tertium, & Celestinum, similiter propter Pelagium. Sed tamen omnes facile dissoluntur, nec opus est hic immorari. Vides itaq; quàm tutum sit, animam tuam in Pontificis manibus committere, cum te conscientie scrupuli angunt. Sequitur.

Porro

Porro si propter cibum frater tuus contristatur, non iam secundum dilectionem ambulat.

Arguit autem hic Paulus, in fallor, contra Gentes particulatim, probatque non nihil remittendum illis esse Christianæ libertatis, dum discumbunt, cū Iudæis, duabus rationibus. Hæc autem prima est à ciuitate. Nauseam enim patitur Iudæus, (inquit Apostolus,) cum in mensa carnem suillam uideret, stomachus illi conturbatur, totus mærore conficitur. Inuitatus autem, tuo amore, interdum manducat, quod sustinere non potest. Quomodo ergo Iudæum Ethnicè diligis? (Ambulare enim in dilectione, diligere est.) si illum turbatione, tristitiaque afficis?

Act. 15.

Ob id in Concilio Hierosolymitano, decretum fuit, ut Gentes abstinerent à suffocato. Aliter enim, cum circumcisis conuiuere non potuissent. Quibus à diuturno iudaicæ mensæ usu, omne suffocatum abhominabilis cibum factus fuerat. Ratio secunda est à pietate. Nec cibo tuo illum perdas, pro quo Christus mortuus est. Num apud te, tantum Christi amor haudquam potest, ut illius intuitu, Iudæum pro cuius salute supplicia extrema, adde & mortem turpissimam perpessus est, vna esca perdere nolis? Certè. Si Iudæi salus, te mouere adeo nequit, ut illi cibo tuo scandalum omnino præbeas, sisque ruinæ eius spiritualis occasio. Si ciuilitas non te cogit, ut edulia illa à mensa reijcias, quibus ille contristatur, ad minus Christi amor, te mouere debet, qui pro illo interim uoluit, ut seruaretur. Quomodo enim Christum amabis, si illum exiguo cibo perdere uolueris, quem Christus omni uita sua saluare uoluit? Tu ne Christum amas, qui illi cibum preponis, cui Christus postposuit vitam? Qui leuissimam eduliorum quarundam abstinentia, illius salutem redimere negligis, quem Christus, tam magno sui sanguinis pretio comparauit? Non peccas in fratrem, inquit Paulus, ad cor peccas, in Christum, in Deum,

cum adeo proximum paruifacis, ut nec ab uno cibo, propter eius salutem abstinere uelis, quando Christus illum, tam magnificet, ut pro illo omnium eduliorum inedia pati, adde, uenundari, torqueri, crucifigi, mori demum appetierit. Nonne enim reipsa iudicas te sentire, quod Christus frustra illum tanti existimaret? postquam tu illum nullipendis? Scopus autem, ad quem tendit hæc Pauli ratio, hæc est. Si propter escam frater tuus scandalum patitur abs te & peccat, nonne spiritualiter perit? Verum, qui uenit de cœlis Dei filius, mortemque subiit, ut ille seruaretur, nihil ergo illi proficiet Christi mors, tua ipsius culpa. Quandoquidem tuo offendiculo perditum ibit, nec saluabitur. O scelus. Irritam facere cibo vno, Christi mortem, & meritum. Hoc sanè, peccato Esau, deteriorius est, qui vno lentis edulio, uendidit primogenita. Tu enim Christi sanguinem uendis. Peius est Iudæa prodicione. Iudas enim triginta denarijs Christum prodidit, tu uendis vna tantummodo esca. O piaculum inexpiabile.

Gen. 24.

Matt. 26.

Sequitur modo ratio, à Christianæ religionis infamia, quæ Iudæis & Gentibus communis est. Non ergo blasphemetur bonum uestrum. Non est enim regnum Dei cibis & potibus. Sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Qui enim in his seruit Christo, acceptus est Deo, & probatus hominibus: Cuius summa hæc est. Si propter escas, contentiones inter vos oriuntur, ut alter alteri se in Dei regno, in ecclesia præferat. Nonne offensi infideles, Christianum hoc regnum, immo & æternam salutem, in esca, & potu consistere existimabunt, quando audient vos de escarum legibus inuicem contedere? quos tamen publica fama norunt, ad cælestia regna aspirare? Ridebunt sanè, & iridebunt, sacram hanc Christi religionem, quasi per escas & simposia, superna regna promittat. Cum tamen nihil minus intendat Christus Iesus. Quæ unquam blasphemia, aut male-

maledicentia maior? Ne ergo quæso tā tæ blasphemæ anſam ꝑbeat. Regnū enim Dei iuſtitia, pace, gaudioque, non eſca, aut potu obtinetur. Et qui iuſt⁹ eſt coram Deo, qui pacem cum proximo feruat, qui gaudet in ſeipſo, in ſpiritu ſancto, hunc dicit Chꝛs placere Deo, hominibusq; probari. Non illum qui eſcarum & potus dūtaxat rationem habet. Hæc eſt Pauli ratio, vt uides. Sed O quanta impietate torquetur locus iſte. Regnum Dei non eſt eſca & potus, ſed iuſtitia & pax. Edamus ergo, bibamus, ad quid ieiunia? ad quid piſculenti dies? Siquidem Paulus ſtat in acie. Regnum Dei non eſt eſca & potus. Cōſidera diligenter, non dixiſſe Paulum, regnum Dei, non eſt abſtinentia & ſobrietas, Contra iſtos, qui ieiunium tollere volunt, ſed non eſt eſca & potus. Supra item non dicit. Noli ieiunio tuo illum perdere, pro quo Chꝛiſtus mortuus eſt, ſed noli cibo tuo illum perdere. Non dixit. Si propter ieiunium tuū, frater tuus contriſtatur, ſed ſi propter cibum tuum contriſtatur. Non aduertunt hi, qui Paulum profitentur hæc myſteria, aduertamus nos. Si ieiunio tuo ille ſcandalum patitur, ne cura, ſed ſi cibo, caue. Si ieiunio tuo ille perditur, non tu illum perdis, ille ſeipſum perdit. Neceſſarium eſt enim ieiunium ad ſalutem, loco & tempore, vt oſenſum eſt. Et propterea cuiuſcūque ſcandali intuitu, non ommittendū. Deo enim magis, & propriæ animæ, quàm alteri, ſatiſfaciendum eſt. Verum potus, eſca, haudquaquam neceſſaria ſunt, ideo dimittenda, vel differenda, quoad ſcandala euitentur. Hac itaque ratione non dicitur. Regnum Dei nō eſt abſtinentia & ſobrietas, ſed dicitur, Non eſt eſca & potus. Quomodo em̄ interior iuſtitia habetur, ſi caro ſpiritu non ſeruit? Quomodo autem ſeruit, ſi ieiunij lege domata non fuerit? Quomodo pacem habemus, ſi ſenſus cōtra rationem inſurgat? Quomodo uero frenatur, ſine continentia habentis? Quomodo gaudium plenum in nobis erit, ſi hæc ancilla in domo noſtra remurmuret ſemper? Quomodo autem ſedabit

ſatura? Peccatum quidem Sodomæ, ſaturitas panis, & otium, inquit propheta. Et illud. Saturasti eos, & mechati ſunt. Manducauerunt & biberunt, & ſurrexerunt ludere. Cum ergo, Apoſtolo teſte, regnum Dei ſit iuſtitia, & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto, ieiunium à Dei regno non excludit, quippe quia per ipſum hæc facilius aſſequimur. Excluditur autem cibus contra abſtinentiam, potuſq; contra ſobrietatem. Hæc enim ad Dei regnum non attingunt. Nā neque eſca, neq; potu regnum Dei obtinetur. Et hic eſt Pauli ſenſus. Cauſalis enim eſt propoſitio hæc, vt reor. Regnum Dei, non eſt eſca & potus. Iuxta illud. Eſca nos non commendat Deo. Nec tu ergo Gentilis, qui carnem ſuillam comedis, nec tu Iudæus, qui oleiſus tm̄ ueſceris, inquit Apoſtoloſ, oleiſus, vel carne ſuilla in diuinam gratiam recipieris. Sed *Iuſtitia ipſa, pace, & gaudio.* Ponit autem hæc per ordinem. Nam ex iuſtitia oritur pax. Iuxta illud. Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis. Et illud. Opus iuſtitie pax. Ex pace uero gaudium. Iuxta illud. Pax Chꝛiſti exultet in cordibus ueſtris. Dicit autem gaudium in ſpiritu ſancto, ne diſſolutam, ineptamq; lætitiā, quæ ex crapulis, & ſimpoſijs naſcitur. de qua illud eſt. Effuſi eſtis ſicut vituli ſuper herbam, tibi diuinum regnū comparare, intelligeres. Iuſtitiam ergo naſti erimus, ſi fratri noſtro exemplum, non ſcādalum præbuerimus. Hæc eſt enim iuſtitia inquit Chꝛiſtus, vt quæcūq; uultis uobis faciant homines, & uos illis faciatis. Pacem autem, ſi perfecti diuina gratia exiitētes, inſirmiores nō ſpreuerimus. Si inſirmi noſtra imbecillitate, ſuperiores non iudicauerimus. Gaudium in ſpiritu ſancto, ſi conſciētie tranquillitatem, ſedatis ſcrupulis, maiorum noſtrorum obedientia, fuerimus conſequuti. Ita fiet vt, *In his*, id eſt *Per hæc*. Chꝛiſto puro corde ſeruiētes, per gaudium hoc ſpirituale, placeamus Deo patri. Hilarem enim ſeruum diligit De⁹. Vnde Paulus dicit. Gaudete in domino ſemper, iterum dico gaudete, probatiquæ ſimus apud homines, per iuſtitiam

Exech. 16
Hier. 5.
Exo. 32.

1. Cor. 8.

Pſ. 71.
Eſa. 32.
Coloſſ. 3.

Hier. 50.

Matth. 7.

2. Cor. 9.

Philip. 4.

tiam & pacem. Non modo enim, pro uiriliter agendum eſt vt Deo, ſed etiam vt hominibus placeamus, iuxta illud. Placece omnibus, ſicut & ego omnibus, per omnia placeo. Non quidem vt popularem auram, fauorē, gloriolam ambiamus. Veh enim illis, qui ſi hominibus placere ſtudent. Scriptum eſt enim. Dominus diſſipat oſſa eorum, qui hominibus placent. Et Paulus inquit. Si hominibus placerem, Chꝛiſti ſeruus non eſſem. Sed ut ipſi, bonis noſtrū omnium operibus, excitentur, ædificentur, & tandem noſtra opera, ad Dei gloriam, ad virtutes promoueantur, ſalutemque conſequantur. Iuxta illud. Luceat lumen ueſtrum coram hominibus, vt videant opera ueſtra bona, & glorificent patrem ueſtrum, qui in cælis eſt. Deinde dicit.

1. Cor. 10

Pſ. 52.
Gal. 1.

Matth. 5.

Itaque quæ pacis ſunt ſequetur, & quæ mutue ædificationis. Quid non ſit agendum hæcenus dictum eſt. Quod ſcilicet non eſt contriſtandus, neque ſcandalizandus frater. Sed nec occaſio præbenda infidelibus maledicentiæ. Nunc quid agendum ſit, Paulus diſſerit. Quod ſcilicet enitendum eſt, vt quiſq; pacem cum altero habeat, alterumque ædificet. Cibis ueſtris contentiones ſuboriuntur continue, uult dicere Paulus. O Iudæi. O Gentes. Itemque alter ab altero offenditur. Si igitur pacem, ædificationemque cibi ueſtri non largiuntur, ſed potius hæc cōtraria ſubuertunt & pariunt, non neſatius eſt parua hæc aſpernari, & ad ſumma illa & præcipua bona, vnanimi conſenſu aspirare? Hinc tangit Ethnicum. *Ne cibi gratia deſtruas opus Dei.* Quod ſcilicet Deus indies ædificat, Iudæorum uidelicet ſalutem. Tuū eſt ædificare, vt ſis Dei adiutor in ædificio, non deſtruere. At cibo illo tuo uide, quàm leuiſſima cauſa, non modo non ædificas, ſed deſtruis. Ne autem hoc uerbo Iudæus, contra Ethnicum, inſoleſcat, quaſi contra diuini ædificij deſtructorem, mox eum reprimat, ueritatem euangelicam aperte prænunciāns. *Omnia quidem munda.* Ne dicas de cætero (Circunciſi) aliquos cibos communes eſſe. Quod Deus puri-

ficauit, tu ne commune dixeris. Confeſſum autem ad Ethnicum reuertitur, ne licentioſe omnibus ueſcens, ruina occaſio ſit Iudæo. *Sed malum eſt homini, qui per offendiculum manducat.* Et eſt *Per* pro *Cum*. ſicut ſupra ſecundo capite. *Per* literam & circūciſionem præuaricator eſ legis, id eſt cum literali circūciſione, quam ſeruas, legem totam tranſgredieris. Licet ergo omnia ex ſe munda ſint, ſi tamen tu proximo ſcandalū præbeas, iam cibus ille, tibi ſpiritualiter noxiuſ efficitur. Hinc tamen & Iudæum taxat, vt uides, quod re, quæ ſuapte natura bona eſt, offendatur. Id enim indicat illius infirmitatem. Vnde ſequitur. *Latius declarans quod intendit.* *Bonum eſt non manducare carnes, neque bibere uinum, neque quicquam in quo, id eſt per quod. In pro Per, frater tuus impingit, aut ſcandalizatur, aut infirmatur.* Vide Pauli ſapientiam. Non dicit. Bonum eſt non manducare panem, neque aquam bibere. Sed *Bonum eſt non manducare carnes, & non bibere aquam.* Nam initium neceſſariæ rei ad vitam hominis, aqua & panis, inquit Eccleſiaſticus. Et propterea hæc propter ſcandalum, non ſunt omittenda, ſed carniū eſus, uinique potus, ad hominis vitam neceſſaria non ſunt. Ideo ſi carniū eſu, uinique potu frater tuus, vel actu impingit & ruit in præceptis, vel occaſionem ſaltem, à te datam ad ruendum accipit: Aut etiam ſua imbecillitate ſibi ruendi occaſionem ſumit, licet nō ruat. (hæc. n. p. tria uerba illa. *Impingitur, scandalizatur, infirmatur,* intelliguntur,) omnino tu culpa non cares. O nepharios iſtos, qui omni quadrageſima, die etiam Veneris ſacroſanctæ, qua caro illa Dei ſanctiſſima, cruci affixa eſt, carniſ palam ueſcuntur, cum alioquin etiā opiſparis piſculentæ menſæ dapibus, ſagina ri poſſint, dignos certè, qui ad Caucaſiam rupem relegati, à uulturibus roderentur.

Ego inquit Paulus. Si ſcirem propter eſcam ſcandalizare fratrem meum, non manducarem carnes in æternum. Et tu una die tantum, vel leui carniū abſtinentia, fratris tui, pro quo Chꝛiſtus mortuus eſt, ſalutem redimendam non exiſtimas.

O ſi-

Eccleſiaſtici. 29.

Act. 10.

O fides. O pietas, nostris male cognita seculis. Cum vero audis. *Neque quicquam in quo frater tuus offenditur.* Idolorum, sanguinem suffocatum, butirum, caseum intellige, vel alia id genus, quæ ad corporis salutem necessaria non sunt, scandalum nihilominus pusillis pariunt, vel infirmis. Videte itaque omnes inquit Paulus, ne forte hæc licentia vestra, offendiculum fiat infirmis. Si enim quis uiderit eum, qui habet scientiam, in idolo recumbentem, nonne conscientia eius, cum sit infirma edificabitur, ad manducandum idololatra, & peribit in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est? Sic autem peccantes in fratres, & eorum conscientiam infirmam percutientes, in Christum peccatis.

Verumtamen durum videtur. Si licet tibi vesci omnibus. Quod propter proximi scandalum, debet ab aliquibus abstinere: Nam hoc est magis illius imbecillitatem fouere. Cum enim uiderit Iudæus, me à carne suilla abstinere, meo exemplo in sua ipsius infirmitate confirmabitur, credetque re ipsa, malum esse carnibus uesci suis. Longe ergo melius esset, sine delectu omnia comedere, ostendereque re ipsa huius Christianæ libertatis ueritatem, quæ nullum discrimen habet vel escarum, vel dierum, quàm seculi. Et hoc pallio, se se moderniores contegere studet, qui ponunt tenebras lucem, & lucem tenebras. Quasi uero ad hoc argumentum non responderit Apostolus, ecce responso.

Tu fidem habes. Quia scilicet credis licere omnia, & fides citra culpam, sine delectu omnibus uesci posse. *Apud te ipsum habe coram Deo.* Scilicet tantum, non coram proximo. Periculosum valde est, hæc tuam fiduciam coram infirmis perdere. Non enim desinent scrupuli eorum, non edificabuntur, sed magis scandalizabuntur. Potissimè si sacerdos sis, vel si doctus habere. Tuo namque exemplo, argumentum sument irreligiositatis, voracitatis, incontinentiæ. Ad crapulasque & ebrietates, edificabuntur. Non quæ dixeris, sed quæ feceris, imitantes. Hæc enim est infirmorum pro-

prietas, ut longè magis factis, quàm uerbis moueatur. Cum alioquin Christus oppositum iusserit. *Quæcunque dixerint uobis, seruate & facite,* secundum uero opera eorum, nolite facere. Hanc ego tuam fiduciam laudo, illam tene, caue ne unquam ab ea dimouearis. Attamen ne in publicum prodas, excusa te coram Deo, & id sat tibi sit. Deus enim tua corda rimatur, nihil namque abditum est illi. Sed confirmatur (inquis) in sua imbecillitate. At nonne peius esset si rueret, & periret? Quod peius est ergo, deuita. O si hæc considerarent pseudo Apostoli nostri, quoties ponerent ostium circumstantiæ labijs suis, memores uerbi Christi. Multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo. Itemque dicti illius Apostoli. Non potui uobis loqui tanquam spiritualibus, sed tanquam carnalibus, lac potum dedi uobis. Nondum enim poteratis, sed nec adhuc potestis. Plurima mihi crede supprimenda sunt, ut dum eos, qui audierint uolumus facere doctiores, peiores faciamus. Sed nonne ueritatem propter scandalum dimittere nefas est? Oportet itaque semper testari ueritatem, & uerbo & opere. Si itaque uerum est, quod licet tibi uesci omnibus, cur non licet id palam docere & facto ostendere? De ueritatibus, quorum cognitio ad salutem omnibus necessaria est, id totum uerissimum est, quales sunt, quæ symbolo continentur, quas quisque scire tenetur, non edum maiores, ecclesiæ patres. Verum scire & credere expræsse, cibos omnes mudo esse, omnibusque diebus licere sine discrimine suapte natura, non est pusillus necessarium ad salutem, ut constat. Propterea potest hæc ueritas, interdum ad euitanda eorum scandala, dissimulari, differri, dimitti. Hac tamen ratione, ut intelligas, nunquam licere propter scandala uitanda, falsitatem predicari: etiã in non necessarijs uirtutibus. Taceatur ergo, quandoque ueritas, ubi expedit, nunquam tamen falsitas dicatur. Quoniam qui facit mendacium, filius est diaboli. Illi enim, qui dicebant. Faciamus mala, ut eueniant bona, à Paulo supra, reprobati sunt. Quia autem

Aboc. 22.
Rom. 3.

Aposto-

Apostolus à fiducia Gentilem laudauit, ne ipse occasione accepta superbiat, arbitreturque se se iustum esse, & hac ipsa existimatione, & arrogantia à iustitia labatur. (Nihil enim perniciosius, quàm pharisaica elatione sibi iustitiam arrogare.) Vide quod sequitur. *Beatus qui non iudicat seipsum, in eo quod probat.* Accipitur hic iudicare pro iustificare. Estque sensus. Ille beatus est, qui probat, quod agit. Id est qui primum probè agit, creditque etiam probè, & piè se agere, contra errantis conscientiam stultos. Nec tamen in eo, id est per id quod probe agit, se se iustificat. Iuxta Paulum alibi. Nihil mihi conscius sum. sed non in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat, id est iustificat me, dominus est. Fortasse autem aliò spectat hoc uerbum. *Beatus qui non iudicat.* Id est non considerat semetipsum. In eo opere, *Quod probat*, vel laudat, sed aliud considerat, id est qui non tantum curat, quid sibi probum & pium sit, ac uideatur, sed quid proximo utile sit, & expediens. Ac propterea non omnia illa agit coram omnibus, quæ sibi liceret, sed ea tantum, quæ uidentibus suo iudicio prodesse possunt. Timens ne suo exemplo ipsi pereant. Hinc Paulus aiebat. Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Et iterum. Non uisumus nostra potestate, sed omnia substinemus, ne quod offendiculum demus euangelio Christi.

Sed, cur reprehensus est Petrus à Paulo, qui ne scandalum præberet Iudæis, iudaizabat in mensa? Quoniam Gentes scandalizatae sunt. Sanctissimus enim ille Petrus Apostolus, suam ipsius firmitatem attendens, sed non quantum oportuit Gentium infirmitatem, cum esset Antiochia, priusque uenerent quidam ex Iudæis conuersi, in Gentium mensa, Gentilitio more, cibos omnes sicut cæteri indifferenter comedebat. Cum autem uenissent illi, subito se se subtrahere cepit, & à carne suilla abstinere, ne Iudæis illis scandalo esset. Inde uero offensæ sunt maximè Gentes. Propter id ergo excanduit Paulus, acerrime contra ipsum, quem tamen æque ac dominum colebat & uenera-

Bit. ad Rom.

batur. Firmus erat, & fundatissimus ille Apostolici collegij vertex. Ab illa enim prima infirmitate, lachrimarum iriguo fortior surrexit. Sciebat quod Christi beneficio, omnia munda erant facta: sciebat, quod cibus omnibus sine delectu uesci poterat. Nunquam ab hac mentis & fiduciæ firmitate, quamuis cibus deligeret, excidit. At hoc satis nequaquam erat. Debit enim Gentium infirmitatem considerare, quæ factum uidebant, intentionem non uidebant. Caperunt enim angere, torqueri, & dicere intra se. Quid est hoc? Non licet ergo tibi uesci omnibus. Oportet itaque & nos iudaizare, postquam ecclesie princeps iudaizat. Quis hoc importabile pondus ferre poterit? Heu. Simulat ne primus iste Hierarcha, aut ex animo à cibus nostris abstinere? Simulare Pontificem non licet. Quod igitur agit: ex sententia agit. Vera est itaque illorum hæresis qui dicunt. Nisi fueris legem, non potestis saluari. Audis graue Gentium scandalum? Infirmitatem fortasse dices, Iudæorum considerauit. Fateor. Ita enim se habet textus. Timebat eos, qui ex circumcisione erant, ne illa licentia offenderentur. Sed oportuit, quoniam & Gentes aderant, illis, etiam timere, non modo Iudæis, licet nanque erat Iudæorum Apostolus, erat nihilominus omnium pastor. Ob id postquam ipse Iudæorum scandalum euitarat, Apostolus Paulus zelans, pro Gentibus, quæ sibi creditæ fuerant, egit ut neque ipse scandalum paterentur. In facie n. restitit Petro, dixitque: ei coram omnibus, ut omnia uulnera sanarent. Si tu Iudæus cum sis, gentiliter uiuis, Iudæis absentibus, cur Gentes modo tuo exemplo cogis iudaizare? Probè agis, gentiliter uiuens cum Gentibus, iudaice cum Iudæis. Id namque & ego seruare consueui. Verum nequaquam, id in Gentium, urbe probari potest, quod discutens ad mensam, comedereque; gentiliter cum Gentibus, quæ primum circumcisi aduenere, te à gentium libertate subtraxeris. Inrelligunt. n. tuo exemplo gentes, contra euangelij ueritatem, iudaizandum esse. Acque uenit reprehendenti summus ille, sanctissimusque Pontifex, & sublata sunt omnia scandala.

QQ Erit

Erit fortasse, qui dicat. Non poterat Petrus vtrumque scandalum euitare. Sed certè poterat. Illico enim aduentantibus ex Hierosolyma Iudeis, si Ethnicis rationem exposuisset, cur se à cibus Iudæorum lege interdictis, subtrahere vellet, nemo scandalum fuisset passus. Sed finge, quod omnino Gentes scandalizatae fuissent, etiam post prolixum Petri sermonem. Finge, quod Iudæi similiter scandalizati fuissent, si non abstinuissent, à carne suilla. Quid Petro agendum erat? Vitandum magis erat Gentium scandalum, quandoquidem Antiochia vrbs Gentilium erat. Seruandus itaque patriæ mos fuerat. Vnde regula illa Ambrosij orta est. Ad quancumque Ecclesiam veneris, illi te conformes. Adde. Quia hoc fauorabile magis erat euangelij negotio. Rursus. Iam Concilium illud celebratum fuerat, lataque sententia Hierosolymis tenoris huiuscemodi. Visum est spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, Vt abstineatis ab immolatis simulachrorum, à sanguine & suffocato, & fornicatione, à quibus custodientes vos bene ageris. Cui & adiunge. Iam visionem illam apparuisse Petro, linthi scilicet, in quo erant reptilia, serpens, quadrupedia, auditamque domini vocem. Macta & manduca. Cui cum respondiisset Petrus. Absit domine, quia nunquam manducaui omnne commune & immundum. Et vox iterum secundo ad eum. Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris. Peccauit ne ergo Petrus? Clarum spiritus sancti testimonium habes. Reprehensibilis erat. Scandalizauit Gentes? Minime. Scandalizari non poterat, ergo multo minus scandalizare. Verum Gentes occasione accepta scandalizatae sunt. Non itaque peccauit ipse. Dices, sed Gentes peccarunt. Immo & ipse non est immunis à culpa. Quoniam aded cautè debuit agere tantus pontifex, vt Gentes adhuc infirmæ, scandali occasione ab eo haudquaquam acciperent. At ipse iudicauit seipsum, in eo quod pro-

babat, non alium quidem. Licebat enim eo tempore se se à Gentium cibus subtrahere, sicut & uesci licebat. Hoc ipse considerauit duntaxat, sed eum oportebat etiam Gentilium imbecillitatem considerare, quod vtiq; non fecit. Sed quis est, qui non aliquando delinquat: cum sanctissimus ille dicat. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est? Ex genere, malum non erat à carne suilla abstinere. Cum igitur ipse nequaquam mala intentione, sed bona abstineret, timens, scilicet Iudæorum saluti, non peccauit nisi, (quod aiunt) venialiter. Nam lucerna corporis, oculus est. Si oculus simplex fuerit, in huiuscemodi, quæ mala non sunt ex genere, totum corpus lucidum erit.

Vnde certè non video, increpitem fuisse Petrum hac ipsa eius abstinence, sed ob id tantum, quod præter & contra illius intentionem Barnabas, plurimique alij, eius exemplo ad iudaizandum ducebantur, vt & ipsi omnes, à cibus lege prohibitis, tanquam profanis abstinerent. Magis ergo ad illos monendos, quam ad Petrum corrigendum restitit illi in faciem Paulus. Nam non dicit textus, quod Petrus ad euangelij veritatem non ambularet, sed Barnabas, & alij non ambularent. Cum inquit uidiissem, quod non rectè ambularent ad veritatem euangelij, dixi Cephas coram omnibus. Si tu cum Iudæis sis, Gentiliter uiuis, & non iudaicè, quomodo Gentes cogis iudaizare? Duro autem uerbo illo reprehendus fuit, vt audita tanti principis reprehensione, reformidarent Iudæi, de cætero spem aliquam in aliorum delectu constituere. Gentes quoque, libertatem illam cælitus sibi datam intelligerent, cū reprehensionem illi nec tantillum reluctaretur Petrus, qui & vniuersalis pastor erat, & peculiatis circūcisorum pater, quibus fauere illū poterat parè videri, A Paulo autem magna ratione, quoniam ipse seruandæ gentilitatis onus incumbebat. Adde. Quod & hoc ipso Iudæis & Gentibus innotuit, quanta esset in Ecclesia, Pauli, qui primū pseudo Apostolus

stolus credebatur, autoritas, cui Cephas obiurgatus publicè, cessit, nec verbum quidem respondere ausus est. Simulque Petri humilitas maximè claruit vniuersis populis, qui cum Christi vices ageret, à nouitio Christi Apostolo, qui etiam Christum persecutus fuerat, & quem Iudæa omnis infensum habebat, coram omnibus commo-neri & coargui passus est. In illa pontificum vrbe, in qua Pontificiam sedem erexerat, & cui ipse tanquàm metropoli omnis Ecclesiæ, præsidebat. Sequitur.

At qui diiudicat, si manducauerit condemnatus est, quoniam non ex fide. supplendum est, comedit. Omne enim, quod non est ex fide, peccatum est. Minus dicit, vt vides Apostolus, sed plus significat. Sensus nanque est, per antithesim eorū quæ de Gentibus dicta sunt, vt patet ex contextu. Iudæus qui inter cibus diiudicat, huncque licere, illum vero nō licere credit, si illum quem credit non licere manducauerit, suo iudicio cōdemnandus est, quia contra fidem, cōtra fiduciam scilicet agit. Id est contra conscientiam, dictantem ei, vt omnino fidat & confidat peccare illos, qui carne suilla uescuntur. Omnia enim quæ contra hanc fiduciam, contra hanc conscientiam agimus, videlicet contra id quod credimus agendum esse, (vt breuiter dicam,) peccata sunt. Hoc quidem molitur Paulus, & tamen longè minus dicit. Condemnatus, inquit est Iudæus, Qui diiudicat si manducauerit, quia non ex fide. Vult dicere. Quia contra fidem. Vnum quippe credit Iudæus agendum esse. Abstinentium, videlicet à carne suilla. Agit nihilominus contrarium. Ex hypothesi enim manducat, vere ergo condemnandus est. Quisquis nanque credit vnum agendum esse, & oppositum agit, re ipsa peccat, iudice & teste conscientia ipsa, cuius tribunal toti orbi terrarum, iure maximo antepositur. Si tamen placet vt sit mera negatio. Omne quod non est ex fide, peccatum est. Qui ergo diiudicat cibos, si manducauerit condemnatus est, quia nō ex fide, potes illud hoc modo optime interpretari. Omne quod

ad conscientiam attinet, si non fiat ex conscientia, peccatum est, deligere cibos ad conscientiam attinet Iudæi, qui ex conscientia sua diiudicat hunc licere, non iudicat illum, si ergo manducauerit illum, quem non iudicat licere, condemnandus est, quoniam non ex fide, quia scilicet non fiducialiter comedit, cum tamen iudicet fiducialiter aliquibus cibus tantum vescendum esse. Absolutè itaque non est verum, quod omnia quæ non sunt ex fide, peccata sunt, sed tantum, quæ sunt contra fidem. Contra id scilicet, quod credimus. At in materia de qua sermo est. Omne quod non est ex fide, peccatum est, quia non loquitur Paulus, nisi de actionibus ad fidem attinentibus, quæ scilicet dicuntur fieri cum fiducia, quod illicita non sint. Et intelligitur peccatum propriè, (vt Pauli mentem rectè habeas,) peccata quoquomodo. Inquit enim. Condemnatus est, qui comedit non ex fide. Accipit ergo peccatum verè & propriè, vt est actus, qui penes Deum iudicium condemnationis meretur. Et ita omnia, quæ sic agimus non ex fide, vel quæ credimus non esse agenda, vel quæ non credimus agenda esse, modo declarato, peccata sunt, quantumuis bona videantur.

Verum enimvero hoc reuera admodum difficile est. Si semper fides & conscientia recta essent, nullus posset dubitare. Nam contra conscientiam agere, esset agere contra legem Dei. Sed cum interdum erret, vt in Apostoli exemplo clare constat, de Iudæi conscientia, cibum aliquem purum, aliquem vero impurum esse iudicantis. Cum Deus omnia purificauerit, non potest facile capi, quomodo agens contra huiuscemodi conscientiam, peccet. Nam secundum Dei legem agit, cui conscientia cōtradicit. Igitur non peccat. Tiranni, qui Christi assedas occidebant, rem Deo gratissimam agere arbitrabantur. Iuxta illud. Venit hora vt omnis, qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Manifeste nihilominus patet, eos peccasse maximo peccato. Si ergo eos non occidissent, nequaquam peccassent, contra conscientiam tamen egissent.

sent. Non omne itaq; quod est contra conscientiam, peccatum est.

Verum si duo hic inspexeris. Primum, quod conscientia errans, licet diuinæ legi contraria dicat, illa tamē contraria legi Dei, dicit esse diuinam legem prescriptam. Secundum. Quod ille qui conscientiam errantem habet, credit & confidit illam rectam esse, aliter enim non erraret. Et ita illi inhæret, non quatenus erronea, sed quatenus recta, per se conscientiam sequens, & per accidens conscientia error, quia videlicet contingit conscientiam, quam putat rectam esse, errore teneri. Ex his duobus, videbis apertissime: quod qui contra conscientiam errantem agit, quousque illa manet, peccat. Quonia quantum in se est, habet voluntatem Dei legem transgrediendi, quam seruandam esse conscientia dicit, quæ ab illo recta, & non errans existimatur.

Argumentum vero illud facile soluitur. Qui facit contra conscientiam erroneam, facit secundum Dei legem. Per se enim hoc falsum est. Qui nanq; à conscientia, etiam errate recedit, quousque illa manet, per se à Dei lege recedit, quonia illam eam putat rectam, & precipientem vel dictantem secundum legem Dei. Si à conscientia erronea, ut erronea recederet, argumentum concluderet, sed recedit à conscientia erronea ut recta, à Dei lege itaque vult recedere. Per accidens tamen est, quod Dei legem faciat, quia illi ipsi accidit, illam esse conscientiam errantem, contraque Dei legem dictantem. Nemo autem dubitat, ea quæ per accidens sunt, ab arte relinquenda esse. Illi ergo non peccarunt, (dices) qui Apostolos, martiresq; occiderunt. Illatio nullā, immo maxime peccarunt, quia conscientiam erroneam sequuti sunt. Neque enim, ut supra dictum est, asserit Paulus, Omne quod est ex conscientia, rite agitur, sed omne quod est contra conscientiam, peccatum est. Peccarunt ergo occidendo, itemque peccassent si non occidissent, sed quod peccatum maius, occidere, quia conscientia erronea erat, quam exuere oportebat. Nihil ergo agamus, nihil dicamus, nihil contra con-

scientiam cogitemus, vel recta sit, vel erronea, quonia omnia hæc peccata sunt. Hoc tantum interest. Nam si secū dum rectam agimus conscientiam, recte agimus, si tamen secū dum erroneam agimus, adhuc peccamus. Vtroq; ergo modo peccamus, & sequentes, & recedentes. Et ideo verè dicitur ligare conscientia erronea, ut à peccati vinculo nequaquam absolui possimus, quoadusque illa permanserit. Nec mirum, quonia & ipse conscientia error, peccatum est, cum ex ignorantia eius contingat, quod scire oportet. Peccatum autem suo pondere, ad aliud trahit. Caueamus ergo & fugiamus quantum quicquid potest nobis ipsis, erroneam conscientiam formare. Nihil enim nobis perniciosius contingere potest.

Et hic, finis esto huius capituli. Ex quo manifeste patet, propositionem hanc. Omne quod non est ex fide, peccatum est, temere assumi ab istis nouis magistris, qui iam probare cōtendunt, omnia Iudæorum, teucrorumq; opera peccata esse. Quonia scilicet Christi fidem non habent. Nihil enim magis distat ab intentione Pauli loco isto. Nō enim de fide in Christum, sermo est, sed de fide, qua quis credit aliquid sibi licere, vel non. Cōclusioque & explicata, & probata est. Quisquis credit Deū optimū maximum, quapiam eius actione irritari vel offendi, ab illa tñ hōcāio stante, & hoc iudicio, nō abstinere, peccat. Quā qd credit sibi nō licere, agit. Dem tñ, & de Chri fide id intelligi posse, nihil adhuc cōcludere pnt. Quāquidē Apostolus vsurpat, ut oñsum est, non ex fide esse, p cōtra fidem esse. Cōcedēdū ergo est. Oia quæ cōtra Chri fidem agunt, peccata esse. At nullo pacto oia quæ agūt. Quāq; tñ illud magni, scilicet p̄is Augustini, sit uerū. Ois infidelium uita, peccatum est. Non. n. dicit. Ois actio infidelium, peccatum est. Sed ois uita. In omni quippe uita, pollutio illa eos tenet, in qua cōcepti sunt, nisi tanta labes Christi, sanguinis profluuii detergatur, Quod sanè non efficitur, nisi suscepta ab eis fide in Christum Iesum, lauacri baptismaliū undarum accessione. Vnde & sic, illud Pauli intelligi debet. Coinquinatis nihil est

est mundum. Sed inquinata sunt eorum, & mens, & conscientia. Quamuis enim aliquas actiones moraliter bonas efficiant, nullo tamen eorum opere, à sordibus illa originaria mundari possunt. Nihil ergo quod ad eos intus attingat, prorsus mundum est, nec proprijs actionibus mundari potest. Peccatum nanq; originale, omnes potentias inficere & coinquinare nemo est, qui nesciat. Infectionem uero illam in vnus tollere potest, de quo dicitur. Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Sed tamen eorum actio, aliqua munda est, (dices,) tua sententia, cū alioquin Paulus dicat. Nihil eis mundum esse. Absit, ut asseram aliquam actionem infidelium, omnino mundam esse. Quis enim vel cogitare potest, mundam actionem de corde immundo exire? Actiones

munda, regnum calorū promerentur. Quomodo ergo munda erunt illorum actiones, qui penitus superno illo regno indigni sunt? Sat nobis sit, quod non omnes sunt peccata, nulla tamen est verè perfecta. Inter hæc enim dari medium, nemo dubitare potest. Fideles nanque non omnibus & singulis eorum actionibus, merentur. Infideles itaque, non omnibus eorum actionibus demerent. Hi quantumcūque perfecti, minutas culpas vitare nō possunt: illi quantumcūque perditissimi, in omni uita aliqua bona efficiunt. Minutis culpis, Christiani ad inferos, non condemnantur: minutis bonis, infideles ad superos non euehuntur. Quis quæso sanè mentis, pertinacius oppositum, poterit sustinere? Verum Paulus, distat ab hac questione, immenso interuallo, ut dictum est. & cæt.

Apo. 7.

Tit. 1.

CAPVT QVINTVMDECIMVM.

Debemus autem nos, qui potentes sumus, infirmitates impotentium portare. & non nobis ipsis placere.

O quanta felicitate, quæ feminauit Paulus, in calce superioris capitis, huius initio, tanquam optimus, & fortunatissimus agricola metit. At quæ diiudicat si mādūcauerit, cōdemnatus est, quoniam non ex fide. Omne enim quod non est ex fide, peccatum est. *Debemus autem nos, qui potentes sumus, infirmitates impotentium portare, & non nobis ipsis placere.* Vide quæso ægregiam omnium horum consēquutionem. Quicquid homo fecerit eo animi iudicio, ea sententia, vt credat id sibi non licere, quamuis sua ipsius natura peccatum non sit, illi peccatum est. *Debemus ergo nos, simplicium ouiu ducēs, pusilli gregis simplicitatem interdum ferre, sinereque vt quoad errantem conscientiam exuerint, diem à die, escam ab esca discernant, ne nostra seueritate percussi, nostris præceptis territi, diuinam metuētes iram, anathematumque nostrorum fulmina, conscientia illa manente, contra conscientiam eorum, & dies, & cibos pares ducant.* Nostra enim occasio ne facientes aliter, quam ipsi conscientia dictante, iudicent esse faciendum, Deum offendent, seipsos condemnabunt: & nos quoque coram tribunali illo horrēdo Christi Iesu, suæ perditionis reos constituent. Contra uerò, si ingentia hæc pericula contemplati, tanquam pij & prudentes, ratione bona, & consilio Christiano, infirmioribus satisfacere studuerimus, accommodare nos ipsos, atque ad illorum sententiam inflectere, paulatim illos à conscientia illa errante, ab animi infirmitate, à iudicij tenuitate liberatos, quasi manu in

locum stabilem atque tutum Christianæ perfectionis trahemus, vt pares nobis virtute & fidei firmitate sint, nihil nobis constantiæ, & firmitatis perdidimus, sed tamē paululum nos ipsos demittentes, vt cum infirmis efficiamur infirmi, aliqui eorum infirmitati, consuetudini, iudicio, concedentes, quæ & medici corporū, cum ægrotis facere solent. Illos non modo sanauerimus, sed & ad summum robur, ad sublimen gradum pacati animi, sedatæ conscientiæ, optimi iudicij, christianæque uitæ, iuuante Deo perduxerimus. Non ergo quæramus sola nostra sententia uiuere, nos qui in domini vinea excelimus, non nostro duntaxat iudicio niti, vt infirmos alto supercilio, repente mandatis, excommunicationibus, reprehensionibus, legibus, minis cōpellere, in nostramque sententiam trahere velimus. Vellēt profecto pusilli nos imitari, at non possunt. Illis ergo parcamus, nos ipsos ad eorum utilitatem summittamus, magna charitate instruamus, vt nostra adiuti opera, cum fortes euaserint, in cælorum regno nobis, tanquam suis seruatoribus, festa & coronas intexant. O egregium documentum, & uerè Paulo dignum. Quid putas Roma, verbum illud sibi voluerit. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huius modi instruite in spiritu lenitatis & mansuetudinis: Et illud. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Nisi quod superiorum vel maiorum lenitas, & inflexio illa, atque demissio, ad infirmorum sententiam, ad eos ædificandos, in fideque & charitate radicandos, plurimam vim habere, experimēto comprobatur? Generosus mihi crede est suapte natura hominis animus, vt lenitate ducatur magis, quam seueritate

Gal 6.

Ibidem.

seueritate trahatur. Nemo tamen hinc, sanctæ ecclesiæ patres, quod nimia seueritate vtantur, reprehendere audeat. Quis enim nesciat, diuersa tempora, diuersosque hominum status, diuersos mores postulare? Quis item haud inteligit, nō cum omnibus hominibus, eodem modo agendum esse? Notior est illa vox, quā ut hic referatur. Oderunt peccare boni, virtutis amore. Oderunt peccare mali, formidine penæ. Hinc Christus summus, æternusque sacerdos, cuius lenitas incomparabilis erat, ad eum vt diceret. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Se se enim tam ad ima, pro nobis in altum attollēdis demiserat, vt magis descendere nō posset. Vita inquit mea, inferno appropinquauit. Verbis nihilominus & factis, nonne in phariseos illos defecit, quos è templo tanto furore mēsas euerrens, nummulariosque percutiens eiecit? Moses, quem omnium hominū, qui erant super terram, mitissimum fuisse refert spūs sanctus, hoc est post Chrm. (Is enim non de terra est, de celo venit, & super omnes est.) Et ipse aliquando nonne in Ægyptum illum quem fabulo abscondit, seuerior fuit? In seditiosos Chore & Abiron? In sabbathi violatorem? Helias Propheta, nonne propria manu, tam multos prophetas Baal interfecit? Quid dicam de Phinees, qui scortum, & scortatorē occidit? De Eleazarō in eos animaduertente, qui cum alienigenis se se profano concubitu cōmiscuerant? Vides itaque, quod non semper hominum peccata, portare & sustinere debemus, sed interdum defecire opere pretium fuerit. Verū fortasse, noui testamenti (dices) & Pauli potissimum, exempla desidero. Audi. An parum supercilij & rigoris tibi uidetur fuisse in Paulo? Ego (inquit) absensus corpore, præsens autem spiritu, iudicavi fornicatorem illum tradere sathanæ, quæ animaduersio quæso maior? Iterū. Ex quibus est Himeneus & Alexāder, quos tradidi sathanæ, ut discant nō blasphemare. O atrocem Apostolum. In vetere lege, quicumque sacerdotibus, non obtemperassent, aut extra castra positi à populo lapidabantur, aut gla-

dio subiecta ceruice sacerdotis contemptum cruore expiabant. At Pauli rebellis, cōfestim eiectus de ecclesia, rabido demonis furore agitur & discerpitur. Vix Apostoli dederant illi manus, vix in ecclesia receptus erat, & inuentum illum Elimam Magum, audi quā dure persequitur. O plene dolo & omni fallacia diaboli, inimice omnis iustitiæ, non desinis peruertere vias domini rectas? & nunc ecce manus domini super te, & eris cæcus. Et cōfestim cecidit in eum caligo, & tenebræ, & circūiens quærebatur qui illi manus daret. Num ergo Paulus voluit super maiores māsuetudine uti? Absit. Ex operibus eius id agnoscere potes. Sed cum Christianis inquires, uerbis saltem, lenis erat. Audi. O insensati Galatæ, quis iterum uos fascinauit non obedire ueritati? Iterum. Prædixi & prædico his, qui peccauerunt, si uenero non parcam. Adhuc. Ideo hæc absens scribo, vt non præsens durius agam. Rursus, ad Titum. Sūt multum inobediētes, & vaniloqui, quos oportet redargui, tu increpa illos dure. Amplius. Hæc loquere, exhortare, argue cum omni imperio. Sed quid immoror? Nonne manifeste patet, Paulum utraque manu fuisse usum, vt mansuetudine interdum, & interdū uirga ferrea? Vultis inquit veniam ad uos in uirga, vel in spiritu? Opas forte, alterius tui luminis Petri Apostoli, post Paulū testimonia? At illud tibi sit satis. Saphira enim & Anania, agri præmium uenditi defraudantibus, quid legimus Petrum fecisse? Dixit em̄ Petrus, ad Ananiam. Cur tentauit sathanas cor tuum mentiri te spiritui sancto, & fraudare de prætio agri? Nonne manens tibi manebat, & uendutum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc reo? Nō es mentitus hominibus, sed Deo. Audiens autem Ananias uerba hæc, statim cecidit, & expirauit. O uindictam omni excommunicatione maiorem. Idem post tres horas, Saphiræ uxori euenisse legimus. Verba superciliosa queris? Audi. Cum uidisset Simon Magus, quod per impositionem manus Apostolorum, dabatur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam dicens. Date & mihi

Act. 13.

Gal 3.
2. Cor. 13

Ibidem.

Tit. 1.

Tit. 2.

1. Cor. 4.

Act. 5.

Act. 8.

hanc virtutem, vt cuicumque imposue romanus, accipiat spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum. Pecunia tua, tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei pecunia possideri. Vides graue supercilium? frontem rugosam? ardentis oculos? Audis seueram principis ecclesiae increpationem? Non est itaque, vt reprehendas, quod hac perditate nostra, in tam magno contumacium, rebelliumque hominum numero, sanctae ecclesiae proceres, nil nisi minas, excommunicationes, & anathemata concrepent. Longe plus enim est, Pauli & Petri tempore, ter vel quater excommunicationis sententiam latam fuisse, in tam exiguo fidelium numero, in tanta primitiuae illius ecclesiae sanctitate, quam si hodierna die, in tanta & Christianorum, & scelerum copia, centies mucro ille spiritualis euaginetur. Illud tamen eos monere non desinam, tela ista & fulmina, non quidem ob leuiore causas immittenda vel exercenda fore, sed tantum in grauissimis, periculosissimisque negotijs. Imperitum sane militie, illum nemo, non dixerit, qui in exiguo quoque negotio, ense exerit, & vibrat. Frequentiore enim vsu, mucro hebetatur, eiusque acies retunditur potius, quam acuatur. Ita ergo & vilescit autoritas, de qua sepe & temere pericula facimus. In contumaces itaque, & nefandis criminibus obrutos, opere praeium fuerit animaduertere. At infirmis omnibus & singulis, iuxta Apostolicam sententiam, parcere, condescendere, se se accommodare, vt adulescere possint, necesse est, vt quisque cum Paulo dicere possit. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vrer? Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrificerem. Factus sum infirmis infirmus, his qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, cum in lege essem Christi. His qui sub lege erant, quasi sub lege essem, cum sub lege non essem, vt infirmos ex lege, legique subditos, Christo meo, amori meo, meo thesauro lucrificerem. Hoc est, quod hic molitur Paulus. Exemplo autem res dilucidior fiet. Tu crucifixi ima-

1. Cor. 11

1. Cor. 9.

ginem vides, protinus vt par est, defixis in eam oculis, mente adoras, quod in ipsa intueris, atque genuflectis. Est infirmus quispiam tecum, ex iudaismo nuper conuersus, vel ex saracenis, qui nondum intelligit imaginum honorem ad prototipon referri, offenditurque statim, cum videt te manuum simulachra, quae artifex effinxit, pronis in terram vultibus, adorare. Tu itaque abstine, declina, subueni fratri tuo, negotium aperi. Nam Deus est, quod imago docet, sed non Deus ipsa. Hanc videas, sed mente colas, quod cernis in ipsa. Ita fiet, vt illum magno tuae animae lucro, ab illa iudaica, maumethanaque opinione dimoueas, & in fide confirmes. Tu stomacho languens, contemplatiuae vitae intentus, ne corporis infirmitatibus, a reliquis pietatis operibus abducere, vtriusque medici consilio, nullo non die carnibus, & vino vteris. Existimabit infirmus ille & illiteratus, te gulonem esse & voracem, libidinique inferuentem, quod in carnibus, & in vino luxuria sit, prauumque iudicium suo ipsius, maximo damno, de te concipiet. Demitte te ad fratris tui opinionem, ne causam illi praeuere suspicandi afferas, contine, paululum ostende, non esse in crimine escam, sed affectum declara. In quibuscumque rebus agendis, rationem in primis diuinae gloriae habendam, ad huncque scopum, omnes hominum actiones, dirigendas esse. Et propterea spiritualia pietatis opera, corporalibus praefenda esse, vbi simul omnia haberi non possunt. Ita illius conscientiam, scrupulorum, errorumque nebulis perturbatam, serenabis, & lucratus eris fratrem tuum. Tibique post Deum, animam suam debet perpetuis temporibus. Istud ergo est, infirmorum imbecillitates gestare. Ad hunc quoque modum intelligi debet, si quispiam iracundus fuerit, si contumeliosus, illum Christiana modestia ferendum esse. Non maledictis protinus reperiendum, ne magis illum furere & debachari contingat, sed tolerandum,

tolerandum, instruendum, leniendum. Tu perfectus es? Nonne? Tuo merito ne, an Dei dono? Certe dono Dei. Deo igitur uices repende, is te tollerauit, & ex infirmo fortem effecit. Memento ergo, quod & tu pusillus eras, & fortis euasisti. Hunc in modum debiles fouebis, vt & ipsi tecum diuina gratia, fortes efficiantur. Vult enim Christus suam munificentiam, non quidem in teipsum, sed in proximum retailiari.

Vnusquisque nostrum, inquit Paulus, nostrum inquam, qui potentes sumus, & gratia, & autoritate, qui primas habemus in ecclesia: quibus Deus maiora dona contulit: qui imbecillitatem exuimus, proximo placeat in bonum, ad edificationem. Etiam, si quandoque nobis ipsis displiceamus. Qui enim sibi ipsi tantum placere studet, infirmorum defectus ferre non potest. Quo itaque laeto animo pusillorum onera portare possimus, & imperfectiones tolerare, cum id praecipisset Apostolus, protinus hoc addidit, ne nobis vnus, sed & alijs placeamus. Addidit autem, in bonum, ne in nefario opere, proximo placendum putares, quamuis etiam ille scandalizaretur, si id nequaquam expleres. Per bonum vero etiam id intellige, quod ad bonum & ad malum indifferens est. Modo enim opus non sit malum, proximo placendum est, eius scilicet infirmitati condescendendum. Ad edificationem autem. Hic est huius charitatis finis, si nulla sit eius edificationis spes, nequaquam illi placendum est. Sed constanter agendum, quod captum est. Etiam si ille suo opte vitio, ex bono opere offendiculum patiat. En itaque, quanta esse debet charitas Christiana, ne scilicet propria commoda quaeramus, sed proximos nostros edificare nitamur. Licet namque, de maioribus tantum loquatur Apostolus, a fortiori nihilominus de imperfectioribus intelligit. Si enim perfecti in perfectis placere debent, multo magis e contra. In exemplum autem Christum inducit, qui sanus scopus ille est, ad quem semper oculos nostros, in omnibus agendis habere

debemus. Iuxta illud. Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est. Omnis quippe Christi actio, nostra instructio est. Etenim ergo. Christus, cum sibi ipsi maxime placere posset, quia peccatum non fecit, nec facere potuit, tamen. Non sibi ipsi placuit, sed, supplendum est, displicuit sibi, quod alijs placeret, Sicut scriptum est. In Dauid, qui Christi vices agens dixit. Opprobria opprobantium tibi ceciderunt in me.

Verba sunt haec Christi Iesu ad patrem dicentis. Quoniam zelus domus tuae comedit me, opprobria opprobantium tibi ceciderunt in me. Amor ille vehemens ecclesiae tuae, Pater Optime. Qui me comedit, non secus, quam ignis ardentis flammam stipulam siccam deuorare uidentur, in causa fuit, vt cum vnice tibi placere cuperem, & quos mihi dederas, non perdere ex eis quemquam, nondum saturi Iudaei illi ingratiissimi, qui olim tibi exprobrabant, maiestatem tuam semper in secula seculorum, benedictam, amen, blasphemantes, maledicentes, tentantes, irritantes, perdeserta in me quoque, qui tuum honorem defendebam, defecerint, & tanquam canes, post innumera opprobria, meam obsederint vitam, atque dilaniauerint. Tibi mortem intentare non poterunt. Finis ergo conuictiorum, quibus perditae Gentes ille te affecere, ad me tanquam tuas vices gerentem, deuolutus est, me occiderunt. Ecce morior, cum nihil horum fecerim, quae isti maligne composterunt aduersum me. Libens tamen & lubens morior, vt improperiorum illorum penas, quibus tibi & mihi exprobrarunt, ego ipse proprio sanguine luam, vt peccata illa in me cadant, vt hac ipsa corporis mei oblatione, quod offero in ara crucis, illis agnoscas. Factus sum illis in parabolam. Aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta. In me psallebant, qui bibebant vinum. Tu scis improperium meum, & confusionem meam, & reuerentiam meam. Ego vero orationem meam, ad te domine. Tempus beneplaciti Deus.

Ignosce

Dan. 13.

Psal. 68.

Ibidem.

Luc. 22. Ignosce illis pater. Nō enim sciūt, quid faciunt. In multitudine misericordiæ tuæ, exaudi me in veritate salutis tuæ. Hæc omnia ex psalmo illo, vnde istud verbum desumpsit Apostolus. Vides quomodo Christus nō sibi placuit, sed patri, sed hominibus. Peccata enim nostra pertulit in corpore suo, millæq; impropria quæ carni displicuisse poterāt, pro diuina gloria, proque nostra salute substinuit, cum dicerent illi. Samaritanus es tu. Demonium habes. Blasphemauit. Nō est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit. Insanit, quid eū audis? Ecce homo vorax, potator viuui.

Ioan. 8.
Matt. 26.

Ioan. 9.
Matt. 11.
Matt. 26.

Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus reedificas illud. In Beelzebub principe demoniorum, hic eiicit demonia. Nonne hic est filius Fabri? A Nazareth potest ne aliquid boni esse? Quem te ipsum facis? Reus est mortis. Nonne poterat facere, vt non exprobraretur? vt non pateretur? vt non male dictis lacesteretur? Potuit vtique, sed nobis, & diuinæ gloriæ prospiciens, sua carne neglecta, contumelias, cōuitiaq; perferre, & malum nomen apud plurimos habere voluit. Durum ne ergo, & graue tibi videtur debet, vt si iniuriosum virum, iracundumque, & contumeliosum tua patientia feras? Si infirmioribus te accommodes? si plerosque pusillorum defectus dissimulare ex animo studeas? Iniqui homines te stupidum, vilem, insensibilem, simulatorē, vafrum, & minime generosi animi virum prædicent in plateis. Si iam dudū æterno patri maledicere consueuerūt, in filium quoque Dei insanire, quid mirum, si & tu eorum iacula deuitare, non potes? Longe melius est, à perditis viris vituperari, exprobrari, quàm laudari, glorificari. Propterea Christus dū probro ab eis haberi non abhorruit, veram gloriam est consequutus, gloriam inquam, quæ semper durat, spiritualium rerum. Nam terrena, hæc gloria, instar puncti. *Quacunque enim præscripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam, & consolationem scripturarum, spem habeamus.*

Ne putes hæc, quæ de Christo tot antea seculis cecinit uates, hac tantum ratione ab eo scripta esse, vt Christi historiam texeret. Sed vt per eam historiam, nos ipsi discamus, non modo nobis placendum, sed proximis, impropriaq; malignorum negligenda. Quod & de euangelica historia intelligendum est; Omnia quæ à prophetis de sanctis hominibus scripta sunt. Id enim intelligit cum dicit. *Præscripta.* Hoc est antequam fierent scripta. *Ad nostram eruditionem conscripta sunt.* Vt nos illis edocti, & confirmati, quæ futura erant legentes, & postmodum præfixis temporibus facta, re ipsa comprobantes, in hisce mundi agitationibus, magnam, ingentemque consolationem, ex libris sanctis accipiētes, aduersam fortunam forti animo patiamur, summaque animi hilaritate, felicia illa æternæ gloriæ gaudia, speremus. Ita enim omnes sancti & sanctæ Dei, habentes solatio libros sacros, Christi Iesu patientiam legentes, tormenta, vincula, carceres, æquo animo perpeffi sunt, ad gloriam illam incomparabilem aspirantes. Et nos ergo Christum, sanctosque omnes legentes, pro fratribus suis multa perpeffos fuisse, nostris miseris solatium capimus, patientiaque robustiores, & spe animosiores euadimus, vt nec desperare, nec à fide dimoueri possimus. Quia autem dicit. *Per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus.* Quo ordine spes & patientia sese habeant rectè scimus. Neue enim bonum sperat, qui mala nō patitur. Quod quippe bonum habet quis, quid amplius sperat? Agnoscitur ergo, & probatur illum sperare, qui lumbens mala perpeffus fuerit? At re ipsa, patientia spes equidem prior est. Neque enim lubenti animo mala perferimus, nisi quia in futuræ felicitatis spe, gloriamur. Ex spe igitur patientia nascitur, verum spem patientia probat. Vt tamē effectibus augentur cause, ita patientia ipsa spes auget, potissimū si libri sc̄ti adiūcti fuerit, sicut hic dicit Apostolus. Nam patientia operatur probationem, probatio spem, id est spei augmentum. Contendendum itaque est, inquit Apostolus,

stolus, vt inuicta patientia fulti, sanctorum librorum solatio, & spe semper gaudentes, Christum imitemur, qui non suæ carni placuit, sed aliorum incumbens saluti, exemplum nobis omnibus præbuit, vt proximorum nostrorum studiosissimi simus. Sed quæ in quiete Christum in tam eximia charitate, suis nisi imitari potest? Apud homines hoc impossibile est, apud Deū verò omnia possibile.

Mar. 10.

Deus autem patientiæ & consolationis, det vobis id ipsum sentire mutuo, secundum Christum Iesum.

Oratio impetrat, quod natura non obtinet. Præcatur ergo Paulus pro Romanis. Hoc enim in omnibus necessitatibus nostris vnicum refugium est, vt ad Deum præces fundamus. Deus est, qui nobis patientiam largitur, iuxta Prophetam. Tu es patientia mea. Deus est qui nos consolatur. Audi: Benedictus Deus, pater misericordiarum, & Deus totius consolationis. Deus itaque, qui patientiam (inquit) contulit, & consolatur, sua gratia efficiat, vt vos omnes tanta alter in alterum charitate ferueatis, vt vnusquisque ita alterius salutem querat, & curet, sicut suam. Hoc enim verbo illo.

Ps. 70.
1. Cor. 1.

Id ipsum sentire mutuo, intelligitur. Sicut Christus sua morte, omnes à morte saluauit. Hoc quippe verbo illo. *Secundum Christum Iesum* intelligitur, id est ad Christi imitationem. Licet & sensus esse possit, Quisquæ alteri sese accommodet, & placeat æque ac sibi in his quæ Christi non quæ mundi sunt, vt malam concordiam scindat, & bonam ædificet. Ecce autem finis, huius mutue consentionis & pacis, gloriosus & verè christianus: *Vt vniuersim vno ore glorificetis Deum, & patrem Domini nostri Iesu Christi.*

Vnum os dicitur, si per diuersa ora, sensus idem, sermoque procedat. Vnum ergo animum exigit Apostolus, & vnum os, vt scissuræ tollantur, & contentiones. vt idem corde credant, idem ore confiteantur omnes, mentesque & labijs eisdem Dei laudes personent, quasi illis sit cor vnum, & anima vna. Hoc est enim quod Christus præcabatur ad pa-

Io. 17.

trem. Pater, pro eis rogo, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me, vt sint in vnum consummati. Ob id itaque Paulus, vult domini nostri Iesu Christi patrem glorificari, vt illi scilicet agantur gratiæ, quod filij vocem pro eis exaudierit. Ne tamen tibi subrepat, Iesum Christum glorificandum non esse, nam ipse inquit, Pater, & mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & clarificatus sum in eis. Pater itidem, & clarificauit, & iterum clarificabo. Sed quomodo glorificandus, vel clarificandus, si ipse glorificandus est gloria, & figura substantiæ eius: id verbo ascribe, hoc homini. Verbum autem, & homo vnus est Christus, igitur & glorificauit Christus, & glorificat. Quia vero dicit. Deū & patrem. Nemo putet copulam illam inter diuersa esse. Idem enim est Deus, & pater domini nostri Iesu Christi. At sensus est, glorificandum esse Deum, vt Deum, & vt patrem domini nostri Iesu Christi. Hæc quippe rationes distinctæ sunt, vt patet. Deum nanque, & qui vulgo Philosophi dicuntur, credunturque athei, glorificant. Verum, vt patrem domini nostri Iesu Christi nemo, nisi verè fidelis, & catholicus.

Propter quod inuicem vos assumite (sicut, & Christus assumpsit nos) ad gloriam Dei.

En modus, quo finem istum optabilissimum facile nancisci nemo non potest. Videlicet, vt vnanimis vno ore, Deum glorificemus, & opere. *Propter quod, ergo,* id est, vt hoc assequamur, vt vnanimiter vno ore glorificetis Deū, & patrem domini nostri Iesu Christi; alter alterius onera portate. Christus nostras portauit infirmitates, quanto ergo magis nos ipsi nostras infirmitates, alternis humeris substinere debemus? *Substineamus autem, vel feramus,* (inquit) non ad peccantium impunitatē, non quidem ad vtilitatem nostram, sed ad dei gloriam. Fortassis autem hoc ab Apostolo adicitur est, vt nobis omnibus calcaria adhibeat. Si enim vrbantitas, si fratris amor, si imbecillitatis propria experientia, ad id persuadendū, non sufficit, vt christiana pietate alter ad alterum se se inflectat, certè diuinæ gloriæ intuitus vniuersos compelle-

Gal. 6.

Act. 17.

Act. 17.

re debet, vt quisque fratris onera ferat. Cuius enim gloriam zelare debemus, nisi Dei? In quo viuimus, mouemur, & sumus. Ad Dei gloriã aut̄ spectat, vt ne mo alteri offendiculũ pareat, quo quisq; feruari possit. Offendunt uero infirmi sepiſſimè, nisi semp ad eos leuandos & gestãdos propẽsi simus. Illud itaq; inter positũ est. *Sicut Christus assumpsit nos.* Hu iusque sententiã lectio hæc est. Propter quod inuicem vos assumite, ad Dei gloriã. *Sicut Christus assumpsit nos.* Tunc autem declarat, quomodo Christus assumpsit nos. Et quia dicens, nos Christianos, omnes intellexit. Christiani uerò & ex Iudæis, & ex Gentibus in vnum populum coalescunt, de vtrisque dislerit breuissime, quomodo assumpsit eos Christus, præputiatus scilicet, & circumcisos. Hic modo attendite omnes, si post tam assiduos labores, ab huius epistolæ scopo, aberrare non vultis. Hic enim omnium contentionum finis esto.

Hactenus nanq; disputatum est. Nũ propter Iudæos, an propter Gentes uenerit Christus Iesus. Hoc enim illud est, quo superflua contentione in hac urbe Romæ Iudæi, & Gentes alter alteri, se se præferabant. Vterque nanq; euangelicam Christi Iesu gratiam, sibi primum debere arrogabat. Præter multas enim huius epistolæ, quæstiones, hæc prima est, propter quam tantũ negotium suscepit Paulus. Plurimæ erãt vtriusque rationes, hucusque Paulus, causam agitauit. Quandoque Iudæis fauisse visus est, quandoque Gentibus, nondum tamen apertè sententiã tulit. Ecce modo iudicium.

Dico autem Iesum Christum, ministrum fuisse circumcisionis, pro veritate Dei, ad firmandas diuinas promissiones patrum. gētes autem, pro misericordia glorificent Deum.

Quis huic sententiã, quam talis, tantusque arbiter diuino edoctus oraculo protulit, contradicere non uereatur? Audet ne forte Iudæus se se Paulo opponere, qui pro sinagoga zelat, dolet, ingemuit, tristatur, aduocat, præcatur, optat anathema esse à Christo, quo illa feruatur? Audet Ethnicus, pro cuius gloria pugnat, digladiatur, lapidatur,

blasphematur, irridetur, moritur?

O inurbanos. O impios vniuersos, qui tanto iudici reluctari uoluerint. Qui etiam extrema illa die, sanctorum choris prefectus, propè regis regum tribunal, angelos iudicabit. *Dico autem ego.* Ego inquam doctor, Apostolus, & magister. Ego, quem vas electionis ablata rubigine, finxit dominus, vt portem nomen eius coram Gentibus, & filiis

Israel, Ego, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, raptus in paradisum, vbi audiui arcana, quæ non licet homini loqui. Ego dico, immo nõ ego dico, sed dominus dicit. An experimentum eius, quaritis qui in me loquitur Christus? Ego Paulus, immo nõ Paulus ipse ego, sed mirabili quadam transformatione in Christum mutatus. Viuo ego, iam non ego, viuit autem in me Christus. Ego dico, non humano Gamalielis spiritu edoctus, sed verè

θεοπνευστος. Puto enim, quod & ego spiritum Dei habeam. Ego dico, Iesum mundi saluatorem, Christum uerè unctum præ participibus suis, olim multifariè, multisque modis promissum fuisseque patribus in prophetis Iudæorũ, uenisse itaque ad Iudæos, ne de diuinarum promissionũ ueracitate, nulla posset à male affectis Iudæis, haberi suspitio. Iustum erat, vt quod iureiurando sinagogę patribus, pollicitus fuerat De⁹ omnipotens, quandoque perficeret.

Non est enim Deus, vt homo vt mentiat. Nunquid enim incredulitas eorum, fidem Dei euacuauit? Absit. Est enim Deus uerax, omnis autem homo mendax. Verumtamen non ad Iudæos tantum, sed ex misericordia illa immensa, qua omnes homines uult saluos fieri, etiam ad Gentes, suæ lucis iubar dimanare uoluit. Vt à solis ortu vsque ad occasum, magnum esset nomen domini in Gentibus. Erras Iudæe, si te ipsum vnice, curæ Deo fuisse arbitraris. Erras Ethnice, si cum oleaster insititius sis, tibi arrogas, quod oleam fecunditate præcesseris. Erratis omnes, si uobis debitã fuisse Christi incarnationem & gratiã, inaniter effingitis. Gratis ille tibi promiserat Iudæe, gratis ad te uenit Ethnice. Tu patribus debes circumcise, qui-

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

Act. 9.

1. Cor. 11.

2. Cor. 13.

Gal. 1.

1. Cor. 7.

Heb. 1.

Num. 23.

Rom. 3.

Mal. 1. 3.

Luc. 3.

bus

bus

bus

bus

bus

Luc. 7.

bus iusiurando iurauit, daturum se nobis altissimus. Tu vnice debes Deo præputiate, quem à summis sceleribus, citra promissa omnia, ingenti pietate seruauit. Cui plus dimittitur, plus diligere debet. Iustitia uenit ad Iudæos. Sed ne insolesce de Iudæe, non iustitia tua, iustitia Dei. Debebat exoluere, quod promiserat, sed sibi, non tibi debebat. Misericordia autem uenit ad Gentes. At nec uos animo efferamini, quod magis gentilitatem, quàm sinagogam dilexerit. Id totum gratiã, non meritum uestrorum munus est. Qui plus diligitur, plus diligit. Iudæus per legem ipsam, occasione accepta irritatus, sine qua peccatum mortuum erat, in scelerum omnium stercore computruit, à Mose vsque ad Christum. Verè itaque suppliciorum omnium tenebatur reus. Tantum abest, vt dignus esset, in quo diuinæ pollicitationes implerentur. Christus tamen, vt maledictum legis, crucis maledicto sustolleret, misericordia propulsatus, uenit, prædicauit, miracula egit, crucifixus est, resurrexit, ne exciderent à tanto bono, quod propter diuinas illas promissiones expectabatur. Gentes naturali sapientia prædite, Deum, quem ex mutis hisce rebus agnoscere poterant, haud coluerunt, turpissimis facinoribus se se totos obruere, reprobæque mente acte, & furentes, nullum non admiscere impietatis genus & idololatriæ. Misertus est & illarum Christus benedictus, propterea & ad illas transmigravit, vt sua luce de tenebris, sua sanctitate de uitijis, sua maiestate & gloria de fece tãra eruerentur. Quis hic audeat, vel in circuncisione, vel in præputio merita iactare? Quæ enim utriusque populũ merita fuere nisi mala? Hæc est Apostolicæ sententiã conclusio, vt circuncisi diuinæ fidelitatis iustitiam, Gentes immentam misericordiam fateantur, neq; propria merita cognoscant vel sentiant. Cum ergo audis, Circumcisionem hic à Paulo, Iudæorum populum intellige. Hic enim mos eius est, vt circumcisos, circumcisionis nomine designet: tanquam à signo vel caractere, quo à cæteris dignoscuntur, & super cate-

ros gloriantur. Christus itaque dicitur, ministrum fuisse circumcisionis, id est populi circuncisi, quoniam illis sacramenta, uerba, gratiam, ministravit. Non autem ipse Gentibus ministravit, sed Apostoli Christi ministri, ab eo missi, illis ministrarunt. Postquam eos, tam magnis contradictionibus repulit circumcisio. Cum enim Apostolos recipere noluit sinagoga, Christum repulisse dicitur. Illius ergo delicto, diuina misericordia, mala omnia in bonũ uertente, Gētibus salus facta est. Quoniam ipse ad gentes transmigravit. Gratiã itaque perpetuas agant Gentes diuinæ misericordiã, inquit Paulus. Iudæi suam vnice perfidiam & impietatem accusent. Hinc psalmographus cecinit pro Christo. Eripies me de cõuadictionib⁹ populi, (Pater optime,) populi inquam iudaici, qui cum Gentibus ubiq; terrarum dispersis, ipse vnus vnus esset, merito populus dicebatur. Et constitues me in caput Gentium. Populus enim quem non cognoui, quem scilicet præsentia mea, neque per legem, neque per Prophetas haudquam uisitauit, seruiuit mihi, cum primum seruiret idolis, in auditu auris tantum, citra uisum oculorum, obediuit mihi. Quasi dicat. Miracula adè magna sicuti Iudæi, non uidi, coram quibus signa feci, quæ nemo alius fecit vnquam, tantum præcones meos audiuit, & credidit. Filij alieni, olim mei, nunc alieni, filij diaboli, mentiti sunt mihi. Nouum enim testamentum, quod illis attuli, recipere noluerunt. Filij hi alieni inueterati sunt, in terreni hominis uetustate permanserunt, & claudicauerunt à semitis suis. Bene suis. Deserentes enim legis intelligentiam genuinam, suis superstitionibus & traditionibus, agebantur. Claudicauerunt ergo tanquam vno pede debiles facti, cum uetus testamentũ profitentes, nouum reijciant. Ab ipsis itaq; Iudæis insurgētibus in me, exaltabis me, cū ipsis summa ope adnitētib⁹, vt me extinguerent, de terraque uiuentium eraderent, tu inter gentes per omnem orbẽ, me gloriosum constitues. Vides igitur quan-

Ps. 17.

Ioan. 16.

Ps. 17.

quantum debent Gentes diuinam misericordiam collaudare, illique gratias agere, quæ Iudæis cadentibus, illos erexit, & in Christianam sustulit nobilitatem? Cæna Iudæis parata erat, sed Gentes Christi gratia, dapibus illis potiti sunt. Deum itaque collaudare, glorificareque non desinat. *Sicut scriptum est, propterea confitebor tibi in gentibus, & nomini tuo psal lam.*

Propterea, propter ea scilicet, quæ dicta sunt statim, ex eodem psalmo decimo septimo. Ego (inquit Christus,) O Pater, pro Gentibus. (In enim hoc in loco est. Pro.) confitebor tibi in omnium eum, laudis confessione laudabo te eorum nomine, quod eas ad tantam prouexeris dignitatem. Laudabo inquam te, non mutis elogijs, sed & nomini tuo canam, mente, oreque tibi gratias agam. *Confitebor tibi in gentibus.* id est efficiam, ut Gentes tibi confiteantur. *Et nomini tuo canam.* Faciam, ut Gentes canant. O clarum, pro præputij conuersione testimonium. Extulerat admodum circuncisionem Paulus, à patrum promissionibus, ne ergo inde præputium spernat, antiqua prophetarum oracula, etiam de Gentibus adducit. Ita quippe tollit Iudæis arrogantiam, cum & de Gentibus fuisse prædictum ostendit. Verum enim uero, ne temere Gentes se se efferant, Iudæos priores fuisse ostendit. *Rursus dicit. Laudate Dominum cum populo eius.* Principalitatem igitur dat circuncisionis electis, quibus Gentes dicit esse, tanquam comites adiungendas, ut simul vno ore Deum glorificent, lætenturque vno animo, quod vtrique populo salus facta sit redemptoris beneficio. Iudæus ergo refrenatur, cum audit non seipsum solum in domino lætari. Gens autem deprimatur, cum intelligit promissiones de illius salute, non Gentibus, sed Iudæis factas esse, ut & Iudæis se debere intelligant. Idcirco enim Gentes Iudæis, non autem Iudæi Gentibus adiunguntur. Vterque populus sedatur, cum à prophetis dictum esse intelligunt, quod ex Gentibus & Iudæis vnus populus coalesceret, fiet vnus ouile, sub vno pastore Deo.

Et rursus. Laudate Dominum omnes gen-

tes, Græcæ, Barbaræ & Latinæ. *Laudate eum omnes populi.* Quoniam cum Iudæis ad salutem vocati estis. Confirmata est enim super nos misericordia eius, sicut cum illis ueritas domini manet in æternum. Prima autoritas contra Iudæos concludit, Christum etiam propter Gentes venisse: Propterea confitebor tibi in Gentibus, & nomini tuo canam. Secunda, contra Gentes, Christum ad Iudæos principaliter missum fuisse. Letamini Gentes, cum populo eius. Tertia utrosque pacificat. *Et rursus Esaias dicit. Erit radix Iesse, & qui exurget principari gentibus, in ipso Gentes sperabunt.*

Quis uestrum ignorat Iesse, qui & alio nomine Isai dicitur Dauidis, patris fuisse, hominem popularem, & incognitum mundo, antequam tantam, talemque prolem, mundo effunderet? Radicem ergo magna ratione, eum nominat Vates, quod radicis instar, quasi sub terra lateret. Ut autem ex paruis radicibus magnæ arbores surgunt, ita ex Iesse, reges & proceres, atque duces per generationum sermenum prodierunt. Maxima arbor certè fuit Dauid. Ex qua demum uirga illa egressa est. Virgo deipara, quæ illum campi florem, fructumque dulcissimum gutturi nostro super mel & fauum, mundo edidit, Christum Iesum. Is itaque ille est, qui de radice Iesse, exurrexisse dicitur, qui & cum radice sub terra latens, despectus, inglorius, mortuus tandem & sepultus, mirro quodam & ineffabili modo, triumphata morte atque deuicta surrexit, & sublimi illa exaltatione, trahens omnia ad seipsum, gentibus leges per Apostolos dedit, iuraque præscripsit. Vnde & Gentes in eo, spem omnem collocauerunt, ut possit & velit eas tandem ad uitæ fontes aquarum traducere, ut non esuriant, neque sitiant amplius, neque cadat super illos Sol, neque estus. Cur autem putas ultimo loco Apostolus, hoc Esaiæ vaticinium seruauerit, quo Gentes à spe in Christo extollit, nisi ut arbitrariæ sententiæ finem imponens, quo memoriale perhennè in auditorum animis relinquat, Iudæos extimulet, prouocetque ad emulandum carnem suam, & aliquos ex eis saluos faciat? Quasi itaque

itaque dicat Paulus. Scriptum est, quod Gentes in Christo sperabunt. Non est scriptum de vobis, o Iudæi. Vos in Mose speratis. Maledictus qui spem ponit in homine. Erubescite. Nam Gentes, quæ heri vel nudius tertius, simulacra colebant, nunc sperant in Deo, illi se totos dedunt. Vos cur Deum abijcitis? Christum inquam, qui est Deus de Deo. Est qui accusat vos. Moses, in quo vos speratis, quia non speratis in Christo. Sed quia inanes & irritæ sunt præconum voces, nisi numen petram suæ ictibus gratiæ percutiat, propterea præcatur Paulus.

Deus autem spei impleat vos omni gaudio & pace in credendo ad hoc, ut abundetis in spe, in potentia, id est per potentiam Spiritus sancti.

Non vacat mysterio hæc secunda Pauli præcatio. Oracula enim adduxit de Gentilium & Iudæorum vnione, de vtriusque populis lætitia spirituali: de mutua inter eos conuersione. Orandum ergo fuit, ut hæc omnia implerentur. Nam neque ea, quæ prædestinata sunt, & pronuntiata, citra orationum suffragia profici, superius declaratum est. Deus ergo ille inquit Apostolus, in quo speratis. Hoc enim accipit pro constanti, Romanos in domino sperare, quod neque alii cui citra Dei donum contingere potest. Ob id dicitur. *Deus spei.* Quod nostræ spei actor sit, & scopus. *Impleat vos omni gaudio.* Ut & in domino, & in proximo, & in vobis ipsis adeo gaudeatis, ut in cordibus vestris vndequeque spiritualis lætitia exuberet. *Impleat uerem, pacem.* Vbi enim pax non fuerit, nec gaudium esse potest. In dissensione nanque, vniuersus meror est, atque tristitia. Omne vero gaudium ibi habetur, vbi pax reperitur. Ideo post gaudium, pacem posuit, quasi causam post effectum. Intelligitur autem, impleat pacem, ut pacem vobiscum, sedatis animi perturbationibus, pacem cum proximo, iurgijs, contentionibusque postpositis, pacem cum Deo, expiatis peccatorum fordibus, habeatis. Impleat item *Fide*, ut & quæ prædicta sunt futura, quæ etiam futura prædicta esse credatis. Hac triade, gaudio, pace, fide, triadem nostrarum ani-

marum repleri, quis est qui ignoret? Gaudium enim vim concupiscibilem, pax irascibilem, fides replet rationalem. Qui autem gaudio, pace, fideque repletus est vitæ perhennis spe vndique exuberat. Spes vero ista non confundit, quoniam spiritus sancti potentia innititur. Si tuus in nixus meritis æterna illa gaudia speras, quicunque es, vana est spes & incerta. At si spiritus sancti potentia, nulla firmior, nulla certior. Neque enim à promissis deficere potest, neque vult, neque nouit. Propterea spiritus sanctus, & eius potentia hic nominatur, ut in spiritu intelligas, quod uelut implere. Quid enim est spiritus, nisi amor, in sanctitate quod norit? Est enim sanctus & vnus, sine terra, cælestis totus, ac ideo summus intellectus, in potentia, quod nullatenus valeat impediri. Infirmi- tatis quippe est, & impotentia, ut scienti, volentique, aliquid, obistere possit. Præcatur itaque omnes prouolutis ad Deum mentibus, ut abundemus spe, non in nostrorum meritorum imbecillitate, sed in potentia spiritus sancti. Huius autem spei scopus sit Christus Iesus, ut quisque nostrum cum Propheta dicat. In te domine speravi, non confundar in æternum. Ab illo nanque sperandum est, & hic auxilium, & in cælis præmium. Ita ergo fiet, ut ad sperata illa promissa, gaudij, fidei, atque pacis plenitudine, eiusdem spiritus sancti virtute, intus & foris muniti, quibuscunque etiam nobis repugnantibus, mundo, carne, & demone, perueniamus. Et hic huius epistolæ negotium terminatur. O finem faustissimum, verè Paulo dignum. Vide tu quæso, & ad id summam hæc Pauli nostri pietatem, hanc repletionem, hanc diuinam mentem. A Deo exorsus erat. Primum quidem gratias ago Deo meo, quod fides uestra annuntiat in vniuerso mundo. In Deum finit. Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credendo. Initium rei cuiuslibet, totius virtus est. Finis est consummatio. Luce ergo in cuiuscunque, siue magni siue parui operis principio & fine, Pauli exemplo, Dei numen agnoscendum est. Quis enim incipere quicquam potest, aut quis sine Deo

Apo. 1.

Deo cōsummare? Ego inquit sum A, & principium & finis. Irati Dij mihi crede excandescunt, ubi humana uota cęlestibus se pręferunt. In his ergo, quę modo sequuntur, vsque ad capitis huius finem, quid facit? quo charius, dulciusque legatur ab omnibus hęc epistola, omnes mira arte, in vniuersum demulcet Apostolus, atque lenit. Quę. n. epistolę familiares iucundas, gratas, & voti compotes reddere solent, potissimum sunt, illius qui scribit amoris, & beneuolentię insignia. Ob id & epistolarum initio & calce, adniti consueuimus, vt hi ad quos literas damus, intelligant, quām in amando semper ueri, semper immo diu simus, quo inter hęc, compręhensum negotium nostrum, vnde quaque reddatur fauorabile, & tanti amoris, quo nihil non possumus efficaciam, auspiciatum exitum fortiat. In his itaque uersatur nūc Apostolus, plurima uerba maximum illius amorē indicat, epistolę huius initio proposuerat. Ne autem illorum oblit, prolis hi scē sermonibus, (epistolarum enim angustiam videtur hic tractatus excessisse) de illius erga eos charitate frigidiusculę sentirent, noua quędam adiungit, quo refricati incalescant, & cum incaluerint, hasce literas, (quid dico literas?) hosce veraces thesauros inquirent, effodiant, circumferant, amplectantur, diuinas hasce ambrosias bibant, rebibant, ingurgitent vsque ad ebrietatem. Hęc sacra και μεγαλα μυστηρια legant, relegant, perscrutentur: has opes cęlestes sitiant, esuriant, acquirant, rapiant, possideant. Ita ergo fari incipit.

Persuasum autem habeo fratres mei, & ipse ego de uobis, quod & ipsi pleni estis bonitate, impleti omni cognitione, ualentes & inuicem alium alium admonere.

Magna laus hęc est, & dubio procul magni iudicium amoris. Intuere mecum. *Pleni estis bonitate.* Non modo boni estis. Ecce quām eos extollit ab affectu. *Pleni estis omni cognitione,* non solū docti. Ecce quām commēdantur ab intellectu. Plerique autem boni sunt & docti, & doctrina ac bonitate pleni, sed nihilominus alijs sua bonitate, aut doctrina proficere nesciūt. Non enim om-

nibus hoc datum est: Ecce igitur tertię Romanorum, laus. *Valentes & inuicem alium alium admonere.* Ecce à sufficientia cęteros erudiendi. Verum tamen nonnulli, & boni sunt, & docti, ualentque etiam cęteros instruere. sed id mundū latet. En quarta Romę laus, à publica fama. Attramen inquit Paulus. *Persuasum est.* Exploratum iam diu habeo, quę pleni estis bonitate, impleti omni cognitione, ualentes, & inuicem alium alium admonere. Cum autē dicit. *Persuasum autem habeo, & ipse ego.* Hunc esse sensum intellige. Non modo plebeculam, publica uestrarum virtutum fama percurrit, sed & ad meas peruenit aures. Non leui quodam rumuscule, sed ad eō ingenti, vt mihi orbis magistro persuadere potuerit, vt ita esse omnino credā, sicut ubiq; prędicatur. En laudum urbis Romę fasciculus. Nemo dicat, Adulatorem agit Paulus, assentatur, uaser, fictis laudibus blanditur, quō eos sibi in gratiam conciliet, quos primum exacerbauit, irritauit, repręhendit. Audi illud potius, quisquis ei detrahere audes. Loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo qui probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis. At uera sunt ne, hęc ipsius uerba, quibus tam egregiē Romani laudantur? Verissima ea esse, nemo dubitare debet. Scis autem quo pacto? Non alio sanē, quām Christi ecclesia tota pulchra & formosa, sancta & immaculata dicitur, cū tamen minor fidelium numerus, sanctus sit, & immaculatus. Id enim maximē ostendit, membrorum Christi in ecclesia communionem, quod partis sanctitas efficiat, vt vniuersum corpus sanctū esse credamus, & asseramus. Magna autem ratione, tropum istum imitatus est Apostolus, vt supra in vniuersum eos oēs coarguerat, & nunc in vniuersum eos oēs extollat. Huiusmodi nanq; commēdatio, ad inanem gloriam minus incitare videt, sicuti & huiusmodi repręhensiones, ad indignationē minus prouocare solent. Et quid mirum, Bone Deus, si omnes laudat, quamuis etiam supra, omnes repręhensionibus durioribus affecerit? Ad id enim, illum dissensionum,

tionum, contentionūq; urbis fama coegerat. Ad hoc autem se se ex animo impellit. Neminem enim ipse nouerat eorum, qui iurgijs, hæresi, seditionique ansam dederant. De omnibus ergo, vt par est, piē sentit. Adde, quod bonus doctor, quō ad profectum calcaria discipulis addat, discipulos vniuersos laudare debet, vt in his qui laudandi sunt, virtus laudata crescat, Hi vero, qui degeneres existunt, erubescant prorsus te ste conscientia, tales minime esse, quales à magistro putantur. Sed nōne modū i laudādo excedit? *Pleni inquit Estis bonitate, pleni omni cognitione.* Grandia nimis sunt hęc. Verū, nōne lōge melius est, de quibuslibet bene sentire cū excessu, q̄ vel tantillum deficere? Illis nocet & tibi si deficiis, nulli si excedis. Nemo tñ, cū uocē illā audit. *Pleni,* admiretur. Quoniam de vno Christo Iesu scriptum est. Non dedit illi Deus spiritum ad mensuram. Vidimus eum plenum gratiæ & ueritatis. Nam & Oceanus plenus est aquis, & fons, & riuulus, & vas, & inter uasa, hoc quidem magnū, illud uero paruum, omnia plena esse possunt. Chrs, Oceani plenitudinē habet, Maria fontis, Apostoli riuulorum: uasorum Christiani omnes. Vnde & de Stephano dicitur, quod erat plenus gratia & fortitudine. Et ad Hæbræos inquit Paulus. Accedamus in plenitudine fidei. Quod uero dicit. *Pleni omni cognitione,* de eorum cognitione, quę ad salutem necessaria sunt, tantūmodo intelligi debet. Hęc autem innumera non sunt, ne tibi magnum quod dicere uideatur Paulus. Quinaratio enim numero compręhenduntur. Aliqua, nanq; credere oportet, fidei mysteria, quę simbolo. Aliqua agere, quę decē pceptis cōtinent. Aliqua sperare, æternę uitę p̄mia. Aliqua timere, inferorū supplicia. Aliqua cauere, peccata lethalia. Hoc est ille quinarior, de quo Paulus, si in ecclesia malo quinq; uerba sensu meo loqui, q̄ decē millia uerborum in lingua. Hęc uero huius quinarior cognitionis, ex utroque testamento, quām facile habetur. Qui ergo hęc nouerit, dicitur ab Apostolo, plenus cognitione. Contra, qui hęc ignorat quomo-

do si etiam omnia philosophorum uolumina teneret memoria, non insipientissimus dici potest: Literas mihi crede profectō nescit, qui sacras ignorat. Sapientes sunt, vt faciant mala, bene autem facere nesciant. Sapientia huius mundi, stultitia est apud Deum. Sed quoniam in Christiana professione, scire, aut parum, aut nihil est, uti autem & exercere, plurimum. Affectum enim & opus magē spectat lex Christi, quām intellectum. Propterea adiunxit, id quod primo loco posuit tanquā principale. Pleni estis bonitate. Cum autem bonitatem audis, in mentem tibi venire debet, integra probitas, per antithesim ad odia, ad contentiones, ad rixas, de quibus supra rigidiusculus eos coarguerat.

Audacius autem, scripsi uobis fratres ex parte, quasi uestram memoriam excitans per gratiam, quę data est mihi à Deo, ut sim minister Christi Iesu in Gentes.

Ecce secundum amoris inditum. Laudauit primum Romanos. Nunc se se simul accusat & excusat, quod durioribus quandoque uerbis eos reprehenderit. Parcite (inquit) charissimi fratres. Noui quod audaciusculus fui in reprehensionibus meis, cum scire uos, & bonitate, & cognitione plenos esse. Non me inscitia, non odium, non liuor adegit, sed importunus amor ille, qui me huc illucque, pro salutis uestrę desiderio rapit & agit. Timebam enim, ne ex uestra memoria, quandoque excidisset, quales uos ipsi sitis; & quę uos deceant, tantis gratijs insignitos. Rem itaq; pissimā me facturum duxi, si illa uobis suggererem, nō quasi uos noua & incognita docēs, sed quasi sepultos igniculos, ex obliuionis cineribus excitans. Nulla autem temeritas me impulit, ut ad tantam urbem, quam vniuersus suspicit orbis, literas meas darem, sed Dei optimi maximi munus, quo citra omnia merita mea, quę nunquam fuere nisi mala, (Persequutus enim, sum ecclesiam Dei,) uenice ex eius gratia, in Gentibus vniuersis fungor. Acciuit nanq; me Deus omnipotēs gratis, & segregauit ex utero matris meę,

Ioan 3.
Ioan 1.Act. 6.
Heb. 10.

1. Cor. 14

Hier. 4.
1. Cor. 3.

1. Cor. 15

Gal. 1.

vt sacrum Christi Iesu euangelium inter Gentes, disseminarem & spargerem. Ob id igitur, ne diuino huic muneri deessem. Vt enim mihi si non euangelizauero, vobiscum quasi doctoris officium egi, & quæ ad fidem, & quæ ad mores, & quæ ad communem pacem spectare possunt, præcepta tradens, diuinis hausta consilijs. Ne itaq; vos obsecro, id molestè feratis. Non ipse hunc honorem mihi assumpsi. Deus me quauis indignum elegit, eligendo autem dignum fecit. Non ergo tanquam mea, sed tanquam Dei, qui me dignum haberi voluit à Gentibus vniuersis mea uerba suscipite. Sed nunquid, non decebat maxima tantæ urbis dignitate considerata, mollius & humiliter loqui? Non quidem. Ferire opus erat, & cruorem effundere, vt animæ vestræ hostia Deo acceptissima efficerentur. Non enim sine sanguine, sacrificia vel hostias offerunt Deo. Propterea addit, vt sim minister Christi Iesu in Gentes. *Sacrificans Euangelium Dei.* Tunc euangelium Dei sacrificatur, dum sacro ministerio ministrantur, disseminantur. Sacrum autem euangelij ministerium est, vt per euangelium quasi per gladiū spiritalem, qui pertingit, vsque ad diuisionem animæ & spiritus, animæ Deo sacrificentur, quasi immaculatæ victimæ. Sacrificium enim Deo spiritus cōtribulatus. Percutiendo ergo erant Romanorum pectora, vt sanguis ille sordidus exiret, de quo dicitur. Libera me de sanguinib; Deus, Deus salutis meæ. Et dealbatæ Deo imolarent. Vnde seq̄. *Vt fiat oblatio Gentiu acceptabilis.* Hoc modo construe. Vt gentiū oblatio, vt spiritus proprii, quos Gentes offerunt, sint oblatio Deo accepta. Mactatis scilicet, mortificati, excarnificatiq; reprehensiu nobis asperioribus. *Et sanctificata in spiritu sancto.* id est per spiritum sanctum. Eo enim sanctificamur. Nec hostia aliqua Deo placere potest, nisi sancto illo igne de celo ad Helix præces, hoc est animæ feruentis descendente. Sancto inquam & diuino spiritu sanctificata. Sanctificat autem, cum in animas nostras se se transfert, illis inuisibiliter inhabitat, & amicos Dei nos constituit.

Et hæc quidem fuistis (inquit Paulus enumerans peccata quædam horribilia & magna, sed abluti estis, sed sanctificati estis. Si quis dicat. Se ex seipso sanctificari, superbus & mendax est. Verum enim uero, si ex sancto spiritu quisque dicat credentium, se se sanctum esse, & cum Dauide clamet fidenter, ad dominum. Custodi me domine, quia ego sanctus sum, non est ista elati superbia, sed non ingrati confessio. Non ignis & ligna, non ara, aut gladius ad sanctificandos nos, ad hostias nostras immolandas, nobis sunt amplius necessaria. Vetera abierunt, facta sunt omnia noua, postquam Deus, qui spiritus est, carnem induit. Caro vniuersa migravit in spūm, & propterea dicit. *Sanctificata in spiritu sancto.*

Habes itaque Pauli excusationem. At quia se se satis depræsserat, Romanos item magnis extulerat laudibus, vide quomodo se se commendat, quantis præconijs se se effert, vt autoritate illius audita, timeant non parere. Ita enim oportuit Romanos modo retundere, modo mollire, quod optimè semper gessit Paulus, vere Protheum agens, & Cameleontem quendam, at non ad fallendum, sed ad persuadendum. Ego (inquit) cum essem astutus, dolo uos cæpi. In omnia versus, & omnibus omnia factus. Dicit ergo. *Habeo igitur unde glorior in Christo Iesu ad Deum.* Non enim ausim quicquam eorum fari, quæ non effecit per me Christus, (ad hoc vt Gentes obediant) verbo & facto in potestate signorum ac prodigiorum, in virtute spiritus Dei.

Occasionem negotij huius sumit ab eo, quod statim dictum est, propter gratiam, quæ data est mihi à Deo, vt sim minister. Habeo ergo inquit vnde merito gloriari possim, & debeam, at non in me ipso, sed in Christo Iesu. Qui gloriatur, in domino gloriatur, non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat. Gloriari autem possum, & re ipsa glorior, *Ad Deum*, id est, quo ad Deum, non quo ad mundum. Scio quod mundi sapientes me spermologon vocant, inanium verborum seminatorem. Et hi

amplius nouorum demoniorum annūtiatorem, quanta perperior à principibus, à populis vniuersis? At si inglorius sum hominibus, gloriosus sum apud Deum. Quod altum est hominibus, abominatio est ipsi Deo. Contemptibilia mundi elegit Deus, vt gloriosa destrueret. An hæc parua gloria est probro ab hominibus haberi? despici, lapidari, blasphemari, in vincula conijci? Libenter gloriabor, in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Verum neque id mihi arrego. Mihi enim donatum est, non solum vt Deo seruiam, sed vt propter eum maledictis, tormentis, & cladibus afficiar. Sed longè maiores, & plures sunt diuinæ gratiæ, quæ me citra omnia merita mea, illustrissimum efficiunt. Quid enim dicam de sermonis copia & efficacia? Quid de prodigiorum stupore vt cætera mittam? Nihil enim ausim celebrare, quod mihi non contulerit Christus. Inaniter sibi de propria excellentia, pfeudo Apostoli hominum, cauponatores blandiuntur. Ego ea vnice commemoro, quæ per me Christus efficit, non efficio ego. Deus operatur mirabilia magna solus. Non sunt mirabiles homines, mirabilis Deus in hominibus est. Magna quidem sunt, quæ per me Christus effecit. Gratia Dei mecum. Illi honor & gloria. Quæ ego sine Christo efficio, omnia quiescunt. Quid est igitur vnde possim gloriari? Sapientiæ hominum, qua ad pedes Gamalielis edoctus fui. Iustitiæ ciuilem, qua sine querela conuersatus sum. Zelum illum, & legis æmulationem, in qua supra coetaneos meos proficiebam, omnia hæc, quæ primum mihi magna videbantur, arbitror vt stercora. Illa vnice extollo, quæ mihi contulit Christus. Nihil aliud est in me magnum, vt singulare. Noluist minutum de duobus hisce donis, sermonis & operis differere Paulus, ne modestiæ limites se se laudans immodicè excedere videretur. Nos ergo netanto Apostolo, simus & videamur ingrati, illius laudes silentio prætereunt, postquam nobis se se offerunt sponte, agè duas hæc *χαριτες*, quibus ipse in domino gloriatur, linguæ

& signorum explicamus. Sed in tam vberè, tamque immensa dicendi copia, vnde quæso initium, aut vbi finem nostra reperiet oratio? Nulla certè lingua, paulinam linguam, nisi paulina: nullus sermo, Pauli sermonem, nisi paulinus digne laudare potest. Quis mihi det paulinam linguam? Quis mihi det paulinum sermonem? O linguam omnibus linguis sacratiorum. O verba, verbis omnibus potentiora. O sermonem ineffabilem. O ora suauissima. Quæ miracula quæso non egit lingua illa, os illud, sermo ille? Demonum phalanges expulsi, peccata fugati, tyrannos deuicit, philosophos superauit, leniuit Cæsares, Barbaris veram Philosophiam aperuit. Athenas in stuporem uertit, Romam ad Deum reduxit, posttrauit Hierosolymam, Sinagogas omnes confundit, Damascum docuit, Antiochiā confirmauit. Petro Apostolorū coripheo persuasit, euerit magicas artes, inferorum regna perterrituit. Angelis multiformem Dei sapientiam demonstrauit, omnem ecclesiam instruxit. O linguam benedictam, quæ dominum semper benedixit, & alios benedicere consueuisti. Hæc est illa lingua, quæ infirmorum vlcera lingebat: lingua medicinalis, quæ morbosos curabat, mortuos resuscitabat ad vitam, errantes arguebat, pusillos cōsolabatur, terrebat duos & peruicaces. Quouis tonitruo terribilior erat lingua illa, cum in hæreticos inuehebatur. O Leonem admirabilem, qui vulpinos greges inuasisti, dispisti, eueristi, quæ vineam demoliebant. O canem fidelissimū, qui dñi vineam custodiuit, catulosq; ad custodiendū instruxit. O linguā potentissimam. Ad illius linguæ imperium, demonum turmæ adulterum discerpere incæperunt, & eadem lingua cū voluit, illū ex eorum manibus, eis inuitis extraxit. Non tm nobis timoris incutiūt fulgura, quantū latratus ille, vox illa horreda demonijs. Si mortuas Pauli vestes, me tuebant lemures, & furia illa, quid miraris si uiuā vocē ferre non poterant? O linguam nunquam satis laudatam, quæ coram Regibus disserbat, quæ neminē uerebatur. Cuius sermo, vt facula ardens erat, per quam Christus loquebatur.

tur. A qua pendebant angeli, vnde vox effluebat omni tuba vehementior: micis suauior organis, terremotu potentior. O linguam linguis igneis plenam. O ignem veracissimum. O gladiū, quouis gladio penetrationem. O malleum conterentem petras. O securim vsque ad radicem arboris positam. Hæc lingua, hic ignis, hic gladius, hæc securis, hic malleus, Deorum aras, pyramides, lucos, simulachra, arcus, statuas, templa, combussit, contriuit, comminuit. Hac flamma ether purgatus est. Hoc gladio profligati sunt spiritus nequam. Hac secure, synagoga excisa est. Hoc malleo petra percussa est, & fluxerunt aquæ. Ecce tres illi fontes, quos lingua illa vel emortua, fodit, cum iubente Nerone. (O scelus immane) decollaretur Paulus, ingeminaretq; sanctissimum, dulcissimumq; illud nomē, quo nihil illi vnquam altius cordi inheferat, *Iesus*. Tunc enim (mirabile dictu) caput illud. O caput, angelicis tremendum spiritibus. O caput, altius cælo, latius terra, sole clarius, potentius igne, adamante solidius. Caput ne Pauli dicam, an Christi? an Dei? in quo omnes thesauri erant diuinæ sapientiæ reconditi. Caput ergo illud in altum ac sublime volans, quasi alas haberet, tres hæc dicimus fontes, potētissima uoce illa, tibi Roma dedit. Et quid mirum? Fōs erat lingua illa, fluuius caput illud, vel magis Oceanus, à se fluuios fundens, fluuios inquam aquæ viuētis. Exhibant noctu, & interdiu à capite illo lachrimarum flumina, vnde saliebāt fontes ad irrigandum, non terræ superficiem, sed mortalium corda. Deficiet me dies, si de lingua illa, deque sermone illo, longius diuagari voluero. Facta vero, signa, & portenta, quis cōmemoret? Cum tot & tanta fuerint, vt licaonici clamarent. Dij similes facti hominibus, descendunt ad nos. Ea tūtum ipsi delibabimus. Omnia enim, quæ de eo leguntur, admirabilia esse, nemo nescit. In primis enim. Nonne omnem excedit admirationem, miraculosa illa & tam subita Pauli mutatio? Iā dudum enim, patrias legestutans, & proauorū dogmata, cedibusq; assiduīs

sanctam Christi Iesu plebeculam discerpere contendens rapidus, statim post tenebras, diuino lumine, verum caput cognoscere lumen, mira fides rerum, subito trans æthera vectus, illi nosce datum, quid possent præmia vitæ. Colloquijs domini fruitur, secreta referuat. Quæ deinde gentibus ac populis prædicare habetur. At Paulum, nonne tūtos mirum est, superasse labores? Verbera, vincla, famen, lapides, rabiemq; ferarum. Carceris illumine, uirgas, tormenta, catenas, naufragium, lachrymas, serpentis dira venena. Pone tibi ob oculos Paulum, & illum totum videbis admirabilem. Manum Pauli in primis. Nonne illa est, qua hec epistolæ scribebantur? O manum. Quis mihi det, vt illi affigar? Manum læge ditiolem & sanctiorem, q̄ manus Moyfi, & Aaron. Illam inquam manū, vt vipera sensit, protinus in ignē decidit, ne illi manui noceret, quæ suo labore sanctos Chrī paueres refouebat. Quæ impositione sua, spiritum sanctum influebat, ne vna manu mortua, veneno totus orbis periclitaretur. Oculi illi. O oculos micātibus stellis lucidiores, Oculos columbæ purissimæ lacte lotos, qui iter lilia iuxta, sacrarū scripturarū fluētā, sp̄ residebant. Oculi ergo illi pulcherrimè cecati, ad totius orbis salutē p̄spiciētes, Chrī in corpore intueri potuerūt. Miracula cernebant, quæ videri nō poterāt, somnū nesciebāt, noctibus medijs vigilabāt, nec dolores, aut morbos, quib⁹ alij oculi affici solēt, sustinebāt, terrena videbant & nō uidebāt. Pedes oī vento velociores, qui vniuersū circūcurrentes orbē, vbiq; Chrī nomē portarūt. Astringunt compedibus, at mox tā nō ferēdo scelere indignata terra, seipsā quatit, cōcutit carcer, aperiunt ostia, vinculaq; soluant. Cor illud, cor mundi. Ita nō libet, Pauli cor appellare, tāq̄ vitæ orbis p̄cipiū, & elemētū. Siquidē inde spūs uite manabat in oēs. Bone De⁹, q̄ miraculosum, q̄ p̄digiosū erat? Tā parū, tā magnū erat, vt itegras ciuitates, cūctos populos caperet, & nationes. Cor meū iqt dilatātū est ad vos, O Corinthij. Cor illud erat spūs sancti tabella, & Christi gratiæ codex, scriptus non atramento, sed

Gal 4.

sed digno Dei viui. Venter ille, quis credere poterit, quot filios parturijt, nec semel, sed bis? Filioli inquit mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. O stupor & gaudium. Quid quæso in Paulo erat, quod vndequaque mirabile non esset? Angelicus homo erat, in cuius emortuo mundo membris, Christus ipse cum stigmatibus vitam agebat cœlestem, spiritalem. O membra cruci affixa, viua & non viua, mortua & non mortua, membra Christi, Christum induta. Templum spiritus sancti, ædificium sanctum, habens Christi notas, & cicatrices. O corpus spiritale, quod cœlum tertium conscendit. O spiritum corporeum, qui terrenis membris alligabatur. O Paulum, miraculum mundi. O summi Iouis fulmen, quo vno perterruit orbem, sine quo nunquam crux eleuata esset in nationibus. O Deū terrenū. O hoīem caeleste. Nullus vnquā vestrum, (obsecro,) Paulum mirari desinat, omni orbi, iure maximo admirabilem. A quo lumen effulsit, omni splendore coruscantius. Qui errantibus nobis veritatem inuexit. Qui euangeliū per terras, perque maria sparsit. Per quem spiritus sanctus hæc oracula edere voluit. Cuius eloquijs Deum didicimus. Cuius exemplis veri Dei colentes euasimus. Quo propagata est ecclesia, plantata fides, reuelata iustitia, spes immortalitatis adaucta, radicata charitas. Quo caro in frenis domita est, innouatus spiritus, è tenebris eruta ratio, sensus subactus, religio instituta. Quo Moses perijt. Quo Christus reuixit. Quo abrogata est omnis seruitus. Quo agnita, redditaque libertas. Quo incantatus orbis. Quo hominum piscatio, tam magna facta est. Quo uetera transferunt, & facta sunt, omnia noua. Hæc nonne maiora sunt & mirabilia illis omnibus, quæ stulto, vanoque errore decepta gentilitas, de suis ipsius Philosophis atque Magis, ne Thianeum quidem omittam, quem Deum vocant, refert constantissimè? Admiremur itaque Paulum omnes, virum verè admirabilissimum, si

virum eum nominare fas est, tot mirabilium operum patratorem. Verum enim uero, admirari & obstupescere satis non est, oportet & illum imitari, quemadmodum ipse clamat, in hoc & admirabilissimus. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Ita digni erim⁹, vt qui pro nobis in hac vita laborauit, in alia immenso amore, quo exultat totus, nostræ inhians salutem, continenter ad dominum deprecetur. Quis. n. illum in morum probitate, in sancta, hac Philosophia imitari non possit? Nonne Paulus homo erat, eiusdem nobiscū naturæ, omniaque habens communia? Carnis ne stimulo caruit Paulus? Audi. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Video enim aliā legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. An non tentauit Paulus Sathanas? Audi. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinē, sed aduersus principes, & potestates terrenarum harum. An non à malis hominibus infestabatur Paulus? Audi. Offitium apertum est, sed aduersarij multi. An non quandoq; & ipse supra modū afflictus ferè concidebat? Audi. Supra modum grauati sumus, vt rederet nos etiam viuere? An non & ipse peccare poterat? Audi. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Num semper in orationibus exaudiebatur? Audi. Ter dominum rogauī, vt discederet à me stimulus ille, & dixit mihi dominus. Virtus in infirmitate proficitur. Quid habes, ergo vnde non sine ratione dicere possis, quis valet Paulum imitari? Excitemur, vigilemus, sanctum illum diuinæ gratiæ igniculū, in nobis nostro vitio consopitum, accendamus, & Paulum, quàm facile, si non proximè, à longe saltem poterimus imitari. O inuictū Chrī militē. O Heroum sapientissimum. O ducem nulli secundum. Eos felices, qui te colunt, qui te venerantur, qui tibi student, quorū tu curam geris, quibus tu patrocinaris. Quos tu præcibus tuis Deo commēdas. Gaude, Gaude felix Roma, quæ tantū thesaurum possides. Hæc de Pauli laudibus sufficiant.

1. Cor. 11

Rom. 6.

Eph. 6.

1. Cor. 6.

2. Cor. 1.

1. Cor. 9.

2. Cor. 12

1. Cor. 5.

2. Cor. 6.

Nemo autem miretur, si Paulus ad Romanos scribens se se laudat. Si enim tritio *Aeneae* non datur, quod dixerit. Sum pius *Aeneas*, fama super *ethera* notus, cum alioquin modestus fuisse, scribatur, hoc ideo, quia ignotis, & quibus ipse etiam ignotus erat, loquebatur, cur vitio Paulo dari debet, quod Romanis ignotus, se se non à propria virtute, sed à diuino munere agnosci voluerit? Oportebat compescere eos, qui illi detrahebant. Erant autem innumeri. Magna igitur ratione, sua priuilegia recensuit. Sed vide quot verba hinc laudibus adiecit, humilitatis antemuralia, ne illum tamen inflari crederes. *Habeo unde glorior in Christo Iesu*. Ecce primum. *Ad Deum*. Ecce secundum. *Non enim ausim quicquam fari eorum que per me non effecit Christus*. Ecce tertium. *Ad obedientiam Gentium*, vel ad hoc, vt obediât mihi Gêtes. Ecce quartum. Non enim datæ sunt hee gratiæ, propter me, sed ad Gentium salutem atque vtilitatem. Sunt gratiæ gratis datæ istæ. Nemo me ob id sanctum existimet. Non enim gratiæ gratificæ sunt. *In virtute Spiritus Dei*. Ecce quintum. Non enim mea virtute, non humano studio, non magicis artibus, sed diuina spiritus sancti virtute datum est mihi gratis, vt tam potens existam. *Verbo & opere, in signis & prodigijs*. Signa miracula sunt, vt morbosos curare: prodigia uero, mirabiliora, vt mortuos ad vitam reuocare. Quæ omnia, humana virtus sibi asciscere nõ potest. Diuina quippe sunt, & virtutem indicant Dei inmensam. Tunc autem sui muneris functionem declarat Apostolus. *Ita vt ab Hierusalem vsq; ad Illiricum, etiam circumcirca impleuerim euangelium Christi*. O quam velociter currit sermo eius. Lingua sua calamus scribe, velociter scribentis. Verè illorum vnus erat Paulus, de quibus *Esaias*. Qui sunt isti qui vt nubes volant? Ab Hierusalem inquit, vsque ad mare Græciæ, quod ab Illirio, quod in fine Græciæ situm est, Illiricum nominatur. Non recta pergens, & via regia tantum, sed omnes que circumcirca sunt regiones perlustrans. Vbique Christi euangelium prædicaui. Non Phenicem tantum, Siriam, Cili-

Pf. 147.

Psal. 44.

Esa. 60.

ciam, Cappadociam, peragraui, sed & quæ circumcirca sunt omnia, Persidem, Armeniam, & Asiam omnem quæ ad Austrum vergit. Et in his, ciuitates, Prouintias, Oppida, Gentes, Populos, & qui sub Romanis erant, & qui sub Barbaris. Omnium enim Gentium linguis loquor, & nemini quantumuis barbaro, sum ego barbarus, pererravi. *Impleui euangelium*. Id est plene prædicaui, ex æte illud edocui, & disseminavi. Non ego, sed gratia Dei mecû. Mira res profectò. Videbatur Paulus volatilis auis instar factus, qui vbique circumuolabat, nusquam manens, nusquam consistens. Vides quomodo, cum supra se se comédarit ab autoritate, à munere nunc se se commendat, à laboribus pro Christo perpassis? Abundantius inquit Apostolis omnibus laboraui. Sed quia hoc quandam gloriam præferre uidebatur. Vide quomodo id temperauit. *Sic autem studens euangelizare, non ubi nominatus erat Christus, ne super alienum fundamentum edificare, sed sicut scriptum est, quibus non fuit annuntiatum De eo videbunt, & qui non audierunt intelligunt*.

2. Cor. 14

1. Cor. 15

Ibidem.

Esa. 51.

Inter Hierusalem, & Illiricum, peregrinationis meæ fines, illum à quo, huc ad quem, pleraque loca erant, in quibus duodeni illius chori aliquis prædicat Christus, & annuntiat. Ille ergo ipse non prædicaui, inquit Paulus, sed tantum in illis locis, qui mea opera indigebant, vt iuxta Prophetam. Hi qui bus adhuc non erat euangelizatus Christus, Christum uiderent. Viderent inquam fide, per speculum in enigmate. Hoc est enim quod subditur, quasi eius expositio. *Est. pro Idest, qui nõ audierunt, intelligerent*. Id autem ex animo, studio se faciebam. *Ne super alienum fundamentum edificarem*. Id est à Gêtibus crederet edificare. Quasi prædecessores mei, non bene edificassent. Talis est & loquutio illa. Ne in vanum, siue in vacuum cucurrissim; id est currere existimaret. Illi optime edificarant, Indignum igitur erat hominem, qui gloriam propriam non querit, qualis ego ipse semper fui, in aliorum messem introire. Si propriæ gloriæ cupido, meum animum titillasset, illuc ubi alij prædicarant, accessissem,

Ibidem.

Gal. 2.

vt &c

vt & ipse non nihil inter eos esse uiderer. Sed absit, vt id unquam fecerim. Ipse fundamenta iacere volui, & edificare, non vt gloriam meam dilataré, sed vt Apostolicæ gloriæ nihil detraheretur. Adde. Quod id pseudo Apostolorum cõissimus mos est, vt super fata sermina, aenas steriles, recedentibus agricolis super seminant. Ne itaq; me pseudo Apostolum suspicaretur orbis, qui bono semine seminato in agro domini zizania super feminarem, eos qui prius ab antecessoribus meis Apostolis Christum didicerant, nunquam adire volui, vt non modo vitio, sed & uitij suspicionem carere possem. Hoc enim præstare debent Christi præcones, vt & conscientiam tueantur & famam, ne contemptibilis eius prædicatio habeatur. Ita habes Pauli munus, munerisq; functionem. Non vacat autem mysterio illud. *Vt qui non audierunt, intelligunt*. Non modo scilicet audiunt gentes, sed intelligunt. Quo contra de Iudæis dicitur. Audietis, & non intelligetis. Vide modo quàm bellè, epistolæ finè cum principio magna concordia iungit. Nolo vos ignorare fratres (dicebat,) quia sæpe propofui venire ad vos, sed prohibitus sum, vsque adhuc. Ecce ratio. *Propterea & impeditus fui, plurimum, quo minus venerim ad vos*. Quæ res præcipuè illius desiderium aperit, quo Romam uisere pluries propofuerat. quando pluries dicit se impeditum fuisse, ne huc accedere posset, quo maxime sibi Romanos in beneuolentiâ conciliat. In causa ergo, quod hucusque Romam nõ uenerit, fuit continuus prædicationis labor, quo in Orientis partibus, pro munere Apostolatus obeundo, detinebat. Vnde subdit. *Nunc uero non amplius locum habens in his climatibus*. Oportebat enim. Orientem primum erudire, nepe mudi dextrum, vnde incipit omnis motus, quàm Occidentem. Nã & Christus Iesus noster, Orientem, suis sacris mysterijs uoluit decorare. *Desiderium autem, antiquum illud adhuc. Habens ueniendi ad vos ex multis annis, maius, ingentisq; redditum. Vt si in Hispaniam proficiscar, ueniam ad vos*. Hoc totum suspense legatur. Sequitur modo cõclu-

Leuit. 19.

Mar. 4.

Rom. 1.

sio. *Spero sanè yap, pro de, vel uer. Transiens videre vos, & à uobis deduci illuc, in Hispaniam, scilicet. Si uobis primum ex parte satiatus fuero*.

O quanta arte sibi Romanos deuincit. *Transiens in Hispaniam ueniam ad vos*. Vos opera mea non indigetis, & pleni estis bonitate & doctrina, & Petrum habetis, qui ecclesiæ columna est, & collegij apostolici uertex. Hispania indiget, cui adhuc non est annuntiat Christus. Non itaque ut uobiscum morer, ut uobis prædicem, ueniam, sed in Hispaniam proficiscès, si Deus illud mihi dederit, ueniam Romam, ut aliqua ex parte uobis satiari possim. Vide quàm uelociter amat, vide quàm ardet charitate. Si uobiscum semper essem, non possem, uestra consuetudine mihi semper optatissima & iocundissima satiari. Desiderio nihilominus desidero, aliqua ex parte uobis meis amoribus, meis delitijs perfrui. Scio quod festinare me in Hispaniam oportebit. Periculum. n. est in mora. Verum tam ardentè uobis afficior, ut omnino cogar, etiã itine ris longitudini non parcens, transeundo venire ad vos. Morior quippe, languo præ nimio amore, quo omnino necesse est, me aliqua ex parte uobis satiari. O uerba summi amoris. Ardentius æquidem loqui non potest pater, cû filijs, quàm Paulus, cum Romanis. Vos felices Romani, quos Paulus tanto amore prosequitur.

Qui autem Petrum Romæ non uisisse, inaniter post innumera testimonia, contendunt, quo *apitot* dici possint, magnam & egregiam laudem putantes, si increduli & non Christiani uocentur, hic attendant. Si Petrus Romæ nõ fuit, non potest mea quidem sententia excusari Paulus, cur transiens terras, & in Hispaniam tendens, uelit Romam uenire, & cum Romanis non morari. Cû enim ipse Gentium Apostolus esset, & Roma orbis caput existeret, nonne magis illi curæ esse debebat vna Roma, quàm oppidula mille in quibus prædicarant? Ex animo itaque, & non solum in transitu, Romam eum venire oportuerat. Adde. Quod cum tanta in vrbe Roma dissensio esset, opere pretium erat, ut

Paulus huc moraturus veniret, & prædicaturus, quo zizania eradicaret. Tam magnum enim erat hoc negotium, vt præsentia eius indigere videretur, etiã si alius quispiam Apostolorum citra Petrum Romæ fuisset. Nam & vides Samariam Petrum adiuisse, vt spiritum sanctum reciperent, quamuis Philippus adesset. Res quidem illa, tanti momenti, Petrum exigebat. Ita indubiè Romanorum seditio, Paulum requirere videbatur, qui eos conueniret, obiurgaret, reprehenderet viuâ voce, & non scriptis tantum emortuis, si Petrus hic non erat. Protestatur autè ipse nolle Romam venire, nisi in transitu; immo sub conditione. *Si* (inquit) *profisciscar in Hispaniam*, Vel ergo muneris suo defecit, & peccauit animo saltem, vel Petrus hic aderat, cuius maiestate intelligebat Paulus, eius præsentiam suam perfluam esse. Amplius. Viuâ voce Christi oraculum habuerat Paulus. *Cōstans esto Paule*. Sicut enim testificatus es de me in Hierusalem, sic te oportet & Romæ, testificari. Cur itaque dicit, Tantum transibo per vos, & non potius veniam ad vos, & docebo vos, testificabor vobis? Aliquid est mihi crede, quo Paulus se indignum iudicabat, qui Romam instrueret. Nempe sanctissimi illius & venerandi senis præsentia. Id certè mihi concludit. Quoniam Petrum Paulus aded venerabatur, vt ex Damasco Hierosolymam ascenderit, hac tantum ratione, vt eum videret. Illum ipsum, Romam eo tempore, quo hæc epistola scribebatur, cum discipulis suis incolere. Et propterea Pauli præsentiam in hac vrbe, sicut in Hispania, necessariam non fuisse. Vnde proculdubio Paulus, nūquam Romam venit, nisi coactus ad Casarem appellare. Tenebatur equidem ex officio Romam venire, verum Petri præsentia, & non aliter à debito absoluebatur. Ille enim erat totius orbis pastor, potissimum autem Romæ, quæ imperij, sedes erat. Et Bone Deus, Cur Paulus in epistolæ principio se se excusans, quod Romam non venisset, dixerit. Quantum in me est, sæpe proposui venire ad vos, nisi quia significare uoluit, aliunde

esse, quod non veniret, quia scilicet luminare maius in hoc celo fulgebat, nempe Petrus: Sol enim Petrus erat, Luna Paulus. Ob id Apostolus ille Iudæorū fuit, qui erant quasi dies: iste Gentium, quibus affuit semper nox perpetua, quousque lux illa Christi magna, vndique tenebras expulit. Adde etiã. Quod vrbe huius Christianos, tam magnis extollit præconijs, vt efficaciter persuaderi cuique possit, Petrum illorū magistrum fuisse, qui Christi vices agebat. Nescio enim quo pacto, citra capitis eximiam hanc sanctitatis excellentiã, tantis laudibus digni essent. Tandè. Vbi fuit Petrus, si Romæ non fuit? Vbi vixit? Vbi occubuit? Mirum certè, vt de alijs quibuslibet Apostolis hæc omnia, vel fama, vel scriptis, sciamus, de vno Petro quem Principem ecclesiæ Christi, æternæ uitæ clauigerū fuisse constat, cuncta prorsus ignorantur? O stolidos & amentes, qui tanto furorē bacchantur.

Nunc igitur vado Hierosolymam, ministrans sanctis. Ne diceret Roma atque Hispania. Cur hoc tempore, peracto ministerij tui cursu, non venis ad nos? Derides nos certè, dicēs, te nobiscū esse desiderio desiderare. Cum enim locum nūc minime habeas in Oriētis partibus, vbi te prædicare oporteat, venires profecto, si vel tantillum cuperes nostra consuetudine frui. Audi quæ egregie se se excusat. Cum Apostoli, mihi & Barnabæ Gal. 2. dedere manus, vt inter gentes prædicarem, id nobis iniūxerūt, vt pauperū memores essemus. Vado ergo Hierosolymam, nō quo prædicem, sed quo sanctis pauperibus, qui ibi sunt ex Iudæis modo conuersi, subministrē. Hi enim etiã bonorum suorū rapinam, quæ increduli eis rapere, cū gaudio sustinuerūt, dignū igitur est, vt illis incumbam atque inferuiam. Inter tot & tantos hostes uersantur, vt periculū sit ne fame pereant, nisi eis subueniat. Vado itaque citiore passu, vt illis opem feram. Sed nunquid non poterat Paule, aliorū opa illis subuenire? Hoc mihi demandatū est munus, inquit Paulus, istud episcopus conuenit, ministrare pauperibus. *Placuit enim Macedonia, & Achaia cōionem quandam facere in pauperes sanctorum, id est fidelium. Qui*

sunt

sunt in Hierusalem. Non sunt mihi annonæ & redditus, ait Apostolus, vt ex mea abundantia, illorum possim inopiã supplere. Quippe quia, manus iste plerūque mihi necessaria ministrauerunt, sed Macedones & Achaici populi, bona voluntate, illis voluerūt de suis ipsorū bonis temporalibus, aliquid communicare. Vado itaque, vt has eleemosinas afferam illis, atque dispensem. Felices Macedones, tantæ pietatis viros, qui & frequētissime, à Paulo in magnis necessitatibus posito, succurrerunt. Cum (inquit) essem apud vos, & Corinthi, & egerem, nulli onerosus fui. Nam quod mihi deerat, suppleuerunt fratres, qui uenerūt ex Macedonia. Beatius est dare cui libet, quàm accipere, dicebat Christus. O quàm beati ergo illi erant, qui tali tabernacula mihi crede, illius meritis repleti sunt. Intelligis Roma? Prudenter enim hortatur Paulus hic Macedonia, & Achaia exemplo vos omnes, vt & ipsi si velitis, uestrarū diuitiarum opulentia pauperes recreare. Facilius quidē deuoti, generosique animi exemplis, quàm verbis ad virtutes inuitantur. Hic est annus Roma, quo tibi potes celorum regnū comparare. Da pauperi diues nūmum, vt tu à Christo pro paupere regnū recipias. Da micam, vt mensam accipias. Da illis, vt des tibi. Quicquid enim dederis pauperi, tibi reponitur, non perditur. Gazophilatum Christi, pauperis manus est, sinus Abraham, cælique thesaurus. Quicquid nanque ille habuerit, tu sanè habebis, quod illi non dederis, habebit alter.

Sed ne cōfestim superbias, cum pauperib⁹ erogaueris, audi quid sequitur. Ostēdit enim te debere, illis saltem pauperibus subuenire, qui tibi spiritualia largiuntur. *Placuit inquam, & debitorum eorum sunt. Nam si spiritualibus ipsorum bonis communicaueris Gentes, Macedonia, & Achaia*. Iudæi nanque fuere omnes, qui Gentibus prædicarunt, atque hunc in modum, per Iudæos Ethnici participes facti sunt spiritualiū bonorum, tanquam sotij radicis, & pinguedinis oliuæ. *Debent & Gentes, in carnalibus ministrare illis*, vt vtrinque bonorum com-

municatio in alterutrum fiat. Hinc spiritualium, illinc carnalium. Vnde illud aliud est. Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum non est, si carnalia uestra metamus. Et illud expressius. Dominus ordinauit his, qui euangeliū annuntiant, vt de euangelio uiuant. Nescio qua fronte auident dicere nonnulli, saccos mendicitatis religiosorum delendos. Certè enim Paulus illud. Nō alligabis os boui trituranti, de diuinis flammis, qui in uerbo & in doctrina laborant, interpretatur. Propter quod magnus Hieronymus, contra Vigilantium. Qui in lege domini meditantur die ac nocte, & patrem non habent in terra, nisi solum Deum, dignum est, vt totius orbis ministerio foueantur. Et Augustinus de opere Monachorū. Qui euangelium docent, potestatem habent, vt sumptibus fidelium uiuant. Vnde & refert Lucas, quod mulieres quædam, sequebantur Christum, & ministrabant illi de facultatibus suis. Hinc Paulus. Qui bene præsunt præbyteri, duplici honore digni sunt, maxime qui laborant in uerbo & doctrina. Quo nempe honore nisi reuerentiæ & subuentionis? Bone Deus. Christiani omnes, qui mala valetudine detinentur, nec laborare possunt, alienis opulentijs foueri debent. Et tu indignum putas, si qui diuini euangelij prædicatione occupatur, qui primo fidelibus, tam multa patitur, qui sudat & alget, qui plus olei, quàm vini infumit, cuius cutis ossibus hæret, cuius carnes pallor & squallor tabefecit, fidelium eleemosinis uiuat? Si corporalis exercitatio ad modicum utilis est, vt inquit Paulus, Pietas autè ad oia ualet, quomodo dices, (nisi rōnem exueris,) oportere, vt summā hanc meditando in lege dñi pietatem, pro qua redis uita necessarijs, posthabeamus? Audi Apostolos. Nō est æquū nos derelinquere uerbum Dei, & ministrare mensis. Audi Christum. Sine, vt mortui sepeliant mortuos suos, Tu autem uade & annuntia, & prædica uerbum Dei. Si tributa Principibus præstatis, quoniam ministri Dei sunt, in hoc ipsum seruietes, cur non multo maiore ratione, qui sacrae scripturae insistent,

2. Cor. 9.

Ibidem.

Luc. 8.

1. Tim. 5.

1. Tim. 4.

Act. 6.

Matt. 8.

Act. 8.

Act. 23.

fistunt, ex qua pendet animarum non modo corporum salus, quo omnibus curis soluti, expeditiores sint liberio-
 1. Tim. 2. reque animo sanctorum studijs libro-
 rum vacare quæant? Non istam sibi ar-
 rogant, sed planè vendicant potestaté.
 Nemo putet, me meam tueri causam,
 & ad quæstum hoc dicere. Nunquam
 enim fuit sermo meus, sicut nec in adu-
 latione, ita nec in auaritiæ occasione, vt
 verbo Pauli vtar. Deus mihi testis est, &
 vos scitis. Singularissimus patronus &
 Mecenas meus, cum natalium splendo-
 re illustrissimus, tum dignitate Reueré-
 diffimus, vere Pharnes. (Est nãq; Phar-
 nes, assiria & hæbræa lingua Pastor. Vn-
 de Salomon in Cantico amatorio, inqt.
 Amicus meus mihi & ego illi Pharnes
 inter lilia) ab illa die, qua primum has
 edes adiui, quo liberius sacris literis
 vacare possẽm, confutandis hæreticis,
 confirmandis fidelibus, dissoluendis
 dubijs, mihi magnificatissimus fuit &
 est. Ille mihi, si adagium sapientum il-
 lud verum est. Homo homini Deus, est
 mihi Deus, illeque Deus mihi, hæc oria
 fecit. Vos item omnes, omnis ordinis
 viri, & visu, & verbo, & opere, vestrà
 erga me beneuolentiam testati estis,
 adeò vt vestra ingenti humanitate con-
 fidam dicere, ad gloriam vestram, cum
 Gal. 4. Paulo. Excepistis me, non sicut homi-
 nem, sed sicut angelum Dei. Vnde tibi
 Roma, omnis hæc vita mea, qualis, qua-
 lis est, debet perpetuo. Non ergo p-
 pter me hũc in modum digressus sum,
 cui certè supersunt plura, & nihil de-
 est, gratias ago Deo meo, per Iesum
 Christum. Sed in hæreticos inuectus
 sum, cum quorum erroribus vniuersis,
 tu nosti Roma, est mihi bellum irrecon-
 ciliabile. Hi enim, non modo qui al-
 tari seruiunt, sed & Apostolos prædica-
 tores, ad manuum laborem, veteres hæ-
 resiarchas imitati compellere student,
 nõ alia vt opinor ratione, nisi vt sic gra-
 uati, & vitæ tedio afficiantur, & à sa-
 crarum literarum studio auertantur, quo
 in simplices Christi oues, ipsi deinde tu-
 tius debacchari possint. Dum nullus
 fuerit, qui ex scripturis, quas ipsi clipe-
 os faciunt, lanceas, & tela facere nouerit,
 ad illos confodiendos & interimen-

dos. Mihi sanè videntur impij isti, Ægy-
 ptijs illis perfimiles esse, qui de sanctis
 Num. 13. Israelitis dicere soliti erant. En populus
 filiorum Israel multus est, & fortior no-
 bis. Venite sapienter, opprimamus eũ.
 Præposuerunt itaque eis magistros ope-
 rum, vt in palea, luto, & latere labora-
 rent, Audi verò, quid dicat Diuus Hie-
 ronymus contra hosce, qui etiam suo tẽ-
 pore ita infestabant. Si fiscellã iunco te-
 xerem, aut palmarum folia complica-
 rem, ut in sudore vultus mei comede-
 rem panem meum, & ventris opus sol-
 licita mente pertractarem, nullus mor-
 deret, nemo reprehenderet. Nunc au-
 tem, quia iuxta Saluatoris sententiam,
 volo operari cibum, qui non perit, &
 Ioan. 6. antiquam diuinorum voluminum viã,
 sentibus, virgultisque purgare, error
 mihi geminus infigitur. Iterum, cum
 Iobi interpretationem offerem. Fratres
 dilectissimi, vnicum nobilitatis & humi-
 litatis exemplar, pro flabello, calathis,
 sportellisque munusculis monachorũ,
 vos à me spiritalia hæc, & semper man-
 sura dona suscipite. Vides? Audis? In-
 telligant omnes eos, qui euangelio pro
 communi vtilitate incumbunt, eos qui
 sacras literas interpretantur, docēt, ne
 quaquam ad manuum laborem teneri,
 sed à Christianis omnibus fouendos ef-
 se, quod ipsi operentur pro eis cibum,
 qui non perit, sed manet in vitam æter-
 nam. Non enim in solo pane viuunt ho-
 mo, sed in omni verbo, quod procedit
 de ore Dei. Verum enim uero, quid cũ
 Paulum habemus, tam aperte quibus pa-
 trocinantem, alios quærimus? *Placuit,*
 (inquit) *Macedonia, & Achaia, commu-
 nicare pauperibus sanctis, qui sunt Hiero-
 solymis, bona sua. Placuit inquam, sed &
 debitores sunt.* Nota verbum. *Sed & de-
 bitores sunt.* Addit rationem. *Si enim illi
 communicarunt eis spiritalia sua, euange-
 lium, doctrinam, debent & ipsi illis submini-
 strare.* Temporalia, vt illorum abundã-
 tia, eorum suppleat inopiam. Vt hi eorũ
 eleæmosinis viuant, qui sua doctrina,
 profecerunt, vt ab his illi pascantur cor-
 pore, quos ipsi primum pauerunt spi-
 ritu. Quod si Paulum mihi dicentẽ ad-
 1. Thef. 4. ducas. Operamini manibus vestris, si-
 2. Thef. 3. cut præcepimus nobis. Et iterum. Si
 quis

quis non vult operari, non manducet.
 Rursus. Laboret operando manibus suis
 Eph. 4. quod bonum est, vnde tribuat necessi-
 tatem patienti. Si exemplum eius vrge-
 1. Cor. 4. as, qui dicebat. Laboramus operantes
 Act. 10. manibus nostris. Item. Ad ea quæ mi-
 hi opus erant, ministrauerunt manus
 1. Thef. 5. iste. Amplius. Neque gratis manduca-
 uimus panem ab aliquo, sed in labore
 & fatigatione, nocte & die operantes,
 vt nosmetipsos formam daremus vo-
 bis ad imitandum nos. Obijciam ego ti-
 bi Mosen, proluxa histõria enarrantem.
 Egyptiorum flamines, qui religionis
 corum mysteria interpretabantur, pu-
 blico erario, etiam in maxima illa steri-
 litate, summo otio vitam duxisse, Quo
 factum est, vide quantum debet omnis
 orbis sacerdotibus, & eorum otio. O
 felix otium, negotiorum omnium ne-
 gotiosissimum, vt scientias Mathematicas,
 omnium scientiarum fores, si ma-
 gno Platoni credimus, qui præ studioli
 sui foribus insculperat. Nemo huc
 (inquit) Mathematicarum expers adin-
 uenerint. Audebis ne de cætero, sacer-
 dotum otium reprehendere? Caue ne
 tibi dicam, tua hæc verba vocem illam
 præferre, quam compescuit Christus,
 vocem inquam Marthæ, quæ diuinæ
 contemplationis ignara, plurima solli-
 citudine anxia, actioni prorsus intenta,
 de Mariæ quiete murmurauit. Non est
 Luc. 10. tibi curæ domine, quod soror mea reli-
 quit me solam ministrare? Dic ergo il-
 li, vt me adiuuet. Otium quippe Mariæ,
 nõ modo excusauit Christus Iesus, sed
 & omni actioni, preferendum esse cen-
 suit, dicēs. Martha, Martha, sollicita es,
 & turbaris erga plurima. Maria opti-
 mam partem elegit. Quo ad Pauli lo-
 ca, nullus est locus quem nostri isti ini-
 mici, immo Apostolorum, quinimmo
 Eph. 4. Christi, non mutilauerint. Ita nanq; in-
 quit Apostolus ad Ephesios. Qui furaba-
 tur, iam non fureretur, magis autem labo-
 ret operando manibus suis. Ex quo pa-
 tet, illis duntaxat præcipere Paulum, vt
 laborent, qui furtis & rapinis sibi uictũ
 1. Thef. 4. procurabant. Ad Thessalonicenses,
 prima epistola, sic habet. Operamini
 manibus vestris sicut præcepimus uo-
 bis, vt honestè ambuletis ad eos, qui fo-

ris sunt, & nullius aliquid desideretis.
 Exquo dilucidum est, manuum laborẽ,
 ad uitandam alienarum rerum concu-
 piscentiam, quæ etiam furti rationem
 habet, præcepisse. Est enim furtum spi-
 ritale. Secũda vero Epistola hic inquit.
 Cum essemus apud vos, denunciabam. 1. Thef. 3
 mus vobis, quod si quis non vult opera-
 ri, nec manducet. Audiuimus enim
 quosdam inter vos ambulare, cum in-
 quietudine, curiose agentes, nihil ope-
 rantes. His ergo qui eiusmodi sunt, de-
 nunciauimus in domino Iesu Christo,
 & obsecramus, vt cum silentio operan-
 tes panem suum, manducent. Vnde p-
 spicuum esse potest, illos ad manuum
 laborem cogi, qui turpibus negotijs in-
 feruiunt, & otiosi malunt inutiliter, vel
 seruire libidini, scortis, veneri, & bac-
 cho, quàm laborare, vt sibi & alijs profi-
 ciant. Inutilia terræ pondera, quousq;
 vos patietur Deus? Exempla itẽ Pau-
 li perperam detorquet. Ad Corinthios
 enim prima epistola, refert se laborare,
 quia nemo illi dabat vnde viueret. Nã
 1. Cor. 4. & exprobrat eis. Visque in hanc horam
 Ibidem. esurimus, sitimus, nudi sumus, & co-
 laphis cedimus, instabiles sumus, & la-
 boramus operantes manibus nostris.
 Maledicimur & benedicimus, perse-
 quutionem patimur, & sustinemus,
 blasphemamur, & obsecramus, tanquã
 purgamenta huius mundi facti sumus,
 omnium peripsema vsque adhuc. Non
 vt confundam vos, hæc scribo, sed vt
 filios meos charissimos moneo. Nam
 si decem millia pedagogorum habeatis
 in Christo, sed non multos patres. Nam
 1. Cor. 4. in Christo Iesu per euangelium ego vos
 genui. Audis Pauli querelam grauem?
 Si itaque loco huic innitatur, constat
 omnes, & laicos, & religiosos in neces-
 sitatis casu, ad laborandum teneri, quo
 furta vitentur, & uita seruetur. Nihil
 est pro religiosis, quàm pro cæteris pec-
 cularius. Quod si loca alia accipiunt,
 manifestum est Paulum, cum populi ip-
 si necessaria ad vitam suppeditabãt, nõ
 laborasse, nisi harum altera rationum,
 vel ad prædicandi occasionem, pseudo-
 Apostolis prorsus tollendam, qui tan-
 tum ad quæstum prædicabant, & in
 pecunia (iuxta Prophetam) diuinabãt. Mich. 3.
 Ita

Ita enim ad Corinthios habet secunda epistola. In omnibus sine onere me seruauit & seruabo, quod autem facio, facio, & faciam, ut amputem occasionem eorum, qui volunt occasionem, ut in quo gloriantur, inueniantur sicut & nos. Vel ne quidam, quibus Apostolo prouidere graue videbatur, ut viuere possent, auaritia perciti, ob id illius sermones audire nollent. Nam & ipse illis dicit. Quid minus habuistis à me præ ceteris ecclesijs, nisi quod ego non grauavi vos? Donate mihi hanc iniuriam. Non enim queror, quæ vestra sunt, sed vos. Ego autem libentissime impendam, & super impendam ipse pro animabus uestris. Aut demum, ut otiosi quidam, non intelligentes quantum sit laboris in studijs. Occupationem enim hanc pessimam inquit Salomon, dedit Deus, filiis hominum, ut occuparentur in ea. Videntes Paulum non laborare, suæ otiositatis fouendæ exemplum haudquaquam sumerent. Inde enim mille scelerum genera sequebantur. Propterea ad Thessalonicenses secunda epistola, cum dicit. Neque gratis panem manducauimus, sed in labore, & in fatigatione nocte & die operantes. Vide quid ante proposuit. Subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate. Nomine autem fratris non hi, quos cucullatos appellamus, vel Monachos & fratres, sed omnem Christianam intelligite. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat nos imitari, quoniam non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem manducauimus. Et concludit. Non quasi, non habuerimus potestatem, sed ut formam daremus vobis ad imitandum nos. Audiuimus enim quosdam ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiosè agentes. Ex his ut puto apparet, quoniam inaniter ex illi, vel verbis, vel exemplis, noui isti errore illum, tam impudentem astruant. Et de hoc satis, superque, satis propter illud Apostoli verbum. *Es debitor es sunt, etenim si spiritualia, &c.*

Non vacat & mysterio, antequam quod sequitur aggrediar, illud quod Paulus dicit. Macedones Paulo, illas eleemosinas dedisse, ut pauperibus manu eius, dispensarentur. Certe enim non leuiter illos expungit, qui Episcoporum odio,

nouitates in Christi ecclesia videre cupiunt. O simplices. Stolidos dicam, non puros. Quomodo vultis Ecclesiam inuouari? Respondete quæso. Nulla profecto inuouatio maior fieri potest illa, quæ in primitiua erat Ecclesia. Sed in primitiua Ecclesia, nonne Episcopi omnium domini erant? Vendebant (inquit Lucas) ^{Aff. 2.} omnia, & portabant pretium ad pedes Apostolorum. Nescitis quid petatis, miseridum Concilia, reformationem queritis contra Episcopos. Contra vos erunt omnia, non contra eos. Reuincunt Reges, & Cæsares, si Concilium coactum fuerit. Vtinam possit celebrari, victoria nostra est, ne dubita Roma. Vide reuelat gloria maiore Romam fulgere, summum Pontificem, & eius fratres episcopos, quoniam nunquam fulserint. Illis colla subiiciunt Reges, & tyranni, velint, nolint, modo Concilium sit, & non Conciliabulum, modo non vi, sed ratione agatur, literis non armis. Hoc obiter dictum est, dum illud confidero, Macedones, suas ipsorum eleemosinas, alia manu dispensari noluisse, quoniam Pauli, qui erat Gentium Primas & Patriarcha. Sequitur.

Hoc ergo cum perfecero, & consignauero ipsis fructum hunc, id est eleemosinas hæc in locum tutum reposituro, vnde secundum exigentiam possit pauperibus illis sanctis subueniri. Vocat autem eleemosinas Fructum, insinuans, quod & utile sunt, & fructum afferunt his qui illas erogauerant. Tunc reuertar, per vos in Hispaniam. Non est sensus, quod alias in Hispaniam Paulus, profectus fuerit, sed ab Hierusalem reuertar, ibique in Hispaniam per vestram transiens urbem. A Corintho enim, si quisquam ire voluerit in Hispaniam, si Hierosolymam proficiscatur, illum reuerti oportet, ut ex Cosmographia constat. Mirum autem, quod iterum Hispaniam meminit. Cordi nempe ipsius Pauli mihi crede, erat felix illa & optimorum ingeniorum mihi Hispania, vel hac ratione saltem, innumeris alijs posthabitis, veneratione atque amore dignissima. Quod Paulus non vult Romam venire, nisi hac intentione, ut per Romam in Hispaniam proficiscatur. Sed nunquam hoc desiderium suum, exple re potuit Paulus videlicet Hispanie. Do-

lete

lete Hispani, quod tanta tuba in aures vestras non personauerit. Aliud nanque de illo decreuit omnipotens, propterea supra dicebat. Si proficiscar in Hispaniam. Sunt tamen, qui dicant, & in Hispaniam illum profectum esse, & in Gallia, in prima satisfactione à Nerone dimissum, secundo Neronis anno. At saltim hoc ex factis literis, non habemus, & in decretis oppositum expresse asseueratur. Quamquam & illis pro Hispania favore possit, non inepte respondere. Sed de hoc laborandum non est. Vnum profecto est, quod Hispani gloriari potestis, quod vehementer desiderio, ut vos videret, flagrabat, & estuabat. Quo illud impletur. Dedit te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. *Scio autem quod veniens ad vos, ad plenitudinem benedictionis euangelij Christi veniam.* Euangelij benedictio est, ut in terram bonam cadens, fructum afferat trigessimum, sexagesimum, centuplum. Scio ergo inquit Paulus fide, quæ scientia omni certior est, confido in domino, quod ad vos veniens, inueniam in vobis morum plenitudinem, probitatis, continentie, pacis, & vniuersarum virtutum. Et ita ego veniam ad benedictionis euangelij Christi plenitudinem. Sic enim verti debet, ni fallor. Estque; modus Rethorum iste, quo laudes præoccupando, monent eos, qui laudantur ad profectum. Verum hæc dicens, repente spiritu prophético repletur Paulus, quo vidit Iudæos illos iniquissimos, in illum tanquam in agnum Lupos vel Leones insilire in urbe Hierosolyma. Propterea illico sermonem vertit, & se se Romanis commendat, quod & in epistolis semper facere solemus omnes. Romanosque præcat, ut pro illo ad dominum rogare velint, quo ab eorum insidijs liberetur, ut semel Romam videre valeat, & à tantorum estu laborum, quos in omni vita peressus fuerat, secum refrigerari.

Obsecro autem vos Fratres, Per Dominum nostrum Iesum Christum.

Vide quam affectat eorum precibus iuari. Non enim simpliciter orat, sed obsecrat, obtestatur, adiurat. Nec tantum adiurat, sed per dominum nostrum Iesum Christum, nostre salutis auctorem adiurat. *Et per dilectionem spiritus, id est*

per dilectionem spiritalem, meam scilicet atque vestram, quæ diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis, qua vos ego, qua me ipsi proficimur. *Ut in orationibus vestris, pro me ad Deum meum certetis.* Iosue pugnabat contra Amalech, Verum primus Moses orationibus, quam Iosue armis certabat. Cum enim manum Moses eleuabat, fugiebat Amalech. Ipsi ergo me adiunate quæso, pro me mecum certantes, orationibus vestris. Aduersarij crucis mecum certant, & orationibus & manibus, sed contra me. Vos mecum precibus tantum per me certantes, orate, non ut eos vincam, non ut ipsi pereant, sed *Ut liberer ab incredulis in Iudæa.* Non dicit ex Iudæa, vel Iudæis, ne palam Iudæos ab incredulitate taxare videatur. Vide hic Pauli humilitatem. Afferit enim se aliorum precibus indigere, ob iniquorum hominum insidias euitandas. Addit. *Et ut Misericordiam meam in Hierusalem accipiat sanctis.* Vide quam illos sanctos pauperes magnificat. Vult nanque Deum præcari, ut illis hæc eleemosinæ placeant, & gratæ sint. Optime intelligens sanctos, non eleemosinas, sed erogantium animum spectare. Timet igitur, ne illi sancti aliquid in Macedonibus & Achaicis videant, quo hæc ipse eleemosinæ futuræ, sint illis ingrata. Propterea Deum à Romanis rogari desiderat. *Ut in gaudio, id est cum gaudio Veniam ad vos, post longa desideria. Per voluntatem Dei, sicut & supra dicebat.* Si quomodo aliquando iter prosperum habeam veniendi ad vos, in voluntate Dei. *Et vobiscum, recreer, aut refociller, vel refrigerer, siue respirem, aut (& melius,) requiescam.* *συναπαύσωμαι.* Et mihi videtur) ut veram dicam, hoc verbo Paulum in urbe Roma, sibi mortem perfragere, ut (inquit) vobiscum requiescam. Nunquam enim uerè requiescimus, nisi cum morimur. Hinc illud. Beati mortui, qui in domino moriuntur. Amodo dicit spiritus, ut requiescant à laboribus suis. Et illud. In pace in idipsum, dormiam & requiescam. Homo enim nascitur ad laborem. Et, Militia est vita hominis super terram, inquit Iob 7. bus.

Rom. 5.

Exo. 17.

Esa. 49.

Rom. 7.

Apo. 14.

Iob 4.

Iob 5.

Iob 7.

bus. Et proculdubio Paulus, quam unquam requiem habuit Romæ, nisi cum iuxta desiderium suum dissolutus est, & fuit cum Christo? Tunc veram quietem sortitus est. Tunc super celos assumptus, tot tantorumque laborum premium sumpsit. Mortis vero Pauli causam, breuibus accipite, Nero. ut publica fama notis, vir erat impudicitia, sceleribusque omnibus admodum insignis. Primusque ac solus in tanto imperij culmine, nouos quosdam lasciuia, flagitij, atque turpitudinis modos excogitauit, exquisiuit, inuenit, exercuit. Pellicem habebat sibi charissimam. Huic Beatissimus Paulus, mellifluis illius & potentissimi sermonis efficaciam suam & persuasit, impurum illum congressum declinare. Tamque feliciter illi cessit negotium, ut & illam Christiana fidei sacramentis initiari induxerit. Relatum est Neroni, & quod Christiana secta causa, cum illo non potuit aduersus Paulum, potuit libido infamis, & furor insanus. Vereri uidebat Apostolum Nero, quauis nouam religionem affereret, ut pote uirum diuinum, qui omnes sermone & signis, in stuporem verteret. Vnde & Iudeos omnes, publicis edictis eiecit Roma. Mox autem illum corruptorem, flagitiosumque appellans, summaque crimina illi obiectans, in uincula coniecit, & tandem cum puella, ut à Pauli consilij salutaribus recederet, persuadere non posset, illum necauit. En alterum Baptistam, puellae causa decollatum.

Mar. 6.

Deus autem pacis, sit cum omnibus uobis.

Pulchre in pace epistolam finiuit, duobus populis ad concordiam reuocatis. Hoc enim unice moliebatur, ut Iudeorum & Gentium dissensiones tollerent. Non est enim dissensionis Deus, sed pacis. *1. Cor. 14. Amen.* Impræcatio est, Vtinam fiat, quod Deus cum pace uobiscum inhabitet. Cum pace, quam mundus dare non potest. Belle autem octo & septem capitibus comprehenditur epistola, quo Ebdoadae veteri legi, Ogdoade uero nouae fiat factis. Hoc namque in causa fuit, ut Apostolus Petrum conueniens in urbe Hierosolyma, diebus quindecim apud eum manserit. Isto enim mysterio Ebdoadis & Ogdoadis, futurus gentium prædicator instruendus erat, ut egregie Diuus Hieronymus annotauit. Quo tamen & numeri sacrum mysterium, tantis huius epistolae mysterijs & perfectioribus, adiungeret, commendationibus, salutationibus, gratiarum actionibus, caput sextum decimum constauit. Est enim hic numerus quadratus, quod ex quaternario in quaternarium ducto, surgat. Numeros uero quadratos, magna mysteria continere nemo ignorat. Nam & superna illa Hierosolyma, quadrata describitur, & electos quadrato numero comprehendere in Apocalypsi, designauit Ioannes, numerum duodenarium in duodenarium ducentis. Vidi inquit, centum quadraginta quatuor millia signatos. Duodecies enim duodecim, hunc numerum perficiunt, ut apparet. Sumit autem huius sextidecimi capitis initium, à commendationis uerbis, quasi dicens, Post scripta. & c.

Ioan. 14.

Gal. 1.

Apoc. 7.

CAPVT SEXTVMDECIMVM.

Commendo autem uobis Phœben sororem nostram, ministram Ecclesie, que est in Cenchreis: ut eam suscipiat: in Domino digne sanctis, & assistatis ei in quocunque negotio uestri indigerit. Etenim ipsa quoque assistit multis, & mihi ipsi.

O bonæ mentis uirum illum, qui si contigisset ipsum, die aliqua nulli fuisse auxilio, dicebat. Diem perdidit. En Paulus adeo, quibuslibet proficendi cupidus, ut & ad commendandum mulierem, Romanis se se deiciat, & inclinet. Mirum autem, quanto affectu commendat, non frigidis uerbis, sed ardentissimis. A suo erga illam amore, in primis. *Sororem nostram. A muneris dignitate quo fungebatur. Ministram ecclesie, que est in Cenchreis. A Romanorum debito. Suscipiat eam pro dignitate sanctorum.* Sicut uos scilicet debetis si uultis digne agere. Estis enim sancti sanctis uero omnibus proficere conuenit. Ab indigentia illi. *Assistat ei in quocunque negotio uobis indigerit. A meritis. Nam cumctis assistit, & mihi ipsi.* Cernis quot calcaria addit Romanis, ut in ipsa pietate Romanis propria, celeriore passu currant? Cum autem audis mulierem hanc Ecclesie Cenchree ministram fuisse, intellige quod in temporalibus negotijs, Christianis, qui ibi erant, ministrabat, & Paulo et. Erat enim locus ille Corinthi portus. In Corintho autem mansit Paulus annum integrum, & sex menses, ut in actis Apostolicis legimus. Potuit itaque facile, huius præstantissimæ mulieris opera sapientius indigere. Illa ergo ei deferuiebat. Ei inquam, cui? Ei orbis magistro, Gentium omnium doctori, qui ubique terrarum colitur & canitur. O felicem mulierem, cui datum est Paulo ministrare, cui non modo Reges & Cæsares, sed Angeli, & Archangeli sunt infere-

A. 7.

riores. Accedens itaque ipsa Romam, negotij alicuius causa, fortasse etiam hanc epistolam deferens, magna ratione commendat. Quod si uel nomen spectas Phœben, nequaquam mirabere si uerbis, tam ardentibus commendauerit eam Apostolus. Erat enim uirago non mulier. Verè hoc phœben nomine digna. Vnde & dicitur illam, quandoque prædicare fuisse solitam, quod & Maria Madalena tradunt. Longe enim postea præceptum illud diminauit. Docere mulieri non permitto. *1. Tim. 2.*

Accedit autem deinde, ad salutationes. *Salutate Priscam & Aquilam cooperatores meos in Christo Iesu. Salutate Epenetum dilectum meum. Salutate Mariam, que multum laborauit erga uos. & c.* Quosdam enim ipse salutari rogat. Itemque adiungit sibi salutantes nonnullos. *Salutate uos Timotheus adiutor meus, & Lucius, & Iason, & Sosipater cognati mei.* Omnes in uniuersum salutatur ipse, nomine suo. *Gratia Domini nostri Iesu Christi, sit uobiscum.* Noie omnium ecclesiarum orientaliu. *Salutant uos omnes ecclesie Christi.* Et intelligitur orientis, ubi ipse prædicauerat. Neque uero putetis (quod plurimi solent) inanes esse hæc salutationes, & tanto Apostolo indignas. Magna quippe & multa, ex hisce salutationibus monita, documentaque salutaria colligimus. Hinc primum, (ad uerecundiam uestram dico) ostendit, quod magnus erat piorum uirorum numerus in urbe Roma, eo tempore, quo uix nata erat Christi ecclesia, cum nostra ætate, sit tam exiguus, (O ruborem.) Noiatim enim salutatur uiginti quinque, ad minus, quos Paulus sanctos esse iudicat, & dignos, qui ab eo salutentur, præter eos quos promiscue uult salutari. Vtinam possem nunc, decem inuenire uiros, quos unus Paulus sanctos iudicaret. Paulus inquam, qui linceos habebat oculos, qui fucos hipocritas detegere egregie nouerat. Te fel-

cem urbem, & per urbem orbem. Secundo. Reprehendimur tacite de charitatis tepore. O quātum in nobis proximorum charitas refriguit. Vide tu ante omnia, quanta charitate ardeat sacrū illud Pauli pectus. Non. n. fat illi fuit dicere. Saluto uos omnes, sed nobis proprijs eos singulos voluit appellare. Rursum, & vnumquemq; proprio epitheto fecit illustrem. *Salutate Priscā & Aquilam adiutores meos. Salutate Epenetum dilectum meum. Salutate Mariam, quæ multum laborauit in vobis. Salutate Rufum electum. Salutate Appellem, probatum in Christo. Salutate Andronicum & Iuliam concaptiuos meos. &c.* Et hinc comprobabis, quod in amando frigidus simus. Vel. n. cum ali cui nras literas damus, nemini etiā eorum, qui in eius sunt domo, vel frigidis verbis saltem (vtinam non & fictis) salutationem dicimus. Immo & mos inoleuit, vt illum ipsum cui scribimus, salutare erubescamus. Illotis enim, vt aiunt manibus, rem aggredi solent, qui sapientes dici volunt, quasi antiqui Christiani sapientes non fuerint. **Quod si salutamus, audi quæso quanta tepiditate.** Cornelius Alexandro. S. D. Si vales bene est. Ego quidem valeo. Quasi hæc, quam Paulus tradidit salutandi forma, ardentior non sit, nō vehementior, nō excellentior, nō elegantior. Cornelius Alexandro. Dilecto Dei. Vocato Sācto. Gratia tibi & pax à Deo patre nostro, & Dño Iesu Chrō. Sed Ciceroni oēs esse volunt, nemo Paulinus esse desiderat, nemo Chřianus, quasi Cicero & non Paulus, & non Christus mundum deuerit. Quasi in Ciceronis & non in Pauli, & non in Chrī verba iures, cū ablueris vnda. Quasi à Cicerone, & non à Christo, & non à Paulo redemptus fueris & edoctus. Et quod nuper intelligo Roma, erubescitis fere omnes, Christianorum & sanctorum nobis vocari. Quisq; gaudet filijs, Lentuli, Flaminijs, Fabijs, Curtijs, Hostilij, Pompeijs, Pompeij nomen imponere, nemo vero Pauli, Petri, Francisci, Ioannis, quasi absq; dubio, non sint longe illustriora, quæ Paulus gessit, quæ Petrus, quæ Franciscus, quam quæ Lentulus, quæ Cæsar, quæ Pompeius, quæ Scipio. O superbiam

verè Ethnicam, non Romanam. Quinimmo, O inscitiam erubescendā. Nōne maius est seipsum expugnare, quā Carthaginem euertere? quā Galliam profligare? quā Africam debellare? Tam ergo præstat Paulus, Petrus, & hi nri heroes tuis heroibus, quā tu Romane barbaris nationibus. **Quod si dicis, Romanos meos Auos & Atauos emulor, & Petrus & Paulus, & Franciscus, & Ioānes oēs Romani fruere, oēs Chřiani, Roma Romani sunt.** Hæretici vni, nobilitatis Romanæ non merentur participes esse. Sancti omnes, hanc sanctam sedem venerati sunt, huius capitis membra fuere. Cur ergo eos Romanos appellare dedignaris? Hos itaq; imitari velis Roma, quibus longe facta es coram Deo illustrior, quā olim tuis Scipionibus coram hoibus. Tertio. Exemplum præbetur omnibus, perfectæ humilitatis, in hisce quidem charissimis salutationibus. Putas. n. superbus ille ad procerem illum scribēs, dignaretur eos salutare, qui illi ministrant? Minime. Paulus autē electionis vas, cui mundum crediderat Deus, innumeros salutat. Antiquissimus Roma est mos iste salutandi in epistolis familiaribus ad calcem, cum ad negotij finē peruentum est. Apostolus itaq; epistolam scribens, quāuis verè opus dici possit, mage quā epistola, salutationes præmittere nequaquā debuit, ne epistolarū morem ignorare videretur. Adde. **Quod & salutare etiam citra epistolam, maximum est charitatis inditium.** Vnde & Christus præcepit, vt etiā inimicos salutarem dicens. Si salutaueritis fratres vestros, quā mercedem habebitis? Nonne & Ethnici hoc faciunt? Apostolis quoq; iniunxit. Intrans domum, salutate eam dicentes. Pax huic domui. Et ipse rediuius surgens ab inferis, mulieribus occurrit, salutauitq; eas dicēs. Auete. Quo cōtra præceptum est, vt hæreticos excōicatosq; non salutarem, quo erubescere cogant. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere in domum, nec dixeritis ei aue. Qui. n. dicit illi Aue, communicat operibus eius malignis. Mitto quod nō strē initiū felicitatis, salutio angelica illa fuit ad Mariam. Immo & ipsa nra felicitas

Gen. 49. licitas, salus & salutatio dicitur. Et Christus salutaris vel salutare. Salutare tuū expectabo domine. Videbit omnis caro salutare Dei. Redde mihi lætitiā salutaris tui. Nulla ergo ratione culpæ potest Paulus, si in salutando in omnibus suis epistolis, semper est studiosissimus, semper immodicus. At in salutando inquires, eos quos salutare desiderat, laudat plusquam par sit, scriptū est enim. Ne laudaueris hominem in vita tua. Cui & finitimum illud esse existimatur, quod a Magistro Apostolis præceptum est. Neminem per viam salutaueritis. Quod exponi solet, Neminem salutandum esse dixeritis, quoad viuit. Veruntamen nullatenus est arguendus Apostolus. Vbi enim profectus speratur, eum qui meretur, laudare etiam coram, opere pretium fuerit. Est enim laus & honor, virtutis pmiū. At vbi non speratur illum ad meliora prouocari, laudandus non est. Verbū vero Christi illud, aliō tendit certè, quā communiter arbitretur, simile nanque illi est, quod ad Giezi dixit Heliseus, cum eū ad sanctam illam mitteret Sunamitem, quo filium eius defunctum ad vitam suscitaret. Accinge lūbos tuos, tolle baculam meam in manu tua, si occurrerit tibi homo, ne salutes eum. Et si quispiam te salutauerit, ne respōdeas illi. Non erāt inurbani Heliseus & Christus, vt neminem salutare, vel ad minus resalutare vellent. At quo celerius apostolicæ prædicationis negotium expletur, per hiperbolam dixit Chřs. Adeo sollicitos, ad huius ministerij consummationem vos esse volo, vt nec etiā amicorū salutationibus, in itinere detineamini. Heliseus quoq; tam impense adulescentis illius vitam stitebat, vt merito iusserit Giezi, ne ad momentum quidem remoraret. Licet. n. simplices salutationes retardare non soleant, familiares nihilominus, & ceremoniosè retardāt non nihil, quales ille erant, quibus pharisæi gestire soliti erant, iuxta illud. Amat salutationes in foro, & vocari ab hoibus Rabbi. Has ergo salutationes ad literam, prohibet Chřs & Heliseus. Omnes autem tātum per hiperbolam. Et hoc sit vobis cordi. Illam vero expo-

sitionem. Neminem per viam salutaueritis, id est neminem saluum esse dixeritis in hac vita, non refuto, sed dico literalem non esse. Hæc de salutationibus, & de eorum laudibus, qui salutantur.

Mox autem tanquā prouidus pastor & p̄, prænoscens futurū esse, vt in ouile dñicum intrarent lupi rapaces, qui et suā ipsi doctrinā corrūperēt, atq; puerterēt, hortat, monetq; vt sint cauti, vt eos obseruēt, qui dissensiones faciūt in ecclesia, quo deuitentur, abscondantur, ne modicum fermētum totam massam corumpat. *Per dulces enim sermones, inquit, Et benedictiones seducunt corda innocentium.* Vide quæso, quā graphicè eos dipingit, qui nostra ætate dulcibus uerbis Chrī gratiam, fidem, misericordiam, eius passionis meritum semper inculcantes, simplices corrumpt animulas, vt deinde liberum arbitrium & opera humana, omnia pessum eant. O vtinam Deus det illis respiscentiam. Vide autem, quæ calcaria Romanis addit, vt hæreticis hisce, & pseudo Apostolis, minime credant. *Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est.* Nolite ergo à prima fide recedere, alioquin omnis orbis leuissimæ mentis viros, vos existimabit, quod tanquam paruuli circumferamini omni vento doctrine. Ne autem dicerent. *Quid si falsum credidimus hæcenus? Protinus addit. Gaudete autem in vobis.* Id est de vobis. Si em̄ decepti essetis, nequaquam gauderem. Verum facilè, nimis fortasse credidimus dicent Gentes. Dicant, inquit Paulus. Bonum est esse simplices in bono, id est puros, & absque multa cogitatione, subito illi adherere. In malo autem astutos oportet esse, vt minutatim omnia cogitemus, & præterita, & præsentia, & futura, vt ab illo auertamur omnino. Sed istis pseudo Apostolis, qui sunt adeo in malo astuti, vt nos seducant, nos quomodo resitemus? *Deus pacis conteret sathanam, & Apostolos eius. Sub pedibus vestris. Sed interim patimur & perimus.* Ne dubitate, cito id fiet. Vnde concludit. *Velociter.* Nec alia sunt in hoc capitulo, vt patet.

Luc. 10.

4. Reg. 4.

Matt. 5.

Luc. 10.

Matt. 28.

2. Ioan. 1.

Luc. 2.

Matt. 21.

Eph. 4.

Vna tantum superest dubitatio, qua interdum, qui doctiores sunt, hallucinari coguntur. Cum. n. Paulus Apostolus, tam proluxa salutatione cōcludat epistolam, cur vnus Petrus silentio p̄terit? Si is Romæ erat, mirum certe, qđ Petrum vnice p̄terierit. Id v̄ fidem facere, qđ Petrus Romæ non esset. Verum & exigui momēti hæc rō est. Possum. n. in primis satisfacere si dixerō. Petrum aliquibus diebus Romam dimississe, vt ciuitatibus alijs euangelizaret. Prædicauit. n. in Gallia, in Hispania, propterea ni mirum, si noīatus non est. Tunc nanque aberat. Quid inde? At, ergo tunc debuit Romam venire Paulus, absente Petro? Minime. Nō. n. dicebat simpliciter, abesse Petrus, quāuis ad tempus aliō diuertisset. Nec dignum erat, vt Paulus super aliud fundamentum ædificaret. Secundo, Possum dicere, Nequaquam conueniens fuisse, vt Petrus sic promiscuē, cum ceteris noīaretur, Pontifex alioquin sanctissimus, colēdissimus, oī exceptione maior, & quem Paulus lōge magis, q̄ n̄m quispiam summū Pontificē, venerabatur. Licet Paulus & ipse sanctissimus esset, & nos viles homūtionēs. An. n. decet, vt si quispiā modo ad Romanos scribat, salutate dicat, summū Pontificem? Non est hic cōueniens modus, vt res ipsa declarat. Ad Pontificem dandæ sunt literæ, quibus intelligat suam illius charitatem, atq; beneuolentiam. Credo itaq; ego, vel quod Paulus ad Petrū, literas dederit familiares, breues, quibus totum huius epistolæ negotium aperiret, idq; suæ sanctitati committeret, à sc̄tā hac sede iudiciū expectans, ne in vanum cucurrisset crederetur. Vel si non scripsit, illi qui hæc epistolam detulit, in mandatis dedit, vt p̄timum Petrum conueniret. Vnde non puto hanc epistolā, nisi Petri iudicio auctoritate obtinuissē, nec citra eius cōsensum lectā fuisse. Tanta erat Pauli modestia. Tantis Petri erga Paulum amor. Certum nanq; illud est. Petrum hanc Pauli epistolā lectitasse, aliter quidē nō diceret, In epistolis charissimi fratris mei, sunt quedā difficilia intellectu, que indocti & instabiles deprauant. Quod sane de hac dē potissimum. Nunquam

1. Pet. 3.

autem crediderim ego, Petrum cum ceteris promiscuē illam legisse, tanquam à Paulo erudiendum, nec vllus hæreticus etiam id dixerit. Magno itaq; iure credi potest, quod primum Petrus illā legerit, & deinde nō solum Romæ, sed omnibus ecclesijs propria auctoritate legendam tradiderit. Hæc duę responsiones certe, vt verum fatear, nullam q̄ ego videre possim, calluminiam patiuntur. Attamen est tertia, quæ omniū ora poterit obstruere. Pugnabant Iudæi cū Gentibus in vrbe Roma, in discrimineq; eorum cōtentionibus, euāgelij negotium erat. Romæ rumor erat, Paulū quendam Ch̄i Apostolū, in Oriēte euāgelium disseminare, iudaicēq; superstitionis sinagogas expugnare atq; p̄sternere. Illum Gentes quoties cum Iudæis contendebant, in medium, tanq̄ gentilitatis fauorem adducebant. Iudæi vice versa, infensum illum habebāt, Petriq; auctoritate gloriabantur, qui circuncisioni indulgentior esse videbatur. Paulus hæc oīa publicis rumoribus intellexit. Compescere igitur hinc inde cupiens lites, hunc in modū in hoc negotio agere debuit, vt diuinus sp̄s, non humanum ingenium, ad concordiam eos reducere videret. Studendum itaq; fuit, vt Paulus Petro, Petrus item Paulo incognitus esse crederet. Hoc. n. viso, qđ eadem Petri & Pauli doctrina esset, cū tñ alter alterum vix agnosceret, suspicari non potuerunt, nisi Deum vtrumq; afflase. Impossibile. n. est diuersos, in rebus, quæ neq; euidentia, neq; ratione probari p̄nt, idem sentire oīno, nisi vel eiusdem magistri discipuli fuerint, vel alter alterum p̄cesserit. Posterior. n. non habens rōnes contradicendi, idē credere p̄t, quod prior decuit. Vel à Deo illuminatur. Petrus & Paulus non fuerunt condiscipuli. Eodem tēpore p̄dicabant. Idem omnino, alter in Oriēte, alter in Occidente, de his quæ neque ratione, neq; sensu p̄bari possunt: Impossibile igitur est existimare, vt alio magistro, quā à Deo essent eruditi. Ob id ergo par fuit ostendere, quod vix se se agnoscerent. Aliter enim suspitiosi illi & contentiosi dixissent, confederati sunt isti Apostoli, simul cōmunicauerūt, vt nos omnes decipere possint. Ecce, ille istum salutat, iste vult, vt illius epistola eque ac euāgelium legatur, dolus hic est. Verum enimvero, cū Paulus serias hæc literas scribens, nec verbum quidem Apostolorum principis fecit. Ille autē uisa epistola, eam approbavit, ablata est omni doli suspicio. Indubie quippe credere potuerunt omnes, ambos hosce Apostolos, eodē diuino spiritu afflatos, pacem inter Iudæos & Gentes moliri. Quamuis ille acrior, pro Gētib; iste pro Iudæis benignior videret. Hac enim epistola ostenditur, & Iudæi infirmitatem tollerandā esse, quod faciebat Petrus, & Ethnicum scādalizandum non esse, quod Paulus cōtendebat. Optime ergo omnes, qui Romæ erant, & ex Petro, & ex Paulo ædificari potuerunt. At si amicitia & familiaritatis vel tātillum, erga Petrum Paulus ostendisset, actum fortasse erat. Vis autem uidere, quod hæc r̄sio scopum tangat? Ecce. Nam & hoc argumentum, pro suæ doctrinæ veritate adduxit Paulus, cum ad Galatas scribens diceret. Eram ignotus facie ecclesijs Iudæe, quæ erant in Christo. Tantum autē auditum habebant, quoniā qui persequebatur nos aliquando, nunc euangelizabat fidem, quā aliqñ expugnabat, & in me clarificabant Deum. Deinde autē ascendit Hierosolymam, & qui videbantur collumnæ esse, nihil mihi contulerunt, sed dexteris mihi dederunt, & Barnabæ. &c.

Gal. 1.

Gal. 2.

Oritur nihilominus difficultas. Quia videtur quod Paulus mentitus fuerit factis si non verbo, quoniam reuera Petrum cognoscebat, immo iā cum eo fuerat in Antiochia. Responsio est. Quod nequaquam mentitus est. Veritatem profecto occultauit, at falsitatem non dixit. Id autem & licet, & expedit quandoq; vt supra ostensum est. Alia consideranda in presentiarū non occurrunt circa eos, qui salutantur & salutāt, nisi quædam pauca. Prisca & Aquila Iudæi erant, Prisca mulier vel Priscilla, Aquila vir, idest coniunx, tabernaculorum opifices, cuius artis erat etiā Paulus Apostolus. Amicique ob id maximi fuerunt in vrbe Corinthi. Illuc

enim fuerant, dum pulsati essent à Roma Iudæi. Manebat autē Paulus apud eos, Christianique effecti sunt, ad eō autem clari euaserant, vt Priscilla opera doctissimus Apollo Iudæus, ad Christū conuersus, plurimum in via domini p̄fecerit. Quia uerò magnas p̄sequutiones à Iudæis Paulus passus est, tu cogita, quoties & Priscilla & Aquila propter eum afflicti sunt, verberibus, ieiunijs, tormentis, mortibus. Mariam debet legi, non Mariam, accentu in vltima. Nō enim est nomen Græcum ἡ μαρια, sed Hæbræum, *μαριάμ*, vti & nomen virginis θεοτοκου, habetur enim in Euangelio. Nonne nomen matris esse Mariæ? Quo intelligimus, nomen eius indeclinabile, sicuti Abraham, licet quandoq; nos declinemus nescio, qua ratione Abraham Abraham. Modo. n. dicimus filij Abraham, modo filij Abraham. Tertius & quartus, virorum propria sunt noīa. *τερτιος κωναρτος*. Olimpam legi debet, nō Olimpiadem, Oeconomus legatur, vel procurator ciuitatis, non Archari⁹, *οικονόμος πῆς πόλεως*. Caium baptizauit Paulus, Timotheum Christianum circuncidit, atq; episcopum ordinauit. De reliquis pauci sunt, quorum historias ex sacris literis nouerimus. Hic ergo finis esto.

Porro, quia æternus, ineffabilis, ac omnipotens Dei sermo, qui infinita illa magnitudine cęlos, terras, & maria implet, vt hominem quem peccata, tā admirabili maiestate deiecit, ad augustissimam paruitatem deduxerat, in diuinæ gloriæ celsitudinem prouehere, & attollere possit, quamuis diuinam illam non deposuerit suæ virtutis immensitatem, n̄ra tamen assumpta breuitate, exinaniri, breuisq; & angustus fieri uoluit. Legem quoq; quam non nisi magno, proluxoque itinere ad felicitatem ascendere homines poterant, ne nullus excusari possit, breuissima summa conclusit. Institiā. n. vno p̄cepto cōsumauit. Dei verbum caro factum. Cognitionem, breui compræhendit symbolo. Intentionem, exigua oratione reformauit. Hinc illud, olim priscis seculis cecinerant Vates, Sermonem abbreuiatum faciet dominus super terrā.

Mat. 13.

E/a. 1.
Rom. 9.

Age igitur & nos, Roma, omnis Christianæ religionis, ἀνακεφαλαίωσιν compendiosam, quam semper præ oculis possis habere, ne de prolixitate quaeratur quispiam, qui verè Christianus non fuerit, perstringamus. Vniuersam enim legem nostram Paulus, hac epistola ad Romanos edocuit. Hic autem, si alias vnquã, nunc vos attetòs esse velim. Duas quaestiones duntaxat, scire oportet Christianos oēs. Quid nam credere oporteat in primis, & deinceps quid agere. In his duobus, fide scilicet recta, & morū probitate, oē negotiū pendet, oīs lex, & propheta. Paulus itaq; oīum Christianorum magister, sacrā hanc vrbē Christianæ religionis tribunal, & per vrbem orbem hæc duo docet. Primū agit disputationibus, vsq; ad vndecimū caput inclusivè. Secundum adhortationibus & monitis, vsque ad finem. Magna autē ratione, primum credenda docet, q̄ agibilia. Quandoquidem nulla actio, nisi ex recta fide ortum habuerit, recta esse potest. Cum sola fides scopū ostendat, quo noster cursus dirigatur. A quo qui aberrauerit, iam in vanum cucurrisse, citra controuersiam manifestum est. Quia vero è longinquo scribebat Paulus. (Erat enim Corinthi,) visum est illi, in epistolæ familiaris modum, ad Romanos, sui erga eos amoris, perpetua monumenta dare. Nihil enim absentis amici amorem exprimit magis, quàm epistolæ, siquidem quasi simulachrum viuum, nō animum solū, sed cogitationes, consilia, dolores, gaudia, curas, omnes deniq; affectus, & quæ ipse sibi vix præfens loquitur, animi secreta, ad amicum absentem fideliter sine transmittit. Propterea necesse illi fuit, duobus hisce negotijs, pleraque cum in principio, tum in fine coniungere, quæ omnia epistola exigit, Salutationem, Excusationem, Commendationem, Præcationes, & alia id genus. Incepit itaq; à salutatione, cum à proprio nomine, in epistolas scribētium morē, exorsus est. Paulus seruus Iesu Christi. Id enim neque Moses fecit, neque Dauid, neq; euangelistarum nullus, quod illi præsentibus, hic absentibus scriberet: quod illi libros, hic epistolam texe-

ret. Saluatio uero illa. Bone Deus, q̄ ab omnibus alijs differt salutationibus? Non modo enim facundia plena est, plena gratiarum, plena amoris, & beneuolentiæ, sed mysteriorum plena, plena doctrinæ, & talis quidem doctrinæ, qualem perpauci intelligere queant. Omnem namq; euāgelicæ philosophiæ materiem, paucis uerbis complectitur. illic vsque. *Primum. Quidem. & c.* Quum enī nomen proprium, statum, munusque quoungebatur. Paulus seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in euangelium Dei. explicandum duxit, quid omne euangelium contineret, cuius ipse se se præconem professus erat. Ita enim ad euangelicam hanc epistolam, legendum animos non preparauit modo, sed inuitauit, sed accendit, sed coegit. Reddens eos ante omnia dociles, & attentos. Vbi nos disputauimus. Cur post euangelia, voluerit ipse Apostolus scribere, quasi Euangelia satis non sint ad Christianos erudiendos. Cur tanta difficultate, Pauli doctrina scateat. De eius epistolarū ordine, de numero, cur quatuordecim. Cur ad tres populos tantum, Hebræos, Græcos, & Latinos. De Pauli nomine. De vocatione æterna & tēporali. Cur nomini proprio addiderit. *Seruus, vocatus Apostolus, segregatus.* Habent enim omnia hæc adiuncta, proprias emphases. Ab antiquitate autem, ne nouum, euangelij nomen putaretur, euangelium illud extulit, quod antea promiserat per Prophetas suos, in scripturis sanctis. Mox ad materiem descendens, in duas partes illam distinxit. Altera est de capite Christo. Altera de corpore Ecclesiæ. Plura enim his duobus continere euangelium, nemo dixerit. De capite sex tetigit mysteria. Primo declarauit personam, quod Filius Dei esset. *De Filio suo.* Secundo, incarnationem, incarnationisque modum, atque etiam Genealogiam secundum carnem. *Qui factus est ex semine Dauid, secundum carnem.* Tertio, hanc filij Dei, cum homine vnionem, ex semine illo Dauid, secundum carnem. Quæ à Iudæis in ius vocatur: quam Gentes irrident: quam nos suspicimus & adoramus. Probauit

Probauit à resurrectione. *Qui definitus est filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione Iesu Christi Domini nostri.* Quarto, gloriosum illud nomen Iesu explicauit. Quinto, Regiam dignitatem. *Christi.* Sexto, Omnium rerum dominium: In quo & iudicandi potestas includitur. *Domini nostri.* Qui. n. hominibus dominatur, vniuersarū rerum dñs est. In his vero, totum symbolum Apostolicum de Patre, de Filio, de spiritu sancto, de Cōceptione Christi ex virgine deipara, de passione, de morte, de sepultura, de Resurrectione, de iudicio, facile intelligere potes. Ego autem super his, tria disputauim. Primum, Deum habere filium, contra hæreticos. Illum hominē induisse, contra Philosophos. Et quod is, Iesus noster fuerit, contra Iudæos.

De Ecclesia vero, quæ est huius capituli mysticum corpus, quinque proposuit. *Ibi. Per quem accepimus gratiam.* Primo, quod à Christo vegetatur & regitur, sicut corpus à capite. *Per quem.* Secundo, quod varijs sunt huius capituli influxus, & dona, quæ pro animarum salute, ecclesiæ cōcantur. *Accepimus gratiam & apostolatam.* In his enim gradibus, reliqui sustentantur. Tertio, quod vnus est omnium proprius finis intrinsecus, vna scilicet fides. *Vt obediat fidei.* In singulari. Quarto, quod vna est tantum ecclesia. *In omnibus Gentibus.* iuxta Christi verbum. Fiet vnum ouile, & vnus pastor. Quinto, quod & caput, & corpus sunt ad laudem Dei: tanquā ad finem extrinsecum. *Pro nomine eius.* Vbi nos gratiam, in gratis datam & gratificam distinximus. Apostolis Episcopos successisse, Apostolatam, per mortale peccatum, non amitti. Paulum Apostolum, non quia pro euangelio acriter pugnaturus præuideretur, sed vt acriter pugnaret, gratis electum esse, ostendimus. Habes in his omnibus reliquā symboli partem. Credo vnā sanctam ecclesiam, sanctorum communionem. Remissionē peccatorum. Carnis resurrectionem. Vitam æternam. Atq; hunc in modum, totum Euangelium vides, quā breuiter Paulus inusitata hac salutatione, complexus fuerit.

Bit. ad Rom.

Quod sequitur. *In quibus estis & vos vocati Iesu Christi Domini nostri.* Est de ratione Epistolæ, vt Epistola. Descendit enim ad eos, quos vult salutare. Demum salutat. *Omnibus qui sunt Roma dilectis Dei, Vocatis sanctis. Gratia vobis, & Pax à Deo patre, & Domino nostro Iesu Christo.* Vbi nos magna ratione diximus factum esse, vt Roma Christianæ religionis caput esset. De virtutibus Romanorum. Christianos omnes dici sanctos. Summumq; Pontificem Sanctissimum. De modis quibus Deus vocat, per se notauimus, omnibusque vocationibus quātumuis efficacibus, nos posse reluctari.

Post hæc, ad epistolam accedit. *Primum quidem gratias ago Deo meo, per Iesum Christum, pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiat in vniuerso mundo.* Et primum quidem, quinque modis, Romanorum beneuolentiā captat. Ex hoc in primis, quod gratias agit Deo, de eorum fide, & publica fama, illic vsque. *Testis est mihi Deus.* Secundo, à præcibus assidujs, quas pro eis fundit ad dominum, vsq; ibi. *Obsecrans, si quo modo tandem aliquando, Prosperum iter habeam in voluntate Dei, veniendi ad vos. Desidero enim videre vos. & c.* Tertio, à fruēdi desiderio illorū consuetudinē. Vsq; ibi. *Nolo aut vos ignorare fratres, quia sæpe proposui, venire ad vos, & c.* Quarto, Ab antiquo visendæ Romæ proposito, vsq; ibi. *Gracis & Barbaris, sapientibus & insipientibus, debitor sum.* Quinto, & vltimo. A prōptitudine Romanæ euangelizandi, & doctissimis & eloquentissimis, humile crucifixi euangeliū, citra oēm pudorem, vsq; ibi. *Non enim erubescō Euangelium.* Vbi à nobis examinatum est, cur Paulū nō exaudiuit Deus, vt Romā veniret. An sint vanæ hoīum præces, quia Deus mutari nō pot. Et cur nobis inuitis quandoq; agimus, quod Deus vult, vt Ionas, quem belua ad Ninīue litus euomuit, Ninīuitas effugiens.

His expletis, quæ epistolam dictanti, necessaria erant, negotium aggreditur, vt instruat, quæ nam à christianis credenda sint. Hæc autem omnia, vnica conclusione constringit, quæ tanquā thesīs proponitur vniuersæ huius

Sf 3 doctrina,

doctrinā, & basis omnis Chriānā stru-
cturę, grā Chri euāgelica. *Virtus est in
salutem omni credenti, vel Iudæo, vel Græco.*
Et qm̄ contendentes in vrbē Roma,
Christianis, præputiatis & circumcisis,
quisq; sibi aliquo quæsito colore blan-
diebatur. Iudæus à lege. Gentilis à sa-
pientia. Hic nanq; per legem, ille p sa-
pientiam naturalem, coram Deo iustū
euadere atq; saluari potuisse semper, &
posse dicebat. In hoc uno laborat Pau-
lus, vt vtrumq; omni tempore errasse
demonstret. Quo, iuxta conclusionem
asserā, statim, sola Chri gratia, quā euā-
gelium continet, adoretur, tanq̄ nō mo-
do hac nostra ætate sufficiens, sed pri-
scis seculis antequā veniret Christus,
vnicē ad salutē necessaria. Iudæū autē
in primis cōuincit, sicut digniorem, ita
& obstinationē, vsq; ibi. *Reuelatur enim
ira Dei, de cælo super omnem impieta-
tem. &c.* Oraculum adducens prophe-
tę centis. *Iustus ex fide vivit.* Vbi nos
hęc omnia declarauimus. Vnde orta sit
contentio illa Romā. Græci noīe, oēm
Ethnicum intelligi. Et cur Græce scripsit
Paulus, non Hæbreę, non Latine. Quid
sit Iustitia Dei. Quid iustificatio, Modū
iustificationis, et Prophetam de Christi
uenturi fide, intelligere. Qua olim san-
cti patres, gratiā vitę vivebant, quicqd
Hæbræi contorqueant. Fidē quoq; Dei
quidem donum esse, non donari tamē
adultis, citra liberę volūtatis assensum.
Oportereq; illam, bonorum operū fera-
cem esse. Aliter nanq; nō iustificat, sed
condemnat magis. Et quæ differētia sit,
inter iustificationem & salutē. Iustifica-
tionē quoq; duplicem esse. Baptifimalē
alterā sine operibus. Alteram Peniten-
tialē, non sine operibus. Quid sit cre-
dere Christo, Chri, in Chri. Mox autē
ad Gentes conuersus, ostendit vsq; ad
finem capitis primi, à peccatorum mul-
titudine, & magnitudine, quę à genti-
bus, et à summis earum Philofophis, p-
petrata fuere, suā sapientiam ad salutē
nequaquā illis profuisse. Qm̄ ea abusi,
Deū quē ex hisce rebus cognoscere po-
terant, non coluerunt, sed immortalis
glorię Dei, aseribus, ecodrillis de-
dere, sed & imaginibus emortuis. Quō
factum est, vt reproba mente acti, Deo

neglecto, & à Deo ipsi neglecti fuerint,
dicentesq; malum bonum, & bonum. *Esa. 5.*
malum, lucē tenebras, & tenebras lu-
cem. Etiam in ipsam naturā peccare, nō
fuerunt veriti. Oēm infandam turpitu-
dinem operantes. Vbi nos ostendim⁹
septem modis, inuisibilia Dei per ea, q
vident, nosci posse. ex origine, magni-
tudine, multitudine, pulchritudine, ple-
nitudine, operatiōe, ordine, propterea
illos inexcusabiles fuisse, Deū eos me-
ritō neglexisse, nec tñ eorum peccata,
in Deum reflecti posse. Quid sit idolo-
latria. An omnis imaginū cultus, idolo-
latria sit, examinauimus. Modūq; quo
Deus tradit in reprobū sensum. Et an
traditi seruari pnt, cum libero non ca-
reant arbitrio. An quoq; aliquē tradat;
& si tradit, an ad tempus, an vt pereat,
& vtrum peccatum sequens, sit pœna
prioris.

In secundo capite autē. *Propter quod
inexcusabilis es, &c.* vsq; ibi. *Quicumq;
sine lege peccauerunt. &c.* Arguit cōtra Iu-
dæos, quod & ipsi paria peccata fecerūt
eō tpe, quo nondum legē habuerāt, &
propterea pare iudicio extrema illa die,
à Deo iudicandos fore, qui sine perso-
narum delectu, cū acceperit tēpus, iusti-
tias iudicabit, & reddet vnicuiq; fm̄
opera sua. Indignumq; iccirco esse, vt
Ethnicū Iudæus coarguat, eidē sceleri-
bus obnoxius. Vbi nos, An futurū sit
iudicium vniuersale, & cur, quō fiet.
Quis erit iudex, & an meritis nr̄is, vel
Chri tantum merito, seruabimur. Vtrū
et sit personarum exceptor. Et quō red-
det vnicuiq; fm̄ opera, si grā Dei, vita
æterna. Ab illo uerō loco. *Quicumque sine
lege peccauerunt, sine lege peribunt.* Ostēdit
quod lata lege, habitoq; à Deo signacu-
lo circumcisionis, lōge maioribus pecca-
tis, & minori excusatione, lege ipsa abu-
tentes, se se coinquinarunt, cum rōne,
tum autoritate. Rōne quidem, vsq; ad
finem capitis secundi. *Cum Gentes, quæ le-
gē non habent. &c.* Si autē tu Iudæus cognomi-
naris. &c. *Qui prædicas non furandū fura-
ris. Qui dicit non mechandū mecharris.* Vbi
nos tetigimus. Cur Gentibus data non
est lex, sed Iudæis tantum. Cur nō ostē-
sa signa Sidonij? Cur Capharnaitis?
Quō Gentes, naturaliter legis præcepta
seruare

seruare poterant. Hoc. n. Pellagianū vi-
deri posset. Vtrum quis redarguere aliū
debeat de pcō, quo ipse tenet. Auctori-
tate vero, vsq; ad medium tertij capitis.
Ibi. *Per legem cognitio peccati. Nunc aut si-
ne lege iustitia. &c.* Vnde Davidis oracu-
lū citat. *Oēs declinauerunt. &c.* Et cōclu-
dit. *Scimus enim, quod quicumq; lex loqui-
tur, his qui in lege sunt, loquitur, vt oēs ob-
struatur, & subditus fiat oīs mundus Deo.*
Vbi ego, id non de culpa originali mor-
tali interpretatus sum, sed de mortali.
At nō fm̄ id quod fuit, sed fm̄ id quod
fuisse. Inde vero ostendit, quod nō mo-
do lege abutentes, non fuerunt coram
Deo iustificati, saluatq; per legem, sed
quod et, si illius neq; iotā præterissent,
non fuissent iustificati, neq; eius uirtu-
te saluati: qñquidem iustificare, vim le-
gis excedit, atq; etiā finem propter quē
lata est. Præcedens ergo rō fuit, à legis
abusi, hæc ab eius infirmitate. Ostēdit
enim, legem pctā prodere tñ, non tolle
re hac rōne. Legem quippe Iudæis tan-
tummodo dedit. Deus aut vult Iudæos
& Gentes iustificare. Non est. n. disti-
ctio, quia oēs peccauerunt. Non est autē
Deus Iudæorum tñ, sed Gentium. Nō
est itaq; ad iustificandum data. Hęc vsq;
ad capitis tertij finem. Vbi nos declara-
uimus, neq; decalogum iustum hoīem
efficere, non modo non ceremonias, &
iudicia legis. Dubiumq; dissoluimus. Si
lex tñ pctā prodit, cum id naturæ lege
feliciter efficiatur. An sit inutiliter mū-
do data. Amplius, cur non antea data.
Quod nequaquā humanis legibus uilior
sit, quæ ciues bonos facere intendunt.
Quō reuelata mundo, sine lege iusti-
tia, à lege nihilominus testificata. Quo-
modo per Christi fidem, euacuata lex.
Quomodo impleta.

In capite autem quarto, per totū fe-
rē, vsq; ad locum illum. *Traditus est pro-
pter delicta nostra,* ad idem, Abrahæ pa-
triarchæ exemplum adducit, qm̄ ante
legem, in gentilitate Deo placuisse ostē-
dit, atq; in gentilitate per fidem iustifi-
catum fuisse, quam sane habuit de Chri-
sto sibi à Deo patre promissō, cum præ-
putiatus esset, & nondum circumcisis.
Ipse. n. contra spem, in spem credidit,
in Deū qui vocat & cognoscit ea q̄ non

sunt, tanq̄ sint, & reputatum est ei ad iu-
sticiam, vt quē admodum ex 3. cap. liq̄t.
Legem ad iustificationem hoībus cōpa-
randā infirmā fuisse. Ita ex quarto ostē-
datur, eam necessariam non fuisse, cui
& Davidis in diuinā grām, oēm nr̄am
iustificationē referentis testimoniū ad-
iunxit, psalmo sanē illo. *Beati quorum re-
missa sunt iniquitates, &c.* Vbi nos, Pau-
li & Iacobi contradictionē, in Abrahæ
exemplo dissoluimus. Altero quidē di-
cente sine operibus, altero, ex operib⁹.
Circumcisionis vim declarauimus, qđ
iustitię anterioris tantummodo signum
esset. Iustitiā duplicem esse, corā Deo,
& coram hoībus. Legē quoq; pedago-
gū fuisse, non Iudæorū magistrum, &
quō. Et mira facilitate, diuinæ cognitio-
nis æternitatē, quoad pōt humanū in-
geniū aperuimus, ostendentes inde, fu-
tura oīa cōtingentia, ad Deū relata, ne-
cessitatē dicere. Propterea quod, oē id
quod est, qñ est, necesse est esse. Neque
tñ certitudine illa, vel tantillum rerum
contingentię deperire, quia cognoscit
& res futuras esse, & eo modo quo futu-
ræ sunt. Et quid sit æternitas, & quō il-
li omnia æque præsentia sunt, et & præ-
terita & futura. In illis uero vltimis uer-
bis quarti capitis. *Qui traditus est propter
peccata nostra. &c.* concludit. Si non sa-
pientia, si nō lex, neq; circūcisio hoīem
iustificat, Chri gratiā itaq; tandē fateri
oportebit, hoīes iustificare, quasi à par-
tium coarguēs enumeratione. Et ut nul-
la cauillatio esse possit, tanq̄ uerus phi-
losophus, à poster. ori illum probat, ab ef-
fectu videlicet, vsq; ad illam capitis qn̄
ti locum. *Propterea sicut per vnum homi-
nem, &c.* Effectus quippe iustificationis
coram Deo, pax cum Deo est, atq; Dei
dilectio, & grā, & spes glorię, & gloria
in tribulationibus. Ecce pulchra grada-
tio. Nunq̄ tñ effectus hocce, consequuti
fuere hoīes, nisi Christi beneficio, qui
tā magna charitate aīam suam posuit,
pro inimicis suis, vt reconciliationem
acciperemus. Iustificatio itaq; nō aliun-
de, q̄ Chri sanguine parta fuit. Ita. n. per
spūm sanctum, qui datus est nobis, cha-
ritas Dei diffusa est in cordibus nostris.
Vbi nos quid præcedat, an iustificatio
spē, fidē, charitatē, an spes, fides, & cha-
ritas

Psal. 7.

Rom. 3.
Ibidem.Psal. 74.
Mat. 16.

Psal. 31.

Rom. 5.

ritas iustificationem. Quid sit charitatē diffundere in cordibus nostris, per spiritum sanctū. Quid grā sit. Quid spūs sanctus. Cur sic dicat. Cur mori voluerit Chrs Iesus, cum innumeris alijs modis, nos reconciliare posset. An pro omnibus mortuus sit. Cur pro inimicis si maiorem charitatem nemo habet, vt ipse dixit, q̄ vt animam suā ponat quis, pro amicis suis? Quid maius sit, an impium iustificare, an iustum glorificare, declarauimus. Mox autem ad peccatū originale primi parentis ascendens, tāquā à proprijs ad communia, à riujs ad fontem, ibi. *Propterea, sicut per unum hominem peccatum, in hunc mundum intrauit. &c.* vsq; ad quinti capitis finē, ostēdit, mirum non esse, si vnus hominis merito, seruatus est mundus, q̄ & vni⁹ hoīs delicto, perierat totus. Cum tñ lōge propensior ad seruandum, q̄ ad pendendum sit Deus. Illum vero Iudæorū heroem Mosē, peccatum illud, sua lege nequaq̄ sustulisse, sed auxisse potius *Christum* aut vnicē illum fuisse, qui sua grā labem illam deterferit: obedientia sua, adā inobedientiam vincens, & hu militate superbiam, ac propterea plus fatis in regeneratione spirituali sua gratia potuisse, q̄ ille peccato suo, carnali possit generatione. Qua vitiatæ radicis infecti rami, nascunt̄ oēs. Vbi. n. abūda uit delictum, par fuit, vt grā superabundaret. Vbi nos, peccatum originale contra Philosophos quantum potuimus, persuasimus: Quid sit pctm̄ illud. Quo con trahitur. An sit voluntarium. Qua iustitia, propter parentum pctm̄, pereunt filij. An sit efficacius Chri donum delicto Ade. Virginem, illo peccato carnifese, & præter eam, neminē. Que sit puerorū pena, qui in peccato originali moriunt̄. An mors sit huius peccati pena, an naturæ conditio. Vtrum Adam si non peccasset, in eum vixisset, & alia plura aperuimus.

Ad Sextum autē caput accedens, modum quo peccatum illud Chri merito diluatur, ostendit. adducens in principio capitis, vndarum baptismalium lacrum. *Quid ergo dicemus? Manebimus in pctō, vt gratia abundet? Absit. Quicunque baptizati sumus. &c.* Deinde propor-

tionem mortis Christi, & baptismi nostri declarat. *Consepulti enim sumus illi per baptismum in mortem. &c.* Sicut. n. Christus carni mortuus est, ita baptizatus moritur peccato. Sicut Chrs à mortuis resurgēs, immortalitatem adeptus est, ita qui baptizatur, potest in vita gratiæ ppetuo pseruare, minime vero peccare. Hinc baptizatorum statū, gratiæ statum uocat. Ibi. *Non. n. estis sub lege, sed sub gratia. Peccatum. n. vobis non dominabitur.* Cuius occasione, mox ostēdit vsque ad Sexti capitis calcem, hominem absque gratia, etiam sub lege, seruum peccati esse, liberari autem tm̄ per gratiam, vt Deo seruire possit & velit, quo peccati stipēdia, nequaq̄ recipiat, sed gratiæ donum, vitam æternam consequatur. Ita enim finit. *Nunc liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum in sanctificationem, finem vero vitam æternam. Stipēdia. n. pctm̄ mors. Gratia autē Dei vita æterna.* Hic aut nos p̄ multiplices baptismos, baptismi n̄i efficaciam ostēdimus. Cur ad huc cōcupiscētiæ fomes manet post baptismū. Cur Christiani à peccato originali expiati, filios generant in peccato originali, æque ac turcæ & Iudei. An pueri baptizandi sint. Vtrum absq; baptismo, quis seruari possit. An infantes in vtero signati. Vtrum illi excusari possint, qui inter Barbaras Gentes viuunt, vel in nemoribus. Et quid illis agendū est, qua etiam lingua loquerentur, inciderent et dictum. Postremo. An homo extra gratiam, liberi sit arbitrij. Quid liberum arbitrium sit. An qui sub lege erant, gratiam habebāt. Quomodo pugnent gratia & liberum arbitrium. Vtrum necessario peccarent illi, qui sub lege erant, ventilauius.

Ex his, in capite septimo cōcludit. Si gratia cum lege pugnat, nunc autē gratiæ tempus aduenit, cessauit igitur lex. Quod probat similitudine à matrimonio sumpta. Si. n. vir moritur, libera mulier est, vt alteri nubere possit, vsq; ibi. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Vbi nos dissoluimus, illa testamenti veteris loca, quæ legem circumfessionemque potissimum, in æternum duratura esse testantur, & difficultatem illam de diuortio viri atq; mulieris, & vtrum pro-*

pter fornicationem liceat vxorem dimittere, aliamq; ducere, quod negatiuē determinauimus: quia, quos Deus coniunxit, homo non separet, & de libello repudij in Moyfi lege, prolixè enucleauimus.

Postea verò. Ibi. *Quid ergo dicemus? Lex pctm̄ est? Absit.* Ostendit legem minime cessasse, quia mala, sed quia imperfecta esset, & minus bona, qm̄ legem in mēbris, repugnantē legi mētis, haudquaquam tollebat, Immo potius occasio erat augendæ cōcupiscētiæ carnis, adeo, vt quasi pietate ductus eorū, qui legis vinculo detinentur. (Non. n. quod volunt bonum facere pnt, lege carnis reluctantē,) clamauit. *Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei, per Iesum Christum Dominū nostrum.* Vbi nos leges multiplices distinguimus. Naturæ. Moysi. Carnis. Christi. Moysi legem in tres partes. Iudicia, Mores. Ceremonias. Occasionē, in acceptā & datam. Dubiumq; illud declarauim⁹, An qui est in peccato, nec resurgit, possit pctā sequentia deuitare, vel oīa, vel singula, vel aliqua. Et quod velit bonū facere, vel omne, vel aliquod. Manifestauimusq;. Quid sit hoīem facere, qd̄ in se est, vt à peccato quo tenetur, resurgat. Ex hoc autē, quod cessauit lex, concludit, summam esse Christianorū felicitatem, quod nulla eos maneat condēnatio. *Nihil ergo est dānationis his, qui sunt in Christo Iesu,* in capite octauo vsq; ibi. *Scimus, quoniam diligentibus Deū, oīa cooperantur in bonū.* Lex. n. eos primum accusabat, peccataq; per accidens augebat. Damnat igitur eos dupliciter, per se accusando, per accidens concupiscēntiam augendo. Ipsa cessante, gratiaque Dei illis patrocinatē, nihil est quod eos dānare possit, nisi ipsi semel acceptam libertatem, in carnis occasionem dare velint, & à spiritu se se subducere. *Si enim Deus pro nobis, quis contranos, nisi nos ipsi? Si secundum carnem viuamus. Nam qui in carne sunt, Deo placere non possunt.* Sed qui spiritus desideria perficiunt, hi filij Dei sunt, pignus hæreditatis habentes spiritū sanctum, quo aguntur, clamantes Deum patrem, magnamque illam resurrectione-

nis, & æternæ vitæ gloriam expectantes, quā & omnis creatura magnis desiderijs præstolatur, ingemiscens, & parturientis instar, suspirans & dolens semper, quo ad illa optata dies aduenierint. Vbi nos declarauimus. An homo habita Christi gratia, possit omnia peccata cauere. Cur necesse est semper orare: si possumus. An agamus, an agamur in bonis operibus. Quid sit Dei spiritu agi. An necessitate inferat, diuinis spūs. An erit carnis resurrectio. Quomodo resurgemus. Vtrum omnes moriemur. Qualis erit mundi innouatio. Vtrum celi motus cessabūt. Inde autem. *Scimus quoniam diligentibus Deum.* &c. vsq; ad finem capitis vndecimi, occasione accepta ab eo quod statim de diuinæ gratiæ efficaciam dixerat, qua Christiani adiuuantur, modo sibi ipsis, deesse ipsi noluerint, negotium (labyrinthū ne dicam magis,) de diuina prædestinatione ingreditur. Quæ nihil aliud est, quàm gratiæ præparatio. Et circa mysterium hoc, sex puncta notabilia tangit. Ostendit in primis, Deum ante secula, eos, qui salutem consequuntur, prædestinare. Deinde in seculo vocare, iustificare, ac tandem glorificare, vsque ad finem capitis octauū. Secundo autem. Non omnes Iudæos quantumuis filij Dei sint, prædestinatos esse, non Ismael, non Esau, sicut nec à figulo vascula omnia, in honorem etiam ex eadem massa, finguntur, vsque ad medium noni capitis. *Quos vocauit non solum ex Iudæis, sed ex Gentibus.* Tertio. Etiam ex Ethnicis plerisque electos esse, vel prædestinatos. Vsque ibi. *Israel autem scētando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit, quasi ad finem.* Quarto. Rationem reddit, cur plerique Iudæi à Deo abiecti fuere. Dicitque illam fuisse incredulitatem, contumaciamq; inexcusabilem, *Quoniam offenderunt in lapidē offensiois,* Finis. n. legis Chrs erat, cuius sonus in omnem terram exiuit. At ipsi aberrarunt à fine, ignorantēs iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Expandit quippe Christus, ad eos manus suas in cruce, ipsi autē ei cōtradicebāt, vsq; ad locū illū vndecimi capitis.

Dico

Rom. 5.

Rom. 8.

Rom. 10.

*Dico ergo. Nunquid sic offenderunt, ut caderent? Quinto. R. eddit rationem, cur ele-
ctæ sint Gentes, & ait, illam diuinã fuisse
bonitatem, tanquã causam vnicam: Incredulitatẽ
tñ Iudæorum, tanquã occasionẽ. Illis. n. sua culpa
cadentibus, Deus in eorũ loca, Gentes gratuito sub
rogauit. Ostendens Iudæis primum, fa-
uille summum patrem, & dñm nostrũ
Deum, q̃ Gentibus. Vnde & eos oleã,
comparat, Gentes insititio oleastro, vsq;
ibi. Sed et illi, si non permanserint in incredu-
litate. Sexto. In spem viam abiectos eri-
git, dicens. Quod & alterna vicissitudine
si voluerint, occasione accepta p̃ Gẽ-
tium salutem, poterunt & ipsi salutem
consequi, quam propria incredulitate
perdidere. *Cacitas contingit in Israel, do-
nec plenitudo Gentium intraret, & tunc om-
nis Israel saluus fiet. Qm̃ Deus suorũ non
penitet promissorum. Sine penitentia. n.
sunt Dona & vocatio Dei. Conclufit autem
Deus omnia in incredulitate, ut oĩum mise-
reatur.* Et tunc quasi in mari absorptus,
exclamat. *O altitudo diuitiarum sapientia
& scientia Dei, &c.* Usque ad vndeci-
mi capitis finem.*

In his vero mysterijs enucleandis, p̃
rei dignitate, tam prolixo fuimus, vt nõ
facile possim breui sermone oĩa p̃strin-
gere. Deum. n. prouidere, prouidere,
destinare, prędestinare, vocare, iustifi-
care, glorificare, ostendi, & quid sint
hęc omnia. Quæ sit vocatio secundum
propositum, quæ non s̃m propositum.
Prędestinationem nõ esse nisi bonorũ.
Non paucos esse prędestinatos. Pręde-
stinationis non esse causam, meritorum
pręnotionem. Effectum prędestinatio-
nis, vel finem, neminem sine meritis af-
sequi posse. Prędestinatorũ numerum,
nec augeri, nec minui, illũ soli Deo no-
tum esse, & Cur. Prędestinationem
certam esse, & neminem tñ quantũuis
prędestinatum, necessario seruaturũ iri.
Et quõ. An Deum quandoq; suorum
peniteat promissionũ. Quod nequãq;
gratis reprobarit Deus Esau. Quod nõ
gratis Pharaonem obdurauerit. An figu-
li exemplum sit conueniens. Quõ mise-
retur cuius vult, & quem vult obdurat:
nec tñ iniquus est. Cur quosdam prę-
destinat, non oēs. Cur hos, non aut il-

los. Reprobos non necessario perire.
Nostra culpa tñ, damnari, Diuina gra-
tia, nostrisq; meritis seruari. Quõ prę-
destinatis omnia cooperant̃ in bonum,
et peccata. Quõ reprobis omnia coope-
rant̃ in malũ, et orationes. Quõ hiper-
bolæ istæ intelligant̃. Non est volentis
neq; currentis, sed miserentis est Dei.
Quomodo oĩs Israel saluus fiet. Qua
arte Deus, mala omnia vertit in bonũ.
Quomodo culpari p̃nt Iudæi, si illos
excæcauit Deus. Vtrum ex ignorantia.
An ex malitia cruci Ch̃m affixerint.
An verum sit, quod in oẽm terrarum or-
bem, exiuerit Ch̃i nomen. Et hunc in
modum cõpleta est prima pars epistolæ
principalis, qua docuit Paulus, quid nã
oēs credere oporteat. Illud. n. est Chri-
stum, Ch̃i q; gratiam, virtutem Dei ef-
se omnibus credentibus, ad salutem &
iustitiam. quod nouem modis probaturũ
est. Primum, ab oraculo. Iustus ex fide
viuet. Secundo, à peccatis gentium &
Iudæorũ ante legem. Tertio, à Iudæo-
rũ peccatis, qui sanctiores lata lege uide-
bant. Quarto, ab ipsius legis infirmitate.
Quinto, à iustitia Abraham per hære-
ditatem ante legem adeptã. Sexto, ab ef-
fectibus iustificationis, quos nisi p̃ Chri-
stum minime consequimur, tum inter
Iudæos, tum inter Gentes. Septimo, à la-
be originaria etiã puerorum, quã vnus
Ch̃i baptismus abluit. Octauo, à legis
cessatione per Christi euangelium, qua
sanè lege damnabamur. Nono, à Iudæo-
rum & Gentium prędestinatione gra-
tuita, quorum quisq;, qui Ch̃o nõ cre-
diderit, excidet. Nam Iudæus excidit,
Gentes excidere p̃nt, si in fide non p-
seuerauerint. Qui item crediderit, si ex-
cidit resurget. Iudæi quidem resurgere
possunt, & de facto per fidem in Chri-
stum resurgunt.

Secunda pars modo sequitur, quæ est
de agibilibus. Obiecta aut̃ ñratũ actio-
num, tria esse p̃nt, quamuis principale
sit vnũ tñ. Deus, nos ipsi, & proximus.
Docet ergo Apostolus, quid erga Deũ
agere debemus, in duodecimi capitis
principio. *Obsecro itaq; vos Fratres, per mi-
sericordiam Dei. Vt exhibeatis corpora. ve-
stra, hostiam viuẽtẽ. &c.* Quid erga nos.
Et nolite conformari huic seculo, sed reformari

*mini nouitate mentis vestra, ut probetis qua
sit voluntas Dei Bona, Bene placẽs, & Per-
fecta. Tertio, quid erga proximum. Si-
cut enim in vno corpore multa membra ha-
bemus. &c.* Et quia proximi quidam pa-
res sunt, quidam superiores, quidã in-
feriores. Quõ erga pares agendum sit,
declarat, vsq; ad duodecimi capitis fi-
nem. Quomodo erga superiores, p̃ to-
tum caput tertium decimũ. *Omnis ani-
ma potestatibus sublimioribus subdita sit.*

Quõ erga inferiores & imperfectos, p̃
totum quattumdecimum, vsq; ad locũ
illum, capitis quintidecimi. *Dico enim le-
sum Christum, minisrum fuisse circumcisi-
onis.* Hinc in duodecimo, de mutua be-
neuolentia disseruit. In tertio decimo, de
principum obedientia. In quartodeci-
mo & quintodecimo, de infirmorũ tol-
lerantia. Hinc aut̃ nos collegimus, de
sacriticij veteris legis cessatione. De
sacriticij spiritalis, sp̃s nõ pe cõtriti &
humiliati perfectione. De Monachorũ
cõlibatu. De gratijs gratis datis, maxi-
mie de Prophetia. Vtrumq; naturaliter
possimus prophetare. Vtrum hæc dona
Dei, idem secundum naturæ capacita-
tem. De inimicorũ dilectione, an consi-
lium sit, an præceptum, & quõ. Vtrum
dñium sit de iure naturæ: quod dñandi
potestas à Deo sit. Quod vna sit in Ch̃i
ecclesia potestas, sp̃ualis, & temporalis,
illamq; Pontificiam esse, in cuius manu
vterq; gladiũ est. A qua, & Reges & Cę-
sares iure diuino pendere debent. Sum-
mum Pontificem vero, Romanum esse
Ep̃m. Ob id quod Petro succedat, quẽ
autoritate primum inter Apostolos fuis-
se probauimus. Et illũ vnũ, regni celo-
rum clauis habuisse. Pontificẽq; in his
quæ fidei sunt, errare non posse, quatenus
scilicet, determinat aliquid creden-
dum, vel non credendum esse. Idcirco
iudicio suo standum esse, magis q̃ mille
Augustinis, si viuerent. De infidelium
p̃tate. De malis principibus Ch̃ianis.
De Tributis, & Vectigalibus. De scan-
dali pusillorum vitando. An Petrus in
Antiochia Gentes scandalizauerit. Cur
prehenfus est à Paulo. Post hæc de ie-
iunio. De ciborum & dierum delectu.
De sacris diebus festis. De Conscien-
tia errante. De remedio. De Præa-

torum excõicationibus, pertractauim.
Quia uero ex hac epistola, tantis diffi-
cultatibus obuoluta, quæ nam esset Pau-
li snia, ad dirimendas Iudæorum et Gẽ-
tium lites, nondum clarẽ poterat inno-
tescere. Oēs. n. expugnasse visus est, &
nulli fauisse. Propterea ad epistolẽ finẽ
accedens, sniam tulit, pro diuinarum
promissionum ueracitate, Ch̃m ad Iu-
dæos primum uenisse. Gratis autẽ, &
ex mĩa ad Gentes secundo. Qua tandẽ
snia lata, relinquitur probata conclusio
illa in principio posita. Ch̃s, & Euan- Rom. 1.
gelium Ch̃i, virtus Dei est in salutẽ oĩ
credenti, sed Iudæo primum, deinde &
Græco. *Dico. n. Iesum Christũ, ministrũ fuis-
se circumcisiõis.* vsq; ibi. *Persuasum aut̃ ha-
beo & ego ipse de vobis, quoniã & ipsi, &c.*
Et sic habes totum Epistolæ negotium.

Reliquum erat, vt epistolarum morẽ
non prætermitteret in fine, sicut nec in
principio prætermiserat. Solent. n. quĩ
epistolas scribunt, tractato negotio, se se
excusare, si audacius scripserint: osten-
dereq;, q̃ vehementer eos coram cõue-
nire desiderent. Quibus scribunt, illis
se se commendare, atq; interdum lite-
rarum latorẽ. Salutare amicos & aliorũ
item nomine eos salutare. Quĩq; etiam
monere eos, si quid periculi immineat,
ex simulatis præsertim amicis, qui cum
illis versant. Præcari illis felicitatẽ. Con-
cludere. n. consueuimus oēs. Vale. Hęc
omnia igitur facit Apostolus. Primum,
se se excusat. *Persuasum autem habeo. &c.*
Audacius autem scripsi vobis fratres, &c.
Laudans Romanos ab affectu, ab intel-
lectu, à fama, à sufficientia, atq; ostẽdẽs
eum amore, ad scribendum impulsũ
fuisse. Secundo. Ostendit desiderium
eos videndi. *Propter quod & impediebat
plurimũ venire ad vos. Nunc autem, &c.*
Tertio, se se eis commendauit. *Obsecro
vos per Dominũ nostrũ Iesum Christum, &
charitatẽ sancti sp̃s, vt adiuetis me in ora-
tionibus.* vsq; in finem capitis quintide-
cimi. Quarto. Eam cõmendauit, quæ epi-
stolas deferebat. *Commendo vobis Phẽbẽ
sororem nostram, &c.* Quinto. Salutem
precatas est suo noĩe dici amicis suis.
*Salutate Priscam & Aquilam adiutores
meos.* Sexto. Salutauit eos aliorum noĩe.
Salutant vos oēs Ecclesia Christi. Septimo,
cautos

cautos eos fecit, vt simulatos obseruet amicos. *Rogo autem vos, vt obseruetis eos, qui dissensiones & offendicula faciunt.* &c. Octauo, nomine proprio i vniuersum salutem dixit. *Gratia Domini nostri Iesu Christi, cum omnibus vobis. Amen.* Nono, Præcatus est illis omnia bona. *Ei autem, qui potens est.* &c. Vbi non tam multa diximus, de salutationibus, de Romanorum laudibus. Cur Petrum non salutauit. Si Petrus Romæ erat. Cur Paulus, non nisi coactus ad Cæsar em appellare, Romam venit, cum Romæ Gentium caput esset, quibus ex officio incumbere tenebatur. De Pauli peregrinatione, ab Hierusalem ad Illiricum. De eleemosina, quam ex Macedonia & Achaia sanctis attulit in Hierusalem. Quod Prædicatores, debeant totius orbis ministerio foueri. De laudibus Pauli, de sermone & signis, de morte, deq; mortis causa.

Ecce tandem thesaurum Alma Roma, thesauris omnibus præciosiorem, quæ conciuis ille tuus Paulus Romanus, p me, quem & genuit Romanorum colonia, tibi offert. Neque enim fas erat, vt Romanæ coloniam, cuius Romani opes alibi, quam Romæ effunderet. Eia age, ne despice Roma Pauliam hæc, immo Christianam Philosophiam. Suscipe, admire, lege, relege, volue, reuolue. Quis uestrum nolit hoc ingenti thesauro, quem non Indicum mare, non Lusitanum regnum, non insula, non Ægyptus, non Syria, sed cælum, sed supercælestis paradisi, sed paradisi rex, magna illa temporum felicitate, mundo dedit, ditescere? O cur non adest mihi hodie ea dicendi vis, quam Ogmio suo generosi Galli tribuebant, mortales oēs catenulis à lingua, in aures defixis, quo vellet circumducente. Aut ea qua Peticles, non aures modo, sed peritura uoluptate demulcebat, sed tenaces aculeos, in auditorum animis relinquebat, rapiens, transformans, multo alios dimittens auditores, quam accepisset, vt Romanos oēs ad hanc uerè Romanam sapietiam, qua nihil absolutius, nihil efficacius, nihil utilius, nihil diuinius, accenderem, traherem, allicerè, cogere. Literas quas auriculus dederit, serua-

mus, exosculamur, circumferimus, iterum atq; iterum, relegimus. Et hæc epistolâ, quæ dulcissimus ille & incomparabilis amicus tuus Paulus tibi scripsit, qui & pro tua salute angustiabatur, qui tanto tui desiderio tenebatur: qui tamen magno periculo ad te venit, qui pro te tanta passus est, qui tecum mori, tecumq; quiescere voluit, hanc inquam epistolam, roseo illius sanguine subscriptam, non leges, non osculaberis, non adorabis, memoria non mandabis, non habebis semper in pectoris scrinio: Cæsarum leges, medicorum libros, ciceronis nugas, poetarum fabellas, hominum traditiunculas meditabere, & Pauli hæc sensa admirabilia, solida, & (vt aiunt) irrefragabilia post habebis? Si discere cupis, ecce doctorem nulli secundum. Si uiuenti formam queritas, ecce exemplar & archetypus. Si pharmacum spiritale contra animi estus desideras, nullibi certe remedium præsentius. Si torpida pectora excitare maui lectione, ubi igniculos tam uiuos, tam efficaces reperies? Si tedio affectus à curiæ negotijs, ab huius vitæ curis vis auocari atq; secedere, ubi tibi aderunt maiores delitiæ? O Paulum. Quis tibi nolit commori? Quis tecum non degere? quis tecum non philosophari? Maumethi suum Maumethem habent: Iudæi Moysen suum. Græci suum Solonem. Et tu Paulum vnum non habebis semper in manibus, in corde, in ore? Populi omnes, vniuersæ scætarum regulas callent, Tu una Roma, tuâ regulam ignorabis: Hæc est regula tua, quam Paulus, dictante Christo, tibi tradidit obseruandam: qui illam uiolare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & Apostolorum eius Petri & Pauli, se nouerit incursum.

Ei autem, qui potest vos confirmare. Totum quod sequitur parenthesis. (*Secundum euangelium meum, & prædicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti, manifestati autem nunc, & per scripturas propheticas secundum præceptum æterni Dei, ad obedientiam fidei in omnes Gentes notificati.*) Hic clauditur parenthesis: qua illud, quod in principio breuiter dixerat Paulus, Euangelium patribus in scripturis sanctis promissum

sum esse, latius aperit, dicens. *Mysterium conuersionis Gentium, salutisq; eorum, temporibus æternis ignotum fuisse.* Et est hiperbola, significans magnis temporibus, id sub prophetarum inuolucris celatum esse. Nec tamen sequitur. inde. *Quin paucis cognitu fuerit, etiam antequam Christus aduenisset.* At nunc omnibus innotuit, Christo adueniente, Pauloque Christi præconem agente, in omnem terrarum orbem, ad confundendos Iudæos. *Soli sapienti Deo, per Iesum Christum. Ei gloria in sæcula Amen.* Oratione, gratiarumque actione, vt mihi videtur, epistolam concludit Apostolus, vt sicut à Deo incæperat, ita in Deum terminet. Cum enim dicit. *Ei qui potens est vos confirmare.* Perinde est ac si præcetur. *Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis.* Cum autem dicit. *Ei gloria in sæcula.* Deum laudat, illique omnia fert accepta. Reperit *Ei*, propter longam parenthesis, enim non debet verti. *Cui*, Sed *Ei*. Frequenter namq; articuli pro subiunctiuis præponuntur, & è contra, apud Græcos. Deum itaque, & nos præcemur prouoluta mente, post gratiarum actiones, vt vos in hac sancta veritate, tum doctrinæ, tum vitæ, quam à Paulo didicistis, confirmet, vt nihil credatis, quod à pietate, nihil agatis, quod à virtute declinet. Præcemur ergo hunc in modum, ex omnis epistolæ negotio, orationem textentes, quam continenter personemus.

Abba Pater. Qui impias Gentes ab orbe condito, ex his quæ videntur, inuisibilia tua, mentis acie conspicientes, merito despexisti. Quod scientia infante gloriæ maiestatis tuæ, tanquam euascentes in cogitationibus suis, ad corruptilia queque, & ad emortuas imagines, transfulerint. Vnde reproba mente furentium instar, turpitudinem omnem, magna impudentia perpetrarunt. *Abba Pater.* Qui Iudæos tibi ascisti, quibus legem, qua peccata cognoscerent, oracula, circuncisionis signaculum, concederes. Quisque ne vlllo vniquam tempore à fidelitate deficeret, quantumuis illi in fide fuerint, & in scelerum præceptis lapsi non semel, in-

excusabiliores effecti sint Gentibus, quæ legem non habebant, nec circuncisionem. Stato tempore, Abraham eorum patrem, in lucem mundo edidisti, tua gratia per fidem iustificatum. Ex eoque, tuum illum vniigenitum filium, in spe contra spem, nasci voluisti, eo potissimum tempore, quo vniuersus orbis maxima peccatorum colluie abundabat, vt abudantibus morbis, medicinæ illius cælestis gratia, vere gratia donata non reddita, cognosceretur. *Abba Pater.* Qui durissima illius morte, inimicos omnes tibi in gratiam reconciliasti, vt ostenderes tibi magis cælestis huius hominis obedientiam & charitatem, placuisse, quam olim tibi terrigenæ illius Adæ inobedientia, & contemptus displicerent. Propter quem, summa iustitia, humanum genus morti addideras. Iccircoq; baptismalium vndarum renascentiam instituisti, vt qui per Adam, qui est forma futuri, mortis mancipia nascimur, per Christum, deus ita morte viuamus semper, liberati à seruitute legis, à peccati tyrannide, qua interdum operamur quod nolumus: obsecramus per sanguinem filij tui domini nostri, quæ proposuisti propitiatorum ad ostensionem iustitiæ tuæ, infere pectoribus nostris, & auge fidem, vt credamus te hæc omnia hac ratione egisse, quo tibi vni creatori nostro, & seruatori, de inimicis nostris liberati, in sanctitate & iustitia, toto pectore seruiamus, tuam maiestatem amâtes magis, quam timentes. Ita enim, tanquam veri filij, pignus æternæ hereditatis habentes spiritum sanctum, actiones carnis, spiritali gladio mortificabimus, vanitatem aspernati omnis huius vitæ, & magnis suspirijs, parturientis instar ingemisceres, quoad illa dies felix aduenierit, qua mundus totus innouabitur, & nos ex hoc mortis corpore liberati, quod nunc speramus, & non videmus, sed per patientiam expectamus, assequemur, libertatè scilicet gloriæ filiorum Dei. *Da Pater*, vt confidamus, nos omnes, qui in mortem filij tui baptizati sumus, è massa pedita selectos fuisse, à te prædestinatos & præcitos ante

ante secula, vocatos de seculo, iustificandos in seculo. post seculumq; glorificandos: ita vt cum tua illa inuicta dextera pugnet pro nobis, nihil possit esse contra nos, nisi nos ipsi, nobis ipsis deesse voluerimus, Iudaos imitati, qui offenderunt in lapidem offensionis, & in petram scadalii. Illis enim sua ipsorum culpa cadentibus, ne quæ de tuis labijs processerunt, irrita fierent, atheas Gentes in eorum loca subrogasti, vt in Christum crederent, quem non audierant. Ita. n. quo altius euecti, sine meritis, tua gratia fuerimus, eo attetius, ne nostra culpa labamur, & alius accipiat coronam nostram timentes, cauebimus. Et si ceciderimus semel, resurgemus, tua iuuante gratia, qua mala omnia vertis in bonum electis tuis, qui te puro corde diligunt, quos tu secundum propositum vocasti, secundum profundam illam iudiciorum tuorum abyssum, quæ vestigare

nemo, adorare quiuis debet. Nam & oleastrum oleam inseruisti, rursumq; inferes excisam oleam radici sanctæ. Da Pater. Vt actiones nostras ad te toto corde dirigamus, vt animam & corpus, hostiam viuam, tuæ maiestati in cordis ara offeramus, vt nos ipsos vita & moribus, tunc viuamus in vtroque homine, vt proximos tanquam commembra diligamus, vt principibus tanquam tuis ministris obediamus, ne illis resistentes, tibi resistamus. Vt infirmiores tuo amore, feremus, qui nostras impietates posuisti in corpore filij tui. Ita pater, omni musica suauiore armoniam audies, nostrum omnium, qui vnanimiter & vno ore, te Deum glorificabimus. *Per Dominum nostrum Iesum Christum. Vt eo ordine refluant gratiæ, quo fluxerunt. Amen.*

F I N I S.

V E N E T I I S A P V D I V N T A S
M . D . L X X X V I I I .